ذلک لآیٰت لقوم یتفکرون

صراح

جلد اول مع فرہنگ مسمّیٰ

قراح

در مطبع نامی منشی نولکشور طبع رنگین مقبول جہان شد

بسم الله الرحمن الرحيم

قال الفقير الى مولاه الغني به عمن سواه الواثق بالمتعالي عن الولد والوالد ابو الفضل محمد بن
المدعو بجمال القرشي جمل الله احواله وحصل ماله احمد الله وهو المحمود بجل اللغات وجلها واشكره وهو المست
على كثر الهبات وقلها واصلي على مصلي مضمار الرسالة بعثة وزمانا ـ ومجلي ميدان الدلالة رتبة ومكانا محمد
الذي تمحمدت به على الالسن العربية وتذللت له كل صعبة ابية وعلى آله ذوي المناطق الفصاح وصحبه اولي
المواثق الصحاح صلوة متصلة الصباح بالرواح واسلم تسليما ـ وبعد فان صحاح اللغة دواء العلة لسقام
الجهل وشفاء الغلة لذوي النهل بل مصحة من لغات العرب لكل سقيم ومنهج لطالبي الادب مستقيم ولعمر الله
لقد جلى به الجوهري جوهره وابان فيه فضله واظهره فلله دره ثم الله دره ما احسن ترتيبه واتقن تهذيبه
شكر الله سعيه فيه وكافاه بالخير اضعاف بالكافية ولقد كنت برهة من الزمان في تطلابه بالشراء ان
تيسر او باستكتابه حتى ظفرت بنسخة مصححة بخزانة كتب المدرسة الصاحبية البرهانية المسعودية بكاشغر
دامت معمورة مبانيها ـ لسعادة بقاء بانيها في اربع مجلدات ضخام صحاح كاسمها غير سقام فحملني ثقالها
على الايجاز وطالبني من وعدله الايجاز بالانجاز شعر نظا لما قام رجائي وقعد + حتى رائي انجاز دهري
لما وعد + تاتي لي بعد ما استخرت الله تعالى هذا الطرز الآتي وآتاني على نجز حاجتي وعده الماتي فتحريت
الايجاز فيه لا الانتخاب وتجنبت الاطالة والاطناب ـ معرضا من الاستشهادات بالاشعار
ودون الامثال والآيات والآثار ـ فما اوردت منها الا ابياتا قلائل حيث اضطررت فيها الى الدلائل
لما ان صاحب الكتاب رح اطنب غاية الاطناب في الاشعار بايان الانساب وترجمت

...هما الثلث ليشترک فی استفادتها الاوساط والاحداث وحذفت عن الاسم
...يف ورسمت عن اختلاف ابواب ثلاثيات المصادر بعنين عنيت بهاعينى فعلى ا
...ت فيهما واقع ورقمت اختلاف حركاتهما دلائم فسرت انواع تلك الحركة بحسب حالا
...بماتيرک فی الکتابة وبهم واصطلحت ايضا رقمين هندسين موضع الاولى والثانية
...لمصدر من باب واحد او بابين ونبهت بلفظة ايضا فی المترادفة معنى آخر
...بها وقد اقتفيت الصحاح فی ترتيبه الحسن المبانی ولفقيت تكرير اللفظ عند
...لكتاب وبخف الثقل والاكتساب تسهيلا للكتبة وترغيبا للطلبة على دفق جدهم فی
...باتهم فی استكفار رحماتهم نعم وهم ابناء زماننا لاسيما فی اكتساب الفضل قاصرة وان كانوا
...قاصرة وسميته بالصراح من الصحاح وسألت الله الخير به للطالب والصلاح - والفوز لی
...يعنى بالصلحاء العابرين ويرزقنی ذكرا صالحا فی الغابرين ويجعل لی لسان صدق فی
...بيا من الفضلاء العاصرين عليه عفو هفوتی فيه والعثرة - فی القلة منها والكثرة -
...مافسد - وترويج ماكسد - وان لا يرشقونی بسهام الطعن واللوم - ويتذاكرونی بما عندهم
...خير بين القوم - ويتلو افيها يا ملونه من غيرهم للغد لعد اليوم تحقيقا لحسن ظنی بكرمهم تصديقا لما يليق
...من محاسن شيمهم - ان اريد الا الاصلاح ما استطعت وما توفيقی الا بالله عليه توكلت واليه انيب و مما قلت

شعر

لقد ورد الجوهری فانه
عمل الصحاح وحاز فی ترتيب
هذا الصراح من الصحاح مروق
يسقی به القرشی ندمان النهی
فاشرب لتحظى كاسه اوكيس

لعلی فری التصنيف احسن مرتق
قصب السباق لما به لم يسبق
يصفو لشاربه وما به مزنق
كاسه فوائد مطرف ومعتق
يحظى بها لا اخطأ منه لا احمق

باب الالف المهموزة

...ال صاحب الصحاح ابو نصر اسمعيل بن حماد الجوهری رحمه الله نذكر فی هذا الباب الهمزة
الاصلية التی هی لام الفعل فاما الهمزة المبدلة من الواو نحو العزاء الذی اصله غزاو لانه من
غزوت او المبدلة من الياء نحو الاباء الذی اصله اباى لانه من ابيت فنذكرهما فی باب الواو
والياء ونذكر فيه ان همزة الاشياء والآلاء غير اصلية انشاء الله تعالى

فصل الالف

اجأ۔ اجأ۔ علی وزن فعل بفتحتین کوہی از طی
اجیون مثل اجعیون منسوبون الیہ۔
آر۔ آر۔ علی وزن عاع درختی آرہ یکیے وآواز
آبارۃ۔ ئی مذکور فی المعتل۔
اتارۃ۔ بکسرۃ زنی ست از قبیلہ بن بکر وائل
مادر قیس بن ضرارۃ کوہی۔
اثئیۃ۔ جماعت واصبح موشالاشیتی الطعام
ازأ الغنم اشبعہا سیر کرد آنرا (عع بفتحہما) وازأ
عن الحاجۃ بددل شد و رجوع نمود از حاجت۔
اشار۔ کسحاب خرما بنان ریزہ مذکور فی المعتل
اکأ۔ وثیقہ گرفت از مدیون خود بگواہان
(عع بفتحہما) قال ابوزید اکار اکارۃ کاجابۃ
اذا اراد امرا ففاجاتہ علی تنفۃ ذلک فہابک
ورجع عنہ یعنی شخصی ارادہ کاری کرد پس در آمد
تو رو ہنگام آن وی از تو ترسیدہ ازان کار باز ماند
الأر۔ و تقصر درختی ست تلخ ادیم ما لور
دبغ بہ ذکر فی المعتل۔
ائیۃ۔ بروزن ومعنی ہیئۃ۔

فصل الباء

بؤ بؤ۔ بؤ بؤ۔ اصل یقال ہو من بؤ بؤ الکرم
وبأبأت الصبی ای قلت لہ بابی انت وامی۔
بدؤ۔ بدؤ۔ آغاز کردن (عع بفتحہما) یقال
بدأت بالشئی اسا ابتدأت بہ وبدأتہ ای فعلتہ
ابتداءً وآفریدن وبدأ اللہ الخلق وابدأہم

بمعنی۔ ویقال فعل
عودہ وبدئہ وعودتہ
علی بدئہ ای رجع فی الـ
وہو ما یبدئ وما یعید
عائدۃ۔ وبہتر نخستین و
وی در بہتری و بخش ا
ابداء بدو بضمتین رج
جفون۔ بدئ کار نو و نخستین
نو آوردن بر بدئ ایضا جاء
باشند و نخستین از ہر چیز و فی الحد
البدئ خمس وعشرون ذراعا۔ ولقا
بادی بدء وبادی بدی ای اول کل شئ وا
من بادی ساکنۃ فی موضع النصب ہکذا یتکلمون
بہ ویقال افعلہ بداءۃ ذی بدء ای اول اول
ولک البداءۃ بالضم والفتح مقصورہ وممدودہ
ای لک ان تبدأ قبل غیرک فی الرمی وغیرہ
وبدئ الرجل فہو مبدوء اذا اخذہ الجدری والحصبۃ
بذء۔ بذء۔ بالمعجمۃ ناخوش دیدن حال کسے را
ذکر اہیت داشتن ونکوہیدن جائی را و چراگاہ را
(عع بفتحہما) ارض بذیئۃ زمینی کہ در وی چراگاہ
نباشد وامراۃ بذیئۃ بلا ہمز یذکر فی باب المعتل۔
برء۔ براءۃ۔ بیزار شدن از عیب ووام و
مانند آن (عع بکسر الاول وفتح الثانی) برءا بالضم
بہ شدن از بیماری (عع بفتحہما) واہل الحجاز
یقولون برأت من المرض برءا بالفتح وہو باری

من مرضه - برء آفریدن (ع بفتحها) وهو البارئ -
بریة آفریدگان - وقد ترکت العرب الهمزة - وهی
ایضاً جاز ان تکون من البری وهو التراب غیر مهموز
براء بفتحتین ممدوده نخستین شب از ماه - ابراء بیزار
گردانیدن یقال ابرأه الله من المرض - تبرئة
بری کردن - تبری بیزار شدن یقال تبرأت
من کذا و انا براء منه و خلاء بفتحتین لایثنی و
لایجمع لانه مصدر فی الاصل - وانا بری و خلی منه
و نحن براء بالضم مثل سفهاء و براء بالکسر مثل کرام
و ابراء و ابریاء مثل احباب و انصباء - وهم
بریئون وهی بریئة وهما بریئتان وهن بریئات و
برایا - و رجل بری و براء بالضم مثل عجیب و
عجاب - وبارأت شریکی ای فارقته - وبارأ الرجل
امرأته - واستبرأت الجاریة واستبرأت ما عندک -
لبأ - لبأ بفتحتین لبوء بضمتین آرام یافتن
بجیزی - والبأ گرفتن (ع بالکسر او بفتحها) یقال
لبأ به - وناقة لبوء التی لاتمنع الحالب - البانی
فلان فتمسکت به -

بطأ - بطاء بالضم درنگ کردن (ع بضمها)
و آهستگی نقیض سرعة البطاء کذلک وهو بطی -
ویقال ابطأت ولا یقال ابطیت و بطؤ مجیئک
وتقول فی التعجب وما ابطأ بک وما ابطأک و
تباطأ الرجل فی سیره - وبطان ذا خروجا
بالفتح والضم ای لبطؤ ذا خروجا وابطأ القوم
اذا کانت دوابهم بطاء -

بکأ - بکأ - کم شیر شدن ناقه (ع بفتحها)
بکوء بضمتین کذلک فهی بکئ و بکیئة - والبیق بکاء
بالکسر والمد -

بوأ - مباءة - جای باش - و جای گاو وحشی
و شتر و تبوأت منزلا ای نزلته - و بوأت للرجل
منزلا و بوأته ای هیأته و مکنت له فیه - استباءة
جای ساختن وهو بیئة سوء مثال بیعة ای بحالة
سوء - وانه لحسن البیئة - بوء راست کردن نیزه سوی
کسی اباءة باز گردانیدن شتر بخوابگاه واباءت علیه
ماله ای ارحت علیه ابله وغنمه - باءة مثل باعة
لغة فی المباءة ومنه سمی النکاح باءة و باءة لان
الرجل یتبوأ من اهله ای یستمکن منها - بواء برابر
یقال دم فلان بواء بدم فلان اذا کان کفواله
وفی الحدیث امرهم ان یتباءوا - ویقال اجابوا
عن بواء واحد ای اجابوا جوابا واحدا - و
اباءت القاتل بالقتیل اذا قتلته به - وباء فلان بفلان
اذا قتل به - ومنه قولهم باءت عرار بکحل وهما بقرتان
قتلت احدیهما بالاخری - ویقال بؤبه ای کن
ممن یقتل به - وقوله تعالی وباءو بغضب من الله
ای رجعوا به ای صار علیهم - وباء باثمه و باء
بحقه بوء بوءا ای اقر وذا یکون ابدا بما علیه لا له
ویقال فی ارض کذا فلاة تبیء فی فلاة ای تذهب
بعد بعد - بهأ - بهوء بضمتین انس گرفتن به کسی
ناقة بهاء بالمد اذا انست بالحالب - واما البهاء
من الحسن فهی من بهی الرجل غیر مهموزة - ویقال

تابہات و تابہت لہ ای ما فطنت لہ۔

بتائ۔ بالمکان اقامت نمود (ع بفتحہا)۔

بتائ۔ بالمثلثۃ مثلہ۔

لبتارۃ۔ موضعی۔

فصل التاء

تاتاء۔ رجل تاتاء۔ علی فعلال گنگ لاج۔ و فیہ تاتاۃ اے تردد فی الکلام بالتاء۔

تنئ۔ تنوء۔ بضمتین مقیم شدن بجائی (ع بفتحہا) و ہم تنائ البلد ای قطانہ۔ والاسم تنارۃ بالکسر والمد۔

تیتاء۔ آنکہ وقت جماع حدث کند یا آنکہ پیش از ادخال انزال کند تیتاء و تمتاء مثلہ۔

تفئ۔ تند شد و خشم گرفت (ع ک اف ۲) و تفیئۃ الشئ ہنگام آن جز و اول آن۔

فصل الثاء

ثاثاء۔ ثاثات الابل۔ اخاء ردیتہا و ثاثاۃ رفع کردن از کسی یقال ثاثات عن القوم ای دفعت عنہم۔ و تقیئۃ فتثاثات منہ ای ہیبتہ۔ و اثاثۃ بسہم اثارۃ اے رمیتہ۔

ثدء۔ ثندوۃ۔ بالضم بن پستان مرد اذا ضم اولہا ہمزت واذا فتح لم تہمز۔

ثفء۔ ثفاء۔ بالضم مشد واحدۃ و اسپندان دانہ۔

ثمء۔ ثمء۔ چرب خورانیدن۔ و ثرید کردن نان و سر شکستن۔

ثرطئۃ۔ سست و کوتاہ از مرد و زن۔

ثطاۃ۔ سیاہ پال نعداوۃ (ع بفتحہا) ذگول شد (ع ک اف ۲) ثطاۃ بالضم والفتح دانہ السیت خرد۔

ثارۃ۔ موضعی در بلاد ہذیل اثاثہ بسہم اثارۃ رمیتہ۔

فصل الجیم

جوجو۔ جوجو۔ سینہ مرغ و کشتی جاجی ج۔

جاء۔ جاۃ۔ خواندن شتر را یعنی جی جی گفتن صلۃ بالباء والاسم جی مثال جیع لینت الہمزۃ الاولی۔

جبء۔ جبء۔ سماروغ سرخ جبأۃ جماعۃ علی غیر قیاس۔ اجبات الارض ای کثرت کمأتہا وہی ارض مجبأۃ سماروغ ناک۔ و اجبات الزرع ای بعتہ قبل ان یبد و صلاحہ۔ و فی الحدیث من اجبی فقد اربی بلا ہمز و اصلہ الہمز۔ جبأۃ کندہ کفش و نعلین دوزی۔ جبء۔ جبوء۔ بضمتین سر در کشیدن از کسی (ع بفتحہا) اجبات عینی عنہ اے نبت عنہ۔ جبا بالضم والتشدید بدول جاء علیہ الاسود اے خرج علیہ الحیۃ من حجرہ۔ ومنہ الجبانی وہو الجبراء۔

جرء۔ جرارۃ۔ بالضم دلیری و ترک الہمزۃ فیقال جرۃ مثال کرۃ کما قالوا للمراۃ مرۃ۔ جرائۃ بالفتح والمد دلیر شدن (ع بضمہا) یقال ہو جری المقدم ای جری عند الاقدام۔ و جراتک علی فلان حتی اجترات علیہ۔

جزء۔ جزء۔ بالمعجمۃ و بالضم پارہ اجزاء ج۔ جزء بالفتح نام مردے۔ و بخش کردن۔ و پارہ پارہ کردن تجزئۃ کذلک۔ و بستہ کردن بچیزے

ملحو اثاثی ذکر ہوسنا فی غیر محلہ لا رضورت واقع

یقال جزأت به ای اکتفیت به - جزؤ بضمتین بسنده
کردن ہشتہ از آب بعلت ربیع بضمہا) اجزاء تجزیۃ
بسندہ کنانیدن ظبیۃ جازئۃ - واجزأنی الشئ ای
کفانی واجزأت عنک شاۃ ای قضت وہی لغۃ
فی جزت - واجتزأت بالشئ وتجزأت بہ ای
اکتفیت بہ - واجزأت عنک مجزأ فلان ومجزأۃ
فلان ای اغنیت عنک مغناہ - جزأۃ بالضم
دستۂ درفش واجزأتہ ای جعلت لہ نصابا -
جسئ جسوء - درشت وسخت شدن دست
از کار ربیع بضمہا جسأۃ مثال جرعۃ اسم فیہ
وہی فی الدواب یبس المعطف -
جشئ تجشؤ - آروغ دادن تجشئۃ مثلہ -
جشأۃ مثال ہمزۃ اسم فیہ - جشاء بالضم والمد
مثلہ - جشوء بضمتین برآمدن دل - وجشأت البلدۃ
واجتشأتہا ای لم توافقک ولم توافقہا - وجشأ
القوم من بلد الی بلد ای خرجوا - جشئ کمان
سبک وچوب سبک -
جفئ - جفاء - بالضم والمد خاشاک آب آوردہ
ویقال ذہب الزبد جفاء ای باطلا - قولہ تعالی
فاما الزبد فیذہب جفاء - وجفأ الوادی اذا
رمی بالقذر والزبد - وکذلک القدر اذا رمت
بالزبد فی الغلیان واجفأتہ فیہ - وجفأت القدر
ایضا اذا کفأتہا وامتہا فصببت ما فیہا ولا یقال
اجفأتہا - وجفأت الرجل ای صرعتہ واجتفأت
الشئ اقتلعتہ ورمیت بہ -

جنئ - جنأ - الرجل علی الشئ وجانأ علیہ و
تجانأ علیہ اذا اکب علیہ - رجل اجنأ - مرد گوژ پشت
مجنأ بالضم سپر
جئ - مجئ جیأۃ - آمدن والجیأۃ ہو من بناء المرۃ
الواحدۃ الا انہ وضع موضع المصدر مثل الرجفۃ
والرحمۃ - جیأۃ بالکسر علی فعلۃ اسم منہ - ویقال
جئت مجیئا حسنا وہو شاذ لان المصدر من فعل یفعل
بفتح الاولی وکسر الثانیۃ مفعل بفتح العین وقد
شذ منہ حروف فجاءت علی مفعل کالمجئ والمعاد
والمحیص والمصیر والمکیل - اجاءۃ آوردن وجاءنی
علیہ فاعلنی فجئتہ ای غالبنی بکثرۃ المجئ فغلبتہ -
وتقول الحمد للہ الذی جاء بک - والحمد للہ اذا جئت
ولا تقل الحمد للہ الذی جئت - ویقال اجأتہ
الی کذا ای الجأتہ واضطررتہ الیہ - وفی المثل
شر ما یجیئک الی مخۃ عرقوب - قال الاصمعی وذلک
ان العرقوب لا مخ فیہ - وانما یحوج الیہ من
لا یقدر علی شئ - وقولہم لو کان ذلک فی الجئ
والجئ بالضم - قال ابو عمرو ہما الی الطعام و
الجئ الشراب - قال الاموی ہما اسمان من
قولہم جأ جأت بالابل ای دعوتہا للشرب و
ہاہأت بہا ای دعوتہا للعلف -
جلأ - بالرجل جلاء وجلاءۃ انگند اورا وجلاء
مثوبہ انداخت بارچہ اورا ربیع بفتحہا) -
جئ علیہ خشم گرفت براو ربیع کہ اعث ۲) تجأ فی
ثیابہ گرد آمد در پارچہ خود وتجأ علیہ گرفت آنرا

کار رسیده و زخم شده جلا ر بفتحتین زخم رسیده شدن پوست (ع ک اف ۲) و تجالہ دمیدن یقال منه حلأت شفتی اے بثرت ـ حلٔ ـ بتازیانه زدن و بشمشیر زدن ـ و دادن و حلأت الابل عن الماء تحلئة و تحلیئا اذا طردتها عنه و منعتها ان ترده ـ و حلأت السویق انما هو من الحلاوة ـ قال الفراء قد همزوا ما لیس بمهموز لانه من الحلواء ـ

حمٔ ـ حمأ بفتحتین گل سیاه و تیره قوله تعالے من حمأ مسنون ـ حمأة بالتسکین کذالک یقال منه حمأت البئر حمأ اے نزعت حمأتها ـ حمأن بفتحتین لاے ناک شدن چاه (ع ک اف ۲) احمار لاے در انداختن ـ و حمئت علیه ای غضبت ـ حمٔ بالکسر خویشاوند شوی چون پدر و برادر حمئ مثل قفا حمو مثل ابو حم مثل اب کذالک احمار ج ـ

حنٔ ـ حناء بالکسر والمد مشدد واحنا حناءة اخص منه ـ تحنئة تحنی بحنا رنگ کردن ـ حنا رتان و دریگ توده ـ

احربنأ ـ آمده شد برائے خشم و بدے ـ

حنظأو ـ کجر و حل کوتاه ـ

حفیسأ ـ کوتاه بد خلقت ـ

حاء ـ نام مردے و سیعود فی الالف اللینة ـ

فصل الخاء

خبٔ خبٔ ـ پنهان کردن (ع بفتحها) و پنهان کرده و پنهان فی خبیٔ علی فعیل مثله خبٔ السموات باران خبٔ الارض نبات خابئة خم و هو بلا همز الضبل ـ واختبأت ای استترت ـ جاریة مخبأة ای مستترة ـ خبأة مثال همزة زن بسیار پنهان شونده و طلعة بسیار روی نماینده قال ان الغض کتابی الی الخبأة الطلعة ـ

ختٔ ـ اختتاء ـ بمعنی اجتباء و اختتأت منه ای اختبأت خوفا و حیاء ـ قال ابو عبید اختتأت له اے ختلته ـ

خجٔ ـ خجٔ ـ نکاح کردن رجل خجأة ای نکحة مثال همزة و فحل خجأة کثیر الضراب و کثیر اللحم الثقیل ـ تخاجؤ ـ فی المشی تباطؤ ـ

خذٔ ـ خذوء ـ فروتنی کردن (ع بکسرا و فتحها ایضا) صلته باللام ـ استخذاء کذالک و اخذأه اے ذلله ـ

خرٔ ـ خرء ـ بالضم پلیدی خروء علی فعول ج مثل جند و جنود ـ خراءة بالفتح والمد کراهیت و شستن (ع ک اف ۲) و یقال للمخرج مخرؤة و مخرأة ـ

خسٔ خسٔ ـ راندن سگ را و رفتن سگ لازم و متعدی (ع بفتحها) انخساء رفتن سگ خسٔ خسوء بضمتین خیره شدن چشم و منه قوله تعالے خاسئا و هو حسیر ـ تخاسأ القوم بالحجارة اے تراموا بها و کانت بینهم مخاسأة ـ

خطٔ ـ خطأ بفتحتین نا راست و هو نقیض صواب و قد یمد و قرئ بهما قوله تعالی و من قتل مومنا خطاء ممدودا و مقصورا ـ اخطأت تخطات بمعنی و لا تقل اخطیت و بعضهم یقوله خطأ بالکسر والسکون

گناه قوله تعالی ان قتلهم کان خطأً کبیراً ای اثما
خطار خطأه بفتح الاول وکسر الثانی گناه کردن
(ع کـ ف ۲) خطیئة علی فعیلة اسم فیه۔
ولک ان تشدد الیاء لان کل یاء ساکنة قبلها
کسرة او واو ساکنة قبلها ضمة وهما زائدتان للمد
لا للالحاق ولا هما من نفس الکلمة فانک تقلب الهمزة
بعد الواو واوا وبعد الیاء یاء وتدغم فتقول فی
مقروء مقروّ وفی خطیئة خطیّة وجمعها خطایا والاصل
فیها خطائی علی فعائل فلما اجتمعت همزتان قلبت
الثانیة یاء لکسرة ما قبلها ثم قلبت الفاً لاستثقال
الحرکة علیها ثم قلبت الهمزة الاولی یاء لخفائها بین
الالفین۔ وفی المثل مع الخواطی سهم صائب
یضرب للذی یکثر الخطأ ویاتی الاحیان بالصواب
قال الاموی المخطی من اراد الصواب فصار
الی غیره۔ والخاطی من تعمد لما ینبغی۔ تخطئة
تخطی بخطا منسوب کردن ویقال اخطأت
فخطأتنی۔ وتخطأت له فی المسئلة ای اخطأت
وتخطأه ای اخطأه۔

خلاء خلأ۔ مقصور خلاء بالکسر ممدود حرونی
کردن وفرد خفتن ناقه لی علتی (ع بفتحها) یقال
خلأت الناقة کما یقال فی الجمل الح وفی الفرس
حرن۔ وفی حدیث سراقة ما خلأت ولا حرنت
ولکن حبسها حابس الفیل۔

خفأه۔ از بیخ برکند آنرا پس بر زمین زد
(ع بفتحها)۔

خفأ بیته۔ شکست خانه را و بر انداخت خفأ القربة
درید مشک را و گسترد آنرا بر حوض تا که زمین آب
حوض را جذب نکند۔

خمار۔ موی فهی۔

خنأت الجذع۔ بریدم شاخ درخت را (ع
بفتحها) وخنیته بالیاء مثله۔

خار۔ باب علینا۔ یعنی شتاب کن۔

فصل الدال

درء۔ دیدا۔ بالکسر والمد واداة سخت ویل
شتر و آدمی سه شب آخر ماه پیش از شبهای
محاق وقال ابو عمرو دیدا رو داء آخر ماه۔

درء۔ دور کردن ودفع کردن (ع
بفتحها) وفی الحدیث ادرءوا الحدود بالشبهات
درء وفتحتین ناگاه بر آمدن (ع بفتحها) ومنه کوکب
دری علی فعیل بالکسر والتشدید مثال سکیر لشدة
توقده وتلألؤه قال ابو عبیدة ان ضممت الدال قلت
دری علی فعلی غیر مهموزه فیکون منسوبا الی الدر لانه
لیس فی کلامهم فعیل ومن همزه من القراء اراد
فعول مثل سبوح فاستثقل فرد بعضه الی الکسر و
حکی الاخفش عن بعضهم دری بالفتح علی فعیل من
درأته مهموزا۔ ودراری ستارگان روشن وتدرأ
علینا فلان ای تطاول۔ ویقال السلطان ذو تدرإ
بضم التاء ای ذو عدة وقوة علی دفع اعدائه وهو
اسم موضوع للدفع والتاء زائدة کما زیدت فی
ترتب وتنضب وتتفل۔ وتدارأتم ای اختلفتم وتدافعتم

وکذلک ادرأتم واصله تدارأتم ادغمت التاء فی الدال واجتلبت الالف لیصح الابتداء بها۔ مدارأة یکدیگر را دفع کردن و خلاف کردن و یقال هو لا یداری ولا یماری۔ واما المداراة فی حسن الخلق والمعاشرة فان الاحمر یقول فیه انه یهمز ولا یهمز۔ ویقال دارأته وداریته اذا اتقیته ولاینته۔ ویقول جاء السیل دَرْءًا بالضم ای من بعید۔ درء بالفتح کژی یقال اقمت درءه ای اعوجاجه۔ بئر ذات درء وهو الحید وطریق ذو دُرُوء علی فعول ای ذو کسور وحرفة۔ دریئة ستور یا جز آن که در پس آن تیر انداز پنهان شود بجهت انداختن صید را۔ و حلقه که آن را به نیزه بربایند۔ وادرأت للصید علی افتعلت ای اتخذت له دریئة۔ درء بضمتین غدد ناک شدن پشت شتر و آماسیدن (م ع بضمهما) بعیر دارئ نعت منه وناقة دارئ ایضا وادرأت الناقة بضرعها ای انزلت اللبن وارخت ضرعها عند النتاج فهی مدرئ۔

دفء۔ دِفْء۔ بالکسر شیر و پشم وزه ستور و مانند آن که از وی نفع گیرند قوله تعالی والانعام خلقها لکم فیها دفء۔ گرمی و ناخوشی او دفاءة و فاءة منه۔ یقال اقعد فی دفء هذا الحائط ای فی کنه۔ رجل دفئ علی فعل جامه گرم پوشیده دفآن کذلک وهی دفائی۔ وادفاه الثوب وتدفا هو بالثوب واستدفا وادفا به وهو افتعل منه ای لبس ما یدفئه۔ ودفؤت لیلتنا ویوم دفئ علی فعیل ولیلة دفیئة وکذلک الثوب والبیت مدفئة شتران بسیار و بیشه وایضا۔ مدفاة شتر بسیار پشم و پیه و دفائی شمال عجمی باران آخر بار۔ و ثنائی بالکسر کذلک۔ وکل میرة و نتاج قبیل الصیف فهی دفئیة و ثنائیة قال وادل انه فاء ای دقوع الجبهة وآخره الصرفة۔

دکء۔ مداکاة۔ انبوهی کردن و زحمت دادن و گرد آمدن قوم بر کسی وتداکا القوم ای ازدحموا

دنأ۔ دنئ۔ علی فعیل خرد فرومایه والفعل منه علی (م ع بفتحها) فهو دانئ۔ دناءة دنوءة فرومایه شدن در فعل (م ع بضمها و فتح الاول) خسیسة عیب ونقیصت دنأ بفتحتین کوزی او ناگوزپشت

دوأ۔ داء۔ بیماری او دواء وج دشمن یقال داء الرجل یداء فهو داء۔ ودئت یا رجل اذا ات ایضا فانت مدئ۔ وادائه ای اصبته بداء متعد و لازم۔ وادأت او ارمت واداو آست او دوائر اذا اتهمته۔ وقولهم به داء ظبی معناه لیس له داء کما لا داء بالظبی۔

دبأ۔ قرار گرفت (م ع بفتحها) و دبأ بالعصا زد آن را و دبأة گریختن و دبأ و دبأ علیه ضربا پوشید و پنهان کرد آن را۔

دثأ۔ دثئی۔ گعرلی باران که بعد از شدت گرما آید و بچه گوسفند که در سرما پیدا شود۔ تدربأ الشی مضطرب شد۔

فصل الذال

ذرء۔ ذرءٌ۔ آفریدن (ع بفتحهما) منه الذرية بالضم والتشديدين وهي نسل الثقلين تترک الهمزة وذرأ الحاج وفي الحديث ذرء النار اي انهم خلقوا لها۔ ذرأ بفتحتين سپیدی موی و پیری (ع ک ا ف ۲) هو ذرأ وهي ذرأ۔ وذرئ شعره وذرأ العثان ذرأة بالضم اسم فيه۔ وفرس افطر وجدي اذرأ اي ارقش الاذنين وسائره اسود۔ وعناق ذرأ۔ وهو من شياب المغردون الضان و ملح ذرآني وذرآني تحريك الراء و تسكينها نمک سخت سپید وذرأت الارض اي بذرتها ذرع ذري وترک الهمزة اصح فيه۔
ذيأ۔ ذيأت اللحم۔ فتذيأ اي انضجته حتي يسقط عن عظمه۔ وتذيأت القرحة فسدت وتقطعت۔
ذرذار۔ ذاذارت زجر کردن واضطراب نمودن در رفتار تذرذؤ وذوذرة مثله۔
ذناءة۔ بالفتح زن خردسال لاغر و خوبصورت چالاک۔
ذمأ عليه۔ دشوار آمد (ع بفتحهما)۔

فصل الراء

رأرأ۔ رأرأ۔ الشراب سلع ورأرأت المرأة بعينها برقت ورأرأت عيناه اذا کان يديرهما وهو رأرأ العين علي فعلل۔
ربأ۔ ربأ چشم داشتن و دیدبانی کردن و بر بلندی برآمدن يقال منه ربأت القوم وارتبأتهم مربأ مربأة مرتبأ جای دیدبان يقال ربأت المربأة اي علوتها۔ ربيئة طليعة ربايا ج ويقال اني لاربأ بک عن هذا الامر اي ارفعک عنه۔ وماربأت رب فلان اي ما علمت به ولم اکترث له وربأته اي خدرته واتقيته۔
رثأ۔ رثأ۔ دوشیدن شیر بر ماست و سطبر شدن آن ارتثار ماست شدن شیر۔ رثيئة ماست و يقال الرثيئة تقثأ الغضب۔ وارتثأ عليهم امرهم اي اختلط وهم يرثؤن رأيهم اي يخلطون وارتثأ فلان في رأيه اي خلط۔
رجأ۔ ارجأت۔ الامر آخرته قوله تعالی وآخرون مرجؤن لامر الله ومرجون لامر الله بغير همز۔ رجل مرجئ مثال مرجع ورجل مرج بلا همز ايضا وهم مرجئة والنسبة اليه مرجئي هذا اذا همزت فاذا لم تهمز قلت رجل مرج مثل معطٍ وهم المرجية بالتشديد۔ وارجأت الناقة اي دنا نتاجها يهمز ولا و عند ابي عمرو هو مهموز لاغير۔
ردء۔ رداءة۔ بالفتح ممدودة تباه شدن (ع بضمهما) فهو ردي اي فاسد وارداه تعهد منه ويارى کردن ويارکسی شدن يقال منه اردأته بنفسي۔ ردء بالکسر يار قوله تعالی ارسله معي ردءا يصدقني۔
رزء۔ رزء۔ بالضم مصيبت ارزاء ج رزأته الرجل ارزاه رزءا ومرزئة اذا اصبت منه خيرا ما کان و يقال ما رزأته وما رزئته ماله اي ما نقصته۔

ف ۲ مرح کمنع کرم وفرح و عناق ککتاب الانثی من ولد المعز... مع ف الناقص... [illegible]

وارتزا الشئ ای انقبض - رزیئۃ مصیبت ولمی

رزایاج - رجل مرزا کریم یصیب الناس خیرہ ورزاتہ

رزیئۃ ای اصابتہ مصیبۃ -

رشٔ - رشأ - آہو برہ -

رطأ - رطیٔ - علی فعیل گول -

رفٔ - رفٔ - پیوستن ونیکو کردن بریدگی

ودریدگی جامہ وبغیر ہمز ایضاً یقال من اغتاب

خرق ومن استغفر رفا - رفاء بالکسر والمد سازوار

آمدن وجفت شدن یقال للمتزوج بالرفاء

والبنین - ترفئۃ بالرفاء والبنین گفتن بوجہ دعا

درزناشوئی وبندہ وبلا ہمز ایضاً ومعناہ السکون

والطمانیۃ من رفوتہ ای سکنتہ - وارفات السفینۃ

ای قربتہا من الشط - مرفأ - بالضم جای بلب آمدن

کشتی وارفات الیہ ای لجأت الیہ ورافاتہ فی

البیع ای حابیتہ وترافؤا ای توافقوا وتظاہروا -

رقٔ - رقٔ - رقو بضمتین ایستادن آب چشم

ودهون (ع بفتحہما) یقال ارقا اللہ دمعہ ای سکنہ

رقوء علی فعول بالفتح آنچہ بر جراحت نہند تا خون

بایستد وفی الحدیث لاتسبوا الابل فان فیہا

رقوء الدم ای انہا تعطی فی الدیات فتحقن بہا

الدماء - ویقال ارقا علی ظلعک لغۃ فی ارق علی

ظلعک ای ارفق بنفسک ولا تحمل علیہا اکثر مما تطیق

رمٔ - رمٔ - رموء بضمتین بیک جای بودن شتر

(ع بفتحہما)

رۂ - ویقال رہیات - رائی اذا لم تحکم

رہیات السحابۃ وترہیات اذا تمخضت للمطر -

والمرأۃ ترہیات فی مشیتہا ای تکفأت وترہیأ

الرجل فی امرہ اذا ہم بہ ثم امسک وہو یرید

ان یفعلہ -

رأرٔ - رأر - درخشی راری یکی ترروتہ تردی

اندیشہ کردن در کار رویۃ اسم منہ غیر مہموز -

رتأ العقدۃ رتوء سخت کرد گرہ را - (ع بفتحہما)

رتا فلانا خفہ کرد آنرا وایستادہ گردانید ورفت

رتان - پویہ دویدن خستہ ارتا ضحک فی فتور ومارتا

کبدہ بطعام یعنی نخورد چیزیکہ تسکین گرسنگی او کند

ہذا خاص بالکبد -

رتأ الیہ - وبد (ع بفتحہما) وجاریرنا فی مشیتہ

تثاقل والیرنا فی فصل الیاء -

رتاءہ - ترتیہ از خفہ رہانید وارتنأ فی الامر روأ

رایاہ اتقاہ ورار لغۃ فی ارأ ے والاسم

الرے بالکسر

فصل الزاء

زأزأ - تزازأت - من الرجل تزازؤا شدیدا

اذا تصاغرت لہ وفرقت منہ -

زکٔ - رجل زکأۃ - مثال ہمزۃ مرد بسیار سیم و

زر ونقدہ منہ یقال زکاتہ زکا - ای عجلت نقدہ

دانہ لزکا النقد - وزکات الناقۃ بولدہا تزکاز

کار ست بہ عند رجلیہا -

زنٔ - زنا زنوء - بہ زاد برآمدن ونزدیک شدن

یقال زنأت الخمیس ای نوث دو تا شدن

یقال زنا الظل ای قصر وشتاب گرفتن بول غایط
یقال زنا بوله وزناه گرفتن یقال زنأت الیه
(ع بفتحها) وازنأت غیری الجاتة - زناء بالفتح
والمد کوتاه رجل زناء مرد تنگ آمده بقضای حاجت
وفی الحدیث نهی ان یصلی الرجل وهو زناء ای
حاقن ظل زناء سایهٔ تنگ تزنئة تنگ گردانیدن
الزباءة - بالفتح الغضبة -
زوراء المنیة - اندوهی که از مرگ پیدا شود -
زاراء الدهریة ای انقلب الدهریة قال ابو عمرو
فرحت بهذه الکلمة -

فصل السین

سأ سأ - سأسأت - بالحمار سأسأ گفتن خر را
بوقت آب خوردن وفی المثل قرب الحمار من
الردهة ولا تقل له سأسأ -
سبأ سبئة سبأ - خمر خریدن به جهت باز
فروختن (ع بفتحها) یقال سبأت الخمر واستبأتها
ولا یقال ذلک الا فی الخمر - والاسم سباء علی
فعال بکسر الفاء - والمد سبیئة خمر - سباء خمار فاذا
اشتریت الخمر لتحملها الی بلد آخر قلت سبیتها بلا همزه سبأ
بالفتح والمد نام مردیکه عامه قبائل یمن از نسل اوست
یصرف ولا یصرف وهو سبأ بن یشجب بن یعرب
بن قحطان - سبأ التقاة نا کردن سوگند به دروغ
ودلیری نمودن بدان - وتازیانه زدن و بآتش
سوختن کسی را آنجا پوست باز شدن - سبأ
راه کوتاه - سبائیه منسوب بعبدالله بن سبا -

سرء - سرء و تخم نهادن ملخ واسرأة الجراد
ای حان وقت ذلک منها - سرأة بالکسر تخم
ملخ سرءة کذلک واصله مهموز - ارض مسروءة ای
ذات سرءة -
سلأ سلأ - روغن کشیدن از مسکه سلأت السمن
واستلأته بمعنی سلاء بالکسر والمد اسم فیه و خار
دور کردن سلاء بالضم مشدد ممدود مثل قراء
خار خرما سلاءة یکی - وتازیانه زدن یقال سلأه
مائة سوط ونقد کردن یقال سلأة مائة درهم -
سوء - سوء - مسارة مسائیة اندوهگین شدن
(ع ف اص ۲) سوء بالضم اسم فیه وقرئ
قوله تعالی دائرة السوء یعنی الهزیمة والشر و
یقال هذا رجل سوء علی الاضافة ثم تدخل علیه
الالف واللام فتقول هذا رجل السوء قال
الاخفش لا یقال الرجل السوء ویقال الحق
الیقین وحق الیقین جمیعا لان السوء لیس بالرجل
والیقین هو الحق قال ولا یقال هذا رجل السوء بضم
السین اساءة بدی کردن صاحة بالی سوائی بالتشدید
حسنی - سیئة بدی واصلها سیوئة فقلبت الواو یاء
وادغمت وفلان سیئ الاختیار وقد یخفف ویقال
سی الاختیار - امرأة سوآء قبیحة - ویقال عندی
ماساره وناره والسوره ونبوره قال ابن السکیت
سؤت به ظنا واسأت به الظن بالالف واللام
اذا جاء فعله بالالت قوله تعالی تخرج بیضاء من
غیر سوء ای من غیر برص - سوأة عورت ورسوائی

دخوی زشت سوآ رشلہ۔ تسوئۃ تسوی عیب کردن برچیزے یقال سوأت علیہ ما صنع اے عتبہ و قلت لہ اسأت ویقال ان اسأت فسوی علی ویقال سوت الرجل سوائۃ ومسایۃ بحذف الہمزۃ ای سارہ ما راہ منی واصلہا سوائۃ ومسائیۃ وسائیۃ اصلہا مساوئۃ علی القلب ذکرہ ہوا الواو مع الہمزۃ وقولہم الخیل تجری علی مساویہا ای انہا وان کانت بہا اوصاب وعیوب فان کرمہا یحملہا علی الجری واستار الرجل من السوء کما تقول اغتم من الغم

سیٔ۔سیٔ۔ بالفتح شیر گرد آمدہ در اطراف پستان وتسیأت الناقۃ اذا ارسلت لبنہا من غیر حلب وہوالسیٔ وقد انسار اللبن۔

مسنتاً۔ کسی کہ سر فرج دراز باشد مانند کوخ۔

سختاً النار۔ کجعل جعل لہا مذہبا تحت القدر سختا ہا شلہ سندیٔ۔ علی وزن فنعلو بالہار الضامر و سباک و دلیر بہر کار پیش آیندہ و کوتاہ و باریک تن با پیشانی سر دمرد کلان سرو مادہ گرگ سندون ج

سطأ ہا۔ جماع کرد اورا (عع بفتحہا)۔

اسلنطأ۔ برآمد بسوی چیزی تا نظر کند بطرت آن

فصل الشین

شأشأ۔ شأشأت۔ بالحمار تشو رتشو گفتم خر را بوقت ایستادہ کردن و خواندنش۔

شطاء۔ شطأ الزرع والنبات خوشہ و برگ کشت و اشطأ الزرع اے خرج شطأہ۔

قال الاخفش فی قولہ تعالی اخرج شطأہ ای طرفہ شطأ رستن رجل بر شتر شاطیٔ الوادی کرانہ رود ای شطہ ویقال شاطیٔ الاودیۃ فلا یجمع۔ و شاطأت الرجل اذا مشیت علی شاطیٔ و ہو مشی علی الشاطیٔ الآخر۔

شق۔ شق۔ شقو بر آمدن دندان شتر و شانہ کردن مو مشقا فرق سر۔ شقا بالکسر شانہ وشقأتہ بالعصا شقأ اصبت مشقأہ ای مفرقہ

شنیٔ۔ شنأۃ۔ مثال شنأۃ وشمنی شین ثلث لغات مشنأ شنآن بتحریک النون وتسکینہا مصادر منہ شنان بلا ہمز مثلہ (عع کف ا) وتحریکہا قولہ تعالی شنآن قوم وہو شاذ ان فی المعنی ولفظ لان فعلان بالتحریک انما ہو من بناء ما کان معناہ الحرکۃ والاضطراب کالضربان والخفقان وبالتسکین شاذ فی اللفظ لانہ لم یجیٔ شیٔ من المصادر علیہ۔ ویقال شنی فلان فلانا ای النفضہ شنأ و شنانا۔ ویقال شنی الرجل فہو شنوء ای مبغض وان کان جمیلا۔ رجل مشنأ علی مفعل ای قبیح المنظر وہو مشنأ ہم مشنا سواء فیہ الواحد والمثنی و الجمع مشنار بالکسر علی مفعال مثلہ۔ وتشانوا ای تباغضوا شنی بہ ای اقر شنوءۃ بالفتح علی فعولۃ دوری جستن از آلایش یقال فیہ شنوءۃ ومنہ ازد شنوءۃ وہم حی من الیمن ویقال بالتشدید غیر مہموز ایضا ویقال شنائی وشنوی غیر مہموز فی النسبۃ الیہا۔

شَیئٌ- شُیَئ- چیز تصغیرہ شُیَیٌ بکسر الشین وضمہا والجمع اشیاء غیر مصروفۃ قال الخلیل انما ترک صرفہ لان اصلہ فعلاء جمع علی غیر واحدہ کما ان الشعراء جُمِعَ علی غیر واحدہ لان الفاعل لایجمع علی فعلاء ثم استثقلوا الہمزتین فی آخرہ فنقلوا الاولیٰ الی اول الکلمۃ فقالوا اشیاء کما قالوا عقاب بعنقاۃ وانیق وقسی فصار تقدیرہ لفعاء یدل علی صحۃ ذلک انہ لایصرف وانہ یصغر علی اشیّاء ویجمع علی اشاوی بفتح الواو وکسرہا مثل صحاری واصلہ اشائی قلبت الہمزۃ یاء فاجتمعت ثلث یاآت فحذفت الوسطیٰ وقلبت الاخیرۃ الفا وابدلت من الاولیٰ واو کما قالوا اتیتہ اتوۃ ویجمع ایضًا علی اشایا واشیاوات وقال الاخفش ہو افعلاء لان اصلہ اشیئاء فحذفت الہمزۃ التی بین الیاء والالف للتخفیف فلہذا لم یصرف- قال لہ المازنی کیف یصغر العرب اشیاء فقال اشیاء قال لہ ترکت قولک لان کل جمع کسر علی غیر واحدہ وہو من ابنیۃ الجمع فانہ یرد فی التصغیر الی واحدہ کما قالوا شویعرون فی تصغیر الشعراء وفیما لایعقل بالالف والتاء فکان یجب ان یقولوا شُیَیْئَاتٌ وہذا القول لایلزم الخلیل لان فعلاء لیس من ابنیۃ الجمع وقال الکسائی اشیاء افعال من شیئ مثل فرخ وافراخ وانما ترکوا صرفہا لکثرۃ استعالہم بہا لانہا شبہت بفعلاء وہذا القول یدخل علیہ ان لایصرف ابناء واسماء وقال الفراء اصل شیئ شَیِّئٌ مثل شیّع فجمع علی افعلاء مثل ہَیِّنٍ واہیناء ثم خفف فقیل شیئ کما قالوا ہَیْنٌ- وقالوا اشیئاء فحذفوا الہمزۃ الاولی وہذا القول یدخل علیہ ان لایجمع علی اشاوی- مشیئۃ خواستن (ع بفتحہما) وقولہم کل شیئ بمشیئۃ اللہ تعالیٰ مشیعۃ ای بمشیئۃ اللہ- مشیّات الرجل علی الامر ای حملتہ علیہ- واشاۃ لغۃ فی اجارۃ ای الجاۃ- وتمیم تقول شرٌ اشیئک الی مخۃ عرقوب یعنی یجیئک-

شَبَأَۃٌ- پرہ قفل-

شاسی- سخت وسطبر-

شَکَأَ ناب البعیر- برآمد دندان پیشین شتر وشکئی ظفرہ پارہ شد ناخن او (ع ک ا ف ۲) اشکات الشجر بغصونہا اخرجتہا-

شارنی- سبقت کرد از من شارنی فلان اندوہگین کرد مرا ودر شگفت انداخت مرا- یشوء ولشیئ قلب شارنی غثیان مرد دور بین- شؤت بہ بشگفت انداختہ شدم باد وسرور شدم-

فصل الصاد

صأصأ- صأصأۃ- نگریستن خواستن سگ بچہ پیش از چشم کشادن یقال صأصأ الجرو اذا لم یفتح عینیہ اوآن فتحہ- وفی الحدیث فتحنا وصأصأتم ای ابصرنا امرنا ولم تبصروہ وترسیدن از کسی تصأصو مثلہ وگشنی ناپذیرفتن نخلہ ودانہ سخت ناکردن خرما-

صبأ- صبوءً بضمتین برآمدن دندان کودک

له ای قلب الہمزۃ [illegible] الا ان لا یصح جمع [illegible] اصلہا [illegible] ۵- ف

و نشر شتر کره (ع بفتحها) و از کیشی به کیشی شدن
صابی لغت منه و جمعه صابئون و هم جنس من اهل
الکتاب - و اصبأ النجم ای طلع الثریا و صبأت
علی القوم ای طلعت علیهم -
صدء - صدءو - زنگ گرفتن آهن و مس و جز آن
(ع ک اف ۲) و بدی صدئة من الحدید ای
سکته - و فلان ساغ صدیٔ ایضاً اذا لزمه العار
و اللوم - جدی اصدأ عناق صدأ و بزغاله سرخ
که بسیاهی زند صدأة بالضم رنگ سرخ سیر و هی
من شیات المعز و الخیل یقال کمیت اصدأ
اصدأ بالضم و المد حی أرمن -
صاء - صاءة مثل صاعة ما یخرج من رحم الشاة
بعد الولادة من القذی یقال القت الشاة
صاءتها - تصیئه ور شوربا نیدن مر آن شستن
چنانکه ریم از وے پاک نشود -

صتار ه و صتاله - قصد کرد او را (ع بفتحها)
صرد سا اهلوه و قال الاخفش عن الخلیل و من
اغرب ما ابدلوه قالوا فی صرح صرء -
صأ علیهم - نمودار شد (ع بفتحها) و ما صاک علی
چه چیز برانگیخت ترا یه من صاة فانصما -
صیئة صیارة - پلید یکه از پس ولادت برآید -

فصل الضاد

ضئضئ ضئضئ - بالکسر اصل -
ضبأ ضبأ - ضبو بضمتین پنهان شدن
مضبأ نهان جای و ضبأ ای لصق بالارض -
ضبائی تام مردی ضبأت به الارض ای الصقته
بها فهو مضبوء به - و ضبأت الیه ای لجأت -
و اضبأ الرجل علی الشئ اذا سکت علیه و کتمه فهو
مضبئ علیه و منه اضبأ فلان علی داهیة مثل فی نفسه
ضن ء ضن ء - ضنو بسیار بچه شدن زن فهی
ضانئ و ضانئة و بسیار شدن مال (ع بفتحها)
اضناء بسیار مال و فرزند شدن یقال اضنأت
المرأة ای کثر ولدها و اضنأ القوم کثرت ماشیتهم
ضن ء بالکسر اصل و جایگاه و یقال فلان فی
ضن ء صدق - ضن ء بالکسر و الفتح فرزند -
ضوء - ضوء - بالضم و الفتح روشنائی ضیاء
بالکسر و المد مثله ضوء ضواء بالمد و الضم مصدر ان
منه (ع ف اص ۲) اضاءة روشن شدن و
کردن لازم و متعدی -
ضهء - مضاهاة - مانند شدن یقال ضاهأت
و ضاهیت یهمز و لا یهمز و قری بهما قوله تعالی یضاهئون
و یضاهون قول الذین کفروا -

ضدی خشم گرفتن (ع ک اف ۲)
ضرأ - پنهان گشت (ع بفتحها) الضراء ملاک
مومنت الضرآت النخل و الشجر خشک شد -
ضیأت المرأة - بسیار شد فرزند او و المعروف
بالنون و التخفیف -

فصل الطاء

طأطأ - طأطأ طأطأ - سر پست کردن تطأطؤ مثله

يقال تطاطات لهم تطاطوء الدلاة اى خفضت لهم نفسى كتطا من الدلاة وهى جمع دال الذى يخرج بالدلو۔ طاطاء زمين پست۔

طرء۔ طرؤ۔ طرؤ بضمتين از جائى وشهرى برآمدن يقال طرأت على القوم۔

طسء۔ طسأ۔ بالسكون والتحريك ناگوار شدن دول گرفتن از روغن و چربش (ع ك اف ۲)

طفء۔ طفوء۔ بضمتين فرو مردن آتش (ع ك اف ۲) انطفاء مثله اطفاء متعد منه۔ مطفئ الجمر روزى از روزهاى عجوز اطلنفاء بزمين چفسيدن وجمل مطلنفئ الشرف اى لازق السنام۔

طن۔ طن۔ بالكسر باقى جان يقال تركته بطنئه اى بحشاشة نفسه وهذه حية لا الطنى اى لا يعيش بلد وغها صاحبها اى تقتل من ساعتها يهمز ولا يهمز واصله مهموز۔

طار طارة۔ مثل طاعة دور دور شدن اسپ بچراگاه فرس بعيد الطارة ولاى وكل طيئى مثال سيد پدر قبيله از يمن طائى منسوب على غير قياس و اصله طيئى مثال طيعى فقلبوا الياء الاولى الفا لفتحة الطاء وحذفوا الثانية۔

طباة۔ خوى نيك باشد يا بد۔

طشأ۔ بغوک چوب بازى كرد وانداخت چيزى كه اندرونش بود (ع بفتحها)

طشأة۔ بالضم وكسرة زكام اطشاء صابه مرد كنگلاج درمانده از گفتار رطشاها چاع كرد او را (ع بفتحها)

طفنشأ۔ ضعيف البصر۔

طلاء الدم۔ بالضم والشدة والمد قشر تر۔

اطلنسأ۔ كالقعنس برگشت از منزلى بسوى منزلى۔

فصل الظاء

ظمء۔ ظمء۔ بالكسر مدت ميان دو نوبت آب خوردن شتر و تشنگى ظمأ بفتحتين تشنه شدن (ع ك اف ۲) قوم ظماء على فعال بالكسر يقال للفرس ان فصوصه لظماء اى ليست برهلة كثيرة اللحم۔ اظماء تشنه كردن ظمان على فعلان تشنه ظمأى مؤنثه وظمء الحيوة من حين الولادة الى وقت الموت ويقال ما بقى منه الا قدر ظمء الحمار اى لم يبق من عمره الا اليسير لان من الدواب ليس اقصر ظمأ من الحمار۔

ظأظأ۔ التيس ظأظأة وظأظاء آواز كرد بز كوهى ظأظأ الاعلم والاهتم يعنى سخن كرد و ندبه سخنى كه فهميده نشود و دران غنه باشد اعلم شخص را گويند كه لب زيرينش شكافته باشد واهتم كسى كه دندان پيشينش شكسته۔

ظباة۔ كفتار لنگ۔

ظرء۔ آب بسته و خاک خشک شده بسرما۔

ظورة۔ مرد گول ظياة مثله۔

ظياة۔ تظيياً اندوهگين كرد او را۔

فصل العين

عبء۔ عبء۔ آميختن عطر و ساختن و آماده كردن

و بانک داشتن یقال ما عبأت به ای ما بالیت به
وله تعالی قل ما یعبؤ بکم ربی (ع ع بفتحهما) تعبئة تعبیۓ
آماده و ساخته کردن اسباب عبء بالکسر بار اعباء
ج و همتا بار و هما عبان و عبء الشیٔ نظیره عبأ
در آگندن تعبیة الجیش بلا همز۔

عندأوة۔ بر وزن فنعلوة دشواری و پیچیدگی
و فریب و ستم و اقدام کننده دلیر عندأو مثله
و ایضاً مکر و سخت ترین بلاها یقال تحت طریقتک
عندأوة ای تحت اطراقک و سکوتک لمکر۔

فصل الغین

غرقئ۔ غرقئ۔ بالکسر پوست تنک بیضه مرغ
قال الفراء همزة زائدة لانه من الغرق وکذلک
همزة کرفئة وطلمئة زائدتان۔

غأ غأ۔ بانگ زاغهای کوہی۔
غبأ۔ له غبأ الیه قصد کرد (ع ع بفتحهما)

فصل الفاء

فأ فأ۔ فأ فأ ر۔ علی افعلال سخن فافاک گوینده
فتئ۔ ویقال ما افتأت۔ اذکره ای ما زلت
اذکره ولا یتکلم به الا بالجحد وقوله تعالی تا الله تفتؤا
تذکر یوسف ای ما تفتؤ۔
فثأ۔ فثأ۔ دیگ را باز ایستانیدن از جوش
تاب و شکستن خصم را به سخن و فرونشاندن خشم
کسی را (ع ع بفتحهما) افثار مانده شدن و دمه
برافتادن و شکستن کرما و من امثالهم فی الیسیر
من البر ان ارثیئة تفثؤ الغضب واصله ان رجلا
کان غضب علی قوم وکان مع غضبه جائعا فسقوه
رثیئة فسکن غضبه وکف عنهم۔

فجأ۔ فجاءة۔ بالضم ناگاه۔ فجارة بالضم والمد
ناگاه گرفتن (ع ع بکسر الاولی وبفتحهما) افجار
مفاجارة کذلک فجاءة الامر ناجاه بمعنی۔
فجاءة المازنی نام مردے۔

فرأ۔ فرأ۔ خر گورہ فرار بالکسر ج وفی المثل کل
الصید فی جوف الفرا یقال المحنا الفرا فسری
بابدال الهمزة الفا۔

فس۔ تفسؤ۔ کهنه شدن و دریدن جامه وکذلک
تمسئو وتقضئو۔ تفسئة کشیدن و دراغیدن جامه را
فش۔ تفشؤ۔ پراگنده وفاش شدن بیماری
یقال تفشأ بالقوم المرض۔

فطأ۔ فطأة۔ بر پشت زدن یقال منه فطاه
وفطأها ای جامعها فطأ به الارض صرعه وفطأ
بسلاحه رمی به وحار با ثقاء را ایضاً فطأة بفتحات
تجنحی یعنی افطأنت منه ای فطس۔ فطئ البعیر
اذا اتطار من ظهره۔

فقأ۔ تفقأت۔ السحابة عن مائها ای تشققت
وتفقأت البهمی ای تشققت لفایفها عن ثمرها
وتفقأ الدمل والقرح ایضاً۔ فقأ تفقئة کور کردن
فقء ایضاً پوست که با بچه بیرون آید از رحم وتفقأت
شحما تنصب علی التمییز۔

فئ۔ فئ۔ باز گشتن (ع ع ف ا ک ۲) یقال هو
سریع الفئ من غضبه وهو حسن الفیأة مثال الفیئة

ای حسن الرجوع والیضا خراج وغنیمت وسایه زوال
که بعد از گذشتن آفتاب باشد وما لم یکن علیه الشمس
فهو ظل افیار فیور بضمتین ج - افاره باز گردانیدن
وغنیمت دادن یقال افاء الله علی المسلمین مال
الکافرین ومنه قوله تعالی وما افاء الله علی رسوله
من اهل القری واستفات هذا المال ای اخذته
فیأً فئة مثال فعة گروه والهاء عوض من الیاء
التی نقصت من وسط واصله فی مثال شیع فیون
وفئات ج تفیئة سایه انداختن یقال فیأت الشجرة
وتفیأت تفیأ ای فیئها وتفیئات الظلال تقلبت
مفیوءة جائیکه آفتاب نرسد-

فیأة - بارانی که ساعتی تیز بارد پس باز ماند
فنداُیة - بالکسر تبر فنادید ج علی غیر قیاس
الفنداوة فی زعفران د)-
دفشاءة - خورانیدم اورا او الصواب بالقاف
قفاه ستباه کرد او از جمع بقیتها)-
فنایرم - بضم اول وبسکون دوم شرزمه یقال
جاء فی فنایرم منهم -

فصل القاف

قثأة قثاء بالکسر والتشدید خیار قثاءة یکی
مقثأة خیار زار مقثوءة کذلک - واقثاء القوم
ای کثر عندهم القثاء واقثأت الارض کذلک
قرء - قروء بالفتح حیض قرار قروء بضمتین ج
اقرؤ کذلک فی القلة وفی الحدیث دعی الصلوة
ایام اقرائک - والیضا پاکی وهو من الاضداد
ومیان دو حیض و سپری شدن حیض و وقت حیض
و وقت پاکی زن - اقرأت المرأة ای حاضت
وطهرت ایضا - قال الاخفش ای صارت فیه
حیض فاذا حاضت قلت قرأت بلا الف - اقراء
نزدیک آمدن حاجت و وقت وزیدن باد و قاری
وقت آن یقال منه اقرأت الریح اذا دخلت
فی وقتها - قال الهذلی (رع) اذا هبت لقارئها
الریاح - ای لوقتها - استقرار ماندن فحل ناقه را
تا ببیند که آبستن شده است یا نی قال ابو عمرو
یقال ورع فلان جاریته الی فلانة تقرئها ای
تمسکها عندها حتی تحیض للاستبراء - واقرأت النجوم اذا
تأخر مطرها - قرآن جمع کردن و بهم یقال ما قرأت
الناقة سلاقط ای ما جمعت وما قرأت جنینا ای
لم تضم رحمها علی ولد والیضا خواندن قرأة مثله
قاری گفت منه قرأة جماعة مثل کافر وکفرة و
منه سمی القرآن وقال ابو عبیدة سمی بالقرآن
لانه یجمع السور ویضمها - وقوله تعالی ان علینا
جمعه وقرآنه فاذا قرأناه فاتبع قرآنه - قال ابن
عباس فاذا بیناه فاعمل بما بیناه لک - و
فلان قرأ علیک السلام واقرأک السلام یعنی اقرأ
خوانانیدن مقری لغت منه - قرار مرد پارسا و
قد تقرأ ای تنسک والجمع قرارون وقراء ایضا
جمع قاری مثل کافر وکفار - قرأة بالکسر مثل قرعة
وباء یقال ذهبت قرأة البلاد واهل الحجاز
یقولون قرة البلاد وبلا همز ومعناه انه اذا مرض بها

بعد ذلک فلیس من دبار البلد۔
قفص۔ قفص۔ خوردن قفصاء بوے گرفتن
خشک (ع ک اف ۲) یقال قربة قفصة وثوب
قفص من طول الندی۔ تنفاة بضم القاف عاره
یقال فی حسبه قفصاة ای عار ویقال فی عینه
قفناة ای فساد۔
قمو۔ قمور۔ قموۃ بضمتین [illegible] بشدن خود
قم قماة بالفتح خوار شدن (ع بضمها) قمی نعت
منه وهو الصغیر الذلیل۔ اقماء خوار گردانیدن
اقماته ای صغرته وذللته وغدا و [illegible] فربه شدن
و تکلف آوردن۔ تقمو۔ جمع کردن چیزے را
اندک اندک قمیة علی قبیلة نام مردے۔
قنو۔ تقنئة۔ تقنو رنگ کردن ریش را
وسخت سرخ شدن احمر قانی سخت سرخ مقناة
مقنوة جای که آفتاب نرسد و بغیر همز ایضاً۔
قی۔ قی۔ برانداختن از گلو (ع ف اک ۲)
فی الحدیث الراجع فی هبته کالراجع فی قیئه۔
داست نار و تقیؤاً ای تکلف القیء۔ اقاءة تقیئة
قی آوردن ثوب یقیئ الصبغ اذا کان مشبعا۔
قیء دار وے قی آرنده علی فعول بالفتح
قیاء بالضم والمد کذلک۔
قی قاء۔ پوستها ی زاغها ی عراق قیقی که هیچ
سپیدی تخم های مرغ و پوست تنک که بسپیدی
بیضه ملزق باشد۔
قبأ الطعام۔ خوردن (ع بفتحها) و قبأ من الشراب

امتلاء قباة وقباره گیاه گرچیده شود۔
قندء۔ کفنغاو بدخوار و بدخو فربه کوتاه و بزرگ سر
کوتاه اندام لاغر و مرد دلیر اقدام کننده و مرد کوتاه
گردن سخت سر دباث درست و اکثر ما یوصف
به الجمل قندأوة مثله فی الشکل۔
قرضی۔ کز [illegible] از نادر درخت بری ست که شکوفه ش
تر و تر ازو رس باشد واحدته بهاء۔
قفئت الارض۔ قفاء باران رسیده شدن زمین
پس تغیر شدن نبات آن وتباه شدن (ع ک اف ۲)
او القفء ان یقع التراب علی البقل وتقدم فی
(ق ف ر) اقتفاء الخبز افتفاء۔

فصل الکاف

کأکأ۔ کأکأۃ۔ تکأکؤ ای جبن و نکص تکأکی
کوتاه تکاکؤ گرد آمدن یقال مالکم تکأکأتم علیه
ای تجمعتم۔
کثأ۔ کثأ۔ بر سر آب آمدن شیره کثأ که بر آوردن
دیگ (ع بفتحها) یقال خذ کثأة قدرک و رستن
موے و پشم شتر تکثئة بر آمدن شیر و روغن بر سر
شیر و سرها ے علف خوردن ستور۔
کدء۔ کدوء بضمتین سرما خوردن گیاه و بی آب
ماندن و ناگوالیدن آن (ع بفتحها) تکدئة دیر
بر آوردن زمین نبات را بسبب سرما خوردگی از جمله
کادئه اے بطیئة النبات۔
کرفئ۔ کرفئ۔ بالکسر ابر بر هم نشسته گرفته
پاره ازوے و پوست بیرون بیضه و کرفأت القدر

اسے از بدرت الغلی۔
کسی ۔ کیس ۔ از پس راندن یقال مرفلان
یکسا القوم ای یطرهم و یتبعهم و یکسعهم مثله و منه
قولهم کسع الشتا ببعة غبر۔ والاکسار الادبار
کشی ۔ کیشی ۔ بریان کردن گوشت فهو کشیٔ
کشاة و اکشاة بمن و هو تیکشا اللحم ای یاکله و هو
یابس وکشات القثا ر اکلته۔ وکشات الطعام۔
قال ابو عبیدة کشار الادیم اسے تقشر۔
کفنا ۔ کفء ۔ بازگردانیدن کسی را از جهتی که
روی آورده باشد یقال کفاته فانکفا ای صرفته
فانصرف عما توجه۔ وتکفات المراة فی مشیتها ای
تبخترت یعنی نازنازان رفت وکفات الانا ر آ
کبته وقلبته فهو مکفور۔ کفا ر بالکسر والمخففة
او شقتان ینضم احدهما بالاخری ثم یخلل به موخر
الخبار ریقال منه اکفات البیت ۔ اکفار نوعی از
عیوب قافیه که بعضی بیت را در حرف روی دیگر با
بعضی را دیگر و تفاوت حرکات ردی نیز گفته اند
وایضا خم دادن وکژ کردن خنور را تا آنچه در وی
باشد بریزد۔ وخم دادن کمان را کفی مانند و همتا
کفو بالضمتین وسکون الوسط کذلک۔ والمصدر
کفارة بالمد و قولهم لا کفار له بالکسر ای لا نظیر له
وهو فی الاصل مصدر و فی الحدیث شاتان مکافئتان
ای متساویتان وهذا مکافی له ای مساوله مکافاة
پاداش دادن ویقال مالی به قبل ولا کفاء له ای
طاقة۔ المکافاة تکافؤ برابر ایستادن التعادل

برگردانیدن خنور را و نگونسار کردن و دلبند و کرد
بچیزے اشکفار یکساں شدن جست و خو استن از کسی
یقال اشکفات ابله فاکفانیها ای اعطانی لبنها
و وبرها و اولادها سنته۔ کفاة بالفتح والضم اسم منه
یقال اعطنی کفاة ناقتک۔ ویقال اکفات ابلے
کفاتین اذا جعلتها نصفین ینتج کل عام نصفها و
یترک نصفها کما یصنع بالارض فی الزراعة۔
کلا ۔ کلا ر ۔ گیاه و منه کلیت الارض و اکلات
و هی ارض کلئة و مکلئة سوار یابسه و رطبه
کلا ۔ علف خوردن ستور را کلا ر مثله۔ کلا رة بالکسر
والمد نگهبانی کردن (ع ک اف ۲) ویقال اذهب
فی کلارة الله۔ واکتلات عنهم ای احترست والکلا
عینی ای لم تنم و سهرت۔ وخدرت مکلا بالتشدید کرانه
رود جاے بلب آب آمدن کشتی تکلئة تکلئے
بستن کشتی کلا ر ممدود و مشدد و هو موضع در بصره
کرکشتی گاه آنجا ست نیز گویند۔ ویقال کلات
تکلئة اذا اتیت مکانا فیه مستتر من الریح۔ والموضع
مکلا رو کلا ر ویقال بلغ الله بک اکلا العمر ای آخره
والعبده۔ وکلا ر الدین ای تاخر کالی النسیه یقال
عینه کالکالی ای نقده کالنسیة و فی الحدیث انه
صلعم نهی عن الکالی بالکالی والاصمعی لا یهمزه
قال ابو عبیدة تکلات ای استنسات نسبة وکذلک
استکلات۔ کلاة بالضم و هو من التاخیر۔ وکلات
فی الطعام و اکلات فیه ای سلفت فیه۔ وما اعطیت
فیه شیئة من الدراهم فهی الکلاة بالضم واکلات

الیات. المنافقہ در ننگ کردہ قتار۔

فصل المیم

مت ت مت. بعصا زدن و کشیدن رسن۔

مرء۔ مراءۃ۔ گوارا شدن طعام (ع بضمہما) طعام مری گوارندہ (ع ک اف ۲) ایضا ومو کما یقال نقہ ونقہ بضمون القاف وبکسرہ وہنا و مرئنی الطعام ومرانی قال القراء یقال فی اتباع ہنانی الطعام ومرانی بغیر الف فاذا افردوہا قالوا امرأنی بالالف۔ وہذا طعام ممری ومرئت الطعام ای استمرأتہ۔ مروءۃ بضمتین مردمی وقد تشدد فیہ۔ مرؤ الرجل ای صار ذا مروءۃ۔ فہو مری علی فعیل۔ وتمرأ ای تکلف المروءۃ۔ وفلان تمرأنا ای یطلب المروءۃ بنقصنا وعیبنا۔ مری گاو سرخ گوسپند وجزآن مرء بضمتین ج کسر بر وسرۃ مرر مرو وضم المیم لغۃ فیہ۔ وہما مرآن صالحان ولا یجمع علی لفظہ وبعضہم یقولون مرؤن۔ وہذہ مرأۃ صالحۃ ومرۃ بترک الہمزۃ ایضا وان دخل علیہ الف الوصل کان فیہ ثلث لغات فتح الراء علی کل حال وضمہا علی کل حال واعرابہا علی کل حال یقال ہذا امرء ورایت امرء ومررت بامرء وہذہ امرأۃ مفتوحۃ الراء علی کل حال واسقطت الالف فی التصغیر قلت مری ومریئہ۔ وہمی الخذ امرء ایضا۔ مرئی منسوب بمرئی نام شاعر وکذلک النسبۃ الی امرء القیس وان شئت قلت امرئی۔

مس مس۔ ہیبا کی ماسی ہیبا کہ۔

مل ء مل ء۔ پر کردن و لو ملا سے علی فصلہ و کور فلان بارد العامۃ تقول ملا رما و مل بالکسر بہی ار یقال اعطنی ملأہ وملایہ وثلاثۃ املائہ واستلأ الشی وتملأ بمعنی یقال تملأ من طعام وشراب وتملأ غیظا۔ وامتلأت النزع فی القوس اذا شددت النزع فیہا ملأۃ بالضم شال تشبہ زکام وقد ملئ الرجل واملأہ اللہ تعالی ای ازکمہ۔ فہو مملوء علی غیر قیاس۔ وملؤ الرجل صار ملیئا ای ثقۃ فہو غنی ملی ومصدرہ ملاء ملاءۃ ممدودان۔ ملاءۃ بالضم چادر ملاء ج ممالأۃ یاری ہمدگر کردن بر کاری وتمالئوا علی الامر ای اجتمعوا علیہ وتعاونوا۔ ملأ جماعت مردم و خو یقال ما احسن ملاء بنی فلان ای عشیرتہم واخلاقہم املاء مج وفی الحدیث احسنوا املاءکم۔

منء منیئۃ۔ پوست تر نہادہ بہ جہت دباغت وہو اول ما یبدء بہ فم الفیق ثم ادیم یقال منہ منأت الاہاب منأ اذا انفقتہ فی الدباغ منیتہ بغیر ہمز مرگ۔

مأمأت۔ الشاۃ والظبیۃ پے در پے کرد آواز خود را بس می می کرد۔

مطاء۔ جماع کرد او را (ع بفتحہما)

مأق ء۔ العین وموقہا موخرہا او مقدمہا یعنی گوشہ چشم بطرف گوش یا بطرف بینی وفی الصحاح مذکور فی م ر ق۔

ماء السنور۔ یموء مواء آواز کرد گربہ موء لغت منہ الماءۃ بہمزتین والمائیۃ وتخفف السنور

یعنی گربه اموار الرجل صاح صیاحه یعنی بانگ کرد مانند بانگ کردن گربه۔

فصل النون

نانا۔ نانات۔ فی الرای ای خلطت فیه تخلیطاً ولم تبرمه۔ نانانة مستی وفی الحدیث طوبی لمن مات فی النانانة یعنی اول الاسلام ای قبل ان یقوی فهو رجل نانار ای ضعیف ونانانة ای نهنهته عما یرید وکفکفته عنه وتنانا ای ضعف واسترخا۔

نبا۔ نباة۔ آواز نرم یقال رمی فانبا ای لم یشرم ولم یخدش سیل نابئ ورجل نابی جار من بلد آخر۔ نبا نبور بضمتین بیرون آمدن از جای بجای وهذا المعنی اراد الاعرابی بقوله یا نبی الله ای یا من خرج من مکة الی المدینة فانکر علیه الهمز۔ نبات الارض جارت۔ نبا آگاهی وخبر یقال منه نبا وانبا بمعنی ای اخبر ومنه اخذ النبی تبرک الهمزة کما ترکت فی ذریة وبریة وخابیة الا اهل المدینة فانهم یهمزون هذه الاحرف ولا یهمزون فی غیرها ویخالفون العرب فی ذلک وتصغیر نبی نبیی مثال نبیع وتصغیر نبوة نبیئة مثال نبیعة۔ وجمع نبی نبار علی فعلار وتجمع علی انبیاء ایضاً مثال افعلار۔

نفت نغت۔ نتور۔ بر آمدن وبیرون آمدن از جای خود وآماس کردن ریش ومطلع شدن بر کسی وگوالیدن ورسیده شدن دختر۔

نجح۔ نجح۔ بچشم کردن نجانه بمعنی نجانة رجل نجی العین ونجور العین علی فعیل وفعول ای خبیث العین وکذلک نجی العین نجور العین علی فعل وفعل۔ وفی الحدیث ردوا نجاة السائل باللقمة ای ردوا شدة نظره الی الطعام۔

ندء۔ ندو۔ کوماج نهادن در ریگ وخاکستر وگوشت بر آتش افگندن ندی اسم فیه مثل طبیخ وکراهیت داشتن چیزی را نداة ندأة مثال همزة بسیاری مال مثال ندهة وندهة واوینده یعنی قوس قزح وآنرا کمان رستم نیز گویند۔

نزء۔ نزء۔ نزو بضمتین تباهی افگندن میان قوم یقال نزا الشیطان بینهم ای القی الشر والاغراء وحمله کردن یقال نزات علیه ویقال ما نزاک علی هذا ای ما حملک علیه ورجل منزو بکذا ای مولع به۔

نسء۔ نسی۔ راندن وبانگ بر زدن شتر را نسئه کذلک وتاخیر کردن النسا کذلک یقال نساء البیع والنساة استنسا مهلت وزمان خواستن یقال استنساه فانسانی۔ ونسی ایضاً زمان دادن در اجل یقال نساه الله تعالی فی اجله والنساء۔ نساة بالضم درنگ وتاخیر نسیئة علی فعیلة کذلک نساة عصا یهمز ولا یهمز نسار بالمد تاخیر در عمر وباز پس انداختن وام از کسی ومنه قولهم من سره النساء ولا نسار فلیخفف الرداء ولیباکر الغداء ولیقل غشیان النساء۔ ونسات فی ظمء الابل

انہ ولدت فی طہسا یوما او یومین الی اکثر واخر تہا عن الحیض - ونسئت المرأۃ مجہولا اذا کانت عند اول حبلہا وذلک حین تیاخر حیضہا عن وقتہ - وہی امرأۃ نسئ[لہ] - ونسأت الماشیۃ تنسأ وہو بدء سمنہا حین ینبت وبرہا بعد تساقطہ - ویقال جری النسأ فی الدواب وہو بدء السمن فیہا والاقرار بغایتہ - نسی آمیختن شیر با آب وقولہ تعالی انما النسیئ زیادۃ فی الکفر ہو فعیل بمعنی مفعول من انساتہ فہو منسوء ای اخرتہ ثم یحول منسوء الی نسی کمقتول الی قتیل ورجل ناسی وقوم نساۃ مثال فاسق وفسقۃ - ویقال النسأت سرہتی ای ابعدت مذہبی وانتسأت عنہ ای تاخرت عنہ وتباعدت وانتسأت الابل ای تباعدت فی المرعی -

نشأ ریش ء - نشارۃ - آفریدن انشأ کذلک ویقال ان لی عنک لمنتأرا ای منتأ وسعۃ - وانشأ یفعل کذا ای ابتدأ یفعل کذا - وفلان منشئ الاحادیث ای یضعہا ویختر عہا - الناشی الحدث الذی جاوز حد الصغر وہو ناشئ وہی ناشئۃ ایضا نشأ ج مثل طالب وطلب نشأ کذلک مثل صاحب وصحب وایضا اول ما ینشأ من السحاب - نشو بضمتین گوالیدن تنشئۃ انشار بردن وقری او من ینشؤ فی الحلیۃ بالتخفیف والتشدید ناشئۃ اللیل ساعت نخستین شب ویقال ما ینشأ فی اللیل من الطاعات - ونشأت السحابۃ ای ارتفعت وانشأہا اللہ - نشیئۃ حوض نو کنند

یقال ہو بادی النشیئۃ اذا جف عنہ الماء وظہرت ارضہ - ویقال ہو حجر یجعل اسفل الحوض - وقولہ تعالی ولہ الجوار المنشئات قال المجاہد ہی السفن التی رفع قلعہا قال واذا لم یرفع قلعہا فلیست بمنشأۃ وقال ابن السکیت الذئب یستنشئ الریح بالہمز ای یشمہا قال وانما ہو من نشیت الریح بلا ہمز ای شممتہا - نضء نضء - برداشتن وہی لغۃ فی نضعت و بانگ برزدن شتر را -

نفأ - نفأ - بالضم پارہ از علف پراگندہ رستہ نفاۃ یکے مثال صبرۃ وصبر

نکأ ء نکأ - پوست باز کردن از ریش یقال ہنئت ولا نکأ ای ہناک اللہ بما نلت ولا اصابک بوجع - ویقال ولا تنکہ بابدال الہاء من الہمزۃ مثل اراق وہراق -

نہأ ء نہأ ء ونہاۃ ونہوء بضمتین نیم جوش شدن گوشت (ع ک ا ف م) وفی المثل ما ابالی ما نہی من ضبک وکذلک نہؤ اللحم بضم العین فہو نہیئ (علی فعیل) وانہاتہ اذا لم تنضجہ فہو منہأ -

نوء ء نوء ء - بگرانی برخاستن وافتادن وہو من الاضداد - یقال ناء بالحمل اذا نہض بہ مثقلا وناء بہ الحمل اذا اثقلہ - واناءہ الحمل مثل اناءہ اذا اثقلہ وامالہ کقولک ذہب بہ واذہبہ - قولہ تعالی ما ان مفاتحہ لتنوء بالعصبۃ ای لتنئ العصبۃ بثقلہا - والنوء سقوط نجم من المنازل فی المغرب مع الفجر وطلوع رقیبہ من مشرق یقابلہ من ساعتہ فی کل لیلۃ

[لہ] نسی وہی امراۃ نسئ ونسی - ق

الی ثلثة عشر یوما وہکذا کل نجم الی انقضاء السنة
ما خلا الجبهة فان لها اربعة عشر یوما والعرب تضیف
الانواء والامطار والریاح والحر والبرد الی الساقط منها
قال الاصمعی الی الطالع منها فیقول مطرنا بنوء
کذا والجمع انواء ونوآن ایضا مثل بطن وبطنان
مناوأة ونواء دشمنی کردن باہم وبسا لم یہمز واصله الہمز
لانه من ناء الیک ای نہض ویقال عندی
ما ساءه وناءه ای اثقله وما یسوءه وینوءه للاتباع
ولا یجیٔ ناءه متعدیا وجاءه لازدواج الکلام کقولہم
آتیه الغدایا والعشایا والغداة لاتجمع علی غدایا
ونأ اللحم نیوءًا نوالم ینضجه وقد ناء اللحم نئ
نیاء وہو لحم نی بالکسر مثال نیع بین النیوء و
النیوأة ونار ایضا لغة فی نأے لیے بعد
نما ونمأ کجبل وحبل شپشہاے خرد
نیا الماء استوار نکرد اینا اللحم نہ بخت گوشت را
لحم نی کنیع گوشتی کہ عدم نضج آن ظاہر باشد

فصل الواو

وبأ وباء بالقصر والمد بیماری عام کہ او را مرگا
مرگی گویند او باء جمع المقصور منه او بئة جمع الممدود
منه ویقال وبئت الارض توبأ وباء فہی موبوءة
اذا کثر مرضها ووبئت توبأ وباءة فہی وبیئة ووبئة
علی فعلة وفعیلة واوبأت الارض فہی موبئة واستوبأت
الارض ای وجدتها وبئة ووبأت الیه واوبأت الیه ای اشرت الیه
وثأ وثأ معیوب کردن دست را بی آنکه
استخوان شکند یقال منه وثئت یده فہی موثوءة

ووثأتہا انا ویقال اصابه وثء والعامة تقول
وثی بالیاء

وجأ وجأ وجیئة علی فعیلة طعام زنانه ور وغن
ساخته عرب ویا از بست وخرما وچ ریکار زدن
وخصی کردن ووجاء بالکسر والمد نوعی از خصی کردن
وهو الخصاء وفی الحدیث علیکم بالباءة فمن لم
یستطع فعلیه بالصوم فانه له وجاء ومنه وجأت
الکبش ایضا وفی الحدیث انه ضحی بکبشین موجوئین
ووجأت عنقه ضربته وتوجأته بیدی

ودأ تودأ علیه ای اہلکه وودأ فلان بالتصغیر
قال ابو عبیدة تودأة ای مهلکة ومفازة قال
وهی لفظ المفعول به وودأت علیه الارض ای
سویت علیه الارض

وذأ وذء عیب کردن وبانگ برزدن و
تحقیر کردن وبازایستادن یقال منه وذأته
فاتذأ ای جرته فانزجر

وزأ وزء خشک کردن گوشت وزأ بالتحریک
استوار خلقت شدن توزئة افگندن ناقه سوار خود را
وپر کردن خنور را وتوزأت ای امتلأت ریا

وضأ وضاءة خوبی وپاکیزگی یقال منه وضؤ بالضم
فهو وضیٔ علی فعیل ووضوء بالضمتین آبدست وآبدست
کردن ووضوء بالفتح آبدستی ویقال هو المصدر ایضا
مثل ولوع وقبول وذکر الاخفش فی قوله عز وجل
وقودها الناس والحجارة قال بالفتح الحطب وبالضم
الاتقاد قال ومثل ذلک فی الوضوء بالفتح هو الماء

وبالضم هو الفعل ويقال هما لغتان بمعنى والولوع والقبول مفتوحان وهما مصدران شاذان لان ما سواهما من المصادر يبنى على الضم ويقال توضأت للصلوة ولا يقال توضيت وبعضهم يقوله - ويقال واضأته فوضأته اضأه اذا فاخرته بالوضارة فغلبته -
وضار بالضم والمد مشددًا خوب وپاکیزه روی -
وطء وطء - سپردن زیر پای و جماع کردن یقال فيهما جميعًا وطئ الرجل يطأ گسقو طا الواو كما سقط من يسع لتعديهما لان فعل يفعل مما اعتل فاؤه لا يكون الا لازمًا فلما جاء امن اخواتهما متعديين خولف بهما نظائرهما - وتوطأته برجلى ولا يقال توطيته - دواطئة فى الحديث سابلة سموا بذلك لوطئهم الطريق - وطارة كوفته وسپرده شدن (مع بضمها) فهو وطى على فعيل - توطئة سپرانيدن واستوطأت المركب اى وجدته وطيئًا - وشئ وطئ بين الوطارة - والطئة والطأة مثال الطعة والطعة فالهاء عوض من الواو فيهما - وطأة موضع قدم وفشردن وفى الحديث اللهم اشدد وطأتك على مضر - وطاء بالكسر والفتح ممدودين خلاف غطاء - وطيئة على فعيلة شئ كالغرارة وفى الحديث اخرج ثلث اكل من وطيئة اى ثلث قرص من غرارة ونوعى از طعام ويقال اوطأته الشئ فوطئه ويقال من اوطاك عشوة بالفتح والكسر - مواطأة موافقت کردن وتواطؤا عليه اى توافقوا - قال الاخفش فى قوله تعالى ليواطؤا عدة ما حرم الله هو من واطأت

قال ومثله قرئ قوله تعالى هى اشد وطاء بالمد اى مواطأة وهى المواتاة اى مواتاة السمع والبصر اياه - وقرئ اشد وطأ اى قيامًا - وهذا موطئ قدمك اى موضع قدمك - ايطاء تكرار قوافى كردن در شعر -
وكاء - رجل تكأة - مثال همزة كثير الاتكاء - تكأة ايضًا تكيه جاى متكا مثله - اتكاء تكيه كردن ويقال طعنه حتى اتكأه اى القاه على هيئة المتكئ وتوكأت على العصا واصل التاء فى جميع ذلك واو - اوكأت فلانا ايكاء اذا نصبت له متكأ -
ومء - اومأت - اليه اى اشرت اليه ولا يقال اوميت - ومأت اليه امأ مبالغة فيه ويقال وقع فى وامئة اى فى اغوية وداهية -
ورء - آواز شغال -
وتأ - فى مشيته تيا گران رفتارى كرد از روى بزرگى با خلق -
وراء - دفع كرد آنرا وورء من الطعام امتلاء وراء مثلثة الآخر مبنية والوراء مهموز لا معتل ويكون خلف وامام ضد ويؤنث وتصغيرها وريئة والوراء ولد الولد - ماوريت بالضم وقد تشدد والرار آگاه نشدم قال ابن جنى تورات عليه الارض تورأت -
وصىء - الثوب چركين شد بارچه -

فصل الهاء

هأهأ - هأهأة - خواندن شتر بعلف يعنى هى هى گفتن وجأجأة خواندن ناب والاسم الهئ والجئ

وقد ذکر۔

هجع ۔ هجعا۔ غرثی ای سکن واهجا طعامکم غرثی فرونشاند طعام شما گرسنگی مرا۔

هدء ۔ هدء ۔ هدوء بضمتین آرامیدن اهدأ آرام دادن و دست زدن کودک را تا بخواب شود ویقال ترکت فلانا علی هدیئته ای علی حالته التی کان علیها۔ رجل اهدأ ای احدب یعنی کوژ پشت ویقال اتانا فلان وقد هدأت الرجل ای بعد ما سکن الناس من المشی باللیل وبعد ما هدأت العیون واتانا هدوءا ای بعد نومه وبعد هدء من اللیل وبعد هدأة وبعد ما هدأ الناس ای ناموا وسکنوا۔

هذء ۔ هذء ۔ بریدن وتهذأت القرحة ای فسدت وتقطعت۔

هرء ۔ هرء ۔ یقال هذه قرة لها هرئة علی فعیلة ای برد ذله شدة وضرر وهرأها البرد وهرأه ای اشتد علیه حتی کاد یقتله واهرأه البرد وکذلک اهرأنا فی الرواح ای ابردنا۔ هرء تهرئة نیک بختن گوشت وجز آن یقال تهرأ اللحم فهو هرئ وهرأ وهرأ فی منطقه اذا قال الخنا والقبیح۔ ومنطق هراء بالضم والمد کلام قبیح۔

هزء ۔ هزء مثقل ومخفف فسوس کردن یقال هزئت منه وبه واستهزأت وتهزأت به وهزأت به بفتح الزاء هزءا ومهزأة ورجل هزأة بالتخفیف آنکه همه وی فسوس وریشخند کنند هزأة بالتحریک آنکه وے بر مردم فسوس وخنده کند۔

همء ۔ تهمأ۔ الثوب ای تمیع وتقطع ویقال تهمأ بالتفاریق الفضاء

هنء ۔ هنء ۔ گوارا شدن طعام وشراب (ع ع بفتحها) وبضمها (وع ع ک اف ۲) ایضا هنی گوارنده وهنأنی الطعام یهنئنی ایضا والمصدر هنء وهنء منه (ع ع ف ن اک ۲) ویقال هنئت الطعام ای تهنأت به ومنه قوله تعالی فکلوه هنیئا مریئا۔ وکل امر یأتیک من غیر تعب فهو هنئ۔ ویقال لک المهنأ وهنئت الماشیة اذا اصابت حظا من البقل من غیر ان تشبع منه هناء بالکسر والمد قطران و مالیدن آن بر شتر یقال منه هنأت البعیر هنأ عطا دادن (ع ع بفتحها ف اک ۲ وک اف ۲ وضمها ایضا) هنء بالکسر عطا وهنأته شهرا ای علته در عیال خود داشتم او را هانی نام مردی تهنئة مبارک باد دادن خلاف تعزیت هنا نام مردے۔

هوء ۔ یقال فلان بعید الهوء ای بعید الهمة و یقال منه هاء الرجل یهوء بنفسه ای یسمو بها الی المعالی والعامة تقول یهوی بنفسه۔ ویقال هؤت به خیرا ای ازننته به یعنی اتهمته به۔ مهوان بضم المیم وتحریک الهمزة وتشدید النون دشت فراخ هاء یا رجل بکسر الهمزة بیا مثل هات وهاتے للمؤنث باثبات الیاء مثل هاتی وهاءیا انتما وهاؤوا انتم وهائین انتن بتقیم الهمزة فی جمیع هذا مقام التاء فی هات وهاء یا رجل بفتح الهمزة معناه هاک وهاؤما وهاؤم مثل هاکما وهاکم سوهاء بالکسر یا امرأة مثل هاک هاؤما هاؤن مثل هاکما وهاکن تقیم الهمزة فی هذا کله مقام الکاف سوها یا رجل بهمزة ساکنة

مثال تبغ ای خذوا اصله ها حذفت الالف لاجتماع الساکنین۔ وهاتی مثال هاعی المؤنث وهار امثال هاعا للتثنیة هاوا وهاهن مثال معن واذا قیل لک هار قلت ما اهار ای ما آخذ۔ و
قولهم هاء ای کلمة تاسف وتلهف۔

هیٔ۔ هیاة۔ پیکرو نما و یقال فلان حسن الهیأة والهیاة۔ ویقال هئت للامر ای هیاة وتهیات له بمعنی یعنی آماده شدم قال الاخفش قرا بعضهم وقالت هئت لک بکسر الهاء وضم التاء بالهمزة مثال هعت بمعنی تهیات لک وهیات الشیٔ اصلحه۔

هبء۔ قبیلهٔ از عرب۔ (ق)

فصل الیاء

یؤیؤ۔ یؤیؤ۔ بالضم نوعی از پرندگان شکاری یاٰئی ج۔

یرنأ۔ یرنأ۔ بفتحتین وتشدید النون مقصورة رنگے مانند حنا۔

باب الباء

فصل الالف

اب۔ اَبّ۔ چراگاه قوله تعالی وفاکهة وابا۔ وگشتن کردن بوطن خود (ع ف اض م) ابابة آمادگی رفتن کردن یقال هو فی ابابه ای فی جهازه۔

اتب۔ اتب۔ بالکسر شاماکچه اتوب ج۔ تاتب۔ شاماکچه پوشانیدن یقال آتبتها فتاتبت ویقال تاتب قوسه علی ظهره۔

ادب۔ ادب۔ بفتحتین فرهنگ وپاس واندگفت ونگاه داشت حد هر چیز و دانش یقال منه ادب الرجل بالضم فهو ادیب۔ وادبته فتادب وبه مهمانی خواندن (ع ف ک ۲) آدِب۔ مودب۔ به مهمانی خوانده ویقال منه آدب القوم یؤدبهم ایدابا۔ مادبة بفتح الدال وضمها مهمانی مآدب ج۔

ارب۔ ارب۔ بالکسر اندام وپیوند یقال السجود علی سبعة آراب وارآب۔ ارب بکسر الهمزة وفتح الراء زیرک شدن ارابة کذلک (ع ع بضمها) مثال صغر یصغر صغرا۔ اریب خردمند ارب بالکسر وسکون الراء وفتحها اربة مَاربة بضم الراء وفتحها حاجت وفی المثل مَاربة لاحفلوة۔ ارب بفتحتین حاجتمند وفی المثل مَاربة لاحفاوة۔ اربة بفتحتین غیر اولی الاربة من الرجال۔ قال سعید بن جبیر هو المعتوه وسخت شدن روزگار یقال ارب الدهر ای اشتد وفرو افتادن اعضا یقال اربت من یدیک ای سقطت اراب من الیدین خاصة وشناسا شدن بکاری یقال ارب به ای درب به وصار بصیرا فهو ارب۔ اربة بالضم گره تابیه استوار کردن گره یقال ارب عقد تک وتمام کردن یقال اعطاه الله تعالی عضوا موتر ای تاما

وکل نوفر ہو ربٌ۔ تارب سختی کردن درکار مواربۃ ظفر یافتن بر قوم یقال اربت علیہم اے ظفرت علیہم ارب موضعی ومنہ ملح مارب۔ ارَبیٰ بضم الہمزۃ وفتح الراء والباء سختی۔

ازب۔ میزاب۔ ناودان وہو مرزاب وربما لم مازیب ج۔

اسب۔ اسب۔ بالکسر ہوی کون ویحتمل ان یکون اصلہ وسب بالواو وہو النبات فقلبت ہمزۃ کما قالوا ارث وورث۔

اشب۔ اشب۔ بالفتح عیب وملامت کردن ودر آمیختن بعضے را بعضے اشابۃ بالضم مردم ہم درآمیختہ اشائب ج۔ وتاشب القوم وائتشبوا ای اختلطوا وجارفیہم تاشب الیاء ای انضم الیہ والتف۔ تاشیب سرزنش کردن اشبت العیصۃ اے التفت۔ وعیصۃ اشب وعدد اشب۔ وفلان موتشب اے مخلوط غیر صریح فی نسبتہ۔

الب۔ الب۔ گرد کردن وراندن شتر (ع ع ض ک ۲) والبۃ ای جمعتہ۔ وتالبوا ای تجمعوا وہم الب بالفتح والکسر ای مجتمعون۔ تالیب تحریص کردن حسود مؤلب۔ تالب مثال تغلب ورختی۔

انب۔ تانیب۔ سرزنش کردن ونکوہیدن موتنب آنکہ بطعام اشتہا ندارد۔

اوب۔ ادب۔ کرانیقال جاؤا من کل اوب ای من کل ناحیۃ ودست وپاسہ زود اندو انداختن ناقہ در رفتار ناقۃ اوب علی فعول وبازگشتن اوبۃ ایاب کذلک (ع ع ف ن ض ع ۱) اوّاب توبہ دار آب بازگشت وتاب واب بمعنیً ویقال فلان سریع الاوبۃ والایبۃ بالیاء واٰبت الشمس لغۃ فی غابت۔ تاویب ہمہ روز رفتن وتسبیح گفتن وقولہ تعالی یاجبال اوبی معہ اے سبّحی لانہ قال انا سخرنا الجبال معہ یسبحن واہبت الی فلان وتاوبتہ اذا اتیتہ لیلاً وتاوبت اے جئت اول اللیل فانا متاوب ومتایب۔

اہب۔ تاہب۔ ساختگی کردن اہبۃ ساز اہب ج۔ اہاب پوست ناپیراستہ اہب بفتحتین جماعۃ علی غیر قیاس مثل ادیم وافیق وعمد جمع ادیم وافیق وعمود وقیل اہب ہو قیاس۔

المئتشب۔ کمنبر اشہل یعنی گلیم خرد کہ بخود درکشند وزمین نرم ونہر وتل آثب ج والیضا موضعی یا نام کوہی کہ صد قامت پیغمبر صلعم وآنجا بود اثب درختی مخفف اثاب۔

ازبت الابل ای نشخوار نکرد (ع ع ک اف ۲) ازب کوتاہ وفربہ وبلا وناکس وزشت روی وباریک مفاصل لاغر کہ زائد نشود استخوان او بلکہ زائد شود شکم واسفل بدن او والذب العقبۃ فی ذنب ب) وہم من ذکرہ ہہنا ازب مرانداب شلہ ازبۃ شدت وقحط ازاب بالکسر آبی ست مرنبی عنبر را ازب الماء روان شد (ع ع ف ک ۲) ومنہ المیزاب یا آن معرب میزاب ست ای بشاش

آب رابل اربۃ ستترلا غرتانہ بوا المال بنیہم قسمت کردند مال را باہم۔
ایاب۔ بروزن کتان ستفار آبۃ جمع۔

فصل الباء

ببۃ۔ ببۃ۔ احمق ولقب مردی ونام کنیزکے ویقال ہم ببان واحد کما یقال ہم باج واحد۔ وقال عمر رضی اللہ عنہ ان عشت فساجعل الناس ببانا واحدا یرید التسویۃ فی القسم۔
باب۔ باب۔ در ابواب ابوبہ ج سواب دربان وتبوبت بوابا ای اتخذتہ۔ وہذا من بابتک ای یصلح لک۔ ببۃ نام مردے۔
البوب۔ من الخیل اسپ کوتاہ پرگوشت فراخ گام بخبب۔ بروزنہ جد اسمٰعیل بخاری فارسیۃ یعنی آن کشاورز۔
بُبتۃ۔ دہیست بہ بخارا۔
بستتۃ۔ دہیست بمرو۔
بانب۔ دہیست بہ بخارا وبسوی آں بنو جند جلوان بن سمرۃ وابراہیم بن احمد ووکیع بن احمد واحمد بن سہل البانبیون المحدثون۔

فصل التاء

تابب۔ توابا بتیان۔ دو سر پستان پیش سوز قال ابن مقبل لہا توابانیان لم تتغلغلا لم تسود حلمتاہما۔
تبب۔ تباب۔ زیان وہلاک شدن یقال منہ تبت یداہ۔ وتبلہ منصوب علی اضمار الفعل ای

الزمہ اللہ خسرانا وہلاکا (ع ف اک ۲)
تتبیب ہلاک کردن واستتب لہ الامر ای تہیا واستقام۔
ترب۔ تراب۔ بالضم خاک اتربہ تربان ج توراب تورب تیرب توب تربۃ بضم اولہا ایضا خاک ترباء بالمد خاک وزمین یقال ترب الشیٔ بالکسر خاک آلودہ شد وترب الرجل افتقر کانہ لصق بالتراب۔ وعلی الدعاء یقال تربت یداک ای لا اصبت خیرا۔ تتریب خاک آلودہ کردن اتراب خاک بر انداختن بر چیزے وفی الحدیث اتربوا الکتاب فانہ انجح للحاجۃ وبی نیاز شدن اترب الرجل استغنی کانہ صار لہ من المال بقدر التراب ترتبۃ درویشی تربۃ بکسر الراء سر انگشت تربات ج وگیاہی وریح تربۃ اذا جارت بالتراب۔ تربۃ مثال ہمزۃ نام وادی جمل تربوت وناقۃ تربوت ای ذلول یستوی فیہ المذکر والمؤنث۔ ترب بالکسر ہمزاد ویقال ہذہ ترب ہذہ وہن اتراب تریبۃ استخوان سینہ ترائب ج۔ یترب بفتح الراء موضعے نزدیک یمامہ۔
تعب۔ تعب۔ ماندہ شدن (ع ک اف ۲) اتعاب متعد فیہ وہو تعب ومتعب ولا یقال متعوب
تغب۔ تغب۔ ہلاک شدن (ع ک اف ۲)
تلب۔ تولب بفتح اللام خرکرہ۔ یقال للاتان ام تولب۔ اتلیباب راست شدن کار والاسم التلابیۃ مثال الطمانینۃ ودراز کشیدن را

واتلابت الحمار واقامه صدره استوی رأسه.

توب. توبة. بازگشتن از گناه وتوب کذلک. وهو جمع توبة ایضا مثل عوبة وعوب وتوبه دادن دعج ق ف اض (۲) یقال تاب الی الله توبة ومتابا وتاب الله علیه ای وفقه لها. توبة الشاعر هو ابن الحمیر بن حزن بن کعب. تابوت م واصله تابوة مثال ترقوة وهو فعلوة فلما سکنت الواو انقلبت هاء التانیث تاء. قال لم یختلف لغة قریش والانصار فی شیء من القرآن الا فی التابوت فلغة قریش بالتاء ولغة الانصار بالهاء.

تألب کفعلل درختیست که ازان کمان سازند.

تجاب. چیزیکه گداخته شود کیمیا از سنگ ریزه نقره وهنوز باقی باشد دران چیزے ازان وقطعه آنرا تجابه گویند تجاب خط سیم ور سنگ معدن. تجیب بالضم وبفتح بطنی از کنده ومنهم کنانة بن بشر التجیبی قاتل عثمان رض. تجوب قبیله از حمیر منهم ابن ملجم التجوبی قاتل علی رض وغلطی کرد جوهری پس تحریف نمود شعر ولید ابن عقبه را شعر الا ان خیر الناس بعد ثلثة. قتیل التجیبی الذی جاء من مصر پس خواند تجوبی بگمان اینکه از ثلثة خلفای ثلثة اراده کرده حال آنکه نیست که مراد از ثلثة نبی صلعم و شیخین هستند.

تحزوب. بالفتح ماده شتر اصیل وجلالک

ترعب وتبرعج. دو موضع و سبب انصراف این هر دو اصالت تا است.

تشنب. دیه بالشام منها محمد بن محمد بن عقیل المحدث الکاتب الفائق وصالح التشنبی روی عنه ایضا.

تنوب. درختهای بزرگ در روم که قطران ازان می چکد.

تییب. کوهی بمدینه تا به معنی توبه.

فصل الثاء

ثأب. اثابة. درخت اثاب ج. ثوباء بالضم وفتح الواو والمد خامیازه وفی المثل اعدی من الثؤباء. وتثاءبت علی تفاعلت ولا تقل تثاوبت.

ثرب. ثرب. پیه شکنبه وروده تثریب سرزنش کردن وسخت نکوهیدن قوله تعالی لا تثریب علیکم الیوم وثربت علیه وعربت بمعنی اذا قبحت علیه فعله. یثرب مدینه رسول الله صلی الله علیه وآله وسلم نسبتش یثربی واثربی بفتح الراء فیهما منسوب الیه.

ثرقب. ثرقبیة. بالضم نوعی از جامهای سپید چون کتان ومانند آن ثوب ثرقبی وفرقبی ایضا نوع من ثیاب مصر.

ثعب. ثعب. روان کردن آب ثعب بالتحریک آب راه وادی ثعبان ج وایضا نوعی از مار واژدها ثعابین ج ثعبة نوعی از کرپشه مثعب بالفتح ناودان. وانثعب الماء والدم من الانف قال الاصمعی نحو یجری ثعابیب وسعابیب وهو ان یجری منه ما صاف فیه تمدد.

ثعلب. ثعلب. روباه ثعلبة مونث منه ونام مردی ثعلبان بالضم روباه نر. دار الثعلب نوعی

از بیماری که موی ریزاند ارض ثعلبة بکسر اللام
ای ذات ثعالب وارض مثعلة منه من ثعالة۔
ویجوز ان یکون من ثعلب کما قالوا معقرة الارض
کثیرة العقارب۔ ثعلب ایضا زبانهٔ نیزه که در سنان
باشد۔ ومنفذ آب باران ثعلبتان ودو قبیله ثعلبیة
بالتشدید موضعی در راه مکه۔

ثغب ثغب ۔ بالسکون والحرکة حوض دریایی
که آب خنک دارد وآنرا سر دابه گویند ثغبان بالکسر
جمع المتحرک منه۔ ثغاب اثغاب جمع الساکن منه۔

ثقب ثقب ۔ سوراخ وسوراخ کردن۔
ثقبة بالضم سوراخ ثقب بالسکون والحرکة ج۔
مثقب بالکسر اسکنه وبرمه تثقیب سوراخ کردن
تثقب لازم منه یقال تثقب الجلد اذا ثقبه الحلم وهو
نوع من فساد الجلد۔ ذفر وختن آتش یقال ثقب
عود العرفج اذا مطر ولان عوده فاذا اسود شیئا
قیل قد قمل فاذا زاد قلیلا قیل قد اوبی وهو حینئذ
یصلح ان یوکل فاذا تمت خوصته قیل قد اخوص
مثقب لقب شاعرے بکسر القاف مشددا۔
ثقوب افروخته شدن آتش (ع ف اض ح)
ثقابة کذلک۔

ثلب ثلب ۔ عیب کردن (ع ف اک ۲)
مثالب عیبها ونقیصتها مثلبة یکے۔ اثلب سنگ
وخاک ریزه یقال بفیه الاثلب والاثلب بکسر الهمزة
ایضا ثلب بالکسر شتر پیر دندان ریخته ناقة ثلب
ثلبة بفتح اللام ج۔ مثل قرد وقردة یقال منه

ثلب البعیر تثلیبا۔ رمح ثلب ای متثلم۔ وامرأة ثلبة
السفوی ای متشققة القدمین۔ ثلبوب نام وادی

ثوب۔ ثوب ۔ جامه اثواب ثیاب ج۔ اثوب
جمع قلة منه وبالهمزة ایضا لانهم استثقلوا الضمة
علی الواو۔ وکذلک دار وادور وساق واسوق
وجمیع ما جاء علی هذا المثال۔ ثواب جامه دار
ثوب ثوبان بازگشتن بعد از آنکه رفته باشد۔
وگرد آمدن مردم وآب در حوض مثاب الحوض
میانهٔ حوض که آب نخست در وے گرد آید ثبة گرده
والهاء عوض عن الواو الذاهبة عن عین الفعل
کما عوضوا فی قولهم اقام اقامة واصله اقوام
مثابة جاے گرد آمدن آب وبازگشتن مردم ومنه
قوله تعالی واذ جعلنا البیت مثابة للناس مثاب
ج ۔ ایضا پای دام صیاد وجای آب گرفتن از چاه
ثواب پاداش مثوبة کذلک۔ واستثابه ای سأله
ان یثیبه۔ وقوله تعالی هل ثوب الکفار ای جوزوا
تثویب الصلوة خیر من النوم گفتن در اذان فجر
ثواب ایضا نام مردی وفی المثل وهو اطوع
من ثواب وهو رجل کان یوصف بالطواعیة
ثائب باد سخت که باول باران ورد۔ ثیب غرب
وبیوه یقال هو ثیب وهی ثیب یستوی فیه المذکر
والمونث وذلک اذا کانت المرأة مدخولة والرجل
متزوجا ثم ترکا۔

ثبت ۔ بتمکین نشست مثبت مثله وثبا لامر کانتمام
شد ثابة برو زن ومعنی شابة یعنی زن جوان۔

ثخنب ـ کوہی ست در نجد مر بنی کلاب را و نزدیک
آن کان زر و کان شبه سفید ست ـ
ثنطب ـ کلفنه آله ایست مر قفص ساز را ـ
ثغرب ـ باکسر دندانهای زرد ـ
ثیبان ـ گلگیزان نام شهری ـ ثیب زنیکه شوی
خود را گذاشته باشد یا زن مدخول بها و مرد
مدخول به او لا یقال للرجل الا فی قولک
ولد الثیبین و بکر ثیب و قد ثیبت و ذکر فیه
(ث و ب) وهم ـ

فصل الجیم

جاب ـ جأب ـ خر کره سطبر هیز ولا و کسب کردن
جأبة المدری آهوی شاخ بر آورده و یقال
فلان شخت الآل جاب الصبر ای دقیق الشخص
غلیظ الصبر فی الامور ـ
جبب ـ جب ـ بریدن و غلبه کردن یقال
فلان جب القوم ای غلبهم جباب باکسر بریدن
نره یقال خصی مجبوب و بعیر اجب بین الجبب
ای مقطوع السنام ـ جباب ایضاً جمع جبة ایضاً
گشن دادن خرما ـ جبة مر و کعب سنان که سر نیزه
در وی رود ـ و پیوند سر دست تجبیب و زانو
در گذاشتن سپیدی دست و پای ستور و النعت
فرس مجبب والاسم الجبب و رسیدن یقال جبب
فلان فذهب ـ جبجبه بالضم شکنبه که در وی روغن
کفک شیر شتر ـ جبجبه بالضم شکنبه که در وی روغن
گوسپند در آن نهند ـ و زنبیل چرمین جباجب
ج و تجبجب الرجل اذا اتشق ای اخذ الوشیقة
زاداً و هی لحم یغلی ثم یقدد و هو ابقی ما یکون
جبة بالضم جامه سر بر نیاورده جباب جبب
بالکسر فیهما ج ـ جبوب بالفتح روی زمین و زمین
درست و لا یجمع ـ
خجب ـ خجابة ـ احمق مثل سحابة و هو الذی
لاخیر فیه ـ و یقال انه لخجابة باباجة ـ
خجدب ـ خجدب ـ بالضم نوعی از ملخ و هو الاخضر
الطویل الرجلین خجادب مثله ـ و ایضاً یقال له
ابو خجادب و هو اسم له معرفة کما یقال للاسد
ابو الحارث و شتر ضخم خجادب ج ـ
جدب ـ جدب ـ تنگ سال نقیض خصب
مکان جدب و جدیب بین الجدوبة ـ و ارض
جدبة و جدوب بالفتح خشک بی نبات و هو جدیب
الجناب ای جدیب ما حوله ـ و اجدب القوم ای
اصابهم الجدب و اجدبت ارضهم ای وجدتها جدبة
و عیب کردن و فی الحدیث انه جدب السمر بعد العشاء
ای عابه ـ و جادبت الابل العام اذا کان العام
محلاً ـ
جندب ـ جندب ـ نوعی از ملخ و نام مردی
و النون زائدة و فیه و حمق و ظلم یقال وقع فلان
فی ام جندب ای فی شدة و داهیة ـ
جذب ـ جذب ـ کشیدن (ع ف ا ک ۲)
یقال جذبه و جبذه علی القلب و اجتذبه ایضاً
و از شیر باز کردن اسب کره ـ و خشک شدن

شیر پستان واب وہن یقال جذبت الناقۃ یعنی جاذب والجمع جواذب وجذاب ایضا۔ وجذب الشہر ای مضی عامتہ۔ ویقال بینی وبین المنزل جذبۃ ای قطعۃ۔ وجذبۃ من غزل یکبار نازع از ریسمان مجاذبۃ منازعۃ تجاذب تنازع۔ انجذاب تیز رفتن جذب بالتحریک ہو شحم النخل جذبۃ واحد منہ۔

جبب۔ جرب۔ بفتحتین گرد گرگین شدن (ع ک اف ۲) اجرب نعت منہ جربا ر ممدودا مونث منہ جربی مقصورا جماعۃ۔ قوم جرب اقوام جراب۔ اجراب خداوند شتران گرگین شدن جربا آسمان ارض جرباء زمین قحط رسیدہ جراب بالفتح والکسر انبان اجربۃ ج جرب بالضم والسکون کذلک۔ جراب البئر درون چاہ جریب من الطعام ومن الارض مقدار معلوم اجربۃ جربان ج مجرب بفتح الراء آزمودہ جربۃ بالکسر کشت زار جربیا ربالکسر والمد باد کہ بمیان شمال ودبور وزد جراب بالضم آبی بمکہ جربۃ بفتحتین وتشدید الباء رزہار خر۔ ومردم قوی جربان بضمتین نیام شمشیر جربان القمیص گریبان وخشک پیراہن اجربان بالضم وفتح الراء دو قبیلۂ معروف جورب م وہو معرب جوارب جماعۃ والہاء للعجمۃ وبغیر الہاء ایضا۔ ویقال منہ جوربتہ فتجورب اے البستہ الجورب خلبستہ۔ جراجب العظام من الابل۔

جروب۔ جردبان۔ گردہ بان وہو معرب اے الذی یحفظ الرغیف وہو الذی یضع شمالہ علی شیئ یکون علی الخوان کیلا یتناولہ غیرہ یقال منہ جوذب فی الطعام وجردم۔

جرشب۔ جرشب۔ الرجل وجرشم اذا اندمل بعد المرض والہزال۔

جشب۔ جشب۔ ومجشوب ای غلیظ وخشن جشب۔ طعام جشب۔ ومجشوب ای غلیظ وخشن ویقال ہو الذی لا ادم معہ۔ جشاب بکسر سطبر جشیب جامہ درشت۔

جعب۔ جعب۔ انگندن ویقال جعبیتہ جعبائ فتجعبی بزیادۃ الیاء جعبۃ تیردان جعاب بالکسر ج جعبوب بالضم مرد حقیر جثہ۔

جعلب۔ اجلعباب۔ بر در افتادن و تیز رفتن سیل مجلعب ای کثیر رجل جلعبی العین علی وزن قربنی اے شدید البصر ناقۃ جعلباۃ استوار جعلب ایضا موضع۔

جلحب۔ شیخ جلحاب۔ وجلحابۃ پیر فرتوت۔

جلب۔ جلب۔ کشیدن (ع ف اض ک ۲) جلبت الشیئ الی نفسی اجتلبتہ بمعنی۔ جلوبۃ انچہ بجلبت فروختن پیش کشند از گوسپند وجز آن جلیبۃ الجلب از شہر بشہر برند بفروختن ومنہ الجلاب جلبۃ بالضم پوست جراحت کہ خشک شدہ باشد۔ یقال جلب الجرح واجلب بمعنی وسختی روزگار یقال اصابتنا جلبۃ الزمان وکلبۃ الزمان ایضا ای شدۃ وپوست خام کہ بر پالان وزین در کشند

جلبب بالضم والکسر ابر تنک بی باران۔ وچوب
بالان جلب بالتحریک بانگ برزدن اسپ را
وقت دوانیدن تا در گذرد یقال جلب علے فرسه
یجلب بالضم واجلب علیه مثله۔ واجلب قتبه ای
غشاه بالجلدة۔ واجلبه اے اعانه۔ واجلبوا علیه
اے تجمعوا وتالبوا۔ واجلب الرجل ای نتجت ابله
ذکورا۔ وبالحاء اذا نتجت اناثا۔ جلباب بالکسر چادر
جلابیب ج۔ جلبة مصدر رمنه ولم تدغم لانها
ملحقة بدحرجة۔ جلب جلبة بفتحتین آواز یقال منه
جلبوا بالتشدید۔ والجلب الذی جاء النهی منه
وهو ان لا یاتی المصدق القوم فے میاههم
لاخذ الصدقات والکن یامرهم بجلب نعمهم الیه
ویقال بل هو الجلب فی الرهان وهو ان یرکب
فرسه رجلا فاذا قرب من الغایة تبع فرسه فجلب علیه
وصاح به لیکون هو السابق وهو ضرب من الخدیعة
جلب واجلاب ایضا کسانی که ستور از شهر بشهر
کشانند بفروختن جلبان بالضم نوعی از حبوب
چون ماش ویقال له الخلر۔

جنب جنب۔ پهلو یقال قعدت الی جنب
فلان والی جانب فلان بمعنیٰ وقبیلهٔ از یمن۔
وکرانه والصاحب بالجنب صاحبک فی السفر۔
واما الجار الجنب فهو جارک من قوم آخرین۔
جانب کرانه جنبة بالتحریک کذلک۔ یقال فلان
لایطور بجنبتنا۔ جانب وتجانبه وتجنبه واجتنبه
کلّه بمعنیٰ۔ اجنبی بتشدید الیاء بیگانه وکذلک اجنب
وجنب وجانب کله بمعنیٰ۔ ویقال ضربه فجنبه اے
کسر جنبه وجنبت الدابة اذا قدتها الے جنبک۔
وکذلک جنبت الاسیر جنبا بالتحریک ومنه خیل
مجنبة شدد للکثرة۔ جنبت الشئ وجنبته بمعنی اے
نحیته عنه۔ قال الله تعالیٰ واجنبنی وبنی جناب
بالفتح درگاه اجنة ج۔ یقال انه خصیب جناب القوم
وهو خصیب الجناب جدیب الجناب ویقال مروا
یسیرون جنابیة ای ناحیته۔ وفرس طوع الجناب
بکسر الجیم اے سلس القیاد۔ ویقال لج فلان
فی جناب قبیح بالکسر اذا لج فے مجانبة اهله۔ و
جنب القوم اذا قلت البان ابلهم یجنبون جنبا
انجنار وتوتیر فے ظهر الفرس ویقال تباعد بین
رجلی الفرس کذا قال فی مجمل اللغة جنیبة شتر
واسپ کوتل وهی دابة تقاد فی جنب الراکب
جنائب ج۔ وکل طائع منقاد جنیب اجنب الذی
لاینقاد وجنیبة ایضا هی العلیقة وهی الناقة
تعطیها القوم لیمتاروا لک علیها جنب بی عزب
جنابة بغربی آمدن وجنب شدن ویقال انهم القوم
هم بجار الجنابة ای بجار الغربة۔ جنب بضمتین مرد
من الجنابة یستوی فیه الواحد والجمع والمونث
وربما قالوا فی جمعه اجناب وجنبون ومنه یقال
اجنب الرجل وجنب بالضم۔ جنبة پوست پهلوی
شتر یقال اعطنی جنبةً اتخذ منها علبة وکرانه
یقال نزل فلان جنبة وهی اسم ایضا لکل نبت یبقی
فی الصیف یقال مطرنا مطرا کثرت منه الجنبة۔

جنوب بالفتح باد دست راست جنبت الريح اذا
تحولت جنوبا وسحابة مجنوبة اذا هبت بها الجنوب۔
مجنوب آن که بیماری ذات الجنب دارد وقد
جنب الرجل يستعمل مجهولا۔ واجنب القوم اذا
دخلوا في ريح الجنوب فهم مجنوبون۔ وكذلك
القول في الصبا والدبور والشمال مِجنب بالكسر
وكرانه زمين عجم كه بزمين عرب پیوندد ومَجنب بالفتح
چیزی بسیار يقال ان عندنا لخيرا مجنبا والشر
مجنبا اے كثيرا جنب بالتحريك الذي نهي عنه
وهو ان تجنب الرجل مع فرسه عند الرهان فرسا
آخر لكي يتحول عنه ان خاف ان يسبق على الاول
ولنگیدن ستور يقال جنب البعير بالكسر اذا ظلع
من جنبه وهو ان يلتصق رئته بجنبه من شدة العطش
او ان يلتوي من العطش۔

جوب جواب۔ پاسخ اجابة پاسخ دادن يقال
اجابه واجاب عن سؤاله بمعنى۔ والاسم الجابة
بمنزلة الطاعة والطاقة يقال اساء سمعا فاساء جابة
هكذا يتكلم بهذا الحرف۔ اجابه احمد وجاره و
استجاب بمعنى۔ مجاوبة تجاوب سخن گفتن باهم
يقال انه لحسن الجيبة بالكسر اے الجواب۔

جيب جيب۔ گریبان يقال جبت القميص
اجوبه واجيبه اذا قورت جيبه يقال هو ناصح الجيب
بالكسر اي امين۔ مجوب بالكسر دكار و گریبان کاو
جوب دریدن وبریدن (ع ف اض ۲) ومنه
قوله تعالى وثمود الذين جابوا الصخر بالواد۔

ويقال جبت البلاد واجوبها واجيبها واجتبتها
اذا قطعتها۔ ويقال هل جاءك جائبة خبر تجوب
الارض من بلد الى بلد۔ تجييب گریبان کردن
پیراهن را اجتياب پیراهن پوشیدن ومسافت
بریدن ومنه اجتبت المسافة قطعتها واجتبت
القميص لبستها۔ جوبة کشادگی ابر وکوه وایضا
موضع منجاب في الحرة۔ جوب ج۔ جوب
سپر وشاماکچه زنان تجوب قبیلهٔ از حمیر تجیبه
بطنی از کنده۔

جانب۔ کوتاه وپست از مردم واسپ ودر اسب
باهار نیز مے آید۔

جُتادب۔ بالضم وبالمثناة موضعی نزدیک مکه۔

تجنجب۔ بعد وهلاک کردن وراد وجحجبه في الشئ یعنی
تردد کردن دران وآمد ورفت جحجبی اسم ست
جحجبی قبیله است از انصار۔

جحدب۔ کوتاه۔

جحرب۔ وبضم کوتاه وتندار قندس مجرب و
جحارب کلان سرست جحربان دو رگ اندر
ترمه گوش اسپ۔

جحنب۔ بالفتح وبالضم کوتاه ویا کوتاه قلیل حجاب
مثله وایضا استوار ودیگ کلان۔

جرشب۔ کجعفر او قنفذ موضعیست۔

جرعب۔ ظالم جرعیب مثله ودرشت وبلای سخت
بود والجحذب الضباب جرعب الماء شرب جيدا اجرعوب
مرد فربه شدن خورنده آب اجرعب انداخته شد۔

حزب - بالكسر بخش، و بالضم بندگان بنو حزبة قبیله است محزبة بکسر زی کار خصلتهای ظاهری -
جعتب - کقنفذ اسمیست جعتبة مواو هوس -
جعدبة - بالضم غوزهٔ آب و تنیدهٔ عنکبوت و قیل کرا بین دو طرف لب بزغاله قریب وقت ولادت بود و بلا لام رجل مدنی و بلا ها را اسم -
جشب - دراز فربه -
جعنب - کوتاه -
جخب - گگنف اتباع لشغب و لا یفرد -
اجلخب - فرد افتاد -
جلدب - کجعفر سخت استوار -
جلهوب - بالضم زن بزرگ زانو جلهاب بالکسر نام وادی -
جنحاب - بالکسر و بالمهملة مرد کوتاه سخت گوشت -
جهب - روی زشت کران مجهب بکسر مرد کم خرم آتاه جاهبا و جاهبیا علانیة -

فصل الحاء

حب حبة - دانه حب حبوب حباة حبة حبة القلب دانه دل حبة ایضا نصف طسوج و قطعة من شئ حب انعام نجیجه حب المزان و حب قر کذلک - جابر بن حبة نان و هو اسم له معرفة حبة بالکسر تخمهای دشتی کمازوی قوت نشود و فی الحدیث فینبتون کما تنبت الحبة فی حمیل السیل حب ج - حبة بالضم دوستی یقال نعم و حبة و کرامة حب ایضا دوستی - و خم معرب حباب حبتیة ج محبة دوستی حب بالکسر کذلک و ایضا دوست حبیب کذلک یقال احبة فهو محب و حبه حبه بالکسر فهو محبوب و هذا شاذ لانه لا یاتی فی المضاعف یفعل بالکسر الا و یشرکه یفعل بالضم اذا کان متعدیا ما خلا هذا الحرف و یقال حببت بالکسر ای صرت حبیبا - و حب بفلان ای ما احبه الی قال الشمر ار معناه حب بفلان بضم الباء الموحدة ثم اسکنت و ادغمت فی الثانیة - و حبذا زید دوست زید است زید یا دوست این زید فحب فعل ماض و اصله حبب علی ما قال الفراء و ذا فاعله و هو اسم مبهم فجعلا شیئا واحدا فصار بمنزلة اسم یرفع ما بعده و موضعه رفع بالابتداء و زید خبره - تحبب دوستی نمودن و سیراب شدن خر یقال تحبب الیه ای تودد - و تحبب الحمار ای امتلا من الماء و شربت الابل حتی تحببت ای تملأت ریا - استحباب نیکو شمردن تحابب یکدیگر را دوست گرفتن حباء محابة با هم دوستی گرفتن حباب بالضم دوستی و مار و دیو و نام مردی - حباب الماء بالفتح معظمه غوزهٔ آب و یقال حبابک ان تفعل کذا ای غایتک - احباب فرو خفتن شتر و هو کالحران فی الخیل یقال منه احب البعیر و بعیر محب و هو ان یصیبه مرض او کسر و لا یبرح مکانه حتی یبرأ او یموت و مانده شدن شتر و دانه گرفتن کشت یقال منه احب الزرع و الب حبب بفتحتین غوزهٔ آب و سیرابی و دندان حبحب

نا بالضم نام مردی بخیل وہو کان لا یوقد الا نارا ضعیفة مخافة الضیفان فضرب بہا المثل حتے قالوا نار الحباحب لما یقدحه الخیل بحوافرہا۔ وقالوا نار ابی حباحب۔ وہو ذباب یطیر باللیل تو قد کانه نار وربما جعلوا الحباحب اسما لتلک النار۔ حبان نام مردے حبحاب خرد وریزہ حباحب بالفتح ج حبتی بالضم علے فعلے نام زنے۔

حجب۔ حجاب۔ بالکسر پردہ حجب باز داشتن (ع ف ا ض ۲) محجوب نا بینا حاجب باز دارندہ وپردہ دار حجاب بالضم ج۔ ونام مردے۔ وابرو حواجب جماعة کانه جمع حاجبة۔ حجبة بالکسر حاجبی حجابة مصدر منه۔ تحجاب حجابت خواستن وحاجب الشمس کرانہای آفتاب قوس حاجب خم ابرو احتجاب در پردہ شدن وہو ملک محجب حجبة بالتحریک سر سرین۔

حدب۔ حدب۔ بالتحریک زمین بلند حداب بالکسر جماعة ومنه قوله تعالی وہم من کل حدب ینسلون۔ حدبة بفتحتین کوزے پشت وحدب ظہرہ واحدودب بمعنی فہو حدب۔ واحدب الله فہو رجل احدب۔ وناقة حدباء۔ وحدب علیه وتحدب علیه اے تعطف علیه۔

حرب۔ حرب۔ کارزار مؤنث یقال وقعت بینہم حرب۔ قال الخلیل تصغیرہا حریب بلا ہاء۔ قال المازنی لانه فی الاصل مصدر۔ وقال المبرد الحرب قد یذکر۔ ویقال انا حرب لمن حاربنی اے عدو۔ وتحاربوا واحتربوا بمعنی۔ محرب بکسر المیم وفتح الراء صاحب حروب وہم محربة حربة چوب دستی وتازیانہ حراب بالکسر ج حرب بفتحتین خشمگین شدن حرب نعت منه اسد حرب ایضا تحریب برانگیزانیدن وخشم گرفتن وبخشم آوردن۔ وتیز کردن سنان را حریبة الرجل ماله الذی یعیش به۔ حرب بالتحریک ایضا گرفتن مال کسے وبے چیز ماندن وقد حرب ماله اے سلبه فہو محروب وحریب۔ حربة اے وثلاثة علے ما یعتمه من عدو۔ محاریب پیشگاہ ہاے مجلس ومنه محراب المسجد۔ وہو ایضا غرفة۔ قوله تعالی فخرج علی قومه من المحراب۔ قالوا من المسجد۔ محارب بالضم قبیلة از فہر حرباء بالکسر والمد آفتاب پرست یدور مع الشمس کیف وارث یتلون بحرہا وہو ذکرام حبین۔ حرابی ج۔ حرباءة مؤنث منه ویقال حرباء تنضب کما یقال ذئب غضا ارض محربئة زمین حرباناک حرباء ایضا میخہاے زرہ حرابی المتن گوشتہای پشت مازہ احرنبی ای از باء والیاء للالحاق بافعنلل۔

حزب۔ حزب۔ بالکسر گروہ یاران ونوبت آب تحزبوا ای اجتمعوا۔ احزاب گروہہا کہ بر جنگ انبیا گرد آمدہ بودند حزابی بکسر الباء بلا تشدید درشت کوتاہ یقال رجل حزاب۔ وحزابیة ایضا اذا کان غلیظا الی القصر۔ والیاء للالحاق

کنغما میتہ والعلانیۃ من الفہم والعلن۔ خزبار بالکسر
والمد زمین درشت خزبارۃ اخص منہا خرابی ج
واصابہ مشدد کما قلنا فی الصحاری۔ خزاب بالکسر
کرزدشتی وایضا شل الخرابی ای الغلیظ القصیر
قسطکرز دریائی خزبہ امراسے اصابہ۔ خیزبون
کننده پیر۔

حسب۔ حسبان۔ بالضم والکسر حسابۃ
شمردن رعع ف اض ۲) محسوب شمرده حسب بفتحتین
مثلہ۔ وہو فعل بمعنی مفعول واندازه یقال ہذا
بحسب ذاک ای بقدر ذاک وعدده وبزرگی مرد
زردی نسب یقال حسبہ وفیہ ومالہ۔ حسابۃ مصدر منہ
رعع بضمہما) حسیب نعت منہ۔ قال ابن السکیت الحسب
والکرم یکونان فی رجل وان لم یکن لہ آباء اشراف
والشرف والمجد لایکونان الا بالآباء۔ احتساب
نہی منکر کردن یقال احتسبت علیہ کذا اذا انکرتہ
علیہ فہو محتسب البلد وثرد وثواب چشم داشتن
از خدای عزوجل یقال احتسب بکذا اجرا
عند اللہ تعالیٰ والاسم الحسبۃ بالکسر وہی الاجر والجمع
حسب بکسر الحاء۔ وہی التدبیر ایضا یقال فلان
حسن الحسبۃ ای التدبیر۔ وہی من الحساب ایضا
کالرکبۃ والجلسۃ من الرکوب والجلوس۔ ویقال
احتسب فلان ابنا لہ او بنتا اذا مات وہو کبیر وان مات
صغیرا یقال افترطہ۔ احساب بسند آمدن چیزی
یقال احسبنی الشیٔ اسے کفانی وداون انچہ
بدان خوشنود شود ویقال احسبتہ وحسّبتہ بالتشدید
ای اعطیتہ ما یرضیہ۔ ویقال حساب درہم ای
کفاک۔ وشی حساب ای کاف ومنہ قولہ تعالیٰ
عطاءً حسابا۔ ویقال اعطی فاحسب ای اکثر
وہذا رجل حسبک من رجل وہو مدح للنکرۃ کانہ
قال محسب لک ای کاف لک من غیره ویستوی
فیہ الواحد والجمع والتثنیۃ لانہ مصدر۔ وتقول
فی المعرفۃ ہذا عبداللہ حسبک من رجل فتنصب
حسبک علی الحال۔ وتقول اذا اردت الفعل
مررت برجل احسبک من رجل وبرجلین احسباک
وبرجال احسبوک۔ حسب بس تقول منہ رایت
زیدا حسب فکانک قلت حسبی او حسبک ولم تنونہ
لانک اردت الاضافۃ کما تقول جاءنی زید لیس
غیر ترید لیس غیره عندی۔ حسیبک اللہ اسے
انتقم اللہ تعالیٰ منک۔ حسبان بالضم عذاب وملخ
وتیرہای ناوک حسبانۃ یکے۔ وشمار قولہ تعالیٰ
الشمس والقمر بحسبان ای بحساب قال الاخفش
الحسبان جمع الحساب مثل شہاب وشہبان
حسبانۃ ایضا بالش خرد تقول منہ حسّبتہ اذا وسدتہ
ویقال تحسبت الخبر ای استخبرتہ۔ احسب ہو البعیر الذی
فیہ بیاض وحمرۃ۔ احسیاب سرخ موی شدن اشتر
ومردم احسب لغت منہ ایضا محسبۃ بالکسر والفتح
حسبان بالکسر پنداشتن رعع ک اف وک ۲ - ۱ ایضا
والثانی شاذ لان کل فعل کان ماضیہ مکسورا
فمستقبلہ مفتوح العین نحو علم یعلم الا اربعۃ احرف
جاءت نوادر قالوا حسب یحسب ویبس ییبس

ونبس مبئس ونعم نعیم وہذا فی الصحیح من الباین
وفی المعتل کلاہما بالکسر مثل ومق یمق وفق یفق
وثق یثق ورع یرع ورم یرم ورث یرث
وری یری ولی یلی۔

حسب۔ حوشب۔ پیوند سر دست ستور و ستور
تہی گاہ برآمدہ۔

حصب۔ حصباء۔ سنگ ریزہ ارض حصبۃ
ومحصبۃ زمین سنگ ریزہ ناک تحصیب سنگریزہ
گستردن بر زمین محصب جای سنگ انداختن بمنی
حصب سنگ سنگ ریزہ انداختن (ع ف ک ۲)
یقال حصبتہ ای رمیتہ بالحصباء۔ ورفتن در زمین
وفروزینہ وہیزم انداختن در آتش حاصب حصبۃ
بالکسر باد سخت کہ سنگ ریزہ بردارد احصاب
سنگ ریزہ انداختن اسپ بسم در وقت رفتن
حصبۃ آبلہ کہ بر اندام مردم برآید باب حصب
بالتحریک مصدر منہ یقال حصب جلدہ بکسر العین
(ع ک ا ف ۲) وفروزینۂ آتش از ہر چہ باشد
قولہ تعالی انکم وما تعبدون من دون اللہ حصب
جہنم۔ یحصب حی از یمن یحصبی[1] بفتح الصاد منسوب
بوی مثل تغلب وتغلبی۔

حضب حضب۔ بالکسر بانگ کمان احضاب
ج ومار نر حضب بالتحریک مثل حصب ومنہ قرأ
ابن عباس حضب جہنم بالضاد المعجمۃ قال الفراء
کل ما ہیجت بہ النار فہو حضب بالمعجمۃ۔ محضب
بالکسر آتش کاو۔

حطب حطب۔ بالتحریک ہیزم حطب بالسکون
ہیزم جمع کردن احتطاب مثلہ۔ یقال حطبنی فلان
اذا اتاک بالحطب۔ وحاطب اللیل ہو الذی یتکلم
بالغث والسمین لانہ لا یبصر ما یجمع۔ حطابۃ الذین
یحتطبون واحطب الکرم اذا حان ان یقطع منہ
الحطب وناقۃ محاطبۃ التی تاکل الشوک الیابس
مکان حطیب جای ہیزم ناک حطب بالکسر مرد
خشک لاغر احطب مثلہ حاطب نام مردے۔

حظلب حظلوب۔ بالمعجمۃ فربہ شدن (ع ف ا
ض ۲) یقال اعلل تحظلب ای اشرب وکل مرۃ
بعد مرۃ حتی تسمن حنظب بضم الظاء وفتحہا ملخ نر
وخروک حنظباء کذلک حناظب بالفتح ج۔

حظرب حظرب۔ قوسہ ای شد توتیرہا محظرب
سخت تافتہ ومرد استوار خلقت۔

حقب حقب۔ بالضم ہشتاد سال ویقال اکثر
من ذلک۔ حقاب بالکسر جماعۃ مثل قف وقفاف
حقبہ بالکسر سالہا حقب ج حقب بضمتین روزگار
احقاب ج۔ ومنہ قولہ تعالی او امضی حقبا د
وقولہ تعالی لابثین فیہا احقابا۔ حقب بفتحتین
تنگ پالان شتر یقال احقبت البعیر تنگ بستم
شتر را وحقب البعیر بکسر العین اذا اصاب حقبہ
ثیلہ فاحتبس بولہ۔ وحقب العام ای احتبس مطرہ
احقب خرکرہ حقباء مؤنثہ۔ ویقال للقارۃ
الطویلۃ فی السماء حقباء۔ حقاب میان بند
زنان وکوہی معروف حقیبہ باروان حقائب ج

[1] یحصبی بفتح الصاد [illegible] ق ۱۲

واحتقبه واستحقبه اے احتمل الحقیبة۔ ویقال احتقب فلان الاثم کانه جمعه واحتقبه من خلفه۔ محقب ردیف که پیش سوار بر نشیند۔

حلب حلب۔ بالتحریک شیر دوشیده و شهر شام وخراج وباج نامعین۔ ودوشیدن (ع ص ۱ ض ۲) یقال حلب الناقة واحتلبها فهو حالب وقوم حلبة۔ وفی المثل شتی تؤوب الحلبة ولا یقال الحلمة لانهم اذا اجتمعوا الحلب للنوق اشتغل کل منهم بحلب ناقة ثم یؤوب الاول فالاول حلوب بالفتح شتر دوشیدنی حلوبة کذالک۔ استحلاب دوشیدن خواستن حلیب شیر دوشیده وحلبت الرجل ای حلبت له۔ واحلبنی ای اکفنی الحلب واعنی علیه واجعل ما حلبته لی۔ واحلب الرجل اذا نتجت ابله اناثا واجلب بالجیم اذا نتجت ذکورا۔ احلابة شیر دوشیده که از چراگاه بخانه فرستند یقال احلبت اهلی یحلب یاری گر محالبة یکدیگر را یاری کردن ویقال هم یحلبون علیک اے یجتمعون ویتالبون من کل ادب۔ محلب بالکسر آوند دوشه حب المحلب نوعی از دار وهای فاده محلبة موضعه۔ ناقة حلبانة ذات لبن۔ حالبان دو رگ بر دو طرف ناف وتحلب العرق وانحلب ای سال۔ ویقال عنز تحلبة بکسر التاء واللام مع سکون الحاء وتحلبة بضمها وفتح اللام ایضا التی تحلب قبل ان تحمل۔ حلبة اسپان که بجهت دوانیدن جمع کنند از هر جای ویقال احلبوا اذا جاؤا للنصرة من کل ادب۔ حلاب بالتشدید نام اسپی۔ حلبة بالضم شملیت وانرا نیست معروف۔ حلب بالضم والتشدید گیاهی که آهو آنرا خورد وآنرا ریش بز نیز گویند ویقال تیس حلب بالاضافة وتیس ذو حلب۔ حلبلاب بکسر تین لبلاب سیاه وحلبوب بالضم نیک سیاه حنب تحنیب۔ کوژی پشت وساقهای اسپ وبالجیم فی الانسان محنب اسپ فراخ گام وتحنب فلان ای تقوس وانحنی۔

حوب حوبة۔ بالضم گناه وبزه حاب بشله حوب مصدر منه (ع ف ض ۲) یقال حبت بکذا ای اثمت حوبة حیابة مصدر ان منه یقال هو اعق واحوب۔ ویقال لی حوبة اعولها ای ضعفة وعیال۔ قال ابن السکیت ان لی فی فلان حوبة وحیبة وهی کل حرمة تضیع من ام او اخت او بنت او غیر ذالک من کل ذات رحم۔ قال وهی فی موضع آخر الهم والحاجة یقال الحق الله تعالی به الحوبة اے المسکنة والحاجة۔ ویقال فلان حوبة ای لیس عنده خیر ولا شر۔ حوبة الفؤاد ای ضعیف حوب ج۔ وهذا فی نوادر ابی زید۔ حوبا رتن حوبا دات ج۔ حوب ثلث لغات بانگ بر زدن شتر را یقال حوبت بالابل۔ وتحوب فلان من کذا ای تاثم والتحوب التاثم والتوجع والتحزن ایضا وتحوب ابن آدمی اے یصوت الان صوته کذالک۔ حواب نام آبی در راه بصره۔

حواب - کگوکب وادی فراخ و دلو وسیع و هم مناکب و نام آبخوری یا آبخور و موضعی در بصره و نام دخت کاسب بن وبره حوابة سطبرترین دلو یا شیر دوشه -

حترب - کوتاه -

حثرب - الما تیره شدن حثرب البئر تیره شد آب آن و بگل آمیخته الحثربة تندی لب زیرین مردم حثرب گیاهی که بزمین نرم روید و گیاهی که روید مگر بزمین سخت - و آب غلیظ و جرک و دوسوست کرجه و یگ ماند -

حثلب - بالکسر درد روغن یا درد سمن -

حردب - دانه گیاه عشرق و نام مردی حردبة سفت و بکی و اهمی - ابو حردبة یکے از دزدان عرب -

حصربة - تنگی و بخل -

حصلب - بالکسر خاک -

حضرب - حبله و وتره استوار کرد آنرا یا فتل کرد آنرا و کل مملو محضرب -

حطربة - و خطربة تنگی -

حظابة - سرعت در دویدن -

حقطلبة - آواز تدرو نر -

حلتب - اسم یوصف به البخیل -

حنجب - بالضم خشک از هر چیز -

حنطب - بز حجازی و اسمی المطلب بن حنطب و حنطب بن حارث دو صحابی حنطة ولاوری و جنسی از حشرات ارض -

خزاب - خر هموار سرشت و کوتاه زور آور یا پهنا در دو سطبر و جماعت سنگ خوار خزوب مثله و خروس و گرز دشتی و همین ست موضع ذکر این لغت -

فصل الخاء

خبب - خب - بالفتح والکسر مرد فریبنده و گربز - و فریقین (عع ک اف ۲) و خبب غلامی فلان ای خدعه - خبة مثلث لغات نوار ریگ وابر و سربند خبیبة مثله وایضا بالضم کرته دوسال و هی اجود من العقیقة و هی صوف الجذع و گوشت شرحه ثوب خبائب ای منقطع مثل هبائب واختبب من ثوبه خبة ای اخرج - خبب بفتحتین نوعی دویدن خبب خبیب کذالک (عع ف اخ ۲) یقال منه خب الفرس واخبه صاحبه و جار واخبتین و خب البحر ای اضطرب واصابهم خب اذا اصابهم البحر - خاب خویش و خسر خواب ج - یقال لی من فلان خواب ای قرابات و مصاهرة - خبخبوا عنکم ای ابردوا واصله خببوا شلث باآت ابدلوا من الباء الوسطی خاء للفرق بین فعلل و فعل وانما زادوا الخاء ولا غیرها لان فی الکلمة خاء و هذه علة جمیع ما یشبه من الکلمات خبخبة رخاوة الشیء واضطرابه - خبیب نام مردی خبیبان عبدالله بن زبیر وابنه ویقال هو واخوه مصعب -

خشعب خشبعة - بالکسر ناقه بسیار شیر

له الخیخب لص لصعوف وانما الصعوف بالضم والنون - ق

خدب - خدب بشمشیر زدن - وشگافتن گوشت
و پوست بزدن - وگزیدن مار - و دروغ گفتن
خدب بالتحریک کولی و دلیری بجربز و یقال
کان بشامة خدب و هو رجل مدرک الثار و کان
اهوج - ویقال فی لسانه خدب ای طول -
رجل اخدب و متخدب و امرأة خدباء - وطعنة
خدباء اذا هجمت علی الجوف - خدباء ایضاً درع
لینة - خیدب راه فراخ یقال اقبل علی خیدبتک
ای علی امرک الاول - رجل خدب بالکسر مشدد
الباء و جاریة خدبة ای ضخمة -

خرب - خرب بالضم منقطع الجمهور من الرمل
و منا کجه سرین خربة خرابة خرابة بالتخفیف والتشدید
کذلک - خربة ایضاً گوشه توشه دان و کل
ثقبة مستدیرة فهی خربة - مخرب ای مشقوق
رجل اخرب مرد گوش شگافته و سوراخ کرده خراب
ویران شدن (ع ک اف ۲) خرب الموضع
فهو خرب و دار خربة - اخراب و تخریب ویران
کردن خارب دزد قال الاصمعی هو سارق البعران
خاصة خراب ج - خرابة بالکسر دزدی شتر
(ع ف اض ۲) مثل کتب کتابة خرب بفتحتین
شوات نر خربان ج - و مصدر اخرب - خروب
خرنوب بالضم گیاهی ولا تقل بالفتح -

خرعب - جاریة خرعبة - خرعبة بکسر العین
باریک استخوان نازک اندام غصن خرعوب
شاخ خمیده و جمل خرعوب ای طویل فی حسن الخلق

خزب - خزب بالمعجمة المفتوح الزاء آماسیدن
پستان ناقه و تنگ شدن سوراخهای آن و کذلک
فی الشاة - لحم خزاب اذا کان رخصاً و کل لحمة خزبة
اذا کانت رخصة -

خشب - خشبة بفتحتین چوب خشب خشبان بالضم
ج خشب بالفتح آمیختن چیزی بچیزی و زدودن
روی تیغ و جز آن چندانکه تاه از وی دور شود
و روشن گردد خشیب شمشیر زدوده و زنگ گرفته
و هو من الاضداد و تیر بتراش نخستین جمل خشیب
ای غلیظ - ویقال خشبت الشعر اذا قلته کما یجیٔ
ولم تتنوق فیه - اخشب کوه درشت اخشبان
دو کوه مکه و فی الحدیث لا تزول مکة حتی تزول
اخشباها - جبهة خشباء ای کریة یابسة - اکمة خشباء
و ظلیم خشب ای خشن - و اخشوشب صار خشباً ای
خشناً قال ابو عمرو کل غلیظ خشن فهو خشب و اخشب
و تخشبت الابل اذا اکلت الیبیس من المرعی -
و رجل قشب خشب اتباع ای لا خیر فیه - خشاب
بالکسر اسم لبنی رزام بن مالک -

خصب - خصب - بالکسر فراخی سال و حال
نقیض جدب یقال بلد اخصاب کما قالوا رمح
اقصاد و بلد سبست و سباسب و برمة اعشار و
ثوب اسمال و اخلاق فیکون الواحد و یراد به
الجمع - و اخصبت الارض و مکان مخصب و مخصیب
و اخصب القوم ای صاروا الی خصب و اخصب
جناب القوم و هو ما حولهم و هو خصیب الجناب

اسے خصیب الناحیۃ۔ خصاب نخل بسیار پختہ

پکے۔

خضب خضاب۔ بالکسر و بالمعجمۃ رنگ خضب رنگ کردن (ع ف اکہ ۲) اختضاب کذلک کف خضیب دست رنگین والکف الخضیب ستارہ خضبۃ مثال ہمزۃ زن بسیار خضاب بنان مخضب شد وللمبالغۃ۔ والمخضب المرکن یعنی لکن وتغارچ وخضب النخل ای اخضر۔ خاضب شترمرغ نرکہ ساقہاے وے زرد یا سرخ شدہ باشد از رنگ گیاہ ولا یقال ذلک الا للظلیم دون النعامۃ۔

خطب خطب۔ کار یقال ما خطبک مخاطبۃ خطاب سخن در روی گفتن خطبۃ بالضم یقال منہ خطب الخطیب علی المنبر خطبۃ بالکسر زن خواستن یقال خطبت واختطبت ایضا فیہما خطیب خاطب یعنی خطیبی بالکسر وتشدید الطاء وفتح الباء زن خواستن خطب بالکسر مرد زن خواہندہ یقال ہی خطبہ وخطبتہ وہو خطبہا ایضا۔ خطابۃ۔ خطیبی کردن (ع بضمہا) ویقال خطب نکح و خطب نکح وہی کلمۃ تتزوج العرب بہا۔ واختطب القوم فلانا اذا دعوہ الی تزویج صاحبتہم خطب نوعی از مرغان وخم سبز قال الفراء خطباء ہی اتان علیہا خطان اسود علی متنہا والخطب مذکر منہا۔ ناقۃ خطباء بینۃ الخطب۔ واخطبک الصید ای امکنک و دنا منک۔ واخطب الحنظل ای صار خطبانا وہو ان یصفر ویصیر فیہ خطوط لاخضر خطابیہ قومے

از روافض۔

خلب۔ خلابۃ۔ فریفتن بزبان (ع ف اض ۱) اختلاب مثلہ۔ وفی المثل اذا لم تغلب فاخلب ای فاخدع۔ خلبۃ بکسر اللام زن نیک فریبندہ رجل خلاب وخلبوت ای خداع کذاب۔ برق خلب بالضم وتشدید اللام الذی لا غیث معہ وخلب ایضا ابری باران ویقال برق خلب بالاضافۃ ایضا۔ مخلب جامہ رنگ برنگ خلب بالکسر پردہ دل ویقال للرجل الذی تحبہ النساء انہ لخلب نساء۔ خلب بضمتین لاے وگل ومنہ یقال بار مخلب۔ واخلب الماء داے صار کدرا و رسن تافتہ خلبۃ بسکون اللام وضمہا کذلک مخلب بالکسر چنگال جارح۔ وداس پی دندانہ۔ خلب درودن گیاہ (ع ف اض ۲) استخلاب کذلک۔ وفی الحدیث نستخلب الخبیر ای نقطع النبات ونا کلہ۔ خلبن زن گول نونہ زائدۃ للالحاق ولیس من الخلابۃ۔

خنب خنبت۔ رجلہ ای وہنت وخنبتہا انا۔ خناب بالکسر وتشدید النون مرد دراز وہذا جاء علی اصلہ شاذ لان کل ما جاء علی فعال من الاسماء ابدل من احد حرفی تضعیفہ یاء مثل دینار وقیراط کراہیۃ ان یلتبس بالمصادر الا ان یکون بالہاء فیخرج علی اصلہ مثل ذنابۃ وصنارۃ ودنامۃ وخنابۃ لانہ امن من التباسہ بالمصادر خنابتان دو سوی بینی۔

خوبت خوبة- زمین خشک مانده میان دو پاره
زمین باران زده ویقال نزلنا بخوبة من الارض
ای بموضع سوء لا رعی فیها- واصابتنا خوبة ای
مجاعة و بالحاء حاجة-
خیبت خیبة- نومیدی رجع بخفّاکب ۲ ا
تخییب نومید گردانیدن فی المثل الهیبة خیبة-
ویقال وقعوا فی وادی تخییب بضم التاء والخاء
غیر مصروف معناه الباطل-
خنجبة- درختی ست عن السهیلی ومنه بقیع الخنجبة
بالمدینة لانه کان منبتها یا آن بقیع الجنجبة به
دو جیم ست-
خنرب- کقنفذ موضعی خنربه بریدوگزیدآن را-
خدرب- کجعفر اسمی ست-
خذعبة- بریدن آنرا خذعوبة پارهٔ از کدو
یا خیار یا پیه-
خذعرب- کسفرجل اسمی ست-
خذلب- کزبرج شتر مادهٔ سن رسیده سست اندام
خذلبة رفتاری که دران سستی باشد-
خرخوب- کعصفور شتر مادهٔ بسیار شیر که شیرش
زود منقطع شود-
خردب- کجعفر اسمی ست-
خرشب- عمله استوار نکرد آنرا- خرشب کبرقع
ضابطه جافی دراز و فربه و اسمی ست-
خرزبة- بهم آمیختن و تباه گفتن سخن-
خزلبة- شتاب رفتاری-

الخضربة- فی العمل ان لایحکمه یعنی عدم استواری
در کار-
خضربة- جنبیدن آب ما رخضارب آب له که
موج میزند بعضے آن در بعض و آن جز در غدیره
یا وادی نمیشود-
مخضرب- مرد فصیح بلیغ-
خضعبة- سستی و زن فربه و ناتوان تخضعب
امر بهم اختلط-
تخضلب- امر بهم ضعف او اختلط-
خطربة- بالخاء والحاء تنگی در معاش رجل خطرب
وخطارب مرد مفتری سخن ساز وقد خطرب وتخطرب
خطابة- بسیاری کلام و اختلاط آن-
خنعابة- بالکسر مرد ناکس و فرومایه-
خنتب- کبرقع وجندب چچله و خنک بیش از
ختان و مخنث و کوتاه-
خنبثة- بکسر الخاء شتر مادهٔ فراوان شیر-
خنثعبة- مثلثة الخاء و بالثاء الخنثعبة در خثعب
مذکور ست-
خندب- کقنفذ بدخوی خندبان مرد تندار-
خنزوب- بالضم خنزاب بالکسر دلیر بر بدکاری
خنزب شیطان-
خنضاب- بالکسر ضخم الثقل امرأة خنضبة بالضم
زن فربه-
خنطبة- بالضم وانه است کوچک-
خنعب- موی در از خنعبة جاهٔ زنخدان یا پارهٔ گوشت

فرد ہشتہ میان لب زیرین یا محل فصل میان
دو بروت برابر بردہ بینی۔

فصل الدال

داب۔ داب۔ دوب۔ رنج دیدن در کار
(ع بفتحہا) فہو دائب۔ والدائبان
روز و شب دائب عادت و کار و قد یحرک۔
دبیب۔ و دبیب۔ نرم رفتن (ع ف اک ۲)
وکل ماش علی الارض دابۃ۔ وہی ایضا ستور
برنشست ودابۃ الارض من اشراط الساعۃ۔
ویقال ہو اکذب من دب ودرج ای اکذب
الاحیاء والاموات۔ وادببت الصبی ای حملتہ علی
الدبیب۔ ویقال ما بالدار دبی بالضم والکسر ای
لیس بہا من یدب۔ وکذلک ما بہا دعوی ودوری
وطوری لا یتکلم بہا الا فی الجحد۔ ودب الوجہ زغبہ
دب بالضم خرس دبۃ مونثہ ارض مدبۃ ذات دببۃ
مدب السیل بفتح الدال وکسرہا موضع جریہ و
مدب النمل ایضا۔ فالاسم مکسور والمصدر مفتوح
وکذلک المفعل من کل ما کان علی فعل یفعل
(ف اک ۲) دبۃ خنور روغن دبۃ بالضم راہ ناقۃ
دبوب لا تکاد تمشی من کثرۃ لحمہا۔ ویقال فعلت
لذا من شب الی دب وبالتنوین ایضا ای
من الشباب الی وقت الدبیب بالعصا۔ ودبۃ
ضرب من الصوت۔

درب و دربۃ۔ بالضم عادت و خو و دلیری
بر حرب و بر ہر کارے و درب بالشی وتدرب
ودرب ای اعتادہ وضری بہ۔ ویقال تا لبث
اعفوا عن فلان حتی اتخذہا دربۃ۔ وفی المثل درب
لما غمصہ الثقاف ای خضع وذل والثقاف خشبۃ
تسوی بہا الرماح۔ ورجل مدرب مثل مجرب بالفتح
والکسر فیہما۔ ودربتہ الشدائد حتی قوی ومرن علیہا
ودربت البازی علی الصید ای ضریتہ درب
دروازہ واصلہ المضیق فی الجبال وادرب
القوم ای دخلوا ارض العدو من بلاد الروم۔
دعب۔ دعابۃ۔ بالضم مزاح کردن وقد دعب
فہو داعب۔ مداعبۃ ممازحۃ۔ دعبوب بالضم راہ
کوفتہ۔ ومرد ضعیف۔
دلب۔ دلب۔ بالضم درخت چنار دلبۃ یکے
مدلبۃ چنارستان ودلاب تم دوالیب ج۔
دنب۔ دنابۃ۔ بالکسر ودنبہ کوتاہ۔
دوب۔ کشکور آوند و جوال یا جوال خردکہ
برائے طعام وغیرہ بلز نان در سفر باشد۔
دحاب۔ بالکسر ودحبان بالضم زمین مانند
ہموسنگستان۔
دحب۔ دور کردن و آزار (ع بفتحہا) دحب جاریۃ
دحاد دحابا بالضم جامعہا ودحابا ہا ید حبہا شاہ
دحبۃ کہمرۃ انبوہ گوسفند ودحیبۃ کجہینۃ نام زنے
دحقبہ۔ دور کرد او را از پشت وے سخت
دور کردنی۔
دخدبۃ بفتح الدالین وبکسرہا دخترک بر گوشت
دیدب۔ گور خر ورقیب وطلایۂ لشکر دیدبان مشلہ

وہو معرب دیدبون باز ی عذا موضع فکرہ لاالنون
و رجبت بالناقۃ ولدہا خنر مادہ مہربانی کرد بر بچہ
و رحابۃ۔ بالکسر والحاء المہملۃ کوتاہ۔
و روبۃ۔ دو بدن ہچو دویدن ترسندہ کا نہ
یتوقع من ورائہ شیئا فیعدو ویلتفت و رد آ
آواز طبل الدرد بی الضراب بالکوبۃ وامراۃ در دب
آنکہ بشب آمد و رفت کند فی المثل دروب لما عضہ
الثقاف ای خشع وذل۔
ادرعیب۔ الابل شتاب بر روی خود رفت
وعتب۔ بالمثناۃ کجعفر موضعی۔
وعربۃ۔ عمرامۃ وسختی۔
وعبثہ۔ نوعی از دویدن۔
وعشب۔ کجعفر نام مردے۔
مدکوبہ۔ مجروح از جنگ۔
ولب۔ بالضم درخت چنار دلبۃ یکے ارض مدلبۃ
چنارستان دنوعی از سیاہان والب خگر یکہ
خاموش کردہ نشود ولبۃ بالضم سیاہی دولاب
وبفتح چرخ چاہ کہ بآن آب کشیدہ میشود معرب
است وبالضم موضعی۔
ولعب۔ کسجل شتر سطبر۔
ونب۔ کقنفذ دنبہ وبابہ مرد کوتاہ واحمد بن محمد
علی بن ثابت الازجی الذنابی بالضم محدث۔
ونجبہ۔ بالحاء المہملۃ خیانت۔
داب۔ دو بسعی وکوشش نمودہ در کار ودوبان
بالضم دیہی لشاہ قریب صور۔

وہبب۔ بالفتح لشکر شکست خوردہ۔
وہلبب۔ کجعفر مردگران ونام شاعرے۔

فصل الذال

ذئب ذئب۔ بالکسر گرگ ویہمز ولا۔ ذئبۃ
مونث اذؤب جمع قلۃ ذئاب وذؤبان جمع کثرۃ ومنہ
ذؤبان العرب صعالیکہا الذین یتلصصون
ارض مذابۃ ذات ذئاب۔ و ذئبان بقیۃ الشعر
علی عنق البعیر ومشفرہ وبقیتہ الوبر ایضا۔ ذئبۃ
کشادگی میان رحل وزین وابو ذؤیب الشاعر
ہو ابن خویلد بن خالد الہذلی۔ وذأبہ ای طردہ
وحقرہ۔ وذأبت الابل سقتہا۔ واذأب الرجل
ای فزع۔ ذابۃ ہچو گرگ شدن در خبث ودہا
(مع بعضہا) وذئب الرجل مجہولا اذا وقع الذئب
فی غنمہ۔ وتذأبت الریح وتذاءبت ای اختلفت
وجاءت مرۃ کذا ومرۃ کذا۔ وتذاءبت للناقۃ
ای ظارتہا علی ولدہا وذلک ان تلبس لہا لباسا
تتشبہ بالذئب وتہول لہا لتکون ارام علیہ۔ ذؤابۃ
بالضم گیسو ذوائب ج۔ وکان الاصل ذاآئب لان
الالف التی فی الذؤابۃ کالالف التی فی الرسالۃ حقہا
ان تبدل منہا ہمزۃ فی الجمع ولکنہم استثقلوا ان تقع الف
الجمع بین الہمزتین فابدلوا من الاولی واوا۔ والذؤابۃ
ایضا الجلدۃ التی تعلق علی آخرۃ الرحل یقال
عبیط مذاب وغلام مذائب لہ ذؤابۃ۔
ذب ذب۔ دفع کردن وباز داشتن یقال
ذب عنہ۔ وذبب ای اکثر الذب۔ یقال طعان

غیر مذبب اذا بولغ فیہ۔ فرد جنا لیلتہنا ای تعبتنا فی السیر ولا ینالون الماء الا بقرب۔ مذبب اے مسرع۔ وراکب مذبب ای مسرع تجل منفرد۔ وظم مذبب ای طویل یسار الی الماء من بعد فیعجل بالسیر۔ ذباب مگس ذبابۃ یکے۔ اذبۃ ذبان بالکسر ج مثل غراب و اغربۃ و غربان۔ ارض مذبتۃ زمین مگس ناک بعیر مذبوب شتر مگس رسیدہ تناله فی باب امراض الابل۔ و یقال ارض مذبوبۃ کما یقال موحوشۃ من الوحش مذبۃ بالکسر مگس ران ذباب الاسنان حدہا۔ وکذلک ذباب السیف۔ و ذباب العین انسانہا۔ ذبابۃ بقیۃ دام و خراں و ذبت النہار ای لم یبق منہ الا بقیۃ۔ تذبذب جنبیدن ذبذبۃ تا دیدن چیزی آونکان ذبذب نرہ و فی الحدیث من وقی شر ذبذبۃ۔ ذباذب آویزہائے ہودج۔ مذبذب دودلہ درکاری قولہ تعالی مذبذبین بین ذلک۔ ذیب گاو دشتی و یسمی ذب الریاد لانہ یرود اے یجئ و یذہب ولا یثبت فی موضع و ذبت شفتہ ای ذبلت من العطش۔ و ذب جسمہ اے ہزل و ذب النبت ای ذوی۔

ذرب۔ ذرب۔ بکسر الوسط تیز از ہر چیزی و فیہ ذرابۃ ای حدۃ ولسان ذرب و سیف ذرب ای حدید۔ و امرأۃ ذربۃ اے صخابۃ و ذربۃ بالکسر ایضا۔ ذرب بفتحتین تباہ شدن معدہ از عع ک ا ف ۲) و ذرب الجرح اذا لم یقبل الدواء و منہ الذربیا بتوالی الفوق علی غلبا دہی الداہیۃ قال ابو زید فی لسانہ ذرب وہو الفحش و لیس من ذرب اللسان۔ تذریب تیز کردن یقال سنان تذرب۔ مذروب کذلک۔

ذعلب۔ ذعلب۔ بکسر الذال واللام دعابۃ ناقہ تیز رو تذعلب پنہانی رفتن ذعالیب پارہای خرقہ واحدہا ذعلوب اذ لعباب نوعی از رفتار شتر

ذنب۔ ذنب۔ بفتحتین ذنب اذناب ج و دنبالہ چشم ذنابا دم مرغ۔ ذنب سبس روندگان و آب کہ از مینی شتر فرود آید ذناب بالکسر پس ہر چیزے ذنابۃ الوادی الذی ینتہی الیہ سیلہ و کذلک ذنبہ۔ ذنابۃ اکثر من ذنبہ۔ مذنب بالکسر کفگیر و آب راہ در پستی ذنابۃ بالضم والکسر کذلک ذانب سبس روستہ تحت الذی یکون عند اذناب الابل۔ ذنائب موضعی تذنوب غورہ خرمای نیم رس کہ از دنبالہ رسیدن آغاز کردہ باشد و منہ ذنبت البسرۃ فہی مذنبۃ و مذنب لمعنم اے ذنب عمامۃ۔ ذنوب اسپ درازدم۔ و بہرہ و گوشت پشت مازہ۔ و دلو پر آب اذنبۃ ذنائب ج مثل قلوص و قلائص مذکر و یونث۔ ذنب گناہ و اذنب الرجل فہو مذنب ذنبان بفتحتین گیاہے۔

ذوب۔ ذوب۔ ذوبان گداختن اذابۃ تذویب گذرانیدن۔ ذابت الشمس اشتد حرہا۔ ذوب ایضا عسل ذداب ذوابۃ مسکہ و رویگ کردن بجہت روغن شدن آن اذابۃ ایضا غارت کردن

یقال اذاب علیہ بانو فلان ای اغاروا - و یقال
ذاب لی علیہ من الحق ای وجب و ثبت - ذاب
عیب کردن مثل ذام و ذیم و ذان -
ذہب - ذہب - زر و ربما انث - ذہبۃ قراضہ
و شکالہ زر و یجمع علی اذہاب و ذہوب و پیمانہ
اہل یمن اذہاب ج - اذاہب جمع الجمع و خیرہ شدن
چشم از بسیار دیدن زر در کان یقال منہ ذہب
الرجل بالکسر از ابرق بصرہ - مذاہب روشنہا
و وادیہا ے زر اندود کردہ مذہب زر اندود
اذہاب تذہیب زر اندود کردن کمیت مذہب
الذی یعلو حمرتہ صفرۃ واذا اشتدت حمرتہ فہو
المدمی - ذہاب رفتن و گذشتن ذہوب کذلک
(ع بفتحہا) اذہاب بردن و یقال ذہب فلان
مذہبا حسنا - و قولہم بہ مذہب بضم المیم یعنون
الوسوسۃ فی الماء و کثرۃ استعالہ فی الوضوء -
ذہبۃ بالکسر باران ذہاب ج -
مذکوبتہ زن پارسا -
اذلعب - روان شد بکوشش و شتابی مذلعب
بر پہلو خوابندہ -
اذیب - کاحمر آب فراوان و خوف و نشاط ذئب عیب

فصل الراء

راب بمد آب پیوند کردن کاسہ و کفشیر کردن
و دوختن و منہ قولہم اراب بینہم ای اصلح (ع بفتحہا)
رؤبۃ بالضم کفشیر و چوب پارہ کہ پیوند کنند بر خنور
شکستہ - راآب بالکسر ج - و نام مردے درئاب
ایضا نام مردی و شکستہ نمای خنور -
ربب - رب - پروردگار و خداوند و ہو اسم
من اسماء اللہ تعالی ولا یقال فی غیرہ الا بالاضافۃ
او بالالف واللام و یقال لصاحب الرب
و للاخ الکبیر قولہ تعالی یا موسی انا لن ندخلہا
ابدا ما داموا فیہا فاذہب انت و ربک فقاتلا
ای انت و ہارون بدلیل قولہ تعالی قال رب
انی لا املک الا نفسی و اخی - و قد قالوا فی الجاہلیۃ
للملک و پروردن (ع ن اض) قال صفوان
لان یربنی رجل من قریش خیر من ان یربنی
رجل من ہوازن و نیکو کردن و تمام کردن یقال
رب ضیعتہ ای اصلحہ ربہ و تربہ بمعنی ای رباہ
والمربوب المربی - ربانی مرد خدائی قولہ تعالی
کونوا ربانیین یقال ربیت القوم ای سستہم
و کنت فوقہم قال ابو نصر ہو من الربوبیۃ - ترب
گرد آمدن - ربی بالضم و فتح المشدد علی فعلی
میش نوزادہ و جمعہا رباب بالضم و رباب بالکسر
مصدر ربا و ہو قرب العہد بالولادۃ یقال شاۃ
ربی و اعنز رباب قال ابو زید ربی من المعز
قال غیرہ من المعز والضأن جمیعا و ربما جاز
فی الابل ایضا - راب شوی مادر - رابۃ زن پدر
ربیبۃ و ربیب دختر و پسر زن - و برہ در خانہ
پروردہ ربائب ج - ربیبۃ ایضا خاصۃ یعنی
دایہ و پروردہ و یقال افعل ہذا ربانہ بضم الراء
ای بحدثانہ و حدتہ و طراوتہ و منہ قیل شاۃ ربی

واخذته بربانه ای اخذته کله - رب بالضم - طلاء آب هر چیز که آن آب خاثر باشد مربایت دارو های پرورده یقال هو مربی و مربب - و رب بساو هو حرف خافض لا یقع الا علی النکرة یشدد و یخفف وتدخل علیه التاء فتقول ربت و یدخل علیه ما لیمکن ان یتکلم بعده بالفعل کقوله تعالی ربما یود الذین کفروا مشددا و مخففا - وقد تدخل علیه الهاء فتقول ربه رجلا قد ضربت فلما اضفته الی الهاء وهی مجهولة نصبت رجلا علی التمیز و هذه الهاء علی لفظ واحد فی کل حال و حکی الکوفیون ربه رجلا قد ربیت و ربها رجلین و ربهم رجالا و ربهن النساء فمن وحد قال انه کنایة عن مجهول ومن لم یوحد قال رد کلام کانه قیل له مالک جوار فقال ربهن قد ملکت و رب جواب عند النحویین - ربة بالکسر نوعی از گیاه ربب جمع - ربب بفتحتین آب بسیار و خوش و فلان مرب بالفتح ای مجمع و یرب الناس ای یجمعهم - و مکان مرب ای مجمع - وارب الابل بمکان کذا ای لزمته و اقامت به فهی ابل مراب و اربت الناقة ای لزمت الفحل و احبته و ارب الجنوب و السحابة ای دامت - ارباب نزدیک آمدن به چیزے ربی واحد ربیین و هم الوف من الناس قال الله تعالی و کاین من نبی قاتل معه ربیون کثیر - ربرب پارۂ گاؤ وحشی رباب بالکسر پنج قبیلۂ از عرب که یکے شده اند و هم ضبة و ثور و عکل و تیم و عدی و انما سموا بذلک لانهم غمسوا ایدیهم فی رب و تحالفوا علیه والنسبة الیهم ربی بالضم لان الواحد منهم ربة لانک اذا نسبت الشی الی الجمع رددته الی الواحد کما تقول فی المساجد مسجدی الا ان تکون سمیت به رجلا فلا ترده الی الواحد کما یقال فی انمار انماری و فی کلاب کلابی - ربابة بالکسر جبة تیر های قمار - و عهد و پیمان و منه قیل للعشور رباب - اربة اهل عهد - رباب بفتح ابر سپید و قد تکون اسود و احد ها ربابة و نام زنی م -

رتب - رتبة - پایه مرتبة کذلک و ایضا جای دیدبان بر سر کوه و بلندی و قال الخلیل المراتب فی الجبل و الصحاری هی الاعلام التی ترتب فیها العیون و الرقباء - ترتیب راست کردن درجات هر چیزے و جز آن رتوب بر جای استادن و دروا دی بودن و یقال رتب ای ثبت - رتب رتوب الکعب ای انتصب انتصابه - امر راتب ای قار ثابت - و امر ترتب علی تفعل بضم التاء و فتح العین ای ثابت - رتب بفتحتین سختی یقال مافی هذا الامر رتب ولا عتب ای شدة و میانه دو انگشت سبابه و وسطی و قد یسکن و زمین بلند و بر آمده رتبة کذلک کقولک درج و درجة -

رجب - رجب - شهر الله الحرام و یقال له رجب مضر لانهم کانوا اشد تعظیما له - ارجاب ج و شکوه داشتن و بزرگ داشتن یقال رجبه بالکسر ای هبته و عظمته - رجبان ماه رجب و شعبان - ترجیب تعظیم کردن و منه ترجیب العترة و هی ذبحها و یقال هذه ایام ترجیب و تعتار و ستون نهادن

درخت پربار را قال الحباب بن المنذر انا عذيقها المرجب ورجبا بنى للشجرة جدار تعتمد عليه الضعفها لكثرة حملها - والاسم الرجبة بالضم والجمع رجب مثال ركبة وركب رجبية من النخل منسوبة اليها - رجبة ايضا وام گرگ - وپيوند نزديک سر انگشت رواجبه مثله رواجب ج - ثم البراجم تحتها ثم الاشاجع وهى التى تلين الكف ارجاب رد وكافه ولم يعرف الاصمعى واحدها -

رحب - رحب - بالضم فراخى (ع ع بضمها) رحابة مثله رحب بالفتح لغت منه تقول بلد رحيب وارض رحبة - وقولهم مرحبا واهلا اى اصبت سعة واهلا فاستانس ولا تستوحش - ترحيب مرحبا گفتن قد رحاب بالضم اى واسعة - رحبى ضلعى فضلى بهين ترين استخوانهاى پهلو رحيب بسيار خوار ويقال هو رحيب الصدر اى واسع الصدر رحائب النجوم سعة اقطار الارض - رحبت الدار وارحبت اى اتسعت قال الخليل قال نصر ابن سيار رحبكم الدخول فى طاعة الكرمانى اى اوسعكم قال وهى شاذة ولم يجئ فى الصحيح فعل بضم العين متعديا غيره واما المعتل فقد اختلفوا فيه قال الكسائى اصل قلته قولته وقال سيبويه لا يجوز ذلک لانه يتعدى ولا كذلک طلت الا ترى انک تقول طويل وارحبه اى وسعه - وقال فى زجر البعير والفرس ارحب وارحبى اى توسعى وتباعدى - رحبة المسجد بفتحات ساحته رحب رحبات رحاب ج - بنو رحب بطن من همدان وارحب قبيلة من همدان تنسب اليها الارحبيات من الابل -

ردب - اردب - بالكسر مشددة الباء پيمانه بزرگ اهل مصر ارذبة خشت پخته بزرگ -

رزب - مرزاب - بالكسر لغة فى ميزاب والسية بفصيحة وكشتى دراز مرازيب ج - ارزب بالكسر كوتاه وهو محق بجر وحل - وركب ارزب اى ضخم - ارزبة بالكسر چوب مرزبة بتخفيف الباء كذالک - مرازبة جمع مرزبان بضم الزاء وهى معربة فارسية منهم قولهم الاسد مرزبان الزارة - ويقال له مرزبة كذا كما يقال له دهقنه كذا -

رسب - رسوب - تنگ نشستن چيزى در آب - وفرو رفتن چشم بمغاكى وسيف رسوب بالفتح اى ماض فى الضريبة - بنو راسب حى از عرب -

رضب - رضاب - بالضم آب دهن - راضب نوعى از سدر - وباران بيكبار فرو ريخته -

رطب - رطب - تر هو خلاف يابس - رطوبة ترى (ع ع بضمها) رطب ورطيب لغت - غصن رطب وريش رطيب اى ناعم - ترطيب تر گردانيدن - ورطب خورانيدن مرطوب صاحب رطوبت رطب ايضا گياه تر رطبة سپست تر رطاب ج - رطب رطوب سپست تر خورانيدن ستور را يقال منه رطبت الفرس

رطب بالضم وفتح الطاء خرمای تر ارطاب رطاب
ج - رطبة یکے رطبات رطب ج - ارطاب رسیدن
غوره خرما ویقال منه ارطب البسر ورطب
انجه رنخل ست یقال منه ارطب النخل - ارض
مرطبة کثیرة الکلاء -

رعب - رعب - بالضم ترسانیدن یقال رعبه
رعبه فهو مرعوب ای افزعته ولا تقل ارعبته
ترعابة بالکسر ترسنده سنام مرعب ای مقطع
ورعیب الذے یقطر سما - ترعیبة بالکسر پاره
از لوهان ورعبت الحوض ای ملأته - وسیل
راعب یملؤ الوادے - سنام رعیب اے ممتلے
سمین - رعبوب بالضم بددل ترسنده رعبوبة
مونث - وزن سپید درازبالا راعبی نوعی از
کبوتر راعبة مونث -

رغب - رغبة - بالتحریک خواهانی نمودن
رغبة کذلک یقال رغبت وارتغبت فیه (عع ک ا
ف ۴) ورغبت عنه اے لم ارده وزهدت فیه
وارغبنی ورغبنی فیه بمعنی - رجل رغبوت
بالتحریک من الرغبة - رغیبة عطای بسیار
رغائب ج - وفراخ شکم حوض رغیب وسقاء
رغیب - وفرس رغیب الشخوة اے واسع
الخطو رغب شره دراز نمودن (عع بضمها) یقال
ارغب شوم فهو رغیب ای حریص و نرم شدن
هر چیزے رغاب بالفتح زمین نرم -

رقب - رقیب - نگهبان - وچشم دارنده
وهوکل رقوب - رقیبة رقبان بالکسر سیما چشم داشتن
(عع ف ا نص ۲) ورقیب النجم الذی یغیب بطلوعه
یقال انه مثل الثریا رقیبة الاکلیل اذا طلعت ای
غابت تلک - ورقیب ایضا تیر سوم از قمار رقب
ومرقبة جائی دیدبان بر بلندی مراقبة یکدیگر را
نگاه بین کردن وراقب الله فی امره ای خافه
ترقب چشم داشتن ارتقاب کذلک وارقبته
دارا اوراضا وهو ان تقول ان مت قبلک
فهی لک وان مت قبلی فهی لی والاسم منه الرقبی
بالضم وهی من المراقبة لان کل واحد منهما یرقب
موت صاحب - رقبة بفتحتین پس گردن رقب
رقبات رقاب ج - وبنده ارقب سطبر گردن
ورقبانی کذلک علی غیر القیاس - والعرب تلقب العجم
برقاب المزاد لانهم حمر - ذوالرقیبة لقب مردی
رقوب زنی که او را بچه نزید وکذلک الرجل وزنیکه
چشم بر مرگ شوی وار و بجهت میراث - وشتر یکه
آب نخورد حوض نزدیک نیاید در انبوهی مرقب
پوستی که از جانب گردن باز کنند رقابة بالفتح آنکه
نگهبانی رخت و بار کاروان کنند در غیبت ایشان

رکب - رکوب - بالضم برنشستن (عع ک ا
ف ۲) رکب بالکسر نوعی از برنشست یقال مر بنا
راکب اذا کان علی بعیر خاصة واذا کان علی فرس
او حمار یقال فارس او فارس علی حمار وقیل
لا یقال الراکب الحمار فارس بل یقال حمار
رکب شتر سواران ده عدد وافزون ارکب

وبزا نوزدن (ع ف اض م) رکبة بفتحتین اقل من الرکب۔ ارکوب اکثر من الرکب۔ ارکبان جمع من ارکب۔ رکاب بالضم والتشدید جمع راکب بشل کافر وکفار وہم رکاب السفینة۔ مرکب بالفتح برنشستی ازشتر وکشتی۔ رکاب السرج م۔ رکاب ایضا شتران کہ بدان سفر کردہ شود لا واحد لہا من لفظہا والجمع رکب بضمتین بشل کتاب وکتب۔ زیت رکابی لانہ یحمل من الشام علی الابل۔ رکوب رکوبة بالفتح فیہما برنشستن ویقال مالہ رکوبة ولا حمولة ولا حلوبة وقرات عائشة رضی اللہ عنہا فمنہا رکوبتہم۔ رکوبة ایضا ثنیة بین المکة والمدینة عند العرج وطریق رکوب ای مرکوب وناقة رکبانة بالفتح ای تصلح للرکوب۔ وارکب المہر ای حان وقت رکوبہ وارکبت الرجل اعطیتہ۔ رکوبا۔ راکب الجہ مرتبة نخل برآید از شاخ راکوب لغة فیہ۔ ارتکاب گناہ کردن۔ رکبة بالضم زانو رکبات بسکون الکاف وضمہا وفتحہا ثلث لغات جمع القلة رکب جمع الکثرة منہا وکذلک کل ما کان علی فعلة الا فی ذوات الیاء فانہم لا یحرکون موضع العین منہ بالضم وکذلک فی المضاعف۔ ارکب بزرگ زانو یقال رکبہ یرکبہ ای ضربہ برکبتہ۔ رکب بفتحتین زہار وہی منبت العانة للمرأة خاصة عند الخلیل وقال الفراء ہو لہما جمیعا۔ ترکیب برنشاندن یقال رکبت الفص فی الخاتم والنصل فی السہم فترکب فہو مرکب ومرکب والمرکب ایضا الاصل والمنبت یقال فلان کریم المرکب ای کریم الاصل منصب فی قومہ۔

رنب سار نبہ خرگوش ماادہ ج سار صور نب الذی خلط غزلہ بوبر الارانب ارض مرنبة بکسر النون ذات الارانب۔ مرنبہ خرگوش مادہ وطرف منی۔ رہب۔ رہب بفتحتین رہبة بالسکون رہب بالضم ترسیدن (ع ک اف ۲) رجل رہبوت بفتح الہاء مرد ترسندہ یقال رہبوت خیر من رحموت ای لان ترہب خیر من ان ترحم۔ ارہبہ واسترہبہ اخافہ۔ راہب پارسای ترسایان رہبان ج رہبنة رہبانیة مصدرہ۔ ترہب پرستش قال السجاوندی فی عین المعانی الرہب بضم الکم فی قولہ تعالی واضمم الیک جناحک من الرہب ای من الکم وہی لغة بنی حنیفة وحمیر۔ قال الاصمعی رہب بالفتح وسکون الہاء ناقة لاغر۔ وپیکان تنگ رہاب ج۔ رہابة بالفتح استخوان دامن سینہ۔

روب۔ روبت۔ حاجت یقال فلان لا یقوم بروبة اہلہ ای بحاجتہم وعقل یقال فلان ازواک غلام لیس لی روبة ای عقل۔ روبة اللبن مایة شیر وفی المثل شب شوبا لک روبة کما یقال احلب حلبا لک شطرہ۔ وروبة اللیل طائفة منہ وروبة الفرس مادة فی جمامہ یقال اعرق روبة فرسک۔ روب خفتن خیر وخبیثات شدن رائب حیزات وروبت اللبن مروب خشدہ حیزات خوابانیدن ج وراب الرجل اذا اختلط عقلہ۔ رابہ وراثت علانلرا کبا اعطیة۔ قوم روبی

خیرار الانفس المختلطون وہم الذین تجنبهم البر
فاستثقلوا نوماً وشربوا من الرائب فسکروا
روبان واحد روبی قال الاصمعی واحده
رائب مثل ہالک وہلکی۔
ریب۔ ریب۔ شک ریبة انچه بشک افکنده
وتہمت ویقال رابنی فلان اذا رأیت منه ما یریب
وتکرہہ۔ وہذیل یقول ارابنی فلان۔ وارا ب
الرجل صار ذا ریبة فهو مریب۔ وارتاب فیه ای
شک فیه۔ واسترب به اذا رأیت منه ما یریبک۔
ریب المنون حوادث روزگار ریب حاجت۔
رستبتی۔ ہو ابو شعیب صالح بن زیاد الروستبی
المحدث۔
رشبة۔ بالضم نارجیل خالی از مغز که بدان
آب بر آورده شود۔ مراشب گل سرہای خم۔
رضب۔ بالتحریک ما بین سبابه ووسطی
از بجیہای آنہا۔
رعبلیب۔ کرنجبیل زن لطف کننده والذی
یمزق ما قدر علیه۔

فصل الزاء

زأب۔ زأب۔ الرجل وازدأب واحمل ما یطیق
واسرع المشی۔ وشرب ایضا شربا شدیدا۔
زبب۔ زب۔ بالضم نره وریش بلغت یمن
زبب بفتحتین درازی موی وبسیاری آن بعیر
ازب ورجل ازب وامرأة زباء رنعت منه ونام
ملکه جزیره ولا یکون الا بب الانفو لذا نه خبیث
علی حاجبیه شعیرات فاذا حرکته ریح نفر۔ عام
ازب سال فراخی بسیار علف زبابة موش کر
وفی المثل اسرق من زبابة زباب بالضم ج۔
وازبت الشمس ای دنت للغروب زبیب مویز
زبیبة یکے یقال زبب فلان عصبة تزبیبا۔ زبیبة
ایضا قرحة تخرج فی الید۔ زبیبتان کفک دو
کنج دہن یقال تکلم فلان حتی زبب شدقاه
ذو الزبیبتین مار زابترب نوعی از کشتی۔
زخرب۔ زخزب۔ بالضم وتشدید الباء سطبر
ومنه صار ولد الناقة زخزبا اذا غلظ جسمه و
اکتنز لحمه۔
زرب۔ زرب۔ زریبة کازه صیاد وانزرب
الصائد اذا دخل فیه۔ زرب بالفتح والکسر زریبة
آغل گوسپند یقال منه زربت للغنم ازرب۔ زریبة
السبع الموضع الذی یکتن فیه۔ زرابی بالشمال
زرنب نوعی از ادویه وہو فعلل۔
زعب۔ زعبة۔ بالضم پاره از مال زعب مصدر منه
یقال زعبته رعبة من المال ای دفعت له قطعة منه
ودور کردن یقال زعبته عنی زعبا ای دفعته
وازدعبت الشیٔ اذا احملته یقال مر به فازدعبه
وجار ناسیل زعب زعبا ای تیدافع فی الوادی
زاعبیة نیزہا ومنه سنان زاعبی ۔ از لعاب السیل
کثرته وتدافعه سیل زغلب بزیادة اللام۔
زعبان بکسر الزاء نام مردے۔
زغب۔ زغب۔ موہای زرد جوزه وجزاء آن

فراخ زغب چوزہاے زرد موے ویقال
زغبت الفرخ - وازغب الکرم وذلک بعد
جری المار فیہ - وازلغب الشعراذا ابنت بعد
لحلق وازلغب الفرخ طلع ریشہ بزیادۃ اللام -
زغرب - رغرب - آب بسیار - وبول بسیار -
زقب - زقبت - الجرذ فی جحرہ فازقب اے
اذخلتہ فدخل - طریق زقب بالفتحتین وضمتین اے
ضیق -
زیب - ازیب - علی افضل نشاط ویقال
مر فلان ولہ ازیب منکرۃ یوصف بالتانیث
اے مر مراً اسریعاً من النشاط وپسر خواندہ و
دشمنی - وبکناکہ میان صبا وجنوب وزدد
وترس یقال اخذنی من فلان الازیب اے
الفزع وآب بسیار -
زائب بشیشہا لااواحد لہا -
زُجبۃ - بالضم کلمۃ یقال سمعت زجبۃ -
زحب - الیہ - نزدیک شد بوی (ع بفتحہا)
زحبار مادہ شتر سخت بر سیر - مزحلب مرد استہزا
کنندہ بامردمان یقال رجل مزحلب للفاعل
اذا کان یہزأ بالناس -
زدب - بالکسر ہما زداب ج -
زدابیۃ - کتمانیۃ دودمانی ست بیمامہ -
زردبہ - خبہ کرد اورا -
زرغب - بالغین المعجمۃ کجعفر کینحت -
زغدب - کجعفر بانگ سخت وکف بسیار زغلد

بالضم شعلہ ودیہ زغدبۃ چشم وا لحاح ودسوال
زغادب ایضا مرد سطبر ردی وزشت روی
وبزرگ لبہا -
زقلاب - بن حکمۃ کسر بال ہا نزل ولید
بن عبد الملک -
زکب - انداختن زن بچہ را دفعۃ ونکاح وپری
زکبۃ بالضم نطفہ وفرزند - زکیبۃ ظرفی مانند جوال
لغت مصری ست - مزکوبۃ زن بر داشتہ شدہ
ازراہ یقال ہو الام زکبۃ اے الام شی لفظہ
شی انزکب در زمین نشست درآمد یا در مغاک -
زلب - الصبی بامہ بچہ بمادر چسپید وجدا نشد
ازوی (ع ک اف ۲) زلابیۃ حلواے م
زلبۃ بالضم تیر زولاب بالضم موضعی بخراسان
از ولب ربود -
زنجب - عنہ لغۃ فی زنجب لغت منہ -
زلدب - اللقمۃ - اوبار ید فرو بردنوالہ را -
ازلعب - السحاب - کثیف شد ابر ازلعب السیل
یعنی بسیار شد سیلاب وباہم مدافعت نمود
یقال سیل مزلعب -
ازلغب - الشعر - روئید موی بعد از ستردن
وازلغب الفرخ - یعنی بر آمد پر او ہمین ست
موضع ذکر آن -
زلہب - کجعفر مرد کم ریش وکم گوشت -
زنجب - بالضم زنجبان بفتح زا وضم جیم کمر بند
از بخیۃ الغطامتہ یعنی بالشجہ کہ زنان بر سرین بندیم

کہ اول ع - الاذ غ - ج - ن

تا فلان نماید۔
زنقب۔ بالضم آبی ست مر قبیلۂ عبس را۔
زاب۔ زوابا ای النسل ہر ثا زاب لما ر روان
شد آب زاب شہرے باندلس یا ناحیہ۔ منہا
محمد بن الحسن التمیمی و جعفر بن عبد اللہ الصباح
و نہر یست بموصل و نہر یست باربل و نہر یست
میان سورا ر و واسط و نہر یست دیگر نزدیک
آن و علی کل واحد منہا کورۃ وہما الزابان
او الاصل الزابیان والعامۃ تقول الزابان
و من احد ہما عبد المحسن بن احمد البزاز المحدث و
یجمع ما حوالیہما من الانہار الزوابی و زاب
ملک للفرس حفرہا جمیعا۔
زہبۃ۔ بالضم زہب بالکسر پارۂ از مال از وہبہ
بر داشت آنرا۔
زہدب۔ کجعفر اسمی ست۔
زحل۔ زہلب کجعفر مرد کم ریش۔

فصل السین

سأب۔ سأب۔ خبہ کردن چندانکہ بمیرد (ع ع بفتحہما) و خیک سوب ج۔ سئاب بالکسر مثلہ و
ہو سقاء العسل۔ ساءبت السقاء ای وسعتہ۔
سبب۔ سبّ۔ دشنام دادن (ع ع ف ا ض ۲) و بریدن سبۃ روزگار یقال ما رایتہ
منذ سبۃ ای زمن من الدہر کقولک منذ سنۃ
و مضت سبۃ من الدہر و کون یقال سبای
طعنہ فی السبۃ اے فی استہ و دبرہ۔ تساب
یکدیگر را دشنام دادن۔ و بریدن ازہم رجل مسبّ
بالکسر دشنام۔ سبۃ بالضم عار۔ وآنکہ مردم او را
دشنام دہند سببۃ آنکہ مردم را دشنام بسیار
دہد سب بالکسر دستار۔ و معجز۔ و جامہ کتان
نیک سبیبۃ مثلہ سبوب سبائب ج۔ و رسن بلغت
ہذیل سبوب ج۔ و مرد بسیار دشنام۔ وہم دشنام
مر و ابل سبۃ شتران گزیدہ لانہ یقال لہا عند
الاعجاب قاتلہا اللہ اسبوبۃ بالضم دشنام متعاد
یقال بینہم اسبوبۃ یتسابون بہا سبب رسن و
ہر چہ بدان بدیگرے پیوستہ شود و پیوند خویشی
اسباب ج۔ اسباب السموات نواحہا سے
آسمان تسبیب سبب ساختن مسبب الاسباب
ہو اللہ تعالی۔ سبیب موی پیشانی و دم وفش
سبسب بیابان یقال بلد سبسب و بلد سباسب
یوم السباسب روز عید جاہلیت سبابۃ انگشت
شہادت و آنرا مسبحہ نیز گویند۔
سحب۔ سحابۃ۔ ابر سحاب سحب بضمتین سحائب
ج۔ سحب کشیدن یقال سحبت ذیلی فانسحب
ای جررتہ فانجر و سخت خوردن و سخت آشامیدن
رجل اسحوب بالضم ای اکول و شروب تسحب ناز کردن
و تسحب علیہ آی دلیل سحبان نام مردی ام بفصاحت
سخب۔ سخاب۔ بالکسر گردن بند کہ بی جواہر
باشد سخب بضمتین ج۔
سرب۔ سارب۔ بریک جہت روندہ سرب
مصدرہ و سرب الفحل ای توجہ للرعی (ع ف ا)

ومنہ قولہ تعالیٰ وسارب بالنہار ای ظاہر سرب بالفتح شتران وچرندگان یقال اذہب فلا اندہ سربک اے لا اردّ ابلک تذہب حیث شارت اے لاحاجۃ لی فیک۔ وکانوا یقولون فی الجاہلیۃ بالطلاق کذا اذہبی فلا اندہ سربک وراہ یقال خل لہ سربہ اے طریقہ۔ عرب بالکسر نفس یقال ہو آمن فی سربہ ای نفسہ و دل وہو واسع السرب ای رخی البال وگروہ آہو و سنگ خوارہ و زنان یقال مرّ بی سرب من ظباء و قطا و نساء و خیل و حمر اے قطیع منہا۔ ومر سربۃ من قطا بالضم کذلک۔ ویقال فلان بعید السربۃ ای بعید المذہب۔ سرب بفتحتین و کسر۲ ایضاً آب کہ از مشک روان شود وہو المصدر۔ ایضاً سربت المزادۃ وتسرب سربا خہی سربہ اذا سالت وگیاہی ویقال انسرب الوحشی فی سربہ و انسرب الثعلب فی حجرہ وتسرب ای دخل و سرب علے الابل اے ارسلہا قطعۃ قطعۃ و سربۃ القربۃ اے صببت فیہا الماء لیتبیل عیون الخرز فتنسد مسربۃ بضم الراء موبہای ریزہ میان سینہ و ناف و بفتح الراء چراگاہ مسارب ج سراب نمایش آب۔

سرحب۔ فرس سرحوب۔ اسپ درازخانہ و یوصف بہا الاناث دون الذکور۔

سعسب۔ ویقال فوہ یجری سعابیب ای لیسیل ماؤ لزجا۔

سغب یسغب۔ گرسنگی (ع ک اف ۲) فہو ساغب وسغبان وہی سغبی۔ ویتیم ذو مسغبۃ اے ذو مجاعۃ۔

سقب یسقب۔ بفتحتین نزدیکی ومنہ الحدیث الجار احق بسقبہ۔ وسقبت دارہ تسقب ای قربت وتقرب و ستقبتہا انا۔ سقب بالسکون شترکرہ نر۔ و دراز ہر چیزے بافربہی۔ وستون خیمہ۔ صقب مثلہ سقیبۃ مثلہ ولا یقال للانثی سقبۃ ولکن یقال حائل۔ سقبۃ ایضاً خرکرۂ مادہ ناقۃ مسقاب بالکسر نر زایندہ۔

سکب یسکب۔ نوعی از جامہا۔ و ریختن آب ماء مسکوب یجری علی وجہ الارض من غیر حفر سکوب ریختہ شدن آب تسکاب تسکاب کذلک ماء اسکوب بالضم ریزان وماء سکب ای مسکوب وصف بالمصدر کقولہم ماء صب و ماء غور۔ فرس سکب ای ذریع یکسب بفتحتین نوعی از درخت خوشبوے سگمتہ کیے سگاب بشل قطام نام آبی

سلب یسلب۔ ربودن (ع عن اض ۲) استلاب کذلک سلاب بالکسر جامہ ماتم سلب بفتحتین ج۔ یقال سلبت المرأۃ اذا احدت ای لبست الحداد۔ ویقال الاحداد علی الزوج والتسلب قد یکون علی الازواج وغیرہ۔ تسلبتا ناقۃ ای اسرعت فی مشیہا۔ سلب (ک ۲) دراز شجر سلب بفتحتین اے لا ورق علیہ وہو جمع سلیب علی معنی مفعول۔ اسلوب بالضم گونہ و روش و رہ

يقال هو فی اساليب من القول ای فنون منه

سلب بفتحتين - بوده وپوست درختی چيين که از وی رسن تابند سليب مثله - ومنه قولهم اسلب الثمام

سلوب بالفتح ناقه که بچه ناتمام افگنده سلب بضمتين ج ومنه اسلبت الناقة - فرس سلب القوائم بكسر اللام ای الخفيف - ورجل سلب اليدين بالطعن مردسبک دست وثور سلب الطعن بالقرن -

سلحب مسلحب - بتشديد الباء راست طريق مسلحب ای ممتد وقد اسلحب اسلحبابا -

سلهب سلهب - اسپ دراز خانه وبالصاد كذلک وصف اعرابی فرسه فقال اذا عدا اسلهب واذا قيد اجلعب واذا انتصب اتلاب -

سنب سنب - سنبة من الدهر پارهٔ از روزگار سنبه بزيادة التاء كذلک وهذه التاء تثبت فی التصغير يقال سنيبة وفی الجمع سنابت - وفرس سنب بكسر النون كثير الجری سنوب ج -

سهب سهب - دشت - واسپ فراخ رو بُرسهبة مغاک متسهبة ايضا وحفروا البئر فاسهبوا - واسهب الفرس فی الجری ای اتسع وسبق - واسهب الرجل اذا اكثر من الكلام فهو مسهب بفتح الهاء ولا يقال بكسرها وهو من النوادر - واسهب الرجل مجهولا اذا ذهب عقله من لدغ الحية -

سيب سيب - دهش سيوب ج - ورفتن آب لازم ومتعدی است سيب بالكسر روش آب

والنساب ای رجع والنسابت الحية ای جرت سيبت الدابة ای تركتها تسيب حيث شاءت سائبة وهی ناقة كانت تسيب فی الجاهلية لنذر ونحوه وقيل هی ام البحيرة وكانت الناقة اذا ولدت عشرة ابطن كلهن اناث سيبت فلم تركب ولم يشرب لبنها الا ولدها او الضيف حتی تموت فاذا ماتت اكلها الرجل والنساء جميعا وبحرت اذن بنتها الاخيرة فتسمی البحيرة وهی بمنزلة امها فی انها سائبة والجمع سيب مثل نائحة ونوح - سائبة ايضا العبد الذی يقول مولاه انت سائبة فقد عتق ولا يكون ولاؤه لمعتقه ويضع ماله حيث يشاء وقد ورد النهی عنه - سياب غورهٔ خرما سيابة يكی وبها سمی الرجل كان شد دته ضممته وقلت سياب وسيابة -

سوبان نام وادی -

سحتب - كجعفر دلير اقدام كننده وآهمی است

جمل سنداب كجردحل شتر سخت قوی -

سنداب - تره است وعمر السندابی محدث سندبة ظرفے ست -

سرداب - بالكسر ته خانه معرب -

سرعوب - بالضم راسو -

سرنديب - شهريست معروف بهند -

امرأة سرهبة - زن ضخمه ودراز بالا سرهب مرد گول بسيار خوار وبسيار نوش -

سيسبان - درختی سيسبی مثله وجلهٔ رؤبة فی الشعر

سیسا باسا سب وسیسب درختی ست که ازان تیر
سازند۔
ساطب۔ سندانهای آهنگران وآبهای چنبره
ودوکانها که بران نشینند مسطبة یکی ومکسر المسطبة
بالضم شاخة الکتان یعنی انچه ازکتان
بشانه افتد۔
سقلبة۔ انداختن برزمین سقلبة صرعه سقالب
اسم بیست وجیل من الناس یعنی گروهی ازمردم
سقلبی منسوب بدان سقالبة ج۔
مسلب۔ باران بسیار۔
سخلب۔ کجعفر گول فرزوک او بالمعجمة۔
سلغب به الطائر۔ مانند خار برآمد براو مثل انکه
سیاه شدن۔
سنبة۔ جامه دان استوار وگفنفد بدخلق۔
سنطبة۔ درازی پریشان سنطاب بالکسر
تبک آهنگر۔
سنبتة۔ بالضم راسو وگوشت پاره برآمده
دروسط لب بالا۔
سنهب۔ کجعفر اسمی ست۔
سوبة۔ بالضم سفر دور سباة مثله سوبان وادی
یا کوهی یا زمینی۔

فصل الشین

شاب۔ شؤبوب۔ یکدفعه باران شآبیب ج۔
شب۔ شاب۔ مردجوان شباب شبان ج
شباب ایضا جوانی شبیبة کذلک وهو خلاف شیب

ومنه شب یشب (ف اک ٢) واشبه الله واشتب
الله قرنه بمعنی۔ والقرآن زیادة فی الکلام۔ وامرأة
شبة وشابة بمعنی۔ خوشبانة قومی از طائفه
واشب الرجل فهو مشب اذا شب اولاده۔ واشبت کی
کذا مجهولا ای انتج لی کذا وشب ایضا کذلک
ویقال اعیتینی من شب الی دب ای من لدن
شببت الی ان دببت علی العصا کما قیل
نهی رسول الله صلی الله علیه وآله وسلم عن
قیل وقال۔ ویقال من شب الی دب وقد مر فی
باب الدال یجعل منزلة الاسم بادخال من علیه
وان کان فی الاصل فعلا۔ تشبیب غزل گفتن
وهو النسیب ایضا شباب بالکسر نشاط الفرس
وهو رفع یدیه جمیعا (ع ف اض ٢ ک ٢) شبیب
کذلک اشبته انا ای هیجته للنشاط وکذلک
اذا احرن یقال برئت من شبابه وشبیبه وعضاضه
وعضیضه شبب بفتحتین نرگاو وحشی وهو الذی
انتهی اسنانه شبوب بالفتح کذلک یقال منه
اشب الثور فهو مشب ومشب بکسر المیم وفتح الشین
ایضا وقال ابو عبیدة شبب الذی انتهی شبابا
ابو عمر ویقول مررت برجال شببة ای شبان
شب نوعی از زاک۔ وبرافروختن آتش حرب
شبوب کذلک (ع ف اض ٢) شبوب بالفتح
انچه بوی آتش افروزند ویقال هذا شبوب
لکذا ای یزیده ویقویه۔ ویقال شعرها شب لونها
لیظهره وحسنه۔ ویقال للجمیل انه لمشبوب۔

شجب شجب بفتحتین اندوہگین شدن (ع ک اف ۲) وہلاک شدن نحو شجب۔ شجوب ہلاک شدن (ع ف اض ۲) وہلاک کردن لازم ومتعد واندوہگین کردن۔ ومشغول کردن غراب شاجب سخت بانگ وشجبہ شجاب ای شغلہ وشجب بالکسر دار چوب کہ جامہ بروے اندازند شجوب ستونہائے خانہ شجب نام مردے وہو شجب بن یعرب بن قحطان۔

شحب شحوب۔ لاغر شدن (ع ف الض ۲) ودیگرگون شدن وبضمہا لغۃ فیہ حکاہا الفراء

شخب شخب۔ بالضم انچہ بیک کشیدن از پستان فرود آید از شیر وقت دوشیدن وفی المثل شخب فی الاناء وشخب فی الارض ای یصیب مرۃ ویخطی مرۃ اخری شخب بالفتح مصدر منہ (ع بفتحہا ض ۲) شخوب بالضم بانگ شیر دوشیدن ویقال انہا لاشخوب الا حالبیل۔ وقولہم عروقہ تشخب دما ای تنفجر۔ شخوب شخوبۃ بضم دو لعما سر کوہ شخب شخب ج۔

شذب شذبۃ۔ بفتحتین شاخہای پراگندہ درخت کہ آنرا ببرند شذب ج۔ یقال شذبت الشجرۃ خشادہ کردم جذع مشذب نعت منہ۔ وفرس مشذب اسپ دراز خانہ شوذب مثلہ شذب را المال یقال شذب عنہ ای ذب۔ شاذب دور شوندہ از جای خود ویقال الشذب المساۃ یعنی مندآب شذب العروق نفاہر العروق۔ اشذاب الکلام

وغیرہ بقایاہ۔

شرب شرب۔ مثلث لغات آشامیدن وخوردن آب وماننداآن (ع عم کس الفتح ۲) وقری فشاربون شرب الہیم مثلث لغات قال ابو عبیدۃ بالفتح للمصدر وبالضم والکسر للاسم شراب خوردن شربۃ یک خوردنی از آب وجزآن یکبار خوردن شرب بالکسر ایضا بہرہ آب وفی المثل آخرہا اقلہا شربا وصلہ فی سقی الابل شرب بالفتح ایضا جمع شارب مثل صاحب وصحب ثم یجمع شرب علی شروب۔ مشربۃ بالکسر خنور آب وبالفتح یک مشت آب وبالضم الزاء کذالک والجور وفی الحدیث ملعون من احاط علی مشربۃ۔ شارب آبخور رہا شریب مثال فسیق نیک شراب خوار مشرب جائے آب خوردن ویکون ایضا مصدرا۔ ماء شروب وشریب آب نہ شور ونہ خوش شراب آشامیدنی وخوردنی از مایعات شربۃ گوسپندان کہ آب خوردہ بازگردانند و دربیک دیگرے درآید شریب ہم آبخور نوکہ ستوران ہر دو بیک نوبت آب خورند وہو فعیل بمعنی مفاعل مثل ندیم واکیل ویقال شرب مالی بو اکلہ اے اطعمہ الناس۔ وظل مالی یوکل ویشرب ای یرعی کیف یشاء وشربت القریۃ ای جعلت فیہا ماء وطینا لتطیب طعمہا وہی جدیدۃ۔ شربۃ بفتحات حوضہای گرداگرد نخلستان شرب شربات ج۔

شارب آب خورنده و بلت شوارب راه های آب در حلق و حمار ضخب الشوارب ای شدید النهیق و هو ایضا جمع شارب الغلام و یقال طر شارب الغلام و هما شاربان ـ و یقال اشربت الابل حتی شربت و اشربتنی مالم اشرب ای ادعیت علی مالم افعل اشراب در خوردن رنگ و درخورانیدن لازم و متعد یقال اشرب الابیض حمرة اے علاه ذلک ـ و فیه شربة من حمرة بالضم اے اشراب و عنده شربة من ماء اے مقدار الری و مثله الحسوة و الغرفة و اللقمة ـ و اشرب فی قلبه حبه اے خالطه و منه قوله تعالی و اشربوا فی قلوبهم العجل بکفرهم اراد حب العجل فحذف المضاف و اقام المضاف الیه مقامه ـ شاربة قومی که بر جوئی منسوب باشند که آب از وے خورند رجل اکلة شربة مثال همزة بسیار خوار ـ تشرب در خوردن توے بجامه اشربات کردن استیبج کردن در گریستن شربیة مثل طمانینة اسم من اشراب ـ شربة بتشدید الباء موضعی و یقال مازال علی شربة واحدة اے علی امر واحد ـ شربب بالضم موضعی و بالباء ایضا ـ

شرجب ـ شرعب ـ دراز شرعبة الادیم اے قطعه طولا ـ شرعبی نوعے از جامهاے برد ـ

شزب ـ شزوب ـ باریک شدن اسب غیر آن شازب جبل شزب اے ضوامر ـ مکان شازب ای خشن قال ابن السکیت ـ شاسب ـ باریک خشک شاسف کذلک ـ شیب کمان ـ

شصب ـ شصب ـ بالکسر سختی شصائب ج ـ و شصب الامر بالکسر اشتد ـ عیش شاصب ای شدید ـ شصوب سخت شدن عیش (ع ف ا ض ا) و یقال اشصب الله عیشه ـ شیصبان و قبیله از پریان ـ

شطب ـ شطبة ـ شاخهاے سبز تر شطب ج و شطبت المرأة الجریدة اذا شققته لتعمل منه الحصر ـ قال ابو عبید ثم تلقیه الشاطبة الی المنقیة ـ جاریة شطبة اے طویلة ـ شطیبة پاره از کوهان بدراز بریده و کذلک هی من الادیم و چوب بدراز بریده بجهت کمان ـ الشطاب رفتن آب طریق شاطب ای مائل شطب السیف طرائقه التی فی متنه الواحدة شطبة مثل صبرة و صبر و کذلک شطب السیف بضمتین سیف مشطب و ثوب مشطب اے فیه طرائق ـ شطیب کوهے ـ

شعب ـ شعب ـ قبیله بزرگ و هو ما تشعب من قبائل العرب و العجم شعوب ج و هو ابو القبائل الذین ینسبون الیه یجمعهم و یضمهم و حکی ابو عبیدة عن ابن الکلبی الشعب اکبر من القبیلة ثم الفصیلة ثم العمارة ثم البطن ثم الفخذ و شکاف دو دز ـ فراهم آوردن و در زدن شکاف شعاب کاسه دوز ـ شعب بالکسر راه آن کار شعوبة گرد ہی که عرب را

بر عجم تفضیل نکنند شعب الراس شأنه الذی یضم
قبائله و فی الراس اربع قبائل - و یقال ما شعباه
ای مثلان - شعب ایضا جدا کردن از ہم و لہم
پیوستن و ہو من الاضداد و قال التائم شعبہم
اذا اجتمعوا بعد التفرق و تفرق شعبہم اذا تفرقوا
بعد الاجتماع و کوہی بہ یمن و آنجا ذو شعبین خوانند
شعبی نام مردی منسوب بآنشان و ہو حسان
بن عمرو الحمیری فمن کان منہم فی الکوفۃ یقال
لہم شعبیون و من کان منہم بالشام یقال لہم
شعبانیون و من کان منہم بالیمن یقال لہم آل
ذی شعبین و من کان منہم بمصر والمغرب یقال لہم
شعوب - تشعب انشعاب پراگندہ شدن و
اشعب الرجل ای مات او فارق فراقا لا یرجع
شعیب نام پیغمبری م - شعیب توشہ دان
روایۃ سطیحۃ مزادۃ کذلک - تیس اشعب اذا کان
بین قرنیہ بعیدا جدا شعب ج - شعب بالکسر راہ
در کوہ شعاب ج و فی المثل شغلت شعابی جدواک
ای شغلت کثرۃ المؤنۃ عطای و نشانی و در وش
نبی منقر مشعب بالفتح راہ انشعاب شاخ شاخ شدن
راہ و درخت شعبۃ بالضم شاخ - و پیوند کاسہ و
خنور یقال قصعۃ مشعبۃ ای شعب فی مواضع منہا
شدد للکثرۃ و گروہی از ہر چیز شعب ج و شعب
الفرس ہو ما اشرف منہ کالعنق والمنسج و آب راہ
خرد و یقال شعبۃ حافل ای ممتلئۃ سیلا و جدائی
یقال شعبتہم المنون ای فرقتہم - شعوب بالفتح مرگ
و ہی معرفۃ لا تدخلہا الالف واللام - شعبان
نام ماہ شعبانات ج - اشعب نام مردی طماع
یقال ہو اطمع من اشعب - شعبی بالضم و بفتحتین
موضعی - شعبعب ایضا موضعی - شعب الامیر
رسولا اے ارسلہ -

شغب - شغب بالمعجمۃ برانگیختن عشنہ و تباہی
(ع ع بفتحہا) و ہو شغب الجند و لا یقال بالتحریک
و شغبت علیہم و شغبت بہم و شغبتہم کلہ
بمعنی و شغبت علیہم بالکسر اشغب شغبا بالتحریک
لغۃ فیہ ضعیفۃ - و شاغبہ فہو شغاب - شغب
مشغب بالکسر کلہا لغت - شغب بالتحریک نام زنی
لا تنصرف فی المعرفۃ -

شغزب - شغزبیۃ پای در پیچیدن در کشتی
یقال شغزبتہ شغزبۃ و اخذتہ بالشغزبیۃ
فصرعتہ -

شقب - شقب - بالکسر ہمچو شگاف کوہ شقبۃ
شقاب بالکسر فیہما شقوب بالضم ج - شقب
بالفتح والکسر مکان مطمئن شوقب دراز -

شقحطب - کبش شقحطب - ای ذو قرنین منکرین

شنب - شنب - تیزی و خوشابی دندان
یقال امرأۃ شنباء قال الاصمعی ما الشنب الا
برد الفم والاسنان -

شوب - شوب - آمیختن (ع ف ا ض ۲)
شابہ فہو مشوب - و یقال ما عندہ شوب و لا روب
اے لا مرق ولا لبن - و فی المثل ہو یشوب

ویروب یضرب لمن یخلط فی القول او العمل
شیاب نام آبے کہ بچیزے آمیختہ شود شابہ نام
کوہے بہ نجد شائبۃ آمیزش وآلودگی شوائب
ج۔
شہب۔ شہبۃ۔ بالضم سپیدی بر سیاہی
غالب آمدہ شہب مصدر منہ (ع ک ف ۲)
اشتہب الرأس ای شاب۔ فرس اشہب
سبز خنک اشہاب اشہیباب مصدران منہ
یقال منہا اشہب الفرس واشہاب غرۃ
شہباء وہو ان یکون فی غرۃ الفرس شعر
یخالف البیاض۔ واشہاب الزرع اذا ہاج
وبقی فی خلالہ شئ اخضر۔ یوم اشہب روز
باد وسرد ولیلۃ شہباء کذلک۔ کتیبۃ شہباء
لبیاض الحدید۔ نصل اشہب الذی زرد فذہب
سوادہ یعنی نعود دہ شہاب بالکسر درخش آتش
ویقال ہو شہاب حرب اذا کان ماضیا فیہا
شہب ج شہبان کذلک۔ شہاب بالفتح اللبن
الضیاح یعنی شیر تنک آمیختہ شوہب خارپشت۔
شہرب۔ شہربۃ۔ مثل شہبرۃ گندہ پیر۔
شیب۔ شیب پیری (ع ف ک ۲)
قال الاصمعی شیب ہو بیاض الشعر مشیب
دخول الرجل فی حد الشیب۔ اشیب سپید سر شاب
رأسہ شیبا وشیبۃ فہو اشیب علی غیر قیاس ویقال
فی جاریۃ کبر باتت فلانۃ بلیلۃ شیباء بالاضافۃ
اذا اقتضت وباتت بلیلۃ حرۃ اذا لم تقتض

واشتعل الرأس شیبا نصب علی التمییز وقال الاخفش
علی المصدر لانہ حین قال اشتعل الرأس فکانہ
قال شاب۔ شیب جمع اشیب وایضا کوہہای
بابرف۔ وآواز تیغور شتر بوقت آب خوردن
وقولہم شیب شائب کقولہم لیل لائل وموت
مائت۔ قال الکسائی شیب الحزن رأسہ وبرأسہ
وشیبہ الحزن واشاب الحزن رأسہ وبرأسہ کلہا
بمعنی۔ واشاب الرجل ای شاب اولادہ۔ شیبان
حی از بکر وہما شیبانان شیبان بن ثعلبۃ وشیبان
بن ذہل۔ شیبہ نام مردی ومفتاح الکعبۃ فی ولدہ
شیبان وملحان دو ماہ سرمای سخت زمستان
وبکسر الشین والمیم ایضا۔
شنخدب کقنفذ دابہ ایست خرد از حشرات الارض
شنخرب۔ کجعفر دتیرک درخت شنخازب مثلہ
شنخابۃ۔ کلمۃ عراقیۃ مہرہائے سفید مانند مروارید
یا زیورہا کہ از لیف خرما وجز آن سازند وقد
تسمی الجاریۃ شنخابۃ بما علیہا من الخرز بعد لبس
علی بنائہا تاشی۔
شرجب۔ دراز و آہی ست۔
شرخوب۔ کعصفور۔ استخوان فقرات۔
شوشب۔ کژدم ومورد تقدم فی دش ب ب
شصلب۔ کجعفر سخت قوی۔
شعصب۔ کجعفر شیخ فانی یقال شعصب
شیخ ای عسا۔
شعبۃ۔ راست شدن شاخ میش سپس خمیدن آن

بر سر او از جانب گوش وانہ لمشغب القرن و
بکسر نونہ۔
شغربیۃ۔ پیچیدن کشتی گیر پای خود بپای حریف
خوہ وانداختنش اورا۔
شغنوب۔ بالضم شاخ نازک وتر اشغنب مثلہ
وہمی ست وابن شغنب بالفتح شاعری ام و میں
شغننۃ و بکسر نونہ بمعنے مشعنب۔
شقحب بجعفر موضعے نزدیک دمشق۔
شکب۔ بالضم بخشش دیاواش شکمیان بالضم
خرارہ وآن وامی کہ کاہ آدران دران کاہ جمع
کنند احمد بن اشکاب ممنوعا یعنی عن الصرف محدث۔
اشکرب۔ شہرے بجانب شرق اندلس۔
شلب۔ بالکسر شہرے بجانب غرب اندلس
رجل شلخب۔ بجعفر مرد گول۔
شنخوب۔ بالضم قلۂ کوہ شنخوبۃ شنخاب بالکسر
مثلہ وفرع الکاہل و بہر ولیشت شنخب دراز۔
شنزب۔ بجعفر سخت قوی شنزوب بالضم موضعی
شنظب۔ بالضم والمعجمۃ موضعی در دشت و
مرد دراز بالاخو بصورت وکل حرفٍ فیہ ہار۔
شنغب۔ سمیت شنغاب بالکسر مرد دراز
شنغاب مثل شنغاب ونیز رسنہا وشاخہای
دراز باریک شنغب وشنغوب مثلہ او الشنغب
الطویل من الحیوان والشنغوب عرق طویل
من الارض دقیق۔
شنقب۔ کقنفذ و شنقاب بالکسر نوعی از پرندہ

شہجبۃ۔ اختلاط امر۔
تشہجب۔ الامر دخل بعضہ فی بعض۔

فصل الصاد

صائب۔ صوابۃ۔ بیضہ سپش صواب ج
صبان بالکسر کنہ لک یقال صئب راسہ و
اصاب راسہ رشک ناک شد وصئب
الرجل اذا اکثر من شرب الماء فہو رجل مصئاب
بالکسر علے مفعل۔
صبب۔ صب۔ ریختن آب (ع ف اض ا)
انصباب ریختہ شدن وتصبب الماء من الجبل
ای تحدر۔ ماء صبٌ ریزان وہو کقولک ماء
غور وسکبٌ۔ صب عاشق صبب بفتحتین مصدر منہ
صبابۃ گرمی وسوزش عشق وتنگدلی از عشق
صبابۃ بالضم باقی آب در خنور تصاببت الماء
اذا شربت صبابۃ۔ صبۃ بالضم قطعۃ من خیل
وصرمۃ من ابل۔ وایضا من المعز ما بین العشرۃ
الی الاربعین وباقی آب در خنور وپارہ از ہر چیز
یقال مضت صبۃ من اللیل ای طائفۃ منہ
وفی الحدیث لتعودن فیہا اساود صبا یضرب
بعضکم رقاب بعض صبیب آب برگ کنجد
ویقال عصارۃ ورق الحناء روغن وآب
عصفر صبب بفتحتین نشیب زمین اصباب
ج تصبصب الشئ ای انمحق وذہب
خمس صبصاب مثل بصباص۔
صحب۔ صحبۃ۔ بالضم صحابۃ یاران ویار ہم نبردان

(ع ک ۔ ف ا) وہما فی الاصل مصدران ۔ صاحب یار و جمعہ صحب بالفتح مثل راکب و رکب و صحبۃ مثل فارہٍ و فرہۃ و صحابٌ مثل جائع و جیاع و صحبان مثل شابٍ و شبان ۔ اصحاب جمع صحب مثل فرخ و فراخ و جمع الاصحاب اصاحیب و یقال فی النداء یا صاح مرخمًا معناہ یا صاحبی و لا یجوز ترخیم المضاف الا فی ہذا وحدہ سمع منہم ہذا مرخمًا ۔ و اصحبتہ ای جعلت لہ صاحبا و استصحبتہ الکتاب و غیرہ ۔ و کل شیٔ لازم شیئًا فقد استصحبہ و اصطحب القوم صحب بعضہم بعضا و اصلہ اصتحب و تاء الافتعال تتغیر عند الصاد مثل ہذا و عند الضاد مثل اضطرب و الطاء مثل اطلب و اظطار مثل اظلم و الدال مثل ادعی و الذال مثل اذخر و الزاء مثل ازدجر لان التاء لان مخرجہا فلم توافق ہذہ الحروف لشدۃ مخارجہا فابدل منہا ما یوافقہا لیخف علی اللسان و یعذب اللفظ ۔ و اصحب البعیر و الدابۃ اذا انقاد بعد صعوبۃ و اصحب الرجل اذا بلغ ابنہ ۔ و اصحبت الزق اذا ترکت صوفہ و شعرہ علیہ فہو زق مصحب و الحمیت ما لیس علیہ الشعر و اصحب الماء ای علاہ الطحلب ۔ و حما صحب الی الصحر یضرب لونہ الی الحمرۃ ۔

صخب صخب ۔ بفتحتین بانگ و فریاد (ع ک ۔ ف ا) صخَّاب نعت منہ صخبان مثلہ و اصطخب افتعل منہ ۔ و مار صخب الاذی

اذا کان لہ صوت ۔

صرب ۔ صرب ۔ شیر ترش بالسکون و الحرکۃ یقال جاء نا بصربۃ تزوی الوجہ ۔ و ہو ایضا صمغ احمر من الطلح واحدہ صربۃ ۔ و ہی ایضا شیٔ مثل رأس السنور و فیہا شیٔ کالغراء و الدبس یمص و یؤکل ۔ مصرب بالکسر خنور کہ شیر در وی نہند یقال صربت اللبن فی الوطب و اصطربتہ اذا جمعتہ فیہ شیئا فشیئا فترکتہ لیحمض ۔ و صرب بولہ ای حقنہ منہ قولہم للبحیرۃ صربی علی فعلی لانہم کانوا لا یحلبونہا الا للضیف فیجتمع اللبن فی ضرعہا ۔ و صرب الصبی و ہو اذا احتبس بطنہ فیمکث یوما لا یحدث و ذلک اذا اراد ان یسمن ۔

صعب صعب ۔ تند نقیض ذلول امرأۃ صعبۃ نساء صعبات بالتسکین مصعب گشن ۔ و نام مردی م و ہما مصعبان مصعب بن الزبیر و ابنہ عیسی بن مصعب ۔ و مصعب بن عمیر صاحب الواء رسول اللہ علیہ السلام ۔ صعوبۃ و شواری (ع بضمہما) و اصعبت الامر وجدتہ صعبا ۔ و اصعبت الجمل اذا ترکتہ حتی صار صعبا و استصعب علیہ الامر ای صعب ۔

صعنب صعنب ۔ خرد بہر یقال صعنب الثریدۃ اذا رفع وسطہا و قور رأسہا ۔

صقب صقب ۔ دارہ بالکسر ای قربۃ و فی الحدیث الجار احق بصقبہ ۔ و اصقبہ فصقب ای قربہ فقرب صقب بالسکون ستون میان خانہ

صقوب ج - و زدن بر چیزی خشک صلب (ع ف اک ۲) و دراز از هر چیزے صاقب نام کوہی
صقعب صقعب - دراز -
صلب - صالب - رست و سخت و استخوان پشت و زمین پست درشت صلبة بالکسر و فتح الثانی و بفتحتین ج مثال قلب و قلبة و موضعی و یقال حسب صلب بفتحتین صلیب سخت - و چرلش استخوان و چلیپای ترسایان - و ستارۂ چہارگانہ سپس نسر واقع صلابة سخت شدن (ع ع بضمہا) و صلبتہ انا - و صلب الطیب اذا بلغ الیبس فھو مصلب - و صلبی ای سنون - اصطلاب روغن بیرون کردن از استخوان صلب بردار کردن تصلیب منہ شد و للمبالغة (ع ع ف اض ۲) قولہ تعالی و لاصلبنکم فی جذوع النخل - ثوب مصلب جامہ با نقش چلیپا صالب تپ گرم خلاف نافض و صلبت علیہ حماہ تصلب بالکسر ای دامت و اشتدت فھو مصلوب علیہ صیلبلی ستبر استوار والیاء للالحاق صلباة مؤنث -
صنب - صناب - بالکسر نوعی از نان خورش صنابی ھو الفرس الذی خالط شقرتہ شعرة بیضاء یعنی اسپ گلگون کہ با موہای سپید آمیختہ باشد -
صوب - صوب - فرود آمدن باران صیب ابر باران صاب ای نزل - تصوب کذلک و صوبت الفرس اذا ارسلتہ فی الجری - و یقال صابہ المطر ای مطرہ - و صاب السہم یصوب صیبوبة ای قصد و لم یجز - و صاب السہم القرطاس فیصیبہ صیبا لغة فی اصابہ - و فی المثل مع الخواطی سہم صائب - و یقال و اعنی و علی خطائی و صوبی ای صوابی - صواب راست نقیض خطا و اصابہ ای وجدہ و اصابتہ مصیبة فھو مصاب - و اصاب فی قولہ و اصاب القرطاس اصابة و مصابا - و یقال فی عقلہ صابة ای طرف من الجنون - تصویب راست گوئی داشتن و استصوب فعلہ و استصاب بمعنی - و صوب رأسہ ای خفضہ صوبة خرما دان و یقال دخلت علیہ فاذا الدنانیر صوبة بین یدیہ ای ممتلئة - مصیبة و تعزیت و سختی و اندوہ رسندہ بکسی مصائب ج مصوبة کذلک - و جمعت العرب علی ھذا المصائب و اصلہ الواو کانھم شبھوا الاصلی بالزائد و یجمع ایضا علی مصاوب و ھو الاصل - قوم صیاب ای خیار و ھم فی صیابة قومہ و صوابة قومہ ای فی صمیمہم و صیابة ایضا گزیدگان و گزیدہ از ہر چیزے صاب عصارۂ شجر مر - و یقال للشدة اذا نزلت صابت بقر ای صارت الشدة فی قرارھا -
صہب صہبة - ای شقرة فی شعر الراس صہوبة کذلک اصہب نعت منہ - و یقال للابل الذی یخالط بیاضہ حمرة و ھو ان یحمر اعلی الوبر و تبیض اجوافہ - جمل صہابی ای اصہب اللون و ھو منسوب الی صہاب اسم فحل او موضع صہبار ای قال الاصمعی یقال للاعداء صہب السبال

وسود الاکباد وان لم یکونوا کذلک ویقال اصله
الروم صهیبی بالضم نام ابی صهیب وصهیب الرومی
من الصحابة رضی الله تعالی عنهم۔
صرحبة۔ خفت وسبکی۔
اصطبة۔ بالضم وشد الباء آنچه که از کتان بخنیده
مصطبة۔ بکسر المیم چیزی که مثل دوکان برای
نشستن سازند۔ صعروب کعصفور کوتاه سرانه
مردم وجز آن۔
صغاب۔ بالضم رشک صغبة گرسنگی۔
صقلب۔ کجعفر شهری بصقالبة صقلاب بالکسر
بسیار خوار وسپید وسرخ وسرسخت وشتر بسیار
خوار صقالبة گروهی از مردم تناخم بلادهم بلاد الخزر
بین بلغر وقسطنطنیة۔
صلقاب۔ بالکسر کسی که بعضی دندانهای خود را
به بعضی دیگر تیز کند۔
صنخاب۔ بالکسر شتر فربه۔
صنعة۔ شتر ماده سخت۔
صیاب۔ صیابة بضمهما وتخففان خالص و
بعض و اصل وبرگزیده از چیزی صیابة سردار
صبب رسیدن (ع ف ک ا) وسهم صیوب
ای مصیب صبب گکتب۔

فصل الضاد

ضب۔ ضبب۔ سوسمار وبرزمین چسپیدن
وبهذا المعنی اصل فیه سواحدها ضبة ضباب
اضب ج۔ وفی المثل اعق من ضب ویقال
اخدع من ضب۔ وضبة ایضا نام مردی۔ وآهن
مسمار در۔ ضبیب روان شدن آب وخون
اضباب شعد منه وفلان یضب ناقته ای یحلبها
بخمس اصابع۔ ویقال لا افعله حتی یحن الضب
فی اثر الابل الصادرة۔ ولا افعله حتی یرد الضب
لانه لا یشرب ماء۔ وضب البلد واضب ای
کثرت ضبابه۔ وارض ضبیة نعت منه وہذا احد
ما جاء علی اصله۔ ویقال وقعنا فی مضاب منکرة
وهی قطع من الارض کثیرة الضباب واحدها
مضبة۔ یضبب آنکه در سوراخ سوسمار آب ریزد
تا بیرون آرد۔ ضب ایضا کینه یقال ضب فلان
علی غل فی قلبه ای اضمره۔ واضب علی ما فی نفسه
اذا سکت مثل اضبأ۔ واضب ای تکلم۔ وآماس
سبل فتر ویقال منه ضب البعیر یضب بالفتح
بعیر اضب وناقة ضباء وبیماری در لب که خون
رود از وی ومنه یقال ضبت لثته دما اذا سالت
واضببتها انا۔ واضبوا علیه اذا اکثروا علیه
وجاء فلان تضب لثاته بالکسر اذا اشتد حرصه
علی الشئ۔ قال ابو عبیدة هو قلب تبض ای
تسیل وتقطر۔ ضب ایضا شکوفه خرما ضباب
ج۔ وآگنده وپرگوشت شدن تبعل وتصب اضبی
ای سمن والتفت اباطه وقصر عنقه۔ رجل
ضبا ضب بالضم مرد کوتاه بالا ضبیبة مسکه
وانچه از وی سازند بجهت خوردنی کودک خرد
یقال ضببوا الصبیکم۔ ورجل خب ضب مرد مکر

بر کار ضباة میغ ضباب ج - یقال منه اخضب یوم مثل
ضرب - ضرب - زدن (ع ف ت ا ک ۲)
ومثل آوردن قوله تعالی وضرب الله مثلا اے
وصف وبین وباران سبک - ومرد سبک گوشت
وکونه - وتنک از هر چیز - وتیز رفتن ویقال
ضرب فی الماء ای سبح فیه - وضربه علی اذنه ای
انامه قال الله تعالی فضربنا علی آذانهم اے
احمناهم - ویقال درهم ضرب وصف بالمصدر
ای مضروب کقوله ماء غور - ورفتن در زمین بطلب
روزی قوله تعالی واذا ضربتم فی الارض -
مضرب بفتح الراء کذلک - ضراب بر جستن گشن
بر ماده ضربان جستن رگ - وجراحت پر شدن
از ریم ویقال ضرب علی یده اذا حجر علیه - طیر
ضوارب التی تطلب الرزق - ویقال ضرب البعیر
فی جهازه اے نفر - وضربت فیه فلانة بعرق
ذی اشب ای التباس - ضرب بفتحتین عسل
سطبر سپید مذکر ویؤنث واستضرب العسل صار
ضربا وهذا کقولهم استنوق الجمل واستتیس الغنز
بمعنی التحول من حال الی حال - ویقال اتت
الناقة علی مضربها بکسر الراء ای الوقت الذی
ضربها الفحل فیه ضرابا جعلوا الزمان کالمکان فیه
ویقال ما بفلان مضرب عسلة وما عرفت له مضرب
عسلة اے من النسب والمال والعرق مضرب
السیف زخم گاه شمشیر وکذلک مضربة السیف
مضرب ایضا استخوان با مغز مضراب زخمه رباب

ومرد سخت زننده ضارب زننده ورنده - و
جاے درخت ناک - وناقة لکه زننده بوقت
دوشیدن - وشب که تاریکے او همه اطراف
بر شود - وزننده تیر قداح - ضریب قداح زننده
ضربا ج - والضریب ایضا النافس - والصقیع
تقول منه ضربت الارض کما تقول ظلت من الطل و
ضریب الشیء مثله وشکله ضرائب ای اشکال
ضریب الشول لبن یحلب بعضه علی البعض - ضریبة
طبیعت - وخو یقال فلان کریم الضریبة ولئیم
الضریبة - وکذلک تقول فی النحیتة والسلیقة
والنحیزة والتوس والسوس والغریزة والنحاس
والخیم ومرد غلام - ودخل سرای زر - وخراج
ومانند آن - وزده شده به شمشیر وانما دخلته الهاء
وان کان بمعنی مفعول لانه صار فی اعداد الاسماء
کالنطیحة والاکیلة - ضربة ایضا پاره دسته کرده
از پشم وباغنده که برسیند ضرائب ج - اضراب
مقیم بودن بر یک جای - وسر فرو افگندن
حیة مضرب ای مطرق ساکنة لا تتحرک - وبرگشتن
از کسی یقال اضرب عنه اے اعرض عنه و
بر افگندن گشن را بر ماده تضریب بر اغالانیدن
وضرب النجاد المضربة اذا خاطها - وضاربه
ای جالده - وتضاربا واضطربا بمعنی - والموج
یضرب ای یضرب بعضه بعضا - اضطراب
جنبیدن واضطرب امره ای اختل - وهذا
حدیث مضطرب السند - مضاربة انبازی کردن

و دکس بال و تن۔
ضنب ضغاب۔ بالضم ضغب آواز خرگوش (ع بفتحها) امرأة ضغبة ای مولعة تحب الضغابیس وهی صغار القثاء۔
ضوب ضوبان۔ بالضم شتر قوی ضخم واحده وجمعه سواء۔
ضهب لحم مضهب۔ بریان نیم پخته تضهیب بر آتش داشتن کمان و نیزه وقت راست کردن۔
ضئب۔ بالکسر دانه از دواب دریائی یا دانه مروارید ضوبان شتر فربه و سخت ضیاب آنکه در کارها در آید یا آن تصحیف ضیان ست۔
ضنب۔ به الارض زد (ع ف اک ۲) و ضنب بالشی قبض علیه۔
ضیب۔ بالفتح لغة فی الضب بالکسر مهموزا۔

فصل الطاء

طبب طبیب۔ پزشک اطبة اطباء ج۔ یقال لقد طببت بالکسر و ما کنت طبیبا متطبب علم طب خوانده۔ و بر کار دارنده طب مثلث لغات پزشکی و کل حاذق عند العرب طبیب۔ و یقال فلان یستطب لوجعه ای یستوصف الدواء ایها یصلح لدائه۔ طب بالکسر ایضا جادوئی کردن یقال منه طب الرجل فهو مطبوب ای مسحور و یقال ما ذاک بطبی ای بدهری و عادتی طب بالفتح دانا فحل طب ای ماهر بالضراب۔ طبابة دوال که در زنها ی مشک بدوی گیرند دو زنه طباب ج۔ یقال منه طببت السقاء الطبه بالضم و طببته شد و لکثرة و نور و ابر و ریگ طبة کذلک و ایضا جامه پیش کشاده دراز دامن طبب بالکسر ج۔ و کذلک الطبب و هی شعاع الشمس ای الطرائق التی تری فیها اذا طلعت تطبیب آویختن مشک از خانه و دوغ زدن طبطبة آواز آب یقال منه تطبطب الماء۔ طبطاب تخته گوی بازی۔
طحرب طحربة۔ مثلث لغات لتة پاره و ابر پاره یقال ما علیه طحربة۔ و ما فی السماء طحربة ای شیء من غیم۔
طحلب طحلب۔ بالضم وضم اللام و فتحها چغر لاوه و منه یقال طحلب الماء و عین مطحلبة۔
طرب طرب۔ بفتحتین سبکی نشاط و شادی (ع ع ک س ا ف ۲) و اطربه غیره و تطرب ایضا ابل طراب تنزع الی اوطانها۔ و مطلب طرق متفرقه واحدها مطربة و مطرب۔ تطریب کشیدن و نکو کردن آواز طرب الحالب بالمغزی آواز داد شیر دوشنده با دمه بزان را طرطبة بالضم و تشدید الباء پستان دراز طرطبة زن دراز پستان قال ابو زید یقال للرجل بیز امنه و بمذرین و طرطبین۔
طلب طلب۔ بفتحتین جستن (ع ع ف ا ض ۲) اطلاب کذلک علی افتعال و منه عبد المطلب طلبة جوینده گان و منه طلبة العلم۔ مطالبه بازجست کردن تطلب بپائی جستن طلبة بکسر اللام

خواسته اطلاب محتاج طلب گردانیدن و دادن
جسته جوینده را و هو من الاضداد- اطلب الماء
اذا بعد ولم ینل الا بطلب یقال منه ماء مطلب
و کلاء مطلب و غیره مطلوب جسته شده- و نام موضعی
طنب طنب- بضمتین طناب خیمه و جز آن
اطناب ج- غبار مطنب و رواق مطنب بطناب
استوار کرده طنب ایضا بیخ درخت و پی منکب
گردن و کتف طنب بفتحتین کرّے نیزه و طنب
بالمکان اقام به- و طنب الفرس ای طال متنه
و اطنب فی الکلام اے بالغ فیه- اطنابه سائبان
و دوال که بر قبضه های کمان بندند ابن الاطنابة
نام شاعرے و اطنبت الابل ای اتبع بعضها
فی السیر- و اطنبت الریح اذا اشتدت فی غبار-
طیب طیب- پاک و حلال خلاف خبیث
طیبة بالکسر تطیاب مصدر منه (ع ف اک ۲)
اطابه و طیبة غیره- و استطابه اے وجده طیبا-
استطابة پاکی جستن و پاک یافتن و یقال
ما اطیبه و ما ایطبه مقلوب- و فعلت ذاک لطیب
نفسی و بطیبة نفسے اذا لم یکرهک احد علیه و تقول
ما به من الطیب ای العطر ولا تقل من الطیبة
و اطعمنا فلان من اطائبه ولا تقل من مطائبه
طیب ایضا بوی خوش اطیبان الاکل و الجماع
مطائبة خوش منش کردن باهم طاب پاک و
بوی خوش طابة خمر- و خرما یقال له رطب بن طاب
عرق بن طاب- شئ طیّاب بالضم و التشدید

اے طیب جدا- شراب مطیبة للنفس ای النفس
تطیب اذا شربته- طوبیٰ فعلی من الطیب قلبوا
الیاء واوا لضمة ما قبلها یقال طوبی لک و طوباک
بالاضافة قال یعقوب ولا تقل طوبیک بالیاء
و طوبیٰ نام درختی در بهشت سبی طیبة بکسر الطاء
و فتح الیاء صحیح السباء لم یکن عن غدر ولا نقض
عهد- طیبة علی وزن شیبة نام مدینه رسول
علیه السلام طوب خشت پخته بلغت اهل مصر و یقال
طبت به نفسا ای طابت به نفسی-

طحاب- بالکسر موضعی و له یوم معروف- و ما
علیه طحربة اے شیے کما تقدم فی الحاء آنفا
و زاد و ابهنا طحربة بالضم-
طرعب- دراز بدرازی زشت-
طاسب- آبهاے جهنده-
ما به من الطعب- شئ ای ما به من اللذة و الطیبات
طلغربة- فسوس و لاغ-
طعبة- عدد فی تعسف-
طعسب- کجعفر نام مردے-
طوغاب- بالضم شهرے در ارزن روم-
مطلحب- بروزن و معنی مسلحب-
طهب- بفتحتین من اسماء درختهای کوچک
طهابة- الذهاب فی الارض- بعیر طهبنی شتر سخت

فصل الظاء

ظاب- ظاب- بالهمز سلف مرد یقال هو ظابه
و ظامه متظاربة و متظارمة دو خواهر را دو کس خواستن

یقال منہ ظاربنی فلان ای تزوج اخت زوجتی
ظاب ایضا بانگ وفریاد۔
ظنظب۔ ویقال ما بہ۔ ظبظاب۔ کما یقال
ما بہ قلبۃ ای شئ من وجع۔ ذملبا ظب الغنم لبالبھا
وہی اصواتہا وجلبتہا۔
ظرب ظرب۔ پشتہ بکسر الراء ظراب ج۔ و
نام مردی اظراب بیناہی وندان ظربان مثال
قطران جانورے چون گربہ کہ بوے گندہ دارد
وفی المثل فسا بینہا الظربان اذا تقاطع القوم
وجمعہا ظرابی بالکسر وربما جمع علی ظرابی کانہ جمع
ظربار۔ رجل ظرب مثال عتل مرد کوتاہ پر گوشت
ظنب ظنبوب۔ استخوان خشک سلق۔
ظاب۔ سخن وآمیزش آوازہا وآوازہاے
بزکوہی نر وقت گشنی۔

فصل العین

عبب عب۔ پر دہان خوردن آب وفی الحدیث
الکبادمن العب۔ والحمام یشرب الماء عبا کما تعب
الدواب۔ وقولہم لاعباب مثل قطام ای لاتعب
فی الماء ولاالعبۃ من الماء۔ عباب بالضم پری
آب وبسیاری آن وبرآمدن آن عبب بضمتین
انہا ہی مندفق یعنی جہجہان۔
عبعب عبعب۔ جامہ صوف۔ ورنگ یعنی
تکہ کوہی۔ وتازگی جوانی وعب النبت ای طال
عبعاب بالضم مرد دراز وفیہ عبیۃ بالضم والکسر ای
کبر وتجبر ومنہ عبیۃ الجاہلیۃ ای نخوتہا۔ عبیۃ

شیر غرفط وعصارۃ بز لعبوب اسپ بسیار رود
جوئی کہ آب درو سے تیز رود۔
عتب عتب معتب خشم گرفتن یقال عتب علیہ
ای وجد علیہ (عع ف اض ۲ وک ۲)۔ معتبۃ
بفتح التاء وکسرہا خشم عتاب بالکسر ناز کردن
وخشمگینی پیدا کردن یقال بینہم اعتوبۃ یتعاتبون
بہا۔ واعتبنی فلان ای عاد الی مسرتی راجعا
عن الاساءۃ والاسم العتبی وفی المثل لک العتبی
بان لارضیت ہذا اذا لم ترد الاعتاب تقول اعتبک
بخلاف ما تہوی۔ واعتب واستعتب بمعنی۔ و
یقال ایضا استعتبتہ فاعتبنی اے استرضیتہ
فارضانی۔ عتیب بد زحی از بن اعتاب برگشتن
از چیزے اعتبت الطریق اذا ترکت سہلہ واخذت
فی وعرہ۔ واعتب ای قصد۔ عتب بالتحریک
پایہ نردبان وکل مرقاۃ منہ عتبۃ والجمع عتب
وعتبات۔ عتبۃ ایضا پاشنہ در والجمع عتب
وحمل فلان علی عتبۃ ای امر کریہ من البلاء
ویقال ما فی ہذا الامر رتب ولاعتب ای شدۃ
عتب ایضا میان انگشت وسطی وبنصر عتبان
رفتن شتر بر سہ پای سو بر یک پای جستن مردم
(عع ف اض ۲ وک ۲) عتبان بکسر العین
مع السکون نام مردے۔
عثلب۔ لوئی معثلب ای مہدوم۔ وام
معثلب اذا لم یحکم۔ وعثلب الرجل زندہ اذا لم یدر
ایوری ہذا العود ام لا یعنی اخذہ من شجر مجہول۔

عجب عجیب - کار شگفت عجاب کذلک - عجّاب بالتشدید ابلغ منه اعجوبة کذلک - وقولهم عجب عاجب کقولهم لیل لائل یؤکد به - تعاجیب شگفتها لاواحد لها من لفظها - ولا یجمع عجب وعجیب و یقال جمع عجیب عجائب مثل افیل وافائل وتبیع وتبائع - وقولهم اعاجیب کانه جمع اعجوبة مثل احدوثة واحادیث یقال عجبت من کذا وتعجبت واستعجبت منه بمعنی - وعجبت غیری - واعجبنی هذا الشیء بحسنه واعجب فلان بنفسه فهو معجب برأیه وبنفسه والاسم العجب بالضم یعنی خویشتن بینی وقولهم ما اعجبه برأیه شاذ لا یقاس علیه - عجب بالفتح والسکون بن دم - و پایان ریگ عجوب ج -

عدب عداب - بالفتح ریگ تنگ عدابة بامجه عدابة بالضم نام معروفی از اوس -

عذب - عذب - آب پاکیزه عذوبة مصدر منه رعع بضمها) ، عذبان آب دهان و خمر واستعذب القوم ماءهم اذا استقوه عذبا - ویستعذب لفلان من بئر کذا ای یستقی له - واستعذبه ای عدّه عذبا عذبة اللسان تیزی زبان عذبة السوط تازیانه عذبة المیزان الخیط الذی یرفع به - عذبة الشجر غصنه - عذبة ایضاً خاشاک و مار ذو عذب کثیر القذی - ویقال اعذب حوضک ای انزع ما فیه من القذی - واعذبه عن الامر اذا منعته عنه واعذب نفسک عن کذا ای اطلقها عنه - عذوب ستور ایستاده که آب وعلف نخورد و عذاب کذلک عذاب شکنجه تعذیب شکنجه کردن عذیب نام آبی مر بنی تمیم ... [illegible]

عرب - عرب - مردم تازی شهری و تن عربی منسوب الیهم بین العروبة - اعراب تازیان بیابان باش وهم سکان البادیة خاصة اعاریب کذلک والنسبة الیهم اعرابی ولا واحد له - ولیس الاعراب جمعا للعرب کما کان الانباط جمعا للنبط وانما العرب اسم جنس والعرب العاربة هم الخلص منهم واخذ من لفظه فاکد به کلیل لائل وربما قالوا العرب العرباء تعرب خویشتن بعرب مانند کردن و تعرب بعد هجرته ای صار اعرابیا - والعرب المستعربة هم الذین لیسوا بخلص وکذلک المتعربة - عربیة لغت تازی یعرب بن قحطان مردی که زبان تازی او بیرون آورد وهو ابو الیمن کلهم - عُرب و عَرب بالضم و سکون و بفتحتین بمعنی مثل عجم و عجم - عریب بتصغیر عرب - عروبة تازی زبان شدن (ع بضمها) و اعرب کلامه اذا لم یلحن فی الاعراب واعرب بحجته ای افصح بها ولم یتق احدا - وفی الحدیث الثیب تعرب عن نفسها ای تفصح - معرب خداوند اسپان تازی واسپی که با اصل نباشد - معربة مؤنثه - واعرب الرجل ای ولد له ولد عربی اللون - ابل عراب خیل عراب شتران و اسپان تازی خلاف النجاتی والبراذین واعرب ای تکلم بالفحش والاسم اعرابة بالکسر واعرب سقی القوم اذا کان مرة غبا ومرة خمسا ثم قام علی وجه واحد - وعرب علیه فعله ای قبح

و فی الحدیث عربوا علیہ ای ردوا علیہ بالانکار۔ و
عرب منطقہ ای ہذبہ من اللحن۔ و عربت عن القوم
ای تکلمت عنہم۔ تعریب بریدن شاخہای خرما
وہو التشذیب و سخن عجمی را عربی کردن یقال
عربتہ العرب واعربتہ ایضا۔ عربۃ بفتحتین جوئی
کہ دروی آب تیز رود۔ و تن عرب ایضا تباہ
شدن معدہ (صح ک اف ۲) یقال عربت معدتہ
فہی عربۃ و تازہ شدن جراحت و ریش و یقال
ما بالدار عریب ای احد۔ عروب زن شوی دوست
عرب بضمتین ج۔ قولہ تعالی عربا اترابا۔ یوم العروبۃ
روز آدینہ و ابن ابی العروبۃ بالالف واللام
عرابۃ نام مردے از انصار عرب بالکسر والسکون
گیاہ خشک۔

عرتب۔ عرتبۃ۔ تیزی بینی مثل عرتمۃ۔

عرطب۔ عرطبۃ۔ نوعی از رود جاہا و یقال
ہو الطبل۔

عرقب۔ عرقوب۔ بالضم پی پاشنہ عرقوب الدابۃ
پی پای ستور قال الاصمعی کل ذی اربع عرقوباہ
فی رجلیہ و رکبتاہ فی یدیہ و عرقبت الدابۃ ای
قطعت عرقوبہا۔ و عرقوب ایضا من الوادی
موضع فیہ انحناء شدید قال الفراء یقال ما اکثر
عراقیب ہذا الجبل وہی الطرق۔ الضیقۃ فی متنہ
وتعرقبت اذا اخذت فی تلک الطرق عرقوب القطا
ساقہا و عراقیب الامور و عراقیلہا عظامہا و
صعابہا۔ عرقوب ایضا نام مردی از عمالقۃ ضرب
بہ المثل فی الخلف و یقال ہو اعید عرقوب و
ذلک انہ اتاہ اخ لہ یسألہ شیئا فقال عرقوب
اذا اطلع نخلی فلما اطلع قال اذا ابلح فلما ابلح
قال اذا ازہی فلما ازہی قال اذا ارطب فلما
ارطب قال اذا اصار تمرا فلما صار تمرا اخترہ
من اللیل ولم یعطہ شیئا۔

عزب۔ عزب۔ بفتحتین مرد بی زن عزبۃ زن
بی شوی عزاب بالضم جمعہا۔ عزوبۃ و عزبۃ بالضم
فیہما بی زنی و بی شوی یقال تعزب فلان
ثم تاہل و دور شدن (صح ف اض ہو ک ۲)
یقال عزب عنی فلان ای بعد و غاب و دور
رفتن ستور در چراگاہ یقال عزبت الابل ای
بعدت فی المرعی لا تروح۔ اعزاب دور گردانیدن
یقال اعزبہ اللہ۔ و اعزب القوم ای عزبت ابلہم
فی المرعی فہم معزبون۔ معزابۃ بالکسر دور برندہ
ستوران خود را از مردم۔ و بسیار عزب باشندہ
عازب آب و گیاہ دور دست و عزبناہ ای
اصبناہ۔ ابل عزیب جمع عازب وہو الذی
لایروح علی الحی مثال غاز و غزی۔ سوام معزب
بالتشدید اذا عزب بہ عن الدار۔ و فی الحدیث
من قرأ القرآن فی اربعین لیلۃ فقد عزب ای
بعد عہدہ بما ابتداہ منہ۔ و عزب طہر المرأۃ اذا غاب
عنہا زوجہا۔ و عزبت الارض ای لم یکن بہا
احد مخصبۃ کانت او مجدبۃ۔

عسب۔ عسیب۔ شاخ خرما کہ برگ بزبایوردہ باشد

وهو فويق الكرب وما نبت عليه الخوص وسعف
عسيب الذنب بن دم وعسيب ايضا نام مردے
عسب بكرايه دادن فحل جهت گشني (ع ف ا
ک ۲) يقال عسب فحله اي اكراه وبريدن فحل
برماده عسب ايضا آب گشن واستعسب الفرس
اي استودقت يعسوب امير زنبوران ومنه
قيل للسيد كذلك ونوعي از پرندگان بزرگ تر
از ملخ اليا رفيه زائدة لانه ليس في كلامهم فعلول
غير صعفوق۔
عشب عشب۔ گياه تر بلد عاشب گياه ناک
وبعير عاشب يرعي العشب۔ اعشاب گياه ناک
شدن يقال اعشبت الارض اي انبتت العشب
وبگياه رسيدن يقال اعشب القوم اي اصابوا
عشبا۔ ارض معشبة عشبية ومكان عشيب بين العشابة
واعشوشبت الارض اي كثر عشبها وهو للمبالغة
كقولك خشن واخشوشن۔ وارض فيها تعاشيب
اي فيها عشب لا واحد لها۔ عشبة بالتحريك شتر
كلان سال عشمة كذلك۔ يقال سالته فاعشبني
اي اعطاني ناقة مسنة ويقال شيخ عشبة وعجوز
عشبة اسے هِمٌّ وهِمّة۔ وعيال عشب اي
ليس فيهم صغير۔
عصب عصبة۔ بفتحتين پي عصب اعصاب
ج۔ وپسران وخويشان نرينه از جانب پدر
عصبات ج۔ وپي ناک شدن گوشت (ع ع ک ا
ف ۴) والتعصب اي اشتد معصوب سخت گوشت

عصب بالسكون عصابه بر سر بستن يقال عصب
راسه بالعصابة تعصيبا ونوعي از بردهاي يمني و
نوعي از ابر۔ وگزيده يقال هو من عصب القوم
وعصب القوم بالتحريك اي من خيارهم ونوعي
وسخت پيچيده۔ رجل معصوب الخلق وجارية معصوبة
حسنة العصب اي مجدولة الخلق۔ عصابة بالكسر
سر بند وگروهي از مردم واسب ومرغ معصوب
ايضا گرسنه بلغت هذيل تعصيب عصابه بستن بر سر
تعصب آنکه ميان بسته باشد از گرسنگي قال
ابو عبيدة هو الذي عصبته السنون اي اكلت
ماله عصبة بالضم از ده تا چهل عدد از مردان
عصاب ريسمان پرو ريسنده وعصوصب القوم
اي اجتمعوا وصاروا عصائب۔ وعصوصب اليوم
اي اشتد۔ ومنه يوم عصيب وعصبصب ايضا
شديد عصب ايضا اشش با رودها در پيچيده
وبريان كرده ويقال عصبت فخذ الناقة لتدر
اي شددت وناقة عصوب لا تدر حتي تعصب۔
واسم الحبل عصاب۔ وعصبت الشجرة اذا ضممت
اغصانها ثم ضربتها ليسقط ورقها قال الحجاج
لاعصبنكم عصب السلم۔ وعصب القوم بفلان
اي استكفوا حوله۔ وعصبت الابل بالفتح اذا دارت
قال الفراء عصبت الابل بالفتح والكسر اذا اجتمعت
وعصب الريق بفيه اي يبس عليه وعصب الريق
فاه ايضا۔ وعصب الافق اذا احمر۔ وعصبت الكبش
اذا شددت خصيتيه حتي تسقطا من غير ان تنزعهما۔

عصب ایضاً نوعی از تصرفات عروض و هو تسکین اللام من مفاعلتن و نقله الی مفاعیلن عصلبی مرد سخت لام زائدة۔

عضب عَضْب۔ بریدن و ضعیف کردن و شمشیر بران و دشنام دادن رجل عضّاب لغت منه عضوبة بالضم تیز زبان شدن (ع ع بضمها) عضباء گوسفند شاخ شکسته عضب بفتحتین مصدر منه (ع ع ک ف ا) اعضاب شاخ شکستن کبش اعضب بین العضب۔ اعضب ایضاً مردی بی یار منه معضوب ضعیف ناقة عضباءُ گوش شگافته۔ نام ناقة رسول علیه السلام ولم تکن مشقوقة الأُذن۔ اعضب ایضاً نوعی از تصرفات عروض در مفاعلتن که آنرا خرم کنند تا فاعلتن شود و نقل کنند بمفتعلن۔

عطب عَطَب بفتحتین هلاکی (ع ع ک ف ۲) اعطبه اهلکه معاطب مهالک واحدها معطب عطب بضمتین و بالسکون مثل عسر عسر پنبه عطبة پارهٔ از وی یقال اجد ریح عطبة ای قطنة محترقة۔

غطب غُنْظُب۔ بالضم والظاء المعجمة ملخ نر و فتح الظاء لغة فیه۔ وقال الکسائی هو بضم الظاء لاغیر عنظاب عنظوب کذلک عنظوبة مؤنث عناظب ج۔ و عنظباء مثله عنظبة موضعی۔

عقب۔ عاقبة۔ پایان کار۔ و فرزند یقال لیس له عاقبة ای ولد و تأمل فی آخر الامر۔ عاقب آنکه نیابت سید دارد بعد از وی و قول النبی صلی الله علیه وسلم انا العاقب یعنی آخر الانبیاء و کل شیء خلف بعد شیء فهو عاقبة۔ عقب بکسر اوسط پاشنه و هی مؤنثة۔ و عقب الرجل ایضاً ولده و ولد ولده و فیها لغتان کسر القاف و تسکینها۔ و عقب فلان مکان ابیه عاقبة ای خلفه فهو اسم جار بمعنی المصدر کقوله تعالی لیس لوقعتها کاذبة و عقب الرجل فی اهله اذا بغیته بشر و خلفته و عقبته ایضاً اذا ضربت عقبه۔ عقب بالسکون روش ستور که بعد از رفتار نخستین آرد یقال لهذا الفرس عقب حسن۔ و مصدر لما تقدم من الافعال۔ عقب بضمتین و بالسکون پایان کار و منه قوله تعالی هو خیر ثوابا و خیر عقبا۔ و یقال جئت فی عقب الشهر و عقبانه ای بعد ما یمضی کله۔ و جئت فی عقبه بکسر القاف ای اذا بقی منه شیء حکاه ابن السکیت۔ عُقبة بالضم نوبت یقال تمت عقبتک۔ و هما یتعاقبان کالليل و النهار و بدل و عوض اسیر یقال اخذت عقبة ای بدلا و نوعی از خوردنی که در بن دیگ عاریتی بخداوند دیگ فرستند و عاقبت الرجل فی الراحلة اذا رکبت انت مرةً و رکب هو مرة۔ و المعاقبة نوع تصرف فی العروض۔ عقبة الطائر مسافة ما بین ارتفاعه و انحطاطه۔ معقاب زنی که بعد از هر دختری پسری زاید عِقبة بالکسر اثر و هیأت یقال علیه عقبة الجمال و یقال ما یفعل ذلک الا عقبة القمر اذا کان یفعله فی کل شهر مرة۔ عقب بفتحتین پی که از وی

درمیان تا منہ عقبہ کے ۔ والعقبۃ ایضاً عقبات ج
عقب بالسکون ۔ قامتن از پی وپی پیچیدن
بر چیزی یقال منہ عقبت القوس والقدح تعقیبہم
اذا لویت شیئاً منہ علیہ ۔ یعقوب نام پیغمبرے
علیہ السلام وہو اسرائیل اللہ وہو غیر منصرف
للعجمۃ والتعریف وکبک نر وہو منصرف یعاقیب
ج ۔ والیاء زائدۃ ۔ ابل معاقبۃ التی ترعی مرۃ
فی حمض ومرۃ فی خلۃٍ ۔ والتی تشرب الماء مرۃ
ثم تعود الی المعطن ثم تعود الی الماء فہی العواقب
واعقبت الرجل بہ نوبت برنشستم باوی والعرب
تعقب وتعاقب بین الفاء والثاء کمثل حدف
وجدث ۔ عقاب بالکسر شکنجہ کردن یقال عاقبہ
بذنبہ ۔ وقولہ تعالی فعاقبتم اے فغنمتم ودرپے
کردن فہو معاقبہ وعقیبہ ایضاً تعقیب مثلہ ۔
معقبات فرشتگان شب وروز وانما انث لکثرۃ
ذلک منہم ای التعاقب نحو نسابۃ وعلامۃ وشتران
پس یکدیگر ایستادہ بر حوض تا نوبت آب خورند
وہی الناظرات العقب ۔ وعقب العرفج اذا اصفرت
ثمرتہ وحان یبسہ ۔ وعقب فی الامر اذا تردد فی طلبہ
مجدًا ۔ وقولہ تعالی ولی مدبراً ولم یعقب ای
لم یعقب ولم ینتظر ۔ تعقیب الصلوۃ الجلوس بعد
ان تقضیہا لدعاء او مسئلۃ وفی الحدیث من عقب
فی صلوۃ فہو فی الصلوۃ ۔ ویقال تصدق فلان
بصدقۃ لیس فیہا تعقیب ای استثناء ۔ وعقبہ تعقیباً
ای جازاہ وعقبی الامر جزاؤہ ۔ واعقب الرجل

اذا مات وخلف عقباً ای ولداً ۔ واعقب عدیٰ
اذا کان الجنون یعاوده فی اوقات ۔ تعقب
ستارہ کہ پس ستارہ برآید یقال کل اخت
اعقبتہ سقماً اے اورثتہ ۔ وذہب فلان وعقب
ابنہ اذا خلفہ وہو مثل عقبہ ۔ وعقب مستعیر القدر
ای ردہا وفیہا العقبۃ بالضم ۔ وتعقبت الرجل
اذا اخذتہ بذنب کان منہ ۔ وتعقبت عن الخبر
اذا شککت فیہ وعدت السوال عنہ ۔ وتعقب
فلان رأیہ اے وجد عاقبتہ الی خیر ۔ واعتقب
البائع السلعۃ ای حبسہا حتی یقبض الثمن ۔ و
فی الحدیث المعتقب ضامن یعنی اذا تلفت عندہ
واعتقبت الرجل حبستہ ۔ ویقال فعلت کذا و
اعتقبت منہ ندامۃ ای وجدت فی عاقبتہ ندامۃ
عقاب بالضم م جمع قلتہا اعقب لانہا مؤنثۃ واجل
البناء یختص بہ جمع الاناث مثل عناق واعنق فی القلۃ
وجمع الکثرۃ عقبان بالضم والکسر ۔ وعقابیب
عقنباۃ ۔ وعبنقاۃ بعنقاۃ ای ذات مخالب حداد
وعقاب الرایۃ م ۔ وسنگ درمیان چاہ کہ دلو را
دراند ۔ وسنگ بیرون جستہ از کوہ ۔
عقرب عقرب ۔ کژدم عقارب ج ۔ تونث
عقربۃ مؤنث ایضاً ۔ عقربا بکذلک وہی غیر معروفۃ
عقربان بالضم وتشدید الباء وتخفیفہا کژدم نر
مکان معقرب بکسر الراء جای کژدم ناک ارض
معقربۃ ومعقرۃ کانہ رد العقرب الی ثلثۃ احرف
ثم بنی علیہ ۔ صدغ معقرب آمعطوف نام برجی

عقب عقابة - بالضم بدرجی ازبکر عکاب دود
ـ یقال طه ا عکوب علی الحوض اے ازدحامہ -
عناکب تبع ابو د عکوب بالفتح گرد عنکبوت منده
مونث عناکب ج - عنکباة مثله - رجل عکب
مثال جنب قصیر ضخم ونام مردے زندان بان
نعمان بن المنذر -

علب - علب - نشان علوب ج - وجای
درشت ونشان کردن (عع ف اض ۲) علبته
اذا وسمته او خدشته واثرت فیه وکذلک التعلیب
طریق معلوب اے لاحب - علباء بالفتح والکسر
پی گردن وہما علباوان بینہما منبت العرف
وعلباان مثله لانہا ہمزة ملحقة - علابی ج -
وایضا نوعی ازارزیز و یقال تشنج علباء الرجل
اذا اسن - علب بالتحریک نوعی ازبیماری شتر
بجانب گردن (ع بفتحہا وک ۲) وعلبت السیف
علبا اذا خرست قائمته لعلباء البعیر سیف معلوب
نعت منه - وعلب اللحم ای اشتد غث علبٌ
وتیس علب بکسر اللام اے مسن - علباء بالکسر
نام مردی علبة بالضم والکسر شیر دوشته ازچرم
تعلب علاب ج - معلب آنکه علبه میسازد اعلنبا
ان یشرف الرجل ویشخص نفسه کما یفعل عند الخصومة
والشتم یقال اعلنبی الدیک والکلاب وغیرہما
اذا انفش شعره واصله من علباء العنق وہو ملحق
بافعنلل بیاء - علیب مثال فعیل بضم الفاء و
تسکین العین نام وادی ولم یجئ علی ہذا الوزن مثاله

عنب - عنبة - بالکسر یکید انه انگور مثال قوله
وحبرة وطیبة وطیرة وخیرة وہو بناء نادر الا انه
الاغلب علی ہذه البناء الجمع نحو قرد وقردة وفیل و
فیلة وثور وثورة الا انه قد جاء للواحد وہو تخلیل
جمعه فی القلة عنبات بالتاء وفی الکثرة عنب و
اعناب عنباء لغة فی عنب - عنبة ایضا بثرة
تخرج فی الانسان - عناب بالفتح نام مردی از
طی عناب بالضم سنجد جیلان عنابة یکے عناب
بالتخفیف کلان بینی - دوادی - وبستگی فرج
عنبان بالتحریک تکا کوہی -

عندلب - عندلیب - ہزار دستان عنادل
ج - لانک ترده الی الرباعی ثم تبنی منه الجمع والتصغیر
والبلبل یعندل اذا صوت قال سیبویه اذا کانت
النون ثانیة فلا تجعل زائدة -

عہب - عیہب - مرد گران سنگ کساعیہب
بسیار پشم عہبی الشباب بکسرتین وفتح الباء و
عہباؤه بالقصر والمد ای شرخه -

عیب - عیب - عیبة عاب آہو صد فرہنگ یقال
عاب المتاع ای صار ذا عیب وعبته انا لازم
ومتعد فہو معیب ومعیوب علی النقص والتمام -
ویقال ما فیه معابة ومعاب ای عیب - والموضع
عیب ایضا لان المفعل من المعتل العین نحو کال
یکیل ان ارید الاسم مکسور والمصدر مفتوح
ولو فتحتہما او کسرتہما فیہما جمیعا لجاز لان العرب
تقول المسار والمسیر والمعاش والمعیش والمعاب والمعیب

معائب وعیوب بمعنی - وعیبه ای نسبه الی العیب وجعله ذا عیب ایضا - وتعیبه مثله - عیبه جامه دان وفی الحدیث الانصار کرشی عیبی عِیَبٌ ج مثال بدرة وبدر عیاب عیبات کذلک -

عبرب - عربرب سماق وآن ثمر درختیست ترش طعم وقد رعبربیة وعربربیة ای سماقیة -

عترب - بالضم وبالتاء والراء المهملة سماق وقد مر معتلب لعصفر نرم -

عثرب - بالضم درختی ہمچو درخت نار براو شاخہاست نرم وسرخ مانند ریباس مقشر کرده بمجو زند عثربة یکے -

عجرقب - کسفرجل مشکل خبیث -

عزرب - کجعفر وبکسر الاول وتشدید الباء سخت سطبر وشدید وضحاک بن عبدالرحمن بن عزرب تابعی -

عزلبة - نکاح -

عشرب - کجعفر شیر -

عسقبة - بسنگی چشم وقت گریه وبالکسر خوشه خرد انگور جدا جفسیده به بن خوشه بزرگ عسقب عساقب ج -

عسکبة - بر وزن ومعنی عسقبة بالکسر وکون فیه عشر حبات -

عقنجب - کجعفر مرد فرو ہشته اندام -

عشرب - کجعفر وبفتحات وتشدید راء شیر گذرنده وشیر عشارب مثله وسخت جاری شونده -

عشزب - وبفتحتین وتشدید الزاء المفتوحة شتر قوی -

عصلب - بالضم وبالفتح وعصلوب عظیم قوی شدید الخلقة وعصلبی منسوب لعصلب - وکقنفذ دراز مضطرب عصلبة سخت خشمناکی -

عظرب - بالکسر افعی خرد -

علہب - بز کوہی نر دراز شاخہا وگاو وحشی ومرد دراز قد وعلہبة مونث آن -

معندب - بکسر الدال خشمگین -

عنزب - بالضم سماق ولیس تصحیف عبرب ولا عترب -

فصل الغین

غبب - غِبٌ - روز میان ماب آمدن شتر وآمدن تپ (ع ع ف ا ک ۲) یقال غبت الابل وابل غابة وغوابٌ - اغباب یکروز درمیان رفتن بجائی قال الکسائی اغببت القوم وغببت عنهم ای جئت یوما وترکت یوما وغببت عنهم بالتشدید ای دفعت عنهم - شاة مغبة التی تحلب یوما وترک یوما - ویقال غبب فلان فی الحاجة اذا لم یبالغ فیها - والغب فی الزیادة قال الحسن ای فی کل اسبوع - ویقال زر غبا تزدد حبا - وغب کل شئ عاقبته - وغبت الامور صارت الی اواخرها - وغب اللحم ای انتن - وغبّ فلان عندنا ای بات ومنه اللحم البائت والخبز البائت غابٌ - واغبنا فلان ای اتانا غبا - وفی الحدیث اغبوا فی عیادة المریض واربعوا القول عُدْ یوما ودع یوما ودع یومین

وعد الیوم الثالث واغببت الابل من غب الورد
واغبت الحمی وغبت بمعنی۔ وفلان لا یغبنا عطاؤہ
ای لا یاتینا یوما دون یوم بل یاتینا کل یوم
غبة بالضم جزۂ عقاب غبیبة شیر دوبارہ
برگید یگر دوشیدہ وہی من الیان الغنم ما یحلب
غدوۃ ثم یحلب علیه من اللیل ثم یمخض من الغد
غبب بفتحتین طوق زیر گلوی خروس وگاو غبغب
کذلک۔ ومن الانسان ایضا۔ وغبغب ایضا
المنحر بمنی وهو جبیل۔

غرب۔ غربة بالضم دوری از جای خود
(جمع بضمہا) اغتراب کذلک۔ غرب واغترب
وتغرب بمعنی۔ فهو غریب غرباء ج۔ والغیبا
الاباعد۔ واغترب فلان اذا تزوج الی غیر اقاربه
تغرب بسوی مغرب شدن۔ ویقال هل جاء کم
مغربة خبر یعنی الخبر الذی طرأ علیهم من بلد سوی
بلدهم۔ شلو مغرب بالکسر والفتح ای بعیدة
تغریب از شهر بیرون کردن ودور کردن غرب
بالضم وتشدید الراء رفتی نام کوہی غربة چشمه آبی
نزدیک آن کوہ اغراب چیز نو وغریب آوردن
ودیر کردن شک را۔ وغریب شدن مغرب
بفتح الراء سپید وسپید لبها وکرانها از هر چیز وشد
اغرب الفرس بجولا ای ابیضت اشفار عینیه
واغرب الرجل اذا اشتد وجعه۔ غراب زاغ
غربان بالکسر ج۔ اغربة جمع القلة غراب الفاس
تیزی تبر۔ وتندی سرین ختر واسپ وهما غرابان
غربان ج۔ رجل الغراب وهو ضرب من الصرار
شدید۔ اسود غربیب سخت سیاه واذا قلت
غرابیب سود تجعل السود بدلا من غرابیب لان
تواکید الالوان لا تتقدم۔ غرب مغرب جای
فرو شدن آفتاب وقولهم لقیته مغیربان الشمس
صغروہ علی غیر مکبرہ کانهم صغروا مغربانا والجمع
مغیربانات۔ وغرب ای بعد۔ واغرب عنی ای
تباعد۔ غروب فرو شدن آفتاب وماه ومجرای
ومجاری اشک چشم وتیزی های دندان وآبداری
آن غرب ایضا دلو بزرگ وتیزی تیغ وزبان
وتیزی هر چیزی وتیزی رفتار اسپ واول فتار
واسپ تیز رو ورگ آب چشم که همیشه روان باشد
چون ناسور نوی غربة دوری ودور غربة الذی
تبعد بها۔ غارب میان کوهان وگردن شتر ومنه
قولهم حبلک علی غاربک ای اذهبی حیث شئت
غوارب الماء اعالی موجه شبهت بغوارب الابل
غرب بفتحتین نقره۔ وجام از نقره وخمر ونوعی از
بیماری گوسپند یقال منه غربت الشاة بالکسر
آب کبابه ازدلو چکید ومتغیر شود وبوی آن۔ ودرخت
بید۔ ویقال اصابه سهم غرب بالاضافة ولا بالاضافة
وتسکین الراء وتحریکه وتیری که اندازنده وی
معلوم نباشد۔

غصب غصب بستم ستدن لتع ف ا
ک ۲ / غصبه منه وغصبه علیه بمعنی۔ اغتصاب مثله
وغصب ومغصوب بمعنی۔

غضب غضب ـ بالمعجمة و بفتحتین خشم گرفتن (ع ک اف ۲) غضب علیہ و اغضبتہ انا فتغضب و ہو غضبان و ہی غضبی ـ و غضبانة فی لغتہ بنی اسد وکذا ملانة و اشباہہا ـ وہم غضبی و غضابی مثل سکری و سکاری ـ و رجل غضبة بتشدید الباء ای یغضب سریعا و غضبی ایضا ماتہ من الابل و ہی معرفة لاتنون ولا یدخلہا الالف واللام ـ قال الاصمعی غضب بفلان اذا کان حیا و غضب بفلان اذا کان میتاً و قول الاحمر مثلہ ـ و مغاضبہ ای راغمہ قولہ تعالی وذا النون اذ ذہب مغاضباً ـ یعنی مراغما لقومہ ـ امرأة غضوبٌ ای عبوس قال ابن السکیت غضب بالتسکین ایضا احمر شدید الحمرة یقال احمر غضبٌ ـ

غلب غلب ـ غلبة چیرہ شدن (ع ف ا ک ۲) قولہ تعالی وہم من بعد غلبہم سیغلبون وہو من المصادر المفتوحة العین مثل طلب قال الفرّاء ہذا یحتمل ان یکون غلبة فحذفت الہاء عند الاضافة ـ و غالبہ مغالبة و غلاباً ـ غلاب مثل قطام نام زنی تغلّب علیہ ای استولی علیہ قہراً ـ تغلیب چیرہ گردانیدن مغلّب ای مغلوب مراراً مغلّب بکسر اللام نام شاعری غلاب بسیار غلبہ تغلب پدر قبیلہ و تغلب بن وائل و قولہم تغلب بنت وائل انما یذہبون بالتانیث الی القبیلة کما قالوا تمیم بنت مر ـ تغلبی بفتح اللام منسوب الیہا استیحاشا لتوالی الکسرتین مع یاء النسبة و ربما قالوہ بالکسر ـ و رجل اغلب مرد چیرہ و سطبر گردن و ہضبة غلباء و عزة غلباء ـ و اغلب نام مردی و حدیقة غلباء ای ملتفة و حدائق غلب و اغلولب العشب بلغ والتف ـ غلبة بضمتین بشد و ة الباء چیرگی و رجل غلبة ایضا الذی یغلب سریعا ـ

غہب غہب ـ تاریکی غیاہب ج فرس او ہم غیہب اذا اسود و اشتد سوادہ غہب بفتحتین بے آگاہی (ع ک اف ۲) و فی الحدیث سئل عطاء عن رجل اصاب صیداً غہباً قال علیہ الجزاء یعنی غفلةً من غیر تعمد ـ

غیب غیب ـ ناپدید شدن (ع ف اک ۲) یقال غاب عنہ غیباً و غیبة و غیاباً و غیوبة و مغیباً غائب لغت منہ و الجمع غیب غیاب غیب و تحرک الیاء فیہ لانہ شبہ بصید و ہو مصدر اصید لانہ یجوز ان ینوی بہ المصدر و ان کان جمعا غیبة دنا ـ غیابة الجب تگ چاہ غیابة الوادی گذرگہ و یقال وقعنا فی غیبة و غیابة ای فی ہبطة من الارض و قولہم غیبہ غیابہ ای دفن فی قبرہ و یقال بنو فلان یشہدون احیانا و یتغابون احیانا و غابت الشمس ای غربت ـ والمغائبة خلاف المخاطبة ـ و اغابت المرأة اذا غاب عنہا زوجہا فہی مغیبةٌ بالہاء و مشہدٌ بلا ہاء ـ غیب ایضا زمین پست و ہو ما اطمأن من الارض ـ اغتیاب در پے گفتن کسی شدن سپس وی غیبة بالکسر اسم فیہ ان کان صدقا و ان کان کذبا سمی بہتاناً ـ

لہ والصواب غضبنا با لفتح غضبناک (ف)

غابة بیشه یقال لیث غابة۔ غاب ج۔ و غابة
ایضا نام جائی بحجاز۔ تغیب عنی فلان و تغیبنی ایضاً
فی ضرورة الشعر۔
غدبة۔ بالضم گوشت پاره سطبر در لهازم مردم
غدب سطبر کوتاه کثیر العضل غدبا ر موضعی الغدبة
فی (ع ن ذ ب)
غصلبة۔ ربودن کسے چیزے را از دیگرے
کالمغتصب له۔
غشب الماء۔ برانگیخت آب را۔
الغشب۔ لغة فی الغشم و موضع و سموا غشبیا کانه
منسوب الیه۔
غشرب۔ کغلس شیر غشارب مرد دلیر کارگزار۔
غضلب۔ بالضم و دراز مضطرب۔
غضرب۔ غضارب۔ جای بسیار آب و گیاه۔
غطرب۔ افعی ہذا ما قاله الکراع وعند صاحب
القاموس انه تصحیف انما ہو بالعین المهملة والظاء
المعجمة و قد تقدم۔
غنب۔ کصرد۔ خطهای کرد در میان کنجهای
دهن پسران خوبروی غنبة بالضم یکے۔
غنب بالفتح غنیمت فراوان۔
غندوب۔ غندب بضمها گوشت پاره سخت
گرداگرد کام غندبتان دو گره در بن زبان
یا دو گوشت پاره که بلازه یا فراگرفته یا بحو دو غده
در بن زمنه گوش غنادب ج۔

فصل الفاء

فتب۔ بالضم موضعی بکوفه۔
عن یاقوت یا قبیلۂ از ہمدان منه معدان الفتبی
او سعید و ہو بالقاف۔
فرب۔ تفریبا ضیقت فرجها بالادویة فراب
کسحاب دیہی ست قریب سمرقند فراب کرتاب
دیہی ست باصفهان۔ فریاب شہریست ببلخ
او ہو فیریاب او فاریاب و فیریاب کیمیا
شہریست بخراسان و فاریاب ناحیة وراء نهر
سیحون او ہی بلد اترار۔
فرافب۔ درختی که از آن پالانها سازند۔
فرقب۔ کقنفذ موضعی ست و منه الثیاب الفرقبیة
و ہی ثیاب بیض من کتان و زہیر بن میمون
الفرقبی الہمدانی قاری نحوی او ہو بقافین۔
فرنب۔ بالکسر موش یا بچهٔ آن از موش دشتی

فصل القاف

قاب۔ قابت۔ الطعام۔ و قابت الماء
اکلت و شربت کلها۔ و قئب الرجل بالکسر اذا اکثر
من شرب الماء مثل صئب فہو مقاب علی مفعل۔
قبب۔ قبوب۔ بالضم آسوده شدن گوشت و
پوست و خرما۔ و خشک شدن ریش و جراحت
(ع ف ا ک ۲) قبب بفتحتین باریکی میان اقبّ
لغت منه قباء مؤنث خیل قبّ ای ضوامر۔
قبیب آواز کردن دندان شیر که برهم زند (ع
ف ا ک ۲) قبقبة آواز شکم اسب و شیر و
بانگ کردن شیر قبقاب شتر غرنده۔ قبقب شکم

قاببہ نوائبہ۔ یقال اصابتنا العام قطیرۃ ود
قابّۃٌ ای صوت الرعد۔ قَبٌّ چوبی کہ درمیان
بکرہ دلو باشد ویقال علیک بالقبّ الاکبر ای
بالراس الاکبر و بریدن (ع ع ف اض ۲) اقتباب
کذلک و پارہ جیب پیراہن قِبٌّ بالکسر استخوان
بیرون آمدہ میان الیتین یقال الزق قِبّک
بالارض۔ ویقال للشیخ ہو قِبّ القوم۔ وقِبّۃ الشاۃ
بالفتح والکسر ذات الاطباق وہو الحفث اعنی ہزار خانہ
شکنبہ وربما خففت۔ قُبّۃ بالضم بنامی گرد بر آوردہ
قُبَب قِباب ج۔ بیتٌ مُقَبَّبٌ الذی فوقہ قبۃ
قبا قب العام الذی بعد العام المقبل ویقال
لا آتیک العام ولا المقبل ولا القبا قب۔ حمار
قَبّان نوعی از ملخ گیاہی والعرب لا تصرفہ وہی
معرفۃ عندہم لانہ من فعلان ولو کان فعالا لصرفتہ
قتب قَتَب۔ بالتحریک پالان خرد قِتب بالکسر
ساز وساخت آب کش۔ ورودہ اقتاب ج
وہی مونثۃ عند الکسائی۔ قال الاصمعی واحدہا
قتبۃ بالہاء وتصغیرہا قتیبۃ وبہا سمی رجل
قتبی منسوب الیہ۔ وقال ابو عبیدۃ القتب ما تحوی
من البطن یعنی استدار وہی الحوایا واما الامعاء
فہی الاقصاب۔ واقتبت البعیر ای شددت علیہ
قتبا۔ قتوبۃ من الابل التی تقتبہا بالقتب
وجاءت بالہاء لانہا الشیٔ مما یقتب کالحلوبۃ
والرکوبۃ۔
قحب۔ قُحاب۔ بالضم سرفۂ اسپ وشتر ومردم
(ع ع ف اض ۲) قحبۃ کلمۃ مولدۃ۔
قحطب۔ قحطبہ۔ نام مردی وافگندن و بشمشیر
زدن از بالا۔
قرب۔ قُرب۔ بالضم نزدیکی (ع ع بضمہما) قریب
نعت منہ قولہ تعالی ان رحمۃ اللہ قریب۔ ولم یقل
قریبۃ لانہ اراد بالرحمۃ الاحسان ولان ما لا یکون
تانیثہ حقیقیا جاز تذکیرہ۔ قال الفراء اذا کان القریب
بمعنی المسافۃ یذکر ویؤنث واذا کان فی معنی النسب
یؤنث بلا اختلاف یقال ہذہ المرأۃ قریبتی ای ذات
قرابتی۔ قربان بالکسر نزدیک شدن وتعبیر
عن الجماع ایضا (ع ع کسماع ۲) قرابۃ خویشی و
نزدیکی و نزدیک شدن (ع ع ف اض ۲)
قربی نزدیکی و خویشی یقال بینی وبینہ قرابۃ
وقربی وقربٌ ومقربۃ وقربۃ وقربۃ بضمتین
وہو قریبی وذو قرابتی وہم اقربائی واقاربی
والعامۃ تقول ہو قرابتی وہم قراباتی بالتاء
ویقال قربت قرابۃ مثل کتبت کتابۃ اذا سرت
الی الماء وبینک وبینہ لیلۃ والاسم القَرَب
بفتحتین وہو سیر اللیل لورد الغد۔ قال الاصمعی
قلت لاعرابی ما القرب قال سیر اللیل لورد الغد
قلت ما الطلق قال سیر اللیل لورد الغب۔
ویقال قربٌ بصباص وذلک ان القوم یسیمون الابل
وہم فی ذلک یسیرون نحو الماء فاذا بقیت بینہم
وبین الماء عشیۃ عجلوا نحوہ فتلک اللیلۃ لیلۃ القرب
واقرب القوم اذا کانت ابلہم قوارب وہم قاربون

ولا یقال مقربون قال ابو عبیدة هذا الحرف
شاذ - قارب کشتی خرد که در پهلوی کشتی بزرگ
دارند به جهت الاغ - و قال الخلیل القارب
طالب الماء لیلا ولا یقال ذلک لطالب الماء نهارا
و قربت السیف اذا جعلته فی القراب وهو جفن
یعنی وعاء یکون السیف فیه بغمده و حمائله
والقراب بمعنی المقاربة ایضا - قربان بالضم
وهو ما یتقرب به الی الله تعالی یقال قربت لله
قربانا و همنشین - و خاصه ملک یقال فلان من
قربان الملک و من بعدانه و جمع را نیز ج -
و تقرب الی الله تعالی بشیء ای طلب به القربة
عنده - و قربته تقریبا ای ادنیته - قرب بالحرکة
والسکون ضد البعد و من الفاکلة ایضا الی
مراق البطن - اقراب ج - تقریب نزدیک
گردانیدن و نوعی از دویدن و هو دون الحضر
و هو ان یرفع الفرس یدیه معا و یضعهما معا
و اقترب و تقارب بمعنی - قاربه فی البیع مقاربة
و شیء مقارب بالکسر ای وسط بین الجید والردی
و کذلک اذا کان رخیصا - و تقارب ضد تباعد
و اقربت المرأة ای قرب ولادها فهی مقرب هذا
و کذلک الفرس والشاة ولا یقال للناقة -
و جمعها مقاریب - و اقربت السیف جعلت له
قرابا - و اقربت القدح من قولهم قدح قربان
بالفتح اذا قارب ان یمتلی و جمعه قرابی و قد حان
قربانا - قراب ج - مقرب بفتح الراء اسپی که پیوسته

نزدیک خود دارند از عزت مقربة مؤنث قربة
بالکسر مشک قرب ج - و قربات بکسر رای و
فتح وی و سکون ها جمع القلة منها و کذلک جمع کل
ما کان علی فعلة لک ان تفتح العین فیه و
تکسر و تسکن - و یقال ما هو بقراب من ذلک
بالضم ای ما بقریب منه - قرنبی بفتحتین مع
النون جانوری دراز پای مانند خبزدوک -
قرشب - قرشب - بالکسر مشدد الباء
سالخورده -
قرضب - قرضبة - بالضاد المعجمة ای قطعه
و قرضاب قرضاب بالضم والکسر شمشیر بران که
استخوان برد و زد قراضبة ج و ربما سموا
الفقیر قرضوبا - و قرضب الرجل اذا اکل شیئا
یابسا فهو قرضاب مثال و غضب -
قرطب - قرطبه ای صرعه علی قفاه - و قرطبی
بکسرتین و تشدید الباء فتحا نوعی از بازی -
قرطعب - و یقال ما عنده قرطعبة - ولا قذعملة
ولا سعنة ولا معنة ای شیء -
قرهب - قرهب - گاو کلان سال -
قسب - قسب - چیزی زشت و سخت و
خرمای خشک که در دهان ریزه شود و قسیب
بالکسر و فتح الباء و تشدید الباء و راء سخت
قسیب رفتار آب (ذ صح عن الکسد ۴)
قشب - قشب - آمیختن قشبه اذا
خلط له فی الطعام سما فاذا اکله قتله فهو خذ رشید

قشیب نو سیف قشیب ای حدیث العہد بالجلاء
رجل قشب خشب بالکسر الذی لا خیر فیہ قشب
ایضا زہر اقشاب ج- قشب بالفتح زہر دادن
یقال قشبہ ای سقاہ سما- وقشب طعامہ ای
سمہ و بہ بدی یاد کردن یقال قشبہ بقبیح اے
لطخہ بہ و در زہرین نیکنامی و بدنامی خود را
یقال قشب الرجل واقتشبہ ای اکتسب حمدا و ذما
حکی ابو عبیدۃ عن الفراء وقشبنی ریحہ بالتشدید اے اذانی
کانہ قال سمنی ریحہ ورجل مقشب الحسب ای مختلط اب
قصب قصب- بالتحریک کلک قصباء مثلہ
قصبۃ یکی قال سیبویہ قصباء واحد وجمع وکذلک
الحلفاء والطرفاء- قصب ایضا ماسورہ و ہر چیز
کہ مانند وے باشد میانہ کاواک چون نے و استخوان
وانچہ از نقرہ و برنج باشد و غیر آن و آب راہہای
اشک و آب در چشم و چشمہ ہا و رگہای شش و
کتان تنک و بخیہای گرہ گرہ و نیز انابیب من
جوہر و فی الحدیث بشر خدیجۃ ببیت فی الجنۃ
من قصب قال الاصمعی قصب البطحاء میاہ تجری
الی عیون الرکایا تقول اقامت بین قصب ا
لرکایا وماء عذب- قصبۃ الانف عظمہ قصبۃ القریۃ
وسطہا- قصبۃ السواد مدینتہا قصب بالضم والسکون
رودگانی یقال ہو یجر قصبہ- اقصاب ج
شعر مقصب ای مجعد- وقصب الزرع وذلک
بعد التفریخ- مقاصب وہی ذوائب مقصبۃ تلوی
لیا ولا تضفر ضفرا واحدہا قصیبۃ- قصابۃ بالضم
والتشدید نای ونیز نی قصاب ج- قصاب بالفتح
نای زن قاصب کذلک و برندہ گوشت و رودہ
و مانند آن قصابۃ بالکسر نای زدن قصب
بریدن (ع ف اک ۲) قصبت القصاب الشاۃ
اقطعہا عضوا عضوا وقصبت البعیر اذا قطعت علیہ
شربہ قبل ان یروی وقصب البعیر شربہ اذا امتنع
منہ قبل الری لبعیر قاصب وناقۃ قاصب ایضا
نعت منہ- عن ابن السکیت واقصب الرجل
اذا فعلت ابلہ ذلک- وفی المثل رعی فاقصب
یضرب للراعی اذا اساء رعی الرعی- وقصبہ
ای عابہ-

قضب اقتضاب- بالمعجمۃ بریدن یقال
اقتضبہ اے قطعہ من الشیٔ- واقتضاب الکلام
ارتجالہ- وقضبہ ای قطعہ- وانقضب انقطع و
یقال انقضب الکوکب من مکانہ- قصب قضبۃ
سیست مقضبۃ سیلست زار سیف قاضب وقضیب
تیغ بران قواضب ج- قضب بالضم کذلک-
رجل قضابۃ قطاع للامور مقتدر علیہا قضیب
شاخ درخت قضبان ج- و نرہ خرد وغیر آن
و ناقہ رام ناشدہ و تازیانہ قضب ایضا زدن
بتازیانہ (ع ض اک ۲) تقضیب شاخ بریدن
از درخت و ربہا قضابہ بالضم شاخ ریزہای
بریدہ افتادہ وقضبت الناقۃ واقتضبتہا اذا رکبتہا
قبل ان تراض- قال ابن درید کل من کلفتہ
عملا قبل ان یحسنہ فہو مقتضب فیہ- ومقتضب الفا

تام بحری در عروض۔

قطب قطب ثلث لغات ستونہ آسیا و چرخ و کوکبی ساکن نزدیک فرقدان و مہتر کہ مدار کار بروی باشد و سپہ سالار و یقال لہ قطب رحی الحرب و شیخ یگانہ قطبۃ ستونہ کہ نشانہ بروی نہند۔ و نام مردے قاطبۃ ہمہ یقال جاء القوم قاطبۃ ای جمیعا و ہو اسم یدل علی العموم قطیبۃ شیر گوسپند و شتر بہم آمیختہ قطب الشراب و اقطبہ ای مزجہ و الاسم القطاب و القطب بالضم ایضا بریدن و منہ قطاب الجیب تقطب بالفتح گوشہ جوال درہم افگندن و آژنگ در افگندن میان دو ابرو (ع ف اک ۲) قطوب نعت منہ تقطیب روی ترش و آژنگناک کردن۔

قطرب قطرب۔ بالضم نام مردی۔ و مرغی۔

قعب قعب۔ قدح چوبین مغاک قعبۃ بالکسر و بفتحتین ج۔ مثال جبا و جبأۃ۔ حافر مقعب سم مغاک تقعیب الکلام تباکہ رسانیدن سخن را

قعنب نام مردے نون زائدہ۔

قعضب قعضبۃ۔ ای استاصلہ قعضب نام مردی کہ سنان ساختی۔

قیقب قیقب۔ قیقبان چوب کہ زین از وے سازند قال ابن درید ہو آزاد درخت۔

قلب قلب۔ دل و خرد و قولہ تعالی ان فی ذلک لذکری لمن کان لہ قلب ای عقل و خالص ہر چیزی یقال ہو عربی قلب ای خالص میانہ شکل یستوی فیہ المذکر و المؤنث و الجمع و ان شئت قلت امرأۃ عربیۃ قلبۃ و ثنیت و جمعت ایضا و برگردانیدن منقلب کذلک و ایضا جامے گردانیدن و جامہ و جز آن باشگونہ کردن (ع ف اک ۲) و قلبت القوم کما تقول صرفت الصبیان و بر دل زدن یقال قلبتہ ای اصبت قلبہ۔ و قلب نخلہ بیرون کشیدن و قلب النخلۃ لبہا ہو علی ثلث لغات بالضم و الکسر و الفتح و الجمع قلبۃ بالکسر و فتح اللام و سرخ شدن غورہ خرما یقال قلبت البسرۃ اذا احمرت۔ قلب بفتحتین برگشتگی لب اقلب نعت منہ و شفۃ قلباء۔ قلاب بالضم بیماری کشندہ شتر بعیر مقلوب و ناقۃ مقلوبۃ نعت منہ۔ و قلب البعیر قلابا بکسر اللام و قلب الرجل اذا اصاب ابلہ ذلک۔ و ما بہ قلبۃ ای لیست بہ علۃ۔ و اقلب الخبزۃ اذا حان لہا ان تقلب قلب العقرب منزلی از منازل قمر قلب بالضم دستیانہ و مار مقلب بالکسر آہن آماج یقال ہو حول قلب ای محتال بصیر بتقلیب الامور قلیب مثال فسیق کرگ قلوب مثال برذون مثلہ۔ قالب بفتح اللام کالبد و بکسرہا غورہ خرما رنگ زدہ قلیب مثال فعیل چاہ سر کرد نا گرفتہ یذکر و یؤنث قال ابو عبید ہی البئر العادیۃ القدیمۃ اقلبۃ ج قلب بضمتین جمع کثرۃ۔ ابو قلابۃ بالکسر از محدثان انقلاب برگشتن و بر روی تقلیب برگردانیدن و تقلب الشیء ظہر البطون کالحیۃ تتقلب

علی از مقدار۔
قنب قنب۔ بالضم والسکون غلاف قضیب
اسپ وغیر آن از ستور۔ قنیب جماعات مردم۔
مقنب بالکسر گلۂ اسپ از سی تا چهل عدد و توشه دان
صیاد و توبرۂ او که صید در وی اندازد۔ قنب بالکسر
والتشدید کنب۔ وقنب الزرع تقنیبا اذا اعصف
قنابة بالضم برگ کشت۔
قوب۔ قوب۔ مغاک کندن (ع ف اض ۲)
قبت الارض فانقابت تقویب مثله۔ وتقوب
ای انقلع من اصله۔ وقاب الطائر بیضه ای
فلقها فانقابت البیضة وتقوبت بمعنی۔ وتقوب
من رأسه مواضع ای تقشر۔ اسود متقوب از
پوست بیرون آمده۔ قائبة بیضه۔ قوب چوزه۔ وفی المثل
برئت قائبة من قوب قال اعرابی لتاجر استخفره
اذا بلغت بک مکان کذا فبرئت قائبة من قوب
ای انا بری من خفارتک۔ قوباء بسکون الواو
وفتحها داد و رقن و هی داء تعالج بالریق مؤنثة
لا تنصرف وجمعها قوب بالتشدید و اذا سکنت الواو
منها ذکرت وصرفت والیاء فیه للالحاق بقرطاس
والهمزة منقلبة منها۔ قال ابن السکیت لیس
فی الکلام فعلاء مضمومة الفاء ساکنة العین ممدودة
الا حرفان خشاء وهو العظم الناتی وراء الاذن
وقوباء۔ قال والاصل فیهما تحریک العین۔
قال الجوهری رحمه الله والمزاء عندی مثلهما۔
وتصغیر قوباء بالتحریک قویباء وبالتسکین قویبی

ویقال بینهما قاب قوس وقیب قوس وقاد قوس
وقید قوس ای قدر قوس۔ والقاب ما بین المقبض
والسیة ولکل قوس قابان وقوله تعالی فکان
قاب قوسین یقال اراد قابی قوس فقلبه والله اعلم۔
ویقال فلان ملی اقوبة مثال همزة ای ثابت الدار
مقیم هذا یقال للذی لا یبرح من المنزل۔
قهب قهب۔ سپید تیره رنگ قهباء قهبة
مؤنث منه و کوه بزرگ قهبة بالضم لون الاقهب
قال الاصمعی غبرة الی سواد۔ اقهبان پیل و
گاو میش۔
مقاشب۔ مخششا۔
قرشب۔ بالضم و هی بربیه۔ مقرعب مرد بدغذا
قرصبة۔ بریده آرزا۔
اقرعب۔ از سردی یا غیر آن منقبض شده
المقرعب المنقی برأسه الی الارض غضبا۔
قرقب۔ شهری و چنبره زغرب شکم۔
قرقوب۔ شهری از شهرها فانت بکسر وبضم القافین
پرنده خرد قرقبة گوشت صید بازکه او را نخورد باشد
قرنب۔ کفشفه تنگاه قرنب کجنبز موش دشتی
یا موش یا غیر آن از موش دشتی۔
القرب النکاح الکثیر و بالکسر القعب یعنی یاشاء
وبالتحریک الصلابة والشدة (ع ک ان ۲)
قاز نیز آجر حریص گاهی بخشکی و گاهی بدریا۔
قسحب۔ بضم القاف والحاء سطبر۔
قسقب۔ بروزن و معنی قسحب۔

قشب - بفتحتین و بکسر میں بنیما ساکن گیا ہی -
قصلب - بالضم توانا و بسیار سخت -
قعشب - کجعفر بسیار قعشبان مثلہ قعشبان بالضم دابہ ایست خرد ہمچو سرگین گردانک -
قعسبۃ - بشتاب دویدن بترس - قعاسب بالضم دراز دست -
قعطبۃ - بریدن اقرب قعطبی یعنی سخت بہ شب -
قعقبۃ - زخشم -
قعنب - و قعانب بسیار سخت و شیر و قعنب ایضا روباہ نر و جد محمد بن مسلمۃ و بالضم مبنی کج یقال فیہ قعنبۃ یعنی دران کجی ست قعنبۃ زن کوتاہ عقاب قعنباۃ بروزن و معنی عقنباۃ ست -
قلطبان - بروزن و معنی قرطبان -
قلعب - مرد دیرینہ و فرک - قلعبۃ ابر سپید قلهبان دراز بالا -
قنعب - کسبطر حریص و آرزومند -
قهزب - کجعفر کوتاہ قد -
قهقب - کجعفر و تشدید الباء و فرک سالخورد و کجعفر حریص دراز و بادتنکان -
قهنب - مرد دراز کج باد رازہ قد قهنبان مثلہ مقمنب ہمیشہ بودندہ بر آب -

فصل الکاف

کاب - کابۃ شکستگی و بدحالی از غم (ع ع ک ا ف ۲) کارثۃ مثال رافۃ کذلک - وہی کئیب وہی کئیبۃ و کآبار ایضا - واکتاب الرجل ای

کتب - رماد مکتب اللون ای یضرب الی السواد کما یکون وجہ الکئیب -
کبب - کب - بر روی در افگندن یقال کبہ لوجہ فاکب ہو علی وجہہ - و ہذا ہو من النوادر ان یقال افعلت انا و فعلت غیری - قولہ تعالی افمن یمشی مکبا علی وجہہ اہدی - وکب اللہ عدوہ وکبکبہ بمعنی و منہ قولہ تعالی فکبکبوا فیہا - واکب علی الامر و انکب بمعنی بروی در افتاد و جابر مشکبکبا فی ثیابہ اے متزملا - وتکبکبت الابل اذا صرعت من داء او ہزال - کبۃ بالضم جماعۃ من الخیل کبکبۃ مثلہ وگروہہ ریسمان کبب بالضم و الفتح لبعدہ ج - یقال کببت الغزل اے جعلتہ کببا - کبۃ بالفتح دفعۃ فی القتال و الجری و کبۃ الشتاء شدتہ و دفعتہ کابتہ ایضا ابوعبید کباب طباہہ کبابتہ نوعی از دارو ہا کبابات بالضم تکببت من الرجل ای تجعد - کبکبت نام کوہی -
کتب - کتابۃ نبشتہ و نامہ کتب بضمتین و سکون ج - و فریضہ و حکم و اندازہ و کاتب دانا و منہ قولہ تعالی ام عندہم الغیب فہم یکتبون -
کتب بالفتح صنہا ہم آوردن و گرد کردن یقال کتبت البغلۃ ای جمعت بین شفریہا بحلقۃ او سیر (ع ع ف اض ۲ و ک) و نبشتن کتاب کتابۃ کذلک یقال کتبت بالقلم و درزمشک دوختن یقال کتبت القربۃ ای خرزتہا فہی کتیب کتبۃ بالضم درز کتاب بالتشدید نویسندگان و دبیرستان

[illegible]

کتاتیب ج - و تیر خرد کہ نو آموزان اندازند کتیبۃ
لشکر یقال منہ کتّب فلان الکتائب تکتیبا ای
عبّاہا کتیبۃ کتیبۃ - وتکتبت الخیل ای تجمعت -
قال ابوزید کتبت الناقۃ تکتیبا اذا صررتہا و
اکتبنی ہذہ القصیدۃ ای املہا علی - وکتبت القربۃ
ای شددتہا بالوکاء وکذلک کتبتہا فہی مکتب
وکتیب - واکتتبت الکتاب ای کتبتہ ومنہ
قولہ تعالی واکتتبہا فہی تملی علیہ - واکتتب الرجل
اذا کتب نفسہ فی دیوان السلطان مُکتِب
نو آموزندہ استکتاب نبشتن فرمودن مکاتبۃ
مکاتبت سوی یکدیگر نوشتہ کردن وبہای بندہ
بروی بریدہ کردن مکاتب بندۂ بہا بر خود بریدہ -
کثب یکثب - گرد کردن (ع ع ف ا ک ۲)
کثبۃ وانکثب الرمل ای اجتمع وکل ما انصبّ
فی شیٔ فقد انکثب فیہ ومنہ سمی الکثیب من الرمل
کثبان بالضم جمع وہی تلال الرمل - کثبۃ بالضم
یک دوشیدن از شیر کثب ج - وکل شیٔ جمعتہ
من طعام او غیرہ بعد ان یکون قلیلا فہو کثبۃ -
کثب بالتحریک نزدیکی یقال رماہ من کثب -
واکثبک الصید ای امکنک - کاثب نام کوہی
کاثبۃ پیش کتف اسپ -
کذب یکذب - کذب مثال کتِف وکِذب دروغ
گفتن (ع ع ف ا ک ۲) فہو کاذب وکذّاب و
کیذبان بضم الذال وکذبان ومکذبانۃ بفتح المیم
والذال وکذبۃ مثال ہمزۃ وکذُذب بالضمات الثلث
مشدد الذال ومخففہا کُذُب جمع کاذب - تکاذب
ضد تصادق - کُذُب بضمتین جمع کذوب مثال صبور
وصبر ومنہ قرأ بعضہم ولا تقولوا لما تصف السنتکم
الکُذُب فجعلہ نعتا للالسنۃ - اکذوبۃ مثال اعجوبۃ
دروغ واکذبت الرجل الفیتہ کاذبا - وکذبتہ ای
قلت لہ کذبت - وکذب لبن الناقۃ ای ذہبت
قال الکسائی اکذبتہ اذا اخبرت انہ جاء بالکذب
ورواہ وکذبتہ اذا اخبرت انہ کاذب - وقال
ثعلب اکذبتہ وکذبتہ بمعنی - ویکون اکذبہ بمعنی
بین کذبہ - ویکون بمعنی حملہ علی الکذب وبمعنی
وجدہ کاذبا - وقولہ تعالی وکذبوا بآیاتنا کذّابا
ہو احد مصادر المشدد لان مصدرہ قد یجیٔ علی
تفعیل مثل تکلیم وعلی فعّال مثل کذّاب وعلی
تفعلۃ مثل توصیۃ وعلی مفعّل مثل قولہ تعالی
ومزقناہم کل ممزق - وقولہ تعالی لیس لوقعتہا
کاذبۃ ہو اسم یوضع موضع المصدر کالعاقبۃ
والعافیۃ والباقیۃ وقال اللہ تعالی فہل تری
لہم من باقیۃ ای من بقاء - وقال لیس لفلان
مکذوبۃ ای کذب - وکذب قد یکون بمعنی وجب
وجاء عن عمر رضی اللہ تعالی کذب علیکم الحج ای
وجب قال الاخفش فالحج مرفوع بکذب ومعناہ
نصب لانہ یرید ان یامر بالحج کما یقال امکنک الصید
یرید ارمہ وعنہ ایضا رضی اللہ تعالی عنہ ان رجلا
شکا الیہ النقرس فقال لہ کذبتک الظہائر جمع
ظہیرۃ وہی الہاجرۃ ای علیک بہا وہذہ کلمۃ

یقولها العرب فی معنی الاغراء۔ عن ابن عمر رضی اللہ
تعالی عنهما ان رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم قال
الحجامة علی الریق فیه شفاء و برکة و یزید فی العقل
و الحفظ فیوم الخمیس و الاحد کذباک و یوم الاثنین
و الثلثاء وقوله علیه السلام کذباک ای علیک
بهما و یقال کذبک العسل ای علیک به۔ و
یقال حمل فلان و کذب ای لم یصدق الحملة
و یقال ما کذب فلان ای مالبث۔ و تکذب
ای تکلف الکذب۔
کرب۔ کربة۔ بالضم اندوه که دم باز گیرد
از وی کرب کذلک یقال منه کربه الغم
اذا اشتد علیه۔ کربیة سختی کرائب
ج۔ و کربت القید ای ضیقته علی المقید۔
و کرب ان یفعل کذا ای کاد یفعل۔ و
کربت الارض ای قلبتها للحرث۔ و فی المثل
الکراب علی البقر و یقال الکلاب علی البقر
برفع البا۔ و نصبها یضرب فی تخلیة المرء
و صناعته و معناه خل امرا و صناعته۔ و کرب
الشیء ای دنا۔ و انا کربان اذا کرب ان
یمتلی و کربت الشمس ای دنت للغروب۔ کربت
حیوة النار ای دنت انطفاؤها۔ و کربت الناقة
اوقرنها۔ کرب النخل بفتحتین اصول السعف۔ و کرب
ایضا رسن دلو یقال منه اکربت الدلو فهی
مکربة۔ کربة جای رفتن آب کراب بالکسر ج
ابوکرب بکسر الراء نام مردی و معدی کرب
نام مردی و هما اسمان جعلا اسما واحدا و فیه
ثلث لغات فتح الباء غیر مصروف و رفعها ایضا
غیر منون و کسرها مصروفا منونا و الیاء من معدی
ساکنة علی کل حال و النسبة معدی و کذلک النسبة
فی کل اسمین جعلا واحدا مثل بعلبک و خمسة عشر
ینسب الی الاسم الاول یقال بعلی و خمستی و
تابطی۔ و یصغر الاول ایضا۔ مکرب بضم المیم و
فتح الراء الشدید الاسر من الدواب۔ و یقال
ما بالدار کراب ای احد۔ و اکرب ای اسرع
و یقال خذ رجلیک باکراب اذا امرته ان یسرع
السعی۔ کرابة بضم ما یلتقط من التمر فی اصول
السعف بعد ما یصرم۔
کسب۔ کسب۔ ورزیدن و گرد آوردن
(ع ف ا ک ۲) یقال کسبت الشیء و اکتسبته
بمعنی و اصله الجمع۔ و فلان طیب الکسب و المکسبة
بکسر السین مثال المغفرة و الکسبة بالکسر مثال الجلسة
و هذا مما جاء علی فعالة فتفعل یقال کسبت اهلی
خیرا و کسبته بالالف۔ و الکواسب الجوارح۔
و تکسب ای تکلف الکسب۔ کسب بالضم کنجاره
روغن۔ کساب مثال قطام نام سگی۔
کعب۔ کعب۔ شتالنگ و پاره روغن
کعوب الرمح تندیهای گرهها میان نیزه کعاب
بالفتح نارپستان کاعب کذلک کعوب بالضم مصدر
(ع ف ا ض ۲) یقال کعبت الجاریة و کعبت بمعنی
و برد مکعب ای فیه وشی مربع۔ و ثوب مکعب

ای مطوی شدیدا لادراج ـ کعبان کعب بن کلاب
وکعب بن ربیعة ـ کعبة م ویقال سمی بذلک لتربیع
ذو الکعبات بیت کان لربیعة وکانوا یطوفون بہ
کعثب ـ رکب کعثب ـ ای ضخم یعنی ربار گوشت
ناک کعثب ایضا فرج زن قال الشاعر شعرا
الجب فی کعثبها او افا مثل دراع بیتر ے
النطاقا و الاد ف الذکر واصلہ الوداف بالواو
کالب یکلب ـ سگ در بیماو صب یقال امرأة
کالبة ـ اکلب کلاب کلیب مثال عبد وعبید ج
وہذا الثالث جمع عزیز ـ وفی المثل الکلاب علی البقر
بضم الباء وفتحها ای ارسلها وخلها و قدم سنے
الکراب دیک دانہ جو و بند شمشیر و چنگل آہنین کہ
مسافر توشہ دان ازو می درآویزد بر پالان و
ستارہ و دوال دو طرف توشہ دان و جی از قضا
کلاب سگبان مکلب صید آموزندہ سگ و یقال
اسیر مکلب ای مکبل وہو مقلوب منہ کلب الفرس
خط آزہ پشت اسپ رجل کالب ای ذو کلاب مثل
لابن و تامر ـ کلبة بالضم سختی سرما کلب بفتحتین کذلک
یقال منہ کلب الشتاء بالکسر و فعت عنک کلب
فلان ای شرہ و اذاہ ـ وکلب ایضا نوعی از جنون
در ستور یقال منہ اکلب الرجل اذا کلبت ابلہ
کلب کلب سگ گزندہ و دیوانہ والفعل منہ کلب
بکسر اللام ورجل کلب ورجال کلبی ـ وارض کلبة
اذا لم یجد نباتها ریا فیبس ـ کلبتان انبور آہنگر
ج کلاب بالفتح والضم ارہ کلالیب ج کلاب
بالضم ایضا آہن کہ بر پاشنہ موزہ رائض باشد
کہ بر تہیگاہ ستور زیند بوقت راندن ـ ویسمی
المهماز ایضا ـ کلاب بالتخفیف نام آبی مکالبة جنگ
و بدی کردن باہم تکالب کذلک یقال ہم یتکالبون
علی کذا اے یتواثبون ـ کلاب بالکسر نام مردے
وقبیلہ از قریش وہو کلاب بن مرة ـ ومن ہوازن
وہو کلاب بن ربیعة ـ کلیب تصغیر کلب و نام مردے
وہو کلیب بن وائل ـ
کنب ـ کناب ـ بالکسر خوشہ خرما کنب بفتحتین
ستوخگین شدن دست یقال اکنبت یداہ ولا یقال
کنبت ـ وگیاہی ست کنیب موضعی ـ
کوب ـ کوب ـ کوزہ بے دستہ اکواب ج
کوبة طبلک ـ کوکب ستارہ بزرگ کوکبة کذلک
کما یقال بیاض و بیاضة و عجوز و عجوزة و بزرگ
ہر چیزے ـ وگل مرغزار ـ و درخش آہن یقال
کوکب ای برق ـ قال ابو عبیدة ذہب القوم
تحت کل کوکب اے تفرقوا ـ کواکب بالضم
کوہی معروف ـ
کہب ـ کہبة ـ بالضم لون من الالوان مثل
القہبة یقال بعیر اکہب ـ کہب بالتحریک مصدر منہ
(ع ک اف ۲) قال ابو عمرو ہو لون لیس
بخالص وہو فی الحمرة خاصة ـ
کہثعب ـ زن فربہ زہار ـ ورکب کہثب
اے ضخم ـ
کہنتب ـ بجعفر بسیار سخت وکنہتب بتقدیم نون

نیز آمده۔
کحب۔ غورهٔ انگور کحبة یکی و دبر کحب الکرم
تکحیبا ظهر کحبه او کثر حبه۔ کحبه زد بروه و بماد لاع
بفتحهما) کاحبة بسیار وآتشی که بلند گردد زبانه
آن۔ کویب موضعی۔
کحلب۔ کجعفر موضعی۔
کحلبة۔ نام شخصی۔
کدب۔ کدب کدب کدب سپیدی در ناخنهای
نوخاستگان والذال لغة فیهن والواحدة بهای
کدبار بالضم مثله۔ کدبة و کدبة زن سپید فام
و خالص و قرء ابن عباس بدم کدب ای
ضارب الی البیاض کانه دم قد اثر فی قمیصه
اعراصه کالنقش علیه۔
تکرتب علینا ای تقلب۔
کرشب۔ بروزن و معنی قرشب۔
کرکب۔ گلگم۔ گیاهی خوشبو۔
کرنب۔ بالضم و کسمند چغندر یا قسمی ست از آن
شیرین تر و ملائم تر از کرم والبری منه غرد ودهان
من سحیق عروقه المجففة فی شراب تریاق مجرب
من نهشة الافعی کرنیب و یکسر خرمای شیر
آغشته کرنبه خرمای شیر آغشته مهمان خورانیدن
و خوردن خرما با شیر۔
کزب۔ بالضم کنجاره روغن و درختیست سخت
و بالتحریک خردی گستخوانهای کف پای و هم
کشیدگی آن و آن عیبیست المکزوبة الخلاشته

من الالوان و هی ما کان بین الاسود والابیض
کوزب البخیل ضیق الخلق۔
کسحبة۔ رفتار ترسنده نهان کننده خود را۔
کشب۔ بسیار خوردن گوشت و اشتمال آن
تکشیب مثله و موضعی یا کوهی کسبی کجزی کوهی
ست بادیه کشب بفتحتین کوهی ست دیگر کشیب
کامیر نیز کوهی ست مشهور۔
کنظب۔ کنطو با استلار همنا۔ کعدب و کعدبة مرد
بی مروت و رزیل کعدبة بالضم غورهٔ آب۔
کعثب۔ دویدو گریخت یا نزدودی رفت
یا با هستگی دوید بهجو رفتارستان رفت کعسب اسمی ست
کعنب۔ کوتاه و ستبر کعاتب بالضم مثله
کعانب الراس بالفتح گرهها که در سر شود رجل
کعنب ذو کعانب تیس مکعنب القرن ملتویة کانه
حلقة یعنی بز نر که شاخش پیچیده مانند حلقه باشد
کلتب۔ کجعفر و قنفذ جسر ب زبانی در کارها
کلبتان قلبتان۔
کلشب۔ کجعفر و علابط بخیل کشیده روی
کلحبة۔ آواز آتش و زبانه آن و اسمی ست
و نام شاعری عرنی و هبیرة بن الکلحبة فارس
العراوة کلحبه بالسیف ضربه۔
کنتب۔ کقنفذ و علابط مرد کوتاه۔
کنشب۔ کجعفر و قنفذ و علابط بسیار سخت
کنشاب بالکسر الرجل المنهال۔
کنحب۔ گیاهی۔

کنجنته - بهم آمیختگی کلام از خطا۔
کهدب - ثقیل ناگوار۔
کهکب - کجعفر بادنگان۔

فصل اللام

لبب - اَلَبَّ - بالمکان ای اقام به ولزمه ومعنی لبیک انا مقیم علی طاعتک ونصب علی المصدر کقولک حمداً لله وشکراً۔ وکان حقه ان یقال لبا لک وثنی علی معنی التاکید ای الباباً لک بعد الباب واقامة بعد اقامة وقال الخلیل هو من قولهم دار فلان تلب داری ای تحاذیها ای انا مواجهک بما تحب اجابة لک والیاء للتثنیة وفیها دلیل علی النصب للمصدر ونحن نذکر حجته علی یونس فی باب المعتل - لب بالضم خرد الباب ج - واللب ایضا مثل بوس ابوس ونعم وانعم ومیانه هر چیز ودل وی ومغز بادام وجوز ومانند آن لبوب ج - لبیب خردمند الباء ج - ولب النخل قلبها وبنات اللب عروق فی القلب تکون منها الرقة وجمع اَلَبَّ الاَلَبّ وتصغیره الیبب لبابة بالضم خردمند شدن (عع گ اف ۲) وحکی یونس لببت بالضم وهو نادر لا نظیر له فی المضاعف ویقال الب الزرع اذا دخل فیه الاکل ولبب الحب ای صار له لبیبة لبیبة شال چه تلبیب گریبان گرفتن وکشیدن در خصومت حسب لباب ای خالص ولباب کل شیء خالصه لبابة نلم فی لبه سر سینه لبب کذلک لبابب ج لبب ایضا پیش بند رجل یقال منه الببت الدابة فهو ملبب بکذا رواه ابن السکیت وغیره بالاظهار التضعیف قال ابن کیسان هو غلط وقیاسه ملب کما یقال محب من احببته - ومنه قولهم فلان فی لبب رخی ای فی حال واسعة لبب ایضا ریگ تنک معظم الرمل عقنقل فاذا انقص قیل کثیب فاذا انقص قیل عوکل فاذا انقص قیل سقط فاذا انقص قیل عداب فاذا نقص قیل لبب - لبلاب گیاه پیچک لبابة تنگدلی ومهربانی کردن بر فرزند یقال لبلبت الشاة علی ولدها اذا لحسته واشبلت علیه حین تضعه لبا لب الغنم آواز و فریاد گوسپند رجل لب ای لازم لامر - وامرأة لبة ای قریبة من الناس لطیفة ولبیب ایضا مثل لب - لبب ایضا بر سر سینه زدن وتلبب ای تحزم وتشمر۔

کتب - لاتب - استوار و پای برجای لتب لتوب مصدر ان منه (عع ف اض ۲) و بر چسبنده مثل لازق - ولتبت فی منحر الناقة ای طعنت مثل لتمت۔

لجب لجب - بانگ و فریاد (عع کـ ان ۲) جیش لجب عرمرم ای ذو جلبة وکثرة وبحر ذو لجب اذا سمع اضطراب امواجه لجبة ثلث لغات گوسفندیکه چهار ماه بر نتاج وی گذشته باشد - و پستان خشک کرده لجاب ج - لجبات ایضا وهو شاذ لان حقه التسکین - قال ابن السکیت لجبة میش کم شیر شده ولا یقال للعنز - و یقال منه لجبت الشاة بضم الجیم وکذلک لجبت بالتشدید۔

لحب لحب۔ راہ فراخ لاحب مثلہ وہو فاعل بمعنی مفعول ای ملحوب۔ یقال منہ لحبہ یلحبہ لحبا اذا وطئہ ومر فیہ ولحب ای مر مرا مستقیما۔ ولحبت اللحم والعود ای قشرتہ۔ ملحب ہو ما یقشر بہ ویقطع۔ ومرد دشنام دہندہ پلید زبان ملحب پارہ پارہ لحیب ناقۃ بےگم گوشت لیفت دی ولحب الرجل اذا انحلہ الکبر ملحوب موضعی۔

لزب۔ لازب چسپیدہ لزوب مصدر منہ (ع ف اض ۲) لازب ایضا ثابت یقال صار الشئی ضربۃ لازب وہو افصح من لازم۔ و اصابتہم لزبۃ ای شدۃ وقحط لزبات ج ملزاب بالکسر مرد سخت بخیل۔

لسب لسب۔ بالسکون لیسیدن عسل (ع ک اف ۲) وچفسیدن بر چیزی صلۃ بالباء وگزیدن کژدم۔ و زدن بتازیانہ (ع ف اک ۲) یقال لسبہ اسواطا ای ضربہ ولسبتہ العقرب لسبا۔

لصب لصب۔ استوار شدن شمشیر در نیام چنان کہ نتوان برکشیدن (ع ک اف ۲) و برچفسیدن پوست از لاغری باستخوان لصب بالکسر تنگی جای کوہ لصاب لصوب کذلک ویقال فلان لحز صب لا یکاد یعطی شیئا۔ ولصب الخاتم فی الاصبع وہو ضد قلق۔ الواب چاہہای مغاک تنگ۔

لعب لعب۔ ولعب مثال کبد وکبد بازی (ع کسف ۲) ویقال تلعب مرۃ بعد اخری رجل تلعابۃ بالکسر کثیر اللعب تلعاب بالفتح مصدر منہ وجاریۃ لعوب والعوبۃ مثال اعجوبۃ زن بازیگر ملعب بازی جای لعبۃ بالضم بازیچہ یقال اقعد حتی افرغ من ہذہ اللعبۃ بضم اللام وفتحہا قال ثعلب بفتح اللام اجود لانہ اراد المرۃ الواحدۃ من اللعب۔ لعبۃ بالکسر نوعی از بازی مثال رکبۃ وجلسۃ ملاعبۃ بازی کردن باہم ویقال لابی براء عامر بن مالک ملاعب الاسنۃ ملاعب ظلہ نام مرغی در یا قیل خاطف ظلہ۔ لعاب بالضم آب دہان کہ روان باشد لعاب النحل عسل لعب بفتحتین آب رفتن از دہان کودک (ع بفتحہا یقال لعب الصبی یلعب لعبا والعب الصبی ای صار لہ لعاب یسیل من فیہ۔ ثغر ملعوب ای ذو لعاب ولعاب الشمس ما تراہ فی شدۃ الحر مثل نسج العنکبوت وہو السراب۔ لعاب نام جائی۔

لغب۔ لغوب ماندہ شدن (ع ف اض ۲) و (ک اف ۲) لغۃ ضعیفۃ فیہ والغبتہ ای انصبتہ رجل لغب بالتسکین ای ضعیف قال ابو عمرو سالت اعرابیا عن الملغوب بالفتح قال الاحمق لغب پرہای زبون ریزہ مرغ لغاب بالضم مثلہ وہو خلاف اللوام ریش لغیب نعت منہ وتباہی انگندن میان قوم یقال لغبت علی القوم الغب ای افسدت علیہم لغب دو رو در انداختن۔

لقب لقب۔ بفتحتین پاژنامہ القاب ج یقال لقبتہ بکذا فتلقب بہ۔

لوب ـ لوبة ـ لابة سنگستان لوب لاب لابات
ج ـ وفی الحدیث انہ حرم ما بین لابتی المدینة و
ہما حرتان تکتنفانہا ـ قال ع وعلیدة نوبة ونوبة
وبالضم فیہما الحرة وہی الارض التی البتہا
حجارة سودٌ ومنہ قیل للاسود لوبیٌ ونوبیٌ ـ
لوب لواب لوبان بالضم نیز تشنہ شدن
لائب نعت منہ لوب ج ـ مثل شاہد وشہود ـ
و یقال ترکتہا لوائب علی الحوض ـ ملاب نوعی
از طیب خیٖ ملوبٌ ای ملطخ بہ ملولب میل سر
علی زتہ مفوعل ـ

لہب ـ لہب ـ زبانہ آتش وکنیٖ ابولہب
بحالہ والتہاب وجہہ ـ والتہبت النار وتلہبت
ای انقدت والہبتہا اوقدتہا ـ لہبة بالتسکین
تشنگی لہب ایضا مصدر منہ رجل لہبان وامرأة
لہبی ای عطشان وعطشی ـ لہبان بالتحریک
افروختن آتش وکذلک اللہیب واللہاب بالضم ـ
والہب الفرس اذا اضطرم جریہ ـ الہوب بالضم
نوعی از رفتار اسب لہب بکسر الہار کشادگی
میان دو کوہ لہوب لہاب الہاب ج ـ بنو لہب
قومی انازد ـ

لخب ـ المرأة نکحہا (ع بفتحہا ف او ض ۲)
لخب فلانا طپانچہ زد او راللخب محرکة درخت مقل
یعنی زدم نحبتہ وہی ست بظاہر عدن ابن
ملخب عظم طپانچہ خوردہ در خصومات ملاخبة
باہم طپانچہ زدن ـ

لذب ـ بالمکان لذو با اقام لاذب مثلہ ـ
لوثبیا ـ گرگس ـ
لکنبة ـ بالفتح ماوۂ شتر فراہم گوشت ـ
الزمہ ـ لہذ با واحدًا ای لزاننا او لزاما ـ
لیاب ـ کسحاب طعام کم از پری دہن او
قدر تحققہ منہ تملاک ـ

فصل المیم

مازب ـ کمنزل شہرہای ازد ـ
ملاب ـ کسحاب عطریست یا زعفران ذکر فی ال و با
مایبة ـ معرب می بہی یعنی شراب سفرجل ـ

فصل النون

نبب ـ نبیب ـ بانگ کردن نکہ و دویدن
وی (ع ف ک ۲) انبوبة میان دو پیوندلی
وہی افعولة ـ انبوب انابیب ج ـ
نتب ـ نتوب ـ برآمدن پستان دختر ـ
نجب ـ نجب ـ بالتحریک پوست درخت نجب
بالتسکین پوست باز کردن از درخت (ع ف
ض ۲) منجوب پوست پیراستہ پوست درخت
سقار منجوب ونجیبی کذلک وقدح فراخ یوم ذی نجب
روزی از روزہای عرب کہ مشہور ست نجابة
گرامی شدن (ع بضمہا) نجیب نعت منہ بین
النجابة ـ والنجبة مثال الہمزة ایضا نجبا ر ج و
یقال ہو نجبة القوم ای ہو النجیب منہم سو نجیبا لرجال
ای ولد نجیبًا وامرأة منجبة ومنجاب زنے کہ
فرزندان گرامی وگزیدہ بسیار زاید نسوة مناجیب

منجاب ایضا تیر بے پر و بے پیکان و مرد ضعیف انجاب برگزیدن نجیب ایضا شتر گزیده و نجب نجائب ج۔

نخب نخب ۔ نزر کردن و شتافتن رفتن (ع ف اض ۲) یقال سار فلان علی نحب و اسار نحبه ای جد في السیر و مدت و ہنگام و یقال قضی فلان نحبه ای مات نحیب آواز بر داشتن در گریه (ع ف ا ک ۲) انتحاب مثله۔ نحاب بالضم سرفیدن شتر (ع ف ا ک ۲) تنحیب کوشیدن در کار و سخت راندن شتر نحبت نوبت آب و ناحبت الرجل الی فلان ای حاکمته قال طلحة لابن عباس هل لک فی ان اناحبک وترفع النبی صلعم۔

نخب نخب ۔ بیرون کشیدن (ع ف نفتحہا) و جماع کردن و نخبت المراة اذا اراد ته۔ انتخاب بیرون کشیدن و برگزیدن نخبة بالضم گزیده نخب ج۔ یقال جاء في نخب اصحابه ای في خیارہم رجل نخب بکسر الخاء ای جبان لا فؤاد له و کذلک نخیب و منخوب و منتخب کانه منتزع الفواد۔

نخرب نخرب ۔ بالضم شگاف سنگ نخارب ج۔ و خانه زنبور کذا في السامی۔

ندب ندب ۔ بر مرده گریستن و بر شمردن محاسن او (ع ف اض ۲) ندبة بالضم اسم فیه و خواندن بکارے یقال ندبه لامر فانتدب له ای دعاه فاجابه له مندوب نام اسپ ابی طلحه رجل ندب مرد سبک در حاجت فرس ندب اسپ روان ندبة نام زنے ندب بالتحریک گرد جراحت و نشان جراحت۔

نرب نیرب ۔ بدی و سخن چینی۔

نزب نزیب ۔ آواز تکه بوقت گشنی یقال نزب الظبی نیرب نزیبا۔

نسب نسب ۔ نژاد انساب ج نسبة بالضم والکسر کذلک۔ وانتسب الی ابیه ای اعتزی و تنسب ای ادعی انه نسیبک۔ و في المثل القریب من تقرب لا من تنسب۔ نسابة مرد نیک دانا بانساب الهاء للمبالغة في المدح کعلامة تقول عندی ثلثة نسابات و علامات ای ثلثة رجال ثم تصفهم بنسابات و تنعتهم۔ و فلان یناسب فلانا فهو نسیبه ای قریبه۔ و یقال لیس بینهما مناسبة ای مشاکلة نسبة بالکسر و نسب بفتحتین نژاد کسے را یاد کردن (ع ف اض ۲) نسیب غزل گفتن یقال نسب بالمراة نسیبا۔ منسب قطار مورچه و هو فعیل۔

نشب نشب ۔ مال و آب و زمین نشوب ج و در آویختن از چیزے یقال نشب الشيء في الشيء و انشبته انا فیه ای اعلقته فانتشب۔ و انشب الصائد ای اعلق۔ و یقال نشبت الحرب بینهم و ناشبته الحرب ای نابذه۔ نشاب بالضم مشددا تیر نشابة یکے ناشب مرد با تیر و نام مردے و هم ناشبة۔ نشبة بالضم نام مردے۔

نصب نصب ۔ بر پای کردن و دشمن داشتن انتصاب بر پای خاستن یقال نصبت لفلان ای عادیته و همه روز بآهستگی رفتن (ع ف ا

ک ۲) النصب بالتحریک رنج و رنج دیدن ز عع ک
اف ۲) انصاب رنج رسانیدن ہم ناصب
غم با رنج ہو فاعل بمعنی مفعول لانہ ینصب فیہ
کقولک لیل نائم ای ینام فیہ ویوم عاصف
ای تعصف فیہ الریح - تیس انصب وعنز نصباء
بینۃ النصب اذا انتصب قرناہا - وناقۃ نصباء
مرتفعۃ الصدر - وتنصبت الاتن حول الحمارۃ
وغبار النصب ضرب من الالحان وفی الحدیث
ونصبت لنا نصب العرب ای لو غنیت غناء العرب
وہو غناء لہم یشبہ الحداء الا انہ ارق منہ نصب
اعراب زبر وہو فی الاعراب کالفتح فی البناء وثب
وآنچہ برپای کنند بجہت پرستش وکذلک النصب
بضمتین وسکون الثانی انصاب ج نصب بالضم
والسکون البلاء والشر ومنہ قولہ تعالی انی مسنی
الشیطان بنصب وعذاب نصیبۃ سنگ گرداگرد
دیوار خانہ نصیب بہرہ وحوض ودام برپای کردہ
نصیبۃ بالتصغیر نام شاعرے نصیبین نام شہرے
وفیہ للعرب مذہبان منہم من یجعلہ اسما واحدا و
یلزمہ الاعراب کما یلزم الاسماء المفردۃ التی لا تنصرف
فیقول ہذہ نصیبین ومررت بنصیبین ورایت
نصیبین والنسبۃ الیہ نصیبی - ومنہم من یجریہ
مجری الجمع فیقول ہذہ نصیبون ومررت بنصیبین
ورایت نصیبین وکذلک القول فی یبرین
وفلسطین وسیلحین ویاسمین وقنسرین والنسبۃ الیہ
علی ہذا القول نصیبی ویبرینی وکذلک اخواتہا -

نضب نضوب - فرو شدن آب بزمین
ز عع ف ن اض ج) ونضوب القوم بعدہم - ناضب ای
بعید والتنضب وتر القوس مثال تنصبت درختے
تنضب بضم الضاد درختے والتاء
زائدۃ فیہ لانہ لیس فی الکلام فعلل تنضبۃ یکے
قال ابن سلمۃ النبع شجر القسی والتنضب شجر تتخذ
منہ السہام -
نعب نعب - نعیب نعبان تنعاب بانگ کردن
زاغ ز عع بفتحہما و ک ۲ ایضا یقال نعب الغراب
وربما قالوا نعب الدیک علی الاستعارۃ - نعب
ایضا رفتار سبک فرس منعب بالکسر ای جواد وناقۃ
نعابۃ ونعوب ای سریعۃ والجمع نعب بضمتین -
نغب نغبۃ - بالفتح والضم پس خوردہ قال
ابن السکیت نغبت من الاناء نغبا ای جرعت
منہ جرعا - وقولہم ما جربت علیہ نغبۃ
قط ای خصلۃ قبیحۃ -
نقب نقب - راہ در کوہ منقب منقبۃ کذلک
بالفتح فیہما وسوراخ کردن دیوار وجز آن وسوراخ
ونقب البیطار سرۃ الدابۃ لیخرج منہا ماء اصفر
منقب بالکسر نشتر بیطار منقب بالفتح جای سوراخ
ناقبۃ ریش کہ بر پہلو بر آید نقبۃ بالضم آغاز گر نقب
ج - وروی ورنگ ومیزر بی نیفہ یقال منہ نقبت
الثوب نقبا ای جعلتہ نقبۃ نقب بالتحریک تنک
شدن سیل وسم ستور ز عع ک (اف ۲) ودریدن موزہ و
انقب الرجل اذا نقب بعیرہ - منقبۃ ہنر وستودگی

مردم ضد مثابة. نقیب مهتر و داننده قوم نقباء ج نقابة نقیبی کردن (ع ف اض ۲) یقال نقب علی قومه. قال الفراء اذا اردت انه لم یکن نقیبا ففعل قالت نقب نقابة بضم العین فیهما قال سیبویه نقابة بالکسر الاسم و بالفتح المصدر مثل الولایة والولاية قال ابو عبیدة النقیبة النفس و منه یقال فلان میمون النقیبة اذا کان مبارک النفس ج قال ابن السکیت اذا کان میمون الامر ینجح فیما حاول و یظفر. و قال ثعلب اذا کان میمون المشورة و کلب نقیب نقبت غلصمته لیضعف صوته یفعله اللئیم لئلا یسمع صوته الاضیاف. نقاب بالکسر روی بند و مرد نیک دانا و ناگاه دیدار کردن با کسی یقال لاقیت فلانا نقابا اے لقیته فجاءة. و نقیبه نقابا و وردت الماء نقابا اذا هجمت علیه من غیر طلب تنقیب در شهرها گشتن گریزان قوله تعالی فنقبوا فی البلاد

نکب. نکوب بضم برگشتن از راه (ع ف ا ض ۲) نکابة بالکسر نکیه جای شدن و معتمد قوم گشتن (ع ف ا ض ۲) یقال نکب علی قومه ای صار منکبا لهم یعتمدون علیه. و نکابة الحجارة نکمها ای لثمته. و نکب کنانة ای کبها نکیب دائره سیل و سهم نکیب برگشتن و بیکسو شدن یقال نکبه ای عدل عنه و اعتزله تنکبه ای تجنبه و نکب الاقوس ای القاها علی منکبه. نکبة بالفتح رنج رسانیدن نکبات بفتحتین ج. یقال اصابته نکبة الدهر نکبت فلان فهو منکوب. منکب بکسر العین منه

بن بازو و کتف و زمین بلند بینا کیب ج. والخیل چهار پر مرغ بعد از قوادم نکباء هی الریح الناکبة التی تنکب القوم عن جهات الریاح نکب ج. و هی اربع فنکباء الصبا و الجنوب تسمی الازیب. و نکباء الصبا والدبور تسمی الصابیة و تسمی النکیباء ایضا. و نکباء الشمال والدبور قرة تسمی الجربیاء و هی نیحة الازیب. و نکباء الجنوب والدبور حارة تسمی الهیف و هی نیحة النکیباء لان العرب تناوح من هذه النکب ای تقابل کما تناوح ابین القوم من الریاح. نکب بفتحتین کژی و رهر چیزے و نوعی از بیماری ستور که در منکب پدید آید و بلنگد و آنرا بترکی قولاغو گویند یقال نکب البعیر بالکسر ینکب نکبا فهو انکب ولا یکون النکب الا فی الکتف. والانکب ایضا صفة المتطاول الجائر والذی لا قوس معه.

نوب. نوب. مناب بجای کسی ایستادن یقال ناب عنه. انتیاب بجای آمدن. یقال فلان ینتاب القوم ای آتاهم مرة بعد اخری و هو افتعال من النوبة. انابة بخدای تعالی بازگشتن یقال اناب الی الله اے اقبل و ناب نوبت پاس نوب ج. یقال جاءت نوبتک و نیابتک و هم یتناوبون النوبة فیما بینهم فی الماء و غیره. والنوبة الاسم من قولهم ناب امر و انتابه ای اصاب. نائبة مصیبت نوائب الدهر جمعها. نوب نوبة بالضم فیهما گروهی از سیاهان مردم نوبی یکے از ایشان

نوب ایضا نہ نحو رو جمع نائب مثال غائط و غوط و غارہ و غرہ۔ نوب بالفتح نزدیکے خلاف البعد ویقال نوب ما کان منک مسیرۃ یوم ولیلۃ وقرب ما کان منک مسیرۃ لیلۃ واصلہا فی الورد۔ الحمّی النائبۃ تب روز غرہ۔

نہب نہب۔ غنیمت نہاب بالکسر ج ہ غارت کردن انتہاب کذلک۔ ویقال انہب الرجل مالہ فانتہبوہ ونہبوہ وناہبوہ کل بمعنی۔ نہبی غارتی مناہبۃ برابری دویدن دو اسپ و جز آن ونہب الناس فلانا اذا تناولوہ بکلامہم۔ وکذلک الکلب اذا اخذ بعرقوب الانسان ویقال لا تدع کلبک ینہب۔

نیب ناب۔ دندان شتر انیاب نیوب ج والثانی علی غیر قیاس ونابہ نیبہ ای اصاب نابہ۔ ونیّب شہمہ ای عجم عودہ واثر فیہ بنابہ ناب ایضا مہتر و مادہ شتر کلان سال نیب ج وفی المثل لا افعل ذاک ما حنت النیب۔ وتصغیرہ نییب۔ ویقال سمیت لطول نابہا فہو کالصفۃ فلذلک تلحقہ الہاء لان الہاء لا تلحق تصغیر الصفات ونیبت الناقۃ ای صارت ہرمۃ۔ ولا یقال للجمل ناب قال سیبویہ تصغیرہ نویب ایضا بالواو لان ہذہ الالف یکثر انقلابہا من الواوات قال ابن السراج ہذہ غلط منہ۔

نخشب شہری والنسبۃ نخشبی ونسفی علی التغییر

نطاب بالکسر سر و رگ گردن نطب بنطبہ بکسرہا چیز یکہ بدان چیز با صدا نسازد کنند ناطب مثلہ نطبہ بالفتح مرد گول نطبہ ضرب اذنہ باصبعہ المنواطب خرد قت تجعل فیہا تصفّی بہ الشی فیتصفّی منہ یقال ناطبتہم ہا رشتہم یعنی بر غلا نیدہم آنہا را۔

فصل الواو

وأب وأب۔ شرمندہ شدن و سر در کشیدن از شرم ابۃ کذلک مثال وصل وصلۃ والہاء عوض من الواو (ع ف اک ۲) ویقال نکح فلان فی ابۃ وہو العار والستحیا منہ وکذلک توبۃ بالضم وفتح الہمزۃ قال ابو عمرو قال لی اعرابی اطعامک یا ابا عمرو بطعام توبۃ ای بطعام یستحیا منہ وصل التاء واو۔ واتاب الرجل ای استحیا۔ واوأبتہ اذا فعلت بہ فعلا یستحیا منہ۔ موئبات مثال موعبات ای مخزیات واوأبتہ ایضا رددتہ عن حاجتہ۔ وحافر وأب ای مقعر۔ ویقال الوآب البعیر العظیم وابہ مناکی بر صخرہ کہ آب در وے جمع شود۔

وثب وثب۔ وثوب وثبان وثیبا بر جستن (ع ف اک ۲) واوثبتہ انا۔ وواثبہ ای ساورہ وتوثب فلان فی ضیعۃ لی ای استولی علیہا ظلما۔ وثاب بالکسر ای مقاعد یقال ثب فی لغۃ حمیر ای اقعد ویقال للملک منہم اذا قعد ولم یغز موثبان توثیب بر نہالین نشانیدن ونہالین پیش کسی افگندن تا نشیند۔

وجب وجب۔ وجوب لازم شدن (ع ف اک ۲) ایجاب مستحق منہ وسزاوار شدن وافتادن مرد

دفرو شدن آفتاب و مقرر شدن بیع یقال
وجبت البیع فوجب۔ وجبتہ مقرر بیع یقال استوفیت
وجبتک۔ استیجاب سزاوار شدن وجیب طپیدن
دل و یقال وجب الرجل اذا عمل عملا یوجب لہ الجنۃ
او النار۔ وجب بالسکون مرد بد دل وجوبۃ بد دل
شدن (ع بضمہا) وجبۃ بیکبار افتادن قولہ تعالے
فاذا وجبت جنوبہا۔ و یقال خرج القوم الی مواجبہم
ای مصارعہم۔ و یقال للقتیل واجب۔ توجیب
بر زمین زدن و ماندہ شدن ستور و عادت دادن
نفس را یکبار خوردن در شبا روزی یقال
وجّب نفسہا ای عودہا الوجبۃ۔

ورب۔ ورب۔ بالتحریک تباہ شدن اصل
(ع ک (ف ۲) یقال ہو عرق ورِبٌ۔

وزب۔ میزاب۔ بالمعجمۃ ناودان فارسی معرب
بہمزو لا۔ مآریب ج۔ ومیازیب بترک الہمزۃ ایضاً۔

وسب۔ وسبت۔ الارض واوسبت اذا کثر
عشبہا وسب بالکسر نبات انبوہ۔

وشب۔ اوشاب۔ بالمعجمۃ خلب اوباش مردم
الضروب المتفرقون۔

وصب۔ وصب بفتحتین بیماری (ع ک ا
ف ۲) واوصبہ اللہ فہو مُوصَب۔ موصّب بسیار رنجوری
درد وصوب ہمیشہ بودن (ع ف اک ۲) وصَبَ
علی الامر ای واظب علیہ قولہ تعالی ولہم عذاب
واصبٌ۔ وقولہ تعالی ولہ الدین واصبا ای دائما
مفازۃ واصبۃ ای بعیدۃ لا غایۃ لہا۔ واوصبت علیہ

اے ثابرٌ علیہ۔

وطب۔ وطب۔ بالسکون مشک شیر خاصۃ
وہو جلد الجذع فما فوقہ۔ اوطب وطاب بالکسر ج
و یقال للجلد الرضیع شکوۃ۔ وللجلد العظیم مدررۃ
و یقال للشکوۃ التی فیہا السمن عکۃ وللمدررۃ
مساد۔ وطب ایضا مرد سخت دل مدعہ۔ وطباء
زن بزرگ پستان۔

وظب۔ وظوب۔ پیوستہ بودن بکاری
مواظبۃ کذلک۔ ارض موظوبۃ اذا اتُدُّ وولت
بالرعی فلم یبق فیہا کلاء۔ و رجل موظوب اذا
تداولت مالہ النوائب۔ موظب بالفتح نام جائی۔

وعب۔ اوعب۔ القوم ای حشدوا ای العیٰی
جملہ حشد نمود جار۔ واموعبین یعنی بجملگی فرود آمدند
واوعب بنو فلان جلاءً ای لم یبق ببلدہم احد۔
وجار الفرس برکض وعیب ای باقصٰی ما عندہ
و یقال جدعہ فاوعب انفہ ای استاصلہ وفی التشتم
جدعہ اللہ جدعا موعبا وفی الحدیث فی الانف
اذا استوعب جدعہ الدیۃ ای اذا لم یترک منہ شئ۔
استیعاب استیصال و فرا ز گرفتن۔

وغب۔ وغب۔ بالسکون مردم گول و متاع
سقط و شتر ضخم وغوبۃ مصدر منہ (ع بضمہا)
اوغاب البیت خنثر ہاے خانہ۔

وقب۔ وقب۔ بالسکون مغاکی برسنگ کہ
آب گرد آید و روی وگول ودر آمدن و فرو شدن
آفتاب و جز آن یقال وقبت الشمس اذا غابت

ووغلت موضعها ووقب الظلام ای دخل علی
الناس ومنه قوله تعالی ومن شر غاسق اذا وقب
واوقبه ای ادخله فی الوقبة - واوقب القوم
ای جاعوا - وقیب آواز غلاف نره اسپ وقبی
بالسکون والحرکة نام آبی -
وکب - موکب بکسر الکاف نوعی از رفتار
وجمع سواران واوکب البعیر اذا لزم الموکب
وواکبت القوم اذا رکبت معهم وکذلک واسقتهم
ووکب علیه وواکب ای واظب علیه - وکب
ایضا بپای خاستن وواکبة ای قائمة - وکبان
مشیة فی دربان یعنی رفتار فراخ ظبیة وکوب
بالفتح ناقة واکبة فراخ گام وهی التی تعنق
فی سیرها - واوکب الطائر ای تهیأ للطیران -
ولب - والبة کشت دوباره برآمده والبة
الابل نسلها - الوالب الذاهب فی الشئ الداخل فیه
ولوب بالضم پیوستن و رسیدن (ع ف اک ۲)
ذکر فی نوادر الفعل - والبة نام مردی -
وهب - وهب بالسکون هبة بالکسر بخشیدن
(ع نفتحها) موهب موهبة بخشش بکسر الهاء فیهما -
اتهاب بخشش گرفتن استیهاب بخشیده خواستن
وتواهب القوم ای وهب بعضهم بعضا - هب
انکار بمعنی احسب یتعدی الی مفعولین تقول هب
زیدا منطلقا ولا یستعمل منه ماض ولا مستقبل
بهذا المعنی - موهبة بفتح الهاء مغاکی در کوه
که آب گرد آید دروی مواهب ج - موهّب
نام مردی ووهاب ووهابة بسیار بخشنده والهبات
واوهب له الشئ ای دام له - موهب بضم المیم و
فتح الهاء آماده ویقال طعام موهب - وفلان
اصبح موهبا بکسر الهاء ای معدا قادرا - ووهب
بالسکون نام مردی ووهبین موضعی -
ویب - ویب - وای مثل ویل یقال ویبک
وویب لک وویب زید بمعنی ویلک ویلا فان
جئت باللام قلت ویب لزید فالرفع مع اللام
علی الابتداء اجود والنصب مع الاضافة اجود
وثب - در جنگ برای حمله آماده شدن وثوب مثله
وتب جای گرفتن وهمیشه بودن دران (ع ف اک ۱)
وجاب - بیماریی ست که شتر را بسم رسد -
ودب - بدحالی -
وذاب - بالکسر شکنبه ورودها که دران شیر
کرده شود پس پاره گردانیده شود لا واحد لها
وخانه های توشه دان -
وانبة شهری باندلس وینبه تونیبا سرزنش کردن را
وثابت بن طریف الونبی محرکة محدث تابعی -

فصل الهاء

هبب هبّ بیدار شد (ع ف ا ض ۲) هبوب
بالضم هبیب وزیدن باد وهبوب بالفتح هبوبة هبیبة
باد گرد انگیز ویقال من این هببت کانک قلت
من این جئت - وهبّ فلان یفعل کذا کما یقال
طفق یفعل کذا - هباب بالکسر نشاط رفتن شتر
یقال هبّ البعیر فی السیر اذا نشط هبّة الهیج وهبّة السیف

ہر بتہما و مضاؤ ہما سیف ذو ہبۃ ای مضاء فی الضریبۃ
ویقال عشنا ہبۃ من الدہر ای حقبۃ کما یقال سبۃ
ہبۃ ایضا ساعتی کہ از سحر باقی ماند ہبۃ بالکسر تیز
شدن کشن (ع ف اک ۲) ہبیت ہیاب گذلک
یقال ہب التیس واہتب بمعنی وہو ہباب بالکسر
وہبۃ ای دعوتہ لینزو۔ وتہبہب ای تزعزع۔
ہبہبی شبان ثوب ہباب وخبائب اذا کان
منقطعا۔ وتہبب الثوب اذا بلی۔ ہبب بفتح و
کسر پارہاے جامہ دریدہ۔

ہدب۔ ہدبۃ۔ بالضم وسکون الدال وضمہ ایضا
ریشہ و ریزہ جامہ ہداب الثوب و ہدبہ کذلک
ومتش مہدب ای ذو ہداب وقرۃ چشم اہدب
مرد دراز مژہ وبسیار مژہ ہدب بالتحریک بدرگی
کہ پہنا ندارد چون برگ سرو۔ وطاق وماندان
ہداب کذلک وہداب النخل سعفہ۔ ہدب بالتخفیف
ذو شیدن ومیوہ چیدن (ع ف اک ۲) یقال
ہدب الناقۃ وہدب الثمرۃ اذا اجتلبہا وجتنباہا
ہیدب گران زبان وابروامن فروہشتہ۔

ہندب۔ ہندبۃ۔ بالکسر وفتح الدال ہندبا و
ہندباۃ گندنا قال ابوزید ہو بکسر الدال ہید و تقصیر
ہذب۔ تہذیب۔ پاکیزہ کردن رجل مہذب
ای مطہر الاخلاق وشتافتن ودریدن ودویدن
وسخن اہذاب کذلک تہذیبی نوعی از رفتار اسپ
ہرب۔ ہرب بفتحتین گریختن (ع ف اض ۲)
تہریب گریزانیدن اہرب الرجل اذا جد فی الذہاب

مذعورا۔ ولیقال مالہ ہارب ولا قارب ای
صادر ولا وارد۔

ہرجب۔ ہرجاب۔ بالکسر شتر دراز ضخم ونیلم موضعی
ہردب۔ ہردبۃ۔ بتشدید الباء گندہ پیر و
مرد کلان شکم بد دل۔

ہزب۔ ہوزب۔ شتر قوی روان۔

ہضب۔ ہضبۃ۔ باران بزرگ قطرہ و ہضبتہم
السماء ای مطرتہم ہضب ج۔ مثال بدرۃ و بدر
وہضب بفتحتین ایضا وہو جمع ہاضب مثال تابع
وتبع وخادم وخدم وبا عدد لقد مضاب ج
ہضب وہی حلبات القطر بعد القطر وجمعا
اہاضیب۔ وہضب القوم فی الحدیث ای افاضوا
فیہ وارتفعت اصواتہم واہضبوا یا قوم ای تکلموا
ہضب مثال جعفر اسپ بسیار خوی کنندہ۔

ہلب۔ ہلبۃ۔ کاسموی وموہای سطبر دم اسپ
ہلب ج۔ اہلب اسپ انبوہ دم ہلبۃ انتفت
ہلبۃ فہو مہلوب مہلب نام مردی عام الہلباء ل
فراخی مثال ازت وہو علی التشبیہ۔ ہلبۃ الزمان
سختی روزگار مثال کلبہ و حلبہ۔ ہلابۃ باد سرد
با باران یوم ہلاب روز باد و باران ناک۔

ہنب۔ ہنب۔ بالتحریک گولی المرأۃ ہنباء
ای ابلہ شدن۔ ہنب بالکسر نام مردی۔

ہوب۔ ہوبۃ۔ دوری یقال ترکتہ فی
ہوب دابر وہوبث دابر بحیث لا یدری این ہو و
مرد احمق بسیار گوی و فرمغ آتش۔

له محل لفظ ہبب - ن - غلط بلکہ ہبابہ اثنار ف-

هیبت۔ هیبة۔ مهابة بزرگی و ترس و ترسیدن (ع ک اف ۲) یقال هابه یهابه۔ والامر هب بالفتح الهار سقطت الالف لاجتماع الساکنین وحکایة النفس منه هبت واصله هیبت فسکنت الیار و اسقطت لاجتماع الساکنین ونقلت کسرتها الی ما قبلها۔ وهذا الشیٔ مهیبة لک۔ وتهیبنی الشیٔ ای خفته وخوفنی۔ وهیبت الیه الشیٔ ای جعلته مهیبا عنده۔ ورجل مهیب الذی یهابه الناس ومهوب کذلک وکذا مکان مهوب ومهاب۔ هیوب مرد بددل ترسنده وفی الحدیث الایمان هیوب ای ان صاحبه یهاب المعاصی۔ ورجل هیوبة وهیابة وهیاب بالتشدید وهیبان بکسر الیار ای جبان متهیب۔ واهاب بغنمه ای صاح الراعی بها لتقف او لترجع۔ واهاب بالبعیر کذلک۔ وهاب زجر للخیل وهبی ای اقبلی۔

هجب۔ بالفتح راندن وشتابی کردن و زدن بعصا

هذربة۔ بسیار گوئی بازدری وهذه هذرباه ای عادته هذربان کعنفوان مرد سبک درکلام وخدمت

هدلبة۔ سبکی وشتابی۔

هرشبة۔ بالکسر وتشدید البار زن گنده پیر

هنزربة۔ سبکی وشتابی۔

هسب۔ بروزن ومعنی حسب یعنی بسندگی۔

هصبب۔ گریز۔

هقب۔ فراخی۔ وهقبٌ فراخ حلق وفربه ودراز از شتر مرغ وجز آن هقبقب بسیار سخت هقب کلمه زجر ست برای اسپ۔

هکب۔ بالفتح وبالتحریک لاغ۔

هلجاب۔ بالکسر دیگ بزرگ۔

هنتب۔ فی امره سستی ودرنگ کرد در کار خود

هنقب۔ کوتاه۔

فصل الیار

یبب۔ ارض یبابٌ۔ ای خراب لیس بها احد یباب باتباع للخراب۔

یلب یلب۔ بالتحریک جوشن جرمین یلبة یکی وهو کل ما کان من جنن الجلود ولم یکن من الحدید والیلب فی الاصل اسم ذلک الجلد۔

یشب۔ سنگ یشم معرب۔

یاطب۔ کیاسر سیاه گاه ای آجا وما ایطبه یعنی ما اطیبه وانبلت الشاة فی ایطبتها ای فی شدة استحرامها وتشدد البار۔

یوب۔ یبانن المتد وجندب والد شعیب الغنی عم یوب بالضم جد لمحمد بن عبد الله بن عیاض المحدث۔

باب التار

فصل الالف

ابت ابت۔ یومنا بالکسر سخت گرم شد یابت فهو یوم آبت وآبت بالمد والقصر وآبت بالسکون کلها بمعنی

اتت ات ات۔ غلبه کردن بحجت (ع ف اص ۱)

عنتہ مفعلۃ منہ۔ قال ابو زید ماناک علی است الدہر
مجنونا ای لم یزل یعرف بالجنون وہو مثل من الدہر
فی بدنہ من احدی السنتین تا کما قالوا اللطس طست
الت الَلت۔ کم کردن حق کسی (ع ف اک ۱)
یقال التہ حقہ ای نقصہ و باز داشتن از انچہ روی
روی آوردہ باشد و بازگردانیدن مثل لاتہ
یقال اَلَتَہ ولاتہ بلیتہ بمعنیً وہما لغتان حکاہما
الیزیدی عن ابی عمرو بن العلاء قولہ تعالی لایلتکم
من اعمالکم من اللیت ولایالتکم من الالت۔ و
یقال اَلَتَہ بیمینا ای احلفہ۔
امت۔ اَمْت۔ فراز قولہ تعالی لاتری فیہا عوجا
ولا امتا ای لا انخفاض فیہا ولا ارتفاع یقال
امتلأ السقاء فما بہ اَمْتٌ اَمَتَ السقاء امتا
ای ملأہ وامتُّ الشیَ ای قدرتہ ویقال ہو الی
اجل مامُوت ای موقوت۔
انت۔ انیت۔ نالیدن (ع ف اک ۲) یقال
انت الرجل مثل نأت۔ وحسد کردن فہو مانوت ای محسود

اَرتہ۔ بالضم مولی کہ بر سر آفتاب پرست باشد
ارتان بضم الہمزۃ وفتح الراء موضعی۔
اشتۃ لقب جماعتی ست از محدثان اہل اصفہان
یقال اصتت الارض تاصت اذا لم یکن فیہا
ولا کلاء (ع ف اک ۲)۔
افتۃ۔ بالفتح مادہ شتر یکہ از دیگران زیادہ تر صبر
وبقا داشتہ باشد و تیز و یکہ در سیر غالب آید بر شتر
دشتر نجیب و بکسر دبلا و شگفت و قبیلہ است از

وبالکسر بستان وافتۃ عنہ صرفہ۔
اقتۃ۔ معین کردن او قات تاقیت مثلہ۔

فصل الباء

بت۔ بت۔ طیلسان خز و صوف و مانند آن
تبات مثلہ و بریدن (ع ف اض ۲ک ۲) و
بکسر المستقبل شاذ لان باب المضاعف اذا کان
مکسور العین من المستقبل لایجیٔ متعدیا الا احرف
معدودۃ وہی بتہ و یشدہ و یعلہ و نمہ و حبہ
وہذہ وحدہا علی لغۃ واحدۃ وانما سہل تعدی
ہذہ الاحرف الی المفعول اشتراک الضم والکسر فیہن
وبتہ بتہ وللمبالغۃ۔ انبتات انقطاع رجل منبت
ای منقطع بہ۔ ویقال لا افعلہ بتۃ ولا افعلہ البتۃ لکل امر
لارجعۃ فیہ ونصبہ علی المصدر۔ ویقال سکران لایبت
قال الاصمعی لایقطع امرا ولا یقال یبت من الافعال
وقال الفراء ہما لغتان یقال ابتت علیہ القضاء
وَبَتَّہُ ای قطعتہ۔ ویقال تصدق صدقۃ بتاتا
وبتۃ وبتلۃ ای انقطعت من صاحبہا بائنۃ۔ وطلقہا
ثلاثا بتۃ وفی الحدیث لاصیام لمن لم یبیت الصیام من
اللیل قال وذلک من العزم والقطع بالنیۃ۔ بات
کول ولاغر تبات توشہ و رخت خانہ اتبنج۔ وفی
الحدیث لایخطر علیکم التبات ولا یؤخذ منکم عشر التبات
ویقال فلان علی تبات امر اذا اشرف علیہ عیث
بالرجی بتا اذا ابتدات الادارۃ عن یسارک۔
بحت۔ بحت۔ سادہ وخالص از ہر چیزی شراب
بحت ای صرف۔ خبز بحت ای لیس مع غیرہ

عربی بحت ای محض ویستوی المذکر والمؤنث والتثنیة والجمع فیه وان شئت قلت عربیة بحتة تثنیت وجمعت ـ وبحت الشئ بالضم ای صار بحتا وباحته الوّدا ای خالصه۔

بخت بخت ـ م وهو معرب بیخوت بختیار۔ بخت بالضم شتران بختی واحدها بختی مؤنثه بختیة وجمعها بخاتی غیر مصروف لانه بزنة جمع الجمع ولک ان تخفف الیاء کالاثافی والمهاری اما مساجدی ومدائنی فمصروفان لان الیاء فیهما غیر ثابتة فی الواحد کما تصرف المهالبة والمسامعة اذا دخلت علیها هاء النسب۔

برت برت ـ بالضم مرد خوار و تبرمبرت بفتح المیم مشدد الراء شکر طبرزد و بیروت نام موضعی قال ابو رید ابرنتیت الامر ابرنتار اذا استعدت له ملحق بافعلل بحیار۔

بغت بغت ـ بغتة ناگاه یقال بغتة ای فجاءة مباغتة مفاجاة۔ ویقال لست امن بغتات العدو

بکت تبکیت ـ درستی وسرزنش کردن و غلبه کردن بحجت۔

بلت بلت ـ بالسکون بریدن (ع ف ا ک ۲) بلت بالتحریک بریده شدن (ع ک ا ف ۲) یقال بلت ای انقطع۔

بهت بهت ـ بالسکون ناگاه گرفتن قال الله تعالی بل تاتیهم بغتة فتبهتهم ودروغ بستن برکسی بهت بالتحریک وبهتان بالضم مثله فهو بهات والذاک مبهوت مبهتة بهتان بمعنی ویقال للبهیتة بکسر اللام وهو

استنانه وبهت الرجل بالکسر اذا دهش وتحیر و بهت بالضم مثله وافصح منهما مجهولا کما قال الله تعالی فبهت الذی کفر لانه یقال رجل مبهوت ولا یقال باهت ولا بهیت قاله الکسائی۔

بیت بیت ـ خانه بیوت ابیات اباییت ج عن سیبویه مثال قول واقوال واقاویل بییت بضم الباء وکسرها تصغیره والعامة تقول بویت بالواو۔ وکذا القول فی شیخ وغیره وشئ واشباهها وعیال وخانگیان مرد ودو مصراع از شعر ابیات ج۔ ویقال فلان جاری بیت بیت ای ملاصقا بنیا علی الفتح لانهما اسمان جعلا اسما واحدا بائت مبات یعنی شب مانده یقال خبز بائت ـ بیوت غاب وکاریکه شب در اندیشه آن گذاشته شود بیتوتة شب گذاشتن (ع ض ا ک ۲) یقال اباتک الله بخیر۔ وبات یفعل کذا اذا فعله لیلا کما یقال ظل یفعل کذا اذا فعله بالنهار ـ وبیت العدو ای اوقع بهم لیلا۔ بیات شبخون وبیت امرا ای دبره لیلا ومنه قوله تعالی اذ یبیتون ما لا یرضی من القول ـ وبیت الشئ مجهولا ای قدر ومالة بیت لیلة بالکسر ای قوت لیلة۔

بحریت ـ بالکسر خالص مجرد که چیزی آنرا نیوشد

برهوت ـ کلزون وادیی وچاهی بحضر موت

بست ـ وادیی بزمین اربل و بالضم شهری بسجستان منه ابو حاتم محمد بن حبان واسحق بن ابراهیم القاضی واحمد بن محمد الخطابی وابو الفتح علی بن محمد ویحیی ابن الحسن

والخليلان ابنا احمد القاضي ولقبه البستيون

بست سير يا نوعي از سير كه فوق از عنق باشد وعنق نوعي از رفتار ستور ست يا پيش گرفتن در دويدن لبستان با غ۔

بشت۔ بالضم شهريست بخراسان منه اسحٰق بن ابراهيم الحافظ صاحب المسند والحسن بن علي بن العلاء ومحمد بن مؤتل واحمد بن محمد الللوي البخاري كلهم البشتيون محدثون لبشتيت كاميردهي بفلسطين لبشتان وهي به لنسف۔

مبعوت۔ بروزن ومعني مبعوث۔

بقت۔ الاقط آميخت بقورا مبقت گول ولقب عبد الله بن معاوية بن ابي سفيان ولقب بكار بن عبد الملك بن مروان۔

بلخته۔ بكسر الباء واللام وسكون الخاء نباتيست كه بر زمين منبسط شود و بر ساق بلند نگردد و خر خرد بدان ز لور ابينداز د۔

بنت۔ بالضم وهي به بلنسيه بنت عنه تبنيتا استخبر اكثر السوال عنه وبنته بكذا تبكيته يعني ساكت كرد او را بنته الحديث هرچه در دل داشت با وگفت۔

بوت۔ بالضم درختيست كه نبا تش همچو رعرور باشد بوته وهي بمرو والنسبة بوتقي منها مسلم بن احمد البوتقي المحدث۔

بونت۔ بضم اول وفتح ثاني وسكون نون شهريست بمغرب منه اسمٰعيل بن عمرو البونتي۔

فصل التاء

توت۔ توت۔ تود ولا تقل توث بالثاء۔ توتيا سنگ سرمه وهو معرب۔

تبت۔ كسكر شهريست بمشرق ينسب اليها المسك الاذفر تبوت تابوت۔

تحت۔ ضد فوق يكون ظرفا ويكون اسما وبني في حال اسميته علي الضم فيقال من تحت والتحت الارذال السفلة۔

تخت۔ جامه دان۔

ترته۔ بالضم عيبي ست كه از ان گرفتگي زبان باهم رسد

تمت۔ نبتي ست غير ماكول الثمر۔

تنتي۔ اي جوذي تبجاك يعني بهتر سانه با ف خود را

تبت۔ بالفتح كوهي قريب مدينه۔

فصل الثاء

ثبت ثبوت۔ ثبات برجاي بودن (ع ف ض ۲) اثبات متعد فيه اثبته وثبته بمعني۔ واثبته السقم اذا لم يفارقه۔ وقوله تعالي ليثبتوك او يقتلوك اي يجرحوك جراحة لا تقوم معها وتثبت واستثبت الرجل في الامر بمعني ورجل ثبت بالسكون اي ثابت القلب وفلان ثبت الغدر اذا كان لا يزل لسانه عند الخصومات ويقال له ثبت بالتحريك عند الحملة اي ثبات ولا احكم بهذا الا بثبت اي بحجة۔ تثبيت مرد عقل برجاي بيت مرد بيدل وترسنده ثبت بالضم اي جماعة

ثتت۔ ثنت۔ اللحم وثنت علي القالب اي انتن

ثتت۔ غدد بوطاليني كسيكه وقت جماع ريد يا انزال كند

بیش از دخول و شگاف در سنگ۔
بدن متمرّث۔ مرلخ عیش اثرتی کثر لحم صدره
ثموث۔ کقبول غدیوط۔
ثات۔ قصبۂ است در یمن ومنہ ذو ثات الحمیری
قیل من اقیالہا و ابو خزیمۃ ابراہیم بن یزید الثانی
نسبۃ الی ثات بن رعین من اجداده۔
ثہمت۔ ثہمات۔ خواندن و آواز کردن (ع ک ا
ف ۲) الثاہت حلقوم یا ملدم یا پوستیکہ بران قلب
متحرکست و آن غلاف قلب باشد و آنرا خلب گویند

فصل الجیم

جبت جبت۔ بالکسر بت و فال گوی وجادو و
فی الحدیث الطیرۃ والعیافۃ والطرق من الجبت
وہذا لیس من محض العربیۃ لاجتماع الجیم والتاء
فی کلمۃ واحدة من غیر حرف ذولقی۔ ویقال
جوت جوت للابل اذا دعوتہا الی الماء۔
جبث۔ سودن گوسفند تا فربہی ولاغری آن
دریافتہ شود۔

جرت۔ بالضم دیہی بہ صنعاء منہا یزید بن مسلم
واسمٰعیل بن ابراہیم بن الجرتہ بالکسر محدث۔
جرفت۔ بالکسر وضم الراء شہریست بکرمان کہ
بعہد خلافت عمر مفتوح گشت۔
اجتفت المال ہمگی مال را ہلاک کرد و ربود۔
جلتۃ۔ زد او را (ع ف ک ۱) اجتلۃ مثلہ
الجلوت الالیۃ بخفیفہا اجتلتہ ہمگے او را خورد
یا نوشید جلیت بروزن ومعنی جلید ست جالوت

نام عجمی ست جلتا و تضم اللام دیہی بہ ہمدان ست
جوت جوت۔ مثلثۃ الآخر مبنیۃ کلمہ ایست کہ
بدان شتران را بسوی آب خوانند و قد جاء وتہا و
جایتہا یعنی خواند شتر را بسوی آب یا زجر است
برای شتر والاسم الجوات کغراب واسحق بن ابراہیم
بن جوتی کطوبی المحدث۔
جیت۔ بالکسر موضعی از مضافات نابلس۔

فصل الحاء

حت حتّ۔ تراشیدن منی خشک از جامہ و
برگ از درخت وحتہ مائۃ سوط ای عجلہا لہ۔ وفرس
حت ای سریع احتات ج۔ وتحاتّ الشیٔ ای
تناثر۔ حتات بالضم تراشہ از ہر چیز ونام مردی
حتی تا وہی حرف تکون جارة بمنزلۃ الی فی الانتہاء
والغایۃ۔ وتکون عاطفۃ بمنزلۃ الواو۔ وتکون
حرف ابتداء یستانف بہا الکلام بعدہا۔ فان
ادخلتہا علی الفعل المستقبل نصبتہ باضمار ان تقول
سرت الی الکوفۃ حتی ادخلہا ای الی ان ادخلہا
فان کنت فی حال دخول رفعت کقولہ تعالی
وزلزلوا حتی یقول الرسول فمن رفع یقول جعلہ
حالا بمعنی حتی الرسول ومن رفع ہذه حالتہ ومن
نصبہ جعلہ نہایۃ۔ حتام تاکی وتا چند تحذف الف
ما الاستفہام وکذا کل حرف جارة تضاف فی
الاستفہام الی ما فان الف ما تحذف فیہ کما فی قولہ
تعالی فبم تبشرون۔ وقولہ تعالی فیم کنتم۔ وقولہ
تعالی لم اذنت۔ وعم یتساءلون۔

حرت۔ حرت۔ مالیدن سخت (ع ف اض ۲)
حرتہ مثال ہمزۃ مرد بسیار خوار محروت بیخ انگدان
حفت۔ حفیتا۔ مہموز غیر ممدود مرد کوتاہ فربہ
حفت بالسکون کوفتن۔
حلت۔ حلتیت۔ بالکسر انگزہ و ہو صمغ الانجدان
وحلیت بتشدید اللام کذلک ویقال حلت راسی
ای حلقتہ وحلت دینی قضیتہ۔ وحلت الصوف
مرقتہ ای امطت شعرہ۔ وحلت فلانا
اعطیتہ وحلتہ بأتہ سوط جلدتہ۔
حمت۔ حمُت۔ یوما بالضم اذا اشتد حرہ
فہو یوم حمت بالسکون۔ وعضب حمیت ای شدید
حمیت ایضا خیک بی موی بحیت روغن وحمت
الجوز ونحوہ ای شد وتغیر
حوت۔ حوت۔ ماہی ونام برجی حیتان ج۔
حات الشیٔ بحوت ای حام حولہ۔ وحاوتنی فلان
اذا راوغک۔

حلبیہ۔ نسبۃ الحباب فی نسب الانصار وبنت
مالک صحابیۃ من نسلہا ابو یوسف القاضی حبتون
بالکسر کوہی بموصل۔
حبر میتا۔ بروزن ومعنی بحبر میتا یعنی خالص بے آمیغ
یقال کذب حبر میتا۔
خذر۔ توت یقال ما یملک خذر قوتا ای شیئا۔
خنبریت۔ خالص یقال کذب خنبریت وہا حنبریت
وضاد خنبریت ضعیف جدا۔
حانوت۔ دوکان می فروش وبندکردنی فروش
وہذا موضع ذکرہ والنسبۃ حانی وحانوتی۔

فصل الخاء

خبت۔ خبت۔ زمین پست ریگ ناک واب
نی کاسب اخبات فروتنی کردن یقال اخبت اللہ
وفیہ خبتۃ ای تواضع۔
ختت۔ واخت۔ اللہ حظہ ای اخسہ فہو ختیت
ای خسیس واخت فلان ای استحیا۔
خرت۔ خرت۔ بالضم سوفار سوزن وتبر ومانند
آن خروت اخرات ج۔ مخروت لب کفتہ اخرات
خیرہای تنک خریت بالکسر والتشدید دلیل وزدانا
خرارت ج۔ یقال منہ خرتنا الارض۔
خفت۔ خفوت۔ آرمیدن آواز (ع ف
ک ۲) یقال خفت المیت اذا انقطع کلامہ وسکت
فہو خافت خفات بالضم مفاجات مردن مخافتہ
تخافتہ پنہانی گفتن خفت مثلہ۔
خوت۔ خات۔ البازی واختات ای انقض
علی الصید لیاخذہ۔ خائتۃ عقاب فرود آیندہ خوات
بالفتح آواز پر عقاب بوقت فرود آمدن از ہوا
(ع ف اض ۲) یقال خاتت العقاب تخوت خواتا
خوات بالتشدید مرد دلیر ونام مردی تخوت مال
تخوتۃ وتنقصہ والذئب یتخون الشاۃ بعد الشاۃ
ای یختلہا فیسر قہا۔ وفلان یتخات حدیث القوم
ویتخوت۔ اذا اخذ منہ وتحفظہ۔ وانہم یتخاتون الملل
ای یسیرون ویقطعون الطریق۔ وخات الرجل
ای اخلف وعدہ واسن ایضا۔

خجسته بضم الخاء وفتح الجیم وسکون السین نام زنان اصفهان از راویان حدیث لفظ عجمی ومعنی آن مبارک
خست ـ شهریست بفارس ـ
خلیت ـ کسکیت الابلق الفرو الذی متیار ـ
خمیت ـ بروزن ومعنی سمین یعنی فربه ـ
خنوت ـ کسنور مرد چابک تیز رو که بر بستر نرم نخسپد وعاجز گول ودابه است ولقب توبة بن مضرس الشاعر ـ
خیت ـ آواز کردن خیوت مثله وبالکسر دیهی به بلخ خانه ماله نجیبة کبخوته ـ

فصل الدال

دشت ـ وشت ـ وهو فارسی او اتفاق وقع بین اللغتین ـ
درست بفتحتین ابن رباط فقیمی شاعر وپسر او زیاد وپسر زیاد ویحیی ونبیرهٔ او زکریا وپسر حمزه وپسر حکیم وپسر سهل وپسر نصر الزاهد وابراهیم پسر جعفر بن درست وجعفر بن درستویه محدثون اند
دست ـ صحرا وصدر البیت والدست من الثیاب والدست من الورق معروف وهمه معربست دستوا بالقصر ویی ست باهواز والنسبة دستوائی ودستوانی ودست بالضم لقب القاسم بن النضر العلاف وجد جد عبد الکریم بن عثمان بن محمد بن یوسف العلاف وذو یهروا بو ذرعة محمد بن محمد بن دستویه محدثون
دعته ـ دفع کرد او را دفع کردنی سخت (ع ع بفتحهما)
دغته خبه کرد او را چندیکه گشت او را (ع ع بفتحهما)

فصل الذال

ذأت ـ ذأت ـ خفه کردن (ع ع بفتحهما) یقال ذأته ای خنقه اشد الخنق ـ ذعته وعطه وذاطه کذلک یقال ما کان من الامر ذیت وذیت معناه کیت وکیت
ذمت ـ متغیر شد ولاغر گردید (ع ع ف اک ۲)

فصل الراء

ربت ـ تربیت ـ پروردن ربت الصبی ترببا ای رباه
رتت ـ رتث ـ حنتر وخوک یقال هولاء رتوت البلد ای رؤساء وها رتة بالضم درماندن در سخن لی رتة کنکاح وفی لسانه رتة ـ وارتّه الله فرث ـ
رفت ـ رفات ـ ریزه ریزه قوله تعالی ائذا کنا عظاما ورفاتا ـ قال الاخفش یقال منه رفت الشیء یرفت بالضم والکسر رفتا فهو مرفوت ـ
رستة بضم الراء لقب عبد الرحمن بن عمر وبن ابی الحسن الزهری الاصبهانی ـ
رواتت کاه ـ لغت یمنیة جمعه رواتات نادر ـ

فصل الزاء

زتت ـ زتت ـ آراستن عروس (ع ع ف اص ۲) یقال زتت العروس فتزتت ای زینت ـ
زفت ـ زفت ـ بالکسر قیر که در خنوره کشتی مالند تا آب سبز بماند وی جرة مزفتة ای مطلیة بالزفت
زکت ـ قربة مزکوتة ـ ای مملوة ترکیب پر کردن مشک وازکتت المرأة بغلام ای ولدته ـ
زمت ـ زمیت ـ آهسته زمیت مثال فعیل نیک آهسته وفلان ازمت الناس ای اوقرهم ویقال

باشند ترمتہ عن القراد۔

زیت۔ زیتون۔ ودرختی هم زیتونه یکی زیتة روغن آن درخت وزیت کردن در طعام (ع ع ف ا ک ۲) وطعام مزیت علی النقص ومزیوت علی التمام۔ وزت القوم ای جعلت ادمهم الزیت۔ وزیّت القوم ای زودتهم الزیت۔ وهم مستزیتون ای یستوهبون الزیت۔

زأته۔ غیظا ملأه (ع ع بفتحها)

زرته۔ خبه کرد او را (ع ع بفتحها)

زناتة۔ بالکسر قبیله است بمغرب منها الزناتی المنجم

فصل السين

سأت۔ سأت۔ خفه کردن (ع ع بفتحها) قال ابو عمرو ساته ای خنقه حتی یموت مثل سأبه وابو زید مثله الا انه لم یقل حتی یموت۔

سبت۔ سبت۔ آسایش وروزگار وروز شنبه سبت سبوت ج وسر ستردن وموکشاده رها کردن ونوعی از رفتار شتر وشنبه کردن جهودان ومنه قوله تعالی ویوم لایسبتون (ع ع ف ا ک ۲) وگردن زدن یقال سبت علاوته ای ضرب عنقه اسبات بشنبه درآمدن جهودان وآرامیدن تسبت آنکه بخنبد سبات بالضم خواب واصله الراحة ومنه قوله تعالی وجعلنا نومکم سباتا۔ ویقال منه سبت یسبت هذه وحدها بالضم وروزگار مسبوت مرده ومغشی وبیمارستان خفته وچشم فراز کرده سبت بالکسر چرمهای گاو بقرظ پیراسته ومنه نعل ومنه النعال السبتية۔ وفی الحدیث یا صاحب السبتیتین اخلع نعلیک۔ رطب منسبت خرما که بیشتر از وی پخته باشد سبتی وسبندی مرد دلیر پیش درآینده در حرب والیاء للالحاق لا للتانیث الا تری ان الهاء تلحقه یقال سبنتاة وسبنداة وپلنگ ویجوز ان یسمی بذلک لجرأته۔

سبرت۔ سبروت۔ بالضم زمین خشک بی نبات سباریت ج۔ وچیزی اندک ومرد درویش یقال رجل سبروت وسبریت بالضم والکسر وامرأة سبروتة سبریتة وجمعها سباریت وهم المساکین والمحتاجون

ستت۔ ستة۔ شش یقال ستة رجال و ست نسوة واصله سدس فابدل من السین الاخیر تاء واو غمت الدال فیها لانک تقول فی تصغیرها سدیسة وفی الجمع اسداس قال ابن السکیت یقال عندی ستة رجال ونسوة بالکسر وکذلک کل عدد یحتمل ان یفرد منه جمعان مثل الست والسبع فالک فیه الوجهان فاما اذا کان عددا لا یحتمل ان یفرد منه جمعان مثل الخمس والاربع والثلاث فالرفع لا غیر تقول عندی خمسة رجال ونسوة۔ ویقال جاء فلان سادسا وسادیا وساتا فمن قال سادسا بناه علی السدس۔ ومن قال ساتا بناه علی لفظ ستة وست۔ ومن قال سادیا بالیاء ابدل السین یاء وقد یبدلون بعض الحروف یاء کقولهم فی اما ایما وفی تسنن تسنی وفی تقضض تقضی وفی تلعع تلعی وفی تسرر تسری۔ واما ست فهو من باب الهاء

لان اصله سنة۔

سحت ۔ سحت ۔ بالضم وبضمتین حرام واسحت الرجل فی تجارته اذا اکتسب الحرام ۔ وسحته واسحته ای استاصله ومنه قوله تعالیٰ فیسحتکم بعذاب علی القرائتین ومال مسحوت ومسحت ای مذہب ۔ سحت بالفتح گوشت از استخوان ستردن ورجل مسحوت الجوف اذا کان لایشبع۔

سختت ۔ سختت ۔ م وھو الشدید یقال ہذا حر سخت یستعمل فی کلام العرب والعجم بمعنی سختیت بالکسر مثله وبسیار ویشت نا آمیخته وگرد بلند رفته اسختیات فرونشستن آماس۔

سفت ۔ سفت ۔ بسیار شراب خوردن که تشنگی فنشکند (عع ک اف ۲)

سکت ۔ سکت ۔ وسکوت وسکات خاموش شدن (عع ف اض ۲) یقال ساکتنی فسکت واسکته وسکته بمعنی ۔ وسکت الغضب ای سکن ومنه قوله تعالیٰ ولما سکت عن موسیٰ الغضب ویقال تکلم الرجل ثم سکت بغیر الف فاذا انقطع کلامه فلم یتکلم قلت اسکت سکتة بالضم آنچه بوی بازدارند بچه را و خاموش کنندش سکیت بالکسر ہمیشه خاموش ساکوت کذلک سجته سکات بالضم اذالم یشعربه حتی یلدغ ویقال کنت علی سکات ہذه الحاجة ای علی شرف من ادراکها سورمیة لسکاته ای بما سکته سکتة ان بکسر الہمزة وکمانه فرج زنان الواحد سکت سکیت بالضم وتخفیف الکاف وتشدید ہااسپ بازپسین رہان

وانزا قباشور ونسکل نیز خوانند۔

سلت ۔ سلت ۔ بالضم چیز برہنه یعنی بی پوست سُلاتة ہا یوخذ من جوانب القصعة تستلف سلت بالفتح آب کاسه بانگشت پاک کردن وبینی از بن بریدن اسلات لغت منه وناہ مردی ودست نہہ حنا از دست دور کردن وسر ستردن وتازیانه زدن امراة سلتار زنی که حنا بسته باشد راس مسلوت ومحلوت ومسبوت ومحلوق سر سترده۔

سمت ۔ سمت ۔ راه وروش نیکو وبحدس وگمان رفتن وبراستی ومیانه راه رفتن (عع فا نض ۲) یقال ما احسن سمته ای ہدیه ۔ وتسمته ای قصده تسمیت نام خدا گفتن بر چیزی ویرحمک الله گفتن عطسه دہنده را وبالسین المعجمة ایضا قال ثعلب الاختیار بالسین المعطلة لانه ماخوذ من السمت وہو القصد والحجة وقال ابو عبید والشین المعجمة اعلیٰ فی کلامہم واکثر۔

سنت ۔ اسنات ۔ بقحط افتادن یقال اسنت القوم وہم مسنتون واصله من السنة قلبوا الواو تاء لیفرقوا بینه وبین قولهم اسنی القوم اذا اقاموا فی موضع سنة قال الفراء توہموا الہاء اصلیة اذا وجدوہا ثالثة فقلبوہا تاء تقول منه اصابہم السنت ورجل سنت بکسر النون قلیل الخیر سنوت بالفتح والتشدید زیره یقال منه سنت القدر ای طرحت فیه الکمون وعسل ویقال ہو السنوت ایضا مثل السنور تسنت خواستن مرد لئیم زن کریمه را بقوت توانگری خود

ودرویشی زن۔
سبحت۔ بضم السین والباء المشددة لقب ابی عبیدة
سبجستان۔ وقد یفتح اوله شہریست بہ شرق۔
سحلوت۔ کزنبور زن حیلہ ساز۔
سرت۔ بالضم شہریست بمغرب سرتة شہریست در
اندلس منہا قاسم بن ابی شجاع السرتی المحدث۔
سفت۔ بالفتح وبالفتحتین بی برکت شدن (ع
ک ا ف ۲) سِفتٌ لغت منہ۔
سلحوت۔ بروزن ومعنی سحلوت۔
سلکوت۔ کزنبور پرندہ است۔
سمنت۔ کسمند دیہی بہ صعید۔
سمروت۔ کزنبور مرد دراز۔

فصل الشین

شأت شئیت۔ اسپ شکوخندہ ولیس له
فعل یتصرف۔
شتت شتٌّ شتات۔ پراگندن شت الامر واستشتّ
وتشتّت بمعنی امر شت کار پراگندہ شتیت کذلک
تشتیت پراگندہ کردن ثغر شتیت دندان کشادہ
قوم شتّی واشیاء شتّی وجاؤا اشتاتا ای متفرقین
وقولہم الحمد للہ الذی جمعنا من شت ویقال شتان
ما جاء شتان ما عمرو واخواہ ای بعد ما بینہما قال
الاصمعی لا یقال شتان ما بینہما قال وقول الشاعر
شعر شَتّان ما بین الیزیدین فی الندی یزید
سلیم والاغر بن حاتم لیس بحجة انما ہو مولد والحجة
قول الاعشیٰ شعر شتان ما یومی علی کورہا ویوم
حیان اخی جابر۔ وشتّان مصروف عن شتت
فالفتحة التی فی النون ہی الفتحة التی کانت فی
التاء لتدل علی انہ مصروف عن الماضی وکذلک
سرعان ووشکان مصروفان من وشک وسرع
تقول وشکان ذا خروجا وسرعان ذا خروجا و
یقال فی المجلس شتوتٌ من الناس ای لیسوا
من قبیلة واحدة۔
شخت شخوتة۔ باریک شخات ج۔ وقد شخت
الرجل بالضم فہو شخت وشخیت۔
شمت شماتة۔ شاد شدن بغم دشمن (ع ک ا
ف ۲) یقال شمت بہ وبات فلان بلیلة الشوامت
ای بلیلة تشمت الشوامت تشمیت دعای عطسہ
گفتن ویقال کل داع لاحد بخیر مسمّت ومشمت
بالسین والشین المہملة والمعجمة ویقال رجع القوم
شماتا۔ ای خائبین۔ شوامت قوائم الدواب وہی
اسم لہا قال ابو عمرو ولا ترک اللہ لہ شامتة ای قائمة
شبت۔ ترہ است معروف ہندی سوا۔
شبرت۔ کقنفذ قلعہ است باندلس۔
شرنت۔ پرندہ ست۔
شنکات۔ بالکسر لعلہ اسم بلدة واحمد بن
عبد الخالق بن الشنکانی وکامل بن عبد الجلیل بن
الشنکانی محدثان۔
شیتان۔ جماعت قلیل از ملخ وجز آن۔

فصل الصاد

صمت صمت۔ گوفتن صمیت بانگ وفریاد

وگروهی از مردم و فی الحدیث فاموا صتیتین ای
جماعتین۔ صتات مخاصمت کردن یقال ما زلت
اصات فلانا ای اخاصمہ۔ صنتیت بالکسر مہتر
گرامی ای صندید۔
صفت صفتت۔ صفتات مرد توانا تن آور۔
صلت صلت۔ پیشانی کشادہ صلوتہ صعد منہ
(ع بضمہا) و نام مردی صلات بالکسر کارد بزرگ
اصلات ج۔ سیف اصلیت بالکسر شمشیر زدودہ
و یجوز ان یکون فی معنی مصلت صلت بالفتح
والضم ایضا بہ شمشیر زدن یقال صلتہ بالسیف ای
ضربتہ بہ وہو مصلت و ریختن انچہ در جام باشد و
تاختن اسپ اصلات شمشیر آہیختن سیف مصلت
آہیختہ و رجل مصلت بالکسر ای ماض فی الامور
کذلک اصلتی و منصلت و مصلات بالکسر و یقال
جاء فلان بلبن یصلت و مرق یصلتہ ای قلیل
الاسم کثیر الماء و انصلت فی سیرہ ای مضی و سبق
صلتان خر سخت و استوار و اسپ با نشاط ہشیار۔
صمت صمت۔ صموت صمات بالضم فیہما
خاموش بودن (ع ف ا ض ۲) اصمات کذلک
تصمیت خاموش گردانیدن و خاموش شدن
رجل صمیت بالکسر ای سکیت صمتہ بالضم ای
سکتہ و یقال رمیتہ بصماتہ و سکاتہ ای بما صمت
و سکت۔ و فلان علی صمات الامر بالکسر ای اشرف
علی قضائہ و بات من القوم علی صمات ای بمرأی
و مسمع فی القرب و یقال مالہ صامت و لا ناطق ای
الجماد و الحیوان۔ او الذہب و الفضۃ و الابل و الغنم
صامت شیر خفتہ صموت بالفتح زرہ و نام اسپی مصمت
بالضم راست اصمات راست کردن چیزی را باب مصمت
ای مبہم اغلاقہ مصمت اسپ و جامۂ یکرنگ یقال
لقیتہ بوحش اصمت بکسر الہمزۃ و ببلدۃ اصمت ای
بمکان قفر لا انس بہ و ہو غیر منصرف۔
صوت صوت۔ آواز و آواز کردن (ع ع ف ا
ض ۲) صائت نعت منہ تصویت کذلک صیت
سخت آواز و کذلک صات یقال رجل صات و
حما صات کما یقال رجل مال و نال ای کثیر المال
و النوال و کبش صاف و یوم طان و بیر ماہ و
رجل باع لاع و رجل خاف و رجل ہاع و الاوصاف
کلہا فعل بکسر العین۔ صیت بالکسر آوازہ و اصلہ
من الواو فانقلبت یاء لکسرۃ ما قبلہا کما قالوا ریح
من روح کانہم بنوہ علی فعل بکسر الفاء للفرق بین
الصوت المسموع و بین الذکر المعلوم و ربما قالوا
انتشر صوتہ فی الناس بمعنی الصیت و یقال دعی
فانصات ای اجاب و اقبل و ہو انفعل من الصوت
منصات راست قامت و انصات الرجل استوت قامتہ
تصحت۔ شرمندہ شدن۔
اصخات۔ الجرح سکن ورمہ اصخات المریض برء
صعت۔ میانہ قد رجل صعت الربۃ مرد پاک باطن
صعیوت۔ عنکبوت تیز سر
صنوت۔ کفوذ زنبیل خرد یا غلاف قارورہ و
سر پوش آن صناتیت ج اصنلت استوار و محکم کردن

صنتیت صندید ولشکر صنتوت یکتای تنها۔

فصل الضاد

ضفضت۔ خائیدن بدندانهای پیشین وپسین
ضوت۔ موضعی۔
ضهضهه۔ ازبسکه کوفت اورا وپامال کرد (ع بفتحها)

فصل الطار

طست طست۔ بالسین المعلوم وهو طس بلغة طی ابدل من احدی السینین تار للاستثقال فی ذا جمعت او صغرت ردت السین لانک فصلت بینهما بالالف او یار فقلت طساس او طسیس۔
طالوت۔ بادشاهیست از عجم۔

فصل الظار

ظاثه۔ خبه کرد اورا (ع بفتحها)

فصل العین

عتت عتت۔ سخن را دوباره بازگردانیدن (ع ف اض ۲) یقال عته بالمسألة اذا الح علیه ومازلت اعات فلانا عتاتا واصاته صتاتا عتعته خواندن بزار یعنی عت عت گفتن وتعتعه فی کلامه اذا لم یستمر فیه۔
عرت عرت۔ جنبیدن نیزه وبرق (ع ف اک ۲) برق عرات ورمح عرات ای شدید الاضطراب بینهما
عفت عفت۔ دست برتافتن کسی را (ع ف اک ۲) وشکسته گفتن سخن را اعتف آنکه سخن بدشوار تواند گفت ومردجیه بلغت تمیم دگول۔
عمت عمت۔ حلقه کردن پشم وصوف بهر رشتن عمیتة من وبر او صوف یک حلقه از وی کما یقال سبیخة من قطن وسایبة من شعر عمیت شال فسیق هو الرقیب الظریف۔ ویقال جاهل الضعیف۔
عنت عنت۔ بزه مند شدن (ع ک اف ۲) ومنه قوله تعالی عزیز علیه ما عنتم وقوله تعالی ذلک لمن خشی العنت منکم یعنی الفجور والزنا ودرکاری دشوار افتادن اعنات رنجانیدن ودرکاری دشوار افگندن وپیوند گرفته را باز شکستن یقال اعنت المجبور فصار عنتا ومعنتا۔ وجاء فی فلان متعنتا اذا جاء یطلب زلتک۔
علفوت۔ گجرد حل وکژنبو دعلفتانی مرد احمق که سخن بی باکانه گوید صواب باشد یا خطا۔
رجل ستهت مرد مبالغه کننده ونیاک سازنده خور وپوش خود را۔

فصل الغین

غتت غتت۔ غوطه دادن در آب یقال غته فی الماء ای غطه ورنجانیدن وخندان نهان [illegible] دهان یقال غته بالامر ای کده وغت الضحک ای اخفاه
غلت غلت۔ وغلط بمعنی واحد قال ابو عمرو غلت فی الحساب وغلط فی القول۔ اغلتار بدشنام وقهر زدن وفرو گرفتن مثل اغتمار۔
غمت غمت۔ گران آمدن طعام بردل یقال غمت الطعام ای ثقل علی قلبی۔

فصل الفار

فات۔ افتتات۔ باطل کهن کسی بر یقال افتات علیه

وآفتاب برایہ ای عمل برأیہ وہذا الحرف سمع مہموزا
فتت فتّ ۔ ریزہ ریزہ کردن (ع ع ف اض م ۱)
یقال فتہ فہو مفتوت وفتیت ویقال فتّ عضدی
و ہر رکنی ۔ تفتت انفتات ریزہ شدن فتات بالضم
ریزۂ ہر چیزے فتۃ سوختہ ریزہ کہ زیر چقماق نہند
تا آتش بوسے درگیرد فتیت نان ریزہ ۔
فخت فُخت ۔ ماہتاب فاختہ م فواخت ج
فرت فرات ۔ بالضم آب خوش یقال ماء فرات
ومیاہ فرات وجوی کوفہ فراتان فرات ودجلہ ۔
فلت فلتۃ ۔ کار ناگاہ بی اندیشہ یقال کان
الامر فلتۃ ای بلا تدبر وتفکر وآخرین شبی از ہر ماہ
وآخرین روزی کہ بعد از وی ماہ حرام باشد وافلت
الشیٔ وتفلت وانفلت بمعنیً وافاتہ غیرہ ایضا و
افتلت الکلام ای ارتجلہ ۔ وفتلت مجہولا ای ماتت
فجاۃ وافتلتت نفسہ کذلک وفرس فلتان ای
نشیط حدید الفؤاد ومثل صلتان تحریک اللام کسیار
فلوت لاینضم طرفاہ علی لابسہ من صغرہ ۔
فوت فوت ۔ درگذشتن فوات کذلک یقال
فات الشیٔ وافاتہ غیرہ ویقال مات فلان موت الفوات
اذا فوجی ویقال فی الشتم جعل اللہ رزقہ فوت فمہ
ای حیث یراہ ولا یصل الیہ ویقال ہو منی فوت
الرمح ای حیث لا یبلغہ ۔ فوت ایضا فرجہ میان
دو انگشت فوات ج ۔ افتیات ہو السبق الی الشیٔ
دون ائتمار من یؤتمر یقال افتات علیہ بامر کذا ای
فاتہ بہ فلان لا یفتات علیہ ای لا یعمل شیٔ دون امرہ
وفی الحدیث اشلی یفتات علیہ فی امر خباتہ ۔ وتفوت
علیہ فی مالہ ای فاتہ بہ تفاوت الشیئان ای تباعد
ما بینہما تفاوتا تا ثبات الفات علی غیر قیاس لان المصدر
من تفاعل بضم العین الا ما روی فی ہذا الحرف ۔
فُستات ۔ بروزن ومعنی فسطاط یعنے خیمہ
وتکسر فاؤہما ۔
مقہوت ۔ بروزن ومعنی مبہوت ۔

فصل القاف

قتت قتّ ۔ سخن چینی کردن (ع ع ف اض م ۱)
وفی الحدیث لا یدخل الجنۃ قتات ای نمام قتیتی
مثال ہجیری سخن چینی قتّ ایضا روغن ورگل
پروردن تقتیت کذلک وفی الحدیث انہ ادہن
بزیت غیر مقتت وہو محرم وسبست از قتۃ
نیکے ونام زنے ۔
قرت قروت ۔ خشک شدن خون بر یکدیگر
وفرو مردن خون در جراحت (ع ع ف اض م وک ۲)
قلت قلت ۔ مغاکی در کوہ کہ آب در و گرد آید
قلات ج وقلت العین نقرتہا وقلت الابہام النقرۃ
التی فی اسفلہا وقلت الصدغ وقلت الثرید او قبتہ
قلت بالتحریک ہلاک شدن (ع ع ک ف ۲) یقال
ما انفلتوا ولکن قلتوا ویقال ان المسافر ومتاعہ
لعلی قلت الا ما وقی اللہ تعالی مقلتۃ مہلکہ
مقلات بالکسر ناقہ کہ یکبار زاید ودیگر بار
نگیرد وزنی کہ فرزند او نزید ۔
قنت قنوت ۔ فرمانبرداری کردن ہذا ہو الاصل

قوله تعالی والقانتین والقانتات وقیام نماز و
فی الحدیث افضل الصلوة طول القنوت ومنه
قنوت الوتر۔

قوت۔ قوت۔ قیاتة۔ خورش دادن (ع ف
ض ۲) یقال قات اهله والاسم قوت بالضم وهو
ما یقوم به بدن الانسان من الطعام۔ یقال عنده
قوت لیلة وقیت لیلة وقیتة لیلة یقال قته فاقتات
کما یقال رزقته فارتزق۔ وهو فی قایت من العیش
ای فی کفایة۔ واستقاته ای ساله القوت وفلان
یتقوت بکذا۔ واقتت لنارک قیتة ای اطعمها الحطب
واقات علیه ای اقتدر۔ مقیت توانا بقوت دادن
ومنه قوله تعالی وکان الله علی کل شیٔ مقیتا
ونگاه دارنده وگواه وحاضر۔

قربوت۔ السرج قربوسة یعنی کوههٔ زین۔

اقلعت الشعر اقلعتاتا اقلعدای سخت شد موی گول شد

قلهت۔ وقلهات نام دو موضع۔

رجل **قنعات۔** بالکسر مردی که موی روی او
بسیار باشد۔

فصل الکاف

کبت کبت۔ بازگردانیدن وخوار کردن و
بر روی در افگندن یقال کبت الله العدو ای
صرفه واذله وصرعه لوجهه (ع ف ک ۲)

کتت کتیت۔ آواز شتر جوانه وهو فوق الکشیش
یقال کت البعیر ای صاح صیاحا لینا۔ وکت الرجل
من الغضب۔ وکتت القدر ای غلت وکذلک
الجرة الجدیدة اذا صب فیها الماء۔ ویقال
اتانا بجیش ما یکت عدده ای ما یحصی (ع ع فتا
ک ۲) کتکتة زندیدن وهو دون القهقهة۔

کرت۔ سنة کریت۔ ای تامة۔

کعت کعیت۔ مثال التصغیر هزار دستان
کعتان بالکسر ج۔ امرأة کعتة ای قصیرة۔

کفت کفت۔ بخود فراز گرفتن چیزی را (ع ف ا
ک ۲) وفی الحدیث اکفتوا صبیانکم باللیل فان
للشیطان خطفة وکفته عن وجهه صرفه وتیز
راندن ویقال رجل کفت وکفیت ای سریع و
کفت ای اسرع کفت بالکسر دیگ خرد کفات
هو الموضع الذی یکفت فیه شیٔ ای یضم ومنه قوله
تعالی الم نجعل الارض کفاتا۔

کمت کمتة۔ بالضم رنگ سرخی که بسیاهی زند
در اسپ کمیت اسپ سرخ فش ودم سیاه یستوی
فیه المذکر والمؤنث قال سیبویه سألت الخلیل
عن کمیت فقال انما هو صغر لانه بین السواد والحمرة
والفرق بین الکمیت والاشقر بالعرف والذنب انهما
اذا کانا احمرین فهو اشقر واذا کانا اسودین فهو
کمیت وکمیت الشاعر وهو زید بن الاخنس۔
اکمیتات اکمتات مصدران منه یقال اکمات
الفرس واکمت ویقال بعیر کمیت کما یقال فرس
کمیت۔ والکمیت ایضا من اسماء الخمر۔

کیت کیت۔ وکیت۔ بفتح التاء والکسر فیهما کحیث
وحیث والتاء فیه هاء فی الاصل فصارت تاء فی الوصل

کوتی کوتاه بالا۔

کبریت۔ گوگرد و یاقوت سرخ و زر یا جوہریست که کان آن پس تبت ست بوادی نمل و کبرت البعیر طلا ربه۔

اکحت۔ کوتاه۔

کست۔ بالضم قسط۔

کلمة یکلمته جمع کرد او را کلت فی الانار ریخت آنرا و رآ وند و کلت الفرس واندین آنرا و کلت الشیٔ انداخت آنرا فرس فلت کلت کسار اسپ شتابدار و یخففان و خاتنة کلفتة اسپی که بجهد بهنگی اکهلات آشامیدن کلیت کا مهرو سنگین سنگی و ران که بران سوراخ کفتار بند کرده شود کلاتة بالضم بخشی از طعام و قدری انگلت ریخته شد و منقبض گردید

کنت۔ فی خلقته توانا خلقت شد کنتی کگرهی سخت و بزرگ کنتی منابه الکتنات، فروتنی و خوشنودی شقار کنبت بسیار آب گیرنده و قد کنت درشتی کرد (ع ک۔ اف ۲)

کنعت۔ کجعفر قسمی از ماهی۔

کوتی۔ کرذی کوتاه قد و کوتی بن الرعلاء معروف

فصل اللام

لت لت۔ در آشوردن لبکت و استوار کردن و جفسانیدن یقال لتّ السویق ای عجنه و لته ای اونقه۔ و لت فلان بفلان مجهولا ای لزبه و فستدن معه۔

لصت لصت۔ در دلبغت طی کما یقولون المطس طست لصوت ج۔

لفت لفت۔ در نوشتن و پیچیدن (ع ف ا ک ۲) و فی حدیث حذیفة ان من اقرا الناس للقرآن منافقا لا یدع منه واوا ولا الفا الا یلفته بلسانه کما یلفت البقرة الخلی بلسانها و روی گردانیدن از کسی و از رای برگردانیدن کسی را یقال لفته عنه تیس الفت ... شاخ بهم در پیچیده و کنکلاج بلغت تمیم و کول بلغت قیس لفات بالفتح گول بیج خو تفوت زنی که از شوی دیگر بچه دارد و لفیته عصیدة سطبر التفات برگشته نگریستن تلفت اکثر منه۔ لفت بالکسر شلغم و نیمه چیزی و یار یقال الفته معه ای شقه معه و لفاه ای شقاه و یقال لا یلتفت لفت فلان ای لا تنظر الیه۔

لیت لیت۔ کاشکی و هی کلمة تمنّ تنصب الاسم و ترفع الخبر تقول لیت زیدا ذاهب و بعض العرب یستعملها بمعنی وجدت فیعدیها الی مفعولین و یجریها مجری الافعال فیقول لیت زیدا شاخصا و یقال لیتی و لیتنی کما یقال لعلی و لعلنی۔ لیت بالکسر بلکسوی روی و ہما لیتان۔ لیت بازداشتن و بازگردانیدن (ع ف اض ۲ و ک ۲) یقال لاته عن وجهه ای صرفه و حبسه عن وجهه الاته کذا لاته و منه قوله تعالی لا یلتکم من اعمالکم شیئا و یقال مالاته من عمله شیئا ای لنقصه مثل التة۔ و قوله تعالی ولات حین مناص قال الاخفش شبهوا لات بلیس و اضمروا فیها اسم الفاعل قال و لا یکون لات الا [illegible]

حین وحذفت فی الشعر وقال بعضهم ولات حین
مناص فرفع حین واضمر الخبر وقال ابو عبیدة
هی لا والتاء انما زیدت فی حین وان کتبت فی
ثلاث وان کتبت مفردة کقول الشاعر (شعر)
العاطفون تحین ما من عاطف والمطعمون زمان
ما من مطعم - وقال المورخ زیدت التاء فی لا
کما زیدت فی ثمت وربت -
لبت - بدو بچسپید دست را و لبت فلانا زدم
سینه وشکم و تهیگاه او را بالعصا -
لحت - بالعصا زد او را بالعصا (ع ع نفتحها) لحت العصا
پوست عصا دور کرد و بر تحت لحت یعنی کمال سردی
لخت - مرد تندار و زنیکه سپاهین او یکسته شده باشد
و حر سخت لخت شدید -
لرت - بالضم موضعی یا قبیلۂ باندلس -
لات - سالرجل خبر داد از چیزیکه پرسیده دانسته از و
لات الخبر پوشید آنرا و لات کسحابۃ موضعی باندلس
و قبیلۂ بہ بربر -

فصل المیم

متت - مت کشیدن - و پیوند خویشی جستن
(ع ف ن ض ح) ماتۃ پیوند و وسیلت یقال فلان
یمت الیک بقرابۃ ای یتوسل - مواتۃ بمعنی و سائل
محت - محت سخت و صلب از هر چیزی یقال یوم
محت ای شدید الحر مثل حمت - محت بودنا بالضم -
مرت - مرت بیابان بی علف و نبات و مکان
مرت بین المروتۃ - و هو مرت الحاجب اذا لم ینبت
علی حاجبه شعر - مروت مشدد الراء نام وادی
و منه یوم المروت بین بنی قشیر و تمیم -
مقت مقت - دشمن گرفتن (ع ع ف ن ض ا)
یقال مقته فهو مقیت و ممقوت - و نکاح المقت
فی الجاهلیۃ ان یتزوج الرجل امراۃ ابیه -
موت موت - مرگ و مردن مات یموت و یمات
ایضا فهو میت و هم موتی و اموات و میتون -
واصل میت میوت علی فیعل فادغم ثم خفف فیقال
میت و یستوی فیه المذکر والمؤنث قوله تعالی
لنحیی به بلدۃ میتا - قال الفراء یقال لمن لم یمت
هو مائت عن قلیل و میت - میتۃ مردار میتۃ
بالکسر نوعی از مردن کالرکبۃ والجلسۃ یقال مات
میتۃ منکرۃ - و قولهم ما اموته انما یراد به ما اموت قلبه
لان کل فعل لا یزید لا یتعجب منه - موات بالضم مرگ و
بالفتح زمین بی خصم و نا منتفع و هر چه جان ندارد و رجل
موتان الفؤاد و امراۃ موتانۃ الفؤاد - موتان
بالتحریک خلاف حیوان و یقال اشتر الموتان
ولا تشتر الحیوان یعنی اشتر الارضین والدور ولا
تشتر الرقیق والدواب و فی الحدیث موتان الارض
لله و لرسوله فمن احیا منها شیئا فهو له یعنی الموات من
الارض - موتان بالضم مرگامرگی ستور یقال وقع فی المال
موتان - و اماته الله موته شد و للمبالغۃ - اماتۃ
میرانیدن و فرزند مرده شدن ناقته و یقال اماتت
فاماته و اماتت الناقۃ اذا ماتت ولدها و امات فلان
ایضا اذا امات له ابن او بنون و هو ممیت و هی ممیت

او ممیتة مماوت ج ـ متماوت مرد بار سامرائی وموت
مائت کقولهم لیل لائل یوخذ من لفظه ما یوکد به ـ
مستمیت للامر مسترسل له ومستقبل فی الحرب لایبالی
من الموت ـ موتة بالضم صرع وجنسی از جنون موتة
بالهمزة نام زمینی که مقتل جعفر طیار است رضی الله عنه
موتة ـ بالضم موضعی بمشارق شام قتل فیه
جعفر بن ابی طالب وفیه کان تعمل السیوف ـ
مصت ـ الجاریة ـ جماع کرد او را ومصت الناقة
گرفت زهدان مادهٔ شتر پس داخل کرد دست را
و برآورد آب منی از آن ـ
مَعَتَه ـ مالید او را (ع ع بفتحهما)
ملکت ـ بالمکان اقامت نمود ومکتت البقرة
یعنی پرشد قرحه از ریم ـ
ملمتة ـ حرکت داد وجنبانید او را (ع ع ف اک ۲)
مالیت شتران تیز رو ملیت لسکینت برگ درخت مرخ

فصل النون

نأت نئیت ـ بکسر الثانی نالیدن (ع ع فا
ک ۲) یقال نائت فهو مثل نهات ـ
نبت نبت ـ گیاه ورستن گیاه (ع ع فا ض ۲)
انبات لازم ومتعد منه نبت وانبت بمعنی وانبته الله
فهو منبوت علی غیر قیاس ـ وانبت الغلام اذا نبتت
عانته ـ تنبیت درخت نشاندن یقال نبت الشجر
ای غرسه وپروردن کودک را ویقال نبت اجلاک
بین عینیک ـ منبت جای رستن گیاه ویقال ان الحسن
نابتة فلان ای ما نبت علیه اموالهم واولادهم
ونبتت لهم نابتة ای نشأ لهم نشؤ صغار وان فی
فلان لنابتة شر ـ نوابت وهو من الاحداث الاغمار
نبیت حی از یمن ـ نبوت درختی ـ
نحت نحت ـ تراشیدن (ع ع ف اک ۲) نحاتة
بالضم تراشه منحت بالکسر تیشه نحیتة سرشت وطبیعت
ونحیت هو دخیل فی القوم ـ حافر نحیت
سم کرانها سوده ـ
نصت ـ انصات ـ خاموش بودن وگوش
داشتن یقال انصتوه وانصتوا له ـ
نعت لنعت ـ صفت یقال نعته وانتعته ای
وصفه ـ ناعتون نام جائی ـ
نفت نفیت ـ تیرک زدن دیگ جوشان (ع ع
ف اک ۲) یقال القدر تنافت وتنافط مرجل نفوت
وفلان نیفت غضبا وینفط ای یغلی ـ نفیتة آشام
آرد باله وجز آن ـ
نقت نقت ـ مغز بیرون کردن (ع ع ف ا
ض ۲) یقال نقت المخ ونقوته ای استخرجه
کانهم ابدلوا الواو تاء ـ
نکت نکت ـ بسر در افگندن یقال طعنه فنکته
ای القاه علی راسه فانتکت هو ـ ومر الفرس ینکت
وهو ان ینبو عن الارض ـ نکتة خجک بی کالنقطة
رطبة منکتة اذا بدأ فیها الارطاب ناکت وهو من
نکت البعیر بانحرف مرفقه حتی یقع علی الجنب فیخرقه
نوت ـ نوتی ـ بتشدید الیاء کشتی بان نواتی ج ـ
نهت نهیت ـ بانگ کردن شیر (ع ع ف اک ۲)

وهو دون الزئير. يقال نهت الاسد. واسد نهات

وكذا حمار نهات اى نهاق ورجل نهات اى زحار

نغيت. بروزن ومعنى لغيت ونغيت نغت منخره

غضبا انتفخ ونغتت يعنى پليد شد بعد پاكى ونغت الخبز

نغرة نغته بالضم گوخرو ميان سنگ هموار.

نفت. اللحم فاسد نفت يعنى بدبو شد (ع ك اف ۲)

نخت. سوراخ كردن وبر كردن واز آوند پاك دو

خرما گرفتن ونهايت رسانيدن گفتار براى شخصى

نغت. كشيدن موى. (ع بفتحها)

نمت. نباتى ست كه ميوه خوردنى دارد.

نبت. ناديدن از ناتوانى نوت مثله وعلى بن

عبد العزيز النابتى البصرى المودب حدث.

فصل الواو

وكت. وكتة. خجك كالنقطة يقال فى عينه وكتة

ووكتت البسرة توكيتا اذا بدا فيها من الارطاب

وقت. وقت. هنگام ميقات هنگام كار و

جاى آن وموضع احرام بستن بحج وعمره ويقال

وقته فهو موقوت اذا بين للفعل وقتا ومنه قوله

تعالى ان الصلوة كانت على المومنين كتابا

موقوتا اى مفروضا فى الاوقات. توقيت وقت

پيدا كردن يقال وقته ليوم كذا مثل اجلته. و

قرئ واذا الرسل وقتت مشددة ومخففة. و

اقتت لغة فى وقتت كما فى وجوه اجوه موقت

بكسر القاف مفعل من الوقت.

وهت. ايهات. بوى گرفتن گوشت يقال

اوهت اللحم واهت.

وبت بالمكان اقامت نمود (ع فه اك ۲)

وت. وبضم بانگ قمرى نرووته بالضم مثله وتاوت

انديشهاى بد.

ولت. زيانى وكته حقه نقصه (ع نف اك ۲)

اولته مثله.

شئ موموت. معروف مقدر.

فصل الهاء

هبت. هبيت. مرد بددل بى عقل هبيت خنده

هبت الرجل اى نخب. ورجل مهبوت الفواد

وفى عقله هبتة اى ضعف. وهبته اى ضربه.

هتت. رجل هت بالكسر وهتات اى خفيف

كثير الكلام قال الاصمعى يقال الرجل اذا كان

جيد السياق للحديث هو يسرده سردا وهته هتا.

هرت. هرت. گوشت پختن ونهرا كردن و

جامه دراميدن وطعن كردن در عرض كسى

يقال هرت عرضه اى طعن فيه. هريت فراخ

كنج دهن وزن هر دو مخنج يكى شده هرت

بالتحريك مصدر منه (ع ك اف ۲) اسد اهرت

وهو مهروت الفم. وكلاب مهرتة الاشداق

هفت. هفت. هفات بالضم از سبكى پريدن

وكل شئ انخفض واتضع فقد هفت والهفت

تهافت پاره پاره افتادن وتهافت الفراش

فى النار اى تساقط. ويقال وردت هفية

من الناس الذين اقحمتهم السنة هفات گول

مثل لغات۔
بلت۔ ہلتی۔ گیاہی علیٰ وزن فعلیٰ۔
ہیت ہَیت۔ وہوت بہ ای صاح بہ ودعاہ قولہم ہیت لک ای ہلم ویستوی فیہ الواحد والجمع والمؤنث والمذکر الا ان العدد فیما بعدہ تقول ہیت لکما وہیت لکن۔ ہوتۃ زمین پست وکذالک ہوت بالضم۔ ہیت بالکسر نام شہری بر فرات قال الاصمعی اصلہا من الہوۃ۔ ہات بیار وبدہ یقال ہات یا رجل بکسر التاء ای اعطنی ہاتیا ہاتو للتثنیۃ وللجمع ہاتی للمونث ہاتین لجمعہا ویقال ہات لا ہاتیت وہات ان کانت بک مہاتاۃ۔ وما اہاتیک کما تقول ما اعاطیک۔ ولا یقال منہ ہاتیت ولا ینہی بہا قال الخلیل اصل ہات من اتی یوتی فقلبت الالف ہاءً۔

ہرامیت۔ جاہہا۔
جوع۔ ہلقت کجر وحل شدید۔
ہمست۔ الثرید تواری فی الدسم یعنی نان شکستہ در روغن پنہان شد اہمت الکلام والضحک اخفاہ
ہنبتۃ۔ فرو ہشتگی وسستی۔
ہوتۃ۔ وتفتح زمین پست ہوت ج وہوت بہ تہوتیا صاح۔

فصل الیاء

یقت۔ یاقوت م فارسی معرب وہو فاعول یاقوتۃ یکی یواقیت ج۔
یرت۔ بالراء رجل محمد عرف بن عیسیٰ الفرغانی الفقیہ الشافعی۔
ایہت اللحم۔ بد بو گشت گوشت۔

باب الثاء

فصل الالف

ابث۔ ابث۔ بکسر الباء رفیدہ بانشاط ابث بفتحتین قشیر شتر خوردن تا انگاہ کہ شکم برآرد۔
اثث۔ اثاثۃ۔ انبوہ شدن موی وگیاہ رعع ف اک م) ثیاب اثیث وشعر اثیث۔ نسار اثاثیث کثیرات اللحم۔ اثاث بالفتح رخت خانہ قال الفراء لا واحد لہا قال ابو زید ہو المال اجمع مثل الابل والغنم والعبید والمتاع واحدہا اثاثۃ۔ وتاثث فلان اذا اصاب ریاشا۔ اثاثۃ بالضم نام مردی۔
ارث۔ ارث۔ بالکسر میراث م دہمزتہ واو فی الاصل ویقال ہو فی ارث صدق ای فی اصل صدق وہو علی ارث من کذا ای علی امر قدیم۔ توارثہ الآخر عن الاول تاریث برافروختن وآتش برافروختن ارثۃ بالضم سرگین آمادہ بجہت آتش افروختن یقال تارثت النار اذا اتقدت فی الارثۃ۔
انث۔ انثی۔ مادہ اناث انث ج۔ اناثیت مادہ زادن یقال انثت فہی مونث واذا کان ذلک عادتہا فہی مئناث ورجل مئناث ایضا لانہما یستویان فی مفعال۔ تانیث الاسم خلاف تذکیرہ وانثتہ فتانث انیث نرم آہن انثیان دو خصیہ ودو گوش۔

فصل الباء

تبت تبت۔ پراگندہ وفاش کردن خبر یقال

بث الخبر و اثبه ای نشره و بثت الغبار ای هیجته
و اثبثتک سری ای اظهرته لک و بثبث مشدد
للمبالغة - و انبث ای انتشر و حال و اندوه یقال
ابثثتک ای اظهرت لک بثی قوله تعالی انما اشکو بثی
و حزنی الی الله - و تمر بث اذا لم یجد کنزه یعنی
نیکو نه در و ده باشند خرما را و جای مانده بود و هو
کقولهم مار غور وصف بالمصدر قال الاصمعی تمر بث
ای منثور متفرق بعضه عن بعض -
بحث بحث - کاویدن رع بفتحها یقال بحثت
عن الشیٔ و ابتحثت عنه ای فتشت عنه و فی المثل
کالباحث عن الشفرة - و یقال ترکته بمباحث البقر
ای بالمکان القفر -
برث برث - زمین نرم براث ج - ابراث
بروث کذلک -
برغث برغوث - بالضم کیک براغیث ج
بعث بعث - برانگیختن و فرستادن رع بفتحهما
بعثه و ابتعثه بمعنی ای ارسله فانبعث و یقال
کنت فی بعث فلان ای فی جیشه الذی بعث معه
و البعوث الجیوش و بیدار کردن یقال بعثته ای
اهبته - و انبعث فی السیر ای اسرع و تبعث منی الشعر
ای انبعث کانه سال و منه بعیث نام شاعری
از تمیم یوم بعاث بالضم یوم الاوس و الخزرج -
بغث بغاث - مثلث لغات نوعی از مرغان
مردار خوار و فی المثل ان البغاث بارضنا تستنسر ای
من جاورنا عز بنا - و قال یونس من جعل البغاث

واحد الجمع بغثان مثال غزال و غزلان و من قال
للذکر و الانثی بغاثة فالجمع بغاث مثل نعامة و نعام
و قال الفراء بغاث الطیر ما لا یصید منها - ابغث
تیره رنگ قریب من الاغبر و جای ریگناک البغثاء
من الغنم مثل رقطاء یعنی قوز میسه و مردم آمیخته
یقال دخلنا فی البغثاء ای فی عامة الناس ج اغثم
بوث بوث - کاویدن مثل بحث - استباثة
بیرون آوردن -
بهث بهثة - بالضم بدرجی از سلیم و فلان
لبهثة ای لزنیة -

برعث - کجعفر موضعی عثعث کقنفذ جلقه و برعثجر
لفث - امره و طعامه و حدیثه خلطه -
بلیث - گیاه دوساله پیامثل دربن و دمیث
بلیث اتباع بلعث جد سماک بن مخرمة -
بلغثة - سستی در سطبری آن و فربهی و زن
فربه سست اندام بلغث نعت منه -
بلکوث - کزنبور مردیست بلاکث موضعی بلکثة
موش کلان -
بنیث - علی فنیعل ماهی ست دریائی -
بهکثة - شتابی در کار -
ترکهم حیث بیث ای فرقهم و بددهم یعنی
پراگنده ساخت آنها را -

فصل التاء

تفث تفث - بفتحتین الشر التطح کالقص و
الحلق و النحر و الرمی و ما اشبهها -

تلمیث۔ نخلستان زمین شور۔

توث۔ تو د لغة فی المثناة حکاها ابن فارس توث یکی و توث ایضا دیهی بمرو منها بحر بن عبد الله بن بحر التوثی الادیب و دیهی باسفراین و دیگر به بوشنج توثة ایضا محله ببغداد منها محمد بن احمد بن قیداس و مسعود بن علی و محمد بن احمد بن علی الزاهد التوثیون محدثون و کفر توثا موضعی۔

فصل الثاء

ثلث ثلثة۔ سه مرد ثلاث سه زن الثلثاء روز سه شنبه ثلاثاوات ج ثلث بالضم سه یک فاذا فتحت الثاء زدت یاء فقلت ثلیث مثل ثمین و سبیع و سدیس و خمیس و نصیف و انکر ابو زید منها خمیسا و ثلیثا۔ ثلث بالکسر بهر سه روز یکبار نوبت آب مر درخت را و لا یستعمل الثلث فی ورد الابل لان اقصر الورد الرفه و هو ان تشرب کل یوم ثم الغب و هو ان ترد یوما و تدع یوما فاذا ارتفع من الغب فالظمء الربع ثم الخمس و کذلک الی العشر قاله الاصمعی و ثلث بالضم و مثلث غیر مصروفین لانهما عدلا من ثلثة الی ثلاث و ثلث و هما صفتان لانک تقول مررت بقوم مثنی و ثلاث قال الله تعالی اولی اجنحة مثنی و ثلاث و رباع فوصف به و هذا قول سیبویه۔ و قال غیره انما لم ینصرف لتکرر العدل فیه فی اللفظ و المعنی لانه عدل عن لفظ اثنین الی لفظ مثنی و ثناء و عن معنی اثنین اثنین یقال جاءت الخیل مثنی ای اثنین اثنین ای جاءوا

زوجین و کذلک جمیع معدول العدد فان صغرته صرفته و قلت اُحَیِّدُ و ثُنَیُّ و ثُلَیِّث و ربیع لانه مثل حمیر فخرج الی مثال ما ینصرف و لیس کذلک احمد و احسن لانه لا یخرج بالتصغیر عن وزن الفعل لانهم قالوا فی التعجب ما امیلح زیدا و ما احیسنه۔ ثلث سه یک مال ستدن (ع فاض ع) و سوم قوم شدن (ع فن اک ۲) و سه تمام کردن چیزیرا یقال منه ثلث القوم اثلثهم و کذلک الی العشرة الا انک تفتح ربعت القوم اربعهم و سبعهم و اتسعهم لمکان العین و تقول کانوا تسعة و عشرین فثلثتهم ای صرت بهم تمام ثلثین و کذلک کانوا تسعة و ثلثین فربعتهم الی المائة قاله ابو عبیدة۔ و ثالثة الاثافی بیرون آمدگی کوه که دو سنگ دیگر بدو جانب وی نهند تا سه پایه گردد و دیگ بروی نهند و یقال هذا فیمن تقدم منه نار الفتنة و الداهیة و اثلث القوم ای صاروا ثلثة و کذلک اربع القوم الی العشرة۔ و یقال هو ثالث ثلثة بالاضافة الی العشرة و لا ینون فان خلفت العدد ان شئت ضففت کما مر و ان شئت نونت و قلت هو رابع ثلثة و رابع ثلثة کضارب عمرو و ضارب عمرا فاذا اتفقا فالاضافة لا غیر۔ و تقول هذا ثالث اثنین و ثالث اثنین ای صیرهما ثلثة بنفسه و کذلک هو ثالث عشر بالرفع و النصب الی التسعة عشر فمن رفع قال اردت ثالث ثلثة عشر فحذف الثلثة و ترک ثالثا علی اعرابه و من نصب اعطی اعراب الثلثة المحذوفة الاول

لیعلم ان ہہنا شیئا محذوفا وتقول ہذا الحادی عشر
والثانی عشر الی العشرین مفتوح کلہ لما ذکرنا و
فی المونث ہذہ الحادیۃ عشرۃ کذلک الی العشرین
تدخل الہاء فیہما جمیعا۔ واہل الحجاز ینصبونہا الی
کل حال یقولون اتونی ثلثتہم واربعتہم الی العشرۃ
وکذلک آتینی ثلثہن واربعہن وغیرہم یعربہ
بالحرکات الثلث یجعلہ مثل کلہم فاذا جاوزت العشرۃ
لم یکن الا النصب تقول اتونی احد عشرہم وتسعۃ
عشرہم وکذلک اتینی احدی عشرتہن وثمانیۃ
عشرتہن۔ ثلوث ناقہ کہ سہ خنور شیر وہ ونا قہ
سہ پستان خشک شدہ ویکی ماندہ مثلوثۃ توشہ دان
کہ از سہ پوست ساختہ باشند حبل مثلوث رسن سہ تاہ
مثلث سہ گوشہ وازسہ یکے ماندہ ویقال ثلث
بناقتہ اذا صر منہا ثلثۃ اخلاف فان صر خلفین
قیل شطر بناقتہ وان صر واحدا قیل خلف بناقتہ
وان صر اخلافہا جمع قیل اجمع بناقتہ واکمش۔

فصل الجیم

جاث جاث۔ برابر رفتن ستور (ع بفتحہما)
جبث الرجل اذا فزع فہو مجبوث ای مذعور۔
جثث جثۃ بالضم شخص مردم ایستادہ وخفتہ
وجثہ ای قلعہ واجتثہ ای اقتلعہ جثیث نہال
خرما جثیثۃ ای فسیلۃ ولا تزال جثیثۃ حتی تطعم ثم
ہی نخلۃ مجثۃ مجثات تیشہ درخت کاو شعر جثاجث
بالضم ونبت جثاجث ای ملتف لعیر جثاجثۃ
ای ضخم۔ جبث موم وموی ویرزنبور در عسل

جثجاث گیاہی تلخ۔
جرث جریث۔ بالکسر والتشدید نوعی از ماہی
جدث جدث۔ بفتحتین گور اجدث اجداث
ج اجداث گور ساختن۔
جنث جنث۔ بالکسر اصل ہر چیزی یقال ہو فی
جنثک وجنثہا ای اصلک لغۃ او لثغۃ [illegible]
جوث جواثی۔ نام حصنی بہ بحرین۔

جرہث۔ بالضم موضعی۔
جنبثۃ۔ بضم الجیم وفتح الباء لغت سور
للمرأۃ یا زن سیاہ فام
جوث۔ محرکۃ کلانی اعلای شکم با فرو ہشتگی
اسفل شکم اجوث نعت منہ وجوثاء مونثہ جوث جوثار
ہزار خانہ شکنبہ جویث کزبیر موضعی ببغداد وجوثۃ
بکسر الواو المشددۃ وفتح الجیم شہری بہ بصرہ منہ
صبر بن لبثہر جوثۃ بالضم موضعی یا قبیلہ۔
ہبہث۔ سبک گردانیدہ او را ترس یا خشم یا
خوشی (ع بفتحہما)

فصل الحاء

حثث حث۔ برانگیختن یقال حثہ علیہ واحتثہ
بمعنی ای حضہ علیہ فاحتث وحثثہ وحثحثہ بمعنی
وولی حثیثا ای مسرعا حریصا ولا تحاثون علی
طعام المسکین ای لا تحاضون حثیثی مثال
خصیصی برانگیختن حثحوث کذلک۔ قرب حثحاث
ای سریع لیس فیہ فتور وفرس جواد المحثۃ ای
اذا حث جاء جری بعد جری۔ ویقال ما اکتحلت

خثاثا بالفتح والکسر ای انتشت قال الاصمعی بالکسر
وقال ابو عبیدة هو بالفتح اصح. جدث بالضم گاه
ریزه وریگ درشت ونان خشاش ولیست باشور المیده
حدث. حدیث. نونقیض قدیم یقال اخذنی
ما قدم وما حدث ولا یضم حدث الا فی هذا الموضع
وذلک لمکان قدم علی الازدواج وخبر رسول اللہ
علیه السلام وجز آن احادیث ج. قال الفراء
تری ان واحد الاحادیث احدوثة ثم جعلوه جمعا
للحدیث. حدوث شدن چیزی که نبوده باشد
یقال حدث امر اذا وقع واحدثه الله فحدث.
حدث بفتحتین حدثی بالضم حادثة حدثان بفتحتین
کله بمعنی. واحدث الرجل اذا انتقض وضوءه
ویقال استحدثت خبرا ای وجدت جدیدا. ورجل
حدث ای شاب فان ذکرت السن قلت حدیث
السن بالاضافة وهولاء غلمان حدثان بالضم ای
احداث. محادثة تحادث تحدث تحدیث سخن گفتن
ومحادثة السیف روشن کردن وی رجل حدث
بضم الدال وکسرها ای حسن الحدیث ورجل حدث
مثال فسیق کثیر الحدیث. وسمعت حدیثی حسنة
مثال خلیفی. احدوثة افسانه وهو حدث ملوک
بالکسر مضافا ای صاحب حدیثهم وسمرهم وکذا
هو حدث نساء. ویقال افعل ذلک بحدثانه وبحدثانه ای
فی اوله وطراته. محدث بفتح الدال مرد درست گمان
حرث. حرث. درزیدن وکشاورزی کردن
وفی الحدیث احرث لدنیاک کانک تعیش ابدا

ابو الحارث کنیة شیر. حارث سر کوه شام که او را
جولان خوانند ونام مردی. حراثة کشاورز حرثة
واحترثه مثل زرع وازدرع. ویقال بلحارث
لبنی الحارث بن کعب وهذا من شواذ التخفیف
لان النون واللام قریبا المخرج فلما لم یمکنهم الادغام
لسکون اللام حذفوا النون کما قالوا مست وظلت
وکذلک یفعلون بکل قبیلة تظهر فیها لام المعرفة
مثل بلعنبر وبلهجیم فاذا لم تظهر اللام فلا یکون ذلک
حربث. حربث. بالضم گیاهی.
حفث. حفث. بکسر الفاء سرگین شکنبه وهو القبة
حفاث بالضم والتشدید مار دمنده بی آزار.
حنث. حنث. بالکسر بزه وگناه وخلاف کردن
سوگند (ع ک اف ۲) یقال حنث فی یمینه و
احنثته. وبلغ الغلام الحنث ای المعصیة والطاعة
وتحنث ای تعبد واعتزل الاصنام مثل تحنف
وفی الحدیث کان یاتی غار حراء فیتحنث فیه. و
فلان یتحنث من کذا ای یتاثم منه.
حوث. حوث. لغة فی حیث. وحوثاء الکبد
وما یلیها. ویقال ترکهم حوث بوث وحوثا بوثا و
حیث بیث بالفتح کلها وحاث باث بالکسر اذا
فرقهم وبددهم. استحاثة بیرون آوردن چیزی
مثل استباثة یقال استحثت الشیء اذا اضلع
فی التراب فطلبته.
حیث. حیث. کجا وهی کلمة تدل علی المکان
مثل حین علی الزمان وهو اسم مبنی علی الضم

مبنی علیہ تشبیہا بالغایات لانہا لم تجیٔ الا مضافۃ
الی جملۃ کقولک اقوم حیث یقوم زید ولم یقل حیث
زید ومن العرب من یبنیہا علی الفتح مثل کیف
استثقالا للضم مع الیاء وتدخل ما علیہ فتصیر
للشرط تقول حیثما تجلس اجلس فی معنی اینما و
قولہ تعالیٰ ولا یفلح الساحر حیث اتی و فی حرف
ابن مسعود واین اتی ویقال حیث من این لا تعلم
ای من حیث لا تعلم۔

حبرث۔ کلنگ مار لیست برید ہ دم۔
تحلیث۔ تکسر و سستی۔
حرکثہ۔ جنبانیدن۔
حلتیت۔ بر وزن و معنی حلتیت ست یعنی انگوزہ
حنبث۔ کجعفر اسمی ست۔
حنکث۔ کجعفر گیاہی۔

فصل الخاء

خبث۔ خبیث۔ پلید و ہو ضد طیب۔ خباثۃ
مصدر منہ (مع ضمہا) یقال خبث الشیٔ والرجل
خباثۃ وخبثا بالضم فہو خبیث ای ردی و انجثہ
ای علمہ الخبث والفساد۔ واخبث ای اتخذ اصحابا
خبثاء فہو خبیث مخبث و مخبثان بالفتح یقال یا
مخبثان ویقال فلان لخبثۃ کما یقال لزنیۃ۔
وفی النداء یا خبث کما یقال یا لکع وللمرأۃ یا
خباث بنی علی الکسر کذا یا لکاع۔ خبث الحدید
ریم آہن اخبثان بول و غائط۔
خرث۔ خرثی۔ رخت خانہ۔

خنث۔ انخناث۔ دوتاہ و شکستہ شدن
والخنث الاسم۔ وہو ایضا نام زنی لا یعرف۔
وخنثت الشیٔ فتخنث ای عطفتہ فتعطف ومنہ
سمی المخنث وتخنث فی کلامہ خنث بکسر النون
سست و دوتاہ۔ و فی المثل اخنث من دلال
خنثی آنکہ او را آلت نری و مادگی باشد خناثی مثل
حبالی ج۔ وخنث السقاء وخنثتہ اذا ثنیتہ الی
خارج فشربت منہ وان کسرتہ الی داخل فقد قبعتہ۔
خوث۔ رجل اخوث۔ ای مسترخی البطن
خوثاء مونثۃ بین الخوث۔
اخبعث۔ فی مشیتہ مشی مشیۃ الاسد یعنی رفت
بچو رفتار شیر۔
اخبنفثۃ۔ اسم للاست۔
خثّ۔ بالضم غثاء السیل او اخلفہ و نضبہ عنہ
یعنی آب آورد کہ آنرا فرو گذاشتہ باشد سیلاب
و فرا شدہ باشد ازو و حجر لادہ خشک و ویرنیہ
خشتہ پشک نرم و گلی کہ خمیر کردہ شدہ باشد یا
پشک یا سرگین پستر طلا کردہ شود و بآن پستانہای
مادہ شتر تا کہ در وناک نکنند او را جا یعنی بلند
و فرو زمینہ یعنی مشتی از ریزہای چوب کہ بآن
آتش گیرند۔ و بفتح تخثیث جمع کردن و صلاح
نمودن۔ اخثاث۔ شرم داشتن۔
خنبث۔ بالضم خبیث خنابث مذموم خائن۔
خنطث۔ یا جعفر بر فتار آمد۔
خنفثۃ۔ بالضم دابۃ الیست خرد۔

تخنیث۔ کلانی و فروہشتگی شکم۔

فصل الدال

دأثث۔ قال الاصمعی۔ دأثت الطعام ای اکلته و آثار کینرک و قد یحرک لحرف الحلق وہونادر لان فعلاء بفتح العین لم یجیٔ فی الصفات وجاء حرفان فی الاسماء فقط وہما قرماء وجنفاء وہما موضعان۔
دثث و دثة و دثاث۔ باران ریزه۔
دعث۔ و دعث۔ اول بیماری و دعث الرجل اذا اصابه اقشعرار و فتور۔
دلث۔ ناقة دلاث۔ بالکسر ای سریعة و نوق دلث بضمتین واندلث علینا فلان بشتم ای انخرق والصب۔ والمندلث الذی یمضی و یرکب رأسه لا یثنیه شئ۔ مدالث الوادی مدافع سیله۔
دلهث۔ دلهاث۔ بالکسر شیر رجل دلهاث دلاهث بالضم ای جرئ متقدم۔
دمث۔ دمث۔ بکسر ۲ جای نرم ریگناک دماث ج۔ دمث بفتح ۲ مصدر و منه (ع ک ا ف ۲) دماثة بالفتح نرم خوئی یقال ما کان ادمث فلانا والینه۔ ادموث بالضم جای کوماج نہادن در آتشدان تدمیث نرم کردن یقال دمث مضجعه دمیث۔ تدمیث۔ رام و نرم کردن طریق و مدمثا ای مذلل۔ دیوث بغیرت و بی حمیت و هو فیعول

دُبيثي۔ بضم اوله مقصورا دیهی بواسط۔
الدحیث۔ الرجل الجید السیاق للحدیث۔
درعث۔ بعیر شتر کلان سال تندار۔

دعبوث۔ بالضم نابون یعنی مرض ابنه وانده
دلبوث۔ کنقر بوس گیاهی۔
دلعث۔ دلعاث کجروق و سطبر و قسبار شتر قوی تجربه رام دلعوث دلعثی کجرد حل و سبنتی اسطبر۔
دلمث۔ و دلامث تیز رو۔
دهمث۔ کوتاه۔
دوثة۔ خیر مسیت۔
دهثة۔ دور کردن آنرا (ع ع بفتحها) دهثة مرد سیته
دهلاث۔ بر وزن و معنی دلهاث۔
الدهموث۔ بالضم الکریم۔

فصل الراء

ربث۔ تربث۔ باز داشتن از حاجت (ع ف اض ۲) ربیثة کار باز دارنده و ربیثی مثال خصیصی کذلک۔ وفی الحدیث اذا کان یوم الجمعة بعث ابلیس جنوده الی الناس فاخذوا علیهم بالربائث ای ذکروهم الحوائج التی تربثهم۔ وتربث فی مسیره اذ ابطئت وارمث امرهم ای ضعف وابطاء حتی تفرقوا۔
رثث۔ رث۔ کهنه رثاث بالکسر ج رثاثة بالفتح کهنه وسوده شدن (ع ف ا ک ۲) یقال فلان رث الهیئة و فی هیئته رثاثة ای بذاذة۔ وارث الثوب ای اخلق۔ رثة بالکسر کهنه رخت خانه ر ج مثال قربة و قرب و رثاث کذلک۔
وارتثثار ثة القوم ای جمعنا او زن گول مردم فرومایه ضعیف ارتثاث کسی را خسته و مجروح بردن

که هنوز زنده باشد یقال فلان ارتث ای حمل
من المعرکة جریحا وبه رمق یستعمل مجهولا۔
رعث۔ رعاث۔ بالکسر گوشوار۔ رعثة بسکون عین
وحرکة یکی وترعثت المرأة ای تقرطت ورعث
نام شاعری رعثة الدیک تاج وغبغب خروس شاة
رعثاء اذا کانت لها تحت الاذنین زنمتان یعنی
گوسپند از هر دو کرانه گوش کفانیده وو معلق مانده
رعث بفتحتین پشمهای رنگین که از هودج ملاقه سازند
رغث۔ رغوث۔ بالفتح زن ومیش با شیر و
خر آن وارغثت المرأة او النعجة ولدها ای ارضعته
ورغث الجدی امه ای رضعها۔ رغثاء مثال
عشراء رگهای شیر در پستان۔ قال ابن السکیت
ای زیر پستان وقولهم اکل من یزدونه رغوث
یعنی فعول بمعنی مفعول لانها مرغوثة ورغث الرجل
مجهولا ای کثر علیه السؤال حتی ینفد ماله۔
رفث۔ رفث۔ بفتحتین جماع وفحش گفتن وسخن
زنان در جماع (ع ج ف ا ض ۲) وهو رفث بالکسر ایضا
ورفثا یقال رفث الرجل وارفث بمعنیً۔
رمث۔ رمث۔ بالکسر چراگاه شتر از شور گیاه
رمث بفتحتین چوب که بر هم بندند وعمدا سازند و
خوردن شتر شور گیاه را و رنجور شدن از وی
(ع ک ا ف ۲) فهی ابل رمثة و رماثی۔ قال
الاصمعی رمث باقی شیر در پستان یقال رمثت
وارمثت فی الضرع ای ابقیت بها شیئا ورمثت
الشیء اصلحته ومسحته بیدی وحبل رماث ای رمام
روث۔ روثة۔ سرگین روث ج وقدراث الفرس
وفی المثل احشک وتروثنی ای اعطیک الحشیش و
طرف بینی یقال فلان یضرب بلسانه روثة انفه
ریث۔ ریث۔ درنگ کردن یقال راث علی
خبرک ای ابطأ وفی المثل رب عجلة وهبت ریثا
وما اراثک علینا ای ما ابطاک عنا ریث ایضا
بدر حی ارقیس استرخة درنگ خواستن رجل ریث
ای بطیٔ رجل مریث العینین اذا کان بطیٔ النظر۔

فصل الزاء

زغیثی۔ کذمثی هو عمرو بن عثمان الحمینی الحمنی
الزغیثی المحدث روی عن عطیة بن بقیة وضبطه
ابو الفرج البغدادی بالراء وغلط۔

فصل الشین

شبث۔ شبث۔ چنگ در زدن ودر آویختن
از چیزی رجل شبث بکسر الباء نعت منه شبث
بالفتح جانوری که پاها بسیار دارد شبثان بالکسر
ج مثال ضرب وخربان شبثنة بزیادة النون
علاقه یقال شبث الهوی قلبه ای علق به
ششث۔ ششث۔ گیاهی خوش بوی تلخ مزه که
دباغت کنند بوی۔
شربث۔ شرنبث۔ سطبر ودرشت کف دست و
پای وربما یوصف به الاسد کذلک شرابث بضم الشین
شعث۔ شعث۔ بفتحتین پراگندگی کار یقال
لم الله شعثک ای جمع امرک المنتشر وژولیده موی
شدن اشعث نعت منه وهو المغبر الراس ایضا

ونام مردی ومنه الاشاعثة والهاء للنسب۔ وخیل شعث ای غیر مفرجبة یعنی اسپان پشت ناخاریده ویقال شعثه فتشعث ای فرقه فتفرق
شنث شنث۔ قلب شثن یقال شنثت مشافر الابل ای غلظت من اکل الشوک۔
شحیثا۔ کلمة سریانیة تفتتح بها الانجالیق بلا مفاتیح والشحاث للشحاذ من لحن العوام۔
شرث۔ نعل کهنه شرثة مثله وبالتحریک سطبری ظهر کف وکفیدگی آن وقد شرثت یده (عع ک ا ف ۲) وانشرثت ایضا شرف السهم وشرث الم یسو وسیف شرث کاکتف نیز۔
شرفث۔ درختی خرد که تیوع دارد۔
شفاثی۔ کحبالی دیهی بعراق منها موفق الدین حسین بن نصر الضریر النحوی له تصانیف غریبة
شکوثی۔ وسید لغتان فی الکشوثاء۔
شلاثی۔ کحبالی دیهی به بصره شاشان بروزن ومعنی سلطان۔
شنبث۔ شیر شنابث بالضم مثله وهو الغلیظ شنبث الهوی قلبه علق به یعنی در آویخت عشق بدل او۔
شنکباث موضعی یا میست منه احمد بن الربیع بن نافع الشنکباثی واحمد بن محمد الشنکباثی المحدثان
شوثی۔ کزبیر نوعی از خرما۔

فصل الصاد

صبث۔ پاره وختن پیرهن ورفو کردن آنرا۔

فصل الضاد

ضبث ضبث۔ واضطبثت به اذا قبضت علیه بکفک ناقة ضبوث یشک فی سمنها فتضبث ای تجس بالید ضبابث الاسد مخالبه۔ وفی الحدیث الخطایا بین اضباثهم ای فی قبضاتهم۔
ضغث ضغث۔ دسته گیاه در آمیخته خشک وتر اضغاث احلام خوابهای شوریده ضغث الحدیث در آمیختن سخن ضاغث آنکه پنهان شود در پشتی وکودکان را آواز رساند ضغثت السنام بالیدن کوهان ناقة ضغوث مثل ضبوث۔

فصل الطاء

طثث طث۔ نوعی از بازیچه کودکان مطثة آلت آن بازی۔
طرثث طرثوث۔ بالضم گیاهی یقال خرجوا یتطرثثون ای یجتنونه۔
طمث طمث۔ دختری بردن (عع ف اض ۲ ا وک ۲) وحائض شدن زن (عع ف اض ۲) وبکسر او فتح ۲ لغة فیه فهی طامث قال ابوعمرو الطمث المس وذلک فی کل شیء یمس ویقال ما طمث ذا المرتع قبلنا احد وما طمث هذه الناقة حبل قط ای ما مسها عقال۔
طمثة۔ دفع کردن آنرا بدست (عع بفتحها)۔
طهمورث۔ بزرگ پادشاهی از پادشاهان فارس که هفتصد سال پادشاهی کرد۔

طرخثة۔ خفت وسبکی۔
طرموث۔ بالضم ضعیف ونانیکه برخزیر نخته شود
طلث۔ الماء طلوثا روان شد آب وطلث
علی کذا تطلیثا زاد وطلثة بالضم نادان سست
خرد وضعیف تن۔
طلحثة۔ آلودا وراچیزیکه بد بسید آمزا۔
طلخثة۔ بروزن ومعنی طلحثة او الطلخثة التلطیخ
بالشی مطلقا۔
طلثة۔ بالضم سست رای اگرچه تنومند باشد۔

فصل العین

عبثه عبث۔ بفتحتین بازی (ع ک اف ۲)
عباثة للمرة منه عبث بالتسکین آمیختن (ع ف ا
ک ۲) و پنیر ساختن یقال عبثت المرأة ویقال
ابکلی واعبثی ای اجعلی بکیلة وعبیثة وآن طعامی
باشد که دروی ملخ کنند وآمیزش نسب یقال
فلان عبیثة ای مؤتشب یعنی فی نسبه خلط ومغمز
وعبیثة الناس اخلاطهم۔ وجاء فلان لعبیثة فی
وعاء ای بر وشعیر قد خلطا۔ وظلت الغنم عبیثة
وبکیلة واحدة وهو ان الغنم اذا لقیت غنما اخری
قد خلطت فیها واختلطا وهذا القلیل واصله من الا قط
والسویق یبکل بالسمن فیوکل۔
عثث۔ عثه بالضم مثه لشم عثث ج عث
سته درافتادن درصوف (ع ف اض ۲) یقال
عثت الصوف وفی المثل عثیثة تقرم جلدا املسا
یضرب للذی یجتهد ان یوثر فی الشی فلا یقدر علیه
وربما قیل للعجوز عثة۔ وفلان عث مال ای متلف
کما یقال اذا ساس لقیم المال۔ عثعث بالای
ریگ توده که بروی نبات نباشد عثعثة زمین نرم
عفث۔ اعفث۔ هو الرجل الکثیر الکشف
وفی الحدیث کان الزبیر اعفث۔
عنکث۔ عنکث۔ گیاهی۔
علث علث۔ آمیختن (ع ف اک ۲) یقال
علثت البر بالشعیر وفلان یاکل العلیث بالعین
والغین ای خبزا من حنطة وشعیر۔ علاثة بالضم
پنیر ومسکه بهم آمیخته وکل شیئین خلطتهما فهی علاثة
وایضا نام مردی وعلث الزند اذا لم یورد۔
واعتلث زندا من الشجر اخذه ولم یدر ایوری
ام یصلد۔ وفلان یعتلث الزناد اذا لم یتخیر منکحة
وعلاث قطع الشجر المختلطة مما یقدح به من
المرخ والعفار علث بفتحتین سختی جنگ ودشیر
بودن بر حرب وهو بالعین والغین۔
عیث عیث۔ زیان وتباهی رسانیدن
گرگ در رمه یقال عاث الذئب فی الغنم۔
تعیث چیزی جستن بدست ودر تاریکی۔
عثلیث۔ بالکسر قلعة بسواحل شام معروف
به حصن احمر۔
عدث۔ نرمی خو عدثان بالضم اسمی ست۔
عرث۔ برکندن ومالیدن۔
عرطنیثا۔ کدو ریسا بیخ درخت بخور مریم۔
علثوة۔ بفتح العین ومنها خشک وسم کهنه نوعی از گیاه

که بعربی آنرا حلی گویند غثة مثلثة مثله غثائی ج
باعینائی و یہی به بغداد - غوثة لغوثیا بدرنگی اندا خت
آنرا و عوثة عن الامر برگردانید او را ازان کار
بحدیکه متحیر گشت معاثة مثله معاث مذہب و مسلک
و زمین فراخ و تعوث تحیر ۔

فصل الغین

غبث ۔ غبیثة ۔ مسکه و پنیر بہم آمیخته غبث
مصدر منه اغبث لون الی الغبرة و ہو قلب
لغث اغبثاث مصدر منه ۔
غثث غثاثة ۔ غثوثة لاغر شدن (ع ح الفتحها
و ک ۲) والنعت غث وغثة وغث اللحم فہو غث
و غثیث ۔ و غث و اغث حدیثہم ای فسد و ردو ۔
و یقال اغث الرجل فی منطقة و اغث الشاة
ای ہزلت ۔ و اغث الرجل اللحم ای اشتراه غثا ۔
غثیثة الجرح ریم و خون جراحت و گوشت مرده
جراحت غث غثیثة فتن ریم و خون از جراحت
(ع ح ف ا ک ۲) و استغثه صاحبه اذا اخرجه او داه
و اغث الجرح ای امده و سال و فیه غثیثة ای
فساد و مدة و فساد عقل ایضا و فلان ما لا یغث
علیه شیئ ای لا یقول فی شیئ انه ردی فیترکه ۔
غرث غرث ۔ بفتحتین گرسنگی (ع ح ک ا فا
فہو غرثان و ہم غرثی و غراثی و غراث و امرأة
غرثی و النساء غراث ۔ و یقال امرأة غرثی
الوشاح ای دقیقة الخصر ۔ تغریث گرسنه گردانیدن
یقال غرث کلابه ای جوعها ۔

غلث غلث ۔ آمیختن (ع ح ف ا ک ۲) غلث
البر بالشعیر فہو مغلوث و غلیث و ہو یاکل الغلیث
مغلوث طعام فیه المدر والزوان لیني خاک و ہر چیزے
آمیخته بقار مغلوث ای مدبوغ بالتمر او بالبسر ۔
غلث بفتحتین سختی جنگ و کذلک بالعین (ع ح
ک ا ف ۲) یقال لفلان غلث بفلان ای لزمه و
یقاتل ایضا و ہو غلث و مغالث ای شدید القتال
و غلث الذئب بالغنم فلان اذا لزمها یفرسها ۔
غوث غوث ۔ غواث بالفتح والضم فریاد و فریادرس
قال الفراء اجابه الله غواثه تعالی و لم یات فی
الاصوات شیئ بالفتح غیره و انما یاتی بالضم مثل
بکاء و دعاء او بالکسر مثل نداء و صیاح ۔ تغویث
و اغوثاه گفتن اغاثة فریاد رسیدن استغاثة
فریاد خواستن غیاث بالکسر اسم فیه صارت الواو
یاء لکسرة ما قبلها ۔ غوث قبیلة از یمن ۔
غیث غیث ۔ باران و باریدن یقال غاث
الغیث الارض ای اصابها و بارانیدن یقال
غاث الله البلاد و غیثت الارض تغاث فہی مغیثة
و مغیوثة علی النقص والتمام ۔
غنث ۔ آشامیدن پس دم برآوردن (ع ح ک ا
ف ۲) غنثت نفسه خبیث گشت و نزاع کرد لغثث
لزوم و ثقل غناث نیکو داوبان و ہمنشینی و غنث
بن افیان بنی الحم من بنی مالک ۔

فصل الفاء

فثث فث ۔ گیاہیکه آنرا در سال تنگی بزبند بخورند

فحث ـ مِحْفث ـ بکسر الحاء لغة فی حفث وہی
قبة الکرش ـ
فرث ـ فَرث ـ سرگین در شکنبه فروث ج قال
ابن السکیت فرثت للقوم جلة افرثها بضم الراء و
کسرها ای شققتها ثم نثرتها ـ وفرثت کبده وفرثتها
اذا ضربته وهو حی فانفرثت کبده ای انتثرت ـ
وافرثت الکرش ای شققتها والقیت ما فیها ـ
وافرثت اصحابی اذا عرضتهم للائمة الناس ـ

فصل القاف

قثث ـ قث ـ کشیدن یقال فلان یقث مالا ای یجر ـ
قرث ـ نخل قریثا ـ رو بسر قریثا ـ رسمرد ودبلا موضع ـ
نوعی از خرمای شیرین خوش مزه قاله الکسائی
وقال ابو الجراح تمر قریثی بالها ـ قریث مثال
سیق لغة فی جریث وهو ضرب من السمک ـ
قعث ـ اقعث الرجل فی ماله ای اسرف ـ
واقعث له العطیة ای اجزلها ـ قعیث باران بسیار ـ
سیل بسیار و عطای بسیار ـ وقعثت له قعثة ای
حفنت له حفنة اذا اعطیته قلیلا فجعله من الاضداد ـ
ویقال ضربه فانقعث ای سقط وانقعث الحائط
ای سقط من اصله مثل انقعف ـ
قبث ـ قبض کرد آنرا (ع ف ک م) قباث
سحاب ابن رزین اللخمی محدث وابن اشیم صحابی ـ
قبعثی ـ مرد کلان قدم و شتر سطبر سم قبعثاة مونث
قبعثاة ایضا ضبع یعنی گوشت پاره که بفرج زن برآید ـ
قحثث ـ الشیء همگی آنرا گرفتم (ع بفتحها) ـ
قرعث ـ اسم من التقرعث وهو التجمع ـ
تقلعث ـ فی مشیته کانه یتقلع من وحل ـ
قمعوث ـ کزنبور قلبتان ـ
قنطثة ـ دویدن بخوف ـ
قنفاث ـ بالکسر مردیکه بسیار موی بر روی و تن دارد
التقیث ـ الجمع والمنع ـ

فصل الکاف

کبث ـ کباث ـ بالفتح نیک پخته از میوه اراک
وما لم ینع منه فهو بریر ـ کبث اللحم اذا تغیر واروح ـ
کثث ـ کثاثة ـ انبوه شدن (ع ح ض م)
اللحیة لثه وکثثا ـ ورجل کث اللحیة ـ وقوم کث
بالضم ای کثیر ـ کثکث بفتحتین وکسرتین سنگریزه
وخاک یقال بفیه الکثکث ـ
کرث ـ کراث ـ نوعی از تره و گندنا وکرثه الغم
کرثه بالضم ای اشتد علیه وکذا اکرثه قال
الاصمعی لا یقال کرثه بل اکرثه ـ ولیقال
ما اکترث له ای ما آبالی به ـ
کشث ـ کشوث ـ بالفتح گیاهی که بر درخت رود و بیخ
کبعثاة ـ بمعنی قبعثاة ـ
کحث ـ له من المال غرف له بیدیه منه (ع بفتحهما)
اکلاث ـ بیشی گرفت مکلث کمنبر گذرنده بکارها ـ
کلبث ـ کجعفر وقنفذ و علبط و علابط نخیل سخت
کمثة ـ بالضم له رو یعنی درخت مورد و شاخهای
بید را گرفته بران ریاحین تو بر تو می نهند و می جنبد
کنبث ـ کقنفذ و علابط نخیل سخت و نخیل مجتمع ـ

وکبث وکمبث نقیض۔
کندث۔ کقنفذ و علابط بسیار سخت۔
کنفث۔ کقنفذ و علابط کوتاه قد۔
کوث کفش یعنی پاپوش وتکویث الزرع ان
یصیر اربع ورقات او خمسا وکوثی کطوبی دیهی
بالعراق و محله بمکه من بنی عبدالدار وکوثی ارالی
و فراخ سالی و کوث بغائطه تکویثا اخرج کردن
الارانب و الکاث مخففة بمعنی الشدة۔

فصل اللام

لبث لبث۔ لباثه درنگ کردن (ع ک ا
ف ۲) علی غیر قیاس لان المصدر من فعل بالکسر
قیاسه التحریک اذا لم یتعد مثل تعب تعبا فهو لابث
و لبث وقری قوله تعالی لبثین فیها احقابا۔
تلبیث۔ الباث درنگ فرمودن۔
لثث۔ الثاث۔ تیمیدن یقال الث علیه ای
الح علیه و مقیم بودن بجائی وفی الحدیث ولا
تلثوا ابدار معجزة والثاث مثله ولثاث وتلثلث
فی الامر ای تردد وتلثلثه عن حاجته ای حبسه
وتلثلث فی التراب ای مرغ والث المطر ای ام
لوث۔ لوثه۔ بالضم سستی و آهستگی ونوعی از
جنون و بر انگیختن و ناقة ذات لوثة ای کثیرة
اللحم و الشحم ویقال ذات هیج لوث بالفتح نیرو
قوت و دستار پیچیدن (ع ف اص ا) لاث العمامة
علی راسه ای عصبها و پناه گرفتن یقال هو لاث
بی ای ملوذ بی و گرد گشتن لات الرجل ای دار

التیاث در آمیختن و التفات کردن یقال التاث
الخطوب و التاث برأس القلم شعره و التاث فی
عمله ای ابطأ۔ و ملاث فلان ما احبس۔ تلویث
آلوده کردن و تیره کردن آب را لویثة علی قبیلة
جماعتی از هر قبیله۔ ملیث مرد آهسته رو از فربهی
لوث بفتحتین سستی ودیمة لوثاء رنجت منه یعنی
باران آهسته لیث بالکسر گیاه انبوه و یقال
للاشراف انهم لملاوث ای یطاف بهم ویلاث
ملاث واحده۔ ملاویث ایضا جمعه ملاذ که بوی
لهث لهثان۔ بالتحریک تشنگی و بالتسکین تشنه
لهث لهاث۔ صعد و منه (ع ک ف ۲) امراة لهثی
لهاث بالضم حرارت تشنگی و زبان بیرون آوردن
سگ و جز آن از تشنگی و ماندگی (ع ف بفتحهما) لهث
منه لکسر قوله تعالی ان تحمل علیه یلهث۔
لیث لیث۔ شیر و نوعی از عنکبوت که بجهد مگس
مگس را ملایثة خویشتن را بشیر مانند کردن و
مفاخرت کردن بدلیری یقال هو اشجع من لیث
عفرین قال ابو عمرو وهو الاسد وقال الاصمعی
دابة مثل الحرباء یتعرض للراکب نسب الی عفرین
بالکسر و فتح الفاء مشدد الراء وهو اسم بلد۔
لطث۔ زدن و رانه بیناکی دست یا چوب پهنا و
زدوکوب شود آنرا و فراهم آوردن و لطث بحجر
سنگ زد لطث الامر فلانا دشوار شد کار بروی
ملاطث جاهای که سوده و کوفته شود از بار و از حفر
و بالضم جمع کنندة تلاطث الموج تلاطم تلاطث القوم

تقضا بوا باید ہیم اللطت الفسأد ملطث کمنبر آہنی ست

العث سست گران وقد لعث تحقیق درنگ کرد

(ع ک ف ۲) اللغیث الغلیث فی مغنیہ۔

الفث۔ گول استلفث ما عنده استنبطه واستقصی

استلفث الخبر پوشید آنرا استلفث حاجته روا کرد حاجت

او را استلفث الرعی نگذاشت بجز اگاه چیزی از گاه

لقث۔ آمیختن وگرفتن چیزی بسرعت واستیعاب

(ع ک ف ۲) تقلث مثله۔

لکث۔ زون لکثته جهدته وحملت علیه لکث بالتحریک

نوعی از بیماری شتر که مانند شرد رو بانهای لب دید اشود

لکاث بالضم مثله لکاث ایضا سنگی درخشنده ورنج

لکاثی سخت سپید لکاث کرمان گچ سازان لکاث شیخ

بجسپید چرک بوی (ع ک ف ۲) وناقة لکثه باد ہ شتر فربه

فصل المیم

مثث مث۔ مالیدن دست بمندیل یا گیاه

ومث لغة فی مس۔ یقال مث شاربه یعنی مسحه

بالید ومث النحی ای نتح ورشح ولا یقال نضح

نضح مثمثة آمیختن وشورانیدن مثمثت امرہم

ای خالطه مثمثه ای مزمزه عن الاصمعی یقال

اخذه فمثمثه ومزمزه اذا حرکه واقبل به وادبر

مثمات بکسر المیم المصدر وبالفتح الاسم۔

مرث مرث۔ مالیدن وسودن چیزی در آب

تا گداز د رجل ممرث ای صبور علی الخصام ممارث

ج۔ ومرث الصبی اصبعه ای لاکها۔

معث معث۔ الدواء ای مرثته ومغثوا فلانا

ای ضربوه ضربا لیس بالشدید ورجل ممغوث بالکسر

ای مرض مصارع شدید الفلاج ومغثوا عرض

فلان ای شانوه ومضغوه۔ کلا منیث وممغوث

اذا اصابه المطر فصرعه۔

مکث مکث۔ درنگ کردن وانتظار کردن (ع

ف اض ۲) وضمها مکث بکسر المیم وضمها درنگ

تمکاث ای تلبث رجل مکیث بکسر المیم ملیثی مثال

خصیصی درنگ کردن صار تمکثا ای تلوما۔

ملث ملث۔ بحرب سخنی کسی را از کاری باز داشتن

و وعده زبان دادن که وفا نکند یقال اتیته

ملث الظلام ای حین اختلط الظلام عند المغرب

موث موث۔ سودن چیزی در آب موثان

بالتحریک کذلک (ع ف اض ۲) یقال مثت

الشیء فی الماء اموثه فانماث هو فیه انمیاثا۔

ومثته امیثه لغة فیه۔ میثا زمین نرم میث ج

مثل هیفا وهیف ونام دختری وتمیثت الارض

اذا امطرت فلانت وبردت۔

میث ستوث کسفو وقلعه ہست میان واسط واهواز

فصل النون

نبث نبث۔ کاویدن زمین بدست (ع

ف اض ۲) مثل نبش۔ نبثیة خاک جوی وچاه

وخبیث نبیث اتباع۔

نثث نث۔ فاش کردن خبر (ع ف ا

ض ۲) نثیث تراویدن خیک (ع ف اک ۲)

وفی الحدیث وانت تنث نثیث الحمیت۔

نجث نجيثة مثل نبيثة ونجيثة الخبر ما ظهر من قبيحه
ويقال بدا نجيث القوم اى ظهر سرهم ـ وفلان
ينجث فلانا اى يستغيث به ويستغويه
بالغين ايضا قاله ابو عبيدة نجيث ثنائه خاکين
نجث بالضم غلاف دل انجاث ج مثل طنب و
اطناب ـ استنجاث بيش آمدن بچيزے ـ
نفث نفث ـ دردميدن وهو اقل من التفل
(ع ف اض ا وک ۲) وقوله تعالى النفاثات
فى العقد وهن السواحر ـ والحية تنفث السم اذا
نكرت ـ وفى المثل لابد للمصدور ان ينفث ـ نفاثة
بالضم ما نفثته من فيك يقال لو سألتنى نفاثة
سواک ما اعطيتكها وهو ما بقى فى فيك فنفثته ـ
بنو نفاثة قومى از عرب ودم نفيث اذا نفثه الجرح ـ
نقث نقث شتافتن تنقيث انتقاث كذلك ـ
نكث نكث ـ بالكسر عاشكردن پشم كنانه را تا
دوباره رشته شود وتاب بازگردانيدن از رسن
وشكستن عهد نام مرد نكيثة كارد شوار وفلان شديد
النكيثة اى النفس ـ وبلغ فلان نكيثة بعيره اذا اقصى
مجهوده فى السير ويقال لا نكيثة فى قوله اى لا خلف وطلب
فلان حاجة ثم انتكث لاخرى اى انصرف اليها ـ
نأث ـ عنه نأثا ومنأثا دور شد وكوشش نمود
(ع بفتحها) المنأث بالضم المبعد ـ
نعث ـ گرفت آمرا (ع بفتحها) انبعث شطه انبعث
فى ماله اسرف واخذ فى الجهاز للسير وهم فى انبعاث
اى ذاثوا فى امرهم ـ

نغث ـ بدى شديد ستم ـ

فصل الواو

ورث ـ ميراث ـ مالى كه از مرده رسد بكسى واصله
موراث انقلبت الواو ياء لكسرة ما قبلها تراث
مثله واصل التاء فيه واو ـ ورث وراثة ارث
بالالف المنقلبة من الواو ورثة بالهاء المبدلة من الواو
ميراث گرفتن (ع بكسرها) تقول ورثت ابى
وورثت الشئ من ابى وانما سقطت الواو من
المستقبل لوقوعها بين ياء وكسرة وهما متجانسان
والواو مضادتهما فحذفت لاكتنافهما اياها ولم تسقط
الواو من يوجل لوقوعها بين ياء وفتحة ولم تسقط الياء
من ييعر وييسر لتقوى احدى اليائين بالاخرى
واما سقوطها من يطأ ويسع فلعلة اخرى ذكرناها
فى باب الهمز وذلك لا يوجب فسادا ما قلناه لانه
يجوز تماثل الحكمين مع اختلاف العلتين ويقال
اورثه الشئ ابوه وهم ورثة فلان وورثه اى
ادخله شريكا على ورثته ـ وتوارثوه كابرا عن كابر ـ
وعث ـ وعث ـ جاى نرم كه پاى فرو رود
وباسانى نتوان رفتن بروى واستخوان شكسته
گران سنگ ـ واوعث القوم اى وقعوا فى الوعث
وامرأة وعثة كثيرة اللحم ـ ووعثاء السفر مشقته
رجل موعوث ناقص الحسب واوعث فى ماله اى اسرف
وطث ـ وطث ـ پاى بر زمين سخت زدن
فى وطس اولغة ـ
ولث ـ ولث ـ باران اندک وعهد بى اخفيا

وقصد ونا استوار یقال ولث له عقدا- ومنه قول
عمر رضه لجا ثلیق لولا ولث عقد لضربت عنقک ودوثنه
بالعصا یلثه ای ضربه-
وکاث- ککتاب وغراب خورش جا تشتگاهی که
جلد خورده شود استو کشنا خوردیم وکاث را
وهیث- فرو شدن بکاری وسخت کوفته شدن
(عع ک اف ۲) توهث فی الامر امعن-

فصل الهاء

هبث هنبثه- شوریدگی کار وسخن-
هثهث- هثهثه- بشتاب باریدن باران یقال
هثهث السحابه لقطرها ای ارسلته بسرعه-
وهثهث الوالی ای ظلم-

هلبث هلبوث- مثال فردوس احمق ویقال قدم
هیث هیث- نشان چیزی اندک دادن جنبیدن
مثل هیس هیثه گروهی انمردم مثل هیشه-
هیر اثان- بالفتح ده ای بدهستان-
هرث- بالکسر پارچه کهنه وبالضم دیهی بود اسط
هلثی- هلثاء هلثاءه وبکسر ذن وهلثه بالضم گروهی
که بلند شود آواز ایشان هلاث کغراب استر غارکه
باندام مردم همرسد هلثاره مثله وبکسر هلثی کسکر موضع به بصره
هوثه- عطشه-

فصل الیاء

یافث- کصاحب ابن نوح ابوالترک ویاجوج
وماجوج ایافث کاثارب موضعی به یمن-

باب الجیم

فصل الالف

قال ابو عمرو بن العلاء العرب تبدل الجیم من الیاء
المشدده کما فی فقیمی ومری وعلی وعشی وبری
قالوا فقیمج ومرج وعلج وعشج وبرج ومن الیاء
المخففه فی مثل حجتی وبی امسیت وامسی فی اشار
حجتج وبج وامسجت وامسجا فهذا کله قبیح قال
ابو عمرو الجرمی لو ردت النسان لکان مذهبا-
اج اجیج- زبانه زدن آتش (عع ف اض ۲)
یقال اججت النار فتأججت وائتجت ایضا علی افتعلت
اجیج روشن اتج دیدن شترمرغ چنانکه آوازی
آید ازوی (عع ف اض ۲) یقال منه اج الظلیم-
ویقال القوم فی اجه ای فی اختلاط اجه سختی گرما
وسوزش آن اجاج بالکسر ج مثل حفنه وحفان
یقال اجیج النهار ائتجاجا- ماء اجاج بالضم آب شور
اجیج بالضم متعدد رمنه- یاجوج وماجوج نوعی از خلق
قال الاخفش هو یفعول ومفعول من اجیج النار
عند من همزها وجعل الالف اصلیه فیهما ومن لم
یهمز وجعل الفین زائدتین یقول یاجوج من یجبت
وماجوج من مجبت وهما غیر منصرفین-
ارج- ارج- اریج دمیدن بوی خوش (عع
ک اف ۲) تاریج برانگیزانیدن موریج نام مردیکه
میان بکر وتغلب حرب انگیخت ارجان شهری بفارس
وهو معرب اران وجاء فی الشعر مخففه الراء ایضا
ازج- ازج- نوعی از بناها ازج آزاج ج-

اجج امج۔ بفتحتین گرما و تشنگی یقال صیف امج سخت گرم
انج الوج۔ آواز ناسه که از فربہی و گرانی آید و ہو صوت یسمع مع التنفس و ہو یعتری السمین من الناس (ع ع ف ک ۲) والنغت انوج بالفتح۔
ابج۔ مهر کرة ہمیشگی۔
افج۔ بالمعجمة شراب بسیار خورد (ع ع بفتحها)
ایذج کاحمد شہریست بکردستان۔
ایج۔ بفتحتین شتر ماده ای تیز رفتار و اصله الوسج
اشج۔ کزمج دارو بیست بہجو کندر۔
اوج۔ ضد ہبوط۔
ایج۔ بالکسر شہری بفارس۔

فصل الباء

باج۔ باجة۔ نوعی از طعامها باجات ج و ہو معرب
بجج۔ بج۔ کفانیدن ریش و بہ نیزه درخستن (ع ع ف اض ۲) ویقال انجبت ماشیتک من السمن وقد بجها الکلاء رجل ابج مرد فراخ چشم عین بجاء بجة نام بتی بجبجة بانگے که بوقت خوابانیدن کودک کنند بجباج و بجباجة مرد فربه ولرزان گوشت۔
بخزج۔ بحزج۔ گوساله۔
بذج۔ بذج بره و ہو من اولاد الضأن بمنزلة العتود من اولاد المعز و جمعه بذجان بالکسر۔
برج۔ برج۔ بفتحتین سپیدی سخت سپید و سیاہی سخت سیاه شدن چشم امرأة برجاء نعت منه برج بالضم کوشک و یکی از دوازده بخش فلک تو ... برج نوعی از جامها که صورت برج باشد بروی
تبرج خود را آراستن زن در نظر مرد ابریج بالکسر شهر ...
بروج۔ بروج۔ بره و ہو معرب۔
بعج۔ بعج۔ شکم کفانیدن بکارد (ع ع بفتحها) فهو مبعوج و بعیج۔ و رجل بعج بکسر العین سست فنا کانه مبعوج البطن۔ انبعاج لازم منه و تبعج السحاب ای انفرج عن الودق ویقال تبعج المطر الارض باعجة فراخی وادی۔
بلج۔ بلوج۔ روشن شدن صبح (ع ع ف اض ۲) یقال بلج الصبح وانبلج وتبلج بمعنی و تبلج الیضا بخندید و ہش و صبح ابلج بین البلج ای مشرق مضی و لذا کل الحق لذا اتضح ویقال الحق ابلج والباطل لجلج۔ ابلیجاج کشاده و روشن شدن بلجة بالفتح والضم روشنی آخر شب و کشادگی میان ابروان بلج بفتحتین مصدر و منه ابلج نعت منه و فی حدیث ام معبد فی صفة النبی عم ابلج الوجه ای مشرقه۔
بہج۔ بہجة۔ خوبی یقال ہو ذو بہجة۔ بہاجة مصدر منه (ع ع بضمها) بہیج نعت منه قوله تعالی من کل زوج بہیج و شادمانه شدن (ع ع ک اف ۲) بہج نعت منه و بہیج الیضا ویقال بہجنی وابہجنی ای سرنی و ابہجت الارض ای بہج نباتها۔ ابتہاج شادمانه شدن۔
بہرج بہرج۔ ناسره معرب یقال درہم بہرج۔
بوج۔ بائجة۔ سختی یقال باجتهم بائجة ای اصابتهم داہیة ویقال انباجت علیہم بوائج منکرة ای انفتقت علیہم دواہ۔ و تبوج البرق ای لمع و انکشف
باباج۔ کمامان جد لمحمد بن الحسن المحدث۔

ابثاجحت ست وگران شدم۔

التجدجة۔ فی المشی تفتّج وفرججة یعنی کشادگی در رفتار و میشهای پای نزدیک نهادن و پاشنها دور داشتن دران وبکر تخجیج سمین متفتّج تخجج است

ابدوج لسرج۔ بالضم نمدزیر زین معرب ابدہ

بادرنجبویه۔ دوائیست معروف معرب بادرنگبویه

باذروج۔ بفتح الذال تره است معروف۔

برفج۔ کقرطق بانگ شیر معرب ست۔

بارنج۔ نارجیل برنج کقرقل دوائیست معروف

بارنامج۔ فرد مجمل جامه برای حساب معرب بارنامه

برج۔ مفاخرت کرد بارج شاه برج علی فلان ما برزج را گچسمت او را برمن تبارجا تفاخرا تبریج بخشین وتزیین بریج جزای احسان دهنده والمبارک بن زید بن برج محرکة محدث بوازیج شهری نزد تکریت فتحها جریرالبجلی منه منصور بن الحسن البجلی الجریری ومحمد بن عبدالکریم البوازیجیان۔

برسج۔ بضم اوله وثانیة وبفتح اوله علم معرب برزگ سنج هو علی بن محمد الفقیه۔

بسفایج۔ عروق فی داخلها شیٔ کالفستق عفوصة وحلاوة۔

بوسنج۔ معرب بوشنگ شهری از هرات منه محمد بن ابراهیم الامام واسفندیار بن الموفق وابوالحسن الداؤدی وده‌یی بترمذ منها ابوجامد احمد بن محمد بن الحسین۔

بلنج۔ کجعفر جد احمد بن محمد المحدث المتکلم الاشعری

بطاج۔ هو ثمرة المعاث باهیٔ جدا۔

بطاج۔ بالکسر والظاء المعجمة جامه که یکی از دو کناره آن خواب داشته باشد یا میانه آن خواب وهر دو کناره آن طراز داشته باشد۔

تبنج۔ اشد من التغنج۔

بنج۔ بالکسر اصل وبالفتح دهی بسمرقند وگیاهی خواب آور معروف غیر حشیش الحرافیش مخبط للعقل مجنن بنجه تبنیجا نباک خورانید او را ابنجت القبحة صاحب من حجرها یعنی آواز کرد کبک از سوراخ خود ابنج خود را النسبت کرد باصل بزرگ وبنج رجوع کرد بسوی اصل خود (ع ف ض ع)

بابونج۔ شگوفه است مشهور معرب بابونه۔

بنفسج۔ گلی ست معروف معرب بنفشه۔

بهرامج۔ گیاهیست خوشبو وهو ضربان احمر واخضر کلاهما طیب الرائحة۔

فصل التاء

ترج۔ اترجة بضمتین واترج ترنج دخلی ابوزید ترنجة وترنج۔ ترج بالفتح نام موضعی فی المثل هو اجرأ من الماشی بترج وهی مأسدة۔

توج۔ تاج۔ افسر یقال توجه فتتوج ای البسه التاج فلبسه ویقال العمائم تیجان العرب۔

تلج۔ کصرد جوزه عقاب وأتلجه فیه ادخله۔

تجی۔ بالضم نوعی از پرنده۔

فصل الثاء

ثاج۔ ثؤاج۔ بالضم بانگ وفریاد گوسفند

ثبج ثبج میان کتف و پشت و میانهٔ هر چیز و بلندی راه و ثبج الراعی بالعصا اذا جعلها علی ظهره و جعل یدیه من ورائها و ثبج الکتاب والکلام لم یبینه۔ اثبج بهن پشت و ایضا برون آمده پشت و ثبج الرجل ای اقعی علی اطراف قدمیه۔

ثجّ۔ ثجّ۔ روان کردن آب و خون قربانی (ع ف اض ۲) و فی الحدیث افضل الحج العج و الثج و ثجیج الوادی سیله۔ مطر ثجّاج باران ریزان قوله تعالی و انزلنا من المعصرات ماءً ثجاجا۔

ثلج۔ ثلج۔ برف و باریدن وی (ع ف اض ۲) ارض مثلوجة التی اصابها ثلج۔ و اثلج یومنا۔ و اثلجنا السماء کما یقال مطرتنا۔ و ثلجت نفسی ای اطمانت ثلوج مصدر منه ثلج بفتحتین خنک شدن دل و آرمیدن از کسی (ع ک اف ۲) رجل مثلوج الفواد اذا کان بلیدا۔ و حفر حتی اثلج ای بلغ الطین۔

ثجره۔ کشید آنرا کشیدنی سخت (ع ع بفتحها)

المثجج۔ علی ابناء المفعول الرجل اللحم۔

انثر۔ بناج ساف بناج یعنی برشته شدن پوست بره

ثنج۔ تحرکة الجماعة فی السفر۔

ثفج۔ گول شد ثفاجة مفاجة کسحابة گول نادان

ثبج۔ باهم آمیختن مثبج کمحسن گوناگون نقش کننده جامها اثبجة زنی که نقاشی کنند۔

ثوج۔ مانند جوال ساخته شده از برگ خرما برای داشتن خاک و گچ۔

فصل الجیم

جبج جرج۔ بفتحتین زمین درشت کسنگ ناک۔ و جنبان شدن انگشتری در انگشت (ع ک اف ۲) و شاح جرج ای جایل قلق جرجة بفتحتین جاده و میانهٔ راه جرجة بالضم جرجبیة جیج ج جریج مصغر نام مردی

جلج۔ جلجة۔ بفتحتین سر و کاسه سر یقال علی کل جلجة کذا و کذا اجلج ج۔

جیج۔ جباجة۔ مهره۔

جاج۔ ایضا وارزوهی بد دلی (ع بفتحها)۔

جیج۔ تنومند شد بعد لاغری۔

وجج۔ کلج لقب منصور بن نافع البخاری المحدث

جزماج۔ هو ثمرة الاثل۔

جشمیزج۔ داروئی ست نافع برای درد چشم هندی چاکسو۔

جوزانج۔ دوائی ست هندی۔

جیج۔ نام ست مرحی جی گفتن خواندن شتر را بر آبخور

فصل الحاء

حجج۔ حجج۔ درد شکم گرفتن شتر را از خوردن عرفج (ع ک اف ۲) بعیر حجج و ابل حجیجی و حباجی مثال حمقی و حماقی۔ حجج تیر دادن بهان و نقل حجج الرجل ای حمق و حجه بالعصا حججات ای ضربه بها ضربات

حجج۔ حج۔ آهنگ کردن رجل محجوج ای مقصود و حج بنو فلان فلانا اذا اطالوا الاختلاف الیه و هذا هو الاصل ثم تعورف الاستعمال فی القصد الی مکة للنسک و حج کردن (ع ف اض ۲) یقال حججت البیت فانا حاج و یجمع علی حج مثال بازل و بزل و حجاج و حجیج نذلک کما یقال للغزاة غزی

وللعادين على اقدامهم عددی حج بالكسر اسم فيه حجة
بالكسر يكبار حج كردن وهو من الشواذ لان القياس
بالفتح وسال ونرمه گوش حجج ج ذوالحجة ماه حج
وذوات الحجة ج - وذوات القعدة كذلك وامراة
حاجة ونسوة حاج بيت الله بالاضافة اذا كن حججن
وان لم يحججن فهن حواج بيت الله فتنصب البيت
لانك تريد التنوين فی حواج الا انه لا ينصرف
كما تقول هذا ضارب زيدا امس وضارب زيدا
غدا فيدل بحذف التنوين على انه قد ضرب وباثباته
على انه لم يضربه - وحججته فلانا اذا اغلبته بالحجة -
حجة الله يمين العرب - حجة بالضم حجج غلبه كردن
بحجت تقول حاجه فحجه اى غلبه بالحجة فی المثل
لج فحج فهو رجل محجاج اى جدل وميل فرو بردن
بجراحت بجهت علاج فهو حجيج - محجاج بالكسر ميل
جراحت ومرد حجت گوی - تحاج اى تخاصم -
حجاج بالفتح والكسر استخوان ابرو وحجيه ميانه راه
تحجحج سپاسگی باز رفتن يقال حجحوا عليهم فحجوا
وقصد سخن كردم وباز ايستادن -

حدج - حدج - بفتحتين حنظل كه صلب وسخت شده باشد
حدجة يكی ومنه احدجت شجرة الحنظل - حدج بالكسر
كژاوه ومحفه زنان وبار حدج بالضم واحداج ج
وحدجت البعير اى شددت عليه الحدج - حداجة
لغة فی حداج حدائج ج حدج چشم انداختن برچيزی
يقال حدجه ببصره اى رماه به وحدجه بسهم وحدجه
بذنب غيره اى رماه به - تحديج نگريستن خشنج

بالضم نام مردی -

حدرج - محدرج تابان ورسن ويقال حدرجه
اى فتله واحكمه - رجل حدرجان بكسر الراء قصير

حرج مكان حرج بفتح الراء وكسرها اى ضيق
كثير الشجر قرئ قوله تعالى يجعل صدره ضيقا حرجا
بالفتح والكسر وهو بمنزلة وحد وفرد ودنف حرج
بفتحتين تنگی و تنگ شدن (عع ک اف ۲) وبزه
وناقه دراز بار كيسه وچهار چوب بسته كه مرده بروی
نهند وسياه شدن چشم وسر گشتن وحرام شدن
يقال حرج على اى حرم - حرجه گروهی از شتران
ودرختان حرج حرجات ج - حراج بالكسر كذلك
ويقال احرجه اى آثمه - تحريج تنگ كردن وتحرج
اى تاثم - واحرج اليه اى الجاه - حرج بالكسر بهره
وگوش ماهی ومهره سپيد از شكار وكلب محرج اى
مقلد بالحرج - حرج بالضم حرجج حرجوج ناقه دراز خام
حراجيج ج -

حشرج - حشرجة - غرغره گلو وقت مردن
وترد وآواز دران حال وترد آواز خر در حلق
قال ابن السكيت حشرج هو حسى يعنى آشام -

حضج - حضج - بالكسر باقی مانده آب در حوض حضاج
ج وحضجت به الارض اى ضربت وحضجت النار
او قدتها - وانحضج الرجل اى التهب غضبا وفی
الحديث من شاء ان ينحضج اى فليتقد من
الغيظ ولينشق -

حفلج - حفلج - بتشديد اللام لنگ وآنكه پاشنهاش اهم باشد

حلج ـ حلیج ـ پنبہ بیرون کردن از تخم (ع ف اخ ح وک ۲) قطن حلیج و محلوج لنت منہ حلاج پنبہ بیرون کنندہ محلج محلجۃ بالکسر تخت حلاجی محلاج آہن وی ویقال حلج القوم لیلتہم ای ساروہا ویقال بیننا وبینہم حلجۃ بعیدۃ حلیجۃ باقی ماندہ وفشاردہ خیک دشیر کہ درو خرما ترکردہ باشند۔

حمج ـ تحمیج ـ تیز نگریستن و در چیزی خرد نگریستن۔

حملج ـ حملج ـ الحبل ای فتلہ فتلا شدیدا محلاج بالکسر نامی ودم زرگر۔

حنج ـ حنجہ ـ واخنجہ ای امالہ ـ واحنج کلامہ ای لواہ کما یلویہ المخنث ـ حنج بالکسر اصل یقال عاد الی حنجہ دنجہ ودل ومیانہٴ ہر چیز حنج اللیل دل شب وحنج الظلام کذلک۔

حوج ـ حاجۃ ـ نیاز حاج حاجات ج حوائج کذلک علی غیر قیاس کانہم جمعوا حائجۃ والاصمعی ینکرہ بخروجہ عن القیاس والا فہو کثیر الاستعمال حوجاء حاجت یقال مافی صدری بہ حوجاء ولا لوجاء ولا شک ولا مریۃ بمعنی واحد ـ ویقال لیس فی امرک حویجاء ولا لویجاء ولا رویغۃ ویقال کلمتہ فما رد علی حوجاء ولا لوجاء ای فما رد علی سوداء ولا بیضاء ای لا فتحہ ولا سیئۃ حوج نیازمند شدن (ع ف اض ۲) احتیاج کذلک واحوجہ الیہ غیرہ واحوج الیہ ای احتاج متعد لازم ـ حاج نوعی از خار۔

حبرج ـ بالضم پرندہ است آبی حبارج و حبابیج ج۔

جنابج تر شوات۔

حرنج ـ وحرباج وفرک۔

حزانج ـ آبہا ست مر قبیلہ جذام را۔

رجل حفنجی ـ کعلمنہ ی رخو لا غنا ء عندہ۔

حفضج ـ کزبرج ودرباس وعلابط مرد تندار فرو ہشتہ شکم حفنضاج مثلہ وہو منصوب بمن حفضج بالضم یاسمن۔

حفنج ـ کوتاہ۔

حنبج ـ کزبرج بسیش حنبج وحنابج وفرک پر گوشت خنابج مورچہای خرد حنبیج آبی ست مر قبیلہ غنی را۔

حنبج ـ کقنفذ اسمی ست وریگستانیست نیکو گلہا رنگارنگ سبز و یاند حنادیج ریگ تودہای دراز یا ریگ تودہاے خرد حنبج حندوجۃ یکے حنادج شتران کلان۔

حنضج ـ کزبرج مرد سست بیخیر۔

حاج یحیج ـ بمعنی حاج یحوج یقال احیجت الارض واحاجت ای انبتت الحاج کہ آن نوعی از خار ست وتصغیرہ حییج فہو یائی۔

فصل الخاء

خبج ـ خبجہ ـ بالعصا ای ضربہ بہا وخبج بہا ای حبق۔

خبرنج ـ خبرنجۃ ـ گوا زندگی غذا لجسم خبرنج ای ناعم۔

خجج ـ خجوج ـ باد سخت در پیچان خججہ سخت گذشتن باد وسرکش شدن وگرفتہ حال گشتن واختج الجمل فی سیرہ ای اسرع مع التوار۔

خدج - خداج - زادن پیش از مدت وضع (ع
ف اک م) خدجت الناقة اذا جارت بولدها قبل
الوقت فهی خادج والولد خدیج وان کان تام الخلق
وفی الحدیث کل صلوة لا یقرء فیها بام الکتاب
فهی خداج ای نقصان - واخدجت الناقة
اذا جارت بولدها ناقص الخلق وان کانت
ایامه تامة والناقة مخدج بکسر الدال والولد مخدج
بفتحها ومنه فی حدیث علی مخدج الید ای ناقص الید
واخدجت الصیفة اذا قل مطرها -

خدلج - خدلجة بفتحتین وتشدید اللام زن
سطبر بازو وساق -

خرج خروج - مخرج بیرون شدن (ع ف ا
ض ۲) مخرج ایضا جای بیرون شدن یقال
خرج مخرجا حسنا وهذا مخرجه اخراج مخرج متعدیه
والمخرج المفعول والموضع والوقت ایضا یقال
اخرجنی مخرج صدق وهذا مخرجه وهو مخرج
استخراج از خود بیرون آوردن وبیرون آوردن
خواستن خرج خراج بفتحتین باج اخراج اخاریج
اخرجة جمع خرج بالسکون بیرون شدن خلاف
دخل ونام جائی به یمامه وابر که برآید یقال خرج له
خراج حسن تخریج بیرون آوردن وساختن یقال
خرجه فی الادب فتخرج وهو خریج فلان مثال
فسیق بمعنی مفعول وناقة مخترجة وهی التی خرجت
علی خلقة الجمل خرج بالضم باردان ومنه بالفارسیة
خرجینه خرجة بالکسر وفتحتین ج مثال جحر وجحرة

خراج بالضم ریش دو میدگی بر روی پوست و
رجل خرجة ولجة مثال همزة ای کثیر الخروج
والولوج - خارجی آنکه به نفس خود مستبد شود
بی اصالت ویکی از گروهی که ایشان را خوارج
گویند وقولهم اسرع من نکاح ام خارجة وهی امرأة
ولدت کثیرا من قبائل العرب کانوا یقولون لها
خطب فتقول نکح وخارجة ابنها ولا یعلم ابوه
خرج بفتحتین ایضا سپید شدن یقال کبش
اخرج وظلیم اخرج بین الخرج - اخرجاج مثل
خرج - وخرجاء من الشاء التی ابیضت رجلاها
مع الخاصرتین وتخریج الراعیة المرتع ان تاکل
بعضه وتترک بعضا ارض مخرجة التی نبتها فی مکان
دون مکان - عام فیه تخریج ای خصب وجدب
خریج بازیچه وهی لعبة للعرب یقال لها خراج
مبنیا علی الکسر مثال قطام مخارجه انگشتان
در روی کسی زدن بوقت جنگ تخارج دو گروه
رو یاروی جنگ کردن -

خرفج - عیش مخرفج - بکسر الفاء عیش فراخ و
فی الحدیث انه کره السراویل المخرفجة قال وهی
التی تقع علی ظهر القدمین -

خزرج - خزرج - باد جنوب وقبیلة انصار وهی
الاوس والخزرج ابنا قیلة وهی امهما نسبا الیها

خفج خفج - نوعی از بیماری شتر (ع ک ا ف ۲)
بعیر اخفج لغت منه خفاجة نام حی از بنی عامر
غلام خنفج وخنافج بضمها کودک با گوشت -

خلج - خلج - کشیدن و بیرون کردن (ع ف ا
ک ۲) خلجه و اختلجه بمعنی - خلوج خلجان چشم پریدن
(ع ف ض ۲ و ک ۲) یقال خلجت عینه و
اختلجت ای طارت و اشارت کردن بچشم و ابرو
و منه یقال خلجه بعینه و مشغول کردن یقال منه
خلجته امور الدنیا ای شغلته - و خلجت الناقة ای
فطمت ولدها فهی خلوج و هی التی اختلج عنها ولدها
فقل کذلک لبنها - و خلجه ای طعنه - و المخالجة
المطاعنة ذات الیمین و ذات الشمال - و الرای
المصیب خلج بفتحتین و روی اختلج الزمان گی و
لنگی (ع ک ا ف ۲) و پریدن چشم فهی عین خلجة
بکسر اللام - تخالج المفلوج فی مشیته ای تفکک
و تمایل - تخالج فی صدری منه شیء اذا شککت
خلج بضمتین گروهی از عرب و کشتی های خرد
خلیج شاخی از دریا و جوی و کرانه جوی و رسن
و کاسه بزرگ خلج بضمتین ج خلیج بالنون و رخی
و هی معربه خدنگ خلانج ج -
خمج - خمج - بفتحتین سستی و اصبح فلان خمجا
ای فاترا -
خنعجه - رفتار نزدیک گام مانند رفتار متردد
خنارزنج - شهریست منه احمد بن محمد الهشتی
الخنارزنجی بصنف تکملة العین -
الخزرج - بن عامر فی النسب و حیته بن خلیفه
سمی به لعظم جثته و اسمه زید مخراج ماده شتر یکه
هنگام فربهی آن جلدش متورم نماید -

تخزنج - فی مشیه شتاب کردن در رفتار -
خسیج - کامیر خیمه یا کسائی بافته از پشم -
خیسفوج - پنبه دانه و چوب کهنه عموما یا چوب
درخت عشر خصوصا خیسفوجه سکان کشتی -
تخضجت الشاة لنگ شده گرفتار شد و انخضج خفه
الحج شد موزه و خضجوا الامر نقضوه شکستند کار را -
خضریج - بالکسر فالیز یعنی خربزه زار -
خفرجه - نیکی عیش خفرنج نازک -
خناج - قبیله ایست خنج شهریست بفارس خونجه
دیهیست -
خنزجه - تکبر خنزج موضعی و یقال خیزج بالیاء
خوجان - بالضم قصبه استوا منها ابو عمر الفرائی
شیخ الحنیفة و صاعد بن محمد الاستوائی الخوجانیان

فصل الدال

دبج - دیباج - بالکسر دیباه فارسی معرب
ج دبابیج علی دبابیج او دیابیج علی ان یجعل اصله
مشددا کما قلنا فی الدنانیر دیباجتان دو رخسار
دیباجه روی گاه قال ابن السکیت ما بالدار دبیج
بالکسر مشددا ای احد و شک ابو عبید فی الجیم والحاء
قال الجوهری سالت عنه فی البادیة جماعة من
الاعراب فقالوا ما بالدار دبی و ما زادوا علی ذلک
دجج - دجه - بالضم تیرگی و تاریکی لیلة دجوج
دلیل و داجی - و ناقة دجوجیة و بعیر دجوجی ای
شدید السواد - و ناقة دجوجاة ای منبسطة علی الارض
و رجل مدجج بفتح الجیم و کسرها ای شاک فی السلاح

وتدجج فی شکته ای دخل فی سلاحه - ودجت السماء
ای تغیمت - ودجیج ودجان نرم رفتن (ع ع ف اک ۲)
یقال مر القوم یدجون علی الارض ای یدبون
فی السیر قال ابن السکیت ولا یقال هذا للواحد
وهم الداجة - وقولهم هم الحاج والداج قالوا الداج
الاعوان والمکارون - ویقال ما ترکت من حاجة
ولا داجة الا أتیت اتباع للحاجة - ویقال
هؤلاء الداج ولیسوا بالحاج - دجاج بالفتح والکسر
والاول افصح ماکیان دجاجة یکی الذکر والانثی
بالهاء علی انه واحد من جنس مثل حمامة وبطة
دجاجة ایضا یک زغوته ریسمان ودجدجة تاریک
شدن شب وبانگ کردن مرغان را -
دحرج - ودحرجة - گرد وگردانیدن چیزی را دحراج
بالکسر کذلک یقال دحرجته فتدحرج - مدحرج
چیزی گرد دحرجة بالضم گویک سرگین جعل -
درج - دروج - درجان رفتن (ع ع ف اض ۱)
درج الرجل والضب ای مشی ودرج ای مضی
لسبیله - ودرج القوم واندرجوا ای انقرضوا و
فی المثل اکذب من دب ودرج ای اکذب الاحیاء
والاموات قال الاصمعی درج الرجل ای لم یخلف
نسلا - ودرجت الناقة وادرجت اذا جاوزت السنة
ولم تنتج فهی مدراج بالکسر اذا کانت تلک عادتها
وادرجت الکتاب طویته ودرجه الی کذا واستدرجه
ای ادناه منه علی التدریج فتدرج هو - دروج بالفتح
باد تیز یقال ریح دروج وقدح دروج - مدرجة

جای رفتن وگذشتن وقولهم خل درج الضب
ای طریقه ورجعت الی درجی ای الی الطریق الذی
جئت منه ادراج ای طرق - درجه پایه درج
ج وپایگاه درجات ج - درجة بالضم لغة فی درجه
وهی المرقاة ونوعی از سنگ خوار درج بالسکون
والحرکة کاغذ نبشته ونوردنامه یقال انفذته
فی درج الکتاب ای فی طیه - ویقال ذهب دمه
ادراج الریاح ای هدرا - درج بالضم دوکدان
وطبله زنان که پیرایه وجواهر در وی نهند درجة
هی خرقة او شیء یدخل فی حیاء الناقة ثم تحله
فتظنه ولدها فترامه قال ابو زید اذا ارادوا
ان ترام الناقة ولد غیرها شدوا انفها وعینیها
وحشوا حیاءها مشاقا وخرقا فیترکونها ایاما فیأخذها
لذلک غم مثل المخاض ثم یحلون الرباط عنها فتخرج
ذلک الخرق وهی تری انه ولدها فاذا القته
حلوا عینیها وقد هیؤا لها حوارا فیدنونه الیها فتحسبه
ولدها فترامه ویقال للذی یشد به عیناها الغمامة
والذی یشد به انفها الصقاع والذی یحشی به الدرجة
والجمع درج - دراج ودراجة نوعی از مرغان رنگین
چون تدرو ومانند آن للذکر والانثی سواء وتخصص
حیقطان للذکر منها - ارض مدرجة زمین دراج
ناک - دراجة بالفتح حالت برفتن آمدن کودک
خرد دراج ایضا نام جائی -
دعج - دعج - بالتحریک فراخ وسیاه نیک شدن
سیاهی چشم عین دعجاء لغت منه - ورجل ادعج

ای اسوده - والعرب تسمی اول المحاق الدعجاء وہی
لیلة ثمانیة وعشرین والثانیة السرار والثالثة
الفلتة وہی لیلة الثلاثین -
دعلج - و دعلجة - رفتن وآمدن ودعلج نام اسپی
دلج - ادلاج - باول شب رفتن وادلاج بآخر
شب رفتن وہو افتعال والاسم من الاول
دلج بالتحریک ومن الثانی دلجة بالفتح والضم
والدالج دلوکشی کننده دکوج متعد رفتن عن
اض م) مدلج مدلجة موضع دلوکشی کردن چون
حوض وجز آن مدلج بالضم قبیلۂ از کنانه وددلج
خانۂ وحش ودمج مثل تولج -
دمج - دموج - درآمدن واستوار شدن بجائی
یقال دمج الشیٔ واندمج وادمج وادرج قال
ابو عبیدة کل ہذا دخل فی الشیٔ واستتر فیہ -
لقصل مندمج ای مدور - وتدامجوا علیہ ای
تعاونوا - ولیل دامج ای مظلم مداجۂ مدارا کردن
باکسی ومنہ الصلح الدماج بالضم وہو الذی کان
فی خفاء ویقال ہو التام المحکم وادمجت الشیٔ
اذا لففتہ فی ثوب والمدمج المدرج مع ملاسة
وایضا القدح -
دملج - دملوج - بالضم باز وبند دملج کذلک
المدملج المدرج الاملس -
دہمج - دہمجة - گام نزدیک وشتاب نہادن -
دہنج - دہانج - شتر دو کوہانہ فارسی معرب
دہنج بالضم وفتح الہاء وکسر النون نوعی از جواہر
که آنرا دہنج خوانند -
دیجة - کشیدن از آمردن بلبت عقیقیت مادیج
الجاریة جماع کردن بااو -
دیج - نام شہری خخی ورزبیت النافقاء از
تبہر کردن شتر با دلہ بر بچۂ خود وشرم رفتار رفیت
ذرابج نامہ نام داران وجز کننده ادرنقار -
ذروحة - جہد آوردن ستر با دیدہ بر بچۂ خود وہ
اتفاق دوکس در دوستی -
ذرداسنج - بالفتح چیزی کہ بیش قرص باشد
از فضلۂ دو شیر معرب وروانۂ گاہ -
ذرمحیت - الناقة ای دربحبت درامج دراج ادرج
دم بغیر اذن ودخل فی الشیٔ مستترا فیہ -
ذرانج - درابج -
الدیزج - من الخیل معرب دیزہ بالکسر ولما
عربوہ فتحوہ -
دیبج - لمحسن وتحدث ودیبہ ہست خرد کہ مانند
عنکبوت می تنند اندیبج بررو می افتد والمدبج
کالمنتسج -
دستجة - بند ہیزم وکاغذ وجز آن معرب دستہ
وساتیج ودستیج آوندیست کہ بدست گردانیده میشود
معرب دستی ودستینج ابر بادرخش -
دعسبج - شتاب کردن -
دغبج - او ردہا کل یوم وہم یدغبجون الغنم
ای ہم فی النعیم والاکل مدغبج کہ رعفر آماسیده
دغبج کجعفر موضعی نزدیک قران -

وغنجه - کلانی وگرانی زدن ورفتار نزدیک گام ورجوع آوردن شتر آب وپیش آمدن وپس رفتن

وتاج - بالکسر ستوار ای امر تارنج بفتحتین عقلا

وآماج علم معرب وانا د لقب عبدالصمد بن نیروز البصری وترابیه تارنج وراج -

ارنج - کالجحاسم باده ونوش وتر عمی للحجب فقال

ادبیج ادر بیج -

وہرج - مشددة الراء معرب ده پرهای عشر پشات -

وہرجہ - سیر شتاب -

ووج - خدمت کردن - وآجہ پس وان لشکر وحاجت صغیر یا اتباع ست برای حاجت وواج کردان وغراب لجاجت پوشیدنی -

ولاج - ینریج دیجا ودیجا نامشی قلیلا وبجان محرکہ الجواشی الصغار وبازی کلان از انبوه ملخ -

فصل الذال

ذأج - ذاج - بدم درکشیدن آب را سخت لاعع بفتحها ودیاره کردن مشک را ودمیدن ورد انذاجت القربہ ای تخرقت -

ذج - نوشید واز سفر باز آمد ذاج نعت منہ -

ذحجہ - غرا شید ولاعع بفتحها ذحجت الریح فلانا دور از جائی بجائی کشید مذحج بشبہ ست کرما در مالک وطی ہر دو را قریب آن زائید بنابر آن قبیلہ مالک وطی مذحج نامیده شدند ذحجت انقسمت -

ذعجہ - دفع شدید کردن واز لاعع بفتحها ذعج جاریة

جماع کرد او را -

ذلج - الماء بہفت نوشید آب را -

ذوج - نوشیدن -

ذہج - نوشید فریاح باہم متاد بستہ کردن -

فصل الراء

رتج - رباجہ - بالفتح گولی وہی بلادة -

رتج - رتاج - بالکسر مثل ودر مرتاج کلیدان ارتجت الباب اغلقتہ - وارتجت الناقة اذا اغلقت رحمها علی الماء وارتجت الدجاجة اذا امتلأ بطنها بیضا - وارتج علی القاری مجهولا اذا لم یقدر علی القراءة وکذلک ارتج علیہ ولا تقل ارتج علیہ بالتشدید - ورتج الرجل فی منطقہ بالکسر اذا استغلق علیہ الکلام رتج بفتحتین در بزرگ وکذا الکسا الرتاج ومنہ رتاج الکعبة - مراتج راہہا ی تنگ -

رجج - رج - جنبانیدن لاعع ف اض ۲) رجاجہ ناقہ بزرگ کوہان رجرجة جنبیدن ولرزیدن وارتج البحر ای اضطرب وفی الحدیث من رکب البحر حین یرتج فلا ذمة لہ یعنی اذا اضطرب امواجہ ترجرج الغنی اذا جاء وذہب - رجرج ورجراج ومترجرج جنبان ولرزان یقال کتیبة رجراجة وامرأة رجراجة التی ترجرج علیہا لحمہا - رجرجة بکسر الرائین باقی آب بردی لای وہی الثریدة الملبقة ایضا - جرج گیاہی - رجاج بالفتح شتران وگوسپندان لاغر ومردم ضعیف حال النعجة رجاجة ای ہزولة -

رجج - رجج - بفتحتين مايخرج من بطن السخلة
اوالمهر قبل ان ياكل و هو بمنزلة العقي من الصبي
يرنج وازنج پوست سياه قال ابو عبيدة
اصله بالفارسية رنده -
رعج - ارتعاج - لرزيدن وهو الارتعاد -
وارعج البرق وارعج اذا تتابع لمعانه ويقال
ارتعج ماله و عدده اذا كثر وارتعج الوادي
اذا امتلاء -
رنج - رانج - گوز هندي -
روج - رواج - روائي (ع ف اض ۲)
ترويج روائي دادن متاع و درم را -
رهج - رهج - بفتحتين گرد وارهج الغبار اي
اثاره رهوجه بالفتح راهواري فارسي معرب -
زيد جان شتران - بار بردار تجارت -
رفوج - كسبور بن شاخهاي درخت خرما لغة ازدية
رامج - بنگال كردن پرنده رامج مرغي كه بدام
بندند جهت شكار كردن پرندهاي شكاري
ترميج كشته نمودن سطور بعد نوشتن آن رماج
گرههاي نيزه وانبوبهاي آن -
رهيج - فراخ -
رهنامج - كتابي كه بدان كشتي بانان ملاحان
راه دريا ميروند وجاهاي لشكر انداختن وغيره
بدان مي شناسند معرب راه نامه -

فصل الزاء

زبرج - زبرج - بالكسر آرايش و زر و ابر تنك سرخ
يقال زبرج مزبرج اي مزين -
زجج - زج - بالضم تيزي آرنج و آهن بن نيزه و
زججته زجاجا وازججت الرمح فهو مزج اذا عملت له
زجا - وزججت الرجل ازجه اي طعنته بالزج
مزج بالكسر نيزه كوتاه زجج باريكي و درازي ابرو
ازج نعت منه - وزججت المرأة حاجبها اي دققته
وطولته ظليم ازج بعيد الخطو ونعامة زجاء -
زجاجه آبگينه زجاج ثلث لغات ج -
زعج - ازعاج - از جاي بركندن يقال
ازعجه من مكانه فانزعج مزعاج بالكسر زنيكه
بريك جاي قرار نگيرد -
زلج - زلج - بالحركة والسكون جاي لغزان تزلج
لغزيدن زليج سبك رفتن زلج كنه لكس (ع ف ا
ك ۲) سهم زالج تير زلج عن القوس عطاء زلج
اي قليل و تح زلج ايضا آنكه خويشتن را بقومي
چسپانيده باشد كه نه از ايشان باشد مزلاج
بالكسر كليدان كه بي كليد كشاده شود و زن لاغر
سرين وازلجت الباب اغلقته -
زمج - زمجت القربة اي ملاتها زمج بفتحتين
خشم گرفتن (ع ك اف ۲) ويقال مالي اراك
مزمجا اي غضبان زمجي زمكي بالكاف ايضا
بكسر اولها و تح ثانيها مع تشديد الثالث غده بن
دم مثال خرو بالضم مشددا نوعي از مرغان
جارح في القوم بزامجهم بالكسر اي باجمعهم واخذت الشيء
بزامجه وزابجه اي كله ولم اودع منه شيئا -

زنج زنج - زنگ زنجی زنگی وہم الزنوج قال
ابو عمرو زنج بفتح الزاء وکسرہا -
زنفلج زنفلجة بکسر الزاء زنبیلہ فارسی معرب زنغلیجة
بتقدیم اللام علی الیاء وفتح الزاء ایضا کذلک -
زوج زوج - جفت خلاف فرد یقال زوج او فرد
یعنی جفت یا طاق کما یقال خسا او زکا ویقال
ہما زوج وہما زوجان کما یقال ہما سواء وہما
سیان واشتریت زوجی حمام یعنی ذکرا وانثی و
عنده زوجا النعل وقال اللہ تعالی من کل زوجین
اثنین وشوی وزن یقال ہو زوجہا وہی زوجہ
وزوجتہ قال اللہ تعالی اسکن انت وزوجک
الجنة ویقال زوجتہ امراة وزوجتہا بعلا و
تزوج امراة وتزوجت رجلا وبرجل قال اللہ تع
وزوجناہم بحور عین ای قرناہم بہن - وقولہ تع
احشروا الذین ظلموا وازواجہم ای وقرناءہم -
امراة مزواج کثیرة التزوج - تزاوج وازدواج
زدواج جفت وقرین شدن باہم زوج ایضا
پوشتی که بر ہودج افگنند زاج زاک فارسی معرب
زیج زیج - رشتہ بناء ہو المطمر واصل حساب نجوم
زاج - بینہم برانگیخت درمیان قوم لتفسیمہا
اخذه بزاجہ وزاجہ - اخذه کلہ
زبرج - زبرجد -
ابن زنجیج - راوی تیری بن ہر متہدل
زہرجہ - بالرجح نسبت اورا بنیزه الزرج فی بعض
جبہة الخیل واصواتہا بچون درخت انگور

باشاخہای آن ومی وآب باران مصفی مجمع
درکوه سنگ -
زرنج - نام قصبہ سجستان زنوج یا زرنوق شہریست
وراء اوزجند -
زعبج وزعبیج - ابر سپید یا ابر تنک وسبک ونیکو
از ہر چیزی وزیتون -
زعلجة - بدخلقی -
زغبج - ثمر زیتون وہو کالنبق الصغار اخضر ثم
یبیض ثم یسود فیحلو فی مرارة ولہ رب یتادم بہ -
زغلجة - بروزن ومعنی زعلجة الاول الصواب -
کلاء زہیج - کاه خوش آیندہ تر وتازه بسیار -
زنفجة - بلا -
زہزج - نفیب جنبان وغوغای آنہا نازج ج
زہلج - الرمح الطرو یعنی ریست شدنیزه زہلجہ مدارات -

فصل السین

سبج سبجة - بالضم گلیم سیاه وتسبج الرجل
ای لبس سبجة - سبج شبہ فارسی معرب
سبیج سبیجة - شاما کچہ وہو نوع من اللبس
سیابجة قومی از سند که در بصره زندانبانی
کردند سند والہاء للعجمة والنسب -
سحج - سحج البطن ای رق ما یجی منہ من الغائط
وسحج الحائط ای طینہ مسحجة بالکسر اندازه بجه
سجه نام دوبت سجاج بالفتح شیر بسیار آب ارض
سجسج - زمین ہموار نہ درشت ونہ نرم ویوم سجسج
روزنہ گرم ونہ سرد وفی الحدیث الجنة سجسج -

سحج ـ سحج ـ خراشیدن و پوست باز بردن یقال سحجت جلده فانسحج ای قشرته فانقشر ـ ویقال اصابه شیء فسحج وجهه وبه سحج وهو نوع من العلل فی الاسعار و سحجه فتسحج شدد للکثرة ـ حمار مسحج ای معضض مکدح بعیر سحاج یسحج الارض بخفه ـ

سداج ـ سداج ـ ای کذاب و تسدیج ای تکذب و تخلق ـ

سرج ـ سرج ـ زین و اسرجت الدابة زین نهادم ستور را ـ سراج نام آهنگری سرجیات شمشیرهای انتساب بوی سراج زین فروش ـ سراج بالکسر چراغ و آفتاب مسرجه چراغدان سرجوجه بالضم سرشت و روش یقال هم علی سرجوجة واحدة ای اخلاق واحدة ـ

سفنج ـ سفنج ـ شتر مرغ نر سبک رو و هو ملحق بالخماسی بتشدید الحرف الثالث منه ـ

سلج ـ سلج ـ سلجان فرو بردن لقمه بگلو و قولهم الاکل سلجان والقضاء لیان یعنی اذا اخذ الرجل الدین اکله فاذا طولب لواه ای ماطله سلج بالضم مشدد واللام گیاهی و سلجت الابل تسلج بالضم اذا استطلقت بطونها عن اکل السلج

سمج ـ سماجة ـ زشتی و زشت شدن (مع بضمها) فهو سمج و سمیج و سمج مثال ضخم و قبیح و خشن ـ وهم سماج بالکسر ـ و استسمجه ای عده سمجا سمیج سمیج ایضا شیر حریف و مزه برگشته سمج و سملج بزیادة المیم واللام کذلک ـ

سمحج ـ سمحج ـ ماده خر و ماده یابو دراز پشت و لا یقال للمذکر ـ

سمرج ـ سمرج ـ دسمرجه بالتشدید باره خراج گرفتن فارسی معرب ـ

سملج ـ سملج ـ سبک و هو ملحق بالخماسی بتشدید الحرف الثالث منه ـ

سمهج ـ سماهیج جزیرة در بحر که آنرا ماش ماهی خوانند

سوج ـ ساج ـ نوعی از درخت و طیلسان سیجان ج ـ سواج بالضم جائی ـ

سیج ـ سیج ـ و سیهوج باد سخت مسیج گذرگاه باد و سیجت الریح الارض ای قشرتها و سیج القوم لیلتهم ای ساروا ـ و سیجت الطیب ای سحقته ـ

سجرج ـ علی الامر تعمیه کرد امر را ساجروج موضعیست به بغداد ـ

سبنجونة ـ پوستین از رو باه معرب آسمانگون ـ

استاج ـ استیج بکسر ها چیزیکه پیچیده شود بر آن رشته را بانگشتان تا بافته شود ـ

سنجاوج ـ سند مینی که اعلام و آب ندا شته باشد ـ

سافوج ـ سر گیاه و شاخهائی که بی علاقه بیخ بر آب ایستاده باشد معرب ساده ـ

سرنج ـ قبیلة انا کراد و منهم ابو منصور محمد بن احمد بن مهدی سرنجی المحدث هو و والده ـ

سروجه ـ فرو گذاشت آن را ـ

سرنج ـ کسمند شیء من الصنعة کالفسیفاء دوا ای معروف و قد یسمی بالسلیقون ـ

سمرجته ـ سرکشی و امتناع و تافتن سخت جبل
سمرج ـ رسن تافته ـ
سفتجه ـ ان تعطی مالا لاحد وللآخذ مال فی بلد المعطی
فیوفیه ایاه ثمه فیستفید امن الطریق و فعله السفتجه
بالفتح ما افده سفنج هذه الریح ای جه نسخت و زیدن آن
اسفیداج ـ بالکسر تا دالرصاص و الآنک
والآنکی اذا شدد علیه الحریق صار اسر نجا ـ
سفلج ـ کعملس دراز ـ
سفنج ـ عروق شجر فی الطب غیرها ـ
سکباج ـ بالکسر معرب سکبینج دوائیست م
سلعوج ـ کقربوس شهریست ـ
سلمج ـ پیکان دراز باریک سلامج ج ـ
سلجج ـ دراز ـ
سمنجان ـ بالکسر شهریست از طخارستان ـ
سمعج ـ شیر حرب شیرین ـ
سنج بضمتین عناب سناج اثر دود چراغ بر دیوار
وکل ما لطخته بلون غیر لونه فقد سنجته و مردیت
از ابن سیده بمعنی چراغ و سنج مثله و سلیمان بن
سعید والحافظان ابو علی الحسین بن محمد بن ابی کریـ
و محمد بن عمرو السنجیون بالکسر محدثون سنج بالضم
دیهی ست به بامیان سنج بالکسر دیهی ست بمرو
سنجان کعمران قصبه ست بخراسان سنجة المیزان
مفتوحه سنگ ترازو و بالسین افصح من الصاد
سنجه شهریست بدیار مضر و لقب حفص بن عمرو اثر
و بالضم سیاهی با سپیدی آمیخته سنج کجرح بر

سنج مخطط ـ
سنباذج ـ بالضم سنگی ست که بدان زدوده شمشیرها
را جلا میدهد و دندان را بدان جلا میدهند ـ
سیبج گکتف شهریست به شحر و کتاب الحائط و ما احیط
به علی شیئ مثل النخل والکرم وقد سیج حائطه تسییجا
یعنی احاطه کرد باغ خود را سیجان بنا خاده کرب
بالکسر و وهب بن سنبه بن کامل بن سیج بالفتح
او بالکسر او بالتحریک اخو همام شیخا الیمن ـ

فصل الشین

شجج ـ شجه بالفتح سر شکستگی شجاج بالکسر ج
شج سر شکستن (ع و ن اض ۲۲ و ک ۴) شجیج
مشجاج نعت منه ـ و تد شجیج و شجوج و شجیج
شدد للمبالغة ـ رجل اشج آنکه بر پیشانی اثر
شکستگی دارد و یقال شجت السفینة البحر ای شقته
و شجت المفازه ای قطعتها ـ
شحج ـ شحیج ـ شحاج بالضم بانگ کردن زاغ
و استر مرغ و استر (ع بفتحهما) و یقال للبغال
شحاج و للحمار الوحشی مشحج و شحاج ـ
شرج ـ شرج ـ العیبه بفتحتین گوشه جامه دان
واشرجت العیبه اذا ادخلت بین اشراجها ـ
شرج بفتحتین الضا راه کهکشان وهو المجرة
شرج الوادی منفسحه اشراج ج ـ دابه اشرج
ستور که یک خصیه وی کلان باشد شرج ایضا
مصدر منه (ع ک ف ۲) و کفتگی کمان و انشرجت
القوس ای انشقت شریج نوعی از چوب

شرنجة کمان که از نی سازند و کجک و آن بار دانست که از گیاه بافند بجهت بار خربزه وجز آن شرخ بالسکون آب راه از سنگستان بزمین نرم شراج

شردج ج- نام جائی و نام آبی و خره نهادن خشت و مانند کونه یقال هذا شرج هذای مثله

وهما شرج واحد ای ضرب واحد- شرجان فرقتان ولونان مختلفان من کل لون تشریج بخیه دور دور زدن جامه را یعنی نگنده کردن و آمیختن گوشت بچة با خام-

شفرج شفارج یشان علابط شیار فارسی معرب

شمج- یقال ما ذقت شماجا- بالفتح ای شیا وا صله ما یرمی من العنب بعد ما یوکل شمج نگنده کردن جامه ناقة شمجی بفتحات ای سریعة بنو شمج[له] و قبیله مردم از قضاعه و فزاره-

شمرج شمرجة- دو رادور و تباه دوختن جامه را

شمرج بضمتین و سکون الوسط حل تنک بافته

شنج- شنج- در کشیدگی و ترنجیدگی لـ عـ ک ا ف ۲) یقال شنج جلده و انشنج و تشنج بمعنی و شنجة انا فرس شنج النسا و هو مدح له لانه اذا شنج النسا لم تسترخ رجلاه و یوصف الغراب بذلک اذا لصا شاجر الامر اندو هگین کرد او را امر ع بفتحها

شنج- محرکة دروازه بلند بنا یا دروازها شجة یکے اشجة رو گرد او را-

شطرنج- بالکسر بازئ ست معروف ولا یفتح اوله والسین لغة فیه من الشطاة او التسطر شطرج بکسر

الشین دوای معروف معرب خیز کسب المعدة

شافانج- گیاهیست معرب شاباک و هو البرنوف

شلج- دیهی ست بجلاد ترکستان منه یوسف بن یحیی الشلجی المحدث-

شهدانج- و یقال شاهدانج و هو حب القنب

شاهترج- گیاهی ست معروف-

شاونج- معروف-

شیج- کمیل محدث روی عن طاوس-

فصل الصاد

صرج صاروج- آهک آمیخته با خاکستر و غیر آن فارسی معرب وکذا کل کلمة فیها صاد و جیم لانهما لا تجتمعان فی کلمة واحدة من کلام العرب-

صلج صلج- بالضم والتشدید بلیا الواحد صلجة معرب ایضا- صولجان چوگان معرب صوالجة ج- والهار للعجمة-

صمج صمج- بفتحتین قندیلها صمجة یکی رومی معرب

صنج صنج- چنگ و سنج معرب صنجة المیزان سنگ ترازو و لا تقل بالسین-

صهرج صهریج- بالکسر حوضچه آب صهاریج ج بر کته مصهرجة حوضچه بصاروج بر آورده-

صوبج دبضم چیز یکه بدان نان ساخته شود معرب

صبج- ضرب حدیدا علی حدید فصوتا صبج بفتحتین ذلک الصوت-

صنجان- ناحیة از نواح ترمذ معرب چرمکان

الصعنج- المنصوب المد ملک-

[له] بنو شجعی من جرم بن قضاعة و الاشجع بن فزارة فبالفاء المعجمة و سکون المیم- ق

صلبج - سنگ بزرگ و شتر ماده قوی-
صملج - کعملس شدید-
صنهاج صنهاجة بکسرهما غریق فی العبودیة
وصنهاجة ایضا قومی بمغرب از اولاد صنهاجه حمیری
صوجان هر خشک پشت از ستور و مردم و نخلة
صوجانة یابسة کرة السعف ویقال ای صوجان
هوای ای الناس هو-
صیبج صلبج الصیبوج الاملس بیت صیبوج
املس و بر صیهابج صهابی یعنی پشم که سخت سفید
باشد - لیلة صیاجة شب روشن-

فصل الضاد

ضجج ضج ضجیج - بانگ و فریاد کردن ضجة بانگ
(عع ف اک ۲) و اضج القوم اضجاجا اذا
جلبوا وصاحوا فاذا فزعوا من شئی و غلبوا قیل
ضجوا ضجیجا ضجوج ناقه فریادناک بوقت دوشیدن
و بار کردن مضاجة ضجاج بانگ و فریاد کردن
باهم والاسم ضجاج بالفتح-
ضرج ضرج - شگافتن ضرجا ای شقه عین
مفروجة ای واسعة الشق انفراج ای انشقاق
والتساع وانضرج ما بین القوم ای تباعد بینهم
وتضرج بالدم تلطخ به - وتضرجت لفائف البقل
اذا انفتحت - وتضرج البرق ای انشق تضریج
رنگ سرخ کردن جامه را و بهودن اشج و
فوق المورد و خون آلود کردن یقال ضرج الثوب
ای اوماه - اضریج بالکسر نوعی از جامهای زرد
واسپ تیز دونده عدو ضریج ای شدید مضارج
بالفتح جامهای خلقان عاریتی مضرج بالکسر واحد
ضارج موضعی-
ضمج ضمج - زن تمام اندام باگوشت و کذلک
ناقة ضمج-
ضوج ضوج - خم وادی اضواج ج - وضاج
السهم عن الهدف ای مال عنه-
ضبج - خود را بر زمین انداخت از سستی یا ضرب
الضیج بجی - سن الله راهم یعنی ناسره-
الضونج - سیم والصواب بالصاد المهملة-
ضمج - آلودن بدن بخوشبوئی تا بحدیکه بچکیدن
نزدیک شود و دوابه کوچک بد بو که می گزد و ضمج
بالتحریک هیجان المأبون وقد ضمج کفرح و آفتی
ست که می رسد با آدمی و چفسیدن بزمین اضماج مثله
اضمجت الناقة - شتر ماده بچه انداخت-
ضاج - یضیج ضیوجا و ضیجانا یعنی میل کرد-

فصل الطاء

طرج - طرروج - بالضم مورچه-
طسج طسوج - بالفتح مشدد داکرانه و دو حبه معرب
طساسیج ج-
طبج - گول شد (عع ک ا ف م) الطبج [illegible]
والضرب علی الشئی الاجوف کالراس [illegible]
الکلام تفنن وتنوع الطبیخة [illegible]
الطباهجة الاکم المشترک معرب [illegible]
طارج الطرق [illegible] والطارج من الحدث [illegible]

جید النقی۔

طفسونج۔ شہریست بکنار دجلہ۔

طنوج۔ صنفہا وجزہا ہی صحیفۃ لا واحد لہا طنجۃ شہریست بکنار دریای مغرب۔

طیہوج۔ تیہوے نر معرب۔

فصل الظاء

ظلج۔ فریاد کرد در جنگ مانند فریاد داد خواہ بالضاد فی غیر الجرجا

فصل العین

عثنج۔ عثوثج۔ بالفتح شتر ضخم۔

عجج۔ عج۔ عجیج۔ آواز برداشتن (عج ف اض ۲) وفی الحدیث افضل الحج العج والثج وہو اگرفتن گرد وعجیج ای صوت مرارا عجۃ بالضم خاگینہ عجاج بالفتح گرد ودود وعجاجۃ اخص منہ وایضا شتران بسیار وعجت الریح وعجت ای اشتدت واثارت الغبار۔ یوم معج روز گرد ناک ریاح معاجیج ضد مہادین۔ وعجعجت البیت دخانا فتعجج ای املات البیت فامتلا عجاج بن رؤبۃ نام شاعری م نہر عجاج وفحل عجاج ای ذو صوت وصلیح وکذلک کل ذی صوت من فرس وریح عجعجۃ بانگ فریاد کردن ویا با جیم کردن بلغت قضاعۃ لما یقولون ہذا راعج خرج معج ای راعی خرج معی۔ رجل عجاج ای صیاح۔ طریق عاج ای ممتلی۔ وعاج بکسر الجیم زجر للناقۃ وقد عجعجت بہا۔ وفلان یلعث عجاجتہ علی بنی فلان ای یغیر علیہم

عذلج۔ عذلج۔ فلان ولدہ ای حسن غذارہ معذلج اے ممتلی۔

عرج۔ عروج۔ برآمدن (عرج ف اض ۲) وعرج ای اصابہ شی فی رجلہ فخمع ومشی مشیۃ العرجان ولیس بخلقۃ فاذا کان خلقۃ قلت عرج بالکسر فہو اعرج وہم عرج وعرجان ومصدرہ عرج بالتحریک وہو ایضا دلوک الشمس وانعراجہا نحو المغرب ای میلانہا یقال ہمت الشمس بعرج ای بمغیب ویقال اعرجہ اللہ تعالی وما اشد عرجہ ولا تقل ما اعرجہ فی التعجب لان ماکان لونا او خلقۃ فی الجسد لا یقال منہ ما افعلہ الا مع اشتد عرجان بفتحتین لنگان رفتن ام عریج کار نا استوار وعرج البناء ای میلہ فتعرج۔ وعرج علیہ ای اقام۔ وعرج علی المنزل ای حبس مطیتہ علیہ واقام وکذلک التعرج ویقال منہ مالی علیہ عرجۃ بالضم ولا التعریج ولا التعرج ای توقف انعراج میل کردن منعرج الوادی منعطفہ یمنۃ ویسرۃ۔ معراج بالکسر نردبان ومنہ لیلۃ المعراج معارج معاریج ج معارج الیضا بر آمدن جایہا۔ قال الاخفش ان شئت جعلت واحد المعاریج معراجا بالفتح والکسر مثل مرقاۃ عرجا رکفتار قال الاصمعی العریجار بالضم والفتح بعدہ فی الورد ان ترد الابل یوما نصف النہار ویوما غدوۃ۔ عرج بالسکون منزلی برراہ مکہ عرجی نام شاعری منسوب بدان منزل دگلہ از شتر وذلک نحو من الثمانین وقال ابو عبیدہ مائۃ وخمسون وفویق

ذلک وقال الاصمعی خمسمائة الی الالف عرج
بالکسر مثله اعراج ج۔ واعرجتک ای وہبتک
عرجا من الابل۔ عرنج نام حمیر بن سبا۔
عرمج۔ عرفج۔ درختی عرفجة یک بن ازوی
ونام مردے۔
عسج عسلج۔ مد العنق فی المشی ومنہ بعیر معساج
عوسج نوعی از خار عوسجة یکے ونام مردے۔
عسلج عسلوج۔ بالضم مالان واخضر من قضبان
الشجر والکرم واول ما نبت وعسلجت الشجرة
اخرجت عسالیجہا۔
عفج اعفاج۔ رودہای مردم وسب وسباع
وہو مثل المصارین لذوات الخف والظلف۔
عفج بفتحتین عفج بالکسر عفج بکسر الوسطی عفج زدن
عفجہ بالعصا ای ضربہ بہا ویکنی بہ ایضا عن الجماع
معفاج آلت زدن وتعفج البعیر فی مشیہ ای
تعرج عفنجج احمق ضخم۔
عفضج عفضاج۔ بالکسر ضخم سست گوشت
عفاضج بالضم کذلک۔
علج علج۔ بالکسر گورخر۔ وگبر کہ ہیچ دین ندارد
علوج اعلاج معلوجاء بالکسر وفتح اللام ممدودا
وعلجة بالکسر وفتحتین ج۔ ویقال فلان علج مال
کما یقال ازار مال معالجة علاج مرد رسیدن
بہ بیمار وجزآن ونبرد کردن بعلاج یقال عالجتہ
فعلجتہ ای غلبتہ بالعلاج۔ واستعلج جلد فلان
ای غلظ فہو مستعلج الخلق ورجل علج بکسر اللام

ای شدید۔ عالج موضعی بہادیہ وشتر کہ علجان
خورد وآن گیاہیست علج بفتحتین خرما بنان خرد
واعلنجت الارض ای طال نباتہا۔ واعلنجت
الامواج ای التطمت علجن بزیادة النون ناقہ
آگندہ گوشت معلهج بفتح الہاء بی اصل۔
عمج عمج۔ شتاب رفتن وہو قلب معج (ف
ک ۲) تعمج بیچ بیچان رفتن سہم عموج ای متلوی
ذہابہ۔ وتعمجت الحیة ای تلوت فی مرہا۔ عومج
مار عمج بالضم والتشدید کذلک قال قطرب
ہما لعمج بفتحتین مخففا۔
عنج عنج۔ نوعی از ریاضت شتر ومنہ عنجت البعیر
اعنجہ بالضم والاسم العنج بالتحریک وہو ان یجذب
الراکب خطامہ فیردہ علی رجلیہ عناج بالکسر یکے
از رسنہای دلو وہو حبل او بطان یشد فی اسفلہا
الی العراقی یقال منہ عنجت الدلو اعنج عنجا عنجوج
بالضم اسب نیک عناجیج ج عنجج بزرگ۔
عوج عوج۔ بفتحتین کژ شدن لا عج کبا (ف ۲)
وکژی در بالای چیزے ایستادہ چون دیوار ودرخت
ومانند آن عوج بالکسر کژی در زمین ودر معیشت
ودر ای قال ابن السکیت یقال فی دینہ عوج
بالکسر وفی عودہ وحائطہ عوج بالفتح اعوج اسم اسپی
ام اعوجیات منسوب بوی ولیس فی العرب فحل
اشہر ولا اکثر نسلا منہ۔ عوجاء شتر لاغر بار یک
کمان رجل اعوج مرد بدخو عوج مقیم بودن بجای
وقیم کردن کسی را عج ف اخص ۲) ای الازم

یقال عجت بالمکان وعجۃ وکشیدن مهار شتر سیبائکی وخم دادن گردن شتر را بکشیدن مهار والغلاج علیہ ای انعطف علیہ۔ عائج ایستادہ وفلان مایعوج عنہ ای مایرجع عنہ۔ اعوجاج کژ شدن عصا معوجۃ۔ وعوجت الشئ فتعوج

عاج استخوان پیل عاجۃ یکی عواج عاج فروش

عاج بکسر الجیم زجر للناقۃ۔

عجیج۔ عوہج۔ دراز گردن از آہو وشترمرغ و شتر۔

عیج۔ وما اعیج من کلامہ لشئ ای اعبابہ ما اعوج بہ کذلک بلغۃ بنی اسد ویقال ما عجت بہ ای لم ارض بہ۔ ویقال شربت مارفما عجت بہ ای لم اردمنہ وتداویت فما عجت بہ ای لم انتفع بہ۔

عبجۃ۔ محرکۃ مرد کینہ ور ناکس زبون بی فیض کہ پاس سخن خود ندارد۔

العدرج۔ کعملس السریع الخفیف واسمی ست وما بہا من عدرج احد۔

الغنج۔ الشرب غنج عافج مبالغۃ معنج کمنبر مرد صاحب غیرت بدخلق وبسیار ملامت کنندہ

عرنج۔ بالضم سنگ فربہ۔

عرطوج۔ کزنبور بادشاہی ست۔

عرج۔ دور کردن عرج الجاریۃ نکاح کرد او را اعرج الارض بالمسحاۃ برگردانید زمین را بہ قلبہ۔

عسنج۔ کعملس شترمرغ۔

عشنج۔ کعملس ترش روے بدخلق۔

عشنج۔ کل

عصلج۔ کعملس مرد کج ساق۔

عصانج۔ کعلابط والثاء مثلثۃ بسیار قوی سطبر فربہ

عصافج۔ بمعنی عصانج۔

عضمجۃ۔ روباہ مادہ۔

عفشج۔ دراز وسطبر۔

عابجۃ۔ نرم کردن پوست باتش تا خائیدہ وا بازیدہ شود۔

علہج۔ درختیست ملہج کمزعفر گول ناکس وبی اصل۔

عمضج۔ عماضج کجعفر وعلابط بسیار قوی از اسپ وشتر

عمہج۔ عماہج۔ کجعفر وعلابط شیر وسطبر ونخجتہ وتکبر کنندہ ودراز وشتاب رو ویر گوشت وجریدہ عمہوج شلہ ونبات سبز در ہم پیچیدہ عماہیج

عنبج۔ بالضم گول وسست گران بار کالعنبوج فیہما عنابج جانی۔

عنشج۔ کجعفر وعلابط گشن فربہ وسطبر از گشنی باز ماندہ

عنفجیج۔ شتر مادہ کہ مابین فروج آن متباعد باشد یا ناقہ تیز رو وزشت یا ناقہ کلان سال سطبر۔

عناہج۔ دراز بالا۔

فصل الغین

غلج۔ فرس مغلج۔ بالکسر اسپ ہموار ویکسان روندہ غلج مصدر منہ (ع ف اک ۲)

تغلج ستم کردن۔

غمج۔ غمج۔ فرو خوردن آب (ع ف اک ۲) وعلی العکس ایضا لغۃ۔ غمجۃ بالفتح والضم یس خوردہ اسے جسرعہ۔

غنج غُنُج بضمتین وسکون ۲ کرشمه غنجت الجاریة
وتغنجت فهی غنجة غنج بالتحریک مصدر منه - وشیخ
فی لغة ہذیل یقال فلان غنج القوم ای شیخهم -
غوج - فرس غوج اللبان ای واسع جلد الصدر
وغاج یغوج ای تثنی وتعطف -

غنج الماء - جرعه آب خوردن (عع ک اف ۲)
غنجة بالضم جرعه -
غملج - نیک سیاه والامر بین امرین وخوردنی
و نوشیدنی که مزه آن نیابی غملج کعملس مثله -
الغملجة - فی اللحم اذا لم تملحه ولم تنضجه ولم تطیبه
غلمج - کجعفر وعملس وقندیل وزنبور وسرداب
وعلابط آنکه بر حالتی نباید گاهی تازی وگاهی
شاطر وگاهی سخی وگاهی بخیل وزمانی دلیر و
زمانی بددل وهی غلمج وغلمجة وغملوجة -
غماهج - سطبر فربه -
غندجان بالفتح شهریست بفارس در دشت
تشنگی آور -

فصل الفاء

فثج - فاثج - فاسج - شتر جوانه آبستن ویقال
عدا حتی افثج ای اعیا وانبهر - وقولهم هو بحر لا افثج
ای لا ینزع -
فجج - فج - راه کشاده میان دو کوه فجاج جمع
ج وفججت ما بین رجلی افجها بالضم فجا اذا فتحت ویقال
یمشی مفاجاً وقد تفاجج - وقوس فجاء وفجواء
بینه الفجج اذا بان وترها عن کبدها - وفججت القوس
اذا رفعت وترها عن کبدها و کذ فجوتها ورجل
افج بین الفجج منه - وافججت النعامة ای القت صومها
یعنی سرگین افگند وافج الرجل اسرع وحاضر
مفج ای مقبب وهو محمود - فج بالکسر خربزه شامی
یعنی هندوانه وکل شیء من البطیخ والفواکه لم ینضج
فهو فج - رجل فجفاج کثیر الکلام -
فحج - افحج - آنکه پیشهای پای نزدیک نهد وپاشنها
دور فحج رفتار وے (عع بفتحهما) وتفحج فی مشیته
مثله وهو ایضا شل لتفحیج وهو ان یفرج بین
رجلیه اذا جلس تفحیج کذلک - وافحج الرجل حلوبته
اذا فرج ما بین رجلیها لیحلبها -
فرج - فرج بفتحتین کشایش (عع ف اک ۲)
یقال فرج الله عنک غمک وفرج الله یفرج
فرج بالسکون عورت وجای ترسناک قال
ابو عبیدة فرجان بفتحات سند وخراسان وقال
الاصمعی سجستان وخراسان فرجة بالفتح از تنگی
ودشواری بیرون آمدن - فرجة بالضم شکاف
یقال بینهما فرجة ای انفراج - فرج بالکسر آنکه
راز پنهان ندارد وفرج بضمتین مثله وهو ایضا
القوس البائنة عن الوتر فارج فریج کذلک -
رجل افرج الذی لا یلتقی الیتاه لعظمهما وهی
فرجاء - فرج بالتحریک مصدر منه وهمیشه کشاده
عورت بودن (عع کس اف ۲) فهو فرج نعت منه
وفی الحدیث لا یترک فی الاسلام مفرج فهو القتیل
یوجد فی ارض لا تکون عند قریة فانه یودی

سله مفلس را ناموس

من بیت المال قال ابو عبیدة هو الذی یسلم ولا یوالی
احدا فاذا جنی جنایة کان ذلک علی بیت المال
ولا عاقلة له ویروی بالجیم والحاء وجاجة مفرج ماکیان
با جوزه فروجة بالفتح والتشدید جوزه فراریج ج۔

فرنج۔ افرنج۔ جلد الجمل اذا شوی ویبس عالیه

فرتج۔ فرتاج بالکسر یکی از نشانهای شتر۔

فشج۔ فشج۔ پایها از هم دور نهادن در رفتن
(ع ف اک ۲) یقال فشج فبال وکذلک فشج
وتفشج مثل تفحج وقد مر۔

فضج۔ تفضج۔ بن موی خوی کردن۔

فلج۔ فلج۔ نام موضعی وجوی خرد و پیروزی و
رستگاری یافتن (ع ف اض ۲) یقال فلج
علی خصمه وفی المثل من یاتی الحکم وحده یفلج وافلجه
الله علیه والاسم الفلج بالضم۔ وافلج الله حجته ای
قومها واظهرها و قسمت کردن میان کسی و دو نیم
کردن یقال فلجته فلجین وهی الفلوج۔ الواحد فلج
بالفتح والکسر و کزند وخراج برید کردن و زمین شکافتن
بجهت زراعت وکل ما شققته فقد فلجته فلوجة بالتشدید
زمین صالح مر زراعت را فلالیج ج۔ ومنه سمی
موضع فی الفرات فلوجة۔ فلج بالکسر پیمانه م فلج
بفتحتین جوی خرد افلاج ج۔ وکشادگی دندانهای
پیش رجل افلج الاسنان وامرأة فلجاء الاسنان
نعت منه قال ابن درید لابد فیه من ذکر الاسنان
سهم فالج ای فائز قفیز فالج مثل فالج وهو المکیال
وعلت بر جای ماندگی ومنه فلج الرجل مجهولا فهو مفلوج
ومنه قیل لشقة البیت فلیجة۔ فالج شتر ضخم دو کوهانه
ونام مردی وهو فالج بن خلاوة الاشجعی ومنه
قولهم انا من هذا الامر فالج بن خلاوة ای بری
فلیجة یک تخته از دامن های خیمه وتفلجت قدمه
ای تشققت۔

فنزج۔ فنزج۔ نوعی از رقص عجم که آنرا پنجه گویند
دستها یکدیگر گرفته رقص کنند۔

فوج۔ فوج۔ گروه مردم فوج افواج جمع
افاوج افاویج جمع الجمع فراخی میان دو بلندی
افاجة دویدن وشتاب رفتن۔ فیج پیک
فارسی معرب فیوج ج۔

فیهج۔ فیهج۔ پیمانه شراب معرب وخمر۔

فوتنج۔ معرب پوتنک یعنی پودینه۔
فنج۔ تکبر کرد (ع ع بفتحها) افنج اسوار من الفنج تباها
فودج۔ هودج ومرکب عروس والفودج من
الناقة الا زفالغ یعنی بن رانهای شتر ماده
فودجات موضعی ست۔

فوذنج۔ بالضم نباتی ست معرب پودینه۔

فرشج۔ پشته در رفتار هر دو پای خود تباعد
کردن والفرشجة فی المشی شبه الفرشحة۔
افرنجة۔ گروهی ست معرب افرنگ۔ والقیاس
کسر الراء اخراجا له مخرج الاسقنط علی ان فتح
فانها بالفتح والکسر اعلی۔

الفالنج۔ الفالج ماده شتر یکه شتاب کرده باشد
نزاو وجهیده باشد بر پیش از وقت جهیدن بر آن

وشتر بادہ تیز رو وجوان التفنیج التقنیج وافنیج عنی گذاشت مراو دور شد از من۔

فوتنج۔ نباتی ست منہ جبلی ونہری یطول نحو ذراعین وله نوار آسمانجونی یتخذه النصاری بالقدس اکالیل علی رؤسهم یوم عیدهم ویجعلونه ایضا فی الماء الذی یصبونه علی رؤسهم۔

فنج۔ بضمتین کشادگی پای زن گرانبار و فنج کبقم تابعی روی عنه وهب بن منبه ومحدث فنج الجبل معرب فنک۔

فهرج۔ شهریست بمدینه اصطخر برکناره دشت معرب فهره۔

الفیج۔ الوهد المطمئن من الارض۔

فصل القاف

قبج قبج۔ کبک فارسی معرب لان القاف والجیم لا یجتمعان فی کلمة من کلام العرب قبجة یقع علی الذکر والانثی کالحمامة ولیعقوب یختص بالذکر منه کالظلیم من النعامة ویعسوب من النحلة وحیقطان من الدراجة وصدی او فیاد من البومة وخرب من الحباری ومثاله کثیر۔

القبقبجة لعبة یقال لها عظم وضاح۔

قرنج۔ دکان۔

مقرعج۔ دراز۔

قطلاج۔ کسحاب وکتاب رسن سطبر کشتی قطلج استوار نمودن بافت آن رسن وآب کشیدن از چاه بآن رسن۔

قولنج۔ وقد یکسر لامه او هو مکسور اللام وتفتح القاف وتضم مرض معوی مولم یعسر معه خروج الثفل والریح

قنوج۔ کسنور شهریست بهند فتحه محمود بن سبکتگین

قنفنج۔ بالکسر ماده خر پهنا وفربه۔

احمد بن قحاج۔ محدث۔

فصل الکاف

کرج کرج۔ بالضم والتشدید کره فارسی معرب کرج الخبز وتکرج کره برآورد نان۔

کسیج۔ کوسج۔ کوسه فارسی معرب ونوعی از ماهی

کیلج۔ کیلجة۔ پیمانه کیالج کیالجة والهاء للعجمة

کاج۔ زیاده شد حمق او (یعنی فتحها) الکیاج بالکسر الحماقة والفدامة۔

کنج۔ من الطعام خورد از طعام بقدر کفایت وبر دبیار از آن۔ کشمری (یعنی فناک ۲)

الکجة۔ بالضم لعبة یاخذ الصبی خرقة فیدورها کانها کره کج بازی کرد طفل بآن کجکجة لعبة تسمی ست الکبة وقتیبة بن کج بالضم بخاری محدث و یوسف بن احمد بن کج القاضی بالفتح۔

کمج۔ الرجل خورد وشراب را بقدر کفایت خود

کذج۔ محرکة الماذی معرب کده۔

کردج۔ دوکان یا متاع دوکان بقال۔

کسج۔ معرب کسه بمعنی کنجاره۔

کستیج۔ بالضم رشته کنده که می بندد او را ذمی بالای جامها سوای زنار معرب کستی الکسج کجندب کالحزنة من اللیف معرب۔

کشتج - وکشنطج - سبز؛ عربی الاصل نیست۔
کلج - محرکہ کنارہ میوہ داران از سرین۔
کندوج - مانند مخزن معرب کندو کندوجۃ
السبانی فی الجدران والطیقان مولدۃ۔
کالنج - صمغ شجرۃ منبتها بجبال ہراۃ من الطعم یصوغ
حلو فیہ برودۃ کافوریۃ عندی انوع من عنب الثعلب۔
کنافج - بالضم بسیار از ہر چیز؛ فربہ بر دخو شہا پر ازدانہا

فصل اللام

لبج لبجت - بہ الارض مثل لبطت ای جلدت
بہ الارض ولبج بہ اذا صرع وسقط وبرک لبیج و
ہو ابل الحی کلہم اذا اقامت حول البیوت بارکۃ
کالمضروب بالارض۔
لجج - لجاجۃ ستیہیدن (ع ف اک ۲ وبعکسہما)
لجاج کذلک لجوج لغت منہ وکذا لجوجۃ والہاء
للمبالغۃ ملاجۃ دراز کشیدن خصومت رجل لججۃ مثل
ہمزۃ ای لجوج لجلجۃ گردانیدن سخن در دہان
تلجلج فی الکلام تردد ویقال الحق ابلج والباطل
لجلج - وسمعت لجتہم وضجتہم ای اصواتہم - والتجت
الاصوات ای اختلطت لجۃ الماء بالضم معظمہ ولج
کذلک ومنہ بحر لجی نج الیضا شمشیر - ولججت السفینۃ
ای خاضت اللجۃ والتج البحر التجاجا ای اختلطت
امواجہ - ملنجوج ملنجج النجج چوب خوشبو۔
لحج - استوار شدن شمشیر در نیام (ع کا
ف ۲) مکان لحج ای ضیق - ملاحج مضائق ملتحج
بناہ مثل ملتحد والتحجۃ الیہ ای الجاہ الیہ والتحصہ الیہ
ولحجت علیہ الخبر اذا خلطتہ واظہرت غیرہا فی نفسک
ولحوجت علیہ الخبر کذلک۔
لزج - لزج - الشیء ای تمطط وتمدد فہو لزج وزنج
ای غری بہ - لزوجۃ لغزانی وچسبانی چیزے
چون سریشیم وجزآن وخطمی وتلزج رأسہ اذا غسلہ
فلم ینق وسخہ - وتلزج النبات ای تلجن وتلصق۔
لعج لعجہ - الضرب سوخت او را زدن ای آلمہ
واحرق جلدہ ومنہ ہوی لاعج - ولعج فی صدرہ
شیء مثل خلج۔
لفج الفج - الرجل ای افلس فہو ملفج بفتح الفاء
مثل احسن فہو محصن واسہب فہو مسہب فہذہ
الثلثۃ جارت بالفتح نوادر۔
لمج - لمج - یکنج ہای دہان خوردن (ع ف ا
ض ۲) ملامج گرداگرد اندرون دہان تلمج لب
لیسیدن مثل تلمظ وقولہم ما ذقت شماجا ولا لماجا
ای شیئا وما تلمجت عندہ بلماج وہو ادنی ما یوکل
وما المجوا ضیفہم لشیء ای ما لہنوا ضیفہم بشیء یعنی ناشتا
نشکستند مہمان را بچیزی شی شمج لمج بالکسر والسکون
سمیج لمیج اتباع۔
لہج - لہج - بفتحتین شیفتگی کردن وحریصی نمودن
(ع ک اف ۲) یقال لہج بہ ای غری بہ فثابر علیہ
والہج الرجل اذا لہجت فصالہ برضاع امہاتہا
فیعمل عند ذلک اخلۃ لیشدہا فی الاخلاف لئلا
یرتضع الفصیل - لہجۃ بالتحریک - والتسکین زبان
یقال فلان فصیح اللہجۃ تلہیج نہاری دادن یعنی

ماشتا شکستن الیمجاج نیم خفتہ شدن شیر وکذلک
کل مختلط۔ ورائت امر فلان ملمجاجا ای مختلطا
والماجت عینہ ای اختلط بہا النعاس لموجہ ناتمام
وخام کاری یقال شواء ملموج اذا لم ینضج وقد
لموجت اللحم وتلموجتہ اذا لم تنعم طبخہ ویقال لموج
امرہ ناتمام کرد کار خود را۔

لخج۔ محرکۃ بدترین چرک گوشہ چشم عین لخجۃ او الصواب
بالحجمتین۔

لذج الماء۔ نوشید آب را لذج فلانا الح علیہ فی المسئلۃ

لمج۔ چرب شیرین۔

لوج۔ بنا الطریق تلوجا کج گردانید راہ را اللواج
واللویجاء۔ فی (رح وج) دہما من لجبۃ الوجہ لوجا
اذا ادرتہ فی فیک۔

فصل المیم

ماج۔ ماج۔ آب شور وتلخ موجۃ مصدر منہ ع بضمتین

مجج۔ مج۔ ماش وانداختن شراب وخدو از دہن
(ع ف اض ۲) وانجت نقطۃ من القلم ای خرشت
شیخ ماج الذی یسیل ریقہ ولا یستطیع حبسہ من کبر
احمق ماج کذلک وناقۃ ماج ایضا مجاج مجاجۃ
خدوی انداختہ ویقال مجاج المزن ومجاج النحل و
مجاج العنب للمطر والعسل والشراب۔ ومجاج الشئ
عصارتہ۔ مجمجۃ سخن ناپیدا گفتن وحروف را بی نقطہ
واعراب نبشتن وامج الفرس اذا بدأ بالجری قبل
ان یضطرم وامج الرجل اذا ذہب فی البلاد۔

محج۔ مج۔ جنبانیدن دلو در چاہ تا پر شود وجماع کردن
یقال منہ مجحہا اذا جامعہا۔

مذحج۔ مذحج۔ بکسر الحاء پدر قبیلۂ از یمن۔

مرج۔ مرج۔ چراگاہ وبچراگاہ گذاشتن ستور را
(ع ف اض ۲) وقولہ تعالی مرج البحرین یلتقیان
ای خلاہما لا یلتبس احدہما بالآخر۔ وامرج ومرج
بمعنی مرج الخطباء موضعی بخراسان مرج راہط موضع
بشام یوم المرج روز حرب مروان بن حکم مرج القلعۃ
بفتح اللام منزلے در بادیہ مرج بالتحریک جنبیدن
خاتم در انگشت (ع ک اف ۲) یقال مرج الخاتم
ای قلق۔ ومرج الدین والامر ای اختلط واضطرب
ومرجت امانات الناس ای فسدت ومنہ الہرج
والمرج وہما الاضطراب وانما سکن المرج لازدواج
الہرج۔ امر مریج ای مختلط وامرجت الناقۃ ای
القت ولدہا بعد ما یصیر غرسا ودما۔ مارج من نار
ای نار بلا دخان۔ مرجان مروارید خرد۔

مزج۔ مزج۔ عسل وآمیختن شراب وجز آن
مزاج الشراب آنچہ بوی آمیزند شراب را مزاج
البدن ما رکب علیہ من طبائع۔ موزج موزہ فارسی
معرب موازجۃ ج۔ وان شئت تحذف الہاء۔

مشج۔ مشج۔ آمیختن (ع ف اک ۲) مشج بالکسر
مشیج آمیختہ امشاج ج۔ مثال یتیم وایتام
نطفۃ امشاج آب مرد وزن بہم آمیختہ۔

معج۔ معج۔ بشتاب رفتن یقال معج الحمار والریح
وفرس معوج علی فعول وقدح معیج بالفتح ای مر مرا
سہلا۔ ومعج الفصیل ضرع امہ اذا لہزہ یعنی بسر زد

پستان مادر را۔

ملج۔ ملج۔ بلبها گرفتن کودک پستان را ملج الصبی امه ای رضعها۔ واستلج الفصیل ای امتص املاج شیر دادن کودک را و فی الحدیث لاتحرم الاملاجة ولا الاملاجتان ومنه قیل ملجان ومصان الرجل اللئیم الذی یرضع الابل۔ مالج بفتح اللام ماله فارسی معرب۔

موج۔ موج۔ گره کردن آب (ع ف اص ۲) والناس یموجون ای یضطربون۔

مهج۔ مهجة۔ بالضم خون وخون دل و جان شحم امهج بالضم پیه تنک لبن امهج امهجان شیر تنک۔

سرنا عقبة متوجا لبعیدة نبجة کسکینة شهریست بافریقیه

مشج۔ درهم آمیخت وخورانید مشج البئر تمام آب از چاه بیرون کشید ومشج بالعطیة جوانمردی به بخشش نمود۔

مجح اللحم خراشید گوشت را (ع بفتحها) مجح الجبل بالید رسن را تا نرم شود و جماع کرد و دروغ گفت مجح اللبن دردوغ زنی کرد تا مسکه برآید وچیزی را ازچیزی مسح نمود والریح تمجح الارض تذهب بالتراب حتی تتناول من او متها ترابها ماجحة مماجحة ومحاجلة طلة وعقبة محوج بعیدة محاج کتاب اسب مالک بن عوف النضری واسب ابی جهل۔

ملج۔ نوعی از ماهی در یلست وتسمی المشق۔

مدلوج۔ بالضم والملوج یعنی بازو بند۔

مخج۔ البطیخ سخت گردید خربزه تمخج الاثمار رسید شد و تمخج الشیء منتفخ شد و فراخ گشت مخجه تمخیجا فراخ گردانید آنرا۔

مرتج۔ مردار سنگ ولیس تصحیف مرنج والوجه ضم میمه لانه معرب مرده۔

مرداسنج۔ مردار معروف وقد تسقط الراء ان فانه معرب مردار سنگ۔

مغ۔ دوید وسیر کرد۔

مفنج۔ گول شد رجل مفاجة کتفاجة زنة ومعنی۔

المنج۔ التمر یحتج منه اثنتان وثالث یلزق بعضها ببعض ومعرب فنک لحب سکر المنج بالضم الماش الاخضر منوجان شهریست منجان مثله وایضا دیهیست باصفهان۔

میج۔ درآمیختگی میجی کمینی جد للنعمان بن مقرن الصحابی۔

فصل النون

ناج۔ نووج۔ جنبیدن ورفتن باد یقال ناج فی الارض ای ذهب وناجت الریح ولها نئیج ای مر سریع مع صوت۔ وناج الی الله تعالی فی الدعاء ای تضرع ناجات الهوام صوائحها۔

نبج۔ نباج۔ سگ سخت آواز وهو الاست ایضا یقال کذبت نباجتک اذا حبق وضرط۔ نباج بالضم الضراط ونباج الکلب وکذلک نبیج الکلب بمعنی نباج الکلب ونبجه کلب نباجی سگ سخت آواز نباج بالکسر دیهی در بادیه انبجات بکسر الباء داروهای پرورده منبج بکسر الباء موضع والمنسوب منبجانی بالفتح الباء۔ عجین انبجان خمیر خاسته ولم یابت

علی ہذا البناء الاحرفان یوم ارونان وعجین انجان
فی بعض الکتب بالخاء المعجمۃ۔

نتج نتاج۔ بالکسر زہ یقال نتجت الناقۃ نتاجا
یستعمل مجہولا ونتجہا اہلہا نتجا وانتجت الفرس
اذا حان نتاجہا ای استبان حملہا وکذلک الناقۃ
فہی نتوج ولا یقال منتج واتت الناقۃ علی منتجہا
ای الوقت الذی تنتج فیہ۔ ویقال للشاتین اذا
کانتا سنا واحدۃ ہما نتیجۃ۔ ویقال غنم فلان نتائج
یعنی فی سن واحدۃ۔

نخج۔ نخج بخیخ۔ زہ کردن ریش وجراحت (ع
ف اک ۲) ونخنجت الرجل حرکتہ وتنخنج لحمہ ای
کثر واسترخی۔ ونخنج ابلہ اذا اوردہا علی الحوض
نخنجۃ تردد کردن در رای وعزیمت ونخنج امرہ
اذا ہم بہ ولم یعزم علیہ وگرد برگشتن بوقت ترس۔

نخج نخج۔ جنبانیدن یقال نخجت الدلو ونخجتہا ای
خضخضتہا۔ ونخج الرجل امرأتہ ای باضعہا نخیجۃ
مسکہ دو بارہ وتقدیم الجیم علی الخاء ایضا۔

نسج نسج۔ بافتن جامہ (ع ف اض ۲ وک ۲)
ناسجۃ جامہ باف منسج بفتح السین وکسرہا سر کاں
منسج بکسر المیم کارچوب کہ بروی بافند منسج الفرس
فرود سر کتف اسپ۔ ونسجت الریح الربع ای
تعاورتہ ریحان طولا وعرضا۔ وفلان نسیج وحدہ
ای لا نظیر لہ ولم ینسج علی منوالہ غیرہ۔

نشج نشج۔ بالتحریک راہ گذر آب انشاج ج۔
نشیج خبہ گریستن (ع ف اک ۲) یقال نشج الباکی
ونشج الحمار بصوتہ ای ردہ وکذلک نشج الزق
والجب والقدر اذا غلا ما فیہ حتی یسمع لہ صوت۔

نضج نضج۔ رسیدن میوہ وپختن ہر چیزی چون
گوشت وریش ومادہ فہو نضیج وناضج وانضجتہ انا
ورجل نضیج الرای محکمہ ونضجت الناقۃ بولدہا
بالتشدید اذا جاوزت السنۃ ولم تنتج فہی منضج و
نوق منضجات۔

نعج نعج۔ سپیدی خالص وسپید شدن (ع
ف اض ۲) مثل طلب یطلب طلبا۔ ناعجۃ ناقۃ
سپید وزمین نرم نواعج شتران تیز رو ونعجت
فی سیرہا ای سعت۔ النعجۃ میش نعاج نعجات ج۔
نعاج الرمل گاو دشتی ولا یقال لغیر البقر من
الوحش نعاج۔ نعج ایضا فربہ شدن شتر (ع ک ا
ف ۲) ودل گرفتن از گوشت میش وانعج القوم
ای سمنت ابلہم۔ منعج بالفتح موضعی۔

نفج نفج۔ الارنب برجست خرگوش ورواں خاست
والنفجۃ انا۔ ونفجت الفروجۃ من بیضہا ای خرجت
نفج برداشتن پستان نو بر آمدہ پیراہن را رجل نفلج
متکبر نازندہ نافجۃ نافہ مشک معرب وباد بقوت
در اول وزیدن نوافج ج وایضا استخوانہای
خرد پہلو الواحدۃ نافجۃ وکانت العرب تقول فی
الجاہلیۃ اذا ولد لاحدہم بنت ہنیئا لک النافجۃ ای
المعجمۃ لمالک لانک تاخذ مہرہا فتضمہ الی مالک

فیفج۔ نفیجۃ کمان وانتفج جنباہ ای ارتفعا۔

نہج نہج۔ راہ پیدا وکشادہ منہج منہاج بالکسر کذلک

وانہج الطریق ای استبان وانہجت الطریق اذا
ابنته واوضحته وسلکته وہو یستنہج سبیل فلان
ای یسلک مسلکه۔ نہج بالتحریک دمہ وتناسہ
(ع ک اف ۲) فلان ینہج فی النفس وما اوری
ما انہجہ۔ وانہجت الدابة ای سرت علیہا حتی
انبہرت وانہج الثوب ای بلی۔

نبرتج۔ بالکسر گوسفند یکه خصی کرده شود لیکن شیم
او را گاہی نبرند معرب نبریده۔
نبہرج۔ ناسره زبون۔
المنتجه۔ الاست لانہا تنتج ای تخرج ما فی البطن
خرج فلان منتجا ای خرج وہو یسایح سلحا یعنی برآمد
در حالیکه میریدرید فی تتج لبطنه بالسکین منتجه
پاره کرد شکم او را بکارد تتج بالکسر بدول
بی فیض وبضمتین اثات سوید ویعتال لاحد
العدلین اذا استرخی قد استنتج۔
نوریج۔ آہنی ست مرکشاورزان را نیرج مثله
والسلب وما یداس به الاکداس من خشب کان
او من حدید والنورجه والنیرجه الاختلاف اقبالا
وادبارا وکذا فی الکلام وہی النمیمة یعنی سخن چینی
یاخوی سخن چینی نیرج سخن چین وشتر ماده
تیزرو وعدا عدوا نیرجا یعنی بسرعت وتردد دویدن
نیرجها جا معہا النیرنج بالکسر اخذ کالسحر ولیس به
نارنج ثمریست معروف معرب نارنگ۔
ننج۔ رقص کردن نیرج فرج زن که پہن دراز
پچپله باشد۔

النفج۔ النفرلج۔ النفرجه۔ النفراجه۔ والنفراج
معرفته بکسر الکل مرد بدل نفریج بسیار گو نفج
سخن بسیار گفت۔
نیلنج۔ بکسر اوله دو دبه که آنرا بر دست و بدن
بعد آزدن بسوزن ونقش کردن استعمال کنند
تا سبز گردد۔
نموذج۔ بفتح النون معرب نمونه انموذج غلط است۔
ناج۔ نوجا۔ بکار خور بلید اوخل واما النوجه الزوبعة
من الریاح یعنی گرد باد ناج بن یشکر بن عدوان
قبیلة ینسب الیہا علماء وروات۔
نوبندجان۔ بفتح النون والباء والدال المہملة
قصبه شہر سابور۔
طریق نہرج۔ راه فراخ نہر جا جامہا۔

فصل الواو

وشج۔ وشیج سورشت ودوخرک از ہر چیزی وشاجه
مصدر منه (ع بضمہا) فرس وشیج ای مکتنز
قال ابو زید وشاجة بسیاری گوشت وشاره بسیاری
پیه وہی الضخامة فی الحرفین استوشج نبت
الارض ای علق بعضہا ببعض وتم۔ متوشجه زمین
علفناک د استوشج المال ای کثر۔ واستوشج
الرجل من المال اذا استکثر منه۔
وجج۔ وج۔ فرزد وہو نوع من الادویة
ونام شہر طائف۔
ودج۔ ودج بفتحتین وداج بالکسر رگ گردن
وہما ودجان۔ یقال ودج دابتک ای اقطع ودجہا

وہو لہا کالفصد للانسان۔ ودجان دوبراد وروج
بالتسکین صلح افگندن میان مردم۔
وسج۔ وسیج۔ نوعی از رفتار شتر (ع ک ا ف ۲)
داوسجہ اے حملۃ علی الوسیج۔
وشج وشیجۃ۔ بالمعجمۃ بخیای درخت وشجت
العروق والاغصان ای شتبکت۔ وشجۃ رحم بہم
در پیوستہ وشجت بک قرابۃ فلان ووشجہا اللہ والا
لوشیج وہو ایضا شجر الرماح ولیف نقیل ثم یشد
بین خشبتین ینقل بہا البر المحصود وغیرہ۔
ولج۔ ولوج۔ ولجۃ بالتحریک درآمدن (ع
ف اک و) واولجہ ادخلہ۔ وقولہ تع تولج اللیل
فی النہار وتولج النہار فی اللیل ای یزید من ہذا
فی ذاک ومن ذاک فی ہذا۔ واتلج موالج ای دخل
مداخل۔ ولجۃ بفتحتین بابان کریز ولج بالسکون
ج اولاج کذالک خرجۃ ولجۃ مثال ہمزۃ کثیر الخروج
والولوج ولیجۃ الرجل خاصہ وبطانہ مرد ولجۃ
وردی کہ باندرون حادث شود تولج بسکون
الواو وفتح جانبیہا خانۂ وحش قال سیبویہ التاء
مبدلۃ من الواو وہو فوعل فی الاصل لا تفعل۔
وہج۔ وہج بفتحتین سوزانی آتش وہج وہجان
افروختہ شدن آتش (ع ف اک ۲) وتوہجت النار
توقدت واوہجہا انا ولہا وہیج ای توقد۔ و
توہجت رائحۃ الطیب ای توقدت وتوہج الجوہر تلألأ

وآج۔ سخت گرسنگی۔
موتج۔ بالمثناۃ کمعظم موضعی ست نزدیک یونی۔

وجح۔ محرکۃ پناہ گاہ وجح پناہ گرفت (ع ک ا
ف ۲) اوجحتہ الجائۃ محرکۃ وجحۃ جای نشیب
او حاج ج۔
اوارجۃ۔ دفتر حساب خزانہ ومانند آن۔
وماج۔ فرج وبالحاء اصح۔
ونج۔ محرکۃ نوعی از سازہا یا عود یا آلت لہو
ودیبی بہ لسف معرب ونہ۔
ویج۔ چوب آماج کشاورز۔

فصل الہاء

ہبج۔ ہبج۔ بالتحریک آماس پستان شیر یقال
ہبجہ فتہبج ای ورمہ فتورم رجل مہبج ثقیل النفس
وہبجۃ بالعصا مثل حبجہ اے ضربہ۔
ہجج ہججت عینہ ای غارت عین ہاجۃ چشم
بمغاکی فرو رفتہ ہجیج وادی مغاک وہجیج الناقۃ اججہا
ابدال مثل اراق وہراق ویقال رکب فلان
ہجاج بفتح الجیم وکسرہا غیر منصرفین اذا رکب راسہ
ویقال ہجاجیک اذا اردت ان تکف المنی طلب
عن شئی وکذا ہذا ذیک علی تقدیر الاثنین۔
رجل ہجاجۃ ای احمق ہجہج زجر للغنم مبنی علی الفتح
وہجہجت بالسبع ای صحت بہ وزجرتہ ہجہج الفحل
فی ہدیرہ۔ والہجاج النفور۔ ہج بالسکون واذا کسر
منونا زجر للکلب کما یقال بخ وبخ۔
ہدج۔ ہدجان۔ رفتار پیران (ع ف ا ک ۲)
وہدج الظلیم اذا مشئی فی ارتعاش فہو ہداج
وہدجج۔ وہداج ایضا نام اسپی ہدجۃ بالتحریک

نالیدن شتر ناقۃ مهداج بالکسر وکذالک الریح
التی لها صوت وحنین - وتهدجت الناقۃ اے
تعطفت علی ولدها - تهدج الصوت تقطعه فے
ارتعاش هودج بار گیر -
هرج - هرج - آشوب وفتنه (ع ف ا
ک و) وفی حدیث اشراط الساعۃ قیل وما الهرج
یا رسول اللہ قال القتل - واصل الهرج الکثرۃ فے
الشئ ومنه قولهم فی الجماع بات یهرجها لیلۃ جمعاء
فرس مهرج بالکسر وهراج کثیر الجری وفرس هرج
هرج بالتحریک سرگشتگی شتر از گرما وقطران که
مالیده باشند در وی (ع ک اف ۲) وهرجت البعیر
اذا حملته علی السیر فی الهاجرۃ حتی سدر - هرج
النبیذ فلانا اذا بلغ منه فانهرج وانهک -
وهرجت بالسبع اذا صحت به وزبرته -
همرج - همرجۃ ناهموار رفتن وخبر را شوریده
کردن یقال همرجت علیه الخبر ای خلطته -
هزج - هزج - بالتحریک آواز تندر ونوعی
از سرود وترانه ونام بحرے از عروض قد هزج
وتهزج ای ترنم وتهزجت القوس ای صوتت
عند انباض الرامی عنها هزامج بالضم آواز بیابانی
بزیادۃ المیم -
هزلج - هزلاج - بالکسر گرگ سبک -
هلج - هزلاج - الهلیلجۃ بالکسر هلیله معرب قال
ابن الاعرابی هو بفتح اللام الاخیرۃ لانه لیس
فی الکلام افعیلل بالکسر ولکن بالفتح نحو ابریسم
والطریفل -
هلبج هلباجۃ - بالکسر گول گران جان -
همج - همجۃ - مگسک ریزه همج ج وگوسپند لاغر
ومردم فرومایه گول وهمج هامج توکید له من لفظه
کلیل لائل همج بالسکون بیک دفعه آب خوردن
شتر چندانی که تشنگی بشکند -
هملج - هملج - الفرس نیک رفتن اسپ هملاج
نیک رو همالیج ج -
هوج - هوج - بالتحریک دراز وگول وشتاب زدگے
اهوج لغت منه - هوجا ناقۃ تیزرو وباد سخت که
خانه را از بن برگیرد هوج ج -
هیج - هیج - هیجان هیاج اهتیاج - تهیج
برانگیخته شدن وبرانگیختن باج بنفسه وباجه
غیره متعد لازم - تهییج مهالجۃ برانگیختن هائج
فحل تیز شده بگشتی هیاج بالکسر خشک شدن
گیاه ارض هائجۃ التی یبس بقلها او اصفرت
واهاجت الریح النبت ایبسه - واهیجنا الارض
وجدناها هائجۃ النبات وهاج هائجه ای ثار غضبه
وهدأ هائجه ای سکن غضبه وفورته - هیجا کارزار
یمد ویقصر یوم الهیاج روز کشش وتهایج الفریقان
ای تواثبا للقتال ناقۃ مهیاج ای نزوع الی وطنها
هیرج - رفتار جلد سبک وتکبر ونازکننده وام
درهم کننده رفتار خود وجامه منقش ومرد سطبر فربه
دلیر وگاو آهوی سالخورده هبرجۃ نقاشی ودرهمی
رفتار المهبرج من الاوتار الفاسد المختلف المتن

الهربجة ۔ کار درست وچیت نکردن ۔
هردجة ۔ شتابی رفتار ۔
اسنجان ۔ بکسر الهاء والسین ویہی ست بعجم ۔
بفضح الرجل بال تفضیجا لم یکد رعیها وصبیان تبیج ۔
تنبیج لتفصیل تحرک واخذت الحیوۃ فیہ ۔
فصل الیاء ۔ یاجج ۔ کیمنع ویضرب موضعی ست
وذکر فی اج ج وقال سیبویہ ملحق بجعفر ۔

ایدج ۔ کا حمد شہر یست از شہرہای اہواز
ودیہی ست بسمرقند ۔
الیارج ۔ القلب والسوار والہذیل بن النضر
بن یارج محدث والایارجۃ بالکسر وفتح الراء
معجون مسہل معروف ایارج معرب ایارہ
وتفسیرہ الدواء الالہی ۔
یابج ۔ قلعہ ست بصقلیۃ وقد تکسر الجیم ۔

باب الحاء

فصل الالف

اح ۔ اح ۔ سرفیدن (ع ف اض ۲) احاح
بالضم تشنگی وخشم وتندی اندوہ اجیحۃ مثلہ احیحۃ
بالتصغیر نام مردے ۔
ازح ۔ ازوح ۔ درکشیدہ وترنجیدہ شدن (ع
ف اک ۲) قال ابو عمرو ازح ای تخلف ازوح
علی فعول ای متخلف عن المکارم انوح مثلہ ۔
انح ۔ انیح انوح رخیدن (ع ف اک ۲)
فہو آنح دہم آنح مثل راکع ورکع قال ابو عمرو
رجل انوح آنح علی فاعل وفعول الذی اذا
سئل الشئ تنحنح وذلک من البخل وکذلک
انح بالتشدید ۔

اجاح ۔ بلغتہ الاول الستر ۔
اشیح ۔ خشم گرفت (ع ک اف ۲) اشحان لعت
ومونثہ اشحی والاشاح بالکسر والضم الوشاح
یعنی حمیل ۔
افیح ۔ کا میر وزبیر موضعی ست نزدیک بلاذنج

امح ۔ الجرح یامح امحا محرکۃ ضرب بوجع ۔
آح ۔ سپیدی بیضہ کہ خوردہ شود آح حکایۃ
آواز سرفہ کنندہ ایحی وایحی کلمتا تعجب یقال
للمقرطس ویقال لمن یکرہ الشئ آح وآح ۔

فصل الباء

بجح ۔ بجح ۔ بالتحریک شادمانہ شدن (ع ک ا
ف ۲) وبفتحہا لغۃ ضعیفۃ فیہ وبجحتہ تبجیح
ای فرحتہ ففرح ۔
بحح ۔ بحح ۔ گلو گرفتگی (ع ک اف ۲) فہو ابح
وفی صوتہ بحۃ بالضم وہی بحار وبفتحہا لغۃ فیہ
وامراۃ بحۃ لغت منہ وبح بالضم جمع ابح و
بحار وربما وصفوا بہ القداح فجیح جای گرفتن
بحبوحۃ الدار بالضم وسطہا ۔
بدح ۔ بدح ۔ زدن بعصا وناگاہ پیش آوردن
کارے را یقال بدحہ بالعصا وبدحہ بامر ای
بدہہ ۔ وبدح بہ ای رمی بہ وتبدحت المراۃ
وتبدحت ای مشت مشیۃ حسنۃ ۔ بداح بالفتح

زمین فراخ بدح بفتحتین ج بدحة الدار ساحتها۔ بدح بالکسر کشادگی فراخ براح بالکسر ج۔ و فرو ماندن ستور از گرانی بار (ع بفتحها) یقال بدح البعیر عن الحمل یبدح بدحا اے عجز۔ و بدحنی الامر مثل فدحنی۔

بذح۔ بذح۔ شگافتن و بذحت لسان الفصیل لئلا یرتضع اے شققته و یقال فی رطبه بذوح ای شقوق۔

برح۔ برح۔ سختی و گزند برح بارح تاکید یقال لقیت منه بنات برح و بنی برح۔ والبرحین بضم الباء و کسرها الدواہی والشدائد۔ و یقال ہذه برحة من البرح بضم الباء للناقة اذا کانت من خیار الابل۔ بارح باد گرم بوارح بادہای شمالی گرم بارحة شب گذشته البارحة الاولی دی شب برحاء بالضم والمد سختی وہی برحاء الحمی سختی تب و برح به الامر ای جهده۔ و ضرب ضربا مبرحا ای مولما تباریح الشوق سوزشہای آرزو و ہذا ابرح منه ای اشد منه۔ و ابرحه اے اعجبه یقال فی التعجب ما ابرح ہذا الامر۔ و ابرحه اکرمه و عظمه۔ براح بالفتح زمین کشاده بی گشت و درخت و جاء نا بالامر براحا ای بنیاد و در شدن یقال برح مکانه بالکسر اے زال عنه و قولہم لابراح منصوب کقولہم لاریب و یجوز رفعه فیکون لابمنزلة لیس و روشن شدن کار یقال برح الخفاء ای وضح الامر۔ و لاابرح افعله اے لا ازال۔

و براح بالکسر شال قطام کبے از نامہای آفتاب۔ بروح از سوی راست بسوی چپ صیاد رفتن آہو والعرب تطیر بالبارح و تتفال بالسانح لانه لایمکنک ان ترمیه حتی تنحرف و فی المثل انما ہو کبارح الاروی لانہا لاتری سانحة ولا بارحة الا فی الدہر مرة۔ ام بریح مصغر نام زاغ برحی کلمة یقال عند الخطأ فی الرمی و مرحی عند الاصابة علی زنة فعلی۔

بطح۔ بطح۔ بروی در افگندن یقال بطحه فانبطح البطح آب رود در سنگلاخ اباطح بطاح ج والثانی علی غیر قیاس و یقال بطاح بطح کما یقال عوام عوم بطیحة بطحاء مثله و منه بطحاء مکة و بطائح النبط بین العراقین و تبطح السیل ای اتسع فی البطحاء۔

بلح۔ بلح۔ بالتحریک غوره خرما فاول التمر طلع ثم خلال ثم بلح ثم بسر ثم رطب ثم تمر۔ الواحد بلحة۔ و ابلح النخل اذا اصار و ابلح۔ و بلح الرجل بلوحا اے اعیا و بلح الثری اے یبس۔

بلدح۔ بلدح۔ الرجل اذا ضرب بنفسه الارض و ربما قالوا ابلطح و بلدح اسم موضع و ابلندح المکان اذا اتسع۔ و ابلندح الحوض اذا انہدم بلندح فربه کوتاه۔

بوح۔ باحة۔ باحة الدار ساحتها۔ اباحة مباح گردانیدن خلاف محظور و استباحوہم ای استاصلوہم و باح بسره اظہره یعدی بالباء۔ بوح جماع و ذکر و نفس یقال منه ابنک ابن بوحک یشرب

من صبو حک - و یقال وقعوه فی دوکة و بوح ای
فی اختلاط من امرهم - بیاح بکسر الباء مخففا نوعی
از ماهی و ربما فتح و شدد -

بربیح - موضع به قبر عمرو بن امامة عم النعمان -
برقحة - زشتی روی -
بلطح - بلیح و سلاطح بلاطح اتباع -
بنح - اللحم برید و قسمت کرد آنرا (ع بفتحها) بنح
بضمتین بخششها کان اصله منح -
بیحان - نام پدر قبیلة و منه الابل البیحانیة
والذی یبوج بسره و تبیح اللحم تقطیعه و تقسیمه
و بیح به اشعره سرا بیاحة مشددة دام ماهی -

فصل التاء

ترح - ترح - بالتحریک اندوه ضد فرح ترحه
ای احزنه - متراح ناقة که زود شیر کم کند -
تفح - تفاح - بالضم والتشدید سیب تفاحة یکے -
توح - تاح - له الشئ و اتیح له ای قدر له - رجل
تیح بالکسر آنکه پیش آید بکارے که نباید تیحان
مشدد الیاء مکسورة مثله - و تاح فی مشیته
ای تمایل - فرس تیح تیحان تیاح اذا اعترض
فی مشیته نشاطا -

تحتحة - حرکت و آواز رفتار و ما یتحتح من
مکانه ما یتحرک -
تشحة - بالضم کوشش و ننگ والاصل وشحة
بددلی و ترس و بیماری در پای شتر و بدی نفس
و آواز تشح محرکة فی الکل مثله رجل اتشح نعت منه

تلح - له الشئ یتوج تہیا -

فصل الجیم

ججح - اجحاح - آبستن شدن یقال اجحت المرأة
واکثر استعماله للسباع وکل سبعة حملت فاقربت
و عظم بطنها قد اجحت والنعت مجح - ججاح مسته
ججاجح - ججاحجة - ججاجیح جمع الجمع والهاء
عوض عن الیاء المحذوفة ولا بد منها او من الیاء
ولا تجتمعان -
جدح - جدح - بیست شورانیدن و جدحته
واجتدحته اے لتته - شراب مجدح ای مخوض
یعنی آمیخته مجدح کبچه بست شوروتام ستاره و یقال
هو الدبران و هو بضم المیم ایضا مجادیح السماء
انواؤها - مجدوح خون فصد کرده -
جرح - جرح - خسته کردن و وریدن (ع بفتحها)
جرح بالضم خستگی جروح ج - جراحة بالکسر مثله
جراح ج - و هو و هی جریح و هم و هن جرحی -
و جرحته شدد للمبالغة و جرح و اجترح اے
اکتسب جوارح شکاریان از مرغ و دد و د
اندامهای مردم که بدان کار کنند استجراح عیب
و فساد بیرون آوردن یقال استجرحت هذه الاحادیث
و دغلتکم فلم تزدادوا الا استجراحا -
جرخ - جرخ - دهش خرجت له من المال خرجة
ای قطعت له منه قطعة -
جلح - جلح - سرهای درخت خوردن ستور و پوست
باز کردن از درخت جوالح آنچه از سرهای نی

هواگیر وچون ذره و مانند آن مجالحة باهم سختی و ترشی کردن مجالیح ناقه که در زمستان شیر دهد مجالیح ج- وهی ایضا سال مرگ و مرگی ستور ناقه مجلاح بالکسر ناقه که در قحط سال شیر دهد و شیر بجاند جلح بالتحریک کم موی شدن پیش سر (عع ک ا ف ۲) فاوله النزع ثم الجلح ثم الصلع اجلح نعت منه وهو ج بست جلحة جای موی رفتگی از سر بقر جلح بالضم گاو که شاخ ندارد مجلح بکسر اللام مرد بسیار خوار و بالفتح خوردنی و درخت خورده شده تجلیح پیش آمدن وبقوت گذشتن از کاری جلاح بالضم سیل و نام مردی مجالحة آشکارا کردن کاره را بر کسی وجنگ ر دباروی کردن و دشمنی نمودن مجالیح خصم ر وباروی جلجار محمد دد موضعی نزدیک بصره جلمح راسه ای حلقه میم زائده-

جمح جموح- جماح- سرکشی و توسنی کردن اسپ و زن باشوهر و شتافتن قال ابو عبیدة قوله تع لولّوا الیه وهم یجمحون ای لیسرعون جموح بالفتح علی فعول آنکه از هوای خود نتواند باز گشت جماح بالضم والتشدید تیر بے پیکان-

جنح جنوح- میل کردن و میل دادن کسی را لازم متعد (عع للتجهاوض ۲) جنح و اجنح بمعنی واجنحه اے اماله- جنح اللیل اقباله- جوانح گشتها و پهلو های نزدیک سینه وهی مایلی الصدر کالضلوع هی مایلی الظهر جانحة یکے وجنح البعیر مجهولا اے انکسرت جوانحه من الحمل الثقیل جناح بالفتح بال اجنحة ج- وجنحه اے اصبت جناحه جناح بالضم بزه جنح اللیل بالضم والکسر بهره از شب جنح الطریق بالکسر جانبه- جنح القوم ناحیتهم و کنفهم

جوح- جوح- ازبیخ بر کندن (عع ف اض ۲) ومنه الجائحة وهی الشدة التی تجتاح المال من سنة او فتنة- ویقال جاحتهم الجائحة واجتاحتهم وجاح الله ماله واجاحه ای اهلکه بالجائحة-

تجتحة- آوازیکه نرو بلازه گرانی دارد وقرب تجتاح جحجاث یعنی سریع-

ثجح- المطر آب باران بفراوانی روان شد و بهم بارید که بعضی ازان بر بعضی بر آمد-

فصل الجیم

جبح القوم- بکعابهم رموا بها لینظروا ایها یخرج فائزا الجبح ویثلث خلیة العسل یعنی لانه که کبت دران شهد نهد اجبح واجبلح ج-

جرح- عنقه گویا دراز کرد گردن خود را جرداح و جرواحة من الارض بکسرهما وهی اکام الارض ای شبهها غلام مجروح الرأس یعنی سر او بلند مانند پشته زمین

جطح- بکسر من بنیته علی السکون ای قری یعنی ثابت باش یقال للعنز اذا استصعبت علی حالبها قفرا و یقال للسخلة ولا یقال للعنز-

جلبح- بالکسر بلا وزن پیر زشت رو-

جلاوح- بالضم دراز قد والجمع بالفتح کجوالق جلندح گران بار و ناگوار و ناقة جلندحة بضم الجیم صلبة شدیدة خاص بالاناث-

جناوح - بن میمون صحابی شہد فتح مصر۔

فصل الحاء

حرح - حِر - مخفف واصلہ حرح فرج زن وجمعہ احراح وحِرُون ایضاً کما قالوا فی المنقوص لدون ومئون والنسبۃ الیہ حِرِیّ وان شئت حِرَحی فتفتح عین الفعل کما فتحوہا فی النسبۃ الی ید وغد یدوی وغدوی وان شئت قلت حرحی کما قلت رجل سہمہ۔

امراۃ حارحۃ - لعتکۃ کوتاہ قد۔

حنح - بالکسر زجر للغنم۔

عاحیت - حیحاء بشمل فی کتاب التصریف ولم القیر وقال الاخفش لا نظیر لہ سوی عاعیت وہاہیت۔

فصل الدال

دبح - تدبیح سر پست فرود آوردن ورکوع وجزآن وفی الحدیث انہ نہی ان یدبح الرجل فی الرکوع کما یدبح الحمار۔

دحح - دحّ - پنہان کردن چیزی کہ در زمین حلہ وحید ضرپیست والدح بلغہ اندحاحا ای فتسع بما عرانی سطرنا اللیلتین لقیتا فاندحت الارض کلاء۔

درح - رجل دحدحایۃ - بالکسر قصیر سمین ضخم البطن وہو فعلایۃ ملحق بجحظارۃ۔

دروح شیخ - دردح - بالکسر اے کبیر۔

دلح - دلوح - رہ رفتن با بار گران بر پشت سحابۃ دلوح بالفتح کثیرۃ الماء سحائب دُلّح سحاب دالح وسحائب دلح وتدالحا الشیٔ فیما بینہما اذا احملاہ علی عود - وفی الحدیث ان سلمان وابا الدرداء اشتریا لحما فتدالحاہ بینہما۔

دولح نام زنے۔

دوح - داح - نقش یلوح بہ للصبیان یعللون بہ یقال الدنیا داحۃ - دوحۃ درخت بزرگ وتنہ درخت۔

الدودحۃ - السمن۔

دربح - یعنی دویدان ترس وخم وپست کرد پشت خود را وخوار گردید۔

دنبح - خم وپست کرد پشت خود را۔

دمح - تدمیحاً فرود آوردن سر خود را ومجمع کرد مجتمع دملحۃ - ودرجۃ وملحۃ بالضم نہان فربہ فروہشتہ اعضا۔

دنح - دلو حارام شد (ع بفتحہا) دنح مثلہ دنح بالکسر عید ترسایان۔

دیبح - کسفیل بد خلق۔

دیحان - کریحان ملخ۔

فصل الذال

ذبح - ذبح - شگافتن یقال ذبحت الدن اے بزلتہ یعنی شگافتم خم را وگلو بریدن (ع بفتحہا) ذبح بالکسر ما یذبح قولہ تعالی وفدیناہ بذبح عظیم ذبیح مذبوح نعت ذبیحۃ مؤنث وانما جاءت بالہاء لغلبۃ الاسم علیہا ذبیح ایضاً قربانی واذبحت اے اتخذت ذبیحا - وتذابح القوم اے ذبح بعضہم بعضا - ویقال التمادح التذابح - مذبح بالفتح گلگاہ در زمین وجای قربانی کردن

مذابح ج - وایضا محاریب سمیت بذلک للقرابین
ویقال مذاوّد السیل فی الارض اخادید ومذابح
ذباح بالضم والتشدید کفتگیها ی درون انگشتان
پای ومنه قولهم ما دونه شوکة ولا ذباح وبالتخفیف
کذلک ونبت لسموم ایضا - سعد الذابح منزلی
از منازل قمر وهما کوکبان نیران بینهما مقدار
ذراع وفی نحر واحد منهما نجم صغیر کانه یذبحه ذبح
مثال ھبیخ گیاهی که خورش نعامه باشد ذبحة
درد گلو وعند العامة بتسکین الباء -

ذرح - ذرّاح - ذرّوح - بالضم فیهما والتشدید جانور
زهردار وپرنده با خالهای سیاه وسرخ ذراریح
ج - وقال سیبویه واحد الذراریح ذرحرح فعلعل بالضم
الفاء وتسکین اللام مفتوح العینین ولیس عنده فی
الکلام فعول بواحدة وکان یقول سبوح وقدوس
بالفتح وحذفت اللام الاولی فی التصغیر فقلت
ذریرح لانه لیس فی الکلام فعلع الا حدرد ذریح
زعفران در آب تر کردن وذرح طعامه اذا جعل
فیه الذراریح وقولهم احمر ذریحیّ ای شدید الحمرة
ذریح نام فحلی م - ذریحیات شتران منسوب بوی
ذریحة پشته وتل ذرایح ج -

ذوح - ذوح - رفتار درشت -

ذحّ - بکف دست زدن وجماع وشگافتن وکوفتن
ذحذحة - سنرو یک گذاشتن گامها با شتابی ذوذح
کسی که پیش از دخال انزال کند یا نام ذوذح
بالضم ذحذاح کوتاه قد کلان شکم ذحذحت الریح التراب

سفتة یعنی باد خاک را برد -

تذنقح - متهم به گناهی گردد که او مرتکب آن نشده باشد
وفاعل این را نقاحة بالضم والشد گویند
للشر یعنی به تکلف خود را شریر نماینده -

ذلاح - شیر بی آب آمیخته -

فصل الراء

ربح - ربح - بفتحتین وبالکسر مع السکون
سود ومثل شبه وشبه - رباح بالفتح مثله ونام
ساقی وجانوری چون گربه که کافور از وی گیرند
ویقال ربح فی تجارته ای استشف تجارة رابحة
خرید فروخت با سود ویقال اربحته علی سلعته ای
اعطیته ربحا - ولبعت الشیء مرابحة رباح بالضم و
التشدید بچه شتر بچه ومرغی کانه لغة فی ربع -

رجح - رجحان - چربیدن ترازو وجستن آن
ربع بفتحها وض ۲) رجح المیزان ای مال -
وارجحت لفلان ورجحت اذا اعطیته راجحا -
رجاح بالفتح زن بزرگ سرین رجح بضمتین ج
ارجوحة بالضم بازیچه وترجحت الارجوحة بالغلام
ای مالت - وراجحته فرجحته ای کنت ارزن منه
قوم مراجیح فی الحلم -

رحح - رحح - بفتحتین فراخی سم وهو محمود لانه
خلاف المضطر - رجل ارح الذی لا اخمص لقدمه
کالرجل الزنج وهی قدم رحاء - ارح ایضا آهوی پهن
سم وترحرحت الفرس فراخ نهاد پای را تا بول
کند شیء رحراح فیه سعة ورقة عیش رحراح واسع

زحزحان نام کوہے ومنہ یوم زحزحان لبنی عامر۔
زوح۔ زوحۃ۔ بالضم بارہ کہ در دامن خیمہ وسپس خرگاہ در آرند زوح مصدر منہ وگرداگرد خانہ را در گل گرفتن زداح بالفتح زن گران سرین کتابتہ زداح ثقیلۃ السیر لکثرتہا وکاسہ بزرگ زدح زج۔
زنج۔ مزانج۔ شتر افتادہ از لاغری زروح بالضم مصدر منہ۔ زراح بالفتح کذلک (ع بفتحہا) ازراح متعد منہ ویقال ابل زرحے و زراحی ومرازیح ورزّح۔ مرزح ای مقطع بعید مرزیح سخت آواز۔ مرزاح بالکسر چوب دو شاخہ کہ تاک رز را بوی برگیرند از زمین۔
رسح۔ ارسح۔ لاغر سرین رسحاء مونث منہ و ذئب ارسح کذلک۔
رشح۔ رشح۔ خوی کردن وتراویدن (ع بفتحہما) یقال لم یرشح لہ الشئ ای لم یعطہ شیأ مرشح بالکسر مرشحۃ جامہ کہ در زیر پوشند بجہت خوی یعنی ترلیک۔ رشح خوے ترشیح اندک اندک شیر دادن مادر فرزند را باول تا آنگاہ کہ بمکیدن قوت یابد وپروردن یقال ہو یرشح للوزارۃ و یؤہل لہا اسے یربے۔ وترشح الفصیل اذا قوی علی المشی قال الاصمعی اذا قوی ومشی مع امہ فہو راشح وامہ مرشح۔
رضح۔ رضح۔ ریزہ کردن یقال خرما رضح بالضم والسم فیہ وہو النوی [illegible] رضوح۔ ویقال رضحت الحصی

فترضح۔ مرضاح بالکسر سنگی کہ بروی کوبند و نوی الرضح مانند منہ یعنی آنچہ پراگندہ شود وبجہد از وے۔
رقح۔ رقاحۃ۔ بالفتح کسب کردن وبازرگانی ویقال جناک المنفاحۃ ولم ناتِ للرقاحۃ وہو یترقح للعیال ای یکسب ترقیح المال تیمار داشتن یقال فلان رقاحیٌّ مال تیماردار مال ست۔
رکح۔ رکح۔ بالضم بنی کوہ وکرانہ ومی رکوح ارکاح رج۔ ومیان سرای رکحۃ مثلہ والفضا بارہ ثرید کہ در بن کاسہ ماندہ باشد جفنۃ مرکحۃ اسے مکتنزۃ بالثرید۔ وارکحت الیہ ای استندت الیہ۔ رکوح آرام گرفتن جیزے ورکح الیہ اسے رکن الیہ مسرنج مرکاح زین کہ سپس رود کذلک الرحل یا اذا تاخر عن ظہر البعیر
رمح۔ رمح۔ بالضم نیزہ رماح ارماح رج۔ ورمحہ طعنہ رامح طاعن وذو رمح الضاد لا فضل لہ مثل لابن وتامر۔ وثور رامح لہ قرنان سماک رامح ستارہ ورمحہ الفرس والبغل والحمار اذا ضربہ برجلہ۔ ورمح الجندب اذا ضرب الحصی برجلہ رماح نیزہ گر۔ ونام مردے رماحۃ بالکسر نیزہ گری ویقال للبہمی اذا امتنعت من الراعیۃ اخذت رماحہا وکذا یقال فی الابل اذا اسمنت او وترت لان صاحبہا یمنع من نحرہا۔
رنح۔ ترنح۔ ناویدن از مستی وجز آن ویقال رنح علیہ مجہولا اذا غشی علیہ او اعترٍاہ وہن

فی عظامه فتمایل فهو مُرنخ۔

روح۔ روح۔ بالضم جان ارواح ج مذکر و مونث
و قرآن قوله تعالی وکذلک اوحینا الیک روحًا
من امرنا و جبرئیل قوله تعالی نزل به الروح الامین
و عیسی قوله تعالی وکلمته القاها الی مریم وروح منه
روحانی بالضم فرشته و پری ویقال لکل شیئ
ذی روح ایضا روحانیون ج مکان روحانی
بالفتح ای طیب۔ ریح بوے یقال وجدت ریح
الرائحة و باد ریاح ارباح آرواح ج ریاح
ایضا جیمی از ریح و اصلها الواو وانما جارت
بالیاء لانکسار ما قبلها فاذا رجعوا الی الفتح عادت
الی الواو کقولک اروح الماء ویقال ریح و ریحه
کما قالوا دار و دارة۔ و ریح ایضا قوت و غلبه
قوله تعالی وتذهب ریحکم و یقال الریح له ای
الغلبة له۔ مروحة بالکسر باد بیزن مراوح بالفتح ج
مروحة بالفتح بیابان مراویح ج هی المواضع التی
تخترق فیها الریاح راح خمر ریاح بالفتح شادو
شاد شدن بمعنی الارتیاح یقال فقدت راحی
و بالی ای ارتیاحی و اختیالی۔ یه جمع الراحة
و هی الکف۔ روح آسایش و نسیم خوش یقال
یوم روح ای طیب قوله تعالی فروح و ریحان
ای رحمة و رزق۔ رواح بالفتح شبانگاه و بیح
نظیر مسار و هو اسم للوقت من زوال الشمس
الی اللیل و شبانگاه شدن و هو نقیض غدو
(رح ف اخ ۱۲) کما یقال غدا یغدو و یقال خرجوا

برواح من العشی و ریاح بمعنی سوسرحت الماشیة
بالغداة و راحت بالعشی اے رجعت۔ و یقال
افعل ذلک فی سراح و رواح ای فی سهولة۔
مُراح بالضم شب جای ستور و بالفتح جای شب
آمدو شبه کردن نقیض مغدی و یقال ماترک فلان
من ابیه مغدی و لا مراحا اذا شبهه فی احواله کلها۔
و یقال راح الیوم یراح اذا اشتدت ریحه و یوم
راح ای شدید الریح و مکان ریح و شی ریح
ای طیب الریح و روح الشجر ای تفطر بورق
و راح فلان للمعروف یراح راحة اذا اخذته له
خفة و اریحیة و هو الارتیاح بالندی و رحت
به و بهذا ای خففت له۔ و راح الفرس یراح راحة
اذا تحصن ای صار فحلا۔ و رواح الشیئ یراحه و یریحه
ای وجد ریحه و منه الحدیث من قتل نفسا معاهدة
لم یرح رائحة الجنة بالفتح والکسر من کلا البابین
و لم یُرح ایضا من الاراحة و المعنی واحد و قوله بالمسارحة
و تراوحه اے مالہ شیئ۔ و ریح الغدیر مجهولا
اذا ضربته الریح فهو مروح و مریح مثل مشوب
و مشیب بنی علی شیب یقال هذا روض مریح ای
الممطور۔ ترویح خوشبوی گردانیدن و دهن مروح
و فی الحدیث انه امر بالاثمد المروح عند النوم و بخوار تحانی
باز آوردن ستور را شبانگاه اراحة شبانگاه باز آوردن
ستور را بخانه و بوی گرفتن گوشت و جز آن
و مردن یقال منه اراح الابل ای ردها الی المراح
و اراح اللحم ای انتن۔ و اراح الرجل ای مات

وارلح علیه حقه ای ردّه علیه - واراحه الله ای اعطاه الله راحة یعنی آسایش واراح الرجل ای رجعت الیه نفسه بعد الاعیاء - واراح اے تنفس - واراحوا ای دخلوا فی الریح واراح الشئ ای وجد ریحه - واراحنی الصید ای وجد ریحی وکذلک اروحنی الصید علی الاصل فی ذلک کلها استراحة آسایش یافتن و آسایش جستن و بوی بر داشتن استرواح علی الاصل کذلک واسترح الیه استنام - والمستراح المخرج - مُراوحة گاه این وگاه آن کار کردن ویقال راوح بین رجلیه اذا قام علی احدهما مرة وعلی الاخری مرة وکذا ایداه تراوحان بالمعروف ردح بالتحریک فراخی وفراخ نهادن پنجهای پای از یک دیگر ودر گام زدن چنانکه پاشنها نزدیک باشد باهم بخلاف الفحج وکل نعامة روحاء والنعت اروح وقصعة روحاء قریبة القعر وطیر روح ای متفرقة تَروّح دوباره برگ بیرون آوردن درخت وتروّح النبت ای طال - وتروّح الماء ای اخذ ریح غیره - وتروّح بالمروحة - وتروّح ای راح من الرواح - والارتیاح النشاط وارتاح الله لفلان ای رحمه - ریحی فراخ جود فراخ خوئی ریحان شاه سپرغم وروزی یقال خرجت ابتغی ریحان الله ای رزق الله تعالی وفی الحدیث الولد من ریحان الله - وقولهم سبحان الله وریحان الله نصبوها علی المصدر یریدون تنزیها واسترزاقا منه

وقوله تعالی والحَبُّ ذُو العَصْفِ والریحان فالعصف ساق الزرع والریحان ورقه - عن الفراء روحاء ممدودة شهری نسب الیه روحاوی رُصح - محرکة نزدیکی میان دوران أرصح و رصحاء نعت منه -

ارفح - دابه که هردو شاخ آن بجانب هردو گوش برآمده باشد یا دوری میان هردو شاخ رفحه ترفیحا قال له بالرفاء والبنین قلبوا الهمزة حاء - ترنّح - گردانیدن سخن -

فصل الزاء

زحح - زح - دور کردن زحّه عن موضعه ای نحّاه (ع ف اض ۲) دزحزحه عنه ای باعده عنه فتزحزح ای تنحّی -

زرح - زُرّوح - مثال فعلل پشته خرد زراوح ج زلح قصعة زلحلحة - بالفتح ای منبسطة قریبة القعر - زمح - زمّح - بالضم والتشدید فرومایه و پست بالا و زشت روے -

زیح - زَیح - دور شدن (ع ف اک ۲) انزاح اے بعد و ذهب واناحه غیره وازحت علته فزاحت

زبح - محرکة دیهی ست بجرجان منها ابو الحسن علی بن ابی بکر بن محمد المحدث -

زحجه - خراشیده آمداد (ع بفتحهما)

زقح - آواز بوزینه -

زلنفح - مرد بد خلق -

زمح - ستوده و رفع نمود و در معامله تنگی کرد (ع بفتحهما

زنخ بضمتین جزاء هندگان بر کار نیک و بد زنخ آغاز کردن سخن و خوردن آب مکرر تزنیخ مثله و بلند کردن نفس خود را فوق رتبهٔ خود زنوح شتر بادهٔ تیز رو مزاحنه باهم ستودن۔

زوح۔ پراگنده کردن شتران یا فراهم آوردن آنها من الاضداد و رفتن و دوری ازاح الامر بانجام رسانید کار را ازاح الشیٔ چیز را از جائی دور گردانید و یکسو کرد زواح رفتن و موضعیت و نعیم

فصل السین

سبح۔ سباحة۔ بالفتح والکسر شناوری کردن (ع بفتحها) سبح تصرف کردن در معاش قوله تعالی ان لک فی النهار سبحاً طویلا ای فراغا قال ابو عبیدة متقلبا طویلا وقیل هو الفراغ والجیئة والذهاب و رفتار اسب فرس سابح۔ سبحة بالضم مهرها که عدد تسبیح بوے گیرند و نماز و ذکر یقال قضیت سبحتی ای تطوعی وروی ان عمر رضی الله تعالی عنه جلد رجلین سبحا بعد العصر ای صلیاً تسبیح پاکی و پاکی یاد کردن و صفت کردن خدا کا سبحان الله معناه التنزیه لله نصب علی المصدر کانه قال أبرئ الله من السوء براءة والعرب تقول سبحان من کذا اذا تعجب منه وانما لم ینون لانه معرفة عندهم وفیه شبه التانیث وقولهم سبحات وجه ربنا بضم السین والباء ای جلالته۔ وسبوح بالضم والتشدید من صفات الله تعالی قال ثعلب کل اسم علی فعول فهو مفتوح الاول الا السبوح والقدوس فان الضم فیهما اکثر وکذالک الذروح وقد مر الکلام فیه وقال سیبویه لیس من الکلام فعول علی الضم بواحدة۔ سبوحة بالفتح والتخفیف البلد الحرام ویقال واد بعرفات۔

سجح۔ اسجاح۔ آسان داشتن و درگذاشتن یقال اذا ملکت فاسجح ای سهل سجیة سرشت وجه اسجح ای حسن معتدل۔ سجاح نام زنی ویقال خل له عن سجح الطریق بالضم ای عن وسطه وبنی القوم بیوتهم علی سجح واحد وعلی سجیحة واحدة ای علی قدر واحد۔ دشیته سجح بضمتین ای سهلة۔

سحح۔ سحّ۔ ریختن آب (ع سنا اض ۲) و روان شدن از بالا متعدی لازم یقال سح الماء ای سال من فوق۔ وسحه ای صبه وکذا سح المطر والدمع وسحابة سوطا اے جلده۔ سحابة سحوح ابر ریزان وتسحسح الماء ای سال۔ مطر سحاح ای تسیح شدیدا۔ وطعنة مسحسحة ای شدیدة سیلة الدم۔ سحوح سحوحة فربه شدن گوسپند (ع ف اض ۱) غنم سحاح بالضم والتشدید ای سمان ولحم ساح سمین فرس مسح بالکسر لانه یصب الجری صب سحسحة ساحت سرائے۔

سدح۔ سدح۔ افگندن بر روی یا بقفا یقال سدحه فانسدح فهو مسدوح وسدیح وفلان سادح ای مخصب۔

سرح۔ سرح۔ ستور چرنده و بچرا گذاشتن یقال سرحت المال سرحا وسرحت هی بنفسها سروحا

ویقال سرحت بالغداة وراحت بالعشی وسرحت
فلانا ارسلته وتسریح المرأة تطلیقها والاسم السراح
مثل تبلیغ وبلاغ۔ وفی المثل السراح من النجاح
وتسریح الشعر ارساله وحله قبل المشط والتسریح
التسهیل فرس سریح ای عری۔ وخیل سریح و
ناقة سرح بفتحتین ومنسرحة ای سریحة۔ ومشیة
سرح مثل سجح بفتحتین ای سهلة منسرح برهنه ونام
بحرے از عروض وانسرح الرجل اذا استلقی
وفرج بین رجلیه سرح درختان بزرگ وبلند
سرحة یکے۔ ونام موضعے سرباح درازاز ہر چیز
وبلخ ام سرباح نام زنے سریحة دوال کہ نعل
دوزند بوے سریح سرائح ج۔ سرحان بالکسر
گرگ وشیر بلغت هذیل وفی المثل سقط العشاء به
علی سرحان قال سیبویه النون زائدة وهو
فعلان والجمع سراحین والانثی سرحانة۔
سمروح۔ سمرواح۔ جای نرم کہ گیاه روید
بروے وناقة باگوشت وبزرگ۔
سطح۔ سطح۔ بام وبالای ہر چیز وگستردن (ع
بفتحهما) سطح الله الارض ای بسطها تسطیح ہمن کردن
وتسطیح القبر خلاف تسنیمه۔ انف مسطح اے منبسط
جدا سطیحة سطیح توشدان سطیح ایضا ستان خفتة
ونام کاهن نبی ذئب یقال کان لا اعظم فیه
وانسطح الرجل ای امتد علی قفاه ولم یتحرک
سطاح بالضم والتشدید گیاهی سطاحة واحد
سطح بالکسر وبالفتح سنگ گرداگرد دبرآورده
وہی صفاة یحاط علیها بالحجارة فیجتمع فیه الماء
ستون خرگاه وجای خرما خشک کردن۔
سلطح۔ اسلنطاح۔ دراز وپہن شدن۔
سفح۔ سفح الجبل بن کوه سفح ناحیة و
ریختن آب وخون (ع بفتحهما) رجل سفاح اے
قادر علی الکلام ونام اول خلیفه از بنی العباس
واسمه عبد الله بن محمد۔ سفاح بالکسر زنا ساختن
لذلک سفیحان دوجوال کہ بردو را ہم دوزند وبر
خر جنیبه سازند سفیح تیر قمار کہ بے نصیب باشد۔
سلح۔ سلاح۔ بالکسر سازحرب مذکر لانه یجمع علی
اسلحة وهو جمع المذکر ویجوز تانیثه۔ وتسلح الرجل
اے لبس سلاحه۔ ورجل سالح ای معه سلاح مسلحة
جائے کہ درد ی خوف باشد کہ سلاح باید پوشید
وجاے دیدبان وقومی سلاح وورد فی الحدیث
کان ادنی مسالح فارس الی العرب العذیب
سلاح بالضم پلیدی ستور سلح بالفتح مصدر منه
(ع بفتحهما) اسلاح ستعد فیه۔ وناقة سالح التی
سلحت من البقل وغیره اسلیح بالکسر گیاہیکہ ستور
بخوردن آن شیرناک شود قالت امرأة من العرب
الاسلیح رغوة وصریح وسنام اطریح اسلیح نام
قبیلة از یمن سیلحون نام دہی والعامة
تقول سالحون وذکراه فی فصل نصب من
باب الباء سلح بالضم والتحریک ولد الحجل یعنی کبک
بچہ مثل السلکه والسلف والجمع سلحان بالکسر
سمح۔ سماح۔ ناقة جوانمردی [illegible]

وسمح لی ای اعطانی وہو سمح بالفتح والسکون
جوانمرد شدن (ع بضمتین) وہو سمح وہم سمحاء
وہی سمحۃ وہن سماح لا غیر - سماحۃ آسانی کردن
بالکسی وتسامحوا ای تساہلوا وقولہم اسمحت قرونہ
ای ذلت نفسہ وتابعت - تسمیح راست کردن
نیزہ ونرم رفتن -
سنح - سنیح - سانح - صید کہ از سوی چپ بہ راست
در آید سنوح از سوی چپ در آمدن صید (ع ع
بفتحہا) والعرب تتیمن بالسانح وتتشاءم بالبارح
وفی المثل من لی بالسانح بعد البارح - وسنح
وسانح بمعنیٰ - قال ابو عبیدۃ سال یونس عن
رویۃ عن السانح والبارح وانا شاہد فقال
السانح ما ولاک میامنہ والبارح ما ولاک
میاسرہ - وسنح لی رای اے عرض وسنحت
بکذا اے عرضت ولحنت -
سوح - ساحۃ الدار کشادگی سرای ساحات
ج ساح کذلک مثال ساعۃ وساعات وساع
سوح کذلک مثال بدنۃ وبدن -
سیح - سیح - رفتن آب (ع ف اک ۲) وآب روان
ونوعی از برد وگلیم مخطط برد سیح ومسیر وعبارۃ
مسیحۃ ای مخططۃ - حیقطان مسیح ای ملون سیاحۃ
سیوح سیح سیحان رفتن در زمین وفی
الحدیث لا سیاحۃ فی الاسلام وساح الظل ای فاء
سیاح بالکسر سخن چینی وفتنہ روندہ وفی الحدیث
لیسوا بالمسابیح ولا بالمذاییع البذر - وانساح بالہ

ای اتسع - سیح نام آبی سیحان جوئے در شام
ساحین جوئے بہ بصرہ سیحون جوئے بہند ومیان
ماوراء النہر وخراسان -
سباوح - تستعمل فی قلۃ الطعام یقال اصبحنا سباحاً
ولصبیاننا عجاجج من الغرث یعنی صبح کردیم با کمی
طعام وبرای طفلان آوازہاست از گرسنگی -
سرتاح - بالکسر نعت للناقۃ الکریمۃ والارض
المنبات السہلۃ -
ہم علی سرجوحۃ واحدۃ بالضم ای استوت اخلاقہم
سرفح - نام شیطان -
سقحۃ - محرکۃ گلی موی در مقدم سر اسقح کل -
سلطح - بالضم گوہیست ہموار سلاطح کعلابط جری
ہمناور ورود باریست در دیار رہ او سلنطح سانطح
فضای فراخ سلوطح موضعیست وحجارۃ
سلطحۃ وشتر ہمناور اسلنطح بر روی خود افتاد اسلنطح
الوادی فراخ گشت -
سنطاح - بالکسر مادہ شتر کشادہ فرج -

فصل الشین

شبح - شبح - بالتحریک والتسکین کالبد شبحان
دراز رجل مشبوح الذراعین ای عریضہما اشبح
الذراعین مثلہ وشبح بالضم اسے صار اشبح
الذراعین - والحرباء یشبح علی العود ای یمتد
تشبیح پہناور گردانیدن -
شحح - شحّ - زفتی وحریصی (ع ک افن ۲) وبکسر
(ض ۲) ایضا - رجل شحیح وقوم شحاح واشحۃ -

وتشاحّ الرجلان على الامر لا يريدان ان يفوتهما۔ وهو يشاحّ على فلان اى يضنّ به۔ شحاح بالفتح بخيل وزفت وحريص ارض شحاح لا تسيل الا من مطر كثير۔ زند شحاح الذى لا يورى شحشح اى غيور۔ والذى يواظب على الشئ۔ ويقال للماضى فيه حتى يقال للماضى فى خطبته شحشح شتاب پريدن قطاة شحشح اى سريعة۔ وشحشح البعير فى هديره اذا لم يكن خالصا۔

شرح۔ شرح۔ كشاده وپيدا كردن وشرحت الغامض اى فسرته تشريح اللحم كفانيدن وپيدا كردن فربهى گوشت شريحة پاره گوشت فربه دراز بريده شريح شاه وشرح الله صدره فانشرح شراحيل نام ويقال شراحين بالنون بدلا عن اللام

شرمح۔ شرمح۔ دراز۔

شفلح۔ شفلح۔ بفتحتين والتشديد فراخ بينى وبزرگ لب وزن فراخ سطبر لبهاى فرج۔

شقح۔ اشقاح تشقيح۔ غوره كردن نخل ونهى عن بيعه قبل ان يشقح وقولهم قبحا له وشقحا اتباع وقيل معناهما واحد يقال قبح الرجل وشقح قباحة وشقاحة فهو قبيح وشقيح شقاح بالضم والتشديد گياهى۔

شنح۔ شناحى۔ دراز رجل شناح اى طويل وبكر شناح جوانه بكرة شناحية بالتخفيف۔

شيح۔ شيح۔ بالكسر گياهى ومرد جد در كارها شاح ح۔ اشاح الرجل وشايح اى جد فى الامر وقيل بها سمى حذر۔ شيحان اى غيور۔ ناقة شيحانة سريعة واشاح بوجهه اعرض۔ واشاح الفرس بذنبه اى ارخاه مشيح جارّ زمينى كه شيح رويانده والمشوحاء ان يكون القوم فى امر متبدر به يقال هم فى مشيوحاء من امرهم۔

شدح۔ فربه شدن (ع بفتحهما) وذلك عنه سند حتم بالضم مشدح اى سقه ومندوحة آشدح فراخ ازهر چيز انشدح ستان خوابيد وكشاده گردانيد هر دو پاى خود را وناقه شدوح طويلة على الارض كالارشادح واسع مشدح فرج زن۔

الشودح۔ من النوق الطويلة على وجه الارض رجل شرواح القدم بالكسر عليظها عريضها وهو الرجل اللحيم الرخو الطويل العظيم من الابل والنساء۔

المشرطح۔ رونده در زمين۔

شرمساح۔ ديهى ست به مصر۔

الشرنفح۔ الخفيف القدمين۔

شطّح۔ بالكسر وتشديد الطاء زجر للعريض من اولاد المعز۔

المشفح۔ كمعظم محروم كه بچيزى نرسد۔

الشوكحة۔ شبه رتاج الباب يعنى مانند دركلان بسته شده كه دران دروازه خرد باشد شوكح ج۔

شلح۔ بالكسر ديهى ست نزديك عكبرا منها آدم بن محمد شلحى المحدث۔ شلحا شمشير تيز وبقيه شلح ج التشليح التعرية سوادية يعنى اين لغت سواد به است مشلح كمعظم مسلح الحمام۔

تشوّح - تشویحا انکار کرد۔

فصل الصاد

صبح - صبح بالضم سپیده دم صباح بالفتح بامداد شدن نقیض مسا و صبیحة بامداد و صباح بامداد کردن یقال اصبح الرجل و صبحه الله۔ و صبّحته ای قلت له عم صباحا و اتیته صباحا و لا یراد بالتشدید ههنا التکثیر۔ و اصبح ای صار۔ و اتیته لصبح خامسة کما یقال لمسی خامسة و بکسر الصاد و الضاد لغة فیه۔ و اتیته اصبوحة کل یوم بالضم و امسیّته و لقیته صباح ذا صباح و هو ظرف غیر متمکن۔ و یقال فلان نیام الصبحة بالفتح و الضم ای نیام حین یصبح تقول منه تصبّح الرجل مصبح بالفتح جای و وقت بامدادی صبوح بالفتح شراب بامدادی خلاف غبوق صبح اصطباح صبوحی کردن فهو صبحان و مصطبح و هی صبحی مثال سکران و سکری و فی المثل انه الکذب من الاخیذ الصبحان مصباح بالکسر چراغ و استصبحت به ای اسرجت و التمع ما یستصبح به ای یسرج و ناقه که تا آفتاب بلندتر نشود بر نخیزد بچریدن قال الاصمعی و هذا مما یستحب من الابل مصابیح قدحها که صبوح کنند با آن یوم الصباح روز غارت صباحة خوبی (ع بضمهما) صبیح صباح بالضم لغت اصبح نحو ذی و هو قریب من الصهب یقال رجل اصبح و اسد اصبح بین الصبح اصبحی تازیانه ذو اصبح ملکے از ملوک یمن الیه ینسب السیاط الاصبحیة۔

صحح - صحة - بالکسر تندرستی خلاف سقم و صحّ و استصحّ من علته بمعنی تصحیح درست کردن یقال صحّحه الله فهو صحیح و صحاح بالفتح و کذلک صحیح الادیم و صحاح الادیم ای غیر مقطوع و یقال اصحّ القوم فهم مصحّون اذا ارتفعت العاهة عن اموالهم و مواشیهم و فی الحدیث لا یوردنّ ذو عاهة علی مصحّ۔ و یقال السفر مصحّة بالفتح صحصح صحصاح صحصحان جای هموار ترّهات صحاصح ای الباطل و کذا ترّهات بسابس و هما بالاضافة اجود۔

صدح - صدح - بانگ کردن زاغ و خروس صیدح اسپ سخت آواز و نام ناقه صدحة بفتحتین مهره که افسون بدان کنند زنان مردان را۔

صرح - صرح - کوشک و بنای بلند صروح ج۔ صرحة زمین استوار صرحة الدار عرصتها صرواح بالکسر بمعنی همین صرح بفتحتین گزیده از هر چیز صریح شیر روغن برگرفته یقال جاء بنو تمیم صریحة اذا لم یخالطهم غیرهم و مرد پاکیزه و بی آمیغ نسب امر جارح۔ و نام فحلی زه ناک و کل خالص صریح صراحة بالفتح صروحة بالضم خالص و بی آمیغ شدن (ع بضمهما) و انصرح الحق ای بان۔ و شتمته مصارحة و صراحا ای کفاحا یعنی رویاروی و الاسم الصراح بالضم و هو الخالص من کل شیء کاس صراح ای لم تشب بمزاج تصریح کشاده روشن گفتن خلاف التعریض و یوم مصرح ای لیس فیه سحاب و صرّح

بما فی نفسہ ای اظہرہ۔ وفی المثل صرح الحق عن
محضہ ای انکشف ویقال صرحت کحل ای اجدبت
وصارت صریحۃ ای خالصۃ فی الشدۃ۔ صماح
بالضم خالص از ہر چیز میم زائدہ ویروی
عن ابی عمرو بالدال۔

صرح۔ صروح۔ صرداح۔ بالکسر جای ہموار

صفح۔ صفحۃ۔ کرانہ ہر چیز صفح الانسان جنبہ
صفح الجبل مضطجعۃ صفاح بالکسر ج۔ ونظر الیہ
بصفح وجہہ بالفتح والضم ای بعرض وجہہ۔ وضربہ
بصفح السیف بالضم والعامۃ تقول بالفتح صفیحۃ الوجہ
بشرۃ جلدہ۔ صفائح الباب تختہای در صفیحۃ شمشیر
پہناور و سنگ پہن ورد ہر چہ پہن باشد
صفح نام مردے ودرگذاشتن گناہ وروی
گردانیدن یقال صفحت عن ذنبہ وضربت عنہ
صفحا ای اعرضت عنہ وترکتہ۔ وصفحت الابل
علی الحوض اذا امررتہا علیہ۔ وصفحت افلانا
واصفحتہ اذا سألک فرددتہ۔ وصفحتہ ای ضربتہ
بالسیف مصفحا ای بعرضہ۔ وتصفحت الشیء ای
نظرت فی صفحاتہ مصافحۃ تصافح دست یکدیگر را
گرفتن اصفاح پہن گردانیدن ومنہ سیف مصفح
وقلب مصفح ای ممال وفی الحدیث قلب المؤمن
مصفح علی الحق مصفح ایضا تیر ششم قمار ویقال لہ
المسبل ایضا۔ تصفیح پہن گردانیدن ومنہ مصفح الراس
ای عریض الراس ودست برہم زدن مثل تصفیق
وفی الحدیث التسبیح للرجال والتصفیح للنساء

ویروی بالقاف ایضا۔ صفاح بالضم والتشدید
سنگ پہناور۔

صلح۔ صلاح۔ بالفتح نیکی ضد فساد وصلوح بالضم
مصدر منہ (عع ف اض ۲) وبضمہا وبفتحہا
ایضا۔ وہذا یصلح لک۔ ای ہو من بابتک صلاح
بالکسر المصالحۃ والاسم الصلح یذکر ویؤنث واصطلحا
وتصالحا واصّالحا بمعنی صلاح بالکسر مثال قطام
نام مکہ وقد یصرف۔ اصلاح نیکو کردن خلاف
افساد مصلحۃ واحد مصالح استصلاح نیکو کردن
خواستن نقیض استفساد۔

صمح۔ صمحمح۔ سخت ودرشت وکوتاہ راس صمحمح
ای اصلع غلیظ شدید وہو فعلعل کرر فیہ
العین واللام الحاقا صمحار بالکسر والمد زمین
درشت صمحارۃ اخص منہ۔

صوح یتصوّح۔ کفیدہ گی موی وتصوح البقل
اذا یبس اعلاہ وفیہ ندوۃ وتصیّح لغۃ فیہ وصوّحتہ
الریح وصیّحتہ ای ایبستہ۔ صوح بالضم دیوار
وادی ولہ صوحان وروی کوہ استیخ وفی
الحدیث القوہ بین الصوحین ای بین الجبلین
وبنو صوحان قبیلۃ صواح بالضم خوی اسب

صیح۔ صاحۃ۔ نام کوہی صیّحت الشیء فانصاح
ای شققتہ فانشق۔ وانصاح القمر ای استنار
صیاح بالکسر آواز صیحۃ صیح صیاح بالضم والکسر
صیحان آواز کردن (عع ف اک ۲) مصایحۃ تصایح
یکدیگر را آواز دادن صیحۃ عذاب ویقال لقیتہ

قبل کل صبیح ونقر فالصبیح الصیاح والنقر التفرق وذلک اذا القیته قبل طلوع الفجر قال ابن السکیت غضب من غیر صیح ولا نفراء من غیر قلیل ولا کثیر صیحانی نوعی از خرما بمدینه۔

صربح نفیح۔ فحان کشنده۔

الصرنقح۔ الشدید الشکیمة الذی لایخدع والاتطلع فیها عنده یعنی سرکشی وابا کننده که فریب داده نشود وطمع کرده نشود در چیزیکه نزد وی باشد ومرد ظریف

مصطح۔ دشتی که دران چراگاه نباشد ومکانی که هموار سازند برای خرمن کوفتن دران۔

صقح۔ بالتحریک بی موی شدن پیش سر اصقح صقحاء رنغت منه والاسم الصقحة محرکة۔

صلنبلح۔ ماهی ست باریک ودراز۔

صلدح۔ کجعفر سنگ پهنا جاریة صلدحة عریضة وناقة صلندحة وتضم الصاد صلبة خاصة بالاناث والصلودح الصلب الشدید۔

صاطح۔ سطح صاطحة زن پهنا صانطحت البطحاء فراخ شد زمین سنگریزه ناک والمصلطح والصلاطح گستریده وعلابطح چیزی پهنا صلاطح بلاطح اتباع صلوطح موضعی ست۔

صلفح الدراهم قلبها والصلافح الدراهم بلا واحد مصلفح العریض من الرؤس والمصلفح الصیاح

الصلتقح۔ سخت سرکش یا مرد ظریف۔

صلمح۔ راسه سر تراشید وجاریة مصلمحة الرأس زعراء یعنی دختریکه موی های سرش کم ومتفرق باشد

صمحمح۔ یوما سخت گرم شد بغرها والصمحمح روز گرم وسخت شدید صمادحی وصمادح بضمها مثله ونیز خالص از هر چیز صمادح اسد والصمادح من الطریق واضحه۔

صندح۔ سنگ پهنا۔

صنابح۔ پدر قبیله منهم صفوان بن عسال الصحابی وصنابح بن الاعسر صحابی آخر۔

فصل الضاد

ضبح ضبح۔ رفتار اسپ عند ابی عبیدة وقال غیره هو صوت انفاس الخیل فی العدو وکاستر یقال ضبحته النار ای غیرته ولم تبالغ فیه وانضبح لونه ای تغیر الی السواد قلیلا ضباح بالضم آواز روباه مضبوحة سنگ آتش زنه مضبوح نام مردی

ضحضاح۔ پایاب تضحضح السراب وضحضح الضیاء اذا ترقرق ضح بالکسر آفتاب وفی الحدیث لایقعدن احدکم بین الضح والظل فانه مقعد الشیطان وقولهم جاء فلان بالضح والریح ای بما طلعت علیه الشمس وما جرت علیه الریح یعنی من الکثرة والعامة تقول بالضیح والریح ولیس بشئ۔

ضرح ضرح۔ دور کردن وضرحت عنی شهادة القوم اذا جرحتها والقیتها عنک۔ شیئ منضرح ای متباعد ومضطرح ای مرمی فی ناحیة واضرحه ای ابعده ضریح دور وهو الشق الذی فی وسط القبر واللحد شق فی جانبه وقد ضرحت ضرحا اذا احفرته ضروح بالفتح اسپ بستة پای زننده

یقال منه ضرحت الدابة برجلها وفیها ضراح بالکسر ضراح بالضم نام بیت المعمور عن ابن عباس رضہ قوس ضروح کمان سخت جہانندہ مضرحی چرغ دراز بال وجہتر۔

ضیح ضیاح ۔ بالفتح شیر تنک آمیختہ وضیحت اللبن ای مزجتہ حتی صار ضیحا وضیحت الرجل اے سقیتہ ضیحا۔

فصل الطاء

طحح ۔ طح ۔ بپاشنہ پای مالیدن وکوفتن چیزی را رعع ف اض ۲ ا طحطحة شکستن طحطاح اندک ودر پریشان کردن ویقال طحطح بہم اے فرقہم۔

طرح ۔ طرح ۔ انداختن طرحتہ وطرحتہ وطرحتہ للمبالغة ۔ واطرحہ اے ابعدہ ۔ طرح بالتحریک جای دور طروح بالفتح مثلہ ۔ قوس طروح شدیدة الدفع والحفز للسہم مثل ضروح نخلة طروح ای طویلة العراجین ۔ سیر طراحی بالضم ای البعید مطارحة الکلام باہم سخن درافگندن ۔ نام اطریح بالکسر اے طویل ۔ وطرح بنارة لطریحا اذا طولہ جدا وکذلک طرمح بنارة میم زائدة طرماح بکسرتین وتشدید المیم نام مردے۔

طفح ۔ طفوح ۔ لبالب شدن خنور زعع بفتحہا اطفاح تطفیح متعدیہ ۔ طفاحة بالضم سرآمد ہر چیزی چون کفک دمانند آن و طفحت القدر ای علت اتخذت طفاحتہا ۔ وطفح السکران فہو طافح وذا ملأہ الشراب ۔ وطفحت الریح القطنة اذا سطعت بہا

ویقال اطفح عنی اے اذہب۔

طلنفح طلنفح ۔ بالفتح تہی شکم ومانده وکوفتہ۔

طلح ۔ طلح ۔ طلاح ۔ بالکسر درختان بزرگ در ریگستان طلحة یکے ونام مردے ابل طلاحیة شتران طلح خوار واطلح لغة فی الطلح ۔ وطلح البعیر اے اعیا فہو طلیح ۔ واطلحتہ وطلحتہ انا ای حسرتہ ناقة طلیح اسفار ۔ وابل طلح وطلائح طلیح بالکسر ستور مانده شده یستوی فیہ الذکر والانثی اطلاح ج ۔ طلیح کذلک ۔ وکسنہ طلح بالتحریک درد شکم ستور از خوردن طلح ناقة طلحة نعت منہ وابل طلاحی وتانہ گی ونازکی عن ابی عمرو ونام موضعی طلحة الطلحات وہو طلحة بن عبد اللہ بن خلف الخزاعی ۔ ذو طلوح بالضم موضعی طلاح بالفتح تباہی ضد صلاح طالح خلاف صالح وفی الحدیث لولا الصالحون لہلک الطالحون طلیحة بالتصغیر نام مردے طلیحتان دو برادر وہو طلیحة بن خویلد الاسدی واخوہ۔

طمح ۔ طموح ۔ بلند نگریستن یقال طمح ببصرہ وکل مرتفع فہو طامح رجل طماح لے شرہ ونام مردے طماح بالکسر سرکشی کردن مثال جماح یقال فرس فیہ طماح ۔ وطمحت المرأة فہی طامح اے تطمح الے الرجال واطمح بصرہ اے رفعہ وطمح اے ابعد فی الطلب طمحات الدہر شدائد ۔ وطمح بولہ اذا رماہ فی الہواء ابو الطمحان نام شاعرے۔

طوح یطوح - ہلاک شدن (ع ف اض ۲) وکسر ہا
ایضا - طاح اے ہلک وتاہ فی الارض وتحتہ
وطوحہ اے حیرہ وذہب بہ ہہنا وہناک یطوح
فی البلاد اذا رمی بنفسہ ہہنا وہناک وتطاوحت
بہم النوی اے ترامت بہم مطاوح انداختن جاہیا
وطوحتہ الطوائح اے قذفتہ القواذف ولا یقال
المطوحات وہو من النوادر لقولہ تعالی وارسلنا
الریاح لواقح علی اصل التاولین۔
مطیح - مثلہ۔
طرشحۃ - فروہشتگی وضربہ حتی طرشحہ زد اورا
تاکہ سست ونرم گردانید اورا۔
طنحت الابل ناگوار شد خوردنی شتر وفربہ گشت
(ع ک اف ۲) طناح بالفتح دیہی ست بمصر۔
طیح - چو بیکہ بدان آماج کشاورز باشد واصابتہم
طیحۃ اے امور فرقت بینہم طیح بثوبہ رمی بہ فی
مضیعۃ یعنی انداخت جامہ را در جائیکہ ضائع شود
طیح فلانا حیران گردانید فلان را طیح الشئے
ضائع کرد آنرا اطاح مالہ تلف کرد مال خود را
داد بتبا ہیۃ مطیح تباہ۔

فصل الفاء

فتح - فتح - کشایش ونصرت وآب روان از چشمہ
وجز آن وکشادن (ع بفتحہا) فتحت الباب
فانفتح - وفتحت الابواب للکثرۃ ففتحت ہی وباب
فتح بضمتین اے واسع مفتوح - وقارورۃ فتح
واسعۃ الراس ولیس لہا صمام ولا غلاف
وہو فعل بمعنی مفعول - واستفتح وافتتح بمعنے
استفتاح ایضا یاری خواستن ونصرت جستن
مفتاح بالکسر کلید مفاتح مفاتیح ج - قال
الاخفش ہو مثل امانی وامانی یخفف ویشدد
فاتحۃ الشئ اول چیزے فتاح داور وفتاحۃ بالضم
والتخفیف حکم یقال افتح بیننا ای احکم - فتوح
بالفتح ناقۃ فراخ سوراخ پستان یقال منہ
فتحت الناقۃ وافتحت۔
فحج - فحیح - آواز افعی کہ از دہان دہی آید کشیش
آواز کہ از پوست وی آید چون بجائے بساود
(ع ف اض ۲ وک ۲) وکل ما کان من المضاعف
لازما فالمستقبل منہ یجی علی یفعل بالکسر الا سبعۃ
احرف جارت بالضم والکسر معا وہی یعل ویشح
ویجد ویصد ای یضج ویحم من الجمام ویشب الفرس
ویفح الافعی وما کان متعدیا فالمستقبل منہ یجی
بالضم الا خمسۃ احرف جارت بالضم والکسر معا وہی
یشدہ ویعلہ ویبتہ وینم الحدیث ویرم الشئے
فحفاح نام جوئے بہشت۔
فدح - فدح - گرانبار کردن دام کسے را وفی
حدیث ابن جریج ان رسول اللہ صلعم قال وعلی
المسلمین ان لا یترکوا مقدوحا فی فداء او عقل
امر فادح اذا عالہ وبہظہ۔
فرح - فرح - بالتحریک شادمانی وفریدگی فرح
بالکسر فرحت منہ ومنہ قولہ تعالی ان اللہ لا یحب الفرحین
ای البطرین - یقال فرح بہ ای سر - وافرحہ اے

سترہ ویقال مایسرنی بہذا الامر مفرح ویقال
ہو مفروح بہ ولا یقال لغیر المبار تفریح شادمانہ
کردن وافرحہ الدین اے اثقلہ وفی الحدیث
لایترک فی الاسلام مفرح قال الزہری المفرح
المقدوح یقضی عنہ دینہ من بیت المال ولا یترک
مدینا۔ فرحۃ بالفتح والضم فروگانی یقال لک
عندی فرحۃ ان بشرتنی۔ مفراح بالکسر الذی
یفرح کلما سرہ الدہر۔ مفرح بالکسر دارو
مقوی دل۔

فرشح۔ فرشاح۔ بالکسر سم مناک وفرشحت الناقۃ
اذا تفحجت للحلب یعنی پاہا فراخ نہاد والفرشحۃ
والفرشطۃ الجلسۃ المفتوحۃ مابین الرجلین قال
الکسائی فرشح الرجل فی صلوتہ وہو ان یفحج بین
رجلیہ جدا وہو قائم وکان ابن عمر لا یفرشح بین
رجلیہ فی الصلوۃ ولا یلصقہما ولکن بین ذلک۔

فرطح راس مفرطح۔ بفتح الطاء ای عریض۔

فسح۔ فسحۃ۔ بالضم فراخی مکان فسیح وفسح علی
فعل بضمتین اے واسع وفسح لہ فی المجالس ای
وسع لہ۔ وانفسح صدرہ ای انشرح تفسحوا وتفاسحوا
فی المجالس اے توسعوا۔ فسحم بضمتین منہا ساکن
فراخ سینہ میم زائدہ۔

فشح۔ فشحت۔ الناقۃ ای تفاحجت لتبول و
تفشحت اذا تفحجت کذلک لوجع۔

فصح۔ رجل فصیح۔ ای بلیغ۔ ولسان فصیح اے
طلق۔ ویقال کل ناطق فصیح وما لا ینطق فہو اعجم

فصاحۃ کشادہ سخن ودرست مخارج شدن لغۃ
بضمہا) یقال فصح العجمی۔ وتفصح فی کلامہ وتفاصح
اے تکلف الفصاحۃ۔ وفصح اللبن ای اخذت
عنہ الرغوۃ لبن فصیح لغت منہ۔ وافصح العجمی
اذا تکلم بالعربیۃ۔ وافصحت الشاۃ اذا انقطع لباہا
وخلص لبنہا۔ وافصح اللبن اذا ذہب اللبا عنہ۔
وافصح الصبح اذا بدا ضوءہ وکل واضح مفصح۔
وافصح الرجل عن کذا اذا اخرج منہ فصح بالکسر
عید ترسایان وافصح النصاری ای جاء فصحہم۔

فضح فضیحۃ۔ فضوح۔ رسوائی یقال فضحہ فافتضح
اذا انکشف مساویہ۔ وفضح الصبح وافضح اذا بدا
وافضح البسر اذا بدت فیہ حمرۃ افضح سپید نہ بغایت
وشتر کہ بدان لون باشد وقیل الفضح بالتحریک
غبرۃ فیہ طحلۃ۔

فطح۔ فطح۔ پہن کردن فطحہ وفطحہ بمعنی۔ رجل افطح و
راس مفطح اے عریض۔

فقح۔ تفقحت الوردۃ اے تفتحت۔ وعلیہ حلۃ
فقاحیۃ اے علی لون الورد فقاح بالضم والتشدید
گل اذخر فقحۃ حلقہ سوراخ وبر فقاح بالکسر ج
وہم یتفاقحون اذا جعلوا ظہورہم الی ظہورہم
کما تقول یتقابلون ویتظاہرون التفقیح چشم
باز کردن سگ بچہ وفی الحدیث فقحنا وصاصاتم۔

فلح۔ فلاح۔ رستگاری وفیروزی وبقا وطعام
سحری یقال خفنا ان یفوتنا الفلاح یعنی السحور
وحی علی الفلاح ای اقبل علی النجاۃ وقیل

فی الدنیا فلاح اے بقاء۔ ویقول الرجل لامرأته
استفلحی بامرک ای فوزی به فلح بالتحریک لغة
فی فلاح۔ وفلحت الارض شققتها للحرث۔ فلاحة
بالکسر کشاورزی فلاح کشاورز وقولهم الحدید
بالحدید یفلح اے یشق ویقطع ویقال فی رجل
فلان فلوح اے شقوق وبالجیم ایضا کذلک۔
افلح کفته لب فرو سو فلحة بالتحریک کفتگی لب بالا فلحاء
لقب مردی لفلحة کانت له وانما ذهبوا به الی تانیث الشفة
فنح۔ فنح۔ الفرس من الماء ای شرب دون الری
فوح۔ فوح۔ فیح۔ دمیدن بوی خوش (ع
ف اض ۲ و ک ۲) فوح فیحان کذلک یقال
فاح الطیب وفاحت ریح المسک لا یقال فاحت
ریح خبیثة۔ وفاحت القدر اے غلت وافحتها
انا وکذلک فاحت الشجة اے نفحت بالدم
وافاح دمه اے هراقه۔
فیح۔ بحر افیح وفیاح۔ ای واسع وکذلک انه
جواد فیاح اے فیاض۔ وفاحت الغارة تفیح
اے اتسعت۔ فیاح بکسر الحاء اسم للغارة
وکان اهل الجاهلیة یقولون فیحی فیاح اے
اتسعی۔ فیح بالتحریک فراخ شدن فیحاء
فراخ والضا آشام با توابل۔
فتح۔ بروزن ومعنی فحث افتاح ج۔
افحج۔ بالضم قبیلةً ابوهم اسمه مخوج کصبور۔
تفذحت الناقة وانفذحت تفاجت
للبول یعنی کشاده کرد پا را تا بول کند۔

فرسلح۔ بالکسر زمین بسیار فراخ۔
فرفخ۔ زمین هموار۔
فرکحة۔ دوری ما بین سرد و سرین والفرکاح
والمفرکح کمفر صاد دسرحد من ارتفع بذرو الاست
وخرج دبره یعنی کسی که دو کناره سرین او بلند
و دبرش برآمده باشد۔
فلندح۔ درشت و والد حضری الشجعی الشاعر۔
فلطح القرص فراخ وپهن کرد گرده نان را
ورأس فلطاح ومفلطح عریض فلطاح موضعیست۔
فلقح ما فے الاناء آشامید یا خورد هر انچه در آوند
بود رجل فلقحی یضحک فی وجوه الناس وتفلقح
اے یستبشر الیهم۔
قنطح۔ اسمی ست۔
الفیح۔ والفیوح۔ فراوانی ربیع و فراخی بلاد
ناقة فیاحة شتر ماده سطبر پستان بسیار شیر فیحان
موضعیست بدیار بنی سعد فیحة موضعیست بدیار
مزینة فیحوتة نام زنی افح عنک من الظهیرة ابرد
یعنی سرد کن از خود شدت گرما را۔

فصل القاف

قبح۔ قبح۔ بالضم زشتی نقیض حسن قباحة زشت
شدن (ع ی بضمها) قبیح نعت منه۔ وکرانه آرنج
وقبحه الله اے نجاه عن الخیر فهو من المقبوحین
ای المبعدین۔ یقال قبحا له بالضم والفتح۔ واقبح
فلان ای اتی بقبیح۔ استقباح ضد استحسان یعنی
زشت شمردن وقبح علیه فعله۔

قح ـ قحّ ـ بالضم سادہ و بی آمیغ از ہر چیز یقال
رجل قحّ و عربیّ قحّ اے محض خالص ـ عربیۃ
قحۃ اعراب اقحاح وعبد قحّ ای خالص قحاحۃ
قحوحۃ مصدر منہ قحقح بالضم استخوان گرداگرد
دبر وہو فوق القب شیئاً ـ

قدح ـ قدح ـ بالکسر تیر تمام ناتراشیدہ و پیکان
نانہادہ و تیر قمار قداح بالکسر اقداح اقادیح ج
قدح بالتحریک م اقداح ج مقدح بالکسر کفلیز
مقدحۃ آہن چقماق قداح قداحۃ سنگ یا چوب
آتش زنہ وقدحت المرق ای غرفتہ یعنی بکفلیز
بر داشتم شوربا را قدحۃ بالضم یک کفلیز از ہر چیز
یقال اعطانی قدحۃ من مرقتہ ـ قدح آتش زدن
وطعن زدن در نسب کسی و خوردن کرم دندان
و چوب را ـ و آب تباہ شدہ از چشم بیرون کردن
و فرو خوردن آب چشمہ و چشم و بہ کفلیز بر گرفتن
خوردنی و مانند آن قادحۃ کرم دندان و چوب
خوار قادح شگاف در چوب و کبودی و خوردگی
دندان قدیح آنچہ در بن دیگ ماند از خوردنی
رکی قدوح چاہ کہ بدست آب از وی بر گرفتہ شود
تقدیح باریک کردن اسپ را اقتداح چقماق
زدن و بہ کفلیز بر گرفتن ـ

قرح ـ قرح ـ قروح ـ ریش قرحۃ بالفتح والضم یکے
ذو القروح لقب امرء القیس ـ قرح بالفتح والضم
ریش کردن و خستہ کردن (ع ع لفتحہما) یقال قرحہ
فہو قریح اے جریح وہم قرحی ـ قرح بالتحریک
ریش بر آمدن (ع ع ک اف ۲) یقال قرح جلدہ
فہو قرح واقرحہ اللہ تعالی متعد فیہ قرح بالضم
وادی قرحانۃ واحد قرحان یعنی نوعی از سماروغ
وبعیر قرحان اذا لم یصبہ الجرب قط وصبی قرحان
کودک کہ او را جدری نیامدہ باشد ویستوی
فیہ الواحد والاثنان والجمع ـ والاسم القرح
بالتحریک وفی الحدیث ان اصحاب النبی علیہ السلام
قدموا المدینۃ وہم قرحان ای لم یکن اصابہم
قبل ذلک وباء ـ واقرح القوم اذا اصابت ماشیتہم
القرح بالفتح ایضاً بجای پیش آمدن یقال قرحہ
بالحق اذا استقبلہ بہ ـ ولقیتہ مقارحۃ ای مواجہۃ
قروح پیدا شدن حمل ناقہ را (ع لفتحہما وف اض ۲)
یقال قرحت الناقۃ فہی قارح و تمام دندان شدن
ستور چون اسپ و شتر و مانند آن یقال قرح الحافر
ای انتہت اسنانہ وانما تنتہی اسنانہ فی خمس سنین
لانہ فی السنۃ اولی حولی ثم جذع ثم ثنی ثم رباع
ثم قارح والجمع قرح ویقال اجذع المہر واثنی و
اربع وقرح فہذہ وحدہا بلا الف وفی الاسنان
بعد الثنایا والرباعیات اربعۃ قوارح ـ وکل ذی
حافر یقرح وکل ذی خف یبزل وکل ذی ظلف
یضلع قراح بالفتح خالص از ہر چیز قریحۃ اول
آبی کہ بر آید از چاہ و منہ یقال لفلان قریحۃ
جیدۃ یراد استنباط العلم بجودۃ الطبع واقترحت
علیہ شیئاً اذا سألتہ ایاہ من غیر رویۃ واقتراح الکلام
ارتجالہ ـ واقترحت الجمل اذا رکبتہ قبل ان یرکب

قرواح بالضم زمین کشاده آفتاب روی ناقة قرواح دراز قوائم قال الاصمعی قلت لاعرابی ما القرواح قال التی کانها تمشی علی ارماح ونخلة قرواح ایضا قرادح ج۔

قرنح۔ قرنح۔ بالضم درختی۔

قزح۔ قزح۔ بالکسر دیگ افزار مقزحة افزار دان تقازیح افزارها ومنه قزحت القدر ای طرحت فیها الابزار۔ قزح بالفتح بول انداختن سگ قزح بالضم والتحریک نام کوهی بمزدلفه قوس قزح غیر مصروفة آدینده یعنی انچه پیدا شود بر هوا سرخ وسبز بشکل کمان وآنرا کمان رستم نیز خوانند۔

قلح۔ قلح۔ بالتحریک زردی دندان وزرد شدن آن (ع ک ف ۲) اقلح نعت منه وفی المثل عود یقلح اسنانه تقلیح پاک کردن زردی از دندان ومانند آن وهذا مثل مرضت الرجل وقردت البعیر یعنی بیماری داری کردم مرد را وکنه شتر پاک کردم قالح کلان سال از هر چیز وهو ملحق بجح وحل بزیادة المیم۔

قمح۔ قمح۔ گندم وپست خشک خوردن اقتماح کذلک۔ قمیحة گوارش وپست وجز آن قمحة بالضم یک دهان پست وجز آن قمحان بالضم والتشدید ورس یعنی رنگ زرد وسبیجه که در شراب افتد قموح سر برآوردن شتر بعد از آب خوردن بعیر قامح نعت منه قمح ج۔ یقال شرب فتقمح وانقمح ای رفع رأسه وترک الشرب وقامحت الابل اذا وردت ولم تشرب وترفع رأسها من داء یکون بها او برد وهی ابل مقامحة وبعیر مقامح وناقة مقامح ایضا والجمع قماح علی غیر قیاس۔ اقماح سر برداشتن وچشم فرو خوابانیدن یقال اقمحه الغل اذا ترک رأسه مرفوعا من ضیقه۔ وشهرا قماح اشد ما یکون من البرد وسمیا بذلک لان الابل اذا وردت اذا ها برد الماء فقامحت۔

قنح۔ قنح۔ خم دادن چیزی را چون چوگان ومانند آن قناحة بالضم والتشدید نوعی از کلید قنحت الباب کالید راست کردم بر در۔

قیح۔ قیح۔ زرد آب وریم ومنه قاح الجرح بقیح وقیح وتقیح بمعنی۔ قاحة الدار ساحتها۔

قافح۔ شاتمه تقنح له بشر برای او شر انگیخت

قرزح۔ بالضم والفتح نوعی از چادرها ومیمون کلان قرزوح مثله قرزح اقرار کرد بچیزی که ازو طلب کرده شد ومنقاد گشت القرزوحة والقرزحة بضمها گره خشکناک القرزوح الذی یجئ بعد العاشر من خیل الحلبة۔

اقرنذح۔ لی تجنی علی یعنی اتهام جنایت کرد بر من والمقرنذح آماده برای بدی۔

یقال قرشح۔ اذا وثب وثبا متقاربا۔

قسح قساحة وقسوحة سخت گردید (ع ع بفتحها) قسح الرجل بسیار شد نعوظ او اقسح مثله قسح الحبل تافت رسن را قسح بالتحریک خشکی بالقبیه النعوظ وانه لقساح مقسوح وقاسح خشک گردانید آنرا

ثوب قاسح جامۀ درشت -
قشاح - کمقطام کفتار ثوب قاشح یعنی درشت
القشاح کفتار خشک -
قفحه - مکروه داشت آزار (ع بفتحها) قفح عن الطعام
باز ماند از طعام قفح الشیء استفه کما یستف الدواء
القفیحه الزبدة تحلب علیها الشاة و عجاجة قفحاء
وهی ان تری اشعو باً تتشعب منها -
قلفحه - تمام خورد آنرا -
قاح الجرح - یقوح صارت فیه المدة تقوح مثله
قاح البیت روفت خانه را قوّح مثله اقاح صمم
علی المنع بعد السؤال القاحة الساحة یعنی صحن سرای
قورح - موضعیست نزدیک مدینه -

فصل الکاف

کبح - کبح - لگام باز کشیدن ستور را تا باز ایستد
از رفتن یقال اکبحتها و اکفحتها و کبحتها اذا ردها باللجام
کح - عربی کحّ - و عربیة کحة بالضم لغة فی قح و کحة
ام کحة نام زنی کحلح گنده پیر ناقه فرتود -
کدح - کدح - ورزیدن و کار کردن و کوشش
نمودن و روی خراشیدن یقال به کدح و کدوح
ای خدوش و قیل الکدح اکثر من الخدش و
فی الحدیث فی وجهه کدوح وهو یکدح لعیاله و
یکتدح ای یکسب لهم تکدیح خراشیدن حمار
مکدح خر گزیده وهو الذی کدحه الحمر ای عضضته
و تکدح ای تخدش -
کروح - کروحه - دویدن کوتاه بالا کرحه کرمحة
کذلک و قد سقط من السطح فتکردح ای تدحرج -
کسح کسح - خانه روفتن کاسحه بالکسر جاروب رو
و بیل برف روب کسح ایضا روفتن با ذرهن را
الکساح همه مال بغارت بردن کساحة خاک و
برف روفته اکسح بر جای مانده و لنگ و فی
الحدیث الصدقة مال الکسحان والعوران -
کشح کشح - تهیگاه و طوی عنه کشحه ای قطع عنه
وطویت کشحی علی الامر اذا اضمرته و ستره کشح بالتحریک
درد پهلو و منه کشح الرجل مجهولا فهو مکشوح لغت منه
و نام مردی کشاح بالکسر داغ پهلو کاشح دشمنی پنهان
دارنده کشح بالعداوة و کاشحه بمعنی و کشح القوم
عن الماء و انکشحوا ای تفرقوا عنه -
کفح - کفح - رو باروی شمشیر زدن و بوسه زدن
و فی الحدیث انی لاکفحها و انا صائم ای اواجهها
بالقبلة و فلان یکافح الامور اذا باشرها بنفسه و
اکفحت الدابة اذا ضربت باللجام فاها - کفیح همتا -
کلح - کلوح - روی ترش کردن کلاح بالضم
کذلک (ع بفتحها) و منه قوله تعالی تلفح وجوههم النار
وهم فیها کالحون - یقال ما اقبح کلحته یراد به الفم
و ماحوالیه - کلاح ایضا قحط سال و دهر کالح ای
شدید مکالحه سختی کردن باهم و تکلح البرق ای تتابع
کمح - اکماح - لگام کشیده داشتن ستور را
تا سر راست دارد و نزدیک شدن رز به برگ
بیرون آوردن کومح مرد بزرگ سرین -
کوح کلح کیح - بنای کوه تکویح غلبه کردن

مکادحة آشکارا دشنام دادن و جنگ کردن باهم و تکادحا ای تسابا و تعالجا الشر بینهما۔

کتح الطعام خورد طعام را تا که سیر شد (ع بفتحهما) کتحت الریح فلانا باشید باد بر و خاک را یا کشید بارچه او را کتح اللہ بی الارض ملح بخورد چیزی که بر زمین بود و کتح خراش باز سنگریزه کم از خراش کدح و کتح الشیء چیزے بجلد رسید و اثر کرد دران۔

الکتحة۔ من الناس گروه قلیل از مردم تکاتحوا بالسیوف رو باروی شمشیرها زدند کتح عن استه ظاهر کرد سرین خود را (ع بفتحهما) کتح مثله کتحت الریح علیه التراب یعنی باشید باد بر و خاک را کتح من المال ما شاء یعنی بتاراج برد مال را انچه که خواست کتح الشیء فراهم کرد یا پراگنده گردانید من الاضداد و تکتح بالحصا تضرب به۔

کدراح۔ بالکسر موضعیست۔

کذحته۔ الریح انداخت باد سنگریزه و خاک را برد (ع بفتحهما)

الکرح۔ بالکسر خانهٔ راهب اکراح ج کاح و کارحة حلق مردم اکیراح مواضع یخرج الیها النصاری فی اعیادهم۔

کربحه۔ انداخت او را کربحه بند گران و دویدن کم از دویدن کرده۔

کرنحه۔ انداخت او را کرنح فی مشیه قرا سر لیلا المکرنح۔ المشوه یعنی بد شکل۔

کرمحه۔ بروزن و معنی کرنحه۔

کلتحة۔ نوعی از رفتار و کلتح اسمی است۔

کلدحة۔ بروزن و معنی کلتحة و کلدح سخت و گنده پیر۔

کلح۔ بالکسر خاک۔

کنتح۔ کجعفر گول۔

الکنبح۔ الکنتح۔

الکنبح۔ بالکسر الاصل کنبح مثله۔

کیح۔ بالتحریک خشونت و سطبری و اسنان کیح بالکسر و کیح اکیح درشت و سطبر کیوم اکوم و ما کاح فیه السیف و ما اکاح کما حاک و ما احاک یعنی شمشیر دران اثر نکرد و اکاحه ہلاک کرد او را۔

فصل اللام

لتح۔ لتح۔ بالتحریک گرسنگی (ع کـ ا ف ۲) فهو لتحان وهی لتحی۔

لجح لجح۔ بالضم تک و پستی چاه و وادی۔

لحح۔ الحاح۔ ستیهیدن یقال الح علیه بالمسئلة والح السحاب ای دام مطره و اقام۔ ملحاح بالکسر پالان که پشت ستور را بگزد رحی ملحاح ای التی دامت علی الطحن۔ والح الجمل اذا حرن کما تقول فی الناقة خلأت۔ و لحاح القوم و تلححوا اذا لم یبرحوا مکانهم۔ و لححت عینه اذا التصقت بالرمص و هذا احد ما جاء علی الاصل مثل ضبب البلد بالظهار التضعیف و منه قولهم هو ابن عمی لحا ای لاصق النسب نصب علی الحال لان ما قبله معرفة و تقول فی النکرة هو ابن عم لح بالکسر لانه نعت للعم و کذلک المؤنث والاثنان والجمع فان لم یکن لحا

وکان من العشیرة قلت هو ابن عم الکلالة وابن عم کلالة۔ ومکان لاحٔ اے ضیق۔

لطح۔ لطح۔ بکف دست بر پشت کسی زدن نرم نرم ومنه یقال لطحه۔ ولطح به الارض ای ضرب به الارض۔

لفح۔ لفح۔ سوختن گرما وآتش وسموم قال الاصمعی ما کان من الریح لفح فهو حر وما کان نفح فهو برد به شمشیر زدن یقال لفحه بالسیف لفحة ای ضربه ضربة خفیفة لفاح بالضم والتشدید نوعی از بوییه گی چون بادنجان که زرد شود۔

لقح۔ لقح۔ لقاح۔ بالتحریک آبستن شدن (ع ک اف ۲) لاقح لغت منه والحی نخل را بوی کشن دهند حی لقاح الذین لا یدینون للملوک اولم یصبهم فی الجاهلیة سبار۔ لقاح بالکسر شتران واحدها لقوح وهی الحلوب مثل قلوص وقلائص قال ابو عمرو اذا انتجت فهی لقوح شهرین او ثلاثة ثم هی لبون بعد ذلک۔ وقولهم لقاحان اسودان کما قالوا قطیعان لانهم یقولون لقاح واحد کما یقولون قطیع واحد۔ لقحة بالکسر ای لقوح۔ لقح ج مثال قربة وقرب۔ القاح آبستن گردانیدن یقال القح الفحل الناقة والریح السحاب ورياح لواقح ولا یقال ملاقح وهی من النوادر وقیل الاصل فیه ریح ملقحة ولکنها لا تلقح الا وهی فی نفسها لاقح کان الریاح لقحت بخیر فاذا انشأت السحاب وفیها خیر وصل ذلک الیه۔ تلقیح گشن دادن خرما یقال منه لقح النخل والقح ولقحت النخل ولقحت مخففة فی واحدة۔ وتلقحت الناقة اذا ارت انها لاقح ولا تکون۔ ملاقح جمع ملقح وهو الفحل۔ ملاقیح ایضا شتران آبستن واحدها ملقحة بالفتح۔ وملاقیح الاناث التی فی بطونها من الاجنة من لقحت کالمحموم من حم والمجنون من جن ملقوحة یکی۔

لمح۔ لمح۔ نگریستن ودیدن لمحه والمحه اذا ابصره بنظر خفیف والاسم اللمحة ودرخشیدن ستاره وبرق یقال رایته لمحة برق۔ ویقال ابینا فیه لمحة من ابیه ثم یقال فیه ملامح من ابیه من مشابه فجمعوا علی غیر لفظه وهو من النوادر۔ ویقال لارینک لمحا باصرا اے امرا واضحا۔

لوح۔ لوح۔ کتف وهر چه پهن باشد از استخوان وچوب وتخته۔ ودیدن (ع ف اض ۲) وکونه گردانیدن سفر مردم را یقال لاحه السفر وتشنه شدن لواح بالضم مثله۔ الیتاح تشنه شدن ودرخشیدن برق وپیدا شدن ستاره لاح النجم والاح والتاح بمعنی قال ابن السکیت لاح سهیل اذا بدا والاح اے تلألأ۔ والاح بحقی اے ذهب به۔ والاح منه ای اشفق وحاذر والاح بسیفه لمع به والاح الملکه۔ ملواح بالکسر ستور زود تشنه شونده ابل لوحی ای عطشی۔ تلویح سوختن آفتاب رنگ روی را وبرنگ دادن جامه را وگرم گردانیدن باتش الواح السلاح ما یلوح کالسیف والسنان۔ لوح بالضم هوا ای میان زمین وآسمان یقال لا افعل ذالک ولو نزدت فے اللوح اے ولو نزدت

فے السکاک شیٔ لیاح بالکسر سپید ہ وگاو دشتی لیسمی لبیاضہ۔

الابح۔ بالتحریک مردانگی ورجل لہ ذکر فی الحدیث وپیر سال خورد کبح کمنع والبح وبلح بمعنی لباح کغراب موضعیست۔

لدحہ۔ زد او را بدست وآلود او را (ع بفتحہا)

تلمح۔ سیلانی دہن از خوردن انار یا آلو۔

لکحہ مشت زد او را یا زد او را مانند مشت زدن (ع بفتحہا)

فصل المیم

متح متح۔ آب کشیدن از چاہ وجز آن (ع ف اض ۲) ماتح متوح نعت منہ۔ بئر متوح چاہ کہ از وی بدست آب توان کشید بی دلو ویقال سرنا عقبۃ متوحًا ای بعیدۃ۔ ومتح النہار لغۃ فی متع ای ارتفع۔ لیل متاح ای طویل ومتح بہا ای جبق۔ ومتح بسلحہ ای رمی بہ۔

محح۔ محح۔ جامہ کہنہ محح الثوب وامح ای بلی مح بالضم زردہ بیضہ محاح آنکہ بسخن دل خوش کند کسی را وہو الکذاب۔

مدح۔ مدح۔ ستودن (ع بفتحہا) تمدح کذلک مدحۃ بالکسر امدوحۃ بالضم ستایش مدح ومتدح بمعنیً۔ تمدح تکلف کردن در ستایش خود وامدح بطنہ لغۃ فی اندح ای اتسع۔ وتمدحت خواصر الماشیۃ مثل تندحت ای اتسعت۔

مذح۔ مذح۔ بالتحریک بہم سودن دو ران ودر رفتن (ع ک اف ۲) امذح نعت منہ۔

مرح۔ مرح۔ بالتحریک نیک شاد شدن (ع ک اف ۲) فہو مرح بالکسر ومریح بالکسر والتشدید مثلہ۔ وامرحہ غیرہ۔ مراح بالکسر شادی ومرحت عینہ مرحانًا فسدت وہاجت۔ فرس ممراح بالکسر ومروح بالفتح ای نشیط۔ وامرحہ الکلاء۔ قوس مروح وعقار مروح ای کان لہا مرحًا حین ممراح غزیزۃ الدمع۔ ومرحت القربۃ ملئے مرتہا وہو ان تملاء ہا ماء لتتنسد عیون الخرز۔ ویقال للرامی اذا اصاب مرحی واذا اخطا برحی۔

مزح۔ مزح۔ لاغ کردن (ع بفتحہا) والاسم المزاح بالضم وبالکسر المصدر یقال منہ مازحہ وہما یتمازحان۔

مسح۔ مسح۔ مالیدن ومسح کردن (ع بفتحہا) یقال مسح براسہ وجماع کردن ومسح المرأۃ ای جامعہا۔ ومسح بالسیف ای قطعہ۔ وتمسح بالارض مساحۃ بالکسر زمین پیمودن الماسح البعیر الذی اصاب مرفقہ طرف کرکرتہ ولم یدمہ فاذا ادماہ قیل لہ حاز۔ مسحار زمین ہموار سنگریزہ ناک وزن لا غرسرین مکان امسح کذلک یقال مررت بخرتی من الارض بین مسحاوین۔ ویقال علیہ مسحۃ من جمال ومسحت الابل یومہا ای سارت مسحۃ یک گیسو مسائح ج وکمان مسیح پارۂ از زر ونقرہ سودہ ونام عیسے علیہ السلام ونام دجال کذاب سوخوی والماسح الماشط مسیح بالکسر

ملہ امدح والمدح اسمان بمعنی واحد

باطن زانو بسبب درشتی جامه اشحمت السنة قحط ناک وسخت شد سال اشحمت السماء ابر پراگنده و پاره پاره گشت۔

مضرح - دم فرحی چرغ۔

مَطَحَہ - زد او را بدست خود (عع لفتحهما) مطح المرأة جماع کرد او را و امتطح الوادی باشند رود باره و فراوان شد آب آن۔

فصل النون

نبح - نبح - نباح بالکسر والضم بانگ کردن سگ و آهو (عع لفتحهاوک ۲) وانبحت الکلب واستنبحته ای طلبت النباح - نبوح بالضم فریاد و آواز قبیله سگان ایشان ثم لوضع موضع الکثرة والعزة

نتح - نتح - تراسیدن نتوح کذلک (عع ف اک ۲) وبیرون زدن خوی مناتح العرق مخارجه نتوح شلم درختان امتیاح مثل نتح۔

نجح - نجح - بالضم نجاح بالفتح پیروزی و برآمدن حاجت وانجح الرجل ای صار ذا نجح فهو منجح وهم مناجح ومناجیح - ویقال ما افلح فلان ولا انجح - انجحت حاجته ای قضیتها ونجحت الحاجة واستنجحتها ای تنجزتها - ونجحت هی - ونجح امر فلان ای تیسر وسهل فهو ناجح - وسار فلان سیرا نجیحا ای وشیکا - ورأی نجیح ای صواب - وتناجحت احلامه ای تتابعت بصدق۔

نخخ - نخیخ - بانگ و آواز شکم (عع ف اک ۲) نخیخ اتباع له - تنخیخ گلو روشن کردن نخنخة مثله۔

ندح - ندح - بالضم زمین فراخ انداح ج - مناديح بیابان منتدح جای فراخ ویقال لی عنها مندوحة ومنتدح ای سعة - یقال ان فی المعاریض لمندوحة عن الکذب - وتندحت الغنم من مرابضها ای تبددت - واندح بطن فلان اندحاحا واندداخ بطنه اندیاحا اذا اتسع وانتفخ وتدلی من البطنة ومن سمن کان او علة - وفی حدیث ام سلمة انها قالت لعائشة رضی الله عنهما قد جمع القرآن ذیلک فلا تندحیه ای لا توسعیه بالخروج الی البصرة ویروی لا تبدحیه بالباء ای لا تفتحیه من البدح وهو العلانیة۔

نزح - نزح - همه آب چاه کشیدن نزوح چاه کم آب نزکا یا نزح ج - نزح بالتحریک چاه که بیشتر آب او کشیده باشند ونزحت الدار ای بعدت وبلد نازح وقوم منازیح ای بعداء - و یقال نزح بفلان مجهولا اذا بعد عن دیاره غیبة بعیدة - انت بمنتزح منه ای بعد۔

نشح - نشح - نشوح - کم از سیری خوردن آب را نشوح بالفتح آب اندک۔

نصح - نصح - بالضم نصاحة بالفتح نصیحت کردن یقال نصحته ونصحت له وهو باللام افصح قال الله تعالی وانصح لکم - الاسم النصیحة نصیح ناصح نصیحت کننده قوم نصحاء - ورجل ناصح الجیب ای نقی القلب قال الاصمعی ناصح عسل خالص وغیر آن مثل ناصح وکل شئ خلص فقد نصح انتصاح نصیحت

له انتاح بالمعنی وغلط الجوهری تابات نغلطانه احد بها ان الترکیب صحیح فالانتیاح فیه مدخل تابنهما ان بالانتیاح لا معنی له تالنشان الروایة فی الرجز المتشمدبه - ق - سه مجلاد وح ح) ق سه مجلاد ومرح - ق

بپذیرفتن و تنصح فلان ای تشبه بالنصحاء - و استنصحه
اے عده نصیحا - و نصحت الابل الشرب تنصح نصوحا
اے صدقته - و انصحتها اے ارویتها و منه التوبة
النصوح بالفتح والضم و هی الصادقة نصیح جامهٔ دوخته
و قد یقال منه التوبة النصوح اعتبار القول علیه السلام
من اغتاب خرق و من استغفر رفا - ناصح درزی
ثوب تنصح ای مخیط بالتوکید - نصاح بالکسر رشته و نام
مردی از قراء و هو شیبة بن نصاح نصاحات پوستها
نضح نضح - آب فشاندن (ع ف اک ۲)
و کم از سیرابی خوردن یقال نضح عطشه نضیح جوی
و حوض نضح بضمتین ج نضح بالتحریک حوض النضاح
ج - ناضح شتر آب کش ناضحة مونثه و هی سانیة
نضاح آب کشنده با شتر نزه نخل تنضح ای تسقی بالنضح
و نضحهم بالنبال ای رماهم و نضح عن نفسه ای دفع
عنها بحجة - و هو ینضح عنه اے یذب عنه و یدفع
و هو ینتضح بما قرفت به ای ینتفی و یتنصل منه نضوح
بالفتح نوعی از طیب و انتضح علیه الماء ای ترشش
نضح الشجر اے تفطر لیخرج ورقه - نضح تنضاح
تراویدن خیک و خنور (ع بفتحهما) -
نطح ینطح - سر دن زدن (ع بفتحها و ک ۲) النطیحة
منطوحة الذی مات بالنطح و انما جاءت بالهاء لغلبة
الاسمیة علیها و کذلک الفریسة والاکیلة والرمیة
لانه لیس هو علی نعتها فهی منطوحة و انما هو الشئ
فی نفسه مما ینطح و مما یفترس و مما یؤکل نطیح ناطح هر چه
از پیش آید از مرغ و وحش و هو خلاف قعید

و قولهم ماله ناطح ولا خابط یراد منهما الکبش والبعیر
نطیح ایضا اسپ که بر پیشانی او دو دائره باشد
و یکره ذلک فان کانت دائرة واحدة فهی دائرة
اللطاة ولیست تکره - یقال للمتشرطین نطیح وناطح
و هما قرنا الحمل و صابه ناطح ای امر شدید نواطح
الدهر شدائده و انتطاح تناطح سر دن زدن کل
کبش انطاح فنعت منه -
نفح نفح - و میدن بوی خوش و پای زدن ناقه
و به شمشیر زدن و وزیدن باد و دادن نفح بشیء
اعطاه و جستن خون از رگ (ع بفتحهما) و یقال له
نفحة طیبة و لفلان نفحات من المعروف قال الاصمعی
ما کان من الریاح نفح فهو برد و ما کان نفح فهو حر
و نفحة من العذاب ای قطعة منه نفوح بالفتح ناقه
که بے دوشیدن شیر او روان شود قوس نفوح
کمان دور انداز نده تیر را و نافحت عن فلان
خاصمت عنه و نافحوهم مثل کافحوهم - انفحة بالکسر
فتح الفاء شیردان بره و بزغاله که هنوز علف نخورده باشد
عن ابی زید و کذلک منفحة بالکسر انافح ج -
نقح تنقیح - پاکیزه کردن درخت از شاخ زیاده
شعر از کلام رکیک و مغز بیرون کردن از استخوان
و نقحت العظم و انتقحته بمعنی - و نقح شحم الناقة
اے قل -
نکح ینکح - مجامعت کردن و عقد زناشوئے
یقال نکحها و نکحت هی ای تزوجت و هی ناکح ای
ذات زوج نکحها و استنکحها بمعنی و انکحها ای زوجها

رجل نکحة مثال ہمزة کثیر النکاح نکح بالضم والکسر لغتان وہی کلمة کانت العرب تتزوج بہا۔ وکان یقال لام خارجة عند الخطبة فقالت نکح حتے قالوا اسرع من نکاح ام خارجة۔

نوح۔ تناوح ۔ ای تقابل یقال الجبلان یتناوحان اے یتقابلان ومنہ سمیت النوائح لان بعضہن یقابل بعضا۔ وکل ریح استطالت اثرا فہبت علیہ ریح طولا فہی نیحتہ فان اعترضتہ فہی نسیحتہ۔

نوح نیاح نوحہ کردن در ماتم (ع ف اض ۲) نیاحة اسم منہ۔ نوح نام پیغمبرے وہو شیخ المرسلین عم۔ یقال ہو نوح وہن نوح وانواح ونوح ونوائح ونائحات وکنا فی مناحة فلان۔ وتنوح اے تحرک وہو متدل۔

النسح۔ والنساح کغراب ما تحات عن التمر من قشرہ وفتات اقماعہ ونحوہا مما یبقی اسفل الوعاء۔ نسح التراب اذراہ (ع ع لغتہما) ونسح طبع (ع ع ک اف ۲) والمنساح سکوکہ آلہ خاک برانیدن باشد تنساح بالفتح والکسر وادبالیمامة ولہ یوم معروف ونسیح کمصغر نسیح واد آخر بہا۔

نطح السنبل برمغز شد خوشہ یعنی قریب بہ پختگی رسید النضح بالضاد مثلہ۔

نیح سخت شدن استخوان بعد نرمی آن از خرد و بزرگ ونا دیدن شاخ نیحان مثلہ عظم نیح استخوان سخت نیح اللہ عظمہ سخت گرداند خدا استخوان ورا وریزہ ریزہ سازد من الاضداد وانیحتہ بخیر ندادم او را خیرے۔

فصل الواو

وتح شئ وتح۔ بالسکون والکسر ای قلیل تافہ وتاحة مصدر منہ (ع ع لغتہما) وشئ وتح وعتح اتباع لہ ای اسے نزر ہو رجل وتح بالکسر خسیس واوتح فلان عطیتہ ای اقلہا ووتح کذلک۔ وتوتحت من الشراب ای شربت شیئا قلیلا۔

وجح۔ وجاح۔ ثلث لغات پردہ وپوشش اجاح بالہمز علے ثلث لغات مثلہ۔ وجاج ایضا آب اندک کہ تک حوض را پوشاند ولقیتہ ادنی جاج لاول شئ یری۔ واوجحہ البول ضیق علیہ۔ وثوب موجح سخت تختہ بافتہ ووجیح مثلہ۔ باب موجح اے مردود الیہ۔ واوجحت النار اے اوضحت وبدت۔ واوجح لنا الطریق۔ ویقال حفر حتے اوجح ای بلغ الصفا۔

وحوح۔ وحوحہ۔ آواز گلو گرفتہ ویقال وحوح الرجل اذا نفخ فی یدہ من شدة البرد۔ رجل وحواح ای خفیف وحوحح مثلہ۔

ودح۔ اودحت۔ الابل سمنت وحسنت حالہا اودح الرجل اذ عن وخضع۔ اودح الکبش اذا توقف ولم ینز۔

وذح۔ وذح۔ بالتحریک سرگین وبول گوسپند بر ذنب واطراف وی حفسیدن وخشک شدن آن وذحة یکے وذح۔ یقال منہ وذحت الشاة توذح ووذخاء ہتذح ایضا۔

وشح - وشاح - بالضم والكسر حمیل و بالنثر شله وشح داد وشحه ج - توشیح حمائل درافگندن وتوشحت هی ای لبسته - وتوشح الرجل بثوبه وبسیفه - وشحاه باده بزکردن وشیحه سفید واشح قبیله آرمین

وضح - وضوح - اتضاح پیدا شدن ایضاح پیدا کردن وفرزندان سپید شدن مرد را ومنه اوضح الرجل - ویقال من این اوضحت ای اطلعت ومن این بدا وضحک - واستوضحته الامر او الکلام اذا سألته ان یوضحه لک - واستوضحت الشیء اذا وضعت یدک علی عینک تنظر شیئا تراه ومنه یقال استوضح عنه یا فلان - وتوضح اسے استبان - متوضح الذی یظهر فی الطریق ولا یدخل الخمر وضح الطریق کشادگی ومیانه راه وضح ایضا بالتحریک ورم سره وپیدا ازدرم درست و روشنی وسفیدی یقال بالفرس وضح وکمنی به ایضا عن البرص ومنه قیل لجذیمة الابرش الوضاح وهو الرجل الابیض اللون الحسنة موضحه شکستگی سر که باستخوان رسد واضحه دندان که بخنده پیدا آید

وطح - وطح - بالتحریک پلیدی وگل که بر سم و چنگال ستور ومرغ چفیده باشد تواطح القوم اے تداولها الشر فیما بینهم -

وقح - وقح - بضمتین وسکون القاف شوخ چشمی قحه بالفتح والکسر وقوحه بالضم وقاحه بالفتح شوخ گرفتن دست و پای وصلب شدن وبی شرم شدن فهو وقح ووقاح اسے قلیل الحیاء وامرأة وقاح الوجه وحافر وقاح ای صلب وقح بضمتین ج - واوقح الحافر واستوقح ووقح کلها بمعنی توقیح الحافر تصلیبه بالشحم المذاب رجل موقح مثل موقح وهو الذی اصابه البلایا وفصار مجربا -

وکح - استوکحت الفراخ ای غلظت -

ولح - ولیحه - غراره ولیح ولائح ج -

ویح - ویح - والے وهی کلمة الترحم وویل وهی کلمة العذاب قال الیزیدی هما بمعنی یقال ویح لزید وویل لزید ترفعهما علی الابتداء ولک نصبهما ایضا باضمار فعل تقول ویحا وویلا لزید کانک قلت الزمه الله ویحا وویلا ویقال ایضا ویحک وویح زید وویلک وویل زید علی الاضافة نصبا باضمار فعل واما قولهم فتعسا لهم وبعدا لثمود وما اشبه ذلک فهو منصوب ابدا لانه لا تصح اضافته بغیر لام فلا یصح اذا قلت فتعسهم وبعدهم فلذلک افترقا -

الوماح - صدع فرج المراة ومحه اثر آفتاب -

وانحه - موانحه وافقه -

فصل الیاء

یوح - یوحی - بضمهما من اسماء الشمس -

باب الخاء

فصل الالف

اتخ - اشتلاخ اختلاط یقال اشتلخ علیهم امرهم ای اختلط ویقال وقعوا فی اشتلاخ -

ارخ تاریخ توریخ - وقت پیدا کردن وهو تعریف الوقت

یقال اخت الکتاب و ورّخته بمعنیٰ اراخ بالکسر

گاو دشتی۔

ضخ۔ اضاخ۔ بالضم موضعی بذکر و یونث۔

فخ۔ یافوخ۔ نرمۂ سر کودک وہو یفعول

یافیخ ج۔ وافختہ اے ضربت یافوخہ۔

یافوخ اللیل معظمہ۔

انخہ۔ تانیخا وبخہ وعذلہ یعنی سرزنش وملامت کرد او

اخیخہ۔ آرد کہ بروغن یا زیت آمیختہ آشامیدہ شود

اخ کلمۃ تکرہ وتاوہ اخ بلمید ہی وبکسر و لغۃ

فی الاخ واخ بالکسر صوت اناختہ الجمل و بمعنے

کخ ای اطرح وقد یفتح فیہما اُخا بالضم موضعی

بہ بصرہ کہ دران نہرہا و دیرہاست۔

الارخ۔ لغۃ فی الارخ۔

التاوخ۔ القصد۔

ایخ۔ مبنیۃ علی الکسر یقال عند اناختہ البعیر۔

فصل البار

بخ۔ بخ۔ کلمۃ یقال عند المدح والرضا بالشی

وخہ بالفارسیۃ بنبرلہ وتکرر للمبالغۃ فیقال

بخ بخ بالسکون فان وصلت خففت ونونت

فقلت بخ بخ وربما شددت کالاسم وبخبخت

الرجل ای قلت لہ ذلک۔ وتبخبخ الحر ای سکن

فورتہ۔ ویقال بخبخوا عنکم من الظہیرۃ ای ابردوا

وخبخبوا کذلک وہو مقلوب منہ وبخبخ البعیر اذا ہدر

ملات شقشقتہ فمہ فہو جمل بخباخ الہدیر۔

بنخ۔ بنخ۔ گردن کشی کردن (ذ ع ک ا ف ۱۲)

وتبذخ اے تکبر وعلا وشرف باذخ عال جبال

بواذخ شوامخ امرآۃ بیذخ زن تنا ور۔

برخ۔ براخ۔ ہی خزف الکنف توصل من السطح

الی الارض۔

برزخ۔ برزخ۔ بازداشت میان دو چیز ویقال

مابین الدنیا والآخرۃ من وقت الموت الی

البعث فمن مات فقد دخل البرزخ۔

بزخ۔ بزخ۔ بیرون آمدگی سینہ رجل ابزخ

وامرأۃ بزخاء وکذلک الفرس اذا اطمأنت قطاتہ

وصلبہ وتبازخت المرأۃ اذا اخرجت عجیزتہا

وتبازخ فلان عن الامر اے تقاعس۔ بزاخہ

بالضم موضعے۔

بطخ۔ بطیخ۔ بالکسر وتشدید الطار خربزہ بطیخۃ یکے

ابطخ الرجل اے کثر لہ البطیخ مبطخۃ بالفتح

خیار زار وضم الطار لغۃ فیہ۔

بلخ۔ بلخ۔ بالتحریک بزرگ منشی کردن بلخ و

تبلخ اے تکبر فہو ابلخ۔

بوخ۔ باخ۔ الحر والنار والغضب والحمی ای

سکن وفتر۔ وعدا حتی باخ ای اعیا۔ وہم فی

بوخ اختلاط من امرہم۔

بذخ۔ مرد عظیم الشان بدخاریج وقد بذخ مشامخ

الدال وتبذخ تعظم وتکبر وامرآۃ بیذخۃ تارۃ

یعنی پر گوشت وبیذخ نام زنے۔

بذلخ۔ بذلخۃ وبذلاً فہو مبذلخ وبذلاخ و

ہوالذی یقول ولا یفعل۔

برخ - بالیدگی وافزونی وارزانی برخ و قهر وباریکی گردن وپشت و ضرب شمشیر که بعضی گوشت را قطع کند برخ شکسته پشت تبرخ فروتنی کردن -
بزمخ - تکبر -

فصل التاء

تخ - تخ - خمیر ترش تخوخة مصدر منه و اتخه صاحبه - تختخة حکایة صوت -
ترخ - نشتر زدن حجام نرمی و آن نشان ای خرج در پوست یقال ترخ الحجام شرطه ای لم یبالغ فی التشریط (ع بفتحها)
تنخ - بالمکان تنوخا اقام تنخ مثله و مثله تنوخ قبیلة لانهم اجتمعوا فاقاموا فی موضعهم و هم الجوهری فذکره فی (ن وخ) تنخ ناگوار طعام شد (ع ک اف ۲) اتخمه الاسم ناگوار و کرد او را جرب تانخه فی الحرب ثابته یعنی ثابت و اشت او را در جنگ - تاخت الاصبع فی الشیء الوارم او الرخو تاخضت یعنی فرو رفت انگشت در چیزے آماسیده یا چیزے نرم -
تاخه - بالمتیخة و دتخه بالمتیخة ضربه بالعصا او المتیخة والمتیخة و المتیخة اسمار الجریدة النخل او العرجون -

فصل الثاء

ثوخ - ثوخ - فرو شدن قدم در وحل و جز آن (ع ف اک ۱ و ض ۲) -
ثلخ البقر - سرگین گرد گاو در بهار (ع بفتحها) تلخ

آلوده گردید (ع ک اف ۲) وثلخة تثلیخا لطخه

فصل الجیم

جخ - جخ - هو له احمد ناه جخت الرجل صرعته وجخ و جخخ اے اضطجع و استرخی -
جفخ - جفخ - مثل جخف ای تکبر و فخر جمع کذالک فهو جفاخ و جماخ و ذو جفخ و ذو جمخ و جانخه و جامخه -
جلخ - جلخ - بر کردن سیل وادی را (ع بفتحها) سیل جلاخ و جلاح بالخاء و الحاء فهو الجراف یعنی سیل که همه چیز را ببرد جلوخ بالکسر وادی فراخ بر -
جوخ - جاخ - السیل الوادی ای قلع اجرافه و تجوخت البئر انهارت - جوخان هو الجرین بلغة اهل البصرة جاے خرما خشک کردن -
الجیخ - اجا لتک الکعاب فی القمار یعنی جولا حج او ان تو نرد ها را در قمار اجباخ مکانهاست که در ان در خهاے خرماست و فی قول طرفة الجارة -
جمخ - کبر و فخر جامخ نعت منه جمخ ج و جامخه فاخر -
جنبخ - سطبر و دراز و بلند و پشتهاے کنده -
جفیخة - نیکے -
جندخ - نانخ سطبر -
الجیخ - الجوخ -

فصل الخاء

خوخ - خوخ - شفتالو خوخة یکے و ایضا در دیوار خوخة سختی -
خنوخ - او اخنوخ نام ادریس علیه السلام

فصل الدال

دنخ - تدنیخ - پشت خم دادن و سرین برآوردن وبالحاء کذالک عن ابی عمرو و ابن الاعرابی -

دخدخ - دخدخة - مانده شدن و دخدخنا ہم اے ذللنا ہم - دخ بالضم لغة فی دخان -

دربخ - دربخت - الحمامة لذکرہا ای خضعت له وطاوعته - ودربخ الرجل اذا طأطأ راسه وبسط ظہرہ -

دمخ - دمخ - نام کوہے -

دوخ - داخ - البلاد اے قہرہا واستولی علیہا وکذالک دوخ البلاد - وداخ الرجل اے ذل ودوخته انا -

دیخ - قال الاصمعی دیخته ودیثته ای ذللته قال العدبس الدیخ القنفذ والجمع دیخة مثال دیک ودیکة -

لثخ - بالتحریک فربہی دلثخ فربہ شد دعع ک ا منہ ۲) دلثخ ودلوخ نعت منہ ابل دلثخ ودوالخ رجل دالخ منحصب یعنی در فراخی سال شونده وہم دالخون امراة دلخة کہمزة دغراب زن کلان سرین و لاخ ج والدلوخ کصبور درخت خرماے پربار -

دنخ - تدنیخا فروتنی نمود و رام گشت و سر فرود آورد و در خانه خود سکونت ورزید تدنیخ نشیب وفراز پذیرفتن خربزه یقال دنخت البطیخة اذا انہزم بعضہا وخرج بعضہا ودنخت ذفراہ اذا فتحت تمخذ وته علیہا ودخلت ہی خلف الحششاوین یعنی بلند شد استخوان پس سر او ذفری یعنی استخوان پس گردن وفرو شد ذفری و پس ہردو استخوان پس گوش والمدنخ کمحدث بسیار فحش گر و کسیکه در سر او فراز و نشیب باشد و دنخان بالتحریک گران رفتن از گرانباری -

دنفخ - سطبر و نام مردی -

فصل الذال

ذیخ - ذیخ - کفتار نر بسیار موی ذیخة مونث ذیوخ اذیاخ ذیخة بفتح الیاء رج -

ذوذخ - گاو کب غدیوط یعنی کسیکه گوز کند وقت جماع یا انزال کند پیش از او خال و نامرد و الذخداخ المنقبب عن کل شئ والذخذخان مرد گویا با فصاحت ذاذیخ دیہی از مضافات حلب الذمخ - بالتحریک وکعنب بار درختی -

فصل الراء

ربخ - ربیخ - مرد شکرف سست بوخ من النساء التی یغشی علیہا عندا لجماع وقد ربخت - ومشی حتی ترنخ اے استرخے مرنخ رملة بالبادیة -

رتخ - رتخ - تناب شدن الخمیر عجین راتخ وطین راتخ اے رقیق -

رخخ - ارض رخاخ - بالفتح اے رخوة - عیش رخاخ اے واسع - رخخت الشراب ای مزجته رخ بالضم نبات تازه -

رسخ - رسوخ - استوار و پای بر جاے شدن وکل ثابت فہو راسخ ومنه الراسخون فی العلم -

رضخ - رضخ - مثل رضح بالحاء ورضخت النوی واحضنی

له الغضب ۱۲ منتخب ۔ له الضخم السخی ۱۲ ق

ای کسرته. ورضخت راس الحیة بالحجارة. ورضخت
له رضخا ای اعطیته قلیلا و فی الحدیث امرت له برضخ
و رضخته وراضخته اذا رامیته بالحجارة وتراضخنا
ای ترامینا۔

ردخ۔ سر شکستن و بالتحریک الردغ یعنی گل آرسخت

رزخ۔ خستن بنیزه۔

رصخ۔ فی الامر رسخ۔

رفوخ۔ بالضم بلا با وعیش رافخ رافغ یعنی زندگانی
فراخ۔

رمخ۔ بالکسر درختان فراہم آمده الرمخا والشاة
الکافة بالثمار کثیفة و بسرة غورة خرما رمخ ورمخ
ج ارمخت النخلة غوره آورد درخت خرما ارمخ
الرجل نرم ورام شد۔ ارمخت الدابة دندان
برآورد یا فربه گردید۔

رنخ۔ سست شد رنخه ترنیخا خوار گرداو راترنخ
بہ قتبت یعنی بران چنگل زد۔

ترتوخ۔ فی الطین در گل افتاد۔

راخ۔ فروبشته گردید یا از ہم دور شد ما بین ہر دو
ران تا بحدیکه عاجز شد از پیوستن آن ہر دو لسعة
ف اک ۲) الترتیخ التوہین مریخ لمعظم وندانشانہ
و اجزائه نرم درآینده درکار وابن شاخ المریخ
مثله امرخة ج ریخ بالکسر ضیعیست بخراسان
ناحیه است بنیشاپور منها محمد بن القاسم بن
حبیب الصفار وذریة المحدثون الریخیون۔

فصل الزاء

زخ۔ زخ۔ سپوختن به مغاکی و فی حدیث ابی موسی
من تبع القرآن ہبط بہ علی ریاض الجنة ومن تبعہ
القرآن یزخ فی قفاه حتے یقذف بہ فی نار جہنم
زخة زن زخه خشم وکینه یقال زخ الرجل اذا
اغتاظ زخیخ سخت درخشیدن آتش لامع فہو
ک ۲) زخ الجمر درخشید۔

زلخ۔ زلخ۔ جای لغزیدن یای مقام زلخ
ای دحض و غلوة سهم ایضا۔ زلخة مثال قبرة
رحلوفة تیز لخ منها الصبیان۔

زمخ۔ زامخ۔ ای شامخ۔ وزمخ ای تکبر و
تاه وانوف زمخ ای شمخ۔

زنخ۔ زنخ۔ تغیر شدن وفره گردانیدن روغن
دهن زنخ۔

زتخ۔ الفت او زتوخا آویخت کند بچیزی که
علاقه گرفتت بان۔

زریخ۔ بالکسر حجر معروف منه ابیض واحمر واصفر
و دہی ست الصعید۔

زواخ۔ بالضم موضعیست و یصرف۔

زیخ۔ وزیخان ستم کردن و یکسو شد ازاع فا
ک ۲) ازاخه یکسو کرد او راتزیخ متفرق و منتشر گردید۔

فصل السین

سبخ سبخة۔ شوره سباخ ج۔ ا۔ ارض سبخة زمین
شوره ناک وحفروا فاسبخوا ای بلغوا السباخ
سبیخ برافتاده از مرغ و باغنده سپیده سبیخة
یک توده ازوے وکذلک من الصوف والریش

خواب سخت سبخ خواب وفراغ وقری قوله تعالیٰ ان
لک فی النهار سبحا طویلا بالخاء ای فراغا ویقال
سبخ الله عنک الحمی ای خففها و فی الحدیث انه
قال لعائشة رضی الله عنها حین دعت علی سارق سرق فیها
لا تسبخی عنه بدعائک علیه ای لا تخففی عنه اثمه
وسبخ الحر ای فتر وخف۔
سبخ ۔ سباخ ۔ بالفتح زمین نرم سبخت الجرادة
ملخ دم بر زمین فرو برد و تا تخم نهد۔
سربخ ۔ سربخ ۔ زمین فراخ۔
سلخ ۔ سلخ ۔ پوست باز کردن درع بفتحها و ضم الکاف
سلخت المرأة درعها ای نزعته سلاخ بالکسر
پوست بز و نخله که غوره وی نارسیده بریزد و مسلوخ
گوسفند پوست باز کرده مسلاخ الحیة پوست مار
سالخ الشهر آخر ماه و سلخت الشهر اذا مضیته و صرت فی
آخره ۔ وانسلخ الشهر من سنة والرجل من ثیابه و
الحیة من جلدها والنهار من اللیل سالخ اسود نوعی
از مار سیاه اسود سالخ غیر مضاف لانه یسلخ جلده
کل عام والانثی اسودة ولا توصف بسالخة سلیخة
الرمث والعرفج الذی لیس فیه مرعی انما هو خشب یابس۔
سنخ ۔ سنخ ۔ بالکسر بیخ اسناخ الانسان بیخهای
دندان سنوخ پای برجای شدن در علم یقال
سنخ فی العلم ای رسخ فیه ۔ سنخ الدهن بالکسر لغة
فی زنخ ای فسد و تغیر۔
سوخ ۔ ساخت ۔ قوائمه تسوخ و تسیخ فی الارض
ای دخلت فیها و غابت مثل ثاخت و مطرنا حتی
صارت الارض سواخی علی فعالی بفتح اللام و
ذلک اذا کثرت رداغ المطر ای الاوحال۔
انسدخ ۔ انبسط۔
سروخ ۔ بالضم خرما که بر آن آب ریزند۔
اسفاناخ ۔ تره ایست معروف معرب اسپانخ
هندی پالک نامند۔
سماخ ۔ بالکسر سوراخ گوش سمخه رسانید آسیبی
بصماخ او پس گران کرد گوش او را دبع بفتحها
سمخ الزرع شگوفه بر آورد کشت یقال انه لحسن السمخ
بالکسر کانه ماخوذ من السماخ العفاص۔
سماوخ ۔ بالضم الصلوخ السلاخ مثله و ما تنزع
من قضبان النخل والسالخی من اللبن والطعام
ما لا طعم له ۔ ولبن حقن فی السقاء وحفر له حفرة
و وضع فیها لیروب۔
اسنبخ کسر الستربخ وهو الذی یمشی فی الظهیرة
سیخ ۔ وسیخان ۔ استوار شدن و بچیزی نرم درآمدن
دبع ف اک ۲) سیاخ بالکسر کار گل کنندگان۔

فصل الشین

شدخ ۔ شدخ ۔ شکستن هر چه میانه کاواک باشد
یقال شدخت رأسه فانشدخ و شدخته للمبالغة
شدخ وهو بسر یغمز حتی ینشدخ ۔ شادخة سپیدی
فراخ روی و شدخت الغرة اذا اتسعت فی الوجه۔
شرخ ۔ شرخ ۔ جوانان جمع شارخ مثل صاحب و
صحب و فی الحدیث اقتلوا شیوخ المشرکین واستحیوا
شرخهم و اول جوانی و اول کار و نتاج هر ساله شتر

و دندان کفانیدن شتر- و تیغ که هنوز بند و دسته نکرده باشند و آب نداده شروخ ج و ایضاً جوان شدن کودک شرخان ای مثلان شروخ امثال و هم الاتراب- شرخان الفوق حرفاه بینهما موقع الوتر- و شرخا الرحل آخرته و واسطته-

شروخ- شرداخ- القدم کلان و پهن پای

شمخ- شموخ- بلند شدن و تکبر کردن یقال شمخ الجبل و شمخ بانفه ای تکبر جبال شامخات و شوامخ ای شواهق- انوف شمخ- شماخ نام مردی شاعر-

شمرخ- شمراخ- بالکسر شمروخ بالضم شاخ خرما و خوشه انگور شمراخ ایضاً سر کوه و سپیدی پیشانی اسپ که تا بینی نرسد فرس شمراخ نعت منه- شمراخیة گروهی از خوارج از اصحاب عبد الله بن شمراخ

شیخ- شیخ- پیر و خواجه شیوخ اشیاخ شیخة بالکسر و فتح الیاء شیخان مشیخة مشایخ مشیوخاء ج- شیخة مؤنث- شیخ بالتحریک شیخوخة مصدر منه واصل الیاء متحرکة فسکنت لانه لیست فی الکلام فعلول و ما جاء علی هذا من الواو مثل کینونة و قیدودة و دیمومة و هیعوعة فاصله کینونة بالتشدید فخفف و لولا ذلک فقالوا کونونة و تودودة و لا یجب ذلک فی ذوات الیاء مثل حیدودة و طیرورة و شیخوخة تشییخ خواجه و پیر شدن و خواجه و پیر خواندن کسی را شییخ تصغیر شیخ بالضم الشین و کسرها و لا تقل شویخ-

شنخ- بالفتح آواز و شیدن از شیر

شخ- کمیز و آواز شیر بر آمدن از پستان شخ فی نومه غط یعنی آواز خرخر از گلو در خواب بر آورد و شخ بوله شخیخا و تخشخ امتد کالقضیب یقال انه لشخشاخ بالبول شخشخة آواز سلاح و آواز کاغذ و بر داشتن شتر ماده سینه خود را و هی بارکة-

شاذیاخ- نام نیشاپور و دیهی ست بمرو-

شرباخ- بالکسر سمار و غ تباه پژمرده-

شلخ- اصل و ولد مرد یا نطفه او و فرخ زن و شلخه بالسیف بشمشیر آنرا برید شالخ جد ابراهیم ثم-

شناخ- بالکسر بینی کوه و الشنخ کمعظم من النخل بالفتح عنه سلاء ه یعنی درخت خرما که دور کرده شوند از ان خارها یقال قد شنخ علیه نخله تشنیخا-

الشندخ- بالضم الشدید الطویل المکتنز و الا سد و اسپ تیز رو و طعام بنا می نو یا طعام قدوم مسافر یا طعام برای یافتن گم شده و شنداخ بالکسر و الشنداخ و الشنذخة و الشندخ و الشنداخی بضمهن مثله و شندخ ای حمله-

فصل الصاد

صخ- صاخة- آواز سخت که گوش را کر کند و شیا صخ کر کردن آواز گوش را اسع ف اض ۲) ضربت الصخرة فسمعت لها صخة ای صوتا-

صراخ- صراخ- بالضم آواز و فریاد و صرخ و صرخة مصدر منه و صرخ و اصطرخ بمعنی- تصرخ تکلف کردن در فریاد یقال التصرخ بالعطاس حمق-

مصرخ بالتخفیف فریادرس مستصرخ فریادخواه یقال استصرخنی فاصرخته صریخ آواز فریادخواه وفریادکننده و فریادرس وهو من الاضداد۔
صلخ صلخ۔ کر که هیچ نشنود صلخ بالتحریک مصدر منه۔
صمخ صماخ۔ بالکسر گوش وسوراخ گوش و بالسین لغة فیه۔ وصمخته ای اصبت صماخه۔
صمالخ صملاخ صملوخ۔ ریم گوش صمالخ شیر خفته۔
صوخ اصاخة۔ گوش داشتن واصاخ له ای استمع۔
صبخة۔ زمین شوره زار ب ناک صبیخة القطن یک پاغنده پیچیده۔
صربخة۔ سبکی وچستی۔
صنخ۔ بالکسر ریخ اصناخ ج وفی صنخ گلسف خرسب اصناخه رجل صناخیة مرد سطبر ضنخة بفتحتین چرک

فصل الضاد

ضمخ تضمخ۔ آلوده شدن ببوی خوش تضمیخ متعد فیه۔
ضخ۔ اشاندن وانبداد بول وتراوش آب والمضخة بالکسر قصبة فی جوفها خشبة یرمی بها الماء۔
ضروخ۔ بالکسر کلان از هر چیز نخلة ضراخ برگزیده وپسندیده۔
ضاخ۔ موضعیست ببادیة ضاخة بلا۔

فصل الطاء

طبخ طبخ۔ پختن یقال طبخته فانطبخ مطبخ بالفتح موضع پختن اطباخ پختنی ساختن وبریان کردن ودیگ برنهادن یقال هذه خبزة جید الطبخ وکذا آجرة واطبخوا لنا قرصا وهذا مطبخ القوم ومشتواهم طباخة بالضم سر جوش دیگ طابخة نام مردی طبیخ شراب نیم جوشیده مطبخ بکسر الباء والتشدید بچه سوسمار بخاد له حل ثم غیداق ثم مطبخ ثم خضرم بالضم وتشدید الضاد ثم ضب طبخ الحسل ای کبر طابخة گرمای نیم روزی وطبائخ الحر سمائمه طابخ تب گرم سخت ولیس به طباخ ای قوة وسمن وامرأة طباخیة مثل علانیة ای شکنزة اللحم۔
طلخ طلخ۔ دل گرفتن از چربش وطعام (ع ک اف ۲) وناگوار شدن۔
طمخ طماخ۔ ای تلطخ بالقبیح وطماخة بطیخة متعد فیه وکذا طیخة فتطیخ ای تلطخ۔ وطماخ ای تکبر العنیاء۔
طبراخ۔ بالکسر لقب والد علی بن ابی هاشم المحدث او هو بالمیم۔
طخ۔ انداختن چیزی ودور کردن وجماع مطخة بالکسر چوبکیه طفلان بدان بازی می کنند تخوخ بدخوئی وبدی معاشرت طخطاخ بدخلق والطخطاخ من الحلی آواز زیور وابر که پاره ازان با پاره دیگر چسپیده باشد ونام مردی طخاطخ بالضم تاریکی شطخطخ سیاه وضعیف البصر طخطخة هموار کردن چیزی وپیوستن پاره ازان با پاره دیگر طیخ طیخ حکایة قول الضاحک۔
طرخة۔ شبه حوض کبیر عند مخرج القناة وخیل طرخان بالفتح ولا بالضم ولا بالکسر وان جعل المجد نون

اسم للرئیس الشریف خراسانیة۔ طراخنة ج۔ طرخون
نبات معرب اصل عروقه العاقرقرحا طریخ کسکین ماہی
است خرد که نمکسود می کنند طرخا باذ دیہی ست بجرجان
طرتخة۔ سبکی وچستی۔
طلخ۔ لاے سیل آورده که دران کرمان سیاه
مانده باشند پس قابل نوشیدن نباشد و آلودن
بدان و سیاه کردن و تباه کردن نوشته و به پلیدی
آلودن طلخا زن گول و ہو ضعیت بمصر
برنیل که به دمیاط می رساند اطلخاخ پراگنده
شدن و اطلخ دمعه روان شد اشک او۔
طلخ۔ بانفه تکبر نمود۔
الطمراخ۔ لقب والد علی بن ابی ہاشم او ہو
بالباء الموحدة وقد تقدم۔
الطمالیخ۔ ابر سفید تنک پراگنده۔
طوخ۔ بالضم چہار ده موضع ست بمصر و طاخ
طخا رماه بقبیح من قول او فعل۔

فصل الظاء

ظلمخ۔ کعنب درختیست مانند چنار و درخت انجیر
بلغت بنی طی ظلمخة یکے او بسکون المیم گلسره و کسر
وقد یسکن المیم فی الجمع کتینة وتین۔

فصل العین

عمخج۔ بالضم درختیست که بدان و برگ آن مداوا
می کنند و انکرها بعضہم قال انما ہو الخمخم و وقع
فی کتب البیانیین العمخج بتقدیم النجار و ہو غلط

فصل الفاء

فتخ فتخ۔ سست کردن انگشتان یا نرمی نشستن
رجل افتخ اذا کان عریض الکف والقدم مع اللین
قال الاصمعی اصل الفتخ اللین۔ عقاب فتخاء وہی
اذا انحطت کسرت جناحیها وغمزتها و ہذا الا یکون
الا من اللین فتخة بالفتحات انگشتری نقره بی نگینه
فاذا کان فیه فصّه فهو خاتم۔ فتخ فتخات ج
فخ فخّ م۔ فخاخ بالکسر فخوخ ج۔ فخیخ خرخر کردن گلو
(عع ف اک ۲) یقال فخ النائم فخة اسم ہذه النومة
فرخ فرخ۔ چوزه فرخة مؤنث افرخ افراخ فراخ
ج۔ افراخ چوزه بیرون آوردن مرغ یقال افرخ
الطائر و فرخ د پیدا کردن نہانی و راز و پیدا شدن
متعد لازم یقال افرخ ببیضته ای ابدی سرّه و افرخ
الامر ای استبان و بیرون شدن ترس و بیم از
دل یقال تلبث ہذا لیفرخ روعک عن روعک
ای لیخرج فزعک عن قلبک و افرخ روعک
ای سکن جاشک۔ استفراخ بجہت چوزه بر
آوردن داشتن فرخ ایضا بخوشه نزدیک شدن
گشت یقال فرح و فرخ الزرع ای تہیئه للانشقاق
فریخ نام مردے و تصغیر فرخ۔
فرسخ۔ فرسخ۔ فرسنگ فارسی معرب فراسخ ج
فرفخ۔ فرفخ۔ خرفه و یقال لها البقلة الحمقاء۔
فسخ۔ فسخ۔ برانداختن بیع و مانند آن و ویران
کردن (عع بفتحہا) فسخت البیع والعزم والنکاح
فانفسخ ای انتقض تفسخت الفارة فی الماء
ای تقطعت و تفتتت و تفسخ الربع تحت الحمل الثقیل

ای لم یلبقه۔ و فسخت یده و فسخت ثوبی عنی ای
طرحته۔ فسیخ مردیکه بحاجت خود بیرون نشود و افسخ
القرآن ای نسیه۔
فضخ فضخ۔ شکستن ومنه فضخت البسر وافتضخته
فضیخ شراب غوره خام و الفضیخ سنام البعیر ای انشدخ
فنخ فنخه۔ الامیر ای قهره و ذلله وکذا فنخه متفنخ
بالکسر من یذل اعدائه و فنخ رأسهم کثیرا۔
فوخ۔ فوخ۔ فیخ۔ باد بیرون شدن از مردم و ستور
بانگ و دمیدن بوی مثل فوح بالحاء الغیر المعجمة
وقیل فاخ ریح اذا کان لها صوت وفاح بلا صوت
وفی الحدیث کل بائلة تفوخ۔
افدخ۔ رأسه بالحجر شکست سر او را بسنگ (ع
بفتحها) ولا یکون الا للشیء الرطب۔
المفروخ۔ کمسر به سطبر نرم۔
فرشخة۔ فراخی قال ابو زیاد اذا احتبس المطر اشتد
البرد فاذا امطر الناس کان للبرد فرشخ ای سکون
فرضخ۔ بالکسر کژدم رجل فرضاخ مرد سطبره یا بهنا و
یا دراز فرضاخة مؤنث امرأة فرضاخة و فرضاخیة
بکسر هما بزرگ پستان مفرضخ کمسر به ضعیف فرنخة
نرمی بعد سختی و قرار بعد فرار۔
فشخه۔ بدست خود سر او زد (ع بفتحها) یا طپانچه
زد او را و ظلم کرد بر او وفشخ فی اللعب دروغ گفت
در ازی تفشیخ سست و نرم کردن بندهای اعضا
فصخ۔ عنه تغافل نمود از وی (ع بفتحها) وفصخ
یده دور کرد بند دست او را از جای آن فصخ مغبون شد
و ربیع رجل فصیخ و فصیخة و فاصخة مردیکه رای
صائب نداشته باشد فواصخ ج۔
فقخه۔ فقخا و فقاخا بالکسر ضربه ولا یکون الا علی
الرأس او شیء اجوف (ع بفتحها)
فلخه۔ شکست سر او را و نمایان کرد شجه را (ع
بفتحها) فلیخ آسیا یا یکی از دو آسیا بن آسیا سنگ
زیرین از هر دو فلخه تفلیخا زد او را۔
فنشخة۔ مانده شدن و پس ماندن از کار و فراخ
کردن هر دو پا وقت بول و بزرگ شدن مرد و
بشیخوخت رسیدن و المفنشخ الساقط النائم
و تفنشخت المرأة فی الجماع باعدت بین رجلیها
فنشخ نام مردی۔
فیخه۔ اسکوره و الفیخة من البول فراخی مخرج بول
و الفیخة من الحر شدته و الفیخة من النبات التفافه
و کثرته وفاخت الریح تفیخ کتفوخ بانگ شد باد یا
آواز بر داشت و افاخ الرجل سقط فی یده و افاخ
من فلان رو گردانید از و فاخة تیز دادن او المحدث
مع خروج الریح فیخ انتشار۔

فصل القاف

قفخ۔ قفخ۔ قفاخ۔ بر سر و بر هر چه کاواک باشد زدن
ولا یکون هو الا علی الرأس او علی شیء اجوف۔
قلخ۔ قلخ۔ قلیخ۔ بانگ کردن گشن قال الفراء
اکثر الاصوات بنی علی فعیل مثل هدر هدیرا و صهل
صهیلا و زأر زئیرا و نبح نبیحا و قلخ قلیخا۔ قلاخ
بالضم نام شاعری۔

افتخ - بانفه متکبر شد و خود را بلند مرتبه انگاشت
و متکبرانه نشست-
قنفخ - گیاهی و ملاء سخت و کبر-
قاخ - جوفه قوخا تباه شد از بیماری ولیلة قاخ سواء

فصل الکاف

کمخ کامخ - بفتح المیم آبکامه وهو الذی یؤتدم به
فارسی معرب کمخ پوست بیرون کردن و تکبر کردن
یقال کمخ بانفه ای تکبر - اکماخ متکبرانه نشستن-
کوخ - کوخ - بالضم کازه از نی و کلاب اکواخ ج-
کخ - فی نومه کخیخا در خواب خرخره کرد کخ کخ وسنه
الکخار فیهما و تنون و تفتح الکاف و تکسر یقال عند
زجر الصبی عن تناول شئ وعند التقذر من شئ
یعنی وقت تنفر از چیزے-
کرخ - محله است ببغداد و کرخ باجدا بسر من رای
و کرخ جدان قرب خانقین و کرخ الرقة بالجزیرة
و کرخ میسان بسواد العراق و کرخ خوزستان
معروف و یقال کرخة و کرخ عبرتا بالنهروان
و کرخ ضیتی قلعة علی تل عال قرب اربل و الکراخة المستقیة
من البواری سواقیة الکارخ الذی یسوق الماء
کروخ بالفتح دیهی است بهرات الکرّاخ موضعی است
و هو بالمحار کرخا یاشرب بفیض الماء من عمود نهر عیسی
کشتخان - و یکسر قلبتان کشتخة تکیشخا و کشخت
قال له یا کشتخان-
کشمخة - تره است پاکیزه و نازک و هی الملاح
کشلخ - بضم الکاف و فتح المیم واللام کشمه-

کفخة - بالعصا ضربه و تفخه (ع بفتحهما) کفخة مسکة
سپید فراهم آمده رجل مکفخ و عمود مکفخ بالکسر قوی

فصل اللام

لبخ - لیاخیة - بالضم زن تمام اندام-
لتخ - لتخت - عینه اے کثر رمصها - ولتخ العشب
والامر ای التف واختلط - سکران ملتخ ای مختلط
عقله والعامة تقول ملطخ-
لطخ - لطخ - آلودن (ع بفتحهما) لطخة فتلطخ به
اے لوثه فتلوث ولطخ بشر مجهولا اے رمی به
و فی السماء لطخ من سحاب اے قلیل-
لتخة - آلودن را (ع بفتحهما) و شگافتن آزاد ولتخ
فلانا بالسوط سلخه و شق جلده وقشره وتلتخ بالطخ
ورجل لتخة کفرخة و اهیة لتخان گرسنه-
لفخة - علی راسه بالقاء ضربه بالعصا (ع بفتحهما) و
تلمخ بکلام قبیح حرف بد زد و لامخة ملامخة و لماخا لاطمه-
لاخه - فالتاخ آمیخت او رائش آمیخته شد لاخ
عند اض ۲) لواخة لیاخة بکسرها مسکه گداخته
با شیر والتاخ العجین آرد سرشته خمیر گرفت-

فصل المیم

مخخ - مخ - بالضم مغز استخوان مخة أخص منه و فی المثل
شر ما یجیئک الی مخة عرقوب و دماغ و خالص و میانه
هر چیز و امخ العظم ای جری فیه المخ - وامخت الابل
ای سمنت - وامتخخت العظم و تمخخته - اخرجت مخه-
مرخ - مرخ - درخت و چوب آتش زنه و فی المثل
فی کل شجر نار و استمجد المرخ والعفار

وهو الاعلی والمرخ الزندة وهی الاسفل مرغ روغن
مالیدن برخود ومرخت الدهن ومرخته بمعنی و
مرخت العجین ای اکثرت ماءه حتی رق۔
ذو المرخ موضع مریخ بالکسر ستاره ام و تیر چهار پره
مسخ مسخ۔ صورت برگردانیدن و بدتر گردانیدن
مسیخ زشت بی نمک و گوشت بی مزه و مسخ طعمه
ای اذهبه وفی المثل هو امسخ من لحم الحوار ای
لا طعم له۔ ویکره فی الفرس التمساخ حماته ای
ضموره۔ ماسخی کمان گر ماسخه کمان گر ی ام
ماسخیات کمانها ی منسوب بوے۔
مصخ۔ امصوخه بزرگ و شاخ نیز و نفی مصوخ
امصیخ ج۔ وامتصخها ای انتزعتها منه۔
ملخ ملخ۔ رفتار سخت و ملخ القوم ملخه صالحة
اذا ابعدوا فی الارض وهو یلخ فی الباطل ای
یتردد فیه ویکثر منه۔ وامتلخت السیف انتضیته و
امتلخ فلان ضرسه ای نزعه۔ وامتلخ العقاب
عینه ای انتزعها۔ وهو ممتلخ العقل ای منتزع
ملیخ گوشت بی مزه وهو کالمسیخ وقد ملخ ملاحة
متخه۔ انتزعه عن موضعه (ع بفتحها ض ۲)
مناخه مثله متخ بر یده زدو دور کرد و بلند شد و
متخ المرأة جامعها ومتخت الجرادة فی الارض ملخ م
بزمین فرو برد تا بیضه نهد ومتخ بسلحه اذا احتت سرگین و
امتخ فی الشیئ استوار گشت دران والمتیخة کسکینة العصا
والمطرق الدقیق عود متیخ کسکین چوب نرم دراز
مدخ۔ بزرگی و مرد تام مدخه اعانت کرد اورا
(ع بفتحها) والمادخ والمدیخ والمتدیخ کسکین
والمتمادخ مرد بزرگ غالب درجنل مدوخ والمتماد
یعمل الشیئ لعجلة تمادخ نافرمانی امتدخ شاید و گرانی
و باز ایستادن از چیزے تمدخت الناقة تعلست
فی سیرها وتمدخ الرجل تکبر تمدخت الابل امتلأت سمنا
مذخ۔ بفتحتین رطوبتی ست شیرین در گلنار بری
آدمی بکنند آنرا مردم و تمذخت الناقة والرجل
تمذخا سمنا کما فی السیر۔
مضخ۔ تن بخوشبوئی آلود (ع بفتحها)
مطخ۔ بسیار خورد (ع بفتحها) ومطخ العسل السیل
آنرا د مطخ الماء آب را بدلو از چاه کشید و مطخ نبیذ
زد او را مطخ عرضه معیوب گردانید ناموس او را مطخ
اسپ سست رفتار مطاخ گول و متکبر و مطخ لائی که
بته حوض مانده باشد و قابل خوردن نباشد یقال
للکذاب مطخ مطخ بکسرتین ای قولک باطل۔
ماخ۔ الغضب خشم فرو نشست (ع ف اض ۲)
وماخ محله بنجارا وجدا لاحمد بن حنبل البخاری یقال
فیه ماخک ماخان نام مردے و دیہی بمرو
ماخوان دیهی ست دیگر دران۔
ماخ۔ تبختر فی الشے میخ مثله۔

فصل النون

نخ نخ۔ آبله و جدری ویقال للرجل المتحیر
نابخة من النوابخ بنجار نشسته۔
تخ۔ نتخ۔ برکشیدن و از بیخ برکندن نتخ البازی
اللحم بمنسره ونتخ ضرسه والشوک من رجله بمنتاخ

بالکسر آہن موے کن۔

نخخ نخ۔ رفتار درشت وشترانی کہ پیش مصدق خوابانند تا صدقہ بیرون آرد نخة بندہ ویقال البقر العوامل قال ثعلب ہذا ہو الصواب لانہ من النخ وہو السوق الشدید وفی الحدیث لیس فی النخة صدقة۔ ونخخت الناقة اے ابرکتہا فتنخخت اے برکت۔

نسخ نسخ۔ زائل کردن یقال نسخت الشمس الظل وانتسخته اے ازالته ونسخت الریح آثار الدیار اے غیرتہا۔ ونسخت الکتاب وانتسخته واستنسخته کلہ بمعنے نسخة بالضم اسم منتسخ منہ۔ ونسخ الآیة بالآیة ازالة مثل حکمہا فالثانیة ناسخة والاولی منسوخة تناسخ مناسخة مردان بعضی وارث پیش از قسمت میراث۔

نضخ نضخ۔ نیم سیر شدن آب ولا یقال منہ فعل ولا یفعل۔ ویقال اصابہ نضخ عند الاصمعی وقال ابو عمرو والتوزی النضخ اثر یبقی فی الثوب وغیرہ وبالحاء الغیر المعجمة الفعل قال ابو زید نضخ رش مثل نضح بالحاء وہما سواء یقال نضخت انضخ نضاخ مناضخة آب پاشیدن باہم ویقال نضخناہم بالنبل ای فرقناہا فیہم۔ وانتضخ الماء ای ترشش غیث نضاخ ای غزیر۔ عین نضاخة ای کثیرة الماء قولہ تعالیٰ فیہما عینان نضاختان قال ابو عبیدة ای فوارتان نضخة یک بار باریدن

نفخ نفخ۔ دمیدن نفخ فیہ ونفخہ لغة۔ ونفخ بہا اے حبق منفاخ دمۂ آہنگر وقولہم یا بالدار نافخ ضرمة ای احد۔ وانتفخ الشیٔ اے تورم یعنے برآماسید وانتفخ النہار ای ارتفع وہو ذو نفخ بالخاء والجیم اے ذو کبر وفخر۔ ویقال اجد نفخة بالفتح والضم اذا انتفخ بطنہ۔ النفخ آماسیدہ خصیہ نفخا من الارض مثل بخار۔

نقخ نقاخ۔ بالضم آب خوش خنک نقخ شکستن سر

نوخ۔ اناخة۔ فروخوابانیدن شتر یقال انخت الجمل فاستناخ وتنوخ الجمل الناقة اے اناخہا لیسفدہا وقولہم نوخ اللہ الارض طروقة للماء ای جعلہا مما تطیقہ۔ تنوخ حے از یمن۔

نجخ۔ فخر کرد نجخ البحر چاہ کندید (ع بفتحہا) نجخ النور بر خاست فتنہ نجخ السیل دفع فی سند الوادی فخد فہ فی وسط الماء نجاخ بالضم آواز سرفہ کننده ناجخ ومنجخ کمحدث نعت منہ ناجخ دریاے پر شور نجوخ مثلہ وآواز اضطراب آب بر کنارہ امراة نجاخة زنے کہ از فرجش وقت جماع آواز برآید یا زن رشاخة کہ بار بار تری را پاک کند وزنیکہ آواز کند دہن رودۂ آن ہمچو آواز کردن دہن رودۂ دوقتیکہ آواز کند نجیخة مسکہ کہ بچسید باطراف شیرزنہ تناجخ باہم فخر کردن واضطراب الموج حتی یوثر فی الاجراف منجخ کمحسن کوہے از زیگ۔

اندخ۔ گول کم گو مندخ کمنبر کسیکہ بردہ نداشتہ باشد از نیکہ براے وے فس گفتہ شد یا گفت تندخ در خود نمود چیزیرا کہ ندارد نبخ کوفت (ع بفتحہا) یقول راکب البحر مخنا ساحل کذا یعنی کوفتیم فلان

کنار دریا را آنجا مرکب لساحل کو فتیم کشتی را کنار
ملدخ العیر سخت سیر کرد (ع بفتحہا) املدخ شلک
تودرخ بزدل۔
ہو نطلخ۔ شبر بالکسر و بالطاء المہملۃ ای صاحب
الکلخ۔ نیِ حالۃ بشت زد در حلق او (ع بفتحہا

فصل الواو

وبخ۔ توبیخ۔ بیم و تہدید کردن و سرزنش کردن
وخخ۔ وخواخ۔ سُست۔
ورخ۔ وریخۃ۔ خمیر سُست ورخ بالتحریک مصدرہٗ
یقال ورخ العجین اے استرخی واورخۃ انا۔
و ورخت الکتاب بیوم کذا مثل ارخۃ۔
وسخ۔ وسخ۔ ریم و ریمناک شدن دست و
اندام و جز آن (ع ک ا ض ۲) وسخ الثوب و
توسخ و اتسخ کلہ بمعنی واوسخۃ انا۔
وضخ۔ مواضخۃ۔ برابری رفتن و برابر آب
دادن وہو تباری المستقیین ثم کل متبارین
یستعمل ہذا اللفظ۔ واوضخت لہ ای استقیت لہ
قلیلا۔ وضوخ بالفتح نیم دلو آب۔
وتخہ۔ بالعصا العصا زد او راوتخۃ بفتحتین خبر ریز ناگہ
یعنی گل ولای وما اتخی وتخۃ شیئاً یعنی نفع نداد
چیزے والمیتخۃ العصا واوتخت منی بلغت منی
وتخۃ بفتحتین تیرہ ی آب وتخۃ اقسام گیاہای
تازہ باہم مخلوط شدہ و استخوان رقیق مختلط
بجر لش و زمین خریزہ گیاہناک و شیر سطبر رجل
مولوخ الخلق وموتخ الخلق مرد ضعیف۔

وتیخ۔ ناکارہ سُست و دوخۃ التمر یعنی زمین
خرما وتیخۃ بفتحتین چیزیکہ از برگ خرما ساختہ شود
الوضخ۔ محرکۃ الوتیخ یعنی چرک۔
تواطخ۔ القوم الشیٔ تداولوہ بینہم۔
ولیخ۔ جامہ از کتان ارض ولخۃ و ولیخۃ و
متوالخۃ زمین گیاہناک ولیخۃ شیر سطبر وکل و
اسو لخت الارض زمین تر شد۔
ومخۃ۔ ملامت دل سوز و سرزنش۔
ویخ۔ وویخ ووئیس وویہ وویل وویب و
اخوات وما لہن سابع۔

فصل الہاء

ہبخ۔ ہبنخۃ۔ بالفتح دختر آگندہ گوشت غلام ہبیخ
بفتحتین وتشدید الثالث۔
ہخ بالکسر حکایۃ صوت المتنخم یعنی حکایت آواز بینی افشاندن
ہیخ۔ بالکسر یقال عند اناخۃ البعیر ہیخ الیت
تہییخا اکثر دکیا یعنی ہر لسیہ را البیار روغن دار کرد
ہیخ التیس برانگیخت تکہ را بر کشتی والہیخ شتر یکہ
ہرگاہ گفتہ شود براے او ہیخ آواز کند۔

فصل الیاء

تیاخ۔ ہو شعبی یا قبیلۂ است و منہا احمد بن
محمد بن یزید التیاخی المحدث۔
یفخہ۔ اصاب یافوخہ میفوخ لغۃ منہ وذکر
فی دافخ۔)
اِنیخ۔ الناقۃ خواندن شتر مادہ را برای جنبانیدن
نر بر وے فقال لہا انیخ انیخ۔

یؤنح۔ ذکرہ اللیث ولم یفسرہ وقال لم یجی علی بنا بہا غیر یویم فقط۔

باب الدال

فصل الالف

ابد۔ اَبد۔ ہمیشہ وروزگار آباد اُبُود ج۔ یقال آبَدٌ اَبید کما یقال دہر داہر ولا افعلہ ابد الابید و ابد الآبدین کما یقال دہر الداہرین و عوض العائضین اُبُود مقیم بودن بجائی (ع ف اک ۱) ورمیدن وناآمیختن ستور بامردم (ع ف اض ۱ وک ۲) اَوابد رمندگان وحوش۔ وقافیہ ہای غریب دراشعار تابید جاودانہ کردن تابداے توحش۔ وتابد المنزل اے اقفر والفیتہ الوحوش ویقال جاء فلان بآبدۃ اے بداہیۃ یبقی ذکرہا علی الابد۔ وابد الرجل اے غضب وتوحش فہو آبد ابد بکسرتین کنیزک ومادہ خر بسیار زایندہ۔

اجد۔ ناقۃ اُجُد۔ بضمتین اے قویۃ موثقۃ الخلق ولا یقال للبعیر ویقال اجد ہا اللہ وہی مؤجد قال الفراء اے موثقۃ الظہر وبناء موجد اے موثق ویقال الحمد للہ الذی اَجَدَنی بعد ضعف اے قوانی واجد بالکسر زجر للابل۔

احد۔ احد۔ یکے ویکسی ویکم وہو اول العدد احد عشر للمذکر واحدی عشرۃ للمؤنث۔ وقولہ تعالیٰ قل ہو اللہ احد فہو بدل من اللہ لان النکرۃ قد تبدل من المعرفۃ کقولہ تعالیٰ لنسفعا بالناصیۃ ناصیۃ۔ وتقول لا احد فی الدار ولا تقول لا احد بالرفع والتنوین ویجمع علی احاد وہو اسم لمن یصلح ان یخاطب ویستوی فیہ الواحد والجمع والمؤنث قال اللہ تعالیٰ لستن کاحد من النساء وقولہ تعالیٰ فما منکم من احد عنہ حاجزین۔ واتنا حد الرجل اے انفرد۔ وجاؤا اُحاد احاد غیر منصرف لانہا معدولان فی اللفظ والمعنی جمیعا احد بضمتین نام کوہے بمدینہ وحکی الفراء عن بعض الاعراب معی عشرۃ فاحدہن اے صیرہن احد عشر و فی الحدیث انہ قال عمر لرجل اشار بسبابتیہ فی التشہد اَحّد اَحّد اے بل نحو آحد۔

ادد۔ اَدّ۔ نالیدن شتر وگرو اُغیدن آواز ادید فریاد وشدید ادّ وبانگ۔ اِدّ اِدّۃ بالکسر فیہما سختی وکار درشت ومنہ قولہ تعالیٰ ولقد جئتم شیاء ادّا وکذالک آد مثال فاعل واِدَد جمع اِدّۃ ادّ بالفتح رسیدن سختی (ع ف اض ۲) یقال ادّت فلانا داہیۃ ونیز واد بالضم پدر قبیلۂ ازیمن وکذالک اُدَد ابو قبیلۃ۔

ازد۔ اَزد۔ پدر حیی ازیمن ویقال اَزد شنوأۃ وازد عمان وازد السراۃ۔

اسد۔ اَسَد۔ شیر اُسود واُسد بضمتین وسکون الثانی ج۔ آساد کذالک آسد کذالک مثل اجبال واجبل قال ابو زید الانثی اَسدۃ وپدر قبیلۂ ازمضر وقبیلۂ از ربیعہ وترسیدن از شیر ومدہوش شدن و شیری خوی شدن (ع ک اف ۴) وفی الحدیث اذا

دخل فهذ وان خرج اسد - واستاسد عليه اي
اجترأ - واستاسد النبت اي قوي والتف -
ارض ماسدة زمين شيرناک وآسدت الکلب
اوسدته اي اغريته بالصيد والواو منقلبة عن الهمزة
واسدت بين القوم اي افسدت بينهم - واسد
لغة في ازد يقال هم الاسد اسد شنوأة آسدي
نوعي از جامها اسادة بالكسر بالش لغة في وسادة
اصد - اصد - بالضم شاماکچه ويقال اصدته
تاصيدا اصيد درگاه لغة في وصيد - اصيدة خطيرة
لغة في وصيدة - واصدت الباب واوصدته
اي اغلقته - وقرأ ابو عمرو انها عليهم مؤصدة
بالهمزة - ذات الاصاد هي موضع كانت لمجرى
الحس والغبراء من ذات الاصاد وكانت الغاية
ماية غلوة - والاصاد هي ردهة بين اجبل -
افد - افد - شتافتن (ع ک اف ۲) افد لغت منه
ونزديک شدن يقال افد اي دنا وازف -
اكد - تاكيد - توكيد - استوار کردن يقال
اكدت الشئ ووكدته -
امد - آمد - غايت کالمدى يقال ما امدک اي
منتهى عمرک وخشم يقال امد عليه اي غضب
ابد عليه كذلک بالميم والباء - آمد شهري -
اود - اود - بالتحريک کژي (ع ک اف ۲)
تاود اي تعوج - اود بالسكون نام مردي وگرانبار
کردن (ع ف اض ۲) يقال آدني الشئ فانا مؤد
مثال مقوال وکژ وخميده گردانيدن آده اي عطفه
رجناه وحملها واحد - آد العشى والظلال اي مال
اود بالضم موضعي در باديه -
ايد - آئيد - توانائي وتوانا شدن (ع ف اک ۲)
آد قوت ونيرو آيدته على فاعلته فهو مؤايد وايدته
على افعلته فهو مؤيد وائدته تائيدا اي قويته
والفاعل منه مؤيد ومصغره ايضا مؤيد مثال
لافعال والتفعيل وتايد اي تقوى ورجل ايد
اي قوي - اياد خاک گرداگرد حوض وديوار خيمه
گرد خرگاه وحي از معد وميمنه وميسرة لشکر مؤيد
مثال مؤمن کار بزرگ ودشواري -
اتاد - رسيانيکه وقت دوشيدن بدان پاي
گاو بندند اتيدة موضعيست -
اتندار - موضعيست به عكاظ
المتاخد المستكين لمرضه يعني بد حال بسبب مرض
او الصواب بالذال وسر فرو کننده از درد چشم يا درد
اژد - دهيست بوشنج وبالضم شهريست بفارس
اردستان شهريست نزديک اصفهان اردشير
پادشاهي از پادشاهان مجوس -
اطد - بفتحتين چوبهاي عوسج که نوعي از درخت
خار دارست اطد الله ملکه تاطيدا اثبته -
الالدة - بالكسر الولدة يعني فرزندان تالد تحير
گشت الد ولد -
اندة - بالضم شهريست باندلس منه يوسف بن
عبد العزيز الاندي الفقيه الحافظ -
علمه اندرورد واندرورديه لنوع من السراويل

مشمر فوق التبان او ہی التبان عجمیۃ استعملوہا

فصل الباء

بجد ـ بجود ـ مقیم بودن ویقال ہو عالم ببجدۃ امرک بالفتح والضم وبجدۃ امرک بضمتین ای بدخلۃ امرک وباطنہ وعندہ بجدۃ ذلک بالفتح ای علم ذلک ومنہ قیل للعالم المتقن للشیٔ ہو ابن بجدتہ ـ بجاد بالکسر کلیم مخطط ذو البجادین نام مردے ـ

بخند ـ بخنداۃ ـ خنداۃ زن تمام ساق وکذلک بخندی وخبندی والیاء للالحاق بسفرجل ـ

بدد ـ بد ـ پریشان کردن (ع ف اض ۲) انبدید کذلک ویقال شمل مبدد ـ وتبدد الشیٔ تفرق بدۃ بالکسر لون بہرہ وفی الحدیث ابدہم تمرۃ تمرۃ ویقال ابد بینہم لعطاء ای اعطی کل واحد منہم بدۃ اے نصیبہ ویقال فی السخلتین ابد بہما بفتحتین ای اجعل لکل واحد منہما نعجۃ ترضعہ اذا لم تکفہما نعجۃ ـ وابد یدہ الی الارض مدہا ـ واستبد فلان بکذا ای تفرد بہ واستقل ـ بداد بالفتح یک یک بیرون آمدن بحرب یقال لو کان البداد لما اطاقونا وقولہم فی الحرب یا قوم بداد بداد ای لیاخذ کل رجل قرنہ وبنی بداد علی الکسر لانہ اسم لفعل الامر ویقال انما کسر لاجتماع الساکنین لانہ واقع موقع الامر ویقال تباد القوم یتبادون اذا اخذوا اقرانہم ویقال لقوا اقرانہم اے اعدادہم لکل رجل رجل ـ وجارت الخیل بداد اے متبددۃ وبنی ایضا علی الکسر لانہ معدول عن المصدر وہو البدد ـ وتفرق القوم بداد فبنی ہذا للعدل والتانیث والصفۃ فلما منع بعلتین من الصرف بنی بثلاث لانہ لیس بعد المنع من الصرف الا منع الاعراب وسبعان یتبدان الرجل ابتدادا اذا اتیاہ من جانبیہ وکذلک الرضیعان یتبدان امہما ولا تقل یتبدہا ابنہما ولکن یتبدہا ابناہا ـ ولقی الرجل زیدا فاتبداہ بالضرب ای اخذاہ من ناحیتیہ ـ وبایعتہ بدادا ای معارضۃ مبادۃ بداد معارضہ وقولہم مالک بہ بدد وبدۃ بالفتح والکسر اے طاقۃ بدد ایضا دوری درمیان دوران از گوشت ناکی وفی دواب الاربع تباعدہ ما بین الیدین ویقال منہ بدد بالرجل فانت ابد وبقرۃ بداء ابد ایضا مرد نیکو بزرگ اندام وامراۃ بداء ـ باذان درون رانہا وکل من فرج بین رجلیہ فقد بدہما ومنہ اشتقاق بداد السرج والقتب بالکسر وہما بدادان وبدیدان والجمع ابدۃ وابدۃ یقال بد سرجہ مید بینی قرم ساخت زین را مدیان جفت خرج بدید ـ پایان شاخ وقولہم لا بد منہ بالضم کانہ قال لا فراق منہ بد بالضم چارہ وعوض وبت فارسی معرب بدوۃ بالکسر کج ـ طیر ابابید وتبادید ای متفرقۃ

برد ـ برد ـ سرد نقیض حر ـ وسرد کردن (ع ف اض ۲) فہو مبرود وخواب ومنہ قولہ تعالی لا یذوقون فیہا بردا ولا شرابا ـ برودۃ خنکی وسردی نقیض حرارت (ع بضمہا) وبردتہ انا یقال ابردتہ وہی لغۃ ردیۃ ـ وسقیتہ شربۃ بردت

ده - وقولهم لا تبرد عن فلان ای لا تشتمه
ان ظلمک فتنقص من اثمه - وابتردت ای
اغتسلت بالماء البارد وکذا اذا شربته للتبرید - و
هذا مبرد بالفتح ومبردة للبدن قال الاصمعی قلت
لاعرابی ما یحملکم علی نومة الضحی قال انها مبردة
فی الصیف مسخنة فی الشتاء - مبرد بالکسر سوہان یقال
منه بردت الحدید بالمبرد ای حددته - برادة بالضم
سوہان آہن برود بالفتح خنک وہر چہ خنک کند
چیزیرا - داروی چشم یقال برد عینه بالبرود ای
کحلها به - ویقال ما برد لک علی فلان وما ذاب
لک علیه ای ما ثبت ووجب - ویقال لی علیه
الف بارد ای ثابت وسموم بارد ای ثابت لا یزول
وبرد ای مات - البوارد السیوف - بردان عصران
ابردان الغداة والعشاء وظلہما - بردة بفتحتین
ناگواردو فی الحدیث اصل کل داء البردة - ابردة
بالکسر نوعی از بیماری که از سردی وتری زاید
برد بفتحتین یخچه ویقال منه بردت الارض مجهولا
وبرد بنو فلان وسحاب برد وابرد ای ذو برد
سحابة بردة - ابیرد بالتصغیر لقب شاعری و
تقول هو لک بردة یمنی اذا کان لک معلوما وہی لک
بردة نفسها ای خالصا - برد بالضم جامہ ج برود
ابراد ج - برد الجندب وبال ملخ - بردة گلیم سیاه
چہار سو که عرب آن را در خود پیچند برد بفتح ۲ ج -
ثور ابرد ای فیه لمع بیاض وسواد - بردی نوعی
خرمای نیکو - بردی بفتح الباء شاخ وبرگ نخل

برید رده هر چیز بر ترتیب یقال حمل فلان علی البرید
ودوازده میل ورسول صاحب البرید فرستنده رسل
یقال منه ابرد صاحب البرید ای الی الامیر فہو مبرد
ویقال للفرانق برید یعنی پروانه وہو الذی ینذر
قدام الاسد - ویقال سقیته فابردت له ابرادا ای
سقیته باردا - ویقال جئناک مبردین اذا جاؤا
وقد باخ الحر - بردان بالتحریک موضعی -
برجد - برجد بضمتین والسکون بینہما گلیم سطبر -
بعد - بعد بالضم دوری ضد قرب عج بضمہا
بعید نعت منه بعدان بالضم ج یقال فلان
من قربان الامیر ومن بعدانه - البعد دور تر اباعد
ج - وہی خلاف اقارب - باعد دور بعدین بفتحتین
ج - مثال خادم وخدم - ویقال تنح عنا غیر باعد
وغیر بعد ای غیر صاغر وتنح غیر بعید ای کن قریبا
وما انت منا ببعید وما انتم منا ببعید یستوی الواحد
والجمع وکذلک ما انت منا بعد وما انتم منا ببعد
وبیننا بعدة من الارض والقرابة - تباعد دور شدن
ابعاد ومباعدة - تبعید دور کردن استبعاد دور شدن
ودور شمردن - البعد خیانت گر یقال کب الله الابعد
لفیه ای القاه لوجهه ولا یقال للانثی منه شیء
بعد ضد نقیض قبل وہما اسمان یکونان ظرفین
اذا اضیفا واصلہما الاضافة فمتی حذفت المضاف
الیه لعلم المخاطب بنیتہما علی الضم ویسمی رفعا علی الغایة
ویقال رأیته بعیدات بین ای بعید فراق وذلک
اذا کان الرجل یمسک عن اتیان صاحبه الزمان

ثم یاتیه ثم یمسک عنه ثم یاتیه۔ وقولهم اما بعد فهو
فصل الخطاب۔
بلد۔ بلادة۔ سستی وکندی خاطر ضد ذکا
(ع ع بضمهما) فهو بلید۔ وبلد بالمکان ای اقام به
فهو بالد بلدة بالفتح شهر بلاد بالکسر ج وزمین
یقال هذه بلدتنا کما یقال بحرتنا ویکی از منازل
ماه وهی ستة انجم من القوس وسینه یقال فلان
واسع البلدة ای واسع الصدر وکشادگی میان
دو ابرو وبلدة بالضم کذلک رجل ابلد لغت منه
ای ابلج۔ والبلد ایضا بزرگ خلقت بلد شهر بلدان
ج ونشان ابلاد ج۔ وشتر مرغ یقال هو اذل من
بیضة البلد ای النعام وتبلد ای تردد وتحیر او
تکلف البلادة۔ وبلد ای ضرب بنفسه الارض
وابلد بالارض ای لصق وابلد الرجل او کانت
دابته بلیدة۔ مبالدة شمشیر زدن یکدیگر را مثل
مبالطة۔ بلندی بهی بلندی شتر استوار سخت
بند۔ بند۔ علم بزرگ فارسی معرب بنود ج۔
بید۔ بید۔ بیابان بید ج بید بیود هلاک
شدن (ع ف اک ۲) واباده الله ای اهلکه
بید انه ماده خر بید بمعنی غیر یقال هو کثیر المال
بید انه بخیل۔
برخداة۔ بضم البار وفتح الرار وسکون الخار
زن نازک پر گوشت۔
برقعید۔ شهریست نزدیک موصل۔
سیف برند۔ شمشیر که بران علامت قدیم باشد

والبرند بفتح راده الفرند یعنی جوهر شمشیر والبرندة
زن بسیار گوشت و ع عزة بن البرند وهاشم
بن البرند محدثان۔
بزدة۔ دیهیست از اعمال نسف والنسبة بزدی
وبزودی منها ابو هقانها المعمر بن منصور بن محمد
بن قرینة او قرینة وهو الصحیح آخر من حدث
بالجامع عن البخاری۔
بغداد۔ بغداذ۔ بمهملتین ومعجمتین وتقدیم کل
منهما وبغدان وبغدین ومغدان مدینة الاسلام
وتبغدد وانتسب الیها او تشبه باهلها۔
باغند۔ دهیست معروف۔
بافد۔ بسکون الفار شهریست بکرمان التی فیها
ساکنان معرب بافت۔
بامند۔ بیخ خنا۔
بود۔ بالفتح چاه۔
بهدی۔ ابن سعید بن الحارث بن ثعلبة
معروف وام بهد بنت ربیعة بواهد بلا یا بهدی
او ذو بهدی موضعیست۔

فصل التار

تقد۔ تقدة۔ بالکسر گشنیز۔
تلد۔ تالد۔ مال کهنه دستور که پیش تو زاده باشد
وهو نقیض طارف وکذلک تلاد بالکسر والاتلاد
بطون من عبد القیس واصل التار فیها الواو
تلود کهنه شدن وقدیمی شدن مال (ع ف ل
ض ۲ وکسرها) واتلد الرجل اذا اتخذ مالا قدیما

و فی الحدیث ہن من تلادی یعنی السور التی اخذتہا
من القرآن قدیما۔ تلید آنکہ در عجم زادہ باشد
و بعرب پرورده شده و منه حدیث شریح فی رجل
اشتری جاریة علی انہا مولّدة فوجدہا تلیدة
فردہا والمولدة بمنزلة التلاد وہو الذی وُلد
عندک و تلد فلان ای اقام۔

تبرُد۔ موضعیست۔

الترید ی۔ عمر بن محمد شاعر یا ترید بالضم دہیست
بنجارا منہا ابو منصور المفسر المجتہد قدوة الائمة
الحنفیة قدس اللہ سرہم۔

تقرد۔ شاہ زیرہ با جمیع دیگر افزار۔

التود۔ بالضم درختی ذو التود موضع سمی بہذا الشجر

تید۔ ملائمت یقال تیدک یا ہذا ای اتئد یعنی
نرمی و ملائمت کن و تیدک زیدا ای امہلہ اما
مصدر والکاف مجرورة او اسم فعل و الکاف
للخطاب قال ابن مالک لایکون الا اسم فعل و
یقال تید زید۔ تیدُ موضعیست۔

فصل الثاء

ثأد۔ ثاد نم و سرما سکان ثئد ای ند و رجل
ثئد علی فعل ای مقرور۔ ثادار کنیزک و ہی مثل
واثار علی القلب و کان الفراء یقول ثادار و
سحنار بالتحریک لمکان حرف الحلق و قال ابو عبید
ولم اسمع احدا یحرکہما غیره و قال ابن السکیت
لیس فی الکلام فعلاء بالاحرف واحد فی الصفات
و ہو الثاداء و قد یسکن فاما الاسماء ففیہ حرفان

فرما روجنفاء وہما موضعان

ثرد۔ ثرد۔ نان شکستن در کاسہ فہو ثرید و مثرود
والاسم ثردة بالضم۔ و ثردت الخبز و اثردتہ بمعنے
علی افتعلت فلما اجتمع حرفان متقاربا المخرج فی
کلمة وجب الادغام الا ان الثاء لما کان مہموسة
والتاء مجہورة لم یصح ذلک فابدلوا من الثاء تاء
فادغموه فی مثلہ و بعضہم یبدلون منہ ایضا من التاء ثاء
فیقولون اثرد فیکون الحرف الاصلی ہو الظاہر
تثرید فی الذبح ہو کسر العنق قبل ان یبرد و ہو
منہی عنہ۔ ثردہ بفتحتین کفتگی لب۔

ثعد۔ ثعد۔ غورہ خرما نرم شده و آب گرفتہ و
یقال ہذا البقل ثعد معد اذا کان رخصا غضا
فالمعد اتباع لا یفرد و بعضہم یفرده و ثری ثعد
جعد اذا کان لینا۔

ثمد۔ ثمد۔ بالتحریک و التسکین آب اندک و اثمد اعل
واثمد بالاظہار والادغام ای زرد الثمد یا ثمود و اذا
کثر علیہ الناس حتی ینفد ما الا قلہ و رجل مثمود اذا
کثر علیہ السؤال حتی ینفد ما عنده و ثمدتہ النساء اذا اکثر
الجماع حتی انقطع ماؤه۔ ثامد من البہم حین قرم ای
اکل۔ ثمود قبیلہ از عرب و ہم قوم صالح علیہ السلام
یصرف و لا۔ روضة الثمد موضعی اثمد بالکسر حجر یکحل بہ

ثوہد۔ ثوہد۔ فوہد کودک فربہ تمام خلق مراہق
شده ثوہدة مؤنث۔

ثہمد۔ ثہمد۔ موضعی۔

ثرمد اللحم اساء عملہ و لم ینضجہ او لطخہ بالرماد ثریدة لو

از شور گیاه ثرمداء موضعے ست یا آبی بدیار بنی سعد
ثرمدره کوہیست ورا جار۔
ثفافید۔ ابرہای سفید تو بر تو واسترہای جامہ
مثافید مثلہ او ہی ضرب من الثیاب او اشیاء
خفیۃ توضع تحت الشئ او ہی الثفافید و ثفد درع
تسفید البطشا بمعنے استردار کرد زرہ را۔
ثمد۔ بالضم آبی ست مر بنی تمیم را و بضمتین آبی دیگر
ثلد الفیل۔ سرگین رقیق کرد (ع ف اک ٢)
الثمعد۔ من الوجوہ الطاہر البشرۃ الحسن السحنۃ
یعنی چہرہ بے موے نیک اندام غلام ثمعد۔
المثمغد۔ من الجداء بزغالہ چربدار۔
الثندوۃ کسنبلۃ و بفتح اولہ گوشت پستان یا بن آن
الثهود۔ الثوہد یعنی کودک فربہ تمام اندام۔

فصل الجیم

جحد جحود۔ منکر شدن با علم یقال جحد حقہ و بحقہ
جحد کذالک و ایضا کم خیر ہی جحد بالضم و بفتحتین
مثلہ یقال نکدا لہ و جحدا۔ و جحد الرجل فہو جحد اذا
کان ضیقا قلیل الخیر و اجحد مثلہ عام جحد خشک سال
و جحد النبت اذا قل و لم یطل۔ جحادہ بالضم نام مردے
جد و جد۔ پدر کلان جدود و اجداد ج۔ و بہرہ
و بخت جدود ج۔ یقال جددت یا فلان ای
صرت ذا جد و حظ فانت جدید و مجدود بی نیازی
و توانگری و فی الدعاء و لا ینفع ذا الجد منک الجد
ای لا ینفع ذا الغنی عندک غناہ و انما ینفعہ العمل
بطاعتک و منک معناہ عندک و بزرگی قولہ تعالی

جد ربنا ای عظمۃ ربنا و یقال غناہ و بزرگ شدن
در چشم کسی (ع ف اک ٢) و فی حدیث انس کان
الرجل منا اذا قرأ البقرۃ و آل عمران جد فینا ای
عظم فی اعیننا و بریدن جامہ و جز آن (ع فا
ض ٢) ثوب جدید بمعنی مجدود و پیراد و بہ حین جد
الحائک ای قطعہ و منہ ملحفۃ جدید بلا ہاء لانہ
بمعنی مفعولہ۔ و ثیاب جدد مثل سریر و سرر جدد
بفتحتین زمین رست و فی المثل من سلک الجدد ا
من العثار۔ و اجد القوم اے ساروا الی الجدد
و اجد الطریق اے صار جددا جادۃ شاہ راہ جواد
ج۔ جد بالکسر درستی نقیض ہزل (ع ف اک ٢)
یقال جد فی الامر جدا کوشیدن درکار (ع
ف اض ٢ و کسرہا) و منہ جد فی الامر و اجد فیہ
و یقال ان فلانا لجاد و مجد باللغتین جمیعا۔ و قولہم
اجد بہا امرا ای اجد امرہ بہا نصب الامر علی التمییز
کقولک قررت بہ عینا ای قرت عینی بہ۔ و جادہ
فی الامر حاقہ۔ و ہو محسن جدا۔ و ہو علی جد امر ای عجلۃ امر
و فی ہذا خطر جد عظیم اے عظیم جدا۔ و قولہم اجدک
بالفتح و الکسر قال الاصمعی لا یتکلم بہا الا مضافا و معناہ
اجدا منک ہذا و نصبہا علی حذف الباء و قال ابو عمرو
نصبہا علی المصدر یعنی مالک اجدا منک و قال
ثعلب ما اتاک فی الشعر اجدک فہو بکسر الجیم و ما اتاک
بالواو و جدک فہو مفتوح۔ جد بالضم جاہ در میان
علف زار جدۃ نام شہری و خط پشت خر کہ مخالف
لون او باشد و راہ جدد ج۔ و منہ قولہ تعالی

ومن الجبال جدد بیض وحمر ای طرائق تخالف
لون الجبل - ورکب فلان جدة من الامر اذا رای
فیه رأیا - وکساء مجدد فیه خطوط مختلفة - جداد
بالتشدید جامهای کهنه معرب کراد وکل شیء تعقد
بعضه فی بعض من الخیوط واغصان الشجر فهو جداد
ویقال انه صغار الشجر - جدجد بالضم کرمک سیاه که
شب بانگ کنده نند ملخ جداجد جدجد بالفتح زمین
رست هموار جدة بالکسر والتشدید نوی ونو شدن
وهو نقیض خلق (ع ف ک ۲) جدید لغت منه و
تجدد ای صار جدیدا - واجده وجدده واستجده
ای صیره جدیدا - ویقال لمن لبس الجدید ابل
واجد واحمد الکاسی - جدیدا ایضا روی زمین
جدیدان شب وروز جدیدة السرج قوم تنگ زین
وهما جدیدتان بالتاء هذا مولد والعرب تقول جدید السرج
بسکون الدال وجدیه - جداد بالفتح والکسر بریدن
خرما از نخل مثال صرام قطاف فکان الفعال
والفعال مطردان فی کل ما کان فیه معنی وقت الفعل
مشبهان فی معاقبتهما بالاوان والاوان والمصدر
من ذلک کله علی الفعل مثل الجد بالفتح والصرم والقطف
یقال جد النخل ای صرمه واجد النخل ای حان له
الصرام وجدت اخلاف الناقة اذا اضر بها الصرار
وقطعها فهی ناقة مجددة الاخلاف - وامراة جداء
صغیرة الثدی وفلاة جداء لاماء بها وتجدد الضرع
ذهب لبنه جدود بالفتح میش کم شیر فی علتی جدائد
ج - ویقال للمنزر مصرور علی معناه وجداء ایضا
التی ذهب لبنها من عاة - وجدود ایضا موضعی
که در وے آبے ست که آنرا گلاب خوانند

جرد - جرد بفتحتین صحرائے بے نبات وموضعی
در بلاد تمیم ارض جردة بکسر الراء وفضاء اجرد ای
لا نبات فیه اجارد ج آجار وبضم الهمزة موضعی
رجل اجرد بے موئے فرس اجرد اسپ کوتاه و
تنک موی وهو مدح للفرس جرید درخت شاخ
و پوست وبرگ دور کرده مجرد واے مقشور
جرادة بالضم پوست وبرگ دور کرده رجل جارود
مرد شوم بد فال سنة جارود شدیدة المحل جارود
ایضا نام مردے از صحابه رض جارودیه گروهی
از زیدیان جریدة گروهی از اسپان جدا کرده
نبشته روشن کرده عام جرید ای تام قال الکسائی
مارأیته مذ اجردان ومذ جریدان یعنی یومین او شهرین
جردة بالضم زمین هموار بے گیاه ویقال فلان
حسن الجردة والمجرد والمتجرد کقولک حسن العریة
والمعری وهما بمعنی جرد بالفتح جامه کهنه سوده
متجردة نام زن نعمان بن منذر تجرید برهنه کردن
زمین از نبات وخرآن وبرکشیدن شمشیر وپیراستن
درخت تجرد برهنه شدن وتجرد للامر ای جد فیه
وانجرد بنا السیر ای امتد وطال وانجرد الثوب
ای انسحق ولان - جردان بالضم قضیب اسپ و
خرآن جراد بالفتح ملخ جرادة یکے یقع علی الذکر
والانثی ولیس الجراد بذکر للجرادة ولا هی تانیث له
وانما هو اسم جنس کالبقر والبقرة والتمر والتمرة

والحمام والحمامة وما اشبه ذلک فحق تذکره ان
لایکون مؤنثه من لفظه لئلا یلتبس الواحد المذکر
بالجمع یقال ما ادری ای جراد عاره ای ای الناس
ذهب به - جُرِدت الارض فهی مجرودة اذا اکلها
الجراد - وجُراد الرجل مجهولا اذا اکل الجراد
فاشتکی بطنه فهو مجرود - وجرد بالکسر اذا شری
جلده من اکل الجراد - جرادتان نام دو مطربه
کدرمکه بودند بجاهلیت -

جربد - مُجَرِّبد - بالضم وفتح الراء وتشدید الدال
شتاب رفتار -

جسد جسد - بالتحریک تن وخون وزعفران
وانچه بدان رنگ باشد و برچفسیدن خون برجا
(عع ک (ف ۲) فهو جاسد وجسد بالکسر تجسّد
تناور شدن مُجَسَّد سرخ ویقال هو ما اشبع صبغه
من الثیاب مجاسد ج جساد بالکسر زعفران مُجسّد
بالکسر پیراهن وجزآن که از جامها بر تن بساود
قال الفراء اصله الضم لانه من اجسد ای الصق
بالجسد وقال بعضهم فی قوله تعالی عجلا جسدا له خوار
ای احمر من ذهب جُلسَد بزیادة اللام نام بتی

جعد - شعر جَعْد - موی مرغول ورجل جعد مرد
گرد اندام وامرأة جعدة یقال للکریم ایضا جعد
فاما اذا قیل جعد الیدین او جعد الانامل فهو البخیل
ابو جعدة وابو جعادة کنیت گرگ جعدة گیاهی
دشتی و برجی از عرب جَعْد اللغام کفک ها ان
شتر نری جعد ای لین مثل ثعد - بعیر جعد ای

جعد الوبر وکثیره -

جلد - جلد - بالکسر پوست جلدة اخص منه جلود ج
قال ابن الاعرابی جلد وجلد لغتان مثل شِبْه وشَبَه
ومِثْل ومَثَل قال ابن السکیت وهذا لا یعرف
تجلید پوست باز کردن یقال جلد جزوره کما
قال سلخ الشاة وقلما یقال سلخ جزوره فرس
مجلد اذا کان لا یجزع من الضرب وجلد بالفتح
تازیانه زدن بر پوست یقال جلده ای ضربه
واصاب جلده کقولک رأسه وبطنه وجا بک
از هر چیزی مجلد بالکسر پوست پاره که زن نوحه
بر روی زند بدان جلد بالتحریک پوست شتر کره
که در کشیده باشند بچیزی و ماده شتران که بچه
ندارند جلدة یکی وزمین رست اجلد زمین سخت
اجلاد اجالد ج - جلدة الغضار سختی وجا بکی مردم
وغیره ی جلادة جلودة مجلود کذلک وهو مصدر
مثل محلوف ومعقول (عع بضمها) یقال جلد
فهو جلد وجلید وقوم جلد وجلداء واجلاد تجلّد
جلدی نمودن مجادلة تجالد اجتلاد شمشیر زدن یکدیگر
را مثل مسالطه اجلاد الرجل جسمه وبدنه تجالید مثله
جلدة بالتسکین شتر چرب شتر جلاد ج - والیضا
شتران بزرگ شاة جلدة میش بی بچه ولی شیر
جلود بالفتح نام دیهی از افریقیه جلودی منسوب
بوی جلید بشک - تجلدت الارض فهی مجلودة
زمین بشک زده جلندی بضم الجیم نام ملک عمان
جالخد مجلنخد - بالخاء المکسورة وتشدید الدال

مردستان دور از خفته۔

جاجمد۔ جلجمد۔ بالفتح مرد درشت استوار و نام موضعے جلاعد شتران استوار واحدہا جلاعد بالضم

جلمد۔ جلمود۔ جلمود خرسنگ جلمد ایضاً شتران بسیار ذات الجلامید نام موضعے۔

جمد۔ جمد۔ یخ و فسردن آب جمود کذلک ع ف اض ۲) جمد الدم اے یبس جمد بفتحتین جمع جامد مثل خادم و خدم و جمادی الاولی و الآخرة بالضم و فتح الدال نام دو ماه و ہو فعالی بفتح اللام جمد بضمتین و سکون ثانی جای بلند صلب اجماد جمادج مثل رمح و ارماح و رماح۔ جماد بالفتح زمین که باران بوے نرسیده باشد و ہر چه جان ندارد و ناقه جماد التی لا لبن لہا۔ وسنة جماد التی لا مطر فیہا و یقال للبخیل جماد له ای لا زال جامد الحال و انما بنی علی الکسر لانه معدول عن الجمود کقولہم فجار اے الفجرة و ہو نقیض قولہم حماد بالحاء فی المدح۔ عین جمود بالفتح بے آب۔

جند۔ جند۔ بالضم حشم و بار گران و فلان جند الجنود و فی الحدیث الارواح جنود مجندہ۔ والشام خمسة اجناد دمشق و حمص و قنسرون و اردن و فلسطین یقال لکل مدینة منہا جند جند بالتحریک شہرے به یمن۔

جہد[له]۔ جہد۔ بالفتح و الفتح توانائی و کوشش و بہا قری و الذین لا یجدون الا جہدہم قال الفراء بالضم الطاقة و بالفتح من اجہد جہدک فی ہذا الامر ای ابلغ غایتک و ربع یقال جہد و اجہدہ و جہد اذا حمل علیہا فی السیر فوق طاقتہا۔ و جہدته اذا جد و بالغ۔ و جہد اللبن اذا اخرج زبدکله و جہدت الطعام اشتہیته۔ جاہد شہوان و جہد الطعام اشتہی و جہدت الطعام اکثرت من اکله عن علی جہید لے جہده المال و رجل مجہود ای متعب و قد جہد جہد عیشہم بالکسر اے نکد و اشتد۔ جہاد بالفتح زمین درشت جہاد بالکسر مجاہده بمعنے اجتہاد و تجاہد توانائی و قوت را کار بستن۔

جود۔ جید۔ علی فیعل نیکو جیاد ج جیائد بالہمزة علی غیر قیاس کذلک۔ جود باران نیکو۔ و بسیار آمدن باران (ع ع ف اض ۲) و جمع جائد مثل صاحب صحب و یقال جاد المطر فہو جائد و جیدت الارض فہی مجودة۔ جود بالضم جوانمردی کردن و الجواد اسم فیه۔ و جمع جواد الغنا مثل قذال قذل و انما سکنت الواو فیه لانہا حرف علة و اجواد و اجاود و کذلک جودا ایضاً۔ و یقال رجل جواد و امرأة جواد ایضاً یستوی فیه المذکر و المونث و نسا جود مثل نوار و نور۔ یقال سرنا عقبة جوادا ای بعیدة و عقبتین جوادین و عقبا جیادا۔ جودة بالضم نیکو رو شدن اسپ (ع ف اض ۲) فرس جواد للذکر و الانثی معاً من خیل جیاد و اجیاد و اجاوید و اجیاد ایضاً کوہی بمکه سمی بذلک لموضع خیل تبع و سمی قعیقعان لموضع سلاحه و جاد الشی جودة بالضم و الفتح اے صار جیدا و جاد بنفسه یجود جودا و جئووا اے مات۔ جواد

[له] [illegible]

بالضم تشنگی یقال منه جید الرجل یجاد فهو مجود وجودة ای عطشة۔ جودی کوہے در زمین جزیرہ وہی التی استوت علیه سفینة نوح علیه السلام جودی باسکان الیاء ایضا قرآه الاعمش فه وذلک جائز للتخفیف او یکون سمی بفعل الانثی مثل حطی ثم ادخل علیه الالف واللام۔ عن الفراء اجدت الشئ فجاد جودة وقالوا اجودت کما یقال اطال واطول علی الاصل والابدال واجدته النقد ای اعطیته جیادا۔ واجاد ای صار صاحب فرس جواد۔ واستجدت الشئ ای عدته جیدا۔ وجاودت الرجل من الجود کما یقال ماجدته من المجد۔

جید۔ جید۔ بالکسر گردن اجیاد ج۔ جید بالتحریک درازی ونیکوئی گردن وہو اجید وہی جیداء وہم وہن جود۔ جادی زعفران۔

جخادی۔ بالضم وتشدید الیاء رشیر ودشته وشتر فربہ یا ہر چہ سطبر باشد ابو جخادٌ ملخ۔

رجل جخند۔ مرد شدید وجایک بدون اللام ضادا۔

جلنبدة الخیل اصواتها۔

جاخمد۔ غلیظ۔

جلسند۔ والجلسندُ نام بتے۔

الجلفدة۔ بالفاء الجلبة التی لاغناء لها یعنی آواز بے طرب۔

الجمعد۔ الحجارة المجموعة وہو تصحیف من ابن عباد۔

فصل الحاء

حتد حتد۔ بالمکان یحتد بالکسر اقام به وثبت محتد اصل یقال فلان من محتد صدق ومحتد صدق۔ عین حتد بفتحتین ای لاینقطع ماؤہا۔

حدد۔ حدّ۔ بازدارنده وباز داشتن ونهایت هر چیزے واندازه کرده خدائے تعالیٰ وحد زدن واندازه کردن (ع ف اض ۲) وحرام کردن وتیز کردن یقال حددت الدابة حدوتها۔ وہو حدید فلان اذا کان ارضه الے جنب ارضه حددت الرجل ای اقمت علیه الحد۔ وحد الله ذلک عنا ای منعه عنا۔ حداد آہنگر ودربان حداد زندان بان محدود وحد پیدا کرده وبازداشته شده از بخت ونیکی وجزآن وہذا امر حدد بفتحتین ای منیع حرام۔ ودعوة حدد ای باطلة۔ ودونه حدد ای منع۔ مالی عنه حدد ای بد۔ واحدت المرأة ای امتنعت من الزینة والخضاب بعد وفات زوجها۔ حداد بالکسر جامهاے سوگ سیاه وکبود وجامہ سوگ پوشیدن فہی حاد (ع ف ا ض ۲) ولم یعرف الاصمعی الا احدت فہی محدّ۔ محادة مخالفت کردن وباز داشتن حق تحادّ کذلک قوله تعالیٰ ان الذین یحادّون الله ورسوله ای یخالفون۔ حدید آہن حدیدة اخص منه حدائد وقیل جاء فی الشعر حدائدات۔ حدة بالکسر تیزی آہن وتیزی مردم از غضب یقال منه حددت علیه تیز شدن تیغ وجزآن (ع ف اک ۲) احد الرجل لا۔ وحدّ الشراب صلابته۔ وحد کل شئ شباته حد السیف کذلک سیف حاد وحدید نعت منه

سیوف حداد وسنة حداد وحکی ابو عمرو سیف
حداد بالضم والتشدید مثل امر کبار - واحددت
الشفرة وحددتها واستحددتها بمعنی استحداد
ایضا موے زہار ستردن ویقال احددت النظر
الیہ تیز نگریستم بوے واحتد فلان من الغضب
فهو محتد - ویقال ما احد منه محتدا ولا نائبتدا اے
بدا - حدان بالضم حی از عرب -

حدرد - حَدرَد - نام مردی ولم یجئ علے
فعلع بتکریر العین وغیرہ ولو کان فعللا لکان
من المضاعف لان العین واللام متغایران فیہ

حرد - حَرد - آهنگ کردن (ع ف اک ۲) یقال
حردت حردک ای قصدت قصدک - وقوله تعالی
وغدوا علی حرد قادرین ای علی قصد وقیل علی
منع - حُرود دور شدن وتنها منزل کردن (ع
ف اض ۲ وک ۱) فهو حرید وهم حرداء وکوکب
حرید ای منفرد ومعتزل عن الکواکب ورجل حرید
اے فرید وحید - منحرد ای منفرد وفی لغة هذیل
حرد بحرک ولیکن خشم کردن (ع ک ات ۲)
فهو حارد وحردان ومنه قیل اسد حارد ولیوث
حوارد - وحرد البعیر حردا بالتحریک لاغیر اذا استرخی
عصب احدی یدیه من عقال او یکون خلقة
فهو احرد وناقة حرداء - تحرید طاق خمانیدن
بیت محرد ای مسنم وحبل محرد اذا اضفر فصارت له
حروف لاعوجاجه حردیّ نوعی از قصب غنه محرد
ای فیها حرد او حردیّ القصب قال الاصمعی البیت المحرد
هو المسنم الذی یقال له کوخ والنحر من کل شیء
المعوج - حرد بالکسر سعر الابل حرد درج وحاردت
الابل اذا قلت البانها حرد وبالفتح ناقة کم شیر
حاردت السنة ای قل مطرها -

حرقدة - حرقدة - بالفتح گرہ خشکنا ے

حرمد - حرمد - گل سیاہ -

حسد - حَسد - برخواستن حسود بالضم مثله -
(ع ف اض ۲) وهو ان تتمنی زوال نعمة المحسود
الیک حاسد محسود وبالفتح لغت منه قال الاخفش
بعضهم یقول یحسد بالکسر والمصدر منه الحسد
بالتحریک وحسده علی الشیء وحسده الشیء بمعنی
مثل حامل وحملة -

حشد - حَشد - اے جماعة وهو فی الاصل مصدر
(ع ف اک ۲ وض ۲) وحشدوا اے اجتمعوا و
احتشدوا وتحشدوا کذلک - وجاء فلان حاشدا
اے حافلا او محتشدا ای محتفلا ای مستعدا متهیئا
رجل محشود اے مطاع فی الناس ارض حشاد
بالفتح لا تسیل الا من مطر کثیر -

حصد - حَصد - بالفتح درودن (ع ف ا
ض ۲ وکسرها) زرع محصود وحصید وحصیدة
وحصد بالتحریک کلها بمعنی - وفی الحدیث حصائد
السنتهم هو ما قیل فی الانسان باللسان وقطع
علیهم محصد بالکسر داس احصاد بدر رسیدن کشت
واحصد الزرع واستحصد ای حان له ان یحصد
وهذا زمن الحصاد وسخت تافتن رسن حبل محصد

وحصد ای محکم مفتول و رجل محصد الرای سدید و استحصاد بد رو رسیدن کشت و استوار شدن و تافته شدن رسن و درتافته شدن باهم و جمع آمدن قوم

حفد-حفد-حقدان-شتاب کردن بخدمت و شتاب رفتن شتر مرغ (ع ف ک ۲) و منه فی الدعاء و الیک نسعی و نحفد- و بعیر حفاد ای مسرع واحفدته ای حملته علی الحفد ای الاسراع حفد و احفد بمعنی- حفدة یاری گران و خدمتگاران و نبیرگان حافد یکی- رجل محفود ای مخدوم- وسیف محتفد سریع القطع محفد بالکسر پیمانه محفد بالفتح و کسر الفاء اصل- و بن کوهان شتر محفد الثوب نقش و نگار جامه محافد ج-

حقد-حقد- بالکسر کینه احقاد ج و کینه گرفتن (ع ف ک ۲) یقال حقد علیه و کذلک حقد علیه بالکسر و مصدره حقد بالتحریک- رجل حقود کینه ور احقده بکینه آورد او را واحقد القوم اذا طلبوا من المعدن شیئا فلم یجدوا-

حقلد-حقلد- بفتحتین و تشدید اللام بخیل تنک خوی-

حمد-حمد- ستایش وستودن (ع ک اف ۲) محمدة بفتح العین کذلک حمید محمود و نعت منه- والتحمید ابلغ من الحمد والحمد اعم من الشکر- محمد هو الذی کثرت خصاله المحمودة- حمدة بکسر ابیات خلاف مذمت احماد بستایش رسیدن واحمد الرجل ای صار امره الی الحمد سواحمدته ای وجدته محمودا و فی المثل العود احمد ای اکثر حمدا و حماد لہ ای حمد الہ شکرا بنی علی الکسر لانه معدول عن المصدر و فلان یتحمد علی ای یمتن یقال من انفق ماله علی نفسه فلا یتحمد به علی الناس حمدة مثل همزة بسیار ستاینده و غلو کننده در ستایش حمد النار آواز آتش واحتمد الحر و احتدم و هو قلبه یعنی افروخت آتش و حماداک بالضم ان تفعل کذا ای قصاراک و غایتک تحمد لطفی از بنی ازد و محمود اسم الفیل المذکور فی القرآن

حید-حیود-حید-حیدودة میل کردن (ع ف ک ۲) واصله تحریک الیاء فسکنت لانه لیس فی الکلام فعلول بالتحریک غیر صعفوق یقال حاد عنه ای مال و عدل عنه- و قولهم حیدی حیاد کقولهم فیحی فیاح- محایدة یکسو شدن یقال حایده ای جانبه- حمار حیدی بفتحتین ای یحید عن ظله لنشاطه و یقال کثیر الحیود عن الشی و لم یجی فی نعوت المذکر شی علی فعلی غیره- حید بالتسکین بیرون جستگی کوه حیدة گره شاخ گوزن و شاخ رنگ حیود و حید ج مثل بدرة و بدر و کل نتو فی الجبل والقرآن و غیرهما فهو حید حیدان سنگ که از سم ستور بیکسو جهد در رفتن-

لبن حادر بد- شیر سطبر و حدر حدر بدی شگفت-

حرافد- کرام الابل اے شتران نجیب-

حرد- درد یدن-

حضضد- بضمتین و کضر دالحضض و آن عصارۂ فیلزهرج ست-

حفرد۔ دانۂ گوہر گیا ہے۔

خفندد۔ صاحب شتران نیک تیمار کن آنہا۔

خکد۔ الی اصلہ یخکد رجع واخکد الیہ یعنی تاخیر نمود و اعتماد کرد خاکد مثلہ مخکد اصل و پناہ گاہ۔

المخامد۔ من الابل گزیج شتر کوتاہ خابدۃ سوخت وضان خابدۃ میش وفزک۔

خلقد۔ بدخلق وگران جان۔

ابل مخالید۔ ولت الباہنا یعنی شتر مادہ کہ شیر آنہا رو بہ کمی نہادہ باشد۔

خمردۃ۔ غرژ ناک۔

الخند۔ کعنق الاحسار والواحد کعقول۔

خنجود۔ گرمبور نای گلو وشیشۂ دراز کہ دران سفوف وماند نہند وظرفے ہمچو جامہ دان کو حک الخنجد کقنفذ الجبل من الرمل الطویل۔

خاد۔ بجو وکبجید یعنی سیل نمود (ع ف اض ۲) وخا دُو ابو قبیلۃ من صدان وتخاودہ الحمی تتعہدہ وبالضم موضعے۔

فصل الخاء

خدد۔ خد۔ رخسارو ہما خدان وشگافتن زمین را (ع ف اض ۲) یقال خد الارض یخدہ بالکسر تاز بالش وآہن کہ زمین را بدان شگافند اخدود بالضم شگاف زمین بدرازا ضربتہ اخدود خددت فی الجلد۔ خدہ بالضم کندہ خداد داغ بر خسار بعیر مخدد ولغت منہ۔ تخدد ولاغر وخدد تخدد دلے تشنج۔

خرد۔ خریدۃ۔ زن شرمگین خرائد ج۔ خرد خرد۔ کذالک جاریۃ خرد دلے خفرۃ۔ لؤلؤۃ خریدۃ اے غیر مثقوبۃ وکل عذرا خریدۃ قال ابن الاعرابی اخرد الرجل اذا قل کلامہ یقال مالک مخرد کذا فی مجمل اللغۃ۔

خضد خضد۔ بالفتح خمانیدن چوب یقال خضدت العود فانخضد ای ثنیتہ فانثنی من غیر کسر وسخت خوردن وخاییدن چیزے را تر ہی چون خیار وبادرنگ وجزآن وبریدن تخضید لذالک و خار درخت خشودن فہو خضید ومخضود۔ خضد بالتحریک انچہ از درخت تر خشودہ باشند خضاد بالفتح درخت نرم بے خار۔

خفد۔ اخفاد۔ آبستنی نمودن ناقہ بی حمل خفود بالفتح ناقۃ کہ بچہ افگند پیش از انکہ صورت پیدا شود خفیدد شتر مرغ سبک۔

خلد۔ خلد۔ بالضم والسکون ہمیشگے۔ ونوعے از کلاکموش نابینا خلود ہمیشہ بودن (ع ف اض ۲) اخلدہ اللہ وخلدہ۔ وقیل لاثافی الصخور خوالد۔ واخلد بالمکان اے اقام بہ۔ واخلد الے فلان ای رکنت الیہ۔ واخلد بصاحبہ اے لزمہ۔ رجل مخلد مرد سیاہ پیر خلد بالتحریک دل یقال وقع ذلک فی خلدی ای فی روعی وقلبی۔ خالدان نام دو کس از بنی اسد خالد بن نضلہ وخالد بن قیس۔

خمد خمود۔ فرومردن آتش (ع ف اض ۲)

خمدت النار اے سکن لہبہا ولم یطفا جمرہا وہمدت اذا طفی جمرہا واخمدت النار اطفأتہا خمدت الحمّی اے سکن فورتہا ۔ وخمد المریض اے اغمی علیہ او مات ۔ خُمود بالفتح والتشدید جایکہ آتش دروے خوابانند ۔

خود ۔ خَوَد ۔ زن نازک خود ج یقال رمح لدن ورماح لُدن ۔ تخوید بشتاب رفتن ۔

اخلبندی البعیر کلان وسخت شد وجاریۃ خبنداۃ تامۃ القصب او تارۃ ممتلئۃ او ثقیلۃ الورکین و ساق خبنداۃ مستدیرۃ ممتلئۃ ورجل خبندی مرد پرگوشت خباند وخبندیات ج واخبندی ثم قصبۃ

خربد ۔ کلکبط شیر سطبر ترش ۔

مخرمد ۔ بکسر میم ثانی مقیم وخاموش سر فگندہ خونریز منداو یضم الخاء وکسر الزاء وفتح المیم و سکون النون والدال الامام ابی بکر المالکی الاصولی

الخید کسیل الرطبۃ گیاہ تر عزبو ہا وغیرہا واصلہا خوید

فصل الدال

دد ۔ دد ۔ بازی بالتخفیف وفی الحدیث ما انا من دد ولا الدد منی وفیہ ثلاث لغات تقول ہذا دد ودد اشل قفا ودَدَن ۔

درد ۔ درد ۔ بالتحریک بی دندان شدن رجل اَدرد وامراۃ درداء وفی الحدیث امرت بالسواک حتی خفت لادردن اراد بالخوف الظن دردم بکسر من بینہما ساکن ناقۃ کلان سال وہی الدردار والمیم زائدۃ کما قالوا اللہ لقار ولقم وللہ قعاہو قسم علی اشل

فعلم ۔ دردیّ بالضم آنچہ در تنگ نشیند از مایع روغن وغیر آن خلاف صافی درید نام مردی تصغیر ادرد مرخما ۔

دعد ۔ دَعْد ۔ نام زنے یصرف ولا ۔ دُعود دعدات ج ۔

دود ۔ دودۃ ۔ کرم دُود ج ۔ دیدان جمع الجمع دوید تصغیرہ والقیاس دویدۃ ومنہ یقال داد الطعام یداد اذا وقع فیہ السوس واداد ودوّد مثلہ ۔ دودان بدر قبیلہ از بنی اسد ابو دُواد بالضم نام شاعر واؤد نام پیغمبرے علیہ السلام وہو اسم اعجمیّ لا یہمز ۔

داودۃ ۔ لہو ولعب کردن ۔

الددد ۔ فی قول طرماح ۔ واستطرقت ظعنہم لما احزال بہم ۔ آل الضحی ناشطامن داعب ددد کسعہ بدال ثالثۃ لان النعت لا یتمکن حتی تتم ثلاثۃ احرف اراد بالناشط الشوق النازع یعنی بالحاق دال سوم لفظ را کامل کرد چہ نعت متمکن نمے شود تا وقتیکہ سہ حرف کامل نشود ۔

دیناوند ۔ کوہیست بکرمان والعامۃ تقول دباوند کوہیست بلند بنواحی ری کہ عثمان بابا الکنکر رادر انجا برائے مشاہدہ نیرنجات فرستادہ بود ۔

فصل الذال

ذرود ۔ ذرود ۔ بالکسر نام کوہے ۔

ذود ۔ ذود ۔ من الابل وہو ما بین الثلاث الی العشرۃ وہے مؤنثۃ لا واحد لہا من لفظہا

ازواد کثیر باد فی المثل له ودای المذود ابل و
ههنا بمعنی مع اے اذا جمعت القلیل مع القلیل
صار کثیرا - ذیاد بالکسر راندن یقال ذوده عن
کذا و ذوت الابل ای سقتها و طردتها - مذود
راندن و ازدته اے اعنته علی ذیاد الابل رجل
ذائد و ذواد اے حامی الحقیقة دفاع - مذود
بالکسر زبان ذائد نام اسپی م از نسل حرون -

فصل الراء

راد - رأد - رؤد - بالضم زن جوان نیکو دبن
ریش ازآدج - رأدة رؤدة بالهاء کذلک -
رأد الضحی غایت چاشت ترأد شادمانی نمودن
از نعمت ترأد وارتاد بمعنی - رئد بالکسر همزاد
و ربما لم یهمزه -
ربد - ربود - اقامت کردن بجای و بازداشتن
مربد بالکسر جاے بازداشتن شتران و غیر آن و منه
سمی مربد البصرة و اهل المدینة یسمون الموضع الذی
یجفف فیه التمر مربدا وهو السطح والجرین فی لغة
اهل نجد - تمر ربید و هو الذی نضد فی الحب
و نضح علیه الماء - ربدة بالضم خاکستر گونی و منه
ظلیم اربد - اربداد خاکستر گون شدن نعامة ربداء
و نعائم ربد - و داهیة ربداء ای منکرة و عنز ربداء
ای سوداء منقطة بحمرة و هی من شیات المعز خاصة
اربد بن ربیعه برادر لبید بن ربیعة الشاعر - و
تربدت السماء ای تغیمت و تربد وجه فلان ای
تغیر من الغضب و العبس - ربد بالضم و فتح
برناک چیزے سیف ذو ربد شمشیر با برناک و ربدة
نشاة لغته فی رمدت و ذلک اذا اضرعت فتری
فی ضرعها لمع سواد و بیاض -
رثد - رثد - برهم نهادن رخت متاع رثید و مرثود
ای نضید و منضود - رثد بالتحریک کذلک و ایضا
ضعفة الناس یقال ترکنا علی الماء رثدا ما یطیقون ان
یتحملوا اے الذین لیس عندهم ما یتحملون علیه فهم
مرتثدون و لیسوا برثد یقال ترکت بنی فلان
مرتثدین ما تحملوا بعد ای ناضدین متاعهم قال
ابن السکیت و منه اشتق مرثد اسم رجل و هو ایضا
اسم من اسماء الاسد - رثدة بالکسر جماعت مردم
که مقیم باشند بجائی قال الکسائی ارثد القوم اے
اقاموا - واحتفر القوم حتی ارثدوا ای بلغوا الثری
رجد - ارجاد - لرزانیدن ارجد و ارعد بمعنی
رخد - رخود - بالکسر و تشدید الدال نرم استخوان
بسیار گوشت رجل رخود الشباب و امرأة رخودة
الشباب اے ناعمة -
ردد - رد - ردة - بالکسر مرد باز گردانیدن
رده عن وجهه ای صرفه قوله تعالی فلا مرد له -
و رد علیه الشیء اے لم یقبله و کذلک اذا خطاه
و رده الی منزله - و رد الیه جوابا اے رجع
مردودة زن طلاق کرده و استره بمعنی موسی مردودة
لا شارة فی نصابها مردود باز گردانیدن مثل
المخلوق و المعقول شیء رد ای ردیء ردی و فی لسان
رد اے حبسة و فی وجهه ردة ای قبح مع شیء

من الجمال - ترديد ترداد دو وله گردانیدن یقال
ردده فتردد - ورجل مردد اے حائر بائر - ارتداد
برگشتن از دین وجز آن والاسم الردة - استرداد
طلب الرد یقال استرده الشئ - رِدّیدیٰ مثل
خصیصیٰ وهی الرد وفی الحدیث لا رِدّیدیٰ فی
الصدقة وراد الشئ اے رده علیه - وهما یترادان
البیع من الرد الفسخ - هذا الامر اراد علیه ای انفع له
وهذه الامر لا رادة له اے لا فائدة له ولا رجوع -
ردة بالکسر اسم من الارتداد و برشدن پستان
از شیر پیش از زادن یقال اردت الشاة وغیرها
فهی مُرِدّ اے اضرعت یعنی پستان کرد وجار
فلان مُرِدّ الوجه اے غضبان - ورجل مُرِدّ اے
شبق - وبحر مرد اے کثیر الموج -

رشد - رشاد - براه بودن وبره بودن خلاف
غی رشد بره شدن (ع ف اض ٢) رشد بالفتحتین
لغة فیه - (ع ک اف ٢) ارشده الله فهو رشید
مراشد میان راهها الطریق الارشد نحو الاقصد
یقال هو لرشدة خلاف زنیة - وابن رشدة حلال
زاده ام راشد کنیت موش بنو رشدان بطنی از عرب

رصد - رصد - بحرک وبسکن چشم داشتن (ع
ف اض ٢) الراصد للشئ الراقب له ترصد اے
ترقب - رصید سگ وددکه خواهد بر جهد سوی
شکارے - رصود بالفتح شترکه منتظر نوبت آب
باشد رصد بالفتحتین گیاه وباران اندک یقال بها
رصد من حیا ارصاد ج وگروهی چشم دارندگان

یستوی فیه الواحد والجمع والمؤنث والمذکر وربما
قالوا ارصاد بلفظ الجمع - مرصد بالفتح جای نگاه داشت
ارصدت له اعددت له - مرصاد وبالکسر راه رصد
بالضم کارزه صیاد وبالفتح پایه وقعه باران رصائد
بالکسر ج - ویقال رصدت الارض فهی مرصودة -

رعد - رعد - تندر وغریدن (ع ف اض ٢)
یقال رعد السماء وبرقت - ورعدة المرأة وبرقت
اے زینت - ورعد الرجل وبرق ای تهدد
واوعد - ویقال صلف تحت الراعدة للرجل
یکثر الکلام ولا خیر عنده - بنو راعدة بطنی از عرب
قال ابو عبیدة وابو عمرو ارعدت السماء وابرقت
وارعد القوم وابرقوا اے اصابهم رعد وبرق -
وارعد الرجل وابرق ای تهدد واوعد وانکره
الاصمعی ارتعاد لرزیدن یقال ارعده فارتعد
رعدة بالکسر لرزه وارعد ای اخذته الرعدة
وارعدت فرائصه عند الفزع - رعدید بالکسر ترسنده
وزن لرزان گوشت ویقال هو یترعد ای یحف
فی السؤال - رعاد نوعے از ماهی که بسودن او
دست وبازو لرزان شود چندانکه آن ماهی زنده
باشد رجل رعاد بسیار گوی وقولهم جاء بذات الرعد
والصلیل یعنون بها الحرب - ذات الرواعد سختی

رغد - غیشة رغد - بالتحریک ای واسعة طیبة
ورغد عیشهم بالضم الغین والکسر ای طاب واتسع
وارغد القوم اخصبوا - وارغد واموا شیهم اے
ترکوها وسوقها - رغیدة نوعی از طعام با شیر وآرد

ارغید او برید ہ شدن شیر و تمام ناخفتن آن و پشیمان
شدن در کاری۔ و در آمیختگی رای در ہر چیزی
رمّاد اے شاک مختلط فے رایہ۔

رفد۔ رِفد۔ بالکسر دہش و بالفتح مصدر ہ دیار
دادن (ع ع ت اک ۲) رفدتہ ای اعنتہ واعطیتہ
رِفد بالفتح والکسر ایضا قدح بزرگ مرفد کذلک و ایضاً
لشیجہ زنان کہ بر سرین نہند تا کلان نماید مرافید
گوسفندان کہ شیر خشک نکنند در تابستان و زمستان
رفاد اے اعطار و اعانت مرافدۃ معاونت
ترافد تعاون استرفاد استعانت ارتفاد در زیدن
ترفید مہتر و بزرگ گردانیدن یقال رفّد فلان
ای سوّد و عظم۔ رفود بالفتح ناقہ کہ بیک دوشیدن
یک قدح شیر پر کند رفادہ رگ بند و جراحت بند
و مالی کہ قریش بجہت حاجیان بیرون آوردندی
و کانت الرفادۃ والسقایۃ لبنی ہاشم والسدانۃ
واللواء لبنی عبد الدار قال ابو زید رفدت علی البعیر
ارفد رفدا اذا عملت لہ رفادۃ وہی مثل جبدیۃ
السرج۔ رافدان دجلہ و فرات روافد فدرہا
سقف بنوا رفدۃ گروہی از جستہ رفیدۃ بالضم حی
از عرب یقال لہم الرفیدات۔

رقد۔ رقاد۔ بالضم خواب و خواب شدن رقود
رقود کذلک۔ قوم رقود و رقد۔ رقدۃ فعلۃ منہ
مرقد بالفتح خواب گاہ ارقدہ ای انامہ۔ وارقد
بالمکان ای اقام بہ۔ مرقد بالکسر دارو کہ خواب آرد
رقدان بر جستن برہ و بزغالہ از نشاط ارقداد
شتافتن رجل مرقدی بکسرتین منہما ساکن مشدد
الدال مفتوحہ مثال مرعزی الذی یرقد فے
اموره راقود نوعی از پیمانہ و خم قار اندود کرده
وہو معرب رواقید ج۔ رقد نام کوہی کہ سنگ
آسیا از وے گیرند۔

رکد۔ رکود۔ ایستادن آب و باد و کشتی و آفتاب
بنصف نہار و راست ایستادن روزہ و ترازو
و آرام گرفتن مردم و کل ثابت فی مکان فہو راکد
مراکد ایستادن جا یہای مردم و غیره جفنۃ
رکود بالفتح کاسہ پر۔

رمد۔ رماد۔ بالفتح خاکستر رمدار بکسرتین بالمد
والارمداد کالاربعاء مثلہ۔ و یقال رماد رمدید وجعلہم
اے ہالک۔ ارمد خاکستر گون نعامۃ رمداء
و یقال للبعوض رمد بالضم والسکون۔ ارماد
درویش شدن و پستان کردن ناقہ و گاو و گوسپند
ترمید در خاکستر کردن و فی المثل شوی اخوک
حتی اذا انضج رمد۔ ترمّد بریان کردن در خاکستر
بخنہ ترمید پستان کردن میش یقال رمدت الضان
مرمد رمق اے ہیئی الادرار باق۔ رمد بالسکون
رمادۃ ہلاک شدن (ع ع ف اک ۲) یقال رمدت
الغنم ای ہلکت من برد او صقیع قال ابن السکیت
قد رمدنا القوم نرمدہم ای اتینا علیہم عام الرمادۃ
سال ہلاکی ستور و مردم و ہی اعوام جدبۃ تتابعت
علے الناس فی ایام عمر بن الخطاب رضی اللہ عنہ رمد
بالتحریک درد چشم و درد آمدن فہو رمد و ارمد

وارمد اللہ عینہ فہی رمدۃ۔ مارمد آب شور۔

رند۔ رند۔ نوعی از درخت خوشبو و ربما یقال للعود رند۔

رود۔ رود۔ آب و علف جستن رعع ف ا ض ۲) فہو رائد یقال لا یکذب الرائد اہلہ و رفتن و آمدن راد الشیٔ یرود ای جار و ذہب رائد الضادستہ دستاس ارادۃ خواستن واصلہ الواو لقولک راودہ الا ان الواو سکنت فنقلت حرکتہا الی ماقبلہا فانقلبت فی الماضی الفا و فی المستقبل یا ئ وسقطت فی المصدر لمجاورتہا الالف الساکنۃ وعوض منہا الہاء فی آخرہ۔ وراودتہ مراودۃ وروادًا اے اردتہ۔ ارتیاد جستن و فی الحدیث اذا بال احدکم فلیرتد لبولہ ای لیطلب مکانا لینا او منحدرا۔ مرتاد الابل بالکسر گشتن شتر پیش وپس در چراگاہ مراد بالفتح موضع منہ و مراد الریح المکان الذی یذہب فیہ ویجار۔ رادۃ بلا ہمز زن طواف کنندہ بہمسائگان رودان مصدر منہ تقول رادت المراۃ ترود فہی رادۃ و رجل راد بمعنی رائد وہو فعل بالتحریک بمعنی فاعل کالفرط بمعنی الفارط۔ رائد العین عوار بالذی یرود فیہا ورادو سادۃ ای لم یستقر۔ مرود بالکسر میل سرمہ وآہن حلقہ لگام و چرخ دلو از آہن ویقال مشی فلان علی رود بالضم ای علی امہل وتصغیرہ رویدٌ ارواد مرود بالفتح والضم نرم رفتن و راندن یقال ارود فی السیر اے رفق وقولہم الدہر ارود ذو غیر اے یعمل عملہ فی سکون لا یشعر بہ ویقال رویدک عمروا فالکاف للخطاب لاموضع لہا من الاعراب ورُوید غیر مضاف الیہا وہو متعد الی امہ ولانہ اسم سمی بہ الفعل ویعمل عمل الافعال وتفسیر رُوید مہلا وتفسیر رویدک امہل لان الکاف انما تدخلہ اذا کان بمعنی افعل دون غیرہ و حرکت الدال لالتقاء الساکنین ونصبت نصب المصادر وہو مصغر مامور بہ لانہ تصغیر الترخیم من ارواد ہو مصدر ارود یرود ولہ اربعۃ اوجہ اسم للفعل کقولک روید عمروا ای ارود عمروا بمعنی امہلہ۔ وصفۃ کقولک سار وسیرًا رویدًا وحال کقولک سار القوم رویدًا لما اتصل بالمعرفۃ صار حالا لہا۔ ومصدر نحو قولک رُوید عمرو علی الاضافۃ کقولہ تعالی فضرب الرقاب۔

ریدٌ۔ ریدٌ۔ کرانہ بیرون جستہ از کوہ ریود ج۔ ریح ریدۃ رادۃ ریدانۃ ای لینۃ الہبوب۔

رصد المتارع۔ کالا را بترتیب نہاد۔

ارغلد۔ افعلّل من الرغد۔

رہدہ۔ سخت سا ختید او رادیع بفتحہا رہادۃ نازکی والرہیدۃ الشابۃ الرخصۃ الناعمۃ یعنی زن جوان نازک اندام تازہ۔ رہد نوعی از خوردنی کہ از گندم کوفتہ و شیر سازند رہو وتیرہ رمی وبہ ترہیدا اتی بالحماقۃ العظیمۃ وامر مرہود لم یحکم وترکہم مرہودین غیر عازمین علی امر یعنی گذاشت اینہا را درحالیکہ عزم بر کاری نداشتند

فصل الزاء

زأد- زأد- ترسانیدن (ع بفتحها) فرو داي مذعور-
زبد- زبد- بالتحريك كفك آب وشير وبيم وجز آن
زبدة بالضم اخص منه- ازبد الشراب وبحر مزبد ای
مائج يقذف بالزبد- وازبد التشديد رای تور- زبد
بالضم كفك وسر شير زبدة مسكه زبد بالفتح اندك
دادن (ع ف ك ۲) وفي الحديث انا لا نقبل
زبد المشركين ای رفدهم وزبدت المرأة سقاءها
ای مخضته حتى يخرج زبدة وزبدته ازبده بالضم
ای اطعمته الزبد- تزبيد مسكه زدن وكفك برآوردن
دهان زبد شدن فلان وتزبد بمعنى وتزبد اليمين
اذا اسرع اليها- زباد اللبن بالضم والتشديد ما لا خير
فيه وفي المثل اختلط الخاثر بالزباد- والزباد ايضا
نخت مزبادي كذلك- مزبد نام مردی زبيد بطني
از مذحج- زبيد بفتح الزاء مدينة باليمن- زبيدة
بالضم نام معروفه-

زبرجد- زبرجد (م)-

زرد- زرد- بالسكون والحركة فرو بردن بگلو
(ع ك لاف ۲) وخبه كردن (ع ف اض ج) يقال
زرد اللقمة فرو برد وزرده خنقه وزرد بافتن ودرهم
افگندن حلقها مزرد وخبه كرده ازدراد فرو خوردن
مزرد گلو وحلق زراد بالكسر ريسمان كه بوی گلوی شتر
بندند زرد بالتحريك ايضا زره بافته زراد زره گر
مزرد بالكسر نام مردی زرود بالفتح نام موضعی

زغد- زغد- سخت بانگ كردن شتر (ع بفتحها) و
فشردن گلو را ومشك را تا مسكه از وی بيرون آید
زغيد مسكه بيرون گرفته از مشك-

زند- زند- بند دست وهما زندان وچوب یا آهن
آتش زنه زندة سنگ يا چوب زيرين چقماق و
قيل هما زندان اذا اجتمعا ولا يقال زندتان زناد
ج- ازند ازناد وكذلك وقيل لمن اعان انجد وورث
بک زنادی- مزند بخيل تنگ خوی وثوب مزند
تنگ پهنا تزنيد تنگ کردن وهو ايضا ان تخل
اشاعر الناقة باخلة صغار ثم تشد بشعر وذلك اذا
اندحقت رحمها بعد الولادة عن ابن دريد وتزند
فلان اذا ضاق بالجواب وغضب-

زهد- زهد- بالضم ناخواهانی خلاف رغبت بادو
ناخواهانی مزدن (ع ك اف ۲) يقال زهد فيه و
عنه وبفتحها لغة فيه- وفلان يتزهد ای يتعبد تزهيد
خلاف ترغيب وزهد فيه وعنه- مزهد اندك مال
وفي الحديث افضل الناس مؤمن مزهد- زهيد
اندك يقال هو زهيد الاكل ای قليله وواد زهيد
ای قليل الاخذ للماء- ويقال خذ زهد ما يكفيك
بالفتح ای قدر ما يكفيك- وفلان يزهد عطاء
فلان ای يعده زهيدا- وارض زهاد بالفتح ای
لا تسيل الا عن مطر كثير- زهد بالسكون بريدن ودرخت
خرما (ع بفتحها) زهدت النخل خرزته وخرصته-

زود- زاد- توشه تزويد توشه دادن يقال
زودته فتزود- مزود بالكسر توشه دان والعرب
تلقب العجم بزقاب المزاود-

زید ـ زیادة ـ بالکسر و مزید بالفتح افزونی و کذلک زوادة بالضم حکاها یعقوب عن الکسائی عن البکری زید نام مردی و فزون شدن و کردن لازم متعد و کذا بالکسر (ع ف ک ۲) و زاد و ازداد بمعنی یقال زاده الله خیرا و زاد فیما عنده و یقال افعل ذلک زیادة والعامة تقول زائدة واستزاده ای استقصره ـ و تزید الشعر ای غلا ـ تزید نوعی از رفتن و دروغ گفتن زائدة الکبد پاره از جگر جدا زوائد نی لقب سعید بن عثمان یقال کان زلمث سیفیات ذو زوائد یکے از نامہاے شیر یعنی با ظفار و انیابه و زئیره و صولته ـ تزید در قبیلۂ والیه تنسب البرود التزیدیة ـ مزادة توشہ دان و آبدست دان مزاد مزائد ج ـ

زغبد ـ مسکہ ـ

زغردة ـ آوازشتر کہ در حوف خود بگرداند ـ

زفد الاناء پر کرد آوند را زفد فلان فرس شعیر البیار جو داد اسپ خود را ـ

زمرذ ـ زمرذ الزماد سوفی ورد ـ

فصل السین

ساد ـ الاساد ـ ہمہ شب رفتن قال ابو عمرو هو ان تسیر الابل اللیل مع النهار وقال المبرد هو سیر اللیل لا تعریس فیه والتاویب سیر النهار لا تعریج فیه ـ سودة بالضم باقی جوانی و قوت زن و یقال ان فیها السودة ای بقیة ـ ساد سأد بالسکون والحرکة خبہ کردن مِساد و مساد علی مفعل و فعال خیک روغن و عسل ہمزو لا فاذا ہمز فهو مفعل واذا لم یہمز فهو فعال ـ

سبد ـ سَبَد ـ اندک یقال ماله سبد ولا لبد ای قلیل و کثیر و یقال السبد من الشعر والابد من الشعر تسبید ازبیخ برکندن موے و چرب ناکردن سر و فی الحدیث قدم بن عباس مکة مسبدا راسه و سبد الشعر بعد الحلق ای نبت واسود ـ و سبد الفرخ اسے برآورد ریشہ و شوک ـ سُبَد بالضم مرغی نرم پر ہا والعرب تشبه الفرس به اذا عرق سبدان بالکسر ج ـ سبد بالکسر سختی یقال سبد اسباد اذا کان داہیا فی اللصوصیة ـ قال ابو عمرو سبندی و سبنتی بالدال والتاء الجری من کل شیء و قال الاصمعی ہما النمر ـ

سجد ـ سجود ـ سر بر زمین نہادن و فروتنی کردن والاسم السجدة بالکسر ـ و سورة السجدة بالفتح اسجد اے طاطا راسه وانحنی سجادة جای نماز ونشان سجده در پیشانی سجاد چشم بر یک جای داشتن و سست کردن چشم ادراہم الاسجاد فهی دراہم کانت علیها صور یسجدون لها مسجد بکسر الجیم و فتحها ایضا مساجد ج قال الفراء کل ما کان (ع ف اھ ۲) فالمفعل فیه بالفتح اسما کان او مصدرا ولا یقع فیه الفرق مثل دخل مدخلا و هذا مدخله الا احرفا من الاسماء الزموها کسر العین من ذلک المسجد والمطلع والمغرب والمشرق والمسقط والمفرق والمجزر والمسکن والمرفق والمنبت والمنسک

زفق یرفق والمنبت والمنسک من نسک ینسک باب فجعلوا الکسر علامة للاسم وربما فتحه بعض العرب فی الاسم قد روی مسکن ومسکن وقد سمعنا المسجد والمطلع قال والفتح فی کله جائز وان لم نسمعه وما کان من باب (ع ف اک ۲) فالموضع بالکسر والمصدر بالفتح للفرق بینهما تقول نزل منزلاً بالفتح ای نزولاً وهذا منزله بالکسر وهو مذهب تفرد به هذا الباب من بین اخواته والمواضع والمصادر فی غیر هذا الباب بفتح العین ولا یقع فیه الفروق ولم یکسر شیٔ فیما سوی المکسور الا الاحرف التی ذکرناها والمسجدان هما مسجد مکه ومسجد مدینة مسجد بفتح الجیم پیشانی مساجد هفت اندام نهنگانه کما فی الحدیث امرت ان اسجد علی سبعة آراب سخد ـ سُخد ـ بالضم زرد آب که با بچه از رحم بیرون آید واصبح فلان مسخداً اے مصفراً ثقیلاً متورماً وفی الحدیث فیصیبه التسخد علی وجهه ـ

سدد ـ سَدّ ـ عیب چون کری وگنگی ومانند آن اَسِدّة ج ـ وهو جمع علی غیر قیاس القیاس سَدُود ومنه قولهم لاتجعلن بجنبک الاسدة ای لا یضیقن صدرک فتسکت عن الجواب کمن به صمم او بکم وبازداشت وکوه میان دو موضع وبالضم کذلک وبرآوردن واستوار کردن رخنه (ع ف اض ۲) وسد ایضاً شیٔ یتخذ من قضبان له اطباق سُد بالضم وادی سنگناک که آب در وے ایستد سِدَدة ج مثل حُجْر وحِجَرة وملخ بسیار که روی هوا را بسته باشد یقال جاء بالجراد سُدّاً ای سدّ الافق من کثرته وابر سیاه سُدود ج سدّة بالضم بیماری که به بینی استوار شود ونفس نتوان زد سداد بالضم کذلک مثل عطاس وصداع ودر ودرگاه یقال رأیته قاعداً بسدة بابه وفی الحدیث الشعث الرؤس الذین لا تفتح لهم السدد اے الابواب ومنه سمی اسمٰعیل السدی لانه کان یبیع المقانع والخمر فی سدة مسجد الکوفة سداد بالفتح درستی وراستی در کردار وگفتار وکذلک سدد مقصور منه (ع ف اک ۲) تسدید توفیق سداد یافتن رجل مسد ای کان یعمل بالسداد والقصد والمسدد المقوم وسدد رمحه وهو خلاف قولک عرضه وسد یسد بالکسر اے صار سدیداً وهو یسد فی القول فهو مسد ای یصیب السداد والقصد ـ وامر سدید واسد ای قاصد واستد ای استقام واستدت عیون الخرز وانسدت بمعنی واما سداد القارورة وسداد الثغر فبالکسر لاغیر واما قولهم فیه سداد من عوز واصبت به سداداً من العیش ای ما تسد به الخلة بفتح السین وکسرها والکسر افصح منه بالفتح بستان بن عمرو وذلک البستان نا سدة

سرد ـ سَرْد ـ درزدوختن ادیم مسرد مثله وزره بافتن وسوراخ کردن والخرز مسرود ومسرد وکذلک الدرع ـ والسرد ایضاً الدرع المثقوبة ـ والسرد اسم جامع للدروع وسائر الحلق وهو یسرد الحدیث سرداً اذا کان جید السیاق له ـ وسرد الصوم تابعه ـ وقیل فی الاشهر الحرم

له بستان بن عامر [illegible]

ثلثة سردة وهو ذو القعدة وذو الحجة والمحرم واحد
فرد وهو رجب سرندى سخت سرنداة مؤنث مسرندى
الذي يعلوك ويغلبك واسرنداه اى اعتلاه و
الاسرندار والاغرندار واحد والياء للالحاق بافعنلل

سرمد - سرمد - هميشه -

سرهد - سرهدة - نيكو پرورش دادن كودك را
سرهد پيه كوهان ستام مسرهد اى سمين -

سعد - سعد - نام مردے وبتی و نيک بختی
سعود و مصدر منه و جمع (ع بفتحها) سعودة خلاف
نحوست واستسعد به تيمن به - واستسعده اى
عده سعيدا - سعادة نيک بخت شدن خلاف
شقاوت (ع ک ا ف ۲) فهو سعيد و سعد فهو مسعود
وقرأ الكسائي واما الذين سعدوا مجهولا - واسعده
الله فهو مسعود ولا تقول مسعد كانهم استغنوا عنه
بمسعود - اسعاد ايضا يارى كردن مساعدة
يارمندى نمودن بمعنى معاونت وقولهم لبيك
وسعديك اى اسعادا لك بعد اسعاد - وسعود النجوم
عشرة اربعة منها في برج الجدى والدلو نيزلها القمر
وهي سعد الذابح وسعد بلع وسعد الاخبية وسعد
السعود واما الستة التي ليست من المنازل فسعد
ناشرة وسعد الملك وسعد البهام وسعد الهمام وسعد
البارع وسعد مطر - وفي العرب سعود قبائل شتى
منها سعد تميم وسعد هذيل وسعد قيس وسعد بكر -
بنو سعد بطني از عرب وهو تذكير سعدى وهي اسم
امراة وقولهم في المثل اسعد ام سعيد مصغرا اذا سئل
عن الشيء اهو مما يحب او يكره ويقال اصله انهما
ابنا ضبة بن اد خرجا فرجع سعد وفقد سعيد فصار
مما يتشاءم به - سعيدية نوعے از بردهاے يمن -
سعدان گياہے وهو من افضل مراعي الابل
وفي المثل مرعى ولا كالسعدان والنون زائدة
لانه ليس في الكلام فعلال غير خزعال وقهقار الا
من المضاعف ولهذا النبت شوك يقال له حسك
السعدان وتشبه به حلمة الثدي يقال سعدانة
الثندوة - سعدانة سينه شتر و گره بند نعل و گره
رشته تراز و سعدانات ناخنان زير خرده گاه شتر
ساعد بازوی مردم و بال مرغ ساعد يكے از نامهاے
شير و نام مردے سواعد آب راهها ست جوى يا
دريا و جاے رستن مغز در استخوان سعد بالضم
مشک زمين سعادى بالضم مثله - بنو ساعدة قومى
از خزرج سقيفة بني ساعدة جاى و سراى ايشان

سفد - سفاد - بالكسر جستن بر نر ماده (ع
ک ا ف ۲) وذلك يقال في التيس والبعير و
الثور والسباع والطير (ع ف ا ک ۲) لغة
فيه حكاها ابو عبيدة اسفاد بر جهانيدن ومنه
لشافدت السباع ايضا - سفود بتشديد الفاء سيخ
مرغ بريان كن و آنرا بابزن خوانند -

سلغد - سلغد - بالكسر وتشديد الدال گول
و گرگ -

سمد - سمود - سرور و داشتن از تكبر (ع ف ا
ض ۲) و كل رافع رأسه فهو سامد و برشدن

یقال سمدت اے علوت و کوشیدن ستور در رفتن ا
سمدت الابل فی سیرها ای جدّت و بازی کردن
سامدٌ ای لاهٍ و یقال للقینة اُسمدینا ای الهینا
بالغنا تسمید بار دادن زمین را و موی از بن
برکندن اسمداد برآماسیدن از خشم۔
سمغد مُسمَغد۔ آماسیده و یقال اسمغدّت
و اسمغدا اے امتلأ غضبا۔
سند۔ سند۔ بالتحریک آنچه پشت بدو باز نهند
از بلندی و کوه و تکیه گاه سنود پشت باز نهادن
(ع ف امس ۲) سندتُ الیه و استندت بمعنی
اسناد باز خواندن به کسی و تکیه دادن چیزی را
بچیزے و برداشتن سخن بگوینده وی و خشب
مُسنّدة شدّد للکثرة۔ و تساندت و استندت بمعنی
خرج القوم متساندین ای علی رایات شتّٰی و لم
یکونوا تحت رایة امیر واحد مُسنَد بالضم روزگار
و لیسر خوانده و خطی مر حمیر را مخالف خط ما سناد بالکسر
شتر قوی هیکل و اختلاف ردفین در شعر یقال منه
ساند الشاعر۔ و ساندت الرجل ای عاضدته
و کانفته۔ سنداد بالکسر نام جوی سند بالکسر نام شهری
و مردم آن شهر واحده سندی مثل زنجی و زنج۔
سود۔ سیادة۔ سودد۔ سیددة۔ مهتر شدن
یقال ساد قومه فهو سید وهم سادة و تقدیره فعلة
بالتحریک لان تقدیر سید فیعل و هو مثل سری و سراة
لا نظیر لها یدل علی ذلک انه یجمع علی سیائد بالهمز
مثل افیل و افائل و تبیع و تبائع۔ و قال البصریون
تقدیر سید فیعل و جمع علے سادة وزن فعلة بالتحریک
کانهم جمعوا سائدا مثل قائد و قادة و ذائد و ذادة
و قالوا انما جمعت العرب السید و الجید علی فعائل
بالهمز علی غیر قیاس جمع فیعل فیاعل بلا همز
والدال فی سودد زائدة للالحاق ببناء فعلل مثل
جندب و برقع تسوید مهتر گردانیدن و سیاه کردن
تقول سوّده قومه و هو اسود من فلان اے
اجل منه۔ قال الفراء تقول هذا اسید قومه الیوم
فاذا اخبرت انه عن قلیل یکون سیدهم قلت
هو سائد قومه عن قلیل۔ و اساد الرجل و اسود
اے وَلَد غلاما سیدا و کذلک اذا ولد غلاما
اسود اللون۔ و استاد القوم بنی فلان اے
قتلوا سیدهم و اسره و خطبوا الیه سواد بالفتح
سیاهی لون اسود و ادا سوید او مصدران نیز
و یجوز فی الشعر اسوادّ بتحریک الالف لالتقاء
الساکنین والامر منه اسوادد و ان شئت ادغمت
اسود سیاه تصغیره اُسَید و اُسَیود و اُسیدی
بحذف الیاء المتحرکة منسوب الیه و تصغیر الترخیم
سُوید۔ و یقال سود الرجل کما تقول عورت
عینه۔ و یقال کلمت فلانا فما رد علی سوداء و
لا بیضاء ای کلمة قبیحة و لا حسنة۔ الاسودان
خرما و آب و وطاة سوداء اے دارسته و وطاة
حمراء اے جدیدة۔ اسود مار بزرگ و سیاه
اساود ج۔ علی انه اسم و لو کان صفة لجمع علی فُعل
یقال اسود سالخ غیر مضاف لانه یسلخ جلده

کل سنة والانثی اسودة ولایوصف بسالخة۔
مساودة برابری کردن ببزرگی وبسیاهی یقال
ساودنی فلان فسدته من سواد اللون والسودد
جمیعا۔ سودت الابل اذا دویت من الشعر البالی
ادبارها۔ قال الکسائی سید بزرگان سال
وفی الحدیث ثنی الضان خیر من السید من المعز
وقولهم جار فلان یغنمه سودا البطون وجاربها
حمرا الکلی معناهما مهازیل۔ سواد بالفتح سیاهی
اشخاص واعیان اسودة ج۔ اساود جمع الجمع
سواد الامیر ثقله۔ ویقال لفلان سواد ای
مال کثیر۔ سواد الکوفة والبصرة قراهما سواد القلب
حبته وکذلک اسوده وسوداؤه وسویداؤه۔
سواد الناس عوامهم وکل عدد کثیر سود بفتح السین
جبال قیس۔ سواد بالکسر نهانی گفتن وهو السرار
وساودته ای ساررته واصله ادنا ر سوادک
من سواده ای شخصک من شخصه۔ وقیل لابنة
الخس لم زنیت وانت سیدة قومک
قالت قرب الوساد وطول السواد سید بالکسر
گرگ سیدان ج سیدة مونث وربما سمی به الاسد
بنو السید قبیلة از بنی ضبه سیدان نام ایشته۔
سهد سهاد۔ بالضم بیدار ای سهد بفتحتین
بیدار شدن (عع ک (ف ۲) سهد به ضمتین
کم خواب التسهید بیدار کردن ویقال
ما رایت من فلان سهدة ای امرا اعتمد علیه
من کلام او خبر۔

منبرد شعره۔ ستردآنرا وسبرت الناقة شتر ماده
امکانه بے موے انداخت مسبر وفعت منه۔
ساتیدا۔ فی قول یزید بن مفرغ۔ فدیر سوی
فساتیدا البصری۔ مخلوان المخافة فالجبال
اسم جبل اصله ساتیدما فحذف الشاعر میمه
فینبغی ان یذکر هنا وینبه علی اصله۔
ساجرد۔ بکسر الجیم وهی ست نزد قاشان
ودیهی دیگر بوشنج۔
سخد۔ سخت سرکش۔
سمرندی۔ فی۔ ارض روم وهذا وضعه۔
اسعرد۔ بالکسر شهریست منه المسندة زینب
بنت المحدث سلیمان بن هبة الله بن خطیب
بیت لهیا۔
السغد۔ بالضم بساتین نزهة واماکن مثمرة
بسمرقند منه کامل بن مکرم وعلی بن الحسین و
احمد بن حاجب المحدثون وسغد مجهولا آماسید
وفصال ساغدة ومسغدة بفتح الغین رودار من
اللبن سمان یعنی شتر بچگان جدا کرده شده از
مادران فربه بسیار خوردن شیر سغدان بالضم
دهییست به بخارا استاذنی بالضم والقصر گیاهی
والغضه العد لسغد تسغد لے سطر لین یعنی خدا
تر وتازه دارد اوراپیاران نرم۔
سقدد۔ اسپ فرساینده واسقد وسقده
تسقیدا فرسانید آنرا ولاغر گردانید والسقدة
بالضم والسقیدة کهینة الحمرة سقد وسقیدات ج

سکندۃ۔ شہرے بکنار دریای افریقیہ وسکندان دہییت بمرو سکلکند قصبہ بطخارستان منہا علی بن الحسین السکلکندی الفقیہ۔

السلخدُ والسلخداۃ شترمادہ قوی سلاخد ج۔

السِلَقد۔ اہلوہ کز برج اسپ در ریاضت انداختہ سَلَقَدہ ضمّرہ۔

سمرود۔ بالضم دراز۔

اسمعداد۔ پرخشم شدن واسمعدّت اناملہ تورمت

سَمَندُ۔ اسپ فارسیہ سمندُو قلعہ است بروم۔

سَمَندُورکستفنقور شہریست نزدیک ملتان۔

سمہدر۔ کجعفر چیز خشک سخت سمہدو شتر خادرت اسمہد سنامہ کلان شد کوہان آن۔

سَنَدُ۔ بفتحتین دہییت بہ ابیورد۔

فصل الشین

شدد۔ شدۃ۔ بالکسر سختی شدید سخت شدۃ بالفتح یکبار حملہ کردن (ع فاض ۲) وشد علیہ ای حمل علیہ شددیدن و بلند برآمدن روز واستوار کردن وشد عَضُدَہ ای قواہ واشتد استوار شد ددوید مشاقۃ سختی نمودن در چیزی تشدد کذلک متشدد مرد بخیل وشدہ لشدۃ بالضم والکسر اے اوتقۃ وہو من النوادر قال الفراء ماکان علے فعلتُ من ذوات التضعیف غیر واقع فمستقبلہ مکسور الا ... عففت اَعِفّ وماکان واقعا مثل مددت ... مضموم العین الا ثلثۃ احرف جارت لشدہ و عَلَّہ یَعلّہ ونمّہ ینمّہ و

اصلہ الضم قال فان جاء مثل ہذا ایضا مالم تسمع فہو قلیل وقد جاء حرف واحد بالکسر من غیر ان یشرکہ الضم شاذا وہو حبہ یحبہ وتقول شدا لعبد ملکہ وشددہ ای قواہ۔ تشدید گران کردن خلاف تخفیف وقولہ تعالی حتی یبلغ اشُدَّہ ای قوتہ وہو ما بین ثمانی عشرۃ الی ثلثین وہو واحد جاء علی بناء الجمع مثل آنک وہو الاسرب لانظیر لہما ویقال ہو جمع لا واحد لہ من لفظہ مثال آسال وابابیل وعبادید ومذاکیر قال سیبویہ واحدہ شدۃ وہو حسن فی المعنی لانہ یقال بلغ الغلام شدتہ ولاکن لا تجمع فعلۃ علے افعل واما انعم فانما ہو جمع نعم من قولہم یوم بُوس ویوم نعم ویقال ہو جمع الجمع تقول نعمۃ نِعَم وانعم۔ واما قول من قال واحدہ شدٌ مثل کلب واکلب اوشد بالکسر مثل ذِئب واذؤب فہو قیاس کما یقال فی واحد الابابیل ابول قیاسا علے عجّول ولیس ہو شیئا سمع من العرب۔ قال ابو زید یقولون اصابنی شُدّی علے فعلی شدۃ واشد الرجل اذا صار ذا دابۃ شدیدۃ۔

شرد۔ شرود۔ شراد۔ رمیدن ستور (ع فاک ۲) فہو شارد وشرود والجمع شرد بضمتین اَشرد وشرد بفتحتین اشارد مثل زَبُور وزُبُر ومثل خادم وخَدَم وغائب وغیب قافیۃ شرود اے سائرۃ فی البلاد۔ تشرید راندن ومنہ قولہ تعالی فشرد بہم من خلفہم ای فَرِّق وبدد جمعہم۔

شرید طرید بمعنیً۔ بنو الشرید بطنی از سلیم۔
شکد۔ شکد۔ بالضم عطا و بالفتح المصدر منہ (ع
ف اض ۲)
شہد۔ شہادہ۔ خبر درست و آگاہی قاطع یقال
شہد الرجل علیٰ کذا و ربما سکنوا الھاء و قالوا اشہد
الرجل عن الاخفش۔ و معنی اشہد بکذا احلف۔
مشاہدہ معاینہ دیدن شہود بالضم گواہان حاضر
شدن فہو شاہد و ہم شہود ای حضور و ہو فی
الاصل مصدر و شہد ایضاً مثل راکع و رکع۔
و شہد لہ بکذا شہادۃ ای ادّی ما عندہ من الشہادۃ
فہو شاہد و الجمع شہد مثل صاحب و صحب و بعضہم
ینکرہ و جمع الشہد شہود و اشہاد۔ شہید حاضر
و گواہ و کشتہ شدہ بے قصاص و دیت و الشہادہ
الاسم فیہ ایضاً۔ و قد استشہد و ہم شہداء۔ اشہاد
گواہ گردانیدن و اشہدتہ فشہد علیہ اے صار
شاہدا علیہ۔ و امرأۃ مشہد بلا ہاء التی حضر زوجہا
و مغیبۃ بالہاء التی غاب زوجہا۔ استشہاد گواہی
خواستن و اشہد لی اے احضر لی و جعلنی شاہدا
ایضاً۔ شہد و محضر بمعنے۔ تشہد اشہد ان لا الٰہ الا
اللہ گفتن در نماز و نشستن تا آنجا شاہد آب سطبر کہ
با بچہ بیرون آید از رحم و زبان و فرشتہ شہود الناقۃ
آثار موضع منتجہا من دم او سلا۔ شہد بالفتح و الضم
انگبین با موم شہدۃ اخص منہ و الجمع شہاد و
اشہد الرجل اے اندیٰ و المذی عسیلۃ۔
شید۔ شید۔ بالکسر ہرچہ دیوار را بوے اندایند
چون آہک و گچ و جز آن و بالفتح مصدرہ (ع
ف اک ۲) مشید ای معمول بالشید۔ تشیید بر افراشتن
اشادہ مثلہ و ایضاً آواز بر داشتن و اشاد بذکرہ
ای رفع من قدرہ۔ قال ابو عمر و اشدت بالشیٔ
ای عرفتہ۔ مشید بالضم و التشدید بر افراشتہ
قال الکسائی المشید بالفتح و کسر الشین للواحد
من قولہ تعالیٰ و قصر مشید[1] و المشید بالضم
للجمع من قولہ تعالیٰ فی بروج مشیدۃ۔
شحدود۔ بالضم مرد بد خلق۔
شحد د۔ کجعفر نام مردے۔
الشقدۃ۔ بالکسر حشیشۃ کثیرۃ الاہالۃ و اللبن
شمر ودی۔ بالقصر نباتیست یا درختی شمرواۃ
شتر مادہ تیز رو شمرواۃ بر وزن و معنی شمرواۃ۔
تشوید۔ بر آمدن آفتاب و بلند شدن آن
تشود مثلہ او الصواب بالذال۔

فصل الصاد

صخد۔ صخد۔ سوختن آفتاب (ع بفتحہما) و
بانگ و رکاک صخد بالتحریک نیک گرم شدن
روز (ع ک اف ۲) یوم صخدان بالتحریک
و صیخود روز نیک گرم صخرۃ صیخود ای شدیدۃ
و اصخد الحرباء اے تصلی بحر الشمس۔
صدد۔ صدود۔ روی برگردانیدن (ع
ف اض ۲) صد باز داشتن و صدہ و اصدہ بمعنی
اے منعہ عنہ۔ صدید زرد آب و بانگ کردن
(ع ف اض ۲ و کسرہا) صدد بفتحتین نزدیکے

[1] له المشید للجمع غلط وانما المشیدة جمع المشید ۱۲ ن

یقال داری صدد داره ای قبالتها نصب علی النظر عنه

صداد بالضم والتشدید نوعی از کلاکموش قال ابوزید هو فی کلام قیس سام ابرص والجمع صدائد علی غیر قیاس وراه سوی آب صداد بالمد نام چاہے خوش آب وفی المثل ما ء ولا کصداء وبعضهم یقول هو صداء آرمثال صدعار۔ واصد الجرح اے صار فیه المدة والصدید۔ صد بالضم کوه قال ابوعمرو ویقال لکل جبل صد وسد۔

صرد۔ صرد۔ ساده یقال اُحِبّہ حبا صردا وبنبذ صرد وکذب صرد ای خالص۔ وقوم صرد وهو معرب سرد وصرد ومن البلاد خلاف جردم یعنی سردسیر وگرم سیر صرد بالتحریک سرما یافتن (عع ک ا ف ۲) فهو صرد ومصراد۔ وصرد قلبی عنه ای انتهی عنه وصرد السهم عن الرمیة ای انفذ واصرده انفذه۔ وسهم مصراد وصارد اے نافذ۔ بنو الصاد قومی از عرب صردان بالضم والتحریک دورگ زیر زبان صرد طائر یعنی درکاک وسپیدی پشت اسپ بعد از ریش شدن وی صراد ابر تنک بی باران تصرید کم از سیرابی آب دادن وکم کردن عطا شراب مصرد اے مقلل وکذلک الذی یسقی قلیلا او یعطی قلیلا صمرد اے بکسرتین و ساکن الوسط ناقه کم شیر میم زائده۔

صرخد۔ صرخد۔ موضعے۔

صعد۔ صعود۔ برآمدن تصعید کذلک یقال صعد فی السلم وصعد فی الجبل وعلی الجبل وصعد فی الارض اے مضے وسار۔ واصعد فی الوادی وصعد فیه اے انحدر۔ وتصعد فی الشئ اے شق علیه۔ عذاب صعد بالتحریک ای شدید قوله تعالی یسلکه عذابا صعدا صعود بالفتح بالندی خلاف هبوط وحدور والجمع صعائد وصُعُد مثل عجوز و عجائز وعجز وعقبه دشوار وناقه که بچه ناقص خلقت زاید یقال اصعدت الناقة واصعد تها انا کلتاهما بالالف عن الفراء۔ صعید خاک قال ثعلب وجه الارض صُعُد وصعدات ج مثل طریق و طرق وطرقات ویقال هذا النبات ینمی صعدا بضمتین اے ینمی طولا۔ صعید مصر موضعے درو صعده نیزه کوتاه راست رسته نبات صعده جزان کو رصاعدی منسوب الیها علی غیر قیاس صعدار بالضم والمد وم سرد دراز۔

صفد۔ صفد۔ بندکردن (عع ف اک ۲) و بالتحریک بند وعطا صفده وصفده اے او ثقه وشده۔ واصفاد مال دبنده بخشیدن صفاد بالکسر دوال وبند وغل اصفاد ج۔

صفرد۔ صفرد۔ بکسرتین بینهما ساکن چکاوک وهو طائر تسمی العامة ابا الملیح وفی المثل اجبن من صفرد۔

صلد۔ صلد۔ رستنا بان حجر صلد وارض صلد وجبین صلد اے صلب املس صلود بالضم آواز آوردن چقماق بے جستن آتش (عع ف ا ک ۲) واصلد الرجل اے صلد زنده۔ اصلد

ملك لبس بيهما موضع ذكره ۱۲ ق

بخیل صلود دیگ دیر بجوش آینده و اسپ خوی
ناقة صلود و مصلاد کم شیر۔
صلخد صلخدی۔ قوی سخت صلخدم کذلک
بزیادة الیاء والمیم فیها و یقال جمل صلخدی و صلخدم
ای قوی طویل و ناقة صلخداة و جمل صلاخد
بالضم والجمع صلاخد بالفتح ۔ واصلخد ای
انتصب قائما۔
صمد صمد۔ جاے بلند درشت مصمد رست از
ہر چیزی لغة فی مصمت وہو الذی لا جوف فیہ۔
صماد بالکسر سر بند شیشه صمد ایضا آہنگ کردن
(ع ف اض ۲) صمد بفتحتین مہتر و آنکه آہنگ بوی
کنند در حاجات و بی نیاز بیت مصمد ای مقصود۔
صمعد اصمعداد۔ بشتاب رفتن۔
صند و صندید۔ بالکسر مہتر پردل و غیث صندید
باران بزرگ قطره صنادید مہتران و سختیها و منه
قول الحسن نعوذ بالله من صنادید القدر۔
صہد صہید۔ بفتحتین بیمناسا کن نمایش
آب و دراز و صہدة الشمس لغة فی صخدتہ۔
صید صید۔ شکاری و شکار کردن (ع ف
ک ۲ و بفتحہا) یقال منہ صادہ یصیدہ و یصادہ
ایضا و اصطادہ کذلک۔ و فلان یتصید معنیه
و مصیدة بالکسر فیہما انچه بوے صید کنند کلب
صیود و کلاب صید بضمتین و صید فی لغة بنی
یخفف الرسل و بکسر الصاد لتسلم الیاء و صید
بفتحتین سر بلند داشتن از کبر فهو اصید (ع ع ک ا

ف ۲) و صید و اصیّد بمعنی مثل عور و اعوّر
و الاصل فی ہذا الباب افعل بالتشدید و انما
صحت الیاء فیہ لصحتها فی اصلہ لتدل علیہ و حذفت
منہ الزوائد للتخفیف و لو ذلک لقلت صاد و
عار و قلبت الیاء والواو الفا کما قلبتها فی خاف
و باغ و الدلیل علی انہ افعل مجی اخواتہ علی ہذا
فی الالوان والعیوب نحو اسوّد و احمرّ و انما
قالوا عور و عوج للتخفیف و کذلک قیاس عمی
و ان لم یسمع و لہذا لا یقال من ہذا الباب
ما افعلہ فی التعجب لان اصلہ یزید علی الثلاثی
و لا یمکن بناء الرباعی من الرباعی و انما یبنی
الوزن الاکثر من الاقل۔ صادمس وردی
صادی منسوب الیہ و حرفی از حروف ہجا
صیدان بالفتح دیگہای سنگین صیدانہ بالفتح
والمد سنگ که از وے دیگ سازند و زمین
درشت و نام شہرے بنو صیدا ر بطنی از بنی اسد
صیدانة غول و زن بدخوی بسیار گوے۔

صرفند۔ شہریست بکنارہ دریاے شام۔
صغد۔ بالضم موضعیست بسمرقند و موضعیست
بخارا صغد بیل شہریست بارمینیه که او را نوشیروان
بنا کردہ۔
اصفعند۔ بکسر الہمزة و فتح الیاء و کسر العین
المہملة مے۔
صلغد۔ کجرد حل المتقشر الا الف حمرة یعنی کسیکه
پوست بینی او از سرخ بادہ رفتہ باشد۔

صمخد - بالخاء المعجمة کسفرجل وقد عمل خالص
وانت فی صمخد قومک ای فی صمیمهم اصمخد انتفخ غضباً
صمرد - کزبرج ماده شتر بسیار شیر و کم شیر من
الاضداد صمارید زمین های سخت و گوسفندان
فربه ولاغر من الاضداد -
صمغد - کسجل بسیار سخت والمصمغد المنتفخ
من شحم او مرض -
صود الصاد تصویداً کتبها -

فصل الضاد

ضاد - ضود - ضودة - بالضم فیهما زکام ضواد
مصدر منه یقال ضید الرجل فهو مضود واضاده
الله ای ازکمه الله ضاد خصومت کردن -
ضد - ضدة - ناهمتا اضداد ج - ضدید مثله
وقد یکون الضد جماعة قال الله تعالی ویکونون
علیهم ضداً - وقد ضاده وهما متضادان یقال
لا ضد له ولا ند له ولا ضدید له - ضد بالفتح
پر کردن (ع ف اض ۲) ضد القربة ای ملأها
واضد الرجل ای غضب -
ضرغد - ضرغد - کوهی ویقال هو مقبرة لیصرف
من الاول ولا لیصرف من الثانی -
ضفند - ضفندد - وفزک احمق وهو ملحق بالخماسی
بتکریر آخره -
ضمد - ضمد - تر و خشک یقال شبعت الابل من
ضمد الارض ای من رطبها ویابسها وفربه ولاغر
و برابری کردن در چیزی دو معشوق گرفتن زن
قال ابو ذویب (شعر) تریدین کیما تضمدینی و
خالداً + وهل یجمع السیفان ویحک فی غمد +
ضماد بالکسر چیزی که بر جراحت بندند و بستن
بر جراحت ضمد ایضا کذلک (ع ف اک ۲)
ضمادة عصابه که با ضماد بندند ویقال ضمده
بالعصا ای ضربه بها علی الرأس ویقال انا علی ضمادة
من الامر ای اشرفت علیه ضمد بالتحریک کینه
گرفتن (ع ک اف ۲) وضمد علیه ای احن علیه
وحق دیرینه ویقال لنا ضمد عند فلان ای
غابر حق من معقلة او دین - اضماد غنچه پدید
آوردن عرفج وآن درختیست وضمد رأسه
ای شده بعصابة - وقد ضمدته فتضمد ای
جعلت له ضماداً وشده علی جرحه -
ضهد - ضهد - قهر کردن فهو مضهود ومضطهد
ای مقهور مضطر - وفلان ضهدة للکل ای
من شاء ان یقهره فعل -
ضبد - بفتحتین خشم آشکارا و پنهان و بالفتح
آمیختن خرمای رسیده با نارسیده ضبده
تضبیداً ذکره بالغضب -
ضغد - خبه کرد او را یا گلوی او فشرد -
(ع بفتحهما)
ضفد - طپانچه زد او را والضفادی الضفادع
کالثعالی فی الثعالب اضفاد اضفیداداً انتفخ غضباً
الضاد - حرف هجاء للعرب خاصة والضوادی
ما یتعلل به من الکلام -

فصل الطاء

طرد و طَرد ۔ راندن و دور کردن (ع ف ض) طرد بفتحتین کذلک ۔ و ایضا مزاولۃ الصید ولا یقال منہ الفعل و افتعل الا فی لغۃ ردیۃ ۔ مطرد و مطرید بمعنیٰ دمر فلان یطرُدہم اے یَشُلّہم و طردت الابل طردا ای ضممتہا من نواحیہا و اطردتُہا ای امرتُ بطردہا ۔ و اطردہ السلطان اے امر باخراجہ عن بلدہ ۔ قال ابن السکیت اطردتہ اذا صیرتہ طریدا و طردتہ اذا الفیتہ عنک و قلت لہ اذہب عنا و یقال ہو طریدۃ للذی ولد بعدہ فالثانی طرید الاول ۔ و طردتُ القوم اے اتیت علیہم و جزتہم ۔ طریدۃ شکاری و کاروان شتر و چوب که بر دوک و تیر قمار نهند و تراشند مانند زنده طرید ایضا تنه درخت کژ شده و بی شاخ و برگ مانده و ہو العُرجُون ۔ مطاردہ حملہ آوردن با یکدیگر یقال ہم فرسان الطراد و استطرد لہ و ذلک ضرب من المکیدۃ ۔ اطراد بی یکدیگر شدن اطرد الامر اے استقام ۔ و الانہار تطرد ای تجری ۔ مطرد بالکسر نیزہ کوتاه که بدان صید کنند طود ۔ طود ۔ کوه بزرگ و طوّد فی الجبال اے طوّف و طوّح مطاود اے مطاوح ۔

فصل العین

عبد ۔ عبد ۔ بنده خلاف حر عبید و اعبُد و عباد مثل کعب و کعیب و اکلب و کلاب ج و عُبدان مثل تمر و تمران بالضم و عبدان بکسرتین و بالتشدید و بالکسر و تسکین الباء و عبدا بکسرتین و بالمد و بالقصر مع التشدید و معبودا بالمد و عبد بضمتین عند الاخفش مثل سقف و سُقُف قال و منہ قرأ بعضہم و عبد الطاغوت و بعضہم قرأ و عبد بالفتح کلاہما بالاضافۃ و المعنی فیما یقال خدم الطاغوت قال و لیس ہذا بجمع لان فعلا لا یجمع علی فَعُل و ہو اسم بنی علی فَعُل مثل حذر و ندس یقال بہ عبد بیّن العبودۃ و العبودیۃ و اصلہا الخضوع و الذل و التعبید التذلیل یقال منہ طریق مُعبد ای مذلل و کذلک البعیر المعبد و ہو المہنوء بالقطران المذلل ۔ و المعبدۃ السفینۃ المقیرۃ و التعبید ایضا ۔ بندگی گرفتن و الاستعباد و الاعتباد کذلک و فی الحدیث و رجل اعتبد محررا و کذلک الاعباد و التعبد یقال تعبدہ اے اخذہ عبدا ۔ و تعبد ای تنسک و ہو لازم و یقال ما عبد فلان ان فعل ذلک ای ما لبث ۔ و حکی ابن السکیت اعبد بفلان یعنی اُبدِع بہ اذا کلّت راحلتہ او عطبت عبد بفتحتین خشم و تاب و الاسم العَبدۃ مثل الانفۃ و عَبَدا ای الف قال ابو عمرو قولہ تعالیٰ فانا اول العابدین من الانف و الغضب و ناقۃ ذات عَبَدۃ اے ذات قوۃ و سمن و ما لثوبک عبدۃ اے قوۃ عَبَدۃ بن الطبیب بالتسکین و علقمۃ بن عَبَدۃ بالتحریک اسمار جلین ۔ عبادید گروہی از مردم و دوندہ ہر سو و کذلک عبابید یقال صار القوم عبادید و عبابید و النسبۃ الیہم عبادیدی قال سیبویہ لانہ

لا واحد له و واحده فی القیاس علی فعلول و فعلیل
او فعلال۔ عباد بالفتح قبیله ہاے پراگنده و النسبة
الیہم عبادی۔ عبیدان بالضم نام وادی عبید تصغیر
عبد و نام اسپی م و نام مردے و قوله تعالیٰ فادخلی
فی عبادی ای فی حزبی۔ والعبدی منسوب الی
عبد القیس و ربما قیل عبقسی و عبدری و عبشمی
منسوب الی عبد الدار و عبد الشمس ایضا والعبدی
منسوب الی البطن یقال لہم بنو العبید کما قالوا فی
النسبة الی بنی الهذیل ہذلی۔ والعبدان فی بنی قشیر
عبد الله بن قشیر ہو الاعور و عبد الله بن سلمة
بن قشیر۔ والعبیدتان عبیدة بن معاویة بن قشیر
و عبیدة بن عمرو بن معاویة۔ والعبادلة عبد الله
بن عباس و عبد الله بن عمر و عبد الله بن عمرو
بن العاص و یقال عبد الله بن مسعود۔
عتد۔ عتید۔ آماده قوله تعالیٰ ہذا ما لدی عتید
تعتید آماده کردن اعتاد کذلک و منه قوله تعالیٰ
و اعتدت لہن متکأ۔ و فرس عتد بفتح التاء و کسرها
آماده بجست راندن قال ابن السکیت ہو الشدید
التام الخلق عتاد بالفتح ساخت و آمادگی یقال اخذ
عدته و عتاده ای اہبته و آلته و ربما سموا القدح
الضخم عتادا عتود بزغاله یکساله اعتدة عدان ج
و اصله عتدان فادغم۔ عتود بالکسر و فتح الواو نام
وادی و لیس فی الکلام فعول غیره و غیر خروع۔
عنجد۔ عنجد۔ بالضم نوعے از موز۔
عجرد۔ عجرد۔ بالفتح سبک قال الفراء المعجرد العریان

قال و کان اسم عجرد ماخوذ منه عجارده گروہے
از خوارج عجرد زن سلیطه۔
عجلد۔ عجالد۔ عجلد۔ شیر خبرات شده۔
عدد۔ عد۔ بالفتح شمردن (ع ن اض ۲) عدد
و عدید شمار یقال ہم عدید الحصی و فلان عدید بنی
فلان ای یعد فیہم۔ و عده فاعتد ای صار معدودا
و اعتد به الایام المعدودات ایام التشریق و اعده
لامر کذا اے ہیأه له استعداد آمادگی کردن و یقال
ہم یتعادون و یتعددون علی عشرة الالف اے
یزیدون علی ذلک فی العدد و عدة المرأة
ایام حیض زن و قد اعتدت و انقضت عدتها
و یقال انفذت عدة کتب ای جماعة کتب عدة
بالضم ساز و ساخت و یقال کونوا علی عدة بر آمادگی
باشید قال الاخفش و منه قوله تعالیٰ جمع مالا
و عدده و یقال جعله فرا عدد۔ معدان بفتحتین
موضع دفته زین معد پدر عرب و ہو معد
بن عدنان۔ و عند سیبویه المیم من نفس
الکلمة لقولہم تمعدد لقلة تمفعل فی الکلام
و تمعدد الرجل اے تزیا بزیہم او انتسب الیہم او تصبر
علی عیش معد۔ و قال عمر بن الخطاب رضی الله
تعالیٰ عنه اخشوشنوا و تمعددوا قال ابو عبید فیه
قولان یقال ہو بمعنی الغلظ و منه قیل للغلام
اذا شب و غلظ قد تمعدد۔ و یقال تمعددوا اے
تشبہوا بعیش معد کانوا اہل قشف و غلظ
فی المعاش اے فکونوا مثلہم و دعوا التنعم

وزی البجم۔ وہکذا فی حدیث آخر علیکم باللبنۃ المعدیۃ
قال الکسائی وفی المثل ان تسمع بالمعیدی خیر من
ان تراہ وہو تصغیر معدی وانما خففت الدال منہ
استثقالا للجمع بین التشدیدین مع یاء التصغیر یضرب
للذی لہ صیت وذکر فی الناس فاذا رأیتہ ازدرت
مرآۃ۔ عد بالکسر آبے کہ سپری نشود چون چشمہ
و مانند آن اعداد ج۔ و بسیاری از ہر چیز یقال
انہ لذو عد وقبض یعنی خداوند جمع بسیار۔ عداد
بالکسر درد مار گزیدگی بعد از تمام مدت والعد و مقصود
منہ یقال عادتہ اللسعۃ اذا اتتہ لعداد وفی الحدیث
ما زالت اکلۃ خیبر تعاودنی فہذا اوان قطعت
ابہری وذلک ان کل من لدغ اذا تمت لہ سنۃ
اہتاج بہ الالم۔ ولقیتہ عداد الثریا ای مرۃ فی الشہر
ویوم العداد یوم العطار۔ ویقال بہ عداد ای
مس من جنون۔ ویقال ہو فی عدادہم ای یعد معہم
عداد القوس رنینہا وہو صوت الوتر۔ وفلان
عدادہ فی بنی فلان ای دیوانہ معہم ویعد منہم
فی الدیوان۔ وقولہم کان ذلک فی عدان
فلان بالفتح والکسر ای علی عہدہ و زمانہ۔
عرد۔ عرود۔ برآمدن و بلند شدن نبات و دندان
(ع ف اض ۲) وشئ عرد بالفتح ای صلب عاد
بالفتح گیاہی عرادۃ تلخ مادہ وہو فی عرادۃ خیر
ای فی حال خیر۔ عرادۃ ایضا نام اسپی عرادۃ
بالتشدید آلت جنگ خردتر از منجنیق لعرندد گرگین
ہزمند درست وہو ملحق بسفرجل وحکی سیبویہ ترعرعۃ

بالضم اے غلیظ ونظیرہ من الکلام ترنج۔
عربد۔ عربدۃ۔ بدخوئی وجنگ جوئی فہو معربد
نعت عربد مثال سلغد مار کہ دردہد ونگزد۔
عسجد۔ عسجد۔ زر وہو احد ما جاء من الرباعی
بغیر حرف ذولقی۔ عسجدیۃ نام موضعی و بر نشستنی
ملوک و شتران کہ بجہت نعمان بن منذر بیار آمدندے
عصد۔ عصد۔ پیچیدن (ع ف اک ۲) عاصد
شتر کہ بوقت مردن گردن پیچد عصد ومردن
عصیدۃ تبابہ وہو نوع من الطعام وقولہم وقعوا
فی عصواد بالکسر اے فی امر عظیم وجارت الابل
عصاویداذا رکب بعضہا بعضا۔
عضد۔ عضد۔ بازو وفیہ اربع لغات بالفتح
مع ضم الضاد وکسرہا مثال حذر وبسکون الضاد
مع الفتح والضم مثال ضعف۔ عضد یاری دادن
(ع ف اض ۲) و بر بازو زدن وعضدت الشجر
اعضدہ وبالکسر اے قطعتہ بالمعضد فہو معضود
وعضد۔ معاضدۃ ای معاونت واعتضدت بہ
ای استعنت بہ۔ واعتضدت الشئ ای جعلتہ فی
عضدی۔ معضد بالکسر داس درخت بر و بازو ھرہ
بازوبند عاضدان دو رستہ خرمابنان بر دو لب
جوی عاضد شتر کہ بازوی ناقہ گیرد وخواباند
عضید خرمابن کہ دست بوی رسد جبارۃ آنکہ دست
بوے نرسد اعضد باریک بازو عضادی بالضم
سطبر بازو وید عضدۃ دست کہ بازوی کوتاہ دارد
اعضاد الحوض سنگہای گرداگرد حوض عضادتا الباب

و وبازوی در اعضا کل سی مائیستة حوالیه من العناء وغیره. عضد بالتحریک درد بازوی ستور و منه عضد البعیر بالکسر مِعضد جامة که علم بر بازوی وار دابل معضدة شتران بازو داغ کرده عضاد بالکسر داغ بازو و معضدة بکسر الضاد غوره خرما که برسیدن نزدیک باشد بعضیه بالیار لقبله که آنرا طرخشقوق خوانند.

عطرد. عطرد. بفتحتین مشددة الراء دراز یقال یوم عطرد وشار عطرد. عطارد بالضم کوکبی م و بطنی از تیم.

عطود. عطود. بالفتح وتشدید الواو رفتن شتاب وهو ملحق بالخماسی.

عقد. عَقد. بستن یقال عقدت البیع والعهد والنکاح والحبل فانعقد وسطبر شدن مائع یقال عقد الرب ای غلظ فهو عقید وعقدته وعقدته بمعنی. قال الکسائی یقال للقطران والرب ونحوه اعقدته حتی تعقد. عقدة بالضم گره عقد ج. یقال جبرت یده علی عقدة ای علی عثم وآب وزمین وجای درخت ناک ونخلستان و فی المثل الف من غراب عقده لانه لایطیر. و یقال تحلل عقده اذا سکن غضبه. عقد بالکسر حمیل ورشته مروارید عقد بالتحریک گره گرفتن زبان (ع ک اف ا) اعقد نعت منه عقد بکسر الوسط کذلک والیضا ریک توده برهم نشسته واحدها عقدة وعبد ابی عمرو عقد وعقدة کلاهما بالفتح وتعقد الرمل والخیط وغیرهما خیوط معقدة شدد للکثرة. کلام معقد ای مغمض سو المعقد بالاضمیعه ای افشاهما. واعتقد الشیٔ ای اشتد وصلب واعتقد کذا ای تیقن بقلبه یقال لیس له معقود ای عقد رای. معاقدة معاهدة. وتعاقد القوم فیما بینهم. وتعاقدت الکلاب ای تعاظلت معاقد جاهای بستن ویقال فلان منی معقد الازار یراد به قرب المنزلة عقید ای معاقد وفلان عقید الکرم وعقید اللؤم. عقدا گوسپند که دنبه او گویی گره بسته است الاعقد القلب جعلوه اسماله معروفا لانعقاد ذنبه. عنقود خوشهٔ انگور عناقید ج. عنقاد بالکسر لغة فیه. عاقد ناقه که دم خود را گره کند وآن علامت آبستنی باشد از وی وگره اگر دجاه ناقه معقودة العترا ناقه استوار پشت جمل عقد کذلک.

عکد. عکدة. بفتحتین بن زبان وعکد الضب ای سمن. ناقة عکدة ای سمینة. لبن عکالد بالضم وعکلد ای خاثر بزیادة اللام.

علد. شیٔ علد ای صلب علد ایضاً بی کردن علند نی سطبر از هر چیز علانده ج. جمل علندی بضم اللام کذلک قال ابو السمیدع اعلندی الجمل واکلندی اذا غلظ واشتد. علود بالکسر وتشدید الدال دراز و بزرگ یقال هو علود العنق علهدت الصبی ای احسنت غذاره.

عمد. عمود. ستون خانه اعمدة جمع قلة عمد بفتحتین

بضمتین جمع الکثرة قوله تعالی فی عمد ممدّدة یقال
جبار مُعمَد - وسطع عمود الصبح - عماد بالکسر بناهای
بلند یذکر ویؤنث عمادة واحدها - وهو طویل العماد
اذا کان منزلا معلما لزائریه - عمد آهنگ کردن
(بع ف اک ۲) وهو نقیض الخطاء یقال عمدت له
وتعمدت له - وفعلت ذلک عمدا علی عین وعمد
عین ای بجد ویقین وستون نهادن وعمدت
الشیء فانعمد ای اقمته بعماد یعتمد علیه فقام واعمدته
جعلت تحته عمدا وگران کردن بیماری کسی را
یقال عمده المرض ای فدحه - رجل معمود و
عمید ای هدّه العشق و یقال انا اعمد من هذا
ای اعجب ومنه قول ابی جهل اعمد من سید
قتله قومه - والعرب تقول اعمد من کیل محق
ای هل زاد علی هذا - وقولهم حمله علی عمود بطنه
ای علی ظهره - عمید القوم سیدهم عمدة بالضم
آنچه بروی اعتماد کنند اعتمدت علیه ای اتکلت
واعتمدت علیه فی کذا ای اتکلت علیه فیه
عمد بفتحتین تر شدن خاک (بع ک اف ۲) وذلک
اذا اقبضت علی شیء من الثری تعقد وتجمع من
ندوة ثری - عمد بکسر الوسط نعت منه وبعیر عمد
وعمد البعیر اذا انفضخ داخل سنامه من الرکوب
وظاهره صحیح -

عمرّد - عمرّد - بفتحتین مشددة الراء دراز
یقال فرس عمرّد وشاة عمرّدة -

عند عنود - از راه برگشتن (بع ف اض ۲)
یقال عَنَد عن الطریق ای عدل عنه فهو عنود
بالفتح - وناقة عنود التی ترعی ناحیة عُنُد بضمتین
ج - عند العرق ای سال ولم یرقأ وهو عرق
عاند - واعند فی قیئه ای اتبع بعضه بعضا
عند بفتحتین کرانه یقال بشیء وسطا لا عندا
عنود بالضم ایضا بر خلاف حق کاری کردن
و رد کردن حق وستیهیدن بباطل (بع ف اک ۲)
عاند وعنید نعت منه والجمع عُنَّد وعُنُد مثل
راکع ورکع ورغیف ورغف معاندة عناد ستیهیدن
وعانده ای عارضه وطعن عند بالکسر نیزه زدن
از چپ وراست قال ابو عمرو اخف الطعن الوَلق
والعاند مثله - عند بالکسر والفتح والضم ثلث لغات
نزد وهی ظرف فی المکان والزمان یقال
عند الحائط وعند اللیل الا انها ظرف غیر متمکن
ولا یقال عندک واسع بالرفع ودخل علیه من
حروف الجر من وحدها کما دخلت علی لدن
قال الله تع الا رحمة من عندنا وقال تعالی من
لدنا ولا یقال مضیت الی لدنک والی عندک
وقد یغری بها تقول عندک زیدا ای خذه
ویقال مالی عنه عُنَدَد ومعلندد بالضم فیهما ای
بد - وما وجدت الی کذا معلنددا ای سبیلا -

عود یعود - عودة - بازگشتن (بع ف اض ۲)
وفی المثل العود احمد - یقال عاد له بعد ما کان
اعرض عنه معاد بالفتح بازگشت - وآن جهان
عیادة بالکسر بیمار پرسی کردن (بع ف اض ۲)

عادۃ م عاد عادات ج ۔ مثال ساعۃ وساع وساعات
یقال عادہ واعتادہ وتعودہ یعنے عادت کرد او را
وعود کلبہ الصید عادت کنانید فتعودہ ۔ واستعدتہ
الشئ فاعادہ ای سالتہ ان یفعلہ ثانیا ۔ وہو
معید لہذا الامر اے مطیق لہ وایضا ہو الفحل الذی
قد ضرب مرات معاودۃ بازگشتن باول کار ویقال
الشجاع معاود لانہ لایمل المراس وعاودتہ الحمی
وعاودہ بالمسألۃ اے سألہ مرۃ بعد اخری
وتعاود القوم فے الحرب وغیرہا اذا عاد کل فریق
الی صاحبہ ۔ عوادۃ بالضم طعام یک بار خوردہ
و باز آوردہ عواد بکسر الدال بمعنی عد مثل نزال
وتراک یقال عد فان لک عندنا عوادا حسنا
اے ماتحب ۔ عائدۃ بازگردندہ وسود یقال
ہذا اعود علیک اے انفع ۔ وفلان ذو صفح و
عائدۃ اے ذو عفو وتعطف ۔ عود الیضا راہ دیرینہ
وشتر قدیم یقال سؤدد عود اے قدیم وشتر
کلان سال آنچہ از بازل ومخلف درگذشتہ باشد
علوۃ بالکسر وفتح ۲ ج ۔ وقد عود البعیر وفی المثل
ان جرجر العود فزدہ نقلا عودۃ مؤنث ۔ عود
بالضم چوب عیدان بالکسر ج درباب وبوی
خوش عاد قبیلۂ قوم ہود علیہ السلام ۔ عادیّ
اے قدیم ۔ ویقال ما ادری ای عاد ہو اے
ای الناس وہو غیر منصرف ۔ عید بالکسر ہر چہ
باز آید از اندیشہ وجز آن وجشن اہل اسلام
عیاد ج ۔ جمع بالیاء واصلہ الواو للزومہا فی الواحد
ویقال للفرق بینہ وبین اعواد الخشب وقد عیدوا
اے شہدوا العید ۔ عادیار علے فاعلار مہدودا
نام مردے وہو من باب المعتل یذکر ہناک ایضا
عیدان بالفتح خرمانیان دراز عیدانۃ یکے ہذا اذا
کان فعلان واذا کان فیعالا فہو من باب النون
عہد ۔ عہد ۔ زمان یقال کان فی عہد فلان ای
فی زمانہ ۔ وزینہار وسوگند یقال علی عہد اللہ تعالی
لافعلن کذا و پیمان و امان ونگاہداشت واندرز
ومنزلے کہ ہمیشہ بوے بازگردند از ہر کجا کہ رفتہ باشند
متعہد گنداک وباران سپس باران ودیگر عہاد
عہود ج ۔ وقد عہدت الارض فہی معہودۃ ای
مطرت فہی ممطورۃ ۔ وعہدت الیہ اے اوصیتہ
ومنہ اشتق العہد الذی یکتب للولاۃ عہدۃ بالضم
نبشتۂ بیع وشرا ویقال العہدۃ علیہ ما ادرک
فیہ من درک فاصلاحہ علیہ وتاوان یقال
فی الامر عہدۃ وسستی یقال فی عقلہ عہدۃ اے
ضعف ۔ ویقال لاعہدۃ اے لارجعۃ سوا بیک
الملسی لاعہدۃ ای تملس وتفلت فلا ترجع
الیے معہود دیدہ وشناختہ وعہدتہ بمکان کذا
اے لقیتہ ۔ وعہدے بہ قریب ای علمی ومعرفتی بہ
وفے الحدیث ان کرم العہد من الایمان اے
رعایۃ المودۃ ۔ تعہد بیار داشتن وتازہ کردن یقال
تعہدت فلانا وتعہدت ضیعتی وہو افصح من قولک
تعاہدتہ لان التعاہد انما یکون بین اثنین فلان
یتعہدہ تضرع اے یجددہ ۔ والعہدان بالکسر العہد

معاهد کزید کر یعنی ذمی ۔ عهید هم پیمان وهم زمان
قریة عهیدة اے قدیمة اتی علیها عهد طویل ۔ رجل
عهد بکسر الوسط آنکه تعاهد ولایت وکارها کند ۔

عبرد ۔ کقنفذ وعلبط وعُلَبطة وعلابط زن سپید
فام نازک اندام که از نازکی خود می لرزد غشب عبرد
رقیق روے وغصن عبرد ودعبار وشاخ نرم
نازک وشحم عبرد وپیه جنبان ۔
عجد ۔ بالضم مویز ودانهٔ انگور وبفتح یا میوه ایست
مانند مویز وبالفتح دانهٔ مویز یا ردی ترین آن
وبالتحریک زاغها عجد قه یکیے مسجد خشمناک وتند ۔
عرجد ۔ کبرقع وطرطب وزنبور شاخ کج درخت خرما
وکزنبور اول ما یخرج من العنب کالثالیل عرجدة
اسمی ست ۔
عرقدة ۔ بالقاف سخت تافتن ۔
عزد ۔ جاریة جامعها (عع بفتحها)
عسد ۔ سیر کردن (عع ف اک ۲) عسد الحبل سخت تافت
رسن را عسد الجاریة جامعها عسودة کربشه نر ومار و
سخت توانا وبهار ودوپیه بیضا رشته بها بان الغداری
ج ۔ عساود وعسوادات وکمنی بنت النقار ۔
عسقد ۔ بالضم درازگول وجوان بدخلقت ۔
عشد ۔ فراهم آوردن (عع ف اک ۲) ۔
عصلد ۔ کجعفر وزنبور بسیار سخت ۔
عفد ۔ بالفتح وعفدان بفتحتین هردو پای خود را
برابر کرده جهیدن بے دویدن (عع ف اک ۲)
عقد کبوتر یا پرنده است مانند کبوتر والاعقاد

ان یعلق بابه علی نفسه ولا یسأل احدا حتی یموت
جوعا کانوا یفعلون ذالک فی الجدب ولقی رجل
جاریة تبکی فقال مالک قالت نرید ان نعتقد و
اعتقد کذا اعتقده ۔
عکرد ۔ فربه وتوانا شد عکردت ناقتی رجعت الی
قبل الآ فهاو انا کاره وغلام عکرد کجعفر وبرقع
وعلبط وعصفور تقارب الحلم او سمین یعنی
کودک قریب بلوغ یا فربه ۔
علکد ۔ بالکسر پیر زال دانا وکوتاه پر گوشت حقیر
کم خیر علکد کقرشب پیه وکعلبط شیر سطبر وکجعفر
وزبرج وقنفذ وعلبط وعلابط درشت علکد
بسیار سخت ۔
العلمادة ۔ والعلماد ۔ بکسرهما ما یکبت علیه
الغزل علامدة وعلامید ج ۔
علهدت ۔ الصبی نیک گرد خورش کودک ۔
عنجد ۔ کجعفر وقنفذ وجندب مویز یا قسمی از آن
یا قسم سیاه آن یا نوعی ردی آن وعنجد العنب
صار عنجدا المعنجد پرخشم وتند ووهم الجوهری ظلم بذکره
لا فی الثلاثی ولا فی الرباعی وعنجد وعنجده اسمان
عنقود ۔ بالضم علم ثور عنقود العنب (عع ق د)
عنکد ۔ سخت وگول ۔
عیدانة ۔ درازدرخت خرما یائیة وادیة عیدان
ج ۔ وکان للنبی صلعم قدح من عیدانة یبول
فیها باللیل وتقدم ۔

فصل الغین

غُدد - غدہ - غدّۃ - بعضہا گرہ گوشت غُدد ج - غدہ البعیر طاعون شتر واغد البعیر فہو مغدّ اے بہ غدّۃ - واغد اے غضب مغدّ اے غضبان - واغد القوم اے اصابت ابلہم الغدّۃ مغدا دکثیر الغضب -

غرد - غرد - بفتحتین گردانیدن آواز در حلق وطرب انگیز کردن آواز را (ع ک اف ۲) غرد الطائر وغرّد وتغرّد بمعنیٰ - غرد بالکسر نوعی از سمارق غردۃ بفتح الثانی ج مثل قرد وقردۃ - وقال الکسائی واحد الغرادۃ غرد قال الفراء ہو بالفتح غَرْدۃ وغرد مثل تمرۃ وتمر دبالکسر مثال تبنۃ وتبن والجمع منہما غراد بالکسر مثل کلاب وذیاب مغرد مثل غرد مغارید ج مغرندی بکسر الدال الذی یعلو ویغلب - اغرندا ببردن قہر ودشنام فرا گرفتن یقال اغرندوا علیہ وکذا اغلنتوا -

غرقد - غرقد - درختی لقیع الغرقد مقبرۃ بمدینۃ

غمد - غمد - بالکسر نیام شمشیر وکارد غمد بالفتح مصدر منہ (ع ف اض ۲) وکسرہا اغمدت السیف واغمدتہ ای جعلتہ فی غمدہ فہو مغمود ومغمد قال ابو عبیدۃ ہما لغتان فصیحتان - وتغمدہ اللہ برحمتہ ای غمرہ بہا وتغمدت فلانا ای سترت ما کان منہ وتغطیتہ - غامد حی از یمن واغتمد فلان اللیل ای دخل فیہ کانہ صار کالغمد لہ کما یقال ادرع اللیل غمدان بالضم کوشکے بہ یمن -

غمد - غمد - بفتحتین نازکی ای نعومت یقال منہ امرأۃ غیداء وغادۃ ای ناعمۃ - اغید خواب آلودہ کردن کژکردہ -

غرید - کحدیم سخت آواز او ہو تصحیف غرید بطا از گیا او ہو باکرا ساایضاً -

سم متغلد - زہر ہلاہل کہ فی الفور کشد -

افعارید - المغارید -

غنجدۃ - کقنفذۃ اسم ام رابع بن الحارث الصحابی ویقال فیہا غنجرۃ وغنترۃ -

فصل الفاء

فأد - فؤاد - بالضم دل افئدۃ ج - فأدتہ فہو مفؤود اے اصبت فؤادہ وکذلک اذا اصابہ داء فی فؤادہ - قال الکسائی مفؤود فئید بیدل فأدت الخبزۃ کوماج کردم وفأدت للخبزۃ جای کردم کوماج را در خاکستر افئود بالضم علی افعول جای کوماج در خاکستر گرم مفاد علی مفعل بالکسر آتش کاد وسیخ بریان کن کہ آنرا اباب زن خوانند مفادۃ کذلک وفأدت اللحم فہو فئاد ای شویتہ لحم فئید گوشت بریان -

فدد - فدید - آواز کردن (ع ف اک ۲) فداد سخت آواز وفی الحدیث ان الجفاء والقسوۃ فی الفدادین وہم الذین تعلو اصواتہم فی حروثہم ومواشیہم فاما الفدادین بالتخفیف فہی البقرۃ التی تحرث واحدہا فدان بالتشدید عن ابی عمرو فدفد زمین ہموار -

فرد - فرد - تنہا وطاق افراد ج - فردی

کذلک علی غیر قیاس کانہ جمع فراوان۔ ثور فرد
بتسکین الوسط وفتحہ وکسرہ۔ فارد فرید منفرد
کلہا بمعنی۔ ظبیۃ فارد لتی انقطعت عن القطیع
وکذلک سدرۃ فاردۃ۔ فرید یگانہ۔ و دُرد
فرائد الدر کبارہا۔ افراد النجوم ستارگان روشن
ویقال جاؤا افرادا و فرادی بالتنوین وبلا تنوین
اے واحدا واحدا وافردتہ اے عزلتہ
وافردتُ الیہ رسولا۔ وافردتِ الانثی اے
وضعت واحدا فہی مفرد وموحد ومفذ ولا یقال
ذلک فی الناقۃ لانہا لا تلد الا واحدا۔ وفرد
وانفرد بمعنی۔ ویقال لقیت زیدا فَرْدَین اے
لم یکن معنا احد۔ وتفردتُ بکذا واستفردتہ
اذا انفردت بہ۔

فرند۔ فرند۔ افرند بکسرتین پرنگ معرب
فرندا د اسم موضع ویقال اسم رملۃ۔

فرصد۔ فرصاد۔ بالکسر توت سرخ۔

فرقد۔ فرقد۔ گوسالہ فرقدان دو ستارہ نزدیک قطب

فرہد۔ فرہد۔ بالضم درشت شتاب زدہ فرہود
حی از یحمد وہو بطن من الازد یقال لہم الفراہید
منہم الخلیل بن احمد العروضی ویقال رجل
فراہیدی ویونس یقول فرہودی۔

فسد۔ فساد۔ تباہی وتباہ شدن (عع ف ا
ض ۲) خلاف صلاح ہو فاسد وہم فسدی کما یقال
ساقط وسقطی۔ وفساد الشئ بالضم کذلک فہو
فسید۔ ولا تقل انفسد۔ وافسدتہ۔ والافساد

والاستفساد خلاف الاصلاح والاستصلاح
مفسدۃ خلاف مصلحت۔

فصد۔ فصد۔ رگ زدن (عع ف اک ۲)
فصدت وافتصدت بمعنی وانفصد الشئ وتفصد
اے سال۔ فصید خون در رودہ بریان کردہ
وآن را از برائے مہمان داشتندے در جاہلیت
وفی المثل لم یحرم من فصد لہ البعیر بسکون الصاد
وبمعنی مکسورہا للتخفیف وربما سکنت الصاد منہ
فقلب زاء فیقال فزد لہ کل صاد وقعت قبل الدال
فانہ یجوز ان تشمہا رائحۃ الزاء اذا تحرکت و
ان تقلبہا زاء محضا اذا سکنت وبعضہم یقول
من قُصِدَ لہ بالقاف ای اعطی لہ قصدا ای قلیلا
کلام العرب بالفاء۔

فقد۔ فقد۔ فقدان بالضم والکسر گم کردن
(عع ف اک ۲) افتقاد کذلک تفقد گشدہ جستن
فاقد زنے کہ شوے یا پسر گم کردہ باشد ظبیۃ
فاقد۔ وتفاقد القوم اے فقد بعضہم بعضا۔

فند۔ فند۔ بفتحتین دروغ وسستی رائے
از پیری افناد دروغ گفتن وخرف شدن و
لا یقال عجوز مفندۃ لانہا لا رائے لہا تفنید
نکوہیدن وبضعف رائے نسبت کردن فند
بالکسر پارہ از کوہ بدرازا۔ ونام شاعری قدیم
فنداوۃ تیشہ تیز۔

فود۔ فودا۔ الراس دو کرانہ سر یقال بدا الشیب
بفودیہ۔ ولہ فودان اذا کان لہ ظفرتان۔

وقعد بین الفودین اے بین العدلین۔ فود
مردن (ع ف اض ۲ و ک ۲)۔
فہد۔ فہد۔ یوز فہود ج۔ وقد فہد ای اشبہ
بالفہود فی کثرۃ نومہ وتمددہ۔ وفی الحدیث
ان دخل فہد وان خرج اسد بکسر الوسط فیہما۔
فہدتان دو پارہ گوشت بیرون جستہ زیر سینہ اسپ
فوہد کودک فربہ مراہق فوہدۃ مؤنث منہ۔
فید۔ فید۔ خرامیدن (ع ف اک ۲) رجل فیاد
وفیادۃ ایضا للمبالغۃ کالعلام والعلامۃ۔ فیاد
ایضا بوم ز فائدۃ آنچہ گرفتہ یا دادہ شود از دانش
ومال ویقال فادت لہ فائدۃ وافدتہ اے
استفدتہ۔ وافدت المال ای اعطیتہ غیری
وفاد المال یفید لفلان ای ثبت لہ وثبادہ
یفیدہ اے دافہ بمعنی اذابہ۔ فید ایضا زعفران
سودہ وموے دراز کہ بر تیفوز اسپ برآید و
ہو ضیے برراہ مکہ۔
فثاثید۔ ابرہای سپید توبرتو واسترہای جامہ
وقد فثد درعہ تفثیدا ای استر ساخت برای درع خود
الفثافید۔ الفثاثید کالثفافید۔
فرثد۔ وجہ بسیار پرگوشت شد چہرہ او۔
فرشد۔ باعد بین رجلیہ۔
لم یحرم من فزدلہ۔ اے من فصدلہ۔
غلام افلود۔ بالضم نوجوان تمام خلقت نازک
خوش قد فربہ۔
فلہد۔ فلہد۔ فلہود۔ بضمہما ومفلہد کودک

گرد اندام فربہ قریب ببلوغ۔

فصل القاف

قتاد۔ قتد۔ بفتحتین چوب پالان اقتاد وقتود ج
قتاد درخت خارناک ثمرہ قتادہ یکے ونام مرد
وفی المثل ومن دونہ خرط القتاد۔ ابل قتدۃ
وقتادی شترانی کہ از خوردن قتاد باد در شکم
شدہ باشند کما یقال رمثۃ ورماثی قتادۃ
بالضم نام عقبہ۔
قرد۔ رجل قرد۔ متقرد۔ مرد بسیار گوسفند و
بز وغیر آن۔
قفد۔ قفد۔ خیار بادرنگ۔
قحد۔ قحد۔ بفتحتین بن کوہان قحاد بالکسر ج
مثل ثمرۃ وثمار۔ ناقۃ مقحاد بزرگ کوہان
واقحدت الناقۃ کوہان برآورد و بزرگ کرد
بکرۃ قحدۃ والاصل بکسر الحاء فسکنت تخفیفا
مثل عشرۃ وعشرۃ۔ قمحدوۃ بفتحتین وسکون الحاء
وضم الدال وفتح الواو پس سر قماحد ج۔
قد۔ قد۔ بدراز اشگافتن (ع ف اض ۲)
یقال قددت السیر وغیرہ۔ وقد المسافر المسافۃ
والمفازۃ۔ الانقداد ای الانشقاق قد ایضا بالا و
تقطیع یقال قد فلان قد السیف ای جعل حسن
التقطیع وپوست بزغالہ اقد جمع القلۃ قداد بالکسر
جمع الکثرۃ منہ وفی المثل ما یجعل قدک الی ادیمک معناہ
ای شئی یحملک علی ان تجعل امرک الصغیر عظیما۔ قد
بالکسر دوال وآنرا ایزار دوال نیز گویند قدۃ اخص منہ

لہ الصواب بالفتح والفثیر ۱۲ ق لہ فی الصحاح مہملۃ وفی القاموس بالمعجمۃ ۱۲ منہ

اُقدّ ج قدة - ایضا روش و راه و گروہی از مردم کہ ہر یک براہی و روشی غریمتی باشند قولہ تعالیٰ کُنّا طرائق قددا - و یقال ما لہ قدّ ولا قحف ای ماله اناء من جلد و اناء من خشب قدید گوشت خشک کردہ و جامۂ کہنہ و تقدّد القوم ای تفرّقوا و اقتد فلان الامور ای دبرّها و میزها - قدید بالتصغیر آبی در حجاز قُداد بالضم درد شکم مقداد بالکسر نام مردی از صحابہؓ - مَقدّ بالفتح بیابان ہموار قد بالتخفیف بدرستی وہو حرف لا یدخل الا علی الافعال وہی جواب لقولک لما یفعل فزعم الخلیل ان ہذا لمن ینتظر الخبر یقول قد مات فلان ولو اخبره وہو لا ینتظره لم یقل قد مات ولکن یقول مات وتکون بمعنی ربما کما فی قول الشاعر (ع) قد اترک القرن مصفرا انامله - وان جعلتہ اسما شددته وقلت کتبت قدا حسنة وکذلک کی ولو لان ہذه الحروف لا دلیل علی ما نقص منها فیجب ان یزاد فی اواخرہا ما ہو من جنسها فتدغم الا فی الالف فانک تہمزہا ولو سمیت رجلا بلا او ما ثم زدت فی آخره الفا ہمزت لانک تحرک الثانیة والالف اذا تحرکت صارت ہمزة واما قولہم قدک بمعنی حسبک فہو اسم تقول قدی وقدنی بالنون ایضا علی غیر قیاس لان ہذه النون انما تزاد فی الافعال وقایة لہا مثل ضربنی وشتمنی -

قرد - قراد - بالضم کنہ قردان بالکسر ج یقال قرّد بعیرک ای انزع منه القردان - تقرید فریفتن و کنہ دور کردن و اصلہا ان الرجل اذا اراد ان یاخذ البعیر الصعب قرّده اولا حتی یلین ثم اخذه ام القردان موضعی میان ران و سم ستور قرد بفتحتین پشم برہم چفسیده و شمر شده بر ستور و برہم چفسیدن پشم (ع ک اف ۲) قردة پاره از وی و فی المثل عکرت علی الغزل بآخره فلم تدع بنجد قردة و عکرت ای عطفت و قرد الصوف و تقرد ای تلبد و سحاب قرد ابر پاره برہم نشستہ و قرد الادیم ای حلم - و قرد الرجل ای سکت من عیّ - و اقرد ای سکن و تماوت قرد گرد کردن روغن در مشک (ع ف اک ۲) قرد بالکسر کپی قرود و قردة ج مثل فیل فیول فیلة قردة مؤنثه قرد ج مثل قربة و قرب و فی المثل انه لازنی من قرد قال ابو عبیدة ہو رجل من ہذیل یقال له قرد بن معاویة قرد و جای در [illegible] وانما اظہر لانه ملحق بفعلل والملحق لا یدغم قرادد ، قرادج قردود بالضم مثل قُردد - قردودة الظہر تیغی پشت -

قرمد - قرمد - نوعی از سنگہا قرمود بالضم بز بچۂ کوہی قرامید ج - قرمید بالکسر خشت پختہ بنا ر مقرمد بخشت پختہ برآورده -

قشد - قشدة - بالکسر درد سر مسکه -

قصد - قصد - آہنگ کردن یقال قصدته وقصدت له وقصدت الیه ویقال قصدت قصده ای نحوت نحوه و شکستن چوب یقال قصدت العود قصدة بالکسر پاره از شکستہ قصد ج یقال القنا قصد

[illegible]

و قد انقصد الرمح وتقصدت الرماح ای تکسرت
رمح اقصاد قال الاخفش ہذا احد جاء علی بناء
الجمع وتقصد الکلب وغیرہ ای مات واقصد السہم
ای اصاب الرمیۃ فقتلہ مکانہ۔ واقصدتہ حیۃ
قتلتہ۔ قصید جمع قصیدۃ پارہ از شعر مثل سفین
وسفینۃ وگوشت خشک۔ قاصد نزدیک یقال
بیننا وبین الماء لیلۃ قاصدۃ ای ہینۃ السیر لا تعب
فیہ ولا بطوء۔ قصد ایضا میانہ رفتن در ہر چیز
(ع ف ا ک ۲) اقتصاد مثلہ یقال فلان مقتصد
فی النفقۃ لا اسراف ولا تقتیر۔ واقصد فی مشیک
واقصد بذرعک اے اربع علی نفسک ورسنی
ویقال یقصد فی الحکم اے یعدل۔

قعد قعود۔ مقعد نشستن (ع ف اض ۲)
اقعاد متعد منہ قعدۃ للکرۃ منہ قعدۃ بالکسر للحالۃ
منہ کالجلسۃ والرکبۃ یعنی نوعی از نشست مقعد و
نشستگاہ ذوالقعدۃ یکے از ماہہای ذوات
القعدۃ ج۔ قعدت الرخمۃ ای جثمت وقعدت الفسیلۃ
اے صار لہا جذع۔ قاعد نخلے کہ دست بوی رسد
وزنے کہ از حیض وزہ باز ایستادہ باشد قواعد
ج۔ قولہ تعالی والقواعد من النساء اللاتی
لا یرجون نکاحا گروہے از خوارج قعد بفتحتین ج
مثل حارس وحرس وایضا آن جماعتیکہ دیوان
نباشد ایشان را وسستی وگرانی در پیوند دست
و پای ستور قواعد البیت بنیادہای خانہ قواعد الہودج
ج چہار چوب بر بنای ہودج وتقعد فلان عن الامر
اذا لم یطلبہ۔ وتقاعد بہ فلان اذا لم یخرج الیہ
من حقہ۔ تقعدتہ اے ربثتہ عن حاجتہ وعقبتہ
یقال ما تقعدنی عنک الا شغل ای ما حبسنی عنک
ورجل قعدۃ ضجعۃ مثال ہمزۃ اے کثیر القعود
والاضطجاع۔ قعود بالفتح شتر جوانہ کہ نخست در بار
ونشست آمدہ باشد ولا یکون الا بکرۃ قعود واکون
ہی قلوصا قال ابو عبیدۃ قعود ہو الذی
یقتعدہ الراعی فی کل حاجۃ وتصغیرہ جاء المثل
یقال اتخذوہ قعیدا لحاجتہ اذا امتہنوا الرجل
فی حوائجہم ویقال للقعود ایضا قعدۃ بالضم
یقال نعم القعدۃ ہذا اے نعم المقتعد مقاعد
جاہائے نشستن مردم ویقال ہو منی مقعد القابلۃ
اے فی القرب وذلک اذا لصق بہ من بین یدیہ
قعیدات پالانہا وزینہا قعید ہمنشین قولہ تعالی
عن الیمین وعن الشمال قعید وہما قعیدان
وفعیل وفعول مما یستوی فیہ الواحد والاثنان
والجمع کقولہ تعالی انا رسول رب العالمین
وقولہ تعالی والملائکۃ بعد ذلک ظہیر و مانع کہ بر
راست نکردہ باشد واز وحش آنچہ از پس پشت
درآید وہو خلاف النطیح۔ قعیدۃ غرارہ در ریگ
تودہ کردہ وقعیدۃ الرجل امرأتہ قعادۃ بالضم
کذلک۔ وقولہم قعیدک لا آتیک وقعدک لا آتیک
وقعدک اللہ لا آتیک یمین للعرب وہی مصادر
استعملت منصوبۃ بفعل مضمر والمعنی بصاحبک الذی
صاحبک کل نجوی کما یقال نشدتک اللہ۔

اقعاد وقعاد بالضم بیماری ستور کہ در رانہای وی
پدید آید ودر پایہای اسپ مقعد بالضم لنگ و پستان
فرونشستہ ویقال من العرج اقعد الرجل فہو
مقعد ومتی اصابک ہذا القعاد ای العرج۔
قعدد بضم الدال وفتحہا الذی کان قریب الآباء
الی الجد الاکبر وکان یقال لعبد الصمد بن علی بن
عبد اللہ بن عباس قعدد بنی ہاشم۔ ویمدح بہ من
وجہ لان الولاء للکبر ویذم بہ من وجہ لانہ من ولاد
الہرم وینسب الی الضعف۔
قفد۔ اقفد۔ آنکہ بسر انگشتان پای راہ رود
ستور کہ حیل بسر سم دارد در رفتن یقال فرس
اقفد وہو عیب فیہ قال ابو عبیدۃ القفد لایکون
الا فی الرجل وقال الاصمعی القفد ان یمیل خف
البعیر من الید او الرجل الی الجانب الانسی و
قد قفد فہو اقفد فان مال الی الوحشی فہو اصدف
قفد ایضا نوعی از دستار بستن یقال اعتم
القفدا اذا لم یسدل۔ قفدان بفتحتین خریطہ
عطار فارسی معرب۔
قلد۔ قلادۃ۔ بالکسر گردن بند وحمیل تقلید
در گردن افگندن حمیل وغیر آن کسی را یقال
قلدت المرأۃ انا فتقلدت ہی وکار در عہدہ کسی
کردن یقال قلدہ العمل وچیزی در گردن ستور
قربانی در آویختن بجہت علامت ہدی وشمشیر حمائل
کردن مقلد الرجل موضع نجاد سیفہ علی منکبیہ
مقلد اسپیکہ علامت سباق در گردن وی بستہ باشند

قلد تافتن رسن وجز آن (ع ف اض ۲ و ک ۲)
قالید مقلو در سن ودستبانہ فتہ قلد بالکسر نوبت
آب در چہار روز یکی ومنہ سمیت قوافل جدہ
لی لکۃ قلدا۔ ویقال سقتنا السماء قلدا فی کل
اسبوع ای مطرتنا وقت تقلدہ در وی مسکہ
اقلیدۃ کلید مقلد مثلہ مقالید ج۔ واقلد البحر
علی خلق کثیر ای غرقہم کانہ اغلق علیہم۔
قمد۔ قمد۔ بضمتین وتشدید الدال قوی واستوار
قمدۃ مونث منہ۔ اقمہدّ البعیر اقمہدادا اذا
رفع راسہ بزیادۃ الہاء۔
قند۔ قند۔ م ومنہ سویق مقند ومقنو وقندید
بالکسر خمر قال الاصمعی ہو مثل اسفنط وہو عصیر
یطبخ ویجعل فیہ افواہ من الطیب ولیس بخمر
قال الکسائی رجل قندأوۃ بالہمزۃ علی فعلاوۃ
ہر وسبک قال الفراء وہی ایضا من النوق الجریئۃ
وقال ابو مالک ناقۃ قندأوۃ وجمل قندأو ای
سریع۔ قدوم قندأوۃ ای حادۃ وغیرہ یقول
قنداوۃ بالفاء۔
قہد۔ قہد۔ مثل قہب وہو الابیض الاکدر۔
قہاد بالکسر نام موضعی۔
قود۔ قود۔ مقادۃ قیدودۃ۔ کشیدن ستور
وجز آن (ع ف اض ۲) فرس قئود علی فعول اسپ
رام شدہ بکشیدن وقادہ واقتادہ بمعنی وقودۃ
شدد للکثرۃ قود ایضا اسپان یقال مر بنا قود۔
واقدتک خیلا اقودہا ای اعطیتک خیلا۔ انقیاد

گردن دادن یقال قدته فانقاد لی واستقاد لی ای اعطانی مقادته - قود بالتحریک کشنده را بازکشتن یقال اقدت القاتل بالقتیل ای قتلته به واقاده السلطان من اخیه ای امره ان یقتل قاتل اخیه واستقدت الحاکم ای سالته ان یقید القاتل بالقتیل مقود بالکسر رسن مهار ولگام قائد کشنده قواد قادة ج - فرس اقود اسپ دراز پشت وگردن وناقة قوداء - قود ایضا طول العنق ثنیة قوداء ای طویلة فی السماء خیل قب قود قیدود ماده خر دراز پشت وگردن قیادید ج واقود من الرجال الطویل العنق سمی بذلک لقلة التفاته - ومنه قیل للبخیل علی الزاد اقود لانه لایلتفت عند الاکل -

قید - قید - بند قیود ج تقیید بند کردن نقطه زدن کتاب را جمال مقائید ای مقیدات قید الاوابد اسپی که وحش را بدویدن دربا بد قید نام اسپی م - ودوال که سرهای پالان را بهم فراز گیرد وقید الفرس داغی که بر گردن شتر نهند مقید جای بند نهادن از ستور وجای پای برنجن از زنان ویقال منهما قید رمح وقاد رمح ای قدر رمح قیّد ستور بکشیدن گردن دو قیاد رسن که ستور را بوی کشند -

قشد - کبرقع وزبرج وجعفر وعلابط کالای خانه وجعفر وعلبط وعلابط کسیکه گوسپند وبچگان آن بسیار داشته باشد یا اثاث البیت بسیار داشته باشد متقشر وشله فیهما وکزبرج گیاه خشک وبیخ رز وانبوهی مردم قشار دکسفارج دراز دامنهای پیراهن ومثل آن وکجعفر پاره‌های پشمینه وچیز لیز -

القشعم - القصری فارسیة کفه یعنی چیزیکه باقی ماند در غربال از سبوس -

قرهد - بالضم جوان نازک ونرم اندام والقراهید القراهید -

کثیر بن قاروندا ه - من اتباع التابعین -

القزد - القصد -

قسود - فربه گردن توانا -

قسبند - ذکره فی الابنیة ولم یفسره وعندی انه معرب گسبند لمایشد فی الوسط او گوسپند للشاة -

القسبند - دراز بالا بزرگ گردن قسبندة مونث -

قفعدد - کوتاه -

قفند - سخت سر یا کلان سر والقفند دالعظیم الالواح منا قفاند وقفندون ج -

قلقشندة - دیهیست بمصر -

اقلعد - مضی علی وجهه فی البلاد واقلعد الشعر سخت شد مرغولی موی -

القمحدوة الهنة الناشزة فوق القفا وعلی القذال خلف الاذنین ومؤخر القذال قماحد وفی ذکرها فی (ق ح د) نظر -

مقمعد - شخصیکه بکوششش تمام گفتگو کنی با او واو نرمی نکند با تو ورام نگردد وکسی که سکم او از بالا کلان باشد واز پائین فرو هشته -

قمهد - بد نهاد زشت مرد وبالضم مقیم که از جای خود

نزدود اقمهد رفع رأسه او بالمکان اقام وهو شبیه
ارتعادی الفرخ اذا زُقّ۔
القنفذ۔ القنفذ۔
قَمَد۔ بد نهاد ناکس زشت رو۔

فصل الکاف

کَأَد۔ عقبۃ کئود۔ پژد شوار و تکاءَد فی الشئ و
تکاردنی اے شق علیّ۔
کبد۔ کبد بالفتح وکسر الوسط و بالکسر و سکون الوسط
مثال کذب و کذب جگر اکباد ج۔ و بالفتح و السکون الضم
للتخفیف مثل فخذ و فخذ۔ کبد السماء میانۂ آسمان و
کبد النجم السماء ای توسطها و تکبدت الشمس کذلک
و تکبد اللبن اذا غلظ و خثر و کذا الدم۔ کبیدات السماء
جمع کبیدۃ بالتصغیر۔ کبد القوس مقبضها۔ و کبدت
الرجل ای اصبت کبدہ فهو مکبود۔ اکبد سطبر میان
و هو الایکون الابطی السیر و امرأۃ کبداء۔ و قوس
کبداء سطبر قبضه کبد بفتحتین سختی قوله تعالی لقد
خلقنا الانسان فی کبد۔ و کابدت الامر ای قاسیت
شدته۔ کباد بالضم و التخفیف درد جگر و فی الحدیث
الکباد من العب۔ و یقال للاعداء سود الاکباد
کما یقال لهم صهب السبال و ان لم یکونوا کذلک
و یقال فلان تضرب الیه اکباد الابل ای یرحل
الیه فی طلب العلم و غیرہ۔
کتد۔ کتد بفتح الوسط و کسرہ میان کتف
دلیشت و ستارہ و هو بفتح الوسط۔
کدّ و کدّ۔ رنج و سختی کار و جوانکه در وی چیز برا

گویند و اشارت کردن بانگشت (ع ف اض ۲)
و کددت الشئ اے اتعبته۔ کدید زمین کوفته
بہر کدو و چاہ و شور آب کداوۃ بالضم در وے
روغن و انچه در بن دیگ ماند از طعام و جز آن
کدکدۃ بانگ خایسک و سندان و جز آن و
دویدن آهسته و حکی الاصمعی قوم اکداد ای
سراع۔ کداد بالضم نام فحلے۔
کرد۔ کرد۔ کردن فارسی معرب و راندن مکاردۃ
ای مطاردۃ۔ کرد بالضم گروهی از مردم و هم الاکراد
کردیدۃ انچه در کرانهاے کجله ماند از خرما کراد یدج
کسد۔ کساد۔ ناروائی متاع و جز آن کسید
کاسد متاع ناروان سلعۃ کاسدۃ و سوق کاسد
بلا هاء۔ و اکسد الرجل اے کسدت سوقه۔
کلد۔ کلد بفتحتین جای رست بی سنگ کلدۃ
پارۂ از زمین سخت کلندی مثله مکلند و اے
صلب و اکلندی البعیر اے غلظ و اشتد مثل
اغلندی کلدۃ بفتحتین نام مردے۔
کمد۔ کمد۔ اندوه نهانی (ع ک اف ۲) کمد
کمید لغت منه۔ کمدۃ بالضم برگشتگی گونه واکمد
القصار الثوب اذالم ینقه تکمید گرم کردن عضوی
بہ بستن چیزے بروے کماد بالکسر کهنۂ پاک و فی
الحدیث الکماد احب الی من الکی۔
کند۔ کنود۔ ناسپاسی کردن (ع ف اض ۲)
کنود بالفتح لغت منه للمذکر و المؤنث کند بضمتین
مثله۔ ارض کنود زمین که از وے چیزے نروید

کندہ اے قطعہ کندۃ بالکسر مدرجی از زمین۔
کنعد۔ کنعد۔ نوعی از ماہی دریا۔
کود۔ کود۔ مکادۃ نزدیک آمدن کاریکہ نشود (ع ع کسا ف ۲) وکاد یفعل کذا اے قارب و لم یفعل۔ وعن سیبویہ عن بعض العرب کدت افعل کذا بالضم قال ان ناسا من العرب یقولون کید زید یفعل کذا وما زیل یفعل کذا او یریدون کاد وزال فنقلوا الکسر الی الکاف فی فعل کما نقلوا فی فعلت وزعم الاصمعی انہ سمع من العرب من یقول لاافعل ذاک ولاکودا فجعلہا من الواو و قد یدخلون علیہا ان تشبیہا بعسیٰ وقولہم عرف فلان مایکاد منہ ای مایراد منہ ویقال لاہمۃ لی ولامکادۃ ای لااہم ولااکاد۔ وتقول لمن یطلب منک الشئ فلاترید اعطارہ لاولامکادۃ۔ وکاد وضعت لمقاربۃ الشئ فعل ولم یفعل فمجردہ ینبئ عن نفی الفعل ومقرونہ بالجحد ینبئ عن وقوع الفعل قال اللہ تعالیٰ لم یکد یریہا۔ قال بعضہم فی قولہ تعالیٰ اکاد اخفیہا ای ارید اخفیہا قال فکما جاز ان یوضع ارید موضع اکاد فکذلک اکاد موضع ارید فی قولہ تعالیٰ فوجد فیہا جدارا یرید ان ینقض اے یکاد۔
کہد۔ کہدان۔ بالتحریک دویدن دراز گوش (ع ک ا ف ۲) واکہدتہ انا۔ واکوہد الفرخ ای ارتعد اے اتمہ لنرقتہ۔
کید۔ کید۔ مکید۔ بدسگالیدن ع ع ف ا ک ۲ وکاد وکایدہ بمعنی۔ ویسمی الحرب کیدا یقال غزا فلان ولم یلق کیدا وفرو سیدن یقال ہو یکید ہ لے یعالجہ۔ ویکید بنفسہ ای یجود بہا ویسمی اجتہاد الغراب فی صیاحہ کیدا وکذلک القی۔
کرید فی عدوہ کوشش کردر دویدن۔
کرمد فی آثارہم دویدن در پے ایشان۔
کرکبدۃ۔ بالکسر الکردیدۃ۔
کزد۔ بالفتح موضعیست۔
کشتغدی۔ بالضم الخطابی دانبہ رویا روینا عن اصحابہا۔
کشدہ۔ یکشدہ قطعہ بادندان کقطع الجزر کشد الناقۃ حلبہا بثلث اصابع والکشد حب یوکل و الکشود ناقۃ تکشد فتدر والضیقۃ الاحلیل القصیر الخلف کاشد مرد بسیار کسب وبکوشش عیال پرور وصلہ رحم کنندہ کشود وکشد مثلہ کشد بضمتین ج واکشد اخلص الزبدۃ۔
کعد۔ جوال کعدۃ پوششش شیشہ۔
کاغد۔ القرطاس معرب۔
ابوکامدۃ۔ من کناہم۔
کمرد۔ دیہی بسمرقند۔
کمہد۔ مرد کلان حشفہ یا سر نرہ۔
والکمہد الفرخ اقمہد۔
وجہ کناید۔ بالضم قبیح۔

فصل اللام

لبد۔ لبد۔ بالکسر نمد لبدۃ اخص منہ لبود ج۔ وقیل لزبرۃ الاسد لبدۃ وہو الشعر المتراکب

بین کتفیه والاسد ذو لبدة وفی المثل هو امنع
من لبدة الاسد والجمع لبد بکسر اللام مثل قربة و
قرب. لبادة بالضم بارانی نمدین ویقال ما له سبد
ولا لبد بفتحتین وهما الشعر والصوف ای ما له شیٔ
والبدت الفرس فهو ملبد ای شددت علیه اللبد
والبدت القربة ای جعلتها فی لبید وهو الجوالق
الصغیر والبد البعیر اذا بال وثلط فضرب علی عجزه
فیصیر لبدة من ثلطه وبوله. والبد بالمکان ای
اقام به. والبدت الابل اذا اخرج الربیع الوانها و
اوبارها وتهیأت للسمن. لبود بالضم چفسیدن بزمین
(ع ف اض ۲) یقال لبد الشیٔ بالارض. لبد
بفتحتین حلق وسینه گرفتن شتر از بسیاری خوردن
صلیان یقال منه ابل لبادی وناقة لبدة.
والتبد الورق ای تلبد بعضه علی بعض.
والتبدت الشجرة اے کثرت اوراقها. وتلبد الطائر
بالارض جثم علیها. وتلبدت الارض بالمطر اے
سختة. ولبد الندی الارض اے شدها. تلبید
سر ریشم کردن بر موے وهو ان یجعل المحرم فی راسه
شیا من الصمغ لیتلبد شعره ولئلا یتشعث فی الاحرام
لُبَد بالضم بسیار قال الله تعالی مالا لبدا ای کثیرا.
ویقال الناس لُبَد ای مجتمعون وآنکه بسفر نرود
وازجای خود دور نشود ولبد ایضا آخر نسر لقمان
وهو منصرف لانه لیس بمعدول ویزعم العرب ان
لقمان هو الذی بعثته عاد فی وفدها الی الحرم
یستسقی لها فلما اهلکوا خیر لقمان بین بقاء سبع
بعرات سمر من اظب عفر فی جبل وعر لا یمسها القطر
وبقاء سبعة انسر کلما هلک نسر خلف بعده نسر اخر
فاختار النسور فکان آخر نسوره لبدا. لبید
جوال خرد ونام شاعرے.
لحد. لحد بالتسکین شگاف در گور وشگافتن
یک کرانه گور لحد بالضم لغة فیه (ع ع بفتحهما) و
لحدت للقبر والحدت له بمعنی الحاد از دین برگشتن
یقال الحد فی دین الله ای حاد عنه وعدل
ولحد لغة فیه وقری لسان الذی یلحدون الیه
وستم کردن در حرم واصله من قوله تع ومن یرد
فیه بالحاد بظلم ای الحادا والباء زائدة. التحاد
از دین برگشتن ملتحد پناه لان اللاجی یمیل الیه
لدد. لدد بفتحتین سخت خصومت شدن (ع ع
ک اف ۲) الد لغة منه لتج. وایضا موضعی
بشام لد بالفتح جوال وخصومت کردن (ع فا
ض ۲) ولده اے خصمه فهو لاد ولدود. لدیدان
دو کرانه وادی وکرانهای گردن وجمعه الدة
ومنه قولهم تلدد ای یلتفت یمینا وشمالا. لدود
ولدید دارو که در کرانه دهان ریزند وفی المثل
جری منه مجری اللدود وجمعه الدة وقد لد فهو
ملدود والدونه انا والتدبه ویقال ما زلت الادّه
عنک ای اواقع. رجل الندد ویلندد اے
خصم یعنی سخت خصومت وتصغیر الندد والندد لان
اصله الد فزادوا فیه النون لیلحقوه بسفرجل
فلما ذهبت النون عاد الی اصله ویقال ما لی منه محتد

و لا مُلتدا اسے بتر۔

لسد لسد۔ بالتسکین شیر مکیدن بچہ یکجا از مادر (عع ف اک ۲) ولسد العسل لعقہ لسدہ بالتحریک لغۃ فیہ۔ ویقال لسد الطلا امہ بالفتح والکسر

لغد لغد وو۔ لغد۔ بالضم فیہما گوشت کرانہ گردن لغادید ج۔ الغاد جمع الثانی۔ ولغدتُ الابل اے رددتہا الی القصد والطریق۔ وجاء فلان متغلدا اے متغیظاً آحنقاً۔

لکد۔ لکد۔ بفتحتین ریم خشیدن بجائی (عع ک اف ۲) یقال لکد الوسخ علیہ ای لصق بہ وتلکد الشیٔ اے لزم بعضہ بعضا۔ ملکد بالکسر کوبہ

لہد لہد۔ گرانی بار قال الاصمعی لہد القوم دوابہم اے جہدوہا واحرثوہا۔ لہید ستور ماندہ شدہ لہد ایضا سپوختن بخواری فہو لہو ولہدہ ولہدہ بمعنی قال ابوزید الہدتُ بہ ای زرتہ۔ قال ابو عمرو والہدتُ بہ اذا امسکت احد الرجلین وخلیت الآخر علیہ وہو یقاتلہ۔ و یلہدہ علی ای یعینہ علی۔ لہیدۃ عصیدہ سست

لتدہُ۔ بیدہ لکرہ مشت زد اوراا (عع ف ا ک ۲)۔

لثد۔ القصعۃ بالثرید ثرید را فراہم آورد از اطراف کاسہ وہموار کرد آنرا (عع ف اک ۲) لثد المتاع نضدہ لثدہ بالکسر الجماعۃ المقیمون لا یظعنون یعنی گروہ مقیمان کہ ارادہ کوچ نداشتہ باشند۔

لمدہ فروتنی بخواری نمودن لمدان خوار لمدہ

لدمہ یعنے طپانچہ زد اورا۔

الُود۔ کسی کہ مائل بسوے عدل نباشد ومنقاد بکارے نشود وقد لود کفرح الواوج والتشدید لا یعطی طاعۃ وگردن سطبر۔

لیاد۔ بالفتح چیزے یقال ماترکت لہ لیاداً۔

فصل المیم

مأد۔ مأد۔ گیاہ نرم ونازک ویقال وجدت ثأد اماد اوناودین شاخ نازک وغصن یمؤد اے ناعم۔ وشاب یمؤد وشابۃ یمؤدۃ اے ناعم وناعمۃ۔ ویمؤد ایضاً نام جائے وامتادَ خیرا اے کسبہ۔

مجد۔ مَجد۔ بزرگی مجید بزرگوار وگرامی قال ابن السکیت الشرف والمجد یکونان بالآباء یقال رجل شریف ماجد لہ آباء متقدمون فی الشرف قال والحسب والکرم یکونان فی الرجل وان لم یکن لہ آباء لہم شرف۔ وتماجد القوم فیما بینہم۔ وماجدتہ فمجدتہ المجد اے غلبتہ بالمجد۔ مجود بالضم بسیرے وفراخی رسیدن شتر یقال مجدت الابل اے نالت من الخلی قریبا من الشبع ومجدتہا انا قال ابو عبیدۃ اہل العالیۃ یقولون مجدتُ الدابۃ امجدہا مجداً ای علفتہا ملاء بطنہا واہل نجد یقولون مجدتہا تمجیدا اے علفتہا نصف بطنہا۔ تمجید بہ بزرگی نسبت کردن وفی المثل فی کل شجر نار واستمجد المرخ والعفار اے استکثر منہما کانہما اخذا من النار ما ہو حسبہما۔ بنو مجد قبیلۃ وہم اولاد ربیعۃ

لہ لسد الطلا امہ موضع ثانی من عہ ۲ ق

بن عامر و نجد اسم احیم نسبوا الیہا۔

مدد۔ مد۔ آب خیز و یقال مد النہر و مدہ نہر آخر و مد النہار ارتفاعہ۔ و مدّ البصر ای مدی البصر و کشیدن (ع ف اض ۲) یقال مددتہ فامتد مادۃ فزونی پیوستہ یقال مد اللہ فی عمرہ و مدّہ فی غیہ اے امہلہ و طول لہ۔ و رجل مدید القامۃ ای طویل القامۃ و طراف ممدد ای ممدود بالاطناب شدد للمبالغۃ۔ و تمدد الرجل ای تمطی۔ مدّ بالضم پیمانہ و ہو رطل و ثلث عند اہل الحجاز و رطلان عند اہل العراق والصاع اربعۃ امداد۔ مُدّۃ پارۂ از روزگار و ایضا اسم ما استمددت بہ من المداد علی القلم۔ مَدۃ بالفتح ای مَرۃ من قولک مددت الشئ مِدۃ بالکسر ریم گرد آمدہ در جراحت مداد سیاہی یقال مددت الدواۃ وامددتہا۔ وامددت الرجل اذا اعطیتہ مَدۃ بقلم۔ وامددتُ الجیش بمدد استمداد مدد خواستن و یقال مددنا القوم ای صرنا لہم مددا وامددناہم بغیرنا قولہ تعالی وامددناہم بفاکہۃ۔ وامدّ الجرح ای صارت فیہ مدۃ و امد العرفج اذا جری الماء فی عودہ و مددتُ الابل وامددتہا اذا سقیتہا مدیدا و ہو الحساء من دقیق الشعیر بماء امدان بکسرتین و ہو افعلان آب سخت شور۔

مرد۔ مَرْد۔ میوۂ اراک تر و تر کردن نان را تا نرم شود یقال مَرد الخبز و مرد الصبی ثدی امہ رَملۃ مَرداء لا نبت فیہا۔ غصن امرد لا ورق علیہ فرس امرد آنکہ گرد اگرد سم وے موے نباشد غلام امرد سادہ زنخ جاریۃ مرداء تابان روی قال الاصمعی یقال تمرد فلان زمانا ثم خرج وجہہ و ذلک ان یبقی امرد حینا۔ تمرید تابان و درخشان کردن بنا را و خشودن و برگ دور کردن از درخت مَرید خرما در شیر تر نہادہ و ستنبہ بار دشلہ مَرادۃ ستنبہ شدن مرید مثال فسیق ای شدیدۃ المرادۃ۔ مُراد بالضم مرد قبیلہ از یمن مَراد بالفتح گردن مارد ایضا نام حصنی۔

مسد۔ مَسَد۔ لیف سخت تافتہ قولہ تعالی حبل من مسد ای من لیف او خوص و قد یکون من جلود الابل او من اوبارہا مسد مصدر مسدہ (ع ف اض ۲) رجل ممسود ای مجدول الخلق جاریۃ حسنۃ المسد والعصب والجدل والارم و ہی ممسودۃ و معصوبۃ و مجدولۃ و ماروُمۃ مِساد بالکسر علی فعال لغۃ فی مساء و ہی نحی السمن سقاء العسل یعنی خیک روغن و مشک عسل۔

مصد۔ مصاد۔ بالفتح بالائے کوہ امصدۃ مصدان ج۔ مصد مکیدن آب دہان و پستان شیر و جماع کردن یقال مصدہا و مصد فمہا ای وطئہا و ترشف من فمہا۔ وما وجدنا لہذا العام مَصَدۃ اے بَردا قال ابن السکیت و قد تبدل الصاد زاء فیقال مَزدۃ۔

معد۔ مَعد۔ فی الارض ای ذہب معدت الشئ وامتعدتہ اجتذبتہ بسرعۃ۔ بعیر معد ای سریع معد ترہ و میوۂ تر بہ تغد معد ای رخص

ویقال ہو اتباع الابقر در معدہ معدۃ مثال کذبہ
وکذبہم وہو للانسان بمنزلۃ الکرش لکل مجتر۔
معغد۔ مَعْغد۔ جایگاہ سپیدی بر پیشانی اسب
ونازک ونازک گردانیدن یقال شب شبابا
مغدا قال ابوزید وابن الاعرابی یقال مغد
الرجل عیش ناعم بمغدہ ای نغذاہ وقال الفراء
مَغد فی عیش ناعم بمغد۔ امغاد لبسیار خوردن آب
ومانند آن وشیر خورانیدن کودک را وشتر بچہ را
تقول المراۃ امغدت ہذا الصبی فمغدنی ای
ارضعتہ فرضعنی۔ ومغدت النخلۃ اخہا تمغدہا
ویقال وجدت ضربۃ فمغدت جوفہا ای مصصتہ
وہو صمغ الطلح وتسمی الضربۃ مغدا وکذلک
صمغ سدر البادیۃ۔
مقد۔ مَقد۔ قریۃ بالشام مقدی شراب من
العسل منسوب الیہا۔
مکد۔ مکو و۔ مقیم بودن بجائی وناقۃ مکود
بالفتح ومکذار ناقہ کہ شیرو ے کم نشود ورکیۃ
ماکدۃ ای ثابت ماؤہا علے قرن واحد لا یتغیر و
القرن قرن القامۃ وہی بکرۃ الدلو۔
ملد۔ ملد۔ بالتحریک نازکی ودرخشندگی
ردی الجل املود وامراۃ املودہ۔ وشاب املد و
شابۃ ملداء وغصن املود۔ وتملید الادیم تمرینہ
املید بالکسر ہو من الصمار بی مثل ابلیس۔
مہد۔ مَہد۔ گاہوارہ وگسترون دعع بفتحہا
مہاد بالکسر بستر یقال مہدت الفراش ای
بسطتہ ووطاتہ۔ تمہید گسترانیدن عذر وہموار
ونیکو کردن کار امتہاد ارسنام ارتفاعہ وانبساطہ
تمہدای تمکن۔ معد بالفتح یکے از نامہای زنان
وہو فعلل قال سیبویہ المیم من نفس الکلمۃ و
لو کانت زائدۃ لادغم الحرف مثل مقر ومرد فثبت
ان الدال ملحقۃ والملحق لا یدغم۔
مید۔ مَید۔ جنبیدن ونادیدن ومادت الاغصان
ای تمایلت وخرامیدن ماد الرجل ای تبختر و
طعام دادن یقال مادہم ای مارہم من المیرۃ
ممتاد مفتعل منہ وہو المستعطی المسئول ومنہ
المائدۃ وہی خوان علیہ طعام یعنی خوان آراستہ
فاذا لم یکن علیہ طعام فہی خوان قال ابو عبیدۃ
مائدۃ فاعلۃ بمعنی مفعولۃ مثل عیشۃ راضیۃ
ای مرضیۃ۔ مائدۃ نام کوہی میادۃ نام زنے
میدان بالفتح معروف ویقال ہو بکسر المیم وہو
مفعال من الودن وہنا فعلان بالفتح وعیش
فراخ وخوش میادین ج۔ ومید لغۃ فے بید
بمعنی غیر وفی الحدیث انا افصح العرب میدانی
من قریش ونشات فے بنے سعد بن بکر وفسرہ
بعضہم من اجل انی من قریش۔

نابد۔ شہر لیست بہرات۔
مَتَند بالمکان متوداً اقام۔
مَشَد۔ بین الحجارۃ درمیان سنگہا پوشیدہ شدہ
نظر کرد از میان آن بسوی دشمن درحالیکہ دیدہ
میکند برائے قوم ومشد تہا ناجلتہ نامذای جنبیہ

مخدة۔ بفتحتین مؤنث۔
مَرَند۔ شہریست بآذربایجان۔
اِمرخد الشئ۔ استرخی۔
ما رأینا مرداً فی ہذا العام اے برداً والمرد ضرب من النکاح۔
المضد۔ ضد الرأس وبفتحتین کینہ۔
اِمِدّان۔ بکسرتین وتشدید میم موضعیست۔
مُند۔ بالضم وہییست از صنعای یمن ومُنَدَّد موضعیست خویز مُنداد فی فصل الخاء وہیمند وہییست نزدیک فیروزآباد ودیگرے بغزنہ منہا علی بن احمد وزیر ابن سبکتگین۔

فصل النون

ناد۔ ناد مثال فعال ونآدی مثل فعالی سختی ورنج۔
نجد۔ نجد۔ زمین بلند نجاد بالکسر ج۔ نجود انجد کذلک۔ یقال فلان طلاع انجدُ وطلاع الثنایا اذا کان سامیا لمعالی الامور وراه بربالا وآرایش خانہ نجود بالضم ج۔ تنجید آراستن خانہ وآزمودن منجد بالدال والذال مرد آزمایش دیدہ ونجدہ الدہر ای جربہ۔ نجاد فراش وآنکہ بستر وبالین دوزد نجد ایضا من بلاد العرب وہو خلاف الغور والغور ہو تہامۃ وکل ما ارتفع من تہامۃ الی ارض العراق فہو نجد وہو مذکر یقال منہ انجدنا ای اخذنا فی بلاد نجد وفی المثل انجد من رأی حضنا وذلک اذا علا من الغور وحضن اسم جبل وانجد فلان الدعوة ای رفع الصوت فیہا۔ استنجاد یاری خواستن ودلیری کردن یقال استنجد بی فانجدتہ ای استعان بی فاعنتہ۔ واستنجد فلان ای قوی بعد ضعف واستنجد علی فلان ای اجترا علی بعد ہیبۃ۔ ورجل نجد فی الحاجۃ اذا کان ناجیا فیہا ای سریعا۔ نجدۃ دلیری ومردانگی (ع ع بفتحہا) فہو نجد بضم الوسط وکسرہ انجاد ج نجید مثلہ نجد بضمتین ومنجاد ج۔ ورجل ذو نجدۃ ای ذو بأس وشجاعۃ۔ ولاقی فلان نجدۃ اے شدة۔ نجد غلبہ کردن بشجاعت (ع ف ض ۲) انجاد یاری کردن وبہ نجد شدن وبلند خواندن مناجدة یاری کردن وحرب کردن مناجد ای مقاتل نجدہ بفتحتین خوے وخوے کردن از ماندگی۔ ورنج رنج دیدن (ع ک اف ۲) فہو منجود اے مکروب نجید مثلہ نجود خرکرہ کہ بار نگیرد ویقال ہی الطویلۃ المشرفۃ نجد بضمتین ج۔ عاصم بن ابی النجود من قراء الکوفۃ من السبعۃ۔ نجاد بالکسر حمائل شمشیر۔ ناجود کاسہ بزرگ وخنور شراب نجدات گروہی از خوارج وہم اصحاب نجدة بن عامر الحنفی۔
ندد۔ ندّ۔ نوعی از بوے وہو لیس بعربی وتل بلند وزمین در رفتن ستور پراگندہ نداد۔ ندود کذلک (ع ف ک ۲) ومنہ قرأ بعضہم یوم التناد بتشدید الدال۔ ند بالکسر ہمتا ومانند ندید ندیدة کذلک۔ تندید آشکارا وفاش کردن یقال

نذ دہ اے شہرہ وسمع ہر۔
نشد۔ نِشدۃ۔ نِشدان۔ بالکسر گم شدہ جستن
(ع ف اض ۲) نشدنشدتک اللہ گفتن کسی را
ای سألتک باللہ کانک ذکرتہ ایاہ فتنشد ای
تذکر۔ انشاد تعریف کردن گم شدہ وشعر خواندن
وقولہم تنوشدا ای تشد یعنی سل استنشاد در روایت
شعر خواستن نشید ہو الشعر المتناشد بین القوم
نضد۔ نَضد۔ برہم نہادن رخت (ع ف اک ۲)
نضید کذلک وہو للمبالغۃ فی وضعہ متراصفاً
نضد بفتحتین رخت برہم نہادہ منضود کذلک
انضاد ج وتخت جامہ ورخت انضاد الجبال
سنگہا بریکدیگر وکذلک نضاد السحاب ماتراکب منہ
وانضاد الرجل عمامہ واخوالہ المتقدمون فی الشرف
نفد۔ نفاد۔ سپری شدن انفاد متعد منہ
وایضا بے توشہ وبے ستور شدن استنفاد کوشش
وتوان خود را درباختن خصم منافذ الذی یستفرغ
جہدہ فی الخصومۃ وفی الحدیث ان نافدتہم
نافدوک ویروی بالقاف۔
نقد۔ نقد۔ آمادہ کردن ودادن یقال
نَقَدتہ الدراہم ونقدت لہ فانتقدہا ای قبضہا
ونقدت الدراہم وانتقدتہا ای اخرجت منہا الزیف
والدرہم نقد ای وازن جید۔ وناقدت فلاناً
ای ناقشتہ فی الامر۔ نقد بفتحتین نوعی از گوسپند
کوتاہ دست وپای زشت روے نقدۃ یکی
یقال لہ کذلک ویقال ہو اذل من النقد قال الاصمعی

اجود الصوف صوف النقد وپوست رفتگی سم ستور
وخوردگی دندان یقال نقد الحافر ونقدت اسنانہ
نقد بکسر الوسط کودک حقیر کہ از جوانی وبرنائی در وی
پدید نباید نقدۃ بالضم نوعی از درخت ونام جائے
انقد خارپشت وہی معرفۃ کما قیل للاسد اسامۃ
ومنہ قیل بات فلان بلیل انقد لان القنفذ
لاینام اللیل کلہ۔ ولایزال فلان ینقد بصرہ
الی الشئ اذا لم یزل ینظر الیہ۔
نکد۔ نکد۔ بفتحتین سختی وناخوشی عیش (ع
ک اف ۲) وکم شدن آب چاہ یقال نکد عیشہم و
نکدت الرکیۃ۔ ورجل نکد ای عسر وقوم انکاد
ومناکید۔ وناکدہ فلان وہما یتناکدان اذا تعاسرا
انکد شوم ناقۃ نکداء ای مقلات آنکہ بچہ وے
نزید وشیر کے بسیار شود انکدان بفتح الکاف
دو قبیلہ وہما مازن بن مالک ویربوع بن حنظلۃ۔
نہد۔ نہود۔ بسوے دشمن برخاستن (ع بفتحہما
یقال نہد الی العدو وبرآمدن پستان دختر
(ع ف اض ۲) ونہد ثدی الجاریۃ ای اشرف
وکعب فہی ناہدۃ وناہد۔ وفرس نہد ای جسیم
مشرف نہودۃ مصدر منہ (ع بضمہما) ورجل نہد
کریم ینہد الی معالی الامور۔ نہد ایضاً قبیلہ از یمن
نہدا ریگ تودہ بلند مناہدۃ بسوے یکدیگر
آہنگ کردن در حرب وقتال گرفتن بانگشتان
تناہد ہر کسے چیزے از نفقہ بیرون آوردن برای
یکدیگر آنہا دیر کردن حوض وجز آن حوض نہدان

وقدح نهدان اذا استلاء ولم يفض بعد۔ نهيدة
نوعی از خوردنی که از مغز حنظل و آرد ترکیب کنند
زبد نهيدة اذا لم يكن رقيقا۔

نشد۔ سکن ورکد ونشدت الکماة نبتت (ع
ف اک ۲)
ناحده۔ عاحده وهم نياحده ونناتهد ونشا۔
نرد۔ معروف معرب وضعه اردشير بن بابک
ولهذا يقال نردشير وجوالق واسع الاسفل مخروط
الاعلى يُسَفُّ من خوص النخل ثم يخيط ويُضرب
بشرط من الليف حتى تمشّن فيقوم قائما ينقل فيه
الرُّطب ايام الخراف وطلائم كعب بتداوى به
وعباس النردی روی عن هارون الرشيد۔
نقرة۔ اقامت نمودن بجائے وماكث منقردا
اے مقيما۔
نمرود۔ بالضم من الجبابرة معروف۔
ناد۔ نودا۔ او نوادا بالضم ونودانا تمايل من
النعاس ونوادة بالفتح قرية باليمن بها قبر سام بن نوح
تنوّد الغصن تحرک ومنه نودان اليهود فی مدارسهم۔
نُوندُ۔ بالضم وملتقى فيها ساکنان محلة بنيشاپور
منها عبدالله بن هشاذ وباب نوند محلة بسمرقند
منها احمد النوندی المحدث۔
نهاوند۔ مثلثة النون الفتح والکسر عن الصغانی
والضم عن اللباب بلد من بلاد الجبل جنوبی
همدان اصله نوح آوند لانه بناها واصله
اینا وند۔

فصل الواو

وأد۔ وأد۔ زنده بگور کردن (ع ف اک ۲)
يقال واد ابنته فهي موؤدة وكانت کندة تئد
البنات والوأد بيد آواز سخت ويقال مشى مشيا وئيدا
ای علی تؤدة يعنی آهستگی واتأد فی مشيته و
تواد فيه وهما افتعل وتفعّل من التؤدة واصل
التاء فی اتأد واو۔ ويقال اتئد فی امرک ای تثبت
وبد۔ وبد۔ بفتحتين غضب کردن (ع ک اف ۲)
وبد عليه اے غضب عليه مثل وهد وسخت بد حال
شدن عيش وهو مصدر يوصف به فيقال رجل
وبد اے سيئ الحال يستوی فيه الواحد والجمع
کقولک رجل عدل ثم يجمع فيقال اوباد کما يقال
عدول علی توهم النعت الصحيح۔ ومستوبد مثل وبد
وتد۔ وتد بکسر الوسط ميخ اوتاد ج۔ و
بفتح التاء لغة فيه وکذلک الود فی لغة من يدغم
وتد ميخ کوفتن (ع ف اک ۲) يقال وتدت
الوتد والامر منه تِدِ وتدک بالميتد يعنی ميخ
کوب وتدان دوتندی درون گوش وهما العيران
ايضا قال الاصمعی يقال وتد واتد کما يقال
شغل شاغل۔ ووتد الرجل اے انعظ يعنی
ذکر خود را بر پاے کرد۔
وجد۔ وجود هستی ويافتن مطلوب (ع
ف اک ۲) وبضمها ايضا لغة عامرية لانظير لها
فی باب المثال يقال وجده يجده بالکسر والضم
وجدان بالکسر گم شده يافتن موجدة وجدان

خشم گرفتن برکسی و جد بالفتح اندوہگین شدن۔ وجد بالکسر والضم توانگر شدن جدۃ کذلک (ع ع ف ا ک ۲) واوجدہ اللہ مطلوبہ ای اظفرہ بہ۔ واغناہ یقال الحمد للہ الذی اوجدنی بعد فقر واجدنی بعد ضعف ای قوانی۔ ووجد الشئ عن عدم فہو موجود مثل حم فہو محموم واوجدہ اللہ ایضا ولایقال وجدہ کما لایقال حمہ وتوجدت لفلان اے حزنت لہ۔

وحد و حدۃ۔ یگانگے یقال رأیتہ وحدہ وہو منصوب عند اہل الکوفۃ علی الظرف وعند اہل البصرۃ علی المصدر فی کل حال کانک قلت اوحدتہ برؤیتی ایحادا اے لم ار غیرہ ثم وضعت وحدہ ہذا الموضع وقال ابو العباس یحتمل وجہا آخر وہو ان یکون الرجل فی نفسہ منفردا کانک قلت رأیت رجلا منفردا انفرادا ثم وضعت وحدہ موضعہ ولا یضاف الا فی قولہم فلان نسیج وحدہ وہو مدح وجحیش وحدہ وعییر وحدہ وہما ذم کانک قلت نسیج افرادہ فلما وضعت وحدہ موضع مصدر مجرور جررتہ وربما قالوا رجیل وحدہ واحد یکے وہو اول العدد ووحدان بالضم ج احدان کذلک مثل شاب وشبان وراع ورعیان قال الفراء انتم حی واحد وحی واحدون کما یقال شرذمۃ قلیلون۔ ویقال وحدہ واحدہ کما یقال ثناہ وثلثہ۔ ورجل وحد بفتح الوسط وکسرہ ووحید اے منفرد۔ وتوحد اے تفرد۔ وبنو الوحید بطنے از کلاب وتوحدہ اللہ بعصمتہ اے عصمہ ولم یکلہ الی غیرہ واوحدت الشاۃ فہی موحد ای وضعت واحدا مثل افذت۔ ہو واحد دہرہ اے لا نظیر لہ۔ وفلان لا واحد لہ اے لا نظیر لہ۔ واوحدہ اللہ اے جعلہ واحد زمانہ۔ وہو اوحد اہل زمانہ والجمع احدان مثل اسود وسودان واصلہ وحدان۔ ویقال لست فی ہذا الامر باوحد ولا یقال للمونث وحدا۔ ویقال اعط کل واحد منہم علی حدۃ اے علی حبالہ والہاء عوض من الواو۔ ودخلوا موحد موحد ای فرادی وقولہم احاد ووحاد وموحد غیر منصرفات لما ذکرناہ فی ثلاث۔ میحاد من الواحد کالمعشار من العشرۃ۔

وخد۔ وخد۔ نوعی از رفتار شتر وخدان کذلک (ع ع ف ا ک ۲) فہو واخد ووخاد۔

ودّ۔ ودّ۔ بالضم والفتح وداد۔ ووداد آرزو بردن (ع ع ک ا ف ۲) یقال وددت ان تفعل کذا وددت لو انک تفعل ذاک۔ ودّ بالضم والفتح والکسر مودۃ دوست داشتن یقال یودی ان یکون کذا۔ ودّ بالکسر بمعنی ودید اود ج۔ مثل قدح وقدح وذئب واذؤب۔ ویقال ہما یتوادان وہم اوداء۔ ودود دوست ووداد ج۔ یستوی فیہ المذکر والمونث لکونہ وصفا داخلا علی وصف للمبالغۃ۔ ودّ بالفتح میخ وقد مر ذکرہ ونام بت قوم نوح علیہ السلام ونام کوہے۔

ورد۔ ورود۔ در آمدن ایراد متعدد منہ ورد بالکسر پارہ از خواندنی وجزء آن یقال قرأت

وروی وباب آمدن وبآب آیندگان ازمردم وشتر
ونوبت آب ونوبت تپ یقال وردته الحمٰی فہو
مورود - ویقال استورده ای احضرہ - وتوردت
الخیل البلدۃ ای دخلتہا قلیلا قلیلا قطعۃ قطعۃ
وفلان وارد الارنبۃ ای فیہا طول - حبل الورید
رگ گردن وہماوریدان - ورد بالفتح گل وردۃ
یکی وقیل للاسد ورد للونہ وللفرس ایضا وہو
بین الکمیت والاشقر وللانثی وردۃ والجمع ورد
مثل جون وجون وورادٌ ایضا - ورودۃ گلگون
شدن (ع بضمہا) یقال ورد الفرس یورد -
وردۃ بالضم گلگونی مثال غبسۃ وشقرۃ وزرقۃ
ویقال ایرادّ الفرس کما یقال ادہامّ واکماتّ
واصلہ اورادّ صارت الواو یاء لکسرۃ ما قبلہا - تورّ
مورّد ای مصبوغ علی لونہ وہو دون المضرّج
دار دراہ وکذلک مورِد یقال اصدرنا بعیرنا
فی طریق وارد صادر - زنا ورد معرب العامۃ
تقول بزنا ورد -

وسد - ومسادۃ - وساد - بالکسر بالین وسائد
ووسد بضمتین ج - ووسدتہ الشیء فتوسّدہ -
واوسدت الکلب ای اغریتہ بالصید مثل آسدتہ -
وصد - وصید - آستان وخبات کہ بجہاے وے
نزدیک یکدیگر باشد اوصدت الباب وآصدتہ
اغلقتہ - واوصد الباب مجہولا فہو موصد - وقولہ تعالی
انہا علیہم موصدۃ قالوا مطبقۃ - وصید حظیرہ از
سنگ سازند بجہت ستور وخطیرہ آنرا گویند کہ از شاخ وچوب با

واستوصدت فی الجبل ای اتخذتہ وصیدا -
وطد - وطد - استوار کردن وپاے برجائے
کردن وگران سنگ گردانیدن (ع ف اک ۲)
توطید مثلہ - ووطدت علی باب الغار الصخرۃ ای
ای سددتہ بہ ونضدتہ علیہ ووطدہ علی الارض
مثل وہصتہ وغمزہ الی الارض - وتوطد ای
تثبت - میطدۃ چوب اسکنہ وطائد قواعد البنیان
والطداے ثابت طادی مقلوب منہ -
وعد - وعد - نوید دادن یستعمل فی الخیر والشر
(ع ف اک ۲) یقال وعدتہ خیرا وشرا فاذا اسقطوا
الخیر والشر قالوا فی الخیر الوعد والعدۃ والموعد
وفی الشر الایعاد والوعید والہاء فی العدۃ بدل
من الواو النسبۃ الیہ عدی والی زنۃ زنی ولا تردوا الواو
کما تردہا فی شیۃ والفراء یقول عدوی وزنوی
کما یقال شیوی - میعاد وعدہ جاے ووعدہ گاہ
ووعدہ دادن وکذلک الموعد لان ما کان فاء الفعل
منہ واوا او یاء ثم سقطنا فی المستقبل نحو یعد ویزن
ویہب ویضع ویئل فان المفعل منہ مکسور فی الاسم
والمصدر جمیعا ولا تبالی منصوبا کان یفعل منہ او
مکسور العین ما ذہبت الواو منہ الا احرف جاءت نوادر
قالوا ادخلوا موحد وفلان بن مورق وموکل
اسم موضع او رجل وموہب اسم رجل وموزن
موضع ہذا سماع والقیاس فیہ الکسر فان کانت الواو
من یفعل فیہ ثابتۃ نحو یوجع ویوسن ففیہ الوجہان
فان اردت بہ المکان والاسم کسرتہ وان اردت بہ المصدر

نصبت قلت موجل فمان کان مع ذلک معتل
الآخر فالمفعل منه منصوب ذهبت الواو فی یفعل
او ثبتت کقولک المولی والموقی والموعی بل و یفی
و یعی و یقال واعد القوم ای وعد بعضهم بعضا
ہذا فی الخیر واما فی الشر فیقال اتعدوا۔ والاتعاد
ایضا قبول الوعد واصله اوتعاد قلبوا الواو
تاء ثم ادغموا و ناس یقولون ائتعد یأتعد فهو
مؤتعد بالهمز کما قالوا یاتسر فی التسار الجزور
و توعد اے تہدد۔ یوم واعد اذا وعد اوله بحر
و برد۔ وارض واعدة اذا رجی خیرها من النبت
و وعید الفحل ہدیرہ اذا ہم ان یصول۔

و غد۔ وَ غد۔ ناکس و نان جامه و یکے از سہام
قمار کہ آنرا نصیب نباشد و خدمت کردن کسے
بجہت کلو (ع ف اک ۲) مواغدۃ برابری رفتن
قال الاصمعی و قد یکون المواغدۃ للناقة الواحدة

و فد۔ وفادۃ۔ بالکسر رسولی آمدن (ع ف ا
ک ۲) یقال وفد فلان علی الامیر فهو وافد و الجمع
وفد و جمع الجمع اوفاد و وفود۔ ایفاد برسولے
فرستادن اوفدته الی الامیر اے ارسلته الیه
و برآمدن بر چیزے یقال اوفد علیه ای اشرف
و یقال للفرس ما احسن ما اوفد حارکه و اے
اشرف و شتافتن و فد ایضا بالا ای کوہ و ریگ
وافدان تندی دو رخسار فاذا ہرم الانسان
غاب وافداه۔ و استوفد فی قعدته لغة فی
استوفز۔ اوفاد قومی از عرب۔

و قد۔ و قد۔ بتسکین الوسط و فتحها و قدان قدۃ
بالکسر و قود بالضم افروختہ شدن آتش (ع ف ا
ک ۲) ایقاد استیقاد فروزانیدن اتقاد و توقد
افروختہ شدن و قود بالفتح ہیزم قال یعقوب و
قری النار ذات الوقود بالضم۔ موقد جای افروختن
وقدہ سختی گرما وہی عشرۃ ایام او نصف شہر۔

و کد۔ توکید۔ استوار کردن عہد و زین و پالان
بر پشت ستور و جز آن یقال وکدته توکیدا و اکدته
تاکیدا و بالواو افصح و کذلک اوکدہ و اکدہ ایکادا
فیهما اے شدہ۔ و توکد الامر و تاکد بمعنی و توہم
وکد وکدہ اے قصد قصدہ۔ وکاد بالکسر رسن
کہ بوقت دوشیدن بر پا دۂ گاؤ بندند۔

و لد۔ وَلد۔ فرزند و ہو قد یکون واحدا و جمعا
وُلد کذلک بالضم و سکون الوسط و من امثال
بنی اسد ولدک من دمی عقبیک و قد یکون الولد
بالضم جمع الولد مثل اَسد و اُسد۔ و لد بالکسر
لغة فی وُلد۔ و یقال ما ادری ای ولد الرجل
ہو ای ای الناس ہو۔ ولید کودک و بندہ ولدان
و لدۃ بالکسر ج۔ ذنام مردی ولیدۃ کودک مادینه
و پرستار و لائد ج۔ ولاد و ولادۃ بالکسر زادن
(ع ف اک ۲) ولدت المرأة فهی والدۃ و وُلِد
فهو مولود۔ و اولدت المرأة ای حان ولادها۔
و یقال ہم فی امر لا ینادی ولیدہ یقال اصله
من جری الخیل لان الفرس اذا کان جوادا
اعطی من غیر ان یصاح به لاستزادته ثم قیل ذلک

فی کل امر عظیم ولکل شئ کبیر۔ وتوالد والد ای کثیروا والد پدر والدۃ اور وہما الوالدان۔ وشاہ والد ای حامل عن ابن السکیت وتولد الشئ من الشئ میلاد وقت زادن مولد جای زادن ویقال ولد الرجل غنمہ تولیدا کما یقال نتج ابلہ نتجا۔ عربیۃ مولدۃ ورجل مولد اذا کان عربیا غیر محض لدۃ الرجل ہمزاد مرد والہاء عوض من الواو ونحی اولہ لانہ من الولادۃ وہما لدان والجمع لدات ولدون۔

ومد وَمَد۔ ومدۃ۔ بالتحریک سختی گرمای شب یقال فد ومدت لیلتنا بالکسر۔ ودمد الرجل لغۃ فی دبد بالکسر ای غضب وحمی۔

وہد وہدۃ۔ زمین پست وہموار وَہد وہا دہا بالکسرج

فصل الہاء

ہبد ہبید۔ دانہ حنظل تہتبد کرفتن وشکستن آن وتہبد الظلیم اذا استخرج ذلک لیا کلہ۔ اہتباد ترنہادن دانہ حنظل تا تلخی از وی بیرون رود ہبود بالفتح وتشدید الباء نام جائی در بلاد بنی نمیر۔ ہجد ہجود۔ تہجد شب خفتن وشب بیدار داشتن وہو من الاضداد ومنہ قیل لصلوۃ اللیل التہجد تہجید ای تنویم یقال ہجدنی فقد طال الثری ای نومنی قال ابن السکیت اہجد البعیر اذا القی جرانہ بالارض۔

ہد ہد۔ شکستن وویران کردن (ع ف انص ۱) وہدتہ المصیبۃ ای اوہنت رکنہ۔ قال الاصمعی یقال فلان یہد مجہولا اذا اثنی علیہ بالجلد والقوۃ ویقال مررت برجل ہدک من رجل معناہ ثقلک وصف محاسنہ۔ وفیہ لغتان منہم من یجریہ مجری المصدر ولا یونثہ ولا یثنیہ ولا یجمعہ ومنہم من یجعلہ فعلا فیثنی ویجمع فیقول مررت برجل ہدک من رجل وامراۃ ہدتک وبرجلین ہداک وبرجال ہدوک وبامراتین ہدتاک وبنسوۃ ہدنک وانہد الجبل ای انکسر قال الاصمعی الہد الرجل الضعیف۔ ویقول اذا اوعد الرجل غیرہ انی لغیر ہد ای غیر ضعیف قال ابن الاعرابی الہد الجواد الکریم وبالکسر فہو الجبان الضعیف۔ ہدۃ آواز دیوار فرو رفتن ومانند آن ہدید مصدر منہ (ع ف اک ۲) والہاد صوت یسمعہ اہل الساحل یاتیہم من قبل البحر لہ دوی فی الارض وربما کانت منہ زلزلۃ ودویہ ہدیدہ۔ وہدہدۃ الحمام دومی ہدیرہ۔ والفحل یہدہد فی ہدیرہ ہدہدۃ۔ والجمع ہدہدۃ ہداہد۔ وہدہدت المراۃ ولدہا ای حرکتہ لینام۔ تہدید ترسانیدن تہدد کذلک۔ ہدہد بالضم پوپک ہداہد مثلہ والجمع ہداہد بالفتح۔ ہداہد بالضم حی از یمن۔ ہدبد ہدابد۔ شیر خفتہ وچغرات شدہ ہدبد مقصور منہ۔ ویقال بعینیہ ہدبد ای عمش[۱]۔

ہرد۔ ہرد۔ گوشت بختن وپتراکردن (ع ف اک ۲) تہرید مثلہ شدد للمبالغۃ وطعن کردن در عرض کسی وشکافتن جامہ ہردی بالکسر علی فعلی

[۱] ضعیف البصر والمشتاق الاعمش ایران

گیا ہے ثوب ہمد وذر رنگ۔

ہمد۔ ہمود۔ فرو مردن آتش (ع ف اض ۲) و کہنہ شدن جامہ والہمدۃ السکتۃ واہمد فی المکان ای اقام۔ واہمد فی السیر ای اسرع وہذا الحرف من الاضداد۔ ارض ہامدۃ لانبات فیہا۔ نبات ہامد ای یابس۔ ہمدان قبیلۂ از یمن۔

ہند۔ ہند۔ نام زنے بصرف ولا۔ ہنود وہندات ج۔ ویقال ہندتنی فلانۃ اے تیمتنی بالمغازلۃ ونام بلاد ہندوان والنسبۃ الیہا ہندی وہنود وہنود۔ و ہندوانی وان شئت ضممت الہاء اتباعا للدال مہند شمشیر کہ از آہن ہندی زدہ باشند الہنیدۃ بالتصغیر صد شتر ومانند آن قال ابوعبیدۃ ہنیدۃ اسم لکل مائۃ۔

ہود وہود۔ توبہ کردن وبحق بازگشتن (ع ف ا ض ۲) فہو ہائد وقوم ہود مثل حائل وحول وبازل وبزل۔ قال ابوعبیدۃ التہود التوبۃ والعمل الصالح وجہود شدن ومنہ ہاد وتہود بمعنی۔ ہود جہود ان ہود وبالیاء کذلک واراد وابالیہود الیہودیین ولکنہم حذفوا یاء الاضافۃ کما قالوا زنجی وزنج وانما عرف علی ہذا الحد فجمع علی قیاس شعیرۃ وشعیر ثم عرف الجمع بالالف واللام ولولا ذلک لم یجز دخول الالف واللام علیہ لانہ معرفۃ مؤنث فجری فی کلامہم مجری القبیلۃ ولم یجعل کالحی۔ ہود ایضا نام پیغمبر علیہ السلام منصرف یقال ہذہ ہود اذا اردت سورۃ ہود وان جعلت ہود اسم السورۃ لم تصرفہ وکذلک نوح ونون۔ تہوید نرم وآہستہ رفتن واصلہ من الہوادۃ وفی الحدیث اسرعوا المشے فی الجنازۃ ولا تہودوا کما تہود الیہود والنصاری وکذلک فی المنطق وہو الساکن یقال غنا مہود وخواب شدن ومست کردن شراب وجہود گردانیدن کسی را وفی الحدیث فابواہ یہودانہ وینصرانہ۔ ہوادۃ بالفتح صلح کردن ومیل کردن وہاود ای صالح ومائل۔ ہودۃ بفتحتین کوہان ہود ج۔

ہید۔ ہید۔ جنبانیدن (ع ف اک ۲) وفی الحدیث ہذہ یعنون المسجد اے ہذہ ثم اصلحہ۔ ومایہید نے ذلک ای یزعجنی۔ قال یعقوب لایستعمل ہذا الحرف الا بحرف الجحد۔ ہیدان بدل ہید بالفتح والکسر ہاو بانگ بر زدن شتر را یقال مالہ ہید ولاہاد اے مایقال لہ کذا ولا یمنع ولا یزجر عن یعقوب یقال منہ ہدہدت الرجل رہیدتہ اے زجرتہ۔

ہبر ید ۃ ہبر دانۃ۔ ہبردانۃ باردۃ مصبغۃ مصنوعۃ للسلمۃ۔

ہسد۔ محرکۃ شیر دمرد دلیر ہساد ج۔

ہکد۔ علی غریمہ تہکیدا شد علیہ۔

ہلد۔ الوعک الناس اخذہم وعمہم۔

فصل الیاء

ایجد۔ نبات زرعۃ کالشعیر مسمنۃ للمال۔

الیدُ۔ لغۃ فی الیلد المخففۃ۔

یرد۔ بالفتح ابوادریس النبی عم۔

یزد۔ اقلیم وقصبۃ کشتہ بین شیراز وخراسان والیزدیون من المحدثین جماعۃ ویزد واخری

ویزداباد قریہ بالرے۔

ینذو۔ نفی (ن دو)

یاقذ۔ بالقاف کصاحب قریۃ بحلب۔

باب الذال

فصل الالف

اخذ۔اخذ۔ گرفتن (ع ف ض ۲) اخذ بالکسر گیرائی والامر منہ خذ واصلہ اؤخذ الا انہم استثقلوا الہمزتین فحذفوا ہما تخفیفا وکذلک القول فی الامر من اکل وامر واشباہ ذلک۔ وقولہم خذ عنک ای خذ ما اقول ودع عنک الشک والمراد ویقال خذ الخطام وخذ بالخطام۔ نجوم الاخذ منازل ماہ لان القمر یاخذ کل لیلۃ فی منزل منہا۔ اخذہ بذنبہ مواخذۃ والعامۃ تقول واخذہ۔ ویقال اتخذوا فی القتال بہمزتین ای اخذ بعضہم بعضا اتخاذ گرفتن وہو افتعال من الاخذ الا انہ ادغم بعد تلیین الہمزۃ فابدلت الیاء تاء ثم لما کثر استعمالہ علی اللفظ الافتعال توہموا ان التاء اصلیۃ فبنوا منہ فعل یفعل وقالوا تخذ یتخذ وقری لتخذت علیہ اجرا۔ وفی قولہم اخذت یبدلون الذال تاء فیدغمونہا فی التاء وبعضہم یظہر الذال وہو قلیل۔ اخیذ گرفتار وبندی اخیذۃ مؤنث منہ۔ اخذہ بالضم فسون و مہرہ کہ بدان فسون کنند زنان عرب مشتقہ من تاخیذ یقال تؤخذ بہا النساء۔ اخذ بفتحتین ناگوار شدن شتر کرہ از شیر یقال اخذ الفصیل اذا اتخم من اللبن ورجل اخذ بالکسر ای مد ولبنیۃ اخذۃ بضمتین ای رمد۔ وبعضہم قال استخذ فلان ارضا اراد اتخذ فابدل من احدی التائین سینا کما ابدلوا التاء من السین فی قولہم ست ویجوز ان یکون اراد استفعل من اتخذ یتخذ فحذف احدی التائین تخفیفا کما قالوا ظلت من ظللت۔ والمتاخذ المطاطی راسہ من وجع او رمد۔ تاخاذ تفعال من الاخذ۔ اخاذۃ بالکسر شمر یعنی حوض والجمع اخاذ وجمع الجمع اخذ بضمتین مثل کتاب وکتب وقد یخفف فی الشعر فیصیر اخذا وفی حدیث مسروق بن الاجدع قال ماشبہت باصحاب محمد صلی اللہ علیہ وسلم الا الاخاذ تکفی الاخاذۃ الراکب وتکفی الاخاذۃ الراکبین وتکفی الاخاذۃ القیام من الناس۔ واخاذ واخاذۃ ایضا ارض یحوزہا السلطان او الرجل لنفسہ۔ ویقال ذہب بنو فلان ومن اخذ اخذہم بالفتح ای ومن سار بسیرتہم۔ وحکی ابن السکیت ومن اخذ اخذہم برفع الذال واخذہم بکسر الہمزۃ مع رفع الذال ای ومن اخذہ اخذہم ای سیرتہم وحکی ابو عمرو استعمل فلان علی الشام ما اخذ اخذہ بالکسر ای لم یاخذ لمذہب علیہ من حسن السیرۃ۔ ویقال لو کنت منا لاخذت باخذنا ای بخلائقنا وشکلنا۔

اذ۔ اذ۔ حرف وہی کلمۃ تدل علی ما مضی من الزمان وہو اسم مبنی علی السکون وحقہ ان یکون مضافا

الی جملة تقول جئتک اذ قام زید واذ زید قائم
واذ یقوم زید فاذا لم تضف نونت تقول نہیتک
یا فلان عن کذا وانت اذ صحیح اراد حینئذ وہو من
حروف الشرط الا انہ لا یجازی بہ الا مع ما تقول
اذ ما تاتنی آتک کما تقول ان تاتنی وقتا آتک
وقد تکون للشئی توافقہ فی حال انت فیہا ولا یلیہا
الا الفعل لواجب تقول بینما انا کذا اذ جاء زید۔

اذ۔ بریدن اٰذو ذ برندہ وشفرۃ اذوذ بلاہا
کارد بران۔

الازاذ۔ نوع من التمر وجابر بن ازذ بالتحریک
وام بکر بنت ازذ من رواۃ الحدیث۔

فصل البار

بذ۔ بذ۔ غلبہ کردن (ع ف اض ۲) وبذ نام
شہرے ویقال حال فلان بذۃ ای سیئۃ
وقد بذذت بعدی فانت باذ الہیاۃ وبذ الہیاۃ
ای رثہا بین البذاذۃ والبذوذۃ۔

بغذ۔ بغذاذ۔ وبغداد وبدالین وبغدان بالنون
شہرے تم ومدینۃ السلام لقبہ۔

البُسَّذ۔ مرجان معرب۔

بوذ۔ تعدی کردن بر مردم ومستمند شدن
وفروتنی کردن (ع ف اض ۲) وابن بوذ ہ
رجل روی یعنی مردے راوی حدیث و
بوذ جبل نزل علیہ آدم علیہ السلام بسر ندیب

فصل الجیم

جبذ جبذ۔ کشیدن مقلوب جذب جنبذۃ
بضم الجیم والباذ گنبذ والعامۃ تقول جنبذۃ
بفتح البار معرب۔

جذ۔ جذ۔ بریدن وشکستن جذاذ بالضم
والکسر پارہ وریزہ از ہر چیز والضم افصح
عطار غیر مجذوذ ای غیر مقطوع قال الکسائی
یقال لحجارۃ الذہب جذاذ لانہا تکسر جذاذات
قراضہا انجذاذ انقطاع قال الفرار رحم جذار
بالجیم والحار ممدودان وذلک اذا لم توصل۔
ویقال ما علیہ جذۃ بالضم ای شئی من الثیاب
جذیذۃ پست۔

جرذ۔ جرذ۔ بفتحتین علت پا ستور چون آماس
وتر نجیدگی جرذ بالضم کلاک موش جرذان بالکسر
ج۔ ارض جرذۃ بکسر الوسطای ذات جرذان
رجل مجرذ ای مجرب۔

جلذ۔ جلذار۔ بالکسر زمین درشت جلذارۃ
اخص منہا۔ جلذان موضعی نزدیک طائف
جلذی بالضم مثال کرسی شتر استوار درشت
ورفتار سبک وتیز ومنہ اجلوذ فی السیر ای
اسرع جلذیۃ مؤنث منہ۔

جاذ۔ پے درپے آشامیدن (ع ع) بفتحہا
جائذ لغت منہ۔

جحوذۃ۔ دویدن۔

جرَبذۃ۔ نوعی از رفتار شتر واسپ جرباذ مثل
یادویدن باگرانی وفرس مجربذ ومجرنذا القوائم
کک اوہو القریب القدر فی تنکیس الراس

وشدة الاختلاط مع بطء اجازة مديه ورجلبه دثر
قرب التشنباک من الارض وارتفاعه والجرنبذ
کقنفذ الغليظ وبهار الذی لاثمه زوج۔
الجُنبَذ۔ بالضم کالجلنار من الرمان وذکر باقی
معانیه فی (ج ب ذ) وہذا موضعه۔
جوذی۔ بالضم کليم والجوذيار مدرعة من
صوف للملاحين۔
الجهبذ۔ بالکسر النقاد۔
الجنير جبيدة۔ محمد بن احمد بن جبيدة الراوی
عن ابن الاعرابی۔

فصل الحاء

حذف۔ حذف۔ بفتحتين کوتاہی وسبکی دم شتر
بعر احذ۔ وقطاة حذاء وہی التی خف ریش ذنبها
رجل احذ ای خفيف اليد۔ ويقال اليمين الحذاء
وہی التی يحلف صاحبها بسرعة ورحم حذاء وباليم
ايضا اذا لم توصل وقد ذکره۔ حذو ايضا نوعی
از تصرفات عروض وہو اسقاط الوتد من
متفاعلن فيبقی متفا فينقل الی فَعِلن وللقصيدة
حذاء وہذا من البحر الکامل۔ قرب حذحاذ ای
سريع مثل حثحاث۔
حنذ۔ حنذ۔ بريان کردن گوسپند وجز آن در
مغاکی تفسان (ع ف ک ۲) فہی حنيذ قوله تعا
ان جاء بعجل حنيذ ودوانيدن اسپ پاک وتگ
وجل برافگندن براسپ در گرما تا خوی اندفرس
حنيذ محنوذ نعت منہ فان لم يعرق ذلک الفرس
قيل کبا ومنه قولهم اذا سقيت فاحنذ ای عرق
شراباک ای صب فيه قليل ماء روسختی گرما وسوزانيدن
گرما چيزے را يقال حنذته الشمس اے احرقته
حنذ بالتحريک نام جائے نزدیک مدینه۔
حوذ۔ حوذ۔ سخت راندن (ع ف ض ۲)
حذت الابل واحوذتها بمعنیً۔ احوذی مرد سبک خم
وتيز خاطر عن ابی عمرو۔ وقال الاصمعی ہو مشمر
فی الامور القاہر لها الذی لا يشذ عليه منها شیٔ
حاذ متنه وحال متنه ای موضع اللبد من ظهر
الفرس وفی الحديث مؤمن خفيف الحاذ ای
خفيف الظهر والحاذ نبت واحده حاذة والحاذان
ما وقع عليه الذنب من ادبار الفخذين۔ حوذان
گیاہی که گل زرد دارد واستحواذ چيره شدن بر چيز
قوله تعالی استحوذ عليهم الشيطان ای غلب ہذا
جاء بالواو علی اصله کما جاء استروح واستصوب قال
ابو زيد ہذا الباب کله يجوز ان يتکلم به علی الاصل
يقال استصاب واستصوب واستجاب واستجوب وہو
قياس مطرد عندهم وقوله تعالی الم نستحوذ عليکم
ای لغالب عليکم وعلی امورکم ونستولی علی مودتکم
تحبيذ۔ حبذا گفتن يقال لا تحبذ فی تحبيذا
لا تقل اے حبذا۔
الحرفذ ق۔ الکريمة الضامرة المهزولة من
الابل جرافذج۔
الحُضُذ۔ بضمتين الحضض۔
الحماذی۔ بالضم شدة الحر۔ الحيذوان الورشان

یعنی پرندہ است۔

فصل الخاء

خنذ ذ خنذیذ۔ بالکسر سر کوہ بلند و فحل و خصی وہو من الاضداد و عن ابی عبیدة خناذیذ جیاد الخیل۔

خوذ۔ مخاوذہ۔ آمد و شد کردن۔ یقال بنو فلان نخاوذونا ای المار خیاذ الحمی ان تاتی لوقت غیر معلوم۔

خذا الجرح۔ خذیذار وان شدن زرداب جراحت (ع ق اض ۲)

معروف بن خرّبوذ۔ محدث لغوی مکی۔

الخرداذی۔ الخمر۔

فصل الدال

دیبذ۔ دیابوذ۔ نوعی از جامہا کانہ جمع دیبوذ علی فیعول قال ابو عبیدة اصلہ فارسی و دبوذ ونزباعربوہ بدال غیر منقوطہ۔

واذی۔ شرابیست مر فاسقان را نبیذ الدہیاذ موضعیست بہ مین بسیار جوز۔

فصل الذال

الذاذی۔ نباتی باخوشہ دراز جار علی النسب ولیس منسب

فصل الراء

ربذ۔ ربذة۔ بالکسر پشم پارہ کہ قطران بوی مالند بر شتر و رکوی کہ زرگر پیرایہ را بوی مالد تا روشن شود ربذة بفتحتین لغة فیہا و نام جائی کہ خاک ابوذر غفاری آنجاست و پشم پارہ رنگین کہ از گردن شتر در آویزند ربذج۔ و ایضا مصدر قولہم ربذت یدہ بالقداح تربذ ربذا ای خفت۔ عن ابی عبیدة ربذ بکسر الوسط خفیف القوائم فی مشیہ ویقال فلان ذو ربذات ای کثیر السقط فی کلامہ ویقال بین القوم رباذیة بالفتح ای شر۔

رذذ۔ رذاذ۔ بالفتح باران نرم ریزہ وہو فوق القطقطة ویقال ارذت السماء والارض مرذة۔ وقال ابو عبیدة ارض مرذ علیہا ولا یقال مرذة ولا مرذوذة۔ قال الاموی یوم مرذ ای ذو رذاذ۔

الروذہ۔ آمد و رفت راوذان موضعیست بمدینة منہ الولید بن کثیر المحدث و گورتان بالعراق الاعلی والاسفل منہا بن الحسن الزاہد۔

فصل الزاء

زمرذ۔ زمرذ۔ بضمتین زمرد وہو معرب

زبادیة۔ منہم کعلانیة ای شر والصواب بالراء۔

الزاذ۔ الازاذ من التمر و منصور بن زاذان محدث کبیر و نبات زاذان الحمیر و محمد بن ابراہیم بن علی بن عاصم بن زاذان الزاذانی الحافظ مسند اصبہان

فصل الشین

شجذ۔ شجذة۔ باران ضعیف وہو فوق البغشة واشجذت السماء ای ضعف مطرہا۔

شحذ۔ شحذ۔ تیز کردن کارد و مانند آن (ع ع بفتحہا) مشحذ فسان شحذان بفتحتین گرسنہ۔

شذذ۔ شذوذ۔ پراگندہ و یا تنہا شدن و پراگندگان (ع ف اض ہ ک ۲) یقال شذ عنہ ای انفرد عن الجمہور و ندر فہو شاذ و اشذہ غیرہ

شذاذ الناس الذین یکونون فی القوم ولیسوا من قبائلهم
شذان الحصی المتفرق منه۔ شذان الناس متفرقوهم۔
شقذ شقذ۔ بکسر الوسط آنکه خواب نکند و بچشم کننده
مردم و هر چیزے را شقذ بفتح الوسط مصدره شقذینه
شقذان لغت منه و ایضا دور شدن و رفتن و
یقال اشقذه فشقذ اے طرده فذهب و بعد قال
ابن الاعرابی یقال ما به شقذ ولا نقذ ای ما به حراک
وهو لیشاقذنی اے یعادینی۔ شقذ بالکسر ولد
الحربا ر شقذان ج۔ مثل صنو و صنوان۔
شقذار عقاب سخت گرسنه۔
شمذ شماذ۔ بالکسر آبستن شدن ناقه و دُم در
هوا داشتن از ذریع ف ک م قال ابو الجراح
من الکبابش ما یشمذ و منها ما یغلق فاذا شمذ
ان یضرب الالیة حتی یُری لانع فیسفد و الخلف الشما
لیسفد من غیر ان یفعل ذلک۔
شوذ مشوذ۔ بالکسر عمامه و فی الحدیث امرهم
ان یمسحوا علی المشاوذ والتساخین۔ وتشوذ و
اشتاذ اے تعمم۔

السبذة۔ بفتحتین آدینه که مانند بفعل معرب
داسبذ کالمجلد لعجر و الاسابذة ناس من
الفرس ولا تجتمع السین والذال فی کلمة عربیة
سنباذج سنگ فسان معرب۔

اسفیذبان۔ دهیست باصفهان و دهیست
به نیشاپور منها عبد الصمد بن الولید۔
السمیذ۔ السمید و عبد الله بن محمد الدورقی و
محمد بن محمد بن علی و عمه المبارک بن علی و
ابو القاسم احمد بن محمد بن علی السمذیون بکسر
السین والمیم والذال محدثون۔

فصل الشین

شذ۔ بفتحتین و هیست بابیورد و منها الحافظ
رشید الدین ابو بکر احمد بن ابی المجد ابراهیم الخالدی
الشبذی و حفیدة العلامة شمس الدین ابراهیم
بن محمد و ابنه العلامة یحییٰ۔
الشبرذی۔ شتر جلد رو و هی شبرذاة و رجل
من تغلب والشبرذة السرعة۔
اشغی۔ الکلب اغراه۔
فشرذ۔ بهم من خلفهم بالذال المعجمة قراءة الاعمش
و قال ابن جنی لم یمر بنا فی کتب اللغة ترکیب
ش ر ذ وکان الذال بدل من الدال۔
الشنفذ۔ کغضنفر الغلیظ۔
الشعوذة۔ خفته فی الید و اخذ کالسحر یرے
الشیٔ بغیر ما علیه اصله فی راے العین وهو
مشعوذ و مشعوذ و الشعوذی رسول الامراء علی
البرید و شعوذ بن عبد الرحمن و ابن خلیده محدثان
و ابن مالک رهط النعمان بن المنذر۔
المشعبذ۔ المشعوذ وقد شعبذ شعبذة۔
الشمرذی۔ کالشبرذی فی معانیها ولغة
فی الشبرذی التغلبی۔
الشمهذ۔ الحدید و الشمهذة التحدید و ترقیق الحدید
و من الکلاب الخفیفة الحدیدة اطراف الانیاب۔

محمد بن احمد بن شنبوذ۔ بفتح الشین والنون مجاب الدعوة وعلی بن شنبوذ۔ وکلاہما من القراء واحمد بن محمد بن شنبنذ قاضی الدینور محدث۔

فصل الصاد

اَصْبَہبَذانُ۔ بالفتح شہریست ببلاد دیلم الاصبہبذیة نوع من دراہم العراق و مدرستہ ببغداد بین الدربین

فصل الطاء

طبرزد۔ طبرزد۔ وطبرزل وطبرزن نوعے از شکر قال الاصمعی یقال سکر طبرزد علی الصفة۔
طرمذ۔ طرمذة۔ گفتن وناکردن وہذا لیس من کلام اہل البادیة مطرمذ لغت منہ۔
طفنذ۔ قبر و یحرک الطفاذج طفذہ یطفذہ دفن کرد ودر قبر انداخت اورا۔
طبنذ۔ کقنفذ دہییست بمصر منہا مسلم بن یسار الطبنذی رضیع عبدالملک بن مروان تابعی محدث قال یاقوت فی المشترک طبنذة موضعان بلدہ فی الصعید وموضع فی اقلیم المحمدیة بتونس

فصل العین

عوذ۔ عوذ۔ عیاذ معاذ۔ معاذة۔ اندخیدن (عع ف اض ۲) وعذت بہ واستعذت بہ ای لجأت الیہ وہو عیاذی ای ملجائی وعذت غیری بہ وعوذتہ بمعنی وقولہم معاذ اللہ ای اعوذ باللہ معاذا الجملہ بدلا من اللفظ بالفعل لانہ مصدر وان کان غیر مستعمل مثل سبحان اللہ ویقال الف معاذة اللہ ومعاذ وجہ اللہ ومعاذة وجہ اللہ ویقال عوذ باللہ منک ای اعوذ باللہ عوذة بالضم معاذة تعویذ کلمہ بمعنے معوذ الفرس موضع القلادة۔ ودائرہ المعوذ تستحب معوذتین بکسر الواو دو سورہ آخرین از قرآن عائذ نوزائیدہ از اسپ وشتر وگوسپند وآہو عوذ بالضم ج مثل حائل وحُول وعوذان ایضا مثل راع ورُعیان وحائر وحوران یقال ہی عائذ بینة العووذ وذلک اذا ولدت عشرة ایام او خمسة عشر یوما ثم ہی مطفل بعد۔ ویقال ہی فی عیاذ ہا ای بحدثان نتاجہا عوذ بالضم والتشدید گیاہ در بن خار رستہ یا بجائی دشوار کہ ستور بوی نرسد وگوشت کہ بر استخوان چسپیدہ باشد یقال الطیب اللحم عوذہ وہو ما لزم بالعظم وعاذ بہ وما ترکت فلانا الا عوذ منہ بفتحتین وعواذا ای کراہة۔ واغلمت منہ فلان عوذا اذا خوفہ ولم یضربہ او ضربہ وہو یرید قتلہ فلم یقتلہ عیذ اللہ بکسر الیاء وتشدید ہا نام قبیلہ یقال ہو من بنی عیذ اللہ ویقال للیہودی ایضا عَیَذ۔ عائذہ ہم حی از بنی ضبہ۔
عشجذت السماء سخت شد باران آن۔
عنذی۔ بہ برغلانید امراة عنذیانٌ بالکسر بدخلق عائذہ بن زنخ وگوش۔
عنذان۔ بدخلق۔

فصل الغین

غذ۔ غذ۔ غذیذة۔ الجرح وغثیثتہ ریم جراحت غذ ریم کردن جراحت (عع ک اف ۲) وغذ الجرح

ای سال ذلک منہ ویقال للبعیر اذا کانت بہ
دَبَرہ فبرأت وہے تندے قیل بہ عاذٌ۔ وترکت
جُرحہ یغذ۔ مغاذ شتر کہ از آب کراہت دارد
اغذاذ شتافتن در رفتار۔

الغلیذ۔ الغلیظ۔
عَنذی بہ۔ عَنذی بہ بر غلانید عاند حلق
ومخرج آواز۔
غَیذان۔ کسے کہ در ظن خود صائب باشد
المغتاذ۔ المغتاظ یعنے خشم گیرندہ۔

فصل الفاء

فخذ۔ فخذ۔ بکسر الوسط وبسکونہ مع فتح الاول
والکسر ران فخذ بالفتح وسکون الوسط مصدر منہ
یقال رمیتہ ففخذتہ ای اصبتُ فخذہ۔ والفخذ
فی العشائر اقلُّ من البطن یقال اولہا الشعب
ثم القبیلۃ ثم الفصیلۃ ثم العمارۃ ثم البطن ثم الفخذ
تفخیذ اے مفاخذۃ۔ واما فی الحدیث بات یفخذ
عشرتہ اے یدعوہم فخذا فخذا۔
فذ د۔ فذ۔ تنہا ویگانہ واول سہام قمار وہے
عشرۃ اولہا الفذ ہم التوأم ثم الرقیب ثم الحلس
ثم النافس ثم المسبل ثم المعلے وثلثۃ لا انصباء لہا
وہی السفیح والمنیح والوغد۔ تمر فذ ای متفرق
واغذت الشاۃ اے ولدت واحدا فہی مغذ
فان کان ذلک عادتہا فہی مفذاذ۔ ولایقال
ناقۃ مغذ لانہا لا تلد الا واحدا۔
فلذ۔ فلذ۔ بالکسر جگر شتر افلاذ ج فلذۃ پارہ جگر
وگوشت ومال وجز آن فلذ بفتح الوسط ج یقال
فَلَذت لہ من المال اے قطعت لہ منہ وافتلذتہ المال
ای اخذت من مالہ فلذۃ۔ فالوذ فالوذق پالودہ
وہما معربان قال یعقوب لا تقل الفالوذج۔

فرہُذ۔ بالضم فرہد یعنی درشت شتاب زدہ فرہود
فراہید مثلہ او الصواب فی الکل بالدال المہملۃ۔
فطذ۔ باز داشتن از چیزے۔
فانیذ۔ نوعے از شیرینے معرب پانید۔

فصل القاف

قذ ذ۔ قذۃ۔ بالضم پر تیر قذذ ج۔ وکیاک قذان
ج۔ قذتان دو کرانہ فرج زن وقذذت الریش
اے قطعت اطرافہا۔ اُذن مقذوذۃ کانہا بریت
بریا قذاذات انچہ از بریدن بر افتد وقذذت السہم
قذًّا اے جلعت لہ القذذ۔ اقذ تیرے بے پر قذذ ج
قذاذ جمع الجمع۔ قال یعقوب رجل مقذوذ مزلم
اذا کان خفیف الہیأۃ وامرأۃ مقذوذۃ ومزلمۃ
اے لیست بطویلۃ۔ مقَذ بالفتح پس دو گوش
مقذ ذ الشعر پیراستہ موے۔
قنفذ۔ قنفذ۔ بالضم وفتح الفاء وضمہا خار پشت
قنفذۃ مؤنث قنافذ ج۔ وجائے خوے
در پس دو گوش ستور وجائیکہ در وے گیاہ
انبوہ روید قنفذ الدُرّاج وہو موضع۔

قباذ۔ بالضم پدر کسرے قباذیان موضع
ببلخ وحنطۃ قباذیۃ گندم کہنہ زبون۔
القشذ ق۔ القشدہ فی معانیہا عن الازہری کد

انقشمذین۔ السمار بیمانیہ۔

القلذ۔ محرکۃ شیٔ کالقمل یعلق بالبہم لا یفارقہ حتی یقتلہ یقال بہمۃ قلذۃ کفرحۃ۔

اقیاذ۔ موضعیست فی قول الترار الفقعسی شعر

کانہا والعہد من اقیاذ اس جرامیز علے وجاذ۔

فصل الکاف

کذو۔ کذان۔ بالفتح سنگے نرم۔

کوذ۔ کاذنان۔ گوشت بالائے دوران۔

لکاغذ۔ الکاغذ۔

کلواذ۔ بالکسر تابوت توریت ام کلواذ بلا کلواذی بالفتح وقد تمد دہیست بیاین لبغداد وکلواذی زعینی۔ رجل کناہذ۔ بالضم مرد ترش روے کلان چہرہ بدشکل۔

فصل اللام

لجذ۔ لجذ۔ خواستن چیزے بعد ازانکہ یک بار دادہ باشند یقال لجذنی فلان ای سالنی بعد ما اعطیتہ مرۃ فاکثر ولیسیدن سگ خنور را احکاہ ابو حاتم وخوردن ستور گیاہ را عن ابی عبید وقال الاصمعی لجذہ اے لسَہ کما قال ابی عبیدۃ

لذذ۔ لذۃ۔ مزہ۔ لذات ج۔ لذاذۃ خوش مزہ یافتن (ع ک ف ۲) یقال لذذتہ ای وجدتہ لذیذا۔ والتذذت بہ وتلذذت بہ معنی وشراب لذ ولذیذ لغت منہ۔ واستلذہ ای عدہ لذیذا۔ لذ ایضا خواب اللذ واللذ بسکون الذال وکسرہا لغۃ فی الذی واللذا بحذف النون التثنیۃ والذین الجمع وربما قالوا فی الرفع اللذون۔

لوذ۔ لوذ۔ لیاذ۔ بالکسر پناہ گرفتن یقال لاذ بہ ای عاذ بہ۔ لوذ ایضا کرانہ کوہ الواذ ج۔ ملاوذۃ لواذ بیکدیگر پناہ گرفتن ومنہ قولہ تعالی قد یعلم اللہ الذین یتسللون منکم لواذا ولو کان من الاذ لقال لیاذا لوذان بالفتح نام مردے۔

لمذ۔ نگریست لغۃ فی لمح۔

فصل المیم

ملذ۔ ملاذ۔ بالفتح مع تشدید اللام ای سطر یذ کیم دروغگوئے کہ گوید ونکند ملذ ذئیرہ زدن یقال ملذہ بالرمح اے طعنہ وخستہ ودیدن ستور ملذان بالفتح آنکہ نصیحت پیدا کند وبدی پنہان دارد۔

منذ۔ منذ۔ بالضم از انگاہ ہانہ وہو مبنی علی الضم ومذ بمعناہ وہو مبنی علے السکون وکل واحد منہما یصلح ان یکون حرف جر فتجر ما بعدہما وتجریہما مجری فی ولا تدخلہما حینئذ الا علی زمان انت فیہ تقول ما رأیتہ مذ اللیلۃ ویصلح ان یکونا اسمین فترفع ما بعدہما علے التاریخ او علے التوقیت تقول فی التاریخ ما رأیتہ مذ یوم الجمعۃ ای اول انقطاع الرؤیۃ یوم الجمعۃ وتقول فی التوقیت ما رأیتہ مذ سنۃ اے آخر ذلک سنۃ ولا یقع ہہنا الا النکرۃ لانک لا تقول مذ سنۃ کذا وتقول مذ سنۃ قال سیبویہ منذ للزمان نظیرہ من للمکان وناس یقولون ان منذ فی الاصل کلمتان وہما من اذ جعلتا واحدۃ ولا دلیل علی صحۃ ہذا القول۔

فیو قذ ہا ذاک و یا فذ ہالہ دار دورم۔

الموبدان۔ بضم المیم و فتح الباء رفقیہ الفرس حاکم المجوس الموبذ مثلہ موابذۃ ج الہاء للعجمۃ۔

وذوذۃ۔ شتابی رجل وذواذ جلد رفتار والذئب مر یوذوذ گرگ گذشت درحالی کہ شتاب رو بود۔

وَرَذ۔ فی حاجتہ درنگ کرد در حاجت خود (ع ف اک ۲)

وَلَذ۔ شتاب رفتن و جنبیدن و لاذ کسیکہ بگوید و نکند۔

وَہذۃ۔ سپیدی خالص۔

فصل الہاء

ہذ۔ ہذ۔ سبک بریدن و سبک خواندن (ع ف اض ۲) یقال ہذ القرآن والحدیث اے کسیردہ۔ سکین ہذاذ و ہذوذ اے قطاع قال الاصمعی تقول للناس اذا اردت ان یکسوا عنک ہجا جیک و ہذا ذیک علی تقدیر الاثنین۔ و اہتذذت الشئی اے قطعتہ بسرعۃ۔

ہربذ۔ ہربذ۔ بالکسر خادم آتشکدہ ستان فارسی معرب ہرابذۃ ج ہربذۃ سیر دون الخبب۔ قال الاصمعی ہربذی بالکسر مشیۃ تشبہ مشی الہرابذۃ

ہمذ ہماذی۔ بالفتح شتر سبک رفتار و کذلک الناقۃ بلاہا ر و ہماذی المطر شدتہ حکاہا ابو عبیدۃ

ہوف۔ ہوفذۃ۔ سنگ خوار وہی القطاۃ و منہ سمی الرجل ہوذۃ۔

ہبذ۔ دویدن و شتاب کردن در رفتن و پریدن (ع ف اک ۲) اہتباذ اہباذ و ہبابذۃ مثلہ ہابذۃ شتر تیز رو۔

المہروذۃ۔ لم تسمع الا فی قول النبی صلعم فی المسیح ینزل عند المنارۃ البیضاء شرقی دمشق فی مہروذتین ای بین ممصرتین و یروی بالدال۔

ہنیذۃ۔ کار سخت ہنابذ ج۔

باب الراء

فصل الالف

ابر۔ ابرۃ۔ بالکسر سوزن ابر ج۔ ابار بالکسر کشن دادن خرما را آبر نخلہ و ابرہ بالتشدید اے لقحہ و اصلحہ و منہ سکۃ مابورۃ۔ و بائتبر الفسیل اے قبل الابار۔ و ائتبرت منہ ای سألتہ ان یابر النخل والزرع ای یصلحہ۔ و سوزن دادن سگ را در نان و منہ کلب مابور و فی الحدیث المومن کالکلب المابور و نیش زدن کژدم یقال ابرتہ العقرب

ابرتان دو تندی پاشنہ اسپ مابرۃ اے نمائم واحدہا مئبرۃ وہی النمیمۃ و افساد ذات البین۔

اثر۔ اثر۔ بالفتح گوہر شمشیر والماثور السیف الذی یقال انہ من عمل الجن قال الاصمعی ولیس من اثر الذی ہو الفرند و نقل کردن سخن و منہ حدیث ماثور اے ینقلہ خلف عن سلف و فی الحدیث انہ علیہ السلام سمع عمر رض یحلف بابیہ فنہاہ عن ذلک قال عمر فما حلفت بہ ذاکرا

ولا آثرا ای مخبرا عن غیری انه حلف به قوله ذاکرا
ای متکلما به ابتداء۔ اثره بضمتین وسکون الوسط
ایضاً نشان خستگی بعد از نیکو شدن اثرة زندیدن
سپل شتر با آهن ومنه اثرت البعیر فهو ماثور وتلک
الحدیدة مئثرة و ثور ثور ایضا علی وزن تفعول بالضم
مثرة السرج بلا همز یعنی نثره زین اثر بالکسر خلاصه
سمکه وبی یقال خرجت فی اثره واثره ۔ اثر بفتحتین
نشان زخم وسنت رسول علیه السلام آثار ج استیثار
بخودی خود بکاری پرداختن یقال استاثر به ای
استبدبه۔ واستاثر الله بفلان اذا مات ورجی
له الغفران۔ وعن ابن السکیت رجل اثر علی فعل
بضم العین آنکه اخلاق وافعال پسندیده گزیند خودرا
مأثرة بضم الثاء وفتحها بزرگواری اے مکرمت
ایثار برگزیدن یقال آثرت فلانا علی نفسی وقولهم
افعل هذا آثرا ما وآثر ذی اثیر اے اول کل شیٔ
ویقال هو اثیری اے خلصائی ۔ وشیٔ کثیر اثیر
اتباع له مثل نثیر قال ابو زید الاثیرة من الدواب
العظیمة الاثر۔ فی الارض بخفها او حافرها و قوله
تعالی او اثارة من علم اے بقیة منه۔ ویقال
سمنت الابل علی اثارة اے بقیة شحم کان قبل
ذلک وکذلک الاثرة وهو مقصور منه تاثیر
نشان ماندن درچیزے۔
اجر۔ اَجر۔ پاداش وپاداش دادن اعع ضا
ضں ۲ وک ۲) اَجره الله اَجرا وآجره ایجارا بمعنے
وأجر فلان خمسة من ولده ای ماتوا فصاروا
اُجره۔ اُجرة بالضم مزد اجیر مزد ور واستاجرته
فهو یاجرنی ثمانی حجج اے یصیر اجیری واتجر علیه
بکذا من الاجرة ۔ اجر۔ اجور بر پیوستن استخوان
شکسته واجرت یده ای جبرت وآجرها الله اے
جبرها علی عثم وآجرته الدار مواجرة اے اکریتها
والعامة تقول واجرتُ الدار۔ اجار علی فعّال
بام خانه بلغت شام وحجاز اجاجیر ج۔ اجاجرة
کذلک ۔ اُجر بالمد وکذا آجور خشت پخته آجر بالمد
نام مادر اسماعیل علیه السلام وبالهاء کذلک
اخر۔ آخر۔ بکسر الخاء اخیر سپس وهو صفة مؤنثه
آخرة او اخر ج ۔ تاخیر سپس گذاشتن تاخر سپس
ماندن یقال اخرته فتاخر واستاخر بمعنے آخر
بالمد وفتح الخاء دیگر وهو اسم علی افعل مؤنثه اخری
وقولهم جار فی اخریات الناس اے فی اواخرهم
وقولهم لا افعله اخری اللیالی اے ابدا واخر
المنون اے آخر الدهر۔ ویقال فی الشتم ابعد الله
الابعد الاخر بکسر الخاء وقصر الالف ویقال ایضا
لعنه باخرة وبنظرة اے نسیئة ۔ وجاء باخرة
بفتح الخاء وجاءنا اخرا بضمتین اے جاء اخیرا
وشق ثوبه اخر بضمتین ومن اُخرِ اے من مؤخرة
مؤخر العین بالتخفیف وبنال حشم مقدم العین
کنج چشم مُوخرة الرجل بفتح الخاء لغة قلیلة فی آخرة
الرجل وهی التی یستند الیها الراکب مؤخر الشیٔ
نقیض مُقدّمه ۔ میخار نخله که بروی تا آخر خرما
بار کردن مانده باشد اُخر بالضم وفتح الخاء جمع

أخرىٰ وہی تانیث آخر وہی غیر مصروف قال اللہ تعالیٰ فعدة من ایام أُخر لان افعل الذی معه من لایجمع ولایؤنث مادام نکرة تقول مررت برجل افضل منک وبرجال افضل منک وبامرأة افضل منک فان ادخلت علیه الالف واللام او اضفته ثنیت وجمعت وانثت تقول مررت بالرجل الافضل وبالرجال الافضلین وبالمرأة الفضلیٰ وبالنساء الفضل ومررت بافضلهم وافضلیهم وبفضلاهن وبفضلهن ولایجوز مررت برجل افضل ورجال افاضل وامرأة فضلیٰ حتی تصله بمن او تدخل علیه الالف واللام وهما یتعاقبان علیه ولیس کذلک آخر لانه یؤنث ویجمع بغیر من وبغیر الاضافة والالف واللام تقول مررت برجل آخر وبرجال أُخر وآخرین وبامرأة أُخریٰ وبنسوة أُخر فلما جاء معدولا وهو صفة منع الصرف وهو مع ذلک جمع فان سمیت به رجلا صرفته فی النکرة عند الاخفش ولم تصرفه عند سیبویه۔

ادر۔ اُدرة۔ بالضم فنج یقال رجل آدر بیّن الادرة والادرة بفتحات۔

ارر۔ اَرّ۔ جماع کردن (ع ف اض ۲) ورجل میرّ لغت منه للکثرة۔

ازر۔ اُزر۔ نیرو وپشت قوله تعالیٰ اشدد به ازری لئے ظہرے وجائے بستن ازار و سرین و یقال آزرت فلانا اے عاونته والعامة تقول وازرته بالواو۔ ازار بمعنی شلوار ومانند آن مثل لحاف وملحف یذکر ویؤنث ازارة کذلک کوساد ووسادة آزرة جمع القلة ازر بضمتین جمع الکثرة منه مثل احمرة وحُمُر۔ ویقال ازّرته فتازّر وائتزر ازرة حسنة مثل جلسة ورکبة وتازر النبت اشتد والتف۔ آزر بالمد نام پدر ابراهیم علیه السلام وهو اعجمی۔

اسر۔ اَسر۔ بستن بپالان بدوال (ع ف ا ک ۲) یقال اسر قتبه بالاسار ای شده بالقد اسار بالکسر دوال اَسْر۔ اسار ایضا برده کردن اسیر برده باسور کذلک والجمع اسریٰ واساریٰ ومنه سمی الاسیر لانهم کانوا یشدونه بالقد فسمی لذلک کل اخید اسیرا وان لم یشد به۔ ویقال استأسر اے گرفت اسیرا لی۔ اسره الصباحیه یقال هذا لک باسره اے بقده یعنے بجمیعه کما یقال برمته وآفریدن یقال اسره الله ای خلقه وقوله تعالیٰ وشددنا اسرهم ای خلقهم۔ اسر بالضم کمیر گرفتگے شاش حصر فی الغائط یقال اسر فهو ماسور۔ و یقال عود اسر الذی یوضع علی بطن الماسور الذی احتبس بوله ولاتقل عود یسر۔ اُسره الرجل رهطه لانه یتقوی بهم۔

اشر۔ اشر۔ بفتحتین خیرہ گی (ع ک ا ف ۲) فهو اشر واشران وهم اشاریٰ مثل سکران و سکاریٰ ومنه ناقة میشیر وجواد میشیر یستوی فیه المذکر والمؤنث وتاشیر الاسنان تحزیزها وتحدید اطرافها۔ مؤشر العضدین الجعل

یعنی کوہ غلطان ویقال باسنانہ اشر بضم الشین
وفتحہا واُشُوراے حدّۃ و فی المثل اَعْیَیْتِنی بِاُشُرٍ
فکیف بُدُرُور۔ واشرت الخشبۃ بالمنشار یعنی بریدم
چوب را بارّہ۔

اصر۔ اَصر۔ بازداشت کردن (ع ف اک ۲)
مَاصِر و مَاصَر جاے بازداشت مآصر ج والعامۃ
تقول معاصر وشکستن آصرۃ پیوند و خویشی وہو
ما عطفک علی رجل من رحم او قرابۃ او معروف
او اصر ج۔ یقال ما تأصرنی علی فلان آصرۃ ای
ما تعطفنی علیہ قرابۃ ولامنۃ۔ اصر بالکسر پیمان وگناہ
وگرانی اصار اَیصر رسن کوتاہ کہ بمیخ استوار کنند
خرگاہ را و گیاہ خشک یقال لفلان محش لا یجز ایصرہ
اے لا یقطع اُصرا یاصر ج۔ حی متاصرون ای
متجاورون وہو جاری مُواصری ای صار بیتہ
الی جنب اصار بیتی۔ والاصیر المتقارب۔

اطر۔ اَطر۔ خم دادن کمان (ع ف اک ۲) و
در پیچیدن برسوفار تیر اطرۃ بالضم پی کہ بر پیچید
برسوفار تیر و داروی دیگ شکستہ تأطّر
خانہ نشین شدن زن و خم گرفتن نیزہ اطار المنخل
چنبر پرویزن وکذلک اطار الحافر و اطار الشفۃ
وکل شئی احاط بشئی فہو اطار لہ۔ اطیر گناہ یقال
اخذنی باطیر غیری۔

افر۔ افر۔ بفتحتین فربہی ستور پس از ماندگی و
لاغری (ع ک اف ۲) اشران افران ای
بطر وہو اتباع۔ اُفور سخت دویدن آہو و بکی
وجلدی نمودن در خدمت (ع ف اک ۲) مِئفَر
خادم شتاب روح۔

اقر۔ اُقُر۔ بضمتین نام جائے۔

اکر۔ اکرۃ۔ بفتحتین کشاورزان کانہ جمع آکر فی
التقدیر و واحدہا اَکّار۔ اکرۃ بالضم گندگی یقال
تاکرت الاکرا ے حفرت الحفرۃ۔ ہو اکرۃ ای فرعۃ

امر۔ اَمر۔ کار اُمور ج۔ یقال امر و مستقیم و فرمان
اوامر ج۔ و فرمودن (ع ف اض ۲) یقال
امرتہ بکذا فائتمر و منہ قولہ تعالی امرنا مترفیہا ای
امرناہم بالطاعۃ فعصوا وقد یکون من الامارۃ ایضا
ائتمار فرمانبرداری نمودن وائتمر بہ ایضا اذا ہم بہ
و مشاورت کردن مؤامرۃ کذلک یقال امرتہ فی
امری اے شاورتہ والعامۃ تقول وامرتہ استیمار
تامر کذلک وقولہم لک علیّ آمرۃ مطاعۃ ای امرۃ
اطیعک فیہا وہی مرۃ من الامر۔ قال ابو عبیدۃ
آمرتہ بالمد والقصر لغتان بمعنی کثرتہ ومنہ الحدیث
خیر المال مہرۃ مامورۃ او سکۃ مابورۃ ای کثیرۃ
النتاج والنسل۔ وامر ہو اے کثر قال ابو الحسن
اَمِر مالہ بالکسر اے کثر وامر القوم اے کثروا و
آمر اللہ مالہ بالمد اے کثرہ وانما قیل مہرۃ مامورۃ
لازدواج مابورۃ والاصل مؤمرۃ کما قال للنساء
ارجعن مازورات غیر ماجورات وانما ہو موزورات
بالواو من الوزر آمارۃ بالکسر فرمان فرمائی امیر
صفت منہ آمیرۃ مؤنث منہ امر فلان ای صار
امیرا و یقال فلان آمر و آمر علیہ اذا کان امیرا

وکان سوقة اے انه مجرب فی الامور امر بالکسر کار شگفت وسخت قوله تعالی لقد جئت شیئا امرا اے منکرا ویقال عجبا - ویقال فی وجه المال تعرف امرته اے نماره وکثرته - امر بالتحریک سخت شدن کار (ع ک اف ۲) امرة بفتحتین نشان که براه کنند از سنگ وچوب وجز آن تامیر امارت دادن کسے را هوامیر مؤمر - وتامر علیهم ای تسلط علیهم قال الاصمعی امار امارة بالفتح هنگام آمر بالمد فرماینده ونام روزے از روزهاے عجوز موتمر فرمان کننده ومشورت کننده ونام روزی از ایام عجوز رجل امر وامرة بالکسر والتشدید مرد ضعیف دل فرمانبردار مثال امع وامعه - امر ایضا بره خرد وامرة مؤنث منه ویقال ماله امر ولا امرة اے شئے -

اور - اوار - بالضم گرمی آتش وآفتاب وتشنگی آدارة نام آبے -

اهر - اهرة بفتحتین قماش خانه آهرة اهرات ج

ایر - آیر نره آیر وایور وایار علی افعل وفعول وافعال ج - ایاری بالضم مشددة الاخیر بزرگ نره وآرها یعنی ای جامعها قال الفراء آیر آیر وهیر هیر بالفتح والکسر فیهما باد شمال ویقال ایر بالکسر باد گرم من الاوار صارت واوه یاء لکسرة ما قبلها

اترور - پیاده کوتوالی وشاگرد سلطان که بے وظیفه همراه باشند اتر القوس تاتیرا وتر ها یعنی کمان زه کرد - اترار بالضم شهریست بترکستان -

آذار - ماه ششم از ماههاے رومی -

اشتر لقب لبعض العلویة بالکوفة ویذکر فی (ش ت ر)

فصل الباء

بئر - بئر - بالکسر چاه ابور ابار وآبار بقلب الهمزة - ج - وبئار جمع الکثرة منه - بار چاه کندن ونخنی نهادن بورة گندگی در چیزے وهی الارة ایضا یعنی الاوار مقلوبا - ببیرة یخنی وبارت الشئ وابتارته ادخرته -

ببر - ببر - نوعی از دد وهو الفرانق ببور ج -

بتر - بتر - بریدن بابتر شمشیر بران انبتار لازم منه بتر بفتحتین بریده دم وبے فرزند شدن وبیخبری (ع ف اک ۲) ابتر نعت منه وفی الحدیث بانه البتیراء خطبة بترا آنچه دروی حمد خدای عز وجل ونعت رسول علیه السلام نباشد ابتران گورخر وبنده اباتر بالضم مرد قطع رحم کننده بترئیة بالضم والیاء گروهے از زیدیان -

بثر - بثر - بسیار کثیر بثیر اتباع له وقد یفرد ودمیده گیهاے اندام بثور کذلک بثرة یکی بثر ایضا ریگ خفسیده بر زمین وهو الحسبی وآبله دمیدن بر اندام (ع ف ک ۲) وبضمها ایضا وتبثر جلده ای تنفط -

بجر - بجر - بالضم بدی وکار بزرگ قال الفراء کثیر بجیر اتباع له - قال ابو زید البجاری هی الدواهی واحدها بجری مثال قمری وقماری - بجر بفتحتین بیرون آمدگی ناف وسطبری بن ناف ابجر بجرا نعت منه بجر ج - قولهم افضیت الیک بعجری وبجری اے بامری کله - وفی المثل عیر بجیر بجره نسی بجیر خبره یعنی عیوبه ویقال هما اسمان الرجلین

واین بجرة اسم حمار کان بالطائف۔

بحر۔ بحر۔ دریا و جوے بزرگ خلاف البر الجمع بحار
بحور ج۔ واسپ فراخ گام ومنه قول النبی علیه السلام
فی مندوب فرس ابی طلحة ان وجدناه لبحرا و تنگ
رحم و کفانیدن البحیرة ناقة گوش کفانیده قال الفراء
وہی ابنة السائبة وحکمها حکم امها۔ وتبحر فی العلم وغیره
ای لتعمق وتوسع فیه۔ ماء بحر آب شور والجمع الماء
ای ملح۔ وعن یعقوب ابحر فلان ای رکب البحر
بحرانی بالضم خون سرخ خالص باحر مثله وایضاً
مرد گول حکاه ابو عبید۔ بحرین نام شهری بحرانی
منسوب الیه۔ بحری منسوب الی البحر نبات بحر و بجر
بالحاء والخاء ابرہای تنک پیشتر از تابستان بحرة
شہرے یقال ہذه بحرتنا اے ارضنا وبقیتہ صحرة
بحرة ای بارزا بلاحجاب عن الاصمعی بحر بفتحتین
سراسیمه شدن از بیم (ع ک اف ۲) وسیراب
ناشدن از غایت تشنگی و نوعی از بیماری شتر یقال
منه بحرت الابل۔ بحران بالضم تغیرے که بیمار را
پیدا آید در تپ مطبقه یقال یوم بحران علی الاضافة
ویوم باحوری علی غیر قیاس کانه منسوب الی باحور
و باحورا مثل عاشور و عاشورا و ہو شدة الحر
فی تموز وجمیع ذلک مولد۔

بحتر۔ بحتر۔ کوتاه گرد اندام حبتر بالفتح کذلک وہی
مقلوب منه و بحتر حی از طی۔

بحثر۔ بحثر۔ المتاع وبعثره اے بدده قال الفراء
فرقه وقلب بعضه علی بعض۔ وبحثر اللبن ای تقطع
وتحبب و بحثرته و بعثرته اے استخرجته وکشفته۔

بخر۔ بخار۔ بالضم تف بخور بالفتح ما یتبخر به۔
بخر بفتحتین گندگی دہان وقد بخر فهو ابخر نبات
بخر ابرهاے سپید تنک وقد مر فی الحاء۔

بختر۔ تبختر۔ خرامیدن یقال فلان یمشی البخترية

بدر۔ بدور۔ شتافتن سوے چیزے (ع ع ف ۱
ض ۲) یقال بدرت الیه و بادرت بمعنے۔ و
تبادر القوم تسارعوا۔ وابتدروا الی السلاح ای
تسارعوا الی اخذه۔ بدر ماه تمام لیلة البدر شب
چهارده از ماه سمی بدرا لمبادرته الشمس بالطلوع کانه
یعجلها المغیب و یقال سمی لتمامه۔ ویقال ابدرنا
ای طلع لنا البدر فنحن مبدرون و نام جائی یذکر
ویؤنث وہو اسم ماء قال الشعبی بدر کانت لرجل
یدعی بدرا و منه یوم بدر و نسب الی ذلک الموضع
اہل البدر۔ بدرة همیان ده ہزار درم و پوست بزغاله
ترکه از وے خیک سازند بجہت شیر و روغن خیک
شیر را از وے شکوة گویند و خیک روغن را عکة
بالضم و چون از شیر باز شود پوست وے را اگر
خیک شیر باشد بدرة خوانند و روغن را مسأ گویند
واز پوست بزغاله رسیده خیک شیر را وطب و
روغن را نحی گویند بالکسر۔ عین بدرة چشم بیا سنگر
ویقال تامة کالبدر۔ بادرة تیزی و شتاب تندی
وگوشت میان کتف وگردن مردم وغیره وہی البدرة
ایضاً۔ ویقال اخشی علیک بادرته و ندرت منه
بوادر غضب اے خطأ و سقطات عند ما احتد۔

بَیدر خرمن گاه۔

بذر۔ بَذر۔ تخم د کاشتن (عع ف اض ۲) و تفرقت ابله شذر بذر بالکسر والفتح معاً اتباع یعنی پریشان و پراگنده شده قال الفراء کثیر بذیر اتباع مثل بسیر لغة سا و لغتة۔ تبذیر پریشان کردن باسراف رجل تبذارة بکسر التاء اسراف کننده بذور بالفتح فاش کننده راز و قوم بُذُر۔ بذّر بتشدید الذال نام آبے۔

بذعر۔ ابذعرار۔ پراگنده شدن و بشتاب تاختن در طلب چیزے۔

برر۔ بِرّ۔ بالکسر فرمانبرداری کردن مادر و پدر را خلاف عقوق مَبَرّة مثله یقال بَرِرتُ والدی بالکسر فانا برّ به بالفتح و بارّ فجمع البر الابرار و جمع البار البررة و فلان یبر خالقه و یتبرره ای یطیعه۔ و برّ فلان فی یمینه ای صدق و برّ حجه و بُرّ مجهولا ای تقبل و برّ الله حجه برّا بالکسر قبله کله و یقال الام برّة بولدها یعنی مهربان و تبارّوا ای تفاعلوا من البر و فی المثل لا یعرف هِرّا من برّ اے لا یعرف من یکرهه ممن یبرّه و یقال الهر دعاء الغنم والبر سوقها قال فی المجمل هر گربه بچه بر روباه بچه و یقال البر الفؤاد بَرّ بالفتح دشت بریة بتشدید الراء و الیاء مثله براری جمع بریت مثال فعلیت صحرائی و فیما سکنت الیاء صارت الهاء تاء مثل عفریت و عفرنیة برّة اسم معرفة یعنی بر و اسم امرأة برّة آواز کردن بخشم بربار نعت منه بربر گروهے از مردم بر آبره ج۔ والهاء للعجمة والنسبة و بغیرها ایضاً جاء۔ بریرة میوه درخت اراک و نام زنے بریر ج۔ بُرّة بالضم یکدانه گندم بُر جمع بر بور گندم ها خشکاب ابرار راست کردن سوگند را وابراهه حجه لعله فی براعه حجته اے قبله۔ وابر علی اقرانه ای علاهم قال ابن السکیت یقال ابر فلان اذا رکب البر۔

بزر۔ بزر۔ بالفتح والکسر تخم و دهن البزر بالکسر افصح بزر بالفتح ایضاً بعصا زدن (عع ف اض ۲) اُبزار آبازیر توابل دیگ بیزر گذنک کازر بیازر ج۔ و ایضاً عصاهاے سطبر بزار بازیار و هو معرب بیازرة ج۔

بسر۔ بُسر۔ بالضم آب باران تازه باریده و غوره خرما اول ما بدا من النخل طلع ثم خلال ثم بلح بالتحریک ثم بُسر ثم رطب ثم تمر۔ و اول ما بدا من النبات بارى ثم جمیم ثم بُسرة ثم صمعاء ثم حشیش بُسرة واحد بسر والجمع بسرات ایضاً و آفتاب بوقت برآمدن و تبسّرته ای طلبته بسر بالفتح حاجت بنا جایگاه خواستن و خراشیده شدن سر ریش پیش از نضج و در نبید بسر آمیختن و فی الحدیث لا تبسروا بالضم و لا تجروا و گشنی کردن نخل بنا خواسته ماده یقال بسرها و ابتسرها ای ضربها من غیر ضبعة و البسر ایضاً ظلم السقاء و هو ان یسقی اللبن قبل ان یروب فی السقاء و قبل ان یخرج زبده۔ بسور روی ترش کردن البسار ایستادن کشتی میان آب و ابسر النخل اے صار ما علیه بسرًا

باسور نوعے از بیماری مقعد ومینی بواسیر ج۔

بشر۔ بشرة۔ بفتحتین روے پوست مردم والبشرة الارض ما ظہر من نباتہا یقال ما احسن بشرتہا۔ بشر ایضا مردم بشر بالکسر نام مردی وروی مردم یقال فلان حسن البشر ای طلق الوجہ ونام کوہی بجزیرة ونام آبی وربنی تغلب وروے پوست بر داشتن۔ (ع ف اض ۲) مباشرة مجامعت کردن وبسودن مباشر بادیان کشن خواہ ویقال فلان مؤدم مبشر اے مجرب کامل۔ بشر بالفتح خوردن ملخ گیاہ را ومباشرت کردن وقردہ دادن (ع ف اض ۲) بشور ابشار کذلک۔ ابشار ایضا شاد شدن یقال بشرتہ بمولود فابشر اے سُر ویقال البشر بخیر ومنہ قولہ تعالی وابشروا بالجنة ونبات نامک شدن زمین۔ یقال ابشرت الارض۔ وبشرت ہکذا ابشر (ع ک اف ۲) اے استبشرت بہ وسررت بہ۔ وبشرنی فلان بوجہ حسن ای لقینی بشارة بالضم والکسر قردہ وبالفتح شاد شدن (ع ک اف ۲) وبالکسر المطلقة لا تکون الا بالخیر وانما تکون بالشر اذا کانت مقیدة کقولہ تعر فبشرہم بعذاب الیم۔ بشری نام مردی لا ینصرف معرفة ولا نکرة للتانیث ولزوم حرف التانیث وان لم تکن صفة لان ہذہ الالف بنی الاسم لہا فصارت کانہا من نفس الکلمة ولیست کالہاء التی تدخل فے الاسم بعد التذکیر وقولہ تعالی یا بشری ہذا غلام مثل عصای وفی التثنیة یا بشرئی تبشیر قردہ دادن یستعمل فے الخیر والشر قولہ تعالے یبشرہم ربہم برحمة منہ قولہ تعالی فبشرہم بعذاب تباشر قردہ دادن یکدیگر را تباشیر قردہ دادن صبح واول ہر چیزے بشیر قردہ دہ وخوبروی بشیرة مؤنث یقال امرأة بشیرة ای حسناء وناقة بشیرة ایضا۔ مبشر بضم الاول وفتح الثانی وکسر الشین مشدد نام مرغے ویقال ہو القفاة استبشار شاد شدن۔

بصر۔ بصر بفتحتین بینائی ودانائی بصرت بہ ای علمتہ قولہ تعالی بصرت بما لم یبصروا بہ۔ بصارة بینائی دل (ع بضمہا) بصیر بینا ودانا ابصار دیدن مُبصرة روشن وپیدا ومنہ قولہ تعالی فلما جاءتہم آیاتنا مُبصرة اے مضیئة۔ مبصرة بالفتح حجت مباصرة از دور برافراشتہ نگریستن تبصر شناسا شدن وتامل کردن تبصیر شناسا وبینا گردانیدن وبصرہ شدن بصرة سنگ سفید ونرم ونام شہرے فاذا اسقطت منہ الہاء قلت بصر بالکسر بصرتان بصرہ وکوفہ بصیرة حجت واستبصار در چیزے قولہ تعالی بل الانسان علی نفسہ بصیرة قال الاخفش جعلہ ہو البصیرة کما تقول للرجل انت حجة علی نفسک قال ابو زید البصیرة من الدم ما کان علی وجہ الارض والحدیقة ما لزق بالجسد قال الاصمعی وہو شیء من الدم یستدل بہ علی الرمیة والو عمر ومثلہ وقال وہو ما بین شقتی البیت ایضا ویعنی ابو عبیدة الترس والدرع فی شعر الجعفی

بصائر ج - بصر بالفتح دو کرانہ چرم وغیر آن ہم باز نہادن بوقت دوختن وقولہم أراٰیتہ لمحاً باصرا اے نظرا بتحدیق شدید وہو کلابن وتامر ای ذو لبن وتمر وبصر وہو من البصرت شل موت مائت من اَمَتُّ یعنی اریتہ امرا شدیدا یُبصرہ بصر بالضم کرانہ از ہر چیز وفی الحدیث بصر کل سماء مسیرۃ کذا یرید غلظہا - بصریٰ بالضم موضعے بشام بنصر بالکسر انگشت دومی بناصر ج -

بطر - بَطَر - بفتحتین سرگشتگی ودہشت وخیرگی وسخت شادی نمودن (ع ک اف ۲) ویقال ابطر المال ای سترہ - وابطرت فلانا ذرعہ اے کلّفتہ وابطرہ ای ادہشہ - بطر کفانیدن ریش وجراحت (ع ف اض ۲) ومنہ البیطار والمبیطر لغت وبیطر بکسر الباء وفتح الیاء مثال ہزبر ہو الذی یعالج المواشی والدواب بَیطرۃ مصدر منہ ویقال ذہب دمہ بطرا بالکسر اے ہدرا -

بظر - بَظر - بظارۃ بالضم تندی میان دو لب فرج بظر بفتحتین مصدر منہ البظر بظرا لغت منہ وکذا بظارۃ الشاۃ - وبظارۃ الشفۃ ہنۃ ناتئۃ فی الشفۃ العلیا وہی الحترمۃ مالم تطل فاذا طالت قلیلا فالرجل حینئذ ابظر ومنہ قول علی بن ابیطالب رضی اللہ تعالیٰ عنہ لشریح فما تقول انت ایہا العبد الابظر -

بعر - بعیر - شتر رسیدہ وہو من الابل بمنزلۃ الانسان من الناس یقال للجمل بعیر وللناقۃ بعیر ابعرۃ اباعر بُعران ج - بعرۃ پشکل شتر وگوسپند بَعْر اَبعار ج - بَعَر ایضاً پشک افگندن

بعثر - قال الفراء بعثر الرجل وبحثر متاعہ اذا بدّدہ وفرقہ - وبعثر الشیٔ وبحثرہ ای استخرجہ وکشفہ وہی بحثر قال ابو عبیدۃ فی قولہ تعالیٰ بعثر ما فی القبور اے اُثیر واُخرج - ویقال بعثرت حوضی ای ہدمتہ وجعلت اسفلہ اعلاہ -

بغر - بغور - افتادن پروین ودلیل باران بودن آن (ع ع بفتحہما) یقال بغر النجم - بغرۃ دفعہ از باران یقال بغرت الارض مجہولا - بغر بفتحتین بیماری تشنگی شتر کہ دران بمیرد (ع ع ک اف ۲) ویقال تفرقت ابلہ شغر بغر اے فی کل وجہ -

بغثر - وترکت القوم فی بغثرۃ اے فی ہیج واختلاط وتبغثرت نفسہ ای غثت یعنی بشوریدن او یقال اصبح فلان متبغثرا اے متمقّسا وربما یقال بالعین ولا یرویہ الجوہری عن عہد -

بقر - بقر - بفتحتین گاو وہو اسم جنس بقرہ یکے وہی تقع علی الذکر والانثیٰ بقور مثلہ وانما دخلتہ الہاء علی انہ واحد من جنس بقرات ج - باقر جماعۃ بقر مع رعاتہا - واہل الیمن یسمون البقرۃ باقورۃ وکتب النبی صلعم فی کتاب الصدقۃ لاہل الیمن فی ثلثین باقورۃ بقرۃ - بقار نام وادیے بقر بسکون الوسط شگافتن وفراخ کشادن (ع ع ف اض ۲) وقولہم ابقرہا عن جنینہا اے شق بطنہا عن ولدہا تبقر فراخی در مال وعلم کان محمد بن علی

زین العابدین رض یسمیٰ باقر التبقرہ فی العلم یقیراً
بقیرۃ شاماکچہ ناقہ بقیر التی شق بطنہا عن ولدہا
والبقیر ایضاً جماعۃ بقر۔ بقیریٰ مثال سمیہیٰ بازیچہ
کودکان عرب وقد بقروا اے لعبوا بذلک۔ بقر
بفتحتین ایضا ماندہ شدن (ع ک ا ف ۲) و
شگفت داشتن سگ بدیدار گاو ویقال بقر الرجل
وبقر ای حسر واعیا وبقر الکلب وبقر ای رای
البقر فتحیر کما یقال غزل اذا رای الغزال فلہی
وبقر الرجل اے اقام بالحضر وترک اہلہ بالبادیۃ
بقر ایضا سر جنبان وبشتاب رفتن۔
بکر۔ بکر۔ بالکسر دوشیزہ وزن وناقہ کہ یک شکم
بیش نزادہ باشد وبچہ نخستین کہ پس ازوی ہنوز
دیگر نزادہ باشد یستوی فیہ المذکر والمؤنث ابکار
ج۔ بکارۃ بالفتح دوشیزگی بکر بالفتح شتر جوانہ بکرہ
مؤنث منہ والجمع بکار بالکسر مثل فرخ وفراخ و
بکارۃ مثل فحل وفحالۃ وفی القلۃ علی ابکر قال
ابو عبیدۃ البکر من الابل بمنزلۃ الفتی من الناس
والبکرۃ بمنزلۃ الفتاۃ والقلوص بمنزلۃ الجاریۃ
والبعیر بمنزلۃ الانسان والجمل بمنزلۃ الرجل والناقۃ
بمنزلۃ المرأۃ وپدر قبیلۂ وہو بکر بن وائل واذا نسبت
الیہ قلت بکری وکذا الی ابی بکر تحذف الاسم الاول
وکذلک فی کل کنیۃ۔ بکرۃ البئر چرخ چاہ وجمعہا
بکر بفتحتین وہو من شواذ الجمع لان فعلۃ لا تجمع
علی فعل الا احرف مثل حلقۃ وحلق وحماۃ وحماۃ و
بکرۃ وبکرات ایضا۔ ویقال جاؤا علی بکرۃ ابیہم للجماعۃ
اذا جاؤا معاً ولم تخلف منہم احد۔ بکرۃ بالضم بامداد
بگاہ تقول اتیتہ بکرۃ ای باکراً فان اتیتہ بکرۃ یوم
بعینہ قلت بکرۃ غیر مصروف وہی من الظروف
التی لا تتمکن ویقال سر علی فرسک بکرۃ وبکراً کما
تقول سحراً۔ بکور بگاہ برخاستن وبامداد کردن
وبامداد رفتن (ع ف ا ض ۲) یقال بکرت و
ابکرت وبکّرت وباکرت وابتکرت کلہ بمعنیٰ۔ و
یقال ابکرت علی الورد۔ وابکرت الغدار وبکرت
علی الحاجۃ وابکرت غیری ایضا۔ وابکر الرجل اذا
وردت ابلہ بکرۃ۔ وکل من بادر الی الشئ فقد
ابکر وبکّر ای وقت کان یقال بکّروا بالصلوۃ المغرب
ای صلوہا عند سقوط القرص وقولہ تعالی بالعشی
والابکار جعل الابکار جعل الابکار وہو فعل یدل علی
الوقت وہو البکرۃ کما قال یسبح بالغدو والآصال
جعل الغدو وہو مصدر یدل علی الغداۃ۔ ورجل بکر
فی حاجتہ بضم الکاف وکسرہا مثال حذر یعنی سحرگاہ
خیز بحاجت خود باکورۃ نوبادہ وابتکرت الشئ اذا
استولیت علی باکورتہ۔ وفی حدیث الجمعۃ من بکر
وابتکر قالوا بکر اسرع وابتکر ادرک الخطبۃ من اولہا
بکور بکورۃ بالفتح مایدرک اول النخل وجمعہ بکر۔
ضربۃ بکر بالکسر ای قاطعۃ وفی الحدیث کانت
ضربات علی رض ابکارا اذا اعتلی قد واذا اعترض قط
بور۔ رجل بور۔ بالضم ای ہالک فاسد لا خیر فیہ
قال ابو عبیدۃ وامرأۃ بور کذلک وقوم بور اے
ہلکیٰ قولہ تعالی وکنتم قوماً بوراً وہو جمع بائر مثل

حائل وحول وحکی الاخفش عن بعضہم انہ لغۃ ولیس
بجمع لبائر کما یقال انت بشر وانتم بشر۔ وبار فلان
ای ہلک وابارہ اللہ ای اہلکہ اللہ۔ بوار بالفتح
ہلاکی ویقال نزلت بوار علی الکفار مثل قطام و
کاسد شدن متاع وزن بیوہ یقال بار المتاع
ای کسد ونعوذ باللہ من بوار الایم اے کسادہا
وبار عملہ ای بطل ومنہ قولہ تعالی ومکر اولئک ہو
یبور۔ بور آزمودن (ع ف اض ۲) ابتیار مثلہ و
یقال برت الناقۃ ای اختبرتہا وہو ان تعرضہا
علی الفحل تنظر الاقح ہی ام لا فاذا کانت لاقحا بالت
فی وجہ الفحل ومنہ قولہم بر لی ما عند فلان ای اعلمہ
وامتحن لی ما فی نفسہ۔ وبار الفحل الناقۃ وابتارہا
اذا اشتمہا لیعرف لقاحہا من حبالہا والبور ایضا
الارض التی لم تزرع عن ابی عبیدۃ۔ ورجل
حائر بائر اذا لم یتجہ لشیء وہو اتباع۔ باریا و
بوریا رم قال الاصمعی ہذا فارسی وہو بالعربیۃ
باری وبوری والباریۃ کذلک۔

بہر۔ بہر۔ ہلاکی ونگونساری یقال بہرا لہ ای
تعسا لہ وشگفت وغلبہ کردن (ع بفتحہا) یقال
بہر القمر وقمر باہر اذا غلب ضوءہ ضوء النجوم
وبہر الرجل ای برع۔ وبہرت فلانۃ النساء ای
غلبتہن حسنا۔ ویقال الازواج ثلثۃ زوج بہر
ای تبہر العیون لحسنہ ای تغلبہا وتعجبہا وزوج
دہر ای یعدہ لنوائب الدہر وزوج مہر ای یوخذ
منہ المہر وتاسہ برانگندن یقال بہرہ الحمل اے
اوقع علیہ البہر فانبہر ای تتابع نفسہ۔ بہر بالضم
ومہ وتاسہ بہرۃ اللیل والوادی والفرس میانۂ آن
ابہران دو رگ دل ابہر القوس میانہ کمان اباہر
پرہای مرغ واول آنرا قوادم گویند پس مناکب پس
خوافی پس اباہر پس کلی بہار قبیا را از قضا ر
بہرانی منسوب مثل بحرانی علی غیر قیاس لان قیاسہ
بہراوی بالواو۔ بہار گلی ست کہ آنرا گاوچشم خوانند
بہار بالضم صد رطل آبتہار دعوی دروغ کردن
ابہیرار تیرہ شدن شب ویقال ابہار اللیل ای ذہب
معظمہ واکثرہ۔ وابہار علینا اللیل ای طال۔
بہتر بحتر بالضم لغۃ فی بحتر وہو القصیر۔
بہرز بہرزۃ۔ ناقۂ بزرگ بہازر ج۔

ابتعرت۔ الخیل رکضت للمبادرۃ یعنی اسپان
دویدند تا پیشی گیرند۔
بجدری۔ بالضم کودک شیر زدہ کہ جوان
زور آور نہ شود۔
بخترۃ۔ تیرگی در آب ودر جامہ بخترہ بددہ و
فرقہ فتبخر یعنی پریشان پراگندہ کرد آن را
پس پراگندہ شد۔
ابذقروا۔ از ہم جدا و پراگندہ شدند بمعنی
گریختند وما ابذقر الدم فی الماء ای لم یتفرق
اجزاءہ فیمتزج بہ ولکنہ مر فیہ مجتمعا متمیزا عنہ۔
بردرایا۔ موضعیست عن سیبویہ۔
بردشیر۔ شہریست بکرمان۔
بثر عنز۔ علینا اذا ساء خلقہ وبزرگمہر نامی ست

بسبر۔ کجعفر دہیست اغلب کہ بہمدان باشد منہا الامام صائن الدین عبدالملک بن محمد البسبری
بسکرۃ۔ بالکسر و تفتح شہریست بمغرب معروف ببسکرۃ النخیل منہا الحافظ علی بن جبارۃ ابو القاسم الہذلی۔
بشتبری۔ بالضم ہو شیخ الاسلام عبدالقادر ابن ابی صالح الجیلی کذا نسبہ حفیدہ ابو صالح الجیلی۔
بضر۔ نوف الجاریۃ قبل ان تخفض لغۃ فی البظار
بضرۃ بطلان چیزے و منہ ذہب دمہ بضرا مضرا بکسرہما اے ہدرا۔
بعذرہ۔ بعذارۃ بالکسر ضبانیدہ آزار او بعذر فلانا نفضہ اے لرزانید آزار۔
بعکرہ۔ بالسیف قطعہ۔
بغبور۔ بالضم شگے کہ بران قربان تبان ذبح کنند و پارنامہ پادشاہ چین۔
بغشور۔ بالفتح شہریست ما بین ہرات و مرخس والنسبۃ بغوی علی غیر قیاس معرب کوشور منہا علی بن عبدالعزیز و ابن اخیہ ابو القاسم مسند الدنیا و ابراہیم بن ہاشم و محمد بن علی الدباس و محی السنۃ۔
بقطریۃ۔ بالضم جامہاے سپید فراخ القطر مردے سست۔
بلہرۃ۔ لقب عبدالسلام الہروی حدث۔
بلہور۔ نام بادشاہیست۔
بلور۔ بلّور و بلور و سبطر جوہریست معروف

و کسنور مرد و فرک دلیر و بزرگ از شاہان ہند۔
بلنجر۔ شہریست بخزر پس باب الابواب و احمد بن عبید بن ناصح بن بلنجر محدث نحوی۔
بلغر۔ مدینۃ الصقالبۃ ضاربۃ فی الشمال شدید البرد والعامۃ تقول بلغار۔
بلہور۔ جاے فراخ۔
بنبور۔ مرد آزمودہ کار۔
بندر۔ کنارہ دریا و جوے کہ جاے لنگر جہاز و جاے بستن کشتی باشد لینا درۃ تجار ایز مون المعادن او الذین یخزنون البضائع للغلاء بہ جمع بنادرو محمد بن بشار بندار محدث۔
بنصر۔ انگشت چہارم ما بین وسطی و خنصر مونثۃ ذکرہ فی (ب ص ر) وہم۔
بہدری۔ بالضم کودک شیر زدہ کہ جوان قوی نشود
بیار۔ شہریست ما بین بیہق و بسطام و دہیست بنسا۔
بیرۃ۔ بالکسر شہریست کہ در انجا قلعہ ایست بنزدیکی سماط و دہیست ما بین قدس و نابلس و دہیست بحلب و دہیست بکفر طاب و دہیست بجزیرۃ ابن عمر و احمد بن عبید بن الفضل بن سہل بن بیری کسیری امرا من سارہ محدث ابیار شہریست ما بین مصر و اسکندریہ۔

فصل التاء

تار۔ اتار تہ۔ بصری اے اتبعتہ اتاہ یعنی درپے نگران ماندم۔
تبر۔ تبر۔ بالکسر زر خالص بے مہر و ضرب

فاذا ضرب دنانیر فهو عین۔ ویقال للفضة تبر ایضاً عند بعضهم۔ تبرتیه لغة فی هبریة یعنی سبوسه سر تبار بالفتح هلاکی تتبره اے کستره واهلکه قوله تعالی هولاء متبر ماهم فیه اے مکسر مهلک۔

تجر۔ تجارة۔ بازرگانی کردن (ع ف اض ۲) اتجار کذلک۔ تاجر بازرگان وخمر فروش والجمع تجر مثل صاحب صحب وتجار بالکسر وتجار بالضم والتشدید۔ ناقة تاجر وتاجرة ناقه که خریدار کنهرا شد کاسد ضد او متجرة سوداجاے۔

ترر۔ ترور۔ بیرون افتادن دانه خرما از پوست ودور افتادن کسے از جاے خود ترارة فربه باگوشت شدن (ع ک اف ۲) یقال تررت ای ضرت تاراً اے ممتلیاً۔ اترار انداختن دست را از خم شمشیر وغوک چوب زدن کودک دور انداختن کسے را از جاے خود اترّه القضاء اے ابعده واترّ الغلام القلة بالمقلار۔ تر بالضم نیه معمار وزاد ویقال عند الغضب لاقیمنک علی اترّ۔ ترترة جنبانیدن وفی الحدیث ترتروه مضمضوه۔ تراتر کارهاے بزرگ اترور بالضم جادوش۔

تغر۔ تغور۔ جوشیدن دیگ یقال تغرت القدر (ع بفتحهما) وهی لغة فی تغرت القدر تتغر (ع ک اف ۲) ای غلت۔

تفر۔ تفره۔ بکسر الفاء غنچه که میان لب زبرین باشد۔

تمر۔ تمر۔ خرما وهو اسم جنس الواحد تمرة والجمع تمرات بالتحریک وجمع التمر تمور وتمران بالضم و یراد به الانواع لان الجنس لایجمع فی الحقیقة تامر خداوند خرما مثل لابن ای ذولبن۔ ویقال تمرتهم فانا تامر ای اطعمتهم التمر۔ تمار خرما فروش مثل خمار تمری خرما دوست متمر آنکه خرما بسیار دارد ویقال اتمر الرجل اذا اکثر عنده تمر۔ متمور آنکه او را توشه داده باشند از خرما تامورة صومعه وخلاف دال ابریق وبیشه شیر یقال هو اسد فی تامورته ای فی عرینه تامور کسے یقال ما بالدار تامور ای احد وخون یقال هر وقت تامورة ای دمه وجیزے یقال ما بالرکیة تامور ای شیء من الماء۔ واکل الذئب الشاة فما بقی منها تامور۔ ویقال ما بالدار تومری بالضم التاء والمیم اے احد۔ وما رایت تومریاً احسن منه ومنها یستوی فیه المذکر والمؤنث۔ تتمیر خشک کردن خرما وگوشت واتمأرّ الشیء اے طال واشتد۔

تنر۔ تنور۔ م وقوله تع وفار التنور قال علی رض هو وجه الارض۔

تور۔ تور۔ آب جامه ومیانجی میان قوم۔

تیر۔ تیار۔ موج ویقال قطع عرقاً تیاراً ای سواجا سریع الجریة۔ تارة یکبار تارات تیرج وهو مقصور تیار کما قالوا قامات وقیم فغیر لاجل حرف العلة ولولاها لما غیر کما قالوا ارحبة ورحاب ولم یقولوا رحب۔ قال ابو عمرو یقال فلان تیارٌ بالضم علے ان یوخذا اے بیدار علی ان یوخذ۔ واتار ها اے اعاده مرة بعد اخرى۔

تیهر۔ تیهر۔ بالفتح ریگ توده تیاهیر وتیاهرج

وبزرگ منشی یقال بہ ثبیۃ تیہور اذا کان تاہنا۔
تتر۔ بفتحتین گروہے کہ سرحد آنہا متصل سرحد ترکست است
تواثیر۔ پیادگان کہ بے روزینہ معین ہمراہ سلطان باشند۔
تخزور۔ بالضم والمعجمۃ مردیکہ نہ چست باشد نہ سست
ومحمد بن علی بن الحسین التخاری بالضم محدث روے
عن المدایتی وعنہ الدار قطنی۔
تستر۔ شہریست وششتر بشینین معجمتین لحن و
سورہا اول سور وضع بعد الطوفان۔
تشرین۔ بالکسر نام ماہے برومی وہما تشرینان۔
تعار۔ بالکسر کوہیست بہ بلاد قیس ومرد انند تعر
فریاد زد (ع بفتحہما) وجرح تعار زخمیکہ پیوستہ
روان باشد وبہ نشود التعر محرکۃ اشتعال الحرب
یعنی برانگیختہ شدن جنگ۔
تعکر۔ کوہیست یا قلعہ بیمن۔
التقتر۔ لغۃ فی الدعتر۔
التقرۃ۔ والتقر۔ احدہما الکرد بار والآخر التوابل
التکری۔ والتکر۔ بضم التار وفتح الکاف المشدد فیہما ہکذا فی النسخ والصواب بفتح التار وضم الکاف
المشددۃ کجبّل للقریۃ التی باسفل بغداد والقائد
من قواد السند کاکرۃ ج تکر وشہرے بمغرب۔

فصل الثار

ثار۔ ثار۔ ثورۃ۔ کینہ وکینہ کشیدن (ع ف
اض ۲) یقال ثارت القتیل بالقتیل اے قتلت
قاتلہ والثائر الذی لایبقی علی شئی حتی یدرک ثارہ
ویقال ہو ثارہ اے قاتل حمیمہ۔ وقولہم یا ثارات
فلان ای یا قتلۃ فلان۔ ویقال ثار تک بکذا اے
ادرکت بہ ثاری منک۔ واثأرت من فلان اے
ادرکت ثاری منہ واصلہ اثتارت فادغم واثّار
المنیم الذی اذا اصابہ الطالب رضی بہ فنام بعدہ
واستثار فلان اے استغاث لیثار مقتولہ۔
ثبجر۔ واثبجر۔ اے ارتدع عند الفزعۃ۔
ثبر۔ ثبر۔ باز داشتن از حاجت (ع ف اض ۲)
مثابرۃ پیوستہ برکارے بودن ثبرۃ زمین نرم
وگندہ ونام جائی ثبیر نام کوہی بمکہ یقال اشرق
ثبیر کیما نغیر۔ ثبور ہلاکی وثریان ثبر بکسر الیار شمال
المجلس الموضع الذی تلد فیہ المرأۃ من الارض
وکذلک حیث تلد الناقۃ وربما قیل لمجلس الرجل مثبر
ثجر۔ ثجرۃ۔ بالضم میان وادی وفراخی آن
ومیانہ سینہ ورق ثجر بالفتح اے عریض۔ و
انثجر الدم لغۃ فی انفجر۔ تثجیر کنجارہ والعامۃ
تقول بالتار وفی الحدیث لا تثجروا ای لا تخلطوا
ثجیر التمر مع غیرہ فی النبیذ۔
ثرر۔ ثرّ۔ بسیار وبسیار شدن (ع ف اض ۱
وک ۲) سحاب ثرّ وعین ثرۃ بسیار آب وناقۃ
ثرۃ وعنز ثرۃ فراخ سوراخ پستان ومنہ یقال
طعنۃ ثرۃ۔ ناقۃ ثرور بسیار شیر والثرثرۃ کثرۃ الکلام
وتردیدہ یقال ثرثر الرجل فہو ثرثار ای مہذار۔
کالثار۔ ثرثار ایضا نام جوئی وثرثرت المکان
وثرثرتہ اے ثریتہ مثل مدیتہ۔

ثغر۔ ثغرور۔ بالضم آرخ غلاف قضیب ستور و شتر ج۔ وبار درخت طرثوث۔

ثجر۔ تقال۔ ثجرت الدم وغیرہ فانثجر ای صببتہ فانصب وتصغیر مثجر مثیجر ومثیجیج۔

ثغر۔ ثغر۔ دندان پیشین و در مند میان و حرب جاے وبستن رخنہ و دندان پیش شکستن یقال ثغرتہ ای کسرت ثغرہ فاذا اسقطت رواضع الصبی قیل ثغر مجہولا فہو مثغور فاذا انبت قیل اثغر وصلہ اثتغر قلب الثاء تاء و ادغمت او قیل اثغر باظہار الحرف الاصلی وقال فی المجمل اثغر اذا انبتت واثغر بالتاء او بالثاء اذا اسقطت۔ ثغرۃ بالضم مغاکی در چنبر گردن و رخنہ یقال ثغر ناہم اے سددنا علیہم ثلم الجبل وہذہ مدینۃ فیہا ثغر وثلم۔

ثفر۔ ثفر۔ فرج ددہ و مرغان شکاری و ربما استعیر لغیرہا۔ ثفر بالتحریک باردم واثفرتہا ای شددت علیہا الثفر۔ مسفار ستور کہ زین پس اندازد استثفار دامن بمیان پاے گرفتن مردم و دم در میان گرفتن سگ۔

ثمر۔ ثمرۃ۔ بالتحریک میوہ ثمر ثمرات ج و ثمار بالکسر جمع ثمر مثال جبل وجبال و ثمر بضمتین جمع ثمار مثل کتاب وکتب و اثمار جمع ثمر مثل عنق و اعناق۔ والثمر بضمتین ایضا المال المثمر یخفف ویثقل وقرا ابوعمرو وکان لہ ثمر وفسرہ انواع الاموال۔ واثمر الشجر ای طلع ثمرہ۔ شجرۃ ثمراء درخت میوہ ناک شجر تامر میسد و میوہ وثمیرۃ عورۃ مسکہ وہو مایظہر من الزبد

و اثمر الرجل ای کثر مالہ وثمر اللہ مالہ ای کثرہ۔ ابن ثمیر شب ماہتاب وثمر السیاط گرہ ہای تازیانہ

ثور۔ ثور۔ نر گاو والانثی ثورۃ والجمع ثورۃ وثیرۃ بالکسر وفتح یا بعدہ فیہما وثیران مثل جیران وثیرۃ بسکون الیاء ایضا مثل جیرۃ قال سیبویہ قلبوا الواو یاء حیث کانت بعد کسرۃ قال ولیس ہذا بمطرد وقال المبرد انما قالوا ثیرۃ لیفرقوا بینہ وبین ثورۃ الاقط وبنوہ علی فعلۃ ثم حرکوہ وپدر قبیلہ از مضر وہم رہط سفیان الثوری وکوہی بمکہ وفیہ الغار المذکور فی القرآن وہو ثور اطحل ویقال اطحل اسم ذلک الجبل وپارۂ پنیر ثورۃ ج یقال اعطاہ ثورۃ عظاما من الاقط ونام برجی از بروج واما قولہم سقط ثور الشفق فہذا انتشارہ وثورانہ ویقال سغطمہ۔ ثور المارحینئذ لاوہ حکاہ ابوزید ثور ثوران برآمدن گرد و حصبہ بر اندام د ع ف اض ۲) یقال صارت بفلان الحصبۃ و برجستن ملخ و جز آن یقال کیف الدبا یعنی الجراد فیقال ثائرۃ نافرۃ فالثائر ساعۃ مایخرج من التراب والنافر حین نفر اے وثب وثار بہ الناس اے وثبوا علیہ وکذا ثاور فلان فلانا و ثارت نفسہ ای جشات۔ وثار ثائرہ اے ہاج غضبہ۔ ورأیتہ ثائر الرأس اے اشعث یعنی ژولیدہ موے ثورۃ سوزش تثور بر انگیختن یقال ثور علیہم الشر اے ہیجہ وثور القرآن اے بحث عن علمہ۔ وثور البرک واستثارہا ای ازعجہا

وانہضہا یعنے برانگیخت شتر بسیار خسپندہ را۔
التشقر۔ التردد والجزع۔
شنجارۃ۔ وشنجار۔ کوے کہ آب میزاب آنرا کندہ باشد

فصل الجیم۔

جار۔ جؤار۔ بانگ گاو و قرأ بعضہم عجلا جسدا لہ جوار بالجیم عن الاخفش۔ وجار الی اللہ تعالی اے تضرع بالدعار۔ غیث جور مثل لغز بسیار باران۔
جبر۔ جبر۔ شکستہ بستن و نیکو کردن حال کسی را (ع ف ا ض ۲) یقال جبرت العظم وجبر اللہ فلانا فاجتبر اے سد مفاقرہ۔ جبور درست شدن شکستہ یقال جبر العظم بنفسہ ای الجبر وقد جمع العجاج بین متعد ولازم فی قولہ قد جبر الدین الالہ فجبر۔ جبارۃ بالکسر جبیرۃ چوبہا کہ بر شکستہ بندند و پارہ یعنی دستانبرنجن جابر نام کسے و یسمے الخبز جابرا و ہو جابر بن حبۃ و کنیتہ ابو جابر۔ اجبار ستم بر کارے داشتن و بمذہب جبر منسوب کردن یقال اجبرتہ کما تقول اکفرتہ اذا نسبتہ الی الجبر والکفر۔ جبار بالضم اے ہدر یقال ذہب دمہ جبارا اے ہدرا و فی الحدیث المعدن جبار اے اذا انہار علی من یعمل فیہ فہلک لم یؤخذ بہ مستاجرہ و نام روز سہ شنبہ در قدیم جبار بالفتح والتشدید درختی کہ دست بر و نرسد یقال نخلۃ جبارۃ اے عظیمۃ و ناقۃ جبارۃ سمینۃ۔ مجبر شکستہ بند جبار ایضا اسم من اسمار اللہ تعالی یعنے شکنندہ کامہا و آنکہ بکشد بخشم تجبر تکبر کردن و رستن گیاہ بعد از خوردن والجبر خلاف القدر قال ابو عبیدۃ ہو کلام مولد والجبرۃ بالتحریک خلاف القدریۃ و یقال فیہ جبریۃ وجبروۃ وجبروت وجبورۃ مثال فروجۃ اے کبر۔ جبیر مثال فسیق سخت متکبر جبرئیل نام فرشتہ وحی یقال ہو جبر اضیف الی ایل و فیہ لغات جبرئیل مثال جبرعیل وجبرئل مقصور منہ وجبرئیل بکسر الجیم والراء وجبرین بالفتح والکسر مع النون۔
جحر۔ جحر۔ بالضم سوراخ جحرۃ اجحار۔ جحران مثلہ ونظیرہ جئت فی عقب الشہر وعقبانہ و فی الحدیث اذا حاضت المرأۃ حرم الجحران جحرۃ بالفتح سال سخت جحرمۃ تنگی و بدخوئی میم زائدہ و یقال جحرت علیہ اے غارت۔ وجحر فلان اے تاخر۔ واجحرتہ اے الجاتہ الی ان دخل جحرۃ فانجحر۔ واجتحر لنفسہ جحرا ای اتخذہ مجاہر نہان جایہا جواہر در آیندگان بسوراخ و نہان جاے۔
جحدر۔ جحدر۔ کوتاہ و نام مردے۔
جخجر۔ جخجر۔ بالتحریک فراخ شدن درون چاہ (ع ک ا ف ۲) تجخیر متعد فیہ۔
جدر۔ جدر۔ گیاہے اجدر المکان گیاہ ناک شد و دیوار جدران ج جدار بالکسر مثلہ جدر بضمتین ج۔ جدر بالتحریک نشان گزیدگی بر گردن خرشاہ جدار گوسپند آبلہ زدہ جدری بالضم وفتح آبلہ دکذلک بفتحہا یقال منہ جدر الرجل مجہولا فہو مجدر

مجدرة زمین که در وی علت آبله باشد یقال هذا الامر مجدرة کذلک ای مجراة. وهو جدیر کذا ای خلیق به یعنی سزاوار والجمع جدراء وجدیرون جدیر ایضا چهار دیوار جدیرة خطیرة از سنگ آورده جَدَر بالتحریک نام دیهی بشام منسوب الیها الخمر. جَدَرة سلعه وخراج که بر اندام ظاهر شود جدر ج. وقبیلة از بنی ازد.

جنذر. جَنذَرة. تازه کردن نبشته پاک شده وبرنگ باز آوردن جامه را معرب.

جوذر. جُوذَر. بضم الذال وفتحها گوزن بچه جآذر ج.

جذر. جَذر. اصل هر چیزی بالفتح عن الاصمعی وبالکسر عن ابی عمرو وفی الحدیث ان الامانة نزلت فی جذر قلوب الرجال. وعشرة فی حساب الضرب جذر مائة. وازبیخ برکندن مُجَذَّر وجَنذر. کوتاه جذمور بالضم جذمار بالکسر پارهٔ از شاخ درخت که برتنه مانده باشد بعد از بریدن بزیادة المیم فیهما ویقال اخذت بجذامیره ای بکله عن الکسائی.

جره. جرة. بالفتح سبوی جر جرار ج جره بالکسر آنچه شتر از گلو برآرد وبجهت نشخور ومنه قولهم لا افعل ما اختلف الجرة والدرة یعنی الجرة تعلو والدرة تسفل جره بالضم دام آهو وفی المثل ناوص الجرة ثم سالمها وذلک ان الظبی اذا نشب فیها ناوصها ساعة ثم استقر بالاضطرار کانه سالمها یضرب لمن خالف ثم اضطر الی الوفاق جرتی شال فیتق ضرب من السمک. الجرية الحوصلة. فرس جرور یمنع القیاد. بئر جرور بعیدة القعر یسنی علیها. والجاری نهر السیل. کتیبة جرارة ای ثقیلة السیر لکثرتها جیش جرار کذلک جرارة ایضا عقرب تجر ذنبها والجریر حبل یجعل للبعیر بمنزلة العذار للدابة غیر الزمام وبه سمی الرجل جریرا. جر بن کوه یقال قطعت ایک وادیا وجرا وکشیدن مهار ورسن وجرآن (؟ع منه اض ۲) ویقال جرّت الناقة اذا اتت علی مضربها ثم جاوزته بایام ولم تنتج. جریرة گناه یقال جر علیه جریرة ای جنی علیه جنایة. والجارة الابل التی تجر بازمتها فاعلة بمعنی مفعولة بمثل راضیة ودافق بمعنی مرضیة ومدفوق وفی الحدیث لاصدقة فی الابل الجارة وهی رکائب القوم لان الصدقة فی السوائم. وجار جارا تباع واکثر کلامهم جار بار بالبار. ویقال کان ذلک عام کذا وهلم جرا الی الیوم. من جراک از بهر تو ولا یقال بجراک وکذلک من جراک مخففا ومن جرائک ممدودا مَجَرّة راه در آسمان وآنرا راه کهکشان گویند اجرار گفانیدن زبان شتر بچه تا شیر نخورد واجره اذا طعنه وترک الرمح فیه واجررته رسنه اذا ترکته یصنع ما شاء. واَجَرته الدین اذا اخرته له واَجَرنی فلان اغانی اذا اتابعها. وفلان یجار فلانا ای یطاوله یعنی برابری میکند باوی اجترار کشیدن وجره برآوردن شتر از گلو وکل ذی کرش. تجتر تجریر بسیار کشیدن ونیک کشیدن واجحر

ای انجذب - جرجرة آواز کردن گلوی شتر جرجار
نعت منه دگیاہے خوشبوے جراجر شتران بزرگ
ہیکل جبر جور بالضم کذلک - جرجر بکسر ین نخود

جر جیر تره -

جزر - جزور - بالفتح شتر کشتنی یقع علی الذکر والانثی
وہی تؤنث والجمع جزر بضمتین جزارة مرد کشنده شتر
وآن اطراف جزور باشد چون دست وپای وسر
وہی جزارته کما تقول اخذ العامل عمالته - فرس
عبل الجزارة اسپ که دستها و پایهاش سطبر بے
باشد ولا یدخل الراس فی ہذا لان عظم الراس ہجنة
فی الخیل ای عیب - وجزر السباع اللحم الذی تأکله
یقال ترکوہم جزرا بالتحریک اذا قتلوہم - جزر بالفتح
والکسر گزر - وبالفتح گوسپند فربہ جزرة یکے قال
ابن السکیت یقال اجزرت القوم اذا اعطیتہم شاة
یذبحونہا نعجة او کبشا او عنزا قال ولا تکون الجزرة
الا من الغنم ولا یقال اجزرتہم ناقة لانہا قد
تصلح لغیر الذبح - جزیرة آداک کمیت لانقطاعہا
من معظم الارض وموضعی میان دجلہ وفرات
واما جزیرة العرب قال ابو عبیدة ہی ما بین
حفر ابی موسی الاشعری الی اقصی الیمن فی الطول
وبین رمل یبرین الی منقطع السماوة فی العرض
جزر میوه باز کردن از درخت (ع ف اک ۲)
وشتر کشتن وپوست باز کردن ازوی (ع فا
مں ۲) یقال جزرت الجزور واجتزرتہا دفرو خوردن
آب دریا (ع ف امں ۲ وک ۲) دبازگشتن آب

وہذا خلاف المد اجزار رسیده شدن بناز کردن
وکشتنی شدن شتر یقال اجزر النخل والبعیر
وکان فتیان من العرب یقولون لشیخ اجزرت
یا شیخ اے حان لک ان یموت فیقول ای بنی
وتحتضرون ای تموتون شبابا ویروی اجزرت
بالزاء من المعجمتین من اجزر البر اے حان له ان یجز
الجزر حاسے شتر کشتن وفی حدیث عمر رضی اللہ تعالیٰ
عنه اتاکم وہذا المجازر فان لہا ضراوة کضراوة
الخمر قال الاصمعی یعنی ندی القوم لان الجزر
انما تنحر عند جمیع الناس -

جسر - جسر - بالفتح والکسر پل جسور ج - وبالفتح
بزرگ ہیکل وغیر آن جسرة مؤنث وی جسارة
ودلیری کردن (ع ف انص ۲) یقال جسر وتجاسر
علیه اے اقدم - جسور بالفتح دلیر -

جشر - جشور - ومیدان صبح (ع ف اض ۲)
جاشریة شراب صبوحی وقبیلہ قال الاصمعی یقال
اصبح بنو فلان جشرا بالتحریک اذا کان یبیتون
مکانہم فی الابل لا یرجعون الی بیوتہم قال و
کذلک مال جشر یرعی فی مکانه لا یرجع الی اہله
جشر بالتسکین مصدر منه خیل مجشرة بالحمی اے
مرعیة - جشرة بالضم سرفه خشک وسرفیدن یقال
جشر فہو مجشور مجہولا - المجشور ایضا شتر سرفنده جشیر
جوال سطبر وتیردان چرمین جشر بفتحتین درشت
شدن گل وخشک شدن آن جشر الساحل
او اخشن طینه ویبس کالحجر وآلودگی شیر در شیر دوشیدہ

یقال منہ وطب جشر بکسر الوسط۔
جعمر۔ جَعْمَر۔ بنجال مرغ شکاری و بنجال اندا ختن دعع لفتحہما) مجعر بالفتح کون مرغ جعار نام کفتار مبنی علی الکسر وانما بنیت لانہ حصل فیہا العدل والتانیث والصفۃ الغالبۃ ومعنی الغالبۃ انہا غلبت علے الموصوف حتی صار یعرف بہا کما یعرف باسمہ وہی معدولۃ عن جاعرۃ فاذا منع من الصرف بعلتین وجب البناء بثلاث لانہ لیس بعد منع الصرف الا منع الاعراب وکذلک القول فی حلاق وہو اسم للمنیۃ جاعرتان دو کرانۂ ران ستور ویقال موضع الرقمتین من است الحمار ومضرب الفرس بذنبہ علی فخذیہ جاعرۃ حلقۂ بن ستور جعار بالکسر رسن کہ آبکش بر میان بندد بوقت چاہ فرو شدن تجعر بر میان بستن آن جعر و ربالضم خرمائے خشک ریزہ۔
جعبر۔ جَعْبَر۔ کوتاہ سطبر جعبرۃ مؤنثہ۔
جعنظر۔ جَعْنَظَرِی۔ درشت خوی جعنظارۃ بالکسر کوتاہ سطبر۔
جعفر۔ جَعْفَر۔ جوی خرد و پدر قبیلۂ از بنی عامر وہم الجعافرۃ و نام مردے۔
جفر۔ جَفْر۔ بزغالہ چہار ماہ جفرۃ مؤنث و چاہ نابر آوردہ فراخ جفر الھباءۃ یار کتئی ست در بلاد غطفان جفرہ بالضم جای فراخ گرد میان سینہ فرس مجفر و ناقۃ مجفرۃ ای عظیمۃ الجفرۃ وہی وسط جفار بالکسر آبی در بنی تمیم ومنہ قیل یوم الجفار جفیر نوعے از تیردان وہی کالکنانۃ جفور بالضم از گشنی باز آمدن فحل از بسیاری ضراب (ع ف ا ض ۲) یقال جفر الفحل و ربض الکبش۔ ومنہ قیل الصوم مجفرۃ ای مقطعۃ للنکاح و فراخ شدن تہی گاہ بزغالہ واز شیر باز ماندن او اجفار ماندن کارے کہ در باشے۔ و ماندن پرستش و زیارت کسے۔
جمر۔ جَمْرَۃ۔ تف زمین و خذرک آتش جمر جمرات ج۔ و ہزار سوار و ہر گروہے کہ دست یکے کنند و با گروہے دیگر بیامیزند و یک سنگ و یک بار انداختن در حج و آن سہ جمرات ست مجمر بالکسر بوے سوز مجمر بالضم بوی سوختنی یقال اجمرت النار مجمرا بالضم جمار بالضم والتشدید میانۂ درخت خرما و آنرا شحم النخل خوانند تجمیر بر بدن جمار و انداختن جمار۔ و باز داشتن لشکر بدار الحرب باز ناگردانیدن و گرہ زدن زن گیسوان را پس قفا یقال جمرت المرأۃ شعرہا اذا عقدتہ ولم ترسلہ و فی الحدیث ایضا فرد الماتید و المجمر علیہ الحلق اجمار بشتاب رفتن شتر و گرد آمدن قوم بر چیزے جمیر القوم مجتمعہم۔ ابنا جمیر شب در روز ابن جمیر شب تاریک استجمار استنجا کردن بسنگ ہا و تجمر بسم سخت مجیمر نام جائی جمران کذلک کذا فی المجمل۔
جمعر۔ جَمْعَرَۃ۔ گرد آوردن خرگوش خود را وقت گزیدن۔
جمہر۔ جُمْہُور۔ بالضم ریگ تودہ بلند و ہمہ مردم جماہیر جمع الجمع جمہرۃ تودہ و تودہ کردن

بلند کردن و فی حدیث موسیٰ بن طلحۃ انہ شہد و
رجل فقال جمہروا قبرہ اے اجمعوا علیہ التراب
ولا تطینوہ وجمہر دادن از چیزے بیک طرف و
نہان داشتن مقصود از آن خبر۔

جور۔ جُور۔ میل کردن از راستی و راہ یقال
جار عن الطریق وستم کردن در حکم بر کسی یقال
جار علیہ فی الحکم (ع ف اض ۲) و بالضم نام شہری
یذکر و یونث۔ تجویر نسبت کردن بجور و افگندن
کسے را بزدن جار ہمسایہ۔ و زنہار دادہ از ظلم
مجاورۃ جوار بالکسر و الضم و الکسر افصح ہمسایگی کردن
تجاور اجتوار کذلک و باعتکاف نشستن در مسجد
و فی الحدیث کان علیہ السلام یجاور فی العشر الاواخر
جارۃ زن و زن ہمسایہ اجارۃ زنہار دادن
و رہانیدن و مزد دادن خانہ و جز آن و استجارہ
من فلان فاجارہ منہ۔ غیث جور بالکسر و فتح
الواو و تشدید الراء باران سخت رعد جور و بازل
سخت بانگ۔

جہر۔ جہرۃ۔ آشکارا جہر آشکارا کردن و چاہ را
پاک کردن قال الاخفش یقال جہرت الرکیۃ
وہی بیر مجہورۃ و قولہ تعالیٰ ارنا اللہ جہرۃ اے
عیانا یکشف ما بیننا و بینہ و آواز بلند کردن در
خواندن و نادانستہ در راہے شدن و بامداد
بے آگاہے نزدیک کسے شدن و دوغ کردن
در مشک و نماینده و دیدارے یافتن کسی را
(ع بفتحہما) یقال جہرت الرجل و اجتہرتہ اے
وجدتہ عظیم المرآۃ و کذلک الجیش اذا کثروا فی عینک
یعنی جہیر شیر بے آب جہورۃ سخن بلند گفتن جہوری
الصوت بلند آواز مجہر بالکسر من کان من عادتہ
ان یجہر بکلامہ۔ جہارۃ بالفتح بلند سخن شدن
و نماینده شدن در چشم (ع بضمہا) رجل جہیر
ای ذو منظر بہی و امرأۃ جہیرۃ و یقال ما احسن
جہرۃ بالضم و یقال کیف جہرا و کم اے جماعتکم۔
اجہار آشکارا کردن سخن و جز آن۔ المجاہرۃ
بالعداوۃ المبادأۃ بہا۔ جوہر گوہر واحدہا جوہرۃ
و الحروف المجہورۃ وہی لستۃ عشر حرفا یجمعہا
قولک ظل قور بض اذ غزا جند مطیع۔

جیر۔ جیر۔ بالفتح و کسر الراء سوگند ست بمعنی حقا
یقال جیر لا آتیک اے حقا۔ جیار صاروج و
گرمی دل از خشم و گرسنگی جار مثلہ۔

جبتر۔ مرد کوتاہ بالا۔

جاثر۔ بن آرم بن سام بن نوح و مکان جثر جاے
کہ خاک آن با شورہ و سنگریزہ آمیختہ باشد۔

جحار۔ دیہیست بہ بخارا منہا صالح بن محمد
بن صالح ابو شعیب الجحاری المحدث العابد
من ارباب الکرامات۔

جحنبار۔ گیاہے و مرد و فرک و تنومند یا فراخ
و کلان شکم یا کوتاہ کلان و فراخ شکم جحنبارۃ مثلہ
و یقال جحنبرۃ زن کوتاہ قد۔

جحاشر۔ بالضم مرد و فرک تناور سطبر مفاصل عظیم
الخلقۃ و اسپ خرد قرغہ جحشر مثلہ در ہر دو معنی

وبضم جماشرة مؤنث وجمشر بالضم اسم۔
جحذر۔ وجحذری۔ بفتحہما وجحادر بالضم سطبر۔
جمهور۔ بالضم قوام الشئی من ظهر الانسان وکشتہ
مجحظر۔ المعد شرہ کانہ منتصب یقال مالک مجحظرا
جشر المتاع فراہم کرد کالارا۔
جعاجر۔ چیزیکہ از خمیر آرد بصور مختلفہ سازند
و در رب طبخ میدہند و میخورند جعجرۃ یکے۔
جعدر۔ کوتاہ الجعادرۃ بنومرۃ بن مالک من الاوس
جعدری۔ بسیار خوار۔
جعمرۃ۔ ان یجمع الحمار نفسہ وجرامیزہ ثم یحمل
علی العانۃ او غیرہا اذا ارادکدمہ۔
الجکیرۃ۔ تصغیر الجکرۃ للحاجۃ وقد جکر کفرح
جکار نام مردے واجکر ستیہید در فروخت۔
جلبار۔ خلاف شمشیر یا تیزی آن وکبطنان
محلہ ایست باصفہان۔
جلفار۔ دہیست بردجلفر مخفف ان معرب
کلبہ وجلنار شہریست بنواحی عمان یجلب منہا الی
جزیرۃ قیس نحو السمن والجبن۔
جلنار۔ شگوفہ انار ومعرب گلنار یقال من ابتلع
ثلث حبات منہ من اصغر ما یکون لا یرمد فی تلک السنۃ
جمثورۃ۔ بالضم خاک تودہ۔
جمجور۔ بالضم میان تہی در استخوان کاواک
میان مرا جمجر گویند۔
جمز۔ بددلی نمود وگریخت۔
جنارۃ۔ بالکسر دہیست ما بین استرآباد وجرجان

جنور خرمن گندم وجو۔
جنبر۔ شتر وفرک وکوتاہ وچوزہ شواب جنبار
بالکسر وسکون ثانے وبکسرتین وتشدید یا مثلہ
جنبار را ایضا مردے وجنبر فرس جعدۃ بن
مرداس وشبیل بن الجنبار شاعرے۔
جنثر۔ کجعفر وقنفذ شتر وفرک فربہ جناثرج
جنثورۃ۔ خاک تودہ۔
جندر۔ فی د ج در)۔
جندیسابور۔ بالضم وفتح الدال شہریست بنزدیکے
تستر کہ دران قبر الملک یعقوب الصفار۔
جنابعرتہ۔ بالضم اشد نخلۃ بالبصرۃ تاخر الجنی نخلہ
است در بصرہ کہ بغایت آخر موسم بار می آرد۔
جنافیر۔ گورہائے کہنہ جنفور یکے۔
جهندر۔ نوعے از خرما۔

فصل الحار

حبر حبر۔ بالکسر سیاہی دوات ونشان حبور ج۔
وخوبی ودانشمند حبو دان قال الفرا ہو بالکسر و
ہو العالم وقیل کعب الحبر لمکان ہذا الحبر الذی
یکتب بہ لانہ کان صاحب کتب وقال ابو عبیدۃ
ہو بالفتح ومعناہ العالم بتحبیر الکلام والعلم وتحسینہ
احبار ج۔ قال الاصمعی لا ادری للعالم اہو بالفتح
ام بالکسر۔ ویقال بہ حبور راے آثار۔ محبرۃ بالکسر
سیاہی دان وفلان حسن الحبر والسبر ای جمیل
حسن الہیأت وفی الحدیث یخرج رجل من النار
قد ذہب حبرہ وسبرہ قال الفرا ای لونہ وہیأتہ

وقال الاصمعی ای الجمال والبہار واثر النعمۃ۔
وبفتح الحار والسین ایضا کانہ مصدر قولک حبرتہ
ای حسنتہ وبالکسر الاسم ۔ حبر بالفتح دانشمند قال
صاحب الصحاح ہو بالکسر افصح لانہ یجمع علی افعال
دون فعول وآراستن سخن وجامہ وجزآن و
سیاہی کردن در دوات (ع ف اض ۲) وشاد
کردن (ع ف اض ۲ وک ۲) حبور حبرۃ کذلک
قولہ تعالی فہم فی روضۃ یحبرون ای ینعمون و
یکرمون ویسرون ۔ رجل حبور مرد شادان حبار
بالفتح نشان حبیر کفک دہان شتر ۔ دابر وجامۂ
نوارض محبار بالکسر زمین نیکو رویانندہ حبرۃ
مثل عنبۃ برد یمانی حبر حبرات ج حبرۃ بکسرتین
زردی دندان حبر بفتحتین زرد شدن دندان
وتازہ شدن جراحت (ع ک اف ۲) یقال
حبر الجرح اے نکس قال الکسائی ای بری
وبقیت لہ آثار ۔ وحبرنی بالفتح ہذا الامر حبرا بالتسکین
ای سرنی وجار فی شعر العجاج بالتحریک وہو
قولہ (ع) الحمد للہ الذی اعطی الحبر۔ حابور
مجلس فساق یعنی خرابات حباری بالضم شوات
وہو نوع من الطیر مذکرہا ومونثہا واحدہا وجمعہا
وسوار وان شئت قلت فی الجمع حباریات و
فی المثل کل شئی یحب ولدہ حتی الحباری وانما
خصوا الحباری لانہ یضرب بہا المثل فی الموق
فہی علی موقہا تحب ولدہا وتعلمہ الطیران ولا التصرف
والفہا لیست للتانیث ولا للالحاق وانما بنی الاسم لہا

فصارت کانہا ہی من نفس الکلمۃ ۔ ویقال ما
اصاب منہ حبربرا وما فی حدیثک حبربرا ے شئی
وکذلک تبربر وحورور۔
حبتر حبتر بالفتح کوتاہ سطبر۔
حبجر حبجر ۔ بکسر الحار وفتح البار سطبر۔ احبجار
دمیدہ شدن از خشم۔
حبکر حبوکر ۔ ریگستان وسختی حبوکری شلہ۔
ام حبوکری سخت ترین بلاہا ویقال جمل حبوکری
والالف زائدۃ بنی الاسم علیہا ولیست للتانیث
لانک تقول للانثی حبوکراۃ وکل الف للتانیث
لا یصح دخول ہار التانیث علیہا ولیست ایضا
للالحاق لانہ لیس لہ مثال من الاصول فیلحق بہ
حتر حتر ۔ بالکسر عطای اندک حتر بالفتح مصدر منہ
(ع ف اک ۲) قال الاصمعی فاذا قالوا اقل
واحتر قالوہ بالالف ۔ احتار اندک دادن
واستوار بستن گرہ حتار بالکسر غلاف سر قضیب و
چین جامہ وسر خریطہ وہرچہ فرازگیرد چیزیرا
گرد وی حتر بضمتین ج ۔ حتر ایضا مہمانی کردن
بجہت خانہ نو وپیوند درآوردن بدامن خیمہ وخرگاہ
وچشیدن طعام وجزآن (ع ف اک ۲) حترۃ
بالضم مہمانی بنای نو حترۃ بالفتح یکبار شیر دادن
حثر حثر بفتحتین سر خرہ برآمدن در چشم وجوش
برآوردن دوشاب وبزہ دمیدن بر پوست
(ع ک اف ۲) حوثر نرہ مرد حواثر بطنے از قبیلہ
عبد القیس حثارۃ بالضم کاہ ریزہ احثار کفیدن خرما

پیش از رسیدن دانهٔ او۔

حجر۔ حَجَر۔ بفتحتین سنگ احجار جمع القلة۔ حجار و حجارة جمع الکثرة و نام مردے حجران زر و نقره حجر بالسکون شهر یمامه یذکر و یؤنث و کنار مردم حجور ج و باز داشتن قاضی کسی را از تصرف یقال حجر علیه القاضی (ع ف اض ۲ و ک ۲) حِجر بالکسر حرام و بالضم والفتح مثله والکسر افصح و قری بالثلث فی قوله تعالی وحرث حجر۔ ومنه قوله تعالی حجرا محجورا ای حراما محرما و کنار مردم و عقل ومنه قوله تعالی هل فی ذلک قسم لذی حجر و گرد اگرد کعبه اندرون حطیم از سوے شمال و منزلهای ثمود در نواحی شام قال الله تعالی کذب اصحاب الحجر المرسلین و حائط و ماویان حَجرة ناحیه سرای یقال للرجل اذا کثر ماله انتشرت حجرته۔ حُجر بالضم حرام و باز داشت یقال حجرا له ای دفعا له وهو استعاذة من الامر المنکر و نام مردے که او را حجر کندی گفتندی حُجرتین بضمتین نام مردے وهو حُجر بن النعمان حُجرة حظیرهٔ شتر و خانهٔ خرد والجمع حُجَر مثل غرفة و غرف و حجرات بضم الجیم۔ احتجار حجر و ساختن حاجر حاجور معاکے وادی که آب از وے بیرون نرود حجران بالضم ج مثل شاب و شبان۔ محجر بالفتح و کسر الجیم بوستان و چشم خانه محجر بفتح الجیم گرداگرد دیه ومنه محاجر اقیال الیمن وهی الاحماء کان لکل واحد منهم حمی لا یرعاه غیره و حرام۔ تحجیر خرمن کردن ماه و داغ کردن گرداگرد چشم شتر محجر بالضم و فتح الجیم و کسرها

مشددة موضعے حجار بالفتح والتشدید نام مردی حَنجرة بفتح الجیم والحاء حنجورة بالضم نای گلو نون زائده۔

حدر۔ حَدَر۔ گردانندام شدن و پر گوشت شدن چشم خانه (ع بضمها) حادر مرد گرد اندام عین حدرة بدرة چشم پر گوشت صلب ناقة حادرة العینین کذلک۔ حادور گوشواره حدرة بالضم گله شتر تا صد حَدَر بفتحتین نشیب حدور بالفتح جائی در نشیب حَدور بالضم در نشیب فرود آمدن و آماس کردن اندام از زخم چوب و آماسانیدن لازم و متعدی و بشتاب بانگ نماز گفتن و خواندن (ع ف ا ض ۲) حَدر بالتسکین رها کردن کشتی بسوے پستی و انداختن تنگ سال کسی را به فرو دستی احدار آماسانیدن اندام را بزدن و در چیدن دامن جامه و بر تافتن رشته تحدار آماسیدن پوست و فرود آمدن به نشیب تحدّر فرود آمدن آب از چشم حی ذو حُدُورة قبیلهٔ جمع و انبوه حُندُر حندورة بالضم فیهما سیاهی دیده یقال هو علی حندر عینه و حندورة عینه اذا کان یستثقله ولا یقدر ان ینظر الیه بغضا قال الفراء یقال جعلته علی حندیرة عینی و حندورة عینی اذا جعلته نصب عینک۔ حَدُبار نام زنے حیدرة شیر و نام مادر زاد امیر المؤمنین علی بن ابی طالب کرم الله تعالی وجهه فاطمه بنت اسد که مادر او بود او را آن نام نهاده بود بوقتیکه ابو طالب

غائب بود چنانکه گفت رضی اللہ تعالیٰ عنہ انا
الذی سمتنی امی حیدرہ چون ابو طالب رسید
آن نام را پسندید و علی نام نہاد۔
حدبر۔ حذبار۔ حدبیر بالکسر فیہما شتر لاغر پوست
بر استخوان چفسیدہ۔
حذر۔ حذر۔ بہ فتحتین و بالکسر مع سکون الوسط
پرہیز کردن (ع ک اف ۲) رجل حذر بضم الوسط
وکسرہا مرد بیدار با پرہیز حذرون حذاری ج
تحذیر ترسانیدن ویقال انہ لابن احذارا ے
ابن حزم و حذر حذار مثل قطام اے احذر۔
و قولہ تعالیٰ وانا لجمیع حاذرون ای متاہبون
وبغیر الالف بضم الذال وکسرہا عن الاخفش ا ے
خائفون۔ محذورۃ ترس حذریۃ علی فعلیۃ
بالکسر مخففۃ پارۂ زمین درشت حذاری ج۔
و موے کردن خرد س یقال نقش الدیک
حذریتہ۔ رجل حذریان سخت باترس و پرہیز۔
حذفر۔ حذافیر۔ الشئی اے اعالیہ ونواحیہ
واعطاہ الدنیا بحذافیرہا اے بجمیعہا الواحدۃ
حذفار و حذفور۔
حرر۔ حر۔ گرما گرم شدن حرارۃ وحرور گرم شدن
روز (ع ف اک ۲) وبالعکس ودر اض ۲)
جار من ثلثہ ابواب یقال حررت یا یوم بالفتح
والکسر و تحر ثلث لغات۔ حرار بالفتح آزاد شدن
بندہ حریۃ بالضم آزادی و آزاد مردی و اصلی شدن
حرۃ بالفتح تشنہ شدن فہذہ الثلاث من باب
(ع ک اف ۲) حرۃ ایضا زمین سنگلاخ سوختہ
حرار حرات حرون ج مثل ارضون بالواو والنون
واحرون ایضا۔ حرۃ بالکسر تشنگی ومنہ قولہم
اشد العطش حرۃ علی قرۃ اذا عطش فی یوم بارد
ویقال انما کسروا الحرۃ لمکان القرۃ حران
تشنہ و نام مردے و نام شہرے ان کان فعلان
فہو من ہذا الباب وان کان فعالا فہو من باب النون
حرّی مونث۔ حرار تشنگان حر بالضم آزاد و
آزادہ و کبوتر بچہ و آہو برہ و مار بچہ حر الرمل
و حر الدار میانہ وے حر الوجہ رخسارہ حران
دو برادر کہ حروا بی نام الیثان بود ساق حر
قمری نر احرار البقول ترہا کہ خام خوردہ شود وما ہذا
بحر منک اے بحسن وجمیل۔ حرۃ زن آزادہ
و ناقۃ حرۃ و سحابۃ حرۃ اے غزیرۃ کثیرۃ المد
والمطر۔ حرۃ الذفری جاے کشتن گوشوارہ
از بنا گوش طین حر گل بے ریگ رملۃ حرۃ
ریگ بے گل لیلۃ حرۃ بالاضافۃ شب زفاف
کہ بکارت زائل نتوان کرد یقال باتت فلانۃ
بلیلۃ حرۃ اے لم یقتضہا بعلہا ولیلۃ شیباء
التی اقتضہا۔ حریرۃ نوعے از جامہ ابریشمین
و نوعے از طعام بیمار حریر ج۔ والیضا آنکہ
گرمی خشم و جز آن در وے اثر کردہ باشد محرور
مثلہ۔ ویقال فی فمی حرورۃ بالفتح یعنی در دہان من
سوزش است حرورار بالفتح سید و بالقصر نام دیہی
کہ بعضی از خوارج منسوب اند بوے کہ حروریہ خوانند

ایشان را حر و رہا بالفتح باد گرم کہ بشب وزد چون سموم بروز احرار خداوند شتران تشنہ شدن یقال منہ آحَرَّ الرجل ای صارت ابلہ حرارا فہو مُحِرٌّ تحریر نقش خط برگرفتن و بندہ آزاد کردن و فرزند را نام زد مسجد طاعت خدای عزوجل گردانیدن واستحر القتل وحرای اشتد۔

حرز۔ حَرْز۔ اندازہ کردن کشت و میوہ و زبان گزہ شدن شیر و نبیذ (ع ف اض و ک ۲) حارز کشیر ترش حرزۃ المال وحرزۃ النفس دوست واشتہ از مال و نفس حرزات بالتحریک ج۔ وفی الحدیث لاتاخذ من حرزات انفس الناس یعنی فی الصدقۃ۔ حزورۃ پشتہ خرد حزاور ج۔ حزور کودک رسیدہ وزورمند شدہ وتبشدید الواو کذلک والجمع الحزاورۃ حزیران ماہیست رومیان را پیش از تموز۔

حسر حَسُر۔ برہنہ کردن و ماندہ کردن حسور ماندہ شدن و فرو ماندن بینائی از دیدن و ر (ع ف اک ۲) حاسر برہنہ و سپاہی بے زرہ و خود محسرۃ بالکسر جاروب انحسار برہنہ شدن استحسار تحسّر ماندہ شدن احسار ماندہ کردن حسیر محسور ماندہ و دریغ خورندہ حسری ج مثل قتیل و قتلی۔ محسور حسیر ایضا خیرہ چشم حسرۃ دریغ و پشیمانی حسر بالتحریک حسرۃ و دریغ خوردن (ع ک اف ۲) تحسیر ماندہ کردن و دریغ خورانیدن دیگرے را و افتادن پر مرغ تحسّر دریغ خوردن و ریختن پشم شتر محسر مردے دار زدہ و حقیر بطن محسّر بکسر السین جائیست در منی۔

حشر حِشر۔ پر لطیف کہ بر تیر نہند سنان حشر و اُذن حشر و آذان حشر لطیف و باریک لایثنی ولا یجمع لانہ مصدر فی الاصل مثل ما رعور و ما رسکب اُذن حشرۃ مشرۃ اتباع۔ و عن الاخفش سہم حُشُر دقیق سہام حشر بالضم کما یقال جَون و جُون و دردو درد و برانگیختن و راندن و گرد کردن و منہ یوم الحشر روز قیامت و باریک کردن سنان و نیزہ و جز آن (ع ف ض ۲) و نوک تیر و لطیف شدن گوش ستور و یستعمل مجہولا و ہلاک کردن تنگ سال ستور و مال مردم را حشرۃ بالتحریک جانور ریزہ زمینی حشرات ج۔ محشر بالکسر گرد آمدن جای حاشر یکے از نامہای رسول صلی اللہ علیہ وسلم قال علیہ السلام لی خمسۃ اسماء انا محمد و احمد والماحی یمحو اللہ بی الکفر والحاشر احشر الناس علی قدمی والعاقب حشور بسکون الشین اسپ تہی گاہ بر آمدہ والانثی حشورۃ مثال جرولۃ۔

حصر حَصْر۔ تنگ گرفتن بر کسے یقال حصرہ ای ضیق علیہ واحاط بہ و باز داشت کردن کسے (ع ف اض ۲) حصر بفتحتین بستہ شدن سخن و تنگ دل شدن (ع ک اف ۲) قولہ تعالی او جاؤکم حصرت صدورہم فاجاز الاخفش والکوفیون ان یکون الماضی حالا و ما جوزہ سیبویہ الا مع قد وجعل حَصِرت صدورہم علی جہۃ الدعاء علیہم

ویقال حصر علیه اے بخل - وحصرنی القراة وحصر
عن اهله فکل من امتنع عن شیٔ لا یقدر علیه فقد
حصر عنه - حصیر تنگ دل وبخیل وبوریا وپہلو و
پادشاه لانه محجوب قال لبید لدی باب الحصیر قیام
ای جماعة کثیرة من الناس وبازداشت قوله
تعالی وجعلنا جهنم للکافرین حصیرا حصیرة جاے
نهادن خرما حصار بالکسر هم ونوعے از پالان شتر
ومنه احتصرت البعیر وکسے را حصاری کردن
بجنگ محاصرة مثله - حصر بکسر الوسط الکتوم للسر
مرد رازدار حصور ماده شتر که تنگ باشد سوراخ
پستان وے ومنه حصرت الناقة بالفتح وهر دو کیسه
گردزن نگردد وتنگ دل وبخیل حصر بالضم قبض
آوردن شکم یقال منه حصر الرجل واحصر یستعملان
مجهولا - احصار باز داشتن بیماری کسے را از سفر
عن ابن السکیت ومنه قوله تعالی فان احصرتم
فما استیسر من الهدی - وقال الاخفش حصرته ای
حبسته واحصرنی بولی ومرضی ای جعلنی احصر
نفسی - وقال ابو عمرو الشیبانی حصرنی الشیٔ
واحصرنی اے حبسنی -
حضر حضرة - نزدیکی ودرگاه یقال کلمته بحضرة
فلان بمحضر من فلان اے بمشهد منه - حضر نام
شهرے حضر بالتحریک شهر خلاف بدو ومحضر آب مدن
جاے وسجل ویقال فلان حسن المحضر اذا کان
ممن یذکر الغائب بخیر - حضر بالضم دویدن احضار
دویدن اسپ وحاضر آوردن احضار شهری شدن
مردم حاضر شدن ودویدن اسپ استحضار
دوانیدن وبجو وباز آمدن تحضّر حاضر آمدن فرس
محضیر بالکسر اسپ دونده یقال هذا فرس محضیر
هذه محضیرة ای کثیر العدو ولا یقال محضار وهو
من النوادر حاضر قبیله بزرگ از طی وهو جمع
کما یقال سامر للسمار وحاج للحجاج - وفلان
حاضر بموضع کذا ای مقیم به وهو خلاف البادی
ایضا - ویقال هو علی الماء حاضر ای وارد
والجمع حضّار اذا حضروا المیاه - محاضر آب
آیندگان والحاضرة خلاف البادیة وهی المدن
والقری والریف یقال فلان من اهل الحاضرة
ومن اهل البادیة وهو حضری او بدوی حضار
مثل قطام نام ستاره یقال حضار والوزن
محلفان وهما نجمان یطلعان قبل سهیل فیحلف
انهما سهیل للشبه حضیرة چهار و پنج تن که
بغزو روند - وریم جراحت وزرد آب که با بچه
بیرون آید از رحم محاضرة سوال وجواب کردن
باهم ونزدیک حاکم شدن باخصم وبرابری کردن
بدویدن باهم حضار بالکسر شتران نیکو یستوی
فیه الواحد والجمع والمؤنث یقال ناقة حضار
اذا جمعت قوة ورحلة اے جودة سیر حضارة
مقیم شدن بشهرے بالکسر عن ابی زید وبالفتح
عن الاصمعی - حضور حاضر شدن نقیض الغیبة
(عع ف اض ۲) یقال حضر الرجل وحضره غیره
وحکی الفراء حضر بالکسر لغة فیه یقال حضرة القاضی

امرأة - رجل حضر مردیکہ سفر را صالح نباشد والحضر بکسر الضاد والذی یاتی الحضر وہو خلاف البادی واللبن - محتضر بالفتح ومحضو یقال اللبن محتضر فغط اناءک ای کثیر الآفة وان الجن تحضرہ والکنف محضورة - وقولہ تعالیٰ واعوذ بک رب یحضرون اے تصیبنی الشیاطین بسوء وقوم حضور بالضم اے حاضرون وہو مصدر فی الاصل - حضور بالفتح شہرے ہے یمن حضر موت نام شہرے وقبیلہ حضرمی منسوب بوے وہما اسمان جعلا واحدا ویُصغر الصدر منہما کقولہم حضیر موت وفلان من الحضارمة فے الجمع۔

حضجر حضاجر - کفتار وہی معرفة غیر منصرفة فی المعرفة والنکرة لانہ اسم لواحد علی ابنیة الجمع لانہم یقولون وطب حضجر بالکسر واوطب حضاجر۔

حظر حظر - بازداشتن از چیزے وحرام کردن خلاف الاباحة (ع ف اض ۲) محظور حرام حظار حظیرة جاے شتر وگوسفند کہ از شاخ درخت و چوب سازند احتظار حظیرہ ساختن قولہ تعالے کھشیم المحتظر قرئ بکسر الظاء والفتح علی الفاعل والمفعول بہ۔ ویقال انہ لنکد الحظیرة ای قلیل الخیر قال ابوعبیدة اراہ سمی اموالہ حظیرہ لانہ حظرہا عندہ ومنعہا وہی فعیلة بمعنی مفعولة۔

حفر حفر - احتفار زمین کندن حفرة بالضم کندہ حفر بفتح الوسط ج - واستحفر النہر ای حان لہ ان یحفر بالتحریک خاک کہ از کندہ بیرون آید حافر سم ستور حافرة اول ہر چیزے یقال رجع علی حافرتہ بازگشت بہمانجا کہ آمدہ بود وقولہ تعالےٰ انا لمردودون فی الحافرة اے فے اول امرنا وفی المثل النقد عند الحافرة قال یعقوب اے عند اول کلمة - ویقال التقی القوم فاقتتلوا عند الحافرة اے عند اول ما التقوا ویقال احفر المہر للاثناء والارباع والقروح اذا ذہبت رواضعہ وطلع غیرہا - حفیر گور کندہ حفر لاغر کردن یقال ما حامل الا والحمل یحفرہا الا الناقة فانہا تسمن علیہ وزمین کندن (ع ف اک ۲) و تباہ شدن بن دندان قال یعقوب ہو سلاق فی الاصول الاسنان یقال اصبح فم فلان محفورا حفر بالتحریک خوردگی بن دندان یقال فی اسنانہ حفر وقد حفرت بالکسر وہو ارداء اللغة - حفر ئی بالکسر گیا ہے۔

حقر - حقیر - خوار وخرد حقارة مصدرہ (ع بضمہا) حقر خرد شمردن احتقار استحقار کذلک تحاقر خوار نمودن نفس خود را یقال تحاقرت الیہ نفسہ اے تصاغرت - تحقیر خرد داشتن محقرات صغیرہا - محقرة بالفتح اے حقارت یقال ہذا لام محقرة بک اے حقارة۔

حکر - احتکار - غلہ نگہداشتن تا بگرانی فروشد حکرة بالضم انبارداری۔

حمر - حمرة - بالضم سرخی احمرار احمیرار سرخ شدن واحمر واحمار بمعنے فجاز ادغام احمار لانہ لیس بملحق

ولو کان له فی الرباعی مثال لما جاز ادغامه کما لا یجوز ادغام اقعنس لما کان ملحقا باحرنجم۔
احمر سرخ تر احامر ج۔ وسرخ مونثه حمراء وجمعها حمر
وعجم احامرة قومے از عجم که بکوفه بودند احمران
گوشت و می موت احمر وسنة حمراء سخت وطاۃ
حمراء جدیدة موطاۃ و نہار روارستہ وفی الحدیث
کنا اذا احمر الباس۔ احمر ثمود لقب مردے
از ثمود واسمه قدار وهو عاقر ناقة صالح علیه السلام
حمار بالکسر خر وگوره خر حمر بضمتین حمرات حمیر
احمرة ج۔ حمارة ماده خر وسنگ گرداگرد حوض
وسنگ گرد خانه صیاد حمار قبان مانع سرخ بجوئے
گورخر حماران دو سنگ بر پائے کرده که عرب
بروے پنیر ولو خشک کنند وفی المثل اکفر
من حمار واین مردے بود از عاد که کافر شد
وہر که بروے بگذشتے او را بکفر دعوت کردے
واگر اجابت نکردے بکشتے تو یه بن الحمیر بالتصغیر
نام مردے ابن لسان الحمرة احد خطباء العرب
حمرة تاور کی بتخفیف وتشدد حمر حمرات ج حمار
خر بنده حمارة ج مثل بغال وبغالة وجمال و
جمالة۔ حمرة گروہے از مردم مخالف مبیضه یعنی
سپید حمارة القیظ سختی گرما وقد تخفف فی الشعر
والجمع حمائر مثلے فیالل۔ حمر بالکسر اسپ پالانی
احامر نام شہرے حمیر حمیرة دوال بند زین حمر
ودوال پیراستن وپوست باز کردن گوسپند را
(ع ف اض ۲) حمیر بالکسر وسکون المیم پدر

قبیله از یمن وقولهم من دخل ظفار حمر ای تکلم
بکلام حمیر فاخرج مخرج الخبر وهو امر اے فلیتحمر۔ حمر
بفتحتین ناگوار وشدن ستور از جو وجز آن
(ع ک اف ۲) غیث حمر بکسر میم مشددة الراء
باران سخت درشت۔
حنیر حنیرة۔ کنگره طاق وکمانچه پنبه زدن زنان
خنزقر۔ حنزقر حنزقرة بالکسر فیهما کوتاه
نکوهیده قال سیبویه النون اذا کانت ثانیة ساکنة
لا تجعل زائدة الا بثبت الے بحجة۔
حور۔ حور حؤور۔ بالضم باز گشتن وکم شدن
(ع ف اص ۲) یقال حار بعد ما کار۔ ویقال
نعوذ بالله من الحور بعد الکور ای من النقصان
بعد الزیادة حور بالضم جمع حوار۔ وفی المثل
حور فی محارة ای نقصان فی نقصان یضرب
للرجل اذا کان امره یدبر وہلاکی رحائر بائر
ہلاک وکاسد والحور ایضا اسم من قولک طحنت
الطاحنة۔ فما احارت شیأ ای ما ردت شیأ من
الدقیق۔ محارة صدف وحقه استخوانین وکام ستور
وهو محارة الحنک وهو فویق موضع التحنیک
وبازگشت یقال محارة للقبور ای مرجع وموئد
کتف حور بفتحتین پوستها که سایه را در وی گیرند
حورة یکے وسپیدی وسخت سپید وسیاہی سخت
سیاه شدن چشم را احور حوراء نعت منه احوار
مصدر منه وسپید شدن چیزے قال ابو عمرو
الحوران لتسود العین کلها مثل اعین الظباء والبقر

ولیس فی بنی آدم حور وانما قیل للنساء حور العین
تشبیها بالظباء والبقر - تحویر سپید کردن جامه و
دراع کردن گرداگرد چشم شتر و برگردانیدن خمیر
نان تا در خاکستر نهند حواری گازر و یاری دهنده
کما قال النبی صلی الله علیه وسلم زبیر بن عمتی
وحواریی من امتی - حواریون اصحاب عیسی
علیه السلام - وقیل للنساء الحواریات لبیاضهن
احور نام ستاره و گویند مشتری قال ابن السکیت
قیل مایعیش باحواری مایعیش بعقل - الحوری
سپید نازک حواری بالضم مشددة الواو آرد سپید
وهو ایضا ما بیض من الطعام یقال حورته فاحور
ای بیضته فابیض - والجفنة المحورة المبیضة
ویقال حور عین بعیرک ای حجر حولها کیّ وحور
الخبزة بالمحور اذا ادارها وهیأها ایضا فی الملة
محور بالکسر وسوزن و چرخه دلو که بکره بروی گردد
حوار بالضم شتر کره که از شیر باز نشده باشد و
فصیل آنچه از شیر باز شده احورة جمع القلة حیران
جمع الکثرة حوران بالفتح جائی در شام محاورة پاسخ
دادن یکدیگر را احارة جواب باز دادن یقال کلمته
فما رجع الیّ حویرا ولا حورة ولا محورة ولا حوارا ای
ما رد جوابا تحاور رای تجاوب استحارة کفن خواستن -
حیر - حیرة - سرگشته شدن (ع ک ا ف ۲)
یقال منه حار یحار - حیران سرگشته حیاری ج
تحییر سرگشته کردن تحیر سرگشته شدن و گرد
برگشتن آب حائر گرداب حیران حوران بالکسر

والضم ج - رجل حائر بائر آنکه هیچ بیرون شد
کار خود نداند استحارة گواریدن شراب یقال
استحیر الشراب استعمل مجهولا - واستحار المکان
بالماء وتحیر اذا امتلأ - والمستحیر سحاب ثقیل متردد
لیس له ریح تسوقه - حیر مانند حظیره ومنه الحیر بکربلا
حیرة بالکسر شهری نزدیک کوفه حیری منسوب
بوی وحاری کذلک علی غیر قیاس کانهم
قلبوا الیاء الفا ویقال لا آتیک حیری
دهر ای ابدا -
حبقر - کقعلل ذکره فی الابنیة ولم یفسره
ومعناه البرد حب الغمام یقال ابرد من حبقر و
یقال عبقر واصله حب قر والبرد والدلیل علی
ما ذکرته ان ابا عمرو بن العلاء یرویه ابرد من حب
قر والحب اسم للبرد -
حثفر - بالضم کنجاره روغن وجز آن وثفل چیزی
و شتر زبون و بلایه و اخذت بحثافیر الامر ای
باخره حثفرة درد و خاشاک که به تنگ ستور فراهم آید
حذمر - کوتاه و اخذه بحذامیره باسره و
لم یدع منه شیئا -
الحنزبور - الحنزبون -
حزفرة - برگرد آنرا حزفر المتاع لبست کالارا
وحزفر القوم للقوم آده شدند گروه برای گروه
حزفرة زمین هموار برابر که دران سنگریزها باشد
حزفرة کار و به جای سخت -
حزمر - کجعفر بادشاه حزمرة هوشیاری و دیری

وشگفته شدن شگوفه گندنا و اخذه بخروره و
خدامیره کخدافیره۔
حطر الجاریة۔ نکحها خطر القوس وترها خطر کعنی جلد
به الارض بسیف حا طورة حالو قتة یعنی گذرنده۔
حطمرة۔ پر کرد آنرا احطمر القوس زه کرد کمان را
محطمئر خشمناک۔
حفیتر۔ کعمیثل کوتاه۔
حمتیرة۔ موضعی بدشت عیذاب۔
حمطر القربة۔ پر کرد مشک را حمطر القوس وترها
ابل محمطرة قائمة موقرة یعنی باشتان ایستاده۔
حنبر۔ کوتاه و نام مردے حنبرة البر دسختی سرما۔
حنبتر۔ کجرو حل سختی۔
حانترة۔ تنگی حنتار بالکسر کوتاه خرد۔
حنتفر۔ کوتاه قد۔
حنشرة۔ تنگی و مار یعنی عقیل رجل حنشر و حنشری احمق
حنجرة۔ ذبحه حنجرت العین غارت محنجر نوعی از
بیماری شکم حنجرة فی ح ج ر۔
رجل حنادر العین۔ مرد تیز نگاه حندورة فی
ح ذر حنذر بالضم دیهی بعسقلان منها سلامه
بن جعفر و محمد بن احمد الحنذریان المحدثان۔
حنزرة۔ شعبه من الجبل۔
حنصار۔ بالکسر لاغر کلان شکم۔
حنظبرة۔ بالطاء المهملة ابر یقال ما فی
السماء حنظبرة اے شیئ من السحاب
تحنظر اے تردد و استدار۔

فصل الخاء

خبر۔ خبر۔ توشه دان بزرگ و ماده شتر شیر ناک
خبر بالتحریک آگاهی اخبار تخبیر آگاه کردن استخبار
خبر پرسیدن تخبر مثله و باخبر شدن مخبر بالفتح
جائے خبر دادن و هو خلاف المنظر مخبره بضم الباء
و فتحها مثله۔ ارض خبار زمین هموار که درو سدر
روید خباری ج بفتح الراء و کسرها مثل صحاری
خبراوات کذلک۔ خبرة بفتحتین ایضا سدرناک
شدن زمین (عع ک اف ۱) خبر خبار لغتان منه
خبار بالفتح زمین نرم سوراخ ناک خبر بالضم دانستن
(عع ک اف ۲) یقال من این خبرت هذا الامر
اے من این علمت و الاسم الخبر و آزمودن (عع
ف اض ۲) خبیر آگاه و دانا و کشاورز و منه المخابرة
اے المزارعة و نبات و نشم و یقال لنستحلب الخبیر
اے نقطع النبات و ناکله۔ و قال ابو النجم حتے
اذا ما طال من خبیرها ای من وبرها و کفاک دهان
شتر خبرة بالکسر آزمایش اختیار آزمودن یقال
صدق الخبر الخبر۔ و یقال وجدت الناس اخبر
تقلهم یعنی آزمائے تا دشمن گیری خابور جائے
بشام خیبر جائے به حجاز خبرة بالضم بهره از گوشت
یا ماهی قال ابو عبیدة تخبروا خبرة اذا اشتروا
شاة فذبحوها و اقتسموا لحمها۔
ختر۔ ختر۔ فریفتن (عع ف اک ۲) ختار فریبنده۔
ختعمر۔ ختیعور۔ انچه بر یک حال نباشد چون
سراب و جز آن و غول و گرگ و سختی۔

خشر خشار۔ بالضم باقیماندہ ماندہ خشارہ مثلہ۔
خنثر بکسر الثاء بعد النون باقیماندہ رخت قوم خثورۃ
و فرک شدن شیر و جغرات گشتن آن وہی نقیض الرقۃ
یقال خثر اللبن یخثر قال الفراء خثر بالضم لغۃ فیہ
قلیلۃ فی کلامہم وسمع الکسائی بالکسر ایضاً و التخثیر
و مقیم بودن بجائی (ع ف اض ۲) یقال خثر
فلان ای اقام فی الحی ولم یخرج مع القوم الی
المیرۃ ویقال خثرت نفسہ ای اختلطت و قوم
خثراء الانفس وخثراء النفس ای مختلطون۔ اخثرت
الزبد فسرانیدم مسکہ را یعنی ناگداختہ گذاشتم و
فی المثل ما یدری اخثر ام یذیب۔
خدر۔ خدر۔ بالکسر پردہ و بیشۂ شیر مخدرۃ زن
پردہ نشین لیث خادر شیر در بیشہ اخدار مقیم بودن
مرد را اہل خود و شیر در بیشۂ خود و باز داشتن خود
خدرۃ بالضم قبیلہ از انصار منہم ابو سعید الخدری رضی
خدری شب تاریک و ابر سیاہ و عقاب خدر بالفتحتین
باران و خواب رفتگی پاے و سستی اندام (ع کا
ف ۲) خادر مرد سست و کاہل یوم خدر روز نمناک
ولیلۃ خدرۃ کذلک ومنہ اخدر الیوم ای اظلمہ المطر
اخدری گور خر و خدر الظبی ای تخلف عن القطیع۔
خرر۔ خریر۔ آواز کردن آب (ع ف اک ۲)
و جاے ہموار میان دو بلندی اخرۃ ج خرور
بروے در افتادن و آواز کردن در خواب (ع
ف اک ۲) اخرار انداختن دست بہ شمشیر خرخرۃ
آواز گلو ی خفتہ و خبہ کردہ یقال خر عند النوم و خرخرۃ
تخرخر بطنہ اذا اضطرب مع العظم خر بالضم گلوی آسیا۔
خزر۔ خزر۔ بفتحتین تنگی و خردی چشم و اخزر نعت منہ
و یقال ہو ان یکون الانسان کانہ ینظر بموخر ہا و
گروہے از مردم و تخازر الرجل اذا ضیق جفنہ
لیحدد النظر کقولک تعامی و تجاہل خزرۃ بالضم
درد پشت ماز ہ خزیر خزیرۃ نوعی از قلیہ خنزیر بالکسر
خوک و نام جائی خنازیر ج۔ و ایضاً ریشی کہ بر گردن
و گلو بر آید مردم را خیزران درخت نی و بیخ نے
کہ از وے بن نیزہ سازند خیازر ج۔ و الخیزران
السکان خیزری خوزری نوعی از رفتار۔
خسر۔ خسر۔ خسران بالضم فیہما زیان کردن و
وہو مثل فرق و فرقان (ع ک اف ۲) یقال
خسر فی البیع و خسر بہ قولہ تعالی قد خسر الذین کذبوا
بلقاء اللہ و خسرت الشئ بالفتح و اخسرتہ نقصتہ
قولہ تعالے بالاخسرین اعمالا تخسیر ہلاک کردن
خناسیر بالنون ہلاکیہا لا واحد لہ خسار خسارۃ بالفتح
فیہما ہلاکی و گمراہی خیسری کذلک۔
خشر۔ خشارۃ۔ بالضم باقیماندہ طعام بر خوان
و ہر چہ ماند از ہر چیز کہ آن بکار نیاید و مردم فرومایہ
خشر مصدر منہ (ع ف اک ۲)۔
خصر۔ خصر۔ میان مردم کشح مخصر میان باریک
مخصر القدمین آنکہ اخمص او بزمین نرسد از باریکی
پاے نعل مخصرۃ کذلک۔ خاصرۃ تہیگاہ
خصر بفتحتین سرما و سرما یافتن و سرد شدن
روز (ع ک اف ۲) ماء خصر آب سرد و خصرت یدی

وخِصر یومٍ مثال اشد برده خنصر انگشت خرد خناصر
ج - خناصرة بالضم نام شهرے بشام مخصرة بالکسر
تازیانه وعصا وجزآن مخاصرة دوکس از دو راه
رفتن تا بهم باز پیش آیند تخاصر دستهای یکدیگر گرفتن
اختصار کوتاه کردن سخن ونزدیک تر راه ور آمدن
خضر خُضرة - سبزی اخضرار اخضیضار سبز
شدن تخضیر سبز کردن خضرة ایضا تیره رنگی ستور
یقال فرس اخضر وهو الدیزج ودر مردم گندم گونی
وربما سمّوا الاسود اخضر - وقوله تعالی مدهامّتان
ای خضراوان لانهما تضربان الی السواد من شدة الری
وسمیت قری العراق سوادًا لکثرة شجرها خضراء
آسمان کتیبة خضراء لشکری که در آهن گرفته باشد
خود را از سلاح وفی الحدیث ایاکم وخضراء الدمن
یعنی زن باجمال که بے اصل وبدنژاد باشد که
هر چه در خاک روبه بر آید از نبات وگل آن بری بود
خضیرة خرما بن که غوره او سبز بریزد اختضار علف
سبز درودن یقال اختضرت الکلاء وجوان مردن
یقال اختضر فلان اذا مات شابا غضا وکان
فتیان یقولون لشیخ اجزرت یا شیخ فیقول
ای بنیّ وتختضرون اے تو تون شتابانا وقدمر
فی فصل الجیم - خضارة بالضم دریا وهی معرفة
لاتجری تقول هذا خضارة طامیا خضاری مرغیست
که او را اخیل نیز گویند خضار بالفتح شیر با آب و
تره نورس مخاضرة میوه سبز نارسیده بردرخت
فروختن وهو منهی عنه خضاری بالضم والتشدید

گشت سبز خضر سبز ونام نبی یا ولی م خضر بالکسر
وسکون الوسط کذلک مثال کبد وکبد والاول
افصح - وقوله تعالی فاخرجنا منه خضرا قال الاخفش
یراد به الاخضر کقول العرب ارینها نمرة ارکها مطرة
ویقال ذهب دمه خضرا مضرا اے هدرا -
خطر خطر - بفتحتین بهلاک نزدیک شدن (ع
ف اک ۲) وانچه گرد بران بندند وهو السبق الذی
یترامی علیه - ویقال هذا خطرٌ لهذا وخطیر اے
مثاله فی القدر وقدر ومنزلت مخاطرة وخطر افتادن
وبرمال خود گرو بستن یقال خاطر بنفسه وخاطر
بکذا وعلی کذا - خاطرة خطورة بلند قدر ومنزلت
شدن (ع بضمها) خطر بالکسر گیاهیکه بدان خضاب
کنند وشیر با آب وشتران بسیار خطر خطران
دم زدن شتر وقتیکه مست باشد وجنبیدن نیزه
یقال رمح خطّار واهتزاز کردن رجل خطّار
بالرمح اے طعان وخطران الرمح ارتفاعه
وانخفاضه للطعن - وخطر الدهر خطرانه کما یقال
ضرب ضربانه خطور گذشتن اندیشه بدل یقال
خطر الشیئ ببالی (ع ف اض ۲) اخطار
اندیشه دردل گردانیدن ومال خود را بگرو
درمیان نهادن خطیر مرد با قدر ومنزلت
خطار ایضا نام اسپے م -
خفر خفر - بدرقه ونگاهبان شدن یقال خفرت
خفیر نعت منه تخفیر نگاهداشتن کسی را وشرمنده کردن
تخفر شرمگین شدن وبدرقه خواستن اخفار

عهد شکستن و غدر کردن و با کسے بد رقعه فرستادن
خفرة بالضم عهد و پیمان خفاره بالضم والکسر کذلک
و بعهد وفا کردن خفر بالتحریک شرم و شرمگین شدن
(ع ک اف ۲) خفرة متخفرة زن نیک شرمگین
خافور گیاہ ہے۔
خلر۔ خلر۔ مثال سکّر نخود و کشنیز۔
خمر۔ خمر۔ مے و خمیر کردن و مایه کردن و خمیر و
نهان داشتن گواهی و شرم داشتن یقال
خمرت الرجل اے استحییته۔ و خمر فلان شهادته
اے کتمها (ع ن اض ۲ و ک ۲) خمرة صرف
مے خالص خمرة و خمر و خمور مثال تمرة و تمر و تمور
فی الواحد والجمع۔ و یقال ما عند فلان خمر و لا خل
اے لا شر و لا خیر خمیر مثال فسیق مدمن خمر خمار
بالضم باقی مستی در سر و انبوہ مردم مخمور الذی
به خمار۔ و رجل خمر بکسر المیم الذی خامره الداء۔
و یقال دخل فی خمار الناس بالضم والفتح اے
فی خمارهم۔ خمرة بالضم سجاده از برگ خرما بافته
و کلغونه و مایه خمیر و خنور که در وی خمر با جزاء آن ریزند
خمار بالکسر معجر زنان اختمار معجر برافگندن زن یقال
انها لحسنة الخمرة و فی المثل ان العوان لا تعلم
الخمرة۔ خمر بفتحتین پوشش از هر چیز چون سقف
یا کوه یا وادی و یا توده و مانند آن و انبوهی
مردم و نهان شدن (ع ک اف ۲) یقال
خمر عنی الخبر اے خفی۔ و خمر عنی فلان ای
تواری و مکان خمر اذا کان کثیر الخمر۔ و فی المثل

هو یدب له الضراء و یمشی له الخمر یضرب لمن خاتل
مع صاحبه بغدر و خداع اخمار پنهان داشتن و
پوشش ناک شدن زمین خمرة بالتحریک بوی
یقال وجدت خمرة الطیب ای ریحه تخمیر پوشانیدن
چیزے شاة مخمرة گوسپند سیاه سفید سر مخامرة
آمیختن باهم و پیوسته در خانه بودن و نهان بودن
یقال للضبع خامری ام عامر ای استتری استخمار
به بندگی گرفتن یقال استخمر فلان فلانا ای استعبده
و منه حدیث معاذ من استخمر قوما اولهم احرار ای
اخذهم قهرا و تملک علیهم۔ و یقال اخمرنی کذا و کذا
ای اعطانیه هبة و ملکنی ایاه۔ باخمری جایست
در بادیه که ابراهیم بن عبدالله بن الحسن بن علی بن
ابی طالب در وی خفته است۔
خنثر۔ ام خنثور۔ مثال تنّور گفتار و سختی۔
خنجر۔ خنجر۔ دشنه کارد و خنجورة ناقه بسیار شیر
خناجر ج۔
خور۔ خور۔ زمین پست و بر روده ستور زدن
یقال طعنه فخاره ای اصاب خورانه۔ خوران
روده ستور خوار بالضم بانگ گاو و منه قوله تعالی
عجلا جسدا له خوار خورة شکستن کرما و ضعف
و شکست آوردن مرد (ع ن اض ۲) استخارة
نیکوئی جستن و بانگ کنانیدن صیاد آهو بره را
تا مادر را نزدیک وے آرد و صید کند اخارة
برگردانیدن ستور را از راهی که میرود بر راه دیگر
خور بفتحتین سستی رجل خوار رمح خوار ای خواره

سست و نرم ناقۃ خوار ۃ بسیار شیر خورج۔

خیر۔ خیر۔ نیکو و نیکوئی و نیکوتر و مال قولہ تعالےٰ ان ترک خیرًا اے مالًا۔ رجل خیر و امرأۃ خیرۃ کلاہما یخفف ویشدد و نیکو کار خیار گزیدگان خلاف شرار و گزین و خیار ترہ و این معرب ست خیرات جمع خیرۃ وہی الفاضلۃ من کل شئی قولہ تعالےٰ اولئک لہم الخیرات وقال اللہ تعالیٰ فیہن خیرات حسان۔ وقال الاخفش لما وصف بہ وقیل فلان خیر اشبہ الصفات فادخلوا فیہ الہاء للمؤنث ولم یریدوا بہ افعل فان اردت معنی التفضیل قلت فلان خیر الناس ولم تقل اخیر وفلان خیر الناس ولم تکن خیرۃ ولا یثنیٰ ولا یجمع لانہ فی معنی افعل۔ خیر بالکسر کرم و بزرگواری خیرۃ نیکوئی وہو اسم من قولک خار اللہ فی ہذا الامر خیرۃ بتحریک الیاء گزیدہ وہو اسم من اختار اللہ۔ اے اصطفاہ۔ ویقال استخار اللہ بخیر لک ویقال محمد خیرۃ اللہ بسکون الیاء و تحریکہا۔ اختیار برگزیدن تخیر مثلہ۔ مختار گزینندہ و گزیدہ و تصغیرِ او مُخَیْر آمدہ بحذف تاء استخارۃ نیکوئی جستن تخییر اختیار بکسے دادن خیری بکسر بن خیرو معرب ست۔

خنبجر۔ کجعفر و علابط مرد سست و کلان شکم۔

خنجر۔ محرکۃ بدبوے مرقہ و بکسرتین و تشدید بسیار خوار بددل خجر دن ج۔ خاجر آواز آب بر روے کوہ۔

خذافر۔ بالضم جامۂ کہنہ۔

خذرۃ۔ بالضم خذروف کہ نوعی از بازیچہ طفلان است خاذر روپوش از پادشاہ یا قرضخواہ۔

خذفرۃ۔ پارہ از جامہ خذنفرۃ زنے کہ گویا از بینی حرف میزند۔

خیعرۃ۔ سبکی و خفت۔

خفتار۔ پادشاہ جزیرہ یا پادشاہ حبش او الصواب الجیفار او الجیفار بالجیم والفاء۔

خمجر۔ کجعفر و عُلَبط و عُلابط و خمجریر آب شور او الذی لا یبلغ الاجاج و تشربہ الدواب او الخمجریر المرؤ منہم خمجریرۃ اے نہوشہ۔

خمشتر۔ کغضنفر مرد ناکس و بخیل۔

مار خمطریر۔ بروزن و معنی خمجریر۔

خنتار۔ بالکسر و خنتور بالضم گرسنگی سخت۔

خنثر۔ بفتحتین و کسر ثاء مثلثہ چیز لیز کہ بعد برداشتن کاچال افتادہ مانند خنثر بالفتح و بالکسر و بضم اول و ثالث مثلہ۔ خناثیر بلا ہاء کاچال و خنثر نے نسب تمیم و نے اسد خزیمۃ و نے قیس غیلان و عمرو بن خنثر من ابطال الجاہلیۃ جدام المؤمنین خدیجۃ لامہا۔

خنزرۃ۔ سطبری و تبر کلان کہ بدان سنگہا بشکنند و دارۃ خنزر و خنزرتین و خنزریرین من دارات تمیم والخنزیر فی خ ز ر۔

خنسر۔ بالکسر ناکس و بخیل و بلا خناسیر ہلاک و مردم ناتوان و کمیز ہاے تکمہ بر گیاہ و درخت

والخاسرة اہل الخیانة و رجل خسر و خسری یعنی
فی موضع الخسران خناسرة ج۔
خشفیر۔ بالفتح خا و شین بلا۔
خنطیر۔ بالکسر زن گندہ پیر فروہشتہ پلکہا و فروہشتہ
گوشت رو۔
خنافر۔ بالضم و کسر فا نام مردے۔

فصل الدال

دبر۔ دَبر۔ گروہ کبت انگبین لا واحد لہ دبور ج
و یقال للزنابیر ایضا دبر و منہ قیل لعاصم بن
ثابت الانصاری حمی الدبر و ذلک ان المشرکین
لما قتلوا ارادوا ان یمثلوا بہ فسلط اللہ علیہم الزنابیر
الکبار تابر الدارع فارتدعوا عنہ حتی اخذہ المسلمون
فدفنوہ و یقال جعلت کلامہ دَبر اذنی ای تصاممت
عنہ۔ و دَبرہ دبارۃ یک کرہ زمین و دبارج و ذات الدبر
وادیست۔ قال ابن الاعرابی وقد صحفہ الاصمعی
فقال ذات الدبر بالباء۔ دبر بضمتین و سکون الوسط
ایضا پس پشت خلاف قبل قولہ تعالیٰ و یولون الدبر
ای الظہر جعلہ للجماعة کما قال اللہ تعالیٰ لا یرتد الیہم
طرفہم۔ و دبر اللیل آخر شب و دُبیر قبیلہ از بنی اسد
و دبر بالکسر مال بسیار یقال مالٌ دبر و اموال دِبر
یستوی فیہ الواحد و الجمع و المثنیٰ۔ رجل ذو دِبر
بسیار مال و بسیار آب و زمین دِبرہ خلاف قبلہ
یقال لیس لہذا الامر قبلة ولا دِبرة کار بی پشت
و روے دَبرہ بفتحتین ہزیمت در جنگ و ہی ایضا
واحدۃ دَبر و دبار مثل شجرۃ و شجر و اشجار۔
و بر پشت ریش شدن ستور یقال منہ دبر البعیر
بالکسر و ادبرہ القتب۔ و دَبَری بفتحتین و بضمتین
سپس آیندہ بہر کار یقال فلان لا یصلی الصلوۃ
الا دبریا اے فی آخر وقتہا۔ و دبران یکے از منازل
قمر و آن پنج ستارہ است در ثور و ابر سپس و دبیر
بیرون بستہ از کمان و خلاف فائز از قداح
قمار مدابر خداوندا این قداح و قطع اللہ دابرہم
اے آخر من بقی منہم و دابرۃ آخر ریگ تودہ و
باشندہ مردم و پنجم انگشت کہ بر پاے مرغان بر آید
بر تر از دیگر ہا و ناخن کہ بر بازوے ستور بر آید و
نیز یکے از بندہاے کشتی رجل ادابر مرد قاطع رحم
و آنکہ سخن کسے نشنود و دبیر ریسمان کہ بر کشند بوقت
رشتن سپس روبہ قبیل آن کہ فرو آرند وقت
پیچیدن بر دوک یقال فلان مایعرف قبیلا
من دبیر۔ و فلان مقابل مدابر اذا کان محضا
من ابویہ۔ قال الاصمعی اصلہ من الاقبالة
و الادبارۃ و ہو شق فی الاذن ثم یفتل ذلک
فاذا اقبل بہ فہو الاقبالة و اذا ادبر بہ فہو الادبارۃ
و الجلدۃ المعلقة من الاذن ہی الاقبالة و الادبارۃ
و کانہا زنمة و الشاۃ مدابرۃ و مقابلة و ناقة ذات
اقبالة و ادبارۃ و قد دابرتہا و قابلتہا۔ و دبار بالضم
نام روز چہار شنبہ کہ در قدیم میگفتند و دبار بالفتح
ہلاک مثل الدمار۔ و دبار بالکسر جمع دبارۃ یعنی
یک گرد زمین و ہی دَبرۃ ایضا اے الشارۃ
فی المزرعة۔ و یقال ایضا فلان یاتی الصلوۃ

دبار الیعنی بعد مضی الوقت۔ دبور بالفتح باد پس پشت
دبور خواجہ و پیر شدن و بیرون آمدن تیر از کمان
و بردن یقال دبر بہ اے ذہب بہ۔ و یقال
ہیہات ذہب کما ذہب امس الدابر و پس رفتن
و قولہ تعالی واللیل اذا اَدْبَرَ و قری اَدْبَرَ اے
تبع النہار قبلہ۔ و یقال قبح اللہ ما قبل منہ وما دَبَرَ
و روایت کردن از کسے بعد از مرگ وی یقال
دَبَرْتُ الحدیث عن فلان ای حدثت بہ عنہ
بعد موتہ و سپس شدن باد (ع ف اض ۲)
و باد دبور زدہ شدن کسے یقال دُبِرَ القوم فہم
مدبرون تستعمل مجہولا۔ دبر بفتحتین موضعے بہ یمن
دبری منسوب بوی آدبار سپس رفتن و درو بوس
آمدن نقیض اقبال و ادبر الرجل اذا دبر بعیرہ
اَدْبَر لقب حجر بن عدی۔ مدابرۃ دشمنی کردن با کسی
استدبار خلاف استقبال تدبیر پایان کار نگریستن
و بندہ را از پس مرگ خود آزاد کردن و حدیث
روایت کردن تدبر اندیشہ کردن تدابر بریدہ شدن
قومی از یکدیگر۔
دثر۔ دَثر۔ مال بسیار یستوی فیہ الواحد والجمع
یقال مال دثر و اموال دثر۔ و عکرہ دثر بالتحریک
اے ابل کثیر۔ دثار جامہ بر تن وما فوق الشعار
تدثر پوشیدن دثار و برآمدن کشن بر مادہ و
برجستن مرد بر پشت اسپ بوقت بر نشستن دثور
ناپدید شدن نشان تداثر مثلہ۔ دثور بالفتح مرد
بے نام و خوابناک و دَثَر الطائر اے اصلح عُشہ۔

دجر۔ دَجران۔ مرد نشاطی فیرہ و یقال
ہو حیران۔ دجر بالتحریک حیران شدن (ع کـ ا
ف ۲) قوم دجاری اے حیاری۔ دَیْجُور تاریکی
لیلۃ دیجور شب تاریک۔
دحر۔ دُحور۔ راندن و دور کردن (ع بفتحہما)
قولہ تعالی مَذْمُوماً مَدْحُوراً اے مُقصیٰ۔
دخر۔ دُخور۔ خوار شدن (ع بفتحہما) ادخار
خوار کردن۔
دخدر۔ و دخدار۔ جامہ سپید در تخت بستہ
معرب تخت دار۔
درر۔ دَرّ۔ شیر و غنیمت و نیکوئی و کار نیکو و
باریدن باران و جز آن یقال فی الذم لا دَرَّ دَرُّہ
ای لا اکثر خیرہ و یقال فی المدح للہ دَرُّہ اے
عملہ و خیرہ و للہ دَرُّک من رجل۔ ناقۃ درور بالفتح
و دار بسیار شیر نوق دُرّار مثل کافر و کفار۔
فرس درر اسپ تیز رو دُرّہ بالضم مروارید بزرگ
دُرّ دُرَر و دُرّات ج۔ کوکب دُرّی بالضم و الکسر
ستارۂ روشن دِرّۃ بالکسر آلت زدن و بسیاری شیر
و روانی و گرمی و روانی بازار و تیزندگی باران
و یقال للساق دِرّۃ اے استدرار للجری و جمع
درر بالکسر۔ سماء مدرار و سحاب مدرار ریزان و
یقال ہما علی دَرّ واحد بالفتح ای علی قصد واحد
و نحن علی دَرّ الطریق ای علی قصدہ و دَرّ ایضا
ایضا منبہا۔ درور بالضم بسیار آمدن شیر از پستان
(ع ف اض ۲) و یقال دَرَّت حلوبۃ المسلمین

ای خیشم - ادرار روان شدن شیر یقال درّت الناقة
فهی مدرّة اذا درّ لبنها۔ والریح تدرّ السحاب و تستدرّه
ای تستحلبه قال الاموی استدرّت المعزی
ارادت الفحل و یقال ایضاً استذرت المعزی
استذراراً من المعتل بالذال المعجمة - دُرَر بضمتین
تیزیهای دندان کودک در دار درختی دُردُر
گرداب که غرق کند و قولهم ده دُرّین و سعد القین
من اسماء الکذب والباطل و یقال ان اصله
کان سعد القین رجلاً من العجم یدور مخالیف الیمن
یعمل لهم فاذا کسد قال بالفارسیة ده بدرود کانه
یودّع القریة ای انا خارج غداً و یقول ذلک
لیستعمل فعربته العرب و ضربوا به المثل فی الکذب
و قالوا اذا سمعت بسری القین فانه مصبح۔
دسر - دِسار - میخ کشتی و دُسُر بالسکون و الحرکة
مثال عسر قوله تعالی علیٰ ذات الواح و دسر۔
دسر سپوختن نیزه و دور کردن و منه رجل مِدْسَر
و دَوسَر شتر بزرگ هیکل و دَوسَره مؤنث منه و نام
لشکر نعمان بن المنذر یقال جمل دَوسَرِیّ و
دَوسَرائی کانه منسوب الیه۔
دعر - دَعَر بفتحتین تباهی دود کردن چوب
(عع ک اف ۲) و منه عود دَعِر بالفتح والکسر ای
ردی کثیر الدخان و حکی العنوی عود دعر مثال
صرد۔ و الداعر الذی لا یوری منه اخذت الدعارة
و هی الفسق و الخبث یقال هو خبیث داعر و خبیثة
داعرة - و داعر ایضاً گشن بسیار نتاج منسوب الیه الداعریّة

من الابل۔
دعثر و دعثرة - ویران کردن مُدَعثَر ویران شده
و فی الحدیث لا تقتلوا اولادکم سراً انه لیدرک الفارس
فیدعثره ای یهدمه و یطحطحه یعنی بعد ما صار رجلاً
و دعثور بالضم حوض گرداگرد برآورده۔
دغر - دَغرة - ربوده گرفتن چیزے و فی الحدیث
لا قطع فی الدغرة - دغر سپوختن و فی الحدیث
علام تغدغرن اولادکن بالدغر و هو ان ترفع
لهاة المعذور - و قولهم دغری لا صفّی ای ادغروا
علیهم ولا تصافوهم و یقال دغرا لا صفا مثل
عقری حلقی و عقراً حلقاً۔
دغمر - دغمرة - درآمیختن خلق دَغمَرِیّ و دُغمُرِیّ
بفتحتین و ضمتین خو بهاے درآمیخته بد مدغمر پنهان
دفر - دَفر - کند یقال دفراله ای نتناله۔ ام دفر
نام دنیا و سختی و بلایا و غدار در دشنام کنیزک
و مانند آن گویند مبنی بر کسره بمعنی یا دفرة۔
دفتر - دفتر - نم۔
دقر - دقاریر - سختی ها و دروغها واحده دقرارة
بالکسر و یقال فلان یفتری الدقاریر ای الاکاذیب
و الفحش و رجل ذو قرارة ای نمام و فحاش - دقرار
و دقرارة ازار کشتی بانان و دقری نام روضة۔
دمر - دَمار - هلاکی تدمیر هلاک کردن و هلاکی
انگندن بر کسے و پشم دود کردن صیاد در کازه
تا شکار بوے او نشناسد و مور بی دستوری
بجائی درآمدن (عع ف اض م) تدمر نام شهری بشام

یربوع تدمری کلاکموش خرد کوتاه۔

دنر۔ دینار۔ واصله دنّار بالتشدید فابدل من احدی حرفی تضعیفه یاء لئلا یلتبس بالمصادر التی تجیٔ علی فعّال بالکسر کقوله تعالیٰ وکذبوا بآیاتنا کذابا الا ان یکون بالهاء فیخرج علی اصله مثل صنّارة ودنّامة لانه امن من الالتباس۔ مُدَنَّر اسپ با خالها۔

دور۔ دار۔ سرای قال الله تعالیٰ ولنعم دار المتقین وذکّر علی معنی المثوی او الموضع کما قال الله تعالیٰ نعم الثواب وحسنت مرتفقا فانث علی المعنی اَدْوُر بالضم جمع القلة۔ دیار ودور جمع الکثرة والدارة هی اخص من الدار وایضا خرمن ماه ودارة القمر هالته دیّار دُوریّ کسی یقال ما بها دیّار ودوریّ ای احد واصله دَیْوار فالواو اذا وقعت الواو بعد یاء ساکنة قبلها فتحة قلبت یاء وادغمت مثل ایّام وقیّام دَوْر دَوَران گردیدن (ع ف اض ۲) ادارة متعدی منه تدویر کذلک یقال دوّره ومدور گردانیدن چنبر را یقال دَوّره۔ مداورة معالجت کردن دَوّاری روزگار داری بوی فروش وهو منسوب الی دارین وهو فرضة بالبحرین فیها سوق کان یحمل الیها مسک من ناحیة الهند وفی الحدیث مثل الجلیس الصالح مثل الداری ان لم یحذک من عطره علقک من ریحه وخداوند نعمت دائرة خط گرد یقال فی القرآن ثمانی عشرة دائرة دنهمیت قوله تعالیٰ علیهم دائرة السوء دوائر ج۔ مدارة نوعی از دولها دوار

بالضم نام بت وقد یفتح وگشتن سر یعنی یقال دیر بالرجل اسے اصیب بالدوار دیر کلیسای ترسایان واصله الواو دیارج دیرانی صاحب دیر قال ابن الاعرابی یقال للرجل اذا راس اصحابه هو راس الدیر۔

دهر۔ دَهْر۔ روزگار دهور ج۔ وهمیشه وفرود آمدن یقال دهرهم (ع بفتحها) دهر دهاریر روزگار سخت ودهر داهر کقولهم لیل لائل وابد آبد وابید۔ ویقال لاآتیک دهر الداهرین یعنی همیشه وفی الحدیث لا تسبوا الدهر فان الله هو الدهر لانهم کانوا یضیفون النوازل الیه فقیل لهم لا تسبوا فاعل ذلک بکم فان ذلک هو الله تعالیٰ ویقال ما ذاک بدهری ای عادتی۔ وما دهری بکذا ای ما همتی کذا۔ دهری بالضم سال خورده دهری بالفتح آنکه عالم را قدیم گوید دهوره گرد کردن یقال دهورت الشیٔ اذا جمعته ثم قذفته۔ ویقال هو یدهور اللقم اذا کبّرها۔

دحدرة۔ دحرجه فتدحدر۔

دحمر القربة پر کرد مشک را دحمور بالضم دابه ایست خرد دحمر القربة۔ پر کرد مشک را دحمر الشی پوشید وپنهان کرد آن را۔

دزر۔ دور کردن (ع ف اض ۲)۔

دِزْمارة۔ بالکسر موضعیست منه احمد بن کشاجب الفقیه الشافعی۔

دستور۔ النسخة المعمولة للجماعات التی منها تحریرها

معربہ دساتیرج۔

دسکرۃ۔ دہ وکلیسا وزمین ہموار وخانہاے اہل عجم کہ دران مے وآلات لہو فراہم باشد یا بنائی ہمچو کوشک کہ گرد آن خانہا باشد دساکرج ودیہی بہ نہر الملک منہا منصور بن احمد بن الحسن ودیہی بنزدیکی شہر ابان منہا احمد بن بکردان شیخ الخطیب البغدادی ودیہی ما بین بغداد وواسط منہا ابان بن ابی حمزۃ ودیہی بخوزستان۔

دَوْمَر۔ گیاہیکہ اززراعت بلند شود عن ابن القطان

دوطیرۃ۔ بن کشتی یا سکان آن۔

دعشرۃ۔ سبکی وشتابی۔

اِدعنکر۔ علیہم بالفحش بہ بدی پیش آمد برآنان دَعْنکر ودعنکران لغتان منہ ادعنکر السیل پیش آمد وشتابی کرد۔

دغشر۔ گول۔

الدَّغفر۔ الاسد الضخم۔

الدِکر۔ بالکسر الذکر لغۃ لربیعۃ قال اللیث ربیعۃ تغلط فی الذکر فتقول دکر انما الذکر بتشدید الدال جمع دِکرۃ ادغمت لام المعرفۃ فی الدال فجعلت دالا مشددۃ فاذا قلت ذکر بغیر لام قلت بالذال المعجمۃ والدکر لعبۃ للزنج والحبش۔

دماثر۔ بالضم زمین نرم وبستر پرگوشت ودمثر کعلبط وسِبَحل وجعفر مثلہ دمثرۃ نرم وسپردہ شدن بستر۔

الدمہکر۔ کسفرجل الاخذ بالنفس معرب دمہ گیر۔

دنقرۃ۔ تتبع مداق الامور وہی من عَدوِ الدابۃ وشبہہا اذا کان وثبا دفرس ورجل دنقری ودنقریٰ قصیر وسیم۔

دُنیسر۔ بضم الدال وفتح النون والسین شہری نزدیک ماردین۔

دُہدُرین۔ بضم الدال وفتح الراء المشددۃ اسمٌ لبَطَل وللباطل وللکذب کالدُہدُر ودُہدُرّین سعدُ القَین ای بطل سعد الحدّاد بان لا یستعمل لتشاغلہم بالقحط او انّ قینًا ادعی انّ اسمہ سعدٌ زمانا ثم تبین کذبہ فقیل لہ ذلک ای جئت باطلا الی باطل یا سعدُ الحدّاد ویروی منفصلا وہ امرٌ من الدہار قدمت لامہ الی موضع عینہ فصار دہ ثم حذفت الواو للساکنین ودُرّین من دَرّ تتابع ای بالغ فی الکذب یا سعدُ او کان الحجّیا حدّادا یدور فی الیمن فاذا کسد فی مخلاف قال بالفارسیۃ دہ بدرود ای بالوداع یخبرہم بخروجہ غدا لیستعمل فعرّبوہ وضربوا بہ المثل فی الکذب فقالوا اذا سمعت بسُری القین فانہ مُصبح۔

دَہشَرۃ۔ شتر مادہ بزرگ وان تعمل بغیر رفق وسرعۃ الاخذ فی الصراع والجماع۔

تَدَہکر۔ بروزن ومعنی تدحرج تدہکر علیہ بروجست وشتابی کرد تدہکرت المراۃ جنبید ولرزید۔

دُہمَرۃ۔ زن کوتاہ قد فراہم اندام۔

فصل الذال

ذار۔ اذآر۔ برانغالیدن کسے را بر کسے ذار

دلیری کردن یقال ذئرت علیه و رمیدن و کراهیت
داشتن چیزے را و عادت کردن بچیزے یقال
ذئرته اے اعتادہ (ع ک اف ۲) و فی الحدیث
ذئر النساء علے ازواجهن یعنے نفرن واجترأن و
نشزن۔ امرأة ذائر بلا ہاء اے ناشزۃ۔ ذئرۃ
اے کریهة۔ ناقة مذائرۃ ناقۂ کہ چون بچہ بزاید
ازو بگریزد و نفرت آیدش۔

ذبر۔ ذبر۔ نبشتن مثل زبر (ع ف اض ۲ و ک ۲)

ذخر۔ ذخیرۃ۔ یخنی ذخر بالضم یخنی نہادن
(ع بفتحها) اذخار مثله۔ اذخر گیاهیست کہ
آنرا کرم خوانند۔

ذرر۔ ذرۃ۔ مورچہ ذرّ ج۔ والیضا نام مردے
ابو ذر کنیت صحابہ و پراگندن (ع ف اض ۲)
ذریة بالضم فرزندان ذراری و ذریات ج ذرور
ذریرۃ داروی پراگندنی اذرۃ ج۔ ذرور بالضم
برآمدن آفتاب و نبات (ع ف اض ۲) مذارۃ
ذرار ید خوشدن ناقہ یقال ناقة مذار بلا ہاء
ویقال فی فلان ذرار اے اعراض غضبا۔

ذعر۔ ذعر۔ ترسانیدن (ع بفتحها) ذعر بالضم
اسم فیه وقد ذعر فهو مذعور۔ وامرأة ذعور بالفتح
زن ترسندہ از تهمت ناقة ذعور آنکہ بر پستان
او دست نهند خویشتن در کشد ذو الاذعار نام
ملکے از ملوک یمن۔

ذفر۔ ذفر۔ بوے تیز خوش و ناخوش و بوے
آمدن (ع ک اف ۲) و رجل ذفر اے له صنان
و خبث ریح ومسک اذفر مشک تیز بوے روضة
ذفرۃ مرغزار بویا ذفری بالکسر پس گردن و پس
گوش شتر کہ خوے کند یقال ہذہ ذفری اسیلة بلا تنوین
لان الفها للتانیث و بعضهم ینونه فی النکرۃ و یجعل
الفه للالحاق بدرهم والجمع ذفریات و ذفاری
بفتح الراء و ہذہ الالف فی تقدیر الانقلاب عن الیاء
و من ثمه قال بعضهم ذفار مثل صحار۔ قال ابو زید
بعیر ذفر بالکسر مشددۃ الراء اے عظیم الذفری و
ناقة ذفرۃ والذفر الشاب الطویل التام الجلد۔
والذفراء عشبة خبیثة الرائحة لا یکاد المال یاکلها
عن یعقوب قال و کتیبة ذفراء اے انها سهکة
من الحدید و صدئیة۔

ذکر۔ ذکر۔ نرہ مذاکیر ج علے غیر قیاس فرقا
بین الفحل والعضو و نر ذکور ذکران و ذکارۃ ج۔
علی غیر قیاس مثل حجر و حجارۃ و آهن پولاد و پلارک
و مانند آن خلاف الانیث۔ ذکور البقل ترہ کہ
دراز و سطبر شود سیف ذکر و مذکر شمشیر آبدار
مذکرۃ مادہ شتر مانند نر در خلق و خلق ذکرۃ الرجل
والسیف بالضم تیزی مرد و شمشیر و فی الحدیث
انه یطوف فی لیلة علے نسائه و یغتسل من کل
واحدۃ منهن غسلا فسئل عن ذلک فقال انه
اذکر یعنے احد۔ رجل ذکیر و ذکور نیکو یاد گیرندہ
تذکیر بنری منسوب کردن خلاف التانیث
ذکر ذکری ذکرۃ یاد کردن (ع ف اض ۲)
ذکر ہم ایضا آوازہ و ثنا قوله تعالی ص والقرآن

ذی الذکر ای ذی الشرف - ویقال کم الذکرة
من ولدک ای الذکور - ویقال اجعله منک
علی ذکر بالضم ای لاتنسه - تذکر یاد آوردن او کار
یاد دادن و پسر زادن مذکر زن پسر زاینده
مذکار آن زن که همه پسر زاید تذکیر یاد دادن
و نر کردن او کار را یاد آوردن مذکرة یادگار ذکر
بطنے از قبیلهٔ ربیعه -

ذمر - ذمر - ذمر - مثال کبد وکبد ذمیر ذمر مثال
تلز دلیر وجمع ذمر اذمار - ذمر برانگیختن بجنگ و
بانگ کردن شیر (ع ف اض ۲) تذامر یکدیگر را
برانگیختن بحرب یقال فلان الذمار ای اذا ذمر
و غضب حمی - ذمار بالکسر آنچه سزاوار بود نگاهداشت
آن بر مرد و یقال اقبل فلان یتذمر کانه یلوم
نفسه علی فائت وظل یتذمر علی فلان اذا تنکرله
و اوعده تذمیر دست در فرج شتر آبستن کردن
تا بداند که بچه وے نر است یا ماده تذمر
بالفتح کتف تا بن گوش -

ذبر تذبیر پستان شتر بسرگین آلودن تا
بچه شیر نخورد و سیاه کردن علت دندان
را یقال ذبر فوه مجهولا -

ذعمور - کعصفور مرد کینه ور که کینه از دلش بدر نشود
اذمقرار اللبن برید شدن شیر -

ذورة - بالضم خاک وجانب پیشین سنگدان مرغ
که دران آب باشد ذور ج - ذرته اذوره و
ارزته ترسانیدم او را و تا اعطاه ذورا ای شیئا

ذورة موضعے -

ذهر فوه - دندانہاے او سیاه گردید (ع
ک اف م)

فصل الراء

ریر - ریر - ریر - رار مغز استخوان تباه شده
وگداخته از لاغری ارارة تنگ گردانیدن -
ریشہر بکسر را و فتح شین شهر بخوزستان -

فصل الزاء

زئر - زئیر - بانگ شیر و غریدن وے زار زار
بسکون الهمزه وتحریکه کذلک (ع ف اک ۲)
وبالعکس ایضا والنعت اسد زائر و زءر تزار غریدن
شیر زارة بسکون الهمزة بیشه -

زبر - زبرة - بالضم آهن پاره زبر بضمتین و
فتح ۲ ج - وکتف مرد و شیر و دو ستاره روشن
از برج اسد از پر مرد بزرگ کتف و کذلک اسد
مزبرانی - زبرا نام کنیزک احنف بن قیس و
فے المثل قد هاجت زبرا وهی کلما غضبت
قال الاحنف کذلک فصارت مثلا - زبر بانگ
بر زدن و باز داشتن و بر آوردن گرد اگرد چاه
بسنگ (ع ف اض ۲) و بنشتن (ع ف ا
ض ۲ و ک ۲) ویقال ماله زبر ای عقل - زبر
بالکسر نبشته زبور بالضم ج - وبالفتح نبشته وهو
فعول بمعنی مفعول و کتاب داود علیه السلام و
یقال انا اعرف تزبرتی ای خطی وکتابتی - زبیر
نام کوهے که کلیم تشریف تکلیم بر وے یافت

زحق عزوجل زبر بکسر میں وتشدید الراء قوی و
توانا ویقال اخذت بزوبره وبزابره وبزعبره آی
بجمیعه - قال ابن احمر عدت علی بزوبرا ای نسبت
الی بکلها وکما لها - زنبریة نوعی از کشتی زنبور زنبار
کبت انگبین ارض مزبرة زمین زنبورناک حذفوا
الزیادات کما قالوا ارض معقرة ومثعلة ای
ذات عقارب وثعالب - ازبیرار برپای خاستن
موی براندام و تجج برآوردن سگ ورستن شبم
ونبات زبیر بالکسر برزة جامه -

زلبطر - زلبطرة - ثغریست از ثغور روم -

زبعر - زبعری - بدخو انکه بر روی موی بسیار
دارد وانبوه وابرو وریش جمل زبعری کذالک -

زجر - زجر - بازداشتن ونهی کردن یقال زجره
وازدجر - فانزجر وازدجر و فال گوئی کردن یقال
زجرت انه یکون کذا وکذا وراندن شتر (ع
ف اض ۲) ازدجار بازداشتن وبازایستادن
متعدی لازم - انزجار بازایستادن - زجرة انگشتک
زدن زنجیر بالکسر اسم فیه - زجور بالفتح من الابل
التی تعرف بعینها وتنکر بانفها -

زحر - زحیر - پیچاک شکم زحار بالضم کذالک دباو مرد
برآوردن (ع بفتحها و ک ۲) زحر نام مردی -

زخر - زخر - پر شدن رود ودریا از آب و منه
بحر زاخر - ویقال غرق زاخر اذا کان کریما وگوالیدن
نبات (ع بفتحها) یقال زخر النبات واخذ زخاریه
بالضم اذا التفت وخرج زهره ومکان زخاری النبات

جائیکه نبات بهم درپیچیده باشد -

زرر - زر - بالکسر گوی گریبان وجزآن آزرار
ج - زرة فربهی شتر زرین جنبش یکی از قرای تابعین
زر بالفتح گوی بستن پیراهن را برخود (ع فنا
ض ۲) یقال ازرر علیک قمیصک وزرة ثلث
لغات وراندن یقال یزر الکتائب بالسیف و
گزیدن حمار فرز بالکسر خر گزنده فرازة یکدیگر را
گزیدن زریر برافروخته وسرخ شدن چشم -
(ع ف اک ۲) زرزرة بانگ کردن مرغ زرزور
نوعی از مرغان زرارة بالضم نام مردی -

زعر - زعر - کم موی شدن (ع ک اف ۲)
ازعر لغت منه وزمین کم علف زعارة بالفتح و
تشدید الراء بدخولی وتندی لایتصرف منه فعل -
زعر ورتندخو والعامة تقول رجل زعر وفیه
زعارة بالتخفیف ونوعی از میوه که آن را گویند

زعفر - زعفران - زعافر جمع ترجمان
وتراجم - زعفرة رنگ زعفران دادن قرمز
شیر سرخ -

زفر - زفر - بار برداشتن (ع ف اک ۲) ازوفار
مثله زفر بالکسر بار ومشک زوافر کنیزکان که در
مشک آب کشند زافرة الرجل یاران وخویشان
مرد زافرة السهم نزدیک پیکان از تیر زفیر بگلو
فرو رفتن آواز از سختی وهو تردید النفس حتی
تنتفخ الضلوع واول بانگ خر وشهیق آخر آن
زفرة بانگ کردن (ع ف اک ۲) زفیر الضیا

سختی زفرة بالضم میان اسپ زُفر مهتر و نام یکے
از اصحاب ابو حنیفہ رح۔
زکر۔ زکرة۔ بالضم خیک شراب تزکر پر شدن
شکم کودک زکریا نام پیغمبر علیہ السلام مقصورة
وممدودة وتحذف الالف ایضا فان مددت او قصرت
لم تصرف وان حذفت الالف صرفت تثنی الممدود
زکریاوان۔ زکریاوین۔ والجمع زکریاوون۔
زکریاوی منسوب الیہ۔ زکریائی مضاف زکریا
والی مضاف تثنی زکریاوی مضاف مجموع
یستوی فیہ الرفع والخفض والنصب وتثنیة المقصور
زکریَیان زکریین حرکت الف زکریا فی الرفع و
ابدلت بالیاء لاجتماع الساکنین۔ والجمع زکرَون
فحذفت ههنا الالف لاجتماع الساکنین ولم تحرک
لانک اذا حرکتها ضممتها ولا تکون الیاء مضمومة
ولا مکسورة وما قبلها متحرک فلذلک خالف التثنیة۔
زمر۔ زمرة۔ بالضم گروه مردم زُمَر۔ زمر بفتحتین
کم موے وکم مروت شدن زمر بکسر الوسط نعت منه
(ع ف ا ک ۲) زمار بالکسر بانگ کردن شتر مرغ
(ع ف ا ک ۲) یقال زمر النعام ولا یقال لی
الظلیم الا عار یعار۔ زمر نای زدن (ع ف ا
ض او ک ۲) زمار نعت منه ولا یقال زامر ومؤنثه
زامرة ولا یقال زمّارة۔ مزمار بالکسر نای مزامیر
ج۔ وفی الحدیث نهی عن کسب الزمارة۔ قال
ابو عبیدة تفسیره فی الحدیث انها الزانیة۔
زمجر۔ زمجرة۔ آواز یقال سمعت لفلان زمجرة
وعذمرة فلان ذو زماجر وزماجیر۔
زمخر۔ زمخر۔ تیر از نے وکلک واز دو باریک
والزمخرة المزمارة وهی الزانیة۔ ظلیم زمخری السواعد
شتر مرغ باریک ساق۔
زمهر۔ زمهریر۔ سختی سرما ازمهرة سرخ شدن
چشم از غضب مزمهر مرد سخت خشم وازمهرت
الکواکب ای لمعت۔
زنر۔ زُنّار۔ آنچه ترسایان بر میان بندند زنانیر
ج۔ وایضا سنگ ریزها ونام زمینے۔
زور۔ زور۔ دروغ وهرچه بخدائی گیرند آنرا
مشرکان ویقال ماله زور ولا صیور اے راے
یرجع الیه۔ زُوَیر بالتصغیر پایکار قوم زور بالفتح
بر سوے سینه وزیارت کنندگان یستوی فیه
المؤنث والمذکر یقال رجل زائر وقوم زوّار
وزور ونسوة زور وزور مثل نوم وزائرات ایضا
زور بالتحریک یکرویه نگریستن واز دو تندی
سینهٔ اسپ یکے بیرون ویکے درون آمدن
زوراء چاه مغاک وزمین دور وقدح وکمان
ودجلهٔ بغداد والزوراء اسم مال کان لاحیحة
بن الجلاح الانصاری۔ ازورار برگشتن از
چیزے ازوِیرار تزاور مثله۔ وقری تزاور
عن کهفهم وهو مدغم تتزاور۔ یقال للجیش ازور
زور زیارة زوارة زیارت کردن (ع ف ا
ض ۲) زورة یک بار زیارت کردن ازدیار و
ازدوار زیارت کردن تزدیر دروغ آراستن

وراست ونیکو کردن چیزے وگرامی واشتن را زرا
مزار جاے زیارت وزیارت کردن زیر مردے کہ
سخن گفتن وہمنشینی با زنان دوست دارد وابریشم
باریک تر ردہ وجامہ زیار لیشہ ستور زردار رسن
کہ میان یاردم وسینہ بند شتر کشند از درقج
زورِ مثال ہجف رفتار سخت۔
زہر۔ زہرۃ۔ الدنیا نازکے وخوبی دنیا زہرۃ
بضم اول وفتح دوم وسکون بار شگوفہ زہرۃ
بالسکون سپیدی وحی از قریش واین نام زن
کلاب بن مرہ است نسبت ولدہ الیہا وہم اخوال
النبی علیہ السلام۔ زہرۃ بتحریک الوسط ستارہ وم
زہور روشن شدن آتش وبالا گرفتن آن
(ع بفتحہا) آزہر سپیدی روے از کرم وجوانمردے
وروشن وماہ وگاو دشتی زہرا مونث منہ
ولعنت لفاطمۃ رضی اللہ تعالیٰ عنہا لکرجہا وصفا بہا
الازہران آفتاب وماہ آزہار شگوفہ بیرون
آوردن نبات والزہر العود الذی یضرب بہ
ازدہار نگاہداشتن وفی الحدیث ان النبی صلی
اللہ علیہ وسلم اوصی ابا قتادۃ بالاتار الذی
توضأ منہ وقال ازدہر بہذا فان لہ شانا ای
احفظ بہ ولا تضیعہ۔
زنبتر۔ کغضنفر مرد کوتاہ ومردے کہ در کوتاہی
بد نما باشد وبلا زنبتری مثلہ وقد تزبتر علینا
اے متکبرا۔
زلغر۔ کدرہم لغۃ فی المہملۃ اوہی الصواب۔

زحمر۔ القربۃ پر کرد مشک را۔
زخبر۔ کجعفر نام مردے۔
ازدورہ۔ لغۃ فی اصدرہ وجاء یضرب ازدریہ
اے فارغا وقری یومئذ یدر الناس اشتاتا
ازدران ہر دو شانہ۔
زعبری۔ کجعفری نوعے از تیر۔
زغرہ۔ غضب کرد آنرا (ع بفتحہا) زغرت الدجلۃ
فراوانی وخیزابی بہم رسید دجلہ را زغر کل شیئ
کثرتہ وافراطہ وگرہ فرید رقبیلۂ کہ ترکش آنان
از چرم سرخ زراند وبود ونام دختر لوط علیہ السلام ومنہ
زغر قریۃ بالشام لانہا نزلت بہا وبہا عین زغر
یقال غور مائہا علامۃ خروج الدجال وزغری الوادی تمر۔
زغبر۔ کجعفر ہمگی ہر چیز ونوعی از درخت مرو کہ ورق
باریک داشتہ باشد وبکسر الزاء وزغبر الثوب زغبرۃ
بضم الباء ریزہ جامہ وقد زغبر زغبرہ ورندہ۔
زقر۔ چرغ وزقر لغۃ فی سقر۔
زلنبور۔ احد اولاد ابلیس الخمسۃ الذین فسروا
بہم قولہ تعالیٰ افتتخذونہ وذریتہ اولیاء وعملہ ان
یفرق بین الرجل واہلہ ویبصر الرجل عیوب اہلہ۔
زمخشر۔ کسفرجل وہی بنواحی خوارزم اجتاز بہا
اعرابی فسأل عن اسمہا واسم کبیرہا فقیل زمخشر
والرداد فقال لا خیر فی شر ورد ولم یلم بہا منہا
جار اللہ ابو القاسم محمود بن عمر وفیہ یقول امیر مکۃ
علی بن عیسیٰ بن وہاس الحسنی (شعر) جمیع
قری الدنیا سوے القریۃ التی تبوأہا دارا افداء

زمخشر+ واخر بان تزہی زمخشر بامری + اذا عُدّ
فی اسد الشری زمخ الشّری +

زمهرَر الو عاد جنبانید آوند را لعد پُر کردن آن
تا نیک پر شود و لحمه زمازیرای متقبض۔

زنتره۔ تنگی ودشواری تَزَنتُر بتختر و رفاعه
بن زنتر کجعفر صحابی ومبشر بن عبد المنذر بن زنتر
بدری که قتل یومئذ وابو زنتر سد سعید بن داؤد
بن ابی زنتر الزنتری واحمد بن مسعود الزنتری
محدث واما محمد بن بشر الزنتری فوہم فیه ابن
نقطه والصواب بالباء الموحدة لانه من آل الزبیر

زنجار۔ بالکسر شہرے وزنجور کعصفور نوعی
از ماہی زنجیر و زنجیرة بکسرہما سپیدی که بر
ناخنهای نوجوانان پدید آید۔ زنجر قرع
بین ظفر ابهامه وظفر سبابته۔

زُنجُفر۔ بالضم رنگیست معروف۔

زُنخر۔ بنخره دمیده در سوراخ بینی۔

زنقیر۔ بالکسر تراشۂ ناخن وپارۂ ازان ویوست
تنکی که بر خستهٔ خرما باشد ومارزاته زنقیرا ای شیئا۔

زَنهَر۔ الی لعینه تیز نگریست بسوے من۔

زیر۔ بالکسر خم زیار فی زور۔

فصل السین

سور سؤر۔ پس خورده اسار ج۔ اسار بالکسر
پس خورده گذاشتن سار ت منه علی غیر قیاس
لان قیاسه مسئر کما یقال جبار من الاجبار۔

سبر سبر۔ میل بجراحت فرو بردن تا غور آن
معلوم شود وآزمودن (ع ف اض ۲) استبار مثله
مسبار میل جراحت سبار بالکسر مثله وکل امر رزته فقد
سبرته واستبرته۔ ویقال حمدت مسبره ومخبره وسبرة
بامداد خنک وفی الحدیث اسباغ الوضوء فی السبرات
سبر بالکسر نهاد وهیأت مردم یقال فلان حسن الحبر
والسبر یعنی خوب هیأت سابری نوعی از جامهای
گرانمایه وفی المثل عرض سابری یقوله من یعرض
علیه الشیٔ عرضا لا یبالغ فیه لان السابری
من اجود الثیاب یرغب فیه بادنی عرض و
بهترین خرما ہا۔

سبطر۔ اسبطرار۔ بر پہلو خفته بازیدن ویازیدن
شیر وقت جستن آسد سبطر وجمال سبطرات ای
طوال والتاء لیست للتانیث وانما ہی کقولهم حمامات
ورجالات فی جمع المذکر۔ سبیطر مرغی دراز گردن
که دائم در آب باشد وماہی گیرد وادرا ابو العیزار
کنیت گفته اند۔

سکر۔ اسبکرار۔ تمام بالا شدن وخستر نیده و
بر پہلو خفتن ویازیدن مسبکر جوان تمام باعتدال
رسیده وموے فرو ہشته۔

ستر۔ ستر۔ بالکسر پرده ستور استار ج۔ ستره بالضم
پوشش ستارة بالکسر مثله ستائر ج ستار نام کوه
ستر بالفتح پوشیدن (ع ف اض ۲) استتار
تستّر پوشیده شدن جاریة مستورة دختر پردگی
وقوله تعالی حجابا مستورا ای حجابا علی حجاب ویراد
بذلک کثافة الحجاب وقیل ہو مفعول بمعنی الفاعل

کقوله تعالی انه کان وعده ماتیا ای آتیا۔ رجل مستور و ستیر اے عفیف۔ وجاریة ستیرة عفیفة استار رم وآن ده درم سنگ باشد و به بعضے موضع شش ونیم درم سنگ وازند باختلاف مواضع آسا تیر ج۔

سجر۔ سجر۔ تافتن تنور و پر کردن جوی و پر شدن آب اندک بمد باران رع ف اض ۲) یقال سجرت البحار واین آب راسجرة خوانند بالضم سجر ج۔ ومنه البحر المسجور۔ سجور ہر چہ تنور را بدان بتفتانند سجیر یار ودست سجراء ج۔ مسجور شیر کہ آب بروے غالب باشد ساجر جائے کہ آب سیل او را پر کرده باشد ساجور نام جائی و چوب کہ بر گردن سگ بندند تا از سوراخ زدن نتواند در شدن یا بانگور خوردن کلب مسوجر سگ با ساجور سجور سجر نالیدن ماده شتر کہ از بچہ جدا شود لؤلؤ مسجور مروارید بر رشتہ کشیده عین سجراء چشم سرخ شده انسجر حوضے کہ گل او پاکیزه باشد انسجار فرو هشته شدن موی شعر منسجر اے مترسل و پیوستہ رفتن شتر سنجار بالکسر نام جائی سجهر مسجهر۔ مثال مسبطر سپید۔

سحر۔ سحر۔ بفتحتین بشک از صبح یقال اقیتہ سحر بغیر تنوین دیدم من او را این سحر لم تصرفہ لانہ معدول عما فیہ الالف واللام وقد غلب علیہ التعریف بلا اضافة ولا الالف واللام کما غلب ابن الزبیر علی واحد من بنیہ ویقال سر علی فرسک سحر یا فتی فلا ترفعہ لانہ ظرف غیر متمکن وان اردت بسحر نکرة صرفتہ کما قال اللہ تعالی نجیناہم بسحر وان صغرا وسمی بہ رجل انصرف ایضا لانہ لیس علی وزن المعدول کآخر۔ سحرة بالضم سحر پیشین یقال اتیتہ بسحر وبسحرة۔ اسحار در سحر شدن وبوقت سحر رفتن استحار بانگ کردن مرغ بسحر سحور بالفتح طعام سحری سحر بالضم والتسکین شش اسحار ج۔ مثل برد وابراد بالفتح والتسکین ایضا والجمع سحور مثل فلس وفلوس وقد یحرک لمکان حرف الحلق مثل نہر ونہر۔ ویقال للجبان قد انتفخ سحره۔ والسحر ایضا ما الصق بالحلقوم والمری من اعلی البطن وعلیہ حدیث عائشة توفی رسول اللہ صلعم بین سحری ونحری الحدیث ویقال للارنب المقطعة الاسحار والسحور وللنیاط وھو علی التفاؤل ای سحره یقطع وبعضہم یقول المقطعة بکسر الطاء ای من سرعتہا وشدة عدوہا کانہا تقطع سحرہا وبنیاطہا۔ سحر بالکسر فسون وجادوی کردن وکل ما لطف ماخذه ودق فہو سحر ودانستن وفریفتن وباعلت کردن (رع بفتحہما) تسحیر مثلہ۔ مسحر ہو الذی خلق ذا سحر ویقال ہو من المعللین ومنہ قولہ تعالی انما انت من المسحرین۔

سحفر۔ اسحنفار۔ روان شتاب خواندن خطبہ وفراخی یافتن در سخن بلد مسحنفر شہر فراخ۔

سخر۔ سخر۔ بفتحتین وبضمتین ومسخر فسوس کردن

(ع ک اف ۲) یقال سخر وا منه وبه وضحکت منه وبه - وہزئت منه وبه سخریة سخری بالضم والکسر فسوس وقری لیتخذ بعضهم بعضا سخریا - تسخیر فرمان بردار کردن دیگرے را و رام کردن لتسخر مثله - سخرة بالضم آنکه بروی فسوس کنند سخرة مثال ہمزة بتحریک الوسط آنکه او بر دیگران فسوس کند و یقال سفن سواخر اذا اطاعت وطابت لها الریح -

سنجر - بفتح السین والباء نوعی از درخت و یقال رکب فلان السنجر اذا غدر -

سدر - سدر - بالکسر درخت کنار سدرة یکے سدرات سدرات سدر ج - سدیر نام جوئے و نام کوشکے اسدران اصدران از دو رانی و کرانه گوش و گردن سا و ربہرا ابیمه و آنکه باک ندارد از چیزے و بے غم و غیره سدر بفتحتین خیرگی چشم از گرما و سرما (ع ک اف ۲) سدر لغت منه و نامے از نامہاے دریا سندرة پیمانہ بزرگ سندری نوعے از تیرہا و نام شاعری در عرب آنسدار مثال انسدال فرو ہشتہ گردیدن موے و شتاب رفتن تمادیر سستی و خواب آلودگی چشم از مستی میم زائده اسمدرار مثله -

سرر - سر - بالکسر راز اسرار ج - وفی المثل ما یوم حلیمة بسر یضرب لکل امر مشهور و جماع و نرۂ مرد سریرة راز سرائر ج - سر النسب خالص و گزیدگی نسب سرارة بالفتح مصدر منه یقال

ہو فی سر قومه اے فی اوسطهم سر الوادی بہترین جاے در وے اسرة ج - وکذلک سرارة الوادی بالفتح سرائر ج - سر بالضم سرر بفتحتین وکسر الاول آنچه بریده شود از ناف کودک یقال عرفت ذاک قبل ان یقطع سرک ولا تقل سرتک لان السرة لا تقطع وہی الموضع الذی قطع منه السرر و یقال قطع سرر الصبی وجمعه اسرة وجمع السرة سرر بالضم و سرات بالادغام - سرة ناف و میان وادی سر بالفتح بریدن ناف (ع ف اض ۲) و نیزه زدن بر ناف یقال سرة اے طعنه فی سرته و چوب نهادن در میان آتش زنه و ذلک ان تحبل فی ظرف الزند عوید اثد خلہ فی قلبه لتقدح و یقال سر زندک فانه اسرابی اجوف ولنغیر اسر اذا کانت بکر کرنه دبرة - سرمه بفتحتین کاواکی اسر میان کاواک و ناخوانده در آینده قناة سرار نیزۂ در میان کاواک - سرر بالکسر جائی ست نزدیک مکه و دروی درختیست که ہفتاد نبی را زیر آن درخت ناف بریده اند سریة بالضم علی فعلیة کنیزک فراشی وہی منسوبة الی السر وہو الجماع وانما ضمت سینه لان الابنیة تغیرت فی النسبة کدہری وسہلی بالضم فیهما من دہر وسہل - قال الاخفش انها مشتقة من السرور لانه یسر بها سراری ج - ویقال منه تسررت الجاریة وتسریتها کما یقال تظننت وتظنیت - سرور شادی مسرة شاد کردن یقال سرنی فلان و سر ہو یستعمل مجہولاً

سریر تخت اَسِرَّة سُرُر بضمتین و فتح ۲ ج - ومنه
قوله تعالی علی سُرُرٍ متقابلین و بعضهم یستثقل
اجتماع الضمتین مع التضعیف فیرُدُّ الثانیة منهما
الی الفتح لخفته فیقول سُرَر وکذلک ما اشبهه
من الجمع مثل ذلیل وذلل ونحوه - سریر ایضا
قرارگاه سار گردن وقد یعبر به عن الملک والنعمة
ایضا - سرر سرار بالفتح والکسر آخرین شب از ماه
مشتق من استسر القمر ای خفی - سرر بالکسر پوست
سمارو غ وگل وخاک که بروی خفسیده باشد و
شکنهای کف دست وپیشانی اسرار ج - اساریر
جمع الجمع وفی الحدیث تبرق اساریر وجهه والسرار
لغة فی السرر وجمعه اسرة مثل حمار واحمرة
سَر او نرمی نقیض ضرار رجل بَرّ سر مرد نیکو و
نیکی کننده وشادمان کننده اسرار پنهان کردن
وآشکارا کردن وهو من الاضداد ودر تفسیر
قوله تعالی واَسَرّوا الندامة لما رأوا العذاب
هر دو معنی را گفته اند ویقال اسر الیه حدیثا ای
افضی قوله تعالی واذ اسر النبی الی بعض ازواجه
حدیثا - واَسرَرتُ الیه المودّة بالمودة مسارّة
لسار راز گفتن سرة بالکسر آلت راز وآن ماشورة
باشد که یک سروی در دهان گوینده ویک سر
در گوش شنونده باشد سُرسور بالضم دانای بزرگ
سطر سَطر رشته از هر چیز یقال بنی سطر
او غرس سطرا وخط اسطر سطور ج سطر بفتحتین
مثله اسطار ج مثل سبب واسباب اساطیر

جمع الجمع والیضا افسانها وبیهودها واحدها اسطورة
بالضم واسطارة بالکسر ونبشتن دعع فت اض ۲)
یقال سطر الکتاب ای کتب واستطر مثله - و
سطره ایضا صرعه - مُسَیطِر بر گماشته وبالصاد
ایضا کذلک ومشرف مسطار بکسر المیم وبالصاد
ایضا شراب ترش -
سعر سَعر افروختن آتش وحرب یقال
سعرت النار والحرب هیجتها - والهبتها وقری
واذا الجحیم سُعّرت بالتخفیف والتشدید للمبالغة
ویقال سعر الرجل مجهولا اذا اصابته السموم سَعیر
ناک در گیرانیدن ونرخ نهادن ویقال ضرب
هبر وطعن نتر ورمی سَعر - مِسعار مِسعر بالکسر
فروزینه آتش وبرانگیزنده حرب ودراز ونام
مردی وجمله اصحاب الحدیث مسعرا بالفتح
للتفاؤل مساعر الابل لغلها وتنگ جای های
شتران استعار برافروخته شدن آتش ودر
در افتادن بساعر شتران یقال ستعر الجرب فی
البعیر اذا ابتدأ بمساعره - تسعر افروخته شدن آتش
سعیر آتش افروخته سوزان ونام بت سُعار بالضم
گرمی آتش وسختی گرسنگی وقوله تعالی فی ضلال وسُعُر
ای فی عناء وعذاب ودیوانگی ناقة مسعورة ای
مجنونة قال الاخفش قوله تعالی وکفی بجهنم سعیرا هو
مثل رهین وصریع ای مسعورا - وسعرت الیوم فی
حاجتی سَعرة ای طفت - قال ابن السکیت یقال
سَعرهم شرا ای اوسعهم اسعر نام مردی سعر بالکسر نرخ

استعیر مصدر ۃ سعارۃ بالکسر گرد آفتاب یعنی ذرہ
سعرۃ بالضم لون یضرب الی السواد۔ سعتر زبودہ
و بالصاد ایضا۔ یستعور اسم موضع او شجر۔
سفر۔ سفر۔ بفتحتین بریدن مسافت اسفارج
و سپیدی روز سفرۃ نویسندگان سفر بالکسر نوشتہ
اسفارج۔ قولہ تعالی کمثل الحمار یحمل اسفارا۔
سفرۃ بالضم تم و توشہ دان مسافر سفیر برگ از
درخت افتادہ خشک شدہ و رسول و میانجی میان
قومی سفرا ج۔ سفر بسکون الوسط جمع سافر و
کذلک السفار کراکب و رکاب و نبشتن و روی
کشادن زن و خانہ روفتن (عع ف اک ۲) مسفرۃ
بالکسر جاروب سفارۃ بالضم خاک روبہ سفارۃ بالکسر
میانجی و صلح کردن میان قومی سافر زن کشادہ روی
مسافر الوجہ انچہ پیدا شود از روی تسفور۔ سفر
بیرون شدن تسافر لغت منہ مسافرۃ سفر کردن
سفار مثلہ یقال سافر الیہ و ایضا آہن کہ بر پشت
بینی اشتر بندند چنانکہ تکمہ سر اسپ را سفر نشین
ج۔ ناقۃ مسفرۃ و بعیر مسفر بالکسر اشتر قوی در سفر
اسفار روشن شدن صبح و روشن و تابان شدن
روے و بروشنائی روز در آمدن و فی الحدیث
اسفروا بالفجر فانہ اعظم للاجر ای صلوا الفجر مسفرین
و یقال طولوہا الی الاسفار۔ انسفار برہنہ شدن
از موے تسفار مثل قطام نام جاہے۔
سفسیر۔ سفسیر۔ بکسرتین سمسار و پیاک و سپس رو۔
سقر۔ سقر۔ دوزخ سقر بالسکون سوختن آفتاب
روے را یوم مسمقر مصمقر روز نیک گرم۔
سکر۔ سکر۔ بالضم مستی سکران مست مونثہ سکری
وہی ایضا جمع و فی لغۃ بنی اسد سکرانۃ للمونث
سکاری بالفتح والضم جمع سکران۔ سکر۔ بفتحتین
مست شدن (عع ک اف ۲) و نبیذ خرما قولہ تعالی
تتخذون منہ سکرا و رزقا حسنا۔ اسکار مست کردن
مسکیر بالکسر بسیار مست شوندہ تسکیر ہمیشہ مست
تساکر مستی نمودن از خود بی مستی سکار نبیذ فروش
سکر بسکون الوسط بستن آب (عع ف اض ۲)
سکر بالکسر بند آب سکور بالکسر ایستادن باد (عع
ف اض ۲) لیلۃ ساکرۃ ای ساکنۃ تسکیر خبہ کردن
والبعیر یسکر آخر بزراعہ یکاد یقتلہ۔ مسکر مخمور
و قولہ تعالی انما سکرت ابصارنا ای حبست عن النظر
و حیرت او غطیت و غشیت و قری بالتخفیف و تفسیرہ
سحرت۔ سکر بالضم والتشدید شکر معرب واحدہا سکرۃ۔
سمر۔ سمر۔ بفتحتین افسانہ و افسانہ گفتن (عع ف ا
ض ۲) سامر افسانہ گویندہ و گویندگان چون حاج
بمعنی حجاج ابنا سمیر شب و روز یقال لا افعلہ
ما سمر ابنا سمیر اے ابدا۔ و لا افعلہ سمیر اللیالی
و یقال سمیر ہو الدہر ابناہ اللیل والنہار و یقال
لا افعلہ السمر والقمر اے ما دام الناس یسمرون
فی لیلۃ قمراء۔ سمار بالفتح شیر تنک و نام جائے
تسمیر تنک کردن شیر با آب و میخ دور کردن و فی
حدیث عمر ما یقر رجل انہ کان یطا جاریۃ الا الحقت بہ
ولدہا فمن شاء فلیمسکہا و من شاء فلیسمرہا ای

فليرسلها قال الاصمعی اراد التشمير بالشين المعجمة فحوله
الى السين وهو الارسال - سمرة بالضم گندم گونی
وگندم گون شدن (ع ع بضمها وک اف ۲) اسمیرار
مثله اَسْمَر وسَمْرار لغتان منه للمذکر والمؤنث -
اسمران گندم وآب ويقال الماء والرمح سَمُرة
بالفتح وضم الميم درخت طلح سَمُر سَمُرات اَسْمُر ج -
والثالث جمع القلة وتصغيره اُسَيمر وفی المثل اشبه
شَرْجٌ شَرجا لو اَنَّ اُسَيمرا ونام مردی سمار بالکسر
میخ وبند آهن سُمَيرية نوعی از کشتیها -
سمهر - اسمهرار - سخت وصلب شدن خار و
تاریکی يقال اسمهر الشوک ای يبس وصلب و
اسمهر الظلام اشتد - واسمهر الرجل فی القتال
سَمْهرية نیزهٔ میان رست ويقال هو منسوب
برجل اسمه سَمْهر -
سمهدر - غلام سَمَهْدَر - کودک فربه -
سنر - سنور - بالفتح وتشدید الواو خفتان از
دوال بافته سنور بالکسر گربه -
سنم - سِنِمَّار - بکسرتین آنکه خورنق را بنا کرد
نزدیک کوفه از جهت نعمان بن امرء القیس چون
تمام شد او را از بالای کوشک در انداخت و
هلاک کرد تا مثل آن کسی دیگر بنا نیارد واین مثل
شد در عرب يقال جزاء سنمار -
سور - سور - بالضم بارهٔ شهر اسوار سیران ج -
وهر ردهٔ از بنا وجمع سورة يعنی سورتهای قرآن
مثل بُسْر وبُسْرة ويعبر بها عن الشرف والمنزلة
ایضا کقول النابغة (شعر) الم تران الله اعطاک
سورة ÷ تری کل ملک دونها يتذبذب ÷ يريد شرفا
ومنزلة سور بفتح الوسط ج - ويجمع علی سورات
بسکون الواو وحرکتها ایضا - سوری مثل بشری
نام موضعی در عراق سوار بالکسر یارهٔ اسورة
ج - اساوِرَة جمع الجمع وقری فلولا اُلقی علیه
اساورة من ذهب وقد يکون جمع اساور من قوله
تعالی يُحَلَّون فيها من اساور من ذَهَب قال
ابو عمرو واحدها اسوار - تسویر یارهٔ بر دست نهادن
دیگر را تسوّر بر دست خود نهادن وبر دیوار آمدن
قوله تعالی اذ تَسَوَّروا المحراب ای تَسَلَّقوا - سور
بالضم سُوُور بضمتين برجستن (ع ع ف اض ۲)
يقال سار اليه - سورة بالفتح تیزی وجستن شراب
سوی دماغ وتیزی تب وخشم سلطان سَوّار
عربده گر مساورة بریکدیگر جستن اسوار بالضم
والکسر واحد من اساورة الفرس قال ابو عبيدة
هم الفرسان والهاء عوض عن الياء واصله
اساوير وکذلک الزنادقة اصله زناديق -
واساورة ایضا قومی از عجم که در بصره ساکن
شدند چون احامرة بکوفه -
سهر - سهر - بفتحتين بیداری وبیدار بودن
(ع ع ک اف ۲) اسهار بیدار داشتن سَهرة
مرد نیک بیدار ساهور سایهٔ زمین ساهرة
روی زمین ومنه قوله تعالی فاذا هم بالساهرة
اسهران دو رگ در بینی ستور -

سیر۔ سیر۔ روان رفتن و راندن لازم و متعدی
(ع ف اک ۲) تسیار۔ سیر رفتن و هو شاذ لان
قیاس المصدر من (ع ف اک ۲) مفعل بفتح
العین و فی المثل سر عنک ای تغافل و احتمل
و فیه اضمار کانه قال سر و دع عنک المراء والشک
سیرة۔ روش و خوار بار۔ استیار۔ خوار بار داشتن
کالامتیار۔ مسایرة برابری در رفتن سایرة ای
جاراه فتسایرا و بینهما مسیرة یوم۔ تسییر۔ از شهر
بیرون کردن سیّرة من بلده ای اخرجه و اجلاه
و جل از پشت ستور بر گرفتن مسیّر جامه با خطها
سیارة قافله ابو سیارة کنیت مردی سیراء
بالکسر والمد و فتح ۲ جامه با خطهای زر و سائر
الناس جمیعهم۔ و سائر الشیء لغة فی سائره و فی
المثل اسائر الیوم و قد زال الظهر یعنی هنوز
امیدواری از روز که نماز پیشین گذشت و این را
در نومیدی استعمال کنند۔
سباورة۔ بیکاران و دست وا زندگان
بازی و بطالت۔
سبعرة۔ و سبعار فراوانی شادمانی شتر ماده
که در هنگام مستی سر را بلند کند و دم را جنباند۔
سبعطری۔ مقصورة بسیار دراز۔
اسخنطر الرجل کشید و ناوید و بیتا و دراز گشت
و بر روی افتاد۔
سیسنبر۔ نوعی از ریحان که آنرا نمام گویند۔
سعبر۔ سعبرة۔ چاه فراوان آب و مار سیر
آب فراوان سِعرٌ سعبر نرخ ارزان و سعابر الطعام
ما یخرج منه من زوان و نحوه یعنی دانهای که
غیر جنس گندم از آن بر آید۔
سعتر۔ گیاهیست معروف سعتری مرد چالاک
و جوانمرد و دلیر و بالصاد اعلی و لقب یوسف
بن یعقوب المنجیری۔
سغرة۔ نفی کرد آنرا (ع بفتحها)۔
سفجر۔ کجعفر الصغار لا واحد له یقال ذر سفجر۔
سقطری۔ گزبرجی مرد زیرک دانا سقنطار و
سقطری بضم السین والقاف ممدودة و مقصورة
مثله اسقطری جزیرة به بحر الهند علی یسار الجائی
من بلاد الزنج والعامة تقول سقوطره یجلب
منها الصبر و دم الاخوین۔
سقعطری۔ دراز از مردم شتران سقعطری
مثله و دو فزک سخت گیر۔
اسکندر۔ بن فیلقوس و تفتح الهمزة پادشاهیکه
دارا را کشت و مالک بلاد گشت والاسکندریة
ستة عشر موضعا منسوبة الیه منها بلد ببلاد الهند
و بلد بارض بابل و بلد بشاطی النهر الاعظم و بلد
بصغد سمرقند و بلد بمرو و اسم مدینة بلخ والثغر الاعظم
ببلاد مصر و قریة بین حماة و حلب و قریة علی دجلة
قرب واسط منها الادیب احمد بن المختار بن مبشر
و قریة بین مکة والمدینة و بلد فی مجاری الانهار
بالهند و خمس مدن اخر۔
سمجر اللبن۔ بسیار آمیخت آب با شیر۔

سماوير۔ ضعف بینائی یا چیزے کہ نمودار شود
مردم را بسبب ضعف بینائی از سکر وعشق کہ بسبب
دوران سر حاصل آید و نیکی و نام زنی وقد اسمدر
بصرہ طریق مسمدر راہ راست و رازو کلام مسمدر
استوار والسمدر بالضم الملک کانہ لان الابصار
تسمدر عن النظر الیہ و تتحیر و غشاوۃ العین السمدر
والتسمید روایۃ۔

سمسار۔ بالکسر شخصے کہ درمیان بائع و مشتری
باشد و بدلال شہرت دارد سماسرۃ ج۔ و
مالک و نگہبان چیزے و میانجی درمیان دو
دوست سمسار الارض دانندہ آن سمسارۃ
مونثہ والمصدر سمسرۃ۔

سمقمقر۔ من الایام کمقشعر سخت گرم۔

سنبر۔ کجعفر نیک دانندہ چیز وسنبر الانواشی
صحابی و والد ہشام الدستوائی مستنبر
فی س ن ب ر۔

سنجار۔ بالکسر شہرے معروف بہ مسافت
سہ روز از موصل و دیہے بمصر۔

سندرۃ۔ شتابی و نوعی از پیمانہ بزرگ
و درختی کہ ازان کمان و تیر سازند و زنی بود
کہ گندم و لیست می فروخت یا پری بپیمانہ سندری
دلیر و سخت و دراز و اسد و پیکان سپید و نام
شاعرے و پیمانہ کلان و شخص بزرگ چشم و بہتر
و بدتر من الاضداد و نوعی از پرندہ و سنان
کبود و مرد شتاب کار و کمان استوار زہ۔

سِنْدَ نہر قریتان بمصر کلتاہما بالشرقیۃ۔

سنقطار۔ بمعنی شقنطار۔

سنقر۔ کقنفذ الاشقر تسلطن بدمشق
و عبداللہ بن فتوح بن سنقر محدث و ابو عبداللہ
محمد بن طلیبۃ السنقری الصوفی مولی الامیر
علی بن سنقر سمع ابن زوزبۃ و سنقر الزینبی
روینا عن اصحابہ۔

سنہور۔ بالفتح بلدتان بمصر احدیہما بالبحیرۃ
والاخری بالغربیۃ۔ واما التی بالصعید
فبالشین المعجمۃ۔

سہبرۃ۔ یکے از نامہاے چاہ۔

سہجر۔ دویدن دویدن ترسناک۔

بلد سہدر۔ و سہندر راہے بعید۔

فصل الشین

شبر۔ شبر۔ بالکسر یک بدست اشبار ج
شبر بالفتح مصدر رمنہ (عع ف اض ۲ دک ۴)
و بکرادادن کش بجہت کشتی را و مال بہ کسے
دادن و شمشیر دادن قال ابن السکیت مصدرہ
بالتسکین الا ان العجاج حرکہ فقال (رع
الحمد للہ الذی اعطی الشبر + ویروی الحبر
کانہ قال اعطی العطیۃ۔ واعطت المرأۃ شبرہا
اے حق النکاح۔ شبر بفتحتین عطیۃ اشیاء
عطادادن تشابر نزدیک شدن دو گروہ
در حرب بایکدیگر گوئی میان ایشان اندازہ
شبری ماندہ است شبّور بالفتح والتشدید شل

تنور بوق معرب۔

شتر۔ شتر۔ برگشتگی بام چشم یقال شتر فلان مجهولا وشتر ایضا معلوما۔ اشتران مالک اشتر و پسراو اشتار متعد فیه انشتار لازم فیه تشتیر عیب کردن وتنقیص کردن کسے را شنترہ پارہ کردن جامه بر خود شناتر انگشتان وگوشوارہ واحدها شنترة به ضمتین ذو شناتر نام ملکے از ملوک یمن و معناہ ذو القرطین

شجر۔ شجر۔ بالتحریک درخت شجرہ یکے وهر چه ساق دار و از نبات واد شجیر وارض شجیرہ وشجراء درخت ناک و واحد الشجراء شجرہ ولم یات من الجمع علی هذا الشکل الا احرف یسیرة شجرة وشجراء وقصبة وقصباء وطرفة وطرفاء وحلفة وحلفاء قال الاصمعی واحد الحلفاء حلفة بکسر اللام مخالفة لاخواتها وقال سیبویه الشجراء واحد وجمع وکذلک القصباء والطرفاء والحلفاء شجرة درختستان وهذه الارض اشجر من هذه ای اکثر شجرا منها۔ مشجر بالکسر سه پایه گازر مشاجر از ابها شجر بالضم کذلک واحدها شجار بالکسر شجار ایضا فدرنگ در ومیخ پایه تخت وچوب چاه وداع اشتر شجیر مردم واشتر پیکانه وتیر قداح پیکان درآوردہ شجر بالسکون شگاف دهن وهو ما بین اللحیین و بازگردانیدن یقال ما شجرک عنه ای ما صرفک عنه قد شجرته عنه الشواجر ای صرفته الصوارف و به نیزہ زدن شجرہ بالرمح ای طعنه وخانه را ستون نهادن یقال شجر بیته و خلاف افتادن میان قوم وافگندن چیزے برا سه پایه اشتجار تشاجر منازعت کردن دو گروہ با هم مشاجرة کذلک وتشاجروا بالرماح ای تطاعنوا وچریدن ستور تمام گیاہ را وبخوردن رسیدن درخت اشجار دست را ستون زنخ کردن از اندیشه مشجر جامه منقش بشاخ و برگ وجز آن۔

شحر۔ شحر۔ بالفتح والکسر ساحل میان عمان وعدن

شخر۔ شخیر۔ بانگ کردن خر از بینی (ع ف ا ک ۲) شخیر بالکسر نام مردے۔

شذر۔ شذر۔ زر ساو شذرة پارہ از وے و مروارید ریزہ و یقال تفرقوا شذر مذر بفتحتین و کسر الاول تشذر دامن بمیان پای گرفتن مردم ودم در گرفتن سگ وآمادہ شدن جنگ را و اسپ را از پس برنشستن وبیم کردن یقال تشذر القوم فی الحرب ای تطاولوا وقول سلیمان بن صرد بلغنی عن امیر المومنین ذرء من قول تشذرلی به من شتم والعاد فسرت الیه جوا ذا قال ابو عبید است اشک فیها بالذال وقال بعضهم تشزر بالزاء۔ شوذر چادر معرب۔

شرر۔ شر۔ بدی نقیض خیر و بد یقال هو شر وشریر وهم اشرار واشرار و بدتر یقال فلان شر الناس ولا یقال اشر الناس الا فی لغة ردیة ومنها قول امراة اعیذک بالله من نفس حری وعین شری بالضم مثل اصغر وصغری ای عین خبیثة و بد شدن شر شرارة شرة بالکسر مثله یقال شررت یا رجل وشررت بالفتح والکسر وگستردن جامه به آفتاب و پنیر وگوشت تا خشک شود

(ع ف اض ۲) وکذلک شررت الملح اشرّه شرًا۔
اشرارة آنچه بروی پهن کنند پنیر یا گوشت یا گوشت
پارهٔ قدید اشارير ج۔ شرة بالکسر حرص شرة الشباب
ای نشاطه۔ شرارة شررة بالفتح پارهٔ آتش که جهید
شرار شرر ج۔ شران مگس ریزه که در شبانگاه پیدا
آید شر بالضم عیب یقال ما قلت ذاک لشرک ای
لعیبک شرير بالکسر سخت بد قشرير یا آفتاب نهادن
چیزے را تا خشک شود مشارة خصومت کردن با هم
اشرار جدی منسوب کردن و پیدا کردن شر شرة
کفانیدن و پاره کردن چوب وجز آن شوار
شر شر بیان خون چکان شر اشر گرانیها واحدها
شر شرة۔ ویقال القی علیه شراشره ای نفسه
حرصا ومحبته وشراشر الذنب ذبابه۔ شر شر
بالکسرتین وفتحتین گیاهی قیل للاسدیة ما شجرة ابیک
قالت الشرشر و طب جشر و علام اشر۔
شزر۔ شزر۔ بدنبال چشم نگریستن از غضب وتکبر
یقال نظر الیه شزرا وفی لحظه شزر بالتحریک وتشازر
القوم اے نظر بعضهم الی بعض شزرا و باشکونه تافتن
ریسمان یقال حبل مشزور وغدائر مستشزرات
وچپ و راست زدن نیزه۔ وگردانیدن اشیا
بسوے راست یقال طحنت بالرحی شزرا اذا
ادرت یدک عن یمینک شیزر بالفتح شهرے۔
شصر۔ شصر۔ درا دوختن و دوختن چشم
باز نوگیر (ع ف اض ۲) و آزدن گرانهای
فرج ناقه بجهت علتی شصار بالکسر آزدگیهای آن
شصر بفتحتین آهو بره شاصر کذلک قال ابو عبیدة
وغیره هو طلا ثم خشف ثم شادن اذا طلع قرناه ثم
شصر اذا قوی وتحرک شصرة مؤنث منه ثم جذع
ثم ثنی ولا یزال یدعی ثنیا حتی یموت۔
شطر۔ شطر۔ سوے یقال قصدت شطره اے
نحوه ومنه قوله تعالی فول وجهک شطر المسجد الحرام
ونیمهٔ چیز ویقال اجلب حلبا لک شطره ای نصفه
دو پستان پیش یا پس از چهار پستان شتر و
گاو اشطر ج۔ و دوشیدن دو پستان و ماندن
دو دیگر وقولهم فلان حلب الدهر اشطره ای
ضروبه من خیر وشر۔ ویقال شطر بصره یشطر شطورا
کانه ینظر الیک والی آخر مشاطرة یک نیمهٔ پستان
دوشیدن و مال را بدو نیمه کردن با کسے تشطیر
کذلک۔ ناقة شطور وشاة شطور آنکه یک پستان
او دراز باشد از دیگرے یا یک از دوے خشک
ویک با شیر بود ویقال ولد فلان شطرة بالکسر
یعنی نیمهٔ نر و نیمهٔ ماده شطور شوخی کردن (ع
ف اض ۲) شاطر شوخ و بیباک وشطر عنی
فلان ای نای۔ ونوی شطر بضمتین ای
بعیدة۔ شطارة بالفتح بے باک شدن (ع
ف اض ۲) و (بضمها) قدح شطران اے
نصفان شطیر دور و غربت۔
شظر رجل۔ شنظیر وشنظیرة۔ بالکسر فحاش
بدخو امراة شنظیرة ویقال شنذیرة بالذال
المعجمة لغة فیه او لثغة۔

شعر شعر واحدہا شعرۃ اشعار شعور ج اشعر
بسیار موے اندام و موے گرداگرد سم ستور
اشاعر ج - و پدر قبیلہ از یمن و نسبت بوے
اشعری و یقال جاءبک الاشعرون بحذف یاء
النسبۃ اشاعر الناقۃ موبیای گرداگرد فرج ناقہ
شعرۃ بالکسر موے زہار زن خاصۃ - شعر جو شعیر
یکدانہ و دنبالہ کارد و شمشیر و جز آن و قربانی حج
وانچہ بروی نشانی باشد از جہت حج و عبادت
شعائر ج و قیل واحدہا شعارۃ بالکسر مشاعر آنجا کہ
قربانی کنند و پنج حواس والمشعر الحرام یکے
از مشاعر حج و بکسر المیم لغۃ فیہ شعار بالکسر جامہ
برتن سایہ چون پیراہن و ازار و مانند آن و
نشانی اہل حرب کہ یکدیگر را بدان شناسند
شعار بالفتح درخت ارض کثیرۃ الشعار زمین
بسیار درخت اشعار خون آلود کردن کوہان شتر
قربانی یقال اشعر الہدی و بر جلے چفسیدن
از اندوہ یقال اشعر فلان ہمّا اے لزق بہ
بمکان الشعار من الثیاب بالجسد - شعر بالکسر تم
اشعار ج - و دانستن (ع ف ا ض ۲) یقال
شعرت بہ ای فطنت لہ و منہ قولہم لیت شعری
کاشکے دانستمی شاعر شعر گوی و دریابندہ و دانندہ
شعراء ج علی غیر قیاس قال الاخفش الشاعر
مثل لابن و تامر ای صاحب شعر و سمی شاعرا لفطنتہ
و ما کان شاعرا و قد شعر یشعر بضمہما و یقال
ما رایت قصیدۃ اشعر منہا تشاعر شعر فرو شدہ

مشاعرۃ نبرد کردن بہ شعر باہم و باہم خفتن در یک
جامہ شعر چیرہ شدن بہ شعر بر دیگرے (ع مع
بفتحہما) یقال شاعرتہ فشعرتہ اے غلبتہ بالشعر
و شاعرتہ فشعرتہ ای نادمتہ فی شعار واحد استشعار
پنہان داشتن ترس در دل اشعار و نبالہ ساختن
کارد را و آگاہانیدن و جامہ پوشانیدن و فرو گرفتن
عشق کسی را بہ بیماری یقال اشعرتہ فشعر ای ادریتہ
فدری و اشعرہ الحب مرضا - و اشعرہ فلان شرا
اے غشیتہ بہ و موے برآوردن بچہ در شکم و
فی الحدیث ذکاۃ الجنین ذکاۃ امہ اذا اشعر
و ہذا کقولہم انبت الغلام اذا انبتت عانتہ شعری
بالکسر ستارہ روشن کہ بعد از جوزا بر آید شعریان
یکے این ستارہ کہ شعری عبور خوانند او را و دوم
شعرے غمیصا آنکہ در ذراع بر آید شعرار نوعے
از شفتالو واحدہ و جمعہ سوار - و یقال للرجل اذا
تکلم بما ینکر علیہ جئت بہا شعرار ذات وبر و غوبر
ملس و یقال داہیۃ شعرار و داہیۃ و بر ار بہر چہ
از مردم و سمع بلا رسد شعراء ایضا درختستان
شعران نام کوہے بموصل بسیار درخت شعرورۃ
بالضم بادرنگ ریزہ شعاریر ج - و ایضا بازیچہ
لا واحد لہا من لفظہا یقال لعبنا الشعاریر و ہذا
لعب الشعاریر - و یقال ذہب القوم شعاریر اے
تفرقوا - شُوَیعر لقب مردے -
شغر شغر شغور پای برداشتن سگ بوقت
خزیدن و خالی ماندن شہر از مردم یقال بلد شاغر ق

برجلها وذلک اذالم تمتنع من غارة احد وبیرون کردن کسی را از جائی (ع ع بفتحهما) یقال شغرت بنی فلان من موضع کذا ای اخرجتهم اشغار المنهل دوری آبخور بازراه اشتغار العدد بسیاری عدد و فراخی آن ودور شدن در بیابان یقال اشتغر فی المفازة. تشغر رفتن شتر با غایت جهد وامکان شغار بکسر الشین نکاح جاهلیت وهو ان یقول الرجل لآخر زوجنی ابنتک اوزوجک اختی علی ان صداق کل واحدة منهما بضع الاخری ونهی عنه فی الحدیث لاشغار فی الاسلام ۔ وتفرقوا شغر بغر پراگندیدند بهر روی وهما اسمان جعلا اسما واحدا وبنیا علی الفتح ۔

شفر۔شفرة ۔ کارد بزرگ ونشکرده وتیزی شمشیر وخادم وفی المثل اصغر القوم شفرتهم ای خادمهم ۔ ویقال ما بالدار شفر ای احد ۔ شفر بالضم کرانهٔ نیام چشم که مژه بروی روید اشفار ج ۔ شفر شفیر کرانهٔ وادی وجز آن شفر الرحم وشافرها کرانهای وی یربوع شفاری موش دشتی که بر گوش موی دارد مشفر لفنج شتر وفی المثل اراک بشر ما احار مشفر ای اغناک الظاهر عن سوال الباطن واصله فی البعیر مشافر الحبشی مستعار منه ۔ شنفری نام شاعری وفی المثل اعدی من الشنفری وهو من العدائین اشفترار پراگنده شدن ۔

شقر۔شقرة ۔ سرخ سپیدی اشقر نعت منه واسپ سرخ فش ودم وآنرا که فش ودم سیاه باشد ودیگر یا سرخ کمیت خوانند بعیر اشقر شتر سخت سرخ موی شقارا مادیان م درعرب که بچهٔ خود را کشت شقرة بکسر الوسط شقرة قبیلهٔ از بنی ضبه شقری بفتح القاف منسوب بوی اشاقر قبیلهٔ ازیمن مشقر بفتح القاف حصاریست در بحرین شقور بالضم حاجت وهو عند الاصمعی بالفتح قال ابو عبیدة الاول اصح لان بالضم بمعنی الامور للاصقة بالقلب المهمة له الواحدة شقر وبالفتح بمعنی النعت ۔ شقاری بالضم والتشدید وفتح الرار گیاهی ۔

شکر۔شکر ۔ بالضم سپاس داشتن وثنا گفتن منعم را بسبب نعمت (ع ف اض ۲) یقال شکره وشکر له وباللام افصح ۔ وقوله تعالی لانرید منکم جزاء ولا شکورا احتمل ان یکون مصدرا وان یکون جمعا کبرد وبرود وکفر وکفور ۔ شکران سپاس داشتن خلاف کفران تشکرت له ای شکرت له شکور ستور باندک علف بسنده کننده واندک پذیر شکر فرج زن اشتکار سخت افتادن باران واشتکرت السماء ای اشتد وقعها وپر شدن پستان از شیر شکر بالتحریک پر شیر شدن (ع ک اف ۲) ناقة شکرة نعت منه واز بن درخت بر دمیدن شاخ یقال شکرت الشجرة تشکر شکرا ای خرج منه الشکیر وهو ما ینبت من اصل الشجرة یعنی شاخهای ریزه که از بن روید وموی زهار آشکار خداوند ودوشندهٔ شتران پر شیر شدن هذا من الشکرة

وقت پر شیر شدن ستور ابل شکاری وغنم شکاری وضرة شکری اذا کانت ملأی من اللبن سیکران گیاہے۔

شمر شمر۔ بالفتح خرامیدن و رفتن (ع ع فط ض ۲) تشمیر دامن برزدن یقال شمر ازاره وشمر عن ساقه۔ وشمر فی امره ای خف شمری بالفتح والکسر مرد جلد خویشتن در چیده انشمار تشمر آماده شدن کارے را وبشتاب رفتن اسپ ناقه شمیر وشمریة سریعة۔ شاة شامر پستان با شکم چفسیده شمر شمر بدی سخت۔

شمخر امشمخر۔ کوه بلند۔

شمذر شمیذر۔ بالذال المعجمة اشتر تیز رو شمیذرة مؤنث منه۔

شنر شنار۔ بالفتح عیب و عار۔

شور اشارة۔ بدست بازنمودن یقال اشار الیه وفرمودن یقال اشار علیه شورة اشتیار انگبین چیدن مشار خانه زنبور که از وی انگبین گیرند مشور آلت انگبین گرفتن شوار بالفتح رخت خانه درخت بار وفرج مرد و زن وهیأت ولباس شارة مثله تشویر خجل کردن و اشارت کردن و برهنه کردن عورت یقال ابدی شواره اے عورته۔ مشارة یک کرہ زمین شور ایضا عرضه کردن ستور بفروختن مشوار بالکسر نخاس ستور یقال ایاک والخطب فانها مشوار کثیر العثار قعقاع بن شور نام مردے

اشتیار ایضا فربه شدن ستور یقال جارت الابل شیارا اے سمانا۔ وشار الفرس ای سمن وحسن فرس شیر وسمین وخیل سیار ای سمان شیل جید وجیاد وشیار نام روز شنبه مشورة بسکون الشین وضمها شوری کنگاش کردن مشاورة کذالک استشارة کنگاش خواستن وفربه شدن شتر تشتیر کشتی کرا بستن یا از دیگرے بدانذ تشور خجل شدن ویقال انه لحسن الصورة والشورة وهو صیر شیر اے حسن الصورة والشارة وهی الهیأة وفلان خیر شیر اے صالح للخیر والشورة

شهبر شهبرة۔ شهربة۔ گنده پیر بزرگ سال شهابرج۔

شهر شهر۔ یک ماه اشهار معروف کردن و کمیاء بجائے بودن وقد اشهر نا اے اتے علینا شهر قال ثعلب اشهرنا ای دخلنا فی الشهر مشاهرة ماهیانه کردن شهر شهرة بالضم آشکارا کردن (ع ع بفتحهما) وشمشیر برکشیدن از نیام اشتهار آشکارا کردن تشهیر مثله۔

شهدر۔ رجل شهدارة۔ بالکسر مرد پلید کار بالدال وبالذال۔

هبذر۔ کجعفر گیاہیست مانند اسبست مگر آنکه برگ آن کلان و بزرگ میباشد ورجل شبذارة بالکسر مرد بسیار غیرت۔

شبکرة۔ معرب شبکور بوا الفعلة من شبکور وهو الاعشیٰ

شنغوز۔ جو۔
شنتغور۔ بالغین المعجمة جو عن ابن جنی۔
شنثر۔ بالکسر کنارہ کوہ شنثورج و کوہیست
شنثیر کامیر ریزہ جو بہا و شاخہای ریزہ کہ ازبن
روید و قناة شنترة نیزہ کہ پارہ پارہ شد وقت شکستن
نیز و شنترت عینه سطبر شد چشم او (ع ک اف ۲)
شنحز ز۔ المستعد لشتم الناس او الذی سب قلیلا۔
شنحسار۔ بالفتح دراز۔
شنخظر۔ بالظاء المعجمة جاحظ العینین۔
شنحذر۔ کجعفر نام مردے۔
شنعصور۔ بالضم کوز بری۔
شنعفر۔ کجعفر نام زنے دگروہے از بنی ثعلبة
یقال لهم بنو السعلاة و اسپ سمیر بن حارث ضبی
شنعفرة شاعر من کلب ہاجاہ المرعش۔
شنغبر۔ کجعفر شغال و بالزاء تصحیف تشغیرت
الریح اے التوت فی ہبوبہا۔
الشنغفر۔ کجعفر زن خوب صورت و بلا لام امراة
ابی الطوق الاعرابی۔
الشنفترة۔ التفرق اشفترار مثله اشفتر العود
بکسر اشفتر الشیٔ تفرق اشفتر السراج تسعت
نارہ و المشفتر المقشعر و المشمر و المنتصب شفنتر
کشنفر مرد موی افتادہ و الشفتری التفرق
شنمجر۔ بالجیم دو ید دو و یدن ترسناک۔
شنمختر۔ ناکس و بد بخت معرب شوم اختر۔
شنمصر علی فنیق شمنصیر و سماصیر جبل لهذیل

شنبارة۔ بالفتح قریتان بمصر فی الشرقیة
و خیار شنبر فی خ ی ر۔
شنترة۔ بالضم و فتحها ضعیف انگشت شناتر
ج و فرجہ کہ میان دو انگشت باشد الشناتر
بادشاہی از بادشاہان یمن اسمه لخنیعة ان ینکح
و لدان حمیر لئلا یملکوا الا انهم لم یکونوا یملکون من
نکح لقب به الاصبع زائدة له و شنتر ثوبه مزقه
یعنی درید پارہ آنرا۔
شنجار۔ بالکسر معرب شنکار و آنرا خس الحمار
گویند و یسمی الکحلاء و الحمیراء و رجل الحمامة و
ہو نبات لاصق بالارض مشوق له اصل فی
غلظ الاصبع احمر کالدم یصبغ الید اذا مس منبته
الاراضی الطیبة التربة۔
رجل شنذارة۔ بالکسر غیور با فحش گوشنذیرہ مثله
الشنزرة۔ الغلظ و الخشونة شنزر مردی
و موضعی و لعله تصحیف شیزر۔
الشنصرة۔ الغلظ و الخشونة و الشدة شنصیر
مثله و ہم فی شنصیر و شنصرة الشنصیر المعقل بناہ جای
شنظرة۔ بالظاء المعجمة دشنام و شنظر بهم
شتمهم و شنظیر بد خلق بسیار فحش گو شنظیرة مثله
و سنگی کہ شگافتہ شود از رکن کوہ پس بیفتد
شنظورة مثله و بالهاء حرف الجبل و طرفه
و بنو شنظیر بطن من العرب۔
شنغیر۔ بالکسر و بالغین المعجمة بد خلق و بد زبان
فحش گو بین الشنغرة و الشنغیرة۔

شنغیرۃ۔ بالکسر فراوانی شادمانی خشم آمادہ
شنفارۃ مثلہ دمرد بدخلق الشنفری الازدی
شاعر عدّاء ومنہ اعدیٰ من الشنفری شنفاریکے
شنہبر۔ کسفرجل وشنہبرۃ گند پیر۔
شمیقور۔ ہکذا جاء فی شعر امیۃ بن ابی الصلت
ولم یفسّر۔
الشہاجر۔ الرخم یعنی نوعی از کرگس لا واحد لہا
شہرزور۔ شہر آباد کردہ زور بن ضحاک۔
شیار۔ بالکسر روز شنبہ آشیر وشیر وشیر بالکسر ج

فصل الصاد

صبر۔ صبر۔ شکیبائی کردن و بازداشت کردن
کسے را از جہت کشتن یا بجہت سوگند دادن (ع
ف اک ۲) قولہ تعالیٰ واصبر نفسک مع الذین
الآیۃ وقال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم فی رجل
امسک رجلا فقتلہ آخر اقتلوا القاتل واصبروا الصابر
ای احبسوا الذی حبسہ للموت حتی یموت یقال
قتل فلان صبرا او حلف صبرا اذا حبس علی القتل
حتی یقتل او علی الیمین حتی یحلف۔ اصبار باز
داشتن مصبورۃ سوگند و بازداشت بجہت کشتن
تصبّر خود را بستم باز داشتن اصطبار مثلہ صبیر
بدرفتار وابر سپید برہم نشستہ کہ نبارد صبر بالضم
ج صبر صبارۃ بدرفتاری کردن و بدرفتاری
دادن (ع ف ض ۲) صبر بکسر الوسط دارو
تلخ یعقوب عن الفراء الاصبار السحائب البیض
الواحد صبر وصبر بالکسر والضم یقال اخذہا

باصبارہا ای بجمیعہا۔ اصبار الاناء کرانہاے آب جام
واحدہا صبر بالضم۔ ویقال اومقت الکاس الی
اصبارہا واصارہا۔ الاصمعی اذا لقی الرجل الشدۃ
یقال لقیہا باصبارہا یعنی سختی دید تابلبہای آن
صبر بالضم بطنی از قبیلۂ غسان ذکرانہ وسطبر
ہر چیزی وزمین سنگریزہ ناک ام صبار بالفتح والتشدید
زمین سنگ ناک سوختہ ویقال فلان وقع فی
ام صبور ای فی امر شدید۔ صبارۃ الشتاء سختی
سرمای زمستان صبرۃ جاش صبارۃ سنگہا صنبور
خرمابن تنہا کانہ پوست رفتہ وساق باریک کردہ
مرد فرد بے برادر و فرزند وناودان حوض و
ماشورہ کہ بردہان نہند و بدان آب برکشند از خنور
صنابر الشتاء سختی ہاے سرما صنبر بکسرتین وسکون
الباء مع تشدید النون کذلک وروزی از روزہاے
عجوز وفتح النون ایضاً وہو افصح واصح۔
صحر۔ صحراء۔ بالفتح ممدود دشت وکشادگی
وہی غیر مصروفۃ وان لم تکن صفۃ للتانیث ولزوم
حرف التانیث لہ وکذلک فی بشریٰ تقول صحراء
واسعۃً ولا تقول صحراءۃ فتدخل تانیثا علی تانیث
صحاری بفتح الراء وکسرہا ج۔ صحراوات کذلک
وہمچنین ہر فعلاء ممدودہ کہ مؤنث افعل نباشد
چون عذراء وخبراء وورقاء کہ نام مردی ست
جمع وی بر وزن فعالی بفتح وکسر لام وفعلاوات
آید وہی فی الاصل صحاریّ بالتشدید لانک
اذ جمعت صحراء وخلت بین الحاء والراء الفاً

وکسرت الراء لما تکسر ما بعد الالف فی الجمع کمساجد و
جعافر وغیرہما فتقلب الالف الاولی التی بعد الراء
یاءً للکسرۃ التی قبلہا وتنقلب الالف الثانیۃ التی
للتانیث ایضاً یاءً فتدغم ثم حذفوا الیاء الاولے
وابدلوا الثانیۃ بالالف لزم منہ فتح الراء ضرورۃ
ابدال الیاء بالالف لتسلیم الالف من الحذف عند
التنوین وباز بعضے یای دوم را حذف کنند وراء را
ہمچنان مکسور مانند صحاری مانند و در حالت رفعی
وجری با تنوین را گویند ہذہ صحارٍ مثل جوار۔ اصحار
بصحرا بیرون شدن صحرۃ بالضم کشادگی زمینی
میان سنگستان صُحَر ج۔ و سرخی میانہ سر یقال
حمار اَصْحَر و اتان صَحْراء۔ اصحیرار بر آمدن نبات
ویقال لقیتہ صَحْرَۃً بَحْرَۃً دیدم او را بے حجاب و
کشادہ مصاحر آنکہ آشکارا حرب کنند بفریب
صَحِیرۃ طعامیکہ از شیر و آرد سازند و منہ صحرت
اللبن اصحرہ (ع بفتحہما) قال ابو الغوث ہی الصخیرۃ
بالخاء المنقوطۃ۔ صحار بالضم شہری برلب عمان و
نام مردے و فی المثل مالی ذنب الا ذنب صُحْر
وہی اسم امراۃ عوقبت علی الاحسان۔
صخر صخر۔ بالفتح و بفتحتین ایضاً سنگ بزرگ
صخور ج۔ صخرۃ یکے صخر بن عمرو نام برادر
خنساء صاخرۃ آب جامہ سفالین۔
صدر صدر سینہ صدور ج۔ و ہو مذکر و انما
قال الاعشی (ع) کما شرقت صدر القناۃ من الدم
فانثہ علی المعنے لان صدر القناۃ من القناۃ وہذا
کقولہم ذہبت بعض اصابعہ لانہم یونثون الاسم
المضاف الی المونث و اول ہر چیزے و پیشگاہ
گروہی از ہر چیز و طرف بار یک و باز گشت و باز
گشتن (ع ف اض ۲) یقال صدر عنہ صدرۃ
بالضم ہم سینہ و شانا کچہ تصدد و رسینہ در و مند طریق
صادر راہ باز گشت از آب صدار بالکسر پیرہنچہ و
داغ کہ بر سینہ اشتر نہند بجہت نشان و پیش بند
ستور و فی المثل کل ذات صدار خالۃ اے
من حق الرجل ان یغار علی کل امراۃ۔ صدر
بفتحتین باز گشت آب و ج و فی المثل ترکتہ
علی مثال لیلۃ الصدر یعنی حین صدر الناس
من حجہم۔ اصدار باز گردانیدن مصدر جاے
باز گشت اسمیکہ صفات و افعال آید از وے
مصادر ج۔ مصادرۃ خون کسی را مبال او
فروختن یقال صادرہ علی کذا۔ تصدیر در گذشتن
اسپ بدیدن از اسپان دیگر و صدر زمانہ نشین و
در پیشگاہ نشاندن صدّرہ فی المجلس فتصدّر و
پیش بند ستور بستن مصدّر مرد سخت سینہ و شیر۔
صرر۔ صرّۃ۔ بانگ و فریاد و جماعت مردم
و سختی اندوہ و گرما صرار بالکسر جایہای بلند و
نام کوہے و بند پستان شتر صرّۃ بالضم ہمیان
صر بستن صَرّہ د گوش راست کردن اسپ و
بستن سر پستان ناقہ (ع ف اض ۲) حافر مصرور
سم تنگ کرد صر بالکسر سرما کشت و نبات را بسوزد
صرورۃ آنکہ حج نکردہ باشد و گرد زن نگردد مگر

ومونث یکسان یقال رجل صرورة وامرأة صرورة
والصرورة فی شعر النابغة الذی لم یات النساء
کانه اصر علیٰ ترکهن وفی الحدیث لاصرورة
فی الاسلام۔ صارورة صرارة صروری آنکه حج
نکرده باشد۔ صراری کشتی بان صاری مثال
قاضی مثله صارة حاجت وتشنگی یقال قصع الحمار
صارته اذا شرب الماء فذهب عطشه صرائر ج۔
عن ابی عمرو وعیّب ذلک علیه وقیل صرائر
ج۔ صریرة لاصارة وجمعها صوائر۔ مصارة اکراه
کردن کسی را بر چیزے صرار اللیل مانند سیاه که
شب بانگ کند وبعضهم یسمیه الصدیٰ وهذا
طائر اللیل ایضا۔ صریر بانگ کردن قلم ودر و
مانند آن یقال صرّ الجندب وصرصر الاخطب قد روا
فی صوت الجندب المد وفی صوت الاخطب الترجیع
فحکوه علی ذلک و بانگ محمل ومانند آن لـه (عع
ق ک ۲) درهم صرّی بالفتح والکسر درم بانگ آور
که بر ناخن زنند ویقال والله انها منی صری مثال
شعریٰ ای عزیمة وجدّ وهی مشتقة من الاصرار
ای الاقامة والدوام علی الشیٔ قال ابو سماک
الاسدی وقد ضلت ناقته اینما لئن لم تردها
علی لاعبدتک فاصاب ناقته فاخذها وقال
علم ربی انها منی صرّیٰ حکی لیعقوب اصرّیٰ و
اصرّیٰ وصرّی وصرّیٰ بفتح الراء وکسرها۔
صرصرة بانگ کردن درکاک وباز وچرغ ومانند
آن صرصر نام جوئی بعراق ریح صرصر باد سخت
صرصرانی نوعے از شتر وماهی صراصرة ترکمانان شام
صرصور اشتران بزرگ۔

صعر۔ صعر بفتحتین رخسار کژ کردن از کبر وهذا
فی الخد خاصة تصعیر کذلک قوله تعالیٰ ولا تصعر
خدک للناس وفی الحدیث لیس فیه الاصعر او ابتر
ای لیس فیه الا ذاهب بنفسه او ذلیل صمعر سخت
میم زائده یقال رجل صمعری صمعرة زمین درشت
صُعیر نام مردی صعیریة نوعی از رفتن ونشان
برگردن شتر عه صعرور بالضم پاره از صمغ صعارير
فله فسره صعررة مدور کردن تصعرر لازم فیه

صعبر۔ صعبر۔ صنبر۔ درختی مانند کنار۔

صعفر۔ اصعنفار۔ رمیدن خر از ترس
صعفرة رمانیدن۔

صغر۔ صغر۔ بالکسر خردی خلاف کبر وقد صغر
الشیٔ فهو صغیر وصغار بالضم واصغره وصغره
غیره۔ واصغرت القربة ای خرزتها صغیرة استصغار
خرد شمردن تصاغر خرد نمودن بخویشتن تصاغرت
نفسه الیه۔ صغریٰ بالضم مونث اصغر صغر
بفتح العین ج۔ قال سیبویه لا یقال نسوة صغر
ولا قوم اصاغر الا بالالف واللام وکذا الاصغرون
ایضا صغار بالفتح صغر بالضم خواری وستم صغر
بفتحتین خوار شدن (عع ک الک ۲) صاغر آنکه
بستم راضی شود مصغور ار خردان ارض
صغرة بین کوتاه گیاه۔

صفر۔ صفرة۔ بالضم زردی اصفرار اصفیرار۔

له محل ذکره در ص م ع ۔ الارض بنا بریه ۔ ق۔

عه سمة فی عنق الناقة لا البعیر ۔ ق۔

زرد شدن اصفر زرد فرس اصفر اسپ زرد صفران زرد و زعفران یقال اہلک النساء الاصفران بنو الاصفر روم ویقال انہ لقی صفرۃ للذی نعتریہ الجنون۔ صفر بالضم والکسر روی صفر بالکسر خالی یقال بیت صفر ای خلو وفی الحدیث ان صفر البیوت من خیر البیت الصفر من کتاب اللہ تعالی اصفار تہی دست و درویش شدن مصفر لغت منہ صفریۃ بالکسر کذلک تازاندہ صفار بتج صفر بفتحتین خالی شدن (عع ک اف ۲) یقال نعوذ باللہ من صفر الانا ریعنون بہ ہلاک المواشی وماہ پس از محرم صفران نام محرم وصفر در جاہلیت۔ والصفری فی النتاج بعد القیظی۔ والصفریۃ نبات یکون فی اول الخریف والصفری المطر یاتی فی ذلک الوقت۔ ویقال فیما یزعم العرب صفر ایضاً مار در شکم مردم و فی الحدیث لاصفر ولا ہامۃ ویقال لا یلتاط بصفری ای لا یلزق بنفسی ولا یقبلہ قلبی صفیر بانگ کردن مرغان و شخولیدن (عع ف ا ک ۲) یقال فلان اجبن من صافر واصفر من تابیل۔ ویقال ما بہا صافر ای احد ویقال فلان فی کلامہ صفار بالضم ای صفیر صفاریۃ مرغے صفار بالفتح گیاہی خشک صفار بالضم زرد آب شکم فلان مصفر استہ ای ضراط مشتق من الصفیر صفرار زردہ و کمان و گیاہی صفار بالفتح و التشدید روی گر صفریۃ بالضم والکسر طائفہ از خوارج منسوب بعبد اللہ بن صفار۔

صقر۔ صقر چرغ و شیر و ترش و دو شاب و سنگ شکستن بہ تیر و گرم تافتن آفتاب (عع ف اض ۲) رطب صقر بکسر القاف خرما کہ از وی دو شاب سازند مصقر رطب کہ بدو شاب پر فرغار نہند و ربما جاء بالسین لان العرب کثیراً ما یقلبون الصاد سیناً اذا کان فی الکلمۃ قاف او طاء او خاء او غین مثل البصاق والصراط والصماخ والصدغ۔ صاقور تبر بزرگ و متین۔

صمر۔ صمر بفتحتین گند و بوی گوشت یقال یدی من السمک صمرۃ بوی ماہی گرفتہ صمازی بالضم مخرج پس صمر بالضم لب خور و سطبری آن اصمارج۔ یقال ومفت الکاس علی اصبارہا واصمارہا پر کردم جام را تا لبہاش رجل صمیر مرد خشک کہ از وے بوے خوے آید۔

صنر۔ صنارۃ بالکسر والتشدید بد سر و دک و گوش بلغت یمن وصنارۃ الجحفۃ مقبضہا۔

صور۔ صور بالضم شاخ وانچہ اسرافیل دروی دمد بجہت میرانیدن و زندہ کردن خلق قولہ تعالی یوم ینفخ فی الصور قال الکلبی لا ادری ما الصور ویقال ہو جمع صورۃ معناہ یکیہ مثل بسرۃ وبسر ای ینفخ فی صور الموتی الارواح وقرأ الحسن یوم ینفخ فی الصور بالتحریک والصور بکسر الصاد لغۃ فی الصور۔ صوار بالکسر مادہ گاؤ صیران ج۔ ونافہ مشک صیار بالکسر لغۃ فیہ صور خرما بنان خرد انبوہ صورۃ خارش سر صارۃ

نام کوہی و درختستان صور بفتحتین کژی اصور
کژ اصارۃ کژ کردن صورۃ بالضم چکر تصویر صورت
کردن و آفریدن تصور باخود صورت کردن چیزیرا
وصورت بستن و نزدیک شدن بافتادن یقال
تصورت الشیٔ ای توہمت صورتہ فتصور لی و
طعنہ فتصور ای مال الی السقوط۔ رجل صیر شیر
ای حسن الصوت والشارۃ تصاویر صور تہای
برانگیختہ از چوب و گل وجز آن صور کژ کردن و
میل دادن چیزیرا و روی را بہ جیتی گردانیدن
و بریدن و جدا کردن (ع ف اض ۲ و ک ۲)
قولہ تعالی فخذ اربعۃ من الطیر فصرہن الیک
وقری بکسر الصاد ویقال صر الی وصر وجہک
الی ای اقبل علی۔ و صُرۃ ای قطعتہ وفصلتہ
فمن قال ہذا جعل فی الآیۃ تقدیما وتاخیرا کانہ
قال فخذ الیک اربعۃ من الطیر فصرہن ویقال
عصفور صوار للذی یجیب اذا دُعی۔

صہر صہر۔ بالکسر خسر صہرۃ خشو اصہار اہل بیت
زن چنانکہ احمار اہل بیت مرد و از ہر دو جہت صہر
نیز گویند مصاہرۃ داماد خسری کردن یقال
صاہر الیہ۔ اصہار پیوستن بحرمت یا بداماد ی
یا بنسب یقال فلان اصہر بفلان صہر گداختن
چیزی (ع بفتحہما) صہیر گداختہ انصہار گداختہ
شدن لازم فیہ اصہیرار کذلک صہارۃ بالضم
جربش و جز وہ یقال ما بہ صہارۃ ای شحم صہری
بالکسر و صہریج حوض و مغاکی آب۔

صیر صَیر۔ صیرورۃ۔ گشتن و میل دادن۔
صارہ یصورہ ویصیرہ لغۃ فیہ ای قطعہ و امالہ
و قد مر۔ مصیر بازگشت و ہو شاذ والقیاس مصار
مثل معاش قولہ تعالی والی المصیر تصبیر گردانیدن
صیور الامر بالتشدید آخر و بازگشت کار مالہ صیور
ای رای و عقل۔ صیر الامر بالکسر پایان و
بازگشت کار صیر الشیا ما ہیانہ و ہو نوع من
الطعام و شگاف در و فی الحدیث من نظر من صیر
باب ففقئت عینہ فہی ہدر۔ صیرۃ خطیرۃ گوسپند
و گاو صیرج۔ مثل سیرۃ و سیر۔

صئور۔ کجعفر موضعی صوار بالضم موضعی بمدینہ
صطر۔ بالفتح و بفتحتین سطر و تصیطر بر وزن
و معنی تسیطر مصطار بالضم مے صطر بفتحتین
گوسپند یکسالہ۔

صعتر۔ سعتر اذا فرش فی موضع طرد الہوام
صعتر النخل چریدکیبت یصعتر صعتر الشیٔ زینتہ
صعاتر دشوار یہا ای سخت صعتر و ابو صعتر رجلان
صعتری بیباک و جوانمرد و دلیر۔
صعقفر۔ کبرقع تخم ماہی۔
صعمور۔ بالضم دولاب باد لوآن عصمور مثلہ۔
صقعر۔ بالضم آب سرد و آب تلخ سطبر و آب
مزہ برگشتہ صقعرۃ بانگ بر زدن بگوش و بکری
و اصقعر الجراد اصابتہ الشمس فذہب صنقعر
کجر دحل قرد ت و پارۃ از شکم۔
صمکور۔ مار ماہی۔

صَمقَرَ اللبن واصمقر استدت حموضته واصمقرت الشمس روشن شد آفتاب یَومٌ مُصمَقِرٌّ روز گرم۔
صَنخَرٌ۔ کجعفر وحل وخنصر وعُلابط وعُلَبِط اشتر وفرس ومرد کلان ودراز وکزبرج خرمای خشک وکجعفر وحل جرو گول۔
صنیعر۔ کجعفر وحل بدخلق۔
صنافر۔ بالضم خالص از هر چیز وولدک صنافرة کودکی که پدرش معلوم نباشد والحقه اللّٰه تعالی بصنافرة ای منقطع الارض بالنحافق۔

فصل الضاد

ضبر۔ ضَبَر چار مستر وانار دشتی وگروه غازیان وگرد آوردن اسپ قوائم را تا بجهد وبرهم نشاندن سنگ وجز آن یقال ضبر علیه الصخر ای نضده (ع ف ک ۲) ضبارة بالفتح نام مردی وفلان ذو ضبارة استوار خلق ست ناقة مضبرة استوار هیکل فرس ضبر بکسرتین وتشدید الراء مثال طمر اسپ جهنده اضبارة بشتواره کتاب وکاغذ وجز آن یقال جاء فلان باضبارة من کتب اضابیر ج ضبر الضبائب شتواره کردن کتاب را۔
ضبطر۔ ضبطر۔ بالکسر سخت۔
ضجر۔ ضجر۔ بفتحتین تفنگی وبیقراری کردن از غم بانگ کردن وطپیدن شتر (ع ک ف ۲) ضجر بکسر الوسط لغت منه ضجور بالفتح شله اضجار متعد منه متضجر لغت منه قوم مضاجر ومضاجیر۔
ضرر۔ ضر۔ گزند رسانیدن خلاف النفع (ع ف ن ۲) مضارة گزند کردن۔ ضرر بفتحتین گزند ضرة گوشت پستان یقال ضرة شکر ی ای ملائی من اللبن ومال بسیار وگوشت بن انگشت نر ونباج مضر زیان کار وآنکه بسیار مال ور آیدش هر دو ضرتان دو سنگ آسیا ضر بالضم والکسر زن خواستن بر زن پیشین ضر بالضم سختی وگزند ولاغری وبدحالی باشار وضرار سختی مونثان لا مذکر لهما قال الفراء لو جمعا البؤس والضر کما یجمع النعما بمعنی النعمة علی النعم لجاز مضرة خلاف منفعة ضرار مضارة گزند رسانیدن یکدیگر را مکان ذو ضرر جای تنگ لا ضرر علیه ولا ضارورة ولا تضرة تنگی نیست بر تو رجل ذو ضارورة وضرورة ای حاجة۔ اضطرار بیچاره کردن کسی را یقال اضطر فلان الی کذا الجی الیه یستعمل مجهولا ضریر نابینا وکرانه وادی ونفس وباقی تن وصبر یقال انه لذو ضریر علی الشیء اذا کان ذا صبر علیه ومقاساة له وستور ضبور ساکن ورشک یقال ما اشد ضریره علیها ای غیرته۔ والضرائر المحاویج اضرار گزند رسانیدن ونزدیک شدن یقال اضر فلان منی ای قرب منی وگزیدن اسپ لگام را یقال اضر الفرس علی اللجام اسی غصه ودویدن وبر سر زن دیگری خواستن رجل مضر مرد با دو زن امرأة مضر زن با دو انباغ۔
ضیطر۔ ضیطر۔ ضوطر۔ ضوطری مرد سطبر ستبر لے خیر ضیاطرة کک۔

ضفر ضفر - دو ہرن وتنگ ستور و موی بافتن تضفیر مثله (ع ف اک ۲) ضفیرة لش بافته و ریگ تودہ و الضفرة کبسر الفاء الرمل المتسند بعضه علی بعض و الجمع ضفر و تضافروا علی الشئ ای تعاونوا علیه انضفار بہم پیچیدن دو لوہ۔
ضمر - ضمر بضمتین و سکون ۲ - لاغری و سبکی گوشت ضمور لاغر و سبک شدن (ع بضمها و فتح ۱) ایضا تضمیر لاغر کردن اسپ فربہ را اضمار بالکسر مدت براغ شدن و جای براغ شدن اسپ اضطمار لاغر شدن لولو مضطمر آنکہ میانہ او باریک باشد ضمر بالفتح مرد ہموار شکم لطیف اندام ناقۃ ضامرة و ضامر باریک اندام اضمار در دل نہان داشتن چیزے مضمر نہان داشتہ و جای نہان داشتن ضمیر نہانی ضمائر ج - ضمار بالکسر دل پنہان و فام و وعدہ کہ ازوی امید نتوان داشت بنو ضمرة گروہے از کنانہ ضمیر بالتصغیر کوہے بشام ضومران بضم المیم نوعی از گلہا ضمران بالفتح گیاہے ضمران بالضم مادہ سگے۔
ضور - ضور - گزند رسانیدن (ع ف اض ۲) تضور فریاد کردن و در پیچیدن از گرسنگے و آزردن ضورة بالضم مرد حقیر بقدر۔
ضیر ضیر - گزند کردن (ع ف اک ۲)

ضبغطری - کقبعثری مقصورة مرد دراز و سخت و گول و کلمة یفزع بہا الصبیان و ما حملته علی رساکر و جعلت بدیک فوقه لئلا یقع و اللعین المنصوب فی الزرع یفزع بہ الطیر و الضبع او اثنا ہا و ہما ضبغطران و رأیت ضبغطرین۔
ضجر - القریة ضجرة ملأہا و اضجر السقاء اضجرارا امتلأ۔
ضوطر - ضیطر - ضیطار - کلان یا و فرک ناکس کلان سرین ضیاطر ضیاطرة ضیطارون ج - ضیطار سوداگری کہ مکان خود را نگذارد و ضیطری مقصورة و الضوطار من یدخل السوق بلا رأس مال فیحتال للکسب و بنو ضوطری گرسنگی و قبیلہ۔
ضفادر - ماکیان ضفدرة بالضم یکے۔
ضفطار - بالکسر سوسمار کہن سال بد خلقت۔
ضمخر - متکبر دو فرک فربہ۔
ضمزر - کجعفر زمین سخت و زن درشت خود و شتر مادہ و اسد و بالکسر شتر مادہ زور آور و لبعیر ضمارر کعلابط شتر قوی و ضمزر علی البلد ای غلظ۔
ضماطیر - اذناب الاودیة یعنی منتہای سیل رودہا۔
ضنبر - کجعفر اسمیست۔
ضور - بالفتح گرسنگے سخت و بالضم ابر سیاہ استضورت البقرة استحرمت و بنو ضور قبیلہ از عرب و یحییٰ بن صور ضبیا و حبتی بثل بہ فی الصلابة و الشدة و ضوری کسکری مار۔
ضہر - باخر و سر کوہ ضاہر مثله و سنگی در کوہ کہ مخالف رنگ کوہ باشد و کوہے در یمن و ضاہر وادی۔

فصل الطاء

طثر - طثر - نای و آب و فرک و سر جغرات و فراخی

عیش لین طائر شیر خفتہ طثر بطنی از قبیلہ از وطثریۃ
نام زنی کہ پسر او شاعر بود طیثار پشہ و شیر۔
طحر۔ طحر۔ بیرون انداختن چشم وچشمہ خاشاک را
از خود یقال طَحَرت العین قذاہا۔ طحور بالفتح چشم
وچشمہ بیرون اندازندہ خاشاک را و شتابندہ
و کمان تیر دور انداز مِطحر بالکسر تیر کہ دور رود
حرب مَطحرۃ ای زبون یعنی دور کنندہ و دفع کنندہ
از یکدیگر طحیر۔ طحار بالضم زحیدن وسخت دم زدن
(ع ف اک ۲) طحور بالضم بالحاء و بالخاء پارہ
ابر تنک طخر و طخرۃ کذلک وقد یحرک لمکان
حرف الحلق یقال ما فی السماء طحرۃ و طحر در ۱۵
قطعۃ من سحاب۔ وما بقیت علی الابل طحرۃ ای
دبرۃ وما علی فلان طحرۃ اے لباس طحربۃ بالکسر
والیاء و بالباء ایضا کذلک۔
طحمر۔ طحمرۃ۔ پر کردن مشک و بزہ کردن کمان
طحمریۃ بالحاء والخاء ابر۔
طخز۔ طخزور۔ بالضم مردیکہ جلد نباشد و تیر گران
سنگ و درشت نباشد طخاریر مردم و گروہ پراگندہ۔
طرر۔ طرۃ۔ بالضم موی پیشانی و کرانہ جامہ
و وادی و کرانہ ہر چیز طرر ج۔ اطرار البلاد اطرافہا
طرتان دو خط بر پشت خر و گاو دشتی جا و اطرا
آمدند ہمہ طرور دمیدن نبات وسبلت کودک
(ع ف اض ۲) طارّ نوخط طر بالفتح تیز کردن
یقال طرت السنان ای حددتہ فہو مطرور و طریر
و راندن و بریدن یقال طرکیسہ ای شقہ و منہ الطرار

یعنی کیسہ بر و گل اندودن حوض را و راندن شتر
و گرد آوردن ستور بوقت راندن از دو جانب
و افتادن دست بزخمہ شمشیر یقال طرت یدہ
و ضربہ فاطر یدہ و ناز کردن و براغلانیدن
و فی المثل اَطرّی فانک ناعلۃ قال ابن السکیت
اَدِلّی فان علیک نعلین یضرب للمذکر والمونث
والاثنین والجمع علی لفظ التانیث لان اصل
المثل خوطبت بہ امراۃ فیجری علی ذلک۔
غضب مطر خشم بنا جا یگاہ جار فلان مطرا ای
مستحدثا۔ طریر مرد با منظر و دیداری طر طور بالضم
دراز باریک و نوعی کلاہ عرب ہمبرین ہیأت
ظفر۔ ظفرۃ۔ طور برجستن (ع ف اک ۲)
طمر۔ طمور۔ برجستن (ع ف اک ۲) طمار بالفتح
الراء و کسرہا غیر معروف جای بلند یقال انصب
علیہ من طمار مثال قطام بالکسر عن الاصمعی و
بالفتح والکسر عن الکسائی طمر بالکسر جامہ کہنہ
اطمار ج۔ مطمر بالکسر تنہ بنا طومار م۔ طوامیر ج
مطمرات گناہان ہلاک کنندہ مَطمورۃ نہان خانہ
کہ دروی طعام نہند طمر تہ کردن مطمورہ از طعام
طامر کنیت طامر بن طامر کسے را گویند کہ نداند
کہ او کیست فرس طمر بکسر تین اسپ آمادہ جستن
و در چیدہ و گرد اندام۔
طنبر۔ طنبور۔ بالضم طنبار بالکسر نوی از
رود جا ہا معرب۔
طور۔ طور۔ یکبار و نزدیک شدن بچیزے

یقال طارجه ای قرب منه (ع ف اض ح) اطوار
بارہا و قوله تعالی خلقکم اطوارا قال الاخفش ای
طورا نطفةً و طورا علقةً و طورا مضغةً۔ طوار الدار
بالفتح فراخا رو از ای سرای و عدا طوره ای
جاوز حده و بلغ فلان فی العلم اطوریه ای حده
اوله و آخره و کان ابو زید یقول بکسر الراء ای
بلغ اقصاه۔ طور بالضم نام کوہی طوری طورانی
مردم و مرغ و کبوتر وحشی و یقال ما بها طوری ای احد
طهر طهر۔ بالضم پاکی از حیض و جز آن طهارة
بالفتح پاک شدن (ع ف اص ح و بضمها) تطهیر
شعد منه تطهر لازم منه یقال تطهر به ثیاب طهاری
جمع علی غیر قیاس۔ امرأة طاهر من الحیض طاهرة
من النجاسة والعیوب۔ طهور بالفتح آب دستی و پاک
کننده مطهرة بالفتح والکسر والفتح اعلی آبدستدان
مطاهر ج۔ یقال السواک مطهرة للفم یعنی طهارة
طیر۔ طائر۔ پرنده و گردار طیر ج۔ مثل صاحب
وصحب۔ قوله تعالی الزمناه طائره فی عنقه ای
عمله و ایضاً قال و منه قولهم لا طیر الا طیر الله طیور اطیار
جمع الجمع مثل فرخ و فروخ و افراخ و قد یقع الطیر
علی الواحد کقوله تعالی فیکون طیرا باذن الله
قال ابن السکیت یقال طائر الله لا طائرک
ولا تقل طیر الله ارض مطارة کثیرة الطیر۔ ذو المطارة
کوهی بر مطارة چاه فراخ دهن طیران بالتحریک
و طیرورة پریدن (ع ف اک ۲) اطارة تطییر
مطایرة پرانیدن و فی المثل هم فی شی لا یطیر غرابه
یضرب فی الخصب و کثرة الخیر۔ یقال فی فلان
طیرة و طیرورة ای طیش و خفة۔ تطایر پراگنده
شدن و دراز شدن و فی الحدیث خذ ما تطایر
من شعرک۔ استطارة الفجر پراگنده شدن صبح
و استطیر الشی ای طیر۔ تطیر فال گرفتن یقال
تطیر منه و به۔ طیرة بالکسر و فتح ۲ فال بد و فی
الحدیث انه کان یحب الفال و یکره الطیرة و
قوله تعالی قالوا اطیرنا بک اصله تطیرنا فادغمت
التاء فی الطاء فاجتلبت الالف لیصح الابتداء بها
مطیر چوب تر مقلوب مطری

ما بالدار طؤری۔ بالضم والهمزه ای احد۔
طبر۔ برجست و پنهان شد طبر الحصان الفرس
جهید اسپ بر ماده طبر بالکسر ستون کوشک طبار
کرتان درختیست مانند درخت انجیر طبریة بفتحتین
قصبه اردن والنسبة طبرانی و منها و منها الحافظ
ابو القاسم سلیمان بن احمد و هو ابو بسط و النسبة
طبری و طبرک فی الکاف و طابران یکی از دو
شهر طوس و طبران شهری بر سر حد قومس
طبرستان شهرهای خراخ نبات طبار بفتح الاول
و کسرها والد و هی طبری سه یک درهم شامیه۔
طبندر۔ کسفر جل بدی یقال منهم طبندر ای تمر
طباشیر۔ دوا ریکون فی جوف القنا الهندی
او هو رماد اصولها و فلوسه التی فی جوف قصبه
مستدیرة کالدرهم و انما یوجد نادرا فیما احرق منه
بنفسه لاحتکاک بعضه ببعض و قد یغش به عظام

رؤس الضان المحرقة۔

القطر حجارة۔ شبه كاس يشرب فيه۔

طرندار۔ گز عفران خنور یکه آب کم گیرد۔

طز ر۔ بالفتح دور کردن بمشت (ع ف اض ۲) وبفتحتین خانه تابستانی معرب ترز۔

طیسر کجعفر آب فراوان طیسل مثله۔

الطّعر۔ نکاح (ع بفتحها) واجبار القاضی الرجل علی الحکم۔

طغر۔ علیهم سپوخت (ع بفتحها) طغر کصرد پرندهٔ است معروف طغران ج۔

اطمخر۔ کاقشعر شرب حتی امتلأ اطماخر کعلابط کلان جوف طمخر مثله مطمخر آوندپر۔

اطلنخر۔ اطمخر۔ طمخرير کلان شکم طماخر شتر طلنتر۔ جرب را خورد و بجد یکه گران شدن او وقد تطلنتر طلنترة اسم۔

فصل الظاء

ظئر۔ ظئر۔ بالکسر دایه ظؤار ظؤر اظار ج مظارة دایه گرفتن اظأر کذلک۔ ظأر بالفتح دایه گرفتن شتر بچه را و دایگی کردن و مهربان شدن (ع ف ک ۲) یقال ظأرت الناقة ای عطفتها علی ولد غیرها فهی مظؤورة وظارت ای عطفت علی البو فهی ظئور علی فعول ای عطوف متعد لازم ظؤار دیات ظآر بالکسر بمعنی مادهٔ شتر بستن لغمامه و آن خرقهٔ است بجهت این کار تا بوی بچه دیگر راندانند۔

ظرر۔ ظرر۔ سنگ تیز ظرار بالکسر ظران ج مثل رطب و رطاب وصرد و صردان مظرة بفتح المیم والظار زمین بسیار سنگ ظرر زمین درشت اظرة بالکسر ظران بالضم ج۔

ظفر۔ ظفر۔ بالضم ناخن اظفار اظفور اظافیر ج۔ و نوک کمان بر ترار سوفار و ناخنه چشم اظفر دراز ناخن کلیل الظفر مرد سست اظفار کنهای بزرگ و ستارگان خرد ظفرة بفتحتین ناخنه ظفر بالتحریک زمین هموار علف ناک و ناخنه شدن در چشم (ع ک اف ۲) و پیروز شدن یقال منه ظفره و ظفر به فهو ظفر و ظفر علیه عند الاخفش بمعنی ظفر به و ما ظفرتک عینی منذ زمان ای ما رأتک و اظفر الرجل ای اعلق ظفره و هو افتعل فادغم و اظفر ایضا بمعنی ظفر۔ اظفار تظفیر پیروزی دادن رجل مظفر صاحب دولت فی الحرب۔ تظفیر ایضا ناخن فرو بردن بچیزے و اندازهٔ ناخن بر آمدن نبات ظفار مثل قطام شهرے بیمن یقال من دخل ظفار حمر۔ عود ظفاری منسوب الیه۔

ظهر۔ ظهر۔ پشت و ستوران بر نشست و جانب کوتاهی موے از پر مرغ و راه دشت و یقال لا تجعل حاجتی بظهر یعنی فراموش مکن و یقال هو فلان مظهرون خداوندان ستور بر نشست اند اقران الظهر از پس پشت آیندگان در حرب نزل بین ظهریهم و ظهرانیهم فرود آمد پس پشت ایشان و لقیته بین الظهرانین و الظهرین ای فی الیومین و الایام ظهر بالضم پس از زوال صلوة الظهر نماز پیشین ظهیرة گرمگاه ظهیر هم پشت و یاری گر قوله تعالی والملائکة

بعد ذلک ظهیر وانما لم یجمعه لان فعیلا وفعولا قد یستوی فیهما المذکر والمؤنث والجمع کما فی قوله تعالی انا رسول رب العالمین۔ بعیر ظهیر وناقة ظهیرة قوی پشت بعیر ظهیری بالکسر اشتر آماده بجهت حاجت جمعه ظهاری غیر مصروف لان یاء النسبة ثابتة فی الواحد۔ ظهری بالکسر پس پشت انداخته و فراموش ومنه قوله تعالی واتخذتموه وراءکم ظهریا۔ وفلان ظهری علی هذا یعنی او یاری گر منست وانا ظهرتک۔ ظاهر پیدا ظاهرة چشم برون روشده ومنهل که آب او به تیر وز خورند یقال هذا ظاهر عنک عاره ای زائل۔ ظواهر الارض بنا تهای زمین وبلندیها قریش الظواهر آنهاکه بظاهر مکه فرود آمدندی ظهرة بفتحتین رخت خانه وقوم خانه ظهر در دپشت (ع ک ا ف ۲) ظهر بکسر الوسط لغت منه۔ ظهور بالضم پیدا شدن وچیره شدن یقال ظهر علیه ای غلب علیه وبام برآمدن اظهار پیدا کردن وچیره گردانیدن وبوقت نماز پیشین رفتن مظاهرة یارمندی کردن تظاهر یارمند شدن باهم استظهار یاری خواستن وقوی پشت شدن یقال استظهره ای قری ویاد گرفتن واز بر خواندن تظاهر پشت به پشت درآوردن ظهران بالضم جانب کوتاهی موی از پر مرغ بطنان جانب درازی وی یقال ریش سهمک بظهران ولا تریشه ببطنان الواحد ظهر وبطن مثل عبد وعبدان قال ابو عبیده فی ریش السهام ظهار بالضم ظهارة بالکسر ابره جامه مظاهرة وظهار مرد وزن خود را انت علی کظهر امی گفتن یعنی حرام تظهیر تظهر کذلک قوله تعالی الذین یظاهرون من نسائهم مُظَهَّر مرد قوی پشت مُظَهَّر نام مردے ودر وقت ظهیرة آمیده وبالتخفیف کذلک۔

فصل العین

عبر۔ عبرة۔ بالکسر پند عبرة بالفتح اشک باریدن (ع ک ا ف ۲) یقال عبر الرجل فهو عابر وعبران وهی عبری وعابر ایضا۔ عبر بفتحتین گرمی چشم و بالضم مثله عبر النهر بالفتح والضم کرانه جوی جمل عبر اسفار بالضم والکسر شتر که پیوسته در سفر باشد کذلک جمال عبر اسفار یستوی فیه الذکر والانثی والجمع۔ عبر بالضم بسیاری از هر چیز عُبْری انچه ان سدر برآید بر لبهائے جوے وبلند شود عبری عبرانی بالکسر فیهما لغة جهودان الشعری العبور بالفتح نام ستاره که بعد از جوزا برآید معبر بالکسر پل وکشتی وگذرگاه عبور گذشتن از آب (ع ف ا ض ۲) عابر سبیل راه گذری وعبر القوم ای ماتوا عبارة بیان وتفسیر کردن سخن راه تعبیر کردن خواب را (ع ن ا ض ۲) قوله تعالی ان کنتم للرؤیا تعبرون اوصل الفعل باللام کما یقال ان کنت للمال جامعا۔ عَبْر باندیشه خواندن کتاب را بی آواز (ع ف ا ض ۲) لغة۔ عابرة ای جائزة اعبار یکسال فرزنا کرده ماندن گوسپند را شاة معبرة نعت منه۔ غلام مُعْبَر ختنه ناکرده وکذلک

جاریۃ معبرۃ۔ سہم معبر تیر ناپراستہ تعبیر تفسیر خواب
گفتن وسخن از کسی یا از دل خود گفتن یقال عبّر
عنہ وپیمانہ سنجیدن درم بعد از ان کہ بر تفاریق
سنجیدہ باشد استعبار خواب گزاردن بر کسی عبرت
تعبیر کردن وی واشک باریدن۔ عبیر بوے
خوش با زعفران آمیختہ عن الاصمعی وبوے
زعفران تنہا عن ابی عبیدۃ وفی الحدیث اتعجز
احدیکن ان تتخذ تومتین ثم ملطخہما بعبیر او زعفران
ففی الحدیث بیان ان العبیر غیر الزعفران۔
عبثر۔ عبوثران۔ عبیثران۔ بضم الثاء وفتحہا
اربع لغات گیاہ خوشبوے۔
عبسر۔ عبسور۔ بالضم ناقہ تیزرو۔
عبقر۔ عبقر۔ زمین پریان۔ و عرب ہر چیزی
از مردم وستور وجامہ وفرس وجز آن کہ در غایت
قوت وحسن ولطافت باشد بوی نسبت کنند
یقال ثوب عبقری وہو واحد وجمع والانثی عبقریۃ
یقال ثیاب عبقریۃ وفی الحدیث انہ کان یسجد
علی عبقری وہی البسط المصبوغۃ المنقشۃ و
یقال ہو عبقری القوم ای مردی قوی وفی الحدیث
فلم ار عبقریا یفری فریہ حتی قالوا ظلم عبقری ای
شدید ثم خاطبہم ان اللہ تعالی بما تعارفوہ فقال
عزوجل متکئین علی رفرف خضر وعبقری حسان
وقری وعباقری علی الجمع وہو خطأ لان المنسوب
لا یجمع علی النسبۃ۔ عبقرۃ درخشیدن سراب وقولہم
ابرد من عبقر بضم القاف مشددۃ ویقال حبقر

وہما کلمتان جعلتا واحدۃ مرکب من عبّ وہو اسم
للبرد وبالتحریک ایضا وہو حب الغمام وقرّ وہو البرد
فالعین مبدلۃ من الحاء والحاء منہما۔
عبہر۔ عبہر۔ بوستان افروز ومرد آگندہ
گوشت امراۃ عبہرۃ وعبہر ایضا۔ قوس عبہر
کمان آگندہ قبضہ۔
عتر۔ عتر۔ بالکسر اصل وفی المثل عادت لعترہا
یضرب لمن رجع الی خلق کان ترکہ وگیاہی از
ادویہ وفی الحدیث لا بأس للمحرم ان یتداوی
بالسنا والعتر۔ وایضا العتیرۃ یعنی گوسپند
قربانی جاہلیت کہ در ماہ رجب کردندی عتر
قربانی کردن عتیرہ وجنبیدن نیزہ (عص ف ا
ک ۲) عتران بفتحتین لرزیدن نیزہ عترۃ بالکسر
درختی خرد وجبیل کہ بمشک وعنبر وعود وجز آن
معجون کردہ باشند وخویشان ونزدیکان مرد و
تیزی دندان وچوب کہ بر بیل آہنین دوزند کہ
پاے بروے نہند بوقت زمین کندن۔
عثر۔ عثرۃ۔ شکوخہ عثار شکوخیدن (عع فا
ض ۲) عثر عثر رویدہ در شدن بر چیزی یقال
عثر علیہ۔ اعثار اطلاع دادن کسی را ومنہ قولہ تعالی
وکذلک اعثرنا علیہم۔ تعثر شکوخیدن زبان
در سخن عاثور سختی وچاہی کہ از جہت صید شیر و
جز آن کنند وفی المثل وقع فی عاثور شر
وعافور شر بالفاء ایضا لغۃ او لثغۃ۔ عثیر بالکسر
گرد ولا تقل بفتح العین لانہ لیس فی کلامہم

فَعَیل الاصَمیَد و ہو مصنوع معناہ الصلب الشدید
عَثیَر بالفتح مثال غہیب نشان عثیر بالقاب
کذلک یقال ما رأیت لہم اثرا ولا عثیرا او لا عیثرا۔
عثر شہری بشام عثّر بتشدید الثاء نام جائی عثری
کشت دشتی کہ بر باران کارند۔
عجر۔ عُجرَۃ۔ بالضم گرہ چوب و گرہ رگ و نام مردی
عِجرۃ بالکسر بست و ستار یقال فلان حسن العِجرۃ
عَجَر بفتحتین مُغندگی و بیرون آمدگی ہر چیز رجل
اعجر بزرگ شکم ہمیان اعجر پُر فحل اعجر ضخم و وظیف
عجر بکسر الجیم و ضمہا غلیظ۔ عجر بفتحتین مصدر منہ
(ع ک اف ۲) تعجر لور دگرفتن شکم از فربہی معجر
بر سر افگند فی زنان اعتجار معجر افگندن بر سر و
دستار بستن عجر بسکون الوسط دم برداشتن اسب
در دویدن و بشتاب رفتن اسپ و شمشیر آہنگ
کردن بہ کسی یقال عَجَر علیہ بالسیف ای شد علیہ
و گردن تافتن (ع ف اک ۲) عجران بالتحریک
سر باز گردانیدن ستور بسوی دیگر بعد از نشستن
(ع ف اک ۲) یقال عجر بہ بعیرہ کانہ ارادہ بان
یرکب وجہا فرجع بہ قبل اُلّافہ و اہلہ۔ و عَجَر الرجل
اذا امد شفتیہ و قلبہا۔ عجیر نامرد بالراء و الزاء المعجمۃ
ایضاً۔ عنجورۃ بالضم غلاف شیشہ۔
عذر۔ عذر۔ بالضم و السکون بہانہ و معذور داشتن
معذرۃ بکسر الذال و عذریٰ و عِذرۃ بالکسر اسم
فی العذر یعنی بہانہ قولہ تعالی و لو القیٰ معاذیرہ ای
و لو جادل عنہا۔ اعتذار عذر خواستن و با عذر شدن
و ناپیدا شدن اثر عمارت و جز آن و بکارت زائل
کردن و یقال من عَذیری من فلان یعنی کیست
عذر خواہ من از فلان و تعال عذیرک من فلان
یعنی بیا بہ کسی کہ ترا معذور دارد و او را ملامت کند
عُذرۃ بالضم درد گلو از غلبہ خون و ذلک الموضع
ایضاً یسمی عذرۃ و ہو قریب من اللہاۃ و موی
پیشانی اسپ عذر بفتح الوسط ج قال الاصمعی
ہی الخصلۃ من الشعر یعنی لوک موی و قبیلۃ از یمن
و ستارگان ریزہ در مجرہ و دوشیزگی عذرا ردوشیزہ
عذاری بالفتح و الکسر عذراوات ج چنانکہ در صحرا
گفتہ شد یقال ہو ابو عُذرہا و ابو عذر تہا ای
ہو الذی اقتضہا دوشیزگی برندہ و لیست و یقال
ما انت بذی عذر ہذا الکلام تو بکارت برندۂ این
سخن نیستی عَذِرۃ بکسر الذال درگاہ و پلیدی مردم
و ستور و جز آن عِذار بالکسر فسار ستور عُذُر ج
و خط ریش و نشان فسار بر روی ستور عذر بالفتح
فسار نہادن یقال عذرت الفرس بالعذار ای
شددتہ عذارہ۔ و ہو خلیع العذار یعنی فسار گسست
و ختنہ کردن کودک را و بسیار عیب شدن (ع
ف اض ۲ و ک ۲) و عذارین فی قول ذی الرمۃ
جبلان مستطیلان من الرمل و یقال طریقان
اعذار فسار نہادن و ختنہ کردن و بسیار عجیب شدن
و فی الحدیث لن یہلک الناس حتی یعذروا من انفسہم
ای تکثر ذنوبہم و عیوبہم و با جراحت کردن و مبالغت
کردن در کار و ہلاک نزدیک شدن یقال اعذر بہ ای

رک به عاذر او هو اثر الجرح ویقال ضرب فلان و اعذر
ای اشرف به الی الهلاک و هما فی ختنه و هو فی الاصل
معذر - عذیرة مثله و عذره ناک شدن جای یقال
عذرت الدار ای کثرت فیها العذرة و با عذر شدن و
منه المثل اعذر من انذر و صاحب عذر شدن و ندر
ختنه کرده و دردمند گاو عاذر نشان خستگی عذیرة مثله
و رگ خون استحاضه و یقال لقیت منه عاذورا ای شرا
تعذر دشوار شدن کار یقال تعذر علیه هذا و تعذر
آلوده شدن و عذر و حجت آوردن و ناپدید شدن نشان
تعذیر تقصیر کردن در کار و بعذره آلودن کسے را
و روش کردن چشم شتر را عاذور روش یقال عذر عین
بعیرک ای سمه بغیر سمة بعیری لیتعارف من ابلنا و
الجمع العواذیر - و قوله تعالی و جاء المعذرون من
الاعراب یقرأ بالتشدید و التخفیف فاما المشدد فقد
یکون محقا و قد یکون غیر محق فاما المحق فهو فی معنی
المعتذر لان له عذرا و لکن التاء قلبت ذالا فادغمت
فیها و جعلت حرکتها علی ما قبلها کما قری یخصمون
بفتح الخاء و یجوز کسر العین لاجتماع الساکنین و یجوز
ضمها اتباعا للمیم - و اما الذی لیس بمحق فهو المعذر
را نه الممرض و المقصر یعتذر بغیر عذر - و کان
ابن عباس یقرأ و جاء المعذرون بالتخفیف من
اعذر و یقول و الله لهکذا انزلت و کان یقول
لعن الله المعذرین کان الامر عنده ان المعذر
بالتشدید المظهر للعذر اعتلالا و لا عذر له و المعذر
الذی له عذر - و المعذر بفتح الذال موضع العذارین

عذیر حالتے که مرد را بران معذور دارند عذر
بضمتین ج مثل سریر و سرر - عذور بفتحتین و
تشدید الواو مرد بدخو و خر فراخ شکم -
عذافر - جمل عذافر - بالضم ناقة عذافرة
شگرف استوار عذافر ایضا نام مردے و شیر -
عرر - عر - گرد گرگین شدن - (ع ع ف اک ۲)
جمل اعر و عار لغتة منه - عر بالضم گشن معروره
شتران گشن ناک عرة نوعی از جنون و پشکل و
سرگین گوسپند و شتر مرغ و سرگین انداختن (ع ع
ف اض ۲) و یقال فلان عرة و عارور و عارورة
ای نحس - معرة بالفتح گناه و فلان لیعر قومه ای
یلطخهم بمکروه - استعرار بهم رسیدن گر عرار بالفتح
گیاہے خوش بوی و احدها عرارة عرار مثل قطام
کادی م - و فی المثل بارت عرار بکحل ای بارت
هذه بهذه عرار و کحل نام دو گاو ست که یکدیگر را
شاخ زدند چندان که هر دو بمردند و این مثل
در میان دو حریف برابر گویند عرارة بالفتح بدخوی
و نام اسپی م - و سختی و حمتری و اصل یقال هو فی
عرارة خیر اے فی اصل خیر - عرار بالکسر بانگ
کردن شتر مرغ نر (ع ع ف اک ۲) و نام مردی
تعار از خواب بیدار شدن با بانگ و آواز عرعر
درخت سرو و نام جائی عرعرة بازیچه کودکان
عرعار مبنی بر کسره معدول از عرعرة چون قرقار از
قرقرة همچنین بدین لفظ کودکان بانگ کنند تا دیگران
از خانه بهبازی بیرون آیند عرعرة الجبل بضمتین

اعلاه وعرعرة السنام وعرعرة الالف كذلك
وعرعرت رأس القارورة اذا استخرجت صمامها
عرّ ايضاً ازبيخ بركندن موی وبار افگندن زمین را
بتعریر مثانه وحاجت برداشتن بکسی یقال عررت
بک حاجتی ای انزلتها باس وآلودن کسی را ببدی
یقال عره بشر واندوهگین کردن (ع ع ف احض ۲)
نخلة معرار بالکسر خرمای ریزه تباه بار آرند وعیر
فی الحدیث الغریب ـ بعیر اعر شتر بی کوهان
تقول منه اعر الله بعیرک وناقة عرّاء شتر محتاج
که از کسی چیزی نخواهد عراعر بالضم شتر فربه ونام
جائی ومتر عراعر بالفتح ج ـ عراعر الاقوام
مهتران قوم عراعر ایضاً کرانهای کوهان ـ
عزر ـ تعزیر ـ بزرگ داشتن وادب کردن
وگرانبار کردن ستور را عیزار درختی ابو العیزار
کنیت مرغی دراز گردن که همیشه در آب ایستاده
باشد عزیر بالضم نام پیغمبری ـ
عسر عسر بضمتین والسکون دشواری ودشوار
شدن (ع ع بضمها) قال عیسی بن عمرو کل اسم
ثلاثی اذا کان مضموم الفاء جاز السکون والضم
فی عینه مثل عسر ورحم وحلم ـ عسیر دشوار عسر بفتحتین
درپیچان شدن کار (ع ع ک ا ف ۲) عسر بکسر الوسط
لغت منه ـ عسران بفتحتین دم برداشتن شتر عسر
خواستن وام از غریم بوقت دست تنگی او (ع ع ف ا
ض ۲ وک ۲) ودشوار زادن بچه وا نسوی چپ
آمدن یقال عسرت المرأة اذا عسر ولادها وعسر فی

فلان ای جار علی الیساری ـ اعسر چپه دست
اعسر یسیر آنکه بهر دو دست کار کند برابر عسرا یسرا
مونث ولا یقال اعسر ایسر ـ عقاب عسراء عقابی
که پرهای جانب چپ او بیشتر از راست باشد
حمام اعسر آنکه در بال چپ وی سپیدی باشد
اعسار تنگدست شدن معاسرة تعاسر دشواری
کردن باهم معسور ضد میسور واین هر دو مصدرست
یقال دعه الی میسوره والی معسوره ونزدیک
سیبویه صفت است وگوید مصدر بروزن مفعول
نیامده است ویتاول قولهم دعه الی میسوره و
الی معسوره ای الی امر یوسر فیه والی امر یعسر فیه
ویتاول المعقول ایضاً کذلک عسری دشواری
نقیض یسری ـ عسرة پرهای نوک بال که سپید
باشد عسیرة ماده شتر که بسال نخست بار نگیرد ـ
عسیر ناقة که رام نشده باشد اعتسار بر شتر رام
نشده نشستن وستم کردن وقهر کردن جبل
عوسرانی وناقة عوسرانیة شتر که پیش از
رام شدن او را برنشینند ـ
عسبر عسبارة ـ بالکسر کفتار بچه از گرگ فرعل
بالضم کفتار بچه هم از کفتار ـ
عسجر عسجور ریشتر استوار ـ
عسکر عسکر لشکر عسکران حرفه ومنی
عسکره سختی ولشکری شدن مرد معسکر بفتح
الکاف لشکرگاه ـ
عشر عشر ده زن عشرة ده مرد احدی عشرة

بکسر الشین وسکون ہا الی تسع عشرة بالتسکین لاہل الحجاز والکسر لاہل النجد واحد عشر بالفتح لاغیر عشرون بالکسر وسکون ۲ بیست عُشر بالضم عشیر معشار بالکسر دہ یک وجمع العشیر اعشرار عشر بالضم ایضا مصدر منہ یعنی دہ یک گرفتن (ع ع ف اض ۱) و بالفتح دہم شدن (ع ع ف اض ۲) عشار دہ یک گیرندہ عاشر مثلہ وایضا دہم عِشر بالکسر میان دو نوبت آب شتر وآن ہشت روز باشد چون روز اول ودہم آب دہند ما بین الوردین ہشت روز باشد وکذلک الاظمار کلہا بالکسر و لیس لہا بعد العشر اسم الا فی العشرین فاذا وردت یوم العشرین قیل ظمیۂ با عشران وہی ثمانیۃ عشر یوما فاذا جاوزت العشرین فلیس لہا التسمیۃ و انما ہی جواز۔ اعشار دہ یک شتر خورندہ یا عشر شدن ودہ تن شدن قوم ابل عواشر شتران کہ یاک عشر خوردہ باشند معاشرة آمیزش کردن باہم تعاشر مثلہ۔ عشرة خوشدلی عُشرة بالضم وفتح ۲ درخت با صمغ عُشر عُشرات ج۔ ویقال لثلاث لیال من الشہر عشر وہی بعد التسع وکان ابو عبیدة یبطل التسع والعشر الا اشیاء منہ معروفۃ حکی ذلک عنہ ابو عبید۔ عاشوراء وعسوراء ممدودان روز دہم محرم معشر گروہ مردم معاشر ج۔ عشیرة قبیلہ وتبار مردم سعد العشیرة پدر قبیلہ از یمن عشیر شوہر وفی الحدیث انکن تکثرن اللعن وتکفرن العشیر یعنی الزوج لانہ یعاشرہا وتعاشرہ قال اللہ تعالی لبئس المولی ولبئس العشیر عشار بالضم معدول من عشرة یقال جاؤا عشار عشار آمدند دہ گان دہ گان عشاری دہ گزی عشراء شتر دہ ماہہ آبستن وہی الناقۃ التی اتت علیہا من یوم ارسل فیہا الفحل عشرة اشہر وزال عنہا اسم المخاض ثم لایزال ذلک اسمہا حتی تضع حملہا وبعد ما تضع ایضا ویقال ناقتان عشراوان ونوق عشار وعشراوات یبدلون من ہمزة التانیث واوا التعشیر دہ ماہ برآمدن بر آبستنی اشتر ودہ آیت کردن مصحف را دہ دہ آواز بانگ کردن خر بیک دم بنو عشراء قومی از بنی فزارہ اعشار دہ آیت یاد نصیبہای قمار وجزور وقوادم پر مرغ ویقال برمۃ اعشار اذا انکسرت قطعا وقاب اعشار جاء على بناء الجمع کما قالوا رمح اقصاد تعشار بالکسر نام جائی عشزر عشنزر عشنزرة۔ سخت۔

عَصر عُصر ثلث لغات بالفتح وسکون الثانی وبالضم کذلک وبضمتین روزگار عصور ج۔ عصران شب وروز وبامداد وشبانگاہ عصر ایضا نماز دیگر وفشاردن انگور وجز آن وپناہ گرفتن ورستن و باران زدن کسی را (ع ع ف اک ۲) قال الکسائی یقال جاء فلان عصرا ای بطیئا حکاہ عنہ ابو عبید عصر بفتحتین پناہ جای وکرو فی الحدیث مرت امراة متطیبۃ لذیلہا عصر۔ بنو عصر گروہی از عبد القیس منہم مرحوم العصری عُصرة بالضم پناہ و یقال ہؤلاء موالینا عصرة ای دنیۃ یعنی نزدیکان ما

اعتصار تعصر پناه گرفتن بکسے قوله تعالی فیه
یغاث الناس وفیه یعصرون ای ینجون وهو
من العُصرة وهی المنجاة وقیل یستغاثون وهو من
عَصَر العنب - وقرئ یُعصَرون ای یُمطَرون -
اعتصار بیرون کردن مال از دست کسی وباز داشتن
مال از کسی ومنه الحدیث یعتصر الوالد عن ولده
فی ماله ای یمنعه ایاه ویحبسه عنه وفشاردن انگور
وجز آن ودر سر طعام که در گلو ماند اندک آب
خوردن تا گوارا اند وفرو برد طعام را التعصّر تعصار
افشارده شدن یقال عصرت العنب وعتصرته
فانعصر وتعصر واعتصرت عصیرا ای اتخذته وقوله
ابی النجم لو عُصِر منه البانُ المسک انعصر برید عصر
مخفف - عصارة انچه بفشاردن بیرون آید از آب
ومانع وجز آن - وانچه ماند از ثفل معصر بالکسر خرشت
ویقال فلان کریم المعصر بالفتح یعنی کریم است
بوقت خواستن از وی معصر بالضم وکسر الصاد
دختری که برسیدگی وحیض نزدیک باشد معاصر
ج - اعصار برسیده شدن دختر وهی للجاریة
کالمراهقة للغلام وگرد باد وبادی که ابر ورعد و
برق آرد اعصر واعصر بدر قبیلهم عُصُر بضمتین و
بفتح الصاد ایضا اصل وحسب عناصر ج -
عصفر - عُصْفُر - رنگ سرخ معصفر م عصفور
گنجشک وپارهٔ از مغز سر عصفوران دو استخوان
از دو طرف روی اسپ عصافیر القتب منبهای
پالان شتر وهی عراصیفها علی القلب وعصفور الاکاف

وعرصوفه کذلک وآن چوبی باشد که میان انشاما
کند بند عصافیر المنذر شتران نجیب ونیکو که
نعمان بن المنذر را بود -
عطر - عطر - بالکسر بوی خوش عطار بوی فروش
عَطِر خوشبوی شدن (ع ک اف م) عَطِر عطرة
لغت منه - تعطّر خوشبوی شدن معطیر بالکسر زن
ومرد بسیار عطر سوزنده معطار زن بسیار عطر
ناقة عطرة ومعطار ای کریمه - ابل معطرات
اشتران روشن موی نیکو -
عفر - عفر - بفتحتین خاک واول آب که کشت را
دهند عفر بالتسکین خاک آلوده کردن ودر خاک
غلطانیدن تعفیر کذلک وایضا پستان بگل و
خاک آلوده کردن زن با بچه بجهت فطام وخشک
کردن گوشت بآفتاب برنگ نقصان وسپید کردن
وفی الحدیث ان امرأة شکت الیه ان مالها لا یزکو
فقال ما الوانها فقال سود فقال عفری ای
استبدلی اغناما بیضا فان البرکة فیها ویقال القیت
فلانا عن عفر بالضم ای بعد شهر اعتفار خاک آلوده
شدن وشکاری را بر خاک افگندن شیر انعفار خاک
آلوده شدن عفیر گوشت بآفتاب خشک کرده وزنیکه
بهمسایه چیزی ندهد وبیت شورانیده بی شیری
اعفر رنگ سرخ وسپید که بسرخی باز زند شاة عفراء
گوسپندی که برسیدی پشم او سرخی غالب باشد و
آهو بدین صفت عُفر ج - عفراء ایضا شب سیزدهم
از ماه معصفرة زمین که علف او را غورانیده باشد

یعفور آہو برہ و گوزن بچہ لیعافیر رمہ تکہ از آہو اسود
بن یعفر بالضم نام شاعری از اقامۃ بفتح الیاء لم تصرف
لانہ علی وزن الفعل و بالضم صرفتہ لانہ قد زال عنہ
شبہ الفعل۔ عفار بالفتح درختیکہ از وی آتش گیرند
و فی المثل فی کل شجر نار۔ واستمجد المرخ والعفار۔
و کشن دادن و پیراستن خرما بنان و نان
بی خورش مثل القفار۔ عفر بالکسر خوک نر و مرد
خبیث گربز عفرۃ مونث۔ عفریت دیو ستنبہ و بغایت
رسانندہ از ہر چیزی یقال فلان عفریت نفریت
اتباع و عفریۃ نفریۃ بفتح الیائین مخففتین ای
مبالغ فی کل شی و فی الحدیث ان اللہ تعالی یبغض
العفریۃ النفریۃ الذی لا یرزا فی اہل و لا مال و
یقال عفاریۃ واحد مثل عفریت قال الخلیل شیطان
عفریت و عفریۃ والشیاطین العفاریت و العفاریۃ
فاذا سکنت الیاء صیرت الہاء تاء و اذا حرکتہا
فالتاء ہاء فی الوقف۔ عفریت ایضا سختی و موی
قفای شیر و خروس عُفرۃ بالضم و عفراۃ بالکسر کذلک
و یقال جاء فلان نافشا عفریتہ اذا جاء غضبان
معافر بالفتح حی از ہمدان لا ینصرف معرفۃ و نکرۃ
ثوب معافری منسوب الیہا۔ معافر بضم المیم آنکہ
با کار دانیان رد و زیادت ماندہ ایشان کند و
عفرنی شیر و ہو فعلنی سمی بذلک لشدتہ و النون و
الالف للالحاق۔ و لبوۃ عفرنی مادہ شیر استوار خلقت
ناقۃ عفرناۃ ای قویۃ و یقال وقع القوم فی عافور شر
و عاثور شر یعنی در بدی افتادند عُفرۃ الحر بضمتین
لغۃ فی افرۃ الحر یعنی سختی گرما و یقال جاء فلان فی
اُفُرۃ الحر ای فی اولہ۔ عفرین بکسرتین بیشہ شیر و شیر
بیشگہ و یقال لکل ضابط قوی لیث عفرین و نام شہری
عقر۔ عقر۔ کوشک و بنای بلند و نام جای
بابل و بنیاد و اصل ہر چیز و منہ عقر الدار بالفتح و الضم
و خستہ کردن عقیر لغت منہ و قوم عقری مثل جریح
و جرحی۔ و یقال فی الدعاء علی الانسان جدعا لہ
و عقرا و حلقا و عقری و حلقی بلا تنوین ای عقرہ اللہ
جسدہ و اصابہ بوجع فی حلقہ و منہ قلب عقور ای
جراح و پشت ریش کردن ستور را و منہ مہر عقر
بالضم و فتح القاف و عقرۃ ای سعفر غیر واق
و لا یقال عقور بالفتح الا فی ذی الروح و پی زدن
ستور را عقیر لغت منہ و خیل عقری و سر درخت
خرما بریدن و باز داشتن از رفتن رعع فاک ؟)
یقال عقرت بی ای اطلت حبسی کانک عقرت
بعیری فلا اقدر علی السیر تعقیر نیک خستہ کردن
عقاقیر اصول دارو ہا واحد ہا عقار بالفتح و التشدید
مُعَقّر نام شاعری تعاقر پی کردن اشتر را
بمباراۃ معاقرۃ و شنام دادن و ہجا کردن یکدیگر را
و پیوستہ بودن بشراب و در ہر چیزی و کاری
منہ العقار و ہی الخمر لانہا عاقرت الدن اعتقار
انعقار پشت ریش شدن ستور عقرۃ بالضم و فتح
اشمہ کہ زنان نا خود داز بہر تا آبستن نشوند و منہ
قولہم عقرۃ العلم النسیان۔ عقار بالفتح آب و زمین
و درخت خرما و رخت و اسباب خانہ عقار ای

ممدودة موضعی عقار بالضم نوعی از جامه سرخ
رنگین عقیرة ساق پی زده و آواز بلند یقال رفع
فلان عقیرته ای صوته کانه عقر احدی رجلیه فصرخ
. یقال ایضاً ما رأیت کالیوم عقیرة وسط قوم للرجل
الشریف یقتل - عقر بفتحتین لرزیدن پا بیاز دهشت
(ع ک ا ف ۲) ومنه قول عمر رضی الله عنه
فعقرت حتی خررت الی الارض - عاقر ریگ تودهٔ
بلند و زن نازاینده و مرد که او را فرزند نشود
عقر بالضم کابین که بشبهه وطی واجب شود و نازاینده
شدن زن (ع بضمها) بیضة العقر خایه خروس
و این لفظ را در هرچه نادر بود و عطیه و تحفه که یکبار
اتفاق افتد از جائی که امید نباشد و مانند آن
استعمال کند عقر النار و عقر الدار میانه و معظم آن
عُقر الحوض جای آب خوردن ستور از حوض
اعقار ج - اعقار با آب و زمین شدن کسی
و دهشت دادن کسی را ناقة عقرة شتر که از عقر
آب خورد و یقال لقحت الناقة عن عقر یعنی
پس از نازایندگی آبستن شد عُنقر بضمتین اصل
هر چیزی یقال عنقر القصب ای اصله و عُنقر الرجل
ای اصله و عنصره -

عقفر - عَنقفیر بلا و سختی عقفرة هلاک کردن

عکر - عَکر میل کردن بجائی (ع ف ا ک ۲)
و بازگشتن بحرب والعکرة الکرة وفی الحدیث
قلنا یا رسول الله نحن الفرارون فقال علیه السلام
انتم العکارون وانا فئة المسلمین و بازگردانیدن شتر
خداوند را بسوی اهل و وطن خود اعتکار در آمیختن
تاریکی یقال اعتکر الظلام ای اختلط کانه کر بعضه
علی بعض من بطء الانجلاء و بسیار شدن باران
و یقال تعاکر القوم ای اختلطوا - عکر بفتحتین
دُردی زیت و شراب و تیرگی آب که در تک
حوض ماند و دردی ناک شدن روغن و جز آن
(ع ک ا ف ۲) شراب عکرٌ نعت منه ای کدر
تعکیر در آمیختن دردی بشراب و روغن و مانند آن
عکرة بفتحتین شتر گله از شصت تا صد قال الاصمعی
الخمسون الی الستین والسبعین و بزبان عجم
ج - اعکار دردی ناک کردن و خداوند گله شتر
شدن عکر بالکسر اصل هر چیز مثل عتر یقال رجع
فلان الی عکره ای اصله و باع عکره ای اصل
ارضه و فی الحدیث لما نزل قوله تعالی اقترب
للناس حسابهم تناهی اهل الضلالة قلیلاً ثم
عادوا الی عکرهم ای الی اصل مذهبهم الردی -

عمر - عمر بالفتح والضم زندگانی و زیستن (ع
ک ا ف ۲) وهما مصدران علی غیر قیاس و قیاس
مصدره التحریک ویستعمل فی القسم احدهما و
هو المفتوح فاذا ادخلت علیه اللام رفعته بالابتداء
فقلت لعمر الله واللام لتوکید الابتداء والخبر
محذوف والتقدیر لعمر الله قسمی ولعمر الله ما اقسم به
فان لم تات باللام نصبته نصب المصادر وقلت
عمر الله ما فعلت کذا وعمرک الله ما فعلت ومعنی
لعمر الله وعمر الله احلف ببقاء الله تعالی ودوام

و اذا قلت عمرک الله فکانک قلت بتعمیرک الله ای باقرارک له بالبقاء - و ربما جاء للدعا کقولک عمرک الله ای سالت الله ان یطیل عمرک - عمر الضیا گوشت میان دو دندان عمرو ج - و نام مردے و آنرا با واو نویسند فرقا بین عُمَر و عمرو حالتی الرفع والجر بغیر دلو فی النصب لان الفارق ثابت بینهما و هو عدم الالف فی عمر و ثبوته فی عمرا - عمرویه نام کسے چون سیبویه و نفطویه معرفة مرکب من کلمتین مبنی علی الکسر لان آخره اعجمی مضارع للاصوات فشبه بغاق و ینوّن فی النکرة یقال مررت بعمرویه و بعمرویه آخر و ذکر المبرد فی تثنیته و جمعه العمرویهان و العمرویون و ذکر غیره ان من قال هذا عمرویه و رایت عمرویه فاعربه و ثناه و جمعه و لم یشترطه المبرد - عمرة بالضم یکے از ارکان حج و اصلها من الزیارة و زفاف زن هم در خانه زن و اهل وی و عرس آنرا گویند که زن را بخانه خویش آرد عمرج - و نام مردے و هو معدول عن عامر و لا ینصرف فی المعرفة عِمارة بالکسر آبادانی و آباد کردن ز ع ف اض ۲) عامر آباد بمعنی معمور مثل ماء دافق ای مدفوق - عمارة الضیا قبیلۂ عمیر جای معمور و جامه تخته یافته عَوْمرة بانگ و فریاد یقال ترکت القوم فی عومرة ای فی جلبة و صیاح - اعمار بعمری دادن چیزے کسے را چون سرای یا زمین و جز آن و آن چنان باشد که گویند این سرای ترا باشد تا من زنده ام یا تو زنده و معمور یافتن و در دعا گویند اعمر الله بک منزلک و عمر الله بک الضیا یعنی معمور دارد خدای تعالے جای ترا بتو و نگویند اعمر الرجل منزله - اعتمار زیارت کردن و عمره آوردن و عمامه بستن عَمارة بالفتح هرچه بر سر نهند چون دستار و کلاه و تاج و جز آن عمار بالفتح ریحان یزین به مجلس الشراب - عمارة بالضم نام مردے عمار البیت باشندگان خانه تعمیر زندگانی دراز دادن و به بقای دراز موصوف کردن کسی را و قوله تعالی و استعمرکم فیها اے جعلکم عمارها معمر جای فراخ آب و علف و ی یعمر بفتح المیم نام مردے عمران ابوبکر و عمر رضی الله تعالی عنهما قال قتادة العمران عمر بن الخطاب و عمر بن العبد العزیز و زعم الاصمعی عن ابی طلال الراسبی عن قتادة انه سئل عن عتق امهات الاولاد فقال اعتق العمران فما بینهما من الخلفاء امهات الاولاد ففی قول قتادة انه عمر بن الخطاب و عمر بن عبد العزیز لانه لم یکن بین ابی بکر و عمر خلیفة و قال الفراء لقد قیل سیرة العمرین قبل عمر بن عبد العزیز لانهم قالوا لعثمان رض یوم الدار نسالک سیرة العمرین و هما ابوبکر و عمر رضی الله تعالی عنهما - عمران اباد انی عمران عمرو بن خوبة الفزاری و عمرو بن جابر بن هلال الفزاری لیعا میر نر غالکان لعمور یکے عامر پدر قبیلۂ ام عامر کفتار عامران عامر بن مالک بن جعفر بن کلاب و عامر بن الطفیل بن مالک

بن جعفر بن کلاب۔

عنبر۔ عنبر۔ م و بوی خوش و پدر قبیلہ از بنی تمیم بلعنبر فرزندان او یعنی بنو العنبر بحذف النون چنانکہ بلحارث۔

عنتر۔ عنتر۔ خرمگس عنترۃ نام وی۔

عور۔ عورۃ۔ اندام شرم مردم و ہر چہ از نمودن و دیدن آن شرم آید عورات ج۔ و یحرک الثانی من فعلۃ فی جمیع الاسماء اذا لم یکن یاء او واوا و قرأ بعضہم علی عورات النساء بالتحریک و رخنہ در صف لشکر و در حصار کہ ازان بیم باشد عورات الجبال شقوقہا۔ اعور زاغ و یک چشم و آنکہ مطلوب خود نرسد عوران بالضم ج۔ و فی المثل یقال بدل اعور للمذموم یخلف بعد المحمود و بمعنی مس البدل و ربما قالوا اخلف اعور۔ عور بفتحتین یک چشم شدن عورۃ یک چشمی (عع ک اف ۲) یقال منہ عار یعار بالاعلال و عورت عینہ بالتصحیح لتصحیح و انما صحت الواو فیہا لصحتہا فی اصلہا و ہو اعوررت لسکون ما قبلہا ثم حذفت الزوائد یعنی الالف و اللام و التشدید فبقی عور و یدل علی ان ذلک اصلہ مجی اخواتہ علی ہذا مثل اسود و یسود و احمر یحمر و ابیض یبیض و لا یقال فی الالوان غیرہ و کذلک قیاسہ فی العیوب اعرج و اعمی فی عرج و عمی و ان لم یسمع و یقال منہ عرت عینہ۔ و عارہ یعورہ و یعیرہ ای اخذہ و ذہب بہ۔ و یقال لما ادری ای الجراد عارہ ای ای الناس ذہب بہ۔ و یقال عندہ من المال عائرۃ عین ای ما یحار فیہ البصر من کثرتہ۔ فلاۃ عوار دشت بے آب عائر تیر یا سنگ کہ رسد و اندازندہ وی را نداند و درد چشم و خاشاک عوائر گروہ ملخ از ہر گونہ عوار سخن زشت و زن یک چشم عویر بالتصغیر نام جائے و خصلت نکوہیدہ عوار بالفتح و بالضم عیب عوار بالضم و التشدید فرستوک و خاشاکی در چشم و بدول عواویر ج۔ عاریۃ بالتشدید عارۃ عاریتی کانہا منسوبۃ الی العار لان طلبہا عار و عیب عواری ج۔ استعارۃ بعاریت خواستن و دست بدست گردانیدن اعوار با ترس شدن مکان معمور جای با ترس از دزدہ و قطاع و یقال اعور لک الصید ای امکنک و اعور الفارس اذا بدا فیہ موضع خلل للضرب و یک چشم کردن تعویر یک چشم کردن و از کسی دروغ گفتن و باز گشتن ازان و بازگردانیدن یقال عورہ عن فلان کذب عنہ و عورتہ عن الامر ای صرفتہ و عورت عین الرکیۃ ای کبستہا یعنی آگندم چشمہاے او را معاورۃ عیار پیدا کردن در سنجیدنیہا معایرۃ مثلہ و ہر چہ دیگرے کند با او ہمان کردن اعتوار دست بدست گردانیدن چیزے را تعاور و تعور مثلہ۔

عہر۔ عہر۔ بالتحریک و الاسکان زنا کردن۔ (عع بفتحہا) عہر بالکسر زنا و فی الحدیث الولد للفراش و للعاہر الحجر۔ امرأۃ عاہر و معاہرۃ و عیہرۃ بمعنی اے زانیۃ۔

عیر - عیر گورخر و اہلی را نیز گویند عیرۃ مؤنث
اعیار معیورا بالمد عیورۃ ج - و میخ و مہتر قوم و
قولہم عیر بعیر و زیادۃ عشرۃ کان الخلیفۃ من بنی امیۃ
اذا مات و قام آخر زاد لازراقہم عشرۃ دراہم
و نام کوہے بمدینہ و فی الحدیث انہ حرم ما بین عیر
الی ثور و تندی میان پیکان و تیزی سر کتف
و تندی پشت پای و تندی اندرون گوش مردم
و خط سپید میان برگ و مرغی چون کبوتر و او را
عیر السراۃ نیز گویند و رفتن و بیک گوشہ بیرون
شدن ناقہ بطلب فحل و بہر سو رفتن اسپ
بچرا کردن لسع ف اک ۲) فرس عیار نعت منہ
و یقال للموضع الذی لا خیر فیہ و ہو کجوف عیر
یعنی درو ہیچ خیر نیست لانہ شیء فی جوفہ
ینتفع بہ - و عیر العین جفنہا و منہ قولہم فعلت
ذاک قبل عیر اے قبل لحظ العین قال
ابو عبیدۃ و لا یقال افعل ذاک و یقال فلان
عییر وحدہ للمعجب والمتکبر الذی لا یری الا
نفسہ و ان شئت کثرت اولہ و لا یقال عویر و لوا
اعارۃ بعلت داشتن اسپ افرس معار
نعت منہ - و یقال اسد عیار و رجل عیار لما کان
کثیری التطواف والحرکۃ - و یقال عار فی الارض
یعیر ای ذہب - و عار الرجل فی القوم یضربہم مثل
عاث و منہ العیار - تعار بکسر التاء نام کوہی تعییر
سرزنش کردن عار دشنام و عیب معار ای
معایب معایرۃ راست کردن ترازو و پیمانہ تعایر
یکدیگر را عیب کردن معیار بالکسر اندازہ و پیمانہ
و چاشنی کردن زر و سیم نبات معیر بالکسر سختیہا
عیرانۃ بالفتح اشتر تیزرو کہ بگورخر ماند در صبر عت
عیر بالکسر کاروان شتر کہ غلہ کشانند عیرات ج -

عبنجر - غلیظ -

عبدری - منسوب الی بنی عبد الدار -

العثمرۃ - من العنب - ما امتص مادہ و بقی
قشرہ و عثمر ریگستانیست بہ بلاد طی -

عجہرۃ - جفا و درشتی خو عجہور نام زنے -

عذر - دلیری و باران سخت فراوان و یضیم
عذر المکان و اعتذر بسیار شد آب آن لسع
ک اف ۲) عادر درد عکو عذار الملاح و کغراب
دابۃ تنکح الناس بالیمن و تلقحہا و دو منہا
من عذار و سموا عذارا و عذارا و عذر المطر اشتد
معتذر نعت منہ و اعتذر المکان ابتل من المطر -

عذیور - شتر مادہ تیزرو -

بلد عذفر - شہر بسیار فراخ -

عسجر - تیز نگریست عسجر الابل استمرت فی سیرہا
و عسجر اللحم ملحہ عسجر کجعفر شمک و موضعی عسجرۃ خبث
متعسقر - الجلد الصبور -

عصمور - دولاب یا دلو آن -

العضوبر - اہلہ و قال الحر بار بانی یاتی
کصنوبر تنومند سطبر بزرگ و سنگیست بزرگ کہ
بدان سنگریزہا شکنند و گرگ نر وہی عضوبرۃ
عضیار بالکسر سنگ آسیا و سنگی کہ گازران بر [illegible] زنند

زند و عَنبَرَ الكلب استاسد۔

عَضْرٌ۔ حی از یمن وسمعت عضرةً ای خبراً عاضر منع کننده وعضر بکلمة باح بها یعنی فخر کرد بدان (ع ف ا ض ۲)۔

عَضَمَّرٌ۔ بخیل تنگ دل عضمور وللاب ولیس بتصحیف العصمور۔

عَظِرَ الشیء مکروه داشت آنرا (ع ک اف ۲) وعَظِرَ السقاء پر کرد آنرا واَعظره الشراب کَظَّهُ وثقل فی جوفه یعنی شراب ناگوارائی کرد او را در شکمش گرانی نمود العَظُورُ الممتلی من ای شراب کان عُظَرجَ العظارة بالکسر الامتلاء منه عُظارٌ بالفتح نرهای ملخ عِظَمَّرٌ کاروب وقد یخفف کوتاه وتوانائی سطبر وتند وبدخلق وعظرة کرنخة شترماده آبستن وغیر آبستن من الاضداد وقد یکون بالناقة عرق النظر فیقطع فتلقح۔

عَفَزَرٌ۔ کجعفر پیش رو جلد بازو مرد بسیار غوغا کننده در باطن واسپ سالم بن عامر وعفزر رجل من اہل الحیرة وبابنته المغنیة المعروفة سبب امرؤ القیس۔

عُقَیعِیرٌ۔ دابة تیفرز من اکلها۔

عَکَبُرَةٌ۔ زن درشت خلقت وعکبر بفتح الباء ویقصر وهی والنسبة عکبرادی وعکبری وعبدالله بن عکبر کجعفر محدث والعکبر بالکسر شیء تجیء به النحل علی افخاذها واعضادها فتجعله فی الشمع مکان العسل عکابر نرهای موش دشتی۔

عُمَیدَرٌ۔ کودک نازک اندام بسیار مال۔

عَمَیطَرٌ۔ السفیانی الخارج بدمشق ایام محمد الامین۔

عَنجَرَةٌ۔ زن دلیر عنجوره مردے بود که ہرگاه او را عنجر یا عنجورة گفته میشد بخشم می درآمد والعنجورة ذکر فی ع ج ر۔

عَنصَرٌ۔ بفتح الصاد المهملة وضمها الداهیة والهمة والحاجة وذکر فی ع ض ر۔

عَنقَرٌ۔ بفتح القاف وضمها لخ او ماوام ابیض ومیخ ذارا اول ما ینبت منه وهو غض وقلب درخت خرما واصل مرد داولاد الدهاقین لنضارتهم وبالضم شتر ماده است مشهور که بچه نجیب می آورد وعنقرة ماده ہائے باشه ونام زنے۔

عنکرة۔ شترماده کلان۔

فصل الغین

غَبَرٌ غبارٌ۔ بالضم غبرة بفتحتین گرد وغبرة بالضم رنگی اغبر اتیره رنگ شدن غبراء زمین ونوعی از نبات ونام اسپ قیس بن زهیر بنو غبراء درویشان وطاة غبراء وسوداربی مانند غبیرا ربالمد آب از زن که مست کند غُبر بالضم باقی شیر در پستان اغبار غُبّر الحیض بقایاه ویقال غبّر المرض وکذلک غبّر اللیل غبور باقی ماندن ودر گذشتن وهو من الاضداد (ع ف ا ض ۲) والغبر بالتحریک اندمال الجرح علی فساد ثم ینتقض بعد ذلک ومنه سُمّی العرق الغَبِر لانه لا یزال ینتقض۔ داهیة الغبر بلای بزرگ اغبار گرد برانگیختن وجد اکردن در طلب حاجت وسختا فتادن

باران بر زمین یقال اغبرت السماء تغبیر گرد انگیختن
تغبر گرفتن باقی مانده چیزے را غبر مثل
عمر نام مردے۔
غثر غثرة۔ بالضم تیرگی که بسبزی بازند اغثر
نعت منه و جغر لا دو فرو مایه غثراء مونث منه
غثر بالضم ج مثل احمر و حمراء و حمر غثیرة کذلک
و فی الحدیث رعاع غثرة بفتحتین کذا یروی و تروی
اسماء غثیرة حذفت منه الیاء و قولهم کانت
بین القوم غثیرة شدیدة قال ابن الاعرابی ای
مداوسته القوم بعضهم بعضا فی القتال مغثور بالضم
لغة فی مغفور و هو شیء یسیل من العرفط و ارمث
مثل الصمغ حلو کالعسل یوکل و له ریح کریهة غثر
بالکسر لغة فیه مغثمر جامه درشت تباه بافته۔
غدر غدر۔ بیوفائی کردن و قد غدر به فهو غادر
و غدر بالضم ایضا و اکثر ما یستعمل هذا بالنداء فی
الشتم یقال یا غدر و فی الحدیث یا غدر الست اسعی
فی غدرتک و یقال فی الجمع یا آل غدر۔ غدر بفتحتین
جای درشت سنگناک و سوراخهاے گذارنده
در زمین و تاریک شدن شب (ع ک اف ۲)
اغدار مثله یقال غدرت اللیلة فهی غدرة و اغدرت
فهی مغدرة و پس ماندن شتر از گله و گوسپند از رمه
انغدار مثله منه۔ غدیرة شتر و گوسپند پس مانده
و گیسوے بافته غدائر ج۔ و رجل ثبت الغدر
ای ثابت فی قتال او کلام یقال ما اثبت غدره
ای ما اثبته فی الغدر یقال ذلک للفرس و الرجل
اذا کان لسانه یثبت فی موضع الزلل و الخصومة
مغادرة ماندن و گذاشتن غدیر پارکین و هو فعیل
بمعنی مفعول من غادرة السیل او مفعول من اغدره
و یقال هو بمعنی فاعل لانه یغدر باهله ای ینقطع
عند شدة الحاجة الیه غدران غدر بضمتین ج۔
غندر بضم الدال و فتحها نام مردے۔
غذمر غذمرة۔ بالذال المعجمة خشم و بانگ کردن
و فریاد یقال سمعت لفلان غذمرة ای صخبا و
صیاحا مثل زمجرة تغذمر کذلک۔ و یقال فلان
ذو غذامیر و الغذمرة ایضا مثل الغشمرة و منه قیل
للرئیس الذی یسوس عشیرته بما شاء من ظلم و
عدل۔ مغذمر غذمرة و هی ایضا لغة فی الغذرمة
و هو بیع الشیء جزافا۔ و الغذافر فی الغذارم و هو
الکثیر من الماء حکاها ابو عبید۔
غرر غر۔ شکن جامه و نورد پوست یقال
طویت الثوب علی غره ای علی کسره الاول غرور بالضم
ج۔ و ایضا فریفتن (ع ف اض ۲) یقال ما غرک
به ای کیف اجترأت علیه ما غرک منه ای من اوطاک
عشوة فیه۔ غرور بالفتح فریبنده و منه قوله تعالی
ولا یغرنکم بالله الغرور و انچه بدان غرغره کنند از ادویه
و جزآن هو مثل لعوق و سعوط۔ غرة بالضم سپیدی
پیشانی اسپ بزرگتر از درمی یقال فرس اغر
و رجل اغر اے شریف و الاغر الابیض ایضا و قوم
غران بالضم و غراے ابیض۔ و هو غرة قومه اے
سیدهم و هم غرر قومهم ای سادتهم۔ غرة الشهر

اول ماه غرر الشهر ثلث لیال من اوله غرة کل شیٔ
اوله واکرمه والغرة ایضاً العبد والامة وفی الحدیث
قضی رسول الله صلعم فی الجنین بغرة فکانه عبر
عن الجسم کله بالغرة۔ غر بالکسر کارنا آزموده رجل غر
وغریر وجاریة غرة غریرة والجمع للغر اغرار وللغریر
اغرار۔ غرارة بالفتح مصدر منه (ع ف ک ۲) غرة
کارنا آزمودگی وغفلت یقال کان ذلک فی
غرارتی وغرتی ای فی حداثتی۔ اغترار بغفلت
افتادن یقال اغررت یا رجل و بر غفلت کسی آمدن
یقال اغترة ای اتاه علی غرة منه وفریفته شدن
یقال اغتر به۔ غریر خوی نیکو یقال للرجل اذا شاخ
ادبر غریره واقبل هریره ای ساء خلقه۔ وقولهم
انا غریرک من فلان ای لن یاتیک منه ما
تغتر به۔ غرر بفتحتین ای خطر ونهی رسول الله صلعم
عن بیع الغرر وهو مثل بیع السمک فی الماء و
الطیر فی الهواء۔ غرار بالکسر کمی ودر هر چیز یقال
غرار اللبن وغرار النوم ای نقصانهما وقلتهما وفی
الحدیث لا غرار فی صلوة وهو ان لا یتم رکوعها
وسجودها وروش یقال رمیت ثلثة اسهم علی غرار
واحد ای علی مجری واحد وبیک تیر یقال ضرب
نصاله علی غرار واحد ای مثال وشتاب یقال
اتاه علی غرار ای علی عجلة وتیزی شمشیر و هر چیزے
ومقدار یقال هذا الیوم غرار شهر ای طول شهر
وکم شدن شیر عن الاصمعی۔ وقال ابن السکیت
غارت الناقة ای نقرت فرفعت الدرة وفی المثل
سبق درته غراره یقال ناقة مغار بالضم ونوق مغار
بالفتح غیر مصروف۔ ابو زید غارت السوق غرارا
ای کسدت ودرت السوق درة ای نفقت و
خورد ادن مرغ جوزه را (ع ف اض ۲) یقال
غر الطائر فرخه غرارا ای زقه۔ غرارة بالکسر م غرائ
ج۔ واظنه معربا۔ تغریر خود را در خطر افگندن یقال
غرر بنفسه تغریرا وتغرة کما یقال حلل تحلیلا وتحلة
وعلل تعلیلا وتعلة وبرآمدن دندان کودک
یقال غررت ثنیة الغلام ای طلعت۔ مغارة غرار
کاسد شدن وکم شیر شدن۔ غرغرة آمد شد کردن
آواز در گلو وجان در حلق ویقال الراعی یغرغر
بصوته اے یردده فی حلقه ویتغر غر ای یتردد
غرغر بالکسر مرغ دشتی غرغرة یکے غرغرہ
بالضم سپیدی پیشانی آسپ ورجل غرغرة ایضا
شریف غرغریات منسوب الی الفحل۔
غزر۔ غزارة۔ بسیاری وبسیار شدن (ع
بضمها) غزر مثال ضرب بسیار والجمع غزر بالضم
مثال جون وجون۔ ویقال غزیر ای کثیر وناقة
غزیرة کثیرة اللبن ونوق غزار۔ اغزار خداوند
شتران بسیار شیر شدن تغزیر بهره دو نوبت
یکبار دوشیدن شیر را۔
غشمر۔ غشمرة۔ بگزاف کار کردن وغشمر السیل
اے اقبل۔ وتغشمره۔ اے اخذه قهرا۔ ورایته
متغشمرا اے غضبان۔
غضر غضرا۔ گل خوشبوی برچسپان غضارة العیش

خوشی زندگانی و بنو فلان مغضورون وهم فی غضارة
وغضار من العیش ای فی خصب وخیر ویقال
اباد الله غضارهم یعنی اهلک الله طیب عیشهم۔
غضار گل سبز یقال اَغبَطَ فلان هرهٔ فی غضار۔
غَضَر برگشتن از چیزے (ع ف اک ۲) و باز داشتن
غاضر پوست نیکو پیراسته غاضرة قبیله از بنی اسد
وحی از بنی صعصعه و بطنی از بنی ثقیف غضور
بتسکین الضاد نبات و نام آبے۔
غضنفر۔ غضنفر۔ بفتحات بینهما نون ساکنة
شیر و مرد درشت۔
غفر۔ غفر۔ پوشیدن و آمرزیدن غفران بالضم
مغفرة کذلک۔ ویقال غفرت المتاع ای جعلته
فی الوعاء و تازه شدن جراحت و بازگردان شدن
بیماری (ع ف اک ۲) غفر بفتحتین لغة فیه (ع
ک اف ۲) و یکے از منازل ماه و آن سه ستاره است
در میزان و موے زرد ساق و پیشانی زن و
بفتحتین مثله و ایضاً بزره برآوردن جامه یقال
غفر ثوبک بالکسر و اغفار ثوب ویقال اَصبَغ
ثوبک فانه اغفر للوسخ ای احمل له غُفر بالضم بز غالہ
کوہی و امه مغفرة والجمع مغفرات۔ غفر بالضم
پوشش چیزے یقال اغفروا هذا الامر بغفره ای
اصلحوه بما یصلح۔ غفار بالضم موے زرد ساق
و پیشانی مغفر زره خود بلبس تحت القلنسوة عن الاصمعی
استغفار آمرزش خواستن یقال استغفره الله لذنبه
ومن ذنبه فغفر له ذنبه اغتفر ذنبه فهو غفور یعنی
آمرزگار والجمع غفر بضمتین وقولهم جاءوا جمّاء
غفیرا والجماء الغفیر ای جاءوا باجمعهم الشریف
والوضیع وفیهم کثرة والجماء الغفیر منصوب کما تنصب
المصادر التی فی معناه کقولهم جاءونی جمیعا و
قاطبة وادخلوا فیها الالف واللام کما فی قولهم
اوردها العراک ای اوردها عراکا۔ ویقال
ما فیه غفیرة ای لا یغفرون ذنبا لاحد۔ غفارة
بالکسر اغوج که زیر مقنعه افگنند بجهت وقایت
مقنعه از ریم و چرکش۔ و ابر پاره که گوئی بر پاره
دیگر نشسته است و ایضاً رقعة تکون علی الحز
الذی یجری علیه الوتر۔ و بنو غفار من کنانة
رهط ابی ذر الغفاری۔ مغفور بالضم مثل مغثور
نوعے از رمث و سلم و طلح و جز آن مغفر
بالکسر و مغثر کذلک عن الکسائی یقال قد
اغفر الرمث و یقال ما احسن مغافیر هذا الرمث
یقال خرجنا نتمغفر مغفورا او نتغفر مغفرا اذا
خرجوا یجتنونه من شجره۔
غمر۔ غمر۔ آب بسیار و فرو گرفتن چیزی بسیاری
و انبوہے چیزے را یقال غمره الماء یغمره ای
علاه۔ و غمره القوم اذا علوه شرفا و اسپ فراخ گام
و دریای بسیار آب یقال فرس غمر و بحر غمر و بحار
غمار بالکسر و غمور بالضم۔ و رجل غمر الخلق مرد
فراخ خوے جوانمرد و قوم غمار و غمور غمورة مصدر
هذه الاسماء یقال ما اشد غمورة هذا النهر و هذا الرجل
غمر بین الغمورة۔ غمرة سختی غمر مثال غمرج

مثل نوبة ونوب وايضاً قدح خرد وتغمر اي شرب
دون الري ۔ وغمرات الموت بفتحات شدائد
غمرة ايضاً انبوهے مردم وبسياري آب غمار
بالكسر ج ۔ ويقال دخلت في غمار الناس بالكسر
والضم اي في زحمتهم وكثرتهم ۔ غمر بضمتين وسكون ج
گول نغمر مثله اغمار ج ۔ غمارة بالفتح مصدر (ع ع
بضمها) غمرة زن گول ونوعي از طلا كه زنان
بر روي مالند يقال غمرت المرأة وجهها وتغمرت
اي طلبته ليصفو لونها ۔ مغامرة بيباك وگير
در آويختن وبيباك وهم رجل مغامر اي مقتحم للمهالك
غمر بالكسر تشنگي وكينه غمر بالتسكين والتحريك
مصدر منه (ع ع ك ا ف ٢) يقال غمر صدره علي
غمر بفتحتين ايضاً بوي گوشت وچربش گرفتن
دست (ع ع ك ا ف ٢) ومنه منديل الغمر يعني
دست مال ويقال غمرت يدي من اللحم فهي غمرة
اي زهمة ۔ غامر زمين كه زير آب مانده باشد وهو
خلاف عامر وهو فاعل بمعنى مفعول كما يقال
سر كاتم وماء دافق اي مكتوم ومدفوق وانما
بني على فاعل ليقابل به العامر وما لا يبلغه الماء من
الموات لا يقال له غامر ۔ غمير گياه سبز كه در زير گياه
خشك بر آمده باشد الغار فرو شدن به آب ۔
غور غؤر ۔ زمين پشت وزمين تهامه ونزديكي
زمين واب فرو خورده يقال ماء غور اي غائر وصف
بالمصدر كدرهم ضرب وماء سكب وتاء فيه هر چيزي
وفرو خوردن آب وفرو شدن چشم بمغاكے غؤور

بالضم مثله وبغور شدن وفرو شدن آفتاب وگرم
شدن روز ومنفعت رسانيدن يقال غاره و
يغوره ويغيره بخير اي نفعه ويقال اللهم غرنا منك
بغيث اي اغثنا به ۔ غار سمج مغار ومغارة بفتحهما مثله و
ربما سموا مكانس الظباء مغارا وتصغيره غوير وفي المثل
عسي الغوير ابؤسا قال الاصمعي اصله انه كان غار
فيه ناس فانهار عليهم فصار مثلا لكل شيء يخاف
ان ياتي منه شر وقال ابن الكلبي هو ماء لكلب
ولشكر يقال التقى الغاران اي الجيشان ۔
والغاران البطن والفرج ايضاً ونوعي از درخت
ومنه دهن الغار در شاخ غيرة مثله ۔ غارة اسپان
غارت كننده وهو الاسم من الاغارة ايضاً بمعنے
غارت ويقال خيل شديد الغارة اي شديد القتل
اغارة مغار تاراج كردن يقال اغار عليه يغير اغارة
ومغارا مغاورة غوار گك يقال غاورهم فهو مغوار
ومغاور اي مقاتل ويقال جيش مغير وخيل مغيرة
ورسن تافتن يقال اغرت الحبل فهو مغار ويقال
اغار فلان اهله اي تزوج عليها يعني بر شتاب آورد
اورا وسخت دويدن ومنه قولهم اغار اغارة الثعلب اذا
اسرع ۔ ويقولون اشرق ثبير كيما نغير اي نسرع للنحر وبغور
شدن ناس يقولون اغار وانجد فاذا افردوا قالوا غار
بغير الف كما قالوا هنأني الطعام ومرأني فاذا افردوا
قالوا امرأني قال الاصمعي غار اي اسرع وانجد اي ارتفع
ولم يرد اتي الغور والنجد اذ ليس عنده في اتيان الغور
الاغار بلا الف ۔ تغوير بغور شدن غورنا وغرنا بمعنى

وغیر وز خستن یقال غور وا ای انزلوا القائلة قال ابو عبید یقال للقائلة الغائرة۔ استغارة بہم گرفتن جرح ریم شدن و آماس گرفتن جراحت و ریش تغاو ریکدیگر را غارتیدن
غیرة۔ غیرة۔ بالکسر بمعنی میرة یعنی بار خشکی غیار مصدر منہ یقال غار اہلہ و یغیرہم ای میرہم و دیت منہ یقال غارنی الرجل یغیرنی و یغورنی ای ردانی بدیتی من الدیۃ غیر بالکسر و فتح الیاء ج۔ و قیل انہ واحد و جمعہ اغیار۔ غیر ایضا اسم من غیرت الشئ فتغیر۔ غیرة بالفتح رشک خوردن غیر و غار کذلک یقال غار الرجل علی اہلہ یغار و ہو غیور و غیران و جمع غیور غیر بضمتین و جمع غیران غیاری بالفتح والضم رجل مغیار بالکسر و قوم مغاییر و امراة غیور ونسوة غیر بضمتین و امراة غیری و نسوة غیاری بالفتح۔ غیر ایضا منفعت رسانیدن و باران دادن (ع ع ف اک ۲ وض ۲) یقال غارہم اللہ بمطر یغیرہم و یغورہم۔ و غار الغیث الارض ای سقاہا۔ و یقال اللہم غرنا بخیر بالضم والکسر ارض مغیرة و مغیورة بالفتح فیہما ای مسقیۃ۔ و غیر ایضا بمعنی سوی یعنی جز و ہی کلمۃ یوصف بہا و یستثنیٰ فان وصفت بہا اتبعتہا اعراب ما قبلہا و ان استثنیت بہا اعربتہا بالاعراب الذی یجب للاسم الواقع بعد الا و ہی فی الاصل للصفۃ والاستثناء عارض قال الفراء بعض بنی الاسد و قضاعۃ ینصبونہا اذا کان فی معنی الا تم الکلام قبلہا او لم یتم یقولون ماجارنی غیرک و ماجارنی احد غیرک و بمعنی لا ایضا کقولہ تعالیٰ فمن اضطر غیر باغ و لاعاد ای جائعا لا باغیا نصب علی الحال و کذلک قولہ تعالیٰ غیر ناظرین اناہ و قولہ تعالیٰ غیر محلی الصید۔ مغایرة غیار بمعنی مبادلۃ و بدل یعنی معارضہ کردن در بیع تغایر دیگر شدن۔

غباشیر۔ روشنی کہ مابین شب و روز باشد۔

الغذیرة۔ کسفینۃ دقیق یجاب علیہ لبن ثم یحمی بالرضف غیذر مثلہ و اغتذر اتخذہا غیدار خر غباو ج۔ غیذرة بدی و زیادہ گوئی و آمیختگی غضنفر سخت گرفتن قرضدار او گلتف کار مشتبہ آمیختہ و بفتحتین چیزے کہ باد اورا در غدیر انداختہ باشد و غبر النخل الناقۃ ضربہا علی غیر ضبعۃ و تغبر الامر التبس و اختلاط و تغبر الغزل النوی تغبر الغدیر وقع فیہ العیدان۔

الغضنفر کعلبط و علابط الشدید الغلیظ۔ غضافر کعلابط الاسد و غضنفر گرانی گرد غضنفر سخت درشت غضنفر بتقدیم النون مثلہ۔

الغطر۔ الخطر م یغطر ببدیہ یخطر غطبر بالکسر و فتح باو تشدید را و بالضم کوتاہ و سطبر یا بر گوشت میانہ قد غمجار۔ بالکسر ریشم کہ بر کمان بست چسپانند تا قوی شود و قد غمجرہا و غمجر المطر الروضۃ لما ہما و غمجر المطر الماء تابع جرعہ۔

غمیذر۔ کسفرجل آمیزندہ در کلام و فضل خود و کسیکہ چیزے نفہمد و نازک فربہ صاحب نعمت سیراب از جوانی و غمذرة بازیادتی ہمیود۔

غنجار - بالضم لقب عیسی بن موسی التیمی البخاری
و محمد بن احمد البخاری صاحب تاریخ بخارا۔
غنافر - بخیر دو گفتار زن بسیار موی۔
تغنثر - بالماء بے رغبت آب نوشید و غنثرة صفائی
سر و بسیاری موی و یا غنثر کجعفر و جندب و
قنفذ دشنام است بلفظ نادان یا گول یا گران
جان یا سبک یا ناکس۔
غلام غندر - کجندب و قنفذ فربہ سطبر نازک یقال
للسمین الملیح یا غندر و هو لقب محمد بن جعفر البصری
لانه اکثر من السؤال فی مجلس ابن جریح فقال له
ما ترید یا غندر فلزمه۔

فصل الفاء

فار - فارة - موش فارج و باد یکه در بازوی
ستور گرد آید و ستور را لنگ کند و ناقة مشک
و بوے خوش که از شیر آید چون گل خوشبوی
خورده باشد یقال لها فارة الابل مکان فئر
جای موشناک مفارة زمین موشان۔
فتر - فتور - سستی آوردن (ع ف اض ۲)
فترة سستی و زمان میان دو پیغامبر فتر بالکسر
میان دو انگشت سبابه و ابهام و نام زنی۔
فتکر - یقال لقیت منه الفتکرین - بالفتح و
الکسر و یدهم از نوحے سختیها و رنجها۔
فثر - فاثور - خوان از سنگ رخام و مانند آن۔
یقال هم علی فاثور واحدة ای علی مائدة واحدة
و منزلة واحدة و نام جلسے۔

فجر - فجر - آب راندن یقال فجرت الماء فانفجر و
فجرته للمبالغة فتفجر - فجر ایضا سپیده ی آخر شب
فجرة بالضم موضع آب زهیدن مفاجر الوادی
مرافضه - منفجر الرمل طریق یکون فیه فجور بالضم
میل کردن و دروغ گفتن و بے فرمانی نمودن
و تباهی کردن فجر به فتحتین جوانمردی و کرم فجار
بالکسر روزے از روزها که میان قریش و
قیس بن عیلان حرب افتاده بود فجار
بالفتح اسم للفجور مبنی علی الکسر مثل قطام
یا فجار ای یا فاجرة۔
فخر - فخر - بالسکون والحرکة افتخار فخور نازیدن
(ع ف اض ۲) تفاخر در گروه باهم نازیدن فخیر
مثل خصیم آنکه با تو فخر کند تفخر بزرگی نمودن متفخر
ای متکبر - مفاخرة برابری کردن در فخر یقال
فاخرته ففخرته - افخار تفخیر فزون داشتن یکے را
بر دیگرے در فخر یقال فخرته علیه فی الفخر ای
فضلته علیه فی الفخر و فخرته کذلک مفخرة بفتح الوسط
و ضمه بزرگی نخلة فخور بزرگ تنه قال الاصمعی ناقة
فخور ناقه بزرگ پستان تنگ سوراخ فاخر گرانمایه
و غورة خرمای میدانه فاخور نوعی از گل فخور نازنده
فرس فخور ای عظیم الجردان - فخار بالتشدید
سفالینه فخیر مثال فسیق بسیار نازنده۔
فدر - فادر - فدور بالفتح نخجیر پیر و بزرگ فدر
به ضمتین والسکون ج - مفدرة موضعه - فدور
بالضم باز ایستادن نخجیر گشن از گشنی فدر بالکسر

گول فندیر فندیرة بالکسر فنیها سنگ بزرگ
بیرون جسته از سر کوه۔
فرر۔ فرار۔ بالکسر مفرّ گریختن (ع ف اک ۲)
افرار ستعد منه و دندان شیر افگندن ستور فرور
زن گریزنده از مردو یری فر دندان ستور نگریستن
و باز کاویدن از کاری (ع ف اض ۲) قال
الحجاج فررت عن ذکار۔ وجمع فار مثل راکب و
رکب و گریزنده یقال رجل فر و کذلک الاثنان
والجمع والمرأة و فی الحدیث ہزان فر قریش افلا
رُدّ علی قریش فرہا۔ تفار گریختن و گروه از ہم
افترار لب شیرین کردن بخنده فُرّة الحر بالضم
اول گرما و سختی وی افرة بضمتین وقد یفتح الہمزة
مثله فرس مفر بالکسر اسپ زود گریز مفر جای گریز
فریر فرار بالضم گوساله دشتی قیل فرار جمع فریر
قال ابو عبیدة لم یأت علی فعال بالضم شئ من
الجمع الا احرف و ہذا احدہا۔ و فی المثل ان الجواد
عینه فرارہ بالفتح والضم ای یغنیک شخصه عن
ان تفتر اسنانه۔ فرفرة جنبانیدن و سبکی و
نشاط فرفور بالضم مرغی۔
فزر۔ فزر۔ بالکسر رمه گوسپند از ده تا چهل ولقب
مردیکه بد رقبیله بود از بنی تمیم فزر بوسیدن و کهنه
شدن جامه و شگافتن تفزر پاره شدن جامه طریق
فازر راه فراخ فزر بالتحریک گوز پشت شدن
(ع ک اف ۲) افزر مفرد و نعت منه فزارة بالفتح نام
مردیکه بد رحی بود از غطفان فزاری منسوب بوی۔

فسر۔ فسر۔ بیان کردن معنی سخن (ع ف اک ۲)
تفسیر مثله و بدلیل آب نگریستن طبیب تفسرة
کذلک۔ استفسار بیان خواستن۔
فطر۔ فطر۔ بالضم سماروغ سپید بزرگ فطرة یکی
فطور فطوری بالفتح روزه کشائی افطار روزه
کشادن فِطر اسم منه بالکسر۔ و یقال رجل فطر و
قوم فطر ای مفطرون و ہو مصدر فی الاصل
و یقال رجل مفطر و قوم مفاطیر مثل موسر و
میاسیر۔ تفطیر روزه کشایانیدن فطر بالکسر آفرینش
فطر بالفتح آفریدن و آغاز کردن و منه فاطر السموات
الارض و شگافتن یقال فطرته فانفطر ای شققته
فانشق و فطر ناب البعیر طلع فهو بعیر فاطر و تفطر
ای تشقق و سیف فطار بالضم ای فیه تشقق و
شیر دوشیدن بانگشت سبابه و ابهام و فطیر کردن
عجین را (ع ف اض ۲) یقال عندی خبز
خمیر و حیس فطیر ای طری۔ فطیر خلاف خمیر یعنی
ناخاسته و یقال ایاک والرای الفطیر فکل شئ
اعجلته عن ادراکه فهو فطیر۔
فغر۔ فغر۔ کشاده شدن دہان و کشادن لازم
متعد یقال فغر فاه فتحه و فغر فوه انفتح۔ فاغرة بیخ
نیلوفر انفغار شگفتن غنچه مفغرة زمین فراخ۔
فقر۔ فقرة۔ بالکسر استخوان پشت فقرات بالحرکة
والسکون و فقرات بکسرتین و فقر بفتح الوسط۔
فقارة بالفتح کذلک جمعه فقار و بیت از قصیده
تشبیها بفقرة الظهر۔ فاقرة سختی یقال فقرته الفاقرة

ای کسرت فقارظهره فقر بر بدن منی شتر بارام شود
ومنه قولهم قد عمل به الفاقرة و درویشی فقیر درویش
که اندک چیزے دارد و مسکین آنکه هیچ ندارد و یقال
بخلافه ایضا و شکسته پشت و آب راه کاریز و جوے
گرداگرد نهال خرما الفقیر جوے نهال کندن و
سوراخ کردن مهره و جز آن مفقر شمشیر درشت
افقار پشت داشتن صید سوے اندازنده و مباح
کردن پشت ستور به جهت برنشستن دیگری
والفقری بالضم اسم منه و درویش گردانیدن
وقولهم فلان ما افقره وما اغناه شاذ لانه لا یقال
فی فعلهما الا افتقر و استغنی فلا یصح التعجب منه
وسد الله مفاقرة ای سد وجوه فقره۔
فکر۔ فکر۔ بالکسر اندیشه تفکر افکار تفکیر اندیشه
کردن یقال لیس لی فکر بالفتح والکسر فی هذا الامر
والفتح افصح وهو المصدر ایضا ای لا حاجة لی فیه
فکیر بسیار اندیشه۔
فور۔ فوارة۔ مغاکچه شهر من فواره بالضم والتخفیف
سرجوش دیگ فور فوران جوشیدن دیگ و چشمه
و جز آن (عع ف اض ۲) ومنه ذهبت و جئت
علی الفور اومن فوری اے قبل ان اسکن۔
فور بالضم آهو بر کان لا واحد لها من لفظها۔ فورة
الحر بالفتح سختی گرما و جوشش آن فورة العشاء بعد
از نماز خفتن فار۔ فائرة لغة فی ثار ثائرة یعنی
برجوشید خشم او فیاران دو شاخه زبانه ترازو۔
فهر۔ فهر۔ بالکسر کف سنگ یذکر و یؤنث والجمع

افهار و پدر قبیلهٔ از قریش عامر بن فهیرة نام مردے
فهیرة نوعے از طعام با آرد و شیر فهر بالضم مدرسه
جهودان واصلها بهر وهے عبرانیة فعربت۔ فهر
بالسکون والتحریک جماع کردن بی انزال و با
دیگرے انزال کردن وفی الحدیث انه علیه السلام
نهی عن الفهر۔ تفهر مانده شدن یقال اول
نقصان حضر الفرس التراد الفتور۔ ثم التفهیر
و تفهر فی المال ای اتسع فیه۔
افتجر الکلام والراے اذا اتی به من قصد نفسه
ولم یتابعه علیه احد۔
فرخمر۔ دیهی به بخارا۔
فارسکور۔ و بهیت بزرگ به مصر۔
فاشِرِیٌّ۔ دوائی نافع ست برای گزندگی مار
وحشرات الارض والفشار الذی تستعمله العامة
بمعنی الهذیان لیس من کلام العرب۔
فیصور الحمار النشیط۔
فعر۔ گیاه فعار یر خورد (عع بفتحها) او الفعر
والفعاریر بمعنی۔
فلاورة۔ صیادلة معرب پیله و یعنی فرو شنده
ریشم وغیره
فنخیرة۔ بالکسر مرد بسیار نازنده و مانند سنگ که
از بالاے کوه جدا شده باشد و دران نرمی
باشد والفنخر الصلب الباقی علی النطاح
و کقنفذ و علابط بزرگ جثه و بهار مونث
و فنخر نفخ منخرة الواسع۔ فناخر لغت است۔

قفز۔ کجفر خانہ و بید بافتہ کہ بر چوبی دراز بقدر شصت ذراع ساختہ شود۔
قنقورة۔ حلقہ سوراخ دبر قنقور مثلہ۔
غلام قمدر فربہ و تازہ مقلوب قُرہَد۔

فصل القاف

قبر۔ قبراً گور و در گور کردن (ع ن اض ۲ و ک ۲) مقبرة بالفتح والضم گورستان وجاء فی الشعر مقبر بلا ہا۔ مقابر ج مقبری بالفتح والضم گوربان اقبار بگور کردن فرمودن و ازاہل دفن گردانیدن قولہ تعالیٰ ثم اماتہ فاقبرہ ای جعلہ ممن یُقبر ولم یجعلہ مما یلقی للکلاب وکان القبر مما اکرم بہ بنو آدم قُبرة بالضم وفتح ۲ مشددا چکاوک قنبرة بضمتین مثلہ تقولہ العامة قنبرا لغة فیہا قنابر ج۔ قبر بی بنی قنبر بالفتح نام مردی۔
قبطر۔ قبطرية۔ بالضم نوعے از جامہا۔
قبعثر۔ قبعثر۔ قبعثری۔ بزرگ خلقت قال المبرد والالف فیہ لیست للتانیث وانما زیدت للتلحق بنات الخمسة ببنات الستة لانک تقول قبعثراة فلو کانت الالف للتانیث لما لحقہ تانیث اخر فہذا وما اشبہہ لاینصرف فی المعرفة وینصرف فی النکرة والجمع قباعث لان مازاد علی اربعة احرف لا یبنی منہ الجمع ولا التصغیر حتی یرد الی الرباعی الا ان یکون الحرف الرابع منہ احد حروف المد واللین نحو اسطوانة وحانوت۔
قتر۔ قترة۔ بفتحتین گرد قتر ج۔ قولہ تعالیٰ ترہقہا قترة قتر بالضم کرانہ لغة فی قطر و کازہ صیاد قتر بالکسر نوعے از پیکان تیر و ہو سروة۔ ابن قترة مار ریزہ بد رجل قاتر اے واق لا یعقر ظہر البعیر وجوب قاتر سیر نیکو اندازہ قتیر سرہای میخ زرہ و پیری تقتر آمادہ شدن جنگ را قتار بالضم بوی بریانی یقال قتر اللحم بالفتح والکسر ایضا ای ارتفع قتارہ و بوے عود قتر قتور نفقتہ بر عیال تنگ کردن (ع ن ض ۲ و ک ۲) تقتیر اقتار کذلک و بوی بریان برانگیختن و بخور کردن زن و درویش شدن مرد۔
قحر۔ قحر۔ پیر فرتوت و اشتر کلان سال قحرة مونثہ عند بعضہم وعند الاکثر ناب و شارف۔
قدر۔ قدر الشیئ۔ اندازۂ چیزے منہ قدر بالسکون والحرکة اندازہ کردۂ خدای عزوجل بر بندہ از حکم و قولہ تعالیٰ وما قدروا اللہ حق قدرہ ای ما عظموہ حق تعظیمہ۔ قدرة بالضم مقدرة ثلث لغات توانستن و توانائی (ع ض ت ک ۲) ومنہ قولہم المقدرة تذہب الحفیظة و قادر شدن بر چیزے قدران کذلک یقال قدرت علیہ و قدرت بالفتح والکسر ذو قدرة و مقدرة توانگر والمصدر یعنی القضاء والقدر منہ لیس الا بفتح الدال۔ قدر اندازہ کردن و فی الحدیث اذا غم علیکم الہلال فاقدروا لہ ای اتموا ثلثین یوما۔ و قدرت علیہ الثوب فانقدر ای جاء علی المقدار۔ و یقال بین ارضک وارض فلان لیلة قادرة اے لینة السیر مثل قاصدة

ورافهة ودر دیگ بختن چیزیرا (عع ف اض ٢ وک ٢) یقال قدر اللحم واقتدره ای طبخه فی القدر۔ قدر بالکسر دیگ وہی مؤنثة وتصغیرها قدیر بغیرها علی خلاف قیاس۔ قدیر توانا وپختہ۔ قوله تعالی فقدر علیه رزقه ای قتر علیه۔ استقدار تقدیر کردن خواستن یقال استقدر الله خیرا۔ وتقدر له الشیٔ اے تہیأ۔ والاقتدار علی الشیٔ القدرة علیه قدار بالضم شتر کش وخوان سالار ونام مردی که ناقه صالح را پی کرد۔ اقدر مرد کوتاه بالا واسپی که در رفتن پای پیانی او از دست درگذرد۔

قذر۔ قذر۔ بالتحریک پلیدی وہو ضد نظافة قذر بکسر الوسط نعت منه۔ قذر بالتحریک قذارة بالفتح کراہت داشتن (عع ک اف ٢) تقذّر استقذار مثله۔ یقال منه قذرت الشیٔ وتقذرته واستقذرته ای کرہته۔ قذور بالفتح زنے که از پلیدیہا دور باشد وناقه که بگوشه خسپد جدا از شتران رجل قذرة مثال ہمزة مرد دور از ملامت رجل قاذوره وذو قاذورة مرد نا آمیزنده با مردم از بدخوئی رجل مقذر بالفتح آن که دور باشند از وے مردم۔

قذحر۔ مقذحر۔ بالذال والدال آماده مر دشنام وبدی را که ہمیشہ مینی پرباد وخشمگین باشد مقذعر مثله۔

قرر۔ قرار۔ آرام جای قرار ی درزی قرار قرارة گوسپند خرد قرارة زمین پست وہموار قرہ دج وجوزه وآب سرد ریختن ومنه یقال قررت علی رأسه من ماء بارد۔ وقر الحدیث فی اذنه یقره کانه صبه فیها۔ یوم القر روز یازدہم ذیحجه قرتان اما وشبانگاه یوم قر رقار لیلة قرة وقارة روز وشب سرد وقر بالضم سرما یقال منه قر یومنا وآرام جای قرارة بالضم آنچه در دیگ ریزند بعد از طعام تا دیگ نسوزد ومنه قررت القدر اقرها اے صببت فیها القرارة لئلا تحترق قررة بضمتین وبفتح ٢ انچه در بن دیگ چخسیده باشد از طعام قر قور کشتی دراز قرة بالکسر سرما یقال اشد العطش حرة علی قرة۔ ویقال ایضا ذہبت قرتہا اے الوقت الذی یاتی فیه المرض او الماء للعلة۔ قرية بکسرتین مشددة حوصله ونام مردی قارورة شیشه قواریر ج۔ قر بالفتح آب خنک قرقر زمین ہموار تابان قرقرة نوعی از خنده وبانگ کردن کبوتر وشتر وشکم درریختن قراره در دیگ ولقب مردی لبعیر قرقار اذا ہدر شتر روشن آواز قرقری علی فعللی نام جائی قرقار مبنی علی الکسر معدول عن قرقر ای صوت ولا یجی من الرباعی معدول لا غیر ہذین اللفظین وہما قرقار وعرعار قرار بالفتح قرور بالضم آرام گرفتن (عع ف ا ک ٢) وبالعکس ایضا۔ قرة بالضم قرور خنک شدن (عع ک اف ٢) وبالعکس قریر العین نعت منه وقد قرت عینه واقر الله عینه یعنی خنک گردانا چشم او را یعنی اشک او را واشک خنک دلیل

شادیست واشک گرم دلیل غم ویقال اعطاه
حتی تقر فلا تطمح الیٰ من ہو فوقہ۔ مقارۃ آرام گرفتن
باہم وقارۃ ای قر معہ وسکن۔ وفی الحدیث
قاروا الصلوۃ وہو من القرار لا من الوقار۔
قولہ تعالےٰ وقرن فی بیوتکن بفتح القاف
من القرار کانہ یریدا قررن فتحذف الراء الاولیٰ
للتخفیف ویلقی فتحہا علی القاف فیستغنی عن الالف
لحرکۃ ما بعدہا وبکسر القاف من الوقار من وقر یقر
ویحتمل ان یکون بالکسر ایضاً من القرار من قر یقر
اقررن علیٰ ما مر کما قری فظلتم تفکہون بالفتح والکسر
وہو من شواذ التخفیف۔ اقرار آرام دادن و
بگفت بر خود ثابت کردن چیز را وخنک گردانیدن
ویقال اقرہ اللہ فہو مقرور علیٰ غیر قیاس کانہ
بنی علیٰ قر وبقرار آوردن کار را یقال اقررت
ہذا الامر تقرارہ وتقربۃ۔ واقرت الناقۃ ای
ثبت حملہا عن ابی السکیت۔ تقریر باقرار آوردن
وبقرار باز بردن یقال قررت عندہ الخبر حتی استقر
وقرار دادن اقترار آرام گرفتن یقال اقترت
ماء الفحل فی الرحم ای استقر ونان خورش کردن
بقرارہ وگرفتن قرارہ از دیگ وغسل آوردن
بآب خنک ودوبہ شدن ستور ویقال فلان
ما یتقار فی مکانہ اے ما یستقر۔
قسر قسر۔ بستم برکاری داشتن ولطنی از قبیلہ
اقتسار بستم برکاری داشتن قسرہ علی الامر واقتسرہ
بمعنی۔ قیاسر قیاسرۃ شتران بزرگ واحد ہما

قیسری وہو ایضاً الشیخ الکبیر ویروی قنسری
بالنون والفتح۔ قسور گیاہے قسور وقسورۃ شیر
قنسرون بالکسر وتشدید النون شہریست از شام
قنسری منسوب بوے قنسرینی مثلہ۔
قشر۔ قشر۔ بالکسر قشرہ پوست درخت وجز آن
قشر بالفتح پوست باز کردن از چوب درخت
(ع ف اض ۲ و ک ۲) تقشیر مثلہ انقشار لازم
منہ تقشر کذلک والقاشرۃ اول الشجاج لانہا
تقشر الجلد۔ ومطر قاشرۃ باران کہ سخت افتد
وزمین را تر اشد ولباس الرجل قشرہ۔ ثم قشر
بکسر الوسط بسیار پوست اقشر بین القشر آنکہ
پوست وے رنگین وسرخ باشد قاشور بدفالی و
شومی واسپ کہ در میدان از پس ہمہ آید حسنۃ
قاشورۃ سال قحط قشیر پدر قبیلۂ از ہوازن
قاشر نام کشتی کہ او را بشومی مثل زوندی
یقال اشام من قاشر
قشبر۔ قشبار۔ اعضاے درست۔
قشعر۔ اقشعرار۔ بر فراخیدن مقشعر لغت منہ
قشاعر بحذف المیم ج۔ لانہا زائدۃ یقال اخذتہ
قشعریرۃ فراخہ گرفت او را یعنی فسرہ گرفت
والقشعر القثار۔
قصر۔ قصر۔ کوشک قصور ج۔ وقصر الظلام
آمیزش تاریکی وروشنائی شبانگاہ وکذلک المقصرۃ
والجمع المقاصیر۔ قصور شبانگاہ شدن (ع ف ا
ص ۲) ویقال اتیتہ قصرا ای عشیاً۔ ویقال

قصر ک ان تفعل کذا و قصار ک بالضم و قصار ک بالفتح یعنی غایت کار تو انست که چنان کنی ویقال رضی فلان بمقصر مما کان یحاول بکسر الصاد ای بدون ما کان یطلب۔ ویقال ہو ابن عمہ قصرۃ بالضم ومقصورہ یعنی نزدیک۔ قصری قصیری کوتاہ ترین استخوان پہلو قصیری ایضاً وفی قوصرۃ بتشدید الراء وتخفیفہا زنبیل خرما قصرۃ بفتحتین بن گردن قصر ج۔ وبہ قرأ ابن عباس انہا ترمی بشرر کالقصر وفسرہ بقصر النخل یعنی الاعناق ودر و بن گردن (ع ک اف ۲) قصارۃ بالضم وکذلک قصری بالکسر وہو منسوب دانہ که در کفہ ماند بعد از کوفتن قصر بالفتح باز داشتن ومنہ مقصورۃ الجامع وشبانگاہ کردن یقال قصرنا ای امسینا وپردہ فرو ہشتن وکوتاہ کردن وقصر کردن نماز را و باز ایستادن بر حالے که از وی در نگذرد ومنہ قولہ تعالی قاصرات الطرف یعنی زنان که نظر از شوہر خود در نگذرانند وقصرت اللقحۃ علی فرسی اذا جعلت درہا لہ وجامہ اگازری کردن ومنہ القصار گازر (ع ف اض ۲) ومار قاصر ای بار وقصور فرو ماندن بعجز از چیزے یقال قصرت عن الشئ وقصر السہم عن الہدف یقصر قصر بالکسر وفتح الوسط کوتاہی وکوتاہ شدن (ع بضمہا) قصیر کوتاہ قصار بالکسر ج والاقاصر جمع اقصر مثل اصغر واصاغر۔ قصیر الضیا اسپی که پیش خود بستہ دارند وبجرا نگذارند از عزیزی

امراۃ قصیرۃ وقصورۃ زنے که وے را بخانہ باز داشتہ باشند ونگذارند تا بیرون آید وفی المثل لا یطاع لقصیر امر فہو قصیر بن سعد اللخمی صاحب جذیمۃ الابرش۔ تقصیر الثوب کوفتن جامہ تقصیر من الصلوۃ والشعر کوتاہ کردن تقصیر فی الامر سستی کردن در کار اقتصار بسندہ کردن یقال اقتصر علیہ۔ اقصار باز داشتن وبیرون کشیدن از چیزے باختیار فان عجزت عنہ قلت قصرت بلا الف ودر آمدن بشبانگاہ وکوتاہ کردن نماز وبچگان کوتاہ بالا زادن وفی الحدیث ان الطویلۃ قد تقصر وان القصیرۃ قد تطیل وسود شدن دندان پیش وبادہ بز از کلان سالی استقصار مقصر شمردن وبکوتاہی نسبت کردن تقصارۃ بالکسر فیہما گردن بند تقاصیر ج۔ قیصر ملک روم۔

قطر۔ قطر۔ باران جمعہا قطار واحدہا قطرۃ وچکیدن آب وجز آن (ع ف اض ۲) وچکانیدن لازم متعد وقطران الماء چکیدن آب قطران بکسر الطاء وم ومنہ قطرت البعیر ای طلیتہ بالقطران مقطور مقطران بالنون شتر قطران مالیدہ رد بالنون الی الاصل وہو القطران وقطر الشئ ای حان لہ ان یقطر۔ قطور رفتن مائع وجز آن بعیر قاطر اشتر که بول او چکان باشد قطر بالضم کرانہ اقطار ج۔ قطر بالسکون والضم چوبی که از وے بخور سازند مقطرۃ بالکسر مجمر وکندہ

که بر بای بندی نهند قطر بالکسر مس و نوعی از
جامها که آنرا قطریه خوانند قطار بالکسر یک رشته
شتر قطر قطرات ج - قطارة بالضم چکیده از خم
و جز آن تقاطر القوم گروه گروه آمدند تقطر آماده شدن
کارزار را تقطیر انداختن بگوشه یقال طعنه فقطره
اے القاه علی احد قطریه فتقطر اے سقط و قطره
قطره چکانیدن و قطار کردن شتر را و فی المثل
النفاض یقطر الجلب یعنی اذا انفض القوم ای
فنی زادهم قطروا الابل فجلبوها للبیع قطار اقطار ا
اقطیرارا آماده شدن گیاه خشک شدن را قطری
بن فجارة المازنی نام مردے زعم بعضهم ان
اصل الاسم ماخوذ من قطری النعال - قنطرة
پل بزرگ قنطر بالکسر سختی و بلا قنطار یک پوست
گاو پر زر و یروی عن معاذ بن جبل انه قال
هو الف و مائتا اوقیه و یقال هو مائة و عشرون
رطلا و غیر ذلک و منه القناطیر المقنطرة -
قطمر قطمیر - بالکسر پوست تنک دانه خرما یا نقطه
سپید بر پشت دانه که خرما از وے روید -
قمطر - یوم قماطر - بالضم و قمطریر روز سخت
اقمطرار سخت ناخوش شدن و تافتن کژدم
دم را و گرد آوردن نفس خود را اقمطرة - بر شاک
بستن قمطر و قمطرة آنچه کتاب را در وی نهند
و خنور شکر و نبات قماطر ج -
قعر - قعر - بالفتح تک و کاویدن از بیخ انعقار
لازم منه و لقعر چیزے رسیدن و آشامیدن
آنچه در کاسه بود قدح قعران و مقعر قدح مثال
و کذلک قصعة قعیرة - اقعار به تک رسانیدن
تقعیر بعج فرو شدن و لب پیچیدن در سخن تقعر
در روز شدن در کارے -
قعسر - قعسری - شگرف جمل قعسری
اے ضخم -
قعصر - اقعنصر الرجل اذا انقاصر الی الارض
قفر - قفر - در پی کسی رفتن (ع ف اض ۲)
تفقر اقتفار مثله و بیابان بی آب و گیاه و طعم گشتن
تن (ع ک اف ۲) یقال رض قفر و مفازة
قفر و قفرة و مقفار - و یقال نزلنا بنی فلان
فبتنا القفر اے لم یقرونا یعنی جهمان نداشتند
ما را اقفار بالفتح نان بے نان خورش اقفار خالی
شدن و بصحرا شدن و بی نان خورش شدن و
فی الحدیث ما اقفر بیت فیه خل - قفور بالتشدید
مثال تنور گیاہے و غلاف خرما بے نور سپیده
قفخر - قفاخر - قفاخری - بزرگ اندام قنفخر
بالکسر مثله نون زائده -
قفندر - قفندر - بالفتح زشت و بیدار -
قمر - قمر - بالتحریک ماه و هو بعد ثلاث لیال
الی آخر الشهر و قبل الثلاث هلال سمی قمرا لبیاضه
و قمیر تصغیره و خیره شدن چشم از برق و نگریستن
در سپیدی (ع ک اف ۲) و قمرت القربة و هی
شئ تصیبها من القمر کالاحتراق یقمر به ماهتاب
بیرون آمدن یقال تقمر الاسد للطلب الصید

و غالب شدن بقمار مقامرة تقامر بگرو چیزے
باختن و نبرد کردن باهم بگرو و یقال قامر فقمره
اقمره بالضم اذا فاخرته فیه فغلبته- قمر بسکون الوسط
غالب شدن بقمار بر کسی (ع ف ا ک ۲) عود
قماری بالفتح منسوب بموضعی از هند قمری بالضم
قم و هو منسوب الی طیر قمر و قمر اما ان یکون جمع
اقمر مثل احمر و حمر و اما ان یکون جمع قمری
مثل رومی و روم قمریة مؤنث منه و یقال للمذکر
منه ساق حر والجمع قماری غیر مصروف اقمر
سپید یقال حمار اقمر و سحاب اقمر لیلة قمراء شب
روشن اقمار روشن شدن و بماهتاب شدن
و سرما خوردن خرما پیش از رسیدگی یقال اقمر
التمر اذا اضربه البرد و فسدت جلاوته قبل ان ینضج-

قمجر- مقمجر- کمان گروهو معرب-

قنر- قنور- بفتحتین و تشدید الواو و بزرگ سر و
سرکش و منه بعیر قنور-

قور- تقویر- اقتوار- اقتیار- گرد بریدن چیزرا
منه قوارة القمیص والبطیخ- دار قوراء سرای
فراخ یقال لقیت منه الاقورین والاقوریات
بلاها و سختیها اقورار بر گرفتن اندام مقور اسپ
باریک میان قارة پشته قار قار قورج- و خرس
ماده و قبیله وهم رماة و فی المثل انصف القارة
من راماها عبد القاری منسوب الیها- انقیار
ویران شدن چاه قار م دشتران یوم ذی قار روز
ظفر یافتن بنی شیبان بر لشکر عجم-

قهر- قهر- چیره شدن (ع ع بفتحهما) اقهار ناکام یافتن
کسے را و یقال اخذت فلانا قهرة بضم القاف ای
اضطرارا قهقری نوعی از پسپائی رفتن و هو ام
یقال رجعت القهقری یعنی بازگشتم این نوع
بازگشتی قهقر- سنگ سخت قهقار مثله-

قیر- قیر- م- تقییر قیر اندود کردن قیار
بالتشدید نام شتر-

قبتر- و قبابتر- کوتاه قبتور جزیرة است در بحر
منها خطیبها سعید بن محمد الانصاری-

قبثر- قباثر- خسیس گم نام-

قفنجر- کلان شکم-

قنشور- بالضم زنی که دستان نشود-

قبعور- خرمائے بلابه-

قنزرة- بفتحتین کالاے خانه لتصغیر یا قنیزرة
و اقنزرت الشیء اتخذته قماشا البیتی تقنزر امر و رفت
و ناشکیبائی-

قحثرة- من یده بدده یعنی پراگنده کرد آنرا-
قحطر القوس زه کرد کمان را قحطر المرأة جامعها-

قحر- چیزی خشک را بر چیزی خشک زدن (ع ع بفتحهما)

قندحور- بدخلق قندحر پیش آینده برای مردم
اقندحر برای بدے و دشنام و کشش آماده شد
و ذهو القدحرة و یقندحرة ای الخبیث لا یقدر علیه

مقدغر- برای بدے و دشنام و کشش آماده
شونده و اقدغر نحوهم رمی بالکلمة بعد الکلمة-

قذمور- بالضم خوار نسیمین-

قذعر - وقذعری - بضمها نره سطبر دراز و قذعرها جامعها -
قسبری - بالضم نره دراز قسبار بالکسر و قسابری بالضم مثله و قسبرها جامعها -
قسطری - تنومند و زیرک قسطر و قسطار مثله و دراهم ناسره از دراهم سره جدا کننده قساطرة ج قسطر ها انتقدها -
قشاسار - بالضم شهری در روم یا شهری در میان روم و شام منه الملح القشاساری -
قصطیر - نره -
قطابر - موضعی به یمن -
اقطعر واقعطر بازایستاد دم او از دمه -
قعبری - سخت و بخیل و بدخو یا سختی کننده بر اهل و اصحاب و تبار خود و عُلَیم بن قعبر تابعیٌ و قُعَیر مصغر التصحیف -
قعثرة - از بیخ بر کندیدن چیزے را -
قعطرة - انداخت آن را و استوار کرد آن را و پر کرد آن را و اقعطر اقعطرارا اقعطر -
قِلّار و قِلّاری نوعی از انجیر سپید و یا بسه اصفر صافٍ کانه مدهون واذا کثر تلمبد و قد یصیب علیه رب العنب فی الحبات و یطین افواهها فیمکث السنة والسنتین و اکثر حتی تقلع بالصیاصی و قلر شهری -
قمدر - دراز -
قنبر - ستنی قنبر مثله و جاجة قنبرانیة بالضم علی راسها قنبرة و هو فضل ریشی قائم و قنابر علی ترة غاول و قنبر اسم و ذکره الجوهری فی ق ب ر - و همادو مولی لعلی کرم الله وجهه و الیه نسب المحدثان العباس بن احمد بن بشر القنبریان -
قنتر - کوتاه -
قنثر - بر وزن و معنی قنتر -
قنجور - خرد سر و شست خرد -
قنخر - فراخ سوراخ بینی و فراخ دهن و بلند آواز و سرنکه سختی بران باقی مانده باشد از سر زدن و مانند سنگ کلان که از بالای کوه جدا شده باشد و دران نرمی باشد و بزرگ تن قناخر بالضم مثله قنخیرة بالکسر سنگ کلان قنخورة بالضم مثله -
قندفیر معرب گنده پیر -
تقنسر الانسان شاخ و تقبض و عساد قنسرة السن والشدائد سیبة قنسر و قنسری و قنسر الکبیر المسن والقدیم و قنسرین و قنسرون بالکسر فیهما کوزه بالشام و تکسر نونهما و قنسری و قنسرینی و کعلابط سخت ذکره الجوهری فی (ق رس) و هما -
قنشورة - زنیکه و پستان نشود و لیس بتصحیف قشور -
قناصر - سخت قناصرین بالضم موضعی در شام -
قنصعر - کوتاه گردن و خرد پشت و گران جان -
قنطعر - دوار مقوی للمعدة مفتح لسدها و هو خشب متخلخل الجسم یشبه الترمس اذا قشر -
قِنغار - تکه کلان و فربه -
قنغر - درختیست مانند کبر لکنها اغلظ عوداً ولوا لابل تحرص علیه -

قفقر۔ نرہ قنفیر بالکسر ونمافر کوتاہ قنفور حلقہ
سوراخ وبر۔
قنثور۔ دراز تر کشیدہ پوست یا سست وناتوان
قمقور۔ بنار من تجارۃ طویل یبنیہ الصبیان
قمقر مشدد الراء تنکہ وسال خرد وسنگ سخت
قمقار مثلہ وبالضم پوست سرخ بر مغز درخت خرما
وشلم وجعفر طعام بسیار تو بر تو در آوند نہادہ
قمقری مثلہ وچیزے کہ بدان بسایند چیزے را
قماقر بالضم مثلہ وزاغ بسیار سیاہ قمقری سیاہی
رنگ تثنیۃ قمقران بحذف الیاء قمقر وتقمقر
رجع القمقری قمیقران دابۂ خرد وقمقرۃ گندمی
کہ بعد سبز شدن سیاہ شود۔

فصل الکاف

کبر۔ کبر۔ بالکسر وفتح ۲ بزرگ سال شدن
(ع ک اف ۲) کبرۃ بزرگ سالی کبر بسکون الوسط
کبریا بزرگی وبزرگ شدن (ع بضمہا) کبیر کبار
بالضم بزرگ وبالتشدید بس بزرگ وفلان کبرۃ
ولد ابویہ کلان تر فرزندان ست واحد وجمع و
مونث برابر است ویقال ہو کبر قولہ بالضم ای
ہو اقعدہم فی النسب وفی الحدیث الولاء للکبر
یعنی الولاء للابن دون ابن الابن ویقال
ہو اکبرۃ قومہ بالکسر والتشدید الراء ای کبر قومہ
یستوی فیہ الواحد والجمع والمونث کبر بفتحتین
...م وہو معرب۔ اکبر بزرگ تر کبری مونثہ کبر جمع
کبری اکابر جمع اکبر اکبرون کذلک کبورا بالمد

بزرگان ویقال توارثوا کابرا عن کابر ای کبیرا
عن ای کبیر فی الخیر والشرف اکبار بزرگ داشتن
واکبر الصبی ای تغوط وہو کنایۃ۔ التکبیر بزرگ
شمردن وبزرگی صفت کردن تکبر استکبار بزرگی
نمودن از خود وگردن کشی کردن کبریت بالکسر
گوگرد وقولہم اعز من الکبریت کقولہم اعز من
بیض الانوق۔ ذہب کبریت زر خالص۔
کتر۔ کتر۔ بالکسر کوہان وبالفتح وبفتحتین کذلک
ویقال ہو بنار کالقبۃ شبہ السنام بہ۔
کثر۔ کثرۃ۔ بسیار وبسیار شدن (ع ع بضمہا)
کثر بالضم چیرہ شدن بہ بسیاری مکاثرۃ نبرد کردن
بہ بسیاری یقال کاثرناہم فکثرناہم ای غلبناہم
بالکثرۃ۔ اکثار استکثار بسیار مال شدن وبر کردن
درخت خرما کثر بالضم الضیا بسیار یقال الحمد للہ
علی القل والکثر کلاہما بالضم والکسر ای علی
القلیل والکثیر۔ عدد کاثر ای کثیر۔ تکثر بسیاری
نمودن مکثور علیہ آنکہ چیزیش نماندہ باشد و بروے
حقوق بسیار شدہ کوثر مرد بسیار خیر وگرد بسیار
ومنہ تکوثر الغبار ای کثر وجوئی در بہشت کثار
بالضم ای کثیر کثر بہ فتحتین بر درخت خرما۔
کدر۔ کدر۔ بفتحتین تیرگی وتیرہ شدن (ع ع کا
ف ۲) کدورۃ مثلہ (ع ع بضمہا) کدر بکسر الوسط
وسکونہ تیرہ مثل فخذ وفخذ۔ تکدر تیرہ شدن تکدیر
تیرہ کردن اکدر آنکہ تیرگی دارد وکدری نوعی
از سنگ خوار اکدریۃ مسئلہ ایست در فرائض

که شوی و مادر و جد و خواهر مادر و پدری مانده باشد
کدیراء بالمد والضم شیر خرما کنار بضمتین شیره و درختی
و کوتاه بالای درشت و گور خرد درشت کنادر مثله
کدر بضمتین و تشدید الراء جوان گرد اندام استوار
خلقت. انکدار شتاب شدن و فرو ریختن و تکادر
العین فی الشیء اذا دامت النظر الیه۔
کرر۔ کرة رسن که بر درخت باو برآیند و رسن
پالان اکرار ج ۔ قال الفراء الکرار الاحسار
واحدها کر و رسن بادبان کرور ج ۔ کرة یک بار
کرات ج ۔ کرتان بامداد و شبانگاه کرة بالضم
پشک کر پیمانه خوار بار اکرار ج ۔ فرس مکر بالکسر
اسپ جنگ و حمله مکر بالفتح حرب جای و کرار مثل
قطام خرزة توخذ بها نساء الاعراب تقول الساحرة
یا کرار کریه ۔ کرکرة نکسر تین جمعی از مردم و نام
مردی و الکرکرة ایضا رحی زور البعیر و هی احدی
الثفنات الخمس یعنی پنجم پیل شتر و آن گردی
سخت میان سینه او است کر بالفتح باز گشتن
و باز گردانیدن لازم متعدی ۔ کریر آواز گلوی خپه
کرده و آواز کردن آن دع ف (ک م) تکریر
تکرار بارها بر گردانیدن و تفعال بالکسر اسم و بالفتح
مصدر عن ابی عمرو ۔ و تکرکر ای تردد ۔ کرکرة بالفتح
خندیدن و گردانیدن باد ابر را و بانگ کردن مرغ
راه دور کردن یقال کرکرته عنی ای دفعته۔
کزبر۔ کزبرة بضمتین کشنیز و بفتح الباء ایضا
و هو معرب ۔

کسر۔ کسر شکستن و بر فراهم آوردن مرغ
وقت فرود آمدن انکسار تکسر شکسته شدن تکسیر
بسیار شکستن کاسر عقاب کسر بالکسر شقه فرودین
خیمه و استخوان که بر وی گوشت کم باشد کسور
ج ۔ و استخوان بازو از جانب آرنج و او را کسر
قبیح نیز گویند و الفتح فی هو لغة الشامیة لغة مکاثرة
بالضم همسایه و امن بدامن خیمه پیوسته کسرة پاره
از شکسته کسر ج مثل قطعة و قطع ۔ عود صلب المکسر
چوب سخت و فلان طیب المکسر ستوده آزمودن
ارض ذات کسر زمین با بلندی و پستی و رجل
ذو کسرات و ہدرات اذا کان یغبن فی کل شیء ۔
کسار الحطب بالضم هیزم ریزه تکسیر شکسته کسری
بالفتح جمع کسیر مثل مریض و مرضی و لقب
بادشاه فرس و هو بالکسر ایضا و هو معرب خسرو
کسروی بالفتح و الکسر منسوب الیه و کسری بالفتح
ایضا و الاکاسرة الجمع بخلاف القیاس و قیاسه
کسرون مثل عیسون و موسون ۔
کشر۔ کشر دندان سپید کردن شتر و تبسم کردن
مردم یقال کشر الرجل و انکل و افتر و تبسم کله
بمعنی است تبدد و منه الاسنان ۔
کظر۔ کظر بالضم چوب گوشه کمان و گوشه
فرج و میان چنبر گردن ۔
کعر۔ اکعار۔ بزرگ شدن کوهان شتر
کنعرة شتر بزرگ کناعر ج ۔
کعبر۔ کعبرة ۔ بالضم ہم البار کفنه گندم و جو و شیری

یخرج من الطعام اذا انُقّی علیظ الراس مجتمع ومنہ سمّی رؤس العظام العکابر کعبرۃ پارہ گردن بشمشیر۔

کفر۔ کفر۔ بالضم ناگرویدن وناسپاسی کردن (ع ف اض ۲) کفور کفران بالضم مثلہ کفر بالفتح پوشیدن (ع ف اک ۲) ویقال کفرتوثا وکفر تعقاب وہما قریتان منسوبتان الی رجلین وفی الحدیث یخرجکم الروم عنہا کفراً کفرا ای قریۃ قریۃ من قری الشام وگور وتاریکی شب وبالکسر مثلہ کافر شب تاریک وکشاورز مثلہ وجوی و دریا وآنکہ جامہ بالاے زرہ پوشیدہ باشد و ناگروندہ وہو ضد مؤمن وناسپاس کفار بالضم مشددا وکفرۃ بفتحتین وکفار بالکسر ج مثل جائع وجیاع کافرۃ مؤنث کوافر ج۔ مکفور خاکستر زیر خاک پوشیدہ متکفر مرد سلاح پوشیدہ اکفار کافر خواندن کسی را یقال لا تکفر احدا من اہل قبلتک ای لا تنسبہ الی الکفر۔ تکفیر فروتنی نمودن کسی را دوست بر سینہ نہادن پیش کسی وکفارۃ سوگند وجز آن دادن وناچیز کردن گناہ را کفارۃ اسم فیہ ومنسوب کردن بکفر کافور م۔ وشگوفہ درخت و یقال ہو غلاف زہر ونام مردی کفری بالضم شگوفہ ویا غلاف وی کفر بکسر اوسط کوہ بزرگ۔

کفہر۔ اکفہرار۔ روی ترش کردن وتیرہ رنگ شدن روی مکفہر ترش روی وابر سیاہ توبرتو۔

کمر۔ کمرۃ۔ بفتحتین سر نرہ کمر ج۔ مکمور بریدہ سر نرہ کمری بکسرتین بزرگ سر نرہ کمر غلبہ کردن بہ بزرگی نرہ یقال کامرتہ فکمرتہ اکمرہ ای غلبتہ بعظم الکمرۃ۔

کمتر۔ کمترۃ۔ نوعی از رفتار قمطرۃ مثلہ کمتر کماتر مثل کندر وکنادر مبدلات۔

کمثر۔ کمثری۔ بالضم مشددۃ المیم امرود واحدہا کمثراۃ۔

کور۔ کور۔ گشتن وافزونی وپیچ دستار وپیچیدن آن وشتافتن (ع ف اض ۲) واشتر وگاو بسیار یقال لفلان کور من الابل والبقر۔ ویقال نعوذ باللہ من الحور بعد الکور یعنی من النقصان بعد الکمال ای من القلۃ بعد الکثرۃ۔ کور بالضم پالان یا ساختگی آن اکوار کیران ج۔ وکورۃ آہنگری و خانۂ زنبور کورۃ شہرستان وناحیہ کور ج۔ کوارہ النحل انگبین با موم کارۃ پشتوارۂ جامہ تکویر گرد کردن ودر پیچیدن چیزی وانداختن یقال طعنہ فکورہ ای القاہ وزیادت کردن ومنہ قولہ تعالی یکور اللیل علی النہار۔ ویقال یکور اللیل علی النہار تغشیتہ ایاہ وقولہ تعالی اذا الشمس کورت قال ابن العباس غورت وقال قتادۃ ذہب ضوءہا وقال ابو عبیدۃ کورت مثل تکویر العمامۃ تلف فتمحی ودستار پیچیدن ورنگ گردانیدن وپوشانیدن تکور درپیچیدہ شدن وافتادن وچکیدن اکتیار دم برداشتن اسب

دروویدن رجل مکوری بالفتح والتشدید الراء مفتوحة
مردنا کس نکوز مثله۔
کهر۔ کهر۔ برآمدن روز زعم بفتحهما و بانگ برزدن
وقهر کردن کنهور بفتحتین ابر بزرگ۔
کیر۔ کیر۔ بالکسر و بالامالة دمه آهنگری و نام کوهی

کیر بز حکاه ابن جنی ولم یفسره وعندی انه تصحیف
والصواب بالزاء آخره۔
کردار۔ بالکسر مثل البنار والاشجار والکلس اذا
لکبسه من تراب نقله من مکان کان یسلکه ومنه
قول الفقهاء یجوز بیع الکردار ولا شفعة فیه کردر
لجعفر ناحیه است در عجم۔
کاذر۔ جوئیست در عجم وموضعے لسابور از فارس
کیرزدهی در فیروزآباد کزر محرکة اسم کازرون
بفتح الزاء شهریست معروف۔
کسبرة۔ گیاه کشنیز وبفتح الباء کسبره وستانه زفیل
وندانے مانند دست بر بجن کسابرج۔
کسکر۔ شهری قصبتها واسط کان خراجها اثنی عشر
الف الف مثقال کاصبهان۔
کشمر الانف۔ کشره واجهش للبکاء والکاشر
القبیح من الناس۔
کصیر۔ کوتاه۔
کعتر۔ پرنده است مانند گنجشک کعتر فی مشیه تمایل
کالسکران وعدا شدیدا واسرع فی المشی۔
کمعر السنام۔ صار فیه شحم۔
کمهدر۔ ـــ ره۔

کنار۔ بالضم نبق کنارة پاره از پارچه کتان کنارات
بالکسر والتشدید وبفتح عود با دو فهاد طبل او طنبور لم
کنانیر مثله کنر و کمنور سطبر زشت روی و کسکه وستار نج
جا فیه لبسته باشد۔
کنبار۔ رسن لف نارکیل کنبرة زرمه بینی سطبر۔
کنثر و کناثر۔ گرد اندام و سر زرمه مرد و وجه مکنثر
للفاعل غلیظ و کنثرة الحمار کمثرته و تکنثر ضخم و انتفش۔
کندر۔ ضرب من العلک نافع یقطع البلغم جدا و
مرد سطبر کوتاه و خر کلان کنادر فیهما مثله کندر کوهی
از حساب روم در نجوم کندرة چیزیکه سطبر و بلند شود
از زمین و جای باش باز کندارة بالکسر ماهی ست
گوبان دار کنیدر و کنید سطبر کندبر بالکسر خر سطبر
و نام شخصی دانه لذ و کندیرة بالکسر و بالفتح غلط و ضخامة
کنعرة۔ شتر ماده بزرگ کناعرج۔
کنفرة۔ ارنبه بینی۔
کنکور۔ شهرے مابین قرمیسین وهمدان ویسمی
قصر اللصوص و قلعه است استوار آباد نزدیک
جزیرة ابن عمر۔
کنهدر۔ چیزے ست که برآن شیر و انگور و مثل
آن مے بزند۔
کنهور۔ پاره ابر همچو کوه یا ابر متراکم و مرهم سطبر
کنهورة شتر بزرگ و شتر ماده مسنه کنهرة موضعے
بد هنار مابین دو کوه و دران چاه ها ست۔

فصل اللام

الالبیرة۔ ویقال الالبیرة بلد بالاندلس منها

محمد بن صفوان الابیری المحدث ویقال للبیری
للبیرة۔ زن کوتاہ زشت روی او مقلوب الرہیلة
وہی التی لاتقیم جلبابہا او التی تمشی مشیا ثقیلا۔

فصل المیم

مار۔ مِرَّة۔ بالکسر کینہ و دشمنی مَرَج۔ مَار ممارة
دشمنی کردن ممارة مفاخرت کردن امر مَر کار سخت
متر۔ متر۔ کشیدن و جماع کردن و انداختن
و بریدن۔
مجر۔ مَجْر۔ لشکر گران و خرد نقال ما بہ مجر ای
عقل و بیع بچہ ستور در شکم مجر بفتحتین تشنگی و
گرانباری گوسپند از بچہ در شکم امجار گرانبار
شدن ستور از بچہ چنانکہ نتواند خاست مجر و
مجبرة نعت منہ۔ و مجر بالتحریک لغة فی بجر و
ہو العطش قال ابن السکیت العرب تبدل النون
من المیم مثل نخنخت الدلو اے مخجتہا۔
مخر۔ مخر۔ مخور۔ شگافتن کشتی آب را و بانگ
کردن آن (ع بفتحہا) و منہ قولہ تعالی مواخر فیہ
اے جواری فیہ و بر زمین آب رہا کردن نبات مخرا
ابرہای بہاری استمخار برابر باد ایستادن امتخار
بگزیدن از ہر چیزے نیکوی آن امخرة بالضم و الکسر
گزیدہ ماخور خرابات یمخور مرد دراز۔
مدر۔ مدرة۔ بفتحتین کلوخ و دیہ مَدَرَج۔ و نام
ناحیہ بمین اہل المدر و الوبر اہل دیہ و صحرا و منہ فلان
المدری۔ مدریة نیزہا کہ سنانش استخوان باشد
و یقال مدرت الحوض امدرہ ای اصلحتہ بالمدر
مادر نام مردے بخیل و فی المثل ابخل من مادر
ممدرة جاے کلوخ گرفتن آمدر تہی گاہ برآمدہ
و کفتار تیرہ رنگ۔
مذر۔ مَذَر۔ بفتحتین گندہ شدن بیضہ امذار متعدمنہ
و تباہ شدن معدہ اندر بحاجت گاہ بسیار شوندہ
و خبیث نفس شدن (ع ک اف ۲) تمذر کذلک۔
و یقال اطرقت ابلہ شذر مذر اتباع ای تفرقت
مذقر۔ امذقرار۔ بریدہ شدن شیر و فی حدیث
ابن خباب حین قتلہ الخوارج علی شاطی نہر فسال
دمہ فی الماء فما امذقر اے ما اختلط بالماء۔
مر۔ مُر۔ بالضم تلخ و پدر قبیلہ از تمیم امرار ج
مرارة تلخی و تلخ شدن (ع ک اف ۲) امران
درویشی و پیری مارورة مرار بالضم تلخہ کہ در
گندم باشد مُرّة پدر قبیلہ از قریش و ہو مرة
بن کعب و پدر قبیلہ از قیس غیلان و ہو مرة
بن عوف۔ مُرّی مشدداً آبکامہ و عند العلامة مخفف
ابو مُرّة کنیت ابلیس مُرار بالضم درخت تلخ واحدہا
مُرارة۔ مَر بالفتح رسن و کلنند و گذشتن یقال مر بہ
علیہ و رفتن مرور مثلہ (ع ف اض ۲) بطن مَر
موضعی نزدیک مکہ مرّة یکبار مَر مرار مرات بارہا
مَرمَر رخام و ہو حجر۔ مرمارة مرمورة زن نرم و
نازک اندام و جنبان از نشاط تمرمر جنبیدن از
نشاط مرة بالکسر زہرہ و قوت و تیزی خرد مرید
مرد توانا و بازہرہ و رسن دراز سخت تافتہ
مرائر ج۔ ممرور آنکہ زردی بروی غالب باشد

مَرِیر مریرة عزیمت و آہنگ اَمَرّ تلخ تر و تلخ رودہ
ویقال لقیت منه آمَرّین بنون الجمع دیدم از وی
سختیہا و تلخیہا مرامر نام مردی از طی که خط نبشتن او
بیرون آوردہ است و این ہشت کلمه که ابجد ہوز بست
ناموہای فرزندان اوست و ایشانرا آل مرامر
گویند استمرار استوار شدن یقال استمر مریرة ای
استحکم و رفتن پیوسته مَمَرّ گذشتن و جای گذشتن
امرار تلخ شدن و تلخ کردن لازم متعدد و سخت تافتن
رسن را و سخن تلخ گفتن یقال ما امر فلان و ما احلی
ای ما قال مُرّا و لا حُلوا ۔ تمریر تلخ کردن آمرار
ممارة کاویدن و درپیچیدن به کسی تا افگند او را
و یقال فلان اَمَرّ عَقداً منه یعنی محکم کارتر از وست
مَرّان و ہو فعّال و ہو الرمح و سنذکرہ فی باب النون

مزر ۔ مزیر ۔ سخت دل امارزج ۔ مزارة
سخت دل شدن (ع ع بضمہما) مِزر بالکسر
بکنی ارزن ۔ و مرد گول و ذکر ابو عبید ان ابن عمر
قد فسر الانبذة فقال البتع نبیذ العسل و الجعة
نبیذ الشعیر و المِزر من الذُّرة و السکر من التمر
و الخمر من العنب و السکرکة بسکون الراء خمر الحبشة
و ہی من الذرة ایضا و یقال لہا السقرقع ایضا
مَزر بالفتح آشامیدن بحبت چاشنی تمزز اندک
آشامیدن شراب ۔

مشر ۔ مشرة الارض ۔ بسکون الشین و فتحہا
روی زمین و نبات آن امشار گیاہ رویانیدن
زمین و برگ و شاخ بیرون آوردن طاق
تمشیر العضاة کذلک ۔ تمشیر جدا کردن اذن حشرة
مشرة ای لطیفة و ہی امارة النعمة و الثروة
فی الانسان ۔

مصر ۔ مصر ۔ بالکسر شہر مذکر و یونث و شہر ۔
و حد میان دو چیز امصار ج ۔ مصران کوفه و بصرہ
و یقال اشتری الدار بمصورہا ای بحدودہا مصیر
رودہ مصران رودہا مثل رغیف و رُغفان
مصارین جمع الجمع و قال بعضہم مصیر علی مفعل
من صار الیه الطعام و انما قالوا مصران کما قالوا
فی جمع المسیل مسلان شبّہوا مفعلا بفعیل ۔
مصران الفارة حرمای تباہ مصر بالفتح بسر انگشتان
دوشیدن و دوشیدن آنچه در پستان باشد
از شیر تمصّر باقی شیر را دوشیدن مصور مادہ بز و
ماقه که اندک شیر باشد قال الاصمعی ہو من المعز خاصة
دون الضأن قال و مثلہا من الضأن الجدود
جمعا مصائر مثل قلوص و قلائص و قال الغدس
جمعہا مصار مثل قلوص تمشیر اندک شیر شدن
مادہ بز یقال للنجة ماصر و لجبة و جدود و غرور کلہا
بمعنی یعنی میش اندک شیر و الماصر الحاجز و فلان
مصر الامصار کما یقال مدن المدن ۔

مضر ۔ ماضر ۔ شیر ترش زبان گز مضور زبان
گز شدن شیر (ع ع ف اض ۲) مضر و بفتح ۲ نام مردی
و ہو مُضر بن نزار و انما قیل له مضر الحمراء لانه
ربیعة الفرس لانه اعطی فی المیراث الذہب و
اخوہ الخیل ۔ و فی الحدیث مُضَر مُضَرِ اللّٰه فی الناس

کانہ اصلہ من مَضَرَ اللبن وھو قرصہ اللسان
و حذیہ لہ۔ ویقال ذہب دمہ خضرا مضرا بالکسر
ای ہدرا اتباع ویقال خضر ا بضرا للاتباع
بالباء ایضا۔ مَضِیرۃ طعام از شیر ترش تمضر
خویشتن بمضریان مانند کردن۔
مطر۔ مطر بفتحتین باران امطار مطر بالسکون
باریدن (ع ف اض ۲) امطار کذلک و باراندن
لازم متعدی مطر مطور متطر در زمین شدن و لشتاب
رفتن ست یقال ذہب البعیر فما ادری من مطر بہ
استمطار باران خواستن ممطر بالکسر بارانی۔
معر۔ معر بفتحتین افتادن موی (ع ک ا
ف ۲) امعر مرد کم موے و جاے کم نبات و منہ
ارض معرۃ۔ تمعر افتادن موے و برگشتن
رنگ روے امعار درویش شدن۔
مغر۔ مغرۃ۔ بالتحریک والتسکین گل سرخ و باران
سود مند امغر مرد سرخ موے و اسپ اشقر امغار
بیرون آمدن شیر باخون از پستان گوسپند لعلتی
ممغار میش کہ او را این علت باشد مغر لشتاب
رفتن (ع ف ض ۲)۔
مقر۔ مقر۔ بسکون ۲ و کسرہ چیزی تلخ و صبر
کوفتن یقال مقر عنقہ بمقرہا عن ابن السکیت
مقر بفتحتین تلخ شدن (ع ک اف ۲) امقار
کذلک و ترش شدن شیر سمک ممقور ماہی شور۔
مکر۔ مکر۔ حیلہ و بدسگالیدن و فریفتن والنعت
ماکر و مکار و درخت و ان لجمیع مکور و فراخ المکر مکرہ

و گل سرخ رنگ کردن یقال مکرہ فامتکر ای خضبہ
فاختضب ممکورۃ زن آگندہ ساق گرد اندام۔
مور۔ مور۔ راہ و موج و جنبیدن و گشتن و تاویدن
و موج زدن (ع ف اض ۲) قولہ تعالی یوم تمور
السماء مورا قال الضحاک ای تموج موجا و قال
ابو عبیدۃ تکفا و الاخفش تلہ۔ و یقال مار الدم
علی وجہ الارض و امارہ غیرہ والمائرات الدماء
تمور نادیدن مور بالضم باد باگرد موارۃ پشم ریختہ
دراز گوش تمور انمیار ریختن پشم قطیعۃ ماریۃ بالتشدید
سنگ خوار نرم پشم تابان مار سرجیس از ناحیہای
عجم ست و مار سرجیس بالیا ر ایضا۔
مہر۔ مہر۔ کابین و کابین کردن (ع بفتحہا)
امہار کابین کردن و فی المثل کالممہورۃ احدے
خدمتیہا۔ مہیرۃ زن آزاد۔ مہارۃ استادی و
استادی کردن (ع بفتحہا) مہرۃ بن حیدان
پدر قبیلۂ اہل مہریۃ منسوب بوے مہر بالضم
عظمے فی زور الفرس و اسپ کرہ مہار مہار
مہارۃ ج۔ مہرہ کرہ مادہ مہر مہرات ج فرس
ممہر اسپ باکرہ۔
میر۔ میرۃ۔ بالکسر خوار بار میر امتیار خوار بار
آوردن (ع ف اک ۲) مائر خوار بار آرندہ میار
و میار ج۔ مثال رحالۃ و کفار۔

مسترۃ۔ کشید آزاد برآورد آنرا از خطی مستر
الناس غیرہم و سعی او اغراہم۔
مصطار۔ و مصطارۃ۔ می ترش۔

فصل النون

نبر - نبر - برداشتن ومنه المنبر (ع ف اک ۲) وہمزہ کردن حرف را نبرۃ ہمزہ وآواز برداشتن سرود گوے نبر بالکسر کرمے کہ پوست شتر رفتن وے ورم کند نبار انبارج - وجاے غلہ ریختن انبارج مثل نفس وانفاس انبار ایضا نام شہرے ویقال انتبرت یدہ اے تنفطت -

نتر - نتر - سرنرۃ البدن بوقت بول وکشیدن آن بر شتی وفی الحدیث فلینتر ذکرہ ثلث نترات یعنی بعد البول - طعن نتر نیزہ ربودہ زدن - قوس ناترہ کمان کہ زہ را پارہ کند از سختی نتر بالتحریک تباہ شدن وضائع شدن کار -

نثر - نثر - پراگندہ وپراگندن وبمعنی افشاندن (ع ف اض ۲) وانداختن زرہ از تن مرد نثار پراگندنی ودر منثر للکثرۃ - نثار بالضم آنچہ بریزد از ہر چیزے انتثار استنثار بمعنی افشاندن وفی الحدیث اذا استنشقت فانثر - نثرۃ عطسہ ستور وسر فیدن او وکشادگی میان دو بروت مردم و شیر ونام دو ستارہ نزدیک یکدیگر از منازل ماہ در برج اسد ونثرہ فراخ مثلہ نثلہ - انتثار خون آوردن بزدن نیزہ از کسے -

نجر - نجر - چوب تراشیدن وگرم کردن آب بسنگ تفسان وسخت راندن (ع ف اض ۲) واصل وحسب وگونہ زمین مکہ ومدینہ منجرۃ بالکسر سنگ تفسان کہ آب بدو گرم کنند نجیرۃ آب گرم کردہ بسنگ - رجل منجر بالکسر مرد سخت رانندہ نجار بالکسر والضم اصل وحسب ولونہ فی المثل کل نجار ابل نجارہا ای فیہ کل لون من الاخلاق واین در حق کسی متلون خوے کہ بر یک راے نباشد استعمال کنند - نجران نام شہرے از یمن وچوبیکہ باشنہ در بروے گردد ومرد تشنہ نجرہ بفتحتین تشنگی وتشنہ شدن شتر از خوردن حبوب (ع ک اف ۲) ومنہ شہر ناجر ماہے کہ در گرما آید بوقت تشنگی شتر -

نحر - نحر - شتر کشتن وبریدن سینہ وبرسینہ زدن ودر سینہ شدن نحر ومنحر بالفتح پیش سینہ منحر ایضا قربان جای نحر النہار اول روز منحار بسیار کشندہ شتران ومن کلام العرب یقال لمن یوصف بالجود انہ لمنحار بوائکہا یعنی بسیار کشندہ شتران فربہ را نحیرۃ باز پسین روز از ماہ وباز پسین شب از وے نحریر بالکسر نیکو دانندہ ناحران دو رگ سینہ اسپ انتحار خویشتن را کشتن وبر چیزے بخیلے کردن یقال انتحر الرجل اے نحر نفسہ وفی المثل سرق السارق فانتحر القوم علی الشیٔ ای تشاحوا علیہ حرصا - وتناحروا اے نحر بعضہم بعضا -

نخر - نخر - بوسیدہ وریزہ ریزہ شدن (ع ک ا ف ۲) عظام نخرۃ بکسر الخا استخوانہای بوسیدہ وکاواک کہ باد بروے برسد آواز آید از وے نخرۃ الریح سختی وزیدن باد نخرۃ ایضا ونخرۃ مثال ہمزۃ پیش بینی اسپ وخر وخوک منخر بکسرتین اتباعا للخا وبفتح المیم ایضا سوراخ بینی ومثلہ منتن بکسرتین

وہماناذران لان مفعلا لیس من الابنیة منخور کذلک نخور بالفتح مادہ شتر یکہ تاانگشت در بینی وے نکنند شیر ندہد نخوری فراخ سوراخ پستان نخیر بانگ کردن بینی (ع ف اض ک ۲) ناخر استخوان کاواک کہ بہ وزیدن باد ازوی آواز آید ویقال ما بہا ناخر ای احد ندر۔ ندر۔ افتادن (ع ف اض ۲) وتنہا و غریب شدن اندار از شمار افگندن یقال اندر من الحساب کذا وبہ شمشیر افگندن یقال ضرب یدہ بالسیف فاندرہا۔ ولقیتہ فی الندرۃ بالسکون والحرکۃ ای احیانا ولقیتہ فی الندری وفی تدری بالالف واللام وبغیرہما مثلہ۔ اندر خرمن گاہ اناد رج ونام دیہی بشام الاندریون منسوبون الیہا وخفیف فی الشعر لاجتماع ثلث آیات فی الجر والنصب کقول اعمرو بن کلثوم (ع) ولا تبقی خمور الاندرینا۔ نذر۔ انذار۔ نذیر۔ بیم کردن نذر بضمتین بیم و یقال آنہا جمع نذر کرہن ورہن ویقال جمع نذیر بمعنی منذور۔ نذر پیمان ومنہ نذرت ﷲ کذا انذر بالضم والکسر قال الاخفش قالوا انذر علی نفسہ نذرا و نذرت مالی نذرا۔ منذور ونذیر بیم رسانندہ ابن مناذر شاعری فمن فتح المیم لم یصرفہ ویقول جمع منذر و من ضمہا صرفہ وہم المناذرۃ یرید آل المنذر وجماعۃ الحی مثل المہابلۃ والمسامعۃ۔ وتنذر القوم بالعدو بالکسر اذا علموا۔ منذر نام مردے تناذر یکدیگر را بیم کردن نزر۔ نزر۔ اندک وبی مزہ نزارۃ اندک شدن (ع بضمہما) عطاء نزیر ومنزور قلیل تنزر الحاح کردن

وخوار داشتن نزار بالکسر پدر قبیلۂ وتنزر ای انتسب الیہم ودخل فیہم۔ نزور بالفتح زن کم فرزند۔ نسر۔ نسر۔ کرگس جمع القلۃ انسر والکثیر نسور ونام بت وغدو ومیان سم گوسفند نسور ج۔ وبرکندن باز گوشت را بمنقار (ع ف اض ۲) منسر بالکسر منقار وپارہ از لشکر کہ مقدمہ لشکر بزرگ باشد منسر مثال مجلس مثلہ۔ ناسور بیماری وبالصاد ایضا وہو معرب نسران دو ستارہ نسر طائر ونسر واقع استنسار کرگسی کردن وفی المثل ان البغاث بارضنا یستنسر واین بجائی استعمال کنند کہ ضعیف دروی قوی شود نسار بالکسر نام جوئی بنی عامر نشر۔ نشر۔ بوی خوش وگیاہ خشک دیگر بار سبز شدہ ودیگر بارہ سبز شدن وبریدن چوب بارہ (ع ف اض ۲) وگستردن وفاش کردن خبر نشارۃ بزمہ ریزہای چوب کہ بارہ بریدہ شود منشار بالکسر ارہ نشر بفتحتین پراگندہ وپراگندگان واحد وجمع یکسان وپراگندہ شدن گوسپند بشب بجہت چرا انتشار ہا تقیہ الدابۃ من العاطف فارسی معرب ریح نشور باد ہموار نشر بضمتین ج۔ و قرئ قولہ تعالی اﷲ الذی ارسل الریاح نشرا بضمتین وباسکان الثانی ایضا۔ ناشرۃ رگ بازو نواشر ج۔ ونام مردے نشور زندہ شدن یوم النشور روز رستخیز انشار زندہ گردانیدن یقال انشرہم اﷲ ای احیاہم ومنہ قرأ ابن عباس کیف ننشرہا و قرأ الحسن ننشرہا ذہب الی النشر والطی قال الفراء

والوجه ان تقول انشرهم الله فنشروا تنشیر فسون کردن و نوشتن و فی الحدیث فلعل طبّا اصابه یعنی سحرا ثم نشره بقل اعوذ برب الناس ای رقاه نشرة بالضم تعویذ انتشار پراگنده شدن و دردا شدن تره و باد گرفتن پے ستور از ماندگی۔
نصر۔ نصر۔ یاری دادن (ع ف اض ۲) و یاری دہندگان واحدہ ناصر مثل صاحب وصحب و پدر قبیلۂ از بنی اسد و باریدن باران و عطا دادن نصیر یاری گر انصار ج۔ مثل شریف و اشراف استنصار یاری خواستن۔ تناصر یکدیگر را یاری کردن انتصار داد ستدن نصران نام دیہی بشام که نصارا منسوبند بوے یقال رجل نصرانی و امرأة نصرانیة و نصاری جمع نصران و نصرانة مثل ندمی من ندمان و ندمانة۔ تنصّر ترسا شدن تنصیر ترسا گردانیدن و فی الحدیث فابواه یہودانه و ینصرانه۔
نضر۔ نضر۔ زر انضر ج۔ و پدر قبیلۂ از قریش نضار بالضم زر و خالص از ہر چیزے نضیر زر و پدر قبیلۂ از یہود خیبر و چیزے تازه قدح نضار قدحے از چوب گز نضرة تازه روی و تازه و آب شدن و کردن لازم متعد (ع ف اض ۲) یقال نضر وجہه و نضر الله وجہه۔ نضارة تازه روے شدن (ع بضمہا و ک اف ۲ ایضاً) حکاه ابو عبیده تنضیر انضار تازه روے گردانیدن و فی الحدیث نضر الله امرءً سمع مقالتی فوعاہا اے نعمه الله قولہم اخضر ناضر کقولہم اصفر فاقع و ابیض ناصع واحمر قانی یعنی سبز سیر
نطر۔ ناطر۔ ناطور۔ باغبان نواطیر ج ناطرون نام موضعے۔
نظر۔ نظر۔ بفتحتین نظران نگریستن در چیزی بتامل یقال نظرت الشیٔ و یقال حی حلال و نظر ای متجاورون یریٰ بعضہم بعضا و چشم داشتن انتظار مثله۔ نظرة چشم زخم و زیان داشت یقال نظر الدہر الیہم فاہلکہم۔ ناظرة چشم نظران و ورگ از دو جانب بینی که انشاب چشم از وے کشاید۔ ناظر السواد الاصغر الذی فیه انسان العین ایضا و دیدبان و نگاہبان نظرة بکسر الوسط تاخیر کردن و زمان دادن قوله تعالیٰ فنظرة الیٰ میسرة انظار مثله۔ استنظار مہلت خواستن تنظر چشم داشتن نظار اسم لامر منه مثل نزال و تراک اے انتظر مناظرة م۔ منظر نظره جاے نگریستن و یقال منظره خیر من مخبرة و رجل منظرانی و مخبرانی امرأة حسنة المنظر و المنظرة ایضاً۔ نظارة ج نگرندگان نبود النظار قومی اہل نظارتیہ منسوبه الیہم نظیر مانند نظار الشیٔ بالکسر مثله نظیره نظورة قومه و منظورة قومه ای منظورہم فی کل شیٔ نظائر ج۔ منظور بن سیار نام مردے۔
نعر۔ نعرة۔ آواز و آواز کردن (ع ف اک ۲) نعیر مثله و فلان نعّار فی الفتن اے ساع فیہا نُعَرة مثال ہمزة غور مگس نعر بفتحتین در آمدن مگس به بینی ستور (ع ک اف ۲) حمار نعر و اتان نعرة

و نغر ایضاً آنکه بجائی آرام نگیرد و یقال للمراة و لکل انثیٰ ما حملت نغرة قط ای ما حملت ملقوحا - و فی رأسه نغرة ای کبر - نغر بر جوشیدن خون (ع ع بفتحهما و ک ۲) عرق نغار ای فوار لغو مثله و رفتن در شهرها یقال نغر فلان فی البلاد ای ذهب فیها - ناعورة کوزهٔ دولاب نواعیر ج - و فلان نغیر التمر ای بعید الفکر - النغار بر کردن درخت اراک -

نغر - نغر - بر خشم شدن (ع ع ک ا ف ۲) و بر جوشیدن دیگ قال ابن السکیت فلان یتنغر علی فلان ای یتذمر علیه - و انغرت الشاة لغة فی امغرت و شاة منغار ای ممغار نغرة مثال همزة مرغکی ریزه نغر نغران ج - و فی الحدیث یا ابا عمیر ما فعل النغیر -

نفر - نفر الرجل و نفرته گروه مردم از سه تا ده و کذلک النفر و النفرة بالسکون و النفیر ایضاً - نفر بالسکون گروه گروه باز گشتن حاجیان از منیٰ و غلبه کردن و آماسیدن یقال نفر جلده ای ورم و فی الحدیث تخلل رجل بالقصب فنفر فمه ای ورم نفار بالکسر نفور رمیدن (ع ع ف ا ض ۲ و ک ۲) و همه بیکبار پیش آمدن بکاری نفیر نفرة قومیکه بکاری پیش روند انفار تنفیر استنفار رمانیدن استنفار ایضاً رمیدن قوله تعالیٰ حمر مستنفرة ای نافرة مستنفرة بفتح الفاء ترسیده یوم النفر روز باز گشتن حاجیان از منیٰ و آن روز دوازدهم ذی الحجه است یوم النفر بالتحریک و یوم النفور و النفیر مثله منافرة داوری کردن در حسب و نسب یقال نافره

فنفره ینفره بالضم لا غیر ای غلبه - و نفره علیه ای قضی بالغلبة له و کذلک انفره - و قولهم نفر عنه ای لقبه لقبا کانه عندهم تنفیر للجن و العین عنه قال اعرابی لما ولدت قیل لابی نفر عنه فسمانی قنفذا و کنانی ابا العدار - نافرا ی غالب منفور ای مغلوب و لقیته قبل کل صیح و نفر و قد مر فی باب الحاء یعنی نخست و بدم نفرییت اتباع لعفریت -

نقر - نقر - دانه چیدن مرغ و کندا گری کردن در چوب و صور دمیدن و عیب کردن و منه قالت امراة لزوجها مر بی علی بنی نظری و لا تمر بی علی بنات نقری ای تمر بی علی الرجال الذین ینظرون و لا تمر بی علی النساء اللواتی یعبن و ستور راندن با نگ قال الشاعر (ع) انا ابن ماویة اذا جد النقر اراد النقر بالنخع فلما وقف نقل حرکة الراء الی القاف اذا کانت ساکنة لیعلم انها حرکة الحرف فی الوصل کما تقول هذا بکر و مررت ببکر و لا یکون ذلک فی النصب و ان شئت لم تنقل و وقفت علی السکون و ان کان قبله ساکنا و انگشتک زدن یقال ما اصابه نقرة یعنی یاداش ندارد و ترا چیزی و این را جز به نفی استعمال نکنند ناقر تیر که بر نشانه رسد ناقور صور قوله تعالیٰ فاذا نقر فی الناقور ای فی الصور و دعوتهم النقری ای دعوتهم خاصة و یقال نقرت به ای دعوته خاصة من بین الجماعة و نقر و تنقر بمعنی نقرة بالضم سیم گداخته و جایکه در زمین نقرة القفا مغاکچه قفا نقیر جایکه در دانه خرما بود و اصل خشبة

ینقر فینبذ فیہ فیشتد نبیذہ وہو الذی ورد النہی عنہ
حقیر نقیر للاتباع ۔ وہو کریم النقیر ای کریم الاصل
نقرۃ بمثال ہمزۃ نوعے از بیماری گوسپند نقر
بالتحریک مصدر منہ (ع ک اف ۲) شاۃ نقرۃ
لغت ست ۔ وخشمناک شدن (ع ک اف ۲)
نقر لغت منہ ۔ منقر بضمتین چاہ سر تنگ
مناقر ج ۔ منقر بالکسر ہیتین و پدر قبیلۂ از تمیم
منقار نول مرغ و اسکنہ مناقیر ج تنقیر باز کاویدن
از چیزے و بانگ کردن مرغ انقار باز ایستادن
از چیزے انقرۃ بمثال افعلۃ قلعہ است در روم
وایضا جمع نقیر مثل رغیف وارغفۃ وہی حفرۃ
فی الارض ۔

نکر ۔ نکرۃ ۔ بکسر الوسط ناشناسائی ضد معرفت
نکر بضمتین وسکون الوسط نکور ناشناختن انکار
استنکار کذلک تنکیر دیگر گون کردن تنکر
لازم منہ ۔ منکر بفتح العین ناشناختہ وکار
زشت نکر بضمتین و سکون ۲ شلہ و شگفت
نکیر انکار تغییر المنکر ۔ نکارۃ نکر زیرکی نکر بکسر الثانی
وبضمہ زیرک یقال ما اشد نکرۃ بالضم والفتح
ذکر اللام بضم الثانی اے اشتد مناکرۃ کارزار
کردن قال ابوسفیان ان محمدا لم ینا کر احدا الا
کانت معہ الاہوال تناکر ناشناختہ آوردن
طریق ینکور بالیاء الذی علی غیر قصد یعنی راہ
بتہرہ منکر نکیر دو فرشتہ پرسندہ در گور ۔

نمر ۔ نمر ۔ بکسر الوسط پلنگ نمور ج ۔ نمر بضمتین
کذلک وہو تخفیف ولعلہ مقصور منہ نمرۃ مونث وپدر
قبیلۂ نمری بفتح ۲ منسوب بوے نمر بالکسر وسکون ۲
نام مردے نمیر پدر قبیلۂ از قیس نمر بفتحتین پلنگ
رنگ شدن (ع ک اف ۲) سحاب انمر ابر پیسہ
و قولہم ارنیہا نمرۃ ارکہا مطرۃ قال الاخفش ہذا
کقولہ تعالی فاخرجنا منہ خضرا یرید الاخضر ۔ انمر ایضا
اسپ چہار نعم النمر التی فیہا سواد وبیاض تنمر
دگرگون شدن و بیم کردن و پلنگی نمودن نمرۃ جامہ
صوف و فی حدیث سعد نبطی فی جبوتہ اعرابی فی نمرتہ
اسد فی تاموریۃ ۔ ماء نمیر آب سادہ حسب نمیر ای
طاہر و خالص ۔ نمارۃ بالضم نام مردے ۔

نور ۔ نور ۔ روشنی و آہوان رمندہ و زنان
دور از تہمت وہو علی فعل بضمتین مثل قذال و
قذل الا انہم کرہوا الضمۃ علی الواو فسکنت واحدہا
نوار وہی المراۃ النافرۃ عن الرجل وعن الجن نور
بالفتح نوار بالکسر ترسیدن و گریختن و گریزانیدن
لازم و متعد (ع ف اض ۲) انارۃ تنویر روشن
کردن و روشن شدن لازم و متعد و گل کردن
درخت تنویر ایضا روشن شدن صبح و دست
بسوزن آزدن و نیل ریختن بروے تا نشان
ماند استنارۃ روشن شدن نار آتش و نشان ستور
مونثۃ وہی من الواو لان تصغیرہا نویرۃ ۔ نور
انورۃ نیران ج ۔ ویقال ما نارہ ہذہ الناقۃ ای
ما سمتہا و فی المثل نجارہا نارہا ۔ نارۃ و شمناگی تنور ویدن
آتش یقال تنورت النار ای تبصرتہا و آہکت یافتن ورچیزے

نورة بالضم آہک نور بالفتح دودی کہ نگاربدان سیاہ کنند قلبت الواو المضمومۃ ہمزۃ نور شگوفہ نوارج - نوارۃ بالضم مشدد اشلہ نوارج بنار بالفتح نشانہا کہ درراہ برپاے کنند منارۃ م چراغ پایہ مناورج بالواو علی الاصل و بالہمز ایضاً منائر مثل مصائب وہی ایضاً فی الاصل مصاوب - ویقال منارۃ مفعلۃ من الاستنارۃ وہی المیقدۃ بالکسر المیذنۃ - ذوالمنار ملکی از ملوک یمن کہ وضع منارہ او کردہ است منور و ذو بجار نام دو کوہ ست در بنی سلیم -

نہر - نہار - روز ضد لیل ولا یجمع کما لا یجمع العذاب والشراب فان جمعتہ علی القلۃ فانہر وعلی الکثرۃ فنہر بضمتین و بچہ حباری و آن نوعی از مرغ ست و نام شاعری وہو نہار بن توسعۃ الیشکری من تمیم رجل نہر بکسر ہا بروز غارت کنندہ نہر بالحرکۃ والسکون جوی انہار ج وقولہ تعالی فی جنات ونہر ای انہار و قد یعبر بالواحد عن الجمع کما قال تعالی ویولون الدبر ویقال فی ضیاء وسعۃ در فتن آب در زمین استنہار مثلہ - انہار آب راندن و خون وجز آن در زخم فراخ زدن بہ نیزہ استنہار فراخ شدن انہار روا کردن نہر انتہار بانگ برزدن قولہ تعالی واما السائل فلا تنہر اے لا تزجر - نہروان نام شہرے منہرۃ جاے خاک روبہ انداختن -

نہبر - نہابر - مواضع ہلاک و فی الحدیث من جمع مالا من نہاوش اذہبہ اللہ فی نہابر - نہابیر کوہہا از ریگ واحد ہا نہبرۃ بضمتین -

نیر - نیر علم جامہ و پود جامہ و یوغ آماج و نام کوہی نیران انیار ج ویقال نرت الثوب انیرہ و کذلک انار الثوب وہنارہ مثل اراق وہراق - رجل ذو النیرین آنکہ قوت او دو چند قوت یار او باشد نیر الطریق نشان راہ نیار بالکسر نام مردی از قضاعہ نارت نائرۃ (ع بفتحہا) ہاجت و ہائجۃ و النور کصبور فی (ن ور) -

نبذرۃ - بیجا و بیہودہ خرج کردن مال و النون زائدۃ

نستر - زاہد فارسی مجوسی کان فی زمن کسریٰ انوشیروان و ریحان معروف کالنسترن و کد رہم ناحیہ است در عراق نستر و جزیرہ است ما بین دمیاط و اسکندریہ منستیر موضعیست بافریقیہ میان زاہدان و تارکان دنیا و شہرے دیگر بافریقیہ اہلہ قوم من قریش بینہ و بین القیروان ستۃ مراحل و موضعی ست بہ شرقی اندلس -

نسطوریۃ - بالضم و تفتح قومے از نصاری کہ با دیگران آن قوم مخالفت دارند وہم اصحاب نسطور الحکیم الذی ظہر فی زمن المامون و تصرف فی الانجیل بحکم رأیہ وقال ان اللہ واحد ذو اقانیم ثلاثۃ وہو بالرومیۃ نسطورس -

نشتیر - و بیہے -

نشطرۃ - خوردن چیزے بحدیکہ بر دل گرانی آرد قلب النشطرۃ -

نیلوفر - ویقال النینوفر ضرب من الریاحین

نیبت فی المیاه الراکدة بارد فی الثالثة رطب فی الثانیة ملین صالح السعال داو جاع الجنب والریة والصدر واذا عجن اصله وطلی به الحق مرات ازاله واذا عجن بالزفت ازال داء الثعلب۔

نفاطیر۔ گیاه پراگنده و نخستین گیاه که بباران ببار روید نفطورة بالضم یکے والنون زائدة۔

نهتر۔ فلان علینا اے تحدث بالکذب۔

نهترة۔ نوعی از رفتار۔

نهسر۔ گرگ یا بچهٔ آن از کفتار و سبک و چلد و حریص بسیار خورندهٔ گوشت نهسر اللحم قطعه و نهسر الطعام اکله۔

فصل الواو

وار۔ وار۔ ترسانیدن (ع ف اک ۲) استیار در پی دیگر رسیدن الاصمعی عن ابی عبیدة استوارت الابل ای تتابعت علی نفار قال ابو زید هذا اذا نفرت فصعدت الجبل واذا کان نفارها فی السهل قیل استاورت قال هذا کلام بنی عقیل۔ ارض وئرة زمین سخت خشک وهو مقلوب من الاوار۔

وبر۔ وبرة۔ جانوریست خردتر از گربه که او را بپارسی ونک گویند وبر کی سعور وبر و بارج۔ و نام مردے و روزے از ایام عجوز وبار مثل قطام زمین عاد وبر بفتحتین پشم شتر و پشم ناک شدن (ع ک اف ۲) وبر بکسر ۲ لغت منه ایبار پشم ناک شدن ویقال ما بها وابر ای احد۔ تبات الاوبر سمارغ ریزه توبیر رفتن خرگوش در زمین درشت

واقامت کردن بجائے۔

وتر۔ وتر۔ بالکسر تنها وطاق وتر بالفتح کینه وآن لغت اهل عالیه ست وبالکسر لاهل الحجاز فی الثانی وبالفتح فی الاول ولبنی تمیم بالکسر فیهما۔ وتر بفتحتین زه کمان وتر بالسکون وترة کینه نا ستدن وکم کردن از حق کسی (ع ف اک ۲) یقال وتره حقه اے نقصه ومنه قوله تعالیٰ ولن یترکم اعمالکم اے لن ینقصکم۔ موتور آنکه کینه کشته خویش در نیابد وترة وتیرة رگ پوست وترة و خرک بینی وحلقهٔ تیر اندازی وتیرة روشن ونهاد ویقال ما زال علی وتیرة واحدة ای طریقة وسستی در کار یقال لیس فی عمله وسیره وتیرة ای فتور ایتار طاق کردن و بزه کردن کمان را وتیر مثله۔ مواترة در پی یکدیگر شدن گسسته و دو روز و روز میان روزه داشتن ضد مدارکت و مواصلت۔ و نامه در پی یکدیگر فرستادن یکان یکان ناقة مواترة آنکه یکے زانو خواباند آنگاه زانوی دیگر۔ نه هر دو را بیکبار نهد تتری یک یک پس یکدیگر تنون لاتنون وهی فی الاصل وتری ان کان الفها للتانیث لاتنون وان کانت للالحاق تنون۔

وثر۔ وثر۔ بالکسر وثیر وثار بالفتح والکسر بستر نرم امرأة وثیرة پر گوشت وثارة بالفتح نرم و بسیار ده شدن (ع بضمها) قال ابو زید وثارة بسیار پیه شدن چنانکه وثاجة بسیار گوشت شدن وثر بالفتح آب کشش در رحم کنا قه از وی آبستن نشود وبسیار کشنی کردن

(ع ف ا ک ۲) ستبشار بسیار خواستن چیزے را
دلبسیار آمدن میشرة اسپ نمدزین میاثر و مواثر ج۔
وجر۔ وجور۔ بالفتح دارو ہای دہان وجر ایجار
دارو در دہن ریختن ایجار ایضاً نیره در سینه زدن
سیحر کبحه که دارد بوے ریز ندا نجار دارو کردن
بہ وجور دہو افتعال منه وجر بہ فتحتین ترسیدن
وجر وجره نعت منه۔ وجار بالفتح والکسر گله کفتار
وجرة نام صحراے میان مکه و بصره۔
وحر۔ وحرة۔ بفتحتین کرکے سرخ برزمین چسپیده
وحرح۔ وکینه داشتن (ع ف ا ک ۲) وحر
باسکون کینه دہو اسم مثل دغر۔
وذر۔ وذرة۔ پارۂ گوشت ویقال فے الشتم یا
ابن شامة الوذرة وذرج۔ مثل تمرة وتمر۔
توذیر پاره پاره کردن گوشت ذمیش فرو بردن
بجراحت ویقال ذره ای دعه والاصل وذره
یذره مثل وسعه یسعه ولا یقال منه وذره ولا واذر
ویقال ترکه وہو تارک۔
وزر۔ وزر۔ پناه وکوه وزر بالکسر وسکون بار
گرانی وبزه دشتوارۂ جامه وسلاح اوزار ج
وبرداشتن برپشت قوله تعالی ولا تزر وازرة وزر
اخری ای لاتحمل حاملة حمل اخری وقال الاخفش
لاتاثم آثمة باثم اخری وغلبه کردن (ع ف ا ک ۲)
وبالعکس ایضاً۔ وزیرم۔ موازره ہم پشتی ووزیری
کردن ووزارة بالفتح والکسر اسم فیه استیزار وزارت
خواستن ووزارت کردن توزر وزیری نمودن

اتزار گناه کردن وفی الحدیث مازورات لمکان
ماجورات دلوا فر ولقیل موزورات ایزار در پناه
آوردن واستوار کردن۔
وشر۔ وشر۔ روشن کردن وتنگ کردن دندان
دربیدن بچوب پاره وفی الحدیث لعن الله الواشرة
والموتشرة۔ میشار اره۔
وصر۔ وصر۔ بالکسر عہد وجنگ وعہد نامه و
فے الحدیث ان ہذا اشتری منی ارضا وقبض منی
وتر ہا فلا ہو یرد علی الوصر ولا یعطینی الثمن وہو لغة
فے کقولک ارث وورث۔
وضر۔ وضر۔ بفتحتین ریم وچرکش وبوی ناخوش
وریمناک شدن (ع ح ک ا ف ۲)
وطر۔ وطر۔ بفتحتین حاجت ولا یبنی منه فعل
والجمع الاوطار۔
وعر۔ وعر۔ دشوار وعورة مصدر منه (ع ع
بضمہا) توعر شله توعیر متعد منه۔ استیعار دشوار
یافتن ویقال فلان وعر لمعروف ای قلیله ایعار
کم کردن یقال قلیل وعر ووعر وتح وعر۔
وغر۔ وغر۔ سختی گرما وخشم وکینه وغر بفتحتین
پرشدن سینه از خشم وکینه (ع ح ک ا ف ۲) ایغار
گرم کردن از خشم کسے را وجوشانیدن آب وشیر
وتمام رسیدن عامل خراج زمین ویقال الایغار ان
یجعل الملک الارض للرجل من غیر خراج۔
وقد یسمی ضمان الخراج ایغارا وہی لفظة مولدة
وغیر وغیرة شیر لسنگ تفسان گرم کرده توغیر

گرم کردن شیر د آب جز آن دغوا الجیش بانگ لشکر
و فر- و فر- مال بسیار و بسیار و تمام کردن و فور
لازم منه (ع ف اک ۲) هو فور تمام و فرة موی
تا زمه گوش انگاه جمة د انگاه لمة که با کتف فرود آید
و فی المثل توفر و تحمد این مثل آن جا گویند که کسی
بخشیده را باز و هد بے آنکه از وے بخشم شود و
فر از زمین تمام نبات و یقال فرادة و فراد للتی
لم ینقص من ادیمها شیٔ وسقاء اوفر- توفیر تمام
کردن حق کسے را یقال و فر علیه حقه استیفار
تمام ستدن یقال استوفر حقه ای استوفاه
توفر- حرمت نگاه داشتن و توفر علیه ای رعی
حرماته- و هم متوافرون ای کثیر-
و قر- و قر- گرانی گوش و گران شدن (ع
ک اف ۲) و قیاس مصدره بالتحریک الا انه جاء
بالتسکین یقال و قرت اذنه تو قر و قرا و گران
کردن گوش را یقال و قر الله اذنها و و قرت اذنه
فهو موقور- و یقال اللهم قر اذنه و شگافتن استخوان
و قر بالکسر بار خر و اشتر چنانکه و ثق بار شتر الغیار
بار کردن و گرانبار شدن امرأة موقرة بفتح القاف
و نخلة موقرة بالفتح و الکسر و موقر بالکسر گرانبار
و حکی بالفتح و هو علی غیر القیاس و قرة شکوخیدن
یقال و قرت الدابة- الیقار متعد منه یقال و قرها
و فی المثل کانت و قرة فی صخرة و این بجائی
استعمال کنند که کسی در مصیبت صبور باشد و در و
آن مصیبت اثر نکند و قار آهستگی کردن اسم و مصدر
(ع بضمها و ک ۲) یقال و قر یو قر و قارا و و قر
یقر قرة- و قور آهسته قال الله تعالی و قرن فی
بیوتکن بکسر القاف من الوقار و قد مر بیانه فی
القرار- توقیر بزرگ داشتن و حلیم شمردن و آزمودن
رجل موقر آزموده تیقور و قار بمعنی و هو فی الاصل
و یقور فابدلت الواو بالتاء کما فی وراث و
تراث- و قیر و قیرة مغاکے در کوه فقیر و قیس
اتباع- و قیر قرة رمه گوسپند-
و کر- و کر- خانه مرغ و کوراو کارج- و جنانه
و رآمدن وے (ع ف اک ۲) و دویدن اشتر
و اسپ و پر کردن مشک و کری بوزن فعلی
نوعی از دویدن اسپ و اشتر ناقة و کری ناقة
کوتاه توکیر پر کردن مشک و شکم و جز آن و مهمانی
بنا سی نو دادن و کیرة مهمانی بنا کسی نو ایکار پر
کردن توکر پر شدن خجج مرغ-
و ذر ه- تو ذیرا او قعه فی مهلکة او اغراه حتی
تکلف ما وقع منه فی مهلکة و ذر رسوله بعثه
و ذر الشتر نجاه و تعده و ذر الرجل اغواه و ذر بالبر
بذره و اسرف فیه فتور و دو و ذرت اذره و ذر جا
سکرت حتی کاد یغشی تحلئ و ذر و خبک عنی تجه
و بعده و توذر فی الامر تو رط و قد یکون التوذر
فی الصدق و الکذب و هو ایراد ک صاحبک
فی مهلکة-
و ز ه- تن لاغر و شر ین و رمثله و الیضا فرخی
سال و الورزی الضعیف البصر و نحوی عاجز

باتمام مکیتنی اباعبد العدور و نظره اخره دور و رفی الکلام اسرع الموور المنغر موزور بالزار مثله۔

وَظِر۔ فربہ و پر گوشت شد (ع ف اک ۱) ذِ زَر لغت منه وهو الملآن الفخذين والبطن من اللحم۔

وَتَر تُه۔ توتیراً علیته یعنی بلند گردانیدم او را۔

وَ هَرا۔ بفتحتین افروخته شدن شعاع آفتاب بر زمین بحدیکه برای او اضطراب مانند بخار نمودار شود وتوهر اللیل ای ثار والرمل تهور یعنی بیشتر شب زمستان بگذشت و ریگ توده شکست

وهران پدر قبیلهٔ و شهری باندلس منها عبد الرحمن بن عبد الله شیخ ابی عمر بن عبد البر و موضعیست بفارس وَبَرَه و وَهَرَه اوقعه فیما لا مخرج منه وتوهر زید فلانا فی الکلام اضطره الی ما یتقی فیه متحیر وانا مستوهر به و مستیهر مستیقن و یوسف بن ایوب بن وهرة محدث۔

فصل الهاء

هبر هبر۔ بفتحتین گوشت گرفتن شتر (ع ک اف ۲) هبر اهبر لغت منه۔ بعیر هبر و بر شتر بر گوشت پشم ناک هبر هبیر زمین هموار هبه برج وایضاً سنگهای بزرگ بریشتها هبرة پاره گوشت و پاره کردن (ع ف اک ۲) هبر از ناقه بسیار گوشت هوبر کبی بسیار موی هبار مثله وایضاً نام مردی از قریش هبیرة بن سعد نام مردی که مفقود شد وفی المثل لا آتیک هبیرة بن سعد یعنی هرگز نیایم هبرته بسلوسه سرهبر بکسرتین بچهٔ کفتار دخر کره

أمّ الهنبر مادهٔ خر۔

هتر هتر۔ بالکسر سخن بیفایده و شگفت و سختی هترا هتر تو کید است ویقال انه لهترا هتار شگفت شگفتها و این مرد زیرک دایی را گویند اهتار خرف شدن از پیری استهتار شیفته شدن بر شراب و جز آن تهاتر بر یکدیگر دعوی باطل کردن۔

هجر۔ هَجْر نیم روز و جدائی و جدائی کردن هجران کذلک هجرة بالکسر اسم منه هجرتان هجرة الحبشة و هجرة المدینة۔ هُجر ایضا پریشان گفتن بیمار و تنگ بر کشیدن بر شتر (ع ف اض ۲) هجور سخن پریشان ومنه قوله تعالی انّ قومی اتخذوا هذا القرآن مهجورا ای قالوا فیه غیر الحق و جدا مانده و کش شتر که گردن او را بر پای بسته باشند هاجر لغت از ین مجموع تهاجرة بریدن از جائی بروستی جای دیگر تهاجر بریدن هُجر بالضم سخن بیهوده اهجار فحش و بیهوده گفتن یقال رماه بهاجرات و مهجرات ای بفضائح و فواحش و گرمای نیم روز آمدن یقال اتینا مهجرین کما یقال موصلین ای فی وقت الهاجرة والاصیل و فزون شدن شتر در پیه و در رفتار هاجرة گرمای نیمروز تهجیر تهجّر رفتن درین وقت و تهجّر ایضا ای تشبّه بالمهاجرین وفی الحدیث هاجروا ولا تهجّروا۔ قال الفراء ناقة مهجرة و بعیر مهجر شتر یکه بر رفتار دفربهی فزون باشد ویقال هو الذی تتناعت الناس و یهجرونه ای ینعتونه۔ ویقال هذا اهجر من هذا ای اکرم منه هجر شور گیاه خشک شکسته

و گرمای یم روز و حوض فراخ هجر بالتحریک نام شهرے که خرما بوے نسبت کنند مذکر مصروف و فی المثل کمبضع تمر الی هجر و النسبة الیه هاجری علی غیر قیاس هاجری ایضاً البناء - هجیر هجیری بالکسر و التشدید نیتما خود عادت اهجیری بالضم کذلک هجار بالکسر پالان شتر وزه کمان -

هدر - هدر - بالسکون و الجر که باطل شدن حق و خون و مانند آن و جوشیدن شراب نهدار کذلک (ع ف ا ک ۲) اهدار مباح گردانیدن خون رجل هدرة مثال همزة مردے ساقط قوم هدرة بالتحریک ای ساقطون - و یقال ضربه فهدرت رائته تندر هدورا ای سقط - هدیر بانگ و بانگ کردن کبوتر و شتر و منه ابل هوادر (ع ف ا ک ۲) تهدیر مثله و فی المثل کالمهدر فی الغنة و آن شتری باشد که او را بسته باشند تا گشنی نکنند و او فریاد میکند و این در حق کسے گویند که فریاد میکند و ہی کاری نباشد هادر شیر که بالاے وے جغرات شده باشد و زیر وے زرد آب بود جوف اهدر شکم برآمده و یقال هدر العرفج اذ اعظم نباتها -

هذر - هذر - بفتحتین بیهوده هذر بالسکون بیهوده گفتن (ع ف اص ۲ ک ۲) هذر بکسر الثانی هذرة مثال همزة هذار هنذار بالکسر بیهوده گوی اهذار بسیار گفتن رجل هذریان بالیاء و کسر الهاء - و الاے هر وے شتاب سخن و سبک خدمت -

هجر - هجر - بالکسر گرمه هجرة ج - مثال قرد و قردة و نام زنے و مکروه هجرة مؤنث هجرج مثل قربة و قرب - رأس هر نام موضعے هر کراهت داشتن (ع ف ا ک ۲) فی المثل هو لا یعرف الهر من البر ای لا یعرف من یکرهه ممن یبره و یقال الهر دعاء الغنم و البر زجره ای لا یعرف الدعاء من الزجر هرار بالضم بیماریکه پوست شتر را بریزاند - و بیمار شدن شتر یقال هرت الابل فهی مهرورة و ناقة مهرورة بعیر مهرور - هریر بانگ سگ از سرما (ع ف ا ک ۲) و تاباییستن کسی را از شراب و جنگ یقال هر فلان الکاس و الحرب ای کرههما - و یقال هر الشرق و کمهی اذا یبس و تنفش - مهارة در روی بانگ کردن هراران دو ستاره هر تهرة خواندن گوسپند هر هرت الشئ لغة فی فرفرته ای حرکته - هر هور آب بسیار که از وے بانگ هر هر برآید و هو حکایة جریه -

هزر - هزر - بعصا زدن و درخستن هزر بالکسر زبان زده در همه چیز و هزریات و ذو کسرات کذلک -

هزبر - هزبر - مثال سبطر شیر رجل هزبران و هزنبر بالفتح فهامر و بدخو -

هشر - هیشر - هیشور - درختی و قیل نبات -

هصر - هصر - شاخ درخت شکستن هصرت الغصن و هصرت نه ای املت راسه اهتصار مثله - هیصر هصور مهصار و هصر شیر درنده -

هقر - هقور - بالفتح و تشدید الواو دراز -

هکر - هکر - بفتحتین و بالکسر و سکون ۲ سخت

شگفت داشتن (ع گ ف ۲) ہمر نعت منه

ہمر۔ ہمر۔ ریختن آب واشک (ع ف ض ۲) و دوشیدن ہمه شیر و دادن چیزے بکسے ہمّار۔ ہمِر مهمار بسیار گوے اہتمار تیز رفتن اسپ انہمار رفتن آب۔

ہور۔ ہوْر۔ ہوْر۔ ضر دوریدن و تہمت کردن ہورۃ اسم منه (ع ف ض ۲) ہائر ہاری علی القلب لغت منه مثل شائک وشاکی السلاح۔ تہور افگندن دیوار وجز آن تہور فرو دریدن وافتادن در چیزے بے باکی و گذشتن بیشتر شب و بیشتر زمستان و شکستن سرہا اہتوار ہلاک شدن تہور ریگ تودہ بلند۔

ہیر تہییر۔ تہیر۔ مثل تہویر و تہور ہیر بالکسر والفتح شمال آثر ائر لغتان فیہما بابدال الہمز۔ ہیر بتشدید یدالراء صمغ طلح تہیری بالالف مثله۔ ہیر سنگ سخت و سراب وفی المثل اکذب من الیہیر اے من السراب۔

ہبتر۔ کوتاہ۔

ہبتکور۔ کسیکه بشب و روز بیدار نباشد۔

ہتمرۃ۔ علی فعللة زیادہ گوئی۔

ہدکر۔ کعلبط زنیکه وقت رفتار گوشت و استخوان خود را بجنباند ہیدکر و ہدکورۃ و ہیدکور و ہیدکورۃ زن بسیار گوشت و رجل ہداکر کعلابط او الہیدکور المتدری والشابة والضخمة بحتة الدال کالہدکورۃ واللبن الخاثر کالہدکر ولقب لحارث بن عدی بن المنذر کان شریفا ولقب رجل من کندۃ و تہدکر من اللبن ردی حتی نام و تہدکر علی الناس تنزی والمتہدکر من الالبان المختلط بعضه ببعض وبیت ہیدکور الاساطین ثابت العمد لا یزاحم رکنه والمتہدکرۃ من الزبد التی تخرج فی الصیف مایدری اللبن ہی ام زبد ثم یغیب علیه الماء فربما صلحت۔

الہنذخرۃ۔ علی فعللة والتہنذخر تبختر المراۃ۔

التہنذکر۔ فی المشی کالتہذکر و تہنذکرت ابتہجت و سرت۔

ہزمرۃ۔ جنبش سخت و ہزمرۃ عنف به و تشعر ہزمیر بالکسر شہرے بمغرب۔

الہنیرۃ۔ تصغیر الہنرۃ بالضم وہم قرابات الاعمام والاخوال کانه ابدال النمرۃ ہائر۔

ہطر الکلب یہطرہ قتله بالخشبة او ہو مطلق الضرب ہنطرۃ خواری فقیر نزد غنی وقتیکه سوال کند او را و ہاطری نام شخصی و دیہے در گنتر من رای و دہی بزمین نیسان و تہطرت البیر تہورت۔

ہنیعرۃ۔ غول و خنثی و زن سبک و سبکی و خشم ہنعرون بلا و گندہ پیر سال خوردہ و ہنعرت المراۃ و تہیعرت اذا کانت لا تستقر فی مکان۔

ہنرۃ۔ سوراخ گوش ناقه لانه قلما یقع فی الاہمار کلمة فیہا نون بعد ہاء رائیس بینہما حاجز۔

ہنبر۔ کقنبر و خجل و زبرج کفتار و ابو الہنبر کفتار نر وام الہنبر کفتار مادہ ہنبرۃ خر مادہ ام الہنبر مثله

هِنبر ایضاً گاو و اسپ و ابنان بلابه یا کناره آن و کنصر خر کره نر هِنبرة مؤنث و الهنابیر النهابیر۔

فصل الیاء

یبر۔ یبرین۔ نام جائے در ریگ۔

یرر۔ یرر۔ به فتحتین صلاب شدن حجر ایر سنگ صلب و فی حدیث لقمان انه لیبصر اثر الذر فی الحجر الایر و یقال حار یار و حران یران اتباع۔

یسر۔ یسر۔ بضمتین و سکون ۲ آسانی نقیض عسر تیسیر آسانی کردن و توفیق دادن و بسیار شیر دار شدن گوسپند و منه قولهم رجل یُسَّر و هو خلاف الجنب یَسْر بالفتح فرو رویه تافتن و بخش بخش کردن شتر قمار را بجهت قسمت و سوے چپ آمدن و یقال قعد یَسرة ای شامة۔ تیسر استیسار آماده شدن الیَسَر چپ میسرة سوی چپ و توانگری و کذلک بضم السین و فراخی و قرا بعضهم فنظرة الی میسُرة بالاضافة قال الاخفش و هو غیر جائز لانه لیس فی الکلام مَفعُل بغیر الهاء و اما مَکرُم و معون فهما جمع مَکرُمة و مَعُونة۔ میسر بکسر السین قمار کردن (ع ف ک ۲) یَسَر میَسِر بلا حذف یاء المضارع و کذلک ییعر و ییْنع بخلاف یعد و یصل و اخواتهما لتقوی احدی الیائین بالاخری فلهذا قالوا فی لغة بنی اسد یحِل و هم لا یقولون یعلم لاستثقالهم الکسرة علی الیاء فان قال قائل فکیف لم یحذفوها مع التاء و الالف و النون قلنا هذه الثلاثة مبدلة من الیاء و هی الاصل و لیلها ان فعلتُ و افعلُ و نفعلُ مبنیات علی یَفعَل۔ یسرة به فتحتین خطهای کف دست از هم گشاده و داع بر دوران الیسار ج۔ دستها و پایهای سبک دابة حسن التیسور ستور نیکو بر دارنده قوائم را و ستور فرح یا سر یسر بالتحریک مقام الیسار ج۔ یاسر نقیض یامن یسر القوم الجزور ای اجتزوها و اقتسموا اعضاءها۔ یاسر شتر کش که گوشت را بهره بهره کند و یقال یا سر باصحابک ای خذ بهم یسارا و کذلک تیاسر و بعضهم ینکره۔ و یاسره ای ساهله۔ رجل اعسر یسر آنکه بهره دو دست برابر عمل کند اقتسار امتسار بالهمز و بغیر الهمز بهره کردن گوشت جزور را الیسار بالفتح دست چپ و توانگری و نام مردی یسارة توانگری الیسار بی نیاز شدن و یقال انظر فی حتی یسار منبی علی الکسر لانه معدول عن میسرة یُسری دست چپ و بهشت یسیر اندک و آسان۔

یستعور۔ یستعور۔ نام جائی و درختی علی فعللول۔

یعر۔ یعر۔ یعرة۔ بزغالة که ملوح شیر سازند آنرا و فی المثل هو اذل من الیعرة۔ یعار بالضم بانگ کردن بز ماده (ع ف ک ۲) یعور میش که وقت دوشیدن بول کند و یقال هو بالیار من البعر و البول۔ یعارة کشن دیگری را بر ماده عرض کردن تا اگر کشن را قبول کند بماند و الا افلاه و ذلک لکرمها۔

یتاجر۔ عنه اسے عدل عنه۔

یتجار۔ کمیزان چوگان ذکره ابن سیده (ی ج ر)۔

يَنُّيْرُ - كبقم جد محمد بن يحيي السِّيني المحدث -
يزرُ - ديهيست در خراسان بناحيهٔ خوارزم -
ماهورُ - شهر نزد -
يَنَّارُ - كشدّاد جد حمدان بن غازم الزندني البخاري المحدث -
يَهَرُ - بالفتح و بفتحتين جاے فراخ ستيهيدن
وقد استيهر تمادى في الامر واستيهر الحُمُرُ فرعت
واستيهر الرجل ذهب عقله واستيقن بالامر استوهر
مثله وذو يَهَرَ بفتحتين وقد يسكن بادشاهے از
قبيلهٔ حمير واليهيرّى (ه ار)
واستيهر - بالملك استبدل بها ابلا غيرها -

باب الزاء

فصل الالف

ابزُ - ابوز - برجستن آهو بره در دويدن اباز
لغت منه ابوز بالفتح كذلك -
ارز - أُرُزٌّ - بضمتين و فتح اول وتشديد الآخر
أُرُز بضمتين وسكون ٢ رز بالضم بلا همز رنز بالنون
الساكنة وهي ست لغات برنج أَرَزَة بفتحات درخت
ارزن أَرْزَة بالتسكين درخت صنوبر آرِزج - ارُوز
استوار شدن درخت و جز آن در زمين (ع ف ا
ض ٢) ومنه ناقة آرزة اى محكمة - ليلة آرِزة
شب سرد ويقال ان فلانا اذا سئل أَرَزَ اى
تشنج و انقبض واذا دعى اهتز يعني الى الطعام -
أَرُوز بالفتح اى منقبض من البخل - وفي الحديث
ان الاسلام ليأرز الى المدينة كما تأرز الحية الى
جحرها اى تنضم و تجتمع مأرز پناه جاى -
ازز - ازيز - بانگ كردن رعد از جوش ديگ و
جوشيدن (ع ف ا ض ٢) وفي الحديث انه كان
يُصلّي و لجوفه ازيز كازيز المرجل من البكاء آز از
سخت جوشيدن ديگ زبر انگيختن و براغاليدن
ومنه قوله تعالى تؤزهم ازا اى تغريهم على المعاصي
و در آميختن يقال ارزت الشئ اذا ضممت بعضه الى
بعض اِوَزّة اوزة بالكسر وتشديد الزاء بط و مرغابي
اوزّون ج - بالواو والنون كجمع العقلاء -
آجُز - نام شخصي واستاجز على الوسادة تحنى عليها و اتكي
أَفْز - برجستن كانه مقلوب من الوفز وانا على
افاز و وفاز كاشاح و وشاح -
أَلْز - فراگرفتن چيزے را (ع ف ا ك ٢) يتعدى
بنفسه و بالباء و اضطراب كردن (ع ك ا ف ٢)

فصل الباء

برز - بروز - بيرون آمدن ابراز بيرون كردن
براز مبارزة از ميان صف بيرون شدن بحرب
براز ايضا كناية عن ثقل الغذاء و هو الغائط مبرز
حاجت جاے براز بالفتح كشادگى فراخ و جاى
بى درخت كشاده تبرز بحاجت گاه بيرون شدن
تبريز پيدا و كشاده كردن و فزون شدن بر اقران
خود رجل برز مرد پارسا و زيرك وامراة برزة
و كتاب مبروز اے منشور و هو على غير قياس و
انكره ابو حاتم وقال لعله مزبور ولا وجه لانكاره
لان الرواة كلهم على انه لغة -

برغز. برغز. گوزن بچه۔
بزز. بز. سلاح و متاع بزاز جامه و متاع فروش
ور بودن (ع ف اض ۲) و فی المثل من عزبز
ای من غلب اخذ السلب بزیزی اسم منه ابتزاز
کذالک بزة بالکسر هیات و سلاح۔
بغز. بغز. نشاط و بازی کردن شتر باغزیه
نوعے از جامها۔
بلنز. بلنز. بکسرتین اے ضخم قال ثعلب لم یات
من الصفات علی فعل الاحرفان۔ امراة
بلز اے ضخمة واتان ابد۔
بهز. بهز. راندن بدرشتی و نام مردے۔
بیز. باز. م۔ ابواز بیزان ج بازی مثال قاضی
مثله بزاة ج۔
بخزه. بشت زد اورا (ع بفتحهما)۔
بخز عینه. چشم او را کور کرد (ع بفتحهما) انجال
گروهے از مردم۔
بلاز. الرجل گر سخت و دوید و شکم سیر خورد۔
بلاز شیطان و کوتاه و کودک درشت و سخت بلز بالکسر مثله
بلنزی. کمنبطی شتر درشت و سخت۔
بیز و بیوز. رفتن و منقطع شدن (ع ف ا
ک ۲) البائز العائش و فلان لا یبیز رسته
لا التیش و فلان لم یبز اے لم یفلت۔

فصل التاء

تزر. تزوز. سخت شدن گوشت تاز هر چه سخت
وصلب باشد اتزاز سخت کردن خمیر او خشک کردن
دوندگی گوشت اسب را۔
تیز. تیاز. مرد کوتاه چفسیده گوشت تیز لرزیدن
تیر که در نشانه زده باشند (ع ف اک ۲)
تاز. الجرح زخم التیام یافت (ع بفتحهما)
تاز القوم فی الحرب بهم نزدیک شدند و عیر تمز کاکتف
گورخر نیکو خلقت۔
تبریز. ذکر فی (ب ر ز) ذکره ابن درید فی الرباعی
ترغوزی. نسبة الی ترغ عوز یذکر فی العین
ترامز. کعلابط شتر یکه تمام شده باشد قوتش
یا وقت علف خوردن هرش بلرزد۔
تلبیزه. لقب ابی القاسم الاصبهانی هذا ضبط
السمعانی و عن غیره بالباء و قد تقدم۔
توز. بالضم طبیعت و خوی و درختی و بیخ و محمد بن
مسعود التوزی محدث لعله نسب الیه و الخشبة یلعب بها
بالکجة و موضعی ما بین سمیراء و فیدلا توز الکریم الاصل
و توزون لقب محمد بن ابراهیم الطیری توزین
او تیزین کورة بحلب و تاز تور غانط و توز کبقم شهری
بفارس و یقال توج بالجیم منه الثیاب التوزیة و
محمد بن عبد الله اللغوی و بو یعلی محمد بن الصلت و
ابراهیم بن موسی و احمد بن علی التوزیون المحدثون

فصل الجیم

جازه. جاز. بالتحریک آب بگلو خستن (ع ک ا
ف ۲) یقال جزت بالماء ای غصصت به جاز
بالتسکین اسم فیه۔
جبز. جبز. بالکسر بخیل جبز نان خشک یقال اخرج

اجبزه جبیزااے یابسا۔
جرز۔ جرز۔ بفتحتین والسکون و بضمتین والسکون
اربع لغات زمین بے نبات جمع الجرز جرزۃ مثل
حجرہ و حجرۃ و جمع الجرز اجراز مثل سبب واسباب۔
ارض مجروزۃ زمین کہ علف او را خورانیدہ باشند
جرز بفتحتین تنگ سال وسطبری جرز بالضم گرز معرب
جرزۃ ج۔ جرز بالفتح بریدن (رعع ف اض ۲)
سیف جراز بالضم والتخفیف شمشیر بران ناقۃ جراز
بسیار خوار رجل جروز و امرأۃ جروز آنکہ تمام
خوان را بخورد و ہیچ نگذارد جرزۃ اسم للاستیصال
جارز سرفہ سخت۔ و زن نازاینده جارزۃ زمین
خشک کہ ریگ فرو گرفتہ باشد جرز بالکسر پوستین زنانہ
جربز۔ جربز۔ قربز بضمتین گربز وہما معربان۔
جرمز۔ جرموز۔ بالضم حوضچہ جرامیز ج۔
ایضا اعضا یقال جمع جرامیزہ اذا القبض لیثب
ابن جرموز نام مردے کشندہ زبیر بود جرمزۃ
آجر نماز گرد آمدن بجائے تجرمز گذشتن شب۔
جزز۔ جز۔ عز بزکردن پشم و درودن گندم و خرما
وجزان (رعع ف اض ۲) مجز داس و دو کارد
فریز من الجزاز بالفتح والکسر وقت درود فریز
اجزاز بدرو رسیدن کشت و خرما و جزآن یقال
اجزالزرع ای حان جزازہ۔ و اجزالرجل آے
ای صار ذا زرع و غنم مجزۃ۔ استجزاز بدرو رسیدن
کشت یقال استجز ای استحصد۔ اجتزاز اجدزاز بریدن
یقال اجتززت الشیخ واجدزرتہ۔ جزوز خشک شدن
خرما (رعع ف اک ۲) اجزاز مثلہ۔ تمر فیہ جزوز ای
یبس۔ جزۃ بالکسر پشم یکسالہ جزوزۃ بالفتح گوسفند فربہ
کردنی مثل الحلوبۃ والرکوبۃ والمعلوفۃ۔ جزازۃ بالضم
ریزہای ادیم وجزآن جزیزۃ پارہ از پشم جزجزۃ
بکسرتین گوی رنگین از پشم کہ بر ہودج آویزند۔
جلز۔ جلز۔ بالفتح من الانسان اغلظہ ومن السوط
مقبضۃ و بے پر تیر و تازیانہ و دستہ شمشیر و جز آن
پیچیدن (رعع ف اک ۲) تجلیز کذالک۔ جلاز
بالکسر پے پیچیدہ جلواز پایکار و دامن بردار جلاوزۃ
ج۔ جلوز بالکسر وتشدید اللام چلغوزہ۔
جلفز۔ جلفزیز۔ بالفتح گندپیر و رنجیدہ کار کن
او العجوز التی فیہا بقیۃ۔
جمز۔ جمز۔ نوعی از رفتار شتاب (رعع ف اک ۲)
جمازۃ جماز شتر تیز بسیار رو جمازی بفتحات خر
تیز و جمازۃ بالضم والتشدید دراعہ از صوف جمزۃ
مخففت پارہ از خرما جمز ج۔ جمزان نوعے از خرما
جمیز بتشدید المیم میوہ چون انجیر۔
جنز۔ جنازۃ۔ تخت کہ مردہ را بر وے بردارند
وانچہ مردہ بر وے نباشد نعش و سریر خوانند۔
جہز۔ جہاز۔ بالفتح والکسر رخت عروس و مسافر
و مردہ اجہاز خستہ را کشتن یقال اجہز علیہ فرس
جہیز اسپ سخت دوندہ و فی المثل ضرب دنی جہازہ
بالفتح یعنی رمیدہ و اصل آن از ستوری گرفتہ اند
کہ بار او بشکم آید و برمد و روی صحرا گیرد جہاز بالفتح
فرج زن تجہیز ساختن جہاز عروس و لشکر و مردہ

و مسافر و دوانیدن اسپ بر کسی یقال جمز علیه الفرس
تجهز آماده شدن کاری را یقال تجهز للامر - جهیزة
نام زنی گول و فی المثل فلان احمق من جهیزة
و هی امراة واقعها فحملت و تحرک الولد فی بطنها و
قالت فی بطنی شیئ ینقز -
جوز - جواز - بالفتح روائی و روا شدن و آب
که ستور و کشت را دهند و آب دادن و گذشتن
از جائے و راہے (ع ف اض ۲) اجازة بریدن
مسافت و پس افگندن جائے بر رفتن از وی
و گذرانیدن و اجازت دادن بر نام کسے و صله
دادن و دستوری دادن و در شعر مصراع دیگری
را تمام کردن و یکے روے دال و دیگرے روے
طا آوردن یقال استجزت فلانا فاجازنی اذا
استقاک مارلارضک او ماشیتک مجاوزة
در گذشتن از جائے بجائے تجاوز در گذشتن و
در گذاشتن گناه و ذو المجاز نام موضعی بمنی
تجویز روا داشتن جوّزه و روا گردانیدن تجوّز
عفو کردن یقال اللهم تجوّز عنی و تجاوز عنی و
سبک گزاردن نماز و سخن بمجاز گفتن مجاز راه گذر
و گذاشتن و رفتن و ضد حقیقت جوزة گوز جوز
جوزات ج - معرب و یکبار آب دادن ستور را
و کشت را مجازة گورستان و جوز الشیئ وسطه
اجواز ج - جوزاء گوسپند میان سفید و نام برجے
جائز داور روان و گذرنده و بالا را جوزه جوزان
ج - جیزة کرانه وادی جیز ج - جائزة صله و عطا
جوائز ج - و شهرتی آب تجاویز نوعی از برد ها و جامها
الجحافز - کعلابط الضخم العظیم -
الجعفز - کالجاز الی آخره و حبا جعبزان گیاہے -
جعفز - شتابی در رفتار -
جلبز - کعلبط بسیار سخت -
جلحز - کجعفر و قرطاس تنگ دل و بخیل -
الجلمرز - من النوق الجلفریز -
جمل جلنزی - شتر بسیار سخت -
جلهزة - دانسته چشم پوشی کردن از چیزے -

فصل الحاء

حجز - حجز - باز داشتن (ع ف اض ۲) و بستن
دست و پای شتر تا نعلین او را برد از بند انحجاز
باز ایستادن و بجا ز شدن محاجزة یکدیگر را منع
کردن و فی المثل ان اردت المحاجزة فقبل
المناجزة و یقال کانت بین القوم رمیا ثم
صارت حجیزی ای ترامو اثم تحاجزوا - حجاز یک
مثل حنانیک ای احجزوا بین القوم حجزة بفتحتین
تاریکی حجاز بالکسر بلاد عرب لانها حجزت بین نجد و
الغور رور سن که دست و پای شتر بدان بندند حجتجاز
ازار بر میان بستن و بحجاز آمدن محجوز شتر دست
و پاے بسته حجزة بالضم منفسه ازار -
حرز - حرز - بالکسر جای استوار و تعویذ حرز حریز
جای نیک استوار احتراز تحرز پرہیز کردن و خویشتن
نگاه داشتن حرزه بفتحتین گوزکه کودکان بوی بازی
کنند و هو الجوز المحکوک یلعب به الصبیان و من امثالهم

فیمن طمع فی الربح حتی فاته راس المال فولهم احرزی واتبعی الغوا فلا بریده واحرزاه فحذفت الهاء۔

حرمز۔ حرماز۔ بالکسر قبیلهٔ از تمیم۔

حرز۔ حرز۔ رخنه حرزة یکے ایضاً وقت وهنگام وبریدن ورخنه در چوب افگندن احتراز بریدن تحرز بریده شدن تحریز تیز کردن وبرهم سودن دندان را واندازه کردن والبعیر الذی اصاب مرفقه طرف کرکرته واو ما ه قیل له حاز فاذا لم یدمه فهو الماسح۔ حزة بالضم تیغهٔ ازار وپارهٔ گوشت بدرازا بریده حزاز سبوسهٔ سر حزازة سوزش دل از خشم وجز آن وکذالک حزاز بالفتح والضم مشددا حزیز جائے درشت حزان بالکسر احزة ج۔

حفز۔ حفز۔ سپوختن از پس پشت (ع ف ا ک ۲) ویقال اللیل یحفز النهار ای یسوقه۔ وحفزه بالرمح ای طعنه۔ احتفاز بر سر پائے نشستن وفراهم نشستن در چیدن وفی الحدیث عن علی رضی الله تعالی عنه اذا صلت المرأة فلتحتفز ای تتضام اذا جلست واذا سجدت ولا تخوی کما یخوی الرجل حوفزان لقب حارث بن شریک الشیبانی۔

حلز۔ تحلز۔ دامن برزدن بکاری تهلز کذالک حلزة بکسرتین مشددة اللام زن کوتاه وبخیل ونام مردے وکذا رجل حلز۔

حمز۔ حمز۔ زبان گزا شدن شراب وگیاه حمزة تره تیزک ونام عم رسول الله صلی الله علیه وسلم ابو حمزة کنیت انس بن مالک رضی الله تعالی عنه بسبب تره چیدن رسول او را این کنیت فرمود حمازة بالفتح سختی وسخت شدن (ع ع بضمها) حمیز الفواد سخت دل حامز سلهٔ۔ وفی حدیث ابن عباس افضل الاعمال احمزها ای امتنها واقواها۔ حموز البنان سخت سرهای انگشت۔

حوز۔ حوز۔ حیازة بالکسر گرد آوردن (ع ع ف ا ن ۲) احتیاز کذالک حوز حیز راندن نرم (ع ع ف ا و ک ۲) احوزی نرم سبک راننده احوذی بالذال کذالک تحویز نرمی وسبکی راندن ستوری آب مجاوزة سهم درآمیختن تحوز تحیز در پیچیدن یقال ما لک تحوز تحوز الحیة وتحیز تحیز باو بگوشه رفتن حیز کرانه هر چیز واصله من الواو وکذالک حیز بالتخفیف مثل هین وهین احیاز کنارها حوزة ناحیه حوزة الملک بیضته۔ انحیاز برگشتن از چیزے واز خانمان بجائے دیگر رفتن تحاوز دو گروه از هم یکرانه شدن۔

احر نفز۔ والازواج اجتمعوا وابیات محر نفرات جیاد۔

حر فزة۔ تیزی خاطر احرفز وتحرفز ای صار ذکیا وحرمزه لعنه وحرمز کز برج پدر قبیلهٔ وبنو الحرماز قبیلهٔ الحاقفزة۔ التی تحفز برجلها اسے ترمح بها کانه مقلوب القاحزة۔

الحانجز۔ الجلحز۔

حرز۔ سخت راندن وآهسته راندن من الاضداد وتخیرت الحیة تلوت وخیز نرم الحمار وهو حیار گلکتان بطنی از طی حیزان بالکسر شهری بدیار بکر محمد بن اسمعیل الفقیه الشاعر ومحمد بن ابی طالب ...

فصل الخاء

خبز۔ خبز۔ بالضم نان و بالفتح نان نخیتن و نان دادن (ع ف ک ۲) خابز مرد با نان مثل لابن و تامر۔ خبز ایضا راندن و دست بر زمین زدن شتر خبزة بالضم کوماج خباز خبازی بالضم مشددة باب سنجاب و بالفتح نان پز۔

خرز۔ خرز۔ درز موزه دوختن (ع فاض ۲ و ک ۲) خراز دوزنده خرزة بالضم درز موزه و مشک و جز آن تخرز بالکسر درفش خرزة بفتحتین مهره خرزات الملک جواهر تاجه۔ خرز الظهر مهرهٔ پشت۔

خزز۔ خزز م و خاره بر سر دیوار نهادن و به نیزه و تیر دوختن (ع ف ض ۲) اختزاز کذلک خزز بالضم خرگوش نر خزان بالکسر ج مثل صرد و صردان۔ خزاز خزازی بالفتح فیهما نام کوهی که بر سر او آتش افروختندی خزخز مثال هدهد توانا۔

خنز۔ خنز۔ بالتحریک بوی گرفتن گوشت (ع کا ف ۲) خنزوانة بضمتین تکبر و بزرگ منشی خازباز مبنی علی الکسر مگس ریزه و بانگ مگس و گیاهی دگر و درد گلو خزباز بالکسر لغة فیه۔

خوز۔ خوز۔ بالضم طائفه مردم۔

خربز۔ بالضم خربزه عربی صحیح و اصله فارسیّ۔

تخزیر۔ بزرگی و ترشروئی نمودن تخزیر البعیر ضرب بیده کل من لقی و الخزباز ذکر فی (ا ب و ز)

خامیز۔ شوربا با سرکه چربش آن دور کرده باشند لغت عجمی ست۔

فصل الدال

درز۔ درز۔ الثوب م۔ و هو معرب۔ بنات الدرز سپس و بیضهٔ آن اولاد درزة فرومایگان مردم درزی دوزنده۔

دلمز۔ دلامز۔ بالضم توانا و دوربین لمز مقصورة دلامز بالفتح ج۔

دهلز۔ دهلیز۔ بالکسر م۔ دهالیز ج۔

دنخز۔ جماع کردن (ع بفتحها) و بسیار سخت

دعز۔ دور کردن و جماع کردن (ع بفتحها)

دهمهوز۔ بسیار خورنده۔

فصل الذال

ذرز۔ برلذتهای دنیا قادر شد (ع ک ا ف ۲)

الذرز۔ مازی۔ هو محمد بن الفضل المحدث روی عنه ابو حفص عمر بن شاهین السمرقندی۔

فصل الراء

ربز۔ کبش ربیز۔ قچقار آگنده گوشت و ربیز پر کردن مشک و جز آن۔

رجز۔ رجز۔ بالکسر پلیدی و عذاب و بت قوله تعالی والرجز فاهجر و قرئ بالضم ایضا قال مجاهد هو الصنم۔ و اما قوله تعالی رجزا من السماء بالکسر فهو العذاب۔ رجز به فتحتین نوعی از بحور شعر و شعر و منه رجز الراجز و ارتجز و یکی از بیماریهای شتر بعیر ارجز لغت منه و ناقة رجزاء کذلک مرتجز نام یکی اسپ رسول علیه السلام۔ رجازة بالکسر مرکب اصغر من الهودج و آنچه بر یک طرف بار آویزند

که سبک باشد تا برابر شود۔
ررز۔ رزّ در زمین جستن و استوار کردن چیزی
ورُزفین بر در نهادن و دم بزمین فرو بردن
ملخ بجهت بیضه نهادن (عع ف اض ۲) ارزاز
مثله ترزیز آسان و براد کردن کار رالیقال
رزّزتُ ذلک الامر لک ترزیزا ای وطأته۔ ورزّه
رزه ای طعنه طعنة۔ ورزیز البیاض صقله وهو
بیاض مرزّز ای مصقول۔ ارتزاز درنشستن تیر
به نشانه و بخیلی کردن رزّة الباب زرفین در رز
بالضم برنج رز بالکسر رزیزی مثال خصیصی آواز
است آهسته رزیز گیاهی که بوی چیزی رنگ
کننده آرزیز لرزه و یخ ریزه۔
رعز۔ مرعزّی۔ بکسر المیم والعین مقصور
آمرعزا ممدود گاموی بهای ریزه بن پشیم اذا شددت
قفرته واو انخفف مددته وان شئت فتحت المیم
مرعز بحذف الالف کذلک۔
رکز۔ رکز۔ در زمین زدن نیزه (عع ف ا
ض ۲ و ک ۲) ارتکاز تکیه کردن برکمان مرکز میانه
دائره و جای باش مرد رکز بالکسر آواز نرم
رکاز مال پنهان کرده در زمین وفی الحدیث
فی الرکاز الخمس ارکاز یافتن مال پنهانی در زمین
رمز۔ رمز۔ بلب وابرو اشارت کردن (عع
ف اض ۲ و ک ۲) ارتماز اضطراب کردن ترمّز
مثله۔ ارمیزاز جنبیدن لشکر رمازة لشکر انبوه که
گوئی اطراف و نواحی می جنبند بحرکت ایشان و سوراخ

مقعد و زن بلا به کار را موز دریا۔
رنز۔ رنز۔ بالضم لغة فی الارز یعنی برنج۔
روز۔ روز۔ آزمودن (عع ف اض ۲)۔
رهز۔ رهز۔ جنبیدن بوقت مباضعت رهزان
کذلک (عع بفتحهما)
رخیز۔ اسمیست۔
رطز۔ بفتحتین سست از شعر و غیره والرطازات
مخففة الخرافات۔
استرغزه۔ سست و نرم کرد او را۔
رفزه۔ زد او را (عع ف اک ۲) رافز رگ
جهنده مایرفز منه عرق ای ما یضرب۔
رقز۔ رقص کرد رافز رگ جهنده و مایرقز منه
عرق ای ما یضرب۔
مرهز۔ کمقشعر سباک و بفتح الهاء رجای
طمع و هو لا یرهز شیئا ای لا یعطی شیئا۔

فصل الزاء

زیز۔ زیزاء۔ زمین درشت و کرانه پر مرغ زیزاة
پشته زیازی بالفتح ج۔ قدر زوازیة دیگ بزرگ
رجل زوازیة کوتاه ضخم قوم زوازیة کذلک۔ رجل
زونزی بالفتح والنون وزوزی مرد ستم زیرک و
ستم ظریف زوزاة حقیر داشتن و راندن زوزیته
ای استحقرته وطردته۔
زبازاة۔ زبازاء۔ زن کوتاه زباریة مرد بدتر
از قوم خود۔
زریز۔ سبک و پاک و خردمند استوار رای

زتر۔ اہمله جمهور المصنفین وفی بسیط النحو زَتَّه یَزُتُّه زَتًّا صَفّعه۔

زلز۔ بفتحتین وکتف رخت خانه درا ہے که تو ازان بجای زلز مضطرب شد (ع ک اف ۲) زلزه زن سبک که بجانهاے همسایگان آمدورفت کند جمعوا زلزاهم ای امرہم۔

زوزان۔ بالضم جد محمد بن ابراہیم الطاکی زَوزن بالفتح شهری ما بین ہرات ونیشاپور وقِدرُ زُوازیة دیگ کلان رجلٌ وقوم زُوازیة نصارُ غلاظ رجل زونزیٌ متکائس متحذلق وزوزیت نزوازاة استحقرته وطردته۔

فصل السین

سجزی۔ بالفتح والکسر نسبة الی سجستان الاقلیم المعروف منه ابوداود سلیمان بن الاشعث و ابوسعید عثمان بن سعید الدرمی وابوحاتم بن حبان والخلیل بن احمد القاضی ودَعلَج وابونصر عبیدالله الوائلی المجاور ومسعود بن ناصر الرکاب ویحیی بن عمار الواعظ وعلی بن بشری اللیثی وعبدالکریم بن ابی حاتم وعبدالصمد بن عمر بن ماہور وابوالوقت عبدالاول۔

سَلغَز۔ بالغین المعجمة نیک دوید۔

سینیز۔ وہیست بفارس منها احمد بن عبدالکریم السینیزی المقری وعلی بن المعلی المحدث وساغیز وہیست بیزو۔

تمر سهریز۔ بالضم وبالکسر وبالنعت وبالاضافة نوعیست معروف از خرما۔

سیازة۔ وہیست به بخارا منها علی بن الحسن السیازی ویعرف بعلبک الطویل محدثٌ۔

فصل الشین

شاز۔ شاز۔ درشت شدن جای وبی آرامی (ع ک اف ۲) اشاز بی آرام گردانیدن۔

شخز۔ شخز۔ بے آرام کردن۔

شزر۔ شزر۔ درستی مشارزة منازعت کردن مشارز بدخو۔

شمز۔ شمازة۔ سخت خشک شدن شئی شمز لغت منه۔ اشمیزاز منقبض وگرفته شدن شمازیزة گرفتگی۔

شہز۔ تمر شهریز۔ بالشین والسین وبالضم والکسر نوعی از خرما وان شدت اصفت مثل ثوب خزّ وثوب خز۔

شیز۔ شیز۔ شیزی۔ چوب سیاه که از وی کاسها سازند

شخز۔ مکاح شخز فرع کرد وترسید (ع ک اف ۲)۔

شغیزة۔ بالغین المعجمة سوزن کلان جوالدوز شغز بالفتح کردن کشتی کردن ودرمیان قوم فساد انگیختن (ع بفتحها) وحجر الشغزی حجر کانوا یرکبون منه الدواب بقرب مکة۔

التشغیز۔ التشغیر۔

شفزه۔ رفسه بصدر قدمه یعنی به پیش پای زد (ع ف اک ۲)۔

شکز۔ انگشت خلانیدن وزبان رنجانیدن ونیزه زدن

وجماع کردن (ع ف اض ۲) الشکاز من اذا حدث المرأة انزل قبل ان یخالطها یعنی آنکه هنگام تکلم بی دواعی انزال کند والتشیار والمعبر عند الشعراء والشکازة من اذا رأی ملیحا وقف تجاهه فجلد عمیرة یعنی کسیکه مقابل ملیح الوجه ایستاده بدست استمنا کند رجل شکز وشکز بد خلق اشکر کطرطب چیزیست همچو اسنان سپید که زینها بدان استوار کنند۔

شمخز۔ بضم الشین وکسرها وشد المیم بلند نگاه وسطبر از رشتی و مردم سمخرة گردن کشی سمخر برة مثله۔

شینیز۔ وشونیز۔ شونوز۔ شهنیز۔ سیاه دانه هندش کلونجی خوانند شونیزیة مقبرة صالحین ست در بغداد

شناهز۔ قلعه است بحضرموت۔

اشوز۔ گردن کش وشمیز به شوزا شغف به مشوز مضطرب۔

الشهنیز۔ الشینیز۔

فصل الضاد

ضرز۔ ضرز۔ بکسرتین مثال فلز بخیل ضرزة زن پست بالاناکس ناقة ضمرز بکسرتین کم شیر و قوی رجل اضرز تحرّ کام برهم فشیده اضراز خائیدن اسپ لگام را۔

ضمز۔ ضمز۔ سخن ناگفتن وخاموش بودن (ع ف اض ۲ وک ۲) در خفسیدن بچیزے بعیر ضامز شتر که از دهان بیرون نیارد وضموز ضامز خاموش۔

ضوز۔ ضوز۔ خائیدن خرما وجور کردن در بشکم (ع ف اض ۲)

ضیز۔ ضیز۔ کم کردن حق کسی را (ع ف اک ۲) ضاز بالهمز کذلک (ع بفتحهما) وقوله تعالی قسمة ضیزی ای جائرة وهی فعلی امثل طوبی وحبلی و انما کسروا الضاد لیسلم فیه الیاء لانه لیس فی الکلام فعلی بالکسر صفة وانما هو من بناء الاسماء کالشعری والدفلی۔

ضاز۔ بالفتح وبفتحتین ستم کردن (ع بفتحهما) وضاز فلانا حقه بخسه ونقصه وقسمة ضازی وتثلیث لغة فی ضیزی ای ناقصة۔

ضبارز۔ کعلابط مرد گرد اندام واستوار خلقت۔

ضبنز۔ گرگ سخت حیله گر ضبنز سخت نگریستن بگوشه چشم وذئب ضبنز وضبنیز متوقد اللحظ۔

ضخز۔ عینه بالخاء المعجمة چشم او را بر کند (ع بفتحهما)

اضرهز۔ الی کذا دب الیه مستترا یعنی نهان بسوی آن آهسته رفت۔

ضغز۔ سخت پایمال کردن (ع بفتحهما)

ضغز۔ بالکسر شیر و بد سرشت از درندگان۔

ضفز۔ فرو خوردن شتر نواله را او مع کراهة ذلک و دور نمودن وجماع کردن ودویدن وبر جستن و جهیدن وبدست یا پا زدن وبدهن اسپ لگام دادن ضفیز سطبر ضفیزة نواله کلان واضطفز بکراهت نواله فرو برد ضفاز سخن چین مشتق من الضفز محرکة للشعیر یعیش لیعلفه البعیر لانه یقول الزور کما یعیی هذا الشعیر للعلف۔

ضکز۔ بالفتح الغمز الشدید یعنی سخت فشاردن

ضمخز۔ بضم الضاد وکسرہا شتر سطبر و مردم فربہ وکشن تنومند۔

ضمرز۔ کز برج وعلابط شتر مادہ سال خوردہ یا کلان جثہ کم شیر وجعفر اسد وفحل ضمارز غلیظ وضمرز علیہ البلد والقبر غمانظ ضمرز زمین بسیار سخت ضمرزۃ سنگ لاخ درشت کہ شب راہ رفتن بران دشوار باشد وزن درشت۔

ضمز۔ سخت سپردا او را (ع بفتحها) وضمز المرأۃ نکحها وضمزت الدابۃ غضب مقدم الفم۔

فصل الطاء

طرز۔ طراز۔ بالکسر علم جامہ تطریز علم کردن مطرز با علم مطرز بکسر الراء علم گر طراز نورد ونہاد۔

طنز۔ طنز۔ فسوس کردن (ع ف اض ۲) طناز نعت منہ۔

طبز۔ بالکسر رکن کوہ وشتر دو کوہان وطبزہا جامعہا طبز بر کردن چیزے۔

طنبز۔ کز نجبیل فرج زن۔

الطخز۔ کنایۃ عن الجماع۔

طخز۔ بالکسر دروغ۔

طعز۔ دور کردن وجماع کردن (ع بفتحها)

طواز۔ للمان نرم خوے سال خوردہ۔

فصل العین

عجز عجز۔ بالفتح وضم ۲ سرین وبن ہر چیزی یونث ویذکر وہو للرجل والمرأۃ جمیعا اعجاز ج۔ عجیزۃ سرین زن عجز ناتوانی (ع ف اک ۲) معجز معجزۃ بفتح الوسط وکسرہا کذلک وفی الحدیث لا تلثوا بدار معجزۃ ای لا تقیموا ببلدۃ تعجزون فیها عن التعیش۔ عجوز بالضم گندہ پیر شدن (ع ف اض ۲) وبالفتح گندہ پیر قال ابن السکیت العامۃ تقولها بالتاء یعنی العجوزۃ عجائز عجز ج۔ وفی الحدیث ان الجنۃ لا تدخلها العجز وریگ تودہ عجزہ بفتحتین عجز بالضم بزرگ شدن سرین (ع ک اف ۲) عجزاء زن بزرگ سرین وعقاب کوتاہ دم وریگ تودہ ملتبد اعجاز ناتوان گردانیدن وعاجز یافتن کسی را ودر گذشتن چیزی از کسی یقال اعجزہ الشیء ای فاتہ اعجازۃ بالتشجہ کہ زنان بر سرین بندند تا کلان نماید تعجیز گندہ پیر شدن وتعجیز نسبت کردن کسی را وآہستہ و بادرنگ کردن معاجزہ رفتن کسی چنانکہ نتوان بوی رسیدن قولہ تعالی والذین سعوا فی آیاتنا معاجزین ویقال انہ لیعاجز الی ثقۃ اذا مال الیہ معجزۃ الانبیاء رم معجزات ج ایام العجوز سرماہای پس از زمہریر وآن پنج روز است نزدیک عرب یقال ہو صن وصنبر اخیهما وبر ومعلل ومطفی الجمر ومکفی الظعن ویقال ہی سبعۃ صن وصنبر وبر وامر وموتمر ومعلل ومطفی الجمر۔ اعجاز النخل بیخہای خرما بن تعجز بر عجز ستور نشستن عجزۃ بالکسر آخرین فرزند یقال فلان عجزۃ ولد ابویہ یستوی فیہ المذکر والمونث والجمع عجز بالزاء والراء والضاد نادر۔

عجلز۔ عجلزۃ۔ بفتحتین وکسر تین ای قویۃ شدیدۃ در ریگ تودہ در بادیہ۔

عرز۔ معارزة۔ ستیہیدن باہم و دور بودن

عرطز۔ عرطزة۔ دور شدن۔

عزز۔ عز۔ بالکسر ارجمندی خلاف ذل عزیز کمیاب و ارجمند عزاز ج۔ قوم اعزة و اعزار عز عزة عزازة عزیز شدن و گرامی شدن یقال عز علیه فلان و کمیاب شدن و دشوار شدن یقال عز علی ان تفعل کذا ای اشتد و درشت شدن یقال عز علی ذاک ای حق و فی المثل اذا عز اخوک فهن و قوی کردن تعزیز کذلک و قوله تعالیٰ فعززنا بثالث یخفف و یشدد ای قوینا و شددنا تعزیز ایضا درہم نشاندن باران زمین را مطر عز باران سخت و ارض معزورة زمین سخت عزوز عزاز تنگ پستان شدن ناقه (ع ف اض ۲) عزوز بالفتح لغت منه اعزاز گرامی داشتن و بزرگ آمدن غم بر کسی یقال اعز علی بما اصبت به و اعززت بما اصابک ای عظم علی و تنگ پستان شدن ناقه و دشوار برداشتن گاو بار را و بزمین سخت رسیدن عز بالفتح غلبه کردن (ع ف اض ۲) و فی المثل من عز بز و قوله تعالیٰ و عزنی فی الخطاب ای غالبنی و غالبنی لعز تنگ پستان شدن ناقه و عزیز شدن اعتزاز عزیز شدن و یعدی بالباء۔ عزة عزیزی و قوت و چیرگی عزة بالفتح نام زنی م۔ و آہو برہ مادہ عزاز زمین سخت عزار سال استعزاز سخت شدن ریگ و غلبه کردن بحق کسی یقال استعز فلان بحقی ای غلبنی و استعز بفلان ای غلب فی کل شیء و استعز بالعلیل ای اشتد مرضه و غلب علی عقله۔ و فی الحدیث استعز بکلثوم۔ و فلان معزاز المرض ای شدیده۔ عزی بالضم نام بت و مونث اعز و قد یکون الاعز بمعنی العزیز و العزی بمعنی العزیزة عزیزی عزیزا ار سرین اسب تقصیر و یمد تثنیة المقصور عزیزیان و للممدود عزیزاوان بالواو۔

عشز۔ عشزان۔ بالتحریک رفتار بریده پای (ع ف اک ۲)۔

عکز۔ عکازة۔ بالضم مشددة عصای باسنان عکاکیز ج۔

علز۔ علز۔ بی آرامی و سبکی و تفنگی کردن مردم۔ (ع ک اف ۲) علز بکسر الوسط لغت منه یقال بات فلان علزا۔ علوز بالکسر و تشدید الواو درد شکم۔

علہز۔ علہز۔ بکسرتین نوعی از طعام عرب که در تنگ سال خورند لحم معلہز گوشت که به پختن نرم شود۔

عنز۔ عنز۔ مادہ بز و آہو مادہ و جز آن و نام اسپ و پشتہ و قبیلہ از ہوازن و نام زنی و مادہ عقاب عنزة بالتحریک نوعی از سنان و پدر حی از ربیعه عنیزة نام دختری اعتناز دور شدن از جائی بجائی

عنقز۔ عنقز۔ مرزنگوش۔

عوز۔ معوز۔ معوزة بالکسر جامه خلق معاوز ج اعواز دشوار شدن کار و درویش شدن و حاجتمند گردانیدن معوز درویش عوز بفتحتین درویش شدن و نایافت شدن (ع ک اف ۲)۔

عجوز۔ بالضم خطیست از ہوا در ریگ پدید آید

عجار یزج-

اعنفز الرجل کاد یموت من البرد-

عضز- باز داشت و خائید (عع فت اک ۲) او لم یعرفها البصریون و ہو نبار مستنکر-

عضمز- کعملس اسد و سخت از ہر چیز و بخیل عضمزة مونث و گنده پیر سطبر زنخ زیرک زشت زور فت کوتاه عیضموز پیر زال و شتر ماده سطبر تن که بسبب پیه از بار باز ماند یا دراز و بزرگ جثه یا بسیار گوشت گرد اندام یا فراہم گوشت درشت که بدیدن خشمناک نماید و سناک دراز کلان-

العیطموز- من النوق و الصخرات الطویلة العظیمة او بدل من عیطموس-

عفززان- ہیزمے بود در بصره-

عفز- چار مغز خوردنی عفاز بالفتح مثله و ملاعبت مرد با زن خود معافزة مثله و نشاندن شتر خود را عفازة بالفتح تل و بالضم پنبه دانه-

عقز- باہم نزدیکی مور چہا و امثال آن در رفتار عنقز نره خر و مرزنگوش عنقزة رایت و بلاد زہر و ابو العنقز رجل ردت شہادته عند بعض القضاة لکنیته و عمرو بن محمد العنقزی و ابنه الحسین محدثان و دارة العنقز بدیار بکر بن وائل-

عکبز- بالضم سر نره آدمی-

علمز- و علموز بالضم سر نره آدمی و بالہاء فیہما زن گرد اندام پر گوشت و نره پر گوشت-

علکز- کزبرج و جعفر مرد سخت درشت و سخت سطبر و کلان علنکز مثله-

عیز- عیز مبنیان بالفتح و بفتحان زجر للضان-

فصل الغین

غرز- غرز- رکاب چرمین که بر پالان نہند یقال غرزت رجلی فی الغرز و کم شدن شیر ناقه (عع فا ض ۲) و پای در رکاب آوردن و سوزن سپوختن (عع فت اک ۲) غارز شتر کم شیر اغتراز نزدیک آمدن سفر و رفتن غریزة سرشت تغرز دم فرو بردن ملخ در زمین تغاریز ہی ما حول من فسیل النخل و غیره

غزز- غزة- بالفتح زمینی در حدود شام و بہا قبر ہاشم جد النبی صلعم غز بالضم گروہی از ترکان-

غمز- غمز- نشاندن بزمین و دست نہادن بر دنبه و پہلوی گوسپند تا فربہی و لاغری معلوم شود و اشارت کردن بچشم تغامز کذلک و منه قوله تعالی و اذا مروا بہم یتغامزون و غمازی کردن و المغامز المعائب یقال فعلت شیئا فاغتمزه فلان علی ای طعن و وجد مغمزا بذلک- و الغمز فی الدابة ان تغمز من رجله غمزة بفتحتین ستوران ولق لاغر رجل غمز مرد ضعیف غمیزة عیب مغموز متہم اغماز عیب کردن یقال اغمز فیه و کم حرمت کردن و در شکستن گرہا ناقة غموز ناقة که بر کوہان وی دست نہند که فربہ ہست یا نی و ہی مثل العروک و السکوک-

غوز- قصد کردن یعدی بنفسه اغوز باہل خود نیکی کننده و حذیفة بن اسید بن خالد بن الاغوز و یقال الاغوس صحابی-

غیزان - بالکسر دہیست بہرات منہا محمد بن احمد بن موسی الغیزانی المحدث -

فصل الفاء

فخز - فلان متفخز - ای متعظم متکبر -

فرز - فرز - زمین ہموار و جدا کردن چیزے از چیزے (ع ف ک ۲) فرزۃ بالکسر پارہ جدا کردہ از چیزے افراز جدا کردن و دست دادن بانداختن مفارزۃ جدا شدن دو شریک از یکدیگر افریز بالکسر درزد و زندہ مفروز د وختہ -

فزز - فزیز - پر شدن و روان شدن جراحت (ع ف ک ۲) استفزاز سبک گردانیدن ترس کسی را قولہ تعالی واستفزز من استطعت منہم بصوتک افزاز ترسانیدن و رمانیدن دل از کسی رجل فز مرد سبک و گوسالہ افزاز ج -

فلز - فلز - بکسرتین دن ت ریم الزار ہر چہ گداز دہد از جواہر کانی -

فوز - فوز - رستن و پیروزی یافتن بنیکی و ہلاک شدن (ع ف اض ۲) تفویز کذلک - و بیابان قطع کردن باشتر یقال فوز الرجل بابلہ اذا رکب بہا المفازۃ افازۃ پیروز کردن یقال افازہ اللہ بکذا - وقولہ تعالی فلا تحسبنہم بمفازۃ من العذاب ای بنجاۃ منہ - مفازۃ جائے رستن و ہلاکی و بیابان مفاوز ج - فازۃ سائبان -

فجز - بالفتح گردن کشی کردن لغۃ فی الفجس -

فطز - مرد (ع ف ک ۲) او لغۃ فی فطس -

فقز - مرد (ع ف ک ۲) لغۃ فی فقس -

فصل القاف

قحز - قحز - برجستن و بی آرامی قحاز بالضم بیماری گوسپند التقحیز برجہانیدن -

قربز - رجل قربز - مرد گربز معرب -

قزز - تقزز - نیک پاک بودن از آلایش قز مثلث لغات لغت منہ قز ایضا جامہ از ریسمان پیلہ معرب قاز و قازوزۃ قدح قاقزۃ مثلہ -

قعفز - یقال فلان جلس القعفزی ای خویشتن در چیدہ نشست اقعنفاز مصدر منہ -

قفز - قفز - قفزان - برجستن قفزی نوعی از رفتار اسپ و شتر یقال جارت الخیل تعدو القفزی قفیز پیمانہ اقفزۃ قفزان ج - قفاز بالضم والتشدید زکات جانور و غلاف دست زنان قفازان کی مثنی منہ تقفز مصدر منہ و قفازہ کردن در دست حنا اقفز و مقفز اسپ دست تا سپید -

قمز - قمز - بالتحریک چیزے دون کہ ہیچ قیمت نیارد قمزۃ بالضم پارہ خرما برہم خسیدہ -

قوز - قوز - ریگ تودہ خرد اقواز قیزان ج -

قہز - قہز - بالکسر جامہا از ریسمان و قزینہ -

قبز - بالکسر کوتاہ بخیل -

قحفز لہ الکلام غلظہ قحفز فی المشی اسرع قحفز الحقیبۃ حشاہا حشوا نعما -

قحفانیز - کز بخیل فرج -

قحلزۃ - رفتار مرد کوتاہ القحلزۃ فی الکلام التغلیظ

ویقال ضربه فتقحلز اے تجدل۔
قحزرۃ۔ چیزے خشک را بر چیزے خشک زدن۔
قرز۔ خاک را بسر انگشتان گرفتن و سنجیدن و تل و سطبری زمین و بالضم شیشہ روغن حجام قرزۃ بالضم بقدر قبضه۔
قرغز۔ بالکسر شخصی ست از ترک ولدہ رشنه لغزنۃ
قرمز۔ بالکسر رنگیست ارمنی یکون من عصارہ دود یکون فی آجامهم قرمز تا توان قرماز بالکسر نان سپید
قشنیزۃ۔ گیاہیست کہ برگش سبز ہمچو برگ خرد کاسنی میشود ملینه یا کلها الناس و یحبها الغنم جداً۔
قعز الاناء۔ آوند را از شراب و جز آن پر کرد (ع بفتحها) و قعز ما فی الاناء شربه شرباً شدیداً۔
القاقز۔ فی ق ز ر۔
قلز۔ نوعی از آشامیدنست (ع ف اض ودفا ک ۲) و زدن و تیر انداختن و شادمانی کردن تقلز مثله و برجستن و لنگیدن و آژیدن زمین را بعصا و مرد سبک و سست و کمعق جراگاہیست در روم و کعقل و قلز مسی کہ اثر آہن بران نرسیدہ باشد و مرد دور و قلزنه اقداحاً جرعة فاقتلزه و قتلز الجراد زرد نبه فی الارض قلز و تلز مثله تقلز دویدن تکه۔
قلحزۃ۔ رفتار مرد کوتاہ و گجر دحل مرد فربه نازنده کہ گفتار او زیادہ از کار او باشد۔
عجوز قمزۃ۔ پیرزال ناکس کوتاہ قد۔
قمز۔ کمقمع و علبط مرد خرد گوش کوتاہ قد۔
قمهزیۃ۔ بالضم زن بسیار کوتاہ قد۔
قفز۔ بالکسر پیمانه خرد اقفیز مثله اقفز مران آشامید و مرد پاک از آلایش و بالضم و بالتحریک سفال و تشکار قافز صیاد متقفز و قناز مثله۔
قمقزات۔ شتر کلان و بزرگ قمقزہ یکے قمقر سیاه قمقزۃ مؤنث قمقزیۃ کوتاہ قامت۔
قمزۃ۔ برجستن دکوتاہ خواہ مرد باشد یا زن و شتر مادہ کلان جثه سست رفتار قمزی دوش اسپ و شتابی و شادمانی۔
قومندز۔ بضم الاولین والرابع اربعة مواضع معرب ولا یوجد فی کلامهم دال ثم زائی بلا فاصلة بینهما۔

فصل الکاف

کرز۔ کرز۔ بالضم خرجینه کرزۃ بالکسر ج۔ کراز بالتشدید قچقار کہ خرجینه شبان بردار و کرز بالضم والتشدید ناکس و یقال الحاذق و باز کہ بست باشد تا پرہا بریزاند و بازیکه بسال دوم در آمدہ باشد گریز پیغمبر مکارزۃ شتافتن بجائے و پنہان شدن در وی و گریختن از کسی۔
کزو۔ کزازۃ۔ تندمزہ شدن و خشک شدن رجل کز مرد تند و قوم کز بالضم و رجل کز الیدین مرد بخیل مثل جعد الیدین بکرۃ کزۃ و تنگ آو اناک قوس کزۃ اذا کان فی عودها یبس عن الانعطاف کز تنگ کردن و ترنجیدن انقبض یقال کز الرجل نحو مکز و رنفیض ... الکزۃ بالضم ترنجید فی الکبر از در ترنجید شدن الاجزاء اعد۔
کنز۔ کنز۔ گنج و گنج نهادن (ع ف الکسا)

وفی الحدیث کل مال لاتودی زکوته فهو کنز ما کتناز
گرد آمدن مال و پر شدن کنز کناز بالکسر والفتح
درودن خرما یقال هذا زمن الکناز - ناقة کناز
بالکسر آگنده گوشت -

کوز - کوز - بالضم کوزه - کیزان اکواز کوزة ج
اکتیاز آب گرفتن بکوزه کوز ایضا نام مردی -

کربز - بالکسر خیار کلان -

کعز - فراهم آوردن چیزی بانگشتان (ع ع بفتحهما)

کلزه - فراهم آوردن او را (ع ع ف اک ۲) کلزه
مثله کلاز لکتان نام شخصی و کحدب مرد سخت
عضله گرد اندام و کجلق دهی ما بین حلب و
انطاکیه و الکلیز کامیر موضع علی مرحلة من الکر
الکوالیز قوم یخرجون بالسلاح للمار اذا تشاحوا
علیه الواحد کالوز و اکلاز القبض و هو الفتاض
فی خفار لیس بمطمئن بمنزلة الراکب اذا لم یتمکن
من ظهر الدابة اکلاز البازی هم باخذ الصید
یعنی آهنگ شکار گرفتن کرد -

کلمز - کجعفر گرد اندام و چهره کرد سخت عضله
مکلنز مرد سخت گیر -

مکلئز - بروزن و معنی مکلنز یعنی منقبض -

کمز - فراهم آوردن چیزی تا گرد گردد کمزة بالضم لختی
از خرما و غیره فراهم آمده و تودهٔ از ریگ و خاک کمز ج

فصل اللام

لبز - لبز - لکد زدن شتر را

لجز - لجز - مقلوب لزج یعنی لغزان -

لحز - لحز - مرد بخیل تنگ خو طاحز تنگیها تلاحز
دشواری کردن با یکدیگر در سخن -

لزز - لز - لزازة - سخت کردن و برچسبانیدن
(ع ع ف اض ۲) کز لز اتباع سخت بخیل رجل لز
بالکسر سخت خصومت گر یقال فلان لزاز خصم یعنی
مرش خصم ست لزاز الباب پشتیوان در لزاز
استخوانهای سینه ملزز گرد اندام استوار خلقت
تلزیز استوار کردن ملازة بر چفسیدن -

لغز - الغاز - چیستان گفتن لغز بالضم چیستان و
سوراخ کلا کموش الغازج - لغیزی مثل اللغز -

لکز - لکز - لکد زدن بر سینه و فی المثل یحمل شن
و یفدی لکیز و هما ابنا افصی بن عبد القیس -

لمز - لمز - عیب کردن قوله تعالی و منهم من یلمزک
فی الصدقات بالضم والکسر و رجل لماز و لمزة ای
عیاب و اشارت کردن بچشم (ع ع ف اک ۲ و
ک ۲) و زدن و سپوختن (ع ع ف اک ۲) -

لهز - لهز - در آمیختن و در میان قوم شدن و آمیختن
سپیدی موی با سیاهی یقال لهزه القتیر ای
ای خالطه الشیب فهو ملهوز ثم هو اشمط ثم هو اشیب
و مشت بر سینه زدن قال ابو زید هو بالجمع فی
اللهازم - والرقبة ملهز نعت منه و نیزه بر سینه
زدن و بسر زدن شتر بچه و بره پستان مادر را
بوقت مکیدن (ع ع بفتحهما) دائرة اللاهز از دائرهٔ
اسپان بر بناگوش و آن منحوس ست -

لوز - لوز - بادام لوزة یکی ملازه بادستان

لتز۔ بالفتح لگد زدن یا مشت زدن و دور کردن (ع ف اض ۲ و ف اک ۲)
لخز۔ کارد تیز۔
اللصوز۔ اللصوص یعنی دزدان۔
لعز ہا۔ جماع کرد اورا (ع بفتحہا) لغزت الناقۃ فصیلہا لطعتہ یعنی شتر مادہ بچہ خود را لیسید۔
لقز بمشت بر سینہ زدن یا اعم از آن یا لگد زدن یا بمشت بر گردن و سینہ زدن و بہر دو یا زدو کوب گردن و یا ریخ دفع کردن و مشت بر گردن زدن
لاذ۔ پناہ گرفت (ع ف اک ۲) ملیز پناہ گاہ ملاز مثلہ۔

فصل المیم

مرز۔ مرز۔ سنگجیدن با انگشتان دپارہ بر کندن از خمیر (ع ف اض ۲) امتراز نیجہ زدن۔
مزز۔ مز۔ مکیدن (ع ف اض ۲) مزۃ یکبار و فی الحدیث لا تحرم المزۃ ولا المزتان یعنے فی الرضاع تمزز مزمزان خوردن شراب را و شراب مز و رتمان مز بالضم ترش شیرین مزۃ می ترش مزۃ بالفتح می خوش مزہ مزار نوعی از شراب از حب فعلار بفتح العین فاء وغم لان فعلار بالسکون لیس من ابنیتہم و یقال ہو فعلال من المہموز ولیس کذلک لان الاشتقاق لیس یدل علی الہمز کما ذلک فی القرار والتلاز مز بالکسر افزونی یقال لہ علی ہذا مز ای فضل مزمزۃ جنبانیدن۔
معز۔ معز۔ بز و ہو اسم جنس معز معیز معزی کذلک امعوز بالضم گلہ آہو از سی تا چہل و بز ماعز واحد المعز مثل صاحب وصحب بر نر و پوست بز ماعزۃ مونث وہی عنز مواعز ج قال سیبویہ معزی بالکسر منون مصروف والفہ للالحاق لا للتانیث لان الملحقۃ تجری مجری ما ہو من نفس الکلمۃ۔ قال الفراء المعزی مونثۃ و بعضہم ذکرہا۔ قال ابو عبیدان المعزی کلہم ینونونہا فی النکرۃ۔ ممتاز دارندہ بز معزۃ بفتحتین زمین درشت امعز مکان سخت سنگناک ارض معزاء مثلہ
ملز۔ انملاز۔ رستن از کارے تملیز رہانیدن تملز رستن۔
موز۔ موز۔ مویز موزۃ یکے۔
میز۔ میز۔ جدا کردن تمییز مثلہ۔ امتیاز انمیاز تمیز استمازۃ جدا شدن قولہ تعالی تکاد تمیز من الغیظ اے تتقطع۔
متز۔ بسلحہ رمی بہ یعنی ریخ زد۔
محز الجاریۃ۔ محزا و محازا نکاح کرد اورا (ع بفتحہا) فلانا لہزہ او محزہ و بجزہ و نخزہ و لخزہ و جنزہ و بہزہ و لکزہ و وکزہ و دہزہ و لقزہ و لیغزہ اخوات
ماحوز نوعی از ریحانست و یقال لہ الیضا مرو د ماحوزی و مر د ماحوز دیعود فی نخ رب ش۔
مشلوز۔ بالکسر و بفتح لام زردآلوی شیرین مغز ذکرہ الازہری فی ش ل ز و حقہ ان یذکر اما فی مضاعف الثنین لان صدر الکلمۃ مضاعف و اما فی معتل الزاء لان عجز الکلمۃ اجوف

واما فی رباعی الشین دہذا اولی لان الکلمۃ مرکبۃ
فصارت کشقحطب وجیعل واخواتہما۔
ناقۃ مضموز کصبور مسنۃ۔
الملز النکاح۔
مہزۃ۔ دور کرد آنرا (ع بفتحہما)

فصل النون

نبز۔ نبز بفتحتین نزنا سہ یعنی لقب انباز ج نبز
بالسکون لقب دادن (ع ف ک ۲) تنبیز مثلہ و
للمبالغۃ ایضا۔ تنابز بکدیگر را لقب نہادن۔
نجز۔ نجز بالتحریک سپری شدن (ع کاف ۲)
وبالسکون روا کردن حاجت (ع ف اض ۲)
انجاز کذلک وفی المثل انجز حر ما وعد۔ مناجزۃ
کشش کردن وفی المثل المحاجزۃ قبل المناجزۃ
وانت علی نجز من حاجتک بالضم والفتح یعنی نزدیک
بروائی حاجت خودی استنجاز تنجز روائی خواستن
ناجز نقد وآمادہ یقال ناجزا بناجز کقولک ید بید
نخز۔ نخز۔ سپوختن ودرخستن بدست وپای
وکوفتن درہاون ومشت برسینہ زدن منحاز
بالکسر نحاز بضم سرفہ شتر بعیر ناحز لغت منہ
انحزان سرفہ وریش کہ در شتر پدید آید انحاز
خداوند شتران ناحز شدن نخیزۃ سرشت ونوار
گرداگرد خرگاہ وراہ باریک کہ از راہہای
بزرگ شگافتہ شود بصحرا وریگ۔
نخز۔ نخز۔ زدن ودرد ناک ساختن بسخن۔
نزر۔ نزر۔ بالفتح والکسر زہاب بالفتح الفہ مرد تیز فہم
زیرک وشتر مرغ کہ بیکجا قرار نگیرد وانزاز زہاب ناک
شدن زمین نزیزد ویدن آہو وبانگ کردن او
(ع ف ک ۲) ناقۃ نزۃ اے خفیفۃ۔
نشز۔ نشز بفتحتین جای بلند انشاز نشاز ج
نشز بالسکون مثلہ وبلند نشستن (ع ف اض ۲
وک ۲) وقولہ تعالی واذا قیل لکم انشزوا فانشزوا ای
بالضم والکسر نشوز ج نشز وناساز داری کردن
زن با شوی وزدن شوی مرزن را (ع ف اض ۲
وک ۲) قولہ تعالی وان امراۃ خافت بعلہا نشوزا
او اعراضا۔ انشاز برداشتن استخوانہای مردہ را
بسوی محلہای آنہا وترکیب دادن بعضی آنرا ببعضی
نفز۔ نفز۔ نفزان برجستن آہو وبزغالہ (ع
ف ک ۲) تنفیز برجہانیدن کودک را وبرگردانیدن
تیر را انفاز کذلک یقال انفزت السہم ونفزتہ
علی ظفری ادا اورتہ۔
نقز۔ نقز۔ نقزان برجستن آہو ودر دویدن
(ع ف اض ۲) تنقیز متعد منہ۔ نقاز بالضم
بیماری گوسپند وبالتشدید گنجشک ریزہ نقز
بالتحریک ستوران ریزہ ولاغر نقز بالکسر مثلہ
نقز بالفتح والکسر آب صافی خوش۔
نکز۔ نکز۔ سپری شدن آب چاہ (ع ف ا
ض ۲) وبالتحریک کذلک (ع ک اف ۲) انکاز
سپری کردن آب را بر ناکز چاہ کم آب نکز درخستن
بچیزے تیز وزدن وسپوختن وگزیدن مار بتیفوز
گزیدن او بدندان (ع ف اض ۲)۔

نهز- نهز- سپوختن وجنبانیدن سر و برخاستن ستور برفتن و سرزدن گوساله وشتربچه پستان مادر را و دلو در آب زدن تا پر شود (ع بفتحها) نهزة بالضم فرصت وغنیمت آنهاز فرصت یافتن وغنیمت شمردن مناهزة کذلک و نزدیک آوردن کودک باوغ را تناهز شتافتن دو کس بامارت بریکدیگر-

نز ز- خود را پنهان ساختن از ترس و بهمو انزرة ونارزة و موضعے نریز کامیر دیهیست باذربیجان والیها نسب النریزی احمد بن عثمان الحافظ القرشی نیرزیذ دیهی بفارس نیروز نخستین روز سال است معرب نوروز قدم الی علی کرم الله وجهه شئ من الحلاوی فسال عنه فقالوا للنیر فقال نیرزونا کل یوم و فی المهرجان قال مهرجونا کل یوم وابن نیروز الاسماطی محدث-

نطنز- ویقال نطنزة شهریست مابین قم واصفهان نغز- بینهم اغری ونغزتهم التنازن نزغهم النزاغ نغز الصبی دغدغه

نوز- گم کردن ونوز بالضم دہے-

فصل الواو

وجز- وجز- وجیز موجز موجز سخن کوتاه ایجاز کوتاه کردن سخن ابو وجزة نام مردے توجز روائی حاجت جستن-

وخز- وخز- به نیزه خستن وآمیختن چیزے وچیزے اندک-

وزز- وز- مرغ آبی لغة فی الاوز- وزداز مرد سبک

وشز- وشز- پشتین جای بلند وسختی یقال اصابتهم اوشاز الامور اے شدائدها-

وعز- الیاز- توعیز پیش آمدن بکاری یقال اوعز الی الامر وعز کذلک-

وفز- وفز- بالتحریک والسکون شتاب اوفاز ج- نحن علے اوفاز اے علے سفر استیفاز بر سر پائے دور وانشستن-

وکز- وکز- بمشت زدن وسپوختن-

وہز- وہز- سهمه دست زدن یقال وہزة اوزا ضربة تبقل یدک توہز سپردن شتر گرانبار-

وثز- نوعے از درخت لغة یمانیة-

ورز- موضعے وابراهیم بن محمد بن بشیر بن ورز محدث ورزة لقب مقاتل بن الولید وریزة رگیست که جاری میشود از معده بسوی جگر و بلالام رجل من غسان-

المتوقز- المتوفز-

وقز بالنفسه- بخشم جنبانید سر بیشی (ع ف ا ک ۲) التوقز التنزی فی المشی سرعة والتحرک اذا اراد الجزدان عند النزاء وهو التهیؤ للقیام-

فصل الهاء

هبرز- هبرزی- بالکسر دست بند وهر چیزے خوب وبادیدار را هبرزی گویند-

هرزه- هروزة- مردن-

هزز- هز- جنبانیدن (ع فاض ۲) اهتزاز جنبیدن ودرخشیدن ستاره بوقت فروشدن

وجنبیدن مرکب وشتر بآواز حدار هزة بالکسر نشاط وشادمانی وآواز جوشیدن دیگ هزیز الریح وزیدن باد وجنبانیدن درخت را هز هزة جنبانیدن هزاهز فتنه ها سیف هزهاز جنبان ونهر هزهز بالضم کذلک ـ هزان بالکسر پدر قبیله ـ
همز ـ همز ـ بچشم اشارت کردن وفشردن به پنجه وهمزه آوردن در کلمه قیل لأعرابی اتهمز الفار فقال السنور یهمزها ای یضغطها وزدن وسپوختن وعیب کردن رجل همزة وامرأة همزة نعت منه یستوی فیه الذکر والمؤنث هامز همّاز کذلک ـ همزات الشیاطین ای خطراتها التی یخطرها بقلب الانسان قوس همزی بفتحتین کمان سخت اندازنده تیر را ـ مهمز بالکسر مهماز میخ آهنین که بر پاشنهٔ موزه رائض باشد که بر تهی گاه اسب لوس میزند ـ
هندز ـ هندز ـ بالکسر اندازه معرب یقال اعطاه بلاحساب ولا هنداز ـ مهندز اندازه گیرنده در بنا وزمین فجعلوا الزاء منه سینا لانه لا یجیٔ فی کلامهم بعد الدال زاء فصار مهندسا ـ
هبوز ـ هبزان مردن یا ناگهانی مردن (ع ف اک ۲) والهبز الهنز ـ

الهجز ـ الهجس یعنی گذشتن اندیشه بدل وباجزه سارة اسے خوش کردا ورا ـ
هرمز ـ اللقمة ـ در دهن نواله را خائید هرمزت النار طفئت هرمزة نکوهیدن واندک خائیدن وتحنیکر ز دست خود پنهان کنی هرمز بالضم شهری ست بردهانهٔ دریای هند وقلعه است مابین قدس وکرک ونامی را مهرمز شهری بخوزستان هرمز هرمزان دبار موز بزرگ پادشاهی از پادشاهان عجم ـ
هزنبز ـ هزنبزان بسیار جهنده وآهن هزنبرانی مثله ـ
لقهز ـ القهز والوجهین یروی فی بیت لبید ـ
تهلز ـ تشمر ـ
هامرز ـ بفتح المیم یکے از پادشاهان عجم ـ
هنبزه ـ رنج ـ
هوز ـ بالضم خلق ومردم تقول ما فی الهوز مثلک وما ادری ای الهوز هو والاهواز تسع کور بین البصرة وفارس لکل کورة منها اسم وتجمعهن الاهواز ولا تفرد واحدة منها بهوز وهی رامهرمز وعسکر مکرم وتستر وجندی سابور وسوس وسرق ونهر تیری وایذج ومناذر وهوّز مردن وهوّز حروف وضعت لحساب الجمل ـ

باب السین

فصل الالف

ابس ـ ابس ـ جای درشت وشکستن وخوار وحقیر کردن (ع ف اک ۲) تأبیس مثله ـ تأبس دگرگون شدن ـ
اسس ـ اس ـ بالضم بنیاد اساس بالکسر ج مثل عس وعساس ـ اساس بالفتح مثله اسس ج

مثل قذال و قذل اسس بفتحتین مثله اساس بالفتح والمد ج مثل سبب و اسباب ـ تاسیس بنیاد نهادن والف که در قافیه میان او و حرف روی یک حرف باشد اسّ راندن گوسپند بهمین لفظ ـ آس بالفتح والکسر و قولهم کان ذلک علی اس الدهر ثلث لغات ای علی قدم الدهر ـ

السّ اَلس ـ خیانت کردن و شوریده شدن عقل (ع ف ک ۲) ما یوس لوانه تا لَس و دیوانه شدن یقال ضربته فما تألّس ای ما توجع و یقال ما ذقت الوسا ای شیأ ـ الیاس بالکسر نام پیغمبری اعجمی

امس امس ـ دی و هو مبنی علی الکسر عند بعضهم و معرفة و معرب عند بعضهم و معرفة اذا اضیفت او دخله الالف واللام او نکر صار معربا بالاتفاق یقال مضی اَمسُنا و مضی الامسُ المبارک و کل غد صائر اَمسًا ـ ولا یصغر الغد والبارحة و کیف و این و متی و ای و ما و عند و کما یصغر اسماء الشهور والاسبوع غیر جمعة ـ

انس اِنس ـ انسان بالکسر مردم انسیّ انسیّ بفتحتین کی اناسی ج ـ قوله تعالی و اناسیَ کثیرا اناسیة کذلک مثل صیاقلة ـ انسان العین مردم چشم اناسیّ ج ـ قیل اصله فعلان و زید فی تصغیره یاء کما زید فی تصغیر رجل فقیل رُوَیجل و قال قوم اصله انسیان فحذفت الیاء تخفیفا و لهذا ردّوها فی التصغیر فقالوا اُنَیسیان ـ الانس بالضم بی ژمانی و آرام یافتن بچیزی (ع ف ک ۲) قال ابن عباس انما سمی الانسان لانه عهد الیه فنسی والاناس لغة فی الناس و هو الاصل و یقال کیف ابن انسک و انسک یعنی نفسک ای کیف ترانی فی مصاحبتی ایاک و فلان ابن انس فلان ای صفیه و خاصته و هذا حدثی و انسی و خاصتی و جلسی کله بالکسر یعنی هم سخن و مونس و گزیده و همنشین منست ـ استیناس آرام یافتن بچیزی یقال استأنستُ بکذا ـ انس یافتن وحشی از مردم ـ تأنس آرام یافتن ـ انیس مونس ـ اُنس دهنده مونس مثله و روز پنجشنبه و ما بالدار انیس ای احد ـ ایناس انس دادن و دیدن و دانستن یقال آنستُ منه رشدا ای علمته و شنیدن ـ تانیس انس دادن ـ یونس بفتح النون و کسرها و ضمها نام پیغامبری و یهمز ایضا ـ انسی ضد وحشی قال ابو زید هو الایسر من کل شیٔ و قال الاصمعی هو الایمن و قال کل اثنین من الانسان کالساعدین والزندین والقدمین فما اقبل منهما علی الانسان فهو انسی و ما ادبر عنه فهو وحشی ـ انس بفتحتین مردم و قبیله که بیکجای مقیم باشند و نام خادم رسول صلعم و بی ژمان شدن (ع ک اف ۲) یقال انستُ به اُنسا و اَنَسَة ـ

اوس اَوس ـ گرگ و پدر قبیله از یمن و عطا دادن و عوض دادن از چیزی (ع ف اض ۲) اُوَیس تصغیره و نام مردی ـ استیاسة عوض خواستن ـ مستأس آنکه ازوی عطا خواهند ـ آس درخت مورد ـ و باقی خاکستر در آتش دان و نشانهای سرای ـ

ایس ـ یأس ـ نومید شدن (ع ک اف ۲)

والفعل الیست منہ آیس یأس یأساً لغۃ فی یئس آیاس یأساً ومصدرہما واحد وآیسنی منہ فلان مثل ایأسنی تأییس نومید کردن۔

ارس۔ بالکسر اصل پاک اریسی واریس کجلیس کیکبیت کشاورز اریسون واریسون وارارستہ وارارس وارارس ج آرس تارس ارساً وارس تاریساً صار اریساً اریس کسکیت حاکم وارسہ تاریساً استعملہ وتخذ مہ۔ وبراریس کامیر جا ہیست بمدینہ۔

امبر باریس۔ وانبر باریس وبرباریس زرشک وآن دانہ ایست ترش مزہ معروف لغۃ رومیۃ۔

فصل البار

باس۔ باس۔ عذاب وسختی وسخت حرب شدن مرد (ع بضمہا) بئیس علی فعیل ای شجاع۔ عذاب بئیس عذاب سخت بؤوس بئیس سخت حاجتمند شدن (ع ک اف ۲) بائس نعت منہ بئس بالکسر بدوہی کلمۃ الذم خلاف نعم وہی کلمۃ المدح یقال بئس الرجل زید وبئست المرأۃ ہند وہما فعلان ماضیان لا یتصرفان لانہما ازیلا عن موضعیہما فنعم وبئس منقولان عن نعم وبئس ای اصاب نعمۃ واصاب بؤساً فنقلا الی المدح والذم فشابہا الحروف فلم یتصرفا ابؤس جمع بؤس وسختی وفی المثل عسی الغویر ابؤسا ویقال یوم بؤس ویوم نعم بالاضافۃ روز سختی وراحت اباس بسختی رسیدن ابتئاس اندوہگین شدن وکراہت داشتن قولہ تعالی فلا تبتئس بما کانوا یفعلون ای لا تحزن ولا تشتک مبتئس

اندوہگین بأساء سختی بؤسی خلاف نعمی۔

بجس بجس۔ آب راندن وروان شدن آب متعدلازم (ع ف اض ۲) انبجاس تبجس روان شدن تجاب بجس وبجس ابرہای ریزان۔

بخس بخس۔ کم دادن وزمین کہ بی آب دادن بروباند قولہ تعالی وشروہ بثمن بخس ای قلیل وکم کردن حق کسی (ع بفتحہا) وفی المثل تحسبہا حمقاء وہی باخس ہکذا اجری المثل قال ثعلب وان شئت قلت باخسۃ وبخس المخ تبخیساً ای نقص۔

برس برس۔ بالکسر پنبہ۔

برنس۔ برنس۔ بالضم کلاہ کہ در صدر اسلام می پوشیدند تبرنس پوشیدن آن کلاہ برنساء برناساء براساء غیر منصرف مردم یقال ما ادری ای برنساء ہو وای البرنساء ہو وای البرناساء ہو ای ای الناس ہو۔

برجس۔ برجیس۔ بالکسر ای غزیز ونام کوکبی کہ اورا مشتری نیز گویند یقال ناقۃ برجیس ای عزیزۃ۔ برجاس بالضم نشانہ کہ در ہوا نشند۔

برعس ناقۃ برعیس۔ مثل برجیس برعس کذلک

بس۔ بس۔ نرم راندن وپریشان رہا کردن ستور را (ع ف اض ۲) وبسیسہ ساختن وآن نوعی از طعام عزیز است وسخن چینی کردن یقال بس عقاربہ ای ارسل نمائمہ واذاہ۔ ابساس رہا کردن ستور بآب وبس بس گفتن مر ناقہ را بوقت دوشیدن ناقۃ بسوس آنکہ بی ابساس شیر ندہد

و فی الحدیث یخرج قوم من المدینة الی الشام یبسون
والمدینة خیر لهم لو کانوا یعلمون انبساس براگندن
ستور بسوس نام زنی و فی المثل اشأم من البسوس
حرب البسوس منسوب بوی درسختی وشومی بسبس
بیابان خشک بسابس ج ۔ والقفار تها ت
قال الکسائی یقال جیء به من حسک وبسک ای
جیء به علی کل حال او من این شئت وقال ابو عمرو
جیء به من جدک وجهدک بسباسه گیاهی۔
بلس ۔ ابلاس ۔ نومید شدن از رحمت حق و
منه سمی ابلیس واندوهگین وشکسته گردیدن و
علت ناخوردن ناقه از غایت اشتهای کشن۔
بلس بالتحریک میوه مانند انجیر بلاس گلیم وهو
معرب ومن دعائهم یقال ارانیک الله علی البلس
بضمتین وآن غراره ها باشد آگنده از کاه کسی را
که عقوبت کنند بروی اشتهار کنند ونداء فرمایند
بلعس بلعس ۔ ماده شتر ضخم سست گوشت
بلنس تبلنس ۔ پس ماندن از کسی وچیزی۔
بوس بوس ۔ بوسه دادن معرب۔
(ع ف اض ۲)۔
بهنس بهنسه تبهنس خرامیدن بهنس یکی
از نامهای شیر بیهسیه گروهی از خوارج۔
بیس بیسان ۔ نام جائی۔
بابوس ۔ شتر بچه وکودک شیرخواره یا کودک
عموما بلغت رومی۔
تبحلس ۔ بالحاء المهملة اسب جار فارغاً۔

بدلیس ۔ بالکسر شهریست خوش وخرم نزدیک خلاط
باذغیس ۔ بسکون الذال وکسر الغین المعجمتین
دهیست بهرات یا چند شهرهاست کوچک ودیهای
بسیار معرب بادخیز لکثرة الریاح بها۔
برنشته ۔ بلبیدن لعدی منغمه برباس بالکسر
چاه بسیار مغاک تبربس سبک رفتاری یا رفتار
سبک یا شتاب رفتاری۔
برویس ۔ بالکسر مرد بد نفس وگردن کش نزدلیس
مثله ومرد ناشناخته وکرجس نام شخصی۔
ابن طلس ۔ کسی که بکرایه شتر وخر را برای مردم
آماده کرده چیزی مزد بران بگیرد ومرطاس بالضم
نام شخصی ونام چند گروهی که برای آنان شهرهای
فراخست بسر حد زمین روم ودهیست بقدس
برغیس ۔ بالکسر شکیبا بر چیزها وبی پروا ازان
براغیس شتران بهتر۔
برلس ۔ بالضمات وتشدید لام دیهیست
بسواحل مصر۔
بطیاس ۔ گجرپال ودهیست بباب حلب۔
بطلیوس ۔ بفتحتین شهریست باندلس۔
بطلیموس ۔ حکیمیست یونانی۔
بعوس ۔ کصبور شتر ماده کم شیر لاغر بعابس
وبعاس ج۔
بعنس ۔ راه گول وبعنس الرجل ذل بخدمته
او غیرها۔
بغس ۔ سیاهی لغة یمانیة ۔ بغراس شهریست

بین کو ولگام کان لمسلمة بن عبد الملک۔
بقس۔ بالفتح ویقال القبیس درختی کہ برگ و تخم مانند مورد او ہو الشمشاد قابض مجفف بلة الامعار ونشارته معجونة بالعسل تقوی الشعر و تغززه و تمنع الصداع و بمیاض البیض تنفع الوثی۔
بکس۔ الخصم چیره شد برو و بکسة بالضم سفال پاره که بدان بازی کرده شود وتسمی الکجة بکاس کشداد قلعه است استوار نزدیک انطاکیه۔
بلقیس۔ بالکسر ملکۂ سبا۔
بلنسیة۔ بفتحتین وکسر السین وفتح الیاء المخففة شهریست بجانب شرقی اندلس پر از جویها و باغها لا یری الا سیاه تدفع ولا یسمع الا اطیار تسجع
بلیناس۔ شهریست خوش آینده بکنار دریای حمص
بلهسة۔ در رفتار شتابی کردن۔
بناقیس۔ نو بر آمده از خربزه گرد بنقوس بالضم یکی و بناقیس الطرثوث شیء صغیر ینبت معه۔
وجاریة بلهرس۔ و تبهرس یعنی خرامان بر آمد
تبلهس۔ تهیدست بر آمدن مردم از شهرے۔

فصل التاء

ترس ترس۔ بالضم سپر ترسة تراس بالکسر فیها تروس اتراس ج۔ تارس مرد با سپر تراس مرد سپر ساز و خداوند سپر متترس تترس سپر پیش داشتن مترس بالکسر قلعه در۔
تعس تعس۔ هلاک شدن و بروی در افتادن و هو ضد الاشعاش (ع بفتحهما) اتعاس هلاک کردن تسالۀ ہلاکی باد او را۔
توس۔ توس۔ طبیعت و اصل یقال هو من توس صدق ای من اصل صدق۔
تیس تیس۔ تکه تیوس اتیاس ج۔ تیوسا بالمد کذلک۔ تیاس تکه بان استتیاس تکه خواه شدن ماده و یقال فی فلان تیسیة ای تکبر و تصدر۔
تخس۔ کصرد خوک ماهی و آن دابه است که غریق را میر باند بقاد ر گردانیدنش به پشت خود تا باری یابد غریق بر شنا و تسمی الدلفین۔
ترمس۔ بالضم بار درختیست که دانهٔ آن پهل دارد تیز اطراف است یا باقلای مصریست و انبت مر نبی اسد را و بفتح ترمسان بالضم و کنیت به حبص ترامس الضم مرداریه و حفر ترمسة تحت الارض آے سرداباد و ترمس تغیب عن حرب او شغب۔
تس۔ بضمتین اصول ناکاره۔
تغس۔ اندکی از ابر تنگ در آسمان۔
تفلیس۔ بالفتح والعامة تکسر شهریست از مضافات گرجستان علیه سوران و حمامات تنبع ما رحارا بلا نار۔
تلسمان۔ بکسرتین تختگاه مملکتی از مضافات بملک مغرب ذات اشجار و انهار و حصون و فرضه
تلبسة۔ کسکینة خصیه و چیزیکه از برگ خرما ساخته شود و میوه حساب و لا تفتح۔
تنیس۔ کسکین شهریست بجزیره دریاے روم نزدیک دمیاط تنسب الیه الثیاب الفاخرة۔
تونس۔ کیونس تختگاه بلاد افریقیه عمرت من انقاض

مدینۃ قرطاجنۃ و محمد بن محمد المتنبسی اسکندری لہ النسل۔

فصل الجیم

جبس جبس۔ بالکسر بددل و گول تجبس خرامیدن۔
جحس۔ جحاس۔ زحمت دادن خصم را در حرب و کوشش نمودن و بالشین کذلک۔
جدس جدیس۔ قبیلہ جادستہ زمین بی عمارت و زراعت ماندہ و فی الحدیث من کانت لہ ارض جادستہ قد عرفت لہ فی الجاہلیۃ حتی اسلم فہی لربہا
جرس جرس۔ بالفتح خوردن زنبور گل را و زمزم کردن و سخن گفتن (ع ف اک ۲) تجرس مثلہ و آواز زم و بالکسر کذلک یقال سمعت جرس الطیر ای صوت منقارہ۔ اجراس آواز کردن مرغ بوقت تیز گذشتن وی و آواز آمدن از پیرایہ و آواز کردن حادی در حدا و آواز بلے کسے شنیدن تقول قد اجرسنی السبع اذا سمع جرسک۔ جوارس زنبوران و یقال مضی جرس من اللیل ای طائفۃ۔ جرس بالتحریک م۔ و فی الحدیث لا تصحب الملائکۃ رفقۃ فیہا کلب او جرس۔ تجریس محکم راے کردن مجرس بفتح الراء مرد کار آزمودہ۔
جرجس جرجس۔ بکسرتین پشہ ریزہ لغتہ فی قرقس۔ جرجیس نام پیغمبرے۔
جرفس جرفاس۔ سطبر و درشت۔
جسس جس۔ بسودن و بر رسیدن اجتساس بسودن مجستہ جای انگشت نہادن طبیب از دست بیمار و فی المثل افواہہا مجاستہا ان الابل اذا احسنت الاکل اکتفی الناظر بذلک فی معرفۃ سمنہا تجسس خبر بر رسیدن جاسوس م جساس نام مردے۔
جعس جعسوس۔ بالسین والشین الضام مرد کوتاہ زشت روی جعس بالفتح جعموس بالضم و زیادۃ المیم پلیدی مردم یقال رمی بجعامیس بطنہ۔
جفس جفاستہ۔ ناگوار و جفس بالتحریک ناگوار شدن (ع ک اف ۲)
جلس جلوس۔ نشستن و نشینندگان (ع ف اک ۲) مجلس بکسر الوسط جای نشستن و بفتحہا مصدر و کذا الموضع بالکسر والفتح جلستہ مثال ہمزۃ بسیار نشینندہ جلسہ بالکسر نوعی از نشست مجالستہ ہم نشینی کردن یقال ہو جلیسی و جلیسی ہمنشین منست و تجالس القوم۔ جلس بالسکون زمین درشت و کذلک جمل جلس و ناقۃ جلس ای ضخم محکم و شجرۃ جلس و شہد جلس ای ضخم غلیظ۔ امراۃ جلس آنکہ دائم در خانہ نشیند۔ جلس ایضاً زمین نجد و بہ نجد شدن جلسان گلستان معرب۔
جمس جاموس۔ گاومیش معرب جوامیس ج۔ جموس فسردن روغن و پیہ و آب و جامس ای جامد جمستہ بالضم غورہ خرما نیم رس۔
جنس جنس۔ بالکسر یک گونہ از ہر چیزے کہ در وی گونہا باشد از وی مجانستہ ہم جنسی کردن تجنیس جنس بہ جنس فراہم آوردن۔
جوس جوس۔ در میان سرائے و جائے گشتن و بر رسیدن از آنچہ بود ست (ع ف ملط ۲)

قوله تعالی فجاسوا خلال الدیار ای تخللوها فطلبوا ما فیها اجتیاس مثله ـ جوسان بالتحریک گشتن در شب ـ

جرنفس ـ کسمتدل مرد سطبر و درشت ـ

جرباس ـ بالکسر تنومند و غیر سخت درست ـ

جشنش ـ جد ابی بکر محمد بن احمد بن جشنش المحدث

جعبس ـ کعصفر و عصفور مرد گول ـ

جعانس ـ جعلان قلب عجانس ـ

جهیس ـ کزبیر ابن اوس النخعی صحابی او هو جُبَیْشُ بن یزید ـ

جَبْسانُ ـ نام شخصی جیسوان نوعی از بهترین درخت خرما معرب کیسوان و معناه الذوائب ـ

فصل الحاء

حبس حبس ـ باز داشت کردن ضد تخلیت (ع ف ک ۲) احتباس باز ایستادن و باز داشتن لازم متعد حبسة بالضم اسم منه ویقال الصمت حبسة تحبیس خود را در بند داشتن احباس وقف کردن چیزی را محبس حبیس نعت منه حبس بالضم ما وقف و بالکسر سنگ یا چوب که بر آب راه نهند به جهت گرد آمدن آب راه تا ستور خورد و احباس ج و تسمی مصنعة الماء حبسا ـ حابس نام مردی ـ

حدس حدس ـ بگمان سخن گفتن (ع ف ک ۲) و دانستن بی راهبر راه رفتن و کارد در سینه شتر زدن یقال حدست فی لبة البعیر ای وجأتها ـ وحدست بسهم ای رمیت به ـ وحدسته برجلی ای وطئته ـ وحدسته ای صرعته وتحدست الاخبار

وعن الاخبار ای استخبرت و تفحصت ـ

حندس حندس ـ بالکسر شب تاریک ـ

حندلس حندلس ـ شتر گران رفتار ـ

حرس حراسة ـ بالکسر نگاهبانی کردن (ع ف اض ۲) احتراس خود را پاس داشتن و فی المثل محترس من مثله و هو حارس و گوسپند دزدیدن در شب حارس پاسبان حرس به فتحتین نگاهبان درگاه سلطان حراس ج ـ حرسی یکی از ایشان حریسة گوسپند بشب دزدیده حرائس ج و منه حریسة الجبل و الحرس الدهر و الاحرس ج قال امرؤ القیس (شعر) لمن طلل ابصرته فشجانی ... تقادم فی سالف الاحرس + ویقال عشنا بذاک حرسا ای دهرا ـ احراس مقیم بودن بجائی یقال احرس فلان بالمکان اذا اقام ـ حرسا ای دهرا

حس حس حسیس آواز نرم قوله تعالی لا یسمعون حسیسها ـ حس ایضا درد یکه بعد از ولادت حادث شود زنان را ـ و چیزی یقال الحق الحس بالحس ای الشیء بالشیء معناه اذا جاءک الشیء من ناحیة فافعل مثله و دانستن و آگاه شدن و دریافتن و تنگدلی و رقت نمودن بر کسی و چیزی یقال حسست له بفتح السین و کسرها ای رققت له و سرما که گیاه و نبات را بسوزاند حس بالفتح سوختن سرما نبات را (ع ف اض ۲) و گوشت بر آتش انداختن تا بپزد یقال حسست اللحم و حسحسته بمعنی و منه جراد محسوس و آتش بر بالای کوماج گستردن و از خاکستر

برکندن کسی را وحسّناهم ای استاصلناهم قتلاً
قوله تعالی اذ تحسّونهم باذنه وکشتن سرما ملخ را ومنه
جراد حسیس ستور را وریدن لبشانه محسّة بالکسر شانه
ستور خارد بالفتح وبرا لانسان وکذلک بالشین
ایضاً۔ حواسّ خمس پنج حس سمع وبصر وشم وذوق
ولمس حاسّة یکی از پنج وسرمای سوزنده حواس
الارض پنج آفت سرما وخنچه وباد وملخ وستور حرینده
سنة حسوس قحط سال سخت احساس یقین دانستن
یقال احسستُ بالخبر وحَسِیتُ به بابدال الیاء وکذلک
حَسِستُ بالخبر وحَسِیتُ به ای ایقنت به وربما حذفوا
احدی السینین استثقالاً وهو من شواذ التخفیف
وقالوا ما احسستُ منهم من احد ای ما وجدت واحسستُ
الشیءَ ای وجدتُ حِسّه قال الاخفش حَسِستُ معناه
ظننت ووجدت ومنه قوله تعالی فلما احسّ عیسیٰ
منهم الکفر۔ انحساس برکنده شدن دندان و
جز آن التحسّس خبر رسیدن حسحاس جمع الفرد ونحو الحسحاس
گروهی از عرب حُسّاس بالضم ماهی ریزه وبدخوئی
ویقال ضربه فما قال حسِّ یا هذا یعنی نزدم وچاک
نکرد ویقال ائت به من حَسِّک وبِسِّک ای
من حیث شئت ومات فلان بحسّة سور ابے
بحال ستور حسّان نام مادح رسول الله صلعم وفلان
او فعلان باشد از حسّ یا فعال از حُسن۔
حفس حِفَیس۔ شال مرد کوتاه سطبر فهیسا و فهموز
غیر ممدود پشتاک فربه وبا ثنا بموضع السین کذلک
حلس حِلس۔ گلیم حلس بفتحتین مثله احلاس
ج۔ ام حِلس کنیت آمان احلاس البیوت گلیمی که
زیر فرشهای فاخره افگنند فی الحدیث کن حِلس
بیتک ای لا تبرح وجا رم تیر قمار احلاس گلیم بر شتر
افگندن یقال احلسته بمیناً اذا امررتها علیه و
احلست السماء ای مَطَرتْ مطراً رقیقاً دائماً۔
احتلاس پوشیدن نبات زمین را حلس بکسر اللام
مرد حریص ودلیر حِلَسّم بالکسر وفتح السین وزیادة
المیم کذلک احلس سرخی که بسیاهی زند۔
حَلبَس حِلبِس۔ حُلابس دلیر وملازم چیزیکه
از وی جدا نشود وحَبلَبَس کذلک الباء زائدة۔
حمس احمس۔ جای سخت درشت ومرد درشت
در دین ودلیر در حرب اشما سمی قریش وکنانة حُمساً
لتشددهم فی دینهم حَمَس بالتحریک مصدر منه
دع ک اف ۲ احمس بکسر ۲ نعت منه حماسة دلیری
عام احمس سال سخت ارضون احامس زمینهای
قحطناک تحمّس سخت شدن حماس بالکسر نام مردی
حمرس۔ حمارس۔ بالضم سخت وشیر
ام الحمارس نام زنی۔
حوس احوس۔ آنکه از هیچ کس نترسد حَوس
گرد سرای گشتن بطلب چیزی بشب حاسوا
خلال الدیار مثل جاسوا۔ والخطوب الحُوس هی الامور
التی تنزل بالقوم وتغشاهم وتخلل دیارهم۔ تحوّس
دلیری نمودن وبودن بجائی بی غزیمت سفر۔
حیس حَیس۔ در آمیختن وطعامی از خرما ودوغن
وماسته وساختن آن طعام رئ غ ن اک ۱

حواسته بالضم مردم درآمیخته حواسات
شتران گرد آمده۔
حبرقس۔ کسفرجل برهٔ نزار و مادهٔ شتر جوان لاغر۔
حبلبس۔ کسفرجل مقیمی که جای خود را نگذارد۔
بلد حرماس۔ کقرطاس هموار و ارض حرماس
زمین سخت و سنون حرامس سالهای بسیار
محط ناک حرمس یکے۔
حسنش۔ بالضم لقب علی بن محمد بن صعدان المحدث۔
حفدلس۔ کسفرجل سیاه۔
حفنس۔ کزبرج زن کم شرم بدزبان و مرد خرد جثه
حفنسار بالنون کوتاه قد سطبرتن کلان شکم۔
حلفس۔ کهزبر متکبر پر گوشت و بسیار پر گوشت۔
حماقیس۔ سختیها و بلاها تحمقس بد نفس شدن
حندلس۔ شتر ماده سست رفتار و بسیار
فروهشته گوشت و شتر ماده نجیب و بهتر۔
حنس۔ بفتحتین دلیرانه بمیان جنگ گاه پیوسته
بودن و بضمتین پارسایان و پرهیزگاران حونس
کعملس الذی لا یضیمه احد و اذا قام فی مکان
لا یحلحله احد و لکنو حنوس بن طارق المغربی۔
حنفس۔ بالکسر بدزبان کم شرم حفنس مثله۔

فصل الخاء

خبس تخبس۔ غنیمت یافتن خباس غنیمت
یابنده اختباس بغلبه گرفتن چیزی را و منه اسد
خبوس خباسته بالضم انچه یافته شود از غنیمت
و جای غنیمت خنباس بالنون زشت دیدار و منه
اسد خنابس والانثی خنابسة۔ و لیل خنابس سخت
تاریک ع خنابس اسے قدیم تابت۔
خندرس۔ خندریس۔ می کهنه و حنطة خندریس
گندم کهنه۔
خرس۔ خرس۔ بالفتح خم خراس خم گر خرس
بالضم مهمانی ولادت و جمع اخرس صفة۔ خرسة
طعام زن زچه تخریس طعام دادن او را یقال
خرست علی المرأة ای اطعمتها فی ولادتها و خرسه
ساختن خرس بالتحریک گنگی و گنگ شدن
(ع ک اف ۲) اخراس لغت منه آخراس
متعد منه۔ کتیبة خرسار لشکر آرمیده
اللبن الاخرس شیر خفته سحابة خرسار بلا رعد
و برق۔ جبل اخرس ای بلا صدی اخرنماس
خاموش بودن خرسیؐ و خراسیؐ و خراسانی
منسوب بخراسان۔ و یقال هم خرسان کما یقال
سودان و بیضان فی الجمع۔
خس خسیس۔ فرومایه احساس فرومایگی کردن
و خسیس یافتن کسے را خساسة خساسة خسیس شدن
(ع ک اف ۲) خس بالفتح کم کردن (ع
ف اض ۲) و تره که او را کوک خوانند خس
بالضم نام مردی استخساس خسیس شمردن و یقال
رفعته من خسیسته بر داشتم او را از فرومایگی او
خسیسة الناقة دندان الو یقال جاوزت الناقة
خسیستها و ذلک فی السنة السادسة اذا القت
ثنیتها و هی التی تجوز فی الضحایا و الهدی۔

خفس ـ اخفاس ـ زشت گفتن بے اندازہ
شراب مخفس زود مست کنندہ خنفسار جانوری
گندہ بوی و خبزدوک خنفسارۃ مونث خنفس
خنفسۃ لغتان فیہما کلاہما بضم الخاء والفاء ـ
خلس خلس ـ اختلاس ربودن تخلس کذلک
وتخالس القوم خلسۃ اسم فیہ یقال الفرصۃ خلسۃ
اخلاس بہم آمیختن گیاہ خشک وتر وموے
سیاہ وسپید خلیس گیاہ خشک وتر وموی
سیاہ وسپید بہم آمیختہ ـ
خلبس خلابس ـ بضم الخاء سخن رقیق خلبستہ
دل بردن از کسی یقال خلبس قلبہ ای فتنہ وذہب بہ
کما یقال خلبہ ولیس ببعد ان یکون ہو الاصل لان
السین من حروف الزیادات خلابیس پراگندگان
خمس خمس ـ پنج زن خمسۃ پنج مرد خامس پنجم
یقال جاء فلان خامسا وخامیا بالیاء خمس بالکسر
ہر پنج روز یک نوبت آب و نوعی از بردہا اخماس
پنج شدن وضدا وند شتران خمس شدن رجل مخمس
ای ذواہل خوامس خمیس لشکر با پنج رکن مقدمہ
قلب میمنہ میسرہ ساقہ وجامہ پنج گزی مخموس مثلہ
وروز پنجشنبہ اخمسا اخمسۃ ج حبل مخموس پنج تا
شئی مخمس پنج گوشہ خمس پنج یک مال ستدن
(ع ف ن اض ۲) وپنجم قوم شدن (ع ف ک ۲)
یقال خمست القوم ای اخذت خمس اموالہم وخمستہم
اذا کنت خامسہم او کملتہم بنفسک خمسۃ ویقال خمستہ
دراہم وعندی خمسۃ الدراہم وتقول ہذہ الخمسۃ الدراہم
بالنصب وان شئت رفعت وتجریہا مجری النعت
وکذلک الی العشرۃ وفی المونث تقول عندی
خمس القدور وقولہم فلان یضرب اخماسا لاسداس
ای یسعی فی المکر والخدیعۃ واصلہ فی اظماء الابل
ویقال غلام رباعی وخماسی ولا یقال سداسی
وسباعی لانہ اذا بلغ ستۃ اشبار صار رجلا ـ
خنس خنوس ـ پس ماندن وپس چیزی
پنہان شدن (ع ع ف ن اض ۲ وک ۲) اخناس
متعد فیہ خنس سر بینی پس رفتگی اخنس خنساء
لغت منہ خنس بالضم جمعہما والبقر کلہا خنس خنساء
نام زنی شاعرہ خناس دیو ہمہ ور کشندہ خنس
ستارگان و یا سیارہ ازان وقال الفراء فی
قولہ تعالی فلا اقسم بالخنس انہا النجوم الخمسۃ زحل
والمشتری والمریخ والزہرۃ وعطارد ـ
خیس خیس ـ بالکسر درخت انبوہ وبیشہ شیر
خیس بالفتح بوی گرفتن مردار (ع ک اف ۲)
وکاسد شدن چیزی و عذر کردن بکسی (ع
ف اض ۲ وک ۲) یقال خاس بہ ای غدر بہ
وخاس بالعہد ای نکث ـ وخیسہ ای ذللہ ومنہ
المخیس زندان عراق ای ہو موضع التذلل ـ
خندلیس ـ وخندلس شتر مادہ بسیار گوشت فروہشتہ
ارض خزبلیس ـ کزنجبیل زمین سخت ومایملک
خزبلیسا اے شیئا ـ
اخرنماس ـ خاموشی آخرماس مدغمۃ النون مثلہ
اخرمس خواری و فروتنی کرد خرمس بالکسر شب تار

خلامیس - چہار شب چرانیدن پس صبح یا شام آب دادن و بر یک در و منفق نہ شدن و چنیند تقول رعیت خلموسا بالضم -
خنغس - کجعفر گفتار -

فصل الدال

دلس - دلبس - بالکسر و شاب ادبساس سرخ سیاہ رنگ شدن ظیر ادبس و فرس ادبس نعت منہ دُبسیّ بالضم مرغی و باسار بالفتح والمد مانخ مادہ و اَدْلبست الارض اذا ابدت خضرتہا من البنت وہی ارض مُدلبسۃ - دَبُوس مشتد دام معرب دبابیس ج -
دحس - دحس - بدی انگندن درمیان قوم و دستہا در پوست گوسپند کردن بوقت سلخ دحاس کرمیکہ در زیر ہای دیوار و در خاک نرم منفا کہا سازد دحاحیس ج - اَدحس آسپی م - دہم لقیس بن زہیر العبسی و منہ حرب داحس و قعت الحرب بلاجلہ بین عبس و زبیان اربعین سنۃ -
دحمس - دحمسان - دُحسمان بضمتین فیہما مرد گندم گون فربہ -
دخس - دخس - بفتحتین آماس شدن سم ستور دخیس پیوند دست و پای ستور و گوشت فربہ اگندہ در یک تودہ دعدد بسیار از ہر چیز یقال عدد دخاس بالکسر و نعم دخاس ای کثیر - و درع دخاس ای متقاربۃ الحلق - دخس مثال صرد جانوریست دریائی -
درس - ورس - نا پدید شدن نشان و ناپدید کردن لازم متعد - درس حائض شدن زن ابو ادراس کنیت فرج زن و کیر شتر و راہ پنہانی و کہنہ شدن جامہ دراس کوفتن خرمن گندم درس دراستہ مدارستہ تدارس تدریس ادراس سبق گفتن و درس کتاب کردن مدرستہ جای درس دِرواس بالکسر سطبر گردن و با شکوہ از مردم و سگ و شتر درس بالکسر و دریس جامہ کہنہ درسان ج - ادریس نام پیغمبری -
دردبس - وردبیس - سختی و بلا و پیر خرف و گندہ پیر و مہرہ و تدربس ای تقدم -
درفس - بعیر درفس - مثال ہزبر ناقت درفستہ بزرگ درفاش مثلۃ درد افس بالضم مثال نعالل استخوان میان کلہ و گردن -
دسس - دسّ - قطران مالیدن شتر را بعیر مدسوس نعت منہ و فی المثل لیس الہناء بالدس و زیر خاک پنہان کردن و سیس پوشیدہ داشتن مکر و حیلہ (ع ت اض ۲) دساستہ مار کہ در زیر خاک پنہان شود اندساس پنہان شدن در خاک دُستہ بالضم بازیچہ کودکان -
دعس - دعس - نشان و نیزہ در زدن بجای و قد یکنی بہ عن الجماع و پر کردن خنور را طریق دعس راہ بسیار نشانہ مدعاس راہ نرم سپردہ مداعستہ نیزہ زدن باہم مدعس بالکسر نیزہ مداعس نیزہ ہای میانہ است مُدعس جای کو ماج پختن در بادیہ و تنور بریانی -

دعلس و دعلستہ۔ دست بند وہو اللعب المجوس

دفس دفنس۔ بالکسر زن گول دفناس مرد احمق

دکس۔ دکاس۔ بالضم خواب کہ غلبہ کند بر مردم داکس فالی کہ از عطسہ دجانور ومانند آن گیرند وہی لغتہ فی کادس۔ دوکس عدد بسیار ویکیے از نامہاے شیر۔

دلس۔ تدلیس۔ پنہان کردن عیب متاع بر خریدار مدالستہ فریفتن دلس بالتحریک تاریکی وروئیدگی کہ در آخر گرما برگ آرد ادلاس ج تدلس در تاریکی فرود آمدن۔

دلعس و دلعس۔ شتر ضخم۔

دلہمس۔ دلہمس۔ بفتحتین شیر ودلیر شب رو

دمس دموس۔ سخت تاریک شدن شب و پنہان کردن چیزی در خاک وپوشیدہ داشتن خبر ودمست علیہ الخبر ای کتمتہ البتہ لعع فا ض ع وک ۲) لیل دامس وادموس سخت تاریک امور دمس کارہای بزرگ کانہ جمع دامس مثل بازل و بزل تدمیس پنہان کردن در خاک دیماس بالکسر زندان حجاج بن یوسف وگلخن ودیماس دمامیس ج مثل قیراط وقراریط وان فتحت الدال فجمعہ دیامیس مثل شیطان وشیاطین۔

دمقس ومقس۔ مثال ہزبر قز وابریشم۔

دلقس دنقستہ۔ تباہی افگندن میان قوم بالسین والشین۔

دنس دنس۔ بالتحریک ریمناکی وریمناک شدن (عع کد اف ۲) تدنس مثلہ تدنیس متعد منہ

دوس دوس۔ کوفتن بپاے (عع ف ا ض ۲) دقبیلہ از یمن وروشن کردن شمشیر دیاستہ کوفتن خرمن مداستہ خرمن جای مدوس چوب خرمن کوب ومصقلہ۔

دہس۔ دہس۔ دہاس بالفتح جاے نرم کہ نہ ریگ باشد ونہ خاک دہستہ بالضم لون آن زمین ادہس لغت منہ۔ رمال دہس وعنز دہساء سرخ رنگ۔

دہرس۔ دہاریس۔ شخیتہا۔

دبجس۔ کشمشمر سطبر بزرگ خلقت وشیر

دبخس۔ بروزن ومعنی دبجس۔

دختنوس۔ کعصفوط بنت لقیط بن زرارۃ التیمی وہی معربۃ اصلہا دخترنوس ای بنت الہنی سماہا ابوہا باسم ابنۃ کسری ویقال وخدنوس بالدال۔

دحامس۔ کعلابط سیاہ سطبر ودحمستہ مردکر بز یقال ہذ خمس علیک ای لا یبین لک ما ترید وامر مدخمس اے مستور۔

دخنس۔ درشت از مردم وشتر یا شتر بسیار گوشت ودرشت۔

درباس۔ کقرطاس شیر وسگ گزندہ وکعلابط شتر سطبر وتدربس وتقدم۔

درداقس۔ بالضم استخوانی ست ما بین سر وگردن رومی۔

درعوس۔ کقرطعب نیک خو۔

دردمس۔ کفدوکس مار دمس خاموشید

ودرس الشیٔ شترہ۔

درانس کعلابط سخت سطبر از مردم و شتر و زناس شیر۔

درہوس۔ کفردوس درشت دراہش سختی ہا و بالضم بسیار گوشت از ہر لحیم و سخت۔

دعبوس۔ بالضم گول۔

الدعفس۔ کزبرج من الابل التی تنتظر حتی تشرب الابل ثم تشرب ما بقی من سورہا۔

امر مدعمس۔ و مدعمش و مدخمس و مدہمس و منہمس اے مستور۔

دلطس۔ الرجل ضیع مالہ۔

ادفس۔ الرجل اسود وجہہ من غیر علۃ۔

دقاریس۔ روباہ ہا۔

دقس۔ فی البلاد دقوسا بہ تیزی در شہرہا رفت دقس الوتد فی الارض فرو رفت در زمین دقس خلف العدو بس دشمن حملہ کرد دقس البحر ملأہا وجمل مدقس کمنبر شدید دقوع داہل مداقیس دقسہ بالضم دانہ است مانند کاورس ودوایہ است خرد و یفتح او الصواب بالفتح و ما ادری این دقس و دقس بہ اے ذہب و ذہب بہ دقیوس بالفتح ملک اتخذ مسجدا علی اصحاب الکہف دقیانوس ملک ہربوا منہ۔

دمقس۔ کقمطر ابریشم مدقس مثلہ۔

دلمس۔ کعلابط بلا دلمس بالکسر مثلہ دلیما۔ تاریکی الدلامس فیہا مثلہ جعفر نام شخصے ادلمس اللیل اشتدت ظلمتہ۔

دماحس۔ اسد و محسی بالضم مرد سیاہ خام و خفرہ سخت

دمانس۔ کعلابط شہریست بہ مصر و دیہی ست بہ تفلیس۔

دنحس۔ کجعفر تنومند سخت گوشت۔

دنفاس۔ بروزن و معنی دنفاس و کعلابط مرد بدخلق دنفس بالکسر زن گول۔

دنکس۔ فی بیتہ پنہان شد و برائے حاجت قوم برنیامد و ہو عیب۔

دہمستہ۔ باہم راز گفتن و سر گوشی کردن و رگزیدن وامر مدہمس و منہمس اے مستور۔

دیس۔ بستان عراقیۃ لاعربیۃ ودیسان بالکسر دیہے بہ ہرات۔

فصل الذال

اذریطوس۔ اذریطوس نام دوائیست والکلمۃ رومیۃ فخیمت

ذفطس۔ الرجل ضیع مالہ و افطس مثلہ۔

فصل الرار

راس۔ رأس۔ سر و سرور و سرداں یقال ہو راسہم و ہم راسہم و بر سر زدن اروس رؤوس ج۔ بیت رأس نام دیہی بشام ریاستہ سروری کردن (رع بفتحہا) رئیس رئیس مقتر ترئیس مہتر کردن کسے را بر قومی رآس سر فروش و عند العامۃ رواس لغجۃ رأسا رمش سپید سیاہ سر رآس بزرگ رؤاسی بالضم مثلہ شاۃ راس کذلک رؤس شتر کہ جز در سر او قوت و حرکت نماندہ باشد مرأس کذلک۔ رأس عین نام جائی و یقال ہو رأس الکلمہ

یعنی ہو فی انکلاب بمنزلة الرمیس فی القوم ویقال رمی فلان منه فی الراس ای اعرض عنه ولم یرفع به راسا وکرهه واستثقاله ویقال رمیت منک فی الرأس ای اعرضت عنی ویقال اَعِد کلامک من رأس از سر گوی وانت علی رأس امرک وراس امرک بر سر کار خویشی رَأس السیف دستهٔ شمشیر۔

رلس۔ ربیس۔ دلیر وسختی داہیة رَبسار وآمور رُبس ای شدائد۔ ارتباس گوشت آگنده کبش رَبیس تیجقار آگنده گوشت تر بیس درآگندن مشک وجز آن ربس بدست زدن ازبباس ضعیف شدن کار۔

رجس۔ رجس۔ بالکسر پلیدی وعقوبت وخشم قوله تعالی ویجعل الرجس علی الذین لا یعقلون قال الفرا انه العقاب والغضب رَجس بالفتح آواز بلند رعد وبانگ شتر وبلند کردن آواز (ع ف اض ۲) ارتجاس مثله سحاب رجاس بعیر رجاس نعت منه۔ ویقال ہو فی مرجوسة من امر ای فی اختلاط۔ مَرجاس سنگی که بر دلو بندند ولای چاه را بدان بشورانند وآن آبها را برکشند تا لایها بدان طریق برآید نرجس بکسر الجیم نرگس معرب والنون زائدة لانه لیس فی الکلام فعلل وفی الکلام تفعل۔

روس۔ رَوس۔ سنگ انداختن (ع ف اض ۲) مِرادسة کذلک۔ ردیس مثال فسیق سنگ انداز مِرداس بالکسر سنگے که در چاه اندازند تا بدانند که آب ہست در وی یا نی ونام مردی ویقال ما اوری این روس ای این ذہب۔

رسس۔ رَسّ۔ الحُمیٰ ورسیسها اول تب وتَلَعَّی رَسّ من خبر ای شیٔ منه۔ رَسّ ایضا چاه بسنگ برآورده ونام چاه بقیهٔ ثمود ونام وادی ونام آبی وچاه کندن ودر گور کردن مرده را واصلاح کردن میان قومی وافساد کردن وہو من الاضداد ودانستن خبری ودیدن کسی را ویقال فلان یَرُسّ الحدیث فی نفسه ای یحدث به نفسه رَسیس شیٔ ثابت رَسرَسة جنبیدن شتر تا برخیزد۔

رعس۔ رَعَس۔ لرزیدن وفشاندن وراه رفتن آهسته از ماندگی وضعف (ع بفتحهما) ناقة رَعوس آنکه سر او لرزد از پیری رعسان جنبانیدن سر از کبر ارتعاس لرزیدن وبالشین المعجمة کذلک ارعاس لرزانیدن وبالشین مثله۔

رغس۔ رَغس۔ گوالیدن ونیکوئی وفی الحدیث ان رجلا رغسه الله تعالی مالا ای اکثر له مالا وبارک له فیه۔ ویقال له نصاف رغس یعنی حسب انبوه وبا برکت مَرغوس ای مبارک ومیمون یقال رأیت وجهک المرغوس ای المبارک۔

رفس۔ رَفس۔ بپای زدن (ع ف اک ۲)۔

رکس۔ رَکس۔ بسپایگی برگردانیدن ارکاس کذلک قوله تعالی والله ارکسهم بما کسبوا ای ردهم الی کفرهم۔ ارتکاس باز گشتن بچیزے که از وی خلاص یافته باشد رکس بالکسر پلیدی ومردم بسیار راکس گاو که در مرکز خرمن بندند بوقت کوفتن

ونام وادی والرکوسیة فرقة بین النصاری والصابئین

رمس - رمس - خاک گور و پوشیده داشتن خبر و دفن کردن مرده آرماس کذلک - رمس الیضا هموار و ناپدید کردن پشته گور و سنگ انداختن مرمس جای گور رتداس بادها که راه وپی را ناپدید کنند

ریس - ریسان - خرامیدن -

رتمس - لجعفر ابن عامر الطائی وفد وکتب له النبی صلعم -

رحامس - بالضم جرأت کننده و دلیر -

ارخس - السعر نرخ را ارزان کرد وعتبة بن بن سعید بن رخس محدث -

رُوذِسُ - جزیره است از مضافات روم برابر اسکندریه بمسافت یکشب ازان غزاها معاویة -

رَطس - بباطن کف زدن وارطست علیه الحجارة تطابق بعضها فوق بعض -

مَرقس - کمقعد لقب شاعر طائی واسمه عبد الرحمن احد بنی معن بن عتود -

رماحس - کعلابط دلیر جرأت کننده وشیر والرماحس بن عبد العُزّی بن الرماحس کان علی شرطة مروان بن محمد الحکم -

رُومَانِسُ - ام المنذر الکلبی الشاعر وام النعمان بن المنذر فهما اخوان لام -

رأس - رؤسا یمشی تبختر العینی نازنادان رفت (ع ف اض ۲) راس السیل الغثاء راحتمله ورأس فلان اکل کثیرا وجه رؤاس لرءس سوراس رجل سور روس بالضم گروهیست ترک بلاد آنان بسر حد صقالبه وترک پیوسته است ورویس کزبیر لقب محمد بن المتوکل القاری راوی یعقوب بن اسحٰق -

رهس - سخت سپردن (ع بفتحها) رهوس بسیار خورنده وارتهس الوادی امتلأ وارتهس القوم ازدحموا وارتهس رجلا الدابة اصطکتا ارتهس الجراد رکب بعضه بعضا وترهس تمخض وتحرک واضطرب

رهمسته - باهم راز گفتن وبدی تعریض کردن وامر مرهمس ومدهمس مستور -

فصل السین

سجس - سجس - بالتحریک آب رنگ گردانیده وگردیدن رنگ آب (ع ک اف ۲) ویقال لا آتیک سجیس عجیس وسجیس الاوجس وسجیس اللیالی نیایم هرگز -

سدس - سدس - بالضم وبضمتین ششش یک سدس بالکسر هر شش روز یکبار نوبت آب شتر اسداس صاحب شتران سدس شدن ودندان افگندن شتر بهشت سالگی وشش تن شدن قوم سدیس شش یک لا آتیک سدیس عجیس هرگز شاة سدیس شش سالگی درآمده سدس بالتحریک دندان هشت سالگی شتر لیستوی فیه المذکر والمؤنث لان الاسنان کلها بالهاء الا السدس والسدیس والبازل - وجمع سدیس سدس مثال رغیف ورغف وجمع سدس سُدس مثل اسد واُسد ازار سدیس وسداسی شش بندی سدس شش یک مال شدن (ع ف اض ۲) وششم قوم

شدن (ع ف اک ۲) سدوس بالفتح پدر قبیلہ

سُدوس بالضم طیلسان سبز وقال الاصمعی سدوس

بالفتح الطیلسان و بالضم اسم رجل سُندس دیباہ۔

سمرس ۔ سمریس ۔ سمرس نام مرد۔

سلاس ۔ سَلِس ۔ نرم وآسان سلاسة مصدر منہ

ومنہ سلس البول وسلس القیاد وسلس بالسکون

رشتہ شبہ درکشیدہ ۔ سلاس بالضم بیہوشی

مسلوس بی عقل۔

سلعس سَلعوس ۔ بفتح اللام نام شہرے ۔

سِنبس ۔ سِنبس ۔ بالکسر پدر حی از طی۔

سیس ۔ سیاستہ ۔ بالکسر رعیت داری کردن

(ع ف اض ۲) اساستہ تسویس سیاست درگردن

کسی افگندن سُوس بالضم طبیعت واصل و دیوجہ

ومنہ سوس بالفتح در افتادن منہ درچیزی (ع

ک اف ۲) اساستہ تسویس کذلک دنبیار کنہ

شدن گوسپند اساستہ کذلک ۔ سیسار بالکسر والمد

کتف سار اسپ و مہرہ پشت خر سیاسی ج۔

سابس ۔ کگابل دہیست بواسط ونہر سابس

مضاف الیہا۔

سجلاطس ۔ نمط رومی والکلمۃ رومیۃ فعربت۔

سجلماسۃ ۔ بکسرتین قاعدۃ ولایۃ بالمغرب ذات

انہار واشجار واہلہا یسمنون الکلاب ویاکلونہا ۔

سمرخس شہریست بزرگ بخراسان کہ جوی ندارد۔

سُستویہ ۔ ابونصر محمد بن احمد بن عمر بن

ممسار بن سستویہ الاصطخری المحدث ۔

اِسفِس ۔ بالفارکاشمر دہیست بمرو منہا خالد بن قادہ

بن ابراہیم الذہلی الاسفسی ودہیست بجزیرہ

ابن عمر کہ کتان بسیار دارد۔

سَلَماس ۔ شہریست بآذربیجان ۔

محمد بن سُنیس کزبیر ابوالاصبع الصوری محدث ۔

سہنساہ ۔ بکسر السین والہاء وبضم الہاء وکسرہا

ای افعلہ آخر کل شئ یخص بالمستقبل ۔

فصل الشین

شأس مکان ۔ شأس ۔ جای درشت وبالتحریک

مصدرہ (ع ک اف ۲) کمنعہ شأس مثل جَون

وجون ۔ شاس نام مردے ۔

شخس شَخس ۔ اضطراب واختلاف کردن (ع

بفتحہا) تشاخس اختلاف افتادن میان قوم

ویقال تشاخست اسنانہ اذا اختلفت ومال

بعضہا وسقط البعض من الہرم ۔

شرس ۔ شَرس ۔ شریس اشرس بدخو شرس

شراستہ مصدرہ ۔ تشارس دشمنایگی کردن باہم

مکان اَشرس بالسکون درشت شرس بالکسر

شورہ گرارض مشرستہ نعت منہ یقال بنو فلان

مشرسون ای ترعی ابلہم الشرس ۔

شکس ۔ رجل شَکس ۔ بالسکون دشوارخو یقال

ہم شُکس بالضم مثال رجل صَدق و قوم

صُدق شکاستہ مصدرہ (ع ک اف ۲)

شکاس نعت منہ علی القیاس ۔

شمس شَمس ۔ آفتاب وتجمع علی شموس کانہم

جعلوا کل ناحیة منها شمسا کما قالوا للمفرق مفارق
و تصغیرها شمیسة و جمیل و آفتاب ناک شدن روز
اشماس کذلک شمس ایضا و شمنی پدید کردن
(ع ف اض ۲ و ک ۲) شماس بالکسر مثله یقال
شمس لی فلان ای ابدی لی عداوته فرس شموس
توسن شموس شماس مصدران منه رجل شموس
بدخو تشمس بآفتاب ایستادن تشمیس بآفتاب
خشک کردن۔ عبد شمس پدر قبیله عبشمی منسوب بوی
و در نسبت اسم مضاف سه وجه گویند یا نسبت
بمضاف کنند چون عبدی از عبد القیس و بمضاف الیه
چون مطلبی از عبد المطلب و یا به بعضی از هر یک
چون عبشمی از عبد شمس و عبدری از عبد الدار و
عبقسی از عبد القیس۔ و یقال تعبشم فلان و
تعبقس۔ و اما عبشمس بن زید بن مناة بن تمیم
قال ابو عمرو اصله عب شمس ای حب شمس و هو
ضوءها و العین مبدلة من الحاء کما یقال عب
قر و هو البرد و قال ابن الاعرابی اصله عب ر
شمس مهموزا بالکسر و الفتح و هو العدل و النظیر۔
شوس شوس۔ بالتحریک نگریستن بگوشه چشم
از تکبر (ع ک اف ۲) اشوس نعت منه شوس
ج۔ تشاوس بگوشه چشم نگریستن و خساره کژ
کردن دران حال۔
شحس۔ بالفتح شجر مثل العتم الا انه اطول و
لا تتخذ منه القسی لینه۔
شمس۔ زمین سخت کانها حجر واحد شمساس و
شسوس و شسیس کنمان و ضنین ج شس گیاهیست
معروف شناس لاغو سست و شس شوساس۔
الشطس۔ زیرکی و دانائی شطسی مرد دانا آشنا
و شنبه زیرک شطس فی الارض ذهب فیها شطسة و
شطس خلاف و کصبور الذی لطف لسا امر والذاهب فی ناحیة
اشناس۔ بالفتح نام شخصے و موضعیست
بساحل بحر فارس۔

فصل الصاد

صفاقس۔ دهیست بافریقیه شهر بهم من لا باب

فصل الضاد

ضبس ضبس۔ بالتحریک پلید و دشوار خو شدن
(ع ک اف ۲) ضبس ضبیس نعت منه۔
ضرس۔ ضرس۔ بالکسر دندان و هو مذکر ما دام له
هذا الاسم لان الاسنان کلها اناث الا الاضراس
والانیاب ضروس و اضراس ج۔ ضرس ایضا لت
درخت و باران اندک ضروس جمع ضرس بالفتح گزیدن
سخت و بدندان آزمودن چوب را بنرمی و سختی و سخت
شدن روزگار بر کسی ناقة ضروس گزنده و آن
ماده شتر که در نوزادن بگزد و یقال هی بجن ضراسها
ای بحدثان نتاجها۔ ضروس بالضم سنگهای گرداگرد
سر چاه بئر مضروسة و ضریس نعت منه۔ اضراس
نفسه کردن کسی را تضریس مجرب و محکم گردانیدن
حرب و سفر مرد را رجل مضرس نعت منه ای مهذب
مجرب۔ ربط مضرس جادر موش دندان حسترق
مضرسة و مضروسة آنکه در وی سنگریزها باشد

تضارس ناہموار آمدن بنا رجل اخرس اضرس اتباع

ضرس بالتحریک کندی وکند شدن دندان از

ترشی (ع ک اف ۲) ضَرِس شَرِس دشوار خو۔

ضغبس ضُغبُوس۔ بالضم خیار وبادرنگ ریزہ

ومرد ضعیف ضغابیس ج۔ وفی الحدیث اہدی

لرسول اللہ صلعم ضغابیس۔ امرأۃ ضغبۃ ای

مولعۃ تحبّ الضغابیس وقد مر فی باب الباء

ضغرس۔ مرد گرسنہ آرمند۔

ضفس۔ البعیر شتر گیاہ خشک را فراہم آورد

و نوالہ کرد (ع ف اک ۲)

ضمس الشیَ بآہستگی خلید (ع ف اض ۲)

ضنبس۔ کژ برج سست گیرندہ وشکنندہ

ونرم ناکس۔

ضنفس۔ بروزن ومعنی ضِنبِس۔

ضوس۔ خوردن طعام۔

ضہسہ۔ بہ پیش دہن گزید او را (ع بفتحہما)

ولا اطعمہ اللہ الا ضاہسا ولا سقاہ الا قارسا

و دعا علیہ ای اطعمہ النزر القلیل من النبات فہو

یاکلہ بمقدم فمہ ولا یتکلف مضغہ والقارس البارد

ای سقاہ الماء القراح بلا لبن۔

ضاس۔ النبت برگردید وبرخاستن خواست

(ع ف اک ۲) ضیس وضیّس وضائس نعت منہ۔

فصل الطاء

طخس طِخس۔ بالکسر اصل وبیخ ہر چیزے۔

طرس طِرس۔ کاغذ وصحیفہ وکاغذیکہ محو کردہ باشند

از وی وباز نبشتہ طِلس مثلہ اَطراس طروس ج۔

طرَوس بالتحریک نام شہری ولا یخفف الا فی الشعر

لان فعلولا لیس من ابنیتہم۔

طرفس طِرفسان۔ پارۂ از ریگ۔

طرمس۔ طِرمسا ر۔ ممدود وا تاریکی طرمستہ گرفتہ

شدن وبیبا کی رفتن طَرموس بالضم کوماج۔

طسس طِسّ۔ طِسّۃ تشت طِساس طُسوس

طسات ج مُطِسّ رونده در شہرہا۔

طفس طَفس۔ بالتحریک ریم وریمناک شدن

طَفاستہ کذلک (ع ک اف ۲) ثوب طَفِس و

رجل طفس نعت منہ۔ وطفس البرذون ای مات

طفوس مصدرہ (ع ف اک ۲) طنفستہ بالفتح

والکسر پارچہ گستردنی طنافس ج۔

طلس طَلس۔ پاک کردن نبشتہ (ع ف اک ۲)

طلس لازم منہ۔ طِلس بالکسر کہنہ اطلاس ج

اطلاس کذلک یقال رجل اطلس الثوب وذئب

اطلس وہو الذی فی لونہ غبرۃ الی السواد وکل

ما کان علی لونہ فہو اطلس طیلسان م طیالسۃ ج

والہاء فیہا للعجمۃ لانہ فارسی معرب والعامۃ تقول

بکسر اللام فان رخمت ہذا فی النداء لم یجز لانہ لیس

فی کلامہم فیعِل بکسر العین الا معتلا نحو سید ومیت۔

طمرس طِمرِس۔ بالکسر طُمروس بالضم دروغگوی۔

طمس طموس۔ ناپدید شدن طمس متعد منہ

(ع ف اض ۲ وک ۲) انطماس تطمس پاک شدن

ناپدید گشتن خط قولہ تعالی ربنا اطمس علی اموالہم

ای غیرها و قوله تعالی من قبل ان نطمس وجوها۔
طلماس رعیف طملاس ح تشدید اللام کرده خشک۔
طیس طیس۔ آب وریگ بسیار وجزآن طیسل
مثله لام زائدہ۔

طوس طاس م۔ طاوس م و مردم خوب
بلغت شام تصغیره طُوَیس۔ وفی المثل اشام
من طویس واین مخنثی بود در مدینه وکان اسمه
طاؤساً فلما تخنث جعلوه طویساً وکان یقول
یا اہل المدینة توقعوا خروج الدجال مادمتُ
بین ظهرانیکم فاذا مُتُّ فقد امنتم لانی وُلِدتُ
فی اللیلة التی مات فیها رسول اللہ علیہ السلام
وفُطِمتُ فی الیوم الذی مات فیہ ابوبکر وبلغت
الحلمُ فی الیوم الذی قتل فیہ عمر وتزوجت فی
الیوم الذی قتل فیہ عثمان وولد لی فی الیوم الذی
قتل فیہ علی وسمّی لعبد النعیم وفی نفسہ الشعر
انّنی عبد النعیم انا طاؤس الجحیم۔ وانا اشام من
یمشی علی الظہر الحظیم۔ طوس بالفتح ماہ ذخوب
روی شدن (ع ف اض ۲)۔

طبرس۔ کزبرج۔ وجعفر سخت ودروغگو۔
طبس۔ سیاہ از ہر چیز وبالکسر گرگ طبس وطبسان
بفتحتین فیہما دو شہرست بخراسان اعجمیة تطبیس
کلاہ کردن وبحر طبیس کامیر دریای فراوان آب۔
طحس الجاریة جماع کرد اورا (ع بفتحہا)
طرابلس۔ شہریست بشام وشہریست بمغرب
او الشامیة اطرابلس بالہمزاو رومیة معناہا ثلث مدن

طردسہ۔ استوار کرد اورا۔
طرطبیس۔ کزنجبیل آب بسیار وپیرزال فرتوت
گوشت وشترمادہ خروشندہ وقت دوشیدن
طعس الجاریة جماع کرد اورا (ع بفتحہا)
طغموس۔ بالضم سنبہ از شیطان وخبیث
از غولان وجز آن۔

طفرس۔ بالکسر نرم وسہل۔
طلمسار۔ زمینی کہ دران منار ونشان نباشد
تاریکی ولیلة طلمسانة شب تار وارض طِلِمسانة
زمین بے آب وطلمس روی خود را ترش کرد۔
طلہیس۔ کسفرجل لشکر بسیار طلہیس کقندیل
مثلہ وتاریکے شب۔
اَطلَنسی۔ العرقُ اطلنسا ای سال العرق
علی الجسد کلہ۔
طنس۔ بفتحتین تاریکئ سخت۔
طَہرمُسُ ودہیست بمصر منہا اسحق بن وہب الطہرمسی
طہس فی الارض باستواری در زمین درآمد
یا پنہان شد (ع بفتحہا) وما ادری این طہس و
طِہَس بہ ای این ذہب وذہب بہ۔ طِہلِس لشکر
بسیار طلہیس بتقدیم اللام مثلہ۔

فصل العین

عبس عبوس۔ ترش روئی کردن (ع ف ا
ک ۲) تعبیس مبالغة فیہ تعبس لازم منہ عبس ہر گین
پشک خشک شدہ بر دم ستور وخشک شدن ریم
بردست وانذام (ع کا ف ۲) اعباس عبس ناک شدن

ستور یوم عبوس ای شدید. عبس بالسکون پدر قبیلهٔ از قیس غیلان عنبس شیر عنابس اولاد امیة بن عبد شمس والیشان شش تن بودند حرب و ابو حرب وسفیان و ابو سفیان و عمرو و ابو عمرو وجزاین شش را عیاض خواندی۔
عترس ۔ عترسة ۔ سخت گرفتن عتریس بالکسر مرد خشمناک عنتریس ناقهٔ صلب نون زائده۔
عجس ۔ عجس ۔ ثلث حرکات قبضهٔ کمان معجس مثال مجلس کذلک ۔ عجس پارهٔ از شب عجا سار کله بزرگ از شتران وتاریکی عجنس شیر ضخم عجانس ج ۔ عجس باز داشتن از حاجت و گرفتن به پنجه چیزے را (ع ف اک ۲) تعجس دربے کارے شدن و دربے یکدیگر آمدن باران مطر عجوس باران پیاپی فحل عجیس مثل عجیز کش که نتوان کشتی کردن عجیسی عجیسا مقصورا و ممدودا نوعی از رفتار آهسته۔
عدس ۔ عدس ۔ رفتن در زمین ولغة فی الحدس وسخت سپردن و جاری فی وصف الضبع عدوس السری یعنی سخت رفتار عدس بالتحریک نرسگ عدسة مرخگان که براندام برآید عدس بالوقف بانگ راندن اشتر وربما سموا البغل کذلک ۔ وعدس نام مردے۔
عدلبس ۔ عدلبس ۔ بالفتح والتشدید نام مرد وی وشتر محکم اندام عدالبس ج۔
عرس ۔ عروس ۔ بالفتح زن ومرد نوخواسته یکدیگر را ۔ یقال رجل عروس فی رجال عرس وامرأة عروس فی النساء عرائس و فی المثل کاد العروس ان یکون امیرا ۔ عرس بالکسر زن باشوے و ماده شیر بازا عراس ج وربما سمی الذکر والانثی عرسین ۔ ابن عرس راسو بنات عرس ج ۔ وحکی الاخفش بنو عرس ۔ عرس بالفتح دیواری که میان دو دیوار خانه سرمانی بنند وبنهایت نرسانند وسقف سازند تا آن خانه گرم تر شود و آنرا بفارسی بیچه گویند بیت معرس خانهٔ با بیچه عرس بالضم مهمانی عروسی اعراس عرسات ج ۔ اعراس شور کردن وجماع کردن عرس ایضا بستن گردن شتر بر بازوهای وی (ع ف اض ۲) عراس بالکسر رسن که بندند بوی عرس بالتحریک دهشت داشتن (ع ک اف ۲) ملازم چیزی بودن یقال به عرس ای لازمه عرس لغت منها ۔ تعریس در آخر شب فرود آمدن مسافران عراس مثله ۔ معرس و معرس منزل فرود آمدن عریس عریسه بالکسر مشد و اخوابگاه شیر ذات العرائس نام جائی۔
عردس ۔ عرندس ۔ شتر سخت باقوت ناقه عرندسة توانا و درازقامت۔
عرطس ۔ عرطسة ۔ مثل عرطزة دور شدن و بیک سو رفتن از جنگ و منازعت قوم۔
عرکس ۔ اعرنکاس ۔ گرد آمدن و سیاه شدن موی عرکسة گرد آوردن یکدیگر۔

عرمس - عرمس - بالکسر سنگ بزرگ و ناقه استوار۔
عمس عمس - عمس - شب گشتن بپاسبانی و دور بر آمدن خبر و تنها چریدن ناقه و خبر نادادن او بیش کسی (ع ع ف اض ۲) عاس شب گردنده گرد شهر عسس ج - مثل خادم و خدم و فی المثل کلب عس خیر من کلب ربض۔
عسعس عسعسة - شب گشتن و تاریکی در آوردن شب قوله تعالی واللیل اذا عسعس عس بالضم قدح بزرگ عساس بالکسر ج و یقال جی من عسک و بسک ای من حیث شئت او من جهدک و جدک - عسوس بالفتح ناقه که تنها چرا کند و ناقه که بیش مردم شیر دهد و جوینده صید و گشت کننده اعتساس بشب گشتن و ورزیدن و طلب کردن معس جای طلب و کسب عسعس عساس عساس گرگ عساعس ج - و ایضا خار پشتکها العسعس بوئیدن بوی و صید جستن عسعس نام جائی در بادیه و نام مردی۔
عسطس عسطوس - درختی۔
عضرس - عضرس - بچه و فی المثل ابرد من عضرس و کذلک العضارس بالضم عضارس بالفتح ج - مثل جوالق و جوالق و گیاهی۔
عطس عطاس - بالضم عطسه دادن (ع ع ف اض ۲ و ک ۲) و دمیدن صبح ظبی عاطس آهو که بیش آید معطس بکسر الطاء و فتحها بینی۔
عطمس عیطموس - زن تمام اندام و شتر قوی هیکل عطامیس ج - و قد جاء فی ضرورة الشعر عطامس۔
عفس عفس - باز داشتن و راندن و زدن بپای بر سرین کسی معفوس مرد بندی و زندانی و مبتذل اعتفاس کشتی گرفتن معافسة مرسیدن و فی الحدیث دعا فسنا النساء - عفاس بالکسر و برقوع نام دو شتر م۔
عفقس - اعفنقاس - دشوار خو شدن خلق عفنقس دشوار۔
عکس عکس - باشکونه کردن و مهار شتر بر دست او بستن و شیر ریختن بر خوردنی (ع ع ف اک ۲) عکیس شیر که بر خوردنی ریزند و نوعی از طعام که از شیر و آرد سازند و العکیس القضیب من الحبلة یعکس تحت الارض الی موضع آخر یعنی شاخ رز که او را اکوابانند تا روید عکاس بالکسر رسن که بر مهار شتر بندند و بوی دست او را بندند تا رام شود۔
عکمس عکمسة - تاریک شدن شب لیل عکامس شب تاریک ابل عکامس شتران بسیار۔
علس علس - بالتحریک کنه بزرگ و نام مردی و نوعی از گندم دو گانه در یک غلاف که آن را گندم مکه گویند جمل و رجل علسی استوار خلقت و سخت علوس چیزی از طعام یقال ما ذقت علوسا و لا لوسا ای شیئا - و یقال ایضا ما علسنا عندهم علوسا - علس آشامیدن (ع ع ف اک ۲)

تعلیس خورانیدن وسخت شدن بیماری مُعلَّس اے
مجرب۔ عَلیس بریانی با پوست پختہ۔
علکس۔ اعلنکاس۔ سخت سیاہ شدن موی
ومتردد شدن کار شعر معلنکس ومعلنکک موی انبوہ
علطس ناقہ علطوس۔ مثال فردوس اشتر گزیدہ
علطبس جلد علطبیس۔ بالفتح روشن ولغزان
عمس۔ عماس۔ بالفتح حرب سخت وبلاہیں
عماس شب تاریک یوم عماس ایضا۔ عماستہ
تاریک شدن (ع بضمہا) امر عموس وعماس
کارے بے سروپا رجل عموس اے متعسف
تعامس تغافل کردن یقال تعامس عنہ ونادانستہ
آوردن برکسی یقال تعامس علیہ ای تعامی علیہ
وترکہ فی شبہۃ من امرہ۔ عَمس خویشتن را در
کاری نادان ساختن وعمس الکتاب ای درس
وعفا۔ طاعون عَمواس بالفتح والکسر اول طاعون
کہ پیدا شد در اسلام بشام۔
عمرس۔ عَمَرَّس۔ بالفتح والتشدید مرد قوی
سخت عَملس مثلہ وتوانا وسبک برفتن عمروس
بالضم برہ عمارس ج۔ وکودک سبک روح۔
عملس عَملّس۔ ایضا مرد جلد وگرگ ونام مردے
کہ مادر را بر پشت بار کردہ بحج برد وآن مثل شد
یقال ہذا ابرّ من العملس۔
عنس عَنس۔ ناقہ سخت دُم دراز عنوس دیر
ماندن دختر در خانہ بے شوی عناس بالکسر مثلہ
فہی عانس۔ ویقال للرجل ایضا عانس قال ابو قیس

بن رفاعۃ (شعر) عنا الذی ہو ما ان طر شاربہ +
والعانسون ومنا المرد والشیب + وقال الکسائی
العانس فوق المعصر عَنس عُنس ج مثل بازل وبزل
تسغیر گردانیدن کلان سالی چہرہ مردم را (ع ف ا
ض ۲) یقال فلان لم یعنس السن وجہہ ای لم تغیرہ اے
الکبر تعنیس درماندن دختر در خانہ بی شوی قال الاصمعی
لا یقال عنست ولکن عُنّست علی مالم یسم فاعلہ وعنسہا اہلہا
عوس۔ عَوَس۔ شب برگشتن گرد چیزے و
گشتن گرگ در پے خوردنی ونگاہبانی مال
کردن عیاستہ کذلک ویقال ہو عانس مال
عوس نوعی از گوسپند یقال کبش عوسی عواسار
بالفتح ممدود واخبزدوک یا بچہ۔
عیس۔ عَیس۔ آب کشن کشنی کردن (ع
ف ک ۲) عیس بالکسر شتران سپید سرخ موی
اَعیس عَیسار واحد ہا۔ عیسار ایضا ملخ مادہ عیسی
نام پیغمبری م عبرانی او سریانی والجمع عیسون و
عیسین واجاز الکوفیون بضم السین قبل الواو
وکسرہا قبل الیاء مثل عیسُون وعیسین ولم یجزہ
البصریون والکسائی یفتح ماقبل الواو فی الالف
الاصلیۃ مثل معطون ویضم فی غیر الاصلیۃ مثل
عیسون وکذلک القول فی موسی والنسبۃ الیہما
عیسَوی وموسوی قلبت الیاء واوا وان
شئت حذفت الیاء فقلت عیسی وموسی بکسر السین
عبدوس۔ کحر قوس ویفتح من الاعلام و
یقال السین زائدہ۔

عبقس۔ کجعفر عصفور دابہ ایست خرد عبنقس بدخلق و نازک تن دراز قد از مردان والذے جدتاہ من قبل ابویہ اعجمیتان والعبقسی نسبۃ الی عبدقیس عبنقسا رشادمان والعباقیس بقایا عقب الاشیاء کالعقابل۔

عتاس۔ کگتان جد والد اسمعیل بن الحسن بن علی المحدث۔

عجنس۔ کعملس شتر سطبر و بسیار سخت العجانس الجعلان مقلوبۃ الجعانس۔

عدامس۔ کعلابط افزونی گیاہ خشک در جائے ویقال کلاءٌ عُدامِس۔

عِرْبِس۔ بالکسر و عَرَنْبِس بالفتح او بالکسر او ہو دہم بشتہ ہموار از زمین نرم برای خواب آخر شب۔

عرفاس۔ شتر مادہ شکیبا بر سیر و شیر اولہم صواب فی ہذا العِفراس مقدمۃ الفارعرفیس سخت سطبر از شتران و زنان۔

عرناس۔ بالکسر پرندہ ایست کبوتر مانند کہ ناگاہ و بی خبر از زیر قدم تو پرواز کند و بینی کوہ و ظرف باغندہ نہادنی۔

عطرِدس۔ کعصفور فی شعر الخنساء فی قولہا (ع) اذا یخالف طہر البیض عطردس۔ ولم یفسر قالہ ابن عباد ولم نجدہ فی دیوان شعرہا۔

عطلس۔ کعملس دراز۔

عفرس۔ بالکسر و عفریس و عفراس و عفرِس و عفرنس شیر درشت و عفرسہ انداخت اورا و چیرہ درآمد برو عفرنس شتر سطبر گردن ابن العفریس کقندیل ہو ابو سہل احمد بن محمد الزوزنی الشافعی صاحب جمع الجوامع اختصرہ من کتب الشافعی۔

عقنبس۔ کسمندل بدخلق عقابیس بلاہا۔

عقرس۔ کجعفر و زبرج قبیلہ ایست در یمن۔

المعقنفس۔ کالمخفقس و ما عقفسہ ما عفقسہ۔

عقبس۔ کعلبط و علابط شتران بسیار یا قریب ہزار و تعکبس الشیء رکب بعضہ بعضا۔

علندس۔ کسمندل بسیار سخت علندستہ مؤنث و شیر توانا۔

العلطمیس۔ کزنجبیل دختر نازک و نیک اندام و بسیار خورندہ و سخت او بازندہ العلطمیس من النوق الشدیدۃ العالیۃ والہامۃ الضخمۃ الصلعاء علمس الشیء مارسہ بشدۃ۔ عُمکوس و عُکموس و کعسوم و کسعوم خر۔ عُمیانس بالضم صنم لخولان کانوا یقسمون لہ من انعامہم و حروثہم عنفس کزبرج کوتاہ قد ناکس۔

عنقس۔ بالفتح زیرک خبیث۔ عنکس کجعفر نام نہرے ست۔

فصل الغین

غبس۔ غبس۔ بفتحتین خاکستر گون شدن ذئب اغبس۔ وردا غبس اسپ سمند ویقال لا آتیک ما غبا غبیس ہرگز و ہمیشہ و ہذا ظرف من الزمان وقال بعضہم اصلہ الذئب و غُبَیس تصغیر اَغبس مرخما و غبا اصلہ عبٌ فابدل

من احدی الیائمین بالالف مثل تقضّی من تقضّض
ومعناه لاآتیک مادام الذئب یاتی الغنم غبّاً۔
غرس۔ غِرس۔ بالکسر آب کہ با بچہ بیرون آید
از رحم و پوست کہ بر روی جنین باشد غرس بالفتح
نشاندن درخت (ع ف اک ۲) غراس بالکسر نہال
و وقت نہال نشاندن غریسۃ خرمای نو رستہ۔
غمس غمس۔ بالضم مرد ناکس ضعیف، واحد و
جمع یکسان و بالشین ایضاً کذلک غش بالفتح عیب
کردن غشغشۃ مبالغہ کردن در راندن گربہ و اورا
غش غش گفتن غسّان قبیلۂ ازیمن نام آبی ولایدری
افلان ہوام فعال سیتی ہوام نو نی۔
غطس غطس۔ بآب فرو بردن (ع ف اک ۲)
سغنطیس سنگ آہن ربائے معرب۔
غطرس غطریس۔ ستمگار متکبر تغطرس
تکبر کردن۔
غلس غلس۔ بالتحریک تاریکی آخر شب
تغلیس در تاریکی رفتن یقال غلسنا الماء ای
وردناه بغلس وکذلک اذا فعلنا الصلوٰۃ بغلس
ویقال وقع فلان فی وادی تُغُلِّس غیر معروف
بضمتین ای داہیۃ و باطل۔
غمس غمس۔ بآب فرو بردن انغماس اغتماس
لازم منہ مغامسۃ فرو بردن بآب یکدیگر را
و در میان حرب افگندن خود را امر غموس کار سخت
الیمین الغموس سوگند دروغ بگناه فرو
برنده طعنۃ غموس زخم گناره ناقۃ غموس آنکہ

حمل او پیدا نشود تا بوقت زادن غمیس گیاه سبز
کہ در زیر گیاه خشک برآمده باشد وآب راه
خرد میان تره زار۔
غیس۔ غیسان۔ جوانی۔
ابو الغیداس۔ کنیت نره۔
غدامس۔ بالضم وبالفتح شہریست بہ مغرب کہ
تا بلاد سودان میرسد منہا الجلود الغدامسیۃ۔
غضس بفتحتین گیاہیست او ہو الکرویا منینۃ
غطلس یکعلس۔ گرگ و یکنی ابا الغطلس العیا
غملس۔ کعملس خبیث دلیر و یوصف بہ الذئب
وشقشقۃ غملاس بالکسر ای ضخمۃ۔
یوم غواس۔ بالفتح فیہ ہزیمۃ وتشلیخ یعنی روز
ہزیمت و کشت و خون واشیا ر مغوس فنذب عنہ سلاح

فصل الفاء

فاس۔ فاس۔ تبر فؤوس ج۔ مندن بہ تیر
فاس اللجام کام لگام فاس الراس تندی قفا۔
فجس فجس۔ بزرگ منشی کردن (ع ف
اض ۲)۔
فدکس۔ فدوکس۔ شیر مثل دوکس و گروہی
فرس۔ فرس۔ بالتحریک اسب نر و ماده
ولا یقال فرسۃ افراس ج۔ والتصغیر الفرس
فریس وان اردت الانثی خاصۃ لم تقل الا فریسۃ
بالہاء۔ فارس سوار فوارس ج۔ وہو شاذ ان
فواعل جمع فاعلۃ او جمع فاعل اذا کان صفۃ
للمؤنث نحو حائض وحوائض او ما کان لغیر الآدمیین

مثل جمل بازل وجمال بوازل وحائط وحوائط فاما مذکر ما یعقل فلم یجمع علیه الا فوارس ونواکس وھوالک - قال ابن السکیت اذا کان الرجل علیٰ ذی حافر برذونا کان او فرسا او بغلا او حمارا قلت مرّ بنا فارس علی بغل وفارس علی حمار - فرسته باد که در گردن نشیند فریس خبیر فرسیة شکاری فرس افگندن شیر شکاری را (ع ف اک ۲) وفرد کوفتن وشکستن استخوان گردن افتراس کذلک واصل الفرس ھذا ثم کثر واستعمل حتی صیر کل قتل فرسا وقد نھی عن الفرس فی الذبح وھو کسر عظم الرقبة قبل ان یبرد - افراس غفلت کردن راعی تا گرگ گوسپندی از رمه اش بُرد وافرس الرجل الاسد حماره اذا ترکه لیفترسه وبنحوه وقیل لا یقال الافتراس الا فی الاسد ویقال اکل الذئب الشاة - ابو فراس کنیت شیر فارس الفرس او بلادھم فارسی منسوب بوے فرسان بالضم جمع فارس فرسان بالفتح قبیلة فراسة بالکسر دانائی به نشان ونظر تفرس دانستن بعلامت وفی الحدیث اتّقوا فراسة المومن رجلٌ فارس النظر نعت منه فراسة بالفتح سوار شدن وسواری کردن ودانستن (ع بضمھا) فروسة بالضم فروسیة سواری واسپ شناسی فرس بالکسر گیاہی فرسن بالکسر سپل شتر نون زائده فرناس بالکسر شیر سطبر گردن فرانس بالضم مثله -

فردس - فردوس - بستان وبھشت ونام روضه بیمامه فرادیس ج - وموضعے بشام -

فرطس - فرطوسة - بالضم بینی خوک -

فطس فطس - بالتحریک پہن بینی شدن (ع ک اف ۲) افطس نعت منه فطسة بینی بینی فطسة بالتسکین خرزه یوخذ بھا یقلن اخذته بالفطسة بالثوباد - فطوس بالضم مردن (ع ن اک ۲) فطیس بالکسر مثال فسیق تپاک فطیسة الخنزیر بینی خوک فنطسة مثله -

فقس - فقوس - بالضم مردن وبلغده کردن مرغ خایه را -

فقعس - فقعس - پدر قبیله از بنی اسد -

فلحس - فلحس - حریص وسگ ونام مردے وفیه المثل أسأل من فلحس یعنی از وخواھنده تر -

فلس - فلس - پشیز افلس فلوس ج افلاس بے چیز شدن یا بحالے رسیدن وگویند که فلسی ندارد وکما یقال اقھر الرجل ای صار الی حال یقھر علیھا واذلّ الرجل ای صار الی حال یذل فیھا تفلیس بافلاس منسوب کردن وحکم کردن قاضی برافلاس کسے -

فلقس فلنقس - آنکه پدرش مولی ومادرش عربیة یا آنکه ھر دو مولی بوده باشند ھجین آنکه پدر آزاد ومادر مولاة بوده باشد مقرف آنکه پدر مولیٰ ومادر حره بوده باشد -

فنجس - گرفتن شخصی آب یا جز آن را از دست خود بزبان یا دھان خود ومالیدن چو تا خاشاک وخاک

ازان برکنده شود (ع بفتحها) وفیحس فی مشیته تحبر-
فدس- تننده- فدسته کقرد ةج دفلان القدسی
محرکه لا یعرف الی ماذا ینسب فیدس سبوی
بزرگ که مسافران دریا ها همراه برند مصریه و
افدس ای صار فی اناءه الغاکب-
فسفاس- ازبسکه احمق وشمشیر کند وبنا میت
بد بوقسیس سست رای یا سست اندام فستس
ج- فسیفسا مهرهای زنگار رنگ که باندرون
خانه بر دیوارها چسپانند اورد میه فسفسته ایست
ز فسفسلی نوعی از بازیچه-
فطرس- بالضم نام مردے ومنه نهر فطرس و
یقال ابی فطرس قرب الرملة مخرجه من جبل
قرب نابلس-
فاعوس- مار دسر نزه وبلا وتکه کوهی وکوزه
که بدان آب خورند وکم آواز گران رفتار کهن
سال از هر دابه ونوعی از بازیچه فاعوسة فرج
لانها تنفعس اے تنفرج-
فلطاس- وفلطوس وفلطیس سر نزه سطبر
یا سر نزه پنهان فلطیسة سر بینی خوک
تفلطس انف الانسان اتسع-
فنجلیس- کخندریس سر نزه کلان ویقال
ایضا کمرة- فنجلیس-
فندس الرجل اذا عدا وفندس بالقاف
تاب بعد معصیته-
فنس- بفتحتین فقر در خاک اندازنده فانوس
نقل عن المازری وکان فانوس الشمع منه-
فنطلیس- بالکسر نزه وفرومایه مادرزاد ومرد
پهن بینی وبینی فراخ سوراخ وبینی پست نزهه
فناطیس ج- فنطیسة گرگ وسر بینی خوک و
هو منبع الفنطیسة منبع الجوزة جمع الالف
الفنطاس بالکسر حوض السفینة تجتمع الیه
نشافته مائها وسقایة لها من الالواح یحمل فیها
الماء للشرب وقدح یقسم به الماء العذب
فیها- فنطامس سر نزه کلان-
فاس- شهرے وذکر فی ف اس-
الفهرس- بالکسر الکتاب الذی تجتمع فیها
الکتب معرب فهرست وقد فهرس کتابه-
فهنس- کعتمس نام شخصے-

فصل القاف

قبس قبس- بالتحریک پاره آتش مقباس
بالکسر کذلک- قبس بالسکون آتش گرفتن-
(ع ن اک ۲) وفائده گرفتن ودادن ومنه
اقتباس العلم یقال قد اقتبس منه- اقباس
آتش وفائده دادن کسے را اقتباس آتش
گرفتن ودانستن وفائده گرفتن قبیس بالفتح
سبک کشنی کننده وفی المثل لقوة صادفت
قبیسا ولقوه ناقه زود حمل گیرنده باشد وهی
بالفتح والکسر- قبس بالتحریک تیز کشنی شدن
(ع ف اک ۲) قبس قبیس بالنقص والتمام
لغت منه- ابو قبیس نام کوهی به مکه ابو قابوس

کنیت نعمان بن المنذر و در شعر ابو قبیس آمده است
قابوس نام مردے م۔ غیر منصرف۔
قدس۔ قدس۔ بضمتین والسکون پاک و
پاک شدن خطیرة القدس بہشت روح القدس
نام جبرئیل علیہ السلام قدس بالسکون کوہی
بزرگ بزمین نجد تقدیس پاکیزه کردن و بپاکی
منسوب کردن تقدس پاک شدن الارض المقدسة
زمین پاک شده بیت المقدس و بیت المقدس
مثال المجلس مشدد و مخفف نام مسجد شام۔
مُقدّسی مَقدِسی منسوب بوی قادسیة موضعی
بشام قدوس بالضم والتشدید نامی از نامہای
خدای عز و جل و ہو فعول من القدس کسبوح
من التسبیح و قد یفتحان الضاد و ما سواہما غیر
ہذا المثال من الاسماء فمفتوح مثل سفود و
سمور و تنور و اشباہہا۔ قدس بالتحریک سطل
بلغت حجاز قداس بالضم عوزه۔
قدحس۔ قُداحِس۔ شجاع۔
قدمس۔ قُدمُوس۔ دیرینہ قدامیس ج۔
قرس۔ قرس۔ سرمای سخت و سخت شدن
دی (ع ف اک ۲) و بالعکس فسردن آب قریس
قارس فسرده اقراس تقریس خنک کردن آب
و فسرانیدن قراسیہ بالضم شتر شکرف استوار یا یر
زائده کمانی رباعیة و ثمانیة آل قراس کوہہای
سرد ماننده و قراس نام دو کوه بیست بیمن۔
قربس۔ قربوس۔ بتحریک الراء کوہہ زین

قرطس۔ قرطاس۔ بالضم والکسر کاغذ قرطس
مثلہ۔ قرطاس بالکسر نشانہ۔
قرقس۔ قرقوس۔ بیابان فراخ قرقس بکسر ہر دو
پشہ ریزه قرقستہ سگ را خواندن متعدی بالباء۔
قرنس۔ قرناس۔ بالضم بینی کوه۔
قس۔ قس۔ بالفتح جستن چیزی و در پی آن
شدن و سخن چینی کردن (ع ن اض ۲) و تنہا
چرا کردن شتر و نام شہری قس قسیس مہتر ترسایان
قسی بالفتح نوعی از جامہای مصری قس نام
حکیم عرب قسوس ناقہ کہ تنہا چرا کند قساس بالضم
کوہی قساسی شمشیر منسوب بوی قسقاس رہبر و
رہنما و سختی گرسنگی و سرما و تقسست اصواتہم ای
تسمعتہا قسقسة ہمہ شب رفتن و سگ را خواندن
قسقیس سیر پیوستہ رفتن۔
قسطس۔ قسطاس۔ بالضم والکسر کمان و ترازو
قعس۔ قعس۔ بالتحریک سینہ بیرون آمدن و
در آمدن پشت ضد حدب اقعس و قعس و متقاعس
لغت ازوی فرس اقعس اسپی کہ سینہ او بلند تر از
پیش او باشد و جمل اقعس شتر یکہ گردن و سر او
سوی پشت مائل باشد لیل اقعس شب دراز
عزة قعساء پایدار رجل اقعس سرافراز قعس کوہی
اقعسان دو برادر اقعس و ہبیره قعوس بالفتح
پیر کلان سال تقعوس کلان سال شدن و
ویران شدن خانہ تقاعس باز پس شدن و خویشتن
کشیدن از کار سے اقعنساس سپاہگی باز گشتن

اقعاس توانگر و بسیار چیز شدن قعس خاک بدبو
مُقعنس سخت تصغیر و مقیعس آن شئت عوضت
من النون قلت مُقیعیس و کان المبرد یختار
فی التصغیر حذف المیم و السین الاخیرۃ فیقول
قعیس و الاول قول سیبویہ ۔ مقاعس بفتح المیم
جمع المقعنس بعد حذف الزیادات النون و
السین الاخیرۃ و انما لم تحذف المیم و ان کانت
زائدۃ لانہا دخلت بمعنی اسم الفاعل و انت
فی التعویض بالخیار و التعویض ان تدخل یاء
ساکنۃ بین الحرفین اللذین بعد الالف تقول
فی مقاعس مقاعیس و انما یکون التعویض لازما
اذا کانت الزیادۃ رابعۃ نحو قندیل و قنادیل
مقاعس بالضم پدر حی ۔

قنفاس قنغاس ۔ بالکسر شتر شگرف قناعس
بالضم مرد شگرف قناعس بالفتح ج ۔

قلس قلس ۔ رسن کشتی و آنچہ از گلو بر آید
از طعام بیک دفعہ و ہر چہ زیادت بر آید آنرا قی
گویند و بکرانہ بیرون انداختن جوے آب را
و جام شراب را از پری (ع ف ا ک ۲) قَلَنسوۃ
قُلَنسیۃ کلاہ النون و الواو زائدتان فجمعہا اما
قلانس بحذف الواو و اما قلاس بحذف النون
و الواو و اما قلانیس و قلاسی بعوض الیاء فیہا
او قَلَنس بحذف الہاء و رفض الواو و اصلہ
قلنسو فرفضت الواو لانہ لیس فی الاسماء اسم آخرہ
حرف علۃ و قبلہا ضمۃ فاذا ادی الی ذلک قیاس
وجب ان یرفض و یبدل من الضمۃ کسرۃ فیصیر
آخر الاسم یاء مکسورا ما قبلہا فحینئذ صار بمنزلۃ قاض
و غاز فی التنوین و کذلک القول فی احق و
ادل جمع حقو و دلو و اشباہہما ۔ و تصغیر قلنسوۃ
اما قلیسیۃ او قلینسۃ او تعوض فیہا و قلت
قُلَیْنِیسۃ او قُلَیسیۃ بتشدید الیاء الاخیرۃ و یقال
قَلْسَیْتُہ فتقلسی و تقلنس و تقلّس اے البسۃ
القلنسوۃ فلبسہا ۔ تقلیس دف زدن و استقبال
کردن ملوک و ولادت را ببازی و طرب بر قت
قدوم مُقلِّس بازیگر وقت قدوم بحر قلاس
دریای کہ آب از ان اندازد قلیس مثل فعیل بالتشدید
کلیسیا کہ ابرہہ برآوردہ بود بصنعا ۔

قمس قمس ۔ غوطہ خوردن در آب (ع
ف ا ض د ک ۲) و غوطہ دادن لازم متعدی
اضطراب کردن بچہ در شکم قماس غواص اقماس
غوطہ دادن انقماس لازم منہ و فرو رفتن ثریا
مُقامسۃ با کسے نبرد کردن بغواصی فلان یقامس
حوتا کسے را گویند کہ با دانا تر از خود مناظرہ کند
قاموس البحر میانہ دریا و فی حدیث المد و الجزر
قال ملک موکل بقاموس البحر کلما وضع رجلہ
فیہ فاض فاذا رفعہا غاض ۔ بحر قلمّس بتشدید
المیم دریاے پر و مہتر بزرگ ۔

قنس قنس ۔ بالکسر اصل بزرگے قونس
بالفتح و فتح النون آہن سر خود و تندی میان
دو گوش اسپ ۔

قوس - قوس - کمان یذکر و یونث فمن انث قال فی تصغیرها قویسة ومن ذکر قال قویس و فی المثل هو من خیر قریس اخواس قیاس ج - و قوس ایضا باقی مانده خرما و نام برجے از بروج آسمان و کان اصل قسی قوُوس علے فعول فقدموا اللام وصیّروه قسوو علی فلوع ثم قلبوا الواو یاء و کسروا القاف کما کسروا عین عصی فصارت قسی علی فلیع کانت اجوفا فصارت ناقصا و اذا نسبت الیها قلت قسوی لانها فلوع مُغیر من فعول فترد الی الاصل و ربما سموا الذرع قوسا - قوس قیاس اندازه کردن چیزے بچیزے مانند وے در حکم یقال قاس به و قاس علیه لعع ق اض ۲ و ک ۲) مقیاس اندازه مقایسة قیاس اندازه گرفتن میان دو چیز و برابری کردن باکسی در قیاس اقتیاس کذلک و بروشنی رفتن کر دیگرے بران رفته باشد یقال هو یقتاس الشئ بغیره ای یقیسه به و یقتاس بابیه ای یسلک سبیله و یقتدی به - قوس بالضم صومعه ترسا قوسی نام موضعی تقویس کوز شدن از پیری انقواس کذلک اقوس کوز پشت تقوس باکمان بودن یقال هو متقوس ای معه قوس مقوس بالکسر کمان دان و ایضا حبل تصف علیه الخیل عند السباق -

قهبلس قِهبلس - مرد ه و فی المجمل قَلَهبس -

قیس قیس - لقب مرد قبیلهٔ از بنی مضر و نام او الناس بن مضر بالنون و انو را قیس غیلان خوانند و برادر او را الیاس بن مضر بن نزار بالیاء القیسان بالالف واللام دو قیس یکے قیس بن عناب بن ابی حارثه و یکے قیس بن هذمه بن عناب بن ابی حارثه - عبد القیس پدر قبیلهٔ از بنی اسد منسوب بوی عبقسی یا عبدی - تعبقس فلان او تقیس خویشتن را بعبد القیس و بقیس منسوب کرد چنانکه گوئی تعبشم و تعبدر خویشتن را بعبد الشمس و عبد الدار منسوب کرد و یقال قست الشئ بالشئ ای قدرته علی مثاله - و بینهما قیس رمح و قاس رمح ای قدر رمح کما یقال قید رمح و قاد رمح -

قبرس - بالضم مس بهتر قبرس جزیرة عظیمة للروم بها توفیت ام حرام بنت ملحان -

قردوس - کعصفور ابن الحارث بن مالک بن فهم بن غنم بن قردوس ابو حی من الازداد من قیس منهم هشام بن حسان القردوسی المحدث من اخیار اتباع التابعین او مولی لهم - و سعد القردوسی قاتل قتیبة بن مسلم و قردسته اوثقته و قردس و جرد الکلب دعاه و القردسة الصلابة والشدة و درب القرادیس بالبصرة -

قرعوس - کفردوس دز خور شتر دو کوهان -

قرمس - کجعفر شهر باندلس و قرمیسین بالکسر شهریست نزدیک دینور معرب کرمان شاهان -

القسطناس - بالضم و فتح الطاء صلابة الطیب ددرختی و الاصل قسطنس فمد -

القسطاس - بالضم والکسر لغتان فی القسطاس

قطربوس - بالفتح وقد یکسر کژدم سخت نیش زن وشتر ماده نو در رفتار یا توانا۔
قنطریس - موش وشتر مادهٔ سخت سطبر۔
مقوقس - پرندهٔ ست طوق دار سواده فی بیاض کالحمام وجریح بن مینی القبطی وقد عد فی الصحابة صاحب مصر والاسکندریة ولقب لکل من ملکهما ولتعظیم الهند عن ابن عباد وکانه غلط وقیس بن صعصعة بن ابی الخزلف محدث۔
قلحاس - بالکسر مرد زشت روی بد شکل۔
اوقلیدس - بالضم وزیاده واو اسم رجل وضع کتابا فی ہذا العلم المعروف وقول ابن عباد اقلیدس اسم کتاب غلط۔
قلقاس - بالضم بیخ نباتیست که پخته میخورند تزید فی الباره وتسمین وادمانه یولد السودار۔
قلمبس - کشمردل گورخر سال خورد وقلمبسة مؤنث وسر نره مرد وہامة قلمبسة سر کرد۔
قلمس - کوتاه قد گرد اندام۔
قنبس - نام زنے۔
قندسة - بعد گناه توبه کردن وقندس فی الارض ذہب علی وجہه ضاربا فیہا۔
قہبسة - خر مادهٔ درشت۔
قہوس - کجدول نام کشنی از شتر وپدر نعمان تیمی ودراز وتکهٔ دراز ریگستانے وسطبر ہردون ومرد دراز تقہوس شتابی قہوسة مثله وکج ومضطرب بار رفتن۔

فصل الکاف

کأس کأس - جام با شراب مؤنث قوله تعالی بکأس من معین بیضاء کؤوس ج۔
کبس کبس - بخاک انباشتن چاه وجوی (ع ف اک ۲) واسم ذلک التراب کبس بالکسر کبس ایضا سر بگریبان فرو کشیدن رجل اکبس مرد پیشانی فرو رفته کباس بالضم بزرگ کبّاسة بالکسر خوشهٔ خرما کبیس نوعی از خرما کبیسة کم آمد سال کابوس انچه لشب مردم خفته را فرو گیرد وآن مقدمهٔ صرع ست۔
کدس کدس - لشتاب رفتن گرانبار تکدس رفتن اسپ چنانکه گوئی گرانبار ست کدس بالضم خرمن اکداس ج کداس عطسهٔ ستور وعطسه دادن آن کادس فال که بعطسه دادن گیرند وآهو که از کوه فرود آید وآنرا شوم دارند چنانکه شوم دارند بارح را کوادس ج۔
کرس کرس - بالکسر خانهای مردم درہم پیوسته اکراس اکاریس ج کرس ایضا سرگین بر ہم نشسته واصل ہر چیز اکراس سرگین بر شدن خانه انکراس بر دی ور افتادن وبر دی در آمدن کرسی بالضم والکسر تخت کراسی ج کردس بتشدید الواو بزرگ نر ونام مردی کراسة بالضم مشدو ام۔ کراس کرارس ج۔ کرباس بالکسر قرناق بر بام کرابیس ج۔
کرفس کرفس - بالکسر معرب والکرفسة اخس منه کرابیس ج۔

کردس کُرْدُوْس۔ گلہ بزرگ از اسپان و استخوانہای مناصل کہ دوگانہ باشد چون دو کتف و دو زانو و جز آن کراوِیس گروہے از اسپان کردستہ رفتار بندی و گروہ گروہ کردن گلہ را و بند کردن رجل مُکَرْدَس مرد دستہا و پایہا ہم چفسیدہ تکردس فراہم آمدن اندامہا الکردوسان قیس و معاویہ پسران مالک بن حنظلہ۔

کرفس کَرَفْس۔ کرفس۔

کرکس کرکستہ۔ باز گردانیدن چیزی مُکَرْکَس بفتح الکاف آنکہ مادران او مولاۃ بودہ باشند۔

کسس کَسِیس۔ نبیذ خرما و گوشت کہ بر سنگ نفسان خشک کنند و بگویند از جہت زاد سفر کَسَس کوتاہی دندان لغت ازوی اکسّ۔

کلس کِلس۔ بالکسر آہنگ وامیغ آن و آمزا صاروج گویند ذئب اکلس گرگ سیہ پیسہ۔

کنس کناس۔ بالکسر خواب جای آہو و نہان شدن او درانجا (ع ف اک ۲) تکنس مثلہ۔ کانس آہو بکناس درآیندہ کنس خانہ رفتن (ع ف اض ۲) مکنسہ جاروب کناست بالضم خاک روبہ و خانہ روبہ و نام جای بکوفہ کنیسۃ کلیسای ترسایان کُنَّس کواکب با سیارہ از ان

کوس تکویس۔ نگونسار کردن و فی الحدیث واللہ لو فعلت ذلک لکوّسک اللہ تعالی فی النار کوس سر زیر کردن (ع ف اض ۲) و بر سہ پا رفتن ستور تکاوس بر دیگر نشستن علف عسب تکاوس گیاہ برہم نشستہ کوس بالضم طبل معرب کوسی اسپ کوتاہ دستہا مکوس مثال مفعل نام خرے۔

کہمس کَہْمَس۔ کوتاہ و پدر قبیلہ از عرب۔

کیس کَیْس۔ زیرکی خلاف حمق و زیرک شدن کیاستہ مثلہ (ع ف اک ۲) کیِّس نعت منہ مکیس ظریف کیسی نعت المرأۃ تانیث الاکیس کوسی مثلہ اکیاس پدر فرزندان زیرک شدن تکیّس ظرافت نمودن مکایستہ بزیرکی باہم نبرد کردن و مکاس کردن در تیغ کیسان سگالش و حیلہ کیسانیہ گروہی از روافض اصحاب مختار بن ابی عبید کہ لقب او کیسان بود کِیس بالکسر کیسہ سیم اکیاس ج۔

کرناس۔ بالنون لغۃ فی الکرابس بالیار۔

الکعس۔ عظام السلامی و عظام البراجم فی الاصابع و کذا من الشاۃ والبقر و غیرہما والعظام التی تلتقی فی مفاصل الیدین والرجلین کعاس ج۔ والکعسوم الحمار والمیم زائدۃ۔

کفس۔ بفتحتین کژی پا الکفس و کفساء نعت منہ کفاس بالکسر پوشش بالائی و بر تنک کودک وانکفس الرجل تلوّی۔

کلمس الرجل و کلسم ذہب۔

کلہس الشیئ بیمناک شد ترسید ازان و بر کارے سرنگون افتاد و کوشش کرد دران و دریاروی گشتن شد و بر دشمن حملہ کرد والکلہستہ رکوباب صدر کے و خفضک راسک او تقریب بین منکبیک فی المشی۔

لموس - بالضم ترش روی الالمس من لا یکاد یبصر والکیموس الخلط سریانیة کاسه دیهی کاسته موضعی

الکندس - تقدم فی ک د س -

فصل اللام

لبس لبس - بالضم پوشیدن جامه (ع ک ا ف ۲) لباس بالکسر جامه و پوشش ملبس لبس کذلک لبس الکعبة والهودج پوشش کعبه و هودج لباس الرجل امرأته ولباس المرأة زوجها قال الله تعالی هن لباس لکم وانتم لباس لهن - لباس التقوی شرم و جامه درشت و سطبر لبوس زره و پوشش قوله تعالی وعلمناه صنعة لبوس لکم ای الدرع لبس پوشانیدن کار بر کسی متعد بعلی (ع ف ا ک ۲) و آمیختن تاریکی بروشنائی قوله تعالی وللبسنا علیهم ما یلبسون - ویقال فی الامر لبسة بالضم ای شبهة ملابسة درهم آمیختن کار و دانستن انچه در باطن کسی ست التباس پوشیدن کار بر کسی متعد بعلی تلبیس درآمیختن و نهان داشتن مکر و عیب از کسی رجل لباس لغت منه ولا تقل ملبس -

لحس لحس - لحسة لحسة لیسیدن بزبان (ع ک اف ۲) و فی المثل اسرع من لحس الکلب انفه الحاس رویانیدن زمین نبات را و یقال ترکته بملاحس البقر ای بالمکان القفر بحیث لا یدری این هو و یقال بحیث یلحس البقر الوحش اولاده فیه لا حوس شوم داشته -

لدس تلدیس - نعل بستن ستور را و پاره زدن موزه را عن ملدس موزه پاره زده ناقة لدیس با قم آگنده گوشت ملدس سنگ کوبی و دانه خرما گویند و دانه زرد آلو و جز آن شکنند و گشن سخت وطی -

لس لس - خوردن و برکندن ستور گیاه به پیغوز (ع ف اض ۲) یقال لست الدابة الکلاء اذا نتفته بجحفلها - الساس نورستن گیاه لساس بالضم علف نورسته -

لطس ملطس - ملطاس بالکسر سنگ که دانه خرما گویند ملاطس ج لطس کوفتن و سپردن سخت -

لعس لعس - بالتحریک سرخی لب که بسیاهی زند (ع ک اف ۲) یقال شفة لعسا و نسوة لعس نبات العس گیاه که بسیاهی زند از انبوهی و بسیاری لعوس بسکون العین مرد سبک خوار حریص و گرگ

لقس لقس - عیب کردن لاقس لغت از وی (ع ف اض ۲ و ک ۲) لقس بکسر القاف مردم را لقب نهنده و فسوس کننده و بدی اندازنده میان مردم لقس بالتحریک شوریدن دل و تباه شدن (ع ک اف ۲)

لمس لمس - بسودن و جماع کردن (ع ف ا ض ۲ و ک ۲) ملامسة مجامعت کردن التماس جستن چیزی تلمس درپی یکدیگر جستن متلمس نام شاعرے م - لمیس نام و ختری لماسة بالضم حاجت و بیع الملامسة آنکه گویند اگر دست بر مبیع بسائی بچندین بها خریده باشی و این منهی ست -

لوس - لوس - چشیدن لوس لغت منه

یقال مالاس لواسا بالفتح اے ماذاق ذواقا
لواسة بالضم طعام کمتر از لقمہ۔
لهس لهس۔ بیسیدن مثل لحس ویقال مالک
عندی لهسة بالضم اے شئ۔
لیس لیس۔ نیست واین فعل ماضی ست
بمعنی نفی و در اصل بکسر یا بوده است بجهت ثقل
تسکین کردند وابدال نکردند بالف لانها لم تتصرف
من جمیع وجوه الافعال الا من الماضی وهی من
عوامل الافعال نحو کان واخواتها التی ترفع الاسم
وتنصب الخبر الا ان الباء تدخل فی خبرها دون
اخواتها تقول لیس زید بمنطلق ولا یجوز تقدیم خبرها
علیها کما جاز فی اخواتها تقول محسنا کان زید ولا
یجوز ان تقول محسنا لیس زید وقد یستثنی بها
تقول جاءنی القوم لیس زیدا کما تقول الا زیدا
تضمر اسمها فیها کانک قلت لیس الجائی زیدا و
تقول جاءنی القوم لیسک لان المضمر المنفصل
ههنا اجود کما قیل (ع) لیس ایای وایاک ولا
نخشی رقیبا + ولم یقل لیسنی ولیسک مع انه جائز
غیر ان المنفصل احسن واجود۔ رجل الیس مرد شجاع
لیس ج۔ واشتر که هر چند بار کنند بردارد۔
لغوس۔ گرگ ودزد فریبنده خبیث وگیاهیکه
چرانیده شود وگیاهی تنگ وسبک وتنهالیکه
از نازکی خود بلرزد وملغوس خام ناپخته ویقال
وهو لغوسة من خیر اذا لم یتحقق شئ منه۔
لیفس۔ کقمطر اتباع لحفس ای شجاع۔

شکس لکس۔ گفتن سرکش وکم فرمانبر۔

فصل المیم

مأس۔ مأس۔ بدی افگندن میان قوم
(ع بفتحهما)۔
مجس۔ مجوسی۔ یخ مجوس ج۔ مجوسة بمعنی
تمجس۔ مجوسی شدن تمجیس متعد منه وفی الحدیث
فابواه یمجسانه۔
مرس۔ مرسة۔ رسن مرس ج۔ جمع المرس
امراس۔ مرس الیضا رسن در آویختن از بکره دلو
و از مجری بیفتادن رسن بکره (ع ک اف ۲) و
تقول امرست الحبل اذا اعدته الی مجراه کذلک
اذا انشبته بین البکرة والقعو وهو ضد۔ ویقال هم
علی مرس واحد بکسر الراء بر یک روش وخوی مرس
بالکسر مرو سیدن ممارسة کذلک رجل مرس بالفتح
مرد سخت مرد شده مرس بر نهادن خرما در آب وجز آن
وکذلک بانشار و انگشت خویش بخائیدن کودک
ودست بمندیل پاک کردن تمرس امتراس سوده
شدن متعد بالباء یقال تمرس وامترس به ای
احتک۔ امتراس الیضا درماندن زبان در سخن
بوقت خصومت یقال امترست الالسن فی الخصومات
ای لا تجب۔ مرمریس سختی وبلا علی فعفیل بتکریر
الفاء والعین۔ مریس ومرمریس چیزی لغزان
ونابان مارستان بفتح الراء بیمارستان معرب
مسس مس۔ سودن (ع ک اف ۲ و فط
ض ۲) والاول افصح وکذلک مسیس ومسیسی

شال خصیطی و ربما قالوا مسست الشی یحذفون
منه السین الاولی و یحوّلون کسرتها الی المیم و منهم
من یترک المیم علی حالها مفتوحة و هو مثل قوله
تعالی فظلتم تفکهون بکسر الظاء و فتحها و اصله
ظللتم و هو من شواذ التخفیف۔ مساس بسایا ئیدن
ممسوس دیوانه مماسة تماس مجامعت قوله تعالی
من قبل ان یتماسا۔ و قوله تعالی ان تقول لا مساس
ای لا امسّ و لا امسّ و اما قول العرب لا مساس
مبنی علی الکسر لانه معدول عن المس۔ و یقال بینهما
قرابة ماسة ای قریبة و حاجة ماسة ای مهمة
ممسوس آب نه خوش نه تو مسمسة شوریده شدن
کار مسماس کار شوریده۔
معس یمعس۔ مالیدن (ع ع بفتحها) و کنایه
از جماع معاس پیش آینده در حرب۔
مقس یمقس۔ شوریدن دل (ع ع ک اعن ۲)
مکس یمکس۔ مکاس کردن در بیع یعنی تشویش
کردن مماکسة کذلک و خراج گرفتن و فی
الحدیث لا یدخل صاحب مکس فی الجنة۔ ماکس
ده یک گیرنده مکس ایضا خراج و عشر۔
ملس۔ ملاسة تابانی و نرمی ضد خشونت املس
لغت منه الیساس نرم تابان شدن تملیس
متعد منه۔ تملّس املاس مثال انفعال تابان و
نرم شدن و بازگشتن از کاری و فی المثل هان
علی الاملس ما لاقی الدبر فالاملس الصحیح الظهر بینهما
والدبر الذی دبر ظهره و یقال انیته ملس الظلام
ای حین اختلط الظلام۔ الملیس بالکسر بیابان خشک
اما لیس (ج)۔ رمان الملیسی نار منسوب بوی ملیسی
بثلاث فتحات شتر یکه تیز گذرو و جنبش بوسے
بخفسه از سرعت وی و یقال فی التبیع الملیلیے
اے لا عهدة علی یعنی آزادم فرو رفتم ملس خایه
تحقار کشیدن (ع ع فاض ۲) جنبی ملموس والیفنا
راندن سخت ملاسة بالتشدید ماله که زمین هموار کنند بوے
موس۔ رجل ماش۔ مرد سبک و سبک سر
موسی نام پیغمبرے معروف علیه السلام و هو
فعلی عند الکسائی و مفعل عند ابی عمرو۔
میس یمیس۔ خرامیدن (ع ع ف اک ۲) میاس
بالتحریک تمیس کذلک میاس لغت منه و
درخت میسان بالسکون نام دیهے بعراق۔
مش۔ بالفتح ریخ زدن مشة گیاه و یا جز آن را
براے برآوردن جنبانیدن (ع ع ف اک ۲)۔
محس الجلد۔ پوست را مالید و پیراسته
کرد و المحس الدباغ الحاذق۔
تمحس۔ بسیار جنبانیدن۔
مدس۔ مالیدن پوست و جز آن۔
مدقش۔ کسطر ابریشم۔
مرقش۔ لجعفر لقب عبد الرحمن الطائی الشاعر
وزنه فعلل لا مفعل لعوز (رق س) المرقسی
منسوب الی حی یقال لهم بنو امرئ القیس۔
مطس العذرة۔ بریدن پلیدی را یکبار که
دفع کرد (ع ع ف اک ۲) و مطس وجهه طپانچه

برچہرہ او زد۔

مغس۔ بالفتح وبفتحتین نیشترہ زدن وسودن (ع بفتحہما) ومغس کعنی دفرح مغسًا ومغسًا لغۃ فی الصاد۔

تمقحست۔ نفسی تمقست غثثت ولقست۔

ماموسۃ۔ زن گول بی خرد وآتش وجای آتش ماموس شلہ فیہا۔

ملس۔ بفتحتین شادمانی ملسہ بالفتح ہر چیز کہنہ۔

فصل النون

بنس بنس۔ سخن گفتن (ع ف اک ۲) و در نفی استعمال کنند یقال ما بنس بکلمۃ ای وما بنس بالتشدید کذالک۔

نبرس نبراس۔ بالکسر چراغ۔

نجس نجس۔ پلید شدن (ع ک اف ۲) نجس بالفتح والکسر لغت منہ قولہ تعالی انما المشرکون نجس انجاس تنجیس متعد منہ۔ وارناجس نجیس بیماری کہ روی بہی ندارد وتنجیس انچہ بجہت دفع چشم زخم کنند از تعویذ ومہرہ وما نند آن۔

نحس انحس۔ بداختر وبداختر شدن (ع ک اف ۲) نحس بالکسر لغت منہ قولہ تعالی فی ایام نحسات وقولہ تعالی فی یوم نحس مستمر قرئ علی الصفۃ ایضا والاضافۃ اکثر واجود ونحاس بالضم مس وود ونحاس بالکسر سرشت واصل یقال فلان کریم النحاس تنحس خبر رسیدن یقال تنحستہ وتنحس عنہ استنحاس مثلہ۔

نخس نخس۔ درخستن بچوب (ع بفتحہما وض ۲) نخاس م ناخس کرشتر منخوس شتر کرکین دارد والناخس حلقۃ کہ زیر ہر دو ران اسپ باشد نخیس بکرہ چاہ کہ سوراخش فراخ باشد نخاس بالکسر چوب کہ در سوراخ بکرہ کنند تا تنگ شود ونخس نخاس در آوردن چوب بکرہ (ع بفتحہما) نخیسۃ شیر بز وشتر بہم آمیختہ۔

ندس۔ رجل ندس۔ بسکون الدال وضمہا وزیرک ندس بالتحریک مصدر منہ (ع ک اف ۲) ونیزہ زدن منداس بالکسر زن سبک منادستہ نیزہ زدن باہم رماح نوادس لغت منہ تندس برسیدن خبر از جائی کہ ترا اندانند صلتہ بالباء وبعن۔

نسس نس۔ راندن شتر (ع ف اض ۲) وخشک شدن (ع ف اض ۲ ک ۲) خبزۃ ناسۃ نان خشک ناستہ یکے از نامہای مکہ نسنسۃ شتاب پریدن مرغ نسناس دیو مردم منتہ منساۃ عصا نسیس بقیہ جان تناس سخن چینی ما نسناس بوزن تفعال سخت رفتن۔

نطس تنطس۔ نیک پاکیزہ شدن ونیکو دانستن وباریک رفتن ودر دانش نطس بفتحتین کذالک (ع ک اف ۲) نطس بضم الطاء وکسرہا لغت منہ تنطس ایضا تجسس کردن از خبر ناطس لغت منہ وہو الجاسوس نطیس نطاسی بالکسر والفتح طبیب۔

نعس نعاس۔ بالضم خواب وبخواب شدن (ع ف اض ۲) وفی المثل مطل کنعاس الکلب

ای دائم - ناعس لغت منه - ناقة نغوس شیر ناک -

نفس نَفس - جان یقال خرجت نفسه و خون و فی الحدیث مالیس له نفس سائلة و تن و چشم زخم یقال اصابته نفس ای عین و عین هر چیزے یقال رأیت فلانا نفسه ای عینه و انچه پوست را بدو پیرا ایند از بیخ درخت و برگ سلم و جز آن یقال هب لی نفسا من دباغ - نافس بد چشم و پنجم تیراز قداح نفس بالتحریک دم - انفاس ج - و جرعه یقال اکرع فی الاناء نفسا او نفسین ای جرعه او جرعتین انفاس ج مثل سبب و اسباب و فراخی یقال انت فی نفس من امرک ای فی سعة تنفس دم زدن و دمیدن صبح قوله تعالی و الصبح اذا تنفس و شگافتن کمان و بر آمدن موج و زدن آب دریا موج نفیس گرانمایه انفس المال گرانمایه ترین مال نفاس ترغیب کردن در چیزی کسی را و یقال لفلان مَنفس و نفیس ای مال کثیر یقال ما یسرّنی بهذا الامر منفس و نفیس - نفاسة گرانمایه شدن (ع بضمها) و بخیلی کردن بچیزے از عزیزی (ع ک اف ۲) یقال نفس به ای ضن به و دریغ داشتن چیزے را و حسد بردن بر کسی بسبب چیزی یقال نفست علیه الشیئ ای لم اره یستاهله و نفس علیه بخیر قلیل ای حسد علیه - منافسة نفاس رغبت کردن در چیزے بطریق مبارات و بهم نفسی کردن و یقال لک فی هذا الامر نفسة ای مهلة - تنفیس آسایش دادن و رهایش دادن از غم نفاس

بالکسر زچگی زن و زنان زچه و زچه شدن نفاسة بالفتح کذلک (ع ک اف ۲) و النعت منه نفساء و نسوة نفاس و لیس فی الکلام فعلاء یجمع علی فعال غیر نفساء و عشراء و یجمع ایضا علی نفساوات و امرأتان نفساوان - منفوس بچه زاده و فی الحدیث ما من نفس منفوسة الا و قد کتب مکانها من الجنة او النار -

نقس - ناقوس - چوب ترسایان که بوقت نماز خویش زنند نقس مصدر منه (ع ف ا ض ۲) و فی الحدیث کادوا ینقسون حتی رای عبدالله بن زید الاذان فی المنام و عیب و فسوس کردن نِقس بالکسر سیاهی دوات انقس انقاس ج تنقیس سیاهی در دوات کردن -

نقرس - نِقرس - بالکسر درد پای و مردم حاذق طبیب نقرس و نقریس ای حاذق -

نکس نُکس - نگونسار کردن تنکیس مثله (ع ف اض ۲) انتکاس نگونسار شدن ناکس سر فرو فگنده منکوس بچه سر نگون آمده و نام شکلے از اشکال رمل منکس اسپ سر فرو فگنده نُکس بالضم باز گردان شدن بیماری و یقال تعسا له و نکسا له و قد یفتح ههنا للازدواج نِکس بالکسر تیر سوفار شکسته که اسفل او را اعلی سازند و مرد ضعیف

نمس - ناموس - صاحب سر و نام جبرئیل ع م و کازه صیاد و مکر و حیله نمانی نمس نهان داشتن راز (ع ف اک ۲) و راز گفتن منامسة راز گفتن

وبناموس درنشستن صیاد منامس بناموس درآینده انماس پوشیده شدن نمس بالکسر جانوری که اژدها را کشد نمس بالتحریک تباه شدن روغن (ع ک اف ۲)

نوس-نوس-جنبیدن پیرایه وگیسو وجزآن (ع ف اض ۲) وراندن اناسة جنبانیدن ذو نواس بالضم نام یکے از ملوک یمن که ایشانرا اذا یمین خوانند بسبب آنکه همه بلفظ ذو موصوف اند چون ذو یزن و ذو رجدن و ذو نواس و نواس بالفتح والتشدید آنچه اضطراب کند و سست شود الناس مردمان از آدمی وپری اصله اناس مخفف ولم یجعلوا الالف واللام فیه عوضا من الہمزة المحذوفة لانه لو کان کذلک لما اجتمع مع المعوض منه فی قول الشاعر (شعر) ان المنایا یطلعن علی الاناس الامنینا۔ وایضًا نام قیس عیلان وهو الناس بن مضر بن نزار واخوه الیاس بن مضر بالیاء۔

نہس نہس۔ بدندان پیش گزیدن (ع بفتحهما) انتہاس کذلک وگزیدن مار دبالشین کذلک منہوس مرد کم گوشت نہس بضم الفاء وفتح العین نوعے از مرغان۔

النرجس۔ فی رج س۔

نرس۔ وہیست بعراق منها الثیاب النرسیة وسموا نارسة نرسیان بالکسر خرمای بهتر نرسیانه یکے نسطاس۔ بالکسر نام شخصے وبالرومیة العالم بالطب وعبید بن نسطاس البکائی محدث۔

منہمس۔ اے مستور۔

نیسان۔ ماه هفتم رومیانست۔

فصل الواو

وجس۔ وجس۔ آواز نرم وترسیدن وایجاس دردل افگندن ترس را قوله تعالی فاوجس فی نفسه خیفة ای اضمر۔ توجس نہان داشتن ترس و گوش داشتن بآواز نرم اوجس روزگار یقال لا افعله سجیس الاوجس وبضم الجیم ایضا یعنی هرگز وہمیشه ویقال ماذقت عنده اوجس ای شیا۔

ودس۔ ودس۔ اول نبات که روید یقال مااحسن ودسها وپوشیده شدن برکسی وپوشانیدن یقال ودس علی خفی ویقال این ودست به ای خبانه۔ وماادری این ودس ای ذہب وودست الارض وتودست ای انبتت ماغطی وجهها

ورس۔ ورس۔ اسپرک آبراس اسپرک ناک شدن جای وزرد شدن برگ یقال اورس الرمث اذا اصفر ورقه وارس نعت منه ولا یقال مورس وهذا من النوادر۔ تورس رنگ کردن جامه بورس ثوب وریس جامه رنگین بورس

وسوس۔ وسوسة۔ وسواس بالکسر در دل افگندن قوله تعالی فوسوس لہما الشیطان ای الیهما۔ وسواس بالفتح اندیشه بد وآواز نرم سگ وصیاد وآواز پیرایه ونام دیو قوله تعالی من شر الوسواس۔

وطس وطیس ـ تنور آہنین یقال حمی الوطیس
عبارت از سخت شدن حرب وطس سخت زدن
بموزه آو طاس نام جائے ـ
وعس ـ وعسار ـ زمین نرم ریگ ناک آوعس
میعاس مثله والیضا زمین که سپرده شده باشد
مواعسه نوعے از رفتار شتر و بشب رفتن ـ
وقس ـ وقس ـ پوست باز کردن از سر ریش
(ع ف اک ۲) بعیر موقوس گرگین ـ
وکس ـ وکس ـ کم شدن و کم کردن لازم متعد
(ع ف اک ۲) و فی الحدیث لہامہر مثلہا لا وکس
ولا شطط ای لا نقصان ولا زیاده و برأت الشجۃ
علی وکس اذا بقی فی جوفہا شیٔ ـ ووکس فلان
فی تجارته واوکس ایضا علی مالم یسم فاعله فیہما
ای خسر ـ
ولس ـ ولسان ـ نوعے از رفتن شتر
ولاس گرگ ـ
ومس ـ مومسته ـ زن بلا به کار ـ
وہس ـ وہس ـ کوفتن و سپردن و سخن چینی
کردن و راز مواہسته راز گفتن توہس رفتار
گرانبار و ہیسته ملخ بریان کرده کوفته و بروغن
آمیخته ـ
ورتنیس ـ کخندریس شہریست بنواحی افریقیه
ولیس کلمة تستعمل فی موضع رافة واستملاح للصبی
وذکر فی (د ی ح) والویس الفقر و مایریده
الانسان و ضده یقال قد لقی ویسا ای لقی مایرید

فصل الہاء

ہجس ہجس ـ گذشتن اندیشه بدل (ع ف ا
ک ۲) و آواز نرم که شنوده شود و فہم کرده نشود ـ
ہجرس ـ ہجرس ـ بالکسر روباه و نام مردی
ہجارس ہر آنچه بشب بر گردند از جانوران خرد
فرود روباه بر تر از کلاگوس ـ
ہرس ـ ہرس ـ کوفتن ہریسته م ـ ہراس
جواز که گندم در دی کوبند ہماریس ج و شتران
سخت ہراس بالفتح درخت باخار و آسد ہرس ای شدید
ہرجبس ـ ہرجابس ـ تن آور ـ
ہرمس ـ ہرماس ـ بالکسر شیر ـ
ہسہس ـ ہسہسه ـ آواز کردن زره و پیرایه
در حرکت مرد بشب ہسہس مثله ر اع سہاس
شبانی که ہمه شب پاس دارد و ہساہس الجن
آواز جن ـ
ہقلس ہقلس ـ گرگ ـ
ہلس ـ ہلاس ـ بالضم بیماری سل ہلس مسلول
شدن (ع ف اک ۲) ہلوس العقل ای مسلوب العقل
وقد ہلس وہو ہتلس العقل ـ ویقال الشلاس فی
العقل والہلاس فی البدن ـ اہلاس سست
خندیدن و راز گفتن یقال اہلس الیه حدیثا
ای ساره مہالسته راز گفتن ویقال ما علیہا
ہلبس ـ ہلبسیسة ـ ولا خربصیصة ای شیٔ
من الحلی ولا یتکلم به الا بالنفی ـ
ہلقس ـ ہلقس ـ بتشدید اللام سخت و ہو ملحق

بجر دخل-

همس همس- آواز نرم قوله تعالی فلا تسمع الا همسا اسد هموس نرم گیرنده حروف مهموسه ده حرف است مجموع درین سه کلمه حثه شخص فسکت-

هندس جهندس- اندازه گیرنده و هو مشتق من الهند از و هی فارسیة فصیرت الزا سینا هندسة اسم منه-

هوس- هوس- کوفتن (ع ع ت اض ۲) و برگشتن بشب و سخت خوردن و نوعی از رفتار و نرم راندن شتر هتواس شیر هوسه ناقه سخت آرزومند شده بفحل هوس بالتحریک نوعی از جنون

هیس هیس- رفتن و فی المثل (شعر) احدی لیالیک فهیسی هیسی- لا تنعمی اللیلة بالتعریس یضرب لمن نزل به الامر الشدید الذی یحتاج الی ان ینصب و تیغئی به و پایمال کردن و پراگنده کردن یقال حمل فلان علی عسکرهم فهاسهم ای واسهم مثل جاسهم و اسباب برزیگری از جفت گاو و جز آن بتمام آهیس دلیر-

تهبرس- خرامیدن و قدم تهبرس-

هبس- بفتحتین خیری و یقال له المنثور و النمام ما بها هیلس- و هبلیس بکسر هما اے احد-

هیجبوس- گجبرون مرد محتاج تر ستگر-

هجنس- گهز برگران-

هدبس- کعملس شیر ببر نر یا بچه آن-

هداریس- دو هاریس بلاها-

هدس- بفتحتین مورد لغة اهل الیمن قاطبة-

الهرکس- لغت لکل جائحة مهلکة مستاصلة

تهطرس- در رفتار نادیدن و خرامیدن-

هطلس- کجعفر و علمس هزن و گرگ و تهطلس اللص احتال فی الطلب و تهطلس من علة افاق و ابل

هکارس- غوکها-

هکلس- کعملس درشت-

هلطوس- کفردوس شخص نهان از گرگ-

هلکس- هلقس مرد فرومایه بد خو هلکس کزبرج مثله

هملس- کعملس مرد قوی ساقین و سخت رفتار

اهناس- کاجناس دو شهر ست خرد و کلان در صعید از بلاد مصر بکوزه هبنسی-

هنبسته- و تهنبس جست و جو کردن خبر-

فصل الیاء

یاس یأس- نومید شدن (ع ع بکسر هما) و هو شاذ و بفتح ۲ یؤوس یائس نعت منه- و قوله تعالی افلم ییأس الذین آمنوا ای افلم یعلم- میاسة نومید کردن استیاس ایتاس نومید شدن-

یبس یبس- خشک شدن یبوسة خشکی (ع ع بکسر هما) و هو شاذ و بفتح ۲- یبس بالفتح خشک و جمع یابس یقال حطب یبس- یبس بالتحریک جاے تر که خشک شود قوله تعالی فاضرب لهم طریقا فی البحر یبسا- امراة یبس زنیکه هیچ خیر نیاید ازوی و شاة یبس میش بے شیر ییبس گیاه خشک آیابس لعلف خشک رسیدن ایبسان

ساق بے گوشت ایابس ج۔ یتبیس خشک کردن ابناس علی افتعال خشک شدن

ہبیس المار خوے۔
یسّ۔ رفتن (ع ح ف اک ۲)۔

باب الشین

فصل الالف

ارش ارش۔ دیت جراحات تارشن مری افگندن میان قوم وبرافروختن آتش و برانگیختن حرب۔
اشمش۔ اشاس۔ مثل الشاس وہو النشاط والارتباح وفی الحدیث ان علقمۃ بن قیس کان اذا رای من اصحابہ لبعض الاشاش وعظہم۔
البش۔ فراہم آوردن تابیش مثلہ اباشہ بالضم گروہ مردم آلبشت کلاما تابیشا اخذتہ اخلاطا آبش آنکہ گرداگرد سرائے ودر خانہ مردم را بہ طعام وشراب آراید۔
الفش۔ بفتحتین جد محمد وعلی ابنی الحسن الصغانی الانباری من المحدثین ویقال المحارض من القوم الضعیف آنیشتہ کجبنیتہ۔
اُقیش۔ کزبیر پدر قبیلہ است از عکل والحارث بن اُقیش او وقیش صحابی وجمال بنی اُقیش غیر عتاق تنفر من کل شیَٔ۔
اوش۔ بضمتہ غیر مشبعتہ شہریست بفرغانہ منہا المحدثون مسعود بن منصور ومحمد بن احمد بن علی وعلی بن عثمان الشہیدیُ والقدوۃ علیُ بن محمد بن علی الاورشیون

فصل الباء

برش برش۔ بالتحریک خجکہای سپید یا سیاہ بر اسپ بخلاف لون او فرس ابرش آنکہ او را چیار گویند لقب جذیمۃ بن مالک وکان ابرص فکنوا بہ عنہ آبرشاش چیار شدن اسپ ویقال دخلنا فی البرشار ای فی جماعۃ الناس ویقال ما ادری ایُ البرشاء ہو یعنی کیست او۔
برقش برقشتہ۔ رنگ برنگ کردن آبو براقش مرغیست ملون براقش نام مادہ سگے وفی المثل علی اہلہا دلت براقش لان اعادیہم استدلوا بنباحہا علی القبیلۃ فاستباحوہم۔ برقش مرغی خرد واو را شرشور نیز گویند۔
بشش بشاشتہ۔ تازہ روی شدن (ع ک اف ۲) ہش بش خندان روی تبشش شادمان وکشادہ روی شدن بشبش کذلک قابدلوا من الشین الوسطی یاء۔
بطش بطشتہ۔ حملہ کردن وسخت گرفتن (ع ح ف اض ۲ وک ۲) مباطشتہ بیکدیگر حملہ آوردن وگرفتن۔
بغش بغشتہ۔ باران نرم ضعیف باریدن (ع ح بفتحہا) مطر باغش بغثت منہ۔
بوش بُوش۔ جماعتی از مردم مختلط اوباش جمع منہ مقلوب بوشیَ مرد درویش بسیار عیال۔
بہش بُہش۔ شادمان شدن بچیزی وخرد نمودن بوے متعد بالیٰ ومقل تر وخشک او را

خشل گویند و فی حدیث عمر رضی الله تعالی عنه وقد بلغه ان ابا موسی یقرء حرفا بلغته قال ان ابا موسی لم یکن من اهل البهش ای من الحجاز لان المقل ینبت بالحجاز و جوه البهش رو بہا سیاہ زشت۔
بیش بیش۔ بالکسر نوعی از زہر بیشه نام جائی ویقال بأشته وزمنه مهموز تان و ہما ارصان۔
بأشه۔ ناگاه انداخت اورا (عع بفتحها) مباشته گرفتن کسی یار خود را و انداختن و او چیزے نکند و ما بأشته بشیٔ ما دفعته و ما باش ہنی ما امتنع بئشته بالهمزة و ترکه شیر ستانیست در یمن۔
باذش۔ کصاحب ہوا بو عبد الله بن الباذش من نحاة المغرب۔
بحشوا۔ فراہم آمدند (عع بفتحها) قاله اللیث وخطئ والصواب بحشوا۔
البرخاش۔ بالکسر من قولهم وقعوا فی خرباش وبرخاش ای اختلاط وصخب۔
مبرطش۔ دلال وکوشش کننده میان بایع ومشتری کان عمر فی الجاهلیة مبرطشا و ہو بالسین المهملة برغش۔ کجعفر بشه و ابرغش من مرضه اذا برء واندمل وقام ومشی۔
برنشار۔ مردم یقال ما ادری ای البرنشار ہوا ای الناس۔
بقش۔ درختی یقال بالفارسیه خوش سای بکش۔ عقال بعیر و عقال شتر خود را و اکردن رسنی ست که بدان بازو و ساق شتر بهم بندند۔

بلاطنش۔ شہر یست کوچک در شام له حصن و اشجار و اعین۔
بنش۔ فی الامر سستی کرد در کار وکذلک نبش تنبیشا وہذه اکثر و عبد المنعم النبشی کسکری شامی متاخر۔

فصل التاء

ترش۔ بالفتح و بفتحتین خفت وسبکی یا بدخوئی ورفتی (عع ک اف ۲) ترش و تارش نعتان منه والترشار للعبل موضعه رش ا۔
تالش۔ کصاحب شہر یست از مضافات گیلان
تمشه۔ فراہم آورد (عع ف اض ۲)۔

فصل الثاء

تباتش۔ بالضم یکے از نا حاست کانه مقلوب شباث
ثنش۔ شقاره و فشه اے اخرج منه الریح (عع ف اض ۲)۔

فصل الجیم

جاش۔ جاش۔ برآمدن دل از اضطراب وترش یقال فلان رابط الجاش یعنی دل از جاے نبرد و جوشش سینه۔
جحش جحش۔ بالفتح در تر خیدن پوست و خر کره جحاش جحشان ج جحشه مونث و ستیم رشتنی که بر دست پیچند و یقال فلان جحیش وحده و عییر وحده یعنی خود رای و متکبر جحاش بدر قبیله از عقفان مجاحشه یکدیگر را سپوختن جحیش دور باشنده جحوش کودک شوخ دا ستوار نا شده۔
جحمرش جحمرش۔ گنده پیر کلان سال حجامر ج

والتصغیر جُحَیمِر وہمچنین ہمہ اسمائے خماسی را از
او آخر حذف کنند در تصغیر و جمع و اگر در وے
زائد باشد آن زائد را حذف کردن اولی بود
و یقال افعی جُحَمرِش ای خَشْنار۔
جرش جَرش۔ بعضی از شب یقال مضی جَرْش
من اللیل ای ہوی منہ۔ جُرش بالضم و فتح الرا
موضعی ہمین ادیم جُرَشی و ناقۃ جرشیۃ منسوب بوے
جرش ایضاً نیکوفتہ کردن حبوب و جز آن و
بہر لشانہ خاریدن جَریش حبوب کوفتہ ملح جریش
نمک جوش ناکردہ جراشۃ بالضم درشتہای
حبوب کوفتہ جرشی بکسر تین مثال زکمی دم۔
جرنفش جَرَنفش۔ بزرگ پہلو جرافش بالضم مثلہ۔
جشش جَشّ۔ کوفتن و شکستن (ع ف ا
ض ۲) وزدن بعصا و کبیدہ کردن گندم و پاک
کردن چاہ جشیش پست جشیشۃ کبیدہ المحبَش
و سلس اَجَشّ مرد درشت آواز یقال سحاب
اَجَشّ الرعد و فرس اَجَشّ الصوت جُشّۃ
بالضم جماعتی از مردم۔
جعش۔ رجل جعشوش۔ و بالشینین والسینین
مرد باریک و زشت روے۔
جمش جَمش۔ ستردن موی (ع ف اض ۲)
رکب جمیش زہار ستردہ جَمیش زمین بی نبات
و فی الحدیث بخبت الجمیش و ہی المفازۃ
القفر یسنتہ جموش سالی کہ نبات را بسوزاند
جَموش سترندہ و سوزندہ۔

جوش جَوش۔ سینہ لغۃ فی الجوشوش و زرہ
و ہی لغۃ فی الجوشن و نام جائے و اول شب
یقال مضی جوش من اللیل جَرْش۔
جہش جَہش۔ زاریدن بکسی متعد بالی و آمادہ
شدن گریستن را (ع بفتحہما) و فی الحدیث اصابنا
عطش فجہشنا الی رسول اللہ علیہ السلام اجہاش کاسعہ
جیش جَیش۔ جوشیدن دیگ و شوریدن
دل و پُر آب شدن رود (ع ف اک ۲) و لشکر
جیوش ج۔ تجییش گرد آوردن لشکر استجاشۃ
طلب کردن لشکر۔
جلبش الشعر۔ موی را ستر و (ع ف اک ۲)
جبیش بانہ ستردہ موی و محمد بن علی بن طرخان بن
جباش گکمان محدث روی عنہ ابنہ الحافظ عبد الصمد
فرس جَحجَرش۔ کجعفر اسپ سطبر فراہم اندام۔
جحمش کجعفر و عصفور زن گندہ پیر سال خوردہ۔
جحنش۔ کجعفر سطبر جَحنش نام شخصی و جُحنبش
بطن الصبی و الجحنشش عظم۔
جَدَش۔ آہنگ گرفتن چیزے کرد (ع ف ا
ک ۲) جَدَش بفتحتین زمین درشت اَجداش
ج حکاہ ابن القطاع۔
جردش۔ بن حرام۔ پدر قبیلہ جَفَشَہ۔ نزم
افشردا و را (ع ف اک ۲) او ہو الحلب باطراف
الاصابع و الجفیش لقب ابی الخیر معدان بن
الاسود بن معدیکرب الصحابی۔
جنش۔ کشیدن آب چاہ یا پیش آمدن گروہی

وسطبری وخواهش وترس وجاهای نزدیک
جانش مثله وپیش از صبح یا آخر بگاه برخبشة فیها
حصبار و جنش المکان بحبش اجدب وجنبت
نفسه للموت جاشت۔

فصل الحاء

حبش حبش ـ بالتحریک حبشة گروهی از سیاهان
غیر هند حبشان بالضم ج مثل حمل وحملان
احباش بچه سیاه زادن زن تحبیش گرد آوردن
حباشة احبوش احابیش جماعت مردم از هر
جنس وقبیله تحبش گرد آمدن حبشت له حباشة
ای جمعت له اشیا حبیش مرغی حبشی کوهیست
غرو دمکه ومنه سمی احابیش قریش۔
حترش حترش ـ بالضم کوتاه ویقال ما احسن
حتارش الصبی ای حرکاته وسمعت للجراد حترشة
ای صوت اکله تحترش مثال تفعلل گرد آمدن قوم
حرش حرش ـ شکار سوسمار کردن (ع ف ک ۲) ونشان حراش ج ـ وخراشیدن بالحاء
والخاء وحارش لغت منه حیة حرشاء درشت
پوست ونقبة حرشاء وهی الباثرة التی لم تطل
دنیا را حرش درشت مهر آحرش سوسمار حرشاء
نوعی از نبات تحریش برآغالانیدن قوم و
سگ بریکدیگر حرشون بالضم خار گوسپند حریش
قبیله از بنی عامر ونوعیست از مارپیه وکرگدن
وآن جانوریست بزرگ هیکل۔
حرفش ـ احرنفاش ـ آماده شدن غضب

وبدی را بالحاء والخاء۔
حشش حش ـ افروختن آتش ودرودن
حشیش ودر جنبانیدن پر تیر وشل شدن بچه در شکم
وفی الحدیث حش ولدها فی بطنها قال ابو عبید
یقال بالضم ایضا وتحشیش افگندن پیش اسپ
وفی المثل احشک وتروثنی ولو قیل بالسین ایضا
لم یبعد (ع ف اغ ۲) ویقال للبعیر قد حش ظهره
بالجنبین واسعین فهو محشوش ای بانه محفر الجنبین
حشیش گیاه خشک حش بالفتح والضم بستان
حشان ج مثل ضیف وضیفان وحاجت جای
حشوش ج محشة بالفتح دبر وفی الحدیث نهی عن
اتیان النساء فی محاشهن وبالسین ایضا محش
جای بسیار حشیش ویقال انک لمحش صدق فلا تبرح
ای بموضع کثیر الخیر محش بالکسر داس علف درو۔ و
آتش کاو آهنی محشة کذلک وجای که دروی
حشیش نهند وهذا بالفتح اجود ـ احشاش خشک
شدن دست وبچه در شکم مادر واحتشاش جستن وگرد
آوردن حشیش حشاش حشاشة بقیه جان در بدن
حشاش بالضم والتشدید گرد آرندگان۔
حفش حفش ـ گرد آمدن سیل از هر جهت بیک
جای (ع ف اک ۲) حافشة لغت منه وگرد
آمدن بر کسی وهر زمان روشی دیگر آوردن آب
یقال حفش علیه وحفش الفرس حفش بالکسر
درج دان وفی الحدیث هلا قعد فی حفش امه
فی بیتها الصغیر او عند حفشها۔

حمش احمتش - باریک ساق حمش الساقین کذلک حمش بالتحریک مصدر منه (عح ک افت ۲)
احماش هیزم بسیار نهادن دیگ را و بخشم آوردن کسے را تحمیش کذلک حمشة و حشمة مقلوب منه غضب و جوشش استحماش برافروختن از خشم و جنگ کردن خروس باهم۔

حنش حنش - بالتحریک انچه از چرنده و پرنده که او را صید کنند احناش ج و مار و افعی و نام مردے و شکار کردن و باز گردانیدن (عح فت اک ۲)۔

حوش حوش - گرد اگرد صید در آمدن تا بدامگاه آید احاشة احواش کذلک و باب گرد آوردن ستور را احتواش رمانیدن صید را و درمیان گرفتن چیزی را متعد بعلی یقال احتوش القوم الصید اذا انفره بعضهم علی بعض - واحتوش القوم علیه ای جعلوه فی وسطهم فظهرت فیه الواو کما ظهرت فی اجتوروا - تحوش دور شدن حائش درختان انبوه الحیاش رمیدن از چیزی متعد بعن و باک داشتن حواشة بالضم انچه از وی شرم آید و یقال حاش لله تنزیهاً له ولا یقال حاش لک قیاساً علیه وانما یقال حاشاک و حاشا لک - حوشی رمنده و حوشی الکلام غریبه و نادره - و رجل حوشی ناآمیزگار و یقال فیه حوشیة ای نفور - حوش چهارپایان وحشی و رجل حوش الفواد تیز خاطر۔

حبرش - بالکسر کینه ور۔

حبرقش - کسفرجل شتر کوچک۔

حتش القوم - احتشد وا و حتش النظر الیه اوامه و حتش کالتتف ابو ضعیت لسمر قند منه احمد بن محمد بن عبد الجلیل الحتشی و کعنی هیج بالنشاط و حتش بالضم تحتیشا فاحتش حرش فاحترش۔

حدرش - کجعفر نام شخصے۔

حربش - و حربشة بکسر هما و قد تشد د بار هما مار یا مار بزرگ او الخشناء فی صوت مشیها و حربش بن نمیر بالکسر فی بنی اسد بن خزیمة و آخر فی بنی العنبر و عجوز حربش خشنة حربیش کقندیل خشن۔

حکش - فراهم آمدگی و ترنجیدگی و رجل حکش حکش کالتتف ملتو علی خصمه حوکش مردیست از مهره و نسب الیه الابل الحوکشیة حنکش نام شخصی والنون زائدة۔

حنبش - رقص کرد و جهید و دست برهم زد و برجست و برفتار آمد و بازی کرد و خندید و گفتگو کرد و حنبشت الجواری لعبن و حنبش فلانا آنسه بالحدیث حنبش نام شخصی۔

حنفش - و حنفیش - بکسر هما مار یا مار بزرگ سطبر سر خال دار جای گیر اذا حرکتها انتفخ وریدها او الحفاث بعینه۔

حاش - ترسیدن (مع فت اک ۲) و حاش فلانا ترسانید او را لازم و متعد چالاکی و شتابی کرد حاش الوادی دراز گشت و تحیشت نفسه مید و ترسید میشان مرد بسیار ترس یا ترسان از تهمت حیشانة مؤنث و کلتان حیاش بن وهب جاهلی

من بنی سامة بن لوی وابو رقاد شویش بن حیاش
روی عن عتبة بن غزوان خطبة تلک وحبوش
کتنور ابن رزق الله شیخ الطبرانی۔

فصل الخاء

خدش۔ خدش۔ خراشیدن (ع ف ا ک ۱)
خداش نام مردے۔

خرش۔ خرش۔ خراشیدن (ع ف ا ک ۲)
اختراش کذلک وکشیدن شتر راسوی خود بانکس
وکسب کردن وطلب رزق نمودن ویقال کلب
خراش مثل هراس یعنی سگ برانگیخته شده برای
جنگ از سگ دیگر خراش ایضا واع مخراش آنکس
مخرش خط کش چرم دوزان خرشة بالتحریک مگس
ونام مردی آبو خراش بالکسر نام مردے ابو خراشة
بالضم نام مردی خرشاء پوست مار و پوست بیضه
که تهی باشد وهرچه تهی و رمیده باشد وبلغم
یقال القی اخراشی صدره وتیرگی یقال طلعت
الشمس فی خرشاء ای فی غبرة۔

خشش خشاش۔ بالکسر چوب که در بینی شتر
کنند وهرچه از مس باشد آنرا برة گویند وآنچه از موی
آنرا خزامة خوانند وحشرات زمین وبالفتح ایضا
خشاشة یکے رجل خشاش بالفتح والضم مرد تیز خشاش
بالضم نندی لیس گوش واصله خشاش خادغم وبها
خشاذان وشله القر باواصله تحریک لو او فسکنت
استثقالا للحرکة علی الواو ان فعلا ربالتسکین ممدود
الیس من ابنتهم خشاء بالفتح زمین گل وسنگ ناک
وخانه زنبور عسل خشخشة آواز سلاح وآواز گردن
آن خش خشاش ور بینی شتر کشیدن و در آمدن
در چیزے دشوار رجل مخش دلیر در شب خشخاش
کو کنار و مردم با سلاح وزره۔

خفش خفاش۔ بالضم شپره خفافیش ج
خفش بالتحریک خردی چشم وضعف بصر از روی
خلقت وعلتی که در تیرگی بهتر بیند که بروشنائی
اخفش لغت منه ونام مردی از ائمه نحو وصرف

خمش۔ خموش۔ خراشیدن (ع ف ا ض ع
ک ۲) خماشة خراشیدگی که ارش واجب نیاید
ازان خموش بالفتح پشه بلغت هذیل خماشات
بقایای کینه۔

خنش۔ خنشوش۔ بقیه مال یقال بقی لهم
خنشوش اے قطعة من الابل او الغنم۔

خوش۔ خوش۔ تهیگاه مردم وجز آن۔
خوشان دو تهیگاه۔

خیش۔ خیش۔ کتان خشک۔

خبش الاشیاء من ههنا وههنا آنها را گرد کرد و
فراهم آورد تخبشها مثله خبش بفتحتین قبیله منهم
عبد الله بن شهر و خالد بن نعیم الخبشیان خباش
بالفتح خرماستانیست بنی یشکر را بیمامه خبوشان
شهریست نیشابور خباشات العیش ما یتناول من
طعام ونحوه والخباشات من الناس الجماعة من قبایل
شتی وقاع الاخباش موضعیست به یمن خباشة
جذر بن خبیش و والد شمر یک المحدث او هو بالسین

خترشته الجراد- آواز خوردن ملخ خشارش الصبی حرکاته
ختش- بالضم وفتح التاء المشددة جد رستم بن
عبد الله الاشرسنی وابو نصر احمد بن علی بن
خناش الکتان البخاری من المحدثین-
خرابش الکتاب- افسده والخرابش فی ب ر
خ ش والخرنباش بالضم المرزنجوش وهو اجود
اصناف المرو مزیل فساد المزاج مذهب للریاح
جدا وللصداع البارد مصلح للمعدة مفتح للسدد البارد
عظیم المنافع طیب الریح وفقعة خرباش بالکسر عظیمة
المخرمش- بالفتح المخلط یعنی آمیخته-
خرمش- الکتاب- افسده-
ابو خناش- بالضم خالد بن عبد العزی الصحابی
خنبش- بالفتح وبکسر بسیار خبیش و وهب بن
خنبش الطائی وعبد الرحمن بن خنبش التمیمی
صحابیان وخنبش بن یزید الحمصی ومحمد بن احمد
بن ابی خنبش البعلی وعبد الصمد بن خنبش وعبد الله
بن احمد بن خنبش الخنبشی محدثون-

فصل الدال

دلبش- ارض مدبوشة- زمین که ملخ
خورده باشد نبات اورا-
درش- وارش- پوست-
دنقشة- دنقشة- چشمک زدن و فتنه
افگندن میان قوم و بالسین ایضا-
دهش- دهش- بالتحریک متحیر شدن (ع ع ک ا
ف ۲) ویقال دُهش فهو مدهوش- ادهاش
بحیرت افگندن کسے را-
دلیش- ولیش- نام مردی و بفتح الدال ایضا
دحرش- کجعفر پدر قبیله ایست از جن-
رجل دخبس- کجعفر و علابط مرد کلان شکم-
دخرش- کجعفر نام شخصی ولعله تصحیف دحرش
دخش- پر گوشت شدن (ع ع ک ا ف ۲) وکانه
اخذ منه الدخشم کجعفر و عصفر للتغلیط وکذا الدحش
والمیم والنون زائدتان-
ادرعش- من مرضه از بیماری خود آرام یافت
درعش کجعفر شهریست بکوره دوار از نواح
سجستان-
دش- رفتار و شیشه ساختن و هو حشو تخذ
من بر مرضوض-
دغش- علیهم برآنان هجوم آورد (ع ع بفتحها)
ودغش فی الظلام بتاریکی در آمد ادغش مثله
دغش بفتحتین تاریکی و دغوش لوت ادغشوا اختلطوا
فی حرب او صخب مداغشة باهم انبوهی آوردن
و گردیدن تشنه گرد آب و جلد آشامیدن
وکم آشامیدن والارانة فی حرص و منع-
دغفش- کجعفر نام شخصی-
دغمش فی المشی در رفتار شتابی کرد-
دمش- بفتحتین شورش دل از گرمی یا از
آشامیدن دوا (ع ع ک ا ف ۲) المدمش کمعظم
المدمج یعنی در آمده و بجای استوار شده-
دنفش- نظر و کسر عینیه-

ونقش - امی ونفش وبنیم افسد یعنی درمیان
آنان فساد انگیخت وکجعفر نام شخصی -
دوش - بفتحتین تاریکی بینائی وخردی چشم
وکجی آن ودوشت عینہ کفرح فسدت من
داء اصابها دوش دوشار لغتان منہ -
وہرش - کجعفر نام پدر قبیلۂ از جن -
وہفشتہ - فریب وتبر وکردن مرد بازن -
وہمش - کجعفر نام شخصے -

فصل الراء

رشش - رش - چکیدن آب وخون واشک
ترشش کذلک آب زدن جای را وباران اندک
رشاش ج وباریدن آن (ع ف اض ۲)
رشاش باران ریزہ باریدن رشاش بالفتح
چکیدہ ہای آب واشک وجز آن -
رعش - رعش - بالتحریک لرزیدن (ع ک ا
ف ۴) ارتعاش کذلک ارعاش لرزانیدن رجل
رعش مرد ترسندہ ناقہ رعوش بالشین والسین
سر لرزان از کبر مرعش بالفتح نام شہر ونوعی از
کبوتر رجل رعش وجمل رعشن باہتزاز روندہ
نون زائدہ رعشار فتر مرغ شتاب رو -
رقش - رقش - نقش کردن ترقیش سخن آراستن
وسخن چینی کردن حیۃ رقشاء مار پیسہ رقشاء دبہ
شتر کہ از گلو برآرد مرقش بالتشدید نام شاعری
وہما مرقشان الاکبر والاصغر - رقاش نام زنے
مبنی علی الکسرۃ ہمچنین ہر فعال کہ معدول از فاعلۃ
باشد نزد اہل حجاز بروی الف ولام در نیاید و
جمع کردہ نشود چون قطام وحذام وغلاب واہل
نجد آنرا حکم لا ینصرف دہند چون عمر وزفر و
ہو القیاس لانہ اسم علم ولیس فیہ الا العدل
والتانیث غیر ان الاشعار جارت علی لغۃ اہل
الحجاز فاذا کانت فی آخرہ راء مثل حضار وجعار
اسما ضبع وکوکب وسفار وبار اسما بئر وارض
فیوافقون اہل الحجاز فی البناء -
رہش - ارتہاش - سم بریکدیگر زدن ستور ومجروح
شدن آن در رفتن ویقال ارتہشت القوس فہی
مرتہشۃ وہی التی اذا رمیت عنہا اہتزت فضرب ترہا
طائفہا وراہشان نام دو رگ بازو ورواہش رگہای
درون باز رہشوش ناقہ شیر ناک رہیش ناقہ کہ
پشت او کم گوشت باشد وضعیف وپیکان وشمشیر
تنگ وکمان سرہا بہم درآیندہ بکشیدن وسست -
ریش - ریش - پر مرغ ریشہ یکے ارباش ج و
جامہ ریاش کذلک مثل لبس ولباس ومال و
معاش وقولہم اعطاہ مائۃ بریشہا قال ابو عبیدہ
کانت الملوک اذا حبت حباء جعلوا فی اسنمۃ الابل
ریش النعامۃ لیعرف انہ حباء الملک وقال الاصمعی
یعنی برحالہا وکسوتہا - ریش پر نہادن تیر ایقال
رشت السہم فہو مریش ومنہ قولہم مالہ آثر ولا مریش
ای شئ ونیکو کردن حال کسی را ارتیاش نیکو
شدن حال الحارث الرائش یکی از ملوک یمن رمح
راش وناقہ راشۃ سست وضعیف -

رَبَش۔ بفتحتین سپیدی که در ناخن جوانان پدید آید
ارض ربشاء زمین بسیار گیاه رجل اَربش وارمش
مرد مختلف رنگ واَربَش الشجر اَورَق وتفطّر۔
اسمعیل بن رخش۔ محدث وترخش تحرک والاسم
الرخشة وارتخش اضطرب۔
مرغش۔ بکسر الشین المشددة آنکه بناز و نعمت
نفس پروری کند لغة فی السین ولا ترغش علینا
شور و شغب مکن (ع ع بفتحهما)۔
رفش۔ بالفتح والضم بیل مرفشة مثله وقولهم
من الرفش الی العرش ای جلس علی سریر الملک
بعد ما کان یعمل بالمجرفة رفش کوفتن و بر غلانیدن
و نیک خوردن و نوشیدن در نعمت والرفاش
هائل الطعام بالمجرفة الی بدل کیال و رفش الشیء
رفوشا اتسع و رفش گوش آن کلان و بزرگ شد
(ع ک ف ۲) وکان سلیمان ارفش الاذنین
وارفش وقع فی الاهیغین ای الرفش والتقفش
وهما الاکل والنکاح وارفش بالبلد الح فلا
یبرح ولا یریمه ترفیش اللحیة شانه کردن ریش
حتی تصیر کانها رفش۔
رمش۔ دستهٔ ریحان ومانند آن وسنگ وجز
آن انداختن و گوسپند اندک چرانیدن و بدست
سودن و بسر انگشتان گرفتن (ع ع ف ا ض ۲)
و ف ا ک ۲) و بفتحتین سپیدی که بر ناخن جوانان
پیدا آید و بافندگی در موی و سرخی در پلکها
با سیلان آب آرمش نعت منه مرماس بانگ زن
آراینده چشم خود یا آنکه وقت نگاه چشم خود را بسیار
جنباند وارض رمشاء زمین بسیار گیاه یا زمین سبزه
من الاضداد و رجل ارمش مرد گوناگون رنگ و
رجل قرمش مرد تباه چشم که پلکش بنشو وارمش الشجر
درخت برگ برآورد و شگافته شد وارمش الرجل طرق
کثیر الضعف وارمش فی الدمع ارش قلیلا۔
رَوش۔ بسیار خوردن و کم خوردن من الاضداد
وجمل رائش اشتر بسیار وا زندهٔ موی گوش یا سست
پشت وکذا ناقة تراشته درمح راش نیزهٔ سست
و راشه المرض بیماری سست کرد او راجل
رَوش و جمل راش۔

فصل الزاء

زوش۔ بنده زفت و العامة تضم الزاء زوش گرونکش۔

فصل الشین

شیش۔ شیشاء۔ شیشار۔ لغة فی الشیص و
الشیصار یعنی خرما دانه سخت ناگروه۔
شوش۔ تشویش[1] شوریده کردن کار
تشوش لازم منه۔
شخش۔ ریزهای سنگ سپید عن ابن القطاع
شربش۔ کناره جامه مولد۔
شعش ما لأات بن رفیدة بن سور بن کلاب
اخوتهم الملأت۔
شغوش۔ گندم گندم بلا پازدان آمیخته
شغوشی منسوبا مثله وقد تضم الشین۔
شاش۔ شهر یست بما وراء النهر وقد لا ینصرف

[1] الصواب التشویش والتشوش والتشویش ق (الحقا) او الصواب

وناقۃ شوشاۃ وشوشاۃ شتر مادہ سبک شوش بالضم موضعیست نزدیک جزیرۂ ابن عمرو ومحلہ ایست بجرجان وقلعہ ایست شرقی دجلہ موصل منہا حب الرمان والعجب وابو العلاء ادریس بن محمد بن عثمان عفیف الدین العامری الشوشی المحدث امام النظامیۃ ببغداد واسم السوس التی بخوزستان عُربت بقلب المعجمۃ مہملۃ وشوشتہ موضعیست بزمین بابل یقر بہا قبر ذی الکفل وابطالُ شوش شوش ومنہم شواشٌ اختلاف والتشویش والمشوش والتشوش کلہا لحنٌ و وہم الجوہریُّ والصواب التہویش والمہوش والتہوش والتشاوش التہاوش وما رشا و لا ارى لبغدادقلۃً۔

فصل الطاء

طرش۔ طرش۔ بالتحریک کری اطروش کر طرغش۔ اطرغشاش۔ نیکو شدن بیمار۔ طش۔ طش۔ باران ریزہ وباریدن آن (ع ف اک ۲ وض ۲) اطشاس کذلک۔ ارض مطشوشۃ زمین باران زدہ۔ طمش۔ طمش۔ کسی یقال ما دری ای الطمش ہو ای ای الناس ہو۔ طیش۔ طیش۔ سبکی رجل طیاش نعت منہ وخطا کردن تیر از نشانہ اطاشتہ از ہدف بیکسو انداختن تیر را۔ طبش۔ مردم طمش شلہ یقال ما فی الطبش مثلہ۔

طخش۔ بالفتح وبفتحتین تاریک شدن چشم یقال طخشت عینہ (ع ک اف ۲) طرطوشتہ۔ بالضم وبفتح شہریست باندلس و طرطوانش بالفتح شہریست از مضافات باجہ۔ طرفش۔ از مرض ناوید وجنبید والیتاد ورفت طرفش عینہ چشمش تاریک وسست شد وطرفش زبد نظر وکسر عینیہ طرافش کعلابط بدخلق۔ طرمش اللیل۔ شب تاریک شد۔ طغمشتہ۔ ضعف بینائی المطغمش من نظر الیک نظرا خفیا لفساد عینہ۔ المطفرش۔ المطغمش۔ طفنش۔ پیش با پہنا دارندہ طفنشا سست و بد دل۔ طلش۔ کارو قلب الشلط۔ طنفش۔ وطنفشیٌ مرد سست طنفشتہ تیز نگریستن وطنفش عینہ صغرہا۔ طوش۔ سبکی خرد طوش تطویشا مطل غریمہ۔ الطہش۔ کالمنع افساد العمل واختلاط الرجل فیہا اخذ فیہ من عمل وافسادہ ایاہ طہوش نام شخصے۔

فصل الظاء

الظطش۔ الموضع الخشن مثل الشظف۔

فصل العین

عرش۔ عرش۔ تخت وجاہ یقال ثل عرشہ اے وہے امرہٗ وذہب عزہٗ وسقف خانہ

عرش عریش ہر پوششی کہ سایہ افگند عرش القدم
پشت پای عرش السماک چہار ستارۂ خرد عرش البئر
نوردن سر چاہ از چوب بعد آنکہ بن او را از سنگ
نوردہ باشند و ذلک الخشب ایضا عُرش عروش
ج۔ عَریش وادیج زر و کز آبہ و کازہ عرش ج۔
و منہ قیل لبیوت مکۃ العرش لانہا عیدان تنصب
و یُظلّل علیہا و فی الحدیث تمتعنا مع رسول اللہ علیہ
السلام و فلان کافر بالعرش و من قال عُروش
فواحدہا عرش مثل فلس و فلوس و منہ الحدیث ان
ابی عمر کان یقطع التلبیۃ اذا نظر الی عروش مکۃ۔
عَرش ایضا بنا کردن از چوب و زر راوادیج بستن
(ع ع ف ا ض ۲ و ک ۲) تعریش کذلک و یقال اعرش
عَرَش الحمار بعانتہ اذا حمل علیہا و رفع راسہ و
شحا فاہ۔ عرش بالضم گوشت یکسو کردن عرشان
از دو سوی اعتراش بر عریش بر آمدن تاک۔
عشش۔ اعشاش بمنزل دیگران فرود آمدن
تا جامی بر ایشان تنگ شود و از انجا کوچ کنند
عشۃ درخت کم شاخ و باریک تنہ عش مصدر منہ
(ع ع ف ا ض ۲) تعشیش کذلک وزن کم گوشت
عش مذکر منہ عَشیش عشاشتہ۔ عشوشتہ لاغر
و باریک شدن و یقال عش الرجل معروفہ ای
اقل خیرہ و یقال سقاہ سجلا عشا ای قلیلا۔ عُشّ
بالضم خانۂ مرغ کہ بر درخت باشد و کن و وکر خانہ
کہ در دیوار یا در کوہ باشد افحوص و ادحی خانۂ مرغ
کہ در زمین باشد عِششۃ عشاش اعشاش ج

اعشاش ایضا نام جای تعشیش ایضا خانہ ساختن
مرغ و کرہ بستن نان و خشک شدن آن و یقال
ہذا مُعتَشّ الطیور خانہ جای مرغان اعتشاش
خوار بار اندک آوردن عشعش بضمتین خانۂ
مرغ زیر یکدیگر۔
عطش عَطش تشنگی و تشنہ شدن (ع ع ک ا
ف ۲) یقال ہو عطشان و ہی عَطشیٰ و ہم عطشیٰ
و عطاشیٰ و عطاش و ہن عطاش۔ اعطاش
تشنہ یافتن مر ستور از معاطش و قتہای تشنگی
عطشان نطشان اتباع و اصل عطشان عطشار
مثل صحرار و النون بدل من الالف التانیث لانہ
یجمع علی عطاشیٰ مثل صحاریٰ۔ مکان عطش
بضم الطاء و کسرہا جای کم آب عطاش بالضم
علتہا تشنگی۔
عکش عِکاش۔ بالضم نام آبی عکاشۃ
خانہ عنکبوت و نام صحابی و ہو عکاشۃ بن
محصین الاسدی و قد یخفف۔ و عکش الشعر و
تعکش ای التوی و تلبّد۔
عکرش عکرشۃ۔ بکسرتین خرگوش مادہ
عکراش نام مردی۔
عمش عمش۔ ضعف بصر و دویدن آب اشک از چشم
ہمیشہ بعلتی (ع ع ف ا ک ۲) اعمش عمشار لغات
منہ و الاول نام مردی م۔
عنش عنش۔ بالفتح خم دادن چیزی را معانشۃ
اعتناش گردن یکدیگر گرفتن در حرب عنشی دراز

عیش عیش۔ زندگانی معاش معیشۃ زندگانی وزلیستن (ع ف اک ۲) اعاشۃ متعدمنہ عیشۃ راضیۃ زلیستنی لپسندیدہ معایش بلاہمز جمع معیشۃ وتقدیرہا مفعلۃ فالیاء اصلیۃ متحرکۃ فلا تقلب فی الجمع ہمزۃ وکذلک مکائل ومبایع ومنہم من تحمبعہا علی الفرع ویہمزہا وشبۃ مفعلۃ بفعیلۃ کما ہمزت مصائب لان الیاء ساکنۃ وفی النحویین من یری الہمزۃ لحنا تعیش بتکلف اسباب معیشت ساختن وعائشۃ مہموزۃ وبنو عائش قوم من العرب۔

عیش وعمش۔ نیکی درہرچیز یقال الختان عیش للصبی ویقال الختان صلاح للصبی فاعشوہ واعمشوہ وکندی ذہن ویحرک وبہ علبشۃ وعلبشۃ ای غفلۃ۔

علشۃ۔ میل واد آزاد (ع ف اک ۲)

عیدشون۔ دابہ است خرد لغۃ مصنوعۃ۔

عرنش۔ بالکسر ابن سعد بن خولان الخولانی۔

عفنجش۔ کسمندل ستمگر۔

عفشہ۔ فراہم آورد آزاد (ع ف اک ۲) وہولاء عفاشۃ من الناس بالضم وہم من لاخیر فیہم اعفش بروزن ومعنی اعمش۔

عفنش۔ کعملس پیر سال خوردوانہ لتعفنش اللحیۃ وعفانشہا بالضم ای ضخمہا ووافر ہا وانہ لعفنش العینین ضخم الحاجبین وعفنشت لحیتہ وعفنشت ای ضخمت۔

عقش۔ العود چوب را خمانید عقش المال مال را فراہم آورد وعقش بالفتح وبفتحتین ترہ است واطراف شاخہاے زرو ثمر اراک۔

العکباش۔ من انطبار بالکسر آہوی نوسردن خرد برآوردہ عکبشۃ بند استوار لعکبش العض فیہ نشب بشوکہ۔

علوش۔ کسنور شغال وگرگ ودابہ است خرد ونوعی ازدو وسباک آرمند مشتق من العلش ولیس فی کلامہم شین بعد لام غیرہا والش وکشکشتہ واللشلاش۔

عنجش۔ بالضم پیر فانی یاترنجیدہ پوست۔ رجل عنفش اللحیۃ بالفتح وعنافش اللحیۃ بالضم وعنفیش اللحیۃ مرد انبوہ ودراز ریش۔

عنقتاش۔ بالکسر مرد زفت فرومایہ آنکہ دردیدہ گردیدہ چیزہا بفروشد عنقش لاغری عنقشۃ آویزش بحیزی تعنقش تلومی وتشد وعنقش کجعفر نام شخصے

عنکش۔ آنکہ پرواہ روغن مالیدن وخود آراستن ندارد وعنکش العشب ہاج وتعنکش تعاکش وعنکش نام شخصے۔

المعوشۃ۔ لغۃ فی المعیشۃ ازدیۃ۔

فصل الغین

غبش۔ غبش۔ بالتحریک تاریکی آخر شب اغباش ج۔

غشش غش۔ بالکسر خیانت کردن (ع ف ا ض ۲) مغشوش ناسرہ استغشاش خائن شمردن کسے را ویقال لقیتہ غشاشا بالکسر ای علی عجلۃ

غطش۔ اغطاش۔ تاریک کردن شب را و
تاریک شدن متعد لازم یقال اغطش الله اللیل و
اغطش اللیل غطش بالتحریک ضعیفی بصر مثل عمش
(ع ک اف ۲) غطش غطشاء لغتان منه۔
متغاطش خویشتن را کور سازنده و فلاة غطشے
بیابان بے رہ و روے۔
غطمش غطمش بتشدید المیم ضعیف بینائی۔
غرش۔ بر درختی۔
غطرش اللیل بصره اظلم علیه فغطرش بصره
لازم متعد و تغطرش چشم پوشی نمودن از چیزی۔
غفش۔ بفتحتین خم خشک چشم۔
غمش۔ از گرسنگی و یا تشنگی بچشم تاریکی آمد
او بالمهملة سوء بصر اصلی و بالمعجمة عارض ثم
یذهب (ع ک اف ۲)
ابو غنیش۔ کزبیر نام شاعرے احد بنی منبد ول
بن لوی و ما بقی من ابله غنشوش لقبیته و ماله
غنشوش ای شئ او الصواب بالعین۔

فصل الفاء

فتش۔ فتش۔ کاویدن (ع ف اک ۲)
تفتیش مثله۔
فحش۔ فحش۔ بالضم از حد گذشتن بدی (ع
بضمها) تفاحش مثله یقال فحش الامر و تفاحش
فحشاء فاحشه زنا فاحش بسیار بخیل و هر چه از
بدی که از حد درگذرد افحاش فحش گفتن بر کسی
متعد بعلی یقال افحش علیه فی المنطق ای قال الفحش
فهو فحاش تفحش بیهوده گفتن۔
فرش۔ فراش۔ بالکسر فگندنی فرش ج
وزن و فگندن (ع ف اض ۲) و کار فراخ
کردن کسی را یقال فرشه امره ای اوسعه ایاه
و فلان کریم المفارش اذا تزوج کرام النساء۔
فرش بالفتح بساط افگنده و کشت برگ گسترده و
کشادگی فراخ و شتران خرد و منه قوله تعالی و من
الانعام حمولة و فرشا قال الفراء و لم اسمع له بجمع و
یحتمل ان یکون مصدرا سمی به من قولهم فرشها
فرشا ای شبها شاد و فراخ شدن سیل شتر باندازه
و همواری قدم و پراگندن (ع ف اض ۲)
افتراش سپردن و گسترده شدن دو بازو بر زمین
گستردن و یقال افترش لسانه اذا تکلم کیف شاء
تفریش سنگ گستردن بصحن خانه و برگ گسترانیدن
کشت مفرش کشت گسترده مفرشة شکستگی سر که
استخوان گفته باشد بے آنکه ریزه شود فراشة پره
قفل یقال اقفل فما فرش و استخوان تنک و پروانه
چراغ و فی المثل اطیش من فراشة فراش جمع
ازو و گل خشک شده بر روی زمین و غوزهای
شراب و جنبنده قطرہ ہای عرق فریش ستور
نتاج گرفته فرائش ج۔ افراش باز ایستادن
از چیزی تفرش بال باز کردن مرغ و گستردن۔
فشش۔ فش۔ بیرون کردن آواز مشک و
بشتاب دوشیدن شیر و آروغ دادن و بار درخت
فشوشة ناقة فشوش پراگنده پستان انفشاش

بیرون آمدن بآواز خیاک وسست وکاہل شدن
از کارے متعدلعن و فرونشستن آماس۔
فیش۔ فیاش۔ مفاخرت کردن فیش فیشتہ ہمزوکر
فحشہ۔ شدخہ وفجش سیا وسعہ۔
فخش الامر۔ کار را ضائع کرد (ع بفتحہما)۔
فدش رأسہ۔ شدخہ ورجل فدش مدشٌ
احرق ای احمق۔
انفطش العود۔ انفضج ولا یکون الا رطبا۔
فقش البیضۃ۔ پارہ کرد بیضہ را یا بدست
بشکست آنرا۔
فنجش۔ کجندل فراخ۔
فندشہ۔ چیرہ شد بر وغلام فندش ضابط و
فندش بن حیان الہمدانی رثاہ اعشیٰ ہمدان۔
التفنیش۔ در کار سستی کردن۔

فصل القاف

قرش۔ قرش۔ کسب کردن وگرد آوردن
(ع ف اک ۲) قریش قبیلۂ دپدر قبیلۂ النضر
بن کنانہ بود فمن ارادبہ القبیلۃ لم یصرفہ ومن اراد بہ
الحی یصرفہ قرشی وقریشی بالیاء وبغیر الیاء منسوب
وکل من کان من ولد النضر فہو قرشی دون و
لد کنانۃ ومن فوقہ۔ قال ابن عباس انما سمیت
قریش قریشا لان فی البحر حوتا یسمی القرش
یاکل الحیتان ولا یوکل ولا یعلوہا ولا یُعلی فیہ
سمیت بذلک قریش قریشا ثم استشہد لقول الشاعر
(شعر) وقریش ہی التی تسکن البحر + بہا سمیت
قریش قریشا + سلطت بالعلو فی لجۃ البحر علی سائر
البحور جیوشا + تاکل الغث والسمین ولا تترک + فیہا
لذی الجناحین ریشا + ہکذا فی الکتاب حی قریش
یاکلون البلاد اکلا کشیشا + ولہم آخر الزمان نبی +
یکثر القتل فیہم والخموشا + یملأ الارض خیلۃ ورجالا
یحشرون المطی حشرا کمیشا + تقرش ورزیدن وگرد
آمدن تقریش بر آغالیدن مقرشۃ سال قحط
تقارش نیزہا بہم درپیچیدن در حرب اقراش
غیبت کردن یقال اقرش بہ ای سعی بہ ووقع فیہ۔
قشش قش۔ بعد از لاغری فربہ ونیکو شدن
تقشقش نیکو شدن بیمار وخشک شدن گردریش
قال ابن السکیت یقال للقرح والجدری اذا یبس
وتفرق وللجرب فی الابل اذا قفل قد توسف
جلدہ وتقشر وتقشقش جلدہ مقشقشتان سورۃ
الکافرون وسورۃ الاخلاص۔ اقتشاش رفتن
وشتافتن گروہ فہم مقتشون۔ قشۃ بالکسر کپی
وفی المثل اکیس من قشۃ وکودک ریزہ اندام۔
قفش۔ قفش۔ بستم گرفتن وبیرون کشیدن۔
قمش۔ قمش۔ گرد کردن چیزے از ہر جاے
تقمیش کذلک۔ قماش بالضم متاع از ہر جنس و
از ہر جاے ورخت خانہ۔
قنفرش۔ قنفرش۔ گندہ پیر کلان سال۔
قوش۔ رجل قوش۔ مرد خرد اندام معروف کوچک
القاش القلس۔ لغۃ عراقیہ۔
قبلش۔ سرنرہ۔

قرلبشرش - کالاے خانہ -
افتحاش - جستجو کردن یقال لاافتحشنۃ فلاانظرن سخی ہو ام لاو ہذا احد ما جار علی الافتعال متعدیا وہو نادر -
اقرلیطش - بالفتح وکسر الراء والطاء جزیرہ ایست مشہور در بحر روم و دورہا ثلثمائۃ وخمسون میلا و مسیرۃ خمسۃ عشر یوما اقرلیطشۃ شہریست کہ از انجا پنیر و شہد در مصر مے آرند -
قرعوش - کز نبور د فردوس شتر دو کوہانہ و بچہ شتر -
قرنفش - کسمندل سطبر -
قرمشۃ - تباہ کرد آنرا قرمش الشیء فراہم آوردہ چیز ہرا و فی الدار قرمش من الناس کجعفر و زبرج و قندیل ای اخلاط یعنی در خانہ از ہر جنس مردم اند و کعملس آنکہ ہر چیز بخورد و آنانکہ در خود دانیکی ندارد -
قعش - فراہم آوردن و خم دادن سر چوب بسوی خود و مرکبی ست مانند ہودج قعوش ج - و بنیاد و خراب ویران کردن (ع بفتحہما) قعموش کجعفر سبک و فسر درشت قعشا رزن بردا زندہ سر خود قعوشۃ انداخت او را التقعوش ویران شد و پیر سال خوردہ شد انقعش القوم انقلعوا فذہبوا و انقعش الحائط انہدم -
قفش - نوعیست از بسیار خوردن و زیادہ نکاح کردن و موزۂ کوتاہ معرب کفش بزودی دوشیدن و جلد بر آمدن چیز یکہ در لسانشت و چیز یرا گرفتہ فراہم آوردن و شادمانی کردن و لعبہا شمشیر زدن و بفتحتین دزدان ہولناک و انقفش العنکبوت وغیرہ انجحر و ضم جرامیرہ و قوائمہ -
قلاش - بالفتح کوچک تر نجیدہ قلاشہ خردی و کوتاہی اقلیش بالضم شہریست باندلس منہ احمد بن محمد بن عیسی اقلوش کاسلوب شہریست از مضافات غرناطہ قیلوشتہ شہریست دیگر باندلس قلشانۃ شہریست بافریقیہ والاقلش اسم اعجمی وکذالک القلاش -
لم یقطنش - بفتح القاف والنون المشددۃ ای لم یتقتر ولم ینقص -
قنفشۃ - بالکسر دابہ ست خرد از حشرات ارض و ترنجیدہ پوست منقفشۃ مثلہ و بالفتح ترنجیدگی قناقش بالضم ژندیدہ مبنی کم ریش و رجل متقفش فی اللباس بدشکل و بد پوشاک و قنفشۃ بزودی آنرا فراہم آورد -

فصل الکاف

کبش کیش - کجقار کباش اکبش ج و مہتر قوم -
کدش کدش - خراشیدن و برنج کسب کردن بجہت عیال (ع ف الک ۲) یقال یکدش لعیالہ ای یکدح و عطا یافتن از کسی اکتداش کذلک و سخت راندن ستور کندش بضمتین عکہ و کندرہ -
کرش کرش - و کرش مثال کبد و کبد شکنبہ ستور نشخوار زنندہ چون معدہ مردم را و یقال اشکر شت الانفحۃ لان الکرش تسمی انفحۃ مالم یاکل الجدی فاذا اکل تسمی کرشا - کرش فرزندان خرد و عیال مردم یقال ہم کرش منثورۃ ای صبیان صغار

وجماعت مردم ومنه الحديث الانصار كرشي وعيبتي الكرشان القبيلتان الازد وعبد القيس تكرّش وزم شدن روی كرشا زن بزرگ شکم وماده خر بزرگ سرین وپای گوشت ناک وخرد انگشت

كشّ كشيش ـ الافعی آواز پوست افعی ـ کشکشة مثله وبانگ کردن گاو وآواز جوشیدن شراب وآواز چقماق وقت آتش برون جستن ازوی (ع ف ا ک ۲) وبدل کردن شین را از کاف در خطاب مونث بلغت بنی اسد چون علیش ولیش در علیک وبک کشیش اول هدیر شتر لعیر الکشاش لغت منه (ع ف ا ک ۲) فاذا ارتفع صوته قلیلا قیل کت فاذا افصح قیل هدر فاذا صفا صوته ورجع قیل قرقر ـ

کمش کمش ـ مرد سبک وکافی کماشة مصدر منه (ع بضمهما) کمیش لغت منه تکمیش شتابانیدن انکماش تکمش شتاب کردن کمشة ناقه خرد پستان وفرس کمش وکمیش صغیر الجردان یعنی خرد کیر الکماش همه پستان ناقه را البستن ـ

کاش الطعام ـ طعام را خورد (ع بفتحها) ـ

کربشة ـ چیزی را گرفتن وبستن ودر رفتار بندی وفراهم آوردن جانوری پا بهار را برای جست وخزان تکربش تنجید گی ـ

کشمش ـ بالکسر نوعی از انگور خرد که استه ندارد الیزن من العنب واقل قبضا واصل خروجا ـ ذکر فیها جمیع ما فی مادة کدرب ش ق

تکمنش الطائر ـ پرنده در دام افتاده تکمش فی الشیء عرق ـ

تکمبش القوم اختلطوا ـ

کندش ـ بالضم عکه واما الدوار لعطش فبالشین لا غیر والسین لغیة مرذولة ـ

کنش ـ بافتن رشتهای گلیم ونرم کردن مسواک درشت کنشار بالکسر مرد سخت مرغول موی ورشت روی والکناشات بالضم والشد الاصول التی تتشعب منه الفروع واکنشة عن الامر اعجله ـ

کوش ـ وکواشة بالضم سر نره وکاش ترسید وکاش جاریة جماع کرد اورا والکوشان طعام لاهل عمان من الارز والسمک ـ

الثوب الاکیاش الذی یعید غزله مثل الخز والصوف اوهو الردی ـ

فصل اللام

لتش ـ دور کردن وسماق ومالش والالشالشة کثرة التردد عند الفزع واضطراب الاحشاء فی موضع بعد موضع وهو جبان لشلاش مضطرب الاحشاء ـ لقش ـ لکتف مشاک خشاک کهنه ـ

لمش ـ بفایده لامش کصاحب بیت بفرغانه

فصل الميم

محش محش ـ سوختن آتش پوست را وسوزش امحاش سوختن گرما وآتش چیزی را سنة ممحشة خشک سال امتحاش سوخته شدن محاش بالضم سوخته وبریان محاش بالفتح متاع وریخت محاش

بالکسر قومے کہ از ہر قبیلہ گرد آیند و نزدیک آتش
با یکدیگر سوگند خورند و عہد کنند محش الضبا تراشیدن
پوست را و مجروح کردن یقال محشہ الشئ ای سحجہ و
العرب تقول مررت بی غرارۃ فمحشتنی ای سحجتنی۔
مدش مدش۔ بالتحریک سست شدن و کم گوشت
شدن دست (ع ک اف ۲) امدش الید و
مدشا راً لید لغتان منہ۔
مرش۔ مَرْش۔ خراشیدن و زمین کہ روے
او را باران خراشیدہ باشد مُروش خراشید گیہا
یقال انتہینا الی مرش من الامراش۔ امتراش
کشیدن چیزے را از کسے۔
مرقش۔ مَرقوش۔ مرزنگوش۔
مشش۔ مَش۔ دست بچیزی درمالیدن تا پاک
شود (ع ف اض ۲) و دوشیدن شیر از پستان
نیم کارہ شوش و ستارچہ دست امتشاش بہرہ یافتن
از چیزی یقال امتش فلان من مال فلان ای اصیب منہ
مشاشۃ بالضم سر استخوان نرم کہ توان خائیدن
آنرا مشاش ج۔ و ایضا زمین نرم و یقال فلان
طیب المشاش ای کریم النفس تمشمش استخوان
خائیدن مشمش بکسر تین و فتح اول زرد آلو۔
مہش۔ مَہش۔ آمیختن لشیم با ہوی و شیر نر باشیر
گوسپند و پنہان داشتن بعضی از خبر و پیدا کردن
بعضی را و نیمہ شیر پستان دوشیدن ماش م۔
ماشہ عنہ بکذا دور کرد آنرا (ع بفتحہما) ماش
المطر الارض سحاہا یعنی باران زمین را رندید۔

منتشہ۔ بانگشتان پراگندہ ساخت آنرا (ع ف ا
ک ۲) و نتش اختلاف الناقۃ احتلبہا احتلابا
ضعیفا نتش بالفتح سپیدی کہ بر ناخن پدید آید و
نوعی از خلش ست در بینائی و رجل انتش
الیشق علیہ النظر۔
ماجشون۔ بضم الجیم کشتی و جامہای رنگین
و پاژنامہ معرب ماہ گون منجشانیہ موضعیست
بمسافت چند میل از بصرہ منسوب الی منجش
مولی قیس بن مسعود وہو من تغیرات النسب۔
نخش۔ بسیاری جنبش۔
مرزنجوش۔ بالفتح مرزقوش معرب مرزنگوش
و عربیۃ السمسق نافع العسر البول والمغص ولسعۃ
العقرب والاوجاع العارضۃ من البرد والمالیخولیا
والفتح واللقوۃ و سیلان اللعاب من الفم
مر جدا مجفف رطوبات المعدۃ والامعاء۔
معش۔ نرم مالیدن (ع بفتحہما)
مقدشو۔ بالفتح و کسر الدال المہملۃ والعانتین بفتحہا
وضم الشین شہریست بزرگ ما بین زنگ و حبشہ۔
ملش الشئ چیزے جستن کانہ یطلب فیہ شیئا۔
موش۔ الکرم پس ماندہ برلغیہا را خواستن ماش
دانہ ایست معروف معتدل و خلطہ محمود نافع
للمحموم والمزکوم ملین واذا طبخ بالخل نفع الجرب
المتقرح وضمادہ یقوی الاعضاء الواہیۃ ماش
کالاے خانہ و آخریان و کاچال زبون ومنہ
الماش خیر من لاش اے ماکان فی البیت

من نماش لافیته له خیر من خلوه۔
نهش۔ سوزانید و خراشید (ع بفتحها) و انتهش سوخت و انتهشت المرأة زن چهرهٔ خود را باستره بستر و ناقة نهشاء شتر ماده که لاغری آن بزودی آید۔

فصل النون

ناش۔ ناش۔ تاخیر کردن کار (ع بفتحها) تناؤش پس ماندن و دور شدن انتاش پس ماندن و یقال فعله نیئشا اے اخیرا۔
نبش نبش۔ کفن آہنجی کردن و تره برکندن (ع ف اض ۲) نباش کفن آہنج آنبوش بیخ تره برکنده انابیش ج۔
نتش نتش۔ بیرون آوردن چیزے چون خار و مانند آن که بجائے درخته باشد منتاش بالکسر آہنے که موے بینے جز آن برکنند بوے و یقال مانتشت من فلان شیئا چیزی برنکندم روے۔
نجش نجش۔ برانگیختن صید (ع ف اض ۲) نجش آنکه بر ماند صید را و چیزے را که نه خرے بزیادت بہا خواستن تا دیگرے در افتد و فی الحدیث لاتناجشوا و گرد آوردن ستور پریشان شده را و شتاب رفتن (ع ف اض ۲) نجاشی بالفتح نام ملک حبشه۔
نشش نشیش۔ فرو خوردن آب در زمین (ع ف اک ۲) و آواز جوشیدن آب و غیر آن نش بیست درم سنگ و آن نیم اوقیه باشد که چہل درم را اوقیه گویند و پنج درم را نواه گویند نشنشه شتاب کردن و پوست باز کردن چیزی۔
نطش و یقال مابه۔ نطیش۔ ای حراک۔ نطشان اتباع عطشان ولا معنی له۔
نعش نعش۔ برداشتن (ع بفتحها) و جنازه بامرده و بے مرده را سریر خوانند انتعاش در واشدن افتاده تنعیش دعا کردن کسی را بلفظ نعشک الله میت منعوش بر نعش نهاده بنات نعش وهی الکبریٰ والصغریٰ هفت ستارگان در شمال و جنوب چہار از وے را نعش و سه را بنات گویند و اتفق سیبویه والفراء علی ترک صرف نعش للمعرفة والتانیث۔
نفش نفش۔ پنبه و پشم زدن (ع ف اض ۲) تنفیش مثله عہن منفوش پشم رنگین زده نفوش بشب چرا کردن شتر و گوسپند بے راعی (ع ف اض ۲ ک ۲) و منه قوله تعالےٰ اذ نفشت فیه غنم القوم۔ انفاش شب بچرا ماندن ستور را ابل نفس و نفاش و نوافش ولا یکون النفش الا باللیل والهمل یکون لیلا و نهارا۔ انتفاش تنفش موے برافراشتن گربه۔
نقش نقش۔ نگاشتن (ع ف اض ۲) تنقیش کذلک و خار از پای بیرون کردن انتقاش کذلک و برکندن موے بمنقاش و آن آہنے ست موے بوے برکنند چون منتاش و بخار زدن خوشهٔ خرما تا زود رطب شود

ویقال انقش العذق اذا ظهر به نکت من الارطاب
منقوش نگاشته منقوشة هر شکنگی که استخوانها
ریزه ازوی بیرون کشند مناقشة باریکی کردن
در حساب و فی الحدیث من نوقش فی الحساب
عذب۔ انتقاش ایضاً دست بر زمین زدن
نشتر که در پاے او خار در آمده باشد۔
نکش نکش۔ بقعر رسانیدن چاه را (عع ف ا
ک ۲) یقال فلان بحر لا ینکش و سپری کردن
چیزی را یقال تواعلی عشب فنکشوه ای افنوه۔
نمش نمش۔ بفتحتین نقطه های سپید و سیاه
ثور نمش بکسر المیم نعت منه۔
نوش نوش۔ گرفتن کسی را و نیکوئی رسانیدن
بکسی (عع ف اض ۲) یقال ناشه اذا تناول رجلا
لیأخذ برأسه ولحیته۔ وناشه خیرا ای اناله۔ ومنه
المناوشة فی القتال اذا تدانی الفریقان نووش
سخت گیرنده تناوش انتیاش دست نادیدن
وگرفتن چیزے را قوله تعالی وانی لهم التناوش
من مکان بعید ای انی لهم تناول الایمان فی
الآخرة۔ وقد کفروا به فی الدنیا ولک ان تهمز الواو
کما یقال اقتت ووقتت وقری بها جمیعاً۔
نهش نهش۔ گزیدن مار و بدندان پیش
گرفتن (عع بفتحها) رجل منهوش مرد رنج کشیده
نهش الیدین ستور سبک۔

نخاشته۔ بالکسر نان سوخته۔
جرد نخورش کحجمرش نخرک و خدش او هو الخبیث المقابل

نخش۔ بالفتح برانگیختن و سخت راندن و جنبانیدن
و رنجانیدن) و رندیدن و گزیده چیزی گرفتن
و خراشیدن و قدرے از مال و نخش لاغر گردیدن
(عع بفتحها) یستعمل معروفا و مجهولا منخوش منخوشة
لغتان منه نخش الشیٔ پائین چیزے بوسیدن
(عع ک اف ۲) وهو متنخش الی کذا ای تحرک الیه
ندش۔ کاویدن چیزی (عع ف اک ۲) و
تحرک و پنبه زدن۔
نرش۔ بدست گرفتن (عع ف اک ۲) عن ابن
درید وعندی انه تصحیف اذ لیس فی کلامهم را قبله نون
نغش۔ بالفتح والنغشان بفتحتین اضطراب اندک
و جنبیدن چیزی در جای خود (عع بفتحها)
انتغاش و تنغش مثله وکل طائر او هامة تحرک
فی مکانه فقد تنغش وهو ینغش الیه یمیل و
النغاشی والنغاش بضمها القصیر جدا اقصر
ما یکون من الرجال نغاشة کتمامة پرنده است
نهرش۔ کزبرج جد زید بن ضبات احد الرقاع۔

فصل الواو

وبش۔ اوباش۔ مردم در آمیخته مثل الاوشاب
ویقال هو جمع مقلوب من البوش ومنه الحدیث
قد وبشت قریش اوباشا لها۔
وتش۔ وتش۔ اندکی از هر چیزے وانه لمن
التشهم ای من رذالهم۔
وحش۔ وحش۔ وحوش جانور دشتی وحشی
یکے ویقال حمار وحش بالاضافة وحمار وحشی

بالصفۃ - ارض موحوشۃ ذات وحش وجانب
راست را از ہر چیزے وحشی گویند ہذا قول ابی زید
وابی عمرو قال الراعی (شعر) فمالت علی شق
وحشیہا + وقد ریع جاشہا الایسر ویقال لیس من
شی یفزع الا مال الا جانبہ الایمن لان الدابۃ
لا توتی من جانبہا الایمن وانما توتی فی الاحتلاب
والرکوب من جانبہا الایسر وخوفہ منہ والخائف
انما یفر من موضع المخافۃ الی موضع الامن و
عند الاصمعی الوحشی الجانب الایسر من کل شیٔ
ووحشی القوس ظہرہا والانسیہا ما اقبل علیک منہا
وکذلک وحشی الید والرجل وانسیہا وحشۃ ترمانی
واندوہ کردن استیحاش اندوہگین شدن ارض
وحشۃ وبلد وحش بالتسکین خشک ویقال لقیتہ
بوحش اصمت ای ببلد قفر - توحش ترمان شدن
وخشک شدن زمین وخالی شدن شکم از طعام
استیحاش ترمان واندوہگین کردن وبی نبات
ومردم یافتن زمین وشہر را وگرسنہ شدن
یقال بات فلان وحشا ای جائعا وبتنا اوحاشا
ای جیاعا - وقد اوحشنا مذ لیلتان ای نفذ زادنا
توحش سلاح وجامہ از خود انداختن ودرگخین
وفی الحدیث فوحشوا برماحہم -
وخش - وخش الناس رذالہم واوخاش الناس
سقاطہم وخوشۃ - وخاشۃ تباہ وژنده شدن
وخش الشی بالضم ای صار ردیا قال الزاجر (شعر)
جاریۃ لیست من الوخش کان لجری دمعہ المستنّ

قطنۃ من اجرد القطن - اراد الوحش والقطن
فزاد فیہما نونا ثقیلۃ - ایحاش بازگردانیدن سہام براہ
وان تیروان سہام قداح ست چون کنانہ -
ورش - ورش و روش - گرفتن طعام (ع ف ا
ک ۲) وارش ناخوانده بطعام کسے درآینده
توریش برآغالانیدن ورشۃ ستور کہ بار نتوان
داشت از رفتن ورشات اشتران سبک وورشان
مرغی وادرا ساق سرخ نیز گویند وفی المثل لعلۃ
الورشان یاکل رطب المشان وراشین ورشان
ج - ورش لقب مردے از رواۃ قرار -
وشوش - وشواش سبک وشوشۃ
سخن شوریده -
وطش - توطیش آماده کردن وجہ وپاسخ
ورای وعمل یقال ضربوه فما وطش الیہم اے
لم یمد دیده ولم یدفع عن نفسہ وسالوه فما
وطش الیہم بشیٔ اے لم یعطہم شیا - ویقال
وطش لی شیا حتی اذکره اے افتح -
وقش - وقش - نام مردے وجنبیدن
(ع ف اک ۲) یقال سمعت وقشۃ اے حسۃ
بنو اقیش قومے از عرب والالف فی الاصل
واو وشل اقتت - توقش جنبیدن -

ودش - بالفتح تباہی -
وشمۃ - داغہاے سپید -
توہش - برہنہ پا رفتن ورفتار
گرانبار -

فصل الهاء

هبش هبش ـ کسب کردن و گرد آوردن (ع ف اک ۲) تهبّش مثله یقال هو تهبش لعیاله فهو هباش ـ هباشة مثل حباشة انچه گرد آورده شود از مال و مردم ـ

هرش هراش ـ جهار شتة بر آغالانیدن سگان را بر یکدیگر تهریش کذلک هرشی وادیی ست در راه مکه ـ

همرش ـ همرش ـ مثل جحمرش گنده پیر کلان سال و ناقهٔ شیرناک و نام ماده سگی ـ

هشّ هشّ ـ برگ زدن از درخت (ع ف اض ۲) قوله تعالی واهش بها علی غنمی ـ هشاشة شادمانی و سبکی نمودن (ع ک اف ۲) یقال هششت به ای خففت الیه وارتحت له رجل هش بش مرد شادمان و سبک روح یقال للرجل اذا مدح هو هشّ المکسر ای سهل الشان فیما یطلب عنده من الحوائج ـ شیٔ هش و هشیش ای رخو لین ـ و هشّ الخبز یهش بالکسر اے سار هشا ـ فرس هشّ و هو خلاف الصلود ـ شاة هشوش بسیار شیر ـ

همش همشة ـ زیر و زبر شدن ملخ و مثل و بس رفتن مردم یقال لهم همشة اذا اقبلوا وادبروا و اختلطوا آهتماش کذلک نرم رفتن ستور و یقال امراة همشی الحدیث بفتحتین زن بسیار سخن و بسیار بانگ ـ

هوش هوشة ـ فتنه و بر انگیختن و اضطراب و فی الحدیث ایاکم و هوشات اللیل و هوشات الاسواق ـ هوش درآمیخته شدن (ع ف اض ۲) تهوش و یقال هوشت بطونها بالکسر ای اضطربت من الهزال ـ تهویش درآمیختن مردم و سخن و جز آن و فی الحدیث من اصاب مالا من مهاوش اذهبه الله فی نهابر ـ والمهاوش کل مال اصیب من غیر حلّه کالغصب والسرقة و نحو ذلک ـ هوش جدّ بسیار از هر چیز هواشات بالضم الجماعات من الناس والابل اذا جمعوها فاختلط بعضها ببعض ـ

هیش هیشة ـ جماعتی از مردم و فتنه و اضطراب ـ هیش جنبیدن و بر انگیخته شدن (ع ف اک ۲)

ههتش الکلب یعنی فاهتتش اے حرّش فاخترش خاص بالکلب او بالسباع ـ

هجشة ـ برخاستن ـ

هاجشة ـ جماعت نو ـ

توهجش ـ نرم راندن و بر انگیختن و بر غلانیدن و آرمند شدن ـ

هدش الکلب یعنی بر انگیخته شد فانهدش ـ

هرجشة ـ بالکسر شتر ماده بزرگ ـ

هردشة ـ بالکسر شتر ماده سال خورد و کذلک العجوز والنجة ـ

هلبش ـ کجعفر و علابط نام دو شخص ـ

هنشنش ـ کسفرجل سبک ـ

فصل الیاء ـ

یشّ واش شادمان شد

باب الصاد

فصل الالف

اجص - اجاص - بالکسر آلو اجاصة یکے -
اصص - اصّ - بالکسر اصل صُیص ایص لرزه
خم و سبوے نیم شکسته که در وی گل کارند
و پیش آفتاب نهند ناقة اصوص بالفتح
شدیدة اصّ مصدر منه (ع ف اض ۲)
ابص - شادان و فرحان شد (ع ک اف ۲)
و فرس ابوص شادان پیشی گیرنده -
الامص والامیص - طعام تیخذ من لحم
عجل بجلده و مرق السکباج المبرد المصفی
من الدهن معرّب خامیز -

فصل الباء

بخص بخص - گوشت بن انگشتان و
گوشت پیش پای و سپل شتر و گوشت پاره
که در چشم خانه روید و رستن آن (ع ک اف ۲)
یقال بخص الرجل اذا نتأ ذاک اللحم منه ابخص
نعت منه بخص بر کندن چشم (ع بفتحها) -
برص - برص - پیسی و پیس اندام شدن
(ع ک اف ۲) ابرص نعت منه سام ابرص
کربشه و هما اسمان جعلا اسما واحدا ان شئت
اعربت الاول واضفته الی الثانی وان شئت
نبیت الاول علی الفتح واعربت الثانی باعراب
مالا ینصرف واعلم ان کل اسمین جعلا اسما واحدا
فهو علی ضربین احدهما ان یبنیا جمیعا علی الفتح
نحو خمسة عشر وهو جاری بیت بیت وهمزة بین
بین ای بین الهمزة وحرف اللین وتفرق
القوم اخول اخول وشغر بغر وخذع مذع وشباهه
والضرب الثانی انه یبنی آخر الاسم الاول علی الفتح
ویعرب الثانی باعراب مالا ینصرف نحو حضرموت
وبعلبک وسام ابرص ان شئت اضفت الاول
الی الثانی فقلت هذا حضر موت اعربتهما جمیعا
وتقول هذان ساما ابرص وهولاء سوام ابرص
وان شئت قلت هولاء السوام ولا تذکر ابرص
او هولاء البرصة او الابارص ولا تذکر سام -
بصص بصیص - درخش و درخشیدن
(ع ک اف ۲) بصاصة مشددة چشم تبصیص
چاپلوسی کردن و چشم باز کردن سگ بچه نوزاد
بصبصة تبصیص دم جنبانیدن و چاپلوسی
کردن سگ و گربه و جز آن خمس بصباص ای
لیس فیه فتور -
بعص تبعصص - اضطراب کردن و بخود
درپیچیدن مار زخم خورده بُعصوصه بالضم جانوری
بلص بلصوص - بالتحریک مرغی بلنصی ج
علی غیر قیاس بنون زائدة - بلاصة گریختن -
بوص - بوص - پیشی گرفتن و تقدم نمودن
خمس بالبص شتران با بجور شتابنده بوص بالضم
گونه یقال حال بوصه ای تغیر لونه بوصی نوعی
از زورق بوصان بطنی از بنی اسد بوص بالفتح

والضم سرین زن۔
بیص۔ یقال وقعوا فی حیص بیص ای فی اختلاط لا محیص لہم منہ وکذا حیص بیص بکسرتین ویقال جیلت الارض علیہ حیص بیص ای ضیقت۔
بخلص۔ لحمہ سطبر و بسیار شد۔
بریص الارض۔ بزمین آب داد تا بہتر شود یا کاوید زمین را و نیک سیراب کرد۔
برلعیص۔ کژ بخبیل موضعیست بہ حمص۔
ترعص۔ اضطراب مردم زیر شخصی وجنبش مار
تبغرص۔ بروزن ومعنی ترعص واضطراب یا اضطراب عضو مقطوع۔
بلخص۔ کجعفر سطبر وتخلص سطبر و بسیار شد۔
بلعص۔ بالضم او بالفتح جوف بانہ۔
بلہص۔ از ترس بزودی دوید تبلہص از خانۂ خود برآمد۔
بہص۔ بفتحتین تشنگی وما اصبت منہ بہصوصا بالضم اے شیأ وابہصنی منعنی۔
تبلہص۔ برآمدن مردم از جامہ خود وتبلہص شلہ

فصل التاء

ترص۔ اتراص۔ محکم کردن تریص کذلک مترص تریص لغتان منہما مثل ما سخن وسخین میزان تریص ترازوی راست ومحکم تراصتہ مصدر منہ (عع بضمہما)۔
تخریص وتخریصۃ۔ بکسرہما تریز جامہ معرب
تعصوصۃ۔ بالضم دابہ ایست خرد سفید درخشان

وتقص از کثرت رفتار بے درد خواست (عع کالا ف ۲) والتعص کالمعص ولیس بثبت۔
تلیص۔ ہموار ونرم کردن۔

فصل الجیم

حصص حبص۔ بالفتح والکسر گچ حصاص گچ گر تجصیص خانہ بگچ اندودن وچشم بازکردن سگ بچۂ نوزادہ۔
جاص الماء۔ آب را آشامید۔
جراصیۃ۔ بالضم مرد سطبر وشتر درشت۔
جابلص۔ بفتح الباء واللام اوسکونہا شہریست بمغرب لیس وراءہ الشئ۔
جابصۃ۔ گریختن او الصواب بالخاء المعجمۃ۔
جمص۔ نوعے ست از رستنی۔
اجنیص۔ بالکسر آنکہ بسستی جای خود نگذارد ومرد کنکلاج کہ از نفع وضر یکسی نرسد وترسان ورنگ کنندہ در کارہا جنیص کامیر مردہ تجنیص مردن وترس گریختن جنص البصر تیز کرد نگاہ را یا ترس چشم را بکشاد وجبص بسلحہ ریخ زد۔
ابن جوصی۔ محدث مشہور۔
جبیص۔ بالکسر بازیچہ ست بہفت لشک بادیہ نشینان را جاص شکیو شد ومیل کرد (عع ف الک ۲)۔

فصل الحاء

حرص حرص۔ بالکسر آز۔ وآزمند شدن متعد بعلی (عع ف الک ۱) حریص لغت منہ

حرص بالکسر کفانیدن وپاره کردن گازر جامه را بکوفتن حارصة شجه که پوست سر بشگافد حرصة مثله - حریصة حارصة ابرے که روے زمین را پاران وے بخراشد -

حربص - ویقال ما علیها حربصیصة بالجار الخار اے شیئ من الحلے -

حرقص - حرقوص - بالضم جانورے چون کیک جهنده ودر بنابنت ایشان خطار -

حصص - احص - موے رفته از سر حصص مصدر منه یقال حصت البیضة راسه - ویقال سنة حصاء سال بے نفع وبے خیر حاصة علتے که موے سر بریزاند انحصاص ریختن موے حصان بنده وخر حصة بالکسر بهره احصاص بهره دادن محاصة تحاصص بهره بهره کردن باهم حص بالضم سپرک وزعفران حصحص بالکسر خاک وسنگ حصحصة پیدا شدن حق از باطل قوله تعالی الآن حصحص الحق وجنبانیدن چیزے در چیزے تا استوار شود وجنبیدن شتر با بار گران وقت برخاستن وشتافتن در رفتن قال الاصمعے قرب حصحاص ای سریع لیس فیه فتور وذو الحصحاص نام موضعی حصاص بالضم سختی دویدن وتیزی آن احص لشتاب وسخت دویدن (ع ف اض ۲) وفی حدیث ابی هریرة ان الشیطان اذا سمع الاذان فر وله حصاص قال حماد بن سلمة قلت لعاصم بن ابی النجود ما الحصاص قال اما رایت الحمار اذا صر باذنیه ومصع بذنبه وعدا فذلک حصاصه وقال ابو عبید هو الضراط -

حفص - حفص - زنبیل از چرم وبچه شیر وجمع کردن (ع ف اک ۲) ام حفصة ماکیان -

حمص - حموص - فرو نشستن آماس جراحت (ع ف اض ۲) انحماص کذلک ویقال حمصت الارجوحة اذا اسکنت فورتها - حمص بالکسر نام شهرے حمص بفتح المیم مشددة نخود وهو اختیار ثعلب و قال المبرد هو الحمص بکسر المیم ولم یات علی فعل بکسرتین من الاسماء الا حلز وهو القصیر وجلق وهو موضع بناحیة الشام -

حوص - حوص - درزی گری کردن وفراهم آوردن میان دو چیز وچشم باز دوختن (ع ف اض ۲) وقولهم لاطعنن فی حوصهم اے لاخرقن ما خاطوا وافسدن ما اصلحوا - حوص بفتحتین تنگی دنباله چشم (ع ک اف ۲) احوص - حوصاء نعت منه - محاوصة بدنباله چشم نگریستن بنهانی والحائص الناقة التی لایجوز فیها قضیب الفحل وقال الفراء الحائص مثل الرتقاء فی النساء احوصان احوص بن جعفر وعمرو بن الاحوص -

حیص - حیص - حیوص - حیصة محاص حیصان برگشتن ویکسو شدن از راه (ع ف اک ۲) یقال ما عنه محیص جای گریز نیست از وی انحیاص کذلک یقال للاولیاء حاصوا عن العدو وللاعداء انهزموا - ویقال وقعوا فی حیص بیص ای فی اختلاط

من امرہم مبنیان علی الفتح وقد مر ذکرہ فالحیص
الرواغ والتخلف والبوص السبق والفرار وابدلت
الواو منہ یاءً لیزدوجا والمعنی وقعوا فی امر تخلیف عنہ
ولیفر منہ وحکی ابو عمرو وقع فلان فی حیص بیص
بالفتح والکسر مبنیین معا وحیص بیص علی الصرف
فیہما قال الراجز (شعر) صارت علیہ الارض
حیص بیص + حتی یلف عیصہ لبعضی + ویقال
انک لتحسب علی الارض حیصا بیصا۔
حبرقص ۔ کغضنفر شتر کوچک مرد کوتاہ ناکارہ
حبرقصۃ مؤنث منہ وگرد اندام وبچہ حرقوص
وآن دابہ است خرد۔
التحرفص ۔ التقبض۔
سقنی حقصا وقبضا وشدا ۔ بمعنی۔
الحکیص ۔ المرمی بالریبۃ یعنی مرد تہمت زدہ۔
حنبص ۔ کجعفر نام شخصی حنبصۃ در جنگ پوچ
رفتن وابو الحنبص بالکسر روباہ۔
حنص الرجل ۔ مرد مرد حنصارۂ کجروحل
مرد سست۔
خنفص ۔ بالکسر خرد اندام۔

فصل الخاء

خبص خبیص ۔ افروشہ مخبصۃ کفچہ افروشہ
خرص ۔ خرص ۔ حزر کردن میوہ بر درخت
وکشت بر زمین ودروغ گفتن (ع ف اض ۱)
خراص دروغگوی تخرص دروغ گفتن قولہ تعالی
قتل الخراصون ۔ خرص بالکسر نصیب از حزر
یقال کم خرص ارضک ۔ خرص بالتحریک گرسنہ
شدن (ع ک اف ۲) خرص خریص لغت منہ
خرص مقرور گرسنہ سرما خوردہ ولا یقال للجوع
بلا برد خرص ویقال للبرد بلا جوع خصر ۔ خرص
بالضم والکسر حلقہ از زر ونقرہ ونخل پیراستہ
خرصان ج ۔ خرص بالحرکات الثلث سنان
ونیزہ خرص بالضم چوب کہ در سر مشک بر ہینہ
در خلند وبر بندند ویقال ما یملک فلان خرصا
ای شیئا ۔ خریص سنان مار خریص آب سرد
مثل بارد خصر ۔ مخارص سنا سنا۔
خصص خص ۔ بالضم توارہ وکازہ خصوص
خصوصیۃ بالفتح والضم والفتح افصح وخصیصی خاصہ
کردن یقال خصہ بکذا واختصہ بہ ۔ خاصۃ خلاف
عامۃ ۔ خصان الناس خواصہم ۔ خصاصۃ بالفتح
درویشی وسوراخ وچشمہائے پردہ وفرجہ ہای
میان سہ پایہ۔
خلص ۔ خلوص سادہ شدن خالص سادہ
وبے آمیغ وپیوستن بچیزے متعدی بالی۔
(ع ف اض ۲) خلاصۃ بالضم گزیدہ ہر چیزے
خلاص بالکسر مثلہ ۔ خلوص وتلدہ وقشدہ و
کدادہ آنچہ در تک ماند از ثقل اخلاص بے آمیغ
کردن وبے ریا وسمعہ آوردن طاعت
مر خدا را اصاتہ باللام ۔ مخالصۃ دوستی کردن
ہذا خالصۃ لک ای خاصۃ ویقال فلان
خلصی وخلصانی بالکسر والضم وہم خلصانی دوست

گزیدہ من واحد وجمع یکسان استخلاص خاصہ
کردن ورہائی جستن خلاص بالفتح رہائی ورستن
تخلیص رہانیدن خلصا رزمینی و ربادہ خلصۃ
بالتحریک نام بت ذو الخلصۃ خانۂ آن بت۔
خلبص۔ خلبصۃ۔ گریختن۔
خمص۔ خموص۔ فرونشستن آماس جراحت
(ع ف اض ۲) اخمص باریکی کف پای رجل
خمصانٌ بالضم نعت خمیص الحشی باریک شکم
وہی خمصیۃ وخمصانۃ وہم خماص وہن خمائص
خمصۃ گرسنگی یقال لیس للبطنۃ خیر من خمصۃ
تتبعہا۔ مخمصۃ گرسنہ شدن خمص بالفتح مخمصۃ
ایضا باریک کردن گرسنگی کسی (ع ف ا
ض ۲) خمیصۃ گلیم سیاہ چہار سو سرد و سر علم۔
خنص خنوص۔ بالکسر والتشدید خوک بچہ خنانیص ج۔
خوص۔ خوص۔ فرو رفتن چشم خانہ بمغاکی
(ع ک اف ۲) اخوص نعت منہ خوص برگ خرما
وخرآن بافتہ خوصۃ یکی خواص خوص فروش
اخواص برگ بیرون آوردن نخل تخوص گرفتن
چیزی بعد از چیزی تخویص کذلک۔
خیص خیص۔ اندک چیزی از عطا و
اندک شدن یقال نلث منہ خیصا خائصا
ای شیئا یسیرا۔
اخرمص۔ خاموشید۔
خرنوص۔ کجر وحل بچۂ خوک۔
خنشوص۔ بالضم انگر یکیا ز قداحہ د مردہ بر جہت

فصل الدال

دحص۔ دحص۔ پای زدن گوسپند مذبوح
(ع بفتحہا)۔
دخرص۔ دخریص۔ بالکسر تریز جامہ۔
درص۔ درص۔ بالکسر بچۂ موش وگربہ و
جزآن وفی المثل ضل دریص نفقہ ای حجرہ
کسی را گویند کہ تدارک کار نداند درصۃ ادراص
ج۔ ام ادراص کالموش۔
دعص۔ دعص۔ بالکسر ریگ تودۂ مدور
ادعاص ودعصۃ ج۔ ادعاص کشتن گرما کسی را
دعصا رزمین نرم تفسیدہ۔
دعمص۔ دعموص۔ بالضم کفچیا بزو دعامص
ودعامیص ج۔ ودعیمیص الرمل نام مردی
واہی یضرب بہ المثل یقال ہو دعیمیص ہذا الامر
ای عالم بہ۔
دغص۔ دغص۔ بالتحریک ممتلا آوردن
شتر را چنانکہ نشخوار نزند دیگر دغصۃ آئینۂ زانو۔
دلص۔ دلیص۔ دلاص۔ تابان درع
دلاص وادرع دلاص واحد وجمع یکسان
دلوص رخشان شدن زرہ وجزآن (ع ف ا
ص ۲) تدلیص متعد منہ۔ دلامص ودلمص بالضم
رخشان وکذلک الدمالص ودلمص علی القلب
اندلاص از دست فرو لغزیدن چیزی وافتادن
دلوص حرکت کنندہ۔
دمص۔ دمص۔ بالکسر عرق باچینۂ دیوار

ہر چہ بر تر از عرق بنیاد باشد و عرق بنیا درا ارہص
گویند او مص باریک نبالہ ابرو و مص خود امنین ج
وبص - وبیصان - میل کردن از راه و بهر سو
رفتن با غره در زیر انگشت (ع ف اک ۲)
رجل دیّاص مرد یکه بروے نتوان دست یافت
دائص دزد داصة ج مثل قائد و قائدة -
اندیاص افتادن چیزے از دست و یقال
انداص علینا فلان بشره وانه لمنداص بالشر -
ولص - فربہی و مال مستی نمود (ع ک ا ف ۲)
ولصوا المال ستر از فربہی پر گوشت شد -
دخوص - بیباک شدن دختر یقال جاریة
دخوص وصبیة مدخصة کمکرمة -
دربصة - بترس خاموشیدن -
درافص - بالضم بزرگ و دفنک -
درداقص - بالضم کظرف زیرین گردن
درداقصات ج - یا استخوانیست خرد در مغز سر -
دصدصة - غربال را بدست زدن و صَّ
بہ نگہبانی خدمت کرد -
دعفصة - بالکسر زن لاغر -
دغفصة - فربہی و افزونی گوشت -
دفص - ہمواری و نرمی و فعل آن مستعمل نیست
و بہ یسمی البصل دوفصا للملاستہ -
دکناص - جوئیست در ہند قالہ ابن عباد و قال
ابن غریز دکناوص وکانہ وہم لان الصاد لیس فی
لغة غیر العرب و اصطلحوا علی ان یقولوا الملاسة

صد الی تسع مائة -
دمقص - کقمتر و قرطاس ابریشم -
دملص - کعلبط و علابط درخشان -
دلفصة - بالکسر دابہ ایست خرد و زن لاغر -
تدویص - از بالا بنشیب فرود آمدن -
صنحة و دہماص - بالکسر محکمة -

فصل الراء

ربص - تربص - چشم داشتن متربص لغت منہ
و بمعنی محتکر استعمال کنند و ربصة بالضم اسم
فی التربص -
رخص - رخص - بالضم ارزانی و ارزان شدن
(ع بضمہما) رخیص نعت منہ ارتخاص ارزان
خریدن و ارزان شمردن چیزی را استرخاص
کذلک رخصة آسانی و فراخی در کاری ترخیص
رخصت دادن ترخص آسانی گرفتن و یعدی
بفی - رخص نازک یقال ہو رخص الجسد نازک
اندام رخوصة رخاصة مصدر آن منہ (ع بضمہما)
رصص - رصّ - استوار کردن و بر ہم
چفسانیدن دو چیز را (ع ف اض ۲) بنیان
مرصوص بنیاد استوار ترصیص استوار کردن
و روی بند نہادن زن و بقلعی و ارزیز در گرفتن
چیزے را تراصص بر یکدیگر چفسیدن مردم در
صف رصاص بالفتح ارزیز و العامة تقولہ بالکسر -
مرصّص بارزیز در گرفتہ -
رعص - ارتعاص - اضطراب کردن و در پیچیدن

رفص - رفصة - بالضم نوبت آب مقلوب
فرصت ترافص نوبت کردن آب را باهم ارتفاص
گران شدن نرخ -
رقص - رقص - بازی کوفتن (ع ف اض ۲) و
رقاص نعت منه و درخشیدن شراب و جوشیدن
شراب ترقیص ارقاص برجهانیدن و بازی
داشتن کودک را ارقاص ایضا پویه دوانیدن
شتر را رقص بفتحتین پویه دویدن -
رمص - رمص - درست کردن شکسته را
(ع ف اض ۲) و تسلیت دادن با مصیبت
و نیکو کردن و صلح کردن میان قومی و سرگین
انداختن مرغ رمص بالتحریک خم چشم که در گوشه
چشم گرد آید و غمص گویند آنچه که روان باشد
از وی (ع ک اف ۲) ارمص نعت منه -
رهص - رهص - بالکسر عرق بنیاد دیوار
و راهص سنگهای برهم نشسته استوار مرهصة
بالفتح پایگاه و مرتبه رهصة سودگی کف پای
شتر از سنگ و جز آن رهص مصدر منه (ع
ک اف ۲) ارهاص متعد منه - رهص بالفتح
سخت فشاردن و سخت گرفتن به تقاضا -
راص - بعد گولی و انا شد -

فصل الشین

شخص - ناقة شخوص و شاة شخوص و نوق شخوص
یستوی فیه الواحد و الجمع آنکه از شیر باز ایستد
و بالتحریک ایضا مثل نهر و نهر و قیل الشخص التی
لم یثر علیها قط و العائط التی اثری علیها فلم تحمل
شخص - شخص - کالبد مردم و جز آن شخوص
اشخص (ج) و تنا ور شدن (ع ع بضمهما) شخیص
نعت منه شخوص بلند بر آمدن و چشم باز ماندن
و از شهری بشهری رفتن (ع ع بفتحهما) اشخاص
بردن و رسیدن وقت سفر و گذشتن تیر از بالای
نشانه سهم شاخص لغت منه و غیبت کردن
کسی را متعد بالبا - یقال اشخص به اغتابه و
کذلک اشخص بالسین ایضا -
شصص - شصص - بالفتح و الکسر دام ماهی
دزدی که هرچه بیند بدزدد شصوص (ج) -
ایضا کم شیر شدن ناقه و گوسپند (ع ع ف ناک ۲)
اشصاص کذلک و دشوار شدن معیشت -
شصوص بالفتح ناقة کم شیر شصائص (ج) -
و الفم سخیتها و یقال شاة شصص و شاة
شصص یستوی فیه الواحد و الجمع گوسپندان
شیر خشک شده و یقال هم فی شصاصاء ای
فی شدة و هو علی شصاصاء ای علی عجلة -
شقص - شقص - پاره از زمین و از هر چیزی
شقیص شریک یقال هو شقیصی ای شریکی فی شقص
من الارض ای قطعة منها مشقص پیکان پهن دراز
شنص - فرس شناص و شناصی اسب دراز -
شوص - شوص - شستن و نیک پاکیزه کردن
(ع ف اض ۲) شوصة بادکه در پهلو نشیند مردم را
و درم پهلو اشوص چشم بسیار برهم زننده -

شیص شیص شیصار۔ خرما که دانه دروی سخت نشود۔
شبرقص۔ کسفرجل شتر کوچک۔
شبص۔ بفتحتین خشونت و درآمدن خار درخت بعضی در بعضی وقد تشبص الشجر اشتباک۔
شرص۔ بالکسر یکسوی پیشانی نزد بنا گوش شرصه و شراص ج۔ شرصتان دوسوی پیشانی ومنهما تبدا النزعتان و بفتحتین شکافی که برای رام وتیز کردن شتر در منبش کنند ورسن مهار دران اندازند و نوعیست از بند کشتی گیران و آن چنان باشد که حریف را بر کمر برداشته بر زمین زدن و زمین سطبر شرص بالفتح بسخت رفتار شتر کرده وکشیدن وسختی و سطبری و شرصه بکلامه سبقه به مشروص سکنجیده و گزیده مشراص آهنیست سرکج که بر گردن خر زنم علانند شرنصیه رخسار شرانص ج۔ شرواص بالکسر هر چیز و سطبر و نرم۔
شکص۔ ککتف واهبر بدخلق لغة فی الشین شکاص ناهموار رویدگی دندان۔
شمص الدواب۔ بنرمی یا بدرشتی دواب را دور کرد (ع ف اض ۲) شمص الدواب مثله و شمص فلانا ضربه شماص بالضم شتابی شمص بفتحتین بزدوی گفتن اشمص ترسانیده شد الشمص والتشمیص ان تنخس الدابة حتی تفعل فعل الشموص المتشمص المتقبض وشمص الفرس سنق من الرطبة وجاریة

ذات شماص وملاص ای ذات تفلت وانملاص
شنبص۔ کجعفر نام شخصی۔
شنقصة۔ تمام در رسیدن مولده شناقصة نوعی از لشکر شناقصی بالکسر یکی۔

فصل الصاد

صیص صیص۔ بالکسر خرمای بلایه صیصاء مثل شیصار و دانه حنظل بی مغز صیصة غزواشه بافنده صیاصی ج۔ صیصة الدیک شاخ که بر پای خروس باشد صیاصی شاخهای گاو وحصارها قوله تعالی وانزل الذین ظاهروهم من اهل الکتاب من صیاصیهم۔
صصص الصبی۔ وقققه۔ حدثه لم یوجد فی کلامهم ثلثة احرف من جنس فی کلمة غیرهما۔
صعفصة۔ سکباجة یعنی شوربا که دران سرکه داخل باشد لغة یمانیه۔
صوص۔ بالضم بخیلی که تنها ماند وتنها با هتاب خورد لئلا یراه الضیف ومنه المثل صوص علیها صوص والمصوصی من ایام العجوز۔

فصل العین

عص عصصة۔ کشادگی میان سرای عراص عرصات ج لحم متعرص گوشت که بمیان سرانهند بجهت خشک شدن و بالضاد کذلک عراص ابر با برق و رعد و نیزه لرزان و شمشیر عرص همه باره با رعد و برق بودن هوا (ع ف اک ۲) عرص بالتحریک شادمانی نمودن و بوی نم گرفتن خانه

(ع ع ف اک ۲)
عقص ۔ عقاص ۔ تازیانہ کہ بدان ادب کنند
عصعص عصعص ۔ بضمتین استخوان و مغزہ
عفص ۔ عفاص ۔ پوست پارہ کہ سر خنبد بدان
بندند عفص مصدر منہ (ع ع ف اک ۲) وایضا
الذی تیخذ منہ الحبر مولد ولیس من کلام اہل
البادیۃ عفص بکسر الوسط تندمزہ عفوصۃ تندی
مزہ اعفاص سر بند ساختن خنور را تعنفص
بکسرتین زن پلید زبان بے شرم ۔
عقص عقص ۔ موے بافتن و تاب دادن
آن عقیصۃ عقصہ بالکسر موے بافتہ و تاب دادہ
عقص ۔ عقاص ج ۔ مثل رہمۃ و رہم و رہام
ویقال العقاص ہی التی تتخذ المرأۃ من شعرہا
مثل الرمانۃ وکل خصلۃ منہ عقیصۃ والجمع
عقاص وعقائص تیس اعقص تکہ کہ شاخ او
گرد گوش در آمدہ باشد عقص بکسر الوسط ریگ
بستہ و سخت و مرد بخیل بدخو عقص بدخو شدن
(ع ک اف ۲) معقص تیر کژ ۔
علص ۔ علوص ۔ بالکسر والتشدید درد شکم
مثل العلوز ۔
عنص عناص ۔ بالفتح وحذف الیاء گیاہ
اندک جاے بر آمدہ و موے پراگندہ و مال
اندک ماندہ یقال مابقی من مالہ ومن البنت
الا عناص ۔ ولقیت فی رأسہ عناص عنصوۃ
بالضم واحد العناصی وہی فعلوۃ بالضم وبعضہم
یقول عنصوۃ وثندوۃ بالفتح وان کان الحرف
الثانی منہما نونا الحاقا بغرقوۃ وترقوۃ وقرنوۃ ۔
عوص ۔ اعتیاص ۔ دشوار شدن و پیچان
شدن کار بر کسے متعد بعلی و بار ناگرفتن میش
وناقہ وجز آن اعواص در پیچان کردن کار بر
خصم متعد بالباء ۔ عویص سخن و شعر دشوار معنی
عوص بفتحتین دشوار شدن چیزی (ع ع ک ا
ف ۲) کلمۃ عوصاء سخن غریب دشوار عوصار
سختی و سخت و دشوار یقال فلان یرکب
العوصاء ای یرکب اصعب الامور ۔
عیص ۔ عیص ۔ بالکسر درخت انبوہ درہم و اصل
اعیاص ج ۔ وایضا پسران امیہ بن عبد شمس چہار
تن العاص وابوالعاص والعیص وابوالعیص ۔
عبقص ۔ کجعفر وعصفور دابہ ست خرد ۔
العنقص ۔ دشوار شدن کار فعلش مستعمل نیست ۔
عرقصۃ ۔ رقص در رفتار مار ۔
العرقصاء ۔ بالضم والمد العرقیصاء والعرقصان
والعرنقصان والعرقصان بفتحتین الحندقوقی و
او یر بطور ہو نبات ساقہ کساق الرازیانج وحبتہ
وافرۃ متکاثرۃ عظیم النفع فی جمیع انواع الوباء
ولوجع السن المتاکل والاذن والطحال والصلاع
المزمن وللزکات وغیرہا ۔
عکلصہ ۔ رد کرد او را (ع ع ف اک ۲) عکلص بفتحتین
بدخوئی عکلص لغت منہ ورملۃ عکلصۃ ساقۃ الیسلک
وعکلصت الدابۃ توسنی کرد (ع ع ک اف ۲) وفیہا

عکص تدان وتراکب فی خلقه وتعکص به علی ضبن یعنی با ان چیز مر من بخیلی کرد۔
علکص۔ کعلبط مرد زیرک و باپرهیز از هر چیز۔ وابو العکس التیمی رجل معروف۔
العلفصة۔ العلف فی الرای والامر والقسر وان تلوی من یصارعک تلویة وانت عاجز عنه۔
علمص۔ کعلبط چیزیکه ازان شگفت آید وقرب علمیص وعملیص سخت سیر شب برای آب که رنج وماندگی آرد۔
علهاص۔ بالکسر بند شیشه وعلهصها عالجها لیستخرج منها صماجها وعلهص العین استخرجها من الراس وعلهص فلانا عالجه علاجا شدیدا وعلهص منه نال شیئا وعلهص بالقوم عنف بهم وقسرهم ولحم معلهص لیس بنضیج۔
عمص۔ ککتف آزمند بخوردن ترشی ویوم عماص کغمال عمص نوعیست از طعام عامص بروزن و معنی آمص عاموص شهریست نزدیک بیت لحم۔ قرب عمامیص۔ وعلمیص بمعنی۔
عنفص۔ بالکسر زن بدزبان کم شرم وزن لاغر تن بسیار جنبش وخشنی خبیثه وزن کوتاه وقرمیده شگفت انداز نده وبچه ماده روباه وبد خلق عنفصة زن بسیار گو وبد بو تعنفص لاف زنی و سبکی وبزرگ منشی وگردن کشی۔

فصل الغین

غصص غصة۔ بالضم اندوه گلوگیر غصص ج غصص بالتحریک بگلو درماندن طعام وجز آن (ع ک اف ۲) غاص غصصا نعت منه اغصاص متعد منه۔ منزل غاص اهبوه۔
غفص۔ مغافصة۔ ناگاه فرو گرفتن۔
غمص غمص۔ خرد شمردن و برهیچ داشتن چیزی را اغتماص کذلک وشکر نا کردن نعمت را وعیب گرفتن بر کسی سخن را صلنة بعلی (ع فا ک ۲) یقال غمصت علیه قولا قاله ای عتبه علیه مغموص علیه کسے که مطعون باشد در دین غمص بالتحریک روان شدن خم چشم (ع ک اف ۲) غمیصا احدی الشعریین ویقال لها الغموص ایضا وهی التی فی الذراع تزعم العرب ان الشعریین اختا سهیل فالعبور تراه اذا طلع کانها تتبعه والغمیصا لا تراه فقد بکت حتی غمصت غمیصا ایضا نام جایے۔
غوص۔ غوص۔ درآب فرو شدن وناگاه برچیزے فرو آمدن (ع ف اض ۲) غائص نعت منه۔ غواص بدریا فرو شونده بطلب مروارید غیاصة غواصی کردن (ع ف اض ۲)
غمص۔ بفتحتین روان شدن خم چشم وغمصت عینه خم چشم بسیار شد و فرو رفت (ع ک ا ف ۲) ومغابصة ناگاه فرو گرفتن غلص بریدن غلصمة وآن تندی سر حلقوم ست۔ غنص بفتحتین تنگی سینه یقال قد غنص کفرح۔

فصل الفاء

فحص فحص ـ بازکاویدن از چیزی (ع ع
بفتحها) صماتة بعین تفحص افتحاص کذلک ویقال
فحص المطر التراب ای قلبه ـ افحوص مفحص خانهٔ
سنگ خوارہ وفی الحدیث فحصوا عن رؤسہم
کانہم حلقوا وسطہا وترکوہا مثل افاحیص القطا ـ
فرص ـ فرصة ـ برواے کار یقال وجد فرصة
ای نہزة ونوبت آب یقال جارت فرصتک
من الورد ـ وبالفتح علتے کہ کوزی آرد ورشت
تفارص بنوبت داشتن آب را ویقال انتہز الفرصة
ای اغتنمہا ـ افراص دست دادن فرصت
افتراص غنیمت شمردن فریص تہریک آب فرص
بریدن مفرص مفراص کازو شگافتن یقال
فرصت النعل ای شققت اذنیہا للشراک (ع ع
ف اک ۲) فرافصة الاسد وبہ سمی الرجل فرافصة فرصة
بالکسر پشم وپنبہ پارہ کہ حائض خود را بدان پاک کند
فریصة گوشت شانہ ستور ورگ وج کہ برگلو باشد فریص
فرائص ج یقول فرصة ای اصبت فریصہ یعنی
اوداجہ وفی الحدیث ان النبی صلی اللہ علیہ وسلم
قال انی لاکرہ ان اری الرجل ثائر فریص رقبتہ
قائما علی مریتہ یضربہا قال کانہ اراد عصبت الرقبة
وعروقہا لانہا ہی التی تثور فی الغضب ـ
فصص فص[1] بالفتح نگینہ وپیوند استخوان
وپیوند کار و بالکسر عند العامة فصوص ج فصفصة
بکسرتین سبست فرفسافص ج فصیص روان
شدن جراحت وجدا کردن چیزے از چیزے
وبیرون کشیدن (ع ع ف اک ۲) افتصاص مثلہ
انفصاص جدا شدن انفصاص استفصاص بیرون
گرفتن چیزی را یقال افصصت الیہ من حقہ شیئا
ای اخرجت وما استفص منہ شیئا ای ما استخرج
فوص ـ مفاوصة ـ بیان کردن سخن افاصة
سخن گفتن بنرمی ورہانیدن سخن وجز آن و
با نفی استعمال کنند بیشتر چون ما افاص بکلمة ای
ما تکلم وما ابان ـ ویقال قبضت علی ذنب الضب
فما افاص من یدی حتی خلص ذنبہ ـ
فیص فیص ـ رہانیدن سخن ودور شدن یقال
ما فصت ای ما برحت ویقال ما عنہ محیص ولا مفیص
ای محید وما فصت وما فیص ای ما برحت وما حید
وقولہم فاص فی الارض ای قطر وذہب ـ
فرصة ـ بریدن ـ
فقص ـ البیضة ـ تخم مرغ را بشکست (ع ع
ف اک ۲) فقصة فقیصة مفقوصة نعت منہ نقیص
مانند حلقہ آہنی ست در افراز کشاد زر فقوص کبنور
خربزہ خام لغة مصریة والفقاص شبہ رمانة تکون
فی طرف جرز تفقص کل شیئ ادرکتہ ـ
تفلیص ـ بی آمیغ کردن افلاص وانفلاص
وتفاص لازم منہ افتلاص از دست گرفتن یقال
افتلصتہ من یدہ ـ

فصل القاف

قبص قبص ـ بسر انگشتان گرفتن (ع ع ف ا
ک ۲) ومنہ قرأ الحسن فقبصت قبضة من اثر الرسول

[1] الفص للخاتم مثلث والکسر غیر لحن ـ ق

قبض بالتحریک درد شکم و درگرفتن از خوردن خرما و
شادمانی نمودن (ع ک اف ۲) قبص بکسر الوسط
نعت منه و بزرگ و دراز شدن تارسر ماسه قبصار
ای ضخمة مرتفعة. قبص بالکسر عدد بسیار از مردم
مقبص رسن که پیش اسپان رهان کشیده دارند
تا راست ایستند باول سباق قبیصة آنچه بسر
انگشتان گرفته شود و نام مردے۔

قرص۔ قرص شکنجیدن بانگشتان و گزیدن
کیک و زواله بر کندن زن از خمیر (ع ف اض ۲)
قارصة سخن زبان کار و آزارنده و فی الحدیث انّ
امرأة سألته عن دم الحیض فقال اقرصیه بماء ای
اغسلیه باطراف اصابعک و یروی قرّصیه بالتشدید
ای قطّعیه۔ قرص و قرصة بالضم کلیچه قرصة و اقراص
و قرص ج۔ تقریص زواله بر کندن قرص الشمس عینها
قارص شیر ترش زبان گرد فی المثل عدا القارص فحزر ای
جاوز الی ان حمض و آنجا گویند که کار از حد در گذرد
قراص بابونه قراصة یکی۔

قرفص۔ قرفصة دست و پای کسے را باهم
بستن قرفصاء بالضم نوعی از نشستن ممدود و
مقصور یقال قعد القرفصاء ای قعد قعودا مخصوصا
علی هیأة معینة۔ کما فسّروها۔

قرمص۔ قرموص خانه زمین کند قرامیص ج

قرنص۔ باز مقرنص۔ باز درگریز نشانده
و قد قرنصته ای اقتنیته للاصطیاد۔

قصص۔ قص قصص بر پی کسے رفتن و منه
قوله تعالی فارتدا علی آثارهما قصصا و قال الله تعالی
و قالت لاُخته قُصّیه۔ قص قصص بر سینه گویند
و جز آن و خبر و گزاردن آن (ع ف اض ۲) قصة
بالکسر حال و خبر و کار و سخن قصص ج یقال
قصّ علیه قال الله تعالی و قص علیه القصص
و بریدن رسانیدن کسی را و بریدن رسیدن و بریدن
موی و پشم و پر طائر مقصوص الجناح و المقص المقراض و
هما مقصّان و القصص بمعنی القصة وضع موضع المصدر
حتی صار اغلب علیه و بکسر القاف جمع القصة التی
تکتب و تحکی۔ اقتصاص روایت کردن سخن و در پی
رفتن و در پی قصاص شدن تقصّص در پی رفتن
قصاص کشنده را باز کشتن و جراحت کردن عوض
جراحت را اقصاص قصاص کردن بریدن نزدیک
آوردن و بریدن نزدیک آمدن یقال ضربه حتی
اقصه الموت قال الفراء قصه الموت و اقصه بمعنی
ای دنا منه و قصیصه رویانیدن زمین آن گیاهی
که با سماروغ روید قصیص ج۔ و پیدا شدن
آبستنی گوسپند قصة بالفتح گچ و فی الحدیث
الحائض لا تغتسل حتی تری القصة البیضاء ای
حتی تخرج الخرقة التی تحتشی بها کانها قصة
لا یخالطها صفرة و لا تریة۔ قصة بالضم موی پیشانی
قصاص ثلث لغات مثلثه و الضم اعلی قصیصة ناقه
که بردی طعام و متاع خانه بار کنند تقصیص
گچ اندود کردن رجل قصقصة بالضم مرد بسینک
درشت اندام جمل قصاص شتر بزرگ اسد قصقاص

بالفتح شیر که دندان برہم زند چنانکه آواز آید از وی حَیَّة قصقاص بار تباه۔

قعص اقعاص۔ کسی را علی الفور کشتن بر جائے خود یقال ضربه فاقعصه ای قتله علی مکانه قعص مردن بر جائی بی نقل و حرکت یقال مات قعصا اذا اصابته ضربة او رمیه فمات مکانه وفی الحدیث من قتل قَعَصا فقد استوجب المآب قعاص بالضم بیماری گوسپند که در حال کشد وفی الحدیث موتان یکون فی الناس کقعاص الغنم۔

قفص قفص۔ م قَفَص مصدر منه یقال قَفَص الطائر دست و پائے بستن آہو را۔

قلص قلوص۔ بر آمدن سایه و بر جستن آب و جامه بعد از شستن و بر آمدن آب در چاه (ع ف ک ۲) ماء قالص قلاص قلیص نعت منه قلصة بفتحتین آب در چاه گرد آمده قلصات ج تقلیص تقلص گرد آمدن باہم شفة قالصة لب برہم جسته ظل قالص کم شده اقلاص بر آمدن کوہان شتر بچه و فربه شدن ناقه بتابستان ناقة مقلاص نعت منه فرس مقلص اسب بلند دراز دست و پای قلوص بالفتح شتر جوانه وہی اول ما یرکب من اناث الابل الی ان تثنی فاذا اثنت فہی ناقة۔ والقعود اول ما یرکب من ذکورها الی ان تثنی فاذا اثنی فہو جمل وربما سموا الناقة الطویلة القوائم قلوصا ویقال القلوص من النوق بمنزلة الجاریة من النساء قلص قلائص ج۔ قلاص جمع الجمع و شتر مرغ بچه ماده۔

قمص قمص قماص۔ بر جستن اسب و جز آن (ع ف ض ۲ و ک ۲) و در کشیده شدن پی اسپ و بر جهانیدن دریا کشتی را بموج متعدی بالباء۔ قماص بالکسر جهندگی وفی المثل ما بالعیر من قماص هو الحمار یضرب لمن ذل بعد العز۔ قمیص پیراهن قمصان بالضم اقمصة ج۔ تقمیص پیراهن پوشانیدن تقمص پوشیدن۔

قنص قنص۔ شکار کردن (ع ف ک ۲) اقتناص مثله۔ قانص قناص قنیص صیاد قنیص ایضاً شکار قَنَص بالتحریک مثله۔ بنو قنص گروہی از عرب تقنص صید جستن قانصة روده و اندرون مرغ قوانص ج۔

قیص قیص۔ افتادن دندان از بن و بیخ و بالضاد ایضاً۔ انقیاص فرو دریدن چاه قال الاموی انقاصت البئر ای انهارت وقال الاصمعی المنقاص المنقعر من اصله بالصاد غیر معجمة و بالضاد المعجمة المنشق طولا وقال ابو عمرو هما بمعنی واحد۔ مقیص بن صبابة بکسر المیم رجل من قریش قتله النبی علیه السلام یوم الفتح۔

قحص۔ بزودی گذر کرد وقحص البیت جنانه را روفت وقحص برجله اسپ را تاخت (ع بفتحهما) وسبقنی قحصا بدویدن پیشی گرفت واقحصه وقحصه تقحیصا ابعده عن الشئ۔

قرقوص۔ بچه دو قرقص بالجرو دعاه۔

قعموص۔ بالضم سمارو غ و کلان شکم وقعمص فرخیع

قعوصه بمرة۔

قمرص۔ بادام راخور دو لبن قمارص کعلابط سشیر ژیان کز۔

قوص۔ بالضم قصبة الصعید لیس بالدیار المصریة بعد الفسطاط اعمر منها و دہیست دیگر در شمونین یقال لها قوص قام و ربما کتب قوز قام بالزاء مقام الصاد للتفرقة۔

فصل الکاف

کرص کریص۔ پنیر۔

کصص کصیص۔ لرزه و پیچیدن بر خود کصیصة رسن دام آہو۔

کأصه۔ رام کرد آنرا و چیره شد برو (عع بفتحها) وکاص الشیئ اکله او اکثر من اکله او من شربه۔ کأص لغت منه و کوصة بالضم صبور علی الاکل والشرب او علی الشراب۔

کباص۔ وکباصة بضمها شتر و خر و جز آن که توانا بر کار باشد۔

کحص۔ نباتیست که دانه آن مشابه چشم ملخ باشد کاحص بیا زننده و کحص بر جلبه بیاجست (عع بفتحها) کحوص ناپدید شدن اثر یقال کحص الاثر وقد کحص البلی و کحص الظلیم من الارض لا یری و کحص الکتاب تکحیصا فکحص و ہو کحصا درسه فدرس و اطلال کواحص دوارس۔

کریص۔ کامیر الذخیرة والاقط یکثر مع الطراثیث او مع الحمیص لاکل اقط و ان یطبخ الحماص باللبن فیجفف فیوکل فی القیظ او ان یکرص ای یخلط الاقط والتمر والموضع الذی یتخذ فیه الاقط وقد کرص کوفت آنرا والمکرص کمنبر شیر دوشه تکریص قروت خوردن والاکتراص الجمع۔

کعص۔ خوردن لغة فی الکاص وکعیص الفار والفرخ اصواتها۔

کناص۔ بالضم بروزن و معنی کباص والصواب بالنون و بالباء تصحیف و کنص تکنیصا حرک انفه استهزاء۔

کیص۔ وکیصان وکیوص باز ماندن و بدل شدن از چیزی (ع ع ف اک ۲) کاص طعامه اکله وحده و کاص منه اکثر و کصنا عنده ای ماشئنا اکلنا کیص مرد سخت ور زفت و کوتاه فربه کیص بالفتح بخل کامل و رفتار جلد و کعتب و بجهت مرد سخت عضله و فلان کیصی کعیسی و بنون و کسکری یاکل وحده و ینزل وحده ولا یهم غیر نفسه و انه لکیاص المشی رخو الباد و مر بکیص شتابان بگذشت و مازال یحایصه ای یمارسه۔

فصل اللام

لحص۔ التحاص مضطر و بیچاره کردن کسی را بکاری صلته بالی و منه یقال التحصه والتجه الی ذلک الامر ای الجاه واضطره۔ لحاص علی فعال مبنی علی الکسر سختی و داهیه و اندر آویختن بچیزی یقال التحصه ای نشب فیه و بسته شدن سوراخ یقال التحصت الابرة ای انسد سمها۔ لحیص تنگ۔

لخص لخص۔ گوشت گرفتن بام چشم (ع ع ک ا ف ۲) لخص لغت منه ضرع لخص بکسر الخاء پستان

بسیار گوشت که شیر از وی بدشواری بیرون آید تلخیص جدا کردن۔

لصص لص۔ بالفتح والضم دزد لصوص ج۔ لصوصیۃ بالیاء رو بدو نهاد دزدی تلصص دزد شدن ارض ملصۃ زمین دزدناک الصّ مرد دندانها وکتف سازها بهم نزدیک ویقال فیه لصص تلصیص استوار کردن مثل الترصیص۔

لوص۔ ملاوصۃ نگریستن در درخت که چگونه بر کند او را الاصۃ گردانیدن بر چیزی که میخواهد و فی الحدیث هی الکلمۃ التی الاص علیها النبی صلی اللہ علیه وسلم عمه یعنی ابا طالب۔

لعص۔ بفتحتین سختی وآزمندی در خورد و نوش وتلعص فلان علینا تعسر۔

لقص۔ تنگ شد (ع ک ا ف ۲) لقص نفسه غثت وخبثت لقص لکتف تنگ وبسیار گوی جلد بدی کننده لقص جلده پوست آنرا سوخت (ع بفتحها) و انقصه گرفت آنرا المتلقص جستجو کننده کارهای نازک۔

لمص۔ بالفتح فالوده یا چیزیست مشابه فالوده که شیرینی نداشته باشد و کودکان با دوشاب خورندش ولمصه خورد آنرا و لمص الشیٔ اخذه بطرف اصبعه فلطعه کالعسل وشبهه و لمص فلانا سکنجید ورا الموص کصبور دروغگوی فریبنده حیل و الص الشجر امکن ان یلمص۔

لاص میل کرد (ع ف ا ک ۲) ولصة المصه ویقال الصته اذا ازغته او حرکته لتنضعه و الصته عن کذا و کذا اردته عنه۔

فصل المیم

محص محص۔ دویدن آهو و پای زدن مذبوح و خالص کردن زر بگداز (ع بفتحها) تمحیص آزمودن ممحوص محیص شتر استوار خلقت۔

مصص مص۔ مکیدن (ع ک ا ف ۲) امتصاص کذلک تمصص بکیک مکیدن امصاص مکانیدن ویقال یا مصان و یا مصانۃ در دشنام و رجل مصّان آنکه گوسپند را مکد از ناکسی مصمصۃ مثل لمضمضۃ الا ان هذا بطرف اللسان وذاک بالفم کله و بینهما کما بین قبصۃ وقبضۃ تفاوت و مصمصۃ الاناء غسله۔ ماصۃ بیماری کودک مصوص بالفتح والضم طعام که با مرغ چوزه و کبوتر بچه سازند مصاص بالضم خالص هر چیزے و نباتی ویقال فلان مصاص قومه وهم مصاص الاقوام یستوی فیه الواحد والجمع۔ فرس در و مصامص اذا کان خالصا فی ذاک مصیصۃ شهرے بشام۔

معص معص۔ برگشتن پی پای (ع ک ا ف ۲) وفی الحدیث شکا عمرو بن معدیکرب الی عمرؓ المعص فقال کذب علیک العسل ای علیک بسرعۃ المشی وهو من عسلان الذئب۔

مغص۔ قال ابن درید ابل امغاص۔ بالغین المعجمۃ اذا کانت خیارا لا واحد لها من لفظها وقال ابن السکیت المغصۃ واحد المغص وهی خیار الابل مغص[1] بالتسکین گسستن روده و بالتحریک عند العامۃ یقال مغص الرجل مجهولا فهو ممغوص۔

[1] و یحرک دوم الجوہری ق۔

ملص ملص - بالتحریک لغزیدن چیزی از دست (ع ک اف ۲) رشا ملص رسن ولوکه لغزان باشد املاص باد غام النون فی المیم رستن املاص بچه فکندن زن تملص رستن سیر الملیص بالکسر رفتن بشتاب

موص موص - شستن مواصة بالضم او غسالة

ماص - بفتحتین شتران سپید و بهتر لغة فی المعص والمغص -

المرص - للشدی ونحوه - بانگشتان فشردن مروص کصبور شتر ماده تیز رو ومرص سبقت برد تمرص القشر عن السلت طار -

مهص - ثوبه تمهیصا پارچه را پاک وسفید کرد تمهص فی الماء بآب فرورفت وامهاصت الارض ذهب نبتها وورقها مهصا نعت منه -

فصل النون

نحص نحوص - ماده خر غیر آبستن نحص بالضم بن کوه و فی الحدیث یالیتنی غودرت مع اصحاب نحص الجبل وهم قتلی اُحُد -

نحص نحوص - لاغر شدن از پیری (ع ف اض ۲) عجوز ناحص نعت منه انتحاص ناماندن گوشت

نشص نشوص - ور داشدن چیزی از جائی وبرکنده شدن از شهری ومسکن و ناسازواری کردن زن با شوی ناشص بمعنی ناشز (ع ف اض ۲ ک ۲) انشاص برکندن از جای نشاص بالفتح ابر برآمده -

نصص نص - نیک ماندن ورفتن شتر و برداشتن ومنصة العروس ونیک باریکی کردن ودر رسیدن تا غایت آن ابدانی و برداشتن حدیث و خبر بکسی صلته بالی یقال نصصت الحدیث الی فلان ای رفعته الیه (ع ف اض ۲) ونهایت هرچیزی و فی حدیث علی رضی الله تعالی عنه اذا بلغ النساء نص الحقاق یعنی منتهی بلوغ العقل نصنصة زانو در زمین استوار کردن شتر تا برخیزد با بار گران وجنبانیدن چیزی و فی حدیث ابی بکر حین دخل علیه عمر رضی الله تعالی عنهما وهو ینصنص لسانه ویقول هذا اوردنی الموارد قال ابو عبید هو بالصاد لاغیر وبالضاد المعجمة کذلک ولکن لیست فی الحدیث -

نعص - ناعص - بالغین المعجمة نام مردی -

نغص نغص - بالتحریک بمراد کام نارسیدن وسیراب ناشدن شتر (ع ک اف ۲) تنغیص تیره گردانیدن عیش را تنغص لازم منه -

نفص - انفاص - دفعه دفعه انداختن گوسپند بول را العلتی نفاص بالضم نام آن علت و بسیار خندیدن یقال انفص بالضحک ای اکثر منه - نفصة یک لخت خون -

نقص نقص - کم کردن نقصان کمی وکم شدن (ع ف اض ۲) انتقاص کذلک متعد تنقاص مجا باخواستن مشتری در بها منقصة کمی نقیصة عیب یقال فلان ینتقص فلانا ای یقع فیه وثلبه

نکص نکوص - بسپایی رفتن (ع ف اض ۲ ک ۲)

ونکص علی عقبیه رجع عما کان علیه من خیر [illegible]

نمص نمص - موی برچیدن نامصة زن موی فرق وپیشانی چیننده تنمص خود را موی چیدن دادن تنمیص بمعنی نمص فی المبالغة منمص منماص آلتی که موی بدان چینند نمص[1] بالکسر نوعی از نبات نمیص[2] نباتے که بعد از خوردن باز روید -

نوص - نوص - مناص باز پس شدن وگریختن وخویشتن باز کشیدن قوله تعالی ولات حین مناص ای لیس وقت تاخر وفرار - مناص ایضًا گریز جای نوص ایضاً گورخر استناصة سپس ماندن ویقال ماله نویص ای قوة وحراک -

نبص - قدری از تره وقتی که بروید وگفتگو کردن (ع ف اک ۲) وما ینبص ما یتکلم وما سمعت له نبصة ای کلمة والنبیص کامیر صوت شفتی الغلام اذا اراد تزویج طائر بانثاه وقد نبص ینبص ومنه النبصار للقوس المصوتة ونبص الطائر والعصفور ینبص نبصا صوت صوتا ضعیفا -

ندصت - علیه ندوصا چشم او کلان وبیرون آرد وقربت بود که همچو چشم خبه کرده شده از چشم خانه برآید منداص بالکسر زن لاغر سرین بی خرد بد زبان وسفله وسبک ومردیکه پیوسته بر گروهی پیش آید بچیزیکه بد انکار ندآرزاو بدی را ظاهر کند وندصت البثرة کفرح غمزت فخرج ما فیها ندص وندوص برآمدن (ع ف اض ۲) وندص الشئ من الشئ امترق واندصل حقه منه واستندصه استخرجه -

نغص الجراد الارض ملخ نبات زمین را خورد (ع بالفتحها) وهو من ناعصتی ای من ناصری وابن ناعصة شاعر نصرانی قدیم مشتق من النغص محرکة وهو التمائل تواعص موضعی وتنعص غضب وحرد وانتعش بعد سقوط -

نیص - جنبش سست وهم جنس خارپشت -

فصل الواو

وبص - وبیص - درخشیدن اباص درخشیدن زمین وپیدا شدن نبات ودرخشیدن آتش توبیص چشم کشادن سگ بچه انه لوابصة سمع یعنی وی استوار دارنده است هرچه را بشنود وابصة نام مردے -

وحص - وحصة - سرما بالحاء غیر المعجمة -

وصص - وصوص - وصواص - سوراخ پرده بمقدار چشم که بنگرد از وے وصواص روی بند خرد وصاوص ج - وسنگها در میانه زمین توصیص روی بند بستن زن چنانکه جز چشم وے نتوان دید -

وقص - وقص - گردن شکستن (ع ف اک ۲) موقوص نعت مفعول یقال وقصت به راحلته وهو کقولک خذ الخطام وخذ بالخطام وتقص الفرس الاکام ای تدقها - وقص بالتحریک کوتاهی گردن وکوتاه شدن آن (ع کاف ۲) اوقص نعت منه وچوب ریزهای شکسته ومال افزونی بر نصاب که ازان مال زکوة واجب نشود اوقاص ج -

[1] محرکة نبات یعمل منه الاطباق - ق -
[2] من النبت ما نضته الماشیة بافواهها لاما اکل ثم نبت - ق -

شنق بالنون مثله وبعضهم يستعمل الوقص في البقر والشنق في الابل وهما جميعا ما بين الفريضتين -

ايقاص كوتاه گردانيدن گردن را توقيص هيزم ريزه بر آتش انداختن توقص جهجهان ره رفتن اسپ يقال مر فلان يتوقص به فرسه اذا انزوا يقارب الخطوا - واقصة منزليست در راه مكه -

وهص - وهص شكستن چيزي سخت وسست سپردن رجل موهوص الخلق گوئي كه استخوانهاش در يكديگر آمده است موهص الخلق مثله - وفي الحديث ان آدم حين اهبط من الجنة وهصه الله كانه رمى به وغمزه الى الارض -

واص به الارض - بر زمين زد آنرا (ع ف ا ك ٢) وبيصة گروه وما ادري اي الوبيصة هو اي اي الناس وتواصوا تجمعوا وتزاحموا على الماء -

وخوص - جنبش واوخص الراكب في السراب جعل يرفعه مرة ويخفضه اخرى اوخص لي العطية اي اقل منها -

ودص اليه بكلام يدص ودصا - القا اليه كلاما لم يستتمه وليس بالعالي -

ورصت الدجاجة - كو عه واد رصت ودرصت ووضعت البيض بمرة وامراة ميراص زنيكه وقت جماع حدث كند وورص الشيخ توريصا استرخى اختار مغورا نه وابدى وبالصاد -

فصل الهاء

هبص هبصا - شادماني نمودن (ع ك ف ٢)

هبص بكسر الوسط لغت منه -

هصهص هصهصا - درفشاندن چيزي تهصهص مصغر اسم رجلي از قريش -

هرص - بفتحتين كرم وگر خشك بر تن وقد هرص كفرح وهرص تهريصا اشتعل بدنه حصفا او هذه بالضاد وهرنصة پارگين -

هر نضانة - بالكسر كرميست كه هر فنا ميده مشهو[illegible] هرنصة رفتار آن -

ماهنقص - كغضنفر كوتاه -

همص لحمه - خورد آنرا وهمص فلانا انداخت ورا وبر وسوار شد وكشت اهتمصه مثله رجل مهموص الفؤاد مضغوضه -

هنبص - بالكسر سست وخار ناكاره وكقنفذ كلان شكم هنبصة پنهان خندنده -

هيص - سختي كردن بچيزي وكوفتن گردن وايهص من الطير بنجال پرنده وهاص بنجال را انداخت هايص جاهاي بنجال حيص كمقعد يكي -

فصل الياء

يصص يصيصا - الجرو اي فتح يعني چشم باز كرد سگ بچه وهي لغة في جصص لان بعض العرب يجعل الجيم ياء فيقول للشجرة شيرة وللجبحات جنيات -

نيص - خار پشت مقلوب النيص واحدها نيصة

يرصي - بفتحتين وكسر الصاد والياء وشدها پرنده است بعراق به نسبت باشد دراز بال بد تر به شكار او وهو الصقر -

باب الضاد

فصل الالف

ابض البض - بالضم روزگار آباض ج البض بالفتح بستن سر دست شتر بر بازو (ع ف اک ۲) اباض بالکسر رسن که بدان سر دست شتر را باز و بندد نابض شکم و زانو آبض ج - تابض بسته شدن و بستن شتر را لازم متعدد درکشیده شدن ع ص اباضیة گروهی از خوارج اباض بالضم نام جائی -

ارض ارض - وهی اسم جنس مؤنث لا واحد لها وکان حق وحد ان الارض ان یقال ارضة ولکنهم لم یقولوا والجمع ارضات لانهم یجمعون المؤنث التی لیست فیها تاء التانیث بالالف والتاء کقولهم عرسات ثم قالوا ارضون فجمعوا بالواو والنون والمؤنث لا یجمع کذلک الا ان یکون منقوصا کثبة وظبة وجعلوا الواو والنون عوضا من حذفهم الالف والتاء وترکوا فتحة الراء علی حالها وربما سکنت و قد یجمع علی اروض وزعم ابو الخطاب انهم یقولون ارض وآراض کما قالوا اہل واہال والاراضی ایضا علی غیر قیاس کانهم جمعوا آراضا - وکل ما سفل فهو ارض والارض النفضة والرعدة قال ابن عباس أزلزلت الارض ام بی ارض ای رعدة وزکام و فرد و قوائم ستور ویقال لا ارض لک کما یقال لا ام لک - ایراض بازکام گردانیدن مأروض مزکوم و ایضا الذی به خبل من الجن واہل الارض وهو الذی یحرک راسه وجسده علی غیر عمد - ارض اریضة زمین پاکیزه و قد ارضت بالضم ای زکت فهی مستارض و وریع مستارضة بکسر الراء ارنهال که ریشه بزمین رہا کرده باشد وانچه از بیخ درخت روید آنرا راکب گویند اراض بالکسر بساط سطبر از پشم و صوف رجل اریض مرد متواضع باخیر شئ عریض اریض اتباع وبعضهم یفرده ویقول جدی اریض ای سمین ارضة کرمک چوب خوار ارض ایضا در افتادن آن کرمک بچوب یقال ارضت الخشبة مجهولا فهی خشبة مأروضة - ارض بالتحریک تباه شدن وریم گرفتن جراحت یقال ارضت القرحة تارض ارضا مثل تعب یتعب تعبا - تأرض بر رویدن گیاه و پیش آمدن کسی را و تکیه کردن بر زمین -

اضض - اضاض - بالکسر پناه اض مضطر کردن (ع ف اض ہ ک ۲) صلته بالی - ایتضاض مضطر شدن موتض مضطر -

انض - انیض - گوشت نیم پخته و متغیر شدن آن (ع ف اک ۲) ایناض نیم جوش کردن گوشت را - ناض بالکسر خرمای نارسیده اناضة رسیدن و پختن خرما -

ایض - ایض - بازگشتن بوطن واہل خود (ع ف اک ۲) وصلته بالی - ایضا نیز -

امض - از سر زنش باک نداشت و قصد آن در دلش جای گرفت و خلاف اراده خود بر زبان آورد (ع ف اک ۲)

فصل الباء

برض برض - بالفتح براض بالضم اندک براض بالکسر

وبروض وابراض ج - بروض کم بیرون آمدن آب ازچشمه (ع ف اض ۲) برض ایضا اندک دادن (ع ف اض و ک ۲) بارض اول گیاه که رسته بدان زمین ابراض رویانیدن زمین نبات بسیار یکبار تبرض رسیدن باندک معیشت واندک اندک گرفتن چیزی بَرَّاض بتشدید نام مردی از کنانه -

بضض یبض - آب تراوش رود جامه ساز کردن تا بنوازد (ع ف اک ۲) ومرد تنک پوست والکندہ گوشت بضة مؤنث منه بضوضة بضاضة مصدر منه (ع ف اک ۲) وبالعکس فی اندک اندک رفتن آب بضض آب اندک رکیة بضوض چاه کم آب وفی المثل ما یبض حجره ای ما تندی صفاته یضرب للبخیل -

بعض یبعض - بهری تبعیض بهره بهره کردن تبعض لازم فیه بعوضة پشه بعوض جنس وهی -

بغض یبغض - بالضم دشمنی ضد حب بغاضة بالفتح دشمن روی شدن (ع بغضها) البغاض دشمن داشتن تبغیض دشمن گردانیدن کسی را بکسی یقال بغضه الیه - بغضاء بغضة بالکسر سختی دشمنائی ویقال ما ابغضه لی وهو شاذ لا یقاس علیه - تباغض ضد التحابب دشمنی کردن بایکدیگر بغیض بدر قبیلة از قیس -

بیض بیاض - سفیدی بیاضة مثله تبییض سپید کردن ابیضاض وابیضیاض سپید شدن ویقال باض الحر ای اشتد وباضت البهمی ای سقط نضالها والبیض جمع الابیض بیض واصله بُیض فابدلوا من الضمة کسرة لتسلم الیاء ویقال هذا اشد بیاضا من کذا ولا یقال ابیض منه واهل الکوفة یقولونه ویحتجون بقول الراجز (شعر) جاریة فی درعها الفضفاض + ابیض من اخت بنی اباض + قال المبرد لیس البیت الشاذ بحجة علی الاصل المجمع علیه واما قول الآخر (شعر) اذا الرجال شتوا واشتد اکلهم + فانت ابیضهم سربال طباخ + فیحتمل ان لا یکون بمعنی افعل الذی تصحبه من المفاضلة وانما هو بمنزلة قولک هو احسنهم وجها واکرمهم ابا ترید حسنهم وجها وکریمهم ابا وکانه یقال فانت مبیضهم سربالا فلما اضافه انتصب ما بعده علی التمییز - مبایضة بسپیدی نبرد کردن باهم یقال بایضه فبایضه بیضه ای فاقه فی البیاض ولا تقل بیوضه - ابیض مرد سپید وشمشیر بیض ج البیضان من الناس خلاف السودان - ابیضان شیر وآب ودو رگ پستان شتر بیضة خود وتخم مرغ بیض ج - وایضا آماس دست اسپ وآماسیدن آن وخایه نهادن مرغ دجاجة باتض لغت منه وسخت شدن گرما (ع ف اک ۲) ابتیاض خود پوشیدن بیضة ایضا خصیه ومیان سرای ومیانه جای قوم شهر ومنه بیضة البلد هذا مدح اذا انفرد فی الامور وذم اذا وصف بالذل وقلة الناصر - وبیضة البلد ایضا تخم شتر مرغ وفی المثل هو اذل من بیضة البلد ای بیضة النعام التی ترکها - دجاجة بیوض باکیان بسیار خایه بیض بضمتین ج - وبیض کذلک بسکون الیاء ابن بیض نام مردی قال الاصمعی هو رجل کان

فی الزمن الاول عقر ناقة علی ثنیة فسد بها
الطریق و منع الناس من سلوکها ثنیة بکسر الباء
جامگان و الیشان اصحاب مقنع از ثنیة بکسر الباء نام شتری

بوص - جا گرفتن و پائیدن و پس از رنج
خوش چهره شدن -
بهضنی الامر و ابهضنی - گران بار کرد مرا بالفتح اکثر

فصل التاء

ترابض - بالکسر نام زنی -

فصل الجیم

جرض جرض - بالتحریک خدو ای نا ستاو
فرو خوردن خدو (ع ف ا ک ۲) یقال جرض بریقه
و جرض بالکسر الیضا لغة فیه و بمردن رسیدن جریض
غصه و فی المثل حال الجریض دون القریض
اجراض بگلو در جهانیدن خدو و آب کسی را صلته
بالباء یقال اجرضه بریقه جریاض جرواض بالکسر
ضخم بزرگ شکم قال الاصمعی قلت لاعرابی ما الجریاض
قال الذی بطنه کالحیاض جرائض جرنض کذلک -
جهض - اجهاض - بچه افگندن ناقه مجهض
نعت منه مجهاض کذلک بالمبالغة جهیض مجهض
بچه افتاده جهض چیره شدن بر کسی برای تخلیص
دیگری و رهانیدن صید را از چنگل باز و صیاد
(ع بفتحها) اجهاض رهانیدن و ستانیدن
جاهض تیز و سبک جهوضة جهاضة تیزی -
جیض جیضان - برگشتن چیزی متعدی بعن (ع
ف ا ک ۲) جیض نوعی از رفتار مثال جحض -

جرافض - کعلابط گران و ناگوار -
جرامض - بروزن و معنی جرافض -
جحض - رفتار جیضی کرد و جحض علیه بالسیف بر تیغ
بر و حمله کرد جحض مثله تجحیض ایضا سخت دویدن
جلاهض - بروزن و معنی جرافض -

فصل الحاء

حبض حبض - بالتحریک جنبیدن و آوازه
کمان و افتادن تیر پیش انداز نزده و کم شدن
آب چاه و باطل شدن حق کسی و یقال ما به حبض
و لا نبض ای حراک - احباض باطل کردن حق کسی را
و باک کاویدن چاه که در وی هیچ آب نماند و
ناگذرانیدن تیر از نشانه محبض بالکسر کمان ندف
محابض ج - و چوبها که عسل بوی بیرون کنند -
حرض حرض - بیمار پای روان و بیماری قال
ابو عبید آنکه از عشق و اندوه گداخته باشد بمعنی
محرض واحد و جمعه سواء (ع ک ا ف ۲) احراض
گدازانیدن عشق کسی را و پدر فرزند ناخلف خلف زادن
یقال احرض الرجل اذا ولد ولد سوء تحریض
بر آغالانیدن و گرم کردن کسی را بر چیزی صلته
بعلی - حرض بضمتین و بسکون الوسط اشنان
محرضة بالکسر اشنان دان حراض اشنان سوزنده
بجهت شخار و گچ و آهک - حرضة آنکه در قمار داو
او نیاید احراض حرضان ضعیفان که حرب
نتوانند کرد احریض بالکسر گل عصفر -
حضض حضض - برانگیختن بر جنگ تحضیض

برآغالانیدن حضیضی اسم فیه۔ تحاض برانگیخته شدن گروهی محاضة یکدیگر را برانگیختن بر چیزی حضیض پستی زمین در دامن کوه حُضَض بالضم سنگ که در دامن کوه افتاده باشد و هو منسوب کالذهری والسهلی۔ حُضُض به ضمتین و فتح ۲ داروی تلخ که آن را عوام حذل گویند۔

حفض حفض۔ بالتحریک قماش خانه و شتر که قماش خانه بر وے بار کنند احفاض ج حفض خم دادن چوب را و انداختن از دست تحفیض پراگندن تخم را و انداختن از دست۔

حمض حموضة۔ ترشی و ترش مزه شدن (ع ع بضمها) حمض کذلک۔ و فلان حامض الرئتین ای مُرّ النفس۔ حَمض الحمه تلخ و شور مزه باشد از نبات خلّة بالخاء المعجمة ضده تقول العرب الخلة خبز الابل والحمض فاکهتها حموض ج۔ و منه قولهم للرجل اذا جاء متهددا انت مختل فتحمض۔ حمضة آرزو آمدن بچیزے و فی حدیث الزهری الاذن مجاجة وللنفس حمضة حُموض شور گیاه خوردن شتر (ع ع ف ا ض ۲) عند الاصمعی۔ احماض حمض ناک شدن زمین و شور و ترش شدن و خورانیدن ستور را و مزاج کردن تحمیض اندک کردن چیزے ابل حامضة و حوامض شتران شور گیاه خورنده و ابل حمیضة شتران باشنده در حمض محمض بالفتح مبنیٰ که در وی شور خورد ستور حمضة لطفی از بنی کنانه حماض گیاهیست که گل سرخ دارد۔

حوض۔ حَوض۔ تم احواض حیاض ج و حوض ساختن (ع ع ف ا ض ۲) استحواض گرد آمدن آب مُحوّض بالتشدید مغاکے گرداگرد درخت و منه قولهم انا اُحوّض حول ذلک الامر ای ادور حوله۔ حوضی نام جائے۔

حیض حیض محیض بی نمازی و بی نمازی شدن زن (ع ع ض ا ک ۲) حائض نعت منه حائضة ایضا حُیّض حوائض ج۔ یکبار حیضة بالکسر اسم فیه حِیَض ج حیضة ایضا لتة حیض محیضة کذلک محائض ج استحاضة خون که از ایام عادت فزون یا کم آید و آمدن آن یقال منه استحیضت المرأة مجهولا فهی مستحاضة تحیض باز ماندن از نماز در ایام حیض و فی الحدیث تحیضی فی علم اللہ ستا او سبعا و یقال حاضت السمرة حیضا و هی شجرة تسیل منها شئ کالدم

حرفضة۔ بالکسر شتر ماده بهتر و ابل حرافض شترهای لاغر و باریک کمر و رام لا واحد لها۔

حضر ضنض۔ کسفر جل جبل من السراة یشق تهامة۔

فصل الخاء

خضخض خضخضة۔ جنبانیدن آب تخضخض لازم منه خضیاض بالفتح اندک پیرایه یقال ما علیها خضاض ای شئ من الحلی رجل خضاض خضاضة مرد گول خضاض بالفتح والکسر مداد و نقش خضخض مهره و شبه سیه مکان خضاخض جائے بسیار آب و درخت خضخاض نوعے از قطران که بشتر در مالند۔

خفض خفض۔ تن آسانی عیش خافض نعت منه

وہم فی خفض من العیش و رفتن نرم ومنہ یقال لا بینی وبینک لیلۃ خافضۃ ای ہینۃ السیر وختنہ دختر اخفاض خویشتن راختنہ کردن زن خافضۃ ای خاتنہ و فرو داشتن آواز و آسان کردن کار صامۃ لعلی وجر کردن اعراب را در کلمہ (عع ف اک ۲) انخفاض انحطاط۔

خوض۔ خوض۔ بآب و سخن در آمدن و بکاری در شدن وجنبانیدن شمشیر در جائیکہ زدہ باشد یقال خاضہ بالسیف ای حرکہ سیفہ فی المضروب وشراب آمیختن (عع ف اض ۲) وخوّض فی ومہ شدد للمبالغۃ مخاضۃ جای در شدن و آب کہ از وی پیادہ وسوار تواند گذشت مخاض مخاوض ج۔ اخاضۃ بآب در آوردن ستور را تخوض کبیجہ یا چیزیکہ شراب را بدان زنند تا آمیزد تخاوض سخن ہو ستن گردی باہم۔

خرلضۃ۔ کسفینۃ دختر تمام خوبصورت سفیدفام نازک اندام عن اللیث ولعل الصواب بالصاد۔

فصل الدال

دحض۔ دحض۔ بالتحریک لغزیدن پای و در گشتن آفتاب یقال دحضت الشمس عن کبد السماء (عع لفتحہا) وحوض باطل شدن حجت ادحاض متعد منہ ولغزانیدن مکان دحض بالتحریک وسکون ۲ دجای لغزان۔

دحرض۔ ودحرض۔ بالضم نام جای دحرضان وسیع ودحرض دہما ماران ہشیا بلفظ احدہما کالعمرین

واض۔ بفتحتین فربہی ودیری گوشت وانیکہ در جلد نقصانی نداشتہ باشد۔

دخض۔ بالفتح پلیدی دو و پلیدی کودک و پلیدی انداختن آنہا (عع لفتحہا)

وض۔ خدمت نگہبانی کرد۔

دفض۔ پارہ کرد و بشکست (عع فاک ۲) اوہضت الناقۃ۔ اجہضت۔ مشیۃ دیضیّ۔ رفتار با تبختر۔

فصل الراء

ربض۔ ربض۔ بالتحریک رسن پالان رود و دیوار گرد شہر وخوابگاہ گوسپند وربض الرجل امراتہ وکل ما یاوی الیہ من بیت ونحوہ وقوت کہ بندہ رسندہ باشد وفی المثل منک ربضک وان کان سماراً ای منک اہلک وخدمک ومن تاوی الیہ وان کانوا مقصرین وہذا کقولہم انفک منک وان کان اجدع۔

ربض بالضم میانہ چیزی ربض بفتحتین کرانہای چیز ربوض بزانو در آمدن گوسپند وگاو واسپ وسگ مثل بروک الابل وجثوم الطیر وباز ماندن قحبار از گشنی (عع ف اک ۲) ارباض خوابانیدن ستور و سخت شدن گرمای آفتاب ومرابض الغنم کمعاطن الابل واحدہا مربض مثال مجلس ربیض گوسپند آن با عمل گرد آوردہ با شبانان وشجرۃ ربوض بالفتح درخت بزرگ درشت وسلسلۃ ربوض ای ضخمۃ۔ ویقال فلان ما تقوم رابضتہ یعنی انداختہ وے یا بچشم کرد وی نخیزد یعنی در حال بمیرد

واین لفظ در چشم کردگی بیشتر مستعمل ست. رُمضة
مرزبون وحقیر والرابضة لبقیة حملة الحجة لا تخلو منه
الارض وهو فی الحدیث۔

رحض۔ رَحض شستن دست وجامه وجز آن
(ع بفتحها) ثوب رحیض مرحوض لنعت منه۔
مرحاض بالکسر جامه کوب وجای دست وروی
شستن۔ رُحضاء بالضم والمد عرق که در پی تب
آید مرحوض خوی کرده۔

رضض۔ رَضّ کوفتن وریزه کردن (ع
ف اض ۲) وخرما که بکوبند وتر نهند رضیض مرضوض
چوب کوفته رضراض سنگریزه که زیر پای کوفته شود
وزمین کوفته شده بسنگها رُضاض بالضم ریزهای
چیزی وکل شیء کسرته فقد رضضته والحجارة
ترضرض علی وجه الارض ای تتکسر۔ امراة رضراضة
زن بسیار گوشت رجل رضراض وبعیر رضراض
کذلک۔ ابل رضاض شتران بجرا گذاشته ارضاض
بریده شدن شیر وآهسته وگران شدن مُرضة
شیر بریده زرد آب جدا شده از وی۔

رفض۔ رفض بالتحریک والتسکین ماندن چیزی را
وبجرا گذاشتن ستور (ع فاض ۲ ک ۲) رفیض
مرفوض ای متروک۔ روافض گروهی که رهبر خود را
ماندند وبازگشتند از وی وجماعتی از شیعیان قال
الاصمعی سموا بذلک لترکهم زید بن علی بن الحسین
رفوض بجرا شدن ستور بارا عی ابل رافضة ورفض
بالفتح والتحریک نعت منه ارفاض ج لغام رفض
بالتحریک ای فرق ویقال فی القربة رفض من ماء
ای قلیل۔ رفاض الحطب بالضم هیزم ریزه رفوض الناس
فرقهم رفوض الارض ما ترک بعد ان کان حمی۔
رفوض من کلاء ای متفرق بعید بعضه من بعض
رجل قبضة رفضة بالضم فیهما آنکه چیزی را میگیرد و
میماند ویقال راع قبضة رفضة آنکه گرد می آرد
ستور را وباز پریشان میگذارد ترفیض باقی گذاشتن
آب در مشک ارفضاض پراشیده شدن
سرشک وهرچه پراشیده وپریشان شود آن را
مرفض گویند مرافض الوادی جایهای پریشان
شدن سیل در وی رفاض راههای پریشان
رفاضة مشددة قومیکه رفوض زمین را میچرانند۔

رکض۔ رکض پای جنبانیدن (ع ف اض ۲)
واسپ تاختن ومنه قوله تعالی ارکض برجلک
وفی الحدیث هی رکضة من الشیطان ای دفعة
منه ویقال رکضة الطائر اذا حرک جناحیه فی
الطیران۔ ورکضة البعیر اذا ضربه برجله ولا یقال
رمحه۔ ارکاض بزرگ شدن بچه در شکم مادیان
ولگد زدن آن ارتکاض کذلک وایضا اضطراب
کردن کسی در کاری مراکضة اسپ دوانیدن
با یکدیگر تراکض دوانیدن اسپان بسوی چیزی
صلته بالی یقال تراکضوا الیه خیلهم مرکضتان
فی القوس دو بازوی کمان قوس رکوض ای
مرنعیة السهم۔ مرتکض الماء مجتمعه۔

رمض۔ رمض بالتحریک سخت تافتن گرما آفتاب

بر ریگ و جز آن و سوختن قدمها و جگر با چریدن
گوسپند و سوختن درون و علت ناک شدن
وی از آن (ع ک اف ۲) ارض رمضاء زمین
تفسیده و فی الحدیث صلوة الاوابین اذا رمضت الفصال
من الضحی ای اذا وجد الفصیل حر الشمس من الرمضاء
یعنی فصلوة الضحی تلک الساعة ارماض سوزانیدن
ریگ و زمین پای را ترمض صید کردن وقت
گرمگاه ترمض بالتسکین با پوست پختن گوسپند را
شکم کفانیده در مغاکی بر سنگریزهای تفسیده و آن
نوعی از بریانیست (ع ف اک ۲) مرمض جای
آن مرموض گوشت بران شکل پخته شفرة رمیض
و نصل رمیض تیز و هرچه تیز باشد آنرا رمیض
خوانند عن ابن السکیت یقال رمضته ارمضه بالضم
والکسر اذا جعلته بین حجرین املسین ثم دققته لیرق
ارتماض اندوهگین شدن بجهت کسی متعد باللام
یقال ارتمضت ای حزنت له و تباه شدن جگر و
دل تافته کردن کسی را رمضان ماه رمضانات
ارمضاء ج- یقال انهم لما نقلوا اسماء الشهور
عن اللغة القدیمة سموها بالازمنة التی وقعت
فیها فوافق هذا الشهر ایام رمض الحر فسمی بذلک-
روض- روضة- مرغزار روض ریاض ج-
روض نیم مشک آب روضة آن مقدار که تا کسی
حوض را فرا از بگیر ریاض ج ریاض ریاضة
رام کردن و ریاضت دادن (ع ف اض ۲) ناقة
مروضة فرس مروض رام کرده ارتیاض رام شدن

ترویض ریاضت دادن بمبالغة و مرغزار کردن
زمین را قوم رواض و راضة جمع رائض ناقة ریض
نخست در ریاضت آمده ناقة عروض و عسیر و قضیب
کلها بمعنی و یستوی فیه المذکر والمؤنث و کذلک غلام
ریض و اصله رویض فقلبت الواو یاء و اوغمت راحة
مرغزار ناک شدن جای و سیراب شدن وادی و
حوض استراضة سیراب جای و فراخ و خوش شدن
آن مراوضة نرمی کردن با یکدیگر در کاری تا او را
در کار کشد صاحبه ببلی یقال فلان یراوضه علیه-

فصل الشین

شرض- جمل شرواض بالکسر ای ضخم شرا و لیغ ج-

جمل شرناحض- سطبر و فربه واز گردن-
شمرضاض- بکسرتین درختیست در جزیره-
فصل الضاد- ضوضا مقصورة آواز بدیا آواز
مردم لغة فی المهموز رجل مضوضی مرد بانگ زن-

فصل العین

عرض- عرض- پهنا و متاع در خت و هرچه جز
زر و سیم باشد عروض ج- و روی کوه و لشکر
الجیش العظیم و یقال ما هو الا عرض من الاعراض
و ابر گرداگرد افق و ملخ بسیار و پیدا شدن صلة
باللام و پیدا کردن صلته بعلی و باللام ایضا یقال
عرض له ای ظهر و عرض علیه الشیء و عرض له الشیء
ای اظهر له و ابرزه الیه و منه قوله تعالی و عرضنا جهنم
یومئذ للکافرین عرضا قال الفراء ای ابرزناها
حتی نظر الیها الکفار و پیش آمدن یقال عرضت

به القول ومرّ بي فلان فما عرضت له (ع ح فاک) وبالعکس لغتان جیدتان ویقال مالیعرضنک لفلان قال یعقوب ولاتقل مالیعرّضنک لفلان بالتشدید ودرعوض حق کسی چیزی دادن یقال عرضت له ثوبا مکان حقه ورسیدن آفتی بستور یقال عرضت الناقة ای اصابها آفة وعرضه کردن چیزے را برکسے بفروختن ویقال فی المثل عرض سابریّ وهو ثوب جید یشتری باول عرض و لایبالغ فیه وپیش داشتن نامه ونبشته وعرضه داشتن سخن وخزآن وعرض دادن لشکر را یقال عرضت الجند عرض العین اذا امررتهم علیک ونظرت ما حالهم عارض الجند سالار لشکر وپیش آمدن ناخوشی و تپ یقال عرضه عارض من الحمّی وعرضتهم علی السیف قتلا وبرپهنا نهادن یقال عرض العود علی الاناء والسیف علی فخذه یعرضه بالضم والکسر علی اللغتین بزه وحدّها ابوزید وبمکه ومدینه رفتن یقال عرض الرجل اذا اتی العروض وهی مکة والمدینة وما حولهما قال الشاعر (شعر) فیا راکبا اما عرضت فبلّغن + ندامای من نجران الاتلاقیا + قال ابوعبیدة اراد فیا راکباه للندبة فحذف الهاء کقوله تعالی یا اسفی علی یوسف ولایجوز یا راکبا بالتنوین لانه قصد بالنداء راکبا بعینه وانما جاز ان تقول یا رجلا اذا لم تقصد رجلا بعینه واردت واحدا ممن له هذا الاسم فان اردت رجلا بعینه قلت یا رجل کما تقول یا زید لانه یتعرف بحرف النداء والقصد والیضا نشان کردن

بر شترین ستور معرض بالکسر جامه که برده فروختنی را بدان عرضه کنند معراض تیر بے پر وآنرا گز خوانند عرض بالکسر وبفتح الراء عراضة بالفتح پهنا ورشدن (ع ح بضمها) یقال عرض الشئ یعرض عرضا مثال صغر یصغر صغرا عریض عُراض بالضم نعت منه وفلان عریض البطان یعنی توانگر عَریض ایضا بزغاله یک ساله بجهت گشتی در بانگ وحرکت آمده عِرضان بالضم والکسر ج ـ عرض بالتحریک بیماری وگزند وهرچه قائم بچیزی دیگر باشد اعراض ج ومال دنیا یقال الدنیا عرض حاضر یاکل منها البرّ والفاجر ولشکر یقال قد فاته العرض ویقال اصابه سهم عرض علی الاضافة وحجر عرض تیر یا سنگ که بدیگری انداخته باشند در روی آید ویقال عَلِقتُها عرضا یعنی بی قصد بهوا وعشق او در آویخته شدم اعراض روی گردانیدن از چیزے وپهنا ودراز رفتن وپهناور کردن وخصی کردن بزغاله را وبچه دراز وپهن زادن زن وپیدا شدن یقال عرضت الغنی فاعرض ای اظهرته فظهر کما یقال کببته فاکب وهو من النوادر ودست دادن نکوئی وراست ایستادن آهو وشکاری تیرانداختن ویقال طامعرضا حیث شئت ای ضع رجلیک حیث شئت ولاتبال شیا اتقد امکنک ذلک واعرض فلان معرضا ای استدان ممن امکنه ولم یبال مایکون من التبعة اعتراض برپهنا ایستادن چیزی وحائل شدن پیش چیزے ومرکشی کردن اسب بوقت کشیدن

و بر شتر توسن سوار شدن و پیش آمدن کسی را قصد
وی یقال اعترض له السهم ای اقبل به قبله فرماه و قتله
و عرض دادن لشکریان خود را یقال عرض العارض
الجند و اعترضوهم و اعترضت علی الدابة اذا کنت
وقت العرض راکبا و از میانهای ماه آغاز کردن
کاری را و غیبت و عیب کردن در کسی معارضة
عراض دور شدن از کسی و برگشتن و مکافات
کردن بدانچه دیگری کند و مقابله کردن کتاب
با کتاب و بکرانهاد نواحی شدن و پیشا پیش آمدن
بکسی در راه و پیش آوردن ناقه را بفحل از جهت
گشنی یقال ضرب الفحل الناقة عراضا۔ عراض بالکسر
داغ بر پهنای شهرین ستور یقال بعیر ذو عراض بعارض
الشجر ذا الشوک بفیه۔ و ناقة عرضنة بکسر العین و فتح
الراء مع النون الزائدة بنشاط راه رونده بکردیه
یقال هو یمشی العرضنة و یمشی العرضنی اذا مشی
مشیة فی شق فیها بغی من نشاطه و نظرت الیه
عرضنة و العرضنی نگریستم بدنبال چشم و یقال فی
تصغیر العرضنی عریضن تثبت النون لانها ملحقة و
تحذف الیاء لانها غیر ملحقة۔ عارض ابر پراگنده و
رافق منه قوله تعالی هذا عارض ممطرنا ای ممطر لنا
لانه معرفة لا یجوز ان یکون صفة لعارض و هو نکرة
والعرب انما تفعل مثل هذا فی اسماء المشتقة من
الافعال دون غیرها و لا یجوز ان تقول هذا رجل
غلامنا و قال اعرابی بعد الفطر رب صائمه لن یصومه
و قائمه لن یقومه فجعله نعتا للنکرة و اضافه الی

المعرفة و کرانه رخسار مردم یقال فلان خفیف
العارضین سبک موی و رومی و امرأة نقیة العارض
ای نقیة عرض الفم و هی ما بعد الثنایا من الانسان
و کوه و ملخ بسیار و عطا عارضة حاجت عوارض ج
و بالا روپشتی بان در و طبقه عوارض ج۔ و ناقه که
او را آفتی رسیده باشد و بسبب آن او را بکشند و
یقولون بنو فلان لا یاکلون الا العوارض ای لا ینحرون
الابل الا من داء یصیبها یعیبونهم بذلک و یقال فی
اللحم اعبیط هذا ام عارضة فالعبیط الذی ینحر من غیر
علة۔ عوارض بالضم کوهی در دیار طی که گور حاتم را نجا
است تعریض خلاف تصریح یعنی بکنایات سخن گفتن
متعد بالباء و اللام یقال عرضت لفلان و بفلان
اذا قلت قولا و انت تعنیه و منه المعاریض فی الکلام
و هی التوریة بالشیء عن الشیء و فی المثل ان فی المعاریض
لمندوحة عن الکذب ای سعة و پیش آوردن کسی را
بر کاری یقال عرض فلان فلانا لکذا فتعرض هوله
و هو رجل عریض ای متعرض للناس بالشر۔ و عرض
الکاتب اذا کتب مثبجا و لم یبین۔ و لحم معرض گوشت
نیم جوش و بالصاد غیر المعجمة کذلک۔ و پهناور کردن
چیزی را عراضة بالضم راه آورد از طعام و جز آن عراض
پهناور کالکبار للکبیر۔ قوس عراضة ای عریضة
معترض جهار پایان تعرض پیش آمدن کسی را و کژ
شدن و چپ و راست رفتن ستور بر کوه از دشواری
عروض ناقه که ریاضت نیافته باشد و جزء اخیر مصرع
اول از شعر اعاریض ج۔ و هو جمع علی غیر قیاس کانه

جمع اعریض آعارض کذلک و میزان شعر و اہوی خوش است در راہ و در کوہ و نام مکہ و مدینہ و نواحی آن و شتر که خار خورد از بی علفی و معنی سخن یقال عرفت فی عروض کلامہ ای فی فحواہ و معناہ و کرانہ چیزے و جائی که پیش آید کسی را و حاجت عرض بالضم کرانہ از ہر سوے یقال نظر الیہ بعرض وجہہ ای بصفح وجہہ۔ فلان فی عرض الناس ای فیما بینہم۔ وہو من عرض الناس ای من العامۃ۔ و فلانہ عرضۃ للزوج۔ و ناقۃ عرضۃ للتجارۃ ای قویۃ علیہا۔ و فلان عرض اسفار ای قوی علیہ۔ و عرض ہذا البعیر السفر و الحجر ای ہمۃ۔ و فلان عرضۃ ذلک و عرضۃ لذلک ای مقرن لہ و قوی علیہ۔ عرضۃ ایضا ہمت یقال عرضتی لقاوک وہو عرضۃ للناس ای لا یزالون یقعون فیہ و جعلتہ عرضۃ لکذا ای نصبتہ لہ۔ و قولہ تعالی ولا تجعلوا اللہ عرضۃ لایمانکم ای نصبا۔ و یقال ہو لہ عرضۃ ای قرن لہ۔ ولہ عرضۃ یصرع بہا الناس ای حیلۃ فی المصارعۃ و یقال خرجوا یضربون عن عرض بضم وبفتحتین ای عن شق و ناحیۃ کیف ما اتفق و یقال اضرب بہ عرض الحائط یعنی بر پہنای دیوار بعیر عرضی و ناقۃ عرضیۃ ای فیہما صعوبۃ۔ استعراض عرضہ کردن خواستن و یقال فلان یستعرض الناس ای یقتلہم و استعرضت اعطی من اقبل و ادبر و استعرض العرب ای سل من شئت منہم عن کذا وکذا۔ عرض بالکسر بوی اندام خوش و ناخوش یقال فلان عیب الفرض و منتن العرض و اندام مردم و فی الحدیث فی صفۃ اہل الجنۃ انما ہو عرق یسیل من اعراضہم ای اجسادہم و نفس یقال فلان نقی العرض ای بری من ان یشتم او یعاب و حسب مردم و نام وادی یمامہ و ہر وادی که در وی درخت باشد آنرا عرض خوانند آعراض المدینۃ و بیہ ہای میان حجاز و یمن و درخت گردار آ

عرابض۔ عرابض۔ شتر درشت عربض مثال ہزبر بہ کند لک۔

عرمض عرمض۔ چغزلاوہ و یسمی ایضا ثور الماء مار معرمض آب با چغزلاوہ۔

عضض عض۔ گزیدن (عع ک اف ۲) و بالعکس یقال عضہ و عض بہ و عض علیہ صلاتہ بالباء والبارد بعلی و زیرک و داہی شدن معاضتہ عضاض تعاض یکدیگر را گزیدن اعضاض گزانیدن و فی الحدیث فاعضوہ بہن ابیہ و بشمشیر زدن و خارناک شدن زمین و خداوندان شتران خار خوار شدن عضیض ملازم شدن کسے را (ع ک اف ۲) و یقال ما لنا فی ہذا الکلام معض ای مستمسک وما عندنا عضوض و عضاض بالفتح چیزیکہ گزیدہ شود و خوردنی فرس عضوض گزندہ عضاض بالکسر گزیدگی یقال برئت الیک من العضاض و العضیض و یقال عاض القوم العیش منذ العام فاشتد عضاضہم ای عیشہم و یقال فلان عضاض عیش ای صبور علی الشدۃ۔ بر عضوض بعیدۃ القعر ضیقۃ یقال ما کانت البر عضوضا ولقد اعضت و ما کانت جرد

ولقد اجرت یعنی چاه مغاک غبود و شد و زمین عضوض
ای کلب تعضیض بسیار گزایدن لب از غضب
تعضوض خرمای شیرین که بهجر منسوبست عض
بالضم نوعی از علف ستور چون دانه خرما کوفته و
کنجده و جز آن تقول منه اعض القوم اذا اکلت
ابلهم العض - بعیر عضاضیٔ شتر علف خورده فره
عض بالکسر مرد رسا زیرک و درخت خار اعضاض
ج - ویقال فلان عض مال و عض سفر یعنی سخت
ورزنده و توانا بر سفر غلق عض کلیدان که گشاده
نشود و بعیر عاض شتر که خار خورد بنو فلان
معضون غدار ندان شتران عض خورنده -

عوض - عوض - بالکسر و فتح ۲ م - اعواض
ج - عوض مصدر منه متعد لازم (عع ف اض ۲)
اعاضة تعویض معاوضة عوض دادن معوضة
چیزی عوضی اعتیاض تعوض عوض گرفتن
استعاضة عوض جستن عوض بضم الضاد و بفتح
بلا تنوین هرگز و هو تاکید النفی للمستقبل من
الزمان کما ان قط للماضی من الزمان یقال
عوض لا افارقک هرگز جدا نشوم از تو کما تقول
قط ما فارقتک هرگز جدا نشدم و عوض در ماضی و قط
در مستقبل استعمال نکنند و یقال لا آتیک عوض
العائضین مثل دهر الداهرین عوض ایضا نام بت

عجهضی - کجری نوعیست خرد از خرما -
علضه - میخ و مانند آنرا جنبانید تا برکشد
علوص شنال -

رجل علامض - کعلابط مرد ثقیل و گران -
علهض راس القادة عالج ضامها لیستخرجه
علهض العین استخرجها من الراس علهض الرجل
عالجه علاجا شدیدا و علهض منه شیئا ای ناله -

فصل الغین

غرض - غرض - بالتحریک نشانه تیر - و خواست
و قصد یقال فهمت غرضک ای اراد تک و قصدک
و ستوه آمدن و تافتگی کردن (عع ف اک ۲) صلته
بالباء اغراض متعد منه و آرزومند شدن یقال
غرضت الیه ای اشتقت علیه - غرض بالکسر و فتح الراء
تازه شدن چیزی (عع بضمهما) غریض تازه یقال
لحم غریض - و ماء غریض آب باران مغروض
کذلک غریض اغریض نوباوه و شگوفه و هر چه سپید
تازه باشد و یقال وردت الماء غارضا ای مبکرا
غرضة بالضم بیش بند شتر غرض بالضم و بضمتین
ج - و یقال للغرضة ایضا غرض و الجمع غروض
و اغراض غرض مصدر منه (عع ف اض ۲)
و پر کردن آب جامه را از آب و پر نا کردن آن
و هو من الاضداد (عع ک اف ۲) و آب جامه که
در وی چیزی نکرده باشند و دوغ زدن و از شیر
باز کردن بزغاله را پیش از وقت مغرض فرود سینه
شتر تغریض نیمه کردن خنور یقال غرض فی سقائک
ای لا تملاه و هو بحر لا یغرض ای لا ینزح -
غضض غض چشم فرو خوابانیدن و فرو داشتن
آواز متعد بمن (عع ف اض ۲) قوله تعالی و اغضض

من صوتک وجوانی - وچیزی تازه انغضاض الطرف الغماضة - وغض الطرف احتمال المکروه غضاضة غضوضة تازگی وتازه شدن (ع ک اف ۲ و بفتحهما) غضیض تازه غضاضة نقصان شدن از قدر کسی صلة بمن - (ع ف اض ۲) یقال غض منه ای وضع ونقص من قدره - ویقال لیس علیک فی هذا الامر غضاضة ای ذلة ومنقصة - غضغضة کم کردن آب تغضغض کم شدن -

غمض غموض پست ومغاک شدن جای غموضة غماضة کذلک (ع ف اض ۲ و بضمهما) مکان غامض نعت منه غمض مثله غموض ج مغمض سخت مغاک مغامض ج کلام غامض سخن پوشیده ودور خلاف واضح غموضة مصدر منه (ع بضمهما) تغمیض دور وباریک معنی کردن سخن را وچشم فرو خوابانیدن وآسان داشتن از کسی در بیع وشرا صلته بعن وچشم فرو خوابانیدن ستور تشنه وقت حمله کردن بر کسی که او را از آبخور براند اغماض چشم فرو خوابانیدن ومحابا کردن در بیع وشرا قوله تعالی ولستم باخذیه الا ان تغمضوا فیه انغماض فراز شدن چشم اغتماض غنودن یقال اغتمضت عیناى - ولا اکتحلت غماضا وغمضا وتغمیضا وتغماضا ای مانمت - غمیضة عیب وگمنامی وخواری

غیض غیض - کم شدن آب وبزمین فرو خوردن وفرو خورانیدن لازم متعد (ع ف اک ۲) قوله تعالى وغیض الماء وکم بها شدن آخر بان انغیاض کم شدن وفرو خوردن آب اغاضة کم کردن قوله تعالى وما تغیض الارحام ای ما تنتقص ویقال اغاض الکرام وفاض اللئام ای بهم قلوا وهولاء کثروا ویقال اعطى غیضا من فیض ای قلیلا من کثیر غیضة بالفتح بیشه وجنگل غیاض اغیاض ج تغییض کم کردن وباز داشتن اشک ودر جنگل قرار گرفتن شیر التغییض - ان یرید الانسان البکاء فلا تجیبه العین یعنی هنگام گریستن خواستن مردم اشک از چشم نیاید

فصل الفاء

فرض - فرض - نشان بریده خدای عز وجل ونوعی از خرما وسوفار کمان وجای زدن از آتش زنه - وسپر - وتیر قداح وعطای مرسوم یقال ما اصبت منه فرضا ولا قرضا ومرسوم کردن وعطا دادن یقال فرضت له فی الدیوان وفریضه کردن - ورخنه کردن وبریده کردن فروض پیر شدن گاو وجز آن (ع ف اک ۲) فراضة کذلک (ع بضمهما) ومنه قوله تعالى لا فارض ولا بکر فراض جمع فرض بمعنی سوفار کمان وآتش زنه ودهانه جوی ویقال ما علیه فراض ای شیء من الناس مفروض فریضه کرده شده وسوفار کرده ورخنه کرده شده از هر چیزی وبریده کرده قوله تعالى لاتخذن من عبادک نصیبا مفروضا ای مقتطعا محدودا مفرض بالکسر آهن که بوی رخنه کنند وبرند فریض تیر وکمان سوفار کرده فارض هر و هر چیز ضخم باشد یقال لحیة فارضة ای کثة عظیمة -

فریضة فرمودهٔ خدا تعالی از نماز و روزه و زکوة مال دستور فرائض ج - وایضاً علم قسمت میراث و فی الحدیث افرضکم زید - فارض فرضی عالم علم فرائض فرضة بالضم دہانہ جوی و جای در آمدن بکشتی از لب دریا - و دہان دوات و سوراخ پاشنہ در افراض عطا دادن و بجد فریضة یعنی زکوٰة رسیدن مواشی در عدد افتراض فریضه کردن فریضتان جذعه از گوسفند و حقه از شتر -

فضض فض شکستن چیزے چنانکه ازہم جدا شود و شکستن مہر نامه فی الحدیث لا یفضض الله فاک مفضة بالکسر کلوخ کوب فضاض بالضم فضض بفتحتین شکسته و ریزه و فی الحدیث انت فضض من لعنة الله یعنی ما انفض من نطفة الرجل و تردد فی صلبه انفضاض شکسته شدن فاضتة سختی فضیض آب خوش و روان افتضاض آب روان رسیدن تفضض پراگنده شدن فضة بالکسر سیم تفضیض سیم کوفت و سیم اندود کردن فضفضة فراخی جامه و زره و عیش یقال ثوب و عیش فضفاض و درع فضفاضة -

فوض تفویض بازگذاشتن کاری بکسے و زن دادن بی دست و پیمان قوم تفوضی برابرکہ درمیان ایشان رئیس و بزرگتر نباشد نعام فوضی و قوم فوضی ای مختلط بعضهم ببعض - و یقال امو الهم فوضی بینهم اے شرکاء فیها کذالک فیضوض بقصر دیده - تفاوض انبازے کردن شرکة مفاوضة انبازی برابر - و برابری کردن در کار و سخن پیچ باہم تفاوض القوم کذالک -

فیض فیض رود نیل قال الاصمعی نہر البصرة و فاش شدن خبر - و بسیار شدن و لبالب رفتن رود و فیضوضة کذالک و روان شدن اشک و آشکار کردن راز متعد بالباء یقال فاض صدرہ بالسر ای باح بہ - و بسیار شدن مردم ناکس و مردن فیوض کذالک یقال فاض الرجل اذا مات و فاضت نفسه ای خرجت روحه عن ابی عبیدة و الفراء و ابی زید قالوا ہی لغة تمیم و انکرہ الاصمعی و ارض ذات فیوض اذا کانت فیها میاه تفیض - افاضة پر کردن خنور یقال افاض اناءہ ای ملاء حتی فاض و ریختن اشک - و آب بر خود ریختن یقال افاض الماء علی نفسه و بیکبار روان شدن مردم از عرفات بسوی منی در حج و منه قوله تعالی فاذا افضتم من عرفات و افاض الناس ای دفعوا و کل دفعة افاضة - و افاضوا فی الحدیث ای اندفعوا فیه - و افاض البعیر ای دفع جرته من کرشه فاخرجها - و افاض بالقداح ای ضرب بها و درع مفاضة ای واسعة و امرأة مفاضة اذا کانت ضخمة البطن - استفاضة فاش شدن خبر و سخن و ہو حدیث مستفیض ای منتشر و لا تقل مستفاض و قل مستفاض فیه و بعضهم یقول استفاضوه فهو مستفاض - و استفاض الوادی شجرا ای اتسع و کثر شجرة مستفیض آب روان کردن خواہند

نهر فیاض جوی پرآب رجل فیاض جوانمرد و بسیار
بخشنده و فرس فیض اسپ بسیار رو و قولهم اعطاه
غیضا من فیض ای اعطاه قلیلا من کثیر۔
فهضه۔ شکست آنرا (ع ع بفتحها) واکثر ما یستعمل
و فی الشیٔ الرطب کالقثاء و البطیخ۔
فهضه۔ پاره کرد و شکست آنرا (ع ع بفتحها)

فصل القاف

قبض قبض۔ گرفتن به پنجه (ع ع ف اک ۲) دگرفتگی
خلاف البسط و لشتاب رفتن مرغ و قوله تعالے
اولم یروا الی الطیر فوقهم صافات و یقبضن و لشتاب
راندن یقال هذا حاد قابض و قباض و قباضة
ای سریع السوق۔ و فرس قبیض الشد ای سریع
نقل القوائم۔ و یقال صار الشیٔ فی قبضتک و فی
قبضک ای فی لملک۔ و دخل مال فلان فی
القبض بالتحریک و هو ما قبض من اموال الناس
و قبض فلان مجهولا ای مات فهو مقبوض قبضة بالضم
یک مشت از هر چیز و ربما جاء بالفتح مقبض بالفتح و
کسر الباء قبضه شمشیر و کمان و جز آن اقباض قبضه
ساختن شمشیر و کارد را رجل قبضة رفضة مثال همزة
آنکه میگیرد و رها میکند. راع قبضة ای منقبض لا یتفسح
رعی غنمه انقباض گرفته شدن تقبض در رنجیده
شدن پوست و درکشیده شدن یقال تقبض عنه
ای اشمأز۔ تقبیض فراهم آوردن دگر دگر کردن
و لصاحب قبض دادن مال را رجل قابض و قبض
ای سریع بین القباضة قبضة بضمتین و النون

زائدة زن کوتاه بالا رجل قنبض مثله۔
قرض۔ قرض۔ وام۔ و هر چه پیش فرستاده آید
از نیکی و بدی و هذا علی وجه التشبیه و پاداش دادن
و وام دادن و بکسر القاف لغة فیه عن الکسائی و
بریدن و منه المقراض بکسر المیم یعنی گاز و و کارد و شعر
گفتن (ع ع ف اک ۲) قریض شعر یقال حال
الجریض دون القریض و نشخوار شتر که از گلو برآرد
مقروض مثله و قرض فلان ای مات و انقرض
القوم اذا درجوا و لم یبق منهم احد۔ و قوله تعالی
و اذا غربت تقرضهم ذات الشمال قال ابو عبیدة
ای تخلفهم شمالا و تجاوزهم و تقطعهم و تترکهم عن شمالها
و یقول الرجل لصاحبه هل مررت بمکان کذا و کذا
فیقول المسئول قرضته ذات الیمین لیلا ای جزته
قراضة ریزهای زر و سیم و جز آن اقراض وام دادن
و پیش فرستادن نیکی و بدی و منه قوله تعالے
و اقرضوا الله قرضا حسنا۔ تقریض شعر گفتن کسی را
مدح یا ذم و بالظاء مثله تقارض یکدیگر را مدح و
ذم گفتن بشعر۔ و بیکدیگر نگریستن بدنبال چشم
مقارضة شرکت مضاربت کردن ابن مقرض بالکسر دله
قضض۔ انقضاض۔ افتادن دیوار و
فرود آمدن مرغ از هوا و ستاره و لم یستعملوا
تفعلا منه الا مبدلا قالوا انقضی البازی فاستقلوا
ثلاث ضادات فابدلوا من احدهن یاء کما قالوا تظنی
من الظن۔ قض فرو راندن اسپ بر کسی صابه تعالے
(ع ع ف اض ۲) قضض سنگ ریزهای خرد قضض

سنگ ریزه ناک شدن طعام وطعام قضض بکسر الضاد نعت منه وسنگ ریزه در کا داگی وندان ماندن (ع ک اف ۲) وبکارت زائل کردن وسوراخ کردن مروارید (ع ف اض ۲) قضة بالکسر دوشیزگی - وسنگ ریزها - وزمین سنگریزه ناک اقضاض خاک آلود ودرشت شدن جای خواب صلة بعلی یقال اقض علیه المضجع ای خشن وترب ودرشت کردن آن متعد لازم ودریی طمع خسیس شدن استقضاض درشت یافتن جای خواب را (ع قضاء زره درشت ویقال جاؤا بقضیضهم ای باجمعهم - اقتضاض بکارت زائل کردن قضقضة آواز شکستن استخوان قضقاض شیر شکننده صید را قضاقض مثله -

قعض قعض - خمانیدن چوب را وچوب خم داده وصف بالمصدر کقولک ماء غور -

قوض تقویض - باز کردن بنا ببی ویران کردن تقوض پراگندن حلقه وبرشکستن هنگامه -

قیض - انقیاض - گفتن چاه ودندان از درازا عن الاصمعی وشگافتن دیوار بی افتادن تقیض شگافتن وافتادن دیوار وشکستن بیضه - و مانند برشدن پسر اقاضة شگافتن چیزی را قیض پوست بیرون بیضه والقیض المثل والعوض وهما قیضان - والقیض المبادلة یقال قیضنی به وقایضنی - مقایضة معارضه کردن متاع با یکدیگر تقییض تقدیر کردن صلة باللام قوله تعالیٰ

وقیضنا لهم قرناء ای قدرنا لهم -

قنبضة - بالضم زن کوتاه قد -

قنبض - بالضم بار قنبضة زن زشت رو یا کوتاه

فصل الکاف

کرض - کراض - آب نحل که ماده از رحم برون اندازد وچیزها وتورد های رحم واحدها کرضة بالضم -

کضکضة - زودی رفتار -

فصل اللام

لضلض - دلیل لضلاض - رهبر زیرک تضلضة بسیار نگریستن رهبر بجیب وراست - لعضه بلسانه بزبان گرفت آزار (ع بفتحها) العوض شغال

لکض - بالفتح مشت زدن -

فصل المیم

محض محض - شیر خالص بی آب وخورانیدن آن وخداوند شیر خالص شدن رجل ماحض ای ذو محض کتامر ولابن ودوستی خالص کردن (ع بفتحها) محوضة خالص نسب شدن (ع بضمها) امحاض شیر خالص خورانیدن وخالص کردن دوستی را امتحاض شیر خالص خوردن وفلان عربی محض ای خالص یستوی فیه الذکر والانثیٰ والجمع وان شئت انثت وثنیت وجمعت مثل قلب وبحت

مخض مخض - دوغ زدن وجنبانیدن لو در چاه متعد بالباء (ع بفتح الاول مع الثلث فی الثانی) مخضة بالکسر شیر زنه مخیض دوغ بر مسکه گرفته امخاض بدوغ زدن رسیدن شیر تمخض امتخاض جنبیدن شیر

در مخضه و بچه در شکم مادر مخاض درد زه گرفتن (ع ک اف ۱) حامل ماخض درد زه گرفته مُخَّض ج- مخاض شتران آبستن لا واحد لها من لفظها و واحدها خلفة- ابن مخاض شتر بچه بسال دوم در آمده و بنت مخاض و ابنة مخاض مؤنث منه لانه فصل عن اُمه و الحقت اُمه بالمخاض سوار لقحت ام لم تلقح و لا یقال فی الجمع الا بنات مخاض و بنات لبون- مرض مرض- بالتحریک بیماری و بیمار شدن (ع ک اف ۲) امراض بیمار کردن و خداوند مال و آفت رسیده شدن یقال امراض الرجل و بصواب نزدیک شدن در رای ممراض بالکسر مرد بیمار غنج تمریض بیمار داری کردن و قصر نمودن در کار تمارض بیمار نمودن خود را بی علت شمس مریضة آنکه بیک صافی و کشاده نباشد عینٌ مریضة چشم خمارناک- مضض امضاض- سوزانیدن جراحت مض کذلک و سوختن سرمه چشم را و یقال کحله بکحل مُبول مضٌّ ای حار یمضض سوختن از مصیبت مضیض مضاضة کذلک (ع ک اف ۲) مضمضة آب در دهان جنبانیدن و یقال ما مضمضت عینی بنوم ای ما نمت تمضمض در آمدن آب در دهان بوقت وضو و خواب در چشم- مِضّ بکسر المیم والضاد و کلمة تستعمل بمعنی لا و هی مع ذلک مطمعة فی الاجابة قال الراجز (شعر) سألتها الوصل فقالت مِضّ + و یقال ان فی مِضّ لمطمعا- معض معض- بالتسکین والتحریک خشمناک شدن و دشوار آمدن کاری بر کسی (ع ف اک ۲)

استعاض کذلک

فصل النون

نبض نبض- جنبیدن رگ نبضان کذلک (ع ف اک ۲) و یقال ما به حبض و لا نبض ای حراک- انباض بیانگ آوردن زه کمان و فی المثل انباض بغیر توتیر- منبض کمان نداف- نحض نحض- نحفته- گوشت آگنده و گوشت آگنده شدن (ع بضمها) نحیض و نحیضة نعت منه و رندیدن گوشت از استخوان (ع بفتحها) انتحاض مثله و نحض فهو منحوض گوشت رفته و لاغر سنان نحیض باریک- نضض نضیض- اندک اندک رفتن آب (ع ف اک ۲) و آب اندک نضاض ج نضاضة باقی مانده آب و آخرین فرزند مرد یستوی فیه المذکر والمؤنث والتثنیة و الجمع مثل العجزة و الکبرة نض ناض درم و دینار نقد شده و یقال خذ ما نض لک ن دین بگیر آنچه نقد شده قال ابو عبیده انما یسمونه ناضا اذا تحول عینا بعد ان کان متاعا یقال ما نض بیدی منه شئ استنضاض تقاضای دین خواستن نضیضة باران اندک- و آواز گوشت بوقت بریان کردن نضائض ج- و یقال ابل ذات نضیضة و ذات نضائض ای ذات عطش لم ترو- انضاض انداک اندک شیر خورانیدن راعی بره و بزغاله را نضنضة زبان جنبانیدن نضناض و نضناضة نعت منه- نغض نغض- بالضم درخت مسواک در مجاز.

نغض نغض۔ نغوض سر جنبانیدن وجنبیدن آن متعد لازم وجنبیدن پالان شتر ودندان کودک که خواهد افتاد ونغضان کذلک وحرکت ابر که برهم نشسته باشد (ع ف اض ۲ وک ۲) انغاض سر جنبانیدن بتعجب ومنه قوله تعالی فسینغضون الیک رؤسهم۔ نغض شتر مرغ محال نغر خرجهای چاه که بزرگ باشد ناغض کر کرانک وهو الغرضوف۔

نفض نفض۔ فشاندن جامه ودرخت تنفیض مبالغة فیه وبسیار بچه آوردن زن وناقة امرأة نفوض وناقة نفوض نعت منه وفشاندن تب لرزه کسی را حمیٰ نافض نعت منه (ع ف اض ۲) نفض بالتحریک برگ ومیوه از درخت افتاده نفاض نفاضة بالضم فیهما برگ ومیوه که بفشاندن افتد منفض بادبیزن دهر چه بوی افشانده شود منفوض تب گرفته نفضة نفضا رلرزه تب وباران که بجائی رسد وبجائی نرسد انفاض نتاج دادن شتر وباران زده شد ومردم وسپری شدن توشه نفاض بالضم بی توشگی وتنگدستی وفی المثل النفاض یقطر الجلب یعنی اذا جار الجذب جلبت الابل قطارا قطار اللبیع۔ نفاض بالکسر آزار کودکان یقال اعلی الصبی نفاض نفضة بالتحریک جماعتی که بجهت تجسس دشمن وخوف فرستند بهر جائی نفیضة کذلک نفض استنفاض تنفض دیدن آنچه باشد ور جائی یقال نفضت المکان واستنفضه وتنفضته ای البصرت جمیع ما فیه استنفاض الضا نفیضة فرستادن بجائی ویقال اذا تکلمت لیلا فاخفض واذا تکلمت نهارا فانفض ای التفت یمینا وشمالا۔

نقض نقض۔ باز کردن بنا وتاب رسن وشکستن عهد نقاضة آنچه تاب باز داده شود از رسن نقیضة با شکوه جواب گفتن شعر کسی را مناقضة سخن برخلاف یکدیگر گفتن۔ انتقاض تاب باز دادن نقض بالکسر شتر لاغر شده از بسیاری سفر انقاض ج۔ وزمین که درواشده باشد بوقت برآمدن سمارغ ازوی تنقض شگافتن زمین از سمارغ انقاض بانگ کردن عقاب ومرغ وآواز علک خائیدن۔ وگران کردن بار پشت را ومنه قوله تعالی الذی انقض ظهرک۔ تنقاض وکتیت آواز شتران خرد سال قرقره وهدیر آواز شتران کلان سال نقیض با شکوه چیزی وآواز محمل وپالان۔

نهض نهض۔ نهوض برخاستن انتهاض کذلک وراست وتمام شدن گیاه ودرواشدن مرغ بوقت پریدن (ع نفیهما) ناهض بچه مرغ بال تمام راست کرده وگوشت بازوی اسپ استنهاض برخاستن خواستن بکاری مناهضة مقاومت کردن باهم تناهض بسوی یکدیگر درواشدن دو خصم در حرب نهض میان منکب وکتف شتر انهض ج ایمثل فلس وافلس ناهضة الرجل برادران پدری وکسانیکه بجهت وی غضب کنند بر کسی وقیام نمایند در روی کاری

نوض۔ نوض۔ رفتن در شهرها وبرکندن شاخ

ومیغ وجزآن (ع ح ف اخو ۲) دمویند میان شرب
سشتر انواض رج۔ انواض انا ولیض حبابیاکر
بلند افراشته۔
نقض الجلد نقوضا۔ جوشش بر پوست پیدا شد
پس اندوب را بهیجان آورد۔
نیض۔ بروزن ومعنی نبض یعنی برجستن شریان۔

فصل الواو

وخض سوخض۔ خستن به نیزه وخیض خسته۔
ورض۔ توریض۔ ایراض بیکبار افگندن مرغ
غائط از خود وماکیان برخایه نشسته سرگین را۔
وفض۔ وفض۔ شتاب وشتافتن یقال لقیته
علی اوفاض ای علی عجلة۔ ایفاض واستیفاض
شتافتن ومنه قوله تعالی کانهم الی نصب یوفضون
استیفاض راندن وشتابیدن ناقة میفاض
مسرعة۔ وفضة تیردان چرمین والفاض رج۔
اوفاض گروه گروه مردم درآمیخته از هر جای و
فی الحدیث انه امر بصدقة ان توضع فی الاوفاض۔
ومض ومض۔ ومیض ومضان درخشیدن برق
بی آنکه پراگنده شود در ابر (ع ف اک ۲) ایماض
کنایک وزدیده نگریستن زن وانچه از برق در نوحی
ابر پراگنده شود آنرا خفو گویند وانچه برا زاو درخشد

وابر اتنگا فدآنرا عقیقة خوانند۔
الوهض الاضطرار۔
توغیض۔ پر کردن آوند یقال دغض فی الانار
وهفته۔ زمین هموار واذا کانت مدورة ووهفته
من عرفط لغتة فی الطار۔

فصل الهاء

هضض هض۔ کوفتن وشکستن انهضاض
لازم منه اهتضاض متعد منه مهضیض مهضوض
منهض شکسته وکوفته فحل هضاض گردن شکننده
فحلان هضار جماعت مردم۔
هیض هیض شکستن استخوان بعد از گرفتگی هیض
هتاض منهاض لغت منه وبازگردان کردن بیماری
یقال هاضنی الشیٔ اذا ردک فی مرضک ویقال
لکل وجع علی وجع هیض هیضة ناگوار وافتادن
طعام یقال به هیضة ای به قیار وقیام جمیعا۔
هرض۔ بفتحتین کرمی دانه که بر تن آید وهرض
الثوب پارچه را دریده هرطه شله۔
هلض الشیٔ۔ چیزی را کشید (ع ف اخو ۲)
رجل هنبض۔ بالضم مرد کلان شکم۔

فصل الیاء

یضض الجبر دچشمان کشاد لغتة فی الصاد

باب الطاء

فصل الالف

ابط۔ ابط۔ بکسر تین وسکون ۲ بغل مذکر ومؤنث
آباط ج۔ ومنقطع توده ریگ تابط در بغل گرفتن

چیزی را دردا از زیر بغل راست بر کتف چپ افگندن
استیباط بر کندن چاه که سرا تنگ باشد وتنگ
او فراخ تابط شرا نام تابط بن جابر الفهمی یقول

جاء فی تابط شرا فی الاحوال الثلث بلا تغییر علی اللفظ
وکذلک کل جملة یسمی بہا مثل برق نحرہ وذری
حبا وان اردت ان تثنی او تجمع قلت جاء فی
ذوا تابط شرا وذوو تابط شرا او تقول کلاہما وکلہم
والنسبة الیہ تابطی ینسب الی الصدر وہو لا یصغر ولا یرخم
ارط۔ ارطی۔ درخت ریگ وہو فعلی والفہ للالحاق
لا للتانیث وواحدہا ارطاة وفیہ قول آخر انہ افعل
لانہ یقال ادیم مرطی وہذا یذکر فی المعتل فان جعلت
الفہ اصلیا نونتہ فی المعرفة والنکرة جمیعا وان جعلتہ
للالحاق نونتہ فی النکرہ دون المعرفة۔ ادیم
ماروط پوست کہ آنرا بآن درخت دباغت
کردہ باشند بعیر ماروط وارطوی شتر ارطی خوردہ
اریط آنکہ اورا فرزند نشود۔

اطط۔ اطیط۔ آواز پالان وزین وآواز شکم
تہی وبانگ کردن شتر از گرانی بار یقال
لا آتیک ما اطت الابل ونالیدن شتر کرہ۔

اقط۔ اقط۔ بکسر القاف وبالکسر وسکون
القاف پنیر وماست اقط ماست در طعام کردن
(ع ف اک ۲) طعام ماقوط لغت منہ ائتقاط
ماست ساختن ماقط کارزار جائی۔

اجط۔ بالکسر زجر للغنم۔

فصل الباء

برقط۔ برقطة۔ گام نزدیک زدن وپس نگریستن
بسط۔ بسط۔ بالسین ہو بالصاد ایضا گستردن و
عذر پذیرفتن (ع ف اض ۲) بسطة فراخی ودسترس
انبساط گستردہ شدن چیزی۔ وگستاخی کردن تبسط
در طول وعرض شہرہا رفتن بساط بالکسر گستردن
وبالفتح زمین فراخ مکان بساط بسیط جای فراخ
بسیط ایضا گستردہ ونام بحری از عروض ویقال
فرش لی فراشا لا یبسطنی ای ضیق لا یسعنی وہذا
فراش یبسطک ای واسع یسعک وفلان بسیط
الجسم والباع ویقال ہذا عقبة باسطة ای بعیدة۔
بسط بالکسر ناقة کہ بچہ او را با وبگذارند وبازندارند
بساط بالضم آنساط ج مثل ظئر وظؤار وانظار البساط
با بچہ گذاشتہ شدن ناقة ید بسط بالکسر دست
کشادہ وفی قراءة عبد اللہ بل یداہ بسطان۔

بطط۔ بط۔ م۔ بطة یکی یستوی فیہ المذکر و
المؤنث کحمامة ودجاجة ولیست الہاء للتانیث و
انما ہی لواحد من جنس وکفانیدن ریش (ع
ف اض ۲) بطیط شگفت ودروغ۔

بعط۔ ابعاط۔ بجا دور رفتن ستور۔

بعثط۔ بعثط۔ بعثوط۔ بالضم میانہ وادی ویقال ہو
ابن بعثطہا للعالم بالشئ کما یقال ہو ابن بجدتہا۔

بلط۔ مبالطة۔ بشمشیر زدن یکدیگر را تبالط بایکدیگر
شمشیر کشیدن ابلاط بے چیز ودرویش شدن ولج کردن
لازم متعد والنعت منہا مبلط بکسر اللام وفتحہا والحاج
کردن در سوال بر کسی تبلیط ماندہ شدن در رفتن
بلاط سنگہا کہ در صحن سرای گستردہ باشند بلوط م
بلطة بالضم والتخفیف ناگاہ۔ ونام پشتہ۔

ہبط۔ ہبطة۔ بالفتح وتشدید الثاء ونبات کرکیج

ودوغ دیگ بسازند۔
تباطؤ۔ بر پہلو غلطیدن و سست دل شدن و
تباطأ عنہ رو گردانیدن ازان۔
تبذلت۔ شفتہ۔ لبش آماسید (ع ک اف ۲)
بذقطۃ۔ پراگندہ کردن مردم کالا و کلام را۔
بربط۔ کجعفر عود معرب بربط کہ معنی ترکیبش سینۂ
بط چہ شکل مشابہ آنست برباط بالکسر وادیست
باندلس برطانیۃ بالفتح شہریست درآنجا بربطیا
بالکسر رستنی و موضعی نسبت الیہ الوشی۔
برثط۔ فی قعودہ رثبت فی بیتہ و لزمہ ووقع
فی برثوطہ بالضم ای مہلکۃ و برثط الجبل صعد وقعد
علی الساقین مفرجا رکبتیہ۔
برشط اللحم۔ شرشرہ یعنی گوشت را پارہ پارہ کرد
برقطی۔ کجرکی دہیست بہ نہر الملک در بغداد۔
ببط۔ کجعفر موضعے۔
بسراط۔ بالکسر شہریست بسیار نہنگ نزدیک
دمیاط۔ بشط فلان تبشیطا و البشط بمعنی عجل او بل
لغۃ عراقیۃ مستہجنۃ۔
البصط۔ البسط فی جمیع معانیہ۔
لعقوط و لعقط بضمہا و لعقوطۃ کویاک کوہ غلطان
بقط۔ کالای خانہ و فراہم آوردن آخریان و نگہبانی
آن و بلغ بحصہ ثلث یا ربع بہ کسے دادن و جدا
کردن و بفتحتین انچہ وقت درو از داس فرو افتد
و گروہ و پارۂ چیزے و جماعت پراگندہ و لقبطۃ بالضم
شانہ بقاط بالضم نگمشت قرط و گرمان تفل دانہ حنظل
تبقیط بر کوہ بالا رفتن و بقط فی الکلام خلط و الشئ فرق
و بقط فلانا بالکلام بہ گفتگو خاموش نمایند او را لقط
الشئ فرقہ و منہ المثل بقطیہ بطبک ای فرقیہ
برفقک لا تفطن لہ و اصلہ ان رجلا اتی عشیقۃ
فی بیتہا فاخذہ بطنہ فاحدث وکان احمق فقال
ذلک لہا یضرب لمن لم یحکم العمل و الاحتیال
فیہ مترفقا و تبقط الخبر اخذہ قلیلا قلیلا۔
بلقوط۔ بالضم کوتاہ بلقط بالضم مثلہ و پرندہ ایست
بانبط۔ کجعفر شئ کالرخام الا انہ دونہ فی الہشاشۃ و اللین
بنبط۔ بالیاء والنون کسبطر بافندہ۔
بوطۃ۔ بالضم بوتۂ زرگران بوبط کزبرد ہیست
بمصر منہا یوسف بن یحیی الامام تابط العبد توانگری
محتاج شد و بعد از چند بی خوار شد بواط بالضم
چند کوہ ست در جہینہ را بمسافت چند منزل از
مدینہ منہا غزوۃ بواط اعترض فیہا النبی صلی اللہ
علیہ وسلم لعیر قریش۔

فصل الثاء

ثأط۔ ثأطۃ۔ لای ثاطج د فی المثل ثأطۃ مدت
بماء یضرب للرجل یشتد موقہ و حمقہ لان الثاطۃ
اذا اصابہا الماء ازدادت فسادا و رطوبۃ۔
ثبط تثبیط مشغول کردن اثباط دو نا شدن بجاری
ثرط۔ ثرط۔ ریح زدن ثلط کذلک لغۃ و رثعۃ
ثرط ایضا ریش ثرطۃ بکسرتین مرد احمق سست
ہمزہ زائدہ ثرمطۃ بفتحتین گل ترمیم زائدہ۔
ثطط ثطط۔ کوسہ شدن (ع ف اض ۲) ثط اثط

نحت منه و قوم ثطاط. و امرأة ثطة الحاجبین زن کوتاه ابرو۔
ثعط. ثعط. بالتحریک بوی گرفتن آب و گوشت (رع ک اف ۲)
ثلط. ثلط. مثل ثرط (رع ف اک ۲) و فی الحدیث انهم کانوا یبعرون بعرا و انتم تثلطون ثلطا۔
الثخروط. بالکسر رستنی ست۔
ثرباط. بالکسر و کعضفر نیز قبیلهٔ است از قضاعه
ثرعطة. بالضم آشام تنک ثرعطط و ثرعططة و ثرعطیطة مثله و طین ثرعط و ثرعطط لای تنک۔
ثرمطة. بالضم و کعلبط گل تر یا گل تنک و ثرمطت الارض صارت ذات ثرمط و نعجة ثرمط بالکسر میش کلان ثرمط الضغ و ذلک ان تسمع لها صوتا و اثرمط السقاء انتفخ و اثرمط الغضب غلب فانتفخ الرجل۔
ثلمط. کجعفر و عصفور لای تنک ثلمط سست شد۔
ثمط. بالفتح لای تنک یا خمیر بسیار تنک۔
ثملطة. سست شدن ثلمطة مثله۔
ثمط. شگافتن و منه حدیث کعب بن مالک لما مد الارض مادت فثبطها بالجبال و یروی بتقدیم النون و یروی بالباء الموحدة من التثبیط۔

فصل الجیم

جلط. جلط. شمشیر برکشیدن از نیام جلمطة سر ستردن م زائده۔
جبشط بغایطه. ریخ زد۔ (رع ف اک ۲)
جبنلوط. بالفتح شقم اخترعه النساء لم یفسروه کان المعنی الکذابة السلاحة مرکب من جلط و حبط و لط۔
جحط. بکسرتین زجر للغنم۔
جحرط. بالکسر گنده پیر کلان سال۔
جحمرط. بروزن و معنی جحرط۔
جرط. بفتحتین اندوه گلو گیر جرط بالطعام طعام گلو در ماند جرواط بالکسر دراز۔
جبتی. کحبتی نهریست در بصره۔
جلنبط. بفتحتین اسد۔
جلحطاء. بکسر الجیم و الحاء زمین بی درخت۔
الجلحطاء. بالخاء لغة فیه او هی الصواب و الحزن من الارض۔
جلعطیط. کخزعبیل از بخبیل جنبرات سطر
جلفاط. بالکسر بند کننده شگافهای کشتی نورا برسن پارها و رخنها را بر دغن قیر جلفاط بکسرتین مثله و قد جلفها۔
جلمط رأسه. سر را سترد۔

فصل الحاء

حبط. حبط. حبوط. باطل شدن صواب و عمل (رع ک اف ۲) حبط بالتحریک تازه شدن جراحت و شکم برآمدن ستور را از خوردن خندقوق (رع ک اف ۲) یقال حبطت الشاة و فی الحدیث و ان مما ینبت الربیع ما یقتل حبطا او یلم و نام حارث بن عمرو و پسران او را حبطات خوانند در بنی تمیم و النسبة الیهم حبطی. حبنطا. حبنطی مهموز و غیر مهموز کوتاه بزرگ شکم الالف و النون للالحاق و یقال رجل حبنطی بالتنوین

وامراة حبنطاة احبنطار بزرگ شکم شدن فلان صنعرة فانت
بالخیار ان شئت خذفت النون و ابدلت من الالف یائً
او قلت حُبَیطٍ بکسر الطار منونا لان الالف لیست
للتانیث فتفتح ماقبلها کما تفتح فی تصغیر حبلی وبشری
وان شئت ابقیت النون وحذفت الالف فقلت
حُبَینِط وکذلک کل اسم فیہ زیادتان للالحاق فاحذف
ایتهما شئت وان شئت ایضا عوضت من المحذوف
فی الموضعین وان شئت لم تعوض فان عوضت
فی الاول قلت حُبَیِّط بتشدید الیار والطار مکسورة
وقلت فی الثانی حُبَینِیط وکذلک القول فی عفرلی
حطط حَطّ۔ فرو گرفتن بار در زمین و زه برگرفتن
از کمان و فرود آمدن در منزل (ع ف اض ۱) و
بنشیب آوردن حطاط کشیدن حمار سوی نشیب
رفتن حطوط بالفتح نشیب وشتر گزیدہ تیز رو محطّ
منزل انحطاط کم شدن بها و نرخ آن۔ وشتاب رفتن
شتر استحطاط از بها کم کردن خواستن حطیطة مقدار
کم شده از بها و قوله تعالی وقولوا حطة ای حُطّ عنا
اوزارنا وهی کلمة امر بها بنو اسرائیل لو قالوها لحُطّت
اوزارهم۔ رجل حطائط مرد ریزه و نام مردی حَطاط
بالفتح دمید گیهای سرزه در روی حطاط یکی و
غیر محطط آهن چرم دوزی که آنرا اکشال گویند و بدان
خط کشند و نقش کنند حطان بالکسر نام مردی۔
حقوط حیقطان۔ بضم القاف تذروئ نر۔
حلط۔ احتلاط خشم گرفتن و تافتگی کردن احلاط
اجتهاد کردن در سوگند۔

حمط۔ حماط۔ گیاهها ی خشک که در وی مار باشد
یقال شیطان حماط کما یقال ذئب غضا و تیس حُلّب
حماطة یکی ودانه دل یقال اصبت حماطة قلبه ای
حَبّة قلبه و سوزش و درشتی حلق۔
حنط۔ حنطة۔ گندم حنط بکسر الحار و فتح النون ج
حنّاط گندم فروش و بوی فروش حنوط پراگندگی
از بوی خوش تحنیط پراگندن حنوط بر مرده را تحنّط
خوشبوی شدن بحنوط حناطة گندم فروشی و حنوط
فروشی کردن و حَنِط الادیم ای احمر حانط یوست
رنگین و حَنِط الرمث اسے ادرک و ابیض ورقه
و احنط کذلک۔

حوط۔ حائط۔ دیوار حیطان ج۔ صارت الواو
یار لانکسار ما قبلها تحویط دیوار ساختن گرداگرد زر
فهو محوط گرداگرد چیزی بر آمدن حُواطة جو۔ و انبار
غله حیطة حیاطة حوط نگاه داشتن و پاس داشتن
و گرد آوردن خرنیار خود را (ع ف اض ۲)
و یقال مع فلان حیطة لک ای تحنن و تعطف
احتیاط بهوش کارے کردن یقال احتاط لنفسه
ای اخذ بالثقة۔ و احتاطت به الخیل اے
اخذت به۔ احاطة فراز گرفتن چیزے را
و دانستن همه را متعه بالبار یقال احاط به
علمه و احاط به علما۔ و احاطت الخیل به۔
الحشوط۔ بالفتح الکاشط۔
حطمط۔ کزنیج خورد از هر چیز۔
حلبطة۔ کعابطة مد تشتر یا هر قدر که بر آن نامد باشد

اوضان حلبطة وهو نحو المائة والمائتین۔
حنبط۔ کجعفر نام شخصے۔
الخنفط۔ کخندق کوعیست از پرنده او هو الدراج
وحنفظ بلا لام امراة یزید بن القحادیة۔
حاط الفرس پوستش آماسید واز نشاط نهاۓ تازیانه
منتفخ گردید (ع ف اک ۲) وطعام حائط طعامیکه
ازان شکم بدمد کذا فی المحکم وعندی ان الکل تصحیف
والاولی بالباء الموحدة والثانیة بالنون۔

فصل الخاء

خبط خبط۔ دست وپای زدن ستور ومنه قیل
خبط عشواء وهی الناقة التی فی بصرها ضعف
وهرجا انداختن خود را تا بجواب رود وبعضا برگ
درخت زدن۔ وانعام کردن برکسی بے شناختگی۔
وداغ نهادن بر سرین ستور (ع ف اک ۲) تخبط
برگزاف وبی راه رفتن۔ وبدیوانگی داشتن دیو
مردم را ومنه قوله تعالی الذی یتخبطه الشیطان
من المس ای یفسده خباط بالضم علتی مانند دیوانگی
خباط بالکسر داغ سرین ستور وقولهم ما ادری ای
خابط لیل هو ای ای الناس هو خبطة بالکسر شیر
اندک خبطة نیمه حوض نیمه مشک از آب ویقال
فی القربة خبطة من ماء۔ خبطة ایضا پاره از شب
وپاره از خانه وبعضی از مردم خبط بالکسر وفتح ۲
ج۔ اختباط انعام جستن بے سابقة معرفتی از کسے
خرط خرط۔ چوب تراشیدن (ع ف اض مک ۲)
خراط نعت منه ودست فرومالیدن بر شاخ تا برگ او
و فروریزد ومنه فی المثل دونه خرط القتاد وراندن
داروی مسهل شکم را۔ ودراز کردن آهن را چون
عمود مخروط الوجه واللحیة کشیده روی وریش
تخریط راندن مسهل شکم را خرط بالتحریک علتی که شیر
از پستان بریده بیرون آید اخراط باین علت شدن
ناقة مخرط نعت منه۔ مخراط ناقه که عادت شیر او
چنان بوده از علت ومار که هرسال پوست افگند
خراط سرکشی کردن اسب خرود والنعت منه یقال فی
البیع برئت الیک من الخراط ای الجماح۔ انخراط
ستیهیدن اسب در رفتن۔ ودرآمدن برکسی
بداد گویان متعد بعلی وباریک ولاغر شدن تن
ودر کشیده شدن در رشته اخریط بالکسر نوعی
از شور گیاه اخترط شمشیر برکشیدن از نیام خریطه
م۔ خراط بالضم والتشدید گیاهی اخرواط دراز
کشیدن رفتار متعد بالباء یقال اخروط بهم
السیر ای امتد۔ اخراط گوشه دوختن برخریطه۔
خطط۔ خط۔ م واحد الخطوط ونام موضعی بیمامه نیزه
خطی منسوب بوی وخط کشیدن بر ریگ از جهت
فال ونشستن دشنگافتن گرد را (ع ف اض ۲)
کسار مخطط گلیم باخطها خطوط بالفتح گاو وحشی خطة
بالکسر زمینی که بجهت بنا گرد اگرد او خط کشیده باشند
وحد پیدا کرده خطط ج۔ ومنه خطط الکوفة والبصرة
مخط چوب خط کش مخطاط تخته که بروی خط کشند جز را
اختطاط غدار برآوردن کودک خطة بالضم کار وحاجت
ویقال جاء وفی راسه خطة ای حاجة قد عزم علیها

ویقول العامة خطبة۔ وفی حدیث قیلة ایلام ابن ہذا
ان یفصل الخطة وینتصر من وراء الحجرة ای انه یفصل
کل امر ملتبس ولا یعیا به۔ وخطة نائیة ای مقصد بعید
وخطة اسم من الخط کالنقطة من النقط ویقال خذ
خطة الانتصاف ای انتصف خطیطة زمین خشک ماند
میان دو پارہ زمین باران زدہ خطائط ج۔ ومنه
قول ابن عباس حین سئل عن رجل جعل امر امرأته بیدها
فطلقت زوجها ثلثا خطأ الله نوءها الا طلقت نفسها
ثلثا ویروی خطا الله نوءها بالهمز ای اخطأها المطر۔
خلط۔ خلط۔ آمیختن چیزے را اختلاط آمیخته شدن
وتباہ شدن عقل مخالطة آمیزش کردن باہم تخلیط
فساد افگندن در کارے ویقال وقعوا فی الخلیطی
مثال قبیطی اے اختلاط امرہم خلیط آمیزش کارے و
شریک وہو المخالط کالندیم للمنادم والجلیس للمجالس
وہو واحد وجمع خلطاء وخلط ایضا جمعه۔ خلطة
بالضم انبازی خلطة بالکسر عشرت کردن خلط یکے
از اخلاط بویا و تیر که چوب دیگر بوده باشد
دراصل رجل مخلط بہر کارے در آمیزندہ ویقال
فلان مخلط مزیل کما یقال ہو راتق وفاتق استخلاط
نشستن نخل بر پشت ناقه اخلاط قضیب فحل را
در فرج ناقه نهادن خلیط کاہ وسبت بہم
در آمیخته بجہت علف۔ ونبیذ از خرما و زبیب
با انگور و رطب بہم آمیخته وقد نہی عنه۔ خلاط
شوریدن عقل ویستعمل مجہولا یقال خولط الرجل
فی عقله۔ واما الحدیث لا خلاط ولا وراط فیقال ہو

کقوله لا یجمع بین متفرق ولا یفرق بین مجتمع
خشیة الصدقة۔
خمط۔ خمط۔ نوعے از اراک که میوه دارد وقری
ذواتی اکل خمط بالاضافة وشیر ترش وبریان
کردن گوسفند مسلوخ را (ع ف اک ۲) خمیط
بریان بے پوست سمیط بریان با پوست وذکر
ابو عبید ان اللبن اذا ذہب عنه حلاوة
الحلب ولم یتغیر طعمه فہو سامط فان آخذ شیئا
من الریح فہو خامط وخمیط فان اخذ شیئا من
طعم فہو ممحل فاذا کان فیه طعم الحلاوة فہو خمطة۔
تخمط بانگ کردن فحل وغضب وتکبر کردن کسے و
موج زدن دریا خمطة شراب که بوے رسیدگی آید
از وی ونرسیده باشد وشراب ترش۔
خوط۔ خوط۔ شاخ نازک خوطة یکے۔
خیط۔ خیط۔ در کشیدن و رشته خیوط خیوطة ج
مثل فحل وفحول وفحولة مخیط سوزن خیاط مثله
ومنه قوله تعالی فی سم الخیاط۔ الخیط الابیض صبح
صادق والخیط الاسود صبح کاذب۔ وتاریکی شب
خیط الرقبة حرام مغز یقال جاہش فلان عن خیط
رقبته ای دافع عن دمه۔ خیط باطل سراب وکذلک
مخاط الشیطان وکان مروان بن الحکم یلقب بذلک
لانه کان طویلا مضطربا کالسراب وقال الشاعر فیه
(شعر) لحی الله قوما ملکوا خیط باطل ٭ علی الناس
یعطی من یشاء ویمنع۔ وہو لعاب الشمس ایضا خیط بالکسر
گله شترمرغ خیطی کذلک۔ خیاطة درزی گری کردن

(ع ف اک ۲) مخیوط مخیط دوخته فمن قال مخیوط جرجه
علی التمام ومن قال مخیط بناه علی النقص لنقصان الیاء
فی خطت والیاء فی مخیط هی واو مفعول انقلبت یاء
لسکونها وانکسار ما قبلها وانما حرک ما قبلها لسکونها
وسکون الواو بعد سقوط الیاء وانما کسر لیعلم ان الساقطة
یاء وهی اصلیة والواو فریدة للبناء فلا ینبغی ان
یحذف والاصلی احق بالحذف لاجتماع الساکنین او
لعلة توجب الحذف وکذلک القول فی کل مفعول
من المعتل العین اذا کان من بنات الیاء فانه
یجیٔ بالنقصان والتمام واما من بنات الواو فلم یجیٔ
علی التمام الاحرفان مسک مدووف وثوب
مصوون فان هذین جاءا نادرین وفی النحویین
من یقیس علی ذلک فیقول قول مقوول وفرس
مقوود وقیاسا مطردا۔ خیطة میخ۔ ورسن از پوست
درخت تخمیط آمیختن سپیدی موی با سیاهی
یقال خیط الشیب فی راسه مثل وخط۔
خنطه۔ غمگین کرد او را (ع ف اک ۲) خناطیط
گروهہاے پراگنده۔
فصل الدال۔ دنّط القرحة۔ شگاف آنرا
پس روان شد انچه در انست۔
دحلط۔ در گفتگوے خود خلط ملط کرد۔
دقط الطائر۔ بر ماده جست او الصواب بالذال والقاف
دلغاطان۔ دیهیست بر منها الفقیه فضل الله بن
محمد بن ابراهیم الدلغاطی وابو محمد واله الرشاطی۔
دسیاط۔ کجریال شهریست معروف۔

دهروط۔ کعصفور شهریست بصعید مصر۔

فصل الذال

ذأط۔ ذأط۔ خبه کردن گلو را چنانکه زبان بیرون
آمده و باشار کذلک یقال ذأطه وذأته ای خنقه
اشد الخنق (ع بفتحها)۔
ذعط۔ ذعط۔ سبک بریدن گلو (ع بفتحها)
ذعمطه بزیادة المیم کذلک۔
ذقط۔ ذقط۔ سفاد کردن مرغ ماده را (ع
ف اک ۲)۔
ذحلط۔ در گفتگوے خود خلط ملط کرد۔
ارض ذریاطة۔ زمین بریک سرشت ذرطاق
بد نوعیست از خوردن وقد ذرطیت یا فلان۔
الذرعمط۔ من الالبان خبیر سطبر الذرعمة من
الرجال آرزومند هر چیز۔
ذرقط الکلام لفظه یعنی سخن گفت۔
اذُط۔ مرد کج زنخ۔
ذعمطة۔ ذبح کرد آنرا ذعمطة زن بدزبان۔
ذفط الطائر والتیس۔ بر ماده بر جست (ع
ف اک ۲) ذفط الذباب القی ما فی بطنه ذفوط
کصبور مرد سست۔
ذمطه۔ ذبح کرد آنرا (ع ف اک ۲) وهو ذمطة
کهمزة یبلغ کل شیٔ وطعام ذمط کالکتف سریع
الانحدار ذمیاط لغة فی المهملة۔
ذوط۔ خبه کردن کسی را بحدیکه زبان برآورد (ع
ف اض ۲) والاذوط الناقص الذقن من الناس

وغيرهم ذوطه تمنده زر و پشت او واطج - ذهوط کجرول موضعی ذهیوط کعضیوط وعصفور موضعی -

فصل الراء

ربط - ربط - بربستن چیزی (ع ف اض ۲ ک ۲) مربط بفتح ۲ و کسره جای بستن یقال لیس له مربط عنز ارتباط بستن ربیط ستور که او را بندند و لقب مردی و نخوره خرما نهاده در آب رباط آنچه بوی بندند ستور را و مشک و جز آن را ربط بضمتین ج - ویقال جاء فلان وقد قرض رباطه اذا انصرف مجهودا - رباط م - رباطات ج و نگاه داشتن ثغر دشمن و ملازمت آن بمعنی المرابطة - رباط الخیل پنج عدد و زیادت از اسپان بسته ویقال لفلان رباط من الخیل کما تقول تلاد وهو اصل خیله - وفلان رابط الجاش و ربیط الجاش مرد دلیر که نگریزد ولفلان بالثغر جیش رابطة ما مترابط آبیکه سیری نشود

رطط - رطیط - بانگ و فریاد و احمق رطائط ج ارطاط فریاد کردن -

رقط - رقطة - بالضم سیاهی سپیدی آمیخته یقال دجاجة رقطاء والارقط من الغنم مثل الابغث یعنی توزیه ارقطاط توزیه شدن گوسپند ارقیطاط برگ بیرون آوردن شور طاق ارقط ارقیط نام مردی -

رهط - رهط - گروه کم از ده از مردان - وقوم وقبیلهٔ مرد و هو جمع لیس له واحد من لفظه والجمع ارهط وارهاط واراهط کانه جمع ارهط واراهیط

و پوست پاره چون میزر که زنان حائض بر میان بندند و پوست که از وی دوال کنند رهاط ارهاط ج - راهطاء سوراخ کلاکموش رهطة کذلک - مرج راهط موضعی بشام -

ریط - ریطة - نام زنی و چادر یک لخت که زنان بر سر افگنند ریط ریاط ج -

رنوط - در نشست خود ثابت ماندن و پایداری (ع ف اض ۲) ارتناط مثله مرنط کمحسن آنکه ور نشست و سواری خود شست باشد -

رساطون - می کا نهارومیة وخلت فی کلامهم

رغاط - بالضم موضعیست -

رمطه - عیب او کردن و بر و طعنه زدن (ع ف اک ۲) الرمط مجمع العرفط ونحوه من العضاة والصواب الرهطة بالهاء -

راط الوحشی بالاکمة - وحش تبل پناه گرفت (ع ف اض ۲ و ک ۲) والروط بالضم النهر معرب رود نوطة بالضم موضعیست باندلس -

فصل الزاء

زخرط - زخرط - بکسرتین آب بینی شتر و گوسپند -

زطط - زط - گروهی از مردم زطی یکی از ایشان

زماط - بالکسر بسیار شور کردن (ع بفتحها) والزیاط الجلجل -

زبط و زبیط - آواز کردن بط (ع ف اک ۲) زبطانة نیزه کا واک که از ان پرنده اندازند -

زحلوط - بالضم مرد ناکس -

زخلوط- بالضم مردناکس او الصواب بالحاء-
زرط اللقمة- نواله را او بار بید (ع ف اک ۲) و الزرط لغة فی الصراط-
زعطه- خفه کردن (ع بفتحما) زعط الحمار خر آواز کرد موت زاعط ذابح وحی یعنی مرگ سریع-
زلط- رفتار رجل زلبطة نواله لغز خرد از عصیدة و جز آن لغة مولدة-
زلنقطة- گکنه بذبته و مالها ثالث زرد مرد و زن کوتاه
زناط- بالکسر انبوهی و قد تزانطوا-
زهوطة- کلان نواله خوردن زهوط بالکسر و فتح یار موضعی او الصواب بالذال المعجمة-
زواط- بالضم موضعی و زواطی کسکاری شهریست ما بین واسط و بصره و زوطی لسکمی جد الامام ابی حنیفة تزدیط کلان نواله خوردن-
زبط و زباط- بانگ برزدن (ع ف اک ۲) زیاط منازعت و اختلاف آوازها زیاط بانگ زن-

فصل السين

سبط- سبط- بالتحریک فروهشته شدن موی (ع ک اف ۲) سبط بالتسکین و الکسر نعت منه و یقال سبط الجسم اذا کان حسن القد و الاستوار و گیاه سبطة یکی و آن گیاهیست که از بیخ وی غرد شدة بافندگان سازند آسباط بدرازا و پهنا گوالیدن و فرو افگندن سر را- و سبطه ناک شدن زمین تسبیط باطل کردن ناقه آبستنی خود را و بره افگندن پیش سبط بالکسر فرزند اسباط ج- و فرزندان یعقوب علیه السلام و آسباط از بنی اسرائیل چون قبائل از عرب و قوله تعالی و قطعناهم اثنتی عشرة اسباطاً امماً و انما انث لانه اراد اثنتی عشرة فرق ثم اخبر ان الفرق اسباط و لیس الاسباط بتفسیر و لکنه بدل من اثنتی عشرة لان التفسیر لا یکون الا واحداً منکوراً کقولک اثنی عشر درهما و لا یجوز دراهم ساباط پوشش رهگذر سوا بیط ساباطات ج و فی المثل افرغ من حجام ساباط- سباطة خاک روبه- سباط نام ماهی رومی-
سجلط- سجلاط- بکسر تین جامه و نوعی از گلها-
سحط- سحط- گلو بریدن (ع بفتحما)-
سخط- سخط- بالضم و بفتحتین خشم گرفتن و هو خلاف الرضا (ع ک اف ۲) اسخاط بخشم آوردن التسخط کم شمردن و بنا جایگاه دادن-
سرط- سرط- فرو خوردن لقمه و جز آن استراط کذلک (ع ک اف ۲) و فی المثل لا تکن حلواً فتسترط و لا مراً فتعقی من قولهم اعقیت الشیٔ اذا ازلته من فیک لمرارته کما یقال اشکیت الرجل اذا ازلته عما یشکوه و قولهم الاخذ سریطی و القضاء ضریطی ای یسترط ما یاخذ من الدین فاذا تقاضاه صاحبه اضرط به و یقال سرطی و ضریطی ایضا بلا الف سراط بکسر مین یالوده سیف سراطی شمشیر بران سراط لغة فی صراط سرطان پنج پایک- و نام برجی بر فلک و ریش ها و علتی که بر سم پدید شوم مستور پیدا آید-
سرمط- سرومط- بفتحات مع سکون الواو شتر

درازهیکل و جز آن-

سعط سعوط- بالفتح دارو ی در بینی ریختن اسعاط دارو ریختن در بینی- و نیزه بر سینه زدن استعاط خود را خود در ریختن دارو مسعط بضم المیم والعین دارو دان سعیط دروی خمر-

سفط سفط- جامه دان اسفاط ج سفیط جوانمرد خوش نفس اسفنط بکسرتین نوعی از شراب-

سقط- سقط- افتادن چیزی و افتادن بچه ناتمام از شکم و یقال سقط فی یده یعنی پشیمان شد و مستعمل مجهولا و منه قوله تعالی و لما سقط فی ایدیهم ای ندموا قال الاخفش قرا بعضهم سقط معلوما کانه اضمر الندم وجوز اسقط بالالف علی مالم یسم فاعله وقال ابوعمرو لایقال اسقط قال الخلیل سقط الولد من بطن امه ولا یقال وقع اسقاط بچه افگندن زن و جز آن و غلط کردن در سخن یقال اسقط فی کلامه و تکلم فما سقط بحرف مسقط بفتح القاف افتادن و هذا الفعل مسقط الانسان من اعین الناس مسقط بالکسر موضع افتادن مسقط الراس جای زاد مساقطه افگندن ساقط ساقطه ناکسی سقطی سقاط ج تساقط خویشتن بر چیزی افگندن سقطه سقاط شاکوخیدن- و خطا کردن سقاط ایضا بوقت سخن گفتن یکی دیگرے خاموش بودن و سست شدن اسپ از دویدن سقط الرمل بالثلاث تمامی ریگ تودہ سقط الولد بچه ناتمام افتاده سقط الزند آتش که برجهد از چقماق مذکر و مونث سقطان دو بال شتر مرغ سقط السحاب گوشه ابر که بر زمین افتاده نماید سقط الخباء دامن خرگاه سقط بفتحتین متاع ناسره و سهو و غلط در نبشتن و حساب سقیط برف و یشک امراة سقیطة ای دنیة تسقط خطا و زلت جستن بر کسے سقاط شمشیر گذاره برنده که پیش او مقطوع بر زمین افتد- و سقاط فروش و فی الحدیث کان لا یمر بسقاط ولا صاحب بیعة الا سلم علیه والبیعة من البیع کالرکبة والجلسة من الرکوب والجلوس-

سلط- سلاطة- درازدستی و دراززبانی سلوط کذلک و قهر تسلیط برگماشتن تسلط برگماشته شدن سلطة بالضم برگماشتگی سلطان قهرمان مذکر و مونث سلاطین ج- و حجت و لا یجمع لان مجراه مجری المصدر سلیطة زن دراززبان سلیط مرد فصیح یقال هو اسلطهم لسانا ای افصحهم و روغن زیت و روغن کنجد ایضا سلطة بالکسر تیر دراز سلاطح مسلاط دندان کلید مسالیط ج و سناک سلطات سمهای تیز-

سمط سمط- رشته مروارید یا شبه و جز آن و دوال فتراک سموط ج تسمیط بر فتراک بستن چیزی را مسمط نوعی از شعر یقال قصیدة مسمطة و سمیطة و فرستاده که باز نگردد- و حکمی که روا نشود یقال خذ حکمک مسمطا ای مجوزا نافذا- سماط بالکسر رسته سماطان دو رسته از درخت و مردم یقال مشی بین السماطین سمط پاکیزه کردن موے بره و بزغاله از جهت بریان کردن (ع ف اضح ک ۱)

سمیط سموط نعت - سمیط نعل یک لخت دازار بی حشو اسماط ج - سمط سمیط مرد سبک حال - ورده خشت پخته سامط شیر که حلاوت تازگی از وی رفته باشد وهنوز مزه نگردانیده باشد عن الاصمعی سموط مصدر منه (ع ف اض ۲)
سنط - سناط - سنوط سنوطی - کوسه که هیچ ریش ندارد -
سوط - سوط - تازیانه اسواط سیاط ج وزدن بتازیانه وآمیختن چیزی بچیزی (ع ف اض ۲) تسویط کذلک وقوله تعالی فصب علیهم ربک سوط عذاب ای شدته ویقال نصیبه - ویقال اموالهم سویطة بینهم ای مختلطة -
المسرطة - من البطیخ خربزه باریک دراز وقد سرطت بالضم طولاً -
سرقسطة - بفتحتین وضم القاف شهریست باندلس وشهریست بنواحی خوارزم -
سطط - بضمتین ستمگاران وظالمان اسطه مرد دراز بالا -
سقلاطون - شهریست بروم منسب الیه الثیاب سقلاط بروزن ومعنی سجلاط -
سمیساط - بالضم وفتح المیم شهریست بکناره فرات منه الشیخ ابو القاسم علی بن محمد بن یحیی السلمی الدمشقی السمیساطی من اکابر الروسا والمحدثین بدمشق وواقف الخانقاه بها معروف -
رجل مسمرة الرأس مرد کلان سر -
اسمعط العجاج - گرد وغبار برخاست واسمعط فلان امتلاء غضبا اسمعط الذکر نره برخاست وراست شد
سمهوط - بالضم دهیست بزرگ بجانب مغرب از نیل مصر
سنباط - بالضم شهریست از مضافات محله مصر منه محمد بن عبد الصمد الفقیه -
سیوط او اسیوط - بضمها دهیست بصعید مصر سیاط بالکسر رود گوئیست مشهور -

فصل الشین

شبط - شبوط - بالفتح والتشدید نوعی از ماهی شباط نام ماهیست بزبان روم -
شحط - شحط - شحوط - دور شدن (ع بفتحها) اشحاط دور کردن تشحط طپیدن کشته در خون صلته بالباء یقال تشحط المقتول بدمه - تشحیط طپانیدن در خون شوحط نوعی از درختان کوهی که از چوب وی کمان سازند سمحوط شحموط بضمتین کلاهما دراز سیم زاید قد
شرط - شرط - شریطة م - و پیمان شروط شرائط ج وتعلیق کردن چیزی بچیزی (ع ف اض ک ۲)
اشتراط شله ونشتر زدن - مشرط مشراط نشتر شرط بالتحریک نشان وستور ریزه - وبلا به اشراط الساعة نشانهای قیامت اشراط المال رذالها واشراط القوم اشرافهم وهو من الاضداد - اشراط نشان کردن خویشتن دگوسفند بجهت فروختن وآماده کردن خویشتن را بکاری یقال اشرط نفسه للهلکة ای جعلها علما للهلاک ومنه سمی الشرط لانهم جعلوا لانفسهم علامة یعرفون بها وقال الاصمعی واحدهم شرطة وشرطی یعنی سرهنگ شحنه شرط ج - شریط رسن از پوست خرما تافته

شرطان دو ستاره از برج حمل وگویند سه ستاره است
وآنرا اشراط نیز گویند رجل شرواط وجمل شرواط بالکسر
دراز یستوی فیه المذکر والمونث۔
شطط شط۔ کرانه رود وجوی۔ وکناره کوهان۔
ودور شدن (ع ف اض ۲ ک ۲) شطوط ودور شدن
وجمع شطط شطوط بالفتح ناقة شگرف کوهان شطاط بالفتح
والکسر دوری۔ وراستی قامت جاریة شاطة راست
قامت شطط بالتحریک از اندازه گذشتن در هر چیزی
وفی الحدیث لها مهر مثلها لا وکس ولا شطط ای
لا نقصان ولا زیادة وجور کردن برکسی متعدی بعلی
(ع ف اک ۲) وفی حدیث تمیم الداری انک لشاطی
ای جائر علی فی الحکم۔ اشطاط جور کردن در حکم۔
ودور رفتن ستور بچرا اشتطاط مثله ودور
رفتن در طلب چیزی۔
شمط شمط۔ سپیدی موی بسیاهی در آمیخته
(ع ک اف ۲) اشمط شمطاء نعت منه شمط در آمیختن
چیزی بچیزی (ع ف اک ۲) شمیط آمیخته وصبح
لاختلاط بیاضه بالظلمة سوگیاه خشک وتر باهم آمیخته
ویقال قد تشمع شاة بشمطها بالحرکة والسکون ای
بنوابتها شماطیط رمهای متفرقة شمطیط بالکسر یکی
ویقال ذهب القوم شماطیط ای متفرقة وصار
الثوب شماطیط اذا انشق۔ شمطاط کفتگی جامه۔
شوط شوط۔ تک شوطة یک تک اطاف بالبیت
سبعة اشواط طوف کرد خانه را هفت گشت شوط براح
شکال شوط باطل گرد آفتاب که از روزن نماید

شیط شیط۔ هلاک شدن (ع ک اف ۲) وتمام
قسمت کرده شدن شتر که بکشند در قمار ونصیب
نا ماندن ازوی یقال شاطت الجزور ای تنفقت و
آمیختن خون یقال شاط فلان الدماء ای خلطها کانه
سفک دم القاتل علی دم المقتول وباطل شدن
خون یقال شاط فلان ای ذهب دمه هدرا وشتافتن
وسوختن روغن وزیت بجوشانیدن وسوختن
دیگ وچسپیدن انچه در وی است بر دیگ اشاطة
هلاک کردن۔ وصاحب سهم بیبین شدن از جزور۔
وبکشتن پیش آوردن کسی را یقال اشاط واشاط بدمه
واشاط دمه وسوزانیدن بن دیگ را اشیاط بوی
پشم وپنبه سوخته تشیط سر وپاچه گوسپند سوختن
وپاک کردن آن۔ وگوشت بر آتش انداختن
تا بسوزد وگنده بوی کند استشاطة برافروختن
از خشم وفربه شدن ستور ناقة متشیاط بالکسر زود
فربه شونده مشائیط ج۔
شقیط۔ کاهیر سبوی سفالینه یا مطلق سفالینه
شلط وشلطار سکار وشلطة بالکسر تبر دراز شلاطج
شمحط۔ کجفر وسر واح وعصفو رنگ دراز۔
شمشاط بالکسر شهری منه ابو الربیع محمد بن
زیاد الشمشاطی المحدث۔
اشمعط خشمگین شد شمعط القوم فی الطلب شتابی
کردند ومتفرق گشتند اشمعط الخیل برای طلب
چیزی اسپ تیز دوید اشمعط الابل شتر پراگنده
گشت اشمعط الذکر نره برخاست۔

شناط۔ بالکسر زن خوش اندام و خوش رنگ شناطات و شنائط ج شنط بضمتین گوشتہائے پختہ مشنط کمعظم گوشت بریان۔

فصل الصاد

صرط۔ صراط۔ سراط زراط راہ۔

صبط۔ در ازالہ فقدان۔

صعوط۔ کصبور دارو در بینی ریختنی صعط دارو در بینی ریخت (ع بفتحہا و ض ۲) اصعط مثلہ۔

الاصفنط۔ لغۃ فی الاسفنط۔

صلطہ۔ تصلیطا۔ لغۃ فی سلطہ تسلیطا۔

رجل مصمرط الراس۔ مرد کلان سر۔

صنط۔ برگ سلم کہ بدان پوست پیرایند لغۃ فی السنط۔

الصوط۔ دارسیت از آب ہو ماخذ ق منقعۃ قد انتہ

صیاط۔ بالکسر آواز بلند۔

فصل الضاد

ضبط۔ ضبط۔ نگاہداشتن چیز را بہوش (ع ف اک ۲) ضابط ہشیار اضبط آنکہ بہر دو دست عمل برابر کند ضبطاء مؤنث (ع ک ا ف ۲) ضنبطی قومی الالف والنون زائدتان للالحاق۔

ضبغط ضبغطی۔ چیز کہ کودک را بدان ترسانند الالف للالحاق۔

ضرط۔ ضراط۔ تیز ضرط بکسر الراء تیز دادن مثل حبق (ع ف اک ۲) و فی المثل اودی العیر الا ضرطا ای لم یبق من جلدہ و قوتہ الا ہذا۔ اضراط تضریط سعد فیہ و یدہان حکایت آن فعل کردن ضحکتہ بالبار و یقال الاکل سریطی والقضاء ضریطی و قد مر فی فصل السین۔

ضرغط۔ اضرغطاط۔ بالغین المعجمۃ بر دمیدن بر خود از خشم۔

ضغط ضغط۔ فشاردن بر دیوار و جز آن (ع بفتحہا) و منہ ضغطۃ القبر ضغطۃ بالضم سختی و تنگی و فشارش یقال اخذت فلانا ضغطۃ اذا ضیقت علیہ لتکرہہ۔ ضاغط نگاہبان و مشرف بر چیزے و کشادگی بغل شتر و بسیاری گوشت آن۔ و سوسمار ضغیط چاہ کندہ در پہلوے چاہ خوش کہ آنرا ہم بوے ناک گرداند۔

ضفط۔ ضفاطۃ۔ سست رای و ضعیف عقل شدن (ع بضمہا) ضفیط نعت منہ قال ابن عباس فی ضفطۃ و ہزہ احدی ضفطاتی و شہد ابن سیرین نکاحا فقال این ضفاطتکن یعنی الدف قال ابو عبید و انما اراہ سماہ ضفاطۃ لہذا المعنی ای انہ لہو و لعب ہو راجع الی ضعف الرای والجہل۔ ضفاطۃ بالتشدید گروہ بزرگ

ضوط۔ ضویطۃ۔ خمیر سست و گل و لای تک حوض

ضیط۔ ضیاط۔ مرد درشت۔

ضغط۔ تن ہر دو دوش خود را در رفتار جنبانیدن (ع ک ا ف ۲)

ضبعطی۔ کحبنطی مرد گول و کلمۃ یفزع بہ الصبیان ضمنطی کحبنطی سخت توانا۔

ضمعط۔ کقمطر عمل حنیمرات و شبر سطر الضمعط من الرجال آرزومند ہر چیزے۔

ضفطہ۔ بست و استوار کرد و اضفاطۃ و ضفطی

بکسر ہا و ضرافط بالضم و فزک کلان شکم و التقر فطان
ترکب احدٰہا و تخرج رجلیک من تحت ابطہ و تجعلہا علے
عنقہ ضربقیطیۃ کذ ریمتیۃ بازیست مر عرب را۔
ضطط۔ بفتحتین بسیار گل و لای ضطیط مثلہ و بضمتین بلاہا
ضعطہ۔ ذبح کرد او را (ع بفتحہما)
ضفرطۃ۔ کلانی شکم و جمل ضفرط کزبرج و ضفاریط
الوجہ کسور بین الخد و الانف و عند اللحاظین ضفروط
کعصفور یکے۔
ضموط۔ بالضم نہفتن کالا و تنگ جای رحل
مضمرط الوجہ مرد ترنجیدہ پوست چہرہ ضماریط
بروزن و معنی صفاریط۔
ضنط۔ تنگی و دو یار گرفتن زنی ضنوط نعت منہ
و بفتحتین شادمانی و لاف زدن و ہمچنین ضناط بالکسر
انبوہی مردم برچاہ و مانند آن یقال قد انضمطوا
و ضنط من اللحم کفضح اکتنز۔

فصل الطاء

طرط۔ اطرط۔ بی ابرو و بالضاد المعجمۃ کذلک۔
طیط۔ طیوط۔ بانگ کردن شتر (ع ف اک ۲)
جمل طاطط طائط نعت۔ طاط مرد سخت خصومت۔
دراز طوط مرد دراز۔ و منہ۔
طلطین۔ بالضم و فتح الطاء ربا۔ و کرزی طلط نعت منہ

فصل الظاء

ارض ظریاطۃ۔ واحدہ زمینی کہ بریک سرشت باشد
تظرمط۔ فی الطین۔ درگل افتاد ارض متظرمط
ای روغتہ۔

فصل العین

عبط۔ عبط۔ دروغ گفتن بے سبب و بہانہ۔ و
خویشتن را در حرب انداختن بی سبب و تنگا فتن
جامہ (ع ف اک ۲) معبوط عبیط نعت منہ عبط
ج۔ و رسیدن سختی و بی علت کشتن شتر اعبیط
نعت منہ۔ عبیط گوشت و مج و خون تازہ و یقال
مات فلان عبطۃ ای صحیحا شابا۔ اعتباط کشتن
شتر را بے علت۔
عثلط۔ عجالطۃ۔ عکلط۔ لبن عثلط۔ و عجالط و عکلط
شیر سطبر خفتہ عثالط عجالط عکالط کذلک۔
عذط۔ عذیطۃ۔ بوقت جماع حدث کردن عذیوط
عذیوطۃ بالکسر و فتح الیاء لغتان۔
عرفط۔ عرفط۔ بالضم نوعی از درخت طاق۔
عرقط۔ عرقطۃ۔ عرقطان بالقاف جنبندہ۔
عضرط۔ عضرط۔ عضروط۔ بذبال کسے دوندہ
عضاریط ج عضرط بفتحتین میان دو خصیہ و
فقحہ فلان الہب العضرۃ ای کثیر الشعر بہا۔
عضرفط۔ عضرفوط۔ کرلیشہ نر عضریف عضیرف لغتین
تصغیر او۔
عطط۔ عط۔ بدراز شگافتن جامہ را (ع ف ا
ک ۱) تعطیط کذلک الانعطاط لازم منہ عطعطۃ
آواز کردن و عیط عیط گفتن و آن صوتیست کہ
برنایان بوقت بازی باہم کنند معطوط ای مغلوب
عطاط بالفتح شیر۔ و مرد دلیر۔
عفط عفط۔ تیز دادن بز (ع ف اک ۲) و بتی

نشاردن او۔ و راندن شبان گوسپند را بهمان
شکل به او عطسه دهر و یقال ماله عافطة ولا نافطة
یعنی نیست میش و ماده بز و هذا کقولهم ماله ثاغیة
ولا راغیة ای لا شاة تثغو ولا ناقة ترغوا۔ عافطة
عفاطة کنیزک شبانی کننده۔

علط۔ علط۔ داغ کردن بر گردن شتر (ع ف ا
ض ۲) و بدی یاد کردن کسی را و به تیر زدن علاط
بالکسر داغ بر پهنای گردن و رسن گردن شتر
علاطان دو کرانه گردن تعلیط کشادن علاط از
گردن شتر ناقة علط بضمتین بی مهار و بی بند کردن
شتر عن الاصمعی اعلاط ج۔ علطة بالضم گردن بند
و جمیل اعلواط از گردن شتر بر نشستن بر پشت او
و بر جهیدن بر کسی تعلیط ایضا بسیار داغ کردن
شتر را اعلیط بالکسر برگ مرخ و آن درختیست که
بمالیدن و زدن از وی آتش گیرانند و فی المثل
فی کل شجرة نار واستمجد المرخ والعفار و مر ذکره۔

عابط۔ علبط۔ علابط۔ بالضم سطبر علبط علابط
علبطة رمه گوسفند۔

عمرط۔ عمروط۔ دزد عماریط عمارطة ج۔ و
بفتحتین و تشدید الراء رساک۔

عملط۔ عملط۔ بتشدید اللام سخت۔

عنشط۔ عنشط۔ بدخو و دراز عنشط کذلک
یقال رجل عنشط و جمل عشنط و عشنق کذلک
والجمع عشانطة و عشانقة۔

عنط عنطنط۔ دراز۔ عنطیان بالکسر والیاء

اول جوانی۔

عوط۔ عوط۔ بار ناگرفتن ناقه سال نخست (ع
ف اض ۲) عائط نعت منه عوط عیط عوطة ج
عائط عیط و عوط و عوطة آنکه آینده هم بار نگیرد
اعتیاط تعوط تعیط سالها بار ناگرفتن ناقه و گوسپند
اعتیاط دشوار آمدن کار و فی الحدیث انه بعث
مصدقا و فاتی بشاة شافع یعنی التی معها ولدها
فلم یاخذها فقال ائتنی بمعتاط۔

عیط۔ عیط۔ بالتحریک درازی گردن اعیط نعت
منه عیطاء کذلک و ربما قالوا قارة عیطاء اذا
استطالت فی السماء۔ والقصر الاعیط المنیف۔

لبن عجلط۔ و عجالط شیر سطبر و جغرات۔
عندفوط۔ بالضم دابه است خرد نازک و سپید
خام تشبه بها اصابع الجواری۔
لبن عذلط۔ شیر سطبر و جغرات۔
عرطت الناقة الشجر۔ اکلتها حتی ذهبت اسنانها
عروط نعت منه عرط ککتب ج۔ عرط عرضه
آبروی او را به غیبت کاست اعترطه مثله عریط
کدرهم و ام عربط و ام العریط کژدم۔
العسرط۔ بالفتح النکاح۔
عسطان۔ کیلسان موضعیست بنجد۔
عسمطه۔ خلط ملط کرد آنرا۔
عسلطة۔ سخن بی انتظام و کلام معسلط ای مخلط۔
عشطه۔ کشیده جذب کرد آنرا (ع ف اک ۲)
عشنط بفتحتین و تشدید النون المفتوحة مرد بسیار دراز

یا مرد نازک وظریف خوش اندام عشنطون وعشانط ج۔ وتعشنطت زوجها تعلقته لخصومة۔

عضط۔ وقت جماع حدث کرد (ع ف اک ۲)

عضیوط بالکسر لغت منه۔

العضفوط۔ کعصفور وحزبون العصر فوط۔

عظیوط۔ بروزن ومعنی عذیوط عظیوطة مادهٔ موش وشتی۔

عفلط۔ کزبرج وعملس وزنبیل مرد گول وعفلطة خلطة

عفنط۔ کعملس مرد زفت بد خلق ودابة الارض۔

العقط۔ بفتحتین فی العمة کالعمط۔

لبن عکلط۔ کعلبط شیر سطبر۔

کلام معلسط۔ سخن بی انتظام۔

علشط۔ کعملس مرد بد خلق وفی صحتها نظر۔

علفطه۔ آمیخت آن را۔

عمط عرضه آبروی او را عیب ناک کرد (ع فا ض ۲) اعتمطة مثله وعمط نعمة الله ناسپاسی نعمت خدا کرد وعمط کفرح مثله لغة فی الغین۔

العنط والعنبطة بضمهما مرد کوتاه بسیار گوشت۔

عنفط۔ بالضم زفت بد خلق ودابه است عنفطة مؤنث وما بین الثا رمین الی الالف۔

فصل الغین

غبط غبط۔ دست بر ذنب وتهی گاه گوسپند نهادن که فربه است یا لاغر (ع ف اض ۲) غبطة بالکسر نیکوئی احوال۔ وآرزو بردن بحال کسی بی آنکه زوال آن خواهد از وی (ع ف اک ۲) غبطة بالفتح کذلک ویقال فی الدعاء اللهم غبطا لا هبطا ای نسالک الغبطة ونعوذ بک من ان نهبط عن حالنا۔ اغتباط بآرزو آمدن یقال غبطته فاغتبط کقولک منعته فامتنع وحبسته فاحتبس غبیط زمین هموار۔ ونام وادی وپالان شتر که بروی هودج بندند غبط ج۔ اغباط همیشه داشتن پالان بر پشت شتر۔ وهمیشه بودن تپ وپیوسته باریدن باران

غطط غط۔ غوطه دادن در آب (ع ف اض ۲) وغریدن شتر (ع ف اک ۲) غطیط کذلک وخرخر کردن در خواب غطاط بالفتح نوعی از سنگ خوار غطاطة یکی غطاط بالضم اول صبح غطغطة آواز کردن قدر مغطغطة دیگ جوشان تغطغط آواز با شادمانی غطامط بالضم آواز جوش دیگ ودریا میم زائده

غلط غلط۔ غلط کردن در سخن وغلت بالتاء در حساب (ع ک اف ۲) یقال غلط فی امره وغلت فی الحساب وبعض العرب یجعلهما لغتین بمعنی اغلاط بغلط افگندن کسی را مغالطة یکدیگر را غلط دادن تغلیط بغلط منسوب کردن اغلوطة بضمتین سخن که بدان کسی را بغلط اندازد ونهی رسول الله صلی الله علیه وآله وسلم عن الاغلوطات ویقال حدثته حدیثا لیس بالاغالیط۔

غمط غمط۔ بالفتح خوار داشتن نعمت را (ع ک اف ۲) وغیر دین (ع ف اک ۲) وفی الحدیث انما ذلک من سفه الحق وغمط الناس یعنی ان یری الحق سفها وجهلا ویحتقر الناس غماط حاکم بودن تپ مثل الاغماط۔

غوط. غوط. فرو شدن و در چیزی (ع ف ن ص ۲ ک ۲) یقال آتی فلان الغائط یعنی بزمین پست و مغاکی و کُنی به عن العذرة لاتیان الانسان عند قضاء الحاجة الیه غُوط اغواط غیطان ج تغوط غائط کردن غوطه دمشق۔

غرناطة. شهریست باندلس او لحن والصواب اغرناطة و معناها الرمانة بالاندلسیة۔

غطمطة. اضطراب موج دریا و جوش زدن دیگ و آواز سیلاب در وادی و بحر غطامط بالضم و غطوط و غطمطیط دریای کلان موج بسیار آب و کعلابط و سلسبیل آواز غطماطة بالکسر موج متلاطم تغطمط آواز شکسته و آواز جوش دیگ و اضطراب موج۔

غملط. کعملس دراز گردن۔

فصل الفاء

فرط. فرط. درگذشتن در کاری (ع ف ن ص ۱) و یقال ایاک والفرط. و یقال لقیته فی الفرط بعد الفرط ای الحین بعد الحین و اتیته فرط یوم او یومین قال ابو عبیدة لایکون الفرط اکثر من خمس عشرة لیلة و تقصیر کردن در کاری و فوت کردن آن صلة بفی و شتاب کردن صلته بعلی و منه قوله تعالی ان یفرط علینا و پیشدستی کردن در سخن یقال فرط الیه منی قول ای سبق و پیشدستی کردن بآب آمدن بر قومی (ع ف ۱ ک ۲) فارط نعت منه فُراط ج. فراط القطا پیش روندگان سنگ خوار موی وادی و آب افراط

شتابانیدن و پیش فرستادن و پر کردن توشه دان و حوض را آب غدیر مفرط بفتح الراء حوض پر و فراموش گذاشته و منه قوله تعالی انهم مفرطون ای متروکون منسیون فی النار و از حد درگذشتن در کاری فرطة بالضم اسم للخروج والتقدم فَرطة بالفتح مرة منه مثل غرفة و غُرفة و حُسوة و حَسوة منه قول ام سلمة لعائشة ان رسول الله صلی الله علیه وسلم نهاک عن الفُرطة فی البلاد فرط بالتحریک آنکه پیش رود تا اسباب آبخور از دلو و رسن و پاک کردن چاه و جز آن راست کنند و هو فعل بمعنی فاعل مثل تبع بمعنی تابع یقال رجل فرط و قوم فرط ایضا یستوی فیه الواحد والجمع و فی الحدیث انا فرطکم علی الحوض و منه قیل للطفل المیت اللهم اجعله لنا فرطا ای اجرا یتقدمنا حتی نرد علیه فارطان دو ستاره مفارطة فراط پیشدستی کردن تفارط کذلک و تکلم فلان فرطا ای سبقت منه کلمة ما رفراط بالکسر آبیکه هر که پیش آید اورا بود از قبیله امر فرط بضمتین کاریکه در وی از حد گذرنده باشند و کار گذاشته و مانده و منه قوله تعالی و کان امره فرطا و پشته و بلندی فراط ج یقال الیوم تنوح علی الافراط و اسپ تیز گذر انند از اسپان افراط الصبح اوائل تباشیره تفریط درگذشتن از کسی و گذاشتن و دور کردن نایاست از کسی و قطما یستعمل الا فی الشعر و تقصیر کردن و ضایع کردن و فراموش کردن افراط فوت شدن نیکی و فرط فرستادن یعنی فرزند نارسیده مردن کسی را

فرشط فرشطة - پای از پای کشاده ودور نهادن وهو مثل الفرشحة -

فسط فسطاط - بالضم شهرستان مصر فسطاط فستاط فساط فستات بضم الفاء وکسرها خیمه وخرگاه بزرگ وجماعت انبوه فسیط ومجه خرما دمیده ناخن -

فلط فلط - بفتحتین فلاط بالکسر ناگاه یقال لقیته فلطا وفلاطا - وتکلم فلان فلاطا فاحسن اذا جاء بالکلام الحسن - افلاط رها نیدن یقال افلطنی الرجل مثل افلتنی -

فرقط - در زمین نشست شد -

انفشط العود - پاره شد ولا یکون الا رطبا -

فصیط - بروزن ومعنی فسیط -

افط - مرد پهن بینی فطوطی بفتحتین مرد هموار پشت فطا فط آواز زجر وآواز جماع فطفط ریخ زد یا بطرزی حرف زد که فهمیده نشد -

فلسطون وفلسطین بکسرهما وقد یفتح فاؤهما شهریست بشام وشهریست بعراق تقول فی حال الرفع بالواو وفی النصب والجر بالیاء او یلزمها الیاء فی کل حال والنسبة فلسطی -

فلقط فی الکلام والمشی در سخن ورفتار زودی کرد

فوط بکسر جامهاست که از سند می آرند یا ازارهاست مخطط فوطة بالضم یکی او نیز لغة سندیه -

فصل القاف

قبط قبط - بالکسر اهل مصر وبنیاد آن یعنی اصل ایشان قبطی منسوب قبطیة مونث وکتان باریک سپید که از مصر خیزد وقد یضم لانهم یغیرون فی النسبة کما قالوا سهلی ودهری وقباط بالضم والتشدید حلوا بسکر قبیط قبیطی مثله قبیطا ایضا اذا خففت مددت وان شددت قصرت - قنبط کرم -

قحط قحط - خشکسال قحوط باز ایستادن باران و تری از هوا (ع بفتحها وک اف ۲) اقحاط بقحط رسیدن وقحطوا ایضا علی مالم یسم فاعله قحط قحطان نام ابو الیمن -

قرط قرط - بالضم گوشواره قرطة قراط بالکسر ج مثل رمح ورماح ونام مردی قراط ایضا شعله چراغ تقریط گوشواره نهادن بر کسی ولگام در سر اسپ افگندن وبمعنی چراغ پاک کردن یعنی سوختگی پلیته را دور کردن تقرط با گوشواره شدن قیراط نیم دانگ واصله قراط بالتشدید لان جمعه قراریط فابدل من احد حرفی تضعیفه یاء کما فی دینار ودنانیر - قرطیط داهیه ویقال ما جاء فلان بقرطیط ای بشئ یسیر - قرطاط بالضم جل شتر که پالان بر زیر او نهند قرطان کذلک قراطط ج -

قرفط - اقرنفاط - فراهم آوردن ماده بر الهای فرج را بوقت گشنی -

قرمط - قرمطة - تنگ نبشتن خط ونزدیک نهادن لگام افرنماط در ترنجیدن پوست قرمطی واحد القرامطة وهم رهط من الناس -

قسط قسوط - بیدادی (ع ف اک ۲) قوله تعالی واما القاسطون فکانوا لجهنم حطبا قسط بالکسر داد وعدل (ع ف اص ۲ وک ۲) وپیمانه که نیمه صاع باشد

وشش یک. فرق وآن شش قسط باشد وبهره
اقساط عدل وداد کردن قوله تعالی ان الله یحب المقسطین
تقسط بخش گرفتن قسط بالضم نام دارویی قسط
بالتحریک راستی استخوانهای ساق ستور وآن
عیب است وبران عیب شدن (ع ک اف ۲)
فرس اقسط نعت منه. بعیر اقسط شتر که وی قوائم وی
خشک باشد در خلقت وناقة قسطاء قاسط پدر قبیله
قطوط. قط. بر پهنا بریدن (ع ف اض ۲) ومنه
قط القلم وفی الحدیث کان علی رض اذا اعتلی اقد واذا
اعترض قط وگران شدن نرخ (ع ف اک ۲) یقال
وردنا ارضا قاطا ای غالیا سعرها وهرگز یقال ما رأیته
قط ندیدم هرگز وکانت اصله قطط فلما سکن الحرف
الاول للادغام جعل الآخر متحرکا لما اعرابه وقط
بضمتین ایضا للمجاورة مثل مدّیا هذا وقط مخففة ایضا
فی اللغتین کقولهم لم اره مذ یومان وهی قلیلة وهذا
اذا کانت بمعنی الدهر فاما اذا کانت بمعنی حسب فهی
مفتوحة ساکنة الطاء تقول ما رأیته الا مرة واحدة
فقط فاذا اضفت قلت قطک هذا الشیء ای حسبک
وربما دخلت النون لسلم السکون الذی بنی علیه الاسم
وهذا النون تسمی النون العماد التی تدخل فی الافعال
دون الاسماء اذا دخلته یاء المتکلم کقولک ضربنی
لوقایة الفعل من الجر وانما دخلوها فی اسماء مخصوصة
نحو قطنی وقدنی ولدنی ومثل عنی ومنی حرفین
لا یقاس علیها ویقال قطاط شاه قطام ای حسبی.
جعطط بالفتحتین سخت مرغول وهو سعد ... ایضا

(ع ک اف ۲) یقال قطط شعره علی الاصل بالاظهار
تضعیف وهو قط الشعر وقطط الشعر بمعنی. قط بالکسر
گربهٔ نر. قطاط اج. ونامه وبرات صلة باللام ومنه
قوله تعالی عجل لنا قطنا قطة گربهٔ ماده قطقط بالکسر
ریزه‌ترین قطرهٔ باران رذاذ بزرگتر از وی و
باز طش وباز بغشة وباز غبیة وهمچنان جلبة وشحذه
وحفشة وخشاکة. قطقطانة بضمتین نام جایی.
قعط. قعط. سخت وتنگ گرفتن بر غریم قطعة یکبار
(ع بفتحهما) اقتعاط عمامه بستن بر سر بی تلحی وآن
زیر زنخ درآوردن بود وفی الحدیث انه علیه السلام نهی
عن الاقتعاط وامر بالتلحی مقعطة دستار بزرگ.
قفط. قفط. سفاد کردن مرغ ماده را (ع ف ا
ض ۲ ک ۲) ویقال القفط لذوات الظلف.
قمط. قمط. سفاد کردن مرغ وماده را (ع ف ا
ک ۲) دست وپای گوسپند بستن بجهت کشتن ودست بند
وپا بند کودک بستن بگهواره (ع ف اض ۲) قماط
رسن که قوائم گوسپند بندند بوی ودست بند و
پا بند کودک گهوارگی وقمط الاسیر اذا جمع بین یدیه
ورجلیه بحبل. قمط بالکسر بندی تواره وجز آن و
مر تنا حول قمیطا ای تام.
قنط. قنوط. نومید شدن (ع ف اض ح ک ۲)
قنط قناطة کذلک (ع ک اف ۲) قنط بالکسر
نعت منه قری فلا تکن من القنطین واما فتح
العین فیهما وکسر العین فیهما فانما هو علی الجمع بین
اللغتین قاله الاخفش.

قوط. قوط. رمۂ گوسپند اقواط ج۔

قشط. پوشش بر داشتن و برہنہ کردن و بعصا زدن و انقشطت السماء و تقشطت ابر از آسمان دور شد قیشاطہ بالفتح شہریست بمغرب منہ محمد بن الولید الادیب قشاط بالکسر انکشاف۔

قعرطۃ. باز کردن بنا بے ویران کردن۔

قعموط. کعصفور گوی درازکہ دران کودک را بپیچند قعموطۃ گوی یک کوہ غلطان۔

قفاطہ. من یدہ از دست او ربود آنرا۔

قلطی. کعربی مرد پستاک و گربہ خرد و سگ کوچک قلاط بالضم مثلہ و مرد بدنفس سرکش قلیط کسکیت بیماری و بدخایہ قلیط نعت منہ قلاط کغراب و سماک وستور از فرزندان جن و شیاطین قلاط ازشت روی و ہذا اقلط منہ آئس قلاط بالکسر قلعہ است ما بین قزوین و خلخال۔

اقلعط الشعر موی مرغول و سخت شد مقلعط الکشعر گریزندہ تر شدہ و اقلعط الرأس سر سخت مرغول موی لا یکاد یطول شعرہ والاسم القلعۃ۔

قلفاط. بالفتح لقب محمد بن یحیی الادیب۔

قمعوطۃ. بالضم گوی یک کوہ غلطان اقمعطہ زیرین شکم کلان شد و زیرین شکم نیست سدا و تداخل بعضہ فی بعض۔

القنبیط. بالضم و فتح النون المشددۃ اغلظ انواع الکرنب بنجز منلط و مختلۃ بذرہ لا تحبل و محمد بن الحسین القنبطی محدث۔

قسطیط. بالضم و فتح السین درختیست معروف

فصل الکاف

کشط. کشط. برہنہ کردن۔ و جل از پشت ستور بر گرفتن قشط لغۃ فیہ و قری و اذا السماء قشطت و پوست شتر باز کردن یقال کشطت البعیر مثل جلدتہ لا یقال سلختہ۔ انکشاط رفتن ہم و ترس۔

الکحط. لغۃ فی القحط فصیحۃ یقال قد کحط القطر و عام کاحط

الکسط. بالضم القسط و آن دارو ئیست کسطان بالفتح غبار۔

کلطۃ. دویدن مرد لنگ یا بردہ با کلطۃ بفتحتین ابن للفرزدق و الکلط بضمتین الرجال المنقلبون حذرا و مرحا۔

فصل اللام

لبط. لبط. بر زمین زدن دست و پای بر زمین زدن شتر در رفتن (ع ف اک ۲) التباط کذلک لبطۃ بفتحتین اسم فیہ و رفتار بلنگی و نام مردی۔

لحط. لحط. المکان لحطا رشہ۔

لطط. لط. جمیل یقال رأیت عنقہا لطا حسنا و کرباد عقد احسنا کانہا بمعنی لطاطج و چفسیدن بر چیزی و لازم بودن بکاری (ع ف اک ۲) صلامۃ بالبار و منکر شدن حق کسی را و ربما قالوا الطیت حقہ لانہم کرہوا اجتماع ثلث طاءات فابدلوا من الاخیرۃ یاء و پردہ فرو ہشتن و دم بمیان ران در آوردن شتر (ع ف اض ۲) الطاط یاری دادن بر انکار و انکار و آشتی یقال مالک تعینہ علی لطط و سخت خصومت شدن لطط افتادن دندان و خردہ شدن آن و ماندن

بجنبای دندان انَطَّ لغت منه و منکر شدن حق کسی را الطلط بکسر مین گندپیر بے دندان - و ناقہ کلان سال ملطاط بالکسر دستاس و کرانہ وادی و دریا و قول ابن مسعود ہذا الملطاط طریق بقیۃ المومنین ہرابا من الدجال یعنی بہ شاطی الفرات - و ملطاط البعیر حرف فی وسط راسہ -

لعط - لعطاء - گوسپند گردن سیاہ لعطۃ بالضم سیاہی گردن و سیاہی روئی چرغ -

لغط - لغط - بفتحتین بانگ و خروش (ع ع بفتحہما) لغطا - لغاط بالکسر الغاط کذالک لغاط بالضم کوہی -

لقط - لقط - از زمین برگرفتن (ع ع ف اض ۲) التقاط کُٹ وا چیدن و سخن چیدن و یقال لکل ساقطۃ لاقطۃ ای لکل ما ندمن الکلام من یسمعہا و یذیعہا لاقطۃ الحصی سنگدان مرغ لقیط بچہ افگندہ و خبر آن کہ بردار ندا و را ہو اللقیطۃ قومی از عرب لقط بفتحتین انچہ برداشتہ و برچیدہ شود لقط المعدن ریزہای زر کہ یافتہ شود لقط السنبل و لقاطہ خوشہ برچیدہ یقال لقطنا الیوم لقطا کثیرا بسیار خوشہ چیدیم و فی ہذا المکان لقط حسن المرتع ای شی منہ قلیل القاط مردم اند ک پراگندہ تلقط از جا بجا گرفتن خرما جز آن و درست الشی التقاطا ای اجمت علیہ بغتۃ -

لوط - لوط - لیط - برچسپیدن صلتہ بالبار (ع ع ف ا ض ۲ ک ۲) یقال ہو الوط بقلبی والیط چسپان تر ست التیاط چسپیدن یقال ہذا الامر لا یلتاط بصفری ای لا یلصق بقلبی استلاطہ برخود چسپانیدن فی الحدیث استلطتم دم ہذا الرجل ای استوجبتم - لوط رد الیقال لبس لوطہ و لوطیہ وبہ گل در گرفتن و اندودن حوض را و عمل قوم لوط کردن لواطۃ کذالک (ع ع ف ا ض ۲) لوط نام پیغمبرے علیہ السلام -

لہط - لہطت المرأۃ فرجہا بالماء و الہطۃ ضربتہ و لہطت بہ الارض ضربتہ بہا -

لیط - لیطۃ - پوست نی لیط ج - و گونہ چیزے و شیطان لیطان اتباع -

لاطہ - بکاری حکم کرد پس شہید بر آن (ع ع بفتحہما) ولاطہ السہم اصابہ بہ و اقتضاہ فالح علیہ و اتبعہ بصرہ فلم یصرفہ حتی تواری ولاطہ بالعصا ضربہ ولا ارطی فروزہ قرار استجلا لا یلتفت ولاط علیہ اشتد -

لشط - بالفتح سبک انداختن و کم زدن بالکسر دست الشیت کم کم زدن و سبک انداختن بہانہ جو -

التخاط - بروزن و معنی اختلاط -

لعقط - کژ بیح زن بد زبان ۔

لمط اضطراب کردن و نیزہ زدن لمطۃ زمینی ست و نیز قبیلہ را منسوب الیہا الدرق لانہم یقعون الجلود فی الحلیب سنۃ فیعملونہا فینبو عنہا السیف القاطع او لمط اسم امۃ من الامم والتمط بحقی ذہب بہ -

فصل المیم

محط - محط - کشیدن کمان و خرآن و بیرون کشیدن تیر و انداختن آب منی امتخاط کشیدن در کمان تیر را صلتہ بغی و گمذر انیدن تیراز انچہ بر وی آید صلتہ بعن - محاط بالضم آب منی استماط منی فشاندن

وازدست بیرون کشیدن چیزے را۔ وشمشیر برکشیدن وتمخط منی فشاندن۔

مرط۔ مَرط۔ موی برکندن (عع ف اض ۲) مُراطة موی افتاده امراط وقت برکندن شدن موی را اِمرط بالکسر گلیم از صوف وخز که بر میان بندند مُروط ج۔ تمرط افتادن موی امرط ساب ریش۔ ودزد وتیر افتاده سهم اَمرط بضمتین تیر بی پر سهام مراط ج مثل سلب وسلاب ومرط بالتسکین جمع امرط۔ مرطی بفتحتین نوعی از دویدن مُرَیطاء میان ناف وزہار ومنه قول عمر رض لرجل اذّن ورفع صوته اما خشیت ان ینشق مریطاؤک۔

مسط۔ مَسَط۔ دست در فرج ناقه کردن ورحم اولہ از آب فحل لئیم پاک کردن وروده شتر را از علت (عع ف اض ۲) ماسط گیاه شور که شکم ستور براند وآب شور وہر چه شور باشد وشکم راند مسیطة مسیط آب تیره بوے ناک که در تنگ حوض ماند وسیل اندک مُسَیطة اندک تر از آن۔

مشط۔ مَشط۔ شانه کردن لازم متعد (عع ف اض ۲) امتشاط کذلک لمّة مَشیطة ای مشوطة مِشطة بالکسر نوعی از شانه کردن کالرکبة والجلسة مُشاطة موی که بشانه افتد مُشط بالضم شانه اَمشاط ج۔ وگیاه ریزه که آن را مشط الذئب خوانند و استخوانهاے پشت پاے وشانه کتف۔

مطط۔ مَطّ۔ کشیدن چون مد۔ وبرکشیدن ابرو از تکبر وجز آن۔ (عع ف اض ۲) تمطط لازم فیه

سَطیطة آب ایستاده در تنگ حوض ماییلار بالضم والمد خرامیدن ودست اندازان رفتن وفی الحدیث اذا مشت اُمتی المُطیطاء وخدمتهم فارس والروم کان باسهم بینهم۔

معط۔ معط۔ بے موے شدن اندام اَمعط نعت منه اَمتعاط تمعط ریختن موی وجز آن اِمعاط وهو انفعال منه ریختن موی رسن وسوده شدن آن اَمعط گرگ موے ریخته (عع ک اف ۲) لص اَمعط لصوص معط۔

مغط۔ مغط۔ بالغین المعجمة کشیدن مثل المد۔ وکشیدن کمان وجز آن امتغاط بلند شدن روز رجل ممغط مرد کشیده قامت تمغط بازیدن اسپ در دویدن۔

مقط۔ مقوط۔ لاغر شدن شتر (عع ف اض ۲) ماقط شتر نزار۔ وفال سنگ زننده یقال فلان ساقط بن ماقط بن لاقط فالساقط عبد الماقط وهو عبد اللاقط وهو عبد معتق۔ مقاط بند گهواره ومانند آن مقلوب قماط۔

ملط۔ ملط۔ سبک ریش شدن (ک اف ۲) املط نعت منه مثل اَمرط۔ املاط افگندن ناقه بچه را ملیط بچه انداخته مِلط بالکسر آنکه نسب وی معلوم نباشد غلام ملط خلط ای مختلط النسب ملاط بہلو۔ وگل دیوار انبا ملاطدو بازوی شتر ملطی نوعی از دویدن مثل المرطی ویقال معنی فلان الی موضع کذا فیقال جعله الله ملطی لا عهدة ای لا رجعة ملیطة نام شهری

میط۔ میط۔ جور کردن در حکم و دور شدن و دور
کردن لازم متعد و رفتن۔ و دفع کردن و راندن
(ع ف ا ک ۲) میاط دفع و زجر کردن یقال
القوم فی هیاط و میاط اے فی مدافعة و مزاجرة
تمایط دور شدن و با یکدیگر بد شدن قوم اماطة
دور شدن و دور کردن لازم متعد۔
مَعط۔ گلفت و کیس افزونی یقال امتلأ فما یجد
مَعطا اے مزیدا۔
مشط۔ بدست افشردن چیزے برزمین۔
رجل ممحط الخلق کمعظم مسترخیه فی طول یعنے
مرد دراز فرو هشته خلقت۔
المحط۔ شبیه بالمخط و عام ماحط سال کم باران تمحیط
الوتر براے درستی و تر گذرانیدن انگشتان بر آن
امتحاط دویدن شتر و کشیدن شمشیر و نیزه۔
مرجیطة۔ شهریست بمغرب۔
مصط ما فی الرحم۔ در زهدان شتر ماده
دست داخل کرده آب کش بر آوردن فعیل اذا
نزا علیها فحل لئیم۔
مضط۔ بالضم شانه و تأتی فیه اللغات المتقدمة
لغة لربیعة والیمن یجعلون الشین صادا غیر خالصة
معلط کعملس مرد درشت قلب عملط مرد خبیث گرز
مقعوطة۔ بروزن و معنی قمعوطة یعنی کوچک کوه ملطاة
منقلوط شهریست بصعید مصر۔

فصل النون

نبط۔ نبوط۔ بر آمدن آب از زمین و چاه (ع
ف اض ۲ ک ۲) انباط تا آب رسیدن چاه کن
استنباط بیرون آوردن چیزے۔ و نبطی شدن قوم
یقال استنبط القوم۔ نبط۔ نبیط گروهی از مردم رجل
نبطیّ۔ نباطی نباطیّ مثل یمنی یمانی یمان۔ نباطی
بالضم ایضا۔ نبط آب که از قعر چاه بر آید نبطة
سپیدی تهی بغل و شکم اسپ فرس انبط نعت منه
و شاة نبطا رسپید تهی گاه۔
نخط۔ نخیط۔ بانگ و زفیر (ع ف ا ک ۲)۔
نخط۔ نخط۔ امتخاط بینی افشاندن مثل مخط و امتخاط۔
یقال لا ادری ای النخط هو بالضم ای ای الناس هو
نشط۔ نشاط۔ بالفتح شادمانی نمودن (ع ک ا
ف ۲) نشیط شادمان تنشط شادمانی نمودن و بنشاط
رفتن ناقه و انشاط خداوند ستور بانشاط شدن۔
و فربه کردن علف ستور را۔ و گره کشادن نشیطة
آنچه غزاة در راه یا بند از غنیمت ناشط گاو دشتی
و قوله تعالی والناشطات نشطا یعنی النجوم تنشط
من برج الی برج کالثور الناشط من بلد الی بلد
نشط گزیدن مار (ع ف اض ۲ ک ۲) و بردن اندوه
کسے را از جائے بجائے و آب بر کشیدن از چاه
بے بکره۔ و گره آسان بستن (ع ف ا ک ۲)
انشوطة بالضم گره آسان کشاے چون گره ازاربند
و مانند آن یقال ما عقالک بانشوطة ای ما مودتک
بواهیة۔ انتشاط کشیدن گره تا کشاده شود و بر نشاط
مثل ثوب اسمال و اخلاق آنکه بیک کشیدن دلو
بر سر چاه آید از وے نشوط چاه که دلو از وی

بسیار کشیدن بر آید وایضا نوعی از ماهی نشیط نام
مردے بنا وفی المثل لاحتی یرجع نشیط من مرو۔
نطنط نطناط۔ دراز نطانط ج نطانطة بر دراز کشیدن
نعط۔ ناعط۔ حیّ از ہمدان۔ و نام کوہے۔
نفط۔ نفط۔ بفتحتین آبلہ کردن دست نفیط کذلک
نفطة بالکسر آبلہ (ع ک ف ۲) تنفط آبلہ کردن نفط
بالفتح والکسر روغن والکسر افصح نفیط تیر کہ زدن
ودیگ جوشان واز خشم جوشیدن و بینی فشاندن
ماده بز۔ (ع ف ک ۲) ویقال ماله عافطة
ولا نافطة وقد مر ذکره۔
نقط۔ نقطة۔ بالضم خجک سیاہی بر سفیدی یا عکس
آن نقط۔ نقاط ج نقط خجک زدن حروف را۔
(ع ف ض ۲) تنقیط کذلک نقاط لغت منه۔
نمط۔ نمط۔ بفتحتین نوعی از افگندنی انماط ج۔ و
ایضا گروه مردم که بر یک کار باشند وفی الحدیث خیر
هذه الامة النمط الاوسط یلحق بهم التالی ویرجع الیهم الغالی
نوط۔ نوط۔ میان پشت و سرین و ہرچہ از چیزی
در آویختہ شود و در آویختن (ع ف ض ۲)
و آماسیدن سینہ شتر یستعمل مجہولا و توشہ دان کہ درو
خرما نہند و از شتر در آویزند نوطة آماس سینہ شتر۔ و
کینہ وفی المثل عاط بغیر انواط ای تناول ولیس
ہناک شیٔ معلق۔ انواط معلاقہا ذات انواط نام
درختی تنواط آرایش ہودج کہ از وے در آویزند
چون علاقہا و جز آن ویقال نوطة من طلح یعنی
طلحستان و ہمچنین عیصٌ من سدر وایکةٌ من اثل
وفرشٌ من عرفط و وہطٌ من عشر وغالٌ من سلم
وسلیلٌ من سمر وقصیمة من غضا ورمث من رمث
وصریمةٌ من غضا ومن سلم وحرجةٌ من شجرة انتیاط
دور شدن ویقال فلان منی مناط الثریا ای فی
البعد۔ نیاط بیابان کشندہ نیط نیاط رگ دل و
یقال رماه الله بالنیطا ای بالموت ویقال للارنب
مقطعة النیاط کما قالوا مقطعة السحار۔ ونیاط القوس
معالقہا۔ نائط رگ پشت نوط بالضم جانورے خرد
برابر گنجشک کہ در جنگلہا خانہ او از شاخ باریک
آویختگان باشد بر یک تار ضعیف نوطة یکے از و
یقال اصنع من تنوط۔
ناط۔ بانگ و زفیر کرد (ع ف ک ۲) نئیط
بروزن و معنی نخیط۔
النعط۔ المسط فی المعانی الثلثة الاولی و بضمتین
الذین یستخرجون اولادها اذا تعسر ولادها یعنی
کسانیکہ ہنگام تعسر زادن ناقہ بچہ از زہدان بر آرند
نعنط۔ بضمتین مردمان دراز قد۔
نہطه بالرمح بہ نیزه زد آنرا (ع بفتحہما)۔
نیط۔ مرگ یا جنازه یا مہلت نیط دور شدن
(ع ف ک ۲) انتیاط مثله۔

فصل الواو

وبط۔ وبط۔ وبوط ضعیف رائے شدن (ع
ف ک ۲) وبط بفتحتین کذلک (ع ک ف ۲)
وابط ضعیف و بد دل شد باز داشتن از حاجت کسی او را
وخط۔ وخط۔ در آمیختن سپیدی موی

وتیزه گذاره زدن - وبشتاب رفتن -
ورط - ورطة - هلاکی و زمین هموار بے راه و
نشان ایراط توریط در هلاکت انداختن تورط
لازم منه - وراط بالکسر مکر و فریفتن و فی
الحدیث لاخلاط ولاوراط -
وسط - وسطة - سطة - درمیان شدن (ع
ف اک ۲) ویقال فلان وسیط فی قومه آنکه در نسب
میانه و در محل رفیع باشد الاصبع الوسطی انگشت
میانگی والصلوٰة الوسطی نماز میانگی توسیط درمیان
آوردن چیزے و قری فوسطن به جمعا و بریدن
چیزی بدونیم توسط میانجی کردن وساطة میانجی
وسط بفتحتین میانه و راست از هر چیز قوله تعالیٰ
جعلناکم امة وسطا ای عدلا - شئی وسط چیزے
میانه نه زشت و نه نیکو واسطة القلادة جوهر
میانگی گزیده واسط نام شهرے وهو مذکر مصروف
لان اسماء البلدان الغالب علیها التانیث و
ترک الصرف الا منی والشام والعراق و واسط و
فلج و حجر فانها تذکر و تصرف واسط الکور پیش
پالان ویقال جلست وسط القوم بالتسکین و جلست
وسط الدار بالتحریک والصواب جلست فی وسط الدار
لانه اذا کان متحرکا کان محدودا فلا بد من فی -
وکل موضع صلح فیه بین فهو وسط بالتسکین وان
لم یصلح فیه بین فهو وسط بالتحریک -
وطوط - وطواط - غراشتوک و شب پره و طواط
ج و مرد ضعیف بددل ویقال هو ابصر فی اللیل
من الوطواط یعنی الخفاش -
وقط - وقط - وقیط - مغاکی در زمین سخت یا کوه
که در وی آب گرد آید وقاط ج - توقیط مغاک کردن
باران زمین را و آب که از بالا چکد موقوط انداخته
وقط ایضا افگندن صلبه بالبناء - یوم الوقیط
کان فی الاسلام بین بنی تمیم و بکر بن وائل -
وهط - وهط - شکستن (ع ف اک ۲) ونام
مالی که عمرو بن العاص را بود و وهطة زمین پست
مغاک مثل وهدة و هط و هاط ج ویقال وهط
من عشر یعنی عشرستان و آن درختیست
عرب را از نوع طاق کما یقال عیش من سدر و
قبیل - ایهاط انداختن چنانکه بر نخیزد -
واط القوم - گروه را زیارت کرد (ع ف ا
ک ۲) الواط البیح الواطة من لجج الماء آب
فراوان الواسطة من الارض جائے بلند -
وعاط - بالکسر و رد سرخ یا زرد -
لقیته علی اوفاط - ای علی عجلة و بالظاء اعرف
الوهطة - الصرعة من التعب -

فصل الهاء

هبط - هبوط - فرود آمدن یقال هبط هبوطا ای
نزل و هبطه هبطا ای انزله لازم متعد یقال اللهم غبطا
لا هبطا و قد مر فی فصل الغین اهباط متعد منه انحباط
لازم منه هبوط ایضا کم شدن بهای متاع و کم
کردن آن - ولاغر کردن بیماری مردم را (ع
ف اک ۲) هبوط بالفتح نشیب هبیط شتر لاغر -

هرط۔ هرط۔ طعنه کردن ونقیصه گفتن (ع ف ا ک ۲) تهارط یکدیگر را دشنام دادن هرطه بالکسر میش بزرگ هرطج۔

همط۔ همط۔ ستم کردن وبی اندازه گرفتن (ع ف اک ۲) اهتماط دشنام ونقیصه گفتن کسی را۔

هیط۔ هیاط۔ مهایطه۔ بانگ وفریاد کردن یقال وقع القوم فی هیاط ومیاط تهایط گرد آمدن و اصلاح امور کردن قوم میان خود ها وهو خلاف التمایط

هط عرضه۔ وقع فیه یعنی پرده دری کرد۔

هطط۔ بضمتین مردم هلاک شدگان اهط شتر بسیار رفتار شکیبا هطا مونث هطاهط کعلابط ایه

هطهطه آواز اسپ وزود رفتاری وشتابکاری۔

هقط۔ بکسرتین مبنیه علی السکون زجر للفرس۔

هقط بفتحتین زود رفتاری لغة یمانیه۔

هالط۔ فروهشته شکم وزراعت باهم پیچیده

وهلطه من خبر ولهطه یعنی۔

هلمطه۔ گرفت آنرا یا جمع کرد آنرا۔

هملطه۔ گرفت آنرا یا فراهم آورد آنرا او الصواب هلمطه۔

هنزلیط۔ کقندیل سرحد سیت بروم۔

فصل الیاء

یعط۔ یعاط۔ مثال قطام زجر وبانگ گرگ راندن ایعاط بانگ برزدن گرگ را یقال ایعطت بالذئب ای قلت له یعاط۔

باب الظاء

فصل الالف

احاظة۔ کساحة ابن سعد بن عوف ابو قبیلة من حمیر والیه ینسب مخلاف احاظة بالیمن و المحدثون یقولون وحاظة بالواو۔

استفاظ۔ گرفتن والموتفظ اللازم۔

فصل الباء

بهظ۔ بهظ۔ گران شدن وگرانبار کردن کسی را (ع بفتحها) باهظ کار گران ودشوار مبهوظ گرانبار

بظ المغنی حرک اوتاره لیهیاها للضرب ونظ بظ درشت بظیظ فربه تن نازک اندام وابظ فربه شد۔

بنظیان۔ بالکسر زن بدخلق بسیار فریاد یقال امرأة شنظیان بنظیان۔

باظ بوظا۔ قذف الرجل ای امیر فی المهبل یعنی منی در رحم انداخت باظ الرجل مرد پس از لاغری فربه شد

بیظ۔ آب کشن وآب زن یا آب مرد وزهدان زن وباظ بیظ کبیوظ۔

فصل الجیم

جحظ۔ جحوظ۔ بیرون رو شدن وبزرگ شدن چشم (ع بفتحها) جاحظ وجحظم لغتان منه سمی ابو ... جاحظ ایضا نام مردی جاحظتان دو حدقه چشم۔

جحمظ۔ جحمظة۔ بند کردن کسی را۔

جنظ جنظ۔ مرد فزک وفی الحدیث اهل النار کل جنظ مستکبر۔

جعظ جعظ۔ ای ضخم جنعاظ بالکسر جنعاظة بد خوی

جفظ- اجفیظاظ- بر آماسیدن مردار یقال
اجفاظت الجیفة وربما کانوا یجیزون کون الالف
لاجتماع الساکنین وقالوا اجفاظت الجیفة-
جاظ- مجلنظی- ستان خفته و با بیاد راز کرده-
جوظ- جواظ- مرد ضخم خرامان رفتار جوز جوظان
خرامان رفتن و فی الحدیث اهل النار کل
جعظری جواظ-
جاظ من الماء- از آب گرانی شد (ع ع بفتحها)
جعمظ- کقنفذ پیر زفت آز مند-
جلحاظ- بالکسر جلحظ کزبرج مرد وفرک کہ بر تن
موی انبوه دارد جلنظار بکسر الجیم والحاء
شاه و زمین درشت-
جلنحاظ- وجلحظ- بروزن ومعنی جلحاظ وجلحظ
او الصواب بالمهملة-
جلنظار من الارض- ای الارض الغلیظة و
الجلوظ بالکسر سیف عامر بن الطفیل و اجلوظ
کا علوظ اشتمر واستقام-
جلفاظ- بالکسر اصلاح کنندہ کشتی و غسله
الجلفظة وتقدم فی الطاء-
جلماظ- بالکسر آزمند هر چیز-
الجمخظة- القماط کالجمظة-
جماظ- بالکسر جفاکار درشت-
جنعاظة- بالکسر آنکه وقت خوردن طعام خود را
کم شمرد و بسیار خوار جنعیظ کقندیل شله وایضا مرد
خردپاد کز برج پیر آز مند و جفا کار درشت خود بخرد

جنعاظ بالکسر شله-
جیظان- نانوادان خرامیدان (ع ح ف اک ۲)
جیاظ نعت منه وجاظ بحمله بگرانی بار رفتار کرد-

فصل الحاء

حظظ- حظ- بهره و بخت احظ حظوظ ج- احاظ
کذلک وهو علی غیر قیاس کانه جمع احظ و بابهره و
دولتی شدن (ع ع ک اف ۲) هو حظ و حظیظ و
محظوظ ای جدید ذو حظ من الرزق- وانت احظ
من فلان تو بهره مند و بارو زی تری از فلان حظظ
بضمتین وفتح الغنة فی الحضض وهو من الادویة
حضظ ایضا جمع بین الضاد والظاء-
حفظ حفظ- بالکسر نگاه داشتن و یاد گرفتن
حفظة فرشتگان نگاهبانان و نویسنده اعمال تحفظة
نگاهبانی کردن ویقال انه لذو حفاظ و محافظة ای ذو عار
و حمیة حفیظ نگاهبان و منه قوله تعالی وما انا علیکم
بحفیظ- احتفاظ خویشتن داری کردن متعدد بابار و
بخشم شدن یقال احتفظ بنفسه- واحفظته فاحتفظ
تحفظ هشیار و بیدار بودن و یکیک یاد گرفتن تحفیظ
یاد دادن کتاب و جز آن استحفاظ یاد داشت خواستن
حفیظة حفظة غضب و حمیت ویقال ان الحفائظ
تنقض الاحقاد ای اذا رایت حمیمک یظلم حمیت له
ان کان علیه فی قلبک حقد احفاظ بخشم آوردن
حنظ حنظی به- ای ندد به یعنی شنوانید او را فحش
والالف للالحاق و حنظی به و عنظی به و غنظی به کل
یقال رجل حنظیان و عنظیان و خنذیان بالخاء المعجمة

وغنظیان بالمعجمتین والمهملة مع المعجمة ای فحاش۔
المحنظی۔ کالمحبنظی یعنی خشمگین وذکر فی الهمز۔
خرباظا۔ بالکسر سخت کردن زه کمان یقال
خربظ القوس۔
حنظظ۔ بضمتین وکسر دو وار تخذ من ابواب
الابل او الحضض۔
حمظ۔ سپاید آمزا۔ (ع ف اض ۲)۔

فصل الخاء

خنظ الرجل۔ تن مرد سست وفرو هشته شد۔
خنظوظا الجبل۔ بالضم سر کوه خنظیان مرد
فحش گو وخنظی به تشهیر کرد وفاش نمود ولالع کرد
ودر غلانید وتباه کرد۔

فصل الدال

دأظ۔ دأظ۔ خبه کردن گلو۔ وپر کردن مشک
(ع بفتحها)۔
دلظ۔ دلظ۔ زدن وسپوختن (ع ف اض ۲)
ولنظی صلب وسخت الالف للالحاق وناقة ولنظاة
دنظ۔ شاک کردن ودور کردن (ع ف اض ۲)
دعظ۔ داخل کردن تمام نره در فرج (ع بفتحها)
یقال دعظها به ودعظه فیها دعظایة بالکسر مرد کوتاه
قد وبسیار گوشت اگرچه دراز باشد۔
دغمظ۔ ذکره فیها تمام نره خود را در فرج داخل
کرد ودغموط بالضم بدخو۔
دلغماظ۔ بکسرتین آزمند وعیب جوی مردم۔
دلمظ۔ کز بج شتر ماده کلان سال۔

الدلنظی۔ سخت گوشت والدلنظی فی دل ظ۔

فصل الراء

رعظ۔ رعظ۔ بالضم جای در نشاندن پیکان در تیر
ارعاظ ج۔ رعظ بالتحریک شکستن سوراخ تیر که پیکان
دروی کنند (ع ک ف ۲) سهم رعظ نعت منه۔

فصل الشین

شظظ۔ شظاظ۔ بالکسر چوبک گوشه جوال۔ و
نام دزدی وفی المثل الص من شظاظ وامرق
من الربابة شظ گوشه بستن جوال را اشظاظ۔
چوب گوشه ساختن وبرپای خاستن شظشظة
ستیخ شدن ذکر کودک بوقت بول۔
شنظ۔ شناظی الجبل۔ کرانهای کوه شنظوة
بالضم علی فعلوة یکی۔
شوظ۔ شواظ۔ بالضم والکسر زبانه آتش بی دود۔
شقیظ۔ کامیر سفالینه۔
شمظ۔ باز داشتن وآمیختن وقدری قدری
از چیز گرفتن وبرانگیختن وبنرمی جنبانیدن
(ع ف اض ۲) وان شمیظ الانسان کلام تخالط
لینا بشدة خلط کردن سخن نرم با درشت۔
شیظان۔ کشیظان درشت خوی سخت جان
وشاظت فی یدی من قمانات شظیة یعنی پاره
از نی تو دستم خورد (ع ف اک ۲) تشاظا تشاظا۔

فصل العین

عظعظ۔ عظعظة۔ جاو جاوان رفتن تیر و
سپسایگی رفتن بددل از صف معرکه وفی المثل

لا تُغَظْغِظْنِي وتعظعظي اي لا توجّعني واوضِيْ نفسک قال الجوهري وهذا الحرف هكذا جاء عنهم فيما ذكره ابو عبيدة وانا اظنه تعظعظي بضم التاء يعني تا مري بالاستقامة وانت تتعوّج بين۔

عكاظ۔ عُكاظ۔ بازار عرب در ناحیهٔ مکه بوقت جاهلیت سالی یکبار آنجا گرد آمدندی وخرید فروخت کردندی وتفاخر وتناشد اشعار باهم نمودندی وبوقت اسلام آن برافتاد ادیم عکاظی منسوب بوی۔

عنظ۔ عُنظوان۔ بضمتین مرد فحاش ونوعی از گیاه که درد شکم آورد وستور را عنظوانة مانع ماده۔

فصل الغين

غلظ۔ غلاظ۔ سطبری وسطبر شدن (ع بضمها) غليظ نعت منه۔ استغلاظ غليظ شدن۔ وغليظ شمردن چیزی را وناخریدن جامه بسبب درشتی يقال استغلظه اي ترکت شراءه لغلظه۔ غلاظة ثلث لغات وغلاظة بالكسر اي غلظة يعني درشتی اغلاظ درشت گفتن وجامه درست خریدن تغليظ درشت کردن بر کسی چیزی را ومنه الدية المغلظة واليمين المغلظة

غنظ۔ غنظ۔ اندوه سخت وسخت اندوهگین کردن (ع ف اک ۲) وکان ابو عبيدة يقول هو ان يشرف الرجل علی الموت من الكرب ثم يفلت مغنوظ سخت اندوهگین وذكر عمر بن عبد العزيز الموت فقال غَنَظٌ ليس كالغنظ وكنظ ليس كالكنظ غنظاظة فحش شنواندن فعل ازوی غنظی به بابدال احدی الظائين الفا كما مر في فصل الحاء۔

غيظ۔ غيظ۔ خشم نهان از عجز۔ وبخشم آوردن مغيظ نعت منه ونام مردی وهو غيظ بن مُرّة بن عوف۔ مغايظة بخشم آوردن اغتياظ تغيظ بخشم شدن۔

مغظغظة۔ دیگ سخت جوشان وبكسر الغين الثانية ايضا

فصل الفاء

فظظ۔ فظ۔ آب شکنبه۔ ومرد درشت خو فظاظة درشت خو شدن (ع ک اف ۲) افتظاظ آب دادن شتر را ودهان او را البستن تا نشخوار نزند تا اگر خداوند شتر تشنه شود شکم او را بکفاند وسر قنین او را بفشارد وآن آب را بخورد۔

فيظ۔ فيظ۔ فيوظ۔ فيظان۔ مردن (ع ف اک ۲) يقال فاظ اي مات۔ وفاظت نفسه اي خرجت روحه عن ابي عبيدة والكسائي وابي زيد۔ قال الكسائي يقال فاظت نفسه وفاظ هو نفسه اي قاءها لازم متعد۔ وقال الاصمعي سمعت ابا عمرو بن العلاء يقول لا يقال فاظت نفسه ولكن يقال فاظ اذا مات (ع ف اض ۲) ولا يقال بالضاد البتة فوظ فواظ مصدران منه۔ تفيظ بقي جان دادن يقال تفيظوا انفسهم اي تقيؤها۔ افاظة متعدية يقال افاظه الله وافاظ الله نفسه۔

فصل القاف

قرظ۔ قرظ۔ بفتح الراء برگ سلم که بوی پوست پیرایند ادیم مقروظ نعت منه کبش قرظي بفتح القاف وضمه قبقار منسوب بهمین که نبت قرظ است قارظ

چیننده برگ سلم فی المثل لا آتیک او یؤوب القارظ العنزی و من عنزة یخرج فی طلب القرظ فلم یرج وہما قارظان الیقر من عنزة سعد القرظ مؤذن رسول صلعم که در مسجد قبا بود و در عہد عمر رض بمدینہ آمد و تا امروز مؤذن مسجد مدینہ از فرزندان اوست قریظة و نضیر دو قبیلہ از یہود خیبر تقریظ ستودن کسی را که زنده باشد تا بین ستودن مرده را وبالضاد ایضاً عن ابی زید اذا مدحہ بباطل او حق۔
تقارظ مدح گفتن یک دیگر را۔

قیظ۔ گرمائے تابستان وسخت گرم شدن روز و بگرما مقیم بودن بجائی (ع ت ک ۲) تقیظ کذلک صلة بالباء یقال تقیظ بالمکان اذا اقام بہ فی الصیف مقیض جوضع باشش بوقت گرما تقیظ بسند آمدن چیزے کسے را بگرما۔
اقعظ صبر و دشوار شد۔
القوظ۔ فی معنی القیظ۔

فصل الکاف

کظظ۔ کظة۔ بالکسر زحمت امتلاء طعام کظ زحمت دادن امتلاء (ع ف اض ۲) در نجانیدن کارے کسے را و اندوہگین کردن مکاظة سخت مر رسیدن در حرب تکاظظ از حد گذرانیدن مردم دشمنی را با یکدیگر یقال بینہم کظاظ اے عداوة۔ اکتظاظ پر شدن وادی از سیل رجل کظ لظ مرد سخت و دشوار خو۔
کنظ۔ کنظ۔ دشوار آمدن کار بر کسے (ع ف اض ۲ ک ۲)
کرظ۔ فی عرضہ۔ آبروے او رخنہ کرد (ع ف ا ض ۲) وہو کرظ حسب بالکسر اے یکرظہ والکرظة بالضم فی السہم والقوس الکنظة۔

کعیظ۔ کامیر و معظم مرد کوتاه و فربہ۔
کلظة۔ بفتحتین رفتار لنگ اکلظ نعت منہ او الصواب بالطاء۔

فصل اللام

لحظ۔ لحظ۔ نگریستن بدنبال چشم صلة بالہاء و بالی (ع بفتحہما) لحاظ بالفتح دنبال چشم لحاظ بالکسر نگاہ داشتن بچشم چیزے را۔
لظظ۔ الظاظ۔ لازم شدن چیزے صلة بالباء و مداومت کردن بر چیزے۔ و مقیم بودن بجائے۔ و پیوستہ باریدن باران و الحاح کردن رجل ملظ ای ملح و ملظاظ ای ملحاح قال ابن مسعود رضی اللہ تعالی عنہ الظوا فی الدعاء ربنا یا ذا الجلال والاکرام ای الزموا ذلک۔ رجل لظ اے عسر۔
لعمظ۔ لعمظة۔ شرہ و آز۔ و گوشت بدندان برکندن از استخوان لعظمة کذلک مفاوہ۔ رجل لعمظ و لعموظ و لعموظة بالضم کلاہما وہو النہم الشرہ و قوم لعامظة و لعامیظ۔
لفظ۔ لفظ۔ بیرون افگندن از دہان (ع ف ا ک ۲) لفاظة بالضم از دہان بیرون افتاده یا خراں لفظ سخن و سخن گفتن تلفظ کذلک لفظة یک سخن الفاظ ج و یقال اسمح من لافظة وہی العنز لانہا تشلی للحلب و ہی تجتر فتلفظ بجرتہا و تقبل فرحا منہا بالحلب والحمامة لانہا تزق فرخہا و یقال ہی الرحی و یقال ہی الدیک و یقال البحر لانہ یلفظ بالجواہر و العنبر والہاء فیہ للمبالغة۔
لمظ۔ لمظ۔ زبان گرد دہان بر آوردن بعد از طعام و لب لیسیدن (ع ف اض ۲) لماظة بالضم انچہ ماند از طعام ورزوایای دہان تلمظ کذلک و زبان بیرون آوردن

ویقال ما ذقت لماظا بالفتح ای شیئا - وشرب الماء لماظا اذا اقر لبطرف لسانه التماظ خوردن لمظة نکته از سپیدی وفی الحدیث الایمان یبدو لمظة فی القلب وسپیدی لب زیرین اسپ فرس المظ لغت منه المظاظ سپید شدن لب زیرین اسپ -
لاظ - اندوهگین شدن (ع بفتحها) ولاظه طرده وقد ونامهن ولاظ فی التقاضی شد وعلیه یعنی در تقاضا مرو سختی کرد ملعظة - کمعظمه دختر فربه و دراز قد و تنومند -
رجل لمعظة - مرد حریص و آزمند مقلوب لعظمة -
لاظه - دور کرد آنرا (ع ف اض ۲) لکوظ کمنبر عصا که بآن زده شود یا تازیانه والتاظت الحاجة تعذرت -

فصل المیم

مشظ مشظ - بالتحریک خار و چوب در خستن ورد دست (ع ک اف ۲) مشظ لغت منه -
مظظ مظ - انار دشتی و کوهی مظة نام مرد مماظة مظاظ بدی و منازعت کردن بایکدیگر تماظظ کذلک مماخظة - بزور خوابانیدن کشن شتر ماده را تا برجهد -

فصل النون

نعظ نعظ - نعوظ - برخاستن ذکر مرد (ع بفتحها) انعاظ خیزانیدن ذکر - و باز و فراز کردن ناقه فرج را از غایت اشتهای فحل -
نکظ نکظ - بالتحریک شتافتن (ع ک اف ۲) انکاظ تنکیظ شتابانیدن -
نشظ - بالفتح بزودی ربودن النشوظ بالضم نبات الشیء من ارومته اول ما یبدو حین یصدع الارض بقبل کذا -

فصل الواو

وشظ و شظ - استخوان شکستن (ع ف اک ۲) و فانه و میخ در بن دسته تبر و تیشه زدن تا استوار شود الوشیظ لفیف من الناس لیس اصلهم واحدا -
وعظ - وعظ - پند دادن و نصیحت کردن عظة کذلک (ع ف اک ۲) اتعاظ پند گرفتن یقال السعید من وعظ بغیره والشقی من اتعظ به غیره -
وکظ - وکظ - دفع کردن واکظ دافع - مواکظة مداومت کردن بر کارے قوله تعالی الا ما دمت علیه قائما قال مجاهد مواکظا -
وحاظة - بالضم ویقال احاظة بالهمزة شهر یست یا زمینی ست در یمن ینسب الیها مخلاف وحاظة -
وقظه - سخت زد او را (ع ف اک ۲) و وقظ علی الامر بر کار همیشگی کرد و وقظ به فی راسه بالضم کوقظ بالطاء والصواب بالظاء او قظ حوض خرد که بزاے ان اخاذ یعنی ثمر باشد که دران آب بسیار مجتمع شود و قیذا بر جاے مانده که بر برخاستن قادر نباشد -

فصل الیاء

یقظ - رجل یقظ - بضم القاف و کسرها مرد بیدار هشیار ایقاظ بیدار کردن از خواب دگر و بر انگیختن تیقیظ کذلک تیقظ بیدار و هشیار بودن استیقاظ کذلک و بیدار شدن از خواب یقظان بیدار یقظة بفتحتین بیداری و نام مردے -